

અન્ય વિષયસહિત

॥ મુહૂર્ત માર્તण्ड ॥

(નું ગુજરાતી ભાષાન્તર)

ભાષાન્તર કરી પ્રસિદ્ધ કર્તા,
જોશી. સોમેશ્વર દ્વારકાદાસ. કપડવંજવાલા,
જ્યોતિષકદપતરૂ બનાવનાર, તથા જાતકચારિ-
જાત અર્થેનું ગુજરાતી ભાષાન્તર કરનાર,

મુંબઈ,

આવૃત્તી ૧લી, પ્રત ૧૦૦૦

મુદ્રક:—ચિતામણ સખાશામ દેવળે,

" મુંબઈ લેખ " પ્રેસ, ગીરગામ-મુંબઈ.

પ્રકાશક, ૧૮૪૨, સંવત, ૧૯૭૭, સપ્તે, ૧૯૨૧.

મૂલ્ય રૂ. ૫/-

મુદ્રક:—ધી અમદાવાદ યુનીયન પ્રીટીંગ પ્રેસ કંપની લિમિટેડમાં પાના ૧ થી
 ૮૮ સુધી પટેલ-મોતીલાલ સામગ્રીસે છાપ્યું, અને બાકીના પાનાઓ
 ચિંતામણ સખારામ દેવળે, ‘ મુંબઈ પ્રેસ ’ મર્ચન્ટ્સ બ્રૉકર
 ઈલિયા સોસાયટીઝ બિલ્ડીંગ, સેન્ટ્રલ રોડ,
 ગિરગામ-મુંબઈમાં છાપ્યાં.

પ્રકાશક:—જેથી-સોમેશ્વર દ્વારકાદાસ, બાઈ જયનંદની ગણી
 હાફરદાર રોડ, -મુંબઈ.

આ પુસ્તકની માલીકી સને ૧૯૬૭ ના ૨૫ મા એપ્રિલ મુજબ રજીસ્ટર
 કરાવી સર્વે હક આપાન્તર કરાવે પોતાને સ્વાધીન સમજા છે.

અર્પણ પત્રિકા.

જગતમાં
મનુષ્યોને હંમેશાં
પરુષોના ઉપકારમાં
આવડું પડે છે, પરંતુ મનુષ્ય
માત્ર ઉપર માતા પિતાએ કરેલા ઉપ-
કારો અત્યંત હોય છે, કે જેની તુલના બીજા
કોઈ પણ મહદ્ ઉપકારની સરખામણીમાં વિશેષને
વિશેષ નિઃસંશય છે. માતા પિતાના ઉપકારોમાં પણ વિશેષ
ઉપકાર મનુષ્ય પ્રાપ્તે માતાનોજ હોય છે, જેથી મને જન્મ
આપનાર, પાલન અને રક્ષણ કરનાર, નિઃસ્વાર્થપણે ચેતાના મહુ-
પર્યંત મારા સંપૂર્ણ હિતમાં હંમેશાં વિચાર કરનાર, મારાં પૂત્ય માતૃશ્રી
પાર્વતી કે જેમણે શુદ્ધ પ્રેમથી મારાપર અનેક ઉપકારો રૂપી દૃષ્ટિ
કરેલી છે, હુંકમાં કર્તૃતો આ જગતમાં માતાના ઉપકાર રૂપી શુભાનુ-
ભાવ અભાદિકથી પણ સતોષ કરકે વર્ણવી શકાય નહીં. તો મારી
અલ્પમતિથી આપના ઉપકારોનું વર્ણન યત્નકિયત્ પણ
કરવું અશક્ય છે, માટે ઉપકારનો જાહેરાવાળવાને નહીં.
પરંતુ ફક્ત તેમના માત્ર પ્રેમની મારા હૃદયમાં
ઉત્પન્ન થએલી ઉર્મી જન સમૂહમાં પ્રદર્શિત ક-
રવા આ મુદ્દતોનો મુખસિદ્ધિ અંશ કે જેનું અન્ય
વિષયો સહિત આધાન્તર કરેલું છે,
તે અંશ તેમના ચરણ કમળમાં
સવિનય સાર્નદ સપ્રેમ
સમર્પણ કરું છું.

મૈત્ર શુકલ પોર્ણીમા.
મિતિ, ૧૮૪૨.

} લી૦ હું છું, આપનો,
માતૃ વાત્સલ્ય પ્રેમી, પુત્ર, સોમેશ્વર.

પ્રસ્તાવના.

હંમેશાં કંઈપણ કારણ વિના કોઈપણ કાર્ય બનવું અશક્ય છે, છતાં પણ જો અકારણ કાર્યો કરેલાં હોય તો તે અદ્વિજ જાય છે, માટે કારણ એ છે કે આધુનીક સમયમાં મુહૂર્તના વિષયના અનેક સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથો પ્રચલીત છે, તેથી તે ગ્રંથો દ્વારા મનુષ્યોને મુહૂર્તની જરૂરીયાત પુરી પડી શકે છે. પરંતુ કાળબળના પ્રભાવે મનુષ્યોના આચાર વિચાર અને રીતી નીતીમાં દીનપરદીન ઝડપી ફેરફાર થતો જાય છે, જેથી સાંપ્રત કાળમાં વખતના જવાબ સાથે સહેલાઈથી મુહૂર્તના વિષયની પ્રવિણતા મેલવાય તો ઠીક એમ ધણાઓ ધ્રુવે છે, જ્યારે હાલમાં દરેક મુહૂર્તના ગ્રંથો ધણી ભાગે સંસ્કૃત ભાષામાં હોય છે. જે ભાષા શીખવાનો હાલમાં વિશેષ પ્રચાર નથી, તેમજ ગુજરાતીમાં પણ ટીકાઓ અને ભાષાન્તરો કેટલાક વિદ્વાનોએ પ્રગટ કરેલાં છે. પરંતુ ધણાઓના તેમજ હમારા ધારવા પ્રમાણે સંસ્કૃત મૂળ ગ્રંથોના વિષય પકડી તે ગ્રંથકારે તે ગ્રંથમાં જે વિષયો દાખલ કરેલા હોય, તેટલાનું જ ભાષાન્તર કરેલું હોવાથી તે ગ્રંથમાં રહેલા અધુરા વિષયો તેમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવતા નથી. તેમજ કેટલાક વિદ્વાનોએ કેટલાક વિશેષ ગ્રંથોનો આધાર લઈ ભાષાન્તર કરેલું છે, પરંતુ તેથી પણ જન સમાજને જોઈતી સ્પષ્ટતા વિશેષ વર્ણવેલી દ્રષ્ટિ જાગ્યર થતી નથી, તેથી દરેક મુહૂર્તની સંપૂર્ણ માહિતી સહેલાઈથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય તેવા કોઈ ગ્રંથની હાલમાં અવશ્ય જરૂર જણાય છે, અને તે બાબત અમેએ “ જ્યોતિષકંદપ-તંત્ર ” અને “ જાતક પારિજાત ” એ બે ગ્રંથો પ્રગટ કરી જન સમાજની સેવામાં રજુ કરતાં કેટલાકો તરફથી અમેને સૂચના કરવામાં આવી હતી કે જ્યોતિષ ને લગતા જન્મ પત્રિકાના ગણીતને ફલાધીશમાં ધણા વિષયોથી બરપુર ચંદા નામા તથા ગુણા નામ પ્રમાણે ગુણવાળા ઉત્તમ ગ્રંથો પ્રગટ કરી જન સમાજને ઉત્તમ જ્ઞાન પોતાની મેળે મેળવવાને જોમ સરજતા કરી આપી છે, તેમ મુહૂર્તના વિષયમાં પણ સહેલાઈથી સ્પષ્ટ નીર્ણય થઈ શકે અને ધણા ગ્રંથોની આવશ્યકતા દૂર થાય એવો ગ્રંથ જો તમે પ્રગટ કરો તો પુનઃ જન સમાજની વિશેષ સેવા બજાવી શકશો, માટે વખત મળવે એ વિષય પ્રસિદ્ધિમાં મુકવા ચૂકશો નહીં, એમ ધણાઓએ અમેને સૂચના કરેલી હોવા છતાં કાર્યની વિશેષ પ્રવૃત્તિ ને લીધે તે ઉપર લક્ષ આપી શકાયું નહીં, ત્યાર બાદ હમારા નાનાભાઈ ત્રીભોવન દ્વારકાદાસે પણ મને કહ્યું કે આપણા પ્રયત્નના ગ્રંથોની માફક મુહૂર્ત જોનારને સહેલાઈથી ઉપયોગમાં આવે, અને સ્પષ્ટ સમજાય, તેવા

મુદ્દતોના અનેક વિષયોથી ભરપૂર એક ગ્રંથ અવશ્ય પ્રગટ કરવો. એ આપણી એક દરજ્જા છે. માટે વગર વિશ્વે તે કાર્ય સત્વર હાથ ધરવું, એવી મારી મરજી છે, તે કારણથી તે કાર્યનો આરંભ કરવા મારી મરજી થઈ, પરંતુ અન્ય કોયેને લીધે કેટલાક સમય સુધી આ કાર્યનો આરંભ થઈ શક્યો નહીં, ત્યાર પછી ફરીથી ભાઈ ત્રિલોકચંદ્રનું કરાંચીથી મુંબઈ આવવું થયું, અને ગ્રંથ સંબંધી પૂછતાં મારા વિચાર મોળા પડેલા બેઠા ગ્રંથ માટે તેનો દૃઢ નિશ્ચય હોવાથી કેટલાક મહીનાને માટે મારી સાથે મુંબઈ રહેવા નજીવી આકાર્યમાં પૂરતી મદદ કરવા કહ્યું, એટલુંજ નહીં. પણ અત્રે રહી આકાર્યમાં પૂરતી મદદ કરી સગવડતા કરી આપી, કે જેથી આ એક મુદ્દતોના વિષયોનો અતિ ઉપયોગી ગ્રંથ આજે હું જન સમાજની સેવામાં રજુ કરવા બાંધ્યશાળી થયો છું.

મુદ્દતની આવશ્યકતા.

મુદ્દત એટલે શું ? હરકોઈ કામ કરવાને હાયક કયો વખત શુભ છે. કે જે વખતે કામનો કરેલો આરંભ તે કાર્યમાં સાબ કારક નીવડે. એવા શોધેલા સમયને મુદ્દત કહે છે. દાખલા તરીકે સમ કરવાં છે. તો તે સમ એવા સારા સમયમાં કરવામાં આવે કે જે સમ કરવાથી સંપ, ધન, પ્રજા, વશ, અને આયુષ્ય વિગેરે મુખ્ય મલે ! એમ દરેક બાબતોને માટે સંપૂર્ણ શુભ સમય જાણવાની રીતને મુદ્દતનો વિષય કહે છે,

આધુનિક સમયમાં કેટલાક સારા વિદ્વાન હોવા છતાં આ વિષયથી કેવળ અજાણ હોવાને લીધે મુદ્દતની બાબતમાની શક્તિ નથી, તેવાઓએ જાણવું જોઈએ કે પૂર્વે મધ્યગેસા સમયે વિદ્વાનો અને યોગી મહાત્માઓ કે જેઓ પરાંપકારાયેજ હોયેલાં નિસ્વાર્થપણે પોતાનું અમૂલ્ય જીવન જગતને અર્પણ કરી મુદ્દતની જે પરનાળીક જન હીતાર્થે રચી ગયા છે, કે જેથી એ પ્રમાણે અનુસરનાર કાર્યની સિદ્ધી સારી રીતે મેળવે છે, તે પ્રમાણે જે જે કાર્યો વખત સર કરવામાં આવે તે તે કાર્યો અવશ્ય ફળી ભૂત થયા વગર રહે નહીં, એમ જાણવું,

સૂક્ષ્મ નજરે જોતાં જણાય છે કે કેટલીક વનસ્પતીઓના સંબંધમાં તે શાસ્ત્રના જાણનારના કહેવા પ્રમાણે અમુક વનસ્પતી સત્રિકે દીવસેજ લેવી, નહા-વસ્થામાં કે હાથ અડકાયા શીવાય હથીમારથી જલેવી, તેમજ અમુક વખતે જલેવી. છતાં કેટલાક તેના મૂળકારણને જાણ્યા ન હોવાથી તેને હથી કહાડે છે, પણ ખરું જોતાં વનસ્પતીમાં જેખરો ગુણ હોય છે. તે ગુણ ઉપલી રીતથી તે વનસ્પતિ જે લેવામાં આવે તો તેમાં પુરે પુરે કાયમ રહે છે, અને કહેવા કરતાં ઉચ્ચ રીતે લેવામાં આવે તો તેનો ખરેખર અસરકારક ગુણ જતો રહે છે.

જેથી જોઈતા પ્રમાણમાં તે વનસ્પતીની કહેલી સારી અસર થઈ શકતી નથી, તેજ પ્રમાણ મુહૂર્તને માટે પણ છે, મુહૂર્તના પૂર્વાચાર્યોએ જે નીચેના મુહૂર્તને માટે તીથી, વાર, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ. વિગેરે કાર્યને અનુસારતાં જે જે લેવાને કહ્યું છે, તે વખતે જ તે કાર્ય કરી શકાય, તો તે કાર્યો અવશ્ય ધૃત્વથી જ જાણતા થાય છે, અને અન્ય વખતે કરવામાં આવે તો ધૃત્વનુસાર જોઈતું શુભ ફળ મળી શકતું નથી, જેથી દરેક કાર્યોને માટે કયો વખત અનુકુળ છે, તે જોઈને પછીજ હરકોઈ કાર્ય કરવું વધારે શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે તે વખતે તિથ્યાદિક ના સંયોગથી આકાશમાંને હવાના વાતાવરણમાં કાર્યને મનજીવી આપવાનો ખાસ ગુણ હોય છે. કે જેથી તે કાર્ય વિશેષ મનજીવિત બની શકે છે,—

કેટલાકોને એવી શંકા થવાનો સંભવ છે કે તે ગુણ આકાશી ગ્રહોને લીધે થયેલા હવાના વાતાવરણમાં તે વખતેજ હોય છે, તેપછી લાંબો વખત તેની અસર રહી શકે નહીં ? અને એવી સારી હવા વાળા વાતાવરણમાં લગ્ન થયાં, તે લગ્ન તેઓની જીંદગી સુધી કેમ સારી અસર કરી શકે ? કારણ તીથ્યા દીકના ફેરફાર થવા સાથેજ તે વાતાવરણ બદલાઈ જાય છે, તો પછી તે વખતે કરેલાં લગ્નથી હંમેશાં સારી અસરકેમ કાયમ રહે ? તેને માટે જન્મનોજ દાખલો બસ છે, કે માણસ જન્મે છે. તે વખતે જ આકાશના ગ્રહોનું વાતાવરણ હોય, તે મનુષ્યને જીંદગી સુધી પોતાના જીવને ઉપર અસર કરીજ કરે છે, તેને માટે હેસ્ત રેખાકે આપાકૃતી વિગેરે શરીરના અવયવોનું ઉત્તમ જ્ઞાન ધરાવનાર વિદ્વાનને પૂછતાં જન્મથી મહુ પર્વતમાં ગમે તે સમયે ગમે તેટલી ઉંમરે તેના જન્મ વખતે ગ્રહો આકાશમાં કેવી સ્થિતિમાં હતા. અને કયે વખતે જન્મ થયો તે સ્પષ્ટ કહી શકે છે, તેમજ જ્યોતિષ જાણનાર વિદ્વાનો જન્મના વખત પરથી પણ જીંદગીના બનતા બનાવો જન્મ વખતને આધારે હંમેશા કહી શકે છે, તે એમ સૂચવે છે કે ક્રૂરા જન્મનોજ વખત સારો કે ખોટો જેવો હોય, તેવી સારી માઠી અસર જન્મના સમય પરથી જીંદગી સુધી હંમેશાં કાયમ રહી શકે છે. તેજ પ્રમાણે સારા મુહૂર્તની અસર પણ કાયમ રહે છે, એમ જાણવું.

વળી કહેવત છે કે દરેક કાર્ય પણ વરામ છે, એટલે કોઈ ઉત્તમપણમાં જે કાર્યની શરૂઆત થઈ હોય, તે કાર્ય હંમેશાં ફળદાયીની વડે છે અને અશુભ પળેજો તે કાર્યનો આરંભ થયો હોય, તો તે કાર્યમાં નીષ્ફળતાજ મળે છે, માટે અવશ્ય મુહૂર્તથીજ શુભ વખત જોઈને કામ કરવું શ્રેષ્ઠ છે,

આ ગ્રંથમાં જે જે વિષયો દાખલ કરેલા છે. તે સિવાયના પણ અન્ય વિષયો ક્યાંક્યાં ગ્રંથોમાંથી લીધા છે. તે તે ગ્રંથોના પુરે પુરાનાઓ પણ હમોયે સાથે સાંચે જણાવેલાં છે, પરંતુ કેટલાક ગ્રંથોનો નામો દુક અક્ષરથી લખ્યાં છે.

જેમકે મુ. ગ. આ બે-અક્ષરોપરથી મુદ્દર્ત ગણપતિ, મુ. પ્ર. મુદ્દર્ત પ્રકાશ
મુ. ચિં. મુદ્દર્ત ચિંતામણી, ના. સં. નારદ સંહીતા મુ. વ. મુદ્દર્ત વસિષ્ઠ
જ્યો. નિ. જ્યોતિ નિર્બંધ જ્યો. વિ. જ્યોતિ વિંદ્યમરણ મુ. વિ. મુદ્દર્ત
દીપક, જ્યો. સા. જ્યોતીષસાર-પીયુષધારા-મુદ્દર્ત ચિંતામણીની પીયુષધારા
દીકામાંનો શ્લોક મુ. સિં. મુદ્દર્ત સીધુ-સાકલ્ય સં. સાકલ્ય સંહીતા સંપ્રદે
મુદ્દર્ત સંપ્રદે કુ. મં. સી-કુડમંડપસીધી જ્યો. પ્રકાશે જ્યોતીષ પ્રકાશ મુ. ક.
મુદ્દર્ત કદપદ્મ જા. પા. ભત્રક પારીભત.

એ પ્રમાણે જે જે ગ્રંથોનો આધાર જ્યાં જ્યાં લીધો છે. તે તે ગ્રંથોનાં
નામ તે તે રથજે આપેલાં છે, પરંતુ પુસ્તકે અધુરા અક્ષરોથી અન્ય ગ્રંથોના
શ્લોક આગળ ગ્રંથનું નામ આપ્યું ન હોય, ત્યાં ત્યાં તેના પૂર્વેના ગ્રંથોના શ્લોકો
તપાસતાં જ્યાં આગળ ગ્રંથનું નામ આપ્યું હોય, ત્યાંથી આરંભી ખીલ ગ્રંથનું
નામ આપેલું ન હોય. ત્યાં સુધીના તે દરેક શ્લોકો પૂર્વે લખેલા નામવાળા
ગ્રંથના છે, એમ જાણવું.

આ પુસ્તક રચતાં એવી રચના કરવામાં આવી છે કે ગ્રંથોનાં બહુ
વિસ્તાર થાય નહીં. અને હુંકમાંજ દરેક વિષય સમગ્ર રાખાય, તેને માટે અન્ય
ગ્રંથોના જે જે શ્લોકોનો એકજ ચર્ચ ઉપયોગી હોય, તે બાકીનાં તથા ચર્ચામાં
જે ખીના હોય, તે આ ગ્રંથમાંથી આવી ગઈ હોય, તેવા કારણોથી શ્લોકના
જેટલા ચરણ પુસ્તકના વિષયમાં ઉપયોગી જણાય, તેટલાજ એક બે કે ત્રણજ
ચરણ લઈ બાકીનાં ચરણ છોડી દેવામાં આવ્યાં છે, તેનું કારણ ગ્રંથોના વિસ્તાર
ન વધે, અને પુનઃક્રતી થાય નહીં, તેજ છે, વળી એક બે કે ત્રણ ચરણને
આખા શ્લોક તરીકે લેખી શ્લોકોના નંબર-બૂક્યા છે, માટે તે સંબંધી રહેલા
દોષને વિદ્વાનો ક્ષમા કરશે. એમહું પ્રાર્થું છું. -

આ ગ્રંથના દરેક પ્રકરણમાં તે પ્રકરણ સંબંધી જે જે બાબતોનો સમા-
વેશ કરવામાં આવ્યો હોય; તેને જનુસરતી અન્ય ગ્રંથોની ખીણ બાબતોનો પણ
તે તે પ્રકરણો માંજ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, અને સંકલના એવી કરેલી
છે કે જે વિષય જોવા હોય, તે વિષય જોતાં તેની દરેક બાબતો ત્યાં એકજ રથજે
બનતા સુધી મળી આવે, તેવાજ પ્રયત્ન કર્યો છે, કે જેથી જોઈતી બાબતો
જાણવાને વિશેષ પ્રયાસ કરવા પડશે નહીં.

વિદ્યાર્થી-વર્ગને સારી રીતે શીખવા માટે માર્તણ્ડના અન્વય, પદ્યછંદ
સહીત અર્થ કરી છુટા પાંડી ગતાવ્યા છે, જેથી અભ્યાસ કરનાર સહેલાઈથી
સંસ્કૃતમાં કયા શબ્દનો શુભરાતી કયો અર્થ થાય, તે શુભની સહાયતા વિના

ચોતાની મેળે જાણી શકે, એ હેતુ અને સંસ્કૃત શબ્દોનું પણ ચોક્કસ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે તે આશય લક્ષમાં રાખી અવ્યય કરેલા છે, હમો ધારીએ છીએ કે વિધાર્થી વર્ગને એ એક ઉત્તમ સાધન થઈ પડશે.

વિશેષ આ કાર્યમાં મારા નાનાભાઈ નરેશી ત્રીલોચન દ્વારકાંદાસે અથમ મારા જણાવ્યા પ્રમાણે ઉલ્લેખ અને ખંતથી આ કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવાને મને મદદ આપી છે, જેથી આ ગ્રંથ રચવામાં મને ધણી સમવક મળી છે. અને તેથી આ રચણે હું તેને અંતઃકરણથી શુભ આશીર્વાદ આપું છું.

તેમજ દીપાઈ નિવાસી વ્યાસ, ખલદેવ અખાશંકર, કે જેઓએ સંસ્કૃત વિષયોમાં કટલીક મદદ કરી છે, તેમનો આભાર માનવો યોગ્ય માંડે છે.

વળી આ ગ્રંથને માટે કટલાક ગ્રંથકરો લખેલ વિદો, કે જેમના ગ્રંથો નીમને મદદ લેવી પડી છે, તેમનો તથા અન્ય ગ્રંથકરો કે જેઓએ આ ગ્રંથ રચવાની મને સહાય કરી હતી, તે સર્વેનો પણ હું આભાર માનું છું.

કટલીક નજીવી અડચણો શીવાય નિર્વિઘ્ને આ ગ્રંથ રચી જન સમાજ સમક્ષ મૂકવાને આ સમય પ્રાપ્ત થયેલો જોઈ તે સર્વ શક્તિમાન પરમાત્માનો સંપૂર્ણ ઉપકાર માનવા સાથે આ પત્રકીયિત્ પણ થયેલું શુભ કૃત્ય તે કૃપાલુ અતર્યામી પ્રભુની કૃપાનું જ ફલ છે, એમ હું માનું છું.

આ ગ્રંથનો અભ્યાસ અને મનન કરવાથી યોગ્ય સદ્ગુણો કે વિદ્વાનો સુકૃતના વિધેયોનો મોટો સમૂહ સહેલાઈથી જાણવાને શક્તિવાન થયા છે એમ જોવાંચક વર્ગમાંના ધણીઓના મુખોદ્ગાર નીકળશે, તો મારા લીધેલા શ્રમની સાહાયતા થઈ એમ સમજી હૃદયમાં સંતોષ માનીશ.

હેવટે આ ગ્રંથમાં દ્રષ્ટિ દોષથી ખૂંદા સુધારતાં જે કંઈ બૂલો રહી ગઈ છે, તેનું આ ગ્રંથમાં શુદ્ધી પત્રક આપેલું છે, તે ઉપર વાંચનારે ખાસ ધ્યાન આપવું તેમ છતાં કદાચ પ્રમાદેએ અજાણથી બૂલ રહી ગઈ હોય, તો તે વિદ્વાનોએ અને અન્યવાચક વૃદ્ધોએ ક્ષમા કરી પત્રદારા હમોને જણાવાથી દીતિયાવૃત્તીમાં સુધારો કરીશું. હૃત્યલમ્,

મિતી સંવત. ૧૯૭૭. શક. ૧૮૪૨.

ચેત્ર શુકલ પોર્ણિમા.

શી. જોષી સોચેશ્વર દ્વારકાંદાસ.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ત્યાગ્ય પ્રકરણ ૧ હું.		કઈ તિથીમાં કયા દેવનું યજ્ઞન કરવું	૧૨
અંથ કર્તાનું ને ભાષાન્તર કરતાનું		પ્રતિપદાદિ તિથીઓમાં થતાં કાર્યો	
મંગલા ચરણ ૧	૧	તથા નંદાદિ તિથીઓની સમજ.	૧૪
દરેક શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવાની		સિદ્ધિ યોગ. તથા સિદ્ધિ યોગથી	
બાબતો. ૪	૪	ચતો દોષ ભંગ ૧૫	૧૫
ક્ષય ને વૃદ્ધિ તિથીનું ઉં ને તેના		પાંચ પરવચ્ચિના દિવસો તથા	
દેશનો ભંગને ઉં ' ૫	૫	હુતાશન યોગ ૧૫.	૧૫.
ચૈત્રાદિક મહિનાઓમાં આવતી		યમધન્ટ્રયોગ તથા તેના દોષનો ભંગ	
સૂન્યસંસક તિથીઓ. ૭	૭	અને તેના દોષોથી થતું નેષ્ટ ફલ...	૧૬
શૂન્યતિથી યુક્ત નિહીત નક્ષત્રો...	૭	અવશ્ય પરત્વે આદિદોષ વિષે અને	
ચૈત્રાદિક મહિનાઓમાં આવતાં શૂન્ય		મહાપાત આદિનો અવશ્ય ત્યાગ	
નક્ષત્રો તથા રાશીઓ ૮	૮	તથા તિથીમાં ધટીનો ત્યાગ..... ૧૭	૧૭
શૂન્ય તિથીને રક્ષિથી થતું ફલ.... ૮	૮	ચંદ્ર શુભ હોવાથી કુક્ય આદિ	
શૂન્ય તિથીને શૂન્ય નક્ષત્રનો દોષ		દોષનો ભંગ ૧૭	૧૭
ભંગ તથા શૂન્ય તિથ્યાદિકનો ભંગ.	૯	નિચેના દુષ્ટયોગો એક પ્રકર પછી	
પણ દોષોનો ભંગ કર્તા રવિયોગ.	૯	શુભ બાણવા. ૧૮	૧૮
સિદ્ધિ યોગ ૯	૯	સિદ્ધિયોગથી તથા અમૃતયોગથી	
તિથ્યાદિક યોગોનો ભંગ તથા પક્ષ-		થતા દુષ્ટયોગોનો ભંગ ૧૮	૧૮
છિદ્ર તિથીઓ અને તેની દુષ્ટ ધટી. ૧૦	૧૦	અવશ્ય કર્મમાં અમૃતયોગથી	
હોલિકાષ્ટકનો નિષેધ ને મૃત્યુ		વ્યતિપાતા દિકનો પણ ભંગ ... ૧૮	૧૮
યોગાદિનો ભંગ તથા પુન ભંગ...	૧૧	અવશ્ય કર્મમાં મધ્યાન્હ પછીની	
અન્વાદિ અને યુગાદિતિથીઓ. ... ૧૧	૧૧	ચેના યોગ શુભ સમજવા અમૃત	
મહુ બાળવામાં નિષિદ્ધ દિન તથા		સિદ્ધિયોગથી થતા દોષોનો ભંગ	
સામાન્ય દરેક કામમાં વર્જ્ય યોગો. ૧૨	૧૨	અને દુષ્ટ દોષ ૧૯	૧૯
અવશ્ય કાર્યમાં તિથ્યાદિક દોષનું		કાલને રહેવાનો સમય ૨૦	૨૦
નિવૃત્તિદાન ૧૨	૧૨	તિથીમાં વધ કરવાનું કામ ... ૨૧	૨૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
અહવેધથી થતો દોષભંજ ... ૨૧		વાથી અને આમનાદિ ઓચિંતાં	
જન્મનો માસ જાણવાની રીત		જાગી જવાથી જલાસયોમાં દહા-	
અને તેથી થતો દોષ		દિક્કે જોવાથી અને કંઈ પણ વાસણુ	
જન્મ માસના દોષનો પરિહાર ... ૨૨		ભાગવાથી થતોં જીતપાત પશ્ચિનું ૪૧	
મુહુર્તમાં તિથ્યાદિમાન કયું લેવું ૨૨		મેંધુન (સંજોગ) જોવાથીને ૪૧	
નક્ષત્ર પ્રકરણ ૨ જી		માથાપર ગરેંજી વિગેરે પડવાથી	
નક્ષત્રોના સ્વામિએ તથા વાર		જીતપાત ૪૧	
અને નક્ષત્રોની ક્રિવાદિ સંતા ... ૨૧		દેશ ભંજને અન્ય વસ્તુનાશ થવાથી	
ક્રિવાદિ નક્ષત્રોમાં કરવાના કામો		તથા પ્રતિમાના વ્યકરમાત નહાદિ ૪૨	
અને વારોમાં કરવાનાં કામો ... ૨૭		સૂર્ય ચંદ્ર જાંબથી અને ધ્રુવ કેતુ	
અધામુખા દિ નક્ષત્રો તથા નક્ષ-		ઉદયનો ઉત્પાત. તથા સ્ત્રિયોને	
ત્રોમાં થતાં કાર્યો ૨૮		શુધી થતું શુભા શુભ ફલ ... ૪૪	
અંધાદિ નક્ષત્રો ૨૯		સાધારણુ લક્ષણલ પ્રકરણ ૪-થું	
અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રોની તારા સંખ્યા		લક્ષમાં અશુભ જાળત. ૪૬	
તથા આકૃતિ-અને નક્ષત્રોનું સ્વરૂપ ૨૯		સંસ્કાર પ્રકરણ-૫ મું	
તાતકાલિક મુહુર્ત માટે દિવસને		ગભાંધાનનું મુહુર્ત ૪૮	
રાત્રિએ આવતાં નક્ષત્રોની જાળત		રૂઢમાં વિશેષ તજવાની જાળતો	
અને પંદરગો ભાગ જોવાની રીત. ૩૨		અને રજસ્વલા સ્ત્રીને નહાવાનું મુ. ૪૯	
બલિષ્ઠવારે કરવાનું કાર્ય અને		જર્મ ધારણમાં માસપતિ અને	
ધનમંદ યોગ ૩૩		સ્ત્રીયોનું ચંદ્રજલ ૪૯	
અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રોમાં તથા રંગ્યાદિ		રક્ષાબંધન અને સીમંતનું મુ. ... ૫૧	
વારોમાં કરવાનાં કામો ૩૫		અતીવ્યવસ્થામાં વિશેષ માસને	
પ્રથમાર્તવ પ્રકરણ ૩ જી.		નક્ષત્ર અને વિષ્ણુ પૂજનનું મુ. ... ૫૨	
પ્રથમ શુક્રાષ્ટમી થતું ફળ ... ૩૭		જ્વલતકર્મ સંસ્કારનું તથા નામ	
દ્વિનાદિક સંધિની ત્યાજ્ય ધરીયો. ૩૮		ધારણુ કરવાનું મુ. ૫૪	
પ્રસંગ વસાત્ અન્ય જીતપાતોનું		જાલકે જન્મ્યા પછી તેના પિતાને	
વર્ણન અને માસ પરત્વે ધોડી		કરવાની જાળતો. ૫૪	
ગાય, વિગેરે વિશવાથી તથા ધરમાં		નામ પાડવામાં શ્રેષ્ઠ સમય	
પક્ષી પેસવાથી થતાં જીતપાત. ... ૩૯			
રાક્ષસ ને મધપ્રુડાથી થતા તથા			
કમડા વિગેરે પક્ષી આવીને એસ-			

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
તેની આવશ્યકતા તથા નામના		વસ્થામાં દિન સંખ્યાનું પ્રમાણ	૭૨.
અક્ષર	૫૫	હન્યમત નહિ કરાવવાનાં કારણો,	
પ્રસૂતા સ્ત્રીને જલપુજા, સ્નાન	૫૬	ગર્ભવતીના પતિએ ન કરવાનાં	
અલ્પકૃત મૂલને તેમાં જન્મ થવાથી		કામો હોર કરાવવાની છુટ સાધા-	
થતું ફલ તથા તેને રહેવાનું સ્થાન	૫૭	રણ હોર વિધી	૭૪
જ્યેષ્ઠામાં જન્મ થવાથી થતું ફલ	૫૭	રાત્રના હોરમાં વિશેષ તથા સંન્યા-	
ત્રિકોણ તથા છઠ્ઠીની પુજા ...	૫૮	સીને વિધવાના હોર વિશે	૭૫
બાલકને પારણામાં સુવાડવાનું અને		જનોદનું મુ. ને તેમાં મતાંતર ...	૭૬
જમીન ઊપર બેસાડવાનું સંખ્યાથી		ઉપવીતમાં જોવાનું સુર બ્રહ્મ તથા	
દુધ પાવાનું તથા બહાર ફેરવવાનું.	૬૦	સંકટમાં ગુરની વિશેષ પુજા અને	
ધોડીઆનું ચક્ર જોવાનું ને તેથી		નેષ્ટ ગુરનો વિશેષ અપવાદ... ..	૭૮
થતું ફલ અને નવા પારણાનું મુ.	૬૧	ગુરના વેધ તથા વામ વેધ ...	૭૯
જમીન ઊપર બેસાડવાના મુદ્દર્તમાં		જનોદનું મુ.	૮૦
મંગલનું ફલને પૃથ્વીસ્તુતિ ...	૬૧	મેષ રાશિના સૂર્યમાં મતાંતર...	૮૨
ગલ એક સગકે તિથીઓ અને		રતુ પ્રમાણે ઉપવીત સંસ્કાર તથા	
બાલકને આજીવિકા જોવાની રીત	૬૨	ઉપવીતમાં માસફલ તિથીઓ ...	૮૨
કાન વિધવાનું, પ્રથમ માસાદિમાં		ભતિ પરત્વે વારની વિશેષતા ...	૮૩
દાંત આવવાથી થતું ફલ તથા કાન		જનોદનમાં નક્ષત્રો ને વેદના	
વિધવામાં બ્રાહ્મણ દિને સૂચી.	૬૩	સ્વામિઓ તથા લગ્ન શુદ્ધિ અને	
કોકરીને નાક વિધવાનું મુ. ...	૬૪	વેદ પરત્વે નક્ષત્રોની વિશેષતા ...	૮૪
અન્ન અવધાવવાનું અને અન્ન પ્રાશન		શુદ્ધિ બાબત આપેશ નેવર્ણેશનું	
તાંબુલ બહણ	૬૬	પ્રયોજન... ..	૮૫
ગુર શુકરના બાલત્વે વૃદ્ધત્વના		જન્મ માસાદિમાં ઉપવિતનું વિધાન	
દોષો બાલપણું ને ધરડાપણું મતાં-		તથા વિશેષ વર્ત્ત્ત બાબત ...	૮૫
તરથી અસ્ત દોષનો પરિહાર ...	૬૮	લગ્ન ભંગ યોગ... ..	૮૬
મુંડન, ચૌલકર્મમાં અટકાવને		વિદ્યારંભનું મુ. તથા વિદ્યારંભની	
માતા રજસ્વલા હોય તો ચૌલ		આવશ્યકતા ને વાર અને સંધિ	
કરવા વિષે તથા વારાખલને મુંડ-		સમયે વિદ્યારંભનો નિષેધ ...	૮૭
નની લગ્ન શુદ્ધિ	૭૧	જ્યોતિષ, વેદ, વ્યાકરણને સાંખ્ય	
રક્ષિણુપનમાં ચૂડાદિ નિષિદ્ધ કર્મો	૭૧	શાસ્ત્રનો વિદ્યારંભ... ..	૮૮
ગુરને શુકની બાલ્ય વાર્ષિક અ-		ધનુરને વૈષક વિદ્યાનો આરંભ...	૮૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સંગિતને યવન વિદ્યાનો આરંભ	૯૦	ચોખ્ખા મંગલની સમજને તેનો	
શિલ્પવિદ્યા શિખવાનું તથા પરીક્ષા		પરિહાર તથા મંગલના દોષનો	
આપવાનું-મુ.	૯૧	સનિથી પરિહાર	૧૧૪
ક્રમાંત (ગદી મુકાવવાનું) તથા		વિશકન્ધા યોગને તે ભંગ. ...	૧૧૪
મોહ ત્યાગ કરવાનું. મુ.	૯૧	વર્ણથી નાડી સુધીનાં આઠ કોષ્ટ-	
મુદોને છરી ખાંધવાનું-મુ.	૯૧	કોષ્ટથી જુદે જુદા વર્ણાદિકના	
સમાવર્તન સંસ્કારનું મુ.	૯૨	ગુણક લાવવાની રીત.	૧૧૫
વિવાહ પ્રકરણ-૬૬		નક્ષત્રના ચરણ અતેજથી કયા	
વર્ણ, તથા જનોઈનીમાફક ભીને		ચરણમાં જન્મ થયો તેની રીત.	
સંસ્કાર	૯૪	તે ઉં	૧૧૫
કોનીસાયે લગ્ન થાય તેનો ખુલા-		મોઠા કોષ્ટકો ઉપરથી વર્ણના	
શાને નહિ પરણવા લાયક કન્યા.	૯૫	ગુણક કહાડવાની રીત.	૧૧૬
વર કન્યાના શુભ મુણા, તથા		કોષ્ટથી વર્ણથી નાડી સુધીના	
કન્યાનાં શુભ લક્ષણ	૯૫	અનુક્રમે ગુણક કહાડવાની તથા	
વર્ય. તારા-નક્ષત્રયોગિ, ચક્ર	૯૮	તેના ઉદાહરણની રીત	૧૧૮
રાસિએના સ્વામિયો	૧૦૦	વર્ણથી નાડી સુધીના ગુણક	
અહોની મેત્રી, તથા મેત્રી ચક્ર,		ઉપરથી ગુણેક્ય કહાડવાની	
અને ગણ	૧૦૧	રીત	૧૧૮
કૂટ માગતું લેણું ભેષાવિશે	૧૦૨	કોષ્ટક ઉપરથી ગુણેક્ય કહાડ-	
શુભપ્રાપ્તકને ખીયાખાર, એ		વાની રીત	૧૧૯
માગનાર એકી રાશિનું શુભ		વગર ગુણકોએ કોષ્ટક ઉપરથી	
ખીયાખારને નાડી	૧૦૪	ગુણેક્ય કહાડવાનું ઉં	૧૧૯
કુંકુટ, અશુભ ગણ. તથા નૃક્ષર	૧૦૫	ગુણક દોઝા કહાડવાનું ઉં	૧૨૦
નૃક્ષરનું શુભત્વ તથા અવરચક-		નાના કોષ્ટકથી ગુણક દોઝાની	
તામાં કુંકુટને નાડીનું પ્રણયદાન	૧૦૬	રીત વિશેષ ખુલાસો	૧૨૧
વર્ણથી નાડી સુધીના ગુણેક્ય		વર્ણથી નાડી સુધીનાં સહેલાઈ	
કાઢવાની રીત,	૧૧૨	થી ગુણેક્ય કહાડવાનાં આઠ	
પ્રાચિન વિદ્વાનોના મનથી વર્ગ-		કોષ્ટકો ૧૨૧-૫૧૧૬૨	
કૂટ તથા કોષ્ટક પેરચક્ર	૧૧૩	હલ આદિ નવચક્રો અને સમાસ-	
એકરાશિ નક્ષત્રના કન્યાનો		લાકાદિ તથા પારણા આદિ ચક્રો. ૧૬૪	
ચિન્તાર	૧૧૩		

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
વિવાહ ના માસોને વિશેષના		પંચરાસાક તથા સપ્તરાસાકા વેધ	
માસોને લગ્નમુદ્ધિ ૧૬૫		સારિણિને તે ૧૨થી વેધની રીત ૧૮૨	
પ્રથમ ગર્ભે માર્ગશીર્ષનો ત્યાગ ૧૬૭		અહ-પંચરાસાકા ને સપ્તરાસાકા	
વાગ્દાનનું, મુ. જોષ્ઠમાસમાં		વેધ ચક્રમાં કયા નક્ષત્રના કયા	
પહેલા ગર્ભ વિશે ખુલાશો શાજી		ચરણમાં છે તેની રીત પંચરા-	
સિદ્ધ લગ્ન પદ્ધતિ ૧૬૭		સાકા અને સપ્ત રાસાકાની	
સ્ત્રી પુરુષને વિવાહમાં ગુરુ-સૂર્ય		સારણીથી વેધનું ચરણવેધનું	
નું બલ ને તેના દોષનો પરિહાર ૧૬૮		ઉં ૧૮૪	
અશુભ ચંદ્ર અને બારમા ચંદ્રનો		વેધ ભંગ બાબત ૧૮૫	
ખુલાસો ૧૬૯		લતા નક્ષત્ર બાબત ને તેનું	
પુરુષને તથા સ્ત્રીને ધાતિક ચંદ્ર ૧૬૯		કોષ્ટક ૧૮૫	
મતાંતરથી કાલચંદ્ર ૧૭૦		દરેકને અહજુથી ચતુર્થ ૧૭૧	
ધાતિક ચંદ્રનો દોષને તેના દો-		વિધી ૧૮૮	
ષનો પરિહાર ૧૭૦		મુખ પુરુષાદિના વિભાગ સ્થિતી ૧૮૯	
વિવાહનાં નક્ષત્રો અને વેધ ૧૭૨		ઉત્પાત લક્ષણ ગંગાંતાદી યોગોને	
લગ્ન કે અહો કયા નક્ષત્રના કયા		તેમાં ૧૯૦	
ચરણમાં છે તે ૧૭૨		જ-મ ફલ દોષ ભંગ ... ૧૯૧	
ને કયા પાપમાં અહ છે, તેની		ચામાર્દ, કુલિક, કાલ, કંઠક, ને	
સમજ ૧૭૩		ચમકંઠ યોગો ૧૯૨	
ચરણ વેધ બાબત ને તેનું ઉં ૧૭૪		અર્ધચામાદિકનાં ફલ મુહૂર્તોનું	
પંચ રાસાકા વેધને તેના ... ૧૭૫		કોષ્ટક અને ચામાર્ધનું ઉં ... ૧૯૨	
નક્ષત્રના સર્વર્થની રીત ... ૧૭૫		અકથો પ્રદર બાણવાની રીત. ૧૯૩	
વારોમાં જ-મ નક્ષત્રને તથા ... ૧૭૬		ચરણ યોગ- ૧૯૫	
સૂર્યાદિક વારોમાં દેશ પરતે		વિવાહમાં દશદોષોનો ત્યાગ યમ	
જ-મ નક્ષત્રનો ત્યાગ ... ૧૭૬		કંઠ દોષનો નાશને હોંલાટક ... ૧૯૬	
રિકતા તિથીનો ખુલાશો ... ૧૭૬		નક્ષત્ર-તિથી-ને વારની વિધિ	
પંચરાસાકા તથા સપ્તરાસાકા ચક્ર ૧૭૭		ધરીઓને તેનું ફલ ૧૯૭	
પાપ અહો આદિની સાથે રહેવાથી		ચુલ્લ કુવકનો સ્પષ્ટ કુવક, ચુલ્લ	
નક્ષત્રનું ફલ ૧૭૭		ધરીને સ્પષ્ટ કરવાની રીત: ... ૧૯૮	
ક્રાંતિ સામ્ય મહાપાત અને		વિસધરીનો ભંગ ૧૯૯	
બાજુર દોષ ૧૭૭		સ્પષ્ટ ધરીઓને વિસધરીની ચાર	
		નક્ષત્રના કુવકનું કોષ્ટક ૨૦૦	

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ધટીઓ રપટ કરવાનું ઉં ...	૨૦૦	નવમાંસની રીત અને કુટલાક	
ઉપચરને તેનું ફલ ...	૨૦૧	અંશે લગ્ન લેવાથી ધારેલો	
લગ્ન શુદ્ધિમાં અશુભ તથા શુભ		નવમાંસ લાવી સકાય તેવી	
યોગો અને અશુભ યોગનો ભંગ	૨૦૩	રીતને ઉં ...	૨૨૧
પંચ અંધ ધિરાખ્ય લગ્ન દોષ		મેષાદિ લગ્ન કુટલે અંશે લેવાથી	
તેમાં કુટલાક આચાર્યોના મતને		વર્જીતમ લગ્ન આવે તેનું કાષ્ટક.	૨૨૧
ફલ સાથે પ્રયોજન ...	૨૦૩	નવમાંસ ને ચાર આદિરાશિનું	
સૂત્રાદિ ગ્રહોની સાથે ચંદ્ર રહે-		કાષ્ટક, નેત્રીશ અંશના નવભાગનો	
વાથી ફલ ...	૨૦૪	કાકો, નવમાંસના ભાગો ...	૨૨૨
અપવાદ સહિત અહમ લગ્ન દોષ		વરકન્યાને સુખકારક યોગ ...	૨૨૩
અને તેનું ફલ ...	૨૦૫	હોરા જોવાની રીત અને તેનું	
સામાન્ય દોષોનો ભંગ ...	૨૦૬	ઉં હોરશની બીજી રીત ને	
ભાવોની શુદ્ધિ અને આગલા		પ્રયોજન ...	૨૨૫
ભાવે તથા પાછલા ભાવે ગયેલા		ભામિત્ર યોગ, તેનો ભંગ ને	
મહત્ત્વ ઉં તથા પાકાંતર ...	૨૦૭	ઉં ...	૨૨૭
ભાવ રપટ તથા સંધીઓ કર-		શુભમિત્રની રાશિનું કલિપત ઉં	૨૨૮
વાની રીત અને નતની રીત	૨૦૮	ભામિત્ર એકાગ્રલ અને ખાન્તુ-	
ભાવોનું કાષ્ટક તથા પાકાંતર		રાદ્ધિદોષોનો અપવાદ ...	૨૨૯
મુજબ ભાવાર્થ અને ભાવોનું ઉં	૨૧૦	દ્રષ્ટિ તથા વિશેષ દ્રષ્ટિ ...	૨૩૦
કર્તારી, મહાકર્તારી ને કર્તારી		પકવર્ગ અને તેની રીત ...	૨૩૩
દોષોનો ભંગ ...	૨૧૨	અંસાદિક સૂચ કરવાની રીત ...	૨૩૪
વિવાહમાં નવમાંસ અને તેનો		સૂચને લગ્ન ઉપરથી ઇષ્ટ લાવ-	
કિંચીત્રિવેધ ...	૨૧૨	વાની રીત અને સૂચને લગ્ન	
કર્તારિ આદિ દોષોનો અને		ઉપરથી દિવસની ઇષ્ટ ધટી તથા	
અર્ધદાદિ અનેક દોષોનો અપવાદ	૨૧૩	સૂચને લગ્ન ઉપરથી રાત્રે ઇષ્ટ	
મહોથી સસરા આદિનો વિભાગ		કાલ લાવવાનું-ઉં ...	૨૩૫
સંકિર્ણ જ્ઞાતિ વિવાહ અને		લગ્ન સૂચ એક રાશિમાં હોય તો	
(ગાંધર્વ આદિ લગ્નમાં વિશેષ)	૨૧૪	ઇષ ધટી રીત ને ઉં ...	૨૩૭
નિત્ય પંચક બાબત અને તેનો			
ભંગ-તથા ઉં ...	૨૧૬		
સંકોચિતના અંશે ઉપરથી નિત્ય			
પંચક જોવાની રીતને ઉપલા			
નિત્ય પંચક જોવાનું ઉં ...	૨૧૭		

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
મુહૂર્ત સમય માણવામાટે પરી		સુતકમાં શુભકામ બાબત ...	૨૬૧
ચંત્ર અને તેનું ફલ	૨૩૭	સિંહને મકરના ગુરમાં શુભકામ	
પરીપંત્ર પહેલિ વખત પાણિમાં		બાબત ફલને ભંગને તેનું,	
ડુબવાથી ચતું ફલ	૨૩૮	સિંહસ્ય ગુરના નિરોધનો ભંગ	૨૬૨
આધુનિક મુહૂર્ત અને તે સમ્રમાં		સાપવાદ હુસસંવસર દોષ ...	૨૬૨
તજવાની બાબતો તથા તે સમ્રની		પનાઈ ને મીનાઈનો ત્યાગ ...	૨૬૩
પ્રેક્ષતા	૨૪૦	ચૂડિયક તથા પહેરવાનું મુ.	૨૬૩
ખડ્ગ વિવાહ ને અભિશુત મુ.	૨૪૧	ચાલુ નામ રાસિ તથા જન્મ	
વિવાહની વેદી કરવાની રીત તેનું		રાસિથી વર્ણાદિક જોવા ...	૨૬૪
મમાળ, મંડપ વિસર્જનની દિન		નીચે લખેલા કાર્યમાં જન્મ	
શુદ્ધિ, ને સ્તાંભ પ્રતિષ્ઠા ...	૨૪૩	નક્ષત્ર હોવાથી દોષ થતો નથી	૨૬૫
લામના મમાણની સમજ ...	૨૪૩	ફલને જ અસર માટે સમજૂતિ	૨૬૬
વધૂપ્રવેસ મુહૂર્ત અને તેનું ફલ	૨૪૫	અવકલ્પ અફ	૨૬૬
વધૂ પ્રવેશમાં માસ ફલ ...	૨૪૫	આગ્ન્યધાન પ્રકરણ ૭ મું.	
બીજીવાર તથા ત્રીજીવાર સામરે		અગ્ન્યધાન	૨૬૮
જવાનું. મુ. અને તેનું ફલ ...	૨૪૭	વાન પ્રસ્થનું મુહૂર્ત	૨૬૮
પુનર્વિવાહનું મુહૂર્ત, તેમાં જોવા		સંન્યસ્ત દિક્ષાનું અને કોષ્ઠપણ	
તો બ્રહ્મપટ ને રૂપટ શુદ્ધિ ...	૨૪૮	દીક્ષા ધારણ કરવાનું કથા વાતા	
સમ્રમાં દોષો ન જોવા બાબત		સાંભળવાનું મુ.	૨૭૦
અને તે સંબંધી કુટલોકશસ્ત્રાર્થ	૨૫૦	ત્રણ પ્રકરણ ૮ મું.	
સમ્રને તેના કાર્યના આરંભ		ગામને નામ રાસિપરથી લેવું	
કરવાના દિવસો	૨૫૦	જોવા બાબત	૨૭૩
ન્યાં મુધિ મંડપ ઉત્થાપન ક્યું		સ્વતંત્ર ધરનો મહિમા	૨૭૪
ન દોષ ત્યાં સંધિ એક કુળમાં		કઈ દિશામાં કઈ રાસિવાસ	
ઉત્પન યથેલા પિતૃઓએ ન		માણસે તથા કથા વર્ગવાળા	
કરવાનાં કામો, મંડપનું ઉત્થા-		મનુષ્યે કઈ દિશામાં ધર કરવું	
પન, ને તેનું ફલ	૨૫૨	તેનું ફાલક	૨૭૪
વિશ કન્યાયોગ અને તેનું ફલ	૨૫૪	ધરના ત્રણ પ્રકાર	૨૭૫
મૂલાદિ નક્ષત્રોમાં જન્મેલિ કન્યા		કેવા જોથી પાસેથી મુહૂર્ત લેવું.	૨૭૫
ને વરથી ચતું અશુભ ફલ.	૨૫૬	બ્રાહ્મણદિ વર્ણોને ક્વની રંગ સ્વાદ	
નાનાં મોટાં શુભ કામો ને ફલ.	૨૬૦	ને ગર્ભવાળી જન્મીન સારી તેનું	
		કાષ્ઠક અને વર્ગનું કાષ્ઠક ...	૨૭૮

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સતિજમીન નામે પ્રકાર ...	૨૭૮	દિશાને ધ્રુવનો તારો જાણવામાટે	
(આદ્યજ્ઞાદિ વર્ણોએ કષ્ટ દિશામાં		પ્રથમ ધ્રુવસ્થાંક તારાઓ ઓળ-	
સહેજ નીચાણુ વાળી જમીન		ખવાની રીતને આકૃતિ. ...	૨૮૫
રાખવિ તેનું કોણક) ...	૨૭૮	સમર્થિના તારા ઉપરથી ધ્રુવનો	
શલ્યશાન તેનું કોણક ને ઉં	૨૮૧	તારોને આકૃતિ. ...	૨૮૮
પ-અને ધ-માટે વિરોધ ખુલાશો		સમર્થિથી ઉત્તર દિશા સાધન	
વર્ગ, ખાશખડી, શલ્ય વિચાર		કરવાનો વખતને આકૃતિ. ...	૩૦૦
ને ફલ ...	૨૮૪	ધ્રુવના તારા ઉપરથી ઉત્તર દિશા	
જમીનની પરીક્ષા અને પાયો		સાધન ...	૩૦૨
ખોદવાની ખાખત. ...	૨૮૫	ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા જાણવા	
હસ્ત પ્રમાણ અને આરંભ		પછી પૂર્વને પશ્ચિમ દિશાની	
વખતે થતા અપશુકનને તેનું ફલ	૨૮૬	પહેલી રીતને આકૃતિ. ...	૩૦૨
જમીનનો પાયો ખોદવાનું ને		ઉત્તર દક્ષિણ જાણવા પછી પૂર્વ	
ખાત મુજૂતને ચણતર કરવાનું મું	૨૮૭	પશ્ચિમ બીજી રીત (કાટખુણા)	
નગર વાસ ચક્રને દિશા સાધન		શિવાયની ને આકૃતિ. ...	૩૦૩.
ભનાવવાના માસોને નક્ષત્રો ...	૨૮૭	અન્ય સ્થલે કરેલા દિશા સાધન	
શંકુ બનાવવાની રીત ...	૨૮૮	થી ધારેલા સ્થલે દિશા સાધનને	
દિવસે સ્થુલ દિશા સાધન અને		આકૃતિ. ...	૩૦૪
મધ્યમ સૂક્ષ્મદિશા સાધન ...	૨૮૦	પૂર્વાદિક દિશાઓમાં ધ્રમ્હીત	
વખતનિ ળાયા ખાખત. ...	૨૮૨	જગ્યા સિધી દોરિમાં ન આવતિ	
મધ્યાહ્ન કર્ક વખતે ચાય છે તે		હોય અને આગ્રવવગા ધણા	
જાણવાની રીતને મધ્યાહ્ન દિશા		માર્ગો વચમાં સર થતા હોય ત્યાં-	
સાધન કરવા માટે ઓળખાની		દિશા સાધનને આકૃતિ. ...	૩૦૫
માહીતિ અને તેની આકૃતિ. ...	૨૮૨	સૌર-ચંદ્રમાસોની બીજી રીતે	
સૂર્યનિ ળાયા ઉપરથી ઉત્તર અને		એક વાક્યતા ...	૩૦૭
દક્ષિણ દિશા જાણવાની રીતને		ધરના આરંભમાં તિથીઓ ...	૩૦૮
પ્રથમ ત્રણ વર્તુલ કરવાની રીત		દેવાલય વિગેરેમાં વિદિશા (કાણ)	
તથા આકૃતિ ...	૨૮૨	અને દેવાલયના ધરના જલાશયના	
કંપાસ વિના વર્તુલ રીત ...	૨૮૩	ખાતમાં રાહુ મુખ. ...	૩૦૯
ઉપરનાં વર્તુલપરની નિશાનીઓ	૨૮૪	દેવાલય, ધર ને જલાશયના	
નિશાની ઉપરથી ઉત્તર દિશા ...	૨૮૪	ખાત વિષે. ...	૩૦૯
રાત્રે ધ્રુવના તારા ઉપરથી ઉત્તર			

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
નિચ રિયત ગ્રહોમાં ધર બનાવવાનો નિષેધ ને તેનું ફલ ...	૩૧૦	ધરોના નામના અક્ષરોની સંખ્યા	૩૩૩
૫મ વારતુ ચક્ર ને તેનું-ઉં ...	૩૧૨	ઈદ્રાદિ અંશોનું ઉં ... ને ગોપિરાજનું સૂત્ર ...	૩૩૫
ગૃહા રંબમાં કલ નિષેધ અને ધર બનાવવામાં બનું સાકરું વાપરવાનો નિષેધ ...	૩૧૩	ગોપિરાજની રીતે ધ્રુવિષ્ણુત આય ને નક્ષત્રનું કલિપત ઉં ને શોષાંક પ્રમાણે ફળનો કોઠો ...	૩૩૭
(ગૃહારંબમાં વારતુ ચક્ર) ખીજા મતથી ને તેનું ફલ ...	૩૧૫	ઉપર મુજબ સાવેલા ક્ષેત્ર ફળ ઉપરથી જો હસ્તાદિકની લંબાઈ પહોળાઈ આવે તેટલા હસ્તાદિક કરતાં વધારે લંબાઈ પહોળાઈ વાળું ધર બનાવવા માટે ક્ષેત્રફળ સાવવાનું ઉં ...	૩૩૭
દેવાલય માટે વિશેષ નક્ષત્રો તથા પરબ વિગેરેનાં નક્ષત્રો ...	૩૧૬	ઉપલા ક્ષેત્રફલ ઉપરથી આય અને નક્ષત્ર મેળવવાની રીત અને મેંગનાયનું સૂત્ર ...	૩૩૮
બારણું બેસાડવાનું મું ને પ્રકાર ...	૩૧૭	મેંગનાયના મતથી ધ્રુવિષ્ણુત આય ને નક્ષત્રનું કલિપત ઉં ...	૩૩૮
દેવળ આદિ આયનું ૧ લું ઉં ને દ્વાર ચક્ર ...	૩૧૮	ઉપલા ક્ષેત્રફળથી આવે ને નક્ષત્રની રીત ઉં ...	૩૩૯
દેવળાદિ આયનું ખીજું ઉં અને આગેનાં નામ ...	૩૨૧	હાલુખી દેવરનું સૂત્ર અને ક્ષેત્રફળની લંબાઈ પહોળાઈ સાવવાની રીત તથા હાલુગી દેવરના મતથી ધ્રુવિષ્ણુત આય ને નક્ષત્ર સાવવાનું ઉં ...	૩૪૧
કષ આય કયે રથલે લેવી તેની સમજ ને ફલ ...	૩૨૩	ક્ષેત્રફળથી લંબાઈ પહોળાઈનું ઉં ને ક્ષેત્રફળથી આવે ને નક્ષત્રની રીત ...	૩૪૧
રાશિ પ્રમાણે ધરના મુખને વેધ ને તેનો ભંગ ...	૩૨૫	ચતુરસ્ત્ર માટે આય લેવાની ને ચતુરસ્ત્રની રીત ઉં ...	૩૪૩
ધરનું નક્ષત્ર અને વ્યય જાણવાની રીત તથા તેનું નક્ષત્ર ને વ્યય સાવવાનું ઉં ...	૩૨૫	દિશાઓમાં સૂત્ર વિદવા બાજત	૩૪૪
ધરના નક્ષત્ર ઉપરથી રાશિ, ને ધરોની રાશિઓ તથા ધરનું નામ અને અક્ષરોની રીત ...	૩૨૭	ચક્ર રચાવન કરવાની રીત ...	૩૪૫
ગુણૈક્યનું કોષ્ટક ...	૩૨૮		
ધરના નામના અક્ષર એકથી સોળ ધરોની રીત ...	૩૨૯		
ધરના નામનું કોષ્ટકને ફલ ...	૩૩૩		

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
સૂત્ર સ્થાને રેખા દોરવા અને પ્ર-		હિમાત્ર થયે પ્રવેશ નહિ કરવોને	
ચમ ભીંત ચણાવવા બાબત ...	૩૪૬	કરવાથી ચતું ફલ ...	૩૬૧
ઈંટો બનાવવાનું-મુ. ...	૩૪૬	કુંભ મુકવાનું. મુ. ને લગ્ન મુદ્દિ	૩૬૨
બારણું મુકવાની રચણ, સ્તંભની		ચારદોશમાં વામ સૂર્ય બાબત	૩૬૩
દિશા, ધરની ઉંચાઈ ...	૩૪૮	સપૂર્વ પ્રવેશમાં લગ્ન મુદ્દિ અને	
સ્તંભ ચક્ર, તે ઉપર છત્રની		(છણું દુગ્ધાદિક) ગૃહ પ્રવેશમાં	
આવશ્યકતા ફલ ...	૩૪૮	વિશેષ ...	૩૬૪
મોભનું. મુ. ચક્રને ફલ ...	૩૪૯	વાસ્તુ નક્ષત્ર લગ્ન મુદ્દિ ને	
ધરમાં મુખ્ય વસ્તુઓ કઈ		ફલ. ...	૩૬૫
દિશામાં રાખવી ને ધરમાં કુવો,		ધરમાં દેવ સ્થાપનનું અને દરેક	
વાવ, બોહવામાં દિશાથી ફલ ...	૩૫૦	દેવોની પ્રતિષ્ઠાનું મુ. ...	૩૬૫
કુવાનું. મુ. ને વારનું ફલ ...	૩૫૧	શિવની પ્રતિષ્ઠામાં વિશેષતાને	
વાવનું. મુ. વાપી કુપચક્ર ને ફલ	૩૫૨	વિષ્ણુની ને દેવિની પ્રતિષ્ઠા ...	૩૬૭
ચુલાનું. મુ. ચક્ર, ને ફલ ...	૩૫૩	દરેક દેવોનાં બુદ્ધે જુદાં નક્ષત્રો.	૩૬૮
ચિત્ર કહાડવાનું. મુ. ધરમાં નહિ			
કહાડવા સાચક ચિત્રોને ફલ ...	૩૫૩	વાસ્તુ પ્રકરણાંતરગત-પ્રાકાર	
કયા ધરમાં આયાદિક ન જોવું	૩૫૪	પ્રકરણું. ...	૩૭૦
કેવું ધર થયા પછી પ્રવેશ કરવોને		કિલ્લો બનાવવાની બાબત તથા	
તેના માસો ...	૩૫૪	તેનું ફલને દુર્ગચક્ર ...	૩૭૦
કયા ધરમાં પ્રવેશ કરવો નહીં		કિલ્લાના પ્રારંભમાં ખાતનું-મુ.	
અને કયા ધરમાં ક્યારે પ્રવેશ		તથા તેનું માપ ...	૩૭૧
કરવો તથા તેનું ફલ ...	૩૫૫	ગ્રામમાં રસ્તા શેરી પોળ અને	
ત્યાગ કરવાની બાબતો તથા		મહોદ્ધા બનાવવાનું ...	૩૭૩
વાસ્તુપૂજનનું ફલ ...	૩૫૬	પ્રતોલિકા ચક્ર ...	૩૭૪
અપૂર્વ પ્રવેશ, અગ્ન્યાદિથી		કિલ્લા શિવાયના નમરનો પ્રારંભ	
બોલેલા ધરમાં સપૂર્વ પ્રવેશ મુ.	૩૫૭	કરવાનું-મુ. ફલ ...	૩૭૬
કલશ ચક્ર ...	૩૫૭		
હોમાહુતિ વિચાર ને ઉ. ...	૩૫૮	યાત્રા પ્રકરણ, ૯ મું.	૩૭૭
અગ્નિવાસ ઉ. વન્દિવાસ અને		ગોચર ચક્રનું ઉ. ...	૩૭૮
હોમાહુતિ નહિ જોવાતાં કામો	૩૫૮	પ્રયાણનો પ્રકાર અને પ્રોઢાદિ	
કલશ ચક્ર અને તેનું ફલ નહિ		સોદોનું લક્ષણ તથા પ્રયાણ સમ-	
પ્રવેશ કરવાનાં નક્ષત્ર અને		યનો વિધીને ફલ ...	૩૮૦

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
પ્રયાણનો વારને નક્ષત્રો ...	૩૮૧	વાર ચક્ષુના દોષનો ભંગ ...	૪૦૦
શક્ષ બાબત	૩૮૧	તિથીમાં ખાવાની વસ્તુઓ ...	૪૦૧
ચોગીનીને તેતું કોષ્ટકને ફલ ...	૩૮૨	દિશાના સ્વામિ	૪૦૩
યાત્રાની સંક્રાન્તિઓ	૩૮૨	લક્ષાટી દિશાને કોણ	૪૦૪
પરિઘટ્ટને તેતું ફલ	૩૮૬	કિલ્લકાલ આદિ સમય બલ ...	૪૦૪
અભિજીત નક્ષત્રને ફલ ...	૩૮૭	રાજ્યોને ચોગ યાત્રા, આરંભનું	
અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રોની યાત્રામાં		પ્રયોજન, ચોગયાત્રા વિષે લક્ષ	
નહિં લેવાં ચોગ ધટીઓ ...	૩૮૭	શુદ્ધિને તેથી થતું ફલ	૪૦૫
નક્ષત્રોના જીવ પક્ષ આદિનામે		આયોગમાં ચતુસેના વચ થાય	
અને ફલ	૩૮૭	અને ખીજા એ ચોગ તથા ખીજા	
કુલ અકુલ અને કુલાકુલસંઘાઓ		ચોગ અને ત્વરિત ગતિ ...	૪૦૬
ફલ સહિત	૩૮૮	રાજવિજય ચોગ ને ફલ ...	૪૦૭
(પશ્ચિમાર્ગમાં) રાહુચંદ્ર અને		સૂર્યાદિ ગ્રહોના જન્મ નક્ષત્રો ...	૪૦૮
ધર્મ અર્થ કામને મોક્ષ સંસાર		વેશી સ્થાનને પ્રયાણ લક્ષ શુ-	
નક્ષત્રોનું ફલ	૩૮૯	દ્ધિમાં અશુભ ચોગ	૪૧૦
(તિથી ચક્રનો ફલ સહિત પ્રકાર)		બુધ શુક્ર જે દિશામાં હોય તે	
અને મુસાફરીના શુદ્ધિનું તિથી		દિશામાં યાત્રાએ જનાર કોને	
કોષ્ટકને ફલ	૩૯૨	કોને દોષ નડતો નથી તેનો અને	
અગ્નિ તથા વિગ્ન યોગોને તેતું		શુક્ર માટે વિશેષ પ્રકાશો ...	૪૧૨
ઉં	૩૯૪	ચંદ્ર ગુરુને શુક્રના અસ્તાદિ	
(યાત્રા નિમીત્તે અંકશાન, તેતું		દોષોને તેતું ફલ	૪૧૪
ફલ, ને ઉં	૩૯૪	વક્ર-અસ્ત આદિ દોષ અપવાદ	
હિંવર ચોગને તેતું ઉં	૩૯૫	સહિતને ફલ	૪૧૫
કાલપાશ ચોગને ફલ	૩૯૫	સનમુખ શુક્રનો દોષ	૪૧૫
પ્રયાણ કયાંથી કરતું તે બાબત		યાત્રા વખતે તજવાની બાબતો	
અને મનની પ્રસન્નતા	૩૯૬	ને પ્રસ્થાનમાં ચોગ ચતુષ્ટય ...	૪૧૭
મેવાદિ રાશિઓને સૂર્યાદિક ધા-		અનુક્રમે પ્રસ્થાન કરવાની વસ્તુ-	
તિક ગ્રહો	૩૯૭	ઓને પ્રાચિન આપ્યાઓના મતથી	
ધાતિક વાર, તિથી, નક્ષત્ર, ને		પ્રસ્થાનનું પરિમાણ	૪૧૮
ફલ	૩૯૮	મુનિઓના મતથી પ્રસ્થાનનું અને	
ધાત લક્ષ	૩૯૮	પ્રસ્થાનમાં દિવસોનું પ્રમાણને	
મંદને રહેવાનિ દિશાઓને ફલ	૩૯૮	તેમાં ત્યાજ્ય કરવાની વસ્તુઓ	૪૧૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
યાત્રા જતાં સ્ત્રી સંગ કરવાવિધેને		નવા વસ્ત્રોનાં કાષ્ઠપણુ માંગને	
મૈથુનમાં વિશેષતા તથા પ્રસ્થાન		ઉંદર વિગેરે કરડે તેનું ફલ ...	૪૩૭
કર્મ પછી પણ તાજવાનાદિવસો	૪૨૦	સ્ત્રીઓને લાલ વિગેરે વસ્ત્રો અને	
વિનય દશમિ સંસ્કાર યોગ ...	૪૨૦	આશુપણા પહેરવાનું ને અશુભ	
યાત્રામાં અવશ્ય નિષીદ્ધ નિમીત્ત	૪૨૦	દિવસોમાં પણ વસ્ત્ર ધારણ કર	
એક દિન સાધ્ય ગમન પ્રવેશમાં		રવાનું મું	૪૩૭
વિશેષ ને નવમહિના દિનો નિષેધ	૪૨૧	નવા દાગિના કરાવવાનું ને ટંક-	
શુભને અશુભ શુકન ફલ ...	૪૨૫	લાલ સ્થાપવાનું મું	૪૩૮
છિકને તેનું ફલ	૪૨૫	વસ્ત્ર ધોવાનું ને હથિઆર ધારણ	
અકાલ વૃદ્ધિ ને તેના દોષનો		કરવાનું અને નવિન બિઝાના-	
પરિહાર	૪૨૮	બપર ખેસવાનું તથા વસ્ત્ર ને	
ક્યે વખતે અશુભ શુકનો શુભ		ખાટે વિશેષ બાણવાનું અને કા-	
બાણવાને તેના પરિહાર ને તેના	૪૩૦	લાને લીલા વસ્ત્રનું મું	૪૩૯
અપશકુનમાં દાન	૪૩૦	પદ્મકર્ણ વસ્ત્ર, રેશમી વસ્ત્ર, બી-	
યાત્રા કરીને આવતાં પોતાના		નનું વસ્ત્ર, તથા સુતરાળી વસ્ત્રને	
નગરમાં પ્રવેશ કરવાનું-મું ...	૪૩૦	કંચુકી ધારણ કરવાનું ...	૪૪૦
મીઠા પ્રકરણ ૧૦ મું		સોના રૂપાના તારવાળાં વસ્ત્ર	
રાત્ર્યાભિષેકનું. મું	૪૩૨	અને સોભાગ્યવતી સ્ત્રીયોને વસ્ત્રા	
દેવ પ્રતિષ્ઠાનું મું ને રાત્ર્યાભિષે-		સંકારનો નિષેધ	૪૪૦
કર્મો વિશેષતા	૪૩૩	વસ્ત્ર વણવાનું તથા ધોબિ વિગેરે	
શસ્ત્ર ધારણને ધનુર્વિધાનો આ-		એ નવું વસ્ત્ર ધોવાનું	૪૪૧
રંભ તથા કુંતાસ, સર્વાંસ, વિગેરે		અંદરવે મચ્છરદાનિ, તોરણ.	
રાસોનો અભ્યાસ	૪૩૪	વિગેરેનું બનાવવું અને બાંધવું	
શત્રુસાથે સંપર્કરવાનું અને મુગ-		તથા વસ્ત્રનો મંડપકે તંબુ બના-	
ટધારણ કરવાનું	૪૩૪	વવાનું	૪૪૧
છત્ર આગર સિંહાસન પાલખી		કાળજી આંજવું ને દર્પણમાં	
વિગેરેનું મું	૪૩૫	ચોદું જોવું	૪૪૨
શીકાર રમવાનું અને શત્રુ તથા		કુસુમી વિગેરે રંગથી વસ્ત્રો	
ચોરને બાંધવાનું ને મારવાનું ...	૪૩૫	રંગવાનું	૪૪૨
નવાંવસ્ત્ર પહેરવા. ધોવાનું મું	૪૩૬	નવા વાસણનું ચક્ર તથા નવીન	
		વાસણનો ઉપયોગ	૪૪૩

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
આજીવણ ધડવાનું તથા રત્નજ- ડીત આજીવણ ધડવાનુંને રૂપાનું મેાતી તથા હીરાજડીત આજીવણ કરવાનું ૪૪૩		શીખવાનું કામ કરવાનું, ચોરી શીખવાનુંને મિત્રકામનું ... ૪૫૧	
દાળ વિગેરે અન્ન રાંધવાનું અને પુરૂષોને વસ્ત્રને શણગાર પહેર- વાનું મું... .. ૪૪૫		જેડા બનાવા તથા પહેરવાને મેાતીનું દરેક કાર્ય તથા ચર્મ કાર્યનું મું... .. ૪૫૧	
નવી દુકાન, પેટીકે ઓશીસ શરૂ કરવાનું ને લેવડ દેવડ કરવાનું તથા ખરીદવાનું મું... .. ૪૪૫		પાલખી બનાવાનુંને બેસવાનું, ગાડી ગાડાં રથવિગેરેને પસંગ વિગેરે બનાવવાનું ૪૫૨	
ધનનો સંગ્રહ કરવાનું અનેભં- ડારમાં દ્રવ્ય સંગ્રહ કરવાનું તથા ધનનો ખર્ચનો દાટવાનું ૪૪૬		ખાટલાનું ચક્ર તથા શિલ્પવિ- ધાનો આરંભ કરવાનો ... ૪૫૩	
ધન શુભ માંગે ખરચવાનુંને કરજ આપવાનું ૪૪૬		શસ્ત્ર ધડવાનુંને અગ્નિશસ્ત્ર ધડ- વાનું તથા ધારણ કરવાનું અને નશીઓવાળાં અગ્નિશસ્ત્ર બના- વવાનું ૪૫૪	
વેપાર ધંધા સખંધી હરકોઈ વેપાર કરવાનું ને સર્વવસ્તુઓ વેચવાનું ૪૪૭		બાગના માલિનું તથા સોનીનું અને હજીમત કરતાં શિખવાનું ૪૫૫	
લાઠકાં, પત્થર, વહેરવાનું, ને તોડવાનું, ને મલસકરતીનું ... ૪૪૮		પંચકને ત્યાગ કરવા બાબત ... ૪૫૫	
સાપ પકડવાનું ૪૪૮		નોકરી રહેવાનું સન્યસ્ત દીક્ષા લેવાનું મું... .. ૪૫૬	
ધાંણીકે તેલની મીલનું-મુદ્દત ને ચક્ર ૪૪૯		દાસી રાખવાનું ને લાઠકાં ઝાણાં વિગેરે બાળવાની વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાનું મું... .. ૪૫૭	
મરઘી લોકોનું કાર્ય તથા મચ્છી- માર ચાંડાલ વિગેરે ધંધા શીખ- વાનું અને ખેત્ય લોકોએ મલીન કાર્ય કરવાનું ૪૪૯		નવી સ્ત્રી લેખાવવાનું અને મું- ગંધ લેવાનું તથા શયા આસન વિગેરે વાપરવાનું મું... .. ૪૫૮	
સસાટ કામને કડિયા કામ શીખવાનું ૪૫૦		દાર બનાવવાનો આરંભ તથા માલક વસ્તુઓ ખાવાનું મું... ૪૫૮	
કુંભારનું કામ કરવાનું તથા કુંભારના ચાકનું ચક્ર ૪૫૦		હળનું મું ને ચક્ર ૪૬૦	
		બીજવાવવાનું મું ને ફણી ચક્ર મત ૧ લોને બીજો ૪૬૦	
		બીજવાવવાનું ને અનાજ મસ-	

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
જળવા માટે મેકરોપવાનું તથા નવું		શરીરે તેલ મદન કરતાં તબ-	
અનાજ ખાવાનું મુ. ૪૬૨		વાનો વખત તથા તેલ ચોળીને	
ગાયન અને નાય શીખવાનું		સ્નાન કરવાના વખતનું મુ. ... ૪૭૦	
તથા નટ નાયક અને વારંગના-		(તેલ અને આંગળાં સાથે શરીરે	
ઓનું કાર્ય ૪૬૨		ચોળી સ્નાન કરવામાં વર્જીત	
તમાસાનું, નટ કામ કરવાનું ને		તિથીએ) તથા સ્ત્રીઓને શરીરે	
ગાયન તથા નૃત્યનો આરંભ		મદન કરવાના પદાર્થથી વર્જીત	
કરવાનું મુ. ૪૬૩		વાર અને નક્ષત્રોને સુવાવડી	
નગારાં, મૃદંગ, વિગેરે હાથે બ-		સીને નવગ્રવર્તી વર્જીત નક્ષત્રાદિ	
જનવવાનાં વાજીત્રોનું કાર્ય અને		કવ્યને અભ્યંગસાનનું મુ. ... ૪૭૨	
પાંસલી છત્રીસવાગ્નં પિપ્પડી		ઘોડા વિગેરે પશુઓને પદોટવાનું	
વિગેરે વાગ્નનું મુ. ૪૬૩		અને હાથિ ઘોડા વિગેરે પર બેસ-	
ઢોરની લેવડ દેવડ કરવાનું મુ. ૪૬૪		વાનું તથા ઘોડાનું કામકાજને	
અનાજની કાપણી અને ધાન્ય		તેનાં વિશેષ કાર્યોને પલાણુ વિગેરે	
એકઠું કરવાનું તથા ધાન્યનિ		બનાવવાનું મુ. ૪૭૪	
સ્થિતી અને વૃદ્ધિનું મુ. ... ૪૬૫		હાથિ સળથી કામ કરવાનું ને	
ધર ખેતર, અને જમીન વિગેરે		હાથિને અંકુશ મારવાનું મુ. ... ૪૭૪	
વેચવાનું અને લેવાનું મુ. ... ૪૬૫		સાધારણ રીતે પશુનું કામ તથા	
અનાજ રોપવાનું મુ. ... ૪૬૬		તેનું રક્ષણ કરવાનું મુ. ... ૪૭૪	
ધાન્ય ઝાડ લતા વિગેરે વાવવાનું		ઢોર ચરાવવાનું અને ઉંટ તથા	
અને પાણી સીંચવાનું તથા બા-		પાડા વિગેરેનું કાર્ય ૪૭૫	
ગનું કાર્ય ૪૬૬		મૃગ વિગેરે વનવાસી સીંગડાપાળાં	
ધાન્યનિ કાપણી કરવાનું તથા		જાનવરોના કાર્ય અને નખવાળાં	
અનાજના દાણાને છુટા કરવાનું ૪૬૭		જાનવરોનું કાર્યનું મુ. ... ૪૭૬	
ધાન્ય લાવવાનું ને ઝાડ ઉપરથી		પશુઓને વેચવાનું અને લેવાનું	
ફલ પુષ્પ ઉતારવાનું તથા		તથા પશિના કાર્યનું મુ. ... ૪૭૬	
બીજનો સંગ્રહ કરવાનું મુ. ૪૬૭		ઔષધ બનાવવાનું ને દવા આપ-	
પુજા બાધવાનું તથા ધાન્યાદિના-		વાનું મુ. ૪૭૭	
ને રસ સંગ્રહ કરવાનું કેઠોરમાં		મુખ્યમાં ચાંદી વિગેરે ઉપર વાટકાપ	
ધાન્ય નાંખવાનું ને વેચવાનું મુ. ૪૬૮		કરવાનું અથવા નસમાંથી લોહી	
ઘોડાની લેવડ દેવડ, અથ ચક્ર		લેવાનું મુ. ૪૭૭	
અને બિજા ક્રિયાવિશે ૪૬૯			

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
રોગીને કેટલા દિવસ પીઠ રહેશે		અણીત અને ન્યાયસાસ્ત્રને।	
અને રોગીને જલદી મૃત્યુ થવાનો		આરંભનું મું ... ૪૮૮	
રોગ તથા થયેલા રોગની શાન્તિને		ધર્મશાસ્ત્ર તથા મુસાલુનો આરંભ	
તેની અવધિ વિશે ... ૪૭૯		અને જૈન વિદ્યાના આરંભનું મું ૪૮૯	
રોગમુક્ત થયા પછી સ્નાન કર-		પારશી અને અરબી વિદ્યાનો	
વાનું ને દવા આપવાનું મું ને		આરંભ ને ચાર્વાક પાખંડી	
બહાર ફરવાનું મું ... ૪૮૧		ક્રીયાનું મું ... ૪૮૯	
વાયુના રોગમાં તેલ ચોળવા		કુવા વિગેરે જલાસથ બનાવવાનું	
અને ખરાબ લોહિ કઢાડવાનું		અને પ્રથમ રાજ દર્શન કરવાનું	
અને જીલાબ તથા ઉસરી કર-		ને શાંતિ અને પ્રુથિક કામોનું ૪૯૧	
વાનું ને રક્ત મોક્ષણ સ્નાન ... ૪૮૧		પરબ્રજની પાણીની જગ્યાનું	
રસ ક્રીયા કરવાનું અને રસાય-		તથા નેવાકમંડમાં જળ ભરવાનું ૪૯૧	
ણનું શેવનનું મું ... ૪૮૨		વહાણુ ચલાવવાનું અને તેમાં	
ગ્રામ દેવાનું અને નખને ઘાંતના		બેસવાનું, ને તેના નક્ષત્રો ને	
કાર્યનું મું ... ૪૮૨		માસ ગણવવાનું મું ... ૪૯૩.	
બ્યાળે ધન આપવાનું અને		સમુદ્ર નદી વિગેરે પાણીવાલા	
માણાં પાછાં લેવાનું મું ... ૪૮૪		સ્થલોમાં ઘટ્ટને જવા માટે માર્ગ	
દેવું કરવાનું ને પેસાની લેવડ		બાંધવાનું ને રોણ બાંધનું મું ૪૯૪	
દેવડમાં નિષીદ્ધ નક્ષત્રો અને		શ્રીકું પકાવવું ને ધર્મ ક્રીયાનું ૪૯૪.	
દિવસો ... ૪૮૪		મંત્ર વિગેરે દિક્ષા લેવાનું તથા	
ખોવાયેલું કે ચોરાયેલું ધન		મંત્ર મંત્ર વૃત્ત તથા ઉપવાસ	
અથવા કોઈપણ વસ્તુ પાછી		વિગેરેનો આરંભ ... ૪૯૪	
મલશે કે નહિ તે જોવાનીરીત		વીર સાધવાનું ને ધર્મ જ્ઞાન	
તથા અનામત યાંપણ મુકવાનું ૪૮૫		ફેલાવા કરવા જવાનું મું ૪૯૫	
નૃસિંહ મંત્ર વિગેરે વીર સાધ-		સજ્જની રોવા ને દલક લેવાનું	
નાદિ મંત્રવિદ્યા શીખવાનું અને		અને સોગન ખાવા કે લખત	
નાડ રોપવાનું, મું ... ૪૮૫		કરવાનું મું ... ૪૯૭	
ખોવાયેલી રકમના દરેક નક્ષત્રોના		ગુરુ શુક્રનો દોષ કષ્ટ બાળતોમાં	
નામનું તથા તેનીદિશા અને મલ-		નડતો નથી તે ... ૪૯૮	
વાના દિવસોના સમયનું કોટક ૪૮૭		પ્રેતકર્મ બાળત ને શ્રાધ ... ૪૯૮	
બ્રાહ્મણાદિક તથા ક્ષત્રિય વેશ્ય		મુદ્દ કરવાનું તથા જીનાર	
શુદ્ધ પરત્વે કાળ કરવાનું મું ૪૮૮		રમવાનું મુકતું ... ૪૯૯	

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
અનાધ્યાય પ્રકરણ ૧૧ મું.		આવતાં નામો અને ફલ તથા	
બહુવામાં ત્યાગ કરવાનાં તિથી		દિન રાત્રિમાં સંક્રાંતિ થવાથી ફલ	
નક્ષત્રો ને તેનું કોણક ૫૦૪		અને અયનની સમજાતિ તથા	
અનાધ્યાયમાં વેદાદિક બહુવાનો		બીજા સંક્રાન્તિઓનાં નામો. ... ૫૨૬	
નિર્ણય ૫૦૯		ગ્રીષ્મને મુખ્ય સંક્રાન્તિનો પુણ્ય	
પદ્ધતી સરક પ્રકરણ ૧૨ મું.		ફાલ અને અર્ધ રાત્રે સંક્રાન્તિનો	
ગરોળી કે કાચડો સરીર ઉપર		વિશેષ વિચાર ૫૨૯	
ચડે કે પડે ને નેના દોશોની		અયન વિષે ઉદ્યારતાદિ દોષનો	
જ્ઞાન્તી તેનું ફલ ૫૧૨		અપવાદ ૫૨૯	
ગોચર પ્રકરણ ૧૨ મું.		વિષ્ણુ પદાદિ સંક્રાન્તિઓમાં	
ગોચર ગ્રહોથી થતું ફલ અને		પુણ્યફાલ ૫૩૦	
તેના શુભા શુભ ગ્રહો ૫૧૫		સંક્રાંતિમાં ઉપયોગી સમાદિ	
તારા બાબત ૫૧૬		નક્ષત્રો અને સમાદિ સંક્રાન્તિનું	
અંદ્ર બળમાં વિશેષ વિચાર અને		પ્રયોજન અને કંઈ સંક્રાંતિમાં	
સૂર્યાદિ ગ્રહોનાં નંગો ૫૧૭		વિરોધકા ને સૂર્યસંક્રાંતિની ફલ	
નેષ્ટ તારાઓ બાબત અને તેની		સહિત અવસ્થાઓ. ૫૩૧	
આવૃત્તિનું ઉં ૫૧૮		સંક્રાન્તિમાં કરણ ઉપરથી વાહન,	
કાર્યોમાં ગ્રહોની વિશેષતા અને		વજ્ર, હથિઆર, ભક્ષ, લેપન,	
જન્મની તારામાં વિશેષતા ... ૫૧૯		જાતિ, પુણ્ય વિગેરે જોવાની	
દીનદશા કલાકવાનિ રીત ૫૨૦		બાબત તથા સંક્રાન્તિથી દરેક	
ગ્રહોના વેધ બાબત તથા હિમા-		ભાણુસને થતું ફલ. ૫૩૨	
લય પર્વતથી વિન્ધ્યાચલ પર્વત		અધિક માસને ક્ષયમાસ બાબત	
સુધીના વચમાં આવેલા દેશોને		ને ક્ષયમાસમાં જન્મ મરણનો	
બીજા દેશમાં વેધ જોવાની રીત. ૫૨૨		નિર્ણય. ૫૩૪	
વેધાયલા ગ્રહોથી થતું ફલ અશુભ		અધિકમાસ બાબત ને તેમાં	
ગ્રહનું શુભ અને શુભ ગ્રહનું		ત્યાગ કરવાનાં કામો. ૫૩૫	
અશુભ ફલ ૫૨૨		અંચા લંકાર.	
શુભને અશુભ વેધોનું કોણક ૫૨૩		અંચ કર્તાનું વર્ણન ને આ અંચ.	
હિમાલયથી વિન્ધ્યાચલના મધ્ય		બહુવાથી થતું ફલ. ૫૩૬	
ના દેશો માટે અને બીજા દેશો		આશિર્વાદ ને અંચ કરવાનું	
માટે વેધ જોવાનું ઉં ૫૨૪		કારણ. ૫૩૮	
બીજા દેશો હિમાલયથી વિન્ધ્યા		અથાને ટીકા અને અંચની ટીકા	
ચલના મધ્યના દેશો માટે વામ		કરવાનું કારણ ૫૩૯	
વેધનું ઉં ૫૨૫			
સંક્રાંતિ પ્રકરણ ૧૩ મું.			
સંક્રાંતિ સમયે પુણ્ય કરવા વિષે. ૫૨૮			
આરસંક્રાંતિના વારને નક્ષત્ર પરથી			

લાપાંતર કર્તાને જ્યોતિષ સંબંધીના
ઉત્તમ કામોના મળેલા કેટલાક
અભિપ્રાયો.

For the lovers of the Science
of Astrology.

The work of Astrology is being done by us on the Scientific principles of Mathematics.

We do not like to praise ourselves but we refer our readers to the testimonials we have received from many literary persons and other well-known gentlemen, and request them to satisfy themselves by giving us trial.

We prepare new Horoscopes and accurately predict "what will befall one in the course of a particular year." As for those who have no Horoscopes we can answer their questions on business bases of the times when they are asked. People from up-country might send in their name, age and exact time (hour, minute and second) when they write to us and we can reply to their questions from these only.

Our experience extends over a period of twelve years.

Particulars as regards fees etc. can be had on application to the undersigned. Attendance from 9 to 11 A. M. and 4 to 7 P. M.

Joshi Someshwar Dwarkadas,

OPPOSITE—Goraram's temple,

Bhai Jivanji's lane, House No. 4 Third storey,

BOMBAY.

પ્રસ્તાવના.

અહરથો, સર્વે વિદ્યામાં, જ્યોતિષવિદ્યા પણ એક ઉચો દરજ્જાનો ભાગ્યે છે. જે શીખતાં, પછા વખત જવા છતાં, સંપૂર્ણ જાણી શકતું નથી. છતાં, યોગી મહેનતે એક બે પુસ્તકવાંચીએથી જની, ગણિતને ફળાધીશ સાર જાણીએ છીએ, એવો કાળ જતાવી, પોતાના નિભાવને માટે ધધો કરવા મંડી જાય છે. જેથી, તેઓ ખર કામ ખીસકુલ કરી શકતા નથી. ને, પુછનારને તેથી જ્ઞેતીય એટું લાગે છે. કહેનાર વિગેરેની ખામીને લીધે કંઈ જ્યોતિષ-વિદ્યા યોગી થતી નથી. હાલમાં થોડું શીખી, પોતાનો ધધો અલાવનાર જોધીયોની સંખ્યાનો વધારો છે. ને જાણકાર જોધી પણ જ થોડા છે. મારે જોધીયોનાં વખાણ કે નિંદા કરવી નથી. કેમ જે, હું પણ તેઓમાંનો એક છું. હું જ્ઞેતીયવિદ્યા ખરાબ જાણું છું કે નહીં, તેનાં વખાણ મારે મોહરો નહીં કરતાં, મારા ખરા કામોની તારીફ અહરથો, વિદ્વાનવર્ગ, ધંધાદારીયો, અને અધીકારીઓ, જેઓને મેં ગણીતકામ ને ફલાધીશ જે બવિખની બનવાની જીના કહીને પુરેપુરો સંતોષ આપ્યો છે, તેઓ મહેરબાનો તરફથી મનેલાં સરદીરીકાટો ઈંગ્રેજ યાનો મુજરાતી જે ભાષામાં આવેલાં છે, તેજ ભાષામાં તમે પાસે રજુ કરે છું. જે વાંચી, હું જોતિષ જાણું છું કે નહીં, તે વિશે તમારી મરજી મુજબ મત બાંધશો. જેથી, જેઓને જોતિષ જાણવાની ધંજલ છે, કે શીખવું હોય, અથવા ફલાદેશ જાણવું હોય, તેઓને જે અમારી મુસાફાત લીધા પછી ખીજ સાધારણ જોધીઓથી જે અસંતોષ થાય, તે કરતાં જે અમે તરફથી કાંઈક વિશેષ સંતોષ થશે તો મારો તથા પુછનારનો બેહિનો લાભ જળવાશે. તેમ થવાથી આ જાણવાને લીધેથી મહેનત સફળ થઈ એમ હું માનીશ.

વિશેષ, યોગાંક સર્ટીફિકેટ આપનાર પોતાનું નામ જાહેરમાં મુકવા ખુશી ન હોવાથી, તેઓની સર્ટીફિકેટ નીચેનાં નામ જાણવામાં આવ્યાં નથી, પણ હમારે ઘેર જે કાંઈ તેમાંની અસલ સર્ટીફિકેટ જોવા માગશે, તેઓને ખુશી સાથે બતાવવામાં આવશે. તેમજ ફક્ત કેટલાકોની ઝેલ્યુએટની ડીગરીજ લખી છે પણ તે અહરથો પોતાનો જોધો જાણવાને નાખુશ છે પરંતુ તેમાંના લણા ખરા હાલમાં મોટા અધીકારીયોજ છે.

હમારે ત્યાં જન્મેત્રી, પ્રમેત્રી, પ્રજ મુકવું, ટપકા નવા બનાવવા, વર્ષનાં દરેક જુદે પ્રકારે ફળ, વર્ષફળ, આખી જીંદગીનું ફળ, વિગેરે બનાવવામાં ને એક આપવામાં આવે છે. તેમજ દરેક મુહૂર્ત, વરકન્થાના ટપકાનો મેલાપક, ખાત્રીથી જોષ આપીએ છીએ. એક વખત કામ સોંપી ખાત્રી કરી જુઓ.

મેળાપનો વખત સવારે મુ. ઇ. ૧૧ વાગ્યા સુધી, સાંજે ૪ પછી ૭ સુધી, હમારે મુકામે મળાશું. ૧૧ થી ૪ બોલાવનારને ત્યાં જવાનો વખત છે. વિશેષ પ્રુલાસો પુજાવનારને પુરતો જવાન આપવામાં આવશે. બહારગામનાં કામ પોષ્ટ મારફતે કરીશું. તેઓએ પોતાનો ટપકો, જન્મોત્તી, વર્ષફળ અથવા કંઈ ના હોય તો પ્રશ્નનો ટાપ્રમ, અને પોતાનું નામ મોકલવાથી અવિધ્ય કહેવામાં આવશે. બાહાર આમથી ટપકો વિગરે મોકલનારે અનતા સુધી રજીસ્ટર કરીને મોકલવું કે જેથી શુભચવાનો સંભવ રહે નહીં

હમારું ઠેકાણું:—મુ'બઈ, કાકોરદાર ગોરા રામના દેવલ સામે બાઇ જીવણની ગલીમાં, ધર નં. ૪ ત્રીજે માળે, જ્ઞેશી-સોમેશ્વર દ્વારકાંદાસ, કપડવંજવાળા. કરવાથી અમેને કાગળ મળશે.

મીલના કાર્ટીંગ અને સ્પીનીંગ માસ્તરનો મત.

Bombay 6th August 1919.

I feel much pleasure in giving this credential to Joshi Someshwar Dwarkadas Kapadvanjvala whom I have known for a long time.

He is a thorough master of his science and is an author of good many books on astrology. His readings leaves nothing that one could desire, and a man like him really deserves a good support from public.

His knowledge in making horoscopes, Varashfals, and Janmotris is very good and proves that they are done by a master hand.

I wish him all success in his career.

(Sd.) Cawasjee P. Sirkari.

Carder & Spinner.

The Globe Manufacturing Co. Ltd.

અમદાવાદ સ્કૉલર્શીપ કોર્ટના રીડાયરડ જજ અને હુજાવાડા
સ્ટેટના દીવાન સાહેબનો મત.

Lunawada, 1st July 1919.

THIS is to certify that I have known Mr. Someshwar Dwarkadas Joshi for about five years. I am glad to state that most of the principal events which he predicted after preparing my "Varshafals" have happened. He has published Jyotish Kalpataru and other works on astrology which are highly spoken of and contain much useful information. He possesses, in my opinion, a very good knowledge of the complete science of astrology and he deserves encouragement as he has made a good study and spent moneys in publishing important books. I have recommended him to many of my friends and they speak highly of his abilities as an astrologer.

(Sd.) G. V. Saraiya.

Dewan, Lunawada State.

એસ. એમ. એન્ડ. એસ. ને વિલાયતમાં પાસ થયેલા
ડી. પી. એચ. ઔકરનો મત.

Certified that Joshi Shomeshwar Dwarkadas is well versed in the science of astrology. He is consulted on many occasions by me. I can safely recommend him to any body wanting to know what the science of astrology can mean and say that this man can predict quite true.

(Sd.) M. N. Balsara,

L. M. & S.

D. P. H. (comb)

વકીલનો મત.

THIS is to certify that I was introduced to Mr. Shomeshwar Joshi by my Parsee friends who spoke highly of him. I showed him my son's horoscope. In the first instance his prophecy was not fulfilled. But on the second occasion it turned out to be true and my son was taken into the Provincial Civil Service.

P. N. Pandit.

High Court Pleader.

6-1-1919)

Sirsi— —)

એલ. સી. ઈ. ઇન્જનેરનો મત.

Bombay, 13th, September 1906.

It gives me great pleasure to certify that the astrologer Mr. Shomeshwar Dwarkadas Kapadvanjwala was introduced to me about six years ago by a friend of mine who knows astrology and who was satisfied with the work of Mr. Shomeshwar. On many occasions during the above period I have consulted him. He used to tell me true future either good or bad. His mathematical knowledge of astrology appears to be sound. I shall be glad to hear of his future advancement.

(Sd.) J. M. Fitter,

L. C. E.

બી. એ. એલ. એમ. બી. નો મત.

It gives me great pleasure to certify that Joshi Shomeshwar Dwarkadas has been known to me for the last three years. I have had several horoscopes prepared by him and am glad to say : . . . :ity and accuracy of . . . th- ematical calculation. I sincerely recommend him to all wishing to consult an astrologer.

Indian Specie Bank Ltd. (Sd.) Hiralal Motiram.

Bombay 24-3-08.

B. A. L. L. .

પારશી સોલીસીટરનો મત.

Bombay, 10th. October 1907.

I have known Mr. Shomeshwar Dwarkadas for some years. He has prepared horoscopes etc. for different members of my family; and although I know nothing of the science I am able to say that his statements as to future events, etc. having a very large majority of cases that I have come accross proved in the result verycorrect and accurate.

Parsi Solicitor.

મુંબઈ, તા. ૧૨ મી ઓગસ્ટ ૧૯૦૭

જાત મને સમજવાને થયો ખુશી ઉપજે છે જે, જોડી મહારાજ સોમેશ્વર કૃપાવંનવાસાને લગભગ નવ વરસ થયાં હું ઓળખું છું અને એ મુદત દરમીયાન વારે ધડીએ હું એવજુના સંબંધમાં આવ્યો છું. અને હું કહેવાને થયો ખુશી છે જે એવજુ જોતીય વિધામાં થયો બહુધા તથા કુશળ છે. એવજુ ભવીય થઈ સરસ રીતે વર્તી શકે છે. અને એવજુનું થઈ ખરું સાચું નીવડે છે. એવજુને જોતીય વિધાનો થયો અનુભવ છે. અને દૃષ્ટા જ-મોત્રી તથા કેસરીને લગતું મળીત થઈ ચોક્કસાપથી તથા જારીકથી પોતાનું કામ થઈ જ પ્રમાણીકપણે કરે છે. અને એવજુના કામથી હું દમોશ ખુશી થયો છું, મારા ઓળખાણવાળાઓમાં એવજુની હું દમોશ બસામણ કરું છું. અને તે લોકોને મદોડથી એવજુના કામની તથા દુમીયારીની વખાણ સમજું છું. હું એવજુને એવજુના સંબંધમાં દરેક ફોદ મુશું છું.

અરરેશર કાવસજી દાદાયાનજી,

એસ. સી. ઈ. ઈન્નેર

બેનગાડી જરમી કાસ જેન સુનાવાલા ખીલ્દીંગ.

એલ. એમ. એન્ડ, એસ. ડાક્ટરનો મત.

I was never a believer in the science of astrology but was recommended by one of my friends, a learned young gentleman, to have my original horoscope enlarged with minute planetary calculations. He referred me for this to Joshi Shomeshwar Dwarkadas and I am extremely pleased to certify that his predictions have been quite accurate and at certain times have proved me a valuable guide in the right direction of my undertakings.

BILIMORA.

(Sd.) D. B. Engineer,

8-8-08.

L. M. & S.

ફીઅરરોડ કોટ, મુ'બઈ, તા. ૧૨-૮-૦૬

જોશી શેઠ સોમેશ્વર દ્વારકાદાસ,

જાત આપની વિદ્વતા માટે મારી અનેક પ્રસંગે ધણી ખાતરી થઈ છે, અને તેથી આપની ઇચ્છાને માન આપીને આ પત્ર મારી પ્રશંસાનો આપને લખી વાલતાં ખુશી ઉપજે છે. જ્યોતિષવિદ્યા મારી ખાતરી થઈ છે કે એક ધણું બોલકું અને વિદ્વતા ભર્યું સાધન છે. અને તેમાં આપનો અભ્યાસ વગર શકે ઉઠે અને પાકે છે. આપે મને કરી આપેલાં અનેક વર્ષકલો ધણી દૃઢ સુધી સાચાં થયાં છે, અને આપ એ શાસ્ત્રમાં કુસલ છો, એમ હું પ્રમાણીકપણે માની અને કહી શકું છું, એક અનુભવી જ્યોતિષી તરીકે હું આપની ધણી ખુશીની સાથે અત્રે બલામણુ લખી વાલું છું.

લી. સેવક બહુમનજી. ન. કાપડશી.

હાથકોરના એડવોકેટનો મત.

Bombay 22nd July 1921.

I feel great pleasure to certify that Joshi Someshwar Dwarkadas Kapadvanjwala is an expert in the reading of horoscopes. His merit is that he does not hesitate to tell out the future whether good or bad. His accuracy in calculations is sound and enviable. I had some occasions to consult him and at each time I was satisfied with his reading. His predictions have turned out true and correct.

(Sd.) TULSIDAS. K. THANAWALA,

B. A., LL. B., Advocate.

High Court.

સોલીસીટરનો મત.

Dady Seth Aglary Lane.

Bombay 19th April 1918.

My horoscope was shown to Joshi Someshwar Dwarkadas several times and the forecasts that he made on each occasion have proved true. To those who wish to consult an astrologer Joshi Someshwar may be safely recommended as a proficient astrologer.

(Sd.) DEVIDAS A. KASABVALA.

B. A. LL. B. Solicitor.

રા. રા. જોશી સોમેશ્વર દ્વારકાદાસને આજ આઠ વર્ષ થયાં હું ઓળખું છું એ મુદતમાં ઘણાક પ્રસંગે એમની સલાહ લેવાનું મને કામ પડ્યું છે. અને દરેક વખતે જે કાળજી અને ગણતરી એમણે બલિષ્ઠ બાખ્યું છે, તેથી હું સંતોષ પામ્યો છું. જ્યોતીષ શાસ્ત્રનો એમનો અભ્યાસ બહુ ઉડો છે, અને જે ખારીકીથી એવણે જન્મપત્રિકા, વર્ષફળ, કેસવી વિગેરે જનાવી આપે છે, તે એમના જ્ઞાનનો પુરતો પુરાવો છે, મારા બધાંઓની તેમજ મારાં કુટુંબીઓની જન્મપત્રિકા મેં એવણુ પાસે જનવાવી છે, તેમજ તેઓને સગતા મહત્વના સવાલોને માટે એમની સલાહ લીધી છે. અને એ દરેક બાબત એમણુ પોતાના અભ્યાસના અને અનુભવના બળથી ખાત્રીપૂર્વકરીતે સિદ્ધ કરી આપી છે. સાથે એમનો વિવેક અને નાના કે મોટા દરેક માણસનું કામ જે કાળજીથી એવણુ બાળવે છે, તે માટે એમને ધન્યવાદ ધટે છે. પરમેશ્વર એમના જેવા મનુષ્યને દિધાંધુષ્ય બક્ષે અને એમના ધર્મામાં એવણુ હજી વધારે નામના મેળવે, એવી હમારી પ્રાર્થના છે.

મુંબઈ, તા. ૧૪-૨-૧૯૦૯

ન. દી. મીસતરી, એસ. સી. ઇ. ઇન્નર

પારસી સોલીસીટરનો મત.

Bombay, 27th January 1909.

I have known Joshi Someshwar Dwarkadas for five years. He has prepared horoscopes for different members of my family and I am perfectly satisfied with his work.

His predictions as to future events and statements as to past events have turned out to be correct.

He has been found to be a very painstaking and an honest man and I can safely recommend him to every one wishing to consult an astrologer. He is so far as I have been able to judge well versed in the science of astrology which he has made his special study.

(Sd.) PARSI SOLICITOR.

બેરીસ્ટરનામત.

36, Nepean Sea Road,
Malabar Hill, Bombay 7th March 1918.

I have expressed my opinion separately regarding the Astrological works of Joshi Someshwar Dwarkadas; I know him from 1910 and since then I have had many occasions of testing his knowledge of Astrology. I have much pleasure in saying that his predictions have been mostly found correct and satisfactory. I was particularly struck with his decision in a case of dangerous illness wherein he boldly asserted that nothing would happen to the patient when the Doctors and all had given up all hopes. He came out true and raised himself considerably in the estimation of myself and others.

T. J. DESAI,
BARRISTER-AT-LAW.

સોલોસીટરનો મત.

I know Joshi Someshwar Dwarkadas to have well studied the science of Astrology and competent in casting and reading of horoscopes. I am satisfied with his work and recommend any one interested to give him a trial.

24-4-18.

(Sd.) E. M. Bahadurji.

રેડીકલ ડેકરનો મત.

I have great pleasure to bear testimony to Mr. Joshi Someshwar Dwarkadas proficiency in astrology. His predictions regarding my Daughter's death and other circumstances came to pass accurately as to time &c. His knowledge in the mathematic portion of the astrology is sound. I know Mr. Someshwar for last ten years and my good opinion of his ability is based upon frequent visits on different occasions.

A short visit to this gentleman will convince any sceptic mind that astrology as a science deserves a place amongst other literature.

MAHIM.

20-8-06.

(Sd.) J. M. PANDYA,

MEDICAL OFFICER IN CHARGE,

WADIA DISPENSARY.

Esmailji Mulla Vallibhoy
of Vallibhoy Kaderbhai & co.

Bombay,—

તા. ૫ મી જુન ૧૯૦૬.

રાજપીપલા સ્ટેટના સર ન્યાયાધીશનો મત.

NADOD.

10th March 1921.

This is to certify that I have had several occasions to consult Joshi Someshwar Dwarkadas, whom I know for the last ten years. I always found that he knew his subject thoroughly and scientifically. Naturally, his predictions come out true very often, especially as he has a very long experience of his line.

He has compiled books on astrology from various Sanskrit authors, which can also be consulted with advantage.

K. N. MARPHATIA, B. A. LL. B.

Chief Judge,

RAJPIPLA STATE.

જોશી મહારાજ સોમેશ્વર દ્વારકાદાસ જ્ઞાન શ્રી મુખર્જી,

જાત હું આ ક્ષણીને જણાવવા ધણેજ ખુશી છું જે તમારો જ્યોતીય વિદ્યાનો અનુભવ ધણેજ સારો અને કાળેલીયત બરેલ છે, જે વીશેની મારી પુરી ખાતરી તમારા સાચના મારા લખખગ (૭) સાત વરસ દરમીયાન ધણીક વખત ધણીક સંજોગે થયેલ પ્રશ્નોના મજેલા સંતોષકારક ખુલાસાઓ, અને જવાબથી અને કેટલીક જાન્યત્રીકાઓ તથા ટપકાઓ તથા પ્રશ્નોત્તરીઓ અને વાર્તાઓમાં તમેજો જણાવેલ બધીય ધણે જામે મળતું આવે છે, તેથી થઈ છે.

વિશેષ હું ઇચ્છું છું કે આ વિદ્યાના શાકીનો માહેલા કાઈ પણ ધણી જે તમારા સાથે કામ પાડશે તે પોતાને પુરતો સંતોષ મેળવેલો જોશે. હાલ એન.

હી. સેવક ઇસમાઈલજી, મુ. વમીભાઈ

શાકાંવાજાના સમામ.

એલ. સી. ઈ. ઇન્જનેરનો મત.

3 Church Gate, Street Fort

Bombay, 11-3-1909.

K. D. Sanga, L.C.E.

Architect,

I have known Joshi Someshwar for the last three years. He appears to be well versed in astrology and is a good hand at preparing horoscopes. He has prepared horoscopes of several friends and acquaintances.

(Sd.) K. D. SANGA, L.C.E.

સીવીલ્યનનો મત.

Bombay, 27th May, 1915.

I have very great pleasure in recommending Mr. Someshwar Joshi to the attention of all interested in the science of astrology. Though latterly scoffed at in India and Europe alike as a professional fraud, astrology is steadily gaining favour in both countries as a science full of great possibilities. It is certainly difficult to explain the

relation between the course of human life and the movements of heavenly bodies, but I can say with equal certainty, judging purely from results, that there must be some connection between the two. My family and myself have often consulted different astrologers, and I am very glad to say that nobody's predictions have ever turned out so true as those of Mr. Someshwar Joshi. He does not hesitate to foretell evil, if there is any in store, and he always takes considerable care in the necessary astronomical calculations. I hope Mr. Joshi will be able to establish this science on a practical and thorough basis, and wish him every success in it.

(Sd.) CEYLON CIVIL SERVICE.

એલ. સી. ઈ. ઈન્ફર્મેશન મત.

No. 9, Hornby Road, Fort,

Bombay 19th January, 1909.

Joshi Someshwar Dwarkadas.

I have great pleasure to certify that Joshi Someshwar Dwarkadas has taken very great interest in preparing horoscopes and other particulars for me relating to the Science of Astrology.

He commands a perfect knowledge of the Science and is very painstaking and honest worker.

I am satisfied with the results of past and present life for which he worked so cleverly for me.

He is a trustworthy and faithful "Joshi."

(Sd.) BOMANJEE A. WADIA,

L.C.E.

એલ. આર. સી. પી. ઠાકરનો મત.

Kapadvanj 16th April 1909.

This is to certify that I am thoroughly satisfied with the work I entrusted on several occasions to Someshwar Dwarkadas. I have full confidence in him and safely recommend any body who desires to consult any reliable astrologer. I wish the astrologer every success in future.

(Sd.) FRAMJEE MANECKJI,

L.R.C.F. etc.,

Private Practitioner,

KAPADVANJ.

સુખર્ષ મેઢાનની પોલીસ કોર્ટના યુરોપીયન સાહેબનો મત.

Someshwar Dwarkadas Joshi computed my son's and my horoscopes and has foretold certain events which have come to pass. He is a painstaking and a fairly accurate astrologer.

Police Court. } (Sd.) one POLICE COURT EUROPEAN
Bombay 31-10-08. } GENTLEMAN.

સાધીસીટરનો મત.

Century Buildings,

Hornby Road.

Bombay, 20th March 1915.

I have very great pleasure in certifying that Joshi Someshwar Dwarkadas is a perfectly competent astrologer. He has studied the subject of astrology as a science and systematically, and he is an honour to the profession. A visit to him will convince the most sceptic that astrology is not a superstition as is generally believed, but it is a science based on certain astrological and astronomical

calculations. He is perfectly sound in all mathematical calculations and predicts future events with remarkable accuracy. I can safely recommend him to any one wishing to consult an astrologer.

G. B. PANDYA,
Solicitor High Court.

વકીલનો મત.

I know Joshi Someshwar Dwarkadas and am able to say from personal knowledge that this predictions are accurate in most cases.

21-12-08. (Sd.) PARSI VAKIL, HIGH COURT,
B. A., LL. B.

ઇલેક્ટ્રીક અને મિકેનીકલ પ્રત્યનીયરનો મત.

This is to certify that Mr. Joshi Someshwar Dwarkadas is a perfect Joshi. I had shown him my horoscope, and I have found him to be accurate and clever in the science of astrology. Upto this time many things which he had told me were found to be true. He is a perfect gentleman. I have given him this certificate and he may make use of it to his advantage.

(Sd.) P. S. DUBASH,
ENGINEER.

એક મિત્ર જેમનો નેતિયનો કાંપ્રક અભ્યાસ છે. તેમની મસામજી ઉપરથી જોઈ સોમેશ્વર દ્વારકાદાસને આ સખનારનાં છેકરાઓના ઠપકા બનાવવાનું કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. જે એમણે કાળજીથી કાંપ્રેક્ષું લાગે છે. અને એ કામનો એમનો અનુભવ ઠીક નેવામાં આવે છે.

લી. પેસ્તનજી ધનજીભાઈ મહાલક્ષ્મીવાલા.

ભાવપ્રકા, તા. ૨૪-૪-૦૬

(૧૫)

એલ. સી. ઈ. ઈન્ફોર્મેશન મત.

60, Tamrind Lane, Fort

Bombay 10th September 1907.

I hereby certify that Joshi Someshwar Dwarkadas is known to me for the last four years. He is well versed in astrology and he foretells the future correctly. He is my family astrologer and has prepared horoscopes for many members of my family. He has also prepared a "Keshvi" for me and good many events mentioned therein have occurred at the stated periods. I have recommended him to my many friends and they seem to have been pleased and satisfied with this work. I would be too glad to see him prosper in his work.

(Sd.) MERWANJI M. MISTRY,

L.C.E.

એલ. એમ. એન્ડ એસ. ડાક્ટરનો મત.

17, Dockyard Road,

Mazgaon, Bombay 19th, April 1909.

I have great pleasure in giving this certificate to Mr. Someshwar Dwarkadas Kapadvanjwalla. He is so perfect in his science of astrology that most of his predictions have come to be true.

Besides that he is a perfect gentleman and that he has no greed for money.

I can safely recommend him to any body else.

(Sd.) M. J. Dubash,

L.M. & S.

વકીલનો મત.

I have great pleasure in saying that Joshi Someshwar Dwarkadas is a very clever astrologer. He is known to me these last three years. I have on various occasions consulted him and have found him accurate. He is not one of those who care only to get as much out of the pockets of the people consulting them as they can. He is not at all greedy and himself believes the science and has a sound knowledge of astrology.

(Sd.) Manibhadra Nilkanthal,

CHHATRAPATI,

B.A., LL.B.

એલ, એમ, એન્ડ એસ.. ડાક્ટરનો મત.

Bombay, 6th August 1910.

I was one of those who did not believe in the science of astrology, as unfortunately, the local astrologers are more quacks than genuine. Mr. Someshwar Dwarkadas (Joshi) was recommended to me by some friends as a reliable astrologer and I have great pleasure to certify that his statement as to the future events of my life turned out true. He is honest, pains-taking and very careful in his work and calculations. I would safely recommend him to those who wish to consult a competent fortune-teller and I am sure they would not be disappointed.

(Sd.) S. N. Writer.

L.M. & S.

(१७)

वकीलना मत.

"Cama Castle"

Station Ghat Koper.

28th June 1909.

Having been asked by Mr. Someshwar Dwarkadas Joshi, to testify as to his knowledge of reading horoscopes &c. I have the pleasure to certify that he is sans doute, well Versed in this science as could be evidenced from some striking events of the past disclosed by him in my life.

I can not rest content without observing that this science has now been dwindled down almost into a Nullity and degenerated in to imposture and hypocrisy in the hands of quacks but persons of his letters would in near future revive the same into its original sublimity.

PHIROZSHAW JAMSETJI,

B.A., LL.D.,

Vakil, High Court.

वकीलना मत.

I have much pleasure in recommending Mr. Someshwar Dwarkadas as a competent Joshi. His predictions are upto mark and his knowledge of calculations very sound. He has a perfect mastery over the more intricate branch of Astrological calculations especially of "Keshawi." I have seen his work and I am thoroughly satisfied with it.

B.A., LL.B.,

Parsi Vakil, High Court.

11-6-09.

Picket Road, Bombay.

Publisher :

JOSHI SOMESHWAR DWARKADAS.

ભાષાન્તરકર્તા,—જેશી, સોમેશ્વર દ્વારકાદાસ.

જન્મ.

સંવત્ ૧૮૩૧. શાકે ૧૭૯૭.
આવળુ વહી ૩૦ ને સોમવારે
સુર્યોદયથી ૫૬ ઘટી ૨૯ પલ ૨૪
વળતે. તા. ૩૦-૮-૧૮૭૫.

હેઠ,—મોટા સમજી મંદિર,
રાવળપોરમાં.

છકલે, ખેડા,

મુકામ, કપડવાં.

હાલ હેઠ,—કાકોરદાર,
પોસ્ટ આફીસની સોમે,
બાઈ છવણુછની ગલીમાં,
ઘર નં. ૪-ત્રીજે માળે,

મુકામ—મુંબઈ.

॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥

अन्यविषय सहित मुहूर्तमार्तण्डनु गुजराती भाषान्तर.

॥ अन्धकारानुं भंगदायकम् ॥

सिद्दरोल्लसितमिर्भेद्रवक्रमंवां श्रीविष्णुं विपतिचरान् गुरुमणम्य ॥
यत्तर्ह्य विबुधमुदे लघुं मुहूर्तमार्तण्डं सुगममहं तनोमि सिद्धयै ॥१॥

अन्य-सिद्दरोल्लसितम् इभेन्द्रवक्रम् अम्बाम् श्रीविष्णुं विपतिचरान्
गुरुन् मणम्य, यत्तर्ह्यम् लघुम् सुगमम् मुहूर्तमार्तण्डम् विबुधमुदे
सिद्धयै अहम् तनोमि ॥१॥

भाग्यवार्थ—सिद्दरोल्लसितम् सिद्दरथी शोभायमान. इभेन्द्रवक्रम्
छापीना जेवा मुपवाणा गलुपतिने. अम्बाम् सरस्वतीने. श्रीविष्णुम् लक्ष्मी
सङ्गीत विष्णुने. विपतिचरान् अडोने. गुरुन् शास्त्रीने वरदेय करनार
पुत्र्योने, मणम्य नभस्कार करीने. यत्तर्ह्यम् यत्तु अर्थवायो. लघुम् संक्षेप.
सुगमम् सरल जेवा मुहूर्तमार्तण्डम् मुहूर्तमार्तण्ड नामना. अंधने विबुधमुदे
विद्वानांना आनंदने पाटे. सिद्धयै अर्पनी सिद्धी भाटे अहम् हुं नाशायण
॥ तनोमि २०० पुं. ॥१॥

ભાવાર્થ—સિંહરથી શોભામમાન અને હાથીના મુખવાળા
ગણપતિ, સરસ્વતિ, વિષ્ણુ, ગ્રહો, ગુરુ, વિગેરેને ન-
મસ્કાર કરીને, હું અન્યકર્તા ^૧ “નારાયણભટ્ટ” સુહૃ-
તના કાર્યની સિદ્ધિ, અને પંડિતોના આનંદને માટે
જેમાં ઘણા અર્થ સમાયેલા છે અને જેનો થોડામાં સમાવેશ થયો છે.
તેમ ઘણીજ સહેલાઈથી સમજાય તેનો “સુહૃત્તમાર્તણ્ડ” નામનો
સુહૃત્ત જોવાનો અંથ રચ્યું છે.

॥ ભાષાન્તરકર્તાનું અંગસાચરણ. ॥

‘‘બ્રહ્મેન્દ્રવિષ્ણુશિવવન્દિતપાદપદ્મઃ સિન્દૂરચર્ચિતલલાટપટપપદ્મઃ ॥
મક્તાર્જતિનાશનપરઃ કરુણાસ્વરૂપો નાગાનનોદિશતુ મદ્ગત્મદ્ગત્તનઃ (૧)’’

ભાવાર્થ—પ્રહ્લા, ઇન્દ્ર, વિષ્ણુ, શંકર જેમના ચરણ કમલને નમે છે
એવા સિંહરચુક્ત લલાટવાળા; ભકતોના હુઝોને નાશ કરવામાં સમર્થ,
અને દયારૂપ એવા શ્રીગણપતિ અમારા દરેક શુભ કામોમાં મંગળ
આપો. (૧)

વાગવાદિનીદેવગુરૂન્પ્રણમ્ય મુહૂર્તદિદક્ષુજનાન્ મુદેચ ॥

દૈવજ્ઞસોમેશ્વરવાદ્વોડહં કરોમિટીકાં સુગુરોઃ પ્રસાદાત્ (૨)

ભાવાર્થ—સરસ્વતી, સર્વ દેવો અને ગુરુને નમસ્કાર કરીને સુહૃત્ત
જોનારાઓના આનંદના માટે હું “સોમેશ્વરજ્યોતિષી” સદ્ગુરુની
કૃપાથી, આ અંથની શુભરાત્રી ભાષામાં ટીકા કરું છું. (૨)

॥ અથ ત્યાજ્ય પ્રકરણમ્ ॥

વામાર્ધં કુલિકં દિનર્દિગ્વર્મં પૂર્વં દલ્લં પારિષં

વિષ્ટિં વૈષ્ટિપાતસંક્રમણં ગદાંતમેકાર્ગલમ્ ॥

કૃષ્ણાન્ગચતુર્દિનં રવિશશિકાન્ત્યોઃ સમત્વં સ્વલાં

દોરાં રાત્રિદિનાર્દકે ક્ષયાદિનં પિત્રોર્જનન્યાર્વમ્ ॥ ૨ ॥

સલાંહોરામ પાપઅહની હોરા રાત્રિદિનાર્ધકે રાત્ર્યર્ધ અને દિનાર્ધ પિત્રોઃક્ષ-
યદિનમ માતાપિતાના મરણુનો દિવસ જનન્યાતેવમ માતાનું ૨૦/૨૫લાપણું. ૨

અન્વયાર્થ—જનિ સંભવં માસાદ્યમ જન્મનો માસાદિ વિગેરે ગ્રહણમમ
અહણુનું નક્ષત્ર ચંદ્રાયુષમ ચંદ્રાયુષ. દુઃક્ષણમ ખરાબ મુહૂર્ત પૂર્વમવસ્ય
પ્રથમ જન્મેલાને જ્યેષ્ઠમ જ્યેષ્ઠ માસ પાપયુક્ પાપઅહોથી યુક્ત હતૈષ્યર્શોણિ
પાપઅહોયે ભોગવેલું ને ભોગવવાનું નક્ષત્ર વિદ્વંમમ વેધવાળું નક્ષત્ર. કુનાલ્યા
ધિકમાસકૌ ક્ષય અને અધિક માસ વિચ્યાશૂચગણ્ઘાતિપુ વિષ્કુંભ,
વ્યાધાત, શલ, વજ્ર, ગંડ અને અતિગંડ યુતિપુ એ યોગોને વિશે.
દ્યંકાર્યોંકરસત્તુંપૂર્વઘટિકાઃ અનુક્રમે તે યોગોની પહેલી ૩-૪-૫-૬-૬-૬
ધડીઓ માતાં નક્ષત્રોની વિવાલ્યાઘટીઃ વિષ ધડીઓ. ॥ ૩

અન્વયાર્થ—લક્ષ્મણચક્રપાવર્ગમ લક્ષ્મણ પંચક ને પાપ વર્ગ અશુભચં-
દ્રમ અશુભચંદ્ર દશારિષ્ટકમ મૃત્યુ કરે એવી દશા જન્મેશેઝયસિતાસ્તમ
જન્મની રશિનો સ્વામી, ગુરુ અને શુક્રનો અંતર મંગલશશિનોઃ લક્ષ્મણ ને ચંદ્રની
ક્રૂરોદ્ભવામ ક્રૂરઅહથી થયેલી કર્તરીમ કર્તરીને ગોચરસંભવંરિષ્ટમ ગોચર
અહથી ઉત્પન્નથતુ રીષ્ટ. પ્રહજનિ પ્રાન્તોદ્ભવમ અહલ, જન્મ ને મરણથી થતું.
સૂતકમ મૃતક દુશ્ચિન્હાનિ અશુભશુક્રનો. મનોવિમંગમ મનનું ના કહેવું અને
વ્યાધિમ વ્યાધિને અપિ જલ્પ. શુભે શુભ કર્મમાં સંત્યજત્ ત્યાગ કરવી ॥૪॥

॥ દરેક શુભ કાર્યમાં ત્યાગ કરવાની બાબતો, ॥

* ૨. ભાવાર્થ—આમાર્દ્ધ,^૧ કુલિક,^૨ વૃદ્ધિ^૩ અને ક્ષય તિથિ,^૪
પરિધ યોગનો પૂર્વ ભાગ, વિદિ, વૈધૃતિ, વ્યતીપાત, સંક્રાંતિ,^૫ ગંડાંત,^૬
એકાર્ગલ, અંધારીઆની તેરશથી પડવા સુધીના ચાર દિવસ, સૂર્ય
ચંદ્રથી^૭ થતો કાન્તિસામ્યપાત,^૮ પાપઅહોનીહોરા, મધ્યરાત્રિ અને
મધ્યાહ્ન, માળાપના શ્રાદ્ધનો દિવસ અને માતાનું ૨૦/૨૫લાપણું.

§ ૩. ભાવાર્થ—પોતપોતાના જન્મનો માસાદિ,^૧ અહણુનું^૨ ન-
ક્ષત્ર, ચંદ્રાયુષ,^૩ નકાર્દ્ધ^૪ મુહૂર્ત, પહેલા ગર્ભથી જન્મેલા સંતાન માટે
જેઠ મહિનો, પાપઅહ યુક્ત^૫ પાપઅહે ભોગવાએલું અને જે નક્ષત્ર
ઉપર પાપઅહ જનાર છે એવા ત્રણે નક્ષત્રો, વેધવાળું નક્ષત્ર, અધિક
માસ^૬ ને ક્ષય માસ, વિષ્કુંભ, વ્યાધાત, શલ, વજ્ર ગંડ, અતિગંડ, એ
યોગોની અનુક્રમે ૩, ૬, ૫, ૬, ૬, ૬ એ ધડીઓ, અને નક્ષત્રોની^૭ વિષધડીઓ.

૪. સામાર્થ—લક્ષ, ૧ મંચક, ૨ પાપઅહોનોનવમાંસ, ૩ ખરાબ-
ચંદ્ર, ૪ સિદ્ધકારકદશા, ૫ જન્મ રાશિના સ્વામીનો, ગુરુ અને શુક્રનો
અસ્ત, લગ્ન કે ચંદ્રને પાપઅહથી યતી કર્તરી, એચર અહથી થતું
રિષ્ટ, અહણ, જન્મ અને મરણથી થતાં ત્રણે સૂતકે, નહારી નિશા-
નીઓ, મનનું ભંજ થતું અને શરીરમાં રોગ, એ સર્વે જામતો દરેક
માસ કામમાં ત્યાગ કરવી.

(કથને પૃથ્વિતિથિનું ઊદાહરણ)

વમિષ્ઠઃ—સ્પુસ્તિસસ્તિયયોવારેણકસ્મિન્નવમાતિથિઃ । તિથિર્વારત્રયં
ચૈકા ત્રિયુસ્પૃક્ દ્વેડતિનિદિતે ॥ કૃતંચન્મંગલંતત્રાચ્ચુરુપમ
વમેદિને । પસ્પોમવતિતસ્તિમમગ્રી સમ્વગ્યર્થેષનમ્ (૩)

* રીપ સ્તોક ૨—૧ વિં પ્રં સ્તોક ૨૦ માંછે. ૨ ને તિથિ ત્રણ વારોને
ભોગવતી દોષ તેને ત્રિક તિથિ કહે છે. ૩ કોઈ પણ દિવસે સ્પૃદ્ય પછી
ને તિથિ ચાર થાય અને ખીજ દિવસના સ્પૃદ્ય થતા પહેલાં તે તિથિ પૂરી
થઈ જતી હોય; તે તિથિને ક્ષય તિથિ કહે છે, જ્યારે ને વારમાં ક્ષયતિથિ
આવતી હોય તે વારમાં ત્રણ તિથિઓ આવવી નેહજે. ૪ વિં પ્રં સ્તોક
૧૮ માંછે. ૫ કોઈપણ મહો ૧ રાશિનો ત્યાગ કરી, ખીજ રાશિમાં પ્રવેશ
કરે તેને સંક્રાંતિ અથવા મંકમણ કહે છે, તો તે દરેક મહાન સંક્રમણ વખતે.
૧૦ ૧૭ માં જનાબ્યા પ્રમાણે પડયો ત્યાગ કરવી. ૧ વિં પ્રં સ્તોક
૧૬ માંછે. ૭ વિં પ્રં સ્તોક ૨૧ માંછે. ૮ વિં પ્રં સ્તોક ૩૨ માંછે.

૬ રીપ સ્તોક ૩—૧ આદિ ચાંદથી પોતાના જન્મનો માસ, તિથિ, નક્ષત્ર,
ભોગ અને કરણ ૨ અદણ વખતે ને નક્ષત્ર દોષ તે અહણનું નક્ષત્ર જળનું.
૩ વિં પ્રં સ્તોક ૧૮ માંછે. ૪ વિં પ્રં સ્તોક ૨૧ માંછે. ૫ વિં
પ્રં સ્તોક ૨૪ માંછે. ૬ મં પ્રં સ્તોક ૨ માંછે. ૭ વિં પ્રં સ્તોક ૨૨ માંછે.

૭ રીપ સ્તોક ૪—૧ વિં પ્રં સ્તોક ૧૧ માંછે ૨ વિં પ્રં સ્તોક ૨૦
માંછે ૩ નવમાંસ ગમેમાં પાપમદની રાશિ દોષ તો પાપમદનો નવમાંસ
કહેવાય, ૫૨૧૧ વિં પ્રં સ્તોક ૩૫ માંછે, ૪ ગ્રાં પ્રં સ્તોક ૧ માંછે
૫ ને મહારાજા અગ્રણ્યને દરકન કરતા દોષ તેવી દશા સિદ્ધકારક દશા
કહેવાય છે. ૧ વિં પ્રં સ્તોક ૩૮ માંછે ૭ ગ્રાં પ્રં સ્તોક ૧ માંછે.

અર્થ—એકજવારે ત્રણ તિથિઓ હોય, જેમકે નવમી રવિવારે, ૨ ધડી હોય, અને ઉપરાંત દશમી ૫૬ ધડી હોય, ત્યારબાદ એકાદશી ૫૫ ૪ ધડી હોય, એટલે તેનું નામ (અવમા) “ક્ષયતિથિ” કહેવાય છે.

તેમજ ત્રણવારે પર્યન્ત એકજ તિથિ ભોગવાય, જેમકે ત્રીજ રવિવારે ૫૮ ધડી હોય, ત્યારબાદ ચતુર્થી સોમવારે ૬૦ ધડી હોય, અને મંગલવારે ચતુર્થી ૩ ધડી હોય, એટલે તેનું નામ (ત્રિધુરપૃષ્ઠ) “વૃદ્ધિતિથિ” કહેવાય છે.

તે બન્ને પ્રકારની તિથિઓ અતિ નિર્દિષ્ટ છે, અને એવી તિથિઓમાં જે કંઈ મંગલ કાર્ય કરવામાં આવે, તે જેમ અગ્નિમાં નાંખેલાં લાકડાં બળી જાય તેમ જલદી બરમ થઈ જાય છે. (૩)

(ક્ષય ને વૃદ્ધિતિથિનો દોષલંગ)

વસિષ્ઠઃ—અવમાસ્યં તિથેદોષં કેદ્રગોદેવપૂજિતઃ। હંતિયદ્વત્પાપચયંવ્રતં
દૈવાર્પિકંયથા ॥ ત્રિધુમ્પૃગાભ્યં દોષં સૌમ્યઃકેદ્રગતઃસદા।
હંતે વદ્વત્પાપચયમશૂન્ય શયનવ્રતમ્ (૪)

અર્થ—જેમ જે વરસ સુધી કરેલું વ્રત, પાપના દગલાને બાળે છે, તેમ જો ગુરુ કેદ્રમાં રહેલા હોય તો તે અવમા (ક્ષય) તિથિના દોષનો નાશ કરે છે, તેમજ જેમ અશાક સુદી ૧૧ ને દિવસે કરેલું. દેવશયનવ્રત પાપના દગલાને બાળે છે, તેમ જો પુષ્ય કેદ્રમાં રહેલા હોય તો ત્રિધુરપૃષ્ઠ- (વૃદ્ધિ) તિથિના દોષનો નાશ કરે છે. (૪)

॥ કલિપત ઉદાહરણ. ॥

૩ તિથિ મંગલવારની રાત્રે બુધવાર બેસતા પહેલાં કંઈપણ ધડી હોય, એટલે ત્રીજ જેડી હોય અને બુધવારના સૂર્યોદયથી ગુરવારના સૂર્યોદય સુધી ૫૫ ત્રીજ હોય અને શુક્રવારે કંઈક ધડી કે પછી ત્રીજની હોય, એવા કોઈપણ ત્રણ વાર સુધી ગમે તે તિથિ લંબાતી હોય, તો તે વૃદ્ધિતિથિ, કહેવાય છે.

કલિપત ઉદાહરણ—ગુરવારના સૂર્યોદય વખતે પાંચમ છે, તે પાંચમ તેજ દિવસે સૂર્યોદય પછી ૧ ધડીએ ઉતરી જાય અને તે ગુરવારે ૧ ધડી પછી ૭૬, બેસે તે ૭૬, ૫૬ ધડી સુધી રહે એટલે સૂર્યોદયથી ૧ ધડી પાંચમ અને ૫૬ ધડી ૭૬ મઠી સૂર્યોદયથી ૫૭ ધડીએ ૭૬ ઉતરી જાય ને સાતમ

મેસે, એટલે મુરવારના દિવસે ૫,૬,૭, એ પ્રમાણે ત્રણ તિથિઓ ભોગવાય છે, તેમાં વચમાં ભોગનાએલી તિથિ ૬ તે ક્ષયતિથિ કહેવાય છે. એ પ્રમાણે ત્રણ તિથિઓમાંની વચલી તિથિને “ક્ષયતિથિ” કહેવાય છે.

વૃદ્ધિ અને ક્ષયતિથિની માફક ત્રણ વાર સુધી ભોગવનાર નક્ષત્રને યોગને પણ વૃદ્ધિ નક્ષત્ર અને વૃદ્ધિ યોગ જાણવા, તે એકજ વારમાં ત્રણ નક્ષત્ર કે ત્રણ યોગ આવે તેમાંના વચલા નક્ષત્ર કે યોગને ક્ષયનક્ષત્ર કે ક્ષયયોગ જાણવો.

ચૈત્રાદિક મહિનાઓમાં આવતી શૂન્ય સંજ્ઞક તિથિઓ.

મુ. ધિ-માત્રે ચંદ્રદશૌ નમસ્યનક્રમેત્રે માધવે દ્વાદશી પૌષે;વેદશરા
 રૂપે વશ શિવા માર્મેડરિનાગા મધૌ ॥ ગાંઠૌ ચોવવપક્ષગાક્ષતિયયઃ
 શૂન્યા વૃષેઃકીર્તિતા ઝર્ગાવારતપસ્વશુક્રતર્પણા કૃષ્ણેશર્ગાગ્રધયઃ॥
 શક્રાઃ પશ્ચોત્તેશકાદ્રધમિશ્વરસાઃ ક્રમાત્ (૫)

અર્થ—ચૈત્રમાં બને પક્ષની ૮-૯, વૈશાખમાં બને પક્ષની ૧૨, જ્યેષ્ઠમાં શુદ્ધ ૧૩, વદ ૧૪, આષાઢમાં શુદ્ધ ૭, વદ ૬, આવળુમાં બને પક્ષની ૨-૩, ભાદરવામાં બને પક્ષની ૧-૨, આસોમાં બેડ પક્ષની ૧૦-૧૧, કાર્તિકમાં શુદ્ધ ૧૪ વદ ૫, માર્ગશીર્ષમાં બને પક્ષની ૭-૮, પૌષમાં બને પક્ષની ૪-૫, માગમાં સુદી ૬ વદી ૫, અને ફાલગુણમાં શુદ્ધ ૩, વદ ૪, એ પ્રમાણે ચૈત્રાદિ માસમાં શૂન્ય તિથિઓ આવે છે. (૫)

॥ શૂન્યતિથિ શુક્રત નિર્દીત નક્ષત્રો. ॥

॥ તપાનિર્ઘં શ્રુમેસાર્પ દ્વાદશ્યાં વૈશ્વમાદિવે ॥ અનુરાધા દિત્તી-
 યાર્યાં પશ્ચમ્યાંપિચ્ચમંતર્યા ॥ ડ્યુત્તરાશ્વતૃતીયાપામેકાદશ્યાં ચ
 રોહિણી ॥ સ્વાતીચિત્રે ત્રયોદશ્યાં સપ્તમ્યાં હસ્તરાસસે ॥ નવમ્યાં
 કૃત્તિકાઽષ્ટમ્યાં પૂર્વાષ્ટમ્યાં ચ રોહિણી (૬)

અર્થ—૧ ને ઉત્તરાષાઢા, ૨ ને અનુરાધા, ૩ ને ત્રણ ઉત્તરા,
 (ઉ. ૧ા. ઉ. ૫ા. ઉ. ૭ા.) ૪ ને મૃગા, ૬ ને રોહિણી, ૭ ને હસ્ત, ૮ ને
 પૂર્વાશાઢપદ, ૯ ને ફાલગુ, ૧૧ ને રોહિણી, ૧૨ ને આશ્લેષા, ૧૩ ને
 સ્વાતી, એ તિથિયુગ નક્ષત્રો હોય તે શુભકાર્યોમાં નિર્દિત છે. (૬)

॥ ચૈત્રાદિ મહિનાઓમાં આવતાં શૂન્ય નક્ષત્રો ॥

॥ કદાસમે ત્વાષ્ટ્રવાયૂ વિશ્વેજ્યૌ મગવાસવૌ । વૈશ્વશ્રુતી પાશિ-
પૌષ્ણે અજપાદામિ પિંગ્વમે ॥ ચિત્રાદ્વીશૌ શિવાશ્વ્યર્કાઃ શ્રુતિમૂલે
યમેદ્રમે । ચૈત્રાદિમાસે શૂન્યાख्याસ્તારાવિત્તવિનાશદાઃ (૭)

અર્થ—ચૈત્રમાં અધિની-રોહિણી, વૈશાખમાં ચિત્રા-સ્વાતી, જ્યેષ્ઠમાં પુષ્ય-હિતરાપાદા, અષાઢમાં પૂર્વાશ્વિની-ધનિષ્ઠા, શ્રાવણમાં ઉત્તરા-પાદા-શ્રવણ, સ્નાહરવામાં સતભિષા—રેવતી, આસોમાં પૂર્વાભાદ્રપદ, કાર્તિકમાં કૃત્તિકા-મઘા, માર્ગશીર્ષમાં ચિત્રા-વિશાખા, પૌષમાં અધિની-આર્દ્રા-હસ્ત, માઘમાં મૂલ-શ્રવણ, અને ફાગણમાં ભરણી-જ્યેષ્ઠ આ નક્ષત્રો ચૈત્રાદિ મહિનાઓમાં શૂન્ય છે, તેથી તે શુભકાર્યમાં લેવાથી ધનનો નાશ થાય છે. (૭)

॥ ચિત્રાદિ મહિનાઓમાં આવતી શૂન્ય રાશિઓ ॥

॥ ઘટોક્ષ્ણવોગૌર્મિયુનં મેપકન્યાલિતૌલિનઃ ॥ ઘનુઃ કર્કોમૃગઃ
સિંહચૈત્રાદૌ શૂન્યરાશયઃ (૮)

અર્થ—ચૈત્રાદિ બાર મહિનાઓમાં અતુકમે કુંભ-મીન-વૃષભ-મિથુન મેપ-કન્યા-વૃશ્ચિક-તુલા-ધન-કર્ક-મકર અને સિંહ શૂન્યરાશિયા છે. (૮)

(શૂન્ય તિથિ-ને રાશિથી થતું ફલ)

વસિષ્ઠઃ—તિથયો માસશૂન્યાख्या વંશવિત્તવિનાશદાઃ । આસુશ્રાદ્ધં
મહુર્વિત નૈવમંગલમાચરેત્ (૯)

અર્થ—માસશૂન્ય નામની તિથિઓ, વંશ અને ધનને નાશ કરનારી છે, માટે તે તિથિઓમાં શ્રાદ્ધકર્મ કરવું, પરંતુ મંગલકાર્ય કરવું નહિ. (૯)

॥ ચૈત્રાદૌમાસશૂન્યાख्या વંશવિત્તવિનાશદાઃ । તસ્માત્તાન્સંપ-
રિત્યુદય શોમનં કારયેત્સુધીઃ (૧૦)

અર્થ—ચૈત્રાદિ માસોમાં માસશૂન્ય નામની રાશિઓ, વંશ અને ધનનો નાશ કરે છે માટે તેનો ત્યાગ કરી શુભ કામ કરવું. (૧૦)

(શૂન્ય તિથિ ને શૂન્ય નક્ષત્રનો દોષ લાંબ.)

જગન્મોહને—કેન્દ્રેચૈવત્રિકોનેચ શુભોદ્યપચયંડપિવા । एको-
ડપિચલવાંશ્રાપિ શૂન્યતિથ્યુદુનાશકઃ (૧૧)

અર્થ—એક પછુ શુભ ગ્રહ નો કેન્દ્ર ત્રિકોણ કે ઉપચયસ્થાનમાં
જલવાન થઈ રહ્યો હોય તો શૂન્ય તિથિ અને નક્ષત્રના દોષનો નાશ કરે છે.

(શૂન્ય તિથ્યાદિકનો લાંબ)

નારદઃ—તિથયો માસશૂન્યાશ્ચ શૂન્યલગ્નાનિ ચાન્વપિ ॥ મધ્યદેશે
વિવર્જ્યાનિનદૂષ્યાનીતરેપુતુ ॥ પંચાંગકાળલગ્નાનિ માસશૂન્યાશ્ચરા-
શપઃ । ગૌડમાલવયોસ્ત્યાજ્યા અન્યદેશેનગર્હિતાઃ (૧૨)

અર્થ—જેત્રાદિ માસોમાં જે શૂન્ય તિથિ, નક્ષત્ર, તથા લગ્નો લગ્યાં
છે, તે મધ્ય દેશમાંજ દોષદાયક છે, બીજા દેશોમાં દોષ નથી, પાંગળા-
આંધળાં અને કાંણાં જે લગ્નો છે, અને શૂન્ય તિથ્યાદિક, ગૌડ અને
માળવા દેશમાં દોષ આપે છે, બીજા દેશોમાં તેનો દોષ નથી (૧૨)

(ધણા દોષોનો લગ્નાકર્તા રવિયોગ)

મુ. ચિં—સૂર્યમાદ્રેદગોતર્ક દિગ્વિશ્વનલસંમિતે । ચંદ્રર્હોરવિયોગઃ
સ્પુ દોષસંઘવિનાશકઃ (૧૩)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી મળતા ૪,૬,૮,૧૦,૧૩,૨૦ આ સંખ્યા જેટલાં
જો ચંદ્રમાનુ નક્ષત્ર આવે તો ધણા દોષોને નાશ કરનાર રવિયોગ થાય છે. (૧૩)

(સિદ્ધિયોગ)

સૂર્યેડર્કમૂલોત્તરપુખ્યદાસં ચંદ્રેશ્રુતિગ્રાહ્યશશીજ્યમૈત્રમ્ ।

મૌમે ડગ્વ્યદિર્બુધ્ન્યકૃશ્ણાનુસાર્પ મેઘાસૃમૈત્રાર્કકૃશ્ણાનુચાન્દ્રમ્ ॥

બીવૅત્પમૈત્રાગ્વદિતીજ્યાધિખ્યં શુક્લેડત્ય મૈત્રાગ્વદિતિશ્રવોમમ્ ।

શનોશ્રુતિગ્રાહ્યસમીરમાનિ સર્વાર્થોસદયૈ કથિતાનિ પૂર્વેઃ (૧૪)

અર્થ—રવિવારે-અપિની-પુખ્ય-હસ્ત-મૃગ-જય ઉત્તર. ઉ. ૧૫ ઉ.
પા. ઉ. ભા.), સોમવારે-સાહિજી-મૃગશીર્ષ-પુખ્ય-અનુસાર, મંગલવારે

અશ્વિની-કૃતિકા-અશ્લેષા-વિતરણાદ્રપદ, બુધવારે-કૃતિકા-રોહિણી-મૃગશીર્ષ-
હસ્ત-અનુરાધા, ગુરુવારે-અશ્વિની-પુનર્વસુ-પુષ્ય-રેવતી, શુક્રવારે-અશ્વિ-
ની-પુનર્વસુ-અનુરાધા-શ્રવણ-રેવતી, શનિવારે-રોહિણી-સ્વાતી-શ્રવણ;
આ પ્રમાણે વાર ને નક્ષત્રના યોગથી સિદ્ધિયોગ થાય છે.

(તિથ્યાદિક યોગોના લંગ.)

॥ કુપોગાસ્તિથિવારોત્યાસ્તિયમોત્યામવારજાઃ । હૂળવંગ-
સ્વશેષેવ વર્જ્યાસ્તિતયજાસ્તથા (૧૫) :

અર્થ—તિથિવાર-તિથિનક્ષત્ર-નક્ષત્ર વારથી કહેલા હુલયોગો, અથવા
તિથિનક્ષત્ર વારથી કહેલા હુલયોગો; હૂણુ-વંગ-અસા, આ દેશોમાં જ હોય-
યુક્ત છે, બીજા દેશોમાં નહિ. (૧૫)

(પક્ષછિદ્ર તિથિઓ-અને તેની હુલ ધડી.)

॥ વેદાંગાદ્દનવાકેંદ્રપક્ષરંધ્રતિથૌસજેન્ । વસ્વંકમનુત્તવાશાશરા
નાદીઃ પરાઃ શુભાઃ (૧૬)

અર્થ—૪-૬-૮-૯-૧૨-૧૪, આ તિથિઓની આદિમાં, અનુક્રમે
૮-૯-૧૪-૨૫-૧૦-૫, આટલી ધડીઓ શુભ કામમાં હોડીને ખીછ ધડીઓ
; લેવી સારી છે. (૧૬)

(હોલિકાષ્ટકનો નિષેધ.)

॥ વિપાશોરાવતીતીરેશુતુદ્રુશ્ચ ત્રિપુષ્કરે । વિવાહાદિયુમેનેષ્ટ
હોલિકામાગ્દિનાષ્ટકમ્ (૧૭)

અર્થ—વિપાશા-ઔરાવતી અને શુતુદ્રિ-આ નદીઓના પ્રદેશોમાં, અને
ત્રિપુષ્કર દેશમાં વિવાહાદિ શુભ કામમાં હોલિકાષ્ટક, અશુભ છે, (૧૭)

(મૃત્યુ યોગાદિના લંગ.)

॥ મૃત્યુક્રકચદમ્ઘાદીર્નિદૌ શસ્તેશુમાન્નગુઃ । કેચિદ્યામોચરં
ચાન્પે યાત્રાયામેવ નિદિતાન્ (૧૮)

અર્થ—મૃત્યુ-કકચ-દમ્ઘ વિગેરે હુલયોગો; મંદ્રમા સારો હોય તો ગામ
કરતા નથી, : કોઈ રૂપિના મતથી એક પ્રહર પછી સારા છે, બીજાઓના
મતથી મુસાફરીમાં જ દૂષિત છે. (૧૮)

(પુનર્લેખ.)

॥ અયોમે સુયોમોઽપિચેત્સ્યાત્તદાનીયયોમંનિહત્યૈષ સિદ્ધિતનોતિ ॥
પરેલમશુદ્ધયાકુયોગાદિનાશ્ચંદિનાર્થોત્તરં વિષ્ટિપૂર્વચ શાસ્ત્રમ્ (૧૯)

અર્થ—દુષ્ટચોમ સખમે શુભ યોગ હોય તો ખરાખં ફલને દર્શાવે સિદ્ધિ
કરે છે, કેટલાકના મતથી મને શુદ્ધિપરે દુષ્ટચોમે દૂર થાય છે, અથવા દિવસના
૧૨ વાગ્યા (દિનાર્ધ) પછી શુભ ફલ આવે છે. (૧૯)

(મન્વાદિ અને યુગાદિ :તિથિઓ.)

મન્વાદ્યાસિતિયો મધો તિથિસ્વીર્જનેશ્ચૌ દિક્તિથી
ઉચ્ચેઽત્યેચ તિથિસ્તિથે નવતપસ્યન્વાઃ સહસ્યે શિવા ॥
માત્રેઽગ્નિશ્ચ સિતેત્વમાદ્યનયસઃ કૃષ્ણે યુગાદ્યાઃસિતે
ગોમ્ત્રી ચાદુલરાધર્મોદનદર્શોમાદ્રમાવાસિતે (૨૦)

અર્થ—કેવલ મુદી ૩-૧૫, જ્યેષ્ઠ શુદ્ધ ૧૫, આશાઢ શુદ્ધ ૧૦, શ્રાવણ
વદી ૮-૩૦, આશ્વિના શુદ્ધ ૩, આસો શુદ્ધ ૬, કર્તિક શુદ્ધ ૧૨-૧૫, પોષ
શુ. ૧૧, માઘ શુ. ૭, પ્રગળ શુ. ૧૫, આ તિથિઓ મન્વાદિ છે. કૃત-
ત્રેતા-દ્વાપર અને કલિ આ ચારે યુગોમાં અનુક્રમે કર્તિક શુ. ૮, વૈશાખ
શુદી ૩, આશ્વિના વદી ૧૩, અને માઘ વદી ૩૦, એ યુગોના આરંભની
આદિ તિથિઓ છે. (૨૦)

(મઃ ખાળવામાં નિષિદ્ધ દિન.)

શુકારાર્કિષુ દર્શમૂતમદનેનંદાસુતીક્ષ્ણોત્તમે
પૌષ્ણે વારુણમે ત્રિપુષ્કરાદિને ન્યૂનાધિમાસેઽયને ॥
યામ્યેઽન્દાત્પરતશ્ચ પાતપરિષે દૈવેજ્યશુક્રાસ્તકે
મદ્રાવૈધૃતયોઃશવશતિકૃત્તેર્દાદિન પક્ષેસિતે (૨૧)

અર્થ—૧-૬-૧૧-૧૩-૧૪-૩૦, આ તિથિઓમાં મંગલ શુક્ર ને શનિ-
વારે; બરહુ-આહ્વા-અમ્બેણ-મધા-ઉત્તરાશ્વિની-જ્યેષ્ઠ-મૂળ-ઉત્તરાશ્વિની-
શતભિષા-ઉત્તરા આશ્વિન નક્ષત્રોમાં, પ્રથમ કહેલા ત્રિપુષ્કરયોગમાં; અધિક
અને કામ આમમાં, દક્ષિણામણમાં-૧૧ પછી-અનીષાત, પરિષેષોમાં,

ગુરુ-શુકના અસ્તમાં, બદા અને વૈધૃતિયોગમાં, શુક્લપક્ષમાં, આદિ નાડીમાં મુકાનો દાહ^૧ કરવો નહિ. (૨૧)

(સામાન્ય દરેક કામમાં વર્જ્ય-યોગો.)

જન્મ પ્રત્યરિતારયોર્મૃતિસુસ્વાંત્યેન્નેચકર્તુર્નસ-

ન્મધ્યો મૈત્ર ભગાદિતિધ્રુવવિશાસ્ત્રાદ્યંધિમેજ્ઞેડપિચ ॥

શ્રેષ્ઠોડર્કેજ્યવિધોર્દિને શ્રુતિકરસ્વાલ્પિપુષ્યે તથા

ત્વાશૌચાત્પરતો વિચાર્યમાર્ચિત્વં મધ્યે યયાસંભવમ્ (૨૨)

અર્થ—જન્મતારા-પ્રત્યરિતારા અને ૪-૮-૧૨ માં ચંદ્રમાં કામ કરવું નેહ છે, રાહિણી-પુનર્વસુ-પૂર્વાશ્વિની-ઉત્તરાશ્વિની-અનુરાધા-ઉત્તરાષાઢા-ઉત્તરાભાદ્રપદ, એ નક્ષત્રો વિશાખાના પહેલા એ ચરણમાં અને બુધવારે કામ કરવું અધ્યમ છે, અને રવિ-સોમ-ગુરુ આ વારોમાં, અંશિની, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતી, શ્રવણ, આ નક્ષત્રોમાં કામ કરવું ઉત્તમ છે, આ પ્રમાણે પ્રેતના દિવસથી ૧૩ દિવસ પછી કહેલ યોગો શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ ૧૩ દિવસોની અંદર તો વખતના અનુસાર પ્રમાણે જાણવું. (૨૨)

(અવશ્ય કાર્યમાં તિથ્યાદિક દોષનું નિવૃત્તિ જ્ઞાન.)

દુષ્ટેયોગેહેમચંદ્રેચ શંખંધાન્યંતિધ્યર્પેતિયૌતંદુર્લાંશ્ચ । વારેરત્ન-
મેચગાહેમનાદર્થા દયાત્સિંધૂત્યંચ તારામુરાજા. (૨૩)

અર્થ—રાજાએ દુષ્ટયોગમાં તથા દુષ્ટ ધડીયોમાં સોનું આપવું, દુષ્ટ ચંદ્રમાં શંખ આપવો, તિથિના અર્ધભાગમાં ધાન્ય, દુષ્ટ તિથિમાં ચોખા, દુષ્ટ વારમાં રત્ન, દુષ્ટ નક્ષત્રમાં ગાય, દુષ્ટ નાડીમાં સોનું, અને દુષ્ટ તારાઓમાં મીઠું આપીને પ્રમાણાદિ અવશ્ય કામ કરવું. (૨૩)

(ક્ષત્રિયોમાં કયા દેવનું યજ્ઞ કરવું તે વિષે.)

નારદઃ-(યદિનં યસ્ય દેવસ્ય તદિનેતસ્ય સંસ્થિતિઃ)

અમિપુરાણે-

॥ પ્રતિપદ્યમિપૂજાસ્પાત્ દ્વિતીયાયાંચવેષસઃ ॥ દશંમ્યામંત-

૧. એવા યોગમાં મરણ થાય તો તેની વિધી કરીનેજ મડદુ ખાળવું શ્રેષ્ઠ છે.

કસ્યાંપિ પૈર્ઘ્યાં પૂર્ણા ગુહસ્યચ ॥ ચતુર્ધ્યાંગણનાંયસ્ય ગૌર્યાસ્તત્પૂર્વ
વાસરે ॥ સરસ્વત્યાનવમ્યાંચ સપ્તમ્યાં માંસ્કરસ્યચે ॥ અષ્ટમ્યાંચ
ચતુર્દશ્યામેકાદશ્યાં શિવસ્યચ ॥ દ્વાદશ્યાંચત્રયોદશ્યાં હરેશ્ચમદન-
સ્યચ । શેષાદીનાંફળાંશાનાં પંચમ્યાંપૂજનં મવેત્ ॥ પર્વર્ણોદોસ્તિ-
ધીખ્વાસુ વસદ્રયગતાસ્વાપે (૨૪)

અર્થ—જે દેવની જે તિથિ હોય તે દેવની તે તિથિએ રિધતિ જા-
ણવી, પાંચેના દિવસે અગ્નિ, બીજે જહા, ત્રીજે મેરી, ચોથે ગણપતિ,
પાંચમે ગણપતિ, છઠે કાર્તિકસ્વામી, સાતમે સૂર્ય, આઠમ-અંગીઆર-
સ અને ચૌદસે ચંદ્ર, નવમીએ સરસ્વતી, દસમે વામ, બારસે વિષ્ણુ,
તેરસે કામદેવ, અને પુનમ તથા અમાસના દિવસે ચંદ્રમાનું પૂજન કર-
વું, આ તિથિઓ શુકલ અને કૃષ્ણ અને પક્ષની જાણવી, (૨૪)

(પ્રતિપદાદિ તિથિઓમાં ચત્તાં કાર્યો.)

વાસિષ્ઠ:—

દરેક માસની બંને પક્ષની પ્રતિપદા એ વિવાહ, યાત્રા, ઝનોહ, પ્રતિષ્ઠા,
સીમંત, ચૌલ, વાસ્તુ, ગૃહપ્રવેશ ઇત્યાદિ મંગલ કાર્યો કહાપિ કરવાં નહિ.
બીજે રાજનાં સાત અંગ ચિન્હ, વાસ્તુ, ઝનોહ, પ્રતિષ્ઠા, યાત્રા, વિવાહ
અને દરેક ભૂષણ આદિ મંગલ કાર્યો હરમેશાં કરવાં.

ત્રીજે—સેગીતવિધા, દરેક જાતનું સિદ્ધ કર્મ, સીમંત, ચૌલ, અન્ન-
પ્રાસન, ગૃહપ્રવેશ અને બીજાંને દિવસે જે મંગલકાર્યો કરવાનાં કહેલાં છે તે
સર્વે કાર્યો કરવાં.

રિક્તા—(૪-૬-૧૪) તિથિમાં વિજ્ઞા, વધ, બંધન, યજ્ઞ, વિધિ,
અગ્નિ, પાત, ઇત્યાદિ કાર્યો કરવાથી સિદ્ધિ મળે છે, અને તે રિક્તા તિથિના
દિવસે જે મૂર્ખ લોકો મંગલ કામ કરે તે તેને જલદી નાશ પામે છે.

પાંચમે—કહેલાં અને ન કહેલાં પણ ચર તથા સ્થિર શુભ કાર્યો કર-
વાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ દેવું આપવું નહિ, કારણ કે તેથી વિ-
નાશ થાય છે.

છટે-દક્ત દંતધાવન વિના અભંગ, યાત્રા, પિતૃકર્મ, પૌષ્ટિકમંગલ, શિષ્ય, વારતુ, વજ્ર, આભૂષણુ ઇત્યાદિ કાર્યો કરવાં.

સાતમે-ખીજ-ત્રીજ ને પાંચમે કહેલાં સમગ્ર કાર્યો કરેલાં સિદ્ધ થાયછે.

આઠમે-અંગ્રામયોગ્યકામ, વારતુ, શિષ્ય, વૃષહર્ષ, લેખન, ભી, રત્ન, ભૂષણુ આદિ સમગ્ર કાર્યો કરવાં.

દશમે-ખીજ, ત્રીજ, પાંચમ અને સાતમે જ જ કાર્યો કરવાનાં કહેલાં છે, તે કાર્યો કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે.

અગ્રીઆરસે-વ્રત, ઉપવાસ, ધર્મકાર્ય, દેવનો ઉત્સવ, શિષ્યકર્મ, વારતુ વિગેરે કાર્યો કરવાં.

ખારસે-નવીન ગૃહકાર્ય અને યાત્રા સિવાય પૃથ્વીમાં થતાં દરેક ધર્મ-કાર્યો, પ્રેષિકારક શુભ કૃત્યો તેમજ ચર-ચિત્ર કાર્યો કરવાં.

તેરસે ખીજ-ત્રીજ-પાંચમ-સાતમ અને દસમને દિવસ કહેલાં-દરેક કાર્યો કરવાથી સિદ્ધિ થાય છે.

પુનમે-યજ્ઞક્રિયા, પૌષ્ટિકકાર્ય, અંગ્રામકાર્ય, અંગ્રામયોગ્યકાર્ય, વારતુ, વિવાહ, શિષ્યકાર્ય, પ્રતિક્ષા અને આભૂષણુ વિગેરે કાર્યો કરવાં.

અમાવાસ્યાએ-હરમેશાં પિતૃકર્મ કરીને પૌષ્ટિક આદિ કોઈ પણ શુભ કાર્ય કરવું નહિ, અને જો તે દિવસે ઉત્સવ વિગેરે કાર્યો કરે તો જમણી વિનાશ પામે છે.

(નંદાદિ તિથિઓની સમજ.)

નારદઃ-નંદામદ્રાજયારિક્તાપૂર્ણાઃ સ્પુસ્તિયયઃપુનઃ। પર્યાયત્વેનવિજ્ઞેયા નેષ્ટમધ્યેષ્ટદાઃસિતે ॥ કૃષ્ણપક્ષેવીષ્ટમધ્યનેષ્ટદાઃ શ્રમજ્ઞઃસ્મૃતાઃ (૨૬)

અર્થ-એકમ-છઠ ને અગ્રીઆરસથી આરંભીને, પાંચ પાંચ તિથિ-ઓની સંખ્યા અનુક્રમે નંદા-મદ્રા-જયા-રિક્તા અને પૂર્ણા થાય છે તે તિથિઓ શુક્લપક્ષમાં અનુક્રમે અશુભ, મધ્યમ અને શુભ ફલ આપે છે, કૃષ્ણ-પક્ષમાં ક્રમે, શુભ, મધ્યમ અને અશુભ ફલ આપે છે. (૨૫)

(યમધંટ યોગ.)

દૈવજ્ઞ મનોહરે ગર્ગઃ—

મૃગા વિસ્માસ્વાદયાંદ્રાંચ મૂલમૃક્ષંચકૃત્તિકા ।

રોહિણી હસ્ત ફલેવં યમધંટાઃ ક્રમાદ્રવેઃ (૩૦)

અર્થ—રવિને મઘા-સોમને વિશાખા, મંગળને આર્દ્રા, બુધને મૂલ, શુક્રને કૃત્તિકા, શુક્ર ને રોહિણી, શનિ ને હસ્ત, નક્ષત્રનો યોગ થવાથી 'યમધંટ' યોગ થાય છે. (૩૦)

(યમધંટ દોષનો ભગ.)

ગર્ગઃ—વિંધ્યસ્યોત્તરભાગેતુ યાવદાતુહિનાચલમ્ ।

યમધંટકદોષોઽસ્તિનાન્યદેશેકદાચન્ન (૩૧)

અર્થ—વિંધ્યાબલના ઉત્તર ભાગથી આરંભીને હિમાલય પર્વત સુધીના ભાગમાં યમધંટનો દોષ છે. બાકીના દેશોમાં તેનો દોષ નથી. ૧

ભમથી શુભગ્રહ, કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં રહ્યો હોય અથવા જો ચંદ્ર પણ રહ્યો હોય તો યમધંટનો દોષ અણુતો નથી. ૨ (૩૧)

દીપિકાયાં—યમધંટેત્પજેદૃષ્ટૌ મૃતૃૌ દ્વાદશ નાડિકાઃ ।

યમધંટનો આઠ, અને મૃત્યુયોગની બાર ઘટિકાઓ ત્યાગ કરવી પછી તેનો દોષ નથી.

(યમધંટાદિ દોષોથી થતું નેષ્ટ ફલ.)

ઘસિષ્ઠઃ—નિધનં મહારાધેતુ નિઃસ્વત્વં યમધંટકે, ।

કુલિકે સર્વનાશઃ સ્યાદ્રાત્રાવેતે ન દોષંદાઃ (૩૨)

અર્થ—મહારાધેયોગમાં મૃત્યુ થાય, યમધંટમાં નિર્ધનપણું, અને કુલિકામાં સર્વનો નાશ થાય છે, આ યોગો રાત્રિએ દોષ કરતા નથી. (૩૨)

(અવશ્ય પરત્વે યમધંટ આદિ દોષ વિશે.)

ગર્ગઃ—વિંધ્યસ્યોત્તરભાગેતુ યાવદાતુહિનાચલમ્, ।

યમધંટકદોષોઽસ્તિ નાન્યદેશેષુ વિચતે, (૩૩)

અર્થ—વિધ્યાચળપર્વતના ઉત્તર તટથી—હિમાલયપર્વત સુધી—યમધંટનો દોષ છે; બીજા દેશોમાં યમધંટનો દોષ નથી.

મત્સ્પાંગમગધાંધ્રિયુ યમધંટસ્તુ દોષકૃત્; ।

કાશ્મીરેકુલિકં દુષ્ટમર્ષ યાપસ્તુ સર્વતઃ (૩૪)

અર્થ—મત્સ્ય-અંગ-મગધ અને આંધ્ર દેશમાં, યમધંટયોગનો દોષ છે, કાશ્મીર દેશમાં કુલિકયોગનો દોષ છે, અને અર્ધવામનો દોષ તો સર્વ ઠેકાણે છે.

(મહાપાત આદિનો અવશ્ય ત્યાગ.)

નારદઃ—પંચમિન્દ્રિને મહાપાત સ્તંભિનં વર્ષયેચ્છુમે ।

અપિ સર્વગુણોપેતં દંપત્યો મરણમદમ્, (૩૫)

અર્થ—જો દિવસે મહાપાત થતો હોય, તે દિવસ શુભ કામમાં ત્યાગ કરવો, તે દિવસ બન્ને બીજા દરેક ગુણોથી અશુભ હોય તો પણ તે યોગ જી પુરુષને મરણ આપનાર છે. (૩૫)

કશ્યપઃ—મહાવૈધૃતિપાતાશ્વ્યાં દૂપિતં લગ્નમુત્તમમ્, ।

રાજાધધૂતં પુરુષં યદ્વચ્ચત્સંપારિસર્જેત્, (૩૬)

અર્થ—મહાવૈધૃતિ-ને વ્યતીપાતથી દૂપિત થયેલું લગ્ન-બન્ને ઉત્તમ હોય. તો પણ જોયે રાજા અવધૂત પુરુષનો ત્યાગ કરે છે, તેમ તેને ત્યાગ કરવું. (૩૬)

અણ્મી દ્વાદશી પૃષ્ઠી પક્ષરંધ્રાસ્તુતામૃત્વ ।

મંગલે સર્વદા લાજ્યાનૂનં હિ દક્ષનાદિકાઃ (૩૭)

અર્થ—૧૭-આઠમ-ને બારમ-એ પક્ષરંધ્ર તિથિઓમાં દત્ત દક્ષ ધતિ-કાઓ-દમ્બેશાં શુભ કામોમાં ત્યાગ કરવી. (૩૭)

(ચંદ્ર શુભ હોવાથી કડવાદિ દોષનો સંજ.)

રાજમાર્તઙ્ઢઃ—ઋકચો મૃત્યુયોગારુણો દિનં દગ્ધં તર્કયચ ।

ચંદ્રે શુભે જ્ઞયં યાંતિ વૃક્ષાવજ્રહતાઈવ (૩૮)

અર્થ—દિનગ્ધ-કડવ-અને-મૃત્યુયોગનો દોષ, જો ચંદ્ર શુભ હોય તો, તેમ વગ્ધી હજીએલા રક્ષો હાય ખામે તેમ નાશ પામે છે. (૩૮)

(નીચેના દુષ્ટ યોગો એક પ્રહર પછી શુભ ભણવા.)

ઉત્પાતે ચમધંટેચ કાળેચ ક્રકચેતયા ।

તિથૌદગ્ધેચ કાલેચ પ્રાગ્યામાત્પરતઃ શુભમ્, (૩૯)

અર્થ—ઉત્પાત-ચમધંટ-હાણુ-કકચ-દગ્ધતિથિ અને કાલ-એ યોગો એક પ્રહર સુધી અશુભ છે; ત્યાર બાદ શુભ છે. (૩૯)

(સિદ્ધિયોગથી-દુષ્ટયોગનો ભંગ.)

અયોગઃ સિદ્ધિયોગશ્ચ દ્વાવેતૌ ભવતો યદિ ।

અયોગો હન્યતે તત્ર સિદ્ધિયોગઃ પ્રવર્તતે, (૪૦)

અર્થ—એકજ દિવસે-જો કુયોગ-તથા સિદ્ધિયોગ-બન્ને હોય તો કુયોગનો નાશ થાય છે, અને સિદ્ધિયોગનું બળ ચાલે છે. (૪૦)

(અમૃતયોગથી થતા દુષ્ટ યોગોનો ભંગ.)

હંસમૃતાલ્યો યોગઃ સર્વાણ્ય શુભાનિ લીલયા નિયતમ્, ।

નભવાતે પુનરિહ શક્તો વૈધૃતિવિષ્ટિવ્યતીપાતે (૪૧)

અર્થ—અમૃતયોગ-સર્વ જાંતના અશુભ યોગોને લીલાંવડે નાશ કરે છે, પરંતુ વૈધૃત-વ્યતીતપાત-ને વિષ્ટિને-હણવા શક્તિમાન થતો નથી. (૪૧)

(અવશ્ય કર્મમાં અમૃતયોગથી વ્યતીપાતાદિકનો પણ ભંગ) થાય છે.

દીપિકાકારઃ—યદિવિંષ્ટિવ્યતીપાતો દિનં વાપ્યશુભં ભવેદ્, ।

હન્ય તેઽમૃતયોગેન માસ્કરેણતમોયથા (૪૨)

અર્થ—જો સૂર્યથી અંધકાર નાશ પામે તેમ વિષ્ટિ વ્યતીપાત વિગેરે કુયોગથી અશુભ દિવસ હોય તો પણ અમૃતયોગ વડે નાશ પામે છે. (૪૨)

યત્ર લગ્નં વિનાકર્મ ક્રિયતે શુભસંજ્ઞકમ્, ।

તત્રતેષામયોગાનાં પ્રમાવાજ્ઞાયતે-ફલમ્, (૪૩)

અર્થ—જ્યાં લગ્ન વિના શુભ કાર્ય કરાય છે ત્યાં તે કુયોગોનું બળ વધવાથી પણ અશુભ મળે છે. (૪૩)

(અવસ્ય ક્રમેમાં મધ્યાન્હ પછી નીચેના યોગ શુભ સમજવા.)

વિદિ રંગારક્ષેષૈવ વ્યતીપાતશ્ચૈધૃતિઃ ।

પ્રત્યરં જન્મનક્ષત્રં મધ્યાહ્નાત્પરતઃ શુભઃ, (૪૪)

અર્થ—વિદિ અંગારક વ્યતીપાત વૈધૃત પ્રત્યરિ અને જન્મનક્ષત્ર મધ્યાન્હ પછી શુભ છે. (૪૪)

॥ આદિત્યહસ્તે ગુરુપુખ્યયોગે ધૃધેઽનુરાધા જ્ઞાનિ રોહિણિચ ।

॥ સોમેન સૌમ્યં મૃગશીર્ષે મૌખાશ્વિનીચા મૃતસિદ્ધિયોગઃ (૪૫)

અર્થ—રવિને હસ્ત, સોમને મૃગશીર્ષ, મંગલને અશ્વિની; બુધને આનુ-
રાધા, શુક્રને પુખ્ય, શુક્રને રેવતી, જ્ઞાનિને રોહિણી; જી પ્રગણે વારને નક્ષ-
ત્રનો યોગ થવાથી “અમૃતસિદ્ધિ” યોગ થાય છે. (૪૫)

(અમૃતસિદ્ધિયોગથી થતાં દોષોનો ભંજ.)

રામચરિતમંડ—॥ યદિ વિદિ વ્યતીપાતોદિનંવાપ્યશુભં ભવેત્, ।

॥ દિવ્યંતેઽમૃતયોગેન ભાસ્કરેણતમો યથા. (૪૬)

અર્થ—જો વિદિ હોય વ્યતીપાત હોય અથવા દિવસ ગમે તેવો
અશુભ હોય તો પણ અમૃતયોગ વડે; દરેક જાતના દોષો જેમ સૂર્યથી
અધકાર નાશ પામે તેમ નાશ પામે છે. (૪૬)

(૬૭૫દોષ)

વસિષ્ઠસંહિતાયામ્,—દગ્ધસશનિયત્કર્મકૃતં સર્વં વિનશ્યતિ ।

તસ્માદગ્ધગૃહા સ્ત્વાજ્યાઃ શોમનેષ્વસ્તિલેષ્વપિ. (૪૭)

અર્થ—દગ્ધસમ્રમાં જે કર્મ કર્યું હોય તે સર્વ નાશ પામે છે, મારે
દરેક શુભ કાર્યોમાં દગ્ધસમ્રનો ત્યાગ કરવો. (૪૭)

(કાલને રહેવાનો સમય.)

શાક્તીયે—મૂર્તઃકાલો નિવંસતિ મહાનિશાયાં દિનદલે વસ્વાન્, ।

દશપૂર્વે દશપરતસ્તસ્માદ્વર્જ્યાનિચ પલાનિ (૪૮)

અર્થ—મધ્ય રાત્રિએ તથા મધ્યાન્હે મૂર્તિમાન કાલ નિવાસ કરે છે,
માટે દસ પક્ષે પ્રથમ તથા દસ પક્ષે પાછળની ત્યાગ કરવી. (૪૮)

ષ્ટદેશરઃ—ગ્રહેરર્ષીદ્વોરવનિપ્રકંપે કેતુદ્ગમોલ્કાપતનાદિદોષે ।

અર્થે—અતઃ દશાહાનિવદંતિ તજ્ઞાસ્ત્રયો દશાહાનિ વદંતિ કેચિત્, ॥

અર્થ—અર્થે—અતઃ મહત્તુ મહત્તુ ભુમિકંપ કેતુનોહિત્ય અને ઉલ્કાપતન ઇત્યાદિ દોષ થાય ત્યારે અતઃપંચ (ઉપનયન) માં દશ દિવસ ત્યાગ કરવા કેરકાક પંડિતો તેર દિવસ પશું કહે છે. (૪૯)

લઙ્ગઃ—॥ જન્મર્ષગ્રહસંયોગે ન કુર્યાચ્છોભનંનરઃ ।

પાણિગ્રહણ યાત્રાદિ વિનાશમુપયાસ્યતઃ (૫૦)

અર્થ—હરકાક અહ પોતાના જન્મનક્ષત્રમાં દોષ ત્યારે વિવાહ યાત્રા ઇત્યાદિ શુભ કાર્ય કરવું નહિ. (૫૦)

(તિથિમાં નહીં કરવાનું કામ.)

રત્નમાલાયાં—વષ્ટીપુતૈલં પલમપ્તમીપુ સૌરક્રિયાચૈવચતુર્દશીપુ ।

સ્ત્રીસેવનં નપ્તકલામુ પુંસામાયુઃક્ષયાર્થમુનયો વદંતિ (૫૧).

અર્થ—હતે દિવસે તેલ, આઠમે માંસ, ચાદસે હળમત, ન પુનમ તથા અમાવાસ્યાના દિવસે મૈથુન કરવાથી આયુષ્યનો ક્ષય થાય છે એમ મુનિઓ કહે છે. (૫૧)

(મહાવેધથી થતો દોષ ભગ.)

ગુહઃ—નિત્યેનૌમેત્તિકેકામ્યે જપહોમક્રિયામુ ચ ।

ઉપાકર્મણિચોત્સર્ગે ગ્રહવેધોનવિચયતે (૫૨)

(અર્થ—નિત્ય નૈમિત્તિક કામ્યકર્મમાં, જપ હોમાદિ કાર્યમાં ઉપાકર્મમાં ઉત્સર્ગમાં ગ્રહવેધનો દોષ નથી. (૫૨)

નો કુર્યાદ્રવિભાદગેન્દ્રધૃતિતો યુગ્મેષુ પંચાશયોઃ

સ્વર્ગાત્પિંચમુ શોભનાનિ તનુયાદેપૂર્ણશસ્ત્રાદિકમ્ ।

માસત્વાયિનવારયોગતિથિભાદીનાં ચ સિદ્ધાધિધા

જ્ઞાતવ્યાઃ પુનરુક્તિરસ્તિ કુહચિત્સા સત્સમૃતિપ્રાપ્તયે ॥ ૫ ॥

॥ અન્વય—રવિભાવ અગેન્દ્રધૃતિતઃ યુગ્મેષુ પંચાશયોઃ સ્વર્ગાત્

પંચમુ શોભનાનિનોકુર્યાત્. एषुउग्रशस्त्रादिकमत्तनुयात् मासत्वापिन
वारयोगतिथीभादीनाम् सिद्धाभिधाः ज्ञातव्याः कुहचित् पुनरुक्तिः
अस्ति सा तत्स्मृतिप्राप्तये, ॥५॥

અન્યપાર્થ—રવિમાસ સૂર્યના નક્ષત્રથી જ્યેષ્ઠઘટિતઃ ૭-૧૪-૧૮
થી શુભેષુ એ એ નક્ષત્રોમાં પંચાશયોઃ ૫-૧૦ સ્વર્ગાન્ ૨૧ થી. પંચમુ
પાંચ નક્ષત્રોમાં શોભનાનિ શુભ કામો. નોકુર્યાત્ ન કરવાં, ઇષુ એ
નક્ષત્રોમાં ઉગ્રશસ્ત્રાદિકમ ભયંકર સત્ત્વપાત વિગેરે. તનુયાત્ કરવું,
માસત્વાપિન વારયોગતિથિ માદીનામ માસ-રતુ-અયન-વાર-યોગ-તિથિ
ને નક્ષત્ર વિગેરેની સંગ્રા. સિદ્ધાભિધાઃ કહેલી છે તેજ સિદ્ધ જ્ઞાતવ્યાઃ
જાણવી, કુહચિત્ આ અંથમાં કોઈ કેકાણે. પુનરુક્તિઃ અસ્તિ ફરીથી
કહેલું છે. સા તે તત્સ્મૃતિપ્રાપ્તયે તે માસાદિકર્તુ સ્મરણ થવાને માટે. ॥૫॥

૫. આવાર્થ—સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી ચંદ્રના દિન નક્ષત્ર સુધી
ગણતારાં ૫-૭-૮-૧૦-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫-એ સંખ્યામાંના નક્ષ-
ત્રમાં શુભ કામ કરવું નહિ, પરંતુ એ નક્ષત્રોમાં ભયંકર તામસી,
હયિઆરથી ધાત વિગેરે કાર્યો કરવાં, * ૧ માસ, રતુ, અયન, વાર,
યોગ, તિથિ, અને નક્ષત્રાદિકની સંગ્રા હમ્મેશાં સિદ્ધ જાણવી. અને
આ અંથમાં કોઈ જખત ફરીથી તેની સંગ્રા કહેવામાં આવે તો તે
માસાદિક સમજવા માટે કહ્યું છે એમ જાણવું. (૫)

(જન્મને માસ જાણવાની રીત અને તેથી થતો ફાપ.)

जगन्मोहनेवृद्धगर्गः ।—आरभ्य जन्मदिवसं यावाच्चिंशदिनं भवेत्
सजन्मयासो विज्ञेयो गार्हितः सर्वकर्मसु, (५३)

અર્થ—જન્મ દિવસથી આરંભીને જનાં સુધી ૩૦ દિવસ પુરા થાય,
ત્યાં સુધી જન્મ માસ કહેવાય છે, તે જન્મ માસ સર્વ કાર્યોમાં નિર્દિત છે. (૫૩)

૧ * માસ રતુ અયન ઇત્યાદિ દરેકના જાણવામાં ફાપ છે તેથી
તેઓને અહિં વિશેષ વર્ણવ્યાં નથી પરંતુ જેઓને તેની સમજ ન હોય
તેઓને અમે તારૂંથી પ્રમદ થમેલા જયો. ક. નામના મહિત વિષયના
પુસ્તકમાં આગતિ ૧ લી ૧૫ થી ૧૯ મે પાને જોવાથી સમજાશે.

(જન્મ માસના દોષનો મતાન્તરથી પરિહાર.)

૥ જાતે દિનં દૂષયતે વસિષ્ઠઃ પંચૈવગર્ગસ્ત્રિદિનંતથ્યાત્રિઃ ।

તજ્જન્મપક્ષં કિલભાગુરિશ્ચ વ્રતે વિવાહે ગમનેશુરેચ. (૫૪)

અર્થ—વસિષ્ઠ ઋષિ કહે છે કે જન્મનો દિવસ ફક્ત દ્વિપિત છે, ગર્ગ-
આર્ય કહે છે કે જન્મ દિવસથી પાંચ દિવસો દ્વિપિત છે. અત્રિ ઋષિ કહે
છે કે જન્મથી ત્રણ દિવસો દ્વિપિત છે, અને ભૃગુરિ ઋષિ કહે છે કે મતબંધ
વિવાહ ગમન અને શૌલમાં જન્મ પક્ષ દ્વિપિત છે. (૫૪)

(મુહૂર્તમાં તિથ્યાદી માન કર્યું લેવું.)

હારીતઃ—ઉપવાસ વ્રતોદ્વાહયાત્રાસૌરોપનાયનમ્, ।

તિથિવર્ષાદિને સ્વિલં ચાંદ્રમાનેનગૃહ્યતે. (૫૫)

અર્થ—ઉપવાસ, વ્રત, વિવાહ, યાત્રા, અને ઉપનાયન કાર્યમાં તિથિ
વર્ષ આદિ, ચાંદ્ર * માનથી લેવાય છે. (૫૫)

નાનાસત્કુલદીપિતે કપટવજ્રાભ્યે પુરે વાસિના. ॥
શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાંમાર્તંડવોધોજ્વલાં
સદ્દીકામગમનમુદાપકરણં ત્યાજ્યં શુભે વર્જિતમ્, ॥

અર્થ—સત્પુરોને લક્ષ્મીથી આલંબિત એવા શુભરાત દેરાના અંત-
ર્ગત, ખેડા છાત્રામાં આવેલા, નાના પ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા
કપડવંજ, નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષરશ્રી “સોમેશ્વર” જ્ઞેયોએ
રચેલી “મુહૂર્તમાર્તંડ” નો બોધ થવામાં ઉપયોગી એવી આ ટીકામાં
શુભ કામોમાં નહિ લેવા લાગક “ત્યાજ્ય” નામનું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

॥ इति त्याज्यप्रकरणम्. ॥

॥ अथ नक्षत्र प्रकरणम्, ॥ २ ॥

भेशा दत्तपमाग्निकेन्दुगिरिशाः प्रोक्ता अदित्यंगिरः-

सर्पाः कव्यभुजो भगोर्यमरवी त्वंष्टी समीरः क्रमात् ।

इंद्राग्नी त्वथ मित्र इंद्रनिर्ऋतिनीरं च विश्वे विधि-

वैकुण्ठो वसुपाश्यजैकचरणाहिर्युध्न्यपूषाभिधाः ॥ १ ॥

अन्वय—दत्तपमाग्निकेन्दुगिरिशाः अदित्यंगिराः सर्पाः
कव्यभुजः भगः अर्यमरवी त्वष्टासमीरः अथ इंद्राग्नी मित्रः इंद्रनिर्ऋतिः
नीरं च विश्वे विधिः वैकुण्ठः वसुपाश्यजैक चरणाहिर्युध्न्यपूषाभिधाः
क्रमात् भेशाः प्रोक्ताः ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—दत्तपमाग्निकेन्दुगिरिशाः अधिनीकुभा२-यम-अभि-
अक्षा-यंद्रभा-महादेव. अदित्यंगिराः अदिति-अ३. सर्पाः सर्प. कव्यभुजः
पितृआ, भगः भग. अर्यमरवीः अर्यभा-सर्प. त्वष्टा विश्वकर्मा. समीर
वायु. अथ त्वा२ प३. इंद्राग्नी इंद्र-अभि. मित्र मित्र. इंद्र षे३. निर्ऋतिः
राक्षस. नीरं नक्ष. च अने विश्वे विश्वेदेवा. २ विधिः अक्षा. वैकुण्ठः
विष्णु. वसुपाश्यजैकचरणाहिर्युध्न्यपूषाभिधाः वसुदेव-व३यु-अनैक्य
व३यु-अहिर्युध्न्य अने पूषा ओ प्रभाषे क्रमात् क्रम यक्ष भेशाः नक्षत्रेना
स्वाभीये प्रोक्ताः कक्षा छे. ॥१॥

॥ नक्षत्रेना स्वाभीया ॥

आवार्थ—दत्त-अग्निनी, १ | यम-अरुणी २
अभि-वृत्ति३. ३ | अक्षा-राक्षिणी, ४ | यंद्र-भृ-
जशीर्ष, ५ | शंकर-आर्द्रा. ६ | अदिति-युनर्वसु. ७
अ३-पुष्य. ८ | सर्प-आश्लेषा. ९ | मित्र-मघा-
१० | भग-पूर्वाक्षाशुनी. ११ | अर्यभा-उत्तराक्ष

લગુની. ૧૨ | સૂર્ય-હસ્ત. ૧૩ | ત્વષ્ટા-(વિશ્વકર્મા)-ચિત્રા. ૧૪
 વાયુ-સ્વાતિ. ૧૫ | ઇંદ્ર ને અગ્નિ-વિશાખા. ૧૬ | મિત્ર-અનુરાધા.
 ૧૭ | ઇંદ્ર-જ્યેષ્ઠા. ૧૮ | રાક્ષસ-મૂલ. ૧૯ | જલ-પૂર્વાષાડા ૨૦
 વિશ્વેદેવાં-ઉત્તરાષાડા. ૨૧ | બ્રહ્મા-અભિજીત. ૨૨ | વિષ્ણુ-શ્રવણ.
 ૨૩ | વસુ-ધનિષ્ઠા. ૨૪ | વરુણ, શતભિષા. ૨૫ | અઞ્જૈકપાદ-પૂર્વા-
 ભાદ્રપદ. ૨૬ | અદિર્જુધન્ય-ઉત્તરાભાદ્રપદ. ૨૭ | પૂષા-રેવતી. ૨૮,
 એ પ્રમાણે નક્ષત્રોના સ્વામીઓ છે.

(નક્ષત્રોના સ્વામીઓ.)

નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.
અ. હસ્ત.	પુ. ગુરુ.	રતી. વાયુ.	અ. બ્રહ્મા.
બ. યમ.	આ. સર્પ.	ચિ. ઇંદ્ર ને અગ્નિ.	શ્ર. વિષ્ણુ.
ક. અમિ.	મ. પિતૃ.	અ. મિત્ર.	ધ. વસુ.
રા. બ્રહ્મા.	પૂ. બગ.	જ્યે. ઇંદ્ર.	શ. વરુણ.
મૂ. ચંદ્ર.	ઉ. અર્યમા.	મ. રાક્ષસ.	પૂ. અઞ્જૈકપાદ
આ. શંકર.	હ. સૂર્ય.	પૂ. જલ.	ઉ. અદિર્જુધન્ય.
પુ. અદિતિ.	ચિ. ત્વષ્ટા(વિશ્વકર્મા)	ઉ. વિશ્વેદેવા.	રે. પૂષા.

નારદઃ—યસ્મિન્નૈસેતુ યત્કર્મ નિશ્ચિલં કથિતંચયત્, ।

તદૈવસેતન્મુદૂર્તેકાર્ય યાત્રાદિકંતથા ॥ (૧)

અર્થ—જે જે નક્ષત્રોમાં જે જે કાર્યો કરવાનાં હતાં છે, તે તે કાર્યો
 તે તે નક્ષત્રોના સ્વામીઓમાં તથા મુદૂર્તોમાં કરવાં. (૧)

બ્રાહ્મં ધ્યુત્તરયુગ્ધુવં સ્થિરમયો પૂર્વા મયા યામ્યમં

કૂરોગ્રં શ્રવણપ્રયાદિતિયુતા સ્વાતી ચરાહ્યા ચલા ।

દસાર્કાભિનિદીગ્યમં લયુ તયા સિમં ચ મૈત્રાંતિમે-

દત્ત્વાર્ણં મૃદુ મૈત્રંમાત્રિમવિશે મિથ્રે ચ સાધારણે ॥ ૨ ॥

મૂલાદીદ્રશિવં ચ દારુણમદસ્તીર્ણં મુર્નીદ્રેઃ સ્મનં

સંજ્ઞાતુલ્પમિદાચરાંતિ મુધિયઃ કાર્ય દિ સાંસેદ્ધયે ।

મૂર્પાયાઃ સ્થિરચંચલોપમિચિતાઃ સિમો મૃદુર્દારુણઃ

ક્ષીર્ણેદ્ધર્કયમારરાદુશિલિનઃ પાપા યુષસ્તેર્યુતઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય—ચુચરયુક્ત્રાહ્નં ધ્રુવંસ્થિરં અયો પૂર્વામધ્યાયામ્યમં
કૂરોગ્રં શ્રવણત્રયાદિતિયુતાસ્વાતી ચરચલારુપા દસ્રાર્કાભિજિદી-
પ્યમં લઘુ તથા ક્ષિપ્રં મૈત્રાન્તિર્મેદુત્વાપ્તં મૃદુમૈત્રં ચ અગ્નિમવિશે મિથ્રે
ચ સાધારણે ॥ ૨ ॥

અન્વય—મૂલાહીન્દ્રાશિવં અદઃ દારુણંચતીક્ષ્ણં મુનીન્દ્રૈઃસ્મૃતમ્. હિ રહ
સુધિયઃ સંસિદ્યે સંજ્ઞાતુલ્યં કાર્યં આચરન્તિ, સ્થિરચંચલોગ્રમિલિ-
તાઃ ક્ષિપ્રઃ મૃદુઃ દારુણઃ સૂર્યાધાઃ (સંજ્ઞાકાઃ) ક્ષીણેન્દ્રકંપમારરાદ્વિ-
શિલિનઃ પાપાઃ તૈઃ યુતઃ પુષઃ (પાપઃ) ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—ચુચરયુક્ત્રાહ્નં નક્ષ ઉત્તરથીયુક્ત. ત્રાહ્નં રેહિથીની. ધ્રુવં
ધ્રુવ સ્થિરં સ્થિર અયો ત્યાર પછી. પૂર્વામધ્યાયામ્યમં નક્ષ પૂર્વા. મધ્યા-
મધ્યમીની કૂરોગ્રં કૂરને ઉગ્ર, શ્રવણત્રયાદિતિયુતાસ્વાતી શ્રવણ-ધનિષ-
શતભિયા પુનર્વસુ ને રશ્મીની. ચરચલારુપા, ચર અને ચલ. દસ્રાર્કા-
મિજિકીજ્યમં, અધિની-હરત-અભિજીત ને પુષ્પની. લઘુ લઘુ. તથા અને
ક્ષિપ્રં ક્ષિપ્ર. મૈત્રાન્તિર્મેદુત્વાપ્તં અતુરધા-રેવતી મૃગશીર ને ચિત્રાની.
મૃદુમૈત્રં મૃદુ ને મૈત્ર. ચ અને અગ્નિમવિશે કૃતિકા ને વિશાખાની.
મિથ્રેચ સાધારણે મિથ્ર અને સાધારણ સંજ્ઞા છે. ॥૨॥

અન્વયાર્થ—મૂલાહીન્દ્રાશિવં મૂલ-અગ્રેયા-અગ્રેયા ને આશ્વીની.
અદઃ આ. દારુણં દારુણ. ચ અને તીક્ષ્ણ તીક્ષ્ણ સંજ્ઞા મુનીન્દ્રૈઃ ગ્રેહ
મુનીઓએ સ્મૃતમ્ કહેલી છે હિ નક્ષી. રહ આ નક્ષત્રોને વિષે. સુધિયઃ
વિદ્વાનો. સંસિદ્યે સારી સિદ્ધીને માટે. સંજ્ઞાતુલ્યં સંજ્ઞાને તુલ્ય. કાર્યં
કાર્યને માચરન્તિ કરે છે, સ્થિરચંચલોગ્રમિલિતાઃ સ્થિર, ચંચલ, ઉગ્ર
અદિત. ક્ષિપ્રઃ ક્ષિપ્ર. મૃદુઃ મૃદુ. દારુણઃ દારુણ. સૂર્યાધાઃ સૂર્યાદિગ્રહો.
(સંજ્ઞાકાઃ) સંજ્ઞાવાળા છે. ક્ષીણેન્દ્રકંપમારરાદ્વિશિલિનઃ ક્ષીણેન્દ્રને ચંદ્રમા-
સ્ય-શનિ-મંગલ-રાહુ-કેતુ. પાપાઃ પાપમંડો છે, તૈઃયુતઃ તેઓથી યુક્ત.
પુષઃ પુષ પૃથ (પાપઃ) પાપમંડ છે. ॥૩॥

લગુની. ૧૨ | સૂર્ય-હસ્ત. ૧૩ | ત્વષ્ટા-(વિશ્વકર્મા)-ચિત્રા. ૧૪
 વાયુ-સ્વાતિ. ૧૫ | ઇંદ્ર ને અગ્નિ-વિશાખા. ૧૬ | મિત્ર-અનુરાધા.
 ૧૭ | ઇંદ્ર-જ્યેષ્ઠા. ૧૮ | રાક્ષસ-મૂલ. ૧૯ | જલ-પૂર્વાષાઠા ૨૦
 વિશ્વેદેવા-ઉત્તરાષાઠા. ૨૧ | બ્રહ્મા-અભિજીત. ૨૨ | વિષ્ણુ-શ્રવણ.
 ૨૩ | વસુ-ધનિષ્ઠા. ૨૪ | વરુણ, શતભિષા. ૨૫ | અજૈકપાદ-પૂર્વા.
 ભાદ્રપદ. ૨૬ | અહિર્ણુધન્ય-ઉત્તરાભાદ્રપદ. ૨૭ | પૂષા-રેવતી. ૨૮,
 એ પ્રમાણે નક્ષત્રોના સ્વામીઓ છે.

(નક્ષત્રોના સ્વામીઓ.)

નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.	નક્ષત્ર. સ્વામી.
અ. હસ્ત.	પુ. સુર.	સ્વા. વાયુ.	અ. બ્રહ્મા.
બ. યમ.	આ. સર્પ.	વિ. ઇંદ્ર ને અગ્નિ.	શ્ર. વિષ્ણુ.
ક. અમિ.	મ. પિતૃ.	અ. મિત્ર.	ધ. વસુ.
રો. બ્રહ્મા.	પુ. ભગ.	જ્યે. ઇંદ્ર.	શ. વરુણ.
મૂ. ચંદ્ર.	ઉ. અર્ધમા.	મૂ. રાક્ષસ.	પૂ. અજૈકપાદ
આ. શકર.	હ. સર્પ.	પૂ. જલ.	ઉ. અહિર્ણુધન્ય.
પુ. અહિત.	ચિ. ત્વષ્ટા(વિશ્વકર્મા)	ઉ. વિશ્વેદેવા.	રે. પૂષા.

નારદઃ—યસ્મિન્નૃસેતુ યત્કર્મ નિશ્ચિલં કથિતંચયત્, ।

તદૈવંસેતન્મુદૂર્તકાર્યં યાત્રાદિકંતથા ॥ (૧)

અર્થ—જે જે નક્ષત્રોમાં જે જે કાર્યો કરવાનાં હતાં છે, તે તે કર્યો
 તે તે નક્ષત્રોના સ્વામીઓમાં તથા મુદૂર્તોમાં કરવાં. (૧)

બ્રાહ્મં ય્યુત્તરયગ્ ધ્રુવં સ્થિરમયો પૂર્વા મઘા ચામ્યમં

કૂરોગ્રં શ્રવણત્રયાદિતિયુતા સ્વાતી ચરાલ્યા ચલા ।

દસાર્કાભિજિદીજ્યમં લઘુ તથા ક્ષિપ્રં ચ મૈત્રાંતિમે-

દુત્વાર્ણં મૃદુ મૈત્રમગ્રિભવિશે મિથ્રે ચ સાધારણે ॥ ૨ ॥

મૂલાહીદ્રશિવં ચ દારુણમદસ્તીર્ણં મુર્નોદ્રેઃ સ્મૃતં

સંજાતુલ્યમિહાચરાંતિ મુધિયઃ કાર્યં હિ સૌંસદ્ધયે ।

મૂર્યાધ્યાઃ સ્થિરચંચલોગ્રામિહિતાઃ ક્ષિપ્રો મૃદુદારુણઃ

સીર્ણેદ્વર્કયમારરાહુશિશ્વિના પાપા બુધસ્તેર્યુતઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય—અચુતરયુક્ત્રાહ્યં ધ્રુવંસ્થિરં અથો પૂર્વામધ્યાપામ્યમં
કૂરોમ્ શ્રવણત્રયાદિતિયુતાસ્વાતી ચરચલાલ્પા દક્ષાર્કાભિજિદી-
ક્યમ્ લઘુ તથા શિષ્મં મૈત્રાન્તિમેદુત્વાર્ષ્ મૃદુયૈત્રં ચ અગ્નિમવિશે મિથ્રે
ચ સાધારણે ॥ ૨ ॥

અન્વય—મૂલાદિદ્રાશિષ્વં અદઃ દારુણંચતીક્ષ્ણં મુનીન્દ્રૈઃસ્મૃતમ્. હિ હહ
સુધિયઃ સંસિદ્ધયે સંજ્ઞાતુલ્યં કાર્યં આચરન્તિ, સ્થિરચંચલોપમિલિ-
તાઃ શિષ્મઃ મૃદુઃ દારુણઃ સૂર્યાઘાઃ (સંજ્ઞકાઃ) ક્ષીણેન્દ્રકંપમારરાદ્વ
શિશ્વિનઃ પાપાઃ તૈઃ યુતઃ બુધઃ (પાપઃ) ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્ય—અચુતરયુક્ત્રાહ્યં તથા ઉત્તરયાપુજા. વ્રાહ્મં શેઠિણીની. ધ્રુવં
ધ્રુવ સ્થિરં સ્થિર અથો ત્યાર પછી. પૂર્વામધ્યાપામ્યમં તથા પૂર્વ. મધ્યા-
પામ્યની કૂરોમ્ કરને ઉમ્, શ્રવણત્રયાદિતિયુતાસ્વાતી શ્રવણ-ધનિશ્વ-
ચતભિષા પુનર્વશુ ને સ્વાતીની. ચરચલાલ્પા, ચર અને ચલ. દક્ષાર્કા-
ભિજિદીક્યમં, અધિની-હસ્ત-અભિજીત ને પ્રખની. લઘુ લઘુ. તથા અને
શિષ્મં શિષ્મ. મૈત્રાન્તિમેદુત્વાર્ષ્ અનુરાધા-રેવતી મૃગશીર ને ચિત્રાની.
મૃદુયૈત્રં મૃદુ ને મૈત્ર. ચ અને અગ્નિમવિશે કૃત્તિકા ને વિશાખાની.
મિથ્રેચ સાધારણે મિથ્ર અને સાધારણ સંજ્ઞા છે. ॥૩॥

અન્વયાર્ય—મૂલાદિદ્રાશિષ્વં મુન-અગ્નેષા-લ્લેષા ને આદ્રાની.
અદઃ આ. દારુણં દારુણ. ચ અને તીક્ષ્ણં તીક્ષ્ણ સંજ્ઞા મુનીન્દ્રૈઃ શ્રેષ્ઠ
મુનીઓએ સ્મૃતમ્ કહેલી છે હિ નહીં. હહ આ નક્ષત્રોને વિષે. સુધિયઃ
વિદ્વાનો. સંસિદ્ધયે સારી સિદ્ધિને માટે. સંજ્ઞાતુલ્યં સંજ્ઞાને તુલ્ય. કાર્યં
કાર્યને માચરન્તિ કરે છે, સ્થિરચંચલોપમિલિતાઃ સ્થિર, ચંચલ, ઉપ-
સદિત. શિષ્મઃ શિષ્મ. મૃદુઃ મૃદુ. દારુણઃ દારુણ. સૂર્યાઘાઃ સૂર્યાદિમંડો.
(સંજ્ઞકાઃ) સંજ્ઞાવાળા છે. ક્ષીણેન્દ્રકંપમારરાદ્વશિશ્વિનઃ કૃષ્ણપક્ષને અંધા-
શ્વ-ધનિ-મંગલ-ચાદુ-કેતુ. પાપાઃ પાપમંડો છે, તૈઃયુતઃ તેઓથી યુત.
બુધઃ બુધ પજ (પાપઃ) પાપમંડ છે. ॥૩॥

॥ વાર અને નક્ષત્રોની ધ્રુવાદિ સંજ્ઞા ॥

૨-૩-ભાવાર્થ—

સંજ્ઞા.	વાર.	નક્ષત્રો.
ધ્રુવ-સ્થિર.	સૂર્ય	રોહિણી-ઉ. કા. ઉ. પા. ઉ. ભા.
ઉચ્ચ.	મંગલ	લગ્ન-મઘા-પૂ-કૃ-પૂ-ષા-પૂ-ભા.
ચર-ચલ.	ચંદ્ર.	પુનર્વસુ-સ્વાતી-શ્રવણ-ધનિષ્ઠા-શતભિષા.
લઘુ-ક્ષિપ્ર.	શુક્ર.	અશ્વિની-પુષ્ય, હસ્ત, અભિજીત.
મૃદુ-મૈત્ર.	શુક્ર.	મૃગશીર્ષ, ચિત્રા, અનુરાધા, રેવતી
મિશ્ર-સાધારણ	બુધ.	કૃત્તિકા, વિશાખા
દાહ્ય-તીક્ષ્ણ.	શનિ.	આર્દ્રા, અશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ

એ સંજ્ઞાવાળા નક્ષત્રોમાં સંજ્ઞાને મળતાં જે જે કાર્યો હોય તે તે કાર્યો તે તે સંજ્ઞામાં કરવાં, ક્ષીણચંદ્ર^૨ સૂર્ય, મંગળ, શનિ, રાહુ, કેતુ એ પાપગ્રહો છે. અને એ ગ્રહો પૈકીના કોઈ પણ ગ્રહની સાથે બેઠેલો બુધ પણ પાપગ્રહ બન્યો. શુક્ર, શુક્ર, અને પાપગ્રહ સાથે ન હોય તો બુધ, અને ક્ષીણ પક્ષ વિનાનો ચંદ્રમા એ હરેકને શુભ ગ્રહો બન્યા. ॥

(ધ્રુવાદિ નક્ષત્રોમાં કરવાનાં કાર્યો.)

મુ. ચિં.—અર્થ—નક્ષત્રો.

ધ્રુવ—સ્થિર, માં ખીજ વાવવું, નવા ધરમાં પ્રવેશ, નવો બગીચો બનાવવો, વિગેરે સ્થિર કાર્યો કરવાં.

ચલ, માં હાથી-ગોઝા-ડેડ વિગેરેની રચારો. નવીન કૃત્તવાડીમાં જવું, વિગેરે ચલાવમાન કાર્યો કરવાં.

કૂર, માં યતુનો નાચ. યતુના ધરને બાગવું, લુગ્ગામ કરવી, ચોરી, ઝેર પાવું, અને હથીવારથી કોઈ પણ કામ કરવું, વિગેરે કૂર કાર્યો કરવાં.

૨ અંધારીવાની આક્રમથી અજગ્રાગ્રીઆના પડવા મુધી કોણ ચંદ્રમા મમગવો.

મિત્ર-સાધારણ, માં—અગ્રિથી કાઢી પથ્થુ કામ કરવું, ઘણી ચીજોને એ-
કઠી કરવી હોય, અને વૃષોત્સર્ગ-વિગેરે કામો થાય છે.

ક્ષિત્ર-સાધુ, માં—નેવો વેપાર કરવો, કામ-ભોગ-વિલાસ કરવો-નવો દાગીનો
પહેરવો અથવા બનાવવો, કાઢી વિધાતું શીખવું, - ચિતરવા (પેંટર)
નું કામ વિગેરે કામો કરવાં.

મૃદુ-મૈત્ર, માં—માવું, નવાં વસ્ત્રાદિક પહેરવાં, કીડા કરવી અને મિત્ર મંત્રથી
કુંભપથ્થુ કામ કરવું. વિગેરે થાય છે.

તીક્ષ્ણ-દારૂણ, માં—મંત્ર સિદ્ધીથી કાઢને મારવું હોય-કાઢ પથ્થુ દૂર કર્મ
કરવું અને પશુઓને વશ કરવું, વિગેરે કામો કરાય છે.

(મુવાહિ વારોમાં કરવાનાં કામો.)

રવિવારમાં—ધ્રુવ નક્ષત્રમાં થતાં કામો કરવાં.

સોમવારમાં—ચલ નક્ષત્રમાં થતાં કામો કરવાં.

મંગલવારમાં—કૂર નક્ષત્રમાં થતાં કામો કરવાં.

બુધવારમાં—મિત્ર નક્ષત્રમાં થતાં કામો કરવાં.

શુક્રવારમાં—ક્ષિત્ર નક્ષત્રોમાં કરવાનાં કામો કરવાં.

શુક્રવારમાં—મૃદુ નક્ષત્રોમાં થતાં કામો કરવાં.

શનિવારમાં—તીક્ષ્ણ નક્ષત્રોમાં થતાં કામો થઇ શકે છે.

(અધોમુખાદિ નક્ષત્રો.)

મૂલાહિમિત્રોગ્રમધોમુલ્લં ધવે દૂર્વાસ્વિમાર્દેજ્ય હરિત્રયં ધ્રુવમ્,
તિર્ધદ્મુલ્લે મૈત્રકરાનિલાદિતિ જ્યેષ્ઠાશ્વિમાની દશકૃતયમેપુસત્ (૨)

અર્થ—અધોમુખ—ભરણી, કૃતિકા, આશ્લેષા, મથા, પૂર્વાશ્વિની,
વિશાખા, મૂલ, પૂર્વાષાડા, પૂર્વાભાદ્રપદ, આ નક્ષત્રો છે.

તિર્ધદ્મુખ—રોહિણી, આર્દ્રા, પુષ્ક, ક-શ-ક-પા-શ્રવણ, ધનિષ્ઠા,
શતભિષા, કિત્તભાદ્રપદ, આ નક્ષત્રો છે.

તિર્ધદ્મુખ—અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી,
અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, આ નક્ષત્રો છે. (૨)

(અધોમુખાદિનક્ષત્રોભાં, થતાં કાર્યો.)

અધોમુખ—માં વાવ, કુવો, તળાવ વિગેરેનું ખોદાવવું, ધાસ સંબંધી કામ, દેવમંદિર કરાવવું, ભંડાર ખોદાવવો, જ્યોતિષવિધાનો આરંભ, ખાણ તથા ગુફામાં પ્રવેશ, એ કામો કરવાં શુભ છે.

ઉર્ધ્વમુખ—રાજ્યાભિષેક, પોટા આંધવો વિગેરે.

તિર્યક્મુખ—હાથી, ઉંટ, ઘોડા, બળદ ને પાડાનું દમન કરવું, ખીજવું વાવવું, ગમન, પ્રવેશ, ચક્ર, રથ, યંત્ર ને નાવ વિગેરેનું ચલાવવું ઇત્યાદિ કામો કરવાં શુભ છે.

(અંધાદિ-નક્ષત્રો.)

અંધાક્ષં વસુપુષ્યઘાતૃજલમદ્રીશાર્યમાંત્યામિથં

મંદાક્ષં રવિ વિશ્વપિમ્બજલંપાશ્લેષાશ્ચિચાંદ્રં મથેત્, ।

મધ્યાક્ષં શિવપિત્રજૈકચરણત્વાષ્ટૈર્દ્રવિધ્યંતકં

સ્વક્ષં સ્વાત્યાદિતિશ્રવોદ્દહનમાહિર્બુધ્યરક્ષોભાગમ્, (૩)

અર્થ—રોહિણી, પુષ્ય, ઉ. ૩૧, વિશાખા, પુ-યા, ધનિષ્ઠા અને રેવતી, આ નક્ષત્રો અંધ છે, । અશ્વિની-મૃગશીર્ષ-આશ્લેષા-હસ્ત-અનુરાધા-ઉ-યા. શતભિષા આ નક્ષત્રોની મંદ દષ્ટિ છે, । ભરણી, આર્દ્રા, મધા, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા અભિજીત અને પૂર્વાભાદ્રપદ, આ નક્ષત્રોની મધ્ય દષ્ટિ છે, । કૃત્તિકા, પુનર્વસુ, પૂ. ૩૧. સ્વાતી, મૂલ, શ્રવણ અને ઉ-મા. આ નક્ષત્રો દેખતાં છે. (૩)

ડ્યોતિર્વિદામરણે—

દ્વિદૈવતાદિત્યમસંયુતાનિ ધ્રુવાણિમાન્યત્રજગુર્દહન્તિ, ।

જઘન્ય સંજ્ઞાન્યાદિશાંતકેદ્ર મમંજનાંમઃ પતિમાનિચાર્યાઃ (૪)

અર્થ—જૃહ્મનક્ષત્રો, રોહિણી, પુનર્વસુ, ઉ-શ, વિશાખા, ઉ-યા ને ઉ-મા. જઘન્યનક્ષત્રો, ભરણી, આર્દ્રા, આશ્લેષા, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા શતભિષા—(૪)

શેપાણિમાન્યસધરામિતાનિ સમાનસંજ્ઞાનિ વદંતિસંતઃ ।

લઘુધ્રુવાધોક્ષજમાનિ શશ્વત્સૌમ્યાદ્રવાન્યંત્યમસંયુતાનિ, (૫)

અર્થ—સમાનનક્ષત્રો, અશ્વિની, કૃત્તિકા, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, મધા, પૂ-શ, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, મધ, પૂ-યા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, પૂ-મા. રેવતી. (૫)

સૌમ્યનક્ષત્રો--અશ્વિની, રેહિણી, પુષ્ય, ઉ-૩૬. હસ્ત, ઉ-૫૫. અશ્લેષ, અવધુ, ઉ-૫૫. રેવતી.

કકાંતકાદિત્યકસૂર પૂજ્ઞામાદુર્ગાયાપકુલાનિમાનિ, ।

મવા વિપદદ્યાલવનેશવિવ્રજ્યોર્તીપિ સેદ્રાણિ કુલાકુલાનિ, (૬)

અર્થ--ઉપકુલાકુલનક્ષત્રો--મરણી, રેહિણી, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, આ-
શ્લેષા, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, પૂ-૫૫. અવધુ, સતગિષા, પૂ-૫૫., (૬)

મિથ્રૌપધીશાગ્રજવિશ્વકર્મણાપુહૂમ્પુશંતીજ્યવસૂતરાશ્વિની, ।

માખ્યાંયુતાનાંબગરસસોસ્તયા કુલોદયાલ્યાનિવિવ્રજ્યેશ્વરાઃ (૭)

અર્થ--કુલોદયનક્ષત્રો--અશ્વિની, કૃત્તિકા, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, મધ્યા,
પૂ-૬૧. ઉ-૬૧. મિથા, વિશાખા, મૂળ, ઉ-૫૫. ધનિજા, ઉ-૫૫. (૭)

(આશ્વિન્યાદિનક્ષત્રોની તારાસંખ્યા.)

સુ. ચિં. મન્નિજ્યમંચાગ્રિકુવેદવન્દયઃ શરેપુ નેત્રાશ્ચિશરેદુ મૂકુતાઃ ।

વેદાગ્નિ રુદ્રાશ્ચ યમાગ્નિ વન્દ્યોઽબ્ધયઃ શતં દ્વિ દ્વિ રદામતારકાઃ (૮)

અર્થ--૩-૩-૬-૫-૩-૧-૪-૩-૫-૫-૨-૨-૫-૧-૧-૪-૪-૩-
૧૧-૨-૨-૩-૩-૪-૧૦૦-૨-૨-૩૨, આ પ્રમાણે અનુક્રમે નક્ષત્રોની
તારાઓ છે. (૮)

(આકૃતિ.)

અગ્ન્યાદિકૂયં તુરગાસ્યયોનિઃ સુરોઽનણાસ્ય મણિર્ગૃહૈચ

પૃષ્ઠકચક્રે ભવનંચમંચઃ શઘ્યાકરોમૌક્તિકવિદુમંચ (૯)

તૌરણં વલિનિર્મકુંડલં સિંહપુચ્છમજદંતમંચકાઃ ।

શ્વસ્ત્રિચ ત્રિચરણામમર્દલૌ દૃત્તમંચયમ્ભામમર્દલાઃ (૧૦)

અર્થ--નક્ષત્રો.	સ્વરૂપ.	નક્ષત્રો.	સ્વરૂપ.
અશ્વિની	ધોડા જેવું	સ્વાતી	પરચાસ
મરણી,	ચોની.	વિશાખા	તોરણ
કૃત્તિકા.	છરી.	અનુરાધા	હમતાના આકાર.
રેહિણી	ગાડી.	જ્યેષ્ઠા	કુંડલ
મૃગશીર્ષ	મૃગના મુખ	મૂળ	મિલના પૂઠ
આર્દ્રા	મખી	પૂ-૫૫.	દાઘીના દાંત
પુનર્વસુ	પર		૧૧

પુખ્ત	આલુ	અભિજીત	ત્રિકોણ
આશ્લેષા	ચક્ર	શ્રવણ	ત્રણ પગ
મધા	ધર	ધનિષ્ઠા	મુંદંગ
પૂ-શ.	ખાટલા.	શતભિષા	ગોળમાળા
ઉ-શ.	ખાટલા	પૂ-મા.	ખાટલા
હસ્ત	હાથ.	ઉ-મા	બાડવા
ચિત્રા	મોતી-જેવું	રેવતી	મુંદંગ

અહઃસ્યુઃશિવસાર્પમિત્રપિતરોવસ્વંબુવિશ્વોભિજિ-

ત્કેદ્રેદ્રાગ્નિનિશાચરાઅપિજલાધીશોર્યમાલ્યોભગઃ ॥

રાત્રેઃસ્યુઃસ્મરહાત્રયોજચરણાત્પંચાશ્વિતોથોદિતિ

જીવોવિષ્ણુરેનાસ્ત્યસ્તિથિલવાઃ કર્મેષુભોક્તંસ્મૃતમ્ ॥ ૪ ॥

અન્વય—શિવ સાર્પમિત્ર પિતરઃ વસ્વમ્બુવિશ્વેભિજિત્કેદ્રેદ્રા-
ગ્નિનિશાચરાઃ અપિજલાધીશઃ અર્યમાલ્યઃ ભગઃ એતે અન્હઃ તિથિ
લવાઃ સ્યુઃ અથ સ્મરહાત્રયચરણાત્ ત્રયઃ અશ્વિતઃ પંચઃ અદિતિઃ
જીવઃ વિષ્ણુઃ રેનાઃ ત્રયઃ તિથિલવાઃ રાત્રેઃ સ્યુઃ એષુ ભોક્તં કર્મ
સ્મૃતમ્, ॥૪॥

અર્થ—શિવસાર્પમિત્રપિતરઃ આદ્રા, અશ્લેષા, અતુરાધા,
મધા, વસ્વમ્બુવિશ્વેભિજિત્કેદ્રેદ્રાગ્નિ નિશાચરાઃ ધનિષ્ઠા, પૂર્વાષાડા, ઉ-
તરાષાડા, અભિજીત, રોહિણી, બ્લેષા, વિશાખા, મૂલ અપિ વશી, જલાધીશઃ
શતભિષા, અર્યમાલ્યઃ ઉતરાશશ્ચુની, ભગઃ પૂર્વાશશ્ચુની, એતે આ, અન્હઃ
દિવસના તિથિલવાઃ પંદરભાગ, સ્યુઃ છે, અથ ત્યાર પછી, સ્મરહાઃ આદ્રા,
અજચરણાત્ પૂર્વાભાદ્રપદથી, ત્રયઃ ત્રણ નક્ષત્રો, અશ્વિતઃ અશ્વિનીથી
પંચ પાંચ નક્ષત્રો, અદિતિઃ પુનર્વસુ, જીવઃ પુખ્ત, વિષ્ણુઃ શ્રવણ, રેનાઃ
ત્રયઃ હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, એ રાત્રે રાત્રિના, તિથિલવાઃ પંદર અંશ
છે. એષુ આ નક્ષત્રોમાં, ભોક્તમ્ નક્ષત્રમાં કહેલું, કર્મ કર્મ કરવા માટે
સ્મૃતમ્ કહેલું છે. ॥૪॥

॥ તારકાલિકે મુદ્દર્ત માટે દિવસ ને રાત્રિએ આવતાં નક્ષત્રોની ॥
આખત.

૪-માર્થ—રોહિણી, આદ્રા, અશ્લેષા, મધા, પૂ-શ., ઉ-શ.

વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂ-ષા., ઉ-ષા., અભિજીત, ધનિષ્ઠા, રાતસિખા, આ દિવસના પંદર ભાગ છે.

અશ્વિની, ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, શ્રવણ, પૂ-ભા., ઉ-ભા., ને દેવતી એ રાત્રિના પંદર અંશ છે.^૧

એ પ્રમાણે દરરોજ દિવસનો પંદરમો ભાગ, અને રાત્રે રાત્રિનો ૧૫ મો ભાગ, પંદર નક્ષત્રો અનુક્રમે એક પછી એક આવે છે, જે નક્ષત્રોમાં જે કાર્યો કરવાનાં કહ્યાં છે, તે કાર્યો અતિ જરૂર વખતે, દિવસ કે રાત્રિએ જે જે વખતે તે તે નક્ષત્રો આવતાં હોય તે તે વખતે કરવાં.

રોજ ભાગ દિવસના.	રાત્રિના.	દિવસના.	રાત્રિના.
૧ શિવ.	સિવ.	૯ પ્રહા.	ચંદ.
૨ સાર્પ.	અજયરણ.	૧૦ ઇંદ્ર.	અહિતિ
૩ મિત્ર.	અદિપુંધ્ય.	૧૧ ઇંદ્રાણી.	ગુરુ
૪ પિતૃ.	પૂષા.	૧૨ નિશાચર.	વિશ્વ.
૫ વસુ.	હસ્તા.	૧૩ જ્યેષ્ઠાધીશ.	સૂર્ય.
૬ અંબુ.	ધન.	૧૪ અર્ધમા.	ત્વષ્ટા,
૭ વિશ્વ.	અગ્નિ.	૧૫ ભગ.	વાયુ.
૮ અભિજીત.	પ્રહા.		

૧—દીનમાનને ૧૫ ભાગવાથી એક એક ભાગ એમ ૧૫ ભાગનાં ૧૫ દિવસનાં મુદ્દર્ત આવે, અને રાત્રિમાનને ૧૫ ભાગવાથી રાત્રિનાં ૧૫ મુદ્દર્ત આવે છે, જેમકે દિવસને પંદરે ભાગનાં પ્રથમ આવેલા ભાગમાં શીવ-મુદ્દર્ત બીજા ભાગમાં સાર્પ, એમ કોષ્ટકમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મુદ્દર્ત આવે છે, રાત્રિના ૧૫ પહેલા ભાગમાં શીવ, બીજામાં અજયરણ વિગેરે મુદ્દર્ત આવે છે, હવે તે પહેલું મુદ્દર્ત શિવ તે શિવ એટલે મદાદેવ ને તેનું નક્ષત્ર આર્દ્રા, અંબુ, બીજા મુદ્દર્તનો દેવ સાર્પ, અને તેનું નક્ષત્ર આશ્લેષા જલજીવું, તે પ્રમાણે પોતાના ભાગના જે જે દેવ, તેનાં જે નક્ષત્ર, તે નક્ષત્ર તે તે ભાગમાં આવે, ને તે વખતે તે નક્ષત્રમાં કરવાનાં કાર્યો તે તે વખતે કરવાં.

૨૨ ॥ પંદરમો ભાગ જાણવાની રીત. ॥

ઉદાહરણ—ચાકે ૧૮૩૯ ના આવણ ગુદી ૧૧ ને સોમવારે દિન-
માન ૩૨-૮ રાત્રિમાન ૧૭-૫૨ છે, તે દીનમાનની ધરી ૩૨ ને ૧૫ થી
ભાગતાં લખ્ધી ૨ આવી ને શેષ ૨, રહી; તેની પછી ૧૨૦ થઈ ને ૩૨
ધરી ઉપર ૮, પંચો છે તે ઉમેરતાં પંચો ૧૨૮ થઈ તેને ૧૫ થી ભાગતાં,
લખ્ધિ ૮ પંચો થઈ, શેષ ૮ વધી તેને ૬૦ થી ગુણતાં ૪૮૦ વિપક્ષ થઈ
તેને ૧૫ થી ભાગતાં ૩૨ લખ્ધિ આવી, જેથી દરેક ભાગ ધરી ૨, પક્ષ ૮
ને વિપક્ષ ૩૨ નો થયો. એટલે સર્વોદયથી ઇષ્ટ ધરી, ૨-૮-૩૨ સુધી પહેલો
ભાગ અને તે પછી બીજો ભાગ, સર આપુ. તે ઘટયાદિ ૪-૧૭-૪ સુધી
જાણવો, એ પ્રમાણે દરેક ભાગ સમજવો. રાત્રિમાનને પણ એજ પ્રમાણે
ભાગતાં જે લખ્ધિ આવે તેટલો એક ભાગ રાત્રિનો જાણવો.

(ખસિષ્ટવારે કરવાનું કાર્ય.)

સુ. ચિં—નૃપેક્ષણં સર્વકૃતિશ્ચસંનરઃ શાસ્ત્રં ત્રિવાંશોગમદીક્ષણેરવેઃ ।

વીર્યઽથતારા ઘલતોવિધુંવિધો ઘલાદ્રવિસ્તદ્ઘલતઃ શુભાઃ પરે. (૧૧)

અર્થ—સૂર્યનું બધું હોય તો રવિવારે રાત્રનું દર્શન કરવું, ચંદ્રનું
બધું હોય તો સોમવારે બધાં કામો, મંગલનું બધું હોય તો મંગલવારે સુદ,
તેજ પ્રમાણે બુધવારે શાસ્ત્ર બજાવું, બ્રહ્માવતું, ગુરવારે વિવાહ, શુક્રવારે
ગમન, અને રાત્રિવારે યજ્ઞની દીક્ષા ધારણ કરવી; ત્યાર પછી જ્યારે ચંદ્ર
સંક્રમણ થાય, અને તે વખતે જો તારા બલહોય તો, સવા બે દિવસ ચંદ્ર
અશુભ હોય તો પણ શુભ જાણવો, તારા બલ ન હોય અને ચંદ્ર શુભ

જેમકે આજે અતિ આવસ્યકતા છે, અને લક્ષ કરવું છે, પણ લક્ષનું
મુદ્દર્ત નથી, તો કયા નક્ષત્રોમાં લક્ષ થઈ શકે છે તે નક્ષત્રો જોવાં. જેમકે
રોહિણી, મૃગશીર્ષ, ઉત્તરાશ્વિની, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, ઉત્તરાયાડા,
ઉત્તરાબાદ્રપદ, રેવતી, એ વિવાહનાં નક્ષત્રો છે, ને તેમાંનું અનુરાધા નક્ષત્ર
દિવસના ૧૫ પંદરભાગમાંના ત્રીજા ભાગમાં આવે છે, તો ત્રીજો ભાગ દિવ-
સમાં જે વખતે બેસે, તે બેઠાથી ઉતરતા સુધીમાં લક્ષ થઈ શકે, તેજ
પ્રમાણે જોનાઇ વિગેરે મુદ્દર્તનાં જે જે નક્ષત્રો છે તે તે નક્ષત્રોમાં તે તે
મુદ્દર્તો આપવાં.

હોય તો પણ અશુભ સમગ્રયો, તેમજ ચંદ્રના જલથી, સૂર્યસંક્રમણમાં અશુભ હોય તો પણ એક માસપર્યંત શુભ જાણવો, અને ચંદ્ર જલ ન હોય તે સૂર્ય શુભ હોય તો પણ અશુભ છે, તેવીજ રીતે મંગલ વિગેરે બધા ગ્રહો સંક્રમણમાં પોતાપોતાના જંબુથી અશુભ હોય તો પણ સૂર્યના જલથી શુભ જાણવો, પોતાની સહિ ભોગવતા સુધી જો સૂર્ય દુષ્ટ હોય અર્થાત્ સૂર્યબળ ન હોય, તો મંગલ આદિ બધા ગ્રહો શુભ હોય તો પણ અશુભ સમગ્રયા. (ચમચંદ ચોગ.)

જ્યોતિર્વિદ્યારણે—

પિતૃમંત્રસ્તૌ દ્વિદૈવતં દિગ્દશ્માઽવસૃર્જીશતારકમ્, ।

વિદિમૂર્મજાગ્રજાર્ચિને હુતપુગ્જ્યોતિરમોદ્દુર્માર્ગિવે, (૧૨)

ધવલીનધમંશુજે તદા યમર્ષટારુવસુમાહ્વયોવ્યસી, ।

જનિયાનશ્યાંબુજગ્રહેષ્વમરસ્યાપનકેઽપચાપચ, (૧૩)

અર્થ—રુપિ ને મધા, સોમિ-વિસાખા, મંગલે-આર્દ્રા, (બુધે-મૂળ, શુક્ર ને કૃત્તિકા; શુક્રે-શેષહિષ્ઠી, ને શનિવારે-હસ્ત, નક્ષત્ર હોય ત્યારે “ધમચંદ”-યોગ થાય છે, જો યોગમાં જન્મ-પ્રવાણ-લગ્ન-પ્રતિષ્ઠા-થાય તો અશુભ જાણવું, (૧૨-૧૩)

મુહૂર્તમંજયતૌ—પાર્થૈર્વિદ્યયુતેદીને ચંદ્રતારાચકેઽપિચ, ।

પુણ્યે સિધ્યતિ સર્વાણિ કાર્યાણિ મંગલાનિચ, (૧૪)

અર્થ—પાપપ્રહોથી-વેધ પ્રાપ્તો હોય; મંદ્ર ને તારાનું બધ ન હોય, તો પણ પુણ્ય નક્ષત્રમાં મંગલ કાર્યો સિદ્ધ થાય છે, ॥

નારદઃ—કાર્તિકે શુક્લનવમી ચાદિઃ કૃતયુગસ્યચ. ।

ત્રેતાદિર્માધવે શુક્લા તૃતીયાપુણ્યસંમિતા, (૧૫)

કૃષ્ણા પંચદશી માધવે દ્વાપરાદિ રુદીરિતા ।

કલ્પાદિસ્વાત્કુંજ્વણસે નભસ્યેવ ત્રયોદશી, (૧૬)

અર્થ—કાર્તિક સુદી ૯, વ્રતયુગાદિ, વૈશાખ સુદી ૩-(અક્ષયતૃતીયા.) ત્રેતાયુગાદિ, માધવ વદી ૩૦-દ્વાપરાદિ, અને આદરવા વદી ૧૩ તે કલ્પાદિ, જો પ્રમાણે ચાર તિથિઓ યુગવ્રત કહેવાય છે. (૧૫-૧૬)

(અધિ-આદિ નક્ષત્રોમાં કરવાનાં કાર્યો)

નારદસંહિતાયાં-નારદઃ—

આશીની—નક્ષત્રમાં વસ્ત્ર, ઉપનયન, ક્ષીર, સીમંત, આભૂષણક્રિયા, સ્થાપન, હાથી ઉપર પ્રયાણ-ખેતરનું ખેડવું, અને વિધા, વિગેરે ॥

ભરણી—માં વાવ-કુવો-તળાવ-આદિ જળાશય કરાવવું, વિષ-શસ્ત્ર જેવાં ઉગ્ર દારણુ કામો, મિત્રપ્રવેશ-ને થાંપણ મુકવી, ॥

કૃત્તિકા—માં, અન્યાધાન-(અમિહોત્ર) અસ્ત્ર-શસ્ત્રનું ધારણ કરવું, સંધિ કરવી, વિમ્બ કરવો, યુદ્ધ-ઔષધ અને વાજીંત્ર વિગેરે,

રોહિણી—માં, સીમંત-વિવાહ-વસ્ત્ર-ભૂષણ-રિતર કામો, ઘોડા-હાથી રાજ્યાભિષેક ને પ્રતિષ્ઠા વિગેરે. ॥

મૃગશીર્ષ—માં, પ્રતિષ્ઠા, ભૂષણ, વિવાહ, સીમંત, ક્ષીર, વાસ્તુ, હાથી, ઉટ, ઘોડા અને યાત્રા વિગેરે. ॥

આર્દ્રા—માં, ધ્વજ, તોરણ, યુદ્ધ, પ્રહાર, શસ્ત્રક્રિયા, સંધિ, વિમ્બ, વૈર, વિગેરે, ॥

પુનર્વસુ—માં, પ્રતિષ્ઠા, પ્રયાણ, સીમંત, વાસ્તુ, જનોઈ, ક્ષીર, ધાન્ય, ભૂષણ વિગેરે, ॥

પુષ્ય—માં, યાત્રા, પ્રતિષ્ઠા, સીમંત, વ્રતબંધ, પ્રવેશ, અને વિવાહ શિવાયનાં દરેક કામો કરવાં, ॥

આશ્લેષા—માં જુદું ખેડવું, વ્યસન, જુગલું, માતૃવાહ, ઔષધ, યુદ્ધ, વિવાહ, અને વ્યાપાર વિગેરે, ॥

મઘા—માં ખેતી, વ્યાપાર, ગાય ક્ષેત્રી, અનાજ ક્ષેત્ર, વિવાહ, વૃત્ત, ગાયન વિગેરે, ॥

ત્રણે પૂર્વા—(૫. કા. ૫. પા. ૫. બા.) માં, વિવાહ, વિષ, શસ્ત્ર, અગ્નિ, યુદ્ધ વિગેરે ઉગ્ર કામો, માંસવિક્રય વિગેરે, ॥

ત્રણે ઉત્તરા—(૬. કા. ૬. પા. ૬. બા.) પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ, સીમંત, રાજ્યાભિષેક, જનોઈ, પ્રવેશ ને વાસ્તુ, વિગેરે. ॥

હસ્ત—માં પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ, સીમંત, પ્રયાણ, વસ્ત્ર, જનોઈ, ક્ષીર, વાસ્તુ, રાજ્યાભિષેક અને આભૂષણ વિગેરે, ॥

ચિત્રા—માં, પ્રવેશ, વસ્ત્ર, સીમંત, પ્રતિષ્ઠા, જનોઈ, વાસ્તુ, વિધા ને ક્ષીર વિગેરે.

સ્વાતી—માં, પ્રતિષ્ઠા, જનોઈ, વિવાહ, સીમંત, ભૂષણ, વિવાહ ને ક્ષીર વિગેરે.

વિશાખા—માં વજ્ર, બૂધજી, વેપાર, રસ અનાજ વિગેરેનો સંગ્રહ, નામ, ગીત, શિષ્ય ને લેખન ક્રિયા વિગેરે, ॥

અનુરાધા—માં પ્રવેશ, સ્થાપન, વિવાહ, જનોષ્ઠ, વજ્ર, બૂધજી, વારુ, સંધિ ને વિગ્રહ વિગેરે, ॥

જ્યેષ્ઠા—માં શસ્ત્ર જેવાં કૂર હમ કામો, વ્યાપાર, ગાય, જોસ સંગ્રહી કામ, જલકર્મ, નામ, વાછંત, શિષ્ય, બોદુ ને પદ્યરનાં કામો વિગેરે, ॥

શૂલ—માં વિવાહ, ખેતી, વ્યાપાર, યુદ્ધ, ઔષધ, તૃત્ય, શિષ્ય, સંધિ, વિગ્રહ ને લેખનક્રિયા વિગેરે, ॥

શ્રવણ—માં પ્રતિષ્ઠા, ક્ષોર, સીમંત, પ્રવાણ, જનોષ્ઠ, ઔષધ, નમર, ગામ કે ધરનો આરંભ, ને રાજ્યાભિષેક, વિગેરે.

ધનિષ્ઠા—માં વજ્ર, જનોષ્ઠ, ક્ષોર, પ્રતિષ્ઠા, પ્રવાણ, બૂધજી, વારુ, સીમંત, પ્રવેશ, વિગેરે, ॥

શતભિષા—માં પ્રવેશ, ક્ષોર, મોજાનંધન, ઔષધ, થોડા ઉપરખેસવું, સીમંત, ને વારુકર્મ, વિગેરે, ॥

રેવતી—માં વિવાહ, જનોષ્ઠ, પ્રતિષ્ઠા, પ્રવાણ, બૂધજી, પ્રવેશ, વજ્ર, સીમંત ને ક્ષોર વિગેરે, ॥

(રચ્યાદિ વારોમાં કરવાનાં કામો.)

નારદ—

રવિવારે—સત્યાભિષેક, મંગલકાર્ય, સેવા, પ્રવાણ, સત્રકર્મ, ઔષધ, યુદ્ધ વિગેરે.

સોમવારે—સંખ, ખેતી, રૂપ, ઝડ, કોરડી, આશ્રયજી, યુદ્ધ, ગીત, યજ્ઞ, ક્ષીર, ખેતી વિગેરે, ॥

મંગલવારે—વિષ, અગ્નિ, બધન, ચોરી, સંધિ, વિગ્રહ, આસન, માતૃ, પ્રવાણ વિગેરે.

બુધવારે—તૃત્ય, શિષ્ય, અધન, લેખનક્રિયા, જમીન, સ્ત્રામંગ્રહ, વિવાહ, માન્ય વિગેરે.

ગુરુવારે—યજ્ઞ, ધોષિક, મંગલ, મોતું, વજ્ર, આશ્રયજી, ઝીડ, મત્તા અને પ્રવાણ વિગેરે.

શુક્રવારે—નૃત્ય, વાજ્યં, ગીત; સુવર્ણ, રત્ન, આભૂષણ, કિરિત, ગાય, ધાન્ય વિગેરે,

શનિવારે—કાંસ, સીસુ, લોહ, પથ્થર, શસ્ત્ર, વિપપાન, મધ, શુક્ર, વાસુ, સંપદ અને દરેક સ્થિત કામો કરવાં શુભ છે, ॥

નાનાસત્કલદીપિતે કપહવજ્રાસ્યે પુરે વાસિના.

શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાંમાર્તણ્ડવોધોજ્વલાં

સદ્ગીકામગમન્મુદાપકરણં નક્ષત્રનામ દ્વિકમ્, ॥૨॥

અર્થ—સારા પુરુષો, અને લક્ષ્મીથી આશ્રિત એવા શુભરાત દેશમાં આવેલા ખેડાણીના વિભાગમાં, નાના પ્રકારના શુદ્ધ કુશોથી દીપિત એવા કપહવંજ નામના નગરમાં રહેનાર શ્રી સોમેશ્વર, જ્યોતિષીએ રચેલી માર્તણ્ડનો બોધ થવામાં ઉત્પન્ન એવી આ દીકામાં નક્ષત્ર નામનું ખીજું પ્રકરણ સમાપ્ત થયું, ॥૨॥

॥ इति नक्षत्रप्रकरणम्. ॥

અને પાપગ્રહના વાર, પરાએ વૈર, ખરાબ જગ્યામાં, રાત્રિએ, સંધ્યા સમયે, દિવસના છેલ્લા ત્રીજા ભાગમાં, ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, આશ્લેષા, મઘા, પૂર્વાશ્વિની, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, પૂર્વાષાઢા, પૂર્વાભાદ્રપદ, એ નક્ષત્રોમાં, તિથી નક્ષત્રાદિકની સંધિમાં,^૧ ઘણું લાલ લોહી, થોડું આવડું, ઘણું આવડું, ગરકરણથી આઠ કરણ, ઉત્પાત,^૨ પાપગ્રહનું લક્ષ, લાલ, કાળું, જીવંતું, અનેક રંગવાળું વસ્ત્ર, એ સર્વે સ્ત્રીઓને પ્રથમ મનોદર્શન વખતે, અશુભ સમજવું.

॥ દિનાદિક સંધિની ત્યાજ્ય ધટિયો ॥

મુ. ગ—દિનમેકંતુ માસાંતે નક્ષત્રાંતે ઘટીદ્વયમ્ , । ઘટીમેકાંતુ તિ-
ધ્યંતે લપ્તાંતે ઘટિકાર્દકમ્, ॥ દિનાર્દેવ રજન્યર્દે સંધૌચ
પલર્વિશતિમ્, (૧)

અર્થ—માસના અંતમાં ૧ દિવસ, નક્ષત્રના અંતમાં ૨ ઘડી, તિથિના અંતમાં ૧ ઘડી, લક્ષના અંતમાં ૧૧ ઘડી અને દિનાર્ધમાં તે રાત્ર્યર્ધમાં ૨૦ પક્ષો ત્યાગ કરવી, (૧)

ટીપ-૧—કોઈ પણ તિથિ જોટલી ઘડીએ ઉતરે અને તેજ વખતે, ખીંચ તિથિનું બેસવું થાય, તે વખતને તિથિસંધિ કહે છે, તેજ પ્રમાણે ૧ નક્ષત્ર ઉતરી ખીંચું નક્ષત્ર બેસે તેને નક્ષત્રસંધિ કહે છે, એવી રીતે યોગ, કરણ, લક્ષ, વિગેરે. ૧ ઉતરી ખીંચું બેસે તે સમયને અનુક્રમે યોગસંધિ કરણસંધિ ને લક્ષસંધિ કહે છે. તે સંધિ સમયે કંટક્તો વખત ત્યાગ કરવો તે વિ. ૧૮ માં જણાવ્યું છે.

૨ —ઉત્પાતને ત્રિવિધોત્પાત કહે છે એટલે તે ત્રણ પ્રકારનો હોય છે.

૧ જમીનમાં થતા ફેરફારને, ઉત્પાત કહે છે, જેવા કે પૃથ્વી કંપ (ધ્રુવું) વિગેરે.

૨ પૃથ્વીને આકાશના મધ્યમાં થતા ઉત્પાતને ખીંચે ઉત્પાત કહે છે, જેમ કે વા-વટોળાઆનું આવડું, ઝોચિંતી ધુળું ઉડવું, ભૂત-પ્રેતનું જોવું, વિગેરે.

૩ આકાશમાં થતા ફેરફારને ત્રીજો ઉત્પાત કહે છે, જેવા કે વીંજળીનું પડવું, તારાનું ખરવું, આકાશ ઘટિતું થવું, રૂઠું વિતાવું ગાજવું, પુંછડીઓ તારો દેખાવો. વિગેરે.

(પ્રસંગવશાત્ અન્ય ઊત્પાતોનું વર્ણન)

જ્યોતિર્વિદામરણે—

યસ્યાહયસ્યસહસાપતનં ચદાસ્યાદ્ધારયેતિશરણમ્યવશાનશામ્, ૧
ધિષ્ણ્યે પ્રધાણપતનં તનુનેત્વપર્યેમાંધં દરિદ્રમનુવેલનિં શાંતિઃ (૨)

અર્થ—જેનું ઘર એકદમ પડી જાય, ત્યારે તે પુરુષની બીનું મરણ થાય છે, મદાર દારનો ભાગ પડી જાય તો સંતાનને રોગ થાય છે, અને મદવાનો બહુકાર સખ્દ થાય તો દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. (૨)

(માસ પરત્વે ઘોડી, ગાય (વગેરે) વ્યાપાધી થતો ઊત્પાત)

સાર્કાંશુકાલસમયે નખસઃ પ્રસૂતા નમ્વર્વતીગૃહપતિં ગૃહિણીં સુતાર્યાન્, ૧
પત્નુકમાદિતિ ચતુર્ણાનેહંતિ દોગ્ધ્રીર્હૃષ્ણમસ્ય તપસોજ્જવતઃ કાઙ્ગી, (૨)

અર્થ—ગાયે માસના કોઇ પણ દિવસના ચાર પ્રહરમાં વીધાએલી ઘોડી અતુરને ધરના ધણીને-તેની બીને-છેકરને અને અર્ધને નાશ કરે છે, તેમજ સિંહ શશિનો અર્ધમાં વીધાએલી ગાયનું પણ ફલ તેલુંજ નાંધવું, અને માથ માસમાં યુધિયરના દિવસે વીધાએલી શગી બેંસનું પણ ફલ તેલુંજ સમજવું. (૩)

ભાગી તદાપિ કરમેઋણં કરિષ્યાદ્ધેયં પ્રમૂયત્વં ઇતિગુવિમી નમસ્ય, ૧
ચક્રવ્યયો નરપતેર્યદિ ભૂમિદેવે તદાનમસ્તિ તદુપહ્રસ્તાંતયેઽન્તઃ (૪)

અર્થ—બાદરવામાં હસ્ત નક્ષત્રનો અર્ધ હોય ને હાથિજીને પ્રસૂતિ થાય તો રાજાના સેન્યનો નાશ થાય છે, તો તેની શાન્તિ મારે બ્રાહ્મણને હાથીનું જમ્મું આપવું. (૪)

(ધરમાં પ્રસિ પેસવાથી થતા ઊત્પાત)

મેદં વદાકસ્ટકૌશિકમૃધ્રકેસડ્યેનાદ્રિતાલુકકરુપોત પતમિણઃ સ્યાત્, ૧
નાશંવિશંતિસમપ્રાશિનૈવનેત્રાનોચેસદુદ્ધસમગારપતેઃ પ્રમાતે, (૨)

અર્થ—ગાયો-મુઝો-ગીધ-સિયાગ-ચેનપક્ષી (ગાજ) -સર્પ અને ઇતુતર એ પ્રસિઓ ધરમાં પેમી જાય તો ધરની ધણીઆજીનો નાશ કરે

છે, કદાચકર ધણીની સ્ત્રી ન હોય તો, તે ઘર નિવાસ રહીત થાય છે. (૫)

(રાક્ષસ ને મધપ્રુડથી થતા ઉત્પાત)

સંજાયતે કુલપતિઃ કિલ વામલૂરઃ કોષ્ઠે ફુલસ્ય મધુજાલમસક્તપીઠં ।
સ્તંભમવાલજનનં યદિવા નદાવા, દારિદ્ર્યમેતિ કુરરાદિ ત્રિહંગનીડમ્, (૬)

અર્થ—ઘરના ખુણામાં જે રાક્ષસ થાય, મધપ્રુડે બંધાય, ધાંતજામાં પાંદડા ઉગે—અને કસ્તુર વિગેરે પદ્મજોને રહેવાનો ખાજો થાય તો ઘર ધણી દરિદ્રપથાને પ્રાપ્ત થાય છે. (૬)

(કાગડા વિગેરે પક્ષી આવીને બેસવાથી થતા ઉત્પાત)

ચેચ્છાસનાસનમરિષ્ટનિશાહનાલયકેકાકપોનપતનાં સહસા ધ્રમન્મુઃ ।
એકસ્તદાવિરિહશાસનકામદ્વાનિસિપ્તસીર્ધિર્ભવતિયસ્યચતસ્પતદ્રત્ (૭)

અર્થ—કાગડો—ધુઓડ—ભાર—કસ્તુર એઓમાંથી એકાદ પક્ષી આવીને પ્રુડપને બેસવાના આસન ઉપર બેસી જાય તો, તે પ્રુડપની ધમ્મીત પરતુનો નાશ થાય છે. (૭)

(આસનાદિ ઓચિંતાં ભાગી જવાથી થતાં ઉત્પાત)

યસ્યાસનસ્ય લાયનસ્યચ જાતુ મંગો યાનસ્ય વા મયતિ યસ્ય તદર્થમંગઃ ૮
અશ્રાંતમાત્મહિતબુદ્ધિભિ રિત્યકસ્માત્ કાર્વદિજે તદપવર્જન માત્મશાય, ।

અર્થ—પ્રુડપને બેસવાનું આસન, પગ મુકવાનું પાદ પીઠ—સવાનો પ્રવેશ અર્થથી ખાંટશે અને બેસવાનું ગાડી વિગેરે વાહન—એ વસ્તુઓનું ઓચિંતું તુટવું કે ભાગી જવું થાય તો તે બેસનારનો નાશ થાય છે. મારે હુએશાં બુદ્ધિમાન મુરખોએ આસન—સવા—વાહન વિગેરેનું આલસ્યને કારણે કશું; (૮)

(જલારાશીમાં દાહાદિક બેવાથી થતાં ઉત્પાત)

દુષ્ટેષુ પુષ્કરકુટ્ટે વેરેલિતે કંદાચે દુષ્ટર્ષવેચ્છપનંપૂઃ પદ્મીવધાણમ્ ।
સ્વાન્માતરિષ્વપદ્મીજ્વલિતેનયાં ચંદ્રેનૈનૈવભોવિતવ્યં રશાંકુસ્માન્, ૯

અર્થ—કાંઈ વર્ષનું અદસ્તમાત્ર કેવા—વાવ વિગેરે જલારાશીમાં દોહ થતો હોય ને તે જોવામાં આવે તો તે પ્રુડપનું પ્રયુ થાય છે, તેમજ આ-કાશમંડલ બગાડું જોવામાં આવે તો પ્રયુ તેવુંજ શ્વ જાયવું. (૯)

(કંઠપથુ વાસણુ ભાંગવાથી થતો ઉત્પાત)

ગેદે ગૃહી ખવતિ यस્ય યદોદકુંભીર્ભંગઃસર્વૈતિ સહસાનુરાલ્લિજરાલ્યાઃ ।
ધંગો ધયં ઔપરજાતમપારકોપં જીવસ્વહાનિરય મંથનમાંઢભંગઃ (૧૦)

અર્થ—જેના ધિરમાં એકદમ પાંચી ભરવાનું વાસણુ પડીને ભાંગી પડે, અથવા માંડલાં જેવાં માટીના વાસણોની ભેનમાંથી એકાદ પડીને ભાંગી જાય તો તે માંજીસને સળ તરફનો અત્યંત ભય રહે છે, તેમજ છાદા કરવાના વાસણુ ફુટી જાય તો દ્રવ્યનો નાશ થાય છે. (૧૦)

(પાક્ષિનું મૈથુન (સંભોગ) બેવાથી ઉત્પાત.)

મોગીકપોતવહિખુગ્ધકમૈથુનં વા યઃ પચ્યતીકુશ્લરદર્દવિમધ્યયતિ, ।
શાંતૂલસંગમવરાહકસંગમં સ ગોપત્યપત્યનગરીત નિવાસમાશુ, (૧૧)

અર્થ—જે પુરુષ, ક્યુતર-કાગડો ને ખગલો, તેઓનું મૈથુન જુએ છે, તેમજ વાપ ને વરાહનું પંજુ મૈથુન જોવામાં આવે તો જલદીથી મરણ થાય છે. (૧૧)

(માથાપર ગરોળો વિગેરે પડવાથી ઉત્પાત)

સ્યાદેકદદ્દમુસલિકાસરટોરગાનાં પાતસ્તદૂર્ધ્વચરતાં યાદે યસ્ય મુંઢે, ।
તસ્યાપયાસિરતિદુષ્કવતીતદા તસ્પર્શોઽપિવા ભવતિ દેહમૃતોરુર્જેડગે,

અર્થ—જો માથુસના માથાપર કાગડો-મચોળી-કાચંડો ને સાપ, તેઓનું પડવું થાય તો અત્યંત રોગ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ તેઓનો સ્પર્શ થાય તો પણ તેવુંજ ફલ સમજવું. (૧૨)

ગર્જેદાધુરમરાયતનસ્થલીવાસોતોઽપિતાપમાતિવેદન મંધુકર્તા, ।
નાશંતદા સવિધમોતે ચ વાસમંઘં સ્યાનૈયમપ્પાહિતપ્રંહાતિરોપદેનુમ, (૧૩)

અર્થ—કુતો-નદી-દેવાદય કે ધરમાં જ્યારે મર્જનો માથે ત્યારે તેનો

કરાવનાર પુરુષ બહુ દુઃખી થાય છે, નાશ પામે છે, સામા રહેનારનો વાસ ભંગ થાય છે અને યજુઓના સમૂહનો કોપ વધે છે. (૧૩)

(રેશ ભંગ થવાનો ઉત્પાત.)

ઘનરસનિધિચીરા કંપને દેશમંગો ભવાતે ચપલમુલ્કાપાત દિગ્દાહયોશ્ચ, |
અમિતકલ્હમદ્ને કાલમે ગર્જિતે વા વનનિધિરસનાર્યો યાતિ શાત્રુત્યદોષમ્,

અર્થ—પૃથ્વીનો કંપ-ઉલ્કાપાત-અને દિશાઓમાં દાહ થાય, ત્યારે દેશનો ભંગ થાય છે, અને જ્યારે અકાસરૂઢિ થાય ત્યારે જ્યાં પણ રહેશે છે. એવા યજુશ્રી દોષ રાખને પ્રાપ્ત થાય છે, (૧૪)

(અન્ય વસ્તુ નાશ થવાથી થતો ઉત્પાત.)

ભવતિ મુકુરનાશો હાનયેત્યોજસોવા મહરણપરિભંગઃસંગરેભંગલઙ્ઘ્યૈ, |
અવનિપતિ રક્સ્માદાતપત્રસ્પર્શંગે મરણં મિહવચયિન્યસ્પર્શંચૈતિકેતોઃ ૧૫

અર્થ—જે દર્પણ પુટપુ હોય તે તેજનો નાશ, અંજ, ધન છુટી ગયું હોય તે મુદ્ધમાં પરાજય, છત્રનો ભંગ થયો હોય તે રાજ્યનું મરણ, ને પતાકાનો ભંગ થયો હોય તે સેનાનો નાશ થાય છે. (૧૫)

(પ્રતિમાના અકસ્માત નષ્ટરૂઢિ ઉત્પાત.)

અમરમમરમૂર્તેર્હતિ મંગસ્ત્વકસ્માદ્ભવતિ તદુપસર્પે સર્પણં લોકંભૂતેઃ |
અચરણંશરણાનામાર્તયે શ્રોત્રિયાણાં વસુવિતરણમેધાનાંચ દેવાશ્વપાતઃ ૧૬

અર્થ—કોઈપણ દેવમૂર્તિનો ભંગ થાય તે રાજ્યનો નાશ થાય છે, અને મૂર્તિનું અગ્નિ થાય તે બાણસેની લક્ષ્મી નાશ પામે છે, તેમજ દેવ-મૂર્તિના નેત્રમાંથી અશ્રુપાત થાય તે, વૈષ્ણવો-શ્રોત્રિયો અને દાતાઓને મહાન પીડા પ્રાપ્ત થાય છે. (૧૬)

(સૂર્ય-ચંદ્ર ખીંચથી થતો ઉત્પાત.)

વિયતિ યદિશ્વરાંશો દૈવ્યતે ત્રિવયુગ્મપુદિતમામિલેશો જાયતેમંદલેઽન્યઃ |
નિજપરિવૃદ્ધનાંશાદિદુર્ધિવદ્વયં વા સતિ નિજનરપાલે સત્રરાજા તદાન્યઃ ૧૭

અર્થ—જો આકાશમાં સૂર્યનાં બે બિંબ હોવા દેખાય તો મંડલના રાજાનો નાશ થાય, અને બીજા દેશનો રાજા તે મંડલનું રાજ્ય કરે તેમજ ચંદ્રનાં બે બિંબ દેખાય તો પણ તેવુંજ ફલ જાણવું, (૧૭)

॥ ધુમ્ર કેતુદયનો ઉત્પાત. ॥

।જતિદિવિશિસ્ત્રીયદુદ્ગમં દૈવયોગાદિરિલયનુપુચ્છા શાગતાદેશમાગાઃ
કેલકલ્પકલમયેવાંતિનદયંતિદેશાજલદિવિહિતપીઠાનેકસસ્પોનપીઠાઃ

અર્થ—દૈવયોગથી આકાશમાં કેતુનો જન્મ થાય અને તે કેતુનું પુત્ર જે દિશા તરફનું હોય તે દિશામાં આવેલા બધા દેશો નાશ પામે છે, અને બીજા દેશો પણ અતિદૃષ્ટિ અથવા અનાદૃષ્ટિથી બહુજ દુઃખી થાય છે, (૧૮)

ન દૃશ્યતેયેન વિધાનરચ્છવિર્યદૈવિ મૃત્યોર્લપનંચ સત્ત્વરં,
સૈવૈશ્વંતર્ગતચિંજ્ઞપદ્મયગ્ધોર્ણસંજ્ઞાગ્રવિલોકનં તથા, (૧૯)

અર્થ—જ્યારે પુરુષની છાયા ક્રાન્તિહીન દેખાય, તેમજ પોતાના નાકનો અગ્રભાગ અને જીભનો અગ્રભાગ ન જણાય ત્યારે તેનું મૃત્યુ થશે એમ જાણવું, (૧૯)

યદા સસમ્પઃ સહસાઽહિતાગ્નેરસા તદા શામ્યતિ માર્હપત્યઃ ।
પત્ન્યામ્ભવેજ્ઞાંગમૃતામપિદામ્ દુઃસ્વપ્નમુત્પાતહિતં વિચિંત્યમ્ (૨૦)

અર્થ—જ્યારે માર્હપત્ય નામનો ગ્રીષ્મી અગ્નિ, એવા સમય સંયુક્ત નામના અગ્નિ સાથે જ્ઞાન્ત પડે, ત્યારે અગ્નિહોત્રીની આતુ મરણ થાય છે, અથવા તેવુંજ સ્વપ્ન આવ્યું હોય તો પણ માણસોને ઘણો ઉત્પાત થાય છે. (૨૦)

મનુઃ—ઋતુઃ સ્વામાવિકઃ સ્ત્રીણાં રાત્રયઃ ષોઢશસ્મૃતાઃ

અર્થ—આગ્રાને સ્વામાવિક રતુ આપવાને, રતુ થવાના દિવસથી ૧૬ રાત્રિયો છે.

રજોદર્શનતોઽસ્પૃશ્યા નાસોદિનચતુષ્ટયમ્ ।

તતઃ શુદ્ધાઃ ક્રિયાસ્વેતાઃ સર્વવર્ણેષ્વયં વિધિઃ (૨૧)

અર્થ—રજોદર્શનથી ચાર દિવસં સુધી ઝિયો અસ્પૃશ્ય રહે છે, પછી તે શુદ્ધ થઈ ક્રિયાઓ કરવામાં લાયક બને છે, આ બાબત દરેક વર્ણ માટે સમજવી. (૨૧)

॥ इति प्रथमार्तव प्रकरणम् ॥

॥ अथ साधारण लग्नबल प्रकरणम्, ॥४॥

प्रायश्चदं त्यजांत्प्राप्तमरिपुतनुगं भांशकौ मूढनाथौ
 क्रूरेन्द्रासौ खलांशं मृतिगतस्वचरं मृत्युतत्पौ तनुस्यौ ॥
 सौम्याः केन्द्रत्रिकोणेष्वरिभवसहजेष्वन्यखेटाः प्रशस्ताः
 सर्वत्रैतत्प्रयोज्यं प्रकरणपठितान्सिद्धिशेषान्विदित्वा ॥१॥

अन्वयः—अंत्याष्टमरिपुतनुगं चंद्रम् प्रायःत्यज मूढनाथौ भां-
 शकौ (प्रा-त्य०) क्रूरेन्द्रासौ (भांश कौ प्रा-त्य०) मृतिगतस्वचरं
 खलांशम् (प्रा-त्य०) मृत्युतत्पौ तनुस्यौ (प्रा-त्य०) केन्द्रत्रिकोणेषु
 सौम्याः अरिभवसहजेषु अन्यखेटाः प्रशस्ताः प्रकरणपठितान्
 सिद्धिशेषान् विदित्वा एतत् सर्वत्र प्रयोज्यम्, ॥१॥

अन्वयाद्यर्थः—अंत्य १२ अष्टम ८ रिपु ६ तनु ६३, गं ७ स्थानोभां
 रहेला, चंद्र अंशभाते, प्रायः पल्लु करीने, त्यज त्याग करेला, मूढनाथौ
 अस्तस्वाभीवाला, भांशकौ लग्ने नवभांशने (प्राः त्य० पल्लु करी त्याग
 करेला, क्रूरेन्द्रासौ क्रूरमंड तथा अंशभाथी युक्ता (भांशकौ लग्न तथा नव
 भांशने प्रा-त्य० पल्लु करीने त्याग करेला) मृतिगतस्वचरं लग्नी आहमे
 रहेला अंशने, खलांशम् पापमंडला नव भांशने (प्रायः त्य० पल्लु करी
 त्याग करेला, मृत्युतत्पौ लग्न लग्ने लग्नशशिथी आहमीशसिना रत्ना
 भीजा तनुस्यौ लग्नाभां होय तो (प्रा-त्य० पल्लु करीने तनुया.)
 त्याग करेला, केन्द्रत्रिकोणेषु १-४-७-१०-५-५ अं स्थानोभां सौम्याः
 शुभमंडो सास छे, अरिभवसहजेषु ६-११-३ अं स्थानोभां अन्यखेटाः
 भीज पापमंडो सास छे, प्रकरण पठितान् प्रकृत्युभां भवेला, सिद्धिशेषान्
 ते विशेषाने विदित्वा लब्धीने, एतत् आ, सर्वत्र गर्भाधानादि १२६
 भागोभां प्रयोज्यम् योग्यं ॥१॥

॥ લગ્નમાં તજવાની અશુભ બાબત. ॥

આવાર્થ-૧—૬-૮-૧૨ એ સ્થાનોમાં ચંદ્રમા હોય તો, જન્મરાશિ અને નવમાંશનો સ્વામી, અસ્તનો હોય તો, પાપગ્રહ અને ચંદ્રમા, જન્મ લગ્ને અને નવમાંશલગ્ને હોય તો, પાપગ્રહોનો નવમાંશ, આઠમે રહેલો કેઇ ગ્રહ, જન્મલગ્ન અને જન્મ-રાશિથી આવતી આઠમી રાશીનો સ્વામી લગ્નમાં આંચો હોય તો, આ દરેક બાબતો ઘણું કરીને ત્યાગ કરવી. ॥

॥ લગ્નમાં લેવાતી બાબત. ॥

શુભગ્રહો, કેન્દ્ર^૧ કે ત્રિકોણ^૨માં હોય તો સારા જાણવા, ૩-૬-૧૧ માં પાપગ્રહો હોય તો સારા જાણવા, ઉપર મુજબ લગ્નમાં દરેક મુદ્તમાં જોવું. પરંતુ વિવાહ વિગેરે દરેક પ્રકરણમાં જ્યાં જ્યાં લગ્નશુદ્ધિ કાઢવાનું કહ્યું છે, તેનો વિશેષ ઉપયોગ સમગ્ર પછી આ લગ્ન બલ ઉપર ધ્યાન આપવું.

॥ इति साधारण लग्नवल प्रकरणम्, ॥

॥ अथ संस्कार प्रकरणम् , ॥५॥

स्वर्त्ती प्राङ्निदचतुष्कासमादिनविवरश्चाद्धतत्प्राग्दिनानि
त्यक्त्वा मूलं मघांत्ये वसुकलिजनिभाहानि पर्वाणि चर्त्तौ ।
याहीज्याकेंदुलग्नैर्विषमभलवगैरुद्वलैर्भोः सुतार्थिन्
व्यस्तैरेतैरिहैवायुगहनि मुदितः कन्यकेच्छोमुचंद्रे ॥१॥

अन्वय—भोः सुतार्थिन् प्राङ्निदचतुष्कासमादिनविवरश्चाद्ध-
तत्प्राग्दिनानि मूलं मघांत्ये वसुकलिजनिभाहानि पर्वाणि ऋतौ
त्यक्त्वा विषमभलवगैः उद्वलैः इज्याकेंदुलग्नैः मुदितः (सन्) स्व-
र्त्तीराति याहि भोः कन्यकेच्छो एतैः व्यस्तैः (समभलवगैः उद्वलैः
इज्याकेंदुलग्नैः) अयुगहनि मुचंद्रे इहैव (स्वर्त्ती) (याहि) ॥१॥

अन्वयार्थ—भोःसुतार्थिन् हे पुत्रनी धृष्टि करुणार, प्राङ्निदच-
तुष्क प्रथमनी चार रात्रि, असमादिन ओकी दिवस, विवर तिथि नक्षत्रनी
संधि, आद्धतत्प्राग्दिनानि आद्धतो ने तेनो पडेसो दिवस, मूलं मूल,
मघांत्ये मघा ने रैवती, वसु आह्न, कलि शैवस, जनिम जन्मभर्तु
नक्षत्र, अहानि दिवसने, पर्वाणि पर्वना दिवसोने, ऋतौ रतुभां त्यक्त्वा
त्याग करीने, विषमभलवगैः ओकी रात्रि अने नवभांशभां रडेता, उद्वलैः

१ गभार्धानं पुंसवनंसीमंतोजयनंततः । जातकर्माभिषेयंचनिष्क्रमप्राशने
क्रमात् ॥ चूडोपनयनंवेदनतानांचचतुष्टयम् । गोदानंमेखला भोको विवाहः
षोडशक्रियाः (१-२) .

अर्थ—गर्भाधान, पुंसवन, सीमंत, जतकर्म, नामकरण, निष्क्रमण,
अनप्राशन, चूड, उपनयन, चार वेदना, चार संस्कार, गोदान, भेषजा, ने
निवाह, अ-प्रभाषे १६ संस्कार छे. (१-२.)

અધિક બલવાળા, રૂઝ્યાકેદુલગતે: ગુરુ-સૂર્ય-ચંદ્ર અને લગ્ન વડે મુદિત: (સન્) ખુશી થઈને સ્વર્ણપ્રતિ પોતાની સ્ત્રી પાસે, ચાહિ જા મો: કે કન્યકેઠ્ઠો કન્યાની ઈચ્છા ગળનાર, જનૈ: એ, વ્યસ્તૈ: વિપરીત એવા, (સમમલગતે: બેઠી રાશિને નવમાંશમાં રહેલા, ઉદ્ધતૈ: અધિક બલવાળા, રૂઝ્યાકેદુલગતે: ગુરુ સૂર્ય-ચંદ્ર અને લગ્નવડે,) અયુગદ્વિતિ એકી દિવસે સુચંદ્રે સારા ચંદ્રઅથવા રહેલે રતુમાં (ચાહિ) જા, ॥૧॥

॥ ગણાધોનતું મુહૂર્ત. ॥

ભાવાર્થ—રજસ્વલા થયાના દિવસથી ચાર દિવસો, એકી દિવસો, દિવસ રાત્રિ અને તિથી નક્ષત્રાદિક ની સંધિ. માતાપિતાના શ્રાદ્ધનો દિવસ, અને તેના અગાઉનો દિવસ, ૮-૧૨ તિથી, મધ્યા-મૂલ-રેવતી ને જન્મતું નક્ષત્ર, દિવસ, પર્વ, એ સર્વે રતુ-કાલમાં ત્યાજ કરીને, જેને પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો હોય તેણે વિષમરાશિના લગ્નમાં અને વિષમરાશિના નવમાંશમાં, સૂર્ય-ચંદ્ર-ગુરુ-બલવાળ રહેલા હોય ત્યારે, ને સારો ચંદ્ર હોય ત્યારે, આનંદથી પોતાની સ્ત્રીની પાસે રતુની ઈચ્છાથી જવું, અને પુત્રીની ઈચ્છાવાળાંએ, સમ રાશિતું લગ્ન, ને નવમાંશ હોય ત્યારે, એકી દિવસમાં, સમરાશિના લગ્નમાં ને નવમાંશમાં, સૂર્ય-ચંદ્ર-ગુરુ રહેલા હોય ત્યારે, અને સારા ચંદ્રમાં, આનંદથી પોતાની સ્ત્રીની પાસે રતુની ઈચ્છાથી જવું.

કરવપ:—પૃષ્ઠપૃષ્ઠી પંચદશી ચતુર્થી ચતુર્દશી મપ્યુમપત્ર હિત્વા ।
શેષાઃ શુભાઃ સ્યુસ્તિયયો નિપેકેવારાઃ શ્રદ્ધાંકાર્પણિતેદુજાનામ્ (૧)

૧-૫ર્વે બાબત ૪૪ ૧૫ માં જોવું,

૨-૧-૩-૫-૭-૯-૧૧, વિષમ એકાદશી એકી રાશિ છે, ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૨ એ સમ, બેકી રાશિ છે.

૩-જેમ પુરૂષે આનંદથી સ્ત્રી પાસે જવું એમ કહ્યું છે, તેમ સ્ત્રીએ પણ આનંદથી પુરૂષનો સંગ કરવો, એટલે રતુદાન વખતે સ્ત્રીપુરૂષ બંનેએ આનંદથી વર્તવું.

અર્થ—૪-૬-૮-૧૪-૧૫એ સિમિઓ, તે સ્વિ-મંગલ-શનિ-એ
વારો ત્યાગ કરીને, બાકીના તિથિ-વારમાં રૂઢિદાન આપવું-શુભ છે. (૪)

(इष्टुभां विशेषः तद्व्यानी जायते.)

उपप्लवे वैष्णविपातयोश्च विष्ट्यां दिवः पाणिघर्षपूर्वभागे ।

संध्यासु भवत्स्वपि मातृपित्रो मृतेऽद्विषत्नीगमनं विवर्ज्यम् (४)

અર્થ—ઉત્પાત, વૈધૃત, વ્યતીપાત, દિવસ, પરિધનો. પહેલો : ભાંગે, સંખ્યાકાલ, તે માતા પિતાનો મરણ દિવસ, એ સર્વે મૈથુન (શ્રી સંગ) માં તજ્યું, (૪)

(रजस्वला स्तीने न्हापातुं-भ्र०)

सु. चिं-इस्तानिलाश्विमृगपैत्रवसृध्रुवारूपैः

शक्रोऽन्वतैः शुभतिथौ शुभवासरे च ।

स्तायादथार्तववती मृगपौष्णवायु—

इस्ताभिधातूनि ररं लभन्ते च गर्भम्, .. (५)

અર્થ—શુભ તિથિ, શુભ વાર, અને અષિની-રેહિણી-મૃગશીર્ષ-
ઉ-શ-હસ્ત-સ્વાતી-અનુરાધા-વ્યેષા-ઉ-પા-ધનિષ્ઠા-ક્રિ-મા. એ નક્ષત્રોમાં,
રમરમકા સ્ત્રીએ સ્નાન કરવું, તેમાં પણ અષિની-રેહિણી-મૃગશીર્ષ-હસ્ત-
સ્વાતી-ને દેવતી-એ નક્ષત્રોમાં સ્નાન કરે તો વાલદી ગર્ભ પારખુ કરે છે. (૫)

(ગર્ભધારણમાં માસપતિ-અને મિથ્યાનું સ્વરૂપ.)

शिवधराः सितकुनेज्यस्वीदुसौरचंद्रात्मजास्तनुपचंद्रद्विवाकृतः स्युः ।

पिणां विधोः षष्ठमशति विवाहगर्भसंस्कारयो रितर कर्मसु यत्तु रेव (६)

અર્થ—શુક્ર-મંગલ-ગુરુ-રવિ-ચંદ્ર-શનિ-બુધ-લગ્નસ્વામી-રવિ ને ચંદ્ર, આ છ મહા ગ્રહો ગર્ભાધાનથી ક્રમે માસના સ્વામી છે, વિવાહમાં અને ગર્ભાધાનમાં સ્ત્રીયોને ચંદ્રગણ આવશ્યક છે, અને શીઘ્ર કાર્યોમાં પતિને ચંદ્રગણ આવશ્યક છે, (૬)

સ્મૃતિ ચંદ્રિકાયામ્—ચૈત્રેસ્યાત્પ્રથમર્તૃતુ નારી વૈધવ્યભાગિની વૈશાખે ધનપુત્રાદ્યા જ્યેષ્ઠે રોગાન્વિતા તથા. (૭) શુચૌ મૃતમજા પ્રોક્તા શ્રાવણે ધનધાન્યદા. । નભસ્યે દુર્મગા ક્ષિપ્તા આશ્વિને ચ તપસ્વિની. (૮) ઋજેંપ્યાયુષ્મતી નારી માર્ગશીર્ષે बहुमजा. । પૌષેતુ પુંશ્ચલી નારી માઘે પુત્રમુસ્તાન્વિતા. (૯) ફાલ્ગુને શ્રીમતી સાધ્વી ક્રમાન્માસફલં સ્મૃતમ્, ॥

અર્થ—ચૈત્ર માસમાં સ્ત્રી પહેલીજ રજસ્વલા થાય તો વિધવા, વૈશાખમાં ધન ને પુત્રવાળી, જ્યેષ્ઠમાં રોગવાળી, અષાઢમાં મૃત પ્રજાવાળી, શ્રાવણમાં ધન ધાન્ય આપનારી, બાદરવામાં દુર્બલ સરીરવાળી, આસોમાં પતિવ્રતા, કાર્તિકમાં આયુષ્યવાળી; માર્ગશીર્ષમાં બહુ સંતતિવાળી, પૌષમાં—વ્યભિચારિણી; માઘમાં પુત્રના સુખવાળી, ને ફાલગુણમાં લક્ષ્મીવાળી ને સાધ્વી થાય છે, (૭-૮-૯)

શુક્રપક્ષે મુચીલાસ્યાત્કૃષ્ણે સાકુલટા મહેત્, ।

કૃષ્ણસ્ય દશમી યાવન્મધ્યમં ફલ માદેશેત્, (૧૦)

અર્થ—શુક્રપક્ષમાં રજસ્વલા થાય તો, સારા સ્વભાવવાળી, ને કૃષ્ણપક્ષમાં વ્યભિચારિણી થાય છે, તેમાં પણ કૃષ્ણપક્ષની દશમી પહેલાં રજસ્વલા થાય તો મધ્યમ ફલ સમજવું, પણ તે પછી તો અવસ્થ કુલકાતો યોગ જાણવો. (૧૦)

કર્યપઃ—રોગિણી રવિવારે તુ સોમવારે પતિવ્રતા । દુઃસ્વિતા મૌમવારેતુ કુષે સૌભાગ્યસંયુતા. (૧૧) શ્રી સંયુતા ગુરો વારે પતિ-મક્તા મૃગોર્દિને. । મલિના મન્દવારેતુ રાત્રાવાપિતયૈવચ. (૧૨)

અર્થ—રવિવારે રજસ્વલા થાય તો રોગી, સોમવારે પતિવ્રતા, મંગલવારે દુઃખી, ગુરુવારે સૌભાગ્યવાળી, ગુરુવારે લક્ષ્મીવાળી, શુક્રવારે પતિમક્તા, અને સનિવારે મલિન થાય છે, આ ફલ દિવસ ને રાત્રિનું સરખાવું સમજવું, (૧૧-૧૨)

પુંમેઽર્કેઽચારવારે વિમિથુનવિષમાંગાંશયોઃ પુંસર્વં સ્યા-

ત્ત્વીમંતાલયંચ સત્પુંવ્યયસુતગૃહયોઃ પર્વરિક્તોનતિધ્યામ્ ।

માસે દ્વિત્રિપસંભવે પ્રથમક્રમપરં તુર્યપષ્ટાષ્ટમેષુ

મોક્તં પુંગર્મલગ્નં ગ્રહલમનયો યોજ્ય માઘશ્ચ પક્ષઃ ॥૨॥

અન્વય—પુંમે ઈર્કેઽચારવારે વિમિથુનવિષમાંગાંશયોઃ સુવ્યય સુતગૃહયોઃ પર્વરિક્તોનતિધ્યામ્ પુંસર્વં સ્યાત્ ચ સીમંતાલયં સત્ દ્વિત્રિપસંભવે માસે પ્રથમકં તુર્યપષ્ટાષ્ટમેષુ અપરં મોક્તમ્, અનયોઃ પુંગર્મલગ્નં ગ્રહલં ચ આઘઃ પક્ષઃ યોજ્યમ્, ॥૨॥

અન્વયાર્થ—પુંમે પુરુષના નક્ષત્રોમાં ઈર્કેઽચારવારે રવિ-શુક્ર-ને મંગલવારમાં વિમિથુનવિષમાંગાંશયોઃ મિથુનરહિત-વિષમલગ્ન ને વિષમ નવમાંમાં સુવ્યયસુતગૃહયોઃ આરભા ને પાંચમા રથાનમાં શુભ શ્રદ્ધ હોય તો, પર્વરિક્તોનતિધ્યામ્ પુનર્મ-આભાવાશ્ચ ને રિક્તા સિવાયની તિ-થિમાં પુંસર્વનં પુંસર્વન સંસ્કાર, સ્યાત્ આય, જ અને સીમંતાલયં સીમંત સંસ્કાર (અપિ) પશુ, સત્ કરવો સારો છે, દ્વિત્રિપસંભવે માસે ખીજ તથા ત્રીજા માસમાં પ્રથમકં પહેલો પુંસર્વન, તુર્યપષ્ટાષ્ટમેષુ ૪-૬ ને ૮ એ માસોમાં અપરં ખીજે સીમંત સંસ્કાર મોક્તમ કરવેલો છે, અનયોઃ આ એ સંસ્કારોમાં પુંગર્મલગ્નં પુનર્મ ગર્ભ રહે તેડું, લગ્ન, ગ્રહલં અવબધ જ અને આઘઃ પક્ષઃ શુક્રપક્ષ યોજ્યમ્ યોજવો, ॥૨॥

॥ રક્ષાબંધન અને સીમંતર્તુ શુભ ॥

૨-આવાર્થ—સીમંતમાં શુક્રપક્ષ, (અન્વવાળીયું) રવિ-મંગલ ને શુક્ર, એ વાર, પુરુષ નક્ષત્રો^૧, મિથુન વગર વિષમલગ્ન ને

૧ પુત્રસત્રાણિ ચૈતાનિ પુપ્પો હસ્તઃ પુનર્વસુઃ ।

અમિનિત્ત્રોષ્ટપાઞ્ચૈવ અનુરાધાશ્ચિયુક્ તથા. (૧૩)

અર્થ—અશ્વિની-પુનર્વસુ-પુષ્ય-હસ્ત-અનુરાધા-અભિજીત-મૂ.-મા-એ પુરુષનક્ષત્રો છે. મુન્દી૦ । માં મંગલીય-મૂળ ને અવલ આ ત્રણ નક્ષત્રો સીમંતમાં વિશેષ લીધેલાં છે. (૧૩)

સૂતૌ જાતં વિદધ્યાદપિ જનિમરણાશૌચકે ચૌ તદન્તે

ક્ષિપ્રે બ્રાહ્મોચરાભિશ્ચમૃદુભિ રથો નામવર્ણા વિદધ્યુઃ ।

સૂતેઃ સૂર્યાષ્ટિવિંશાકૃતિમિતદિવસે જાતમૈત્રાચરાંગ

રિક્તાષ્ટમ્યારમંદાન્વ્યયગતસ્વચરં પ્રોઙ્ઙ્યં રાત્રિં પરાહુમ્, ॥૩॥

અન્વય—સૂતૌ જનિમરણાશૌચકે અપિ જાતં વિદધ્યાત્ વા તદન્તે ક્ષિપ્રેઃ બ્રાહ્મોચરાભિઃ ચરમૃદુભિઃ (જાતં વિદધ્યાત્) અથા વર્ણાઃ સૂતેઃ સૂર્યાષ્ટિવિંશાકૃતિમિતદિવસે જાતમૈઃ ચરાંગં રિક્તાષ્ટમ્યારમંદાન્વ્યયગતસ્વચરં રાત્રિં પરાહુમ્ પ્રોઙ્ઙ્ય નામવર્ણાઃ વિદધ્યુઃ ॥૩॥

અન્યવાચ—સૂતૌ પ્રસવ થયા ત્યારે, જનિમરણાશૌચકે જન્મનું તથા મરણનું સૂતક હોય તો, અપિ પણ જાત જાત સંસ્કાર, વિદધ્યાત્ કરવો, વા અથવા તદન્તે તેના અંતમાં, ક્ષિપ્રેઃ ક્ષિપ્ર બ્રાહ્મોત્તરાંભિઃ શેઢિણી, ને તથેઢિતરા, ચરમૃદુભિઃ ચર ને મૃદુ મંગાવાળાં નક્ષત્રો વડે (જાત જાત સંસ્કાર વિદધ્યાત્ કરવો), અથો ત્યારપછી વર્ણાઃ આહણાદિ વર્ણોએ સૂતેઃ પ્રસવ થયા પછી સૂર્યાષ્ટિવિંશાકૃતિમિતદિવસે ૧૨-૧૫-૨૦ ને ૨૨ માં દિવસે, જાતમૈઃ જાતકર્મ સંસ્કારમાં જતાવેલા નક્ષત્રોવડે, ચરાંગં ચર જમને, રિક્તાષ્ટમ્યારમંદાન્વ રિક્તાપિત્થિ-આક્રમ-મગ્ન તથા સનિવારને, વ્યયગતસ્વચરં આરમા ભાવમાં રહેલાં મહને રાત્રિ રાત્રિને પરાહુમ્ દિવસના છેકા ત્રીજા ભાગને પ્રોઙ્ઙ્ય ત્યાગ કરીને, નામવર્ણાઃ નામાક્ષરો, વિદધ્યુઃ પાડવા, ॥૩॥

॥ જાતકર્મ સંસ્કારનું મુઠ ॥

૩-આવાચ—આલક જન્મ્યા પછી તુરત, “જાતકર્મ” સંસ્કાર કરવો, એ સંસ્કારમાં જો જન્મનું કે મરણનું સૂતક આવ્યું હોય તો-પણ તે સૂતકનો બાધ ન ગણતાં જન્મ વખતેજ જાતકર્મ કરવું, તેને માટે મુહૂર્ત જોવાની જરૂર નથી, પરંતુ સૂતક ગયા પછી કરવું હોય તો પણ થઈ શકે છે, પણ તેને માટે મુહૂર્ત જોઈને કરવું, અને તે મુહૂર્તમાં અશ્વિ-શંક્રિણી-મૃગશીર્ષ-પુનર્વસુ-પુષ્ય-ઉ-શ, હસ્ત-ચિત્રા-સ્વાતી-અનુરાધા-ઉ-યા-અભિજીત-શ્રવણ-ધનિષ્ઠા-શત-

અર્થ—જે સમયે બાલકનો જન્મ થયો હોય, તે વખત જાતકર્મ મંરકાર કરવો, અને દેવ-પિતા-બ્રાહ્મણોને, સોતું-માય-પૃથ્વી-તલ-કાસુ ને વસોથી સંતુષ્ટ કરવા, (૨૦)

જૈમિનિઃ—યાવન્નોચ્છિદ્યતે નાલં તાવજ્ઞાપ્નોતિ સૂતકમ્, ।

છિન્ને નાલે તતઃ પશ્યાત્સૂતકંતુ વિધીયતે, (૨૧)

અર્થ—જ્યાં સુધી નાલચ્છેદન થતું નથી, ત્યાં સુધી સૂતક લાગતું નથી, અને જ્યારે નાલચ્છેદન થાય ત્યારેજ સૂતક લાગે છે. (૨૧)

(નામ પાડવામાં શ્રેષ્ઠ સમય.)

વૃહસ્પતિઃ—પૂર્વાર્ણહઃશ્રેષ્ઠ ઇત્યુક્તો મધ્યાન્હો મધ્યમઃ સ્મૃતઃ ।

અપરાર્ણહં ચ રાત્રિં ચ વર્જયેન્નામકર્માણિ. (૨૨)

અર્થ—નામકર્મ સંસ્કારમાં, પ્રાતઃકાળ-શ્રેષ્ઠ, મધ્યાન્હ-મધ્યમ, અને સાંધકાલ કે રાત્રિનિપિદ્ધ કહેલી છે, (૨૨)

(નામ પાડવાની આવશ્યકતા.)

નૃસિંહઃ—દેવાઽયગજાશ્વાનાં વૃક્ષાણાં વાપિ કૂપયોઃ ।

સર્વોપકારણાનાં ચ ચિહ્નાનાં યોપિતાં નૃણામ્, (૨૩)

કાવ્યાદીનાં કવીનાં ચ વૃષ્ણાદીનાં વિશેષતઃ ।

રાજપ્રાસાદસંજ્ઞાનાં નામકર્મ વિશિષ્યતે, (૨૪)

અર્થ—દેવાલય, હાથી, ઘોડો, ઝાડ, વાવ, કૂવો, દરેકનું ઉપકારણ-ચિહ્ન-ઓ-પુરૂષ, કાવ્ય વિગેરે, કવિ-પશુઆદિ-રાજ-મહેલ વિગેરેનું નામ અવશ્ય પાડવું જોઈએ. (૨૩-૨૪)

(નામ પાડવાના અક્ષર બાબત.)

વ્યોઽર્ચિઃ—પટ્કર્મણો વાહુ ભુવોત્યવાયૈર્નામોદિતં વર્ણચતુષ્ટયાદયં ।

સત્યક્ષરં હારિ વિશસ્ત્રિવર્ણદ્વિવર્ણચત્તૌદ્રપતૌઽસમેઽન્યત્ (૨૫)

અર્થ—શ્રેષ્ઠોજ્ઞો, બ્રાહ્મણને ક્ષત્રિયને ચાર અક્ષરવાળું, વૈશ્યને ત્રણ અક્ષર ને રાજાને બે અક્ષરવાળું નામ પાડવા માટે કહેયું છે, (૨૫)

(પ્રસૂતા સ્ત્રીને બલપૂજનું મુ.)

મુ. નિ. — કર્વે જ્યાસત્તૈવ શિ માનેન પૌષે જલં પૂજયેત્સ્ત્રીકામાસ પૂર્તો ।
 બુદ્ધેદીઙ્યવાર વિ કિ ધિયૌ ડે શ્રુતીજ્યાદેતીંદ્ર કનૈર્કૃત્ય મંત્રૈઃ ૨૬

અર્થ — શુક્ર-સુરતી અસ્તમાં, ચૈત્ર-અધિક-ને પૌષ માં માં એક માસ પૂરા થવાના છેવટના દિવસેમાં, પ્રસૂતા સ્ત્રીએ બલપૂજન કરવું નહિ, એક બુધ-ગૃહ-આ વારમાં રિક્તા સિવાય બીજી વિધિઓમાં. અને શ્રુગશીર્ષ-પુનર્વસુ-પુષ્ય-અનુરાધા-મૂલ-શ્રવણ-એ નક્ષત્રોમાં પ્રસૂતા સ્ત્રીએ બલપૂજન કરવું શુભ છે, (૨૬)

(પ્રસૂતા સ્ત્રીને સ્નાન કરવાનું મુ.)

મુ. પ્ર. — સ્નાતા મસૂનાપ્યમુના બુધેચ સ્નાતાચ વંધ્યા મૃગુનંદનેન ।
 સૌરે સૃતિઃ કીરદતિશ્ચસોમે પૃથાર્યભામો રંધિમીવમૌમે (૨૭)

અર્થ — બુધવાર, સુવાવડી સ્ત્રી સ્નાન કરે તો જાગરશક્તિ, શુક્રવાર-વાંઝણી, શનિવારે મરણ, ને સોમવારે દુષ્કર્મ નાશ, અને રવિ-મંગલ ને શુરવારે પુત્ર ને અર્ધનો લાભ થાય છે. (૨૭)

કૃત્તિકા મ-ળી મૂલ માર્ગ પુષ્યઃ પુનર્વસુઃ । મયા વિત્રા વિશાખાચ
 શ્રવણો દશમસ્તયા (૨૮) દનાઃ પ્રાણદરાસ્તારઃ સ્તામુસ્નાનનંકારયેત્ ॥

અર્થ — બરણી-કૃત્તિકા-આર્દ્રા-પુનર્વસુ-પુષ્ય-મૂલ-મિત્રા-વિશાખા-મૂલ-શ્રવણ-એ દશ નક્ષત્રોમાં સ્નાન કરવાથી મૃત્યુ થાય છે. (૨૮)

(સુવાવડી સ્ત્રીને પોતાના ઘરમાં પ્રવેશનું મુ.)

મુ. ગ. — ધવલ્લયોત્તરાદસ્તત્રયે પુષ્યાનુરાધયોઃ ।
 પુનર્મે ગોઠિણીયુગ્મે રેવતો દ્વિતયે તથા (૨૯)

અર્થ — સુવાવડી કરવા બીજો ઠેકાણે ગયેલી, પ્રસવવાળી સ્ત્રીએ, અ-ધિની-રોહિણી-શ્રુગશીર્ષ-પુષ્ય-ક-૧-દરત-મિત્રા-રવાતી-અનુરાધા-ક-પા-શ્રવણ-ક-મા-ને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો, (૨૯)

૧ આ મુદ્દર્ત-સુવાવડીખાત્રમાં અગર બીજો ઠેકાણે પ્રસવ થવા પછી પોતાને ઘેર આવવામાં જોવાય છે,

(અશુક્ત મૂલ નક્ષત્ર બાળત.)

જ્યેષ્ઠાંત્યે ઘટિકાયુગ્મં મૂલાદૌ ઘટિકાદ્વયમ્ ।

અમુક્તમૂલ મેતત્સ્પાદિત્યેવં નારદોઽવવીત્ (૩૧)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની ઉવટની બે ઘડીયો—ને મૂલની પહેલી બે ઘડી-યોને—નારદ મુનિ અમુક્ત મૂલ કહે છે. (૩૧)

(મૂલ નક્ષત્રમાં જન્મ થવાથી થતું ફલ.)

મૂલાચચરણે તાતો દ્વિતીયે જનની તયા ।

તૃતીયે લુપ્તનં નચ્ચેશ્ચતુર્થોઽપિ સુમાવહઃ (૩૨)

અર્થ—મૂલ નક્ષત્રના પહેલા ચરણમાં બાલક જન્મે તો બાપનો, બીજા ચરણમાં માતાનો, ને ત્રીજા ચરણમાં ધનનો નાશ કરે છે, 'પણ ચોથા ચરણમાં જન્મ થાય તો શુભ બાળ્યો. (૩૨)

(મૂલ નક્ષત્રને રહેવાનું સ્થાન.)

માઘાષાઢાશ્વિને માદ્રપદ્ને મૂલવસે દિવિ ।

કાર્તિક શ્રાવણે ચૈત્રે પૌષમાસે તુ ભૂતલે (૩૩)

વૈશાખે ફાલ્ગુને જ્યેષ્ઠે માર્ગે પાતાલવર્તિતત્ ।

ભૂતલે વર્તમાને તુ જ્ઞેયો દીપોઽન્યથા નહિ (૩૪)

અર્થ—માઘ-અષાઢ-માદરવો—ને આસો—એ માસમાં મૂલ નક્ષત્ર સ્વર્ગમાં રહે છે, કાર્તિક-પૌષ-ચૈત્ર—ને શ્રાવણ—એ માસોમાં—પૃથ્વીમાં, માર્ગ-શીર્ષ-શ્રાગણ-વૈશાખ ને જ્યેષ્ઠમાં—પાતાલમાં રહે છે, જો મૂલ નક્ષત્રનો પૃથ્વીમાં વાસ હોય—ને જન્મ થયો હોય તો હિપર કહેલું નેષ્ટ રથ બાળતું, બાળીતું, એક સમજવું. (૩૩-૩૪)

(જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં જન્મ થવાથી થતું ફલ.)

આયે પાદે ડગ્ગનં હંતિ જ્યેષ્ઠાયાં અનુજં દિકે ।

તૃતીયે જનની જાતઃ સ્વાત્માનં ચ તુરીયકે (૩૫)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રના પહેલા ચરણમાં બાલક જન્મે તો મોટા બા-

ધનો નાશ કરે છે, બીજા ચરણમાં નાના ભાઈનો, ત્રીજામાં આતાનો, અને ચોથામાં પોતાનો નાશ થાય છે. (૩૫)

(ત્રિકદોષ.)

યદિ પુત્રત્રયાદૂર્ધ્વં ચતુર્થી કન્યકા ભવેત્ ।

एवं कन्यात्रयात्पुत्र स्तदा दोष त्रिकाभिधः (૩૬)

અર્થ—જો ત્રણ છોકરા થયા પછી-ચોથા જાણે છોકરીનો જન્મ થાય, તેમજ ત્રણ છોકરીઓ થયા પછી-છોકરાનો જન્મ થાય તો-ત્રિક નામનો દોષ થાય છે. (૩૬)

(છઠ્ઠીની પૂજા.)

जन्मतः पंचमेष्टसे जीवंत्याः पूजनं निधिः ।

पष्ठेन्दि पाष्ठिका पूज्या गीतैर्जागरणादिभिः (૩૭)

અર્થ—જાલકના જન્મ્યા પછી-પાંચમે દિવસે જીવંતીનું રાત્રિયે પૂજન કરવું, અને છઠ્ઠે દિવસે રાતના-જામણ કરી ગીત રાધે છઠ્ઠીનું-(વિધાનાનું) પૂજન કરવું. (૩૭)

वराहः-देशाचारस्तावदादौ विचिंत्यो देशे देशे या स्थितिः सैवकार्या ।

लोके द्रष्टुं पंडिता वर्जयन्ति दैवज्ञो तो लोकमार्गेण यावत् (૩૮)

અર્થ—સુદર્શન જોતાં પહેલાં દેશાચારનો વિચાર કરવો, જે દેશમાં જોયે પ્રચાર હોય તે પ્રમાણે ચર્તવું. દેશની રીત મુજબ ન વર્તવાથી લોકમાં પંડિતો અપમાનપાત્ર થાય છે, મટે લોકના બચકાર પ્રમાણે વર્તવું. (૩૮)

जन्माहाद्वादशोद्दि ध्रुवमृदुलघुमैर्वा न्यसेत्पालकेऽर्ध

सौम्याश्वीज्यघ्रुवैर्દે ભુવિ શુભદિવસે પંચમે માસિદધ્યાત્ ।

एकत्रिंशद्दिने वाशननिगदितमैः कंचुना योज्यमर्ध

વ્યગ્વાશાસ્યે પયોયાસ્ય ગમવદુદિતો નિષ્ક્રમો માસિં તુર્યે ॥૪॥

અન્યથ—જન્માહાત્ દ્વાદશેન્દિ અર્ધ પાલકેન્યસેત્ વા ધ્રુવ મૃદુલઘુમૈઃ (અર્ધ પાલકે ન્યસેત્) પંચમે માસિ સૌમ્યાશ્વીજ્યઘ્રુવૈર્દેઃ

શુભ-દિવસે (અર્ધ) પુનિદધ્યાત્, એકત્રિંશદિને વા અશનનિગદિત-
મૈઃ વ્યગ્વાશાસ્યે અર્ધેકંબુના પયઃ યોજ્યમ્ અથ તુર્યે માસિ અસ્ય
ગમવત્ નિષ્ક્રમઃ ઉદિતઃ ॥૪૪॥

અન્યવાચ્ય—જન્માદ્યાત્ જન્મના દિવસથી દ્વાદશોન્દિ ખારમે દિવસે
અર્ધે ખાલકને પાલકે પારણામાં ત્યસેન્ સુવાડવું, વા અથવા ધ્રુવમૃદુ-
લ્લુપ્તમૈઃ ધ્રુવ મૃદુને લધુ મંગાના નક્ષત્રો વડે. (અર્ધે ખાલકને પાલકે
પારણામાં ત્યસેન્ સુવાડવું.) પચમે માસિ પાંચમા માસમાં સૌમ્યા-
શ્વીજ્યધ્રુવેદ્રૈઃ મૃગશીર્ષ-અશ્વિની-પુષ્ય-ધ્રુવ મંગક-તથા જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રોવડે.
શુભ-દિવસે સારા દિવસમાં અર્ધે ખાલકને સુચિ જમીન ઉપર દધ્યાત્
ખેસાડવું, એકત્રિંશદિને એકત્રીશમે દિવસે વા અથવા અશનનિગદિતમૈઃ
અન્નપ્રાશનમાં કહેલા નક્ષત્રો વડે; વ્યગ્વાશાસ્યે શકુ વિનાની દિશામાં મુખ
વાળા અર્ધે ખાલકને કંબુના શંખવડે. વયઃ ૬૫, યોજ્યમ્ ૫૫ મથ
ત્યાર પછી તુર્યે માસિ એવા માસમાં અસ્ય આખાલકનું ગમવત્ પ્રયાણ-
ની માફક નિષ્ક્રમઃ નિષ્ક્રમણ ઉદિતઃ કહેયું છે. ॥૧૧॥

॥ ખાલકને પારણામાં સુવાડવાનું મુ. ॥

૪-આવાચ્ય—જન્મ થયા પછી ખારમે દિવસે ખાલકને પાર-
ણામાં સુવાડવું સાફ છે, જે ખારમે દિવસે ન કર્યું હોય તે
સુદૂર્ત જોઈને અશ્વિની-રાહિણી-મૃગશીર્ષ-પુષ્ય-ઉ-કા-હસ્ત. ચિત્રા-
અનુશઘા-ઉ-ધા-અલિણત-ઉ-ભા-ને દેવતી-એ નક્ષત્રો લેવાં.

॥ જમીન ઉપર ખેસાડવાનું મુ. ॥

અશ્વિની-રાહિણી-પુષ્ય-ઉ-કા-જ્યેષ્ઠા-ઉ-ધા-ઉ-ભા-એ ન-
ક્ષત્રોમાં-પાંચમામાસમાં-અને શુભદિવસોમાં-ખાલકને જમીન ઉપર
ખેસાડવું.

॥ શંખથી દુધ પાવાનું મુ. ॥

અશ્વિની-રાહિણી-મૃગશીર્ષ-પુનર્વસુ-પુષ્ય-ઉ-કા-હસ્ત-ચિ-
ત્રા-સ્વાતી અનુશઘા-ઉ-ધા-અલિણત-શ્રવણ-ધનિષ્ઠા-શતભિષા-ઉ-
ભા-ને દેવતી-નક્ષત્રો, અથવા જન્મથી એકત્રીશમે દિવસે, જે દિ-

શામાં રાહુ^૧ હોય તે શિવાયની દિશામાં બાલકનું મુખ રાખીને રાં-
ખમાં ભરીને બાલકને દુધ પાવું શુભ છે.

॥ બહાર ફેરવવાનું મુઠ ॥

યાત્રાના મુહૂર્ત પ્રમાણે ચોથા મહિનામાં બાલકને પ્રથમ ઘ-
રની બહાર ફેરવવા લાઇ જવું શુભ છે.

(ઘોડીયાનું ચક્ર જોવું, ને તેથીયતું દેવ.)

મુર્ચિ:-સૂર્યભાસ્વંદ્રમં યાવત્ પંચપંચ ચતુર્દિશમ્, । મધ્યે ચ સપ્ત
દેયાનિ ચાલકસ્ય હિતાયવૈ, પૂર્વમાગે તુ રોગત્વં દક્ષિણે
મરણં ધ્રુવમ્, । પશ્ચિમે વિકૃતી ચાલ ઉત્તરે વ્યાધિ સંભવઃ
શૈવૈતુ મધ્યનક્ષત્રે ચાલકસ્ય હિતાયવૈ (૧૯-૪૦)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણીને પાંચ પાંચ ચાર
દિશાઓમાં-અને મધ્યમાં સાત નક્ષત્રો મુકવાં, તેમાં પૂર્વમાં રોગ-દક્ષિણમાં

૧ જ્યોતિર્ નિચન્ધે-“ રાહુલક્ષણમ્ ” ગુરુભાન્વો વસેત્રપ્રાચ્યામિદૌ
શુક્રે ચ દક્ષિણે । કાલરાહુઃ કુને પ્રત્યગુત્તરે નુવમન્દયોઃ ॥ “ લક્ષ-
ણાન્તરમ્ ” રૂદ્રે વાયો યમે રૌદ્રે તોયામિશાશિરાસસે । યામાર્જ મુદ-
યાદ્રાહુ ધ્રમત્યેવં દિગણ્કે ॥ “ રૂદ્રલક્ષણમ્ ” હરિસોમવન્હિરાસસ-
યમવરુણાનિહરાલયેષ્વેવમ્ । ઉદયાદિ પ્રમતિ સદા ષટિકારુદ્રો મ-
હાલયેત્યાદિ ॥ યોગિની રાહુરુદ્રાદિ મુક્તં ચૈવ વિવર્જયેત્ (૪૧-૪૨-૪૩)

અર્થ—રવિને ગુરુવારે-પૂર્વમાં, સોમને શુક્રવારે-દક્ષિણમાં, મંગલવારે
પશ્ચિમમાં, બુધને સનિવારે ઉત્તરમાં, રાહુનું મુખ જાણવું.

પૂર્વ—વાયવ્ય-દક્ષિણ-ધ્યાન-પશ્ચિમ-અગ્નિ કોણ-ઉત્તર-અને નૈરત્ય-
એ આઠ દિશાઓમાં સર્વોદયથી હમ્મેશાં અનુક્રમે-અર્ધો પ્રહર-રાહુ ૨૨ છે,

પૂર્વ-ઉત્તર-અગ્નિ-નૈરત્ય-દક્ષિણ-પશ્ચિમ-વાયવ્ય-અને ધ્યાન-એ આઠ
દિશાઓમાં-હમ્મેશાં-સર્વોદયથી અનુક્રમે એક ઘડી ૩૬ ૫૨ છે,

એ પ્રમાણે-યોગિની-રાહુ-અને ૩૬ અનુષ્ઠા હોય તો ત્યાગ કરવો.
(૪૧-૪૨-૪૩)

મરણ-પશ્ચિમમાં વિકાર-અને ઉત્તરના નક્ષત્રમાં બ્યાધિ થાય છે, આ પ્ર-
માણે ક્રમ લેવાનો છે, મધ્યના સાત નક્ષત્રો શુભ સમજાવે. (૩૯-૪૦)

(નવા પારખાનું મુ૦^૧)

વ્યો-ર્વિઃ-પ્રતિષ્ઠિતાલ્યસ્યશિશૌશુમાન્નિહચ્ચીતનોરન્હયવ।વિરિક્તે ।

મવેન્નવાંદોલકપંજરસ્ય નિવંધનં માંચનિમીલણાય (૪૪)

અર્થ—આલકના રોગના નાશ માટે શુભ દિવસે અથવા રિક્તાવિનાની
તિથિએ અને રવીવારે નામકરણ મંત્રકર થયેલા આલકને માટે નવું ઘોડીયું
બાંધવું શુભ છે. (૪૪)

(જમીન ઉપર બેસાડવાના મુદૂર્તમાં મંગલનું વિશેષ ફલ.)

બ્રહ્મપુરાણે—પંચમે ચ તથા માસિ ભૂમૌ તમુપવેશયત્ ।

તત્ર સર્વે ગ્રહાઃ શસ્તા મૌમોપ્યત્ર વિશેષતઃ (૪૫)

અર્થ—જમીના પછી પાંચમા માસમાં આલકને જમીન ઉપર બેસા-
ડવું, તેમાં બધા વાર શુભ છે. પરંતુ ઘણા ભાગે મંગલવાર આપુત્તમ છે. (૪૫)

(પૃથ્વીની સ્થિતિ.)

રક્તેનં વસુધે દેવિ સદા સર્વગતં ધિગુષ્, ।

આયુઃ પ્રમાણં સકલં નિસિપસ્વ હરિમિયે (૪૬)

અર્થ—જમીન ઉપર બેસાડ્યા પછી પૃથ્વીની પ્રાર્થના કરવી કે હે
પૃથ્વી દરેક ડોહાણે હરતા આલકનું રક્ષણ કર અને આયુષ્યનો વધારો કર. (૪૬)

(મલ મહા સંજ્ઞક તિથિઓ.)

મુ. પ્રઃ—કૃષ્ણપક્ષે ચતુર્થો ચ સપ્તમ્યાદિ દિનત્રયમ્ ।

ત્રયોદશી ચતુર્થકં ચ અષ્ટા વેતે મહાગ્રહાઃ (૪૭)

અર્થ—કૃષ્ણપક્ષની ૧-૪-૭-૮-૧૧-૧૩-૧૪-૩૦ આ આઠ મલ
મહા-ગ્રહ તિથિઓ છે. (૪૭)

૧—આ મુદૂર્ત આલકને જમીના પછી પારખામાં સુવાડવાનું નથી.
પણ મને ત્યારે નવું ઘોડીયું કરાવ્યું હોય તેમાં સુવાડ્યા માટે છે આમાં
ચક્ર લેવાની જરૂર નથી.

(બાલકને આ છાવણ બાણવાની રીત.)

માર્કહેયઃ—અગ્રતોઽય પ્રવિન્યસ્ય શિલા માંદાનિ સર્વશઃ ।

શસ્ત્રાણિ ચૈવ વ્રજાણિ તતઃ પદ્યેતુ લક્ષણમ્ (૪૮)

પ્રથમં યત્સ્પૃશેદ્દાત્તો રિંગમાણઃ સ્વયંતદા ।

જીવિકાતસ્ય વાલસ્ય તેનૈવતુ મવિષ્યતિ (૪૯)

અર્થ—બાલકના આગળ પથ્થર, વાસણ, શસ્ત્ર, વજ્ર, વિગેરે નાંખીને તેની પરીક્ષા કરવી, તે ઓળખેલાં બાલક જે વસ્તુને પ્રથમ અડકે તે વસ્તુથી આ પોતાની આજીવીકા ચલાવશે. એમ બાણવુ. (૪૮-૪૯)

મેત્રૈઃ ક્ષિપ્રૈઃ સ્થિરમચરમૈઃ ધ્યાનિલાંભઃ પક્ષૈઃ

શ્વૈકાંકાપૌષ્વિનશનિકુજસાંશવારા નપાસ્ય ।

રિક્તાપર્વેશ્વરવસુતિથીન્ રાત્રિસંધ્યે સમાઘ્દં

પુંસ્ત્રીકર્ણૌ સવિધિ પટુના દક્ષવામાદિવેધ્યૌ ॥ ૫ ॥

અન્વય—ધ્યાનિલાંભઃ પક્ષૈઃ મેત્રૈઃ ક્ષિપ્રૈઃ સ્થિરમચરમૈઃ શ્વૈકાંકાપૌષ્વિનશનિકુજસાંશવારાન્ રિક્તાપર્વેશ્વરવસુતિથીન્ રાત્રિસંધ્યે સમાઘ્દમ્ અપાસ્ય સવિધિ પટુના પુંસ્ત્રીકર્ણૌ દક્ષવામાદિવેધ્યૌ ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—ધ્યાનિલાંભઃ પક્ષૈઃ સ્વાંતી-સતભિષા-રેશદિણી-વગરના મેત્રૈઃ મેત્ર ક્ષિપ્રૈઃ ક્ષિપ્ર સ્થિરમચરમૈઃ સ્થિર અને ચર નક્ષત્રો વડે શ્વૈકાંકાપૌષ્વિનશનિકુજસાંશવારાન્ રિક્તાપર્વેશ્વરવસુતિથીન્ રિક્તા પૂર્ણિમા અભાવાદ્યા અગીઆરસને આઠમ એ તિથિ અને રાત્રિસંધ્યે રાત્રિ અને મધ્યાહ્નને સમાઘ્દ એકી પ્રરમને-અપાસ્ય ત્યાગ કરીને સવિધિ શસ્ત્ર પ્રમાણે પટુના ચતુર. પુરૂષે પુંસ્ત્રીકર્ણૌ પુરૂષ અને ઓળખ કાન દક્ષવામાદિ જમણે તથા ડાબે વેધ્યૌ વિધવા ॥૫॥

॥ કાન વિધવાનું મુ. ॥

૫--ભાવાર્થ—કાર્તિક-પૌષ-ફાગલ-ચૈત્ર-એ માસો, અધિની મૃગશીરીય-પુનર્વસુ-ઉ-ફા-હરન-ચિત્રા-અનુરાધા-ઉ-ધા-અભિજીત શ્રવણ-ધનિષ્ઠા-ઉ-ભા-રેવતી-એ નક્ષત્રો, આરાં બાણવાં, સૂર્ય-મંગલ

ને શનિની રાશીનું લગ્ન, નવમાંશ ને વાર, સંક્રાંતિનો દિવસ, ૪-૮-૯-૧૧-૧૪-૩૦-એ તિથિઓ, દિવસ સત્રિની સંધિ. બેકી વરસ, એ તજવાં, ને શાસ્ત્ર પ્રમાણે અતુર પુરુષે પુત્રનો જન્મણો ને પુત્રીનો ડાંખો કાન પ્રથમ વિધવો શુભ છે.

(બાલકને પ્રથમ માસાદિમાં દાંત આવવાથી થતું ફલ.)

મુ. વિઃ—માસેચેત્પથમે ધર્મેત્સદશનો વાલો વિનયેત્સ્વયં

હન્યાત્સક્રમતો ડનુજાંત ભગિનીમાત્રગ્રજાન્ દ્વપાદિકે ।

પપ્પાદૌ લંબતે હિ ભોગમતુલં તાતાત્સુલં પુષ્ટતાં

લક્ષ્મી સૌખ્ય મયોજનૌ સદશનો વોર્ધ્વ સ્વાપિત્રાદિહા (૫૦)

અર્થ—બાલકને પહેલા માસમાં દાંત આવે તો બાલકનું મરણ થાય, અને ૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ આ માસોમાં દાંત આવે તો અનુક્રમે બાલકનું મરણ બહેનનું મરણ માતાનું મરણ મોટા બાલકનું મરણ ધણું સુખ પિતાનું મૃત્યુ પુત્રીનું લક્ષ્મી પ્રાપ્તિ અને સુખ પ્રાપ્તિ આ પ્રમાણે ફલ બન્યું, અને-હસ માસ ઉપરાંત-દાંત આવે તો અથવા દાંત સંક્રાંતિ જન્મ થાય તો પોતે મરે અથવા પિતા વગેરેને મરે છે. (૫૦)

સ્કંદપુરાણે—ઉદયાત્રવાવત્તનાંસંધ્યા ઘટિકાત્રય મુચ્યતે ।

• સાયં સંધ્યાં ત્રિષ્ટીકાં હસ્તા વપરિ માસ્વતંઃ (૫૧)

અર્થ—સૂર્યોદય પહેલાની ત્રણ ઘડીઓને પ્રાતઃ સંધ્યા કહે છે અને સૂર્યાસ્ત પછીની ત્રણ ઘડીઓને સાયઃ સંધ્યા કહે છે. (૫૧)

(કાન વિધવામાં બ્રાહ્મણાદિને સૂચી બાગત.)

વૃહસ્પતિઃ—સૌવર્ણી રાજપુત્રસ્ય રાજતી વિપવૈશ્યયોઃ ।

શુદ્રસ્ય ત્વાયમીમૂચી મધ્યમાષ્ટાંગુલાત્મિકા (૫૨)

૧—ગોપરનાં મન પ્રમાણે ૧ મા માસમાં દાંત આવવાથી સુખ ને ૧૨ મા માસમાં ધન મંપત્તિ થતે છે. તે ઉપરાંત દાંત આવે તો પોતે મરે અથવા પિતા વગેરેને મરે છે.

અર્થ—ક્ષત્રિયના બાલકને સોનાની ખાઠાણ વૈશ્યને રૂપાની અને શૂદ્રને લોહની આઠ આંગવળી સોંપ કરાવી કાન વિંધવો. (૫૨)

રાત્રિમાર્તિષ્ઠઃ—અર્કેન્નુકૂળે શશિનિપ્રશસ્તે તારાવચ્ચે ચંદ્રવિવૃદ્ધિપક્ષે,

અયુગમર્ષે શુભદંશિશૂનાં કર્ણસ્ય વેધં મુનયોવદંતિ, (૫૩)

અર્થ—સૂર્ય અતુકલ હોય, ચંદ્ર-સારો હોય, ને તારા બધા હોય, ત્યારે શુક્રપક્ષમાં, ને એકી વર્ષોમાં બાલકનો કાન વિંધાવવો શુભ છે. (૫૩)

રત્નમાલાયાં—શિશોરજાતદંતસ્ય માતુરત્સંગસર્પિણઃ ।

મૃતાયા વેધયેત્કર્ણો સૂર્યાદ્વિગુણસૂત્રયા, (૫૪)

અર્થ—જોને દાંત આવ્યા નથી અને માતાનાં બેળામાં રહેનાર છાકરીના બે કાન સોંપમાં બેવડો દોરો રાખી વિંધવા (૫૪)

(છાકરીને નાક વિંધવાનું શું)

ઘ્વો-વિઃ—ઘોળામથોદગયનેવિષમેકુમાર્યાવર્ષેસુધારતિથિયોગવિલમ્ભઃ

મિંધાત્તુલધ્વચલમૈવચરૈર્વિકર્ષે ભૈરાવપક્ષવતિરાજનિચાદિયામે(૫૫)

અર્થ—ઉત્તરાયણનો સૂર્ય હોય; શુભ તિથિ વાર યોગને લગ્નમાં, શુક્ર પક્ષના સોમવારે, પહેલા પ્રદરમાં, રોહિણી સિવાય સિંધર મૈત્રને ચર સેતાના નક્ષત્રોમાં, છાકરીનું નાક વિંધવું શુભ છે. (૫૫)

માસે પષ્ટેષ્ટમે નુર્નિગદિતમશનં પંચમે સપ્તમે વા

ભીરો રુઝ્ઞંતિ નંદાહરિવમુરજનીરિકતકાઃ સ્વર્સ મેકે ।

સદક્ષાંશાન્દિ ધ્રુવમૃદુચરમાક્ષિપમેઽજાલિમીનો—

નાંગેકેંદ્રત્રિકોણાંત્યમૃતિષુ વિમલાસ્ત્રિટ્ટરિષ્ટોઽસ્તિલોઽગે॥૬॥

અન્વયઃ—નુઃપષ્ટ વા અષ્ટમે માસે ભીરોઃ પંચમે વા સપ્તમે (માસે) અશ-
નમ્ નિગદિતમ્ નંદાહરિવમુરજનીરિકતકાઃ એકે સ્વર્સ રુઝ્ઞંતિ અર્ચાદ્રે
સદક્ષાંશાન્દિ ધ્રુવમૃદુચરમાક્ષિપમે અજાલિમીનોનાંગે કેંદ્રત્રિકોણા-
ત્યમૃતિષુ વિમલામ્ અસ્તિલઃ શ્વેતઃ શ્વેતઃ ॥૬॥

અન્વયાર્થ—સુઃ ઊકારને પછે ૬ વ અથવા બદમે ૮ મા માસે
માસમાં મીરોઃ ઊકારીને પંચમે પવા અથવા સપ્તમે ૭ મા માસમાં અશને અન
અવડાવવાનું નિર્ગદિતમ્ કહેલું છે, નંદાદરિવસુરજનીરિક્તકાઃ નંદા તિથિ,
બારસ-આકમ-રાત્રિ-અને રિક્તા તિથિને ઘડે કેટલાક સ્વસ્તે જન્મ નક્ષત્રને
ઉચ્ચંતિ ત્યાગ કરે છે. અચાંદ્રે ચંદ્ર શિવાયના સરકાંશાન્દિ સારા શકના
દ્રેષ્યાણુને નવમાસના દિવસમાં, ઘુવમ્બુચરમ ક્ષિપ્રમે-ધ્રુવ-મુદુ-ચર-અને
ક્ષિપ્ર, ચંદાના નક્ષત્રોમાં અજ્ઞાલિમીનોનમિ મેષ વૃશ્ચિક-ને મીન શિવાયના સપ્તમાં
કેંદ્રવિકોળાંત્યમૃતિષુ દેવ-નિદ્રેણુ—૧૨-૮ એ સ્થાનોમાં વિમલાસુ શુભ
મહો અશ્લિલઃ પૂર્ણકલાનો દમ્બુઃ ચંદ્રમા અંગે લક્ષમાં દૃષ્ટઃ શ્રેષ્ઠ ભાણુલો. ૥૧૫

॥ અન્ય અવડાવવાનું મુઠ ॥

૬-લાવાર્થ—પુત્રને-૬-૮-માસ-પુત્રીને-૫-૭-માસ-અશ્વિની-
રેહિણી-મૃગશીર્ષ-પુનર્વસુ-પુષ્ય-ઉ-કૃ-કરક-ચિત્રા-સ્વાતી-અનુરા-
ધા-ઉ-ધા-અભિજીત-અવજી-ધનિષ્ઠા-શતભિષા-ઉ-સ્વા-ને દેવતી-એ
નક્ષત્રોમાં બાલકને-પહેલાં અન્ય અવડાવવું, પણ ૧-૪-૬-૮-૯-૧૧
૧૨-૧૪-એ તિથિઓ-ને રાત્રિ ત્યાગ કરવાં-કેટલાક આચાર્યેના
મતમાં જન્મના નક્ષત્રમાં અન્ય અવડાવવું નહિ,^૧ અને ચંદ્રમાનું^૨
દ્રેષ્યાણુલગ્ન-નવમાસલગ્ન-અને તેનો દિવસ લેવો નહિ. ૧-૮-
૧૨-લગ્ન લેવું નહિ, તેમજ ૧-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦-૧૨-એ સ્થા-
નોમાં પાપ શ્રેષ્ઠ લેવાં નહિ, પરંતુ શુભ શ્રેષ્ઠ લેવા, અને આ

૧—જે બાલકને દોઢ વસુ વખત પહેલાં અનાજ અવડાવવામાં
આવ્યું નથી તેવા બાલકને પ્રથમ અન્નપ્રાશન કરાવતાં જન્મનું નક્ષત્ર ખીલ-
કેલ લેવું નહિ, પરંતુ વિં ૫૫ મા શ્લોકમાં અન્નપ્રાશનમાં જન્મનું નક્ષત્ર
જે લેવાનું હતું છે તે બાલકને પ્રથમ અન્નપ્રાશનમાં નાહિ, પણ દરેક વર્ષે
નવું પાકેલું અન્નપ્રાશન કરતાં જન્મ નક્ષત્ર લેવું, એટલે અન્નપ્રાશન એક,
પ્રથમ અન્નપ્રાશન, અને બીજું નવ જન્મલગ્ન એમ બે પ્રકારનું છે.

૨—પૂર્ણચંદ્રનું દ્રેષ્યાણુ ક્ષત્રાદિ લેવામાં દોષ નથી. ક્ષીણ ચંદ્રમાનું
લેવું નહિ.

મુદ્ધર્તમાં શુભ ગ્રહનું દ્રેષ્યાણુ તથા નવમાંશ લગ્ન લેવું. સાફ છે, તેમજ સંપૂર્ણ કલાનો ચંદ્ર લગ્નમાં શુભ જાણવો.

(અન્નપ્રાશન વિષે.)

જ્યોત્સ્વિઃ-મિત્રર્ક્ષમુષ્ણાંશુદિનંચ પટ્ટી મન્નાશને મંજુ જગાદ કશ્ચિત્, ।
વીશ્યોદિતં તેન નવાન્નશુદ્ધિ સત્રાન્નમેત્યાત્યયમેતિ પોતઃ(૫૬)

અર્થ—કેટલાકના મતમાં અન્નપ્રાશનના મુદ્ધર્તમાં છઠ્ઠા, રવિવારને આનું રાધા નક્ષત્ર લેવાનું કહેલું છે, જો નવાન બક્ષણના મુદ્ધર્તની શુદ્ધિ પ્રમાણે અન્નપ્રાશનમાં જોઈને મુદ્ધર્ત આપ્યું હોય તો તે અન્ન ખાસક ખાઈને મરણ પામે છે. (૫૬)

(ખાસકને તાંમુલ ખાવાનું મુ.)

મુર્ધ્વિઃ-વારે મૌમાર્કિહીને ધ્રુવમૃદુલધુમૈર્ વિષ્ણુમૂલાદિતીદ્ર-

સ્વાતીવસ્વમ્પુષેતૈર્ મિથુનમૃગસૃતા કુંભગૌ મીનલગ્ને ।

સૌમ્યૈઃકેદ્રત્રિકોણે રશુભગગનગૈઃ શત્રુલામંત્રિસંસૈ-

સ્તાચૂલં સાર્ધમાંસદ્રવમિતસમયે મોક્તમશાશને વા (૫૭)

અર્થ—મંગલ રાત્રિ શિવાય બીજા વારામાં, પૂર્વવર્ષા જ્યેષ્ઠ મુલ સ્વાતી ગ્રંથણ ધનિષ્ઠા ધ્રુવ મૃદુ અને લઘુ સંજાના નક્ષત્રોમાં, ૪૫મ મિથુન દ-ના માર્ક કુંભ અને મીનરાસિના લગ્નમાં, શુભ મંડો ૧-૪-૫-૭-૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫-૧૬-૧૭-૧૮-૧૯-૨૦-૨૧-૨૨-૨૩-૨૪-૨૫-૨૬-૨૭-૨૮-૨૯-૩૦ આ રજાનોમાં હોય, તો આ રજામાં ખાસકને તાંમુલ. (પાન.) ખવડાવવું શુભ છે. (૫૭)

ફલવપઃ-નવાન્નપ્રાશને ચૌલે વ્રતવંધેમિપેચને, ।

શુભદં જન્મનસત્ર મશુમંત્વન્યકર્મણિ, (૫૮)

અર્થ—નવાન બક્ષણ-ખાસ જનોઈ ને શબ્દાભિરેકમાં જન્મ નક્ષત્ર શુભ છે તે સિવાયના કર્મમાં, અશુભ જાણવું. (૫૮)

જ્યોતિર્નિયન્વે-ત્રિવાદે સવિતાશસ્તો વ્રતવંધે વૃહસ્પતિઃ ।

સૌરેતારા વિશુદ્ધિશ્ચ શેષે ચંદ્રચલે ચંદ્રલ્ (૫૯)

અર્થ—વિવાદમાં ચંદ્ર, જનોઈમાં શુર, કૌરમાં, તારા, ને બાણીના કામોમાં ચંદ્ર જાણ જોવું. (૫૯)

૧—પાન, સોપારી, જોતગી, વધોયાગી, લાવંગ, તમ્, કેસર, કમ્પુરી, વિગેરે.

ગર્ભાધિશાશનાંતેષુ ન ગુરુસિતયો વાલ્યવાધ્યે ચ મૌઢ્યં

જઘાત્કાલસ્ય રોધાદગિગુરુમયનં યામ્યમૂનાધિમાસૌ ।

પતશ્ચૌલાદિપૂઞ્જેદયઃ ગુરુસિતયો વાલ્યવાધ્યે ન ગાદે

ચાયો શાલેશમૌઢ્યે વ્રતમપિ નિગમારંભમાયો ન કુર્યાત્ ॥૭॥

અન્ય-ગર્ભાધિશાશનાંતેષુ કાલસ્ય રોધાત્ ગુરુસિતયો વાલ્યવાધ્યે ચ મૌઢ્યં હરિગુરુ યામ્યં અયનં ઝનાધિમાસૌ જઘાત્ પતત્ ચૌલાદિપૂ ઝજ્જેત્ અથ ગુરુસિતયો વાલ્યવાધ્યે નગાદે અથો શાલેશમૌઢ્યે આર્યવ્રતે ચ નિગમારંભં અપિ ન કુર્યાત્ ॥૭॥

અન્યવાચ-ગર્ભાધિશાશનાંતેષુ ગર્ભાધાનથી અનપ્રાચન સુધીનાં મુદૂર્તોમાં કાલસ્ય સમયનાં રોધાત્ રોધયથી. ગુરુસિતયોઃ શુરને શુક્રનું વાલ્યવાધ્યે બાલ્ય તથા વૃદ્ધયુગ. જ અને મૌલ્યમ્ અસ્તયુગ. હરિગુરુ સિંહના શુરને યામ્યં અયનં દક્ષિણાયણને ઝનાધિમાસૌ. ઝન માસ તથા અધિક માસને જઘાત્ ત્યાગ કરવા નહિ, પસલ આ બાબત ચૌલા-વિપુ-આસાદિક વિગેરે મુદૂર્તમાં ડઝ્જેત્ ત્યાગ કરવી, અથ ત્યાર પછી ગુરુસિતયોઃ શુરને શુક્રનું વાલ્યવાધ્યે બાલ્યને વૃદ્ધત્ નગાદે સાત દિવસનું હોય છે, અથ ત્યાર બાદ શાલેશમૌઢ્યે વેદ પતિના અસ્તયુગમાં ચાયોઃ શ્રેષ્ઠ માણસે-વ્રતે યથોપરીત જ અને નિગમારંભં વેદનો આરંભ-અપિ પણ નકુર્યાત્ ન કરવો. ॥૭॥

॥ શુર શુક્રના બાલ્યત્વને વૃદ્ધત્વના રોપ વિશે. ॥

૭—સાવાર્થ—ગર્ભાધાન સંસ્કારથી અનપ્રાચન સુધીનાં જે મુદૂર્તો પ્રથમ કહ્યાં છે, તે મુદૂર્તોમાં શુર શુક્રના અસ્તનો બાલ-પણનો ને વૃદ્ધપણનો ત્યાગ કરવો નહિ, કેમ જે એ મુદૂર્તો માટે વધારે દિવસો રોકાઈ શકતા નથી. માટે તેમાં કરવામાં હર-કત નથી, તેમજ તે ઉપલા મુદૂર્તો સિંહ ત્રયિનો શુર, દક્ષિણાય-

૧—ગર્ભાધાન, સ્નાનપન, સીમંત, જાતકર્મ, નામધારણ બાલકને પાર-બામાં સુવાડયું, જાતને કપર બેસાડયું, સંખથી દુધ પાવું, બદાર ફેરવવું, કાન વિધવો, ને અનપ્રાચન, આ સંસ્કારો ગર્ભાધાનથી અનપ્રાચન સુધીના જે.

નનો સૂર્ય-અધિકભાસ-ક્ષયભાસ-માં પણ કરવાને હરકત નથી, પરંતુ હવે પછીના કહેવામાં આવતા ચૌલાદિક સંસ્કારોમાં ઉપર કહેલી દરેક બાબતો અવશ્ય ત્યાગ કરવી.

॥ ગુરુ શુકનું બાલપણું ને ધરમાપણું ॥

ગુરુ અને શુક જે દિવસે અસ્ત થવાના છે તેના પહેલા માત્ર દિવસ તે ગુરુ શુકનું ઘડપણ બણવું, અને તેઓ જ્યારે ઉદય ના થાય તે પછીના સાત દિવસ સુધી બાલપણું કહેવાય છે પોતપોતાના વેદનો સ્વામીર જો અસ્તનો થયો હોય તો તેમાં વેદ વિધાનો આર્પણ કરવો નહિ, અને જનોઈ પણ દેવી નહિ.

(મતાન્તરથી ગુરુ શુકના અસ્તદોષનો પરિહાર.)

મોંઢવ્ય:—નિસ્યવાને ગૃહેર્જીર્ણે પ્રાશનતિષ્ઠુ સમસુ ।

વધૂપ્રવેશમામંત્ર્યે ન ધૌત્યં ગુરુશુભક્રયોઃ (૬૦)

અર્થ—હાથેના પ્રપાણમાં, જુનાં પાંચ પ્રવેશમાં, ગર્ભાધાનથી અન્ય પ્રાશન સુધીના સુદૂર્તમાં, ને વધૂપ્રવેશમાં, ગુરુ ને શુકના અસ્તનો દોષ ગણાતો નથી. (૬૦)

ચૌલં માષાદિપંચસ્વમધુષુગદિતં દ્વિત્રિપંચોન્મિતેન્દ્રે

સ્વાચારાદ્રાસગર્ભાં યદિ ભવતિ જનન્યવ્રનો કાર્યમેતત્ ।

સાકં યત્રો પનીત્યા ક્રિયત્તદ્દા યન્નિરોધો ન દિસ્યા-

જજ્ઞાદંવાર્તવેદો વ્રતમુપયમનં ચાવિશુદ્ધેઃ શુભાર્થો ॥૮॥

અર્થ—દ્વિત્રિપંચોન્મિતેન્દ્રે અમધુષુ માષાદિપંચસુ, વાં સ્વાચારાત્ ચૌલંગદિતમ્ યદિ અત્ર જનની સગર્ભાં ભવતિ (તદા) પતત્ નો કાર્યમ્, યત્ર પનીત્યા સાકં ક્રિયતે તદ્દા હહ યન્નિરોધઃ દિન સ્યાત્ શુભાર્થો અમ્વાર્તેરે અદઃ વ્રતં ચ ઉપયમનં આવિશુદ્ધેઃ જજ્ઞાત્ ॥ ૮ ॥

મમ્વયાર્ય—દ્વિત્રિપંચોન્મિતેઽષ્ટે ૨-૩-૫-ગા-વર્ષમા-મમધુયુ ચેત
શિવાય માઘાદિપંચમુ માધ, ફાગણ, વૈશાખ, ને જ્યેષ્ઠ, માસમાં વા અથવા
સ્વાચારાત્ પોતાના કુલાચાર પ્રમાણે જોઈને ચોલ કર્મ માંગેલમ્ કહેલું છે.
યદિ ને જન્મ એ પ્રસંગમાં જનની માતા સગર્ભાં ગર્ભવતી મયતિ હોય
(તદા) તો યતત્ ચોલ કર્મ મોકાયેમ્ કરવું નહિં, યત્ર જ્યાં ઉપનીત્યા
સાક્ષં જનોઽધ સાધે ક્રિયતે કરાય છે, તદા ત્યારે દ્વિ અદિં યન્નિરોધઃ
ને રોધ કહ્યો છે તે હિ નિશ્ચયથી ન સ્વાત્ થનો નથી, શુભાર્થો દસ્યાણુ
ક્રમક્રમર પુરને અસ્પર્શકે માતાના રજસ્વલાના દોષમાં અદઃ આ પ્રત્ત
પ્રત્ત ચ અને ઉપવસને વિગ્રહ-માવિશુકેઃ શુદ્ધિ પર્થન્ત જહ્યાત્ ત્યાગ
કરવું. ॥ ૮ ॥

॥ મુંડનનું મુઠ ॥

૮—સાવાર્થ—૨-૩-૫-એ વર્ષોના અથવા પોતાના કુલાચાર
પ્રમાણે કહેલા વર્ષોના-માધ, ફાગણ, વૈશાખ, જ્યેષ્ઠ, માસોમાં, “મુંડન”
કરાવવું, પરંતુ જે બાલકનું મુંડન કરવું છે. તેની માતા ને સગર્ભા
હોય તો મુંડન કરાવવું નહિં, પરંતુ જનોઽધ દેતી વળતે ને મુંડન
થાય તો તેમાં તેનો દોષ નથી, તેમજ માતા રજસ્વલા હોય તો
શુભની ઇચ્છાવાળાએ શુદ્ધ થાય ત્યાં સુધી મુંડન જનોઽધ અને
લગ્ન કરવું નહિં.

ધર્મશાસ્ત્રે—મર્તુઃસ્પૃશ્યા ચતુર્થેઽ દ્વિસ્નાનેન સ્ત્રી રજસ્વલા ।

પંચમેઽહનિયોગ્યાસ્પાદૈવે પિત્ર્યેચ કર્મણિ (૬૧)

અર્થ—ત્રી રજસ્વલા થયા પછી ચોથે દિવસે સ્વામીને સ્પર્શ કરવા
સાપક શુદ્ધ થાય ૩ અને પાંચમે દિવસે દેવને પિત્ર ગંગાંધી કર્મમાં સ્પર્શ
કરવા યોગ્ય થાય છે. (૬૧)

(ચોલ કર્મમાં આટકાવ)

મુઠ ચિઃ—પંચમાસાધિકે માતૃ ગર્ભે ચૌલ્લં શિશોર્નિસત્ ।

પંચવર્ષાધિકસ્પેદું સધિષ્યામાપિ માતરિ (૬૨)

૧—પુત્રને પ્રથમ દબાવતી કરાવતી તેને મુંડન કહે છે, જેને આપો
પાપા ક્રમાગતી દસીને બીજે

અર્થ—માતાને ગર્ભ રહે પાંચ માસ પુરા થયા હોય તો બાલકને યોલ કર્મ કરાવવું નહિ, પરંતુ બાલકને પાંચ વર્ષ ઉપરાંત વર્ષ થયા હોય તો ગર્ભવાળી માતા હોય તો પણ યોલ કર્મ કરાવવું શુભ છે. (૧૨)

(માતા રજસ્વલા થઈ હોય તો યોલ કરવા વિષે)

મુ० ગઃ—માત્ રજસ્વલાદોષે નાંદીશાદ્દોત્તરં સદા ।

આવશ્યકે પ્રતં ચૌલં શાંતિં કુર્યાદ્વ્રતં ગૃહી (૬૩)

અર્થ—નાંદ શાદ્ કર્મો પછી બાલકની માતા રજસ્વલા થઈ હોય અને યોલ તથા ઉપનયન કરવાની આવશ્યકતા હોય તો ગૃહસ્થાશ્રમીએ શાંતિ કરીને તે કર્યો કરવાં. (૬૩)

(યોલ કર્મમાં તારા બંધ)

તારાદૌષ્ટ્યેઽન્ને ત્રિકોણોઽધગે વા.સૌરં સત્સ્યાત્સૌમ્યમિત્રસ્વર્ગે ।

સૌમ્યે ષ્ઠેઽન્ને શોભને દુષ્ટતારા શસ્તા, જ્ઞેયા સૌરયાત્રાદિ કૃત્યે (૬૪)

અર્થ—દુષ્ટ તારા હોય તો પણ જો ચંદ્રમા ત્રિકોણ અથવા હ્રસ્વેષ્ઠ હોય, મુષ, શુર, ને શુક્રના ૫૨ વર્ગમાં ચંદ્રમા હોય, તો સૌર કર્મ શુભ છે શુભ ગ્રહની રાશિમાં ચંદ્ર હોય અને ગ્રાહ્યમાં ચંદ્ર શુભ હોય તો દુષ્ટ તારા પણ શુભ બન્યુલી. (૬૪)

કાર્ય વર્ણે રિનારાકિશાનેષુ નિલિલૈર્જ્ઞત્રયે શુક્લસોમે

વ્યંત્યયાદિત્યશાક્રંદુભિરિનહરિત ત્રિવિધૈ સ્વીલકર્મ ।

ધુનેઽર્કારાશુકા ગતકવિનિલિલા મૃત્યુગા મૃત્યુદાઃ સ્યુ

વ્યઞ્જાઃ સંતોઽત્યજ્ઞાસ્ત્યજ ગુહશાશિનો રાત્રિસંધ્યે ચ રિક્તાઃ ॥ ૯

અન્વય—વર્ણેઃ રિનારાકિશાનેષુ (ચૌલકાર્યમ્). નિલિલૈઃ પ્રત્યે શુક્લસોમે દ્યવન્ત્યદ્રયાદિત્યશાક્રેન્દુભિઃ રિનહરિતઃ ત્રિવિધૈઃ ચૌલકાર્યમ્ ધુને અર્કારાશુકાઃ ગતકવિનિલિલાઃ મૃત્યુગાઃ મૃત્યુદાઃ સ્યુઃ વ્યઞ્જાઃ સંતઃ અન્ત્યે જ્ઞાઃ ગુહશાશિનો રાત્રિસંધ્યે ચ રિક્તાઃ ત્યજ ॥ ૯ ॥

મન્વયાર્ય—વર્જેઃ પ્રાક્ષણાદિ વર્જોએ દનારાંકિશનિયુ રવિ, મંગલ, શનિ, ને શનિ,એ વારોમાં અનુક્રમે ચૌલં ચોલ કાર્યમ કરવું, નિઃશિલેઃ બધાએ જપ્તયે બુધ, શુક્ર, ને શુક્રવારે શુક્રસોમે શુક્રલ પક્ષના સોમવારે દ્રવ્યસ્ય દ્રવ્યાદિત્યશાક્રેંદુભિઃ રેવતી, અશ્વિની, પુનર્વસુ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, મૃગશીર્ષે દનહરિતઃ હસ્તથી ને શ્રવણથી ત્રિત્રિમૈઃ ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો વડે ચૌલકર્મ ચોલ સંસ્કાર કાર્યમ કરવો, છુને સાતમે મર્કારાંકિશુક્રાઃ ધર્મે, મંગલ, શનિ, શુક્ર, ગતકર્ચિનિઃશિલાઃ શુક્ર વિનાના બધા મહો મૃત્યુગાઃ આઠમે રહેલા મૃત્યુદાઃ સ્યુઃ મરણ કરે છે, વ્યઃપ્રાઃ ચંદ્ર સિવાયના સત્તઃ શુભ મહો, અન્ત્યે પારમે દૃષ્ટાઃ શુભ છે, ગુહ્યશશિનો ૬-૧૫-તિથિઓ શાન્તિ સંદાયે શનિને બંને મેંધા, જ અને રિક્તાઃ રિક્તાઃ તિથિને ત્યજ ત્યાગ કરવી. ॥ ૬ ॥

૯—ભાવાર્થ—રવિ, મંગલ, શનિ અને શનિ એ વારોમાં અનુક્રમે પ્રાક્ષણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય ને શૂદ્રે તેમજ પ્રાક્ષણાદિ સર્વ વર્ણોએ બુધ, શુક્ર, શુક્ર, શુક્રલપક્ષના સોમવારે, અને અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, રેવતી એ નક્ષત્રોમાં અંકન કરાવવું શુભ છે.

॥ મુંઠનની લાભ શુદ્ધિ. ॥

સાતમા સ્થાનમાં રવિ મંગલ શુક્ર શનિ અને આઠમા સ્થાનમાં શુક્ર વિના કોઈ પણ મહો હોય તો મરણ કર્તા થાય છે. ચંદ્ર વિના કોઈ પણ શુભ મહો બારમે આવે તો શુભ બાણવો, અને ૪-૬-૯-૧૪-૧૫ એ તિથિઓ, શનિને સંધ્યા અશુભ બાણવી.

(દક્ષિણાયનેમાં શુક્રાદિ નિષિદ્ધ કર્મો.)

મુનિ ચિઃ—ગીર્વાણાંબુમતિષ્ઠા પરિણયદ્વના ધાનમેહ પ્રવેશા

ઐર્લ રાજામિપેકો વ્રતમાણિ શુભદં નૈવ યામ્યાયને સ્યાત્.

નોવા વાત્સ્યાસ્તવાધ્યે સુરસુરુસિતયો નૈવ કેલ્લદયે સ્યાત્.

પણ વાર્ધચ કેચિજ્જહાતે તમપરે પાવદીણાં તદુપ્રે (૬૬)

અર્થ—દેવ કુપો વાવ વિગેરે જાત્રાગમની પ્રતિષ્ઠા, વિવાહ, અન્નપ્રાધાન, ગેદ પ્રવેશ, શ્રાદ્ધ કર્મ, સન્નિવાસિયેક બને મજાપરીત એ ડામો દક્ષિણાયન

સૂર્યમાં કરવા નહિ, તેમજ ગુરુ, શુક્રની બાધ્ય, અસ્ત, અને વૃદ્ધ અવસ્થામાં ધૂમકેતુના ઉદયમાં પણ તે કામો કરવાં નહિ, કેટલાકના મતથી ધૂમકેતુના ઉદયથી ૭ અથવા ૧૫ દિવસ છોડીને કાર્ય થઇ શકે છે. ખીજા આચાર્યોના મતથી સંપૂર્ણ ઉદય ત્યાગ કરવો. (૬૫)

(ગુરુને શુક્રની બાધ્ય વાર્ધક્ય અવસ્થામાં દિન સંખ્યાનું પ્રમાણ.)

પુરઃપશ્ચાત્પૃગોર્વાલ્યં ત્રિદશાહંચ વાર્ધક્યમ્ ।

પક્ષં પંચાદિનં તે દ્વે ગુરોઃપક્ષ મુદાહૃતે (૬૬)

તે દશાહંદ્વયોઃપ્રોક્તે કૈશ્વિત્સપ્તદિનં પરૈઃ ।

ક્યંહંતવાસયિકેપ્યન્યૈ રર્ધાંચૈવહં વિધોઃ (૬૭)

અર્થ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામાં ઉદય થયેલા શુક્રની ક્રમે ૩-અને ૧૦ દિવસો મુધી બાધ્ય અને વૃદ્ધ અવસ્થા જાણવી, પૂર્વ પશ્ચિમમાં અસ્ત પામેલા શુક્રની ક્રમે ૧૫-અને ૫-દિવસો મુધી બાધ્ય અને વૃદ્ધાવસ્થા જાણવી, ગુરુની ૧૫ દિવસોની બન્ને અવસ્થા જાણવી, કોઇના મતથી દિશાના પ્રમાણને ન ગણતાં સામાન્ય રીતે ૧૦ દિવસ મુધી ગુરુ શુક્રની બાધ્યને વૃદ્ધાવસ્થા જાણવી, કેટલાકે ૭^૧ દિવસ મુધી કહે છે, ચંદ્રની બાધ્યાવસ્થા આધારે દિવસની અને વૃદ્ધાવસ્થા જણ દિવસની સમાજવી. (૬૬-૬૭)

મુક્તાભ્યક્તોપવાસીશ્વરજનયુવતીપ્રાગ્વયસ્કાશ્ચ યોગી

યાત્રાપુદ્ગોન્મુસ્તાયે કૃતદિનવિધયોસ્ત્યંવકાસ્તે ન મુંઢયાઃ ।

સીમંતોર્ધ્વં ન પત્યુ નૈસ્વકચલવનં દૂરદેશપ્રયાણં

વૃક્ષચ્છેદઃ સમુદ્રાપ્લુતિમૃતહરણે સ્પાદતે ઝવડ્યકાર્યાવ ॥૧૦॥

અન્વય—મુક્તાભ્યક્તોપવાસીશ્વરજનયુવતીપ્રાગ્વયસ્કાઃચ યોગી
યે યાત્રાપુદ્ગોન્મુસ્તાયે કૃતદિનવિધયઃ અત્યંવકાઃ તે ન મુંઢયાઃ
સીમંતોર્ધ્વં પત્યુઃ નૈસ્વકચલવનં દૂરદેશપ્રયાણં વૃક્ષચ્છેદઃ સમુદ્રા-
પ્લુતિમૃતહરણે અવશ્યકાર્યાત્ કલે ન સ્પાત્ ॥૧૦॥

૧—માર્ત૯૩કર સ્વત દિવસ કહે છે. તે પણના મત પ્રમાણે માન્ય છે, મારે તે દિવસોનું લેવા, અવસ્ય કામમાં ઉપસે મત અંગીકાર કરવો.

અન્યથાર્થ—શુક્રાશ્વકોપવાસીશ્વરજનયુવતીપ્રાગ્વયસ્કાઃ જન્મા પછી, તેજ યોગીને, ઉપવાસ કરીને, રાજના સેવકે, સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીએ, અને પ્રથમ અવસ્થાવાળાએ જ અને યોગી યોગીએ જે જોએ યાત્રાચુદ્ધોન્મુસ્તાઃ પ્રયાણ તથા સંચામમાં તત્પર થયેલા કૃતદિનવિચયઃ દિવસનો વિધિ કરીને અસ્ત્યંધકાઃ પોતાના માતા પિતાના શ્વપતૌ તે તેઓ ન મુંઢયાઃ મુંઢવા નહિ, સીમન્તોર્ધ્વે સીમંત યથા પછી પંચુઃ સ્વામીના નસકચલવનં નખ તથા વાળનું છેદન દૂરદેશમયાણં દૂર દેશનું પ્રયાણ દુશ્ચછેદઃ ઝાડનું કાપનું, સમુદ્રાણ્હતિમૃતિહરણે સમુદ્ર સ્નાન અને ગડદાને - લેઈ જવું તે સર્વ અવશ્યકાર્યોન્ અવશ્ય કામ ઋત્તે વિના. ન સ્વાત્, ન કરવું, ૫૧૦૫

॥ હજમત નહિ કરાવાનાં કરણો. ॥

૧૦ સ્વાર્થ—જમીને, તેજ મર્દન કરીને, ઉપવાસી હોય ત્યારે, રાજના નોકરે, સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીએ, પચાસ વર્ષની અંદરનો પુરુષ, યોગી, યાત્રા મુસાફરી કે લડાઈમાં જનારે, હરમેશનું નિત્ય કર્મ કર્યા પછી, જેને માળાપ લાગે છે તેઓએ મુંઢન (હજમત) કરાવવું નહિ.

॥ મર્લવતી સ્ત્રીના પતિએ ન કરવાનાં કામો ॥

સ્ત્રીને સીમંત સંસ્કાર કર્યા પછી તેના સ્વામીએ નખ તથા વાળ લેવડાવવા નહિ, ઝાડ કાપવું નહિ, સમુદ્રમાં નહાવું નહિ, મહદુ ઉચકવું નહિ, અને લાંબી મુસાફરીએ જવું નહિ, આ બાળતો અગત્યના કામ સિવાય કરવી નહિ.

(મર્લવતી સ્ત્રીના પતિને દ્વાર કરાવવાની શું.)

સ્મૃતિઃ—ક્ષૌરં નૈમિત્તિકં કુર્યાન્નિષેધે સત્યપિ ધ્રુવશ્ચ, ।

પિત્રોઃપ્રેતવિધાનં ચ ન દોષસ્તત્ર વિધતે (૬૮)

ગંગાયાં માસ્કરણેષ્ટે માતાપિત્રો મૃતેઽહનિ ।

આધાને સોમપાને ચ પદ્મ ક્ષૌરં વિધીયતે (૬૯)

અર્થ—હરમેશની હજમત-માતાપિતાના પ્રેતનું વિધાન, તેમજ ગંગા, બાસ્કર છેવ, માતાપિતાના મરણ દિવસે અન્યાધાન ને સોમપાન એ ૧ બાળતોમાં દ્વાર મર્લવતી સ્ત્રીના પતિથી ધર્મ શકે છે, (૬૮-૬૯)

વૃહસ્પતિઃ—રાજકાર્યે નિયુક્તાનાં નરાણાં ભૂપસેવિનામ્, ।
સ્મશ્રુલોમનસ્વચ્છેદે નાસ્તિ કાલવિશોધનમ્ (૭૦)

અર્થ—રાજકાર્યમાં જોડાયેલા અધિકારીભાણુસેવે અને રાજની નોકર ચાકરોને ડાઘી, મુંઝ, નખ, ત્રિગેરે મુકાવામાં મુદ્દત્તની જરૂર નથી. (૭૦)

શૌરં ચૌલોક્તમાદૌ ગદિતમથ રવિસેત્રગંગાધ્વરાગ્ન્યા-
ધાને પિત્રો વિનાશે દ્વિજનૃપકથને સર્વદા શૌરં મિષ્ટમ્ ।

મિત્રઙ્ગકાર્કાદિર્તાંતિમહરિતુરગૈઃ પંચમેઽન્દ્રે ઘતાત્મા-
વિધારંભોક્તકાલેઽક્ષરવિધિ રઘટેસૌમ્યસંજ્ઞેઽયનેર્કે ॥૧૧॥

અન્વય—ચૌલોક્તમાદૌ શૌરં ગદિતમ્ રવિસેત્રગંગાધ્વ-
રાગ્ન્યાધાને પિત્રોઃ વિનાશે દ્વિજનૃપકથને સર્વદા શૌરં મિષ્ટમ્, અથ
મિત્રઙ્ગકાર્કાદિર્તાંતિમહરિતુરગૈઃ પંચમેઽન્દ્રે ઘતાત્માક્ વિધારંભોક્ત
કાલે અઘટે સૌમ્યસંજ્ઞે અયનેર્કે અક્ષરવિધિઃ (શુભઃ) ॥૧૧॥

અર્થ—ચૌલોક્તમાદૌ શાલમાં કહેલા નક્ષત્રાઢિકમાં, શૌરં દોર
ગદિતમ્ કહેલું છે, રવિસેત્રગંગાધ્વરાગ્ન્યાધાને સૂર્યક્ષેત્ર, ગંગાપત્ર ને
અગ્ન્યાધાનમાં પિત્રોઃ માળાપના વિનાશે મરણમાં દ્વિજનૃપકથને પ્રાણયુને
રાજની આશામાં સર્વદા કહેશે શૌરં દોર મિષ્ટમ્ કહેલું છે, અથ
ત્યાર પછી મિત્રઙ્ગકાર્કાદિર્તાંતિમહરિતુરગૈઃ અનુરાધા, હસ્ત, ચિત્રા,
સ્વાતી, મુનર્વસુ, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, થ્રવણ, અશ્વિની, નક્ષત્રોમાં, પંચમેઽન્દ્રે
પાંચમા વર્ષમાં, ઘતાત્મા પ્રાક્ જનોર્ધ દીપા પહેલાં વિધારંભોક્તકાલે
વિધારંભમાં કહેલા સમયમાં અઘટે કુંભસંક્રાંતિ સિંચાપના સૌમ્યસંજ્ઞેઽયનેર્કે
ઉત્તરાષ્ણના સૂર્યમાં અક્ષરવિધિઃ અક્ષર લખવાનો આરંભ (શુભઃ)
સારો છે, ॥૧૧॥

॥ સાધારણ દોર વિધિ ॥

૨૨ શાવાર્થ—મુંડનમાં કહેલાં તિથીવાર નક્ષત્રોમાં દોર
(હજમત) કરાવવી, સૂર્યક્ષેત્રમાં ગંગા ઉપર ચત્રના કાર્યમાં અગ્નિહોત્રી-
એ માતાધિતાના મરણ સમયે પ્રાણયુ છે રાજની આશા થાય ત્યારે
કંઈ પણ મુદ્દત્ત જોયા વગર પોતાની મરણ પ્રભાણે હજમત કરાવવી.

॥ પહેલાં અક્ષર-લખાવવાનું મુ. ॥

અશ્વિની, પુનર્વસુ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ
દેવતી એ નક્ષત્રોમાં જનોઇ દીધા પહેલાં પાંચમા વર્ષમાં અને કુંભ
સકાંતિ સિવાયના ઉત્તરાયણમાં વિધારંભમાં^૧ કહેલા મુદ્દર્તમાં અ-
ક્ષરનો આરંભ કરાવવો.

(રાખના હોરમાં વિશેષ)

૪૫૦૧૧:—મિત્રાચલર્ષી દિગ્ગવન્દિતારા વરા સદાપાસ્મ વિરુદ્ધતારા ।

સ્વાત્પંચમં પંચમમેવચાહઃ ક્ષપ્ત્રાક્રિયા પંચજનેશ્વરાણામ્ (૭૧)

અર્થ—રાખઓને હોર કર્મમાં, કૃતિકા, રેહિણી, મધ્યા, અનુરાધા
ને ત્રણે ઉત્તરા એ નક્ષત્રોનો ત્યાગ કરી, પીળે નક્ષત્રો લેવાં, તેમાં ૩-૫-૭
મી તારા ત્યાગ કરીને દર પાંચ પાંચ દિવસે હળમત કરાવવી શુભ છે, (૭૧)

(સન્યાસીને વિધવાના હોર વિશે.)

કર્મન્દિનાં પક્ષવિરામયસે સ્વાહ્મચર્યાહિત પાવતાનાં ।

સલાં સદા મુંહનમપ્યશુદ્ધૌ ચતુર્વિધૈર્નો ઘંસાપર્હં ચ (૭૨)

અર્થ—સન્યાસી, અમિહોત્રી ને વિધવા સ્ત્રી તેઓને પુનઃ અમાંસના
દિવસે શુદ્ધિ રહિતમાં પણ આર પ્રકારના ગાહત્યાદિ પાપોને નાશ કરનાર
એવું હોર થઈ શકે છે. (૭૨)

વિપ્રાદેર્ગર્ભતોઽન્દેઽષ્ટશિવરત્રિમિતે જન્મતો વા વ્રતં સ્વા-

દત્રાનિષ્ટેપિ જીવેઽનિમિપરવિમયૌ કાર્યમન્દસ્ય દાદર્પાત્ ।

સ્વાન્દાદ્ધર્વં ક્રમાદા દ્રિગુણિતશરદો નિચમન્દક્રમેણ

પંચાષ્ટાંકાન્દતો વા પ્રપથનરુચિતઃ શસ્ત્રમેષાં તદાહુઃ ॥૧૨॥

અન્વયઃ—ગર્ભતઃ વા જન્મતઃ અષ્ટશિવરત્રિમિતે અન્દે વિપ્રાદેઃ
વ્રતં સ્વાત્ અત્ર અનિષ્ટે જીવે અપિ અનિમિપરવિમયૌ અન્દસ્ય દા-
દર્પાત્ કાર્યમ્ સ્વાન્દાત્ ડ્ધર્વં ક્રમાત્ આદ્રિગુણિતશરદઃ અન્દક્ર-
મેણ નિચં વા પ્રપથનરુચિતઃ પંચાષ્ટાંકાન્દતઃ ણ્ણાં શસ્ત્રં આહુઃ ॥૧૨॥

અન્યથા—ગર્ભતઃ ગર્ભથી વા અથવા જન્મતઃ જન્મથી, અષ્ટ-
શિવરાત્રિમિતે ૮-૧૧-૧૨ માં અષ્ટે વર્ષમાં વિપ્રાદેઃ બ્રાહ્મણ વિગેરેને વ્રત
પત સ્થાત્ હોય, અગ્ર આમાં અનિષ્ટે અનિષ્ટ જીવે અપિ ગુરુ હોય પણ
અનિમિષ્વરવિમધૌ મીન રાશિના સૂર્ય વિષે ચેત્ર માસમાં અષ્ટસ્ય વર્ષનું
દાદર્યોત્ત્ ગ્રહ હોવાથી કાર્યમ્ પત કરવું, સ્વાદ્વાન્ પોતાના વર્ષથી
ઊર્ધ્વે ઉપર ક્રમાત્ અનુક્રમથી આદિગુણિતશરદઃ બમણાં કરેલાં વર્ષ
મુધી અષ્ટક્રમેણ વર્ષના અનુક્રમે નિર્ધારિત લાયક છે. વા અથવા
પ્રપટનશ્ચિતઃ બહુવાની ઇચ્છાથી પંચાષ્ટકાન્દતઃ ૫-૮-૯ વર્ષથી દર્શા
બ્રાહ્મણદિકને શસ્ત્રે એક માહુઃ કહે છે, ૥૧૨૥

॥ જનોષ્ઠનું મુઠ ॥

૧૨ ભાવાર્થ—ગર્ભથી અથવા જન્મથી ૮-૧૧-૧૨ એ
વર્ષોમાં, બ્રાહ્મણથી અનુક્રમે ત્રણ વર્ષને જનોષ્ઠ દેવી, એ વર્ષોમાં
પોતાની રાશિથી ગુરુ અશુભ હોય તો પણ મીન રાશિના સૂર્યમાં
ચેત્ર માસમાં જનોષ્ઠ દેવી, કારણ કે બ્રાહ્મણ વિગેરેને ઉપર કહેલાં
વર્ષો બહુવાન હોવાથી હરકત નથી તેમજ બ્રાહ્મણદિકને ઉપર કહેલાં
વર્ષોથી બમણાં વરસ મુધી જનોષ્ઠ દેવાની હરકત નથી, પરંતુ
પ્રથમ કહેલાં પોત પોતાનાં વર્ષોથી જેમ જેમ વર્ષો વધતાં જાય
તેમ જનોષ્ઠ દેવાનું ફલ એણું બાણવું, હવે બ્રાહ્મણદિકને જો
જલદી વેદ બહુવાની ઇચ્છા હોય તો અનુક્રમે ૫-૮-૯ એ વર્ષો
જનોષ્ઠ દેવી,

(ઉપવીતમાં અત્યંતર.)

ઉચ્ચ૦ વિઃ—ઉપવીતાવિધાનકં વિશામલમર્કમતિમે વિવશ્ચિતઃ ।

અપિ પણ્યફલાન્તયે ભવે દવદન્વા વ્રતમષ્ટકેઽબ્દકે (૭૩)

અર્થ—વૈશ્યોને ખારમે વર્ષે ઉપવીત આપવી, પરંતુ જો વેપાર કરવાની
ઇચ્છા હોય તો આક્રમે વર્ષે ઉપવીત આપી શકાય છે, (૭૩)

૧-બ્રાહ્મણને ૧૬, ક્ષત્રિયને ૨૨, વૈશ્યને ૨૪ વર્ષ મુધી ઉપવીત
ઉપર જનોષ્ઠ દેવાનો અધિકાર છે, ત્યાર બાદ જનોષ્ઠ દેવાનો અધિકાર
રહેતો નથી.

વરમર્ણવચીવરામુજાં વ્રતમેકાદશમે ચ હાયને ।

સુસમીકવિધાનતેજસે સ્વલુ પટ્ટેન્ન ન વિભ્રમો ભવેત્ (૭૪)

અર્થ—ક્ષત્રિપતે અગીઆરમા વર્ષે ઉપરીત આપવી, અને મુદ્દના માટે ને ધતુમ્મ ધારણ કરવાની ઇચ્છા હોય તો હજુ વર્ષે જનોઈ દેવી. (૭૪)

કુમ્બુજામપિ સપ્તમાદતો ડર્કસમાપટ્કમુદીરિતં વ્રતે ।

યવનામુરિદેવલોકિાભિ વિંબુષૈ રાચિતસંમિતૈ વિંશામ્ (૭૫)

અર્થ—યવન, આમુરિ ને દેવલ એ રૂપિઓના મતથી ક્ષત્રિપતે વૈશ્યને સાતમા વર્ષથી ૬ વર્ષ પર્વત ઉપરીત આપી શકાય છે, (૭૫)

રાશેઃ પદ્મ્યાચલસ્યો ગુહારિહ શુભદઃ પૂજયાંસ્યાત્તયાપિ ।

પ્રાત્યોઽવુસ્યોઽષ્ટમો નો યદિ નિજગૃહગસ્તુંગગોઽપિ શસ્તઃ ।

एवंकन्यर्क्षतः स्यादतितरगुणिनो लब्धये वाऽतिकाळे-

ऽनिष्टोऽपीहद्विरर्च्योऽष्टमभवनगतः शोभनः स्यान्निरर्च्यः ॥१३॥

અંશવયં—રાશેઃ પદ્મ્યાચલસ્યઃ ગુરુઃ રહે પૂજયા શુભદઃ (સ્યાત્) પ્રાત્યઃ અવુસ્યઃ અષ્ટમઃ તયાડપિનો શુભઃ યદિ નિજગૃહગઃ તુંગગઃ અપિ અગ્ર શસ્તઃ એવંકન્યર્ક્ષતઃ સ્યાત્ અતિતરગુણિનઃ લબ્ધયે વા અતિકાલે અનિષ્ટઃ અપિ રહે દ્વિઃ અર્ચ્યઃ અષ્ટમમવનગતઃ ત્રિઃ અર્ચ્યઃ શોભનઃ સ્યાત્ ॥૨૩॥

અંશવયર્થ—રાશેઃ ૦૮-મરાશિથી પદ્મ્યાચલસ્યઃ ૧-૩-૧-૧૦ માં સ્થાનમાં રહેશે. ગુરુઃ ૧૨, રહે અહિં પૂજયા પૂજથી, શુભદઃ સ્યાત્ શુભ રૂઢ આપે છે, પ્રાત્યઃ ૧૨ માં અંબુસ્યઃ ૪ થો, અષ્ટમઃ આઠમો તયાડપિ પૂજથી પણ નો શુભઃ શુભ થતો નથી, યદિ ને, નિજગૃહગઃ ૨૫મડી હોય, તુંગગઃ ઉચ્ચનો હોય, અપિ પણ, અગ્ર અહિં, શસ્તઃ શ્રેષ્ઠ છે, એવં એ પ્રમાણે, કન્યર્ક્ષતઃ ઠંભાની રાશિથી, સ્યાત્ થાય છે. અતિતરગુણિનઃ અત્યંત શુભવાન વરની, લબ્ધયે પ્રાપ્તિને માટે વા અથવા અતિકાલે વપ્તવ વિની જતો હોય, તો અનિષ્ટઃ ખરાબ છતાં, અપિ પણ, રહે અહિં, ત્રિઃ એ વાર, અર્ચ્યઃ પૂજવો, અષ્ટમમવનગતઃ આઠમા રથા-

નમાં રહેલો, ત્રિઃ ત્રણવાર; મર્ચ્યઃ પૂજ્યો એટલે શોભનઃ શુભ, સ્વાત્ થાય, ॥ ૧૩ ॥

॥ ઉપવીતમાં જોવાતું શુરૂ બલ ॥

૧૩—ભાવાર્થ—પોતાની જન્મરાશિથી ગણતાં ૧-૩-૬-૧૦ મો શુરૂ હોય તો તે શુરૂની પૂજા કરીને જનોઈ દેવી, પરંતુ ૪-૮-૧૨ એટલા સ્થાનમાં શુરૂ હોય તો પૂજા કરાવીને પણ જનોઈ દેવી નહિ, તેમાં પણ જનોઈ દેવી વખતે કર્ક-ધન-કેમીન રાશિનો શુરૂ પંચાંગમાં હોય તો ૪-૮-૧૨ મો શુરૂ પણ શુભ નાણુવો, જનોઈમાં શુરૂ બલની ચેઠે. લગ્નમાં પણ કન્યાની રાશિથી શુરૂ બલ જોવું,

॥ સંકટમાં શુરૂની વિશેષ પૂજા ॥

અધિકે શુભવાન વર મલતો હોય ને કન્યાકાળ જતો હોય એવા સંકટના વખતમાં, એવા ને બારમા શુરૂનું બમણું પૂજન કરવાથી શુભ થાય છે, તેમજ આઠમો શુરૂ હોય તો પણ ત્રણ ઘણું પૂજન કરવાથી શુભ સમજવો.

(નેષ્ટ શુરૂનો વિશેષ અપવાદ)

મુન્નં ચિ—સ્તોત્રેસ્વમે સ્વમેત્રેવા સ્વાંશે વર્ગોત્તમે ગુરુઃ ।

રિઃફાઘ્નુર્યગોડ્પીષ્ઠોનીચારિસ્વઃ શુભોપ્યસત્ (૭૬)

અર્થ—શુરૂ હૃદયમાં હોય, રંગુલી હોય, પોતાના મિત્રના ઘરમાં હોય, પોતાના નવમાંસમાં હોય અને વર્ગોત્તમી હોય તો ૪-૮-૧૨ સ્થાનોમાં રહેલો હોય છતાં પણ દોષ નથી, અને શુભસ્થાનાદિમાં હોય છતાં નીચ રાશિનો ને સત્રુના ઘરમાં હોય તો અશુભ ફલ આપે છે. (૭૬)

૧-પંચાંગમાં જોતાં એ રાશિઓમાં શુરૂ હોય તો પુરવેને જનોઈ દેતાં ને કન્યાને પરણતાં ૪-૮-૧૨ મો શુરૂ હોય તો પણ તે શુભ નાણુવો, અને જોતે ૧-૩-૬-૧૦ મો શુરૂ હોય તો તે અવશ્ય શુભ નાણુવો, માટે તેની પૂજા કરવાની બીજકુલ જરૂર નથી, એ શુરૂ હૃદયમાં શુભ ફલ આપનારો જ મમજવો,

દ્વીપ્વાયાગાંકસંસ્થો વ્યયજલનિધનગ્યભ્રગૈશ્ચેન્નવિદ્ઃ
શસ્તોઽનિષ્ઠોઽપિ ચામં શુભં રૂઢ સ્વચરૈઃ વેધિતોનોઽષ્ટમસ્થઃ ।
શુક્રે માઘાદિપંચસ્વિનશુભદિવસે શ્રાવ્દલેઽન્હોવ્રતં સ—
સ્વપ્ત્વાઽનધ્યાયરિક્તાતિથિમુનિમદનાં ચંદ્રભાગં પ્રદોષમ્ ॥૧૪॥

અન્વય—દ્વીપ્વાયાગાંકસંસ્થઃ વ્યયજલનિધનગ્યભ્રગૈઃ નવિદ્ઃ
ચેત્ શસ્તઃ અનિષ્ઠઃ અપિ સ્વચરૈઃ ચામં વિદ્ઃ રૂઢ શુભઃ વેધિતઃ
અષ્ટમસ્થઃ નો શુભઃ માઘાદિપંચમ્ શુક્રે રૂનશુભદિવસે અન્દઃ શ્રાવ્દલે
અનધ્યાયરિક્તાતિથિમુનિમદનાન્ ચંદ્રભાગં પ્રદોષમ્ સ્વપ્ત્વા
વ્રતં સત્ ॥૧૪॥

અન્યયાર્થ—દ્વીપ્વાયાગાંકસંસ્થઃ ૨-૫-૧૧-૬-૯ એ સ્થાનોમાં
રહેલો વ્યયજલનિધનગ્યભ્રગૈઃ ૧૨-૪-૮-૩-૧૦ એ રહેલા પ્રલોધી, ન
વિદ્ઃ વેધાયેશે ન હોય ચેત્ તો શસ્તઃ એક છે, અનિષ્ઠઃ અપિ અનિષ્ઠ
હતાં પણ સ્વચરૈઃ પ્રલોધી, ચામં વિપરીત, વિદ્ઃ વેધાયેશે, રૂઢ અર્થે
શુભઃ સારો છે, વેધિતઃ વેધવાળો, અષ્ટમસ્થઃ આઠમે રહેલો નો શુભઃ
સારો નથી, માઘાદિપંચમ્ માધવી પાંચમાસેમાં, શુક્રે શુભપક્ષમાં,
રૂનશુભદિવસે રવિને શુભ દિવસોમાં, અન્દઃ દિવસના શ્રાવ્દલે પહેલા ભાગમાં
અનધ્યાયરિક્તાતિથિમુનિમદનાન્ અનધ્યાય, રિક્તા-સાતમ-તેરમ-એ તિથિ-
યોને ચંદ્રભાગ કહેના નવમાંથને પ્રદોષ પ્રદોષને સ્વપ્ત્વા ત્યાગ કરીને વ્રત
મત, સત્ એક બહુજી, ॥૧૪॥

॥ શુક્રના વેધ બાબત ॥

૧૪—આવાર્થ—પોતાની રશિથી ૨-૫-૭-૯-૧૧ એ
સ્થાનોમાં રહેલો શુક્ર એક બહુજી તે સારા શુક્રને પણ નો તેજ
પ્રમાણે પોતાની રશિથી ગણતાં ૧૨-૪-૩-૧૦ અને ૮ મો સૂર્યથી
ચાલિ સુધીનો કોઈ પણ શ્રદ્ધ રહીને વેધ કરતો ન હોય તો તે શુક્ર
સારો બહુજી, પરંતુ વેધ કરતો હોય તો સારો બહુજી નહિ,

॥ વામવેધ બાબત ॥

તેમજ ૧૨-૪-૮-૩-૧૦ એ નેક શુક્રને ઉપર પ્રમાણે પો-
તાની રશિથી ૨-૫-૧૧-૭-૯ એ સ્થાનોમાં કોઈ પણ શ્રદ્ધ આવી,

અનુક્રમે વેધ કરતો હોય તો અશુભ ગુરૂ પાંચ શુભ થાય છે, તે અશુભ ગુરૂને આ પ્રમાણે યતા વેધને “વામવેધ” કહે છે, પરંતુ આઠમે આવેલા ગુરૂને વામવેધ યતો હોય તોપણ તેને શુભ જાણવો નહિ.

॥ જનોઈતું સુ. ॥

માધ-કર્ગણ-ચેત્ર-વૈશાખ-જ્યેષ્ઠ-એ માસોમાં અજવાળીઆમાં રવિ-ગુરૂ, ક્ષીણ પંચ વિનાનો ચંદ્ર, પાપગ્રહરહિત બુધ-એ વા. રોમાં અને બપોર પહેલાં જનોઈ દેવી, પરંતુ અનધ્યાય^૧ ૪-૭-૯-૧૩-૧૪ એ તિથિયો ઠકનો નવમાંસ અને પ્રદોષ^૨ એ જનોઈના સુદર્તમાં લેવાં નહિ.

સમજ—જેને જનોઈ હેવું છે, તેને જે દિવસે જનોઈ દેવાતું સુદર્ત આખું હોય તે દિવસે પંચાંગમાં ગુરૂ કઈ રાશિનો છે તે જોવું, અને ઉપવીત ધારણ કરનારની રાશિથી પંચાંગની ગુરૂની રાશિ સુધી ગણતાં જેટલી સંખ્યા આવે તેટલામો ગુરૂ તે બંદુકને થયો એમ જાણવું, એમ ગણતાં તે ગુરૂ જો ૨-૫-૭-૯-૧૧ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ ગુરૂ સિવાયનો કોઈ પણ ગ્રહ બંદુકની રાશિથી તે ગ્રહોની પોતાની રાશિ સુધી ગણતાં જો અનુક્રમે ૧૨-૪-૩-૧૦-૮ મો કોઈ પણ ગ્રહ હોય તો અનુક્રમે ૨-૫-૭-૯-૧૧ મો ગુરૂ સારો હોવા છતાં નેષ્ટ જાણવો.

ઉદાહરણ—જનોઈ દેવાના દિવસે પંચાંગમાં ગુરૂ વૃષભ રાશિનો છે, અને બંદુકની રાશિ મકર છે તો તે ગ્રહોચારીને તે દિવસે ગુરૂ પાંચમો થયો તે ગુરૂ સારો કહેવાય, પરંતુ તે દિવસે મંગલ મેષ રાશિનો છે, તે બંદુકને ચોથો થયો, તો બ્યારે પાંચમો ગુરૂ સારો છે પણ જેની રાશિએ પાંચમો ગુરૂ છે, તેનીજ રાશિએ ચોથો મંગલ આવ્યો તો તે પાંચમો ગુરૂ વેધાયેલો થયો એમ જાણવું, તેમજ કોઈ પણ ગ્રહ ચોથો હોય તો પશુ તે ગુરૂ વેધાએલો જાણવો, એટલે તે ગુરૂ સારો સમજવો નહિ, એજ પ્રમાણે બીજા ગુરૂ હોય ત્યારે ગુરૂ સિવાયનો કોઈ પણ ગ્રહ બ્યારે હોય તો તે ગુરૂ વેધ પામેલો સમજવો, તેમજ સાતમા ગુરૂને કોઈ ગ્રહ ત્રીજો હોય તો વેધ કરે,

એજ પ્રમાણે નવમા ગુરને કોઈ પણ દસમે રહેલો મદ અને અગીઆરમા ગુરને આઠમે રહેલો કોઈ પણ મદ વેધ કરે છે.

સમજ—એજ પ્રમાણે પોતાની રાશિથી ગુરની રાશિ સુધી ગણતાં ને ગુર ૧-૪-૮-૧૦-૧૨ મે આવે તે નેષ્ટ જાણવો, પરંતુ જ્યારે ગુર ત્રીજે હોય ત્યારે કોઈ મદ પોતાની રાશિથી ગણતાં ૭ મે હોય તો ગુરને “વામવેધ” એટલે અવળો વેધ થયો, તેથી તે ગુર અશુભ નહિ પણ સારો જાણવો, તેથી જીને ગુર ૪ થો હોવા છતાં બીજે કોઈ મદ ૫-મે હોય તો તે ગુર શુભ સમજવો, તેમજ ૮ મે ગુર હોય ને ૧૧ મે બીજે મદ હોય, ગુર ૧૦ મે હોય ને બીજે મદ ૯ મે હોય, ૧૨ મે ગુર હોય ને કોઈ પણ મદ ૨ ને હોય તો તે ગુર વેધ પામેલો જાણવો, એટલે ગુર અશુભ હોવા છતાં વેધ થવાથી શુભ થાય છે. દસ ૮ મે ગુર હોય ને તેને વેધ થતો હોય તો પણ તેને અશુભ જાણવો.

ઉદાહરણ—ખડકને ૭ દિવસે જન્મોઈ દેવી છે તે દિવસે ગુર, મિથુન રાશિનો છે, ને ખડકની રાશિ મેષ હોવાથી ત્રીજે ગુર થયો, તે અશુભ જાણવો. પરંતુ તે દિવસે પંચાંગમાં જુલારાશિમાં બીજે કોઈ પણ મદ હોય તો મેષ રાશિથી સાતમે આવ્યો, એટલે સાતમા આવેલા મદથી ત્રીજે ગુર વામવેધ ખમીકો થયો, તેથી તે ગુર અશુભ હોવા છતાં શુભ જાણવો, તેમજ ખડકની જો પૃથિક રાશિ હોય અને ગુર મિથુનનો હોય તો તે ગુર ૮ મે થયો, પરંતુ તે દિવસે જો કન્યારાશિ પર કોઈ બીજે મદ પંચાંગમાં હોય તો તે મદ ૧૧ મે થવાથી આઠમા ગુરને વામવેધ થયેલો જાણવો, તેથી ૮ મે ગુર સારો થયો, પરંતુ શ્રેયઃકરનું કહેવું એવું છે કે, વામવેધના કાષ્ટમાં જતાવ્યા પ્રમાણે દરેક અશુભ ગુર વામવેધથી સારો થાય છે, પણ આઠમા ગુર વામવેધ થવા છતાં પણ શુભ થતો નથી. આરે આઠમા ગુરને વામવેધથી શુભ જાણવો નહિ.

ગુરવેધ.

વામવેધ.

૩	૫	૭	૯	૧૧	ગુર.
૧૨	૪	૬	૧૦	૮	બીજે મદ.

૩	૪	૮	૧૦	૧૨	ગુર.
૭	૫	૧૧	૯	૨	બીજે મદ.

(મેષ રાશિના સૂર્યમાં મતાન્તર.)

જ્યો-વિં-હંસેઽનગે હારિતદેવલાદયો વ્રતાક્રિયારંભમલં નમેનિરે ।
વ્યાસાદયો ધર્માવિદોઽનિશંત્રતંવદંતિ તસ્મિન્કલમાધવાશ્રિતે (૭૭)

અર્થ—હારિત ને દેવલ રૂપિ વિગેરે મેષરાશિના સૂર્યમાં મતારંભ કરતા નથી, અને વ્યાસ વિગેરે ધર્મ જાણનારાઓ હસ્તમેશાં વૈશાખ માસમાં પ્રાપ્ત થયેલા મેષરાશિના સૂર્યમાં ઉપરીત આપવાનું કહે છે, (૭૭)

(રતુ પ્રમાણે ઉપરીત સંસ્કાર)

સદા વરં કાશ્યાપિકામરાણાં મધાવૃતૌ મેચ્છલવંધકર્મ ।

મધો નિદાઘે કિલ બાહુજાનાં વિશાં ભવેત્પાવૃષિ વા નિદાઘે (૭૮)

અર્થ—પ્રાણજોને મોટું કર્મ વસંત રતુમાં, ક્ષત્રિયોને વસંત કે શ્રીષ્ઠ રતુમાં, અને વૈશ્યોને શ્રીષ્ઠ કે વર્ષારતુમાં શુભ સમજવું, (૭૮)

(ઉપરીતમાં માસ ફેલ)

વ્રતં ગિરે માસિ તપસ્યપિ સ્માશ્ચિરાયુષે ફાલ્ગુનસંશકેવ ।

વૈશાખમધ્વોરસિલાર્પસિદ્ધયૈ શુક્રેશુચૌગોઽર્થદરિદ્રતાયૈ (૭૯)

અર્થ—માઘ માસમાં વિદ્યા પ્રાપ્તિ, ક્ષામણમાં દીર્ઘાયુષ્ય; ચૈત્ર ને વૈશાખમાં અર્થસિદ્ધિ, અને વ્યેષ, અષાઢ માસમાં ઉપરીત આપ્યું હોય તો મૂર્ખ અને નિર્ધન, થાય છે. (૭૯)

વાત્સ્યઃ—માર્ગે માસિ તથા ઝંયંષ્ટે વિવાહં ચૌલમેવચ, ।

વ્યેષ્ઠપુત્રદુહિત્રોશ્વેશકુર્વાત વ્રતં તથા (૮૦)

અર્થ—વ્યેષ માસની માફક માર્ગશીર્ષ માસમાં પણ પહેલા ગર્ભના છોકરા કે છોકરીનો વિવાહ, ચૌલ ને જનોઈ કરવું નહિ, એ પ્રમાણે કેટલાક આચાર્યોનો મત છે, (૮૦)

(ઉપરીતમાં તિથિઓ.)

ઘસ્ટા દિગીશોઽગ્નિન પદ્મ્યમિત્રાઃ શસ્તાવ્રતેચેહ સદાદિપક્ષે ।

કાંઘર્ણા મિત્તા દ્વચક્ષ દિગંગરામૈ રનેકપક્ષેષ્વવિરુદ્ધમેતત્ (૮૧)

અર્થ—ઉપરીતમાં શુક્રવપક્ષની ૩, ૫, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨ અને કૃત્તિકા પક્ષની ૨, ૩, ૫, ૯, ૧૦ એ તિથિયો શેરી, એવો દરેકનો મત છે, (૮૧)

(ભતિ પરત્વે વારની વિશેષતા.)

દ્વિજૌ દરીડ્યાસ્ફુજિતૌ ચ રાજા ધારાંશુમતૌ વિદ્યથોપધીશઃ ।

સ્વવર્ણસ્વેટાન્હ્યુપવીતકર્મ સ્વધર્મદં વૈ તદસંમથત્વાત્ (૮૨)

તર્વાગમેષ્વર્ક ગુરુશનોબ્જા વ્રતાર્થદાઃ સ્યુસ્ત્વથ સામગાનાં ।

તાજાં ધરાભૂર્વિદ્યર્થગાનાં તત્તિસદ્વિદશ્ચોરુમુવામિહસ્યાત્ (૮૩)

અર્થ—શુર ને શુક એ બ્રાહ્મણ છે, રવિ ને મંગલ ક્ષત્રિય છે, ચંદ્ર વૈશ્ય છે, માટે પોતાના વર્ણના મહત્તા દિવસે ઉપવીત કર્મ કરવાથી ધર્મિય થાય છે, કદાચ તે પ્રભાષે પોતાની ભતિના વર્ણનો યોગ મળતો ન આવે તો રવિ, ચંદ્ર, શુર ને શુક એ વાશેમાં ઉપવીત આપવાથી ફક્ત મળે છે, સામ-વેદવાળા ક્ષત્રિયોને મંગલ ધ્રુવ છે, અને અથર્વેશ વૈશ્યોને યુધ ધ્રુવ ફક્ત આવે છે, (૮૨-૮૩)

‘શસ્તો દ્વીશાગ્રિશાક્રાંતકપિતૃરહિતૈઃ સર્વમૈર્મૌજિવંથો

વેદેશેજ્ઞે ઘલાદથે ગુરુસિતકુજવિત્સંજ્ઞકા વેદપાઃ સ્યુઃ ।

સ્વર્ણોઽઘાંશેષુ સૌમ્યાઃ શ્રુતિપતેરપિચેત્કેંદ્રકોણસ્થિતાઃ સ્યુ

વર્ણી વેદાર્થવેત્તા પશુગૃહધનવાનઃ મંદેઽન્યસેવી ॥૧૫॥

અન્વય—દ્વીશાગ્રિશાક્રાંતકપિતૃરહિતૈઃ સર્વમેઃ વેદેશેજ્ઞે ઘલાદથે મૌજિવન્યઃ શસ્તઃ ગુરુસિતકુજવિત્સંજ્ઞકાઃ વેદપાઃ સ્યુઃ સૌમ્યાઃ સ્વર્ણોઽઘાંશેષુ શ્રુતિપતિઃ અપિ કેંદ્રકોણસ્થિતાઃ સ્યુઃ ચેત્ વર્ણી વેદાર્થ-વેત્તા પશુગૃહધનવાન્ અત્ર મંદે અન્યસેવી (ભવતિ.) ॥૧૫॥

અન્વયાર્થ—દ્વીશાગ્રિશાક્રાંતકપિતૃરહિતૈઃ કૃત્તિકા-વિશાખા જ્યેષ્ઠા-મરશ્તા ને મધા વિનાનાં સર્વમેઃ જ્યાં નક્ષત્રો વડે વેદેશે વેદપતિ, જ્ઞે યુધ, ઘલાદથે બ્રહ્માન હોય તો મૌજિવન્યઃ મૌજિવન્ય, શસ્તઃ શ્રેષ્ઠ છે, ગુરુસિતકુજવિત્સંજ્ઞકાઃ શુર, શુક, મંગલ, યુધ મંચાત્રાણ વેદપાઃ વેદનાં સ્વામીઓ સ્યુઃ છે, સૌમ્યાઃ સૌમ્ય મહો, સ્વર્ણોઽઘાંશેષુ ઉચ્ચના તથા નચમાંશના હોય, શ્રુતિપતિઃ વેદપતિ અપિ પશુ કેંદ્રકોણસ્થિતાઃ કેન્દ્ર ને ત્રિકોણરચનામાં સ્યુઃ હોય ચેત્ તો વર્ણી બ્રહ્માત્રી વેદાર્થવેત્તા વેદના અર્થને બાળનાર પશુગૃહધનવાન્ પશુ, ધર, તથા ધનવાળો થાય અત્ર

આમાં મંદ્રે ચનિ હોય તો અન્યસેવી નીચને સેવવાવાળો (મવતિ થાય છે, ॥૧૫॥

॥ જનોઘમાં લેવાતાં નક્ષત્રો, ને વેદોના સ્વામીઓ ॥

૧૫ સાવાર્થ—સરણી, કૃત્તિકા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મધ્ય જો ન-ક્ષત્રો વિના હરેક નક્ષત્રો લેવાં, અને પોતાના વેદનો સ્વામી ને બુધ બલવાન હોય ત્યારે જનોઘ દેવી, રૂઝવેદ, ચંબુવેદ, સામવેદ, અથર્વેદ એ ચાર વેદોના સ્વામીઓ અનુક્રમે સુર, શુક, મંગલ ને બુધ બાણવા,

॥ ઉપવીતમાં લગ્ન શુદ્ધિ. ॥

પોતાની રાશિના કે ઉચ્ચના શુભ ગ્રહો હોય; પોતાના વેદનો સ્વામી કેંદ્ર કે ત્રિકોણમાં હોય ત્યારે જનોઘ દેવાથી તે બહુક પ્ર-દાપ્યારી વેદના અર્થને બાણનાર, ટોર ને ઘરની સમૃદ્ધિ વાળો અને ધનવાન થાય છે, અને જો કેંદ્ર કે ત્રિકોણમાં ચનિ હોય તો તે પ્ર-દાપ્યારી હલકા માણસની સેવા કરનાર થાય છે.

॥ વેદ પરત્વે નક્ષત્રોની વિશેષતા. ॥

ઉપો-વિં.-વિપવિષામરણાદિમગોષ્પકુન્નિકર્તિ મારુતમારમ્ણોડુપુ ।

સમુરવર્દ્ધાકિષ્ણેષુ ભવેદ્વટો વ્રતમૃચો વિચયે શ્રુતિકર્મણઃ (૮૪)

અલમ્ણોલલબુવ્રિદશોદ્રસૂ મંગદિમાંશુદિમાંશુ મૃગીદશઃ

નનુવટોર્યજુષો વ્રતવંધને મુનિવરૈ રુદિતાઃ શ્રુતિપારગૈઃ (૮૫)

મયમમાંમુરવૈરિવિમૂતિષ્ટદિષ્ણપોત્તરમ્ણે નવસૂદુપુ ।

નનુ સમેત્ય દિ સામવદુર્વતં શ્રુતિરસં શ્રુતિસંભવમશ્રુતે (૮૬)

વલનિપદનજિદ્રયકાશ્યપીશ્વસનમિત્રસાવિત્રિન વૈદ્યમૈઃ ।

સવમુમામરવર્દ્ધકિમૈઃ સ્મૃતં વ્રત મયર્વટૌ પદુવુદ્ધિમિઃ (૮૭)

અર્થ—રૂઝવેદવાળાઓને આદ્રા, આશ્લેષા, પૂ-શ, હસ્ત, સ્વાતી, મૂલ, પૂ-યા, શ્રવણ એ નક્ષત્રોમાં ઉપવીત આપવી; (૮૪)

ચંબુવેદ વાળાઓને, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પૂ-શ, સિંધર અને લઘુ, મેંદાના નક્ષત્રોમાં જનોઘ દેવી, (૮૫)

સામવેદવાળાઓને, અધિની, આર્દા, પુષ્ય, ઉ-શ્વ, હસ્ત, ઉ-ષા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠ, ઉ-શ્વ, એ નક્ષત્રો ઉપવીતમાં લેવાં, (૮૬)

અથવેદવાળાઓને અધિની, પુનર્વસુ, હસ્ત, વિષા, સ્વાતી, અનુરાધા શ્રવણ, ધનિષ્ઠ એ નક્ષત્રો જનોષ્ઠમાં લેવાં, (૮૭)

(શુદ્ધિ આખત.)

નગોચરે દૃઢયત ઇવ શુદ્ધિસ્તંદાષ્ટવર્ગેણ વિલોકનીયા ।

યદાવ્રતસ્પોષયતો ન વિત્રે ચૈત્રે મહેન્દીરનિક્રેતનસ્થે (૮૮)

અર્થ—જોઅરમાં ઉપવીતની શુદ્ધિ ન હોય તો આષ્ટક વર્ગથી શુદ્ધિ લેવી, તે બેમાં પણ શુદ્ધિ ન મળતી હોય તે ખીનનો સૂર્ય હોય તો એજ માસમાં જનોષ્ઠ લેવી. (૮૮)

(શાખેશ ને વહેંચાતું પ્રયોજન.)

મુ-ચિ-શાલેશચારતનુર્વાર્ષમતીચક્ષતં શાલેશસૂર્યશશિજીવચક્રે

વ્રતં સત્ । જીવે મૃગૌ રિપુગ્રહે વિજિતેચનીચે સ્યાદ્વેદશાસ્ત્ર

વિધિના રહિતો વ્રતેન (૮૯)

અર્થ—વેદનો સ્વામી બ્રહ્મવાન હોય, અને તેના વારમાં ને હમમાં પડેઉપવીત આપણું શ્રેષ્ઠ છે, તેમજ શાખેશ, સૂર્ય, ચંદ્ર ને ગુરુ, આ મહો બ્રહ્મવાન હોય તો મુખ છે, ગુરુ, શુક્ર, વહેંચ અને શાખેશ સતુના ધરમાં હોય તો પશુજીવ થાય છે, અને નીચરધાનમાં હોય તો બાલક, વેદશાસ્ત્રાદિથી રહિત (મૂર્ખ) થાય છે. (૮૯)

(જન્મમાસાદિમાં ઉપવીતનું વિધાન.)

જન્મર્ષમાસ છગ્રાદૌ વ્રતે વિદ્યાધિકો વ્રતી ।

આઘર્મઽપિ વિમાળાં હજ્જાદીનામનાદિવે (૯૦)

અર્થ—જન્મનો માસ, તિથિ, નક્ષત્ર ને હમમાં, જાહાણના પહેલા ને ખીન ગર્ભના બ્રહ્મકને ઉપવીત આપવાથી વિદ્યાન થાય છે, અને ક્ષત્રિય-વેશ્યના ખીન ગર્ભના બ્રહ્મકને જનોષ્ઠ આપવાથી વિદ્યાન થાય છે, (૯૦)

(ઉપવીતમાં વિશેષ વર્ગ્ય આખત.)

કૃત્ત્વે પ્રદોષેઽનધ્યાયે ક્ષનૌ નિઢયપરાઠ્ઠકે ।

પ્રાહ્સંધ્યા મર્જિતે નેષ્ઠે વ્રતવંષોગજગ્રહે (૯૧)

અર્થ—મૃધુપક્ષની પાંચમથી અમાસ સુધીનાદિવસોમાં—પ્રદોષમાં—અનધ્યાયમાં, શનિવારે, રાત્રે, ત્રીજાપ્રહરમાં, પ્રાતઃકાલમાં, મોટી બપોરે ગર્ભનામાં, અને ગરબહ સંવત્ક્રતિધિઓમાં યજ્ઞોપવીત આપવું નહિ, (૯૧)

જ્યો-વિ-—ક્ષતિકંપનકાલતો મતં નખસસ્તારકપાતકાલતઃ ।

ન વિદુર્ગ્રહર્તોઽયુચંદ્રયોરગમિયા મયુગાશ્રિતં બુધાઃ (૯૨)

અર્થ—૫૨ની કંપના સમયથી, આકાશમાંથી તારા પડ્યાના દિવસથી અને ચંદ્રનાં મહાભય તથા માસ સુધી જનોઈ દેવી નહિ, (૯૨)

ચંદ્રકૂરાવિલગ્નેશશિસિતતતુપાઃ પપ્તગેહે સિતોત્પે

સર્વે રંધ્રે વદુષ્નાઃકવચ તનુગ્ ઇનઃ શ્રેષ્ઠઃ ઉચ્ચેન્દુરેકે ।

વિદ્યાં મૌજ્યુક્તકાલે સ્થિરચરહરિજ્યુત્તરગ્રાહ્યહીને

મૌજ્યાઃ કુર્ધ્વં ગણેશં ગિરમપિ વિધિવત્પૂજયિત્વારથેત્ ॥૧૬॥

અન્વય—વિલગ્ને ચંદ્રકૂરાઃ શશિસિતતતુપાઃ પપ્તગેહે અંત્યે સિતઃ રંધ્રે સર્વે વદુષ્નાઃ કવચ તનુગઃ ઇનઃ શ્રેષ્ઠઃ એકે ઉચ્ચેન્દુઃ શ્રેષ્ઠઃ મૌજ્યુક્તકાલે સ્થિરચરહરિજ્યુત્તરગ્રાહ્યહીને મૌજ્યાઃ કુર્ધ્વં ગણેશં ગિરં અપિ વિધિવત્ પૂજયિત્વા વિદ્યાં આરથેત્ ॥૧૬॥

અન્વયાર્થ—વિલગ્ને લગ્નમાં ચંદ્રકૂરાઃ ચંદ્ર અને પાપગ્રહે શશિ-સિતતતુપાઃ ચંદ્ર, શુક્ર, લગ્નનો સ્વામી, પપ્તગેહે છટ્ટા ધરમાં, અંત્યે બારમે સિતઃ શુક્ર રંધ્રે આઠમે, સર્વે બધા ગ્રહે હોય તો વદુષ્નાઃ બહુકને મારનારા થાય છે, કવચ કોઈ કોઈએ તનુગઃ લગ્નમાં રહેલા ઇનઃ સૂર્ય, શ્રેષ્ઠઃ શ્રેષ્ઠ છે, એકે કેટલાક ઉચ્ચેન્દુઃ ઉચ્ચનો ચંદ્ર શ્રેષ્ઠઃ શ્રેષ્ઠ માને છે, મૌજ્યુક્તકાલે મૌજમાં કહેલા સમયે સ્થિરચરહરિજ્યુત્તરગ્રાહ્યહીને સ્થિર, ચર, થતજી, ત્રણ ઉત્તરા-રોહિણી સિવાય નક્ષત્રોમાં, મૌજ્યાઃકુર્ધ્વં મૌજ પછી ગણેશં ગણપતિને ગિરં અપિ સરસ્વતીને પણ વિધિવત્ વિધિ પ્રમાણે પૂજયિત્વા પૂજને વિદ્યાં વિદ્યાનો આરથેત્ આરંભ કરવો, ॥૧૬॥

॥ લગ્ન લંગ યોગ ॥

૧૯ ભાવાર્થ—ચંદ્ર કે પાપગ્રહ લગ્નમાં હોય, ચંદ્ર-શુક્ર કે લગ્નનો સ્વામી છટ્ટે હોય, શુક્ર બારમે હોય, કોઈ પણ ગ્રહ આઠમે

હોય, તો તે બટુક પ્રહાર્યારીને મરણ કરનાર બાણવો, માટે એવું લગ્ન લેવું નહિ, જો લગ્ન શુદ્ધ બરાબર આવતી ન હોય તો કેટલાક જ્યોતિષના આચાર્યોના મતથી લગ્નમાં સૂર્ય કે ઉચ્ચ રાશિનો ચંદ્ર હોય તો સારો બાણવો,

॥ વિધારંભનું મુ० ॥

ગણપતિને સરસ્વતીનું યથાવિધ પૂજન કરીને જનોઈના મુહૂર્ત^૧ પ્રમાણે જનોઈ સીધા પછી વિધાનો આરંભ કરાવવો, તે વિધારંભમાં^૨ સ્થિર અને ચર લગ્ન, રોહિણી અને ત્રણે ઉત્તરા એ નક્ષત્રો નીલકુલ લેવાં નહિં.

(વિધારંભની આવશ્યકતા.)

કયો-વિં०-શારત્રા પરિવૃટ્પૂજ્યોશનસામુદયે છુપલગ્નયૈ સતતં સ્યાત્
વાગર્થિન इह भाषायज्ञસે विद्यारंभोऽमरवरदिवसे (૯૩)

અર્થ-શિખરે વિધારંભ આ લોકમાં જ્ઞાનને માટે અને વમતર શક્તિને માટે છે, અને તે વિધારંભ ઉત્તરાયણમાં અને ગુર, શુક્રના ઉદયમાં કરવો શુભ છે, (૯૩)

(વિધારંભમાં વાર.)

पर्जन्यार्चितपद्मिदृशनसामाहुरहानि वराण्यभिरूपाः ।

विद्याया विधुमिहिरदिने वारंमेवविचदनसौम्यफलेऽस्मिन्) ૯૪)

અર્થ-પદ્મિતો વિધારંભના મુહૂર્તમાં શુધ, ગુર, શુક્ર, એ વારેને શ્રેષ્ઠ કહે છે, કદાચ રવિ, સોમ, પશુ લેષ શકાય છે, (૯૪)

(સંધિ સમયે વિધારંભનો નિષેધ.)

संघावमरतमिस्रादिनयोः संघौ मनुजतमिस्रादिनयोः ।

विद्यारंभोऽमरगुरुशरदोः संघादृत्वोरापि न हि वरदः (૯૫)

^૧ જનોઈનું મુહૂર્ત શ્લોક ૧૪ ને ૧૫ માં છે,

^૨ જો જો વિધાનો આરંભ કરવો હોય, તેને વિધાનાં શુદ્ધ નક્ષત્રો આપ્યાં છે

અર્થ—ઉત્તરાયણ ને દક્ષિણાયનનીસંધિ-વર્વનીસંધિ-રાત્રિદિવસની સંધિ-અને રતુની સંધિમાં વિધારંભ કરવો નહિ, (૯૫)

(જ્યોતિષ વિધાનો આરંભ.)

ચુનેતુર્દિનેડંત્રીતજન્માંગજાન્દિ પ્રયુદ્ધા વિદોષેચ માણિસંમૂચુઃ ।

સદાંભ મુગ્રર્ષસ્તોનલર્ષેઃ સનાસત્વશેઽર્ષેન્દુમાર્કાત્યલોલૈઃ (૯૬)

અર્થ—પંડિતો-કુયોગ ને રાત્રિરહિત-રવિને જુધવારે; અશ્વિની, કૃત્તિકા, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુષ્ય, હસ્તા, મૂલ, રેવતી, કૂર ને અર સંજાના નક્ષત્રોમાં જ્યોતિષ વિધાનો આરંભ કરવાનું કહે છે. (૯૬)

(વેદ ને વ્યાકરણનો વિધારંભ.)

નયેચ્છવદશાસ્ત્રાગવાંયકાલં કૃતી શેમુપીશોશનોવિદિનેષુ ।

ચલોક્ષમમૈશ્વેદુશૈવાશ્રિતેપુસ્તિતો ધર્પશાસ્ત્રાદિકારવિધિકાલમ્ (૯૭)

અર્થ—વેદ કે વ્યાકરણનો આરંભ કરવામાં જુધ, ગુર, શુક એ વારો, આર્દ્રા-અને અર-ક્ષિપ્ર ને મૈત્ર સંજાનાં નક્ષત્રો લેવાં, (૯૭)

(સાંખ્યશાસ્ત્રનો વિધારંભ.)

ત્રિયુગમીશ્રવોયુગ્મમૈઃ સદગ્રહાણાં સમારંભિતં સાંખ્યશાસ્ત્રાદિશાસ્ત્રં ।

મૃદુક્ષિપ્રશંમૂઢશંમૂઢયુક્તૈ દિનેષ્વેવ તદ્વોધાસિદ્ધિતનોતિ (૯૮)

અર્થ—સાંખ્યશાસ્ત્રનો આરંભ કરવામાં શુભ મહોના વારો, રોહિણી, આર્દ્રા, પૂ-૧૧, ઉ-૧૧, પૂ-૫૧, ઉ-૫૧, અવધ્ય, ધનિષ્ઠા, પૂ-૫૧, ઉ-૫૧, અને મૃદુ ને ક્ષિપ્ર-સંજાનાં નક્ષત્રો લેવાં, (૯૮)

(ધનુર્વિધાનો આરંભ.)

સશર્વામગાર્વાદ્વિજેજ્યાંબુપર્ષે શેવાદિદુસારંગદક્ સંસર્કચ ।

કર્વાનારવારનભિષ્ઠા વદેયુ ધનુર્વેદાવિદ્યાસમારંભકાલે (૯૯)

અર્થ—ધનુર્વેદવિધાના આરંભમાં રવિ-મંમત-શુક એ વારો, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, પૂ-૧૧, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુસઘા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂ-૫૧, અવધ્ય, સતભિષા, એ નક્ષત્રો લેવાં, (૯૯)

(જ્યોતિષ વિધાનો આરંભ.)

ગુનેતુર્દિનેઽગ્રીતજન્માંગજાન્હિ પ્રવુદ્ધા વિદોષેષ ગાણિત્યમૂચુઃ ।

સદારંભ મુગર્ષરક્ષોનલક્ષેઃ સનાસત્યશ્ચેજ્યેદુંભાર્કાત્યલોલૈઃ (૯૬)

અર્થ—પડિતો-કુયોગ ને સત્રિરહિત-રવિને બુધવારે; અધિની, કૃતિકા, મુગર્ષાર્ધ, આર્દ્રા, પુષ્ય, હસ્ત, મૂલ, રેવતી, કર ને ચર સંજાના નક્ષત્રોમાં જ્યોતિષ વિધાનો આરંભ કરવાનું કહે છે. (૯૬)

(વેદ ને વ્યાકરણનો વિધારંભ.)

નયેચ્છબ્દશાસ્ત્રાગમારંભકાલં કૃત્વી શ્વેમુર્ણીશોશનોવિદિનેપુ ।

ચલક્ષિપ્રમૈત્રોદુશૈવાશ્રિતેપુત્રિવતો ધર્મશાસ્ત્રાદિકારન્ધિકાલમ્ (૯૭)

અર્થ—વેદ કે વ્યાકરણનો આરંભ કરવામાં બુધ, ગુરુ, શુક્ર એ વારો, આર્દ્રા-અને ચર-ક્ષિપ્ર ને મૈત્ર સંજાનાં નક્ષત્રો લેવાં. (૯૭)

(સાંખ્યશાસ્ત્રનો વિધારંભ.)

ત્રિયુગ્મીશ્રવોયુગ્મમૈઃ સદ્ગ્રંથાણાં સમારંભિતં સાંખ્યશાસ્ત્રાદિશાસ્ત્રં ।

મૃદુક્ષિપ્રશંભૂદુશંભૂદ્યુક્તૈર્દિનેષ્વેવ તદ્વોધસિદ્ધિતનોતિ (૯૮)

અર્થ—સાંખ્યશાસ્ત્રનો આરંભ કરવામાં શુભ ગ્રહોના વારો, રોહિણી, આર્દ્રા, પૂ-દા, ઉ-શ, પૂ-વા, ઉ-વા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, પૂ-ભા, ઉ-ભા. અને મૃદુ ને ક્ષિપ્ર-સંજાનાં નક્ષત્રો લેવાં, (૯૮)

(ધનુર્વિધાનો આરંભ.)

સશર્વામગાર્શ્વીદ્વજેજ્યાવુપર્ણે શયાદિંદુસારંગદક્ સપ્તકંચ ।

કંવીનારવારાનભિજ્ઞા વદેયુ ધનુર્વેદવિદ્યાસંમારંભકાલે (૯૯)

અર્થ—ધનુર્વેદવિદ્યાના આરંભમાં રવિ-મંગલ-શુક્ર એ વારો, અધિની, રોહિણી, મુગર્ષાર્ધ, પુષ્ય, પૂ-દા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા, નૈષ્ઠા, મૂલ, પૂ-વા શ્રવણ, ચતુર્ભિષા, એ નક્ષત્રો લેવાં, (૯૯)

(વૈદ્યકવિધાનો આરંભ.)

મૃદુક્ષિપ્રતીક્ષણાચ્ચલોલોદુર્વર્ગે તમિસ્રાભિયાર્તોદ્વિસ્રગ્વાસરેપુ ।

સદા દોષવિચ્છાસ્યાવિદ્યા નિરૈદ્રેતથારંભયેદ્વારુદં કર્મ સર્વમ્ (૧૦૦)

અર્થ—વેદકશાસ્ત્ર (યજ્ઞતરી વિદ્યા) ના મુદ્દત્તમાં રવિ, સોમ, મંગલ એ વારો, જ્યેષ્ઠા વિનાનાં મૃદુ, ક્ષિપ્ર, તીક્ષ્ણ ને ચલ સંજ્ઞાનાં નક્ષત્રો લેવાં. (૧૦૦)

(સંગીતવિદ્યાનો આરંભ.)

હરેર્મેચતિપ્યે મગર્હે હરેર્મેહરેર્મેચ પૈત્રેચ વેષ્વેહરેર્મે ।

હરેર્મેશ્રવિષ્ઠાદ્યેત્યેસદન્દિ કિલારંભયેન્નાદ્યસંગીતશાસ્ત્રમ્ (૧૦૦)

અર્થ—નાટ્ય-સંગીત વિદ્યાના પ્રારંભમાં-શુભવારો, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય પૂ-ષ્કા, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, ઉ-ચા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રો લેવાં, (૧૦૦)

(યયન-વિદ્યાનો આરંભ.)

યાવનીયુક્તિમાપાદિકારંભકે દારુણં ક્રૂરમદ્વીશપાથીર્યમૈઃ ।

વિશ્વકુદ્ધીતિહોત્રાત્પૈર્વાચિતે વીજ્યવારે સદારંભિતે શં મવેત્ (૧૦૧)

અર્થ—ઈંગ્લીશવિદ્યા અથવા હરકોષ્ટ મ્લેચ્છવિદ્યાના મુદ્દત્તમાં-શુક્ર-શી-વાયનાવારો, કૃતિકા, વિશાખા, શતભિષા, રેવતી, અને દારુણ સંજ્ઞાનાં નક્ષત્રો લેવાં, (૧૦૧)

(શિલ્પવિદ્યા શિખવાનું મુઠ)

મૃદુદ્ધ્રુવક્ષિમચરેજ્ઞે ગુરૌ વા સ્વલલમ્ભે ।

વિધૌજીવવર્ગસ્થે શિલ્પવિદ્યા પ્રશસ્યતે (૧૦૨)

અર્થ—મૃદુ-ધ્રુવ-ક્ષિપ્ર-અને ચર-સંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં-પુષ્ય-શુક્ર-૧૦ મે સ્થાને હોય-ને પુષ્ય-શુક્ર-ના વર્ગમાં ચંદ્ર હોયતો, મુતાર-કડીયા-લોકોને ધર વિગેરે બનાવવાની વિદ્યા શિખવી શુભ છે. (૧૦૨)

(પરિક્ષા આપવાનું-મુઠ)

ત્યવત્વાઘ્રભૂતશનિવિષ્ટિકુજાન્જનુર્મમાસૌમૃતૌરિચિવિધૂઅપિમાનિનાદ્યઃ
દ્વચંગેચરેતનુલભે અશિજીવતારા શુદ્ધૌકરાદિતિદર્દ્રકપે પરીક્ષાઃ ૧૦૩

અર્થ—૮-૧૪-તિથિ-અને મંગલવાર, પુનર્વસુ-હસ્ત-જ્યેષ્ઠા-શ્રવણ-શતભિષા-નક્ષત્રો, વિષ્ટિકરણ-ભદ્રા-જ-મનકાત્ર-જ-મમાસ-૮ મે મર્ધ-ચંદ્ર, અને વિષ પદ્મી-શિવાય, શુભલગ્ન-નેવાસદિમાં, ચર-અને દ્વિઃસ્વભાવ રાશિનું લગ્ન ને નવમાંશમાં, ચંદ્ર-શુક્ર-શુદ્ધ હોય, તો પરીક્ષા આપવી ફલદાયક છે, (૧૦૩)

ટીપ-૧—ઈંગ્લીસ-પારસી-મુસલમાની-હિન્દુ-વિગેરે બાપાઓ યાવની કહેવાય છે.

કેશાંતં ચૌલવત્સ્યાન્નૃપમિતશરદીત્યાહુરાર્યાવ્રતોક્તે
કાલે મૌંજીવિમોક્ષં ગુરુવલમનયોર્નાવલોક્યં સુધીપિઃ ।
શૂદ્રાણાં મૌંજ્યભાવાત્તદુદિતતિથિમેઽનસ્તમૌમેજ્યશુક્રે
વ્યારેવારેલવેમાસ્યુપયમવિહિતેઽહરિકાવંધમાહુઃ ॥ ૧૭ ॥

અન્વય—આર્યાઃનૃપમિતશરદિ કેશાન્તં ચૌલવત્ સ્યાત્ इति
આહુઃ વ્રતોક્તે કાલે મૌંજીવિમોક્ષં સુધીપિઃ અનયોઃ ગુરુવલં ન અવ-
લોક્યમ્ શૂદ્રાણાં મૌંજ્યભાવાત્ તદુદિતતિથિમે અનસ્તમૌમેજ્યશુક્રે
વ્યારે વારેલવે ઉપયમવિહિતે માસિ હરિકાવંધં આહુઃ ॥ ૧૭ ॥

અન્વયાર્થ—આર્યાઃ આત્માર્થો નૃપમિતશરદિ ૧૬ મા વર્ષમાં—કેશાન્તં
કેશાંતકર્મ—ચૌલવત્ ચૌલનીભાષક સ્યાત્ યાવ इति એ પ્રમાણે આહુઃ કહે છે,
વ્રતોક્તે વ્રતમાં કહેલા કાલે સમયમાં—મૌંજીવિમોક્ષં મૌંજીનો ત્યાગ કરવો કહે
છે, સુધીપિઃ વિદ્વાનો એ અનયોઃ દેશાન્ત અને મૌંજી મોક્ષમાં ગુરુવલં શુરું
પક્ષ ન અવલોક્યમ્ જોવું નહિ, શૂદ્રાણાં શૂદ્રોને મૌંજ્યભાવાત્ મૌંજી ન
હોવાથી તદુદિતતિથિમે તેમાં કહેલી તિથિને નક્ષત્રમાં—અનસ્તમૌમેજ્યશુક્રે
અસ્તવિનાના—મંગલ-શુક્ર-ને શુક્ર હોય ત્યારે વ્યારે મંગલવિનાના વારે વારમાં-
લવે મંગલના નવમાંશરદિત-ઉપયમવિહિતે વિવાહ પ્રકરણમાં કહેલા માસિ
માસમાં—હરિકાવંધં છરી ખાંધવાને આહુઃ કહે છે ॥ ૧૭ ॥

॥ કેશાંત-(હાલી મુઠાવવા) યું-મુઠ ॥

૧૭-હાવાર્થ—મુંડનમાં કહેલા મુહૂર્ત પ્રમાણે ૧૬ મા વર્ષમાં
હાલી મુંડવાનું મુહૂર્ત આપવું.

॥ મૌંજીત્યાગ કરવાનું-મુઠ ॥

જનોઘના મુહૂર્તમાં જનોઘ દેવી વખતે કમ્બરમાં ધારણ કરેલી
મૌંજી (મેખલા) નો ત્યાગ કરવો, એટલે તે વખતે પ્રહસચર્ય છોડવું,
ઉપલી તે એ બાળતોમાં જ્યોતિર્ વિદોઝે શરૂનું જલ જોવું નહિ,

॥ શૂદ્રોને છરી ખાંધવાનું મુઠ ॥

શૂદ્રોને જનોઘ દેવાનો અધિકાર ન હોવાથી તેને કટિ મેખલાના
ખદે તે મૌંજીના મુહૂર્તમાં કહેલા તિથી નક્ષત્રાદિકમાં, વિવાહમાં

કહેલા માસેમાં-મંગલ-ગુરૂ ને શુક્રના ઉદય વખતે કમ્બરના ભાગમાં
છરી બાંધવી, તેમાં મંગલનો વાર ને તેનો નવમાંશ લેવો નહિ.

(સમાવર્તન સંસ્કારનું-મુ.)

મુ. ચિં-વૃતોક્તદિવસાદૌ હિ સમાવર્તનમિષ્યતે ।

અર્થ—યજ્ઞોપવીતના મુદ્દર્તમાં કહેલા-દિવસ-નક્ષત્રાદિકમાં-સમાવર્તન
સંસ્કાર શુભ છે,

સચ્છીભૂષિતગુર્જરાન્તરગતેસ્વેદાણ્યમાગેલસન્-
નાનાસત્કુલદીપિતે કપડવજ્જાણ્યેપુરેવાસિના ।
શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાં માર્તણ્ડવોધોજ્વલાં
સદ્દીકાં સ્વલુ સંસ્કૃતિપ્રકરણં સંપૂર્ણતામધ્યગાત્ ॥

અર્થ—સત્પુરોને લક્ષ્મીથી આભૂષિત એવા ગુજરાત દેશમાં આવેલા
એકાગ્રહાના અંતર્ગત-નાના પ્રકારના સારા કુલથી દીપિત-કપડવજ નામના
શહેરમાં રહેનાર-શ્રી સોમેશ્વર ન્યાયતિથીએ-રચેલી મુદ્દર્ત માર્તણ્ડનો બોધ
થવામાં સરસ્વ એવી ગુજરાતી દીકામાં સંસ્કાર નામનું-પાંચમું પ્રકરણ
સમાપ્ત થયું.

॥ अथ विवाहप्रकरणम् ॥ ६ ॥

शुद्धां गोत्रकुलादिभिर्गुणयुतां कान्तां वरश्चोद्वहेत्
वर्णो वश्यभयोनिस्त्रेचरगणाः कूटं च नाडी क्रमात् ।
वर्णाद्या बलिनो यथोत्तरमर्हीदूर्ध्वं गुणैक्यं शुभं
वर्णाविप्रमुखा श्लपादिहवरो वर्णोत्तमः स्याच्छुभः ॥ १ ॥

अन्वय—गोत्रकुलादिभिः शुद्धां च गुणयुतां कान्तां वरः उद्वहेत्
वर्णः वश्यभयोनिस्त्रेचरगणाः कूटं च नाडी क्रमात् वर्णाद्याः यथो-
त्तरं बलिनः अर्हीदूर्ध्वं गुणैक्यं शुभम् इह श्लपात् विप्रमुखाः वर्णाः
(श्रेयाः) वर्णोत्तमः वरः शुभः स्यात् ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—गोत्रकुलादिभिः भोजने कुल विभेदधी शुद्धां शुद्ध च
अने गुणयुतां शुषुयुक्त कान्तां कन्याने वरः वरे उद्वहेत् परशुपी, वर्णः वर्ण
वश्यभयोनिस्त्रेचरगणाः १२५, तारा, योनी, मैत्री, गण्ड कूटं ६८ च अने नाडी
नाडी क्रमात् कन्या वर्णाद्याः वर्णविभेदे यथोत्तरं उत्तरोत्तरं बलिनः ५५-
५५, अर्हीदूर्ध्व १८ थी ६५२ गुणैक्यं शुभैक्यं शुभम् शुभ છે, इह
અહિ શ્લપાત્ મીનથી વિપ્રમુખાઃ આલણાદિક્કિ વર્ણાઃ વર્ણ (શ્રેયાઃ ભણવા),
વર્ણોત્તમઃ વર્ણમાં શ્રેષ્ઠ વરઃ વર શુભઃ શુભ સ્વાત્ હેાય, ॥ ૧ ॥

૧ ભાનાર્થ—સારા જોત્રને કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલી ને
શુષુવાલી કન્યાને વરે પરણવું, અને એજ પ્રમાણે
વરના શુદ્ધ જોત્રાદિ ભેદને કન્યા એ પરણવું, વર
કન્યાને મેલાપક આઠ પ્રકારે ભેવાય છે, જેમાં વર્ણ—

૧, ૧૨૫-૨, તારા-૩, યોની-૪, અહોની પરસ્પર મૈત્રી-૫, ગણ-૬,
૬૮-૭, (માગતું લેણું) નાડી-૮, એ આઠ બાબત મેલાપકમાં
એવી, વર્ણથી નાડી યુધીની આઠે બાબતો—એક પછી એક

ઉત્તરોત્તર^૧ બલવાન બલુવી, તે ઉપરથી આઠેના જુદા જુદા ગુણકે-
કહાડવા, અને તે આઠે ગુણકનું એકય (સરવાળો) કહાડવું, તે ગુણેકય ૧૮
થી વધારે આવે તો તે વર કન્યાનો મેલાપક સારો બલુવો.

વર્ણ.

મીન રાશિથી બારે રાશિના વર્ણ અનુક્રમે^૨—પ્રાહ્લણ, કંત્રિય,
વૈશ્ય, શૂદ્ર, તે પ્રમાણે વારંવાર વર્ણ બલુવો, કન્યાના વર્ણ કરતાં વરનો
વર્ણ ઉત્તમ હોય તો તે શુભ બલુવો, ।

(પુરૂષને જનોઈ માફક સ્ત્રીને વિવાહનો સંસ્કાર બલુવો,)

મનુઃ—વૈવાહિકો વિધિઃ સ્ત્રીના માપનાયનિકઃ પરઃ ।

પતિસેવા ગુરો વાસો મૃદાચોઽગ્નિપરિક્રિયા (૧)

અર્થ—જેમ પુરૂષને ઉપનયન આપ્યા પછી, બીજા કામે કરવાનો
અધિકાર થાય છે, તેમ સ્ત્રીને પરણ્યા પછી પતિસેવા, ગુરુના ઘેર વાસ કરવો,
અગ્નિથી થતી ક્રિયા, વિગેરેનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. (૧)

(કોની સાથે લગ્ન થાય તેનો ખુલાસો.)

હ્યો-ર્વિઃ—પરિણયેત્તમદાદિમપૂરુષાત્ સપદિપંચનરાપરણુંમવા ।

અગમ પંચજના પરજં નરં પ્રવરગોત્રવિભિન્નકુલં તથા (૨)

અર્થ—પાંચ પુરૂષ યજ્ઞ ગયા પછી જન્મેલી કન્યા, અને સાત પુરૂષ
યજ્ઞ ગયા પછી ઉત્પન્ન થયેલા પુરૂષ હોય તો, તે બંનેનું લગ્ન યજ્ઞ થકે છે,
પરંતુ વરકન્યાનું એક જોત્ર અને એક પ્રવર હોવું જોઈએ નહીં (૨)

ટીપ—૧ ઉત્તરોત્તર અટલે વર્ણનું-૧, વરણનું-૨, તારાનું-૩, મેનીનું-૪,
મેત્રીનું-૫, મણનું-૬ કુટુંબ-૭, અને નાડીનું-૮, એ પ્રમાણે એક પછી એક-
ચલતા ચલતી બલ બલુનું, અને તે વર્ણાદિક-એ પુરેપુરાં સારાં હોય તો એ
પ્રમાણે તેના જાતના ગુણેકયના અંક ગણવા, જેમ કે વર્ણ સંપૂર્ણ બલવાન
હોય તો ગુણક-૧ આવે, અને મેત્રી સંપૂર્ણ બલવાન હોય તો ગુણક-૫ આવે,
એ વર્ણાદિક બલમાં જેટલાં આજાં હોય. નેટલા તેના વધારેમાં વધારે કહેલા
ગુણકમાંથી આજા અંકમણે છે, જેમ બલુનું, ગુણક એટલે સ્ત્રી પુરૂષ-જોત્રનો
વર્ણથી-નાડી સુધીના મેલાપકથી મલના દેકડા અથવા માકે બલુવા.

ટીપ—૨ પ્રાહ્લણ-કર્ક, રશ્મિક, મીન, । કંત્રિય-મે, સિંહ, વન, ।
વૈશ્ય-શૂદ્ર, કન્યા, મકર, । શૂદ્ર-મિથુન, તુલા, કુંભ, ।

(નહિ પરણવા લાયક કન્યા)

વિશુભવાચર્યભવાનુચરાંગજાગ્યરિચિત્તન્વયજા કિલ યાંજ્વલા ।

પતિતતેત્રવતી કુલદોદયા ત્વનવરા ન વરાય વંરસ્યસા (૩)

અર્થ—સ્વામિ (શેઠ, ગુરુ, રાજા) ની પુત્રી, પૂજવા લાયક પુરુષ (બાણેજી બેતેવી વીગેરે) ની, સેવક (શિષ્ય, નોકર ચાકર) ની, અગ્નાત્યા કુલની, બ્રહ્મ થયેલાની, બ્રૂતાદિ દોષવાળી, કુલદા (વેશવા) ની પુત્રી, અને ખરાબ સરીરવાળી, એવી કન્યા સાથે પુરુષે પરણવું નહિં (૩)

વિષ્ણુપૂરાણે—નદમધુવ્યંજનવર્તી નચૈવપુરુષાકૃતિમ્ ।

નાતિવદ્દેષણાં તદ્વસ્કુન્દાંગીં નોદ્દેહત્તિવયમ્ (૪)

યસ્યાતિરોમશે જંઘેગુલ્ફૌ યસ્યાસ્તથોન્નતૌ ।

મંદથોઃકૂપકૌ યસ્યા હસંત્યાશ્ચૈવજાયતે (૫)

અર્થ—ઘટ્ટી અને મુઠવાળી, ચારા કરનારી, પુરુષના જેવી આકૃતિવાળી ઝીણી આંખવાળી, દુબળા સરીરવાળી, રૂંવાટા મુકત આંધવાળી, ઉંચી ધુંટીઓવાળી, ઘેસી ગયેલા આંધવાળી, અને હસતી, એવી સ્ત્રીને બુદ્ધિમાન પુરુષે પરણવું નહિં. (૪-૫)

(વર કન્યાનાં શુભ ગુણો બાબત.)

વ્યો— સાં—જાતિવિદ્યાવયઃ શીલમારોગ્યંવહુપક્ષતા ।

અર્થિત્વં વિત્તસંપત્તિરષ્ટાવેતે વરે ગુણાઃ (૬)

અર્થ—જે પુરુષ કુલવાત અને કન્યા કરતાં વિદ્યા અને ઉન્નતશ્રમાં વધારે હોય, નિરોગી બહોળા કુટુંબવાળો સ્ત્રીની ધૃત્યભાવો ધનવાન અને સારા સ્વભાવવાળો હોય, આ પ્રમાણે આઠ ગુણોથી મુક્ત એવા પુરુષની સાથે કન્યાએ લગ્ન કરવું. (૬)

કન્યાનાં શુભ લક્ષણ.

હંસસ્વરાં મેઘવર્ણાં મધુર્પિંગલલોચનામ્ ।

તાદર્શીં વરયેત્કન્યાં ગૃહસ્થઃ સુલમેધતે (૭)

અર્થ—હંસના જેવા સ્વરવાળી, મેઘના જેવા વર્ણવાળી, અને સ્નેહાળી તથા પિંગલવર્ણી નેત્રવાળી કન્યાની સાથે લગ્ન કરવાથી પુરુષને સુખ મળે. (૭)

નુર્મક્ષ્યા જલજાવશા વિહરયો વશ્યા વિકૌર્પ્યા હરે—

રસ્યાલિર્ન શુભોનુરબ્જહરયો નેષ્ટાઃ સ્યુરન્યજ્જનાત્ ।

મે ગર્ખ્યેકહૃતે મિથસ્વયગશરાઃ શેષં નસત્ચાશ્વિભા—

દશ્વેમાવ્યહિભોગિનઃ શ્વટપમુદ્દમેપાસ્તુમુદ્દચુંદુરાઃ ॥ ૨ ॥

ગૌઃકાલીપશુમુદ્દમહિષ્યથપશુદ્વિદ્દૌમૃગૌશ્વાકપિ—

દ્વૌયશ્ચૂકપિર્સિંહવાજિહરિગોનાગાઃ ક્રમાયોનયઃ ।

સિંહેમં મહિપાશ્વમોતુલ્લનકં શ્વૈર્ણં ચ કીશાવિગો—

વ્યામ્રં વશ્નુફળીતિ મીરુવરયોઃ પ્રેવ્યેશયોશ્ચ ત્યજેત્ ॥ ૩ ॥

અન્વય—નુઃ જલજાઃ મક્ષ્યાઃ વિહરયઃ (સર્વાઃ) વશાઃ હરેઃ
વિકૌર્પ્યાઃ (સર્વાઃ) વશ્યાઃ અસ્ય અલિઃ ન શુભઃ નુઃ અબ્જહરયઃ
નેષ્ટાઃ સ્યુઃ અન્યત્ જનાત્ (જ્ઞેયમ્) મિથઃ મેગર્ખ્યે અંકહૃતે શેષમ્
વ્યગશરાઃ નસત્ ચ અશ્વિભાત્ અશ્વેમાવ્યહિભોગિનઃ શ્વટપમુદ્દમે-
પાસ્તુમુદ્દચુંદુરાઃ ॥ ૨ ॥

—અથ ગૌઃકાલી પશુમુદ્દ મહિષી પશુદ્વિદ્ દ્વૌ મૃગૌ શ્વા કપિઃ
દ્વૌ વશ્નુ કપિર્સિંહવાજિહરિગોનાગાઃ ક્રમાત્ યોનયઃ (સ્યુઃ) સિંહે-
મમ્ મહિપાશ્વમ્ ઓતુલ્લનકમ્ શ્વૈર્ણમ્ ચ કીશાવિ ગોવ્યામ્રમ્ વશ્નુ-
ફળી ઇતિ મીરુવરયોઃ પ્રેવ્યેશયોઃ ત્યજેત્ ॥ ૩ ॥

અન્યવાચ્ય—નુઃ માણસને જલજાઃ બલયરસાસિ મક્ષ્યાઃ બલ્ય છે,
વિહરયઃ સિંહ શિવાય (સર્વાઃ બધી) વશાઃ આધીન છે, હરેઃ સિંહને
વિકૌર્પ્યાઃ વૃશ્ચિક શિવાય (સર્વાઃ દરેક) વશ્યાઃ વશ્ય છે, અસ્ય સિંહને અલિઃ
વૃશ્ચિક નશુભઃ શુભ નથી નુઃ માણસને અબ્જહરયઃ બલયર તથા સિંહ નેષ્ટાઃ
નેષ્ટ સ્યુઃ છે, અન્યત્ બીજું જનાત્ મનુષ્યથી (જ્ઞેયમ્ માણસ) મિથઃ
પરપર મેગર્ખ્યે નક્ષત્ર ગળીને અંકહૃતે નવથી ભાગ લેનાથી શેષમ્ શેષ
વ્યગશરાઃ ૩-૬-૫ નસત્ સારી નહિ, ચં અને અશ્વિમાત્ અશ્વિની નક્ષત્રથી
અંશ્વ મેરેા દમ હાથી અવિ મેપ અદિ સર્પ મોગિનઃ સર્પ શ્વ ૧ તરેા વૃષમુદ્દ
ઉંદર મેપ બકરેા આસ્તુમુદ્દ નિશાડી દ્વચુંદુરાઃ બે ઉંદર, ॥ ૨ ॥

અથ ત્યાર પછી ગૌઃ ગાય કાલી બેસ પશુમુક્ત વાધ મહિષી બેસ પશુદ્વિદ વાધ દ્વૌ બે મૃગૌ હરિષ્ઠુ શ્વા કુતરે કપિઃ વાનર દ્વૌ બે વસ્ત્ર નોળીયા કપિ વાનર સિંહ સિંહ વાજિ ધોડો હરિ સિંહ ગો ગાય નાગાઃ હાથી કમાત કમથી ચોત્તયઃ ચેત્રીચો (સ્યુઃ છે,) સિંહેમમ સિંહ અને હાથીને મહિષા-શ્વમ્ પાડો અને ઘેડાને ઓતુસ્વનકમ્ ગિલાડી અને ઉંદરને જ્વેળમ્ કુતરે અને હરીણને કીશાવિ વાનર અને ઘેડાને ગોવ્યાઘમ્ ગાય અને વાધને વમ્બુફળી નોળીયું અને સાપને ક્ષતિ એ પ્રમાણે મીસ્ત્રવરયોઃ વર અને કન્યાને પ્રેમ્યેશયોઃ નોકર અને સ્વામીને ત્યજેત્ ત્યાગ કરવું, ॥ ૩ ॥

॥ વશ્ય ॥

૨, ૩-કારવાર્થ—જલચર^૧ રાશિ મનુષ્યને લક્ષ્ય છે, ને સિંહ વિના બધી રાશિયો મનુષ્યને વશ્ય બાણવી, સિંહ રાશિને વૃશ્ચિક રાશિ વિનાની રાશિયો, વશ્ય બાણવી, મનુષ્યને જલચર અને સિંહરાશિ સારી સમજવી નહિ, બીજી બાબતો લોક વ્યવહારથી બાણવી.

॥ તારા. ॥

વર કન્યાના નક્ષત્રો પરસ્પર એક બીજા સુધી ગણતાં થયેલી સંખ્યાને નવે ભાગતાં જે શેષ રહે, તે તારા બાણવી. તેમાં ૩-૫ ને ૭ તારાઓ અશુભ અને ખાકીની શુભ બાણવી.

ટીપ્—૧ મેષ વૃષભ, ધનરાશિ-૧૫-અંશપછી, ને-મકરરાશિ પહેલા ૧૫ અંશની અંદર, એઓની ચતુષ્પદ-સંજ્ઞા બાણવી, સિંહરાશિ, વનચર, વૃશ્ચિક રાશિ, કીટ, કર્ક^૨ મીન અને મકર રાશી ૧૫ અંશ પછી, તેઓની જલચર, મિથુન, વૃષા, કન્યા, કુંભ, ધનરાશિ ૧૫ અંશસુધી, એઓની મનુષ્યસંજ્ઞા બાણવી, મનુષ્યને જલચર રાશિ બદ્ધ, ને સિંહ શિવાયની બધી રાશિયો. માણસને વશ્ય રહેનારી છે, જે કે વૃશ્ચિક રાશિ માણસને વશ્ય છે, છતાં સારી સમજવી નહિ, તેમજ સિંહ રાશીને પણ વૃશ્ચિક રાશિ ખરાબ બાણવી, અને સિંહને જલચર-રાશિ સારી નહિ, મનુષ્યને મનુષ્ય, જલચરને જલચર, કીટને કીટ, ચતુષ્પદને ચતુષ્પદ, અને વનચરને વનચર, એ રાશિયો પરસ્પર (એક બીજાને) મિત્ર બાણવી, વનચર (સિંહ) રાશિ, મનુષ્ય તથા ચતુષ્પદ રાશિને વેરી બાણવી, બાકીનું બુદ્ધિ પ્રમાણે જણવી લેવું, જેમકે—મિથુન રાશિ માણસ ને મેષ રાશિ બકરો છે, તે માણસને બકરો બદ્ધ છે, અને બકરો માણસને તાબે રહે છે, માટે વશ્ય પણ છે, તેમજ મનુષ્ય રાશિને (વૃશ્ચિક) કીટ રાશિ વશ્ય છે, ને કીટ રાશી માણસને સારી નથી માટે શત્રુ (અરિ) છે, એવો ત્યાં ત્યાં પ્રસંગ આવે ત્યાં પોતાની બુદ્ધિથી જણવી લેવું, જેમકે હિંદુને ગાય પૂજ્ય હોવાથી વશ્ય છે, અને મુસલમાન વિગેરે શ્વેને બદ્ધ હોવાથી શત્રુ છે.

॥ નક્ષત્રયોની ॥

ભાવાર્થ-૨-૩-અશ્વિની, પૂ-ભા, ઘોડો, ભરણી, ઉ-શ, હાથી, કૃત્તિકા, પુખ્ત, ઘેટું, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, સાપ, આદ્રા, કૃતરો, પુનર્વસુ, આશ્લેષા, મૂલ, ખિલાડો, મધા, પૂ-શ, ઉંદર, ઉ-શ, ગાય, હસ્ત, સ્વાતી, ભેંસ, ચિત્રા, વિશાખા, વાઘ, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, હરિણ, પૂ-મા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, વાનર, ઉ-મા, અભિજીત, નોરતુ, શતભિષા, સિંહ, રેવતી, પશુ, આ પ્રમાણે અશ્વિની નક્ષત્રથી રેવતી નક્ષત્ર સુધીની યોનીઓ જાણવી. અને તે યોનીઓમાં સિંહને હાથી, ભેંસને ઘોડો, વાંદર ને ઘેટું, નોળીયું ને સર્પ, હરિણ ને કૃતરો, ઉંદર ને ખિલાડું, વાઘ ને ગાય, કૃતરો ને વાંદર, વાઘને પશુ, એ પ્રમાણે પરસ્પર એક બીજાની યોનીની શત્રુતા જાણવી, એવી શત્રુતાની યોની વર અને કન્યાની, શેઠ અને નોકરની પરસ્પર હોયતો ત્યાગ કરવી,

॥ યોનીચક્ર ॥

યોની. નક્ષત્રો.	યોની. નક્ષત્રો.	વૈરચક્ર.
ઘોડો-અ. પૂ-મા.	ગાય-ઉ-શ. રે.	ઘોડો-ભેંસ.
હાથી-ખ. ઉ-મા.	ભેંસ-હ. મા.	હાથી-સિંહ.
મીઠ-કૃ. પુખ્ત.	વાઘ-ચિ. વિ.	મીઠ-વાંદર.
સાપ-રો. મૃ.	હરિણ-અ. જ્યે.	સાપ-નોળીયું.
કૃતરો-આદ્રા.	વાંદર-પૂ-મા. શ્ર. ધ.	કૃતરો-હરિણ.
ખિલાડો-પુ. આ. મ.	નોરતુ-ઉ-મા. અભિ.	ખિલાડું-ઉંદર.
ઉંદર-મધા, પૂ. શ.	સિંહ-શ.	

મેનામંશુચુંચંરશ્મશ્મગુનાઃ ત્રોગુઃ ક્રિયાસ્પૃશ્વે

મિત્રાણીજ્યકૃજેદવઃ શનિસિત્તા શત્રુત્રિધોનોંરિપુઃ ।

મિત્રે મૃયંબુર્ધા કુજસ્ય વિદરિઃ મૃયંન્દુર્જીવાહિતા-

મ્રસ્યાફાસ્પૃજિત્તા દિત્તા વિધુરારિઃ મૂરઃ સિનજ્ઞાવરી ॥ ૪ ॥

મિત્રાણ્યર્કકુજેન્દવોય મૃગુજસ્યારી રવોન્દુહિતૌ
મંદજોચ શનેઃ કુજેન્દુરવયો નેષ્ટાઃ સિતજ્ઞૌ હિતૌ ।
પૂર્વાર્દ્રાન્તકકોત્તરં નરિસુરેર્કાત્યાદિતીજ્યાનિલે—

દુથુત્યધિનિમિત્ર મન્યદસુરેદૈત્યૈર્નૃણાંસ્યાન્મૃતિઃ ॥ ૫ ॥

અન્વય—મંદ્યવુચરવદ્મુગુશઃ શ્વઃ ગુઃ ક્રિયાત્ મેશ્ઞાઃ સ્યુઃ રવેઃ
ઈજ્યકુજેન્દવઃ મિત્રાણિ શનિસિતૌ શત્રૂ વિષોઃનો રિપુઃ સૂર્યવુધો મિત્રે.
કુજસ્ય વિદ્ અરિઃ સૂર્યેન્દુજીવાઃ હિતાઃ હસ્ય અર્કાસ્ફુજિતૌ હિતૌ.
વિધુઃ અરિઃ સુરેઃ સિતજ્ઞૌઅરી ॥ ૪ ॥

—અર્કકુજેન્દવઃ મિત્રાણિ અથ મૃગુજસ્ય રવોન્દુ અરી ચ મન્દજો
હિતૌ શનેઃ કુજેન્દુરવયઃ નેષ્ટાઃ સિતજ્ઞૌ હિતૌ પૂર્વાર્દ્રાન્તકકોત્તરં નરિ,
અર્કાન્ત્યાદિતીજ્યાનિલેન્દુથુત્યધિનિમિત્રં સુરે, અન્યત્ અસુરે, દૈત્યૈઃ
નૃણાં મૃતિઃ સ્યાત્ ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—મં. મંગલ શુ. શુક્ર બુ. બુધ ચં. ચંદ્ર ર. રવિ બુ. બુધ
શુ. શુક્ર મં. મંગલ શુ. બુધ શ. શનિ શ્વઃ શનિ ગુઃ શુર ક્રિયાત્ મેષ રશિધી
મેશાઃસ્યુઃ રશિધેના સ્વામી છે. રવેઃ સૂર્યના ઈજ્યકુજેન્દવઃ શુર મંગલ ને
ચંદ્ર મિત્રાણિ મિત્રો છે. શનિસિતૌ શનિ-શુક્ર શત્રુ શત્રુ છે. વિષોઃ ચંદ્ર-
માને રિપુઃ શત્રુનો નથી. સૂર્યવુધો સૂર્ય ને બુધ મિત્રે મિત્ર છે. કુજસ્ય
મંગલને વિદ્ બુધ અરિઃ શત્રુ છે. સૂર્યેન્દુજીવાઃ સૂર્ય-ચંદ્ર-શુર હિતાઃ
મિત્રો છે. હસ્ય બુધના અર્કાસ્ફુજિતૌ રવિ-શુક્ર હિતૌ મિત્ર છે. વિધુઃ
ચંદ્રમા અરિઃ શત્રુ છે. સુરેઃ શુરના સિતજ્ઞૌ શુક્ર-બુધ અરી શત્રુ છે.

—અર્કકુજેન્દવઃ રવિ-મંગલ-ચંદ્ર મિત્રાણિ મિત્રો છે. અથ ત્યાર
પછી મૃગુજસ્ય શુક્રના રવોન્દુ રવિ ને ચંદ્ર અરી શત્રુ છે. જા અને મન્દજો
શનિ ને બુધ હિતૌ મિત્ર છે, શનેઃ શનિના કુજેન્દુરવયઃ મંગલ-ચંદ્ર-રવિ
નેષ્ટાઃ શત્રુ છે, સિતજ્ઞૌ શુક્ર-બુધ હિતૌ મિત્ર છે, પૂર્વાર્દ્રાન્તકકોત્તરં તથા પૂર્વા,
આર્દ્રા, ભરણી, રોહિણી, તથા ઉત્તરા એ નવ નક્ષત્રો નરિ મનુષ્યમાં. અર્ક-
હસ્ય, અન્ય-રેવતી, અવિત્તિ-પુનર્વસુ, ઇજ્ય-બુધ, આનિલ-સ્વાતી, ઇન્દુ-
મૃગશીર્ષ, શ્રુતિ-શ્રવણ, અધ્વિનિ-અગ્નિની, મિત્રં-અનુરાધા, એ નવ નક્ષત્રો
સુરે દેવમાં. અન્યત્ બીજાં અસુરે શક્તિ તથા અં રહેલાં છે, દૈત્યૈઃ દૈત્યોથી
નૃણાં માણસોનું મૃતિઃ મરણ સ્વાત્ થાય.

॥ રાશિઓના સ્વામીઓ, ॥

૪-૫ ભાવાર્થ—મેષને વૃશ્ચિકનો મંગલ, વૃષભને તુલાનો શુક્ર, મિથુનને કન્યાનો બુધ, કર્કનો ચંદ્ર, સિંહનો સૂર્ય, ધનને મીનનો ગુરુ, મકરને કુંભનો શનિ, આ પ્રમાણે બાર રાશિઓના સ્વામીઓ છે.

॥ ગ્રહોની મૈત્રી, ॥

સૂર્યના—ચંદ્ર-મંગલ-ગુરુ-મિત્ર, બુધ-સમ, શુક્ર-શનિ-શત્રુ, । ચંદ્રના—સૂર્ય-બુધ-મિત્ર, મંગલ-ગુરુ-શુક્ર-શનિ-સમ, શત્રુ કોઈ નથી, । મંગલના—સૂર્ય-ચંદ્ર-ગુરુ-મિત્ર, શુક્ર-શનિ-સમ, બુધ-શત્રુ । બુધના—સૂર્ય-શુક્ર-મિત્ર, મંગલ-ગુરુ-શનિ-સમ, ચંદ્ર-શત્રુ, । ગુરુના—સૂર્ય-ચંદ્ર-મંગલ-મિત્ર, શનિ-સમ, બુધ-શુક્ર-શત્રુ, । શુક્રના—બુધ-શનિ-મિત્ર, મંગલ-ગુરુ-સમ, સૂ.-ચં.-શત્રુ, । શનિના—બુધ-મિત્ર, ગુરુ-સમ. સૂર્ય-ચંદ્ર-મંગલ-શત્રુ, । એ પ્રમાણે સૂર્યથી શનિ સુધીના ગ્રહો પરસ્પરમિત્ર-સમ-ને શત્રુ બાણવા । શત્રુતા કન્યા કે વરુની રાશિના સ્વામીની પરસ્પર હોય તો સારી બાણવી નહિં.

॥ મૈત્રી ચક્ર. ॥

ગ્રહ.	મિત્ર.	સમ.	શત્રુ.
મ.	ચં. મં. ગ.	બુ.	સ. શ.
ચં.	મ. બુ.	મં. ગ. શ. સ.	૦
મં.	મ. ચં. ગ.	શ. સ.	બુ.
બુ.	મ. શ.	મં. ગ. સ.	ચં.
ગ.	સ. ચં. મં.	સ.	બુ. શ.
શ.	બુ. ગ.	મં. ગ.	મ. ચં.
સ.	બુ. શ.	ગ.	સ. ચં. મં.

॥ ગણુ. ॥

મનુષ્યગણુ—ભરણી, રાહિણી, આર્દ્રા, પૂ-ફા. પૂ-ધા. પૂ-ભા.
અને ત્રણે ઉત્તરા.

દેવગણુ—અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય. હસ્ત, સ્વાતી,
અનુરાધા, શ્રવણ, રેવતી.

રાક્ષસગણુ—કૃતિકા, આશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, વિશાખા,
જ્યેષ્ઠા, મૂલ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા.

આ પ્રમાણે જોતાં વર કન્યાને પરસ્પર રાક્ષસ ને મનુષ્ય ગણુ
હોય તો મૃત્યુ કરે છે.

અગ્નિ:—રાશીશયોઃ સુહૃદ્ભાવે મિત્રત્વે વાંશનાયયોઃ ।

ગણાદિદૌષ્ટ્યેષ્વુદ્વાહઃ પુત્રપૌત્રપ્રવર્ધનઃ (૮) -

અર્થ—રાશિના સ્વામીની પરસ્પર મિત્રતા હોય, અને નવમાંસના સ્વામીએ
પરસ્પર મિત્ર હોય, તો ગણુ વિગેરેના દોષ હોય તો પણ વિવાહ કરવાથી સંતાન
ની વૃદ્ધિ થાય છે. (૮)

સ્પાદેવાસુરયોઃ કલિર્નૃસુરયોર્મધ્યંસ્વયોઃ સૌહૃદ્

નૈઃસ્વયં દિવ્યયકે પદપ્રસુ વિપદૈ પુઙ્ગમર્થોક્કે ।

શેપેર્થાવિવિધા વિમૈકચરણેભિન્નર્સારાશ્યેકકં

મિત્રાન્ધ્યેકમમેતયોર્ગણસ્વગૌ નાહી નૃદૂરં ન ચ ॥ ૬ ॥

અન્વય—દેવાસુરયોઃ કલિઃ સ્યાત્ નૃસુરયોઃ મધ્યમ્ સ્વયોઃ
સૌહૃદમ્ દિવ્યયકે નૈઃસ્વયં પદપ્રસુ વિપદૈ અર્થોક્કે વૈપુઙ્ગ્યં વિમૈક-
ચરણે શેપે વિવિધાઃ અર્થાઃ (ભવન્તિ) ભિન્નર્સારાશ્યેકકં મિત્રાંઘ્રિ
એકમં એતયોઃ ગણસ્વગૌ નાહી ચ નૃદૂરં ન (વિલોચયમ્,) ॥ ૬ ॥

અન્વયાર્થ—દેવાસુરયોઃ દેવને રાક્ષસમાં કલિઃ કલ્યાણ સ્યાત્ થાય,
નૃસુરયોઃ મનુષ્યને દેવમાં મધ્યમ્ સાધારણ સ્વયોઃ એકજ ગુણને વિષે સૌ-
હૃદમ્ મિત્રતા દિવ્યયકે ૨-૧૨-મે નૈઃસ્વયં નિર્ધનતા-પદપ્રસુ ૬-૮-મે વિપદ
કુઃખ અર્થોક્કે ૯-૫ મે વૈપુઙ્ગ્યં સંતાન રહિત થાય, વિમૈકચરણે નક્ષત્રના
એક ચારણ સિવાયના શેપે શેપમાં વિવિધાઃ નાનાપ્રકારના અર્થોઃ પેમય (ભવન્તિ

ચાય છે) મિત્રર્ક્ષરાદયેકકં બુદ્ધાં નક્ષત્ર-ને એકરાશિ મિત્રાંઘ્રિ બુદ્ધાંચરણ-
 નકમં એક નક્ષત્ર-પત્તયોઃ એ બેમાં ગણસ્વર્ગો ગણને ત્રદ નાદી નાડી ચ અને
 નૃદુરં નૃદુર ન (ચિલોક્ત્યમ,) બેતું નહિ, ॥ ૬ ॥

૬ ભાવાર્થ—દેવ અને દેત્ય-કલેશ કરનાર છે, દેવને મનુષ્ય-
 બાધ્યમ છે, અને વરકન્યાને એકજ ગણ હોયતો પ્રીતિ થાય છે,

॥ કૂટ (માગતું લેણું) બેવા વિષે, ॥

વરકન્યાની રાશિથી પરસ્પર ગણતાં એકનું માગતું-૨ અને
 બીજાનું માગતું: ૧૨ હોય તો તે બીયાબાડ, કહેવાય છે. એ બીયા-
 બાડ વરકન્યાને હોય તો નિર્ધનતા થાય છે, તેમજ પરસ્પર એક
 બીજા નીરાશિથી ગણતાં-૬—૮ માગતું લેણું હોયતો તેને પડાપટક
 કહે છે, તે પડાપટક ઘણા પ્રકારે દુઃખ આપનાર છે મરણ કરનાર
 બાણવું, તેવીજ રીતે પરસ્પર ગણતાં ૫-૬ માગતું હોય તો પ્રજા
 રહિત થાય છે, તેને નવપંચક-કહેવાય છે, જાનેના એકજ નક્ષત્રના
 એક ચરણ શિવાય બાકીનું માગતું ૩-૧૧, ૪-૧૦, ૭-૭, ૧-૧, એ
 કૂટ ઘણા દાર્યોની સિદ્ધિ કરનાર બાણવું, અને વરકન્યાની રાશિ-એકને
 નક્ષત્ર બુદ્ધાં, ૧ રાશિ એક-નક્ષત્ર એકને ચરણ બુદ્ધાં. એતું ન્યાં હોય
 ત્યાં ગણ-મૈત્રી-નાડી-અને નૃદુર-બીજાકુલ બેવાની જરૂર નથી. જેથી
 એ મેલાપક અવશ્ય સારો બાણવો,

મુ-ગ૦—વિશાસ્વાર્દ્રાશ્રવઃપુષ્યોરોઢિષ્યુત્તરભાદ્રપદ ।

‘રેવતી ચ મઘાત્રેષ્ટં નેતરથૈકમદ્વયોઃ (૯)

અર્થ—રોહિણી-આર્દ્રા-પુષ્ય-મઘા-વિશાખા-શ્રવણ-ઉ-ભા, અને રેવતી
 એ નક્ષત્રોમાંનું કોઈ પણ નક્ષત્ર-વરક-યા-જાનેનું એક હોયતો શુભ સમજવું, તે
 શિવાયના નક્ષત્રોમાંનું હોય તો અશુભ બાણવું, (૯)

જ્યો-ર્નિ૦—ગ્રહમૈત્ર્યં શુભા તારા રાશિવચ્ચં ત્રિભિઃશુભમ્ ।

પદપદ્યં શુભાઃપાદુર્દ્ધાભ્યાંદ્વયર્કં ત્રિકોણકમ્ (૧૦)

ટીપ-૧-તેના ચાર ભેદ થાય છે, રાશિ એકને નક્ષત્ર બુદ્ધ, નક્ષત્ર એકને
 રાશિ બુદ્ધી, નક્ષત્ર એક-રાશિ એક-અને ચરણ બુદ્ધાં, એઉની-એકજ રાશિ-
 નક્ષત્ર અને ચરણ, આ પ્રમાણે ચાર બેદોમાંથી-ત્રણ શુભ, અને ચોથો
 અશુભ બાણવો,

अर्थ—ग्रहोनी भैत्री, शुभतारा, अने वरयराशि, ओ नष्ट होय तो,
१२६-याने-६-८, २-१२, अने ८-५, नो दोष समझवो नहिं, (१०)

पट्काष्टे समभंच पष्टसहितंचेच्छोमनं स्यात्समं
भं द्विर्दशके द्वितीयसहितं श्रेष्ठं स्त्रियायुगवरिः ।
मूलेंद्रार्कमपाश्य जैकचरणादित्यार्यमेपाश्विभै
याम्येद्वीज्यममित्रभाज्यवसुभत्वाष्टान्वहिर्युग्मभैः ॥ ७ ॥

अन्येर्नादचइहकनाडिनवके स्यातां द्विमे चेन्मृति
गोदादक्षिणतः क्वचिन्नृपमुखे पार्श्वकनाडी हिता ।
मैत्र्याद्विषयमर्थनन्दमपिसत् पट्काष्टकं वश्यतः
पद्भिः स्त्रीनृगणावरोत्तपगणः सत्कृष्टमैत्र्योस्तदा ॥ ८ ॥

अन्वय—पट्काष्टे पष्टमहितम् समभम्चेत् (तदा) शोभ-
नम् स्यात् च द्विर्दशके द्वितीयसहितम् समभम् श्रेष्ठम् स्त्रियायुक्
वरिः (सत्) मूलेंद्रार्कमपाश्यजैकचरणादित्यार्यमेपाश्विभैः याम्ये-
द्वीज्यममित्रभाज्यवसुभत्वाष्टान्वहिर्युग्मभैः ॥ ७ ॥

—अन्यैः नादयः इह एकनाडीनवके द्विमे स्याताम् चेत्
मृतिः (स्यात्) गोदादक्षिणतः क्वचित् नृपमुखे पार्श्वकनाडी हिता
द्विषयम् अर्थनन्दम् अपि मैत्र्या सत् पट्काष्टकम् वश्यतः पद्भिः
(सत्) स्त्रीनृगणाः वरः अत्तपगणः तदा सत्कृष्टमैत्र्योः सत् ॥ ८ ॥

अन्वयार्थ—पट्काष्टे-६-८ भां पष्टसहितम् ६-भाजनारती भाये
समभम् भैत्रीराशि चेत् होय (तदा तो) शोभनम् स्यात् साहं ७, च
अने द्विर्दशके-२-१२-भां द्वितीयसहितम्-२, नी साथे समभम् समराशि
होय तो श्रेष्ठम् साहं ७, स्त्रिया २-भाजनारती शुक् पुत्र्य वरिः भिदराशि
(मत् श्रेष्ठ ७,) मूल भूज-इन्द्र नृपेश-अर्क-दशा-पाद्री यतभिषा-अजेक-
चरण पू-भा, आदित्य पुनर्वसु-अर्यमा ७-श, इय आर्द्रा-अश्विभैः अग्निनी,
याम्य भरणी-इंद्र भृगशीर्ष-इज्य पुन-मित्र अनुसंधा-माग्य-पू-११, वसु
भनिश-नवाहू भिरा-अंबु पू-५, अहिर्युग्मभैः ७-भा, ओ नशभोनी, ॥ ७ ॥

—અન્યૈઃ બાહીનાં નવનક્ષત્રોવડે-નાહ્યઃ તથા નાહીયો યાય છે, હ્રે એમાં એકનાહીનવકે એકજ નાહીના નવનક્ષત્રોમાં-દ્વિમે વરકન્યાનાં બે નક્ષત્રો સ્યાતામ્ હોય, ચેત્ તે મૃતિઃ મરણ (સ્યાત્ યાય,) મોદાદક્ષિણતઃ મોદાય થી દક્ષિણ ભાગમાં ક્વચિત્ કોઈ વખત નૃપમુલે ક્ષત્રિયાદિકને વિષે પાર્શ્વેક નાહી-પહેલીને ત્રીજી નાહી હિતા સારી છે, દ્વિવ્યયમ્-૨-૧૨-અર્થનન્દમ્-૫-૯, અપિ તથા મૈત્ર્યા ગ્રહમૈત્રીયી (સત્ શ્રેષ્ઠ છે,) પટ્કામ્-૬-૮, ઘડ્યતઃ વશ્યથી પદ્મિઃ ૬-બાબતોથી (સત્ શ્રેષ્ઠ છે.) સ્ત્રીવૃગ્ણાઃ સ્ત્રીના મનુષ્ય ગણ હોય, વરઃ વર, અસ્ત્રપગ્ણાઃ રાક્ષસ ગણનો હોય-તથા ત્યારે સત્કૂટમૈત્ર્યોઃ સારૂ કૂટ અને મૈત્રીયી સત્ શ્રેષ્ઠ છે. ॥ ૮ ॥

॥ શુભ પડાષ્ટક, ॥

૭ ભાવાર્થ—વરકન્યામાંથી જેની બેકરીરાશિ હોય અને તે ૬, માગનાર હોય. તે તે પડાષ્ટક-શુભ બાબતું,

॥ શુભ ખીયાબાઝ. ॥

તેમજ ખીયાબાઝમાં પણ વરકન્યામાંથી જે બે માગનાર છે, તેની બેકરી રાશિ હોય તે તે શુભ સમજવું,

॥ બે માગનાર એકી રાશિનું શુભ ખીયાબાઝ. ॥

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સિંહને કન્યારાશિનું, ખીયાબાઝ, સિંહરાશિ એકી હોવાથી અશુભ હોય, પરંતુ તેજ ખીયાબાઝ, ફક્ત એકીરાશિનું હોવા છતાં શુભ બાબતું,

નાહી.

પહેલી—અશ્વિની, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, ઉ-ક્ષ, હસ્તા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, શતભિષા, પૂ-ભા,

બીજી—ભરણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, પૂ-ક્ષ, ચિત્રા, અનુરાધા, પૂ-ભા; ધનિષ્ઠા, ઉ-ભા,

૮ ભાવાર્થ—ત્રીજી—કૃત્તિકા, રોહિણી, આશ્લેષા, મઘા, સ્વાતી, વિશાખા, ઉ-ભા, શ્રવણ, રેવતી,

એ પ્રમાણે વરઠ-યા ળંનેની એકજ નાડી હોય તો ળંનેનું મૃત્યુ થાય, પરંતુ ગોદાવરી નદીથી દક્ષિણ તરફના દેશોમાં-રહેનાર ક્ષત્રિયાદિક^૧ વર્ણને પહેલી ને ત્રીજી નાડીઆરી જણવી,

॥ ૬૬૬ બાબત ॥

૨-૧૨, ૬-૫, માગતું હોય. તે અશુભ છે, છતાં વરઠ-યાની રાશિઓના સ્વામી પરસ્પર-મિત્ર હોય, તો તે અશુભ હોવા છતાં શુભ જણવું, તેમજ-૬-૮, માગતું ને વરય-તા-૧-ચેતની-નૈત્રી ગણ-ને નાડી-એ-૬, એ પુરેપુરાં શુભ હોય તો તે અશુભ છતાં શુભ જણવું,

॥ અશુભગણ બાબત ॥

રાક્ષસગણનો-વર, ને મનુષ્ય ગણની-છી, હોવા છતાં માગતું લેણું સારું હોય, અને ળંનેના રાશિઓના સ્વામી-પરસ્પર-મિત્ર હોયતો તેપણુ શુભ જણવું,

રક્ષઃસ્ત્રીનૃપુમાન્યદાવશમુલૈઃ પદ્મિર્ધૃતં શોબનં

સ્ત્રીમાત્રા નિકટે નૃદૂરમશુભં લેટોદુર્મૈઙ્ગોઃશુભમ્ ।

દ્વપર્કે તામ્રસુવર્ણમપરિપુરુકે ગોયુગ્મમર્થારુકે

રૌપ્યં કાંસ્યમર્થકનાદિયુગ્મિ ગોસ્વર્ણાદિ દત્ત્વોદ્ધરેત્ ॥ ૯ ॥

અન્વય-યદા રક્ષઃસ્ત્રી નૃપુમાન્ (તદા) વશમુલૈઃપદ્મિઃ
યુતં શોબનં સ્ત્રીમાત્ ના નિકટે નૃદૂરં અશુભમ્ (તત્) લેટોદુર્મૈઙ્ગોઃ
શુભમ્ અથ દ્વપર્કે તામ્રસુવર્ણં અપરિપુરુકે ગોયુગ્મં અર્થારુકે રૌપ્યમ્
કાંસ્યમ્ એકનાદીયુગ્મિ ગોસ્વર્ણાદિ દત્ત્વા ઉદ્ધરેત્, ॥ ૯ ॥

ટીપ્પણી-આ ક્ષત્રિયાદિક વર્ણ-ના-મ ઉપરથી જાણવે એટલે ક્ષત્રિયને વેર જા-મેલો, ક્ષત્રિય, વેરવાને ત્યાં જા-મેલો વેરય, અને શૂદ્રને ત્યાં જા-મે । શૂદ્ર જાણવા, પરંતુ વિગત યોગ-૧-માં જણાવ્યા પ્રમાણે આ વર્ણ મમ-જનો નહિ

અન્યથા—યદા ત્યારે—રક્ષાન્ત્રી રાક્ષસ ગણની સ્ત્રી નૃપુમાન મનુષ્ય ગણનો પુરુષ-હોય (તદા ત્યારે) વશમુસૈઃ વશ્યાદિ પદ્ધતિઃ ૬ વડે યુતં યુક્ત મેક્ષન શોભનમ્ શ્રેષ્ઠ છે, સ્ત્રીમાત્ર સ્ત્રીના નક્ષત્રથી ના મનુષ્યનું નક્ષત્ર નિકટ નજીકમાં હોયતો નૃદૂર નૃદૂર-અશુભમ્ અશુભ (તત્ત્વ તે) સ્વેદોદ્દુર્મયોઃ ગ્રહ ને નક્ષત્રની મેત્રી હોય તો શુભમ્ શુભ છે, અથ ત્યાર પછી દ્વચકે ૨-૧૨-મે તામ્રસુવર્ણ તાંબુને સોનું-અષ્ટરિપુકે-૮-૬ દે મોયુગ્મં બે ગાયો અર્ધાકકે ૫-૫-મે રૌપ્યમ્ રૂપુ કાંસ્યમ્ કાંસુ ઇક્ક નાદીયુજિ એક નાદીના યોગમાં મોસ્વર્ણાદિ ગાય-સોનું-વિગેરે વત્ત્વા આપીને ઉદ્ધેત્ત વિવાહ કરવો, ॥ ૩ ॥

॥ અશુભગણુ ખાખત. ॥

ભાગ્યાર્થ—મનુષ્યગણુનો વર, ને રાક્ષસગણુની કન્યા હોય તો. વશ્ય-તારા-યોની-મેત્રી-કૂટ-(માગતુ લેણું.) ને નાદી-એ-૬-એ પુરેપુરાં શુભ હોયતો-તે ગણુ-શુભ બાણુવો,

॥ નૃદૂર ખાખત. ॥

કન્યાના નક્ષત્રથી ગણુતાં વરનું નક્ષત્ર નજીક હોય. અને વરના નક્ષત્રથી ગણુતાં-કન્યાનું નક્ષત્ર-દૂર હોયતો-તે નૃદૂર-કહેવાય છે, તે નૃદૂરે અશુભ બાણુવું,

॥ નૃદૂરનું શુભત્વ. ॥

જે વરકન્યાની યોનિનીને રાશિના સ્વામીની એમ બે પ્રકારે મિત્રતા હોય-તો તે નૃદૂર-અશુભ છતાં શુભ બાણુવું,

॥ આવશ્યકતામાં દુષ્ટનું પુણ્યદાન. ॥

જે ૨-ને ૧૨-માગતું હોય. તો તાંબાનું ને સોનાનું દાન આપવું, અને-૬-ને-૮-માગતું હોયતો બે ગાયોનું દાન આપવું, ૬-ને-૫-માગતું હોયતો ૩ પાનું ને કાંસાનું દાન આપવું,

॥ આવશ્યકતામાં દુષ્ટનાદીનું પુણ્યદાન. ॥

વરકન્યાની એકજ નાદી હોયતો-ગાય-અને સોના વિગેરેનું વિશેષદાન કરી લાભ કરે તો શુભ બાણુવું,

મુ-ગ૦—હેમાચ્યરત્નગોદાનં મૃત્યુંજયજપસ્તથા ।

કુર્યાદાવશ્યકોદ્ગ્રાહે નાદીદોષાઽપ્નુત્તયે (૧૧)

અર્થ—અત્યંત જરૂરીના વિવાહમાં—સોનુ, ધી, રત્ન, ગૌદાન, અને મૃત્યુંજયના—૮/૧ કરવાથી નાડીના દોષનો નાશ થાય છે, (૧૧)

યદિ રસોગણે કન્યા વરથેન્નૃગણો મવેત્ ।

તદોદ્દાહો ગુણાધિક્યે કાર્યસ્ત્વાવશ્યકે સતિ (૧૨)

અર્થ—જો કન્યાનો રાક્ષસગણ હોય, વરનો મનુષ્યગણ હોય, તોપણ ગુણૈક્યમાં—(દોષકા.) અધિક હોય, અને અતિઆવશ્યકતા હોય તો વિવાહ કરવો, (૧૨)

ઉપર મુજબ શુભપણક-શુભદ્વિદ્વાદયક-અને શુભનવપંચક-અંધકારે જે પ્રમાણે-ખતાબું છે. તે પ્રમાણે તે શુભકૂટ-(સત્કૂટ.) થતું હોયતો-તે સત્કૂટ હોવાથી તેના સત્કૂટ પ્રમાણે જેગુણક આવતા હોય, તે ગુણક લેવા, પણ તેને દુઃકૂટ ધારી શૂન્યગુણક-મુકવો નહિ, જગન્મોહન-નામના અંધમાં વસિષ્ઠને કશ્યપરૂપિના મતથી-મીનને મેપતું, વૃષભને મિથુનનું, એ પ્રમાણે દરેક જે-કીરાશિવાળાનું, એ માગતું. અને એકી-રાશિવાળાનું-બાર-માગતું. એવું-ખીયા-ખાઈ. (દ્વિદ્વાદયક.) હોયતો તેને શુભજ કહ્યું છે, એટલુંજ નહિ-પણ-મીનને મેપના ખીયાબારથી સમરાશિ-એ માગનાર-ખીયાબારનું-અનુક્રમે-શુભદ્વિદ્વાદ-નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે, મીનને મેપતું-ખીયાબાર-આયુષ્ય ને વધારનાર, વૃષભને મિથુનનું-પુત્રને વૈભવ આપનાર, કર્કને સિંહનું-પુત્રને ધન વધારનાર, કન્યાને વૃષભનું પતિતું સુખ આપનાર, વૃશ્ચિકને ધનનું-સૌભાગ્ય આપનાર, મકરને કુંભનું-ધનધાન્ય વધારનાર, જાલુનું, માટે-અંધકાર જેને સત્કૂટ કહ્યું-છે. તે શુભદ્વિદ્વાદ આપનારજ છે, જેમાં જરાપણ શંકા જેવું નથી, જ્યારે-શંકા નથી. અને દોષપિણ અંધમાં આવા સત્કૂટના ગુણક ન લેવા. એવું કહ્યું નથી, અને માર્તણ્ડકાર—આજ પ્રકરણના શ્લોક-૧૨ માં-દુષ્ટકૂટ હોય. પરંતુ વરકન્યાની યોનીની પરસ્પર-મેત્રી હોય-અને સ્ત્રી દ્વર-હોય, એવા દુઃકૂટના-આર ગુણકલેવાને મૂલ્ય છે, તેમજ યોનીમેત્રી-અને સ્ત્રીદ્વર-એ એમાંથી-યોનીમેત્રી હોય-અથવા સ્ત્રી દ્વર-હોય, એમ એકજ કારણ હોય તોપણ-દુઃકૂટનો એક ગુણક લેવા-કહે છે, અને તે દુઃકૂટ-વસિષ્ઠ-નેગર્ગ-વિગેરે-મહર્ષિઓના મતથી-મેપને વૃષભ જેમાં એકી રાશિવાળો-એ માગે, એવું-દ્વિદ્વાદશક-ખરાબદ્વિદ્વાદ-નીચે પ્રમાણે આપે છે, વૈધવ્ય-મરણ-વધ-જેધન-વિચોગનો સંતાપ-અને અધિક દુઃખ; આ પ્રમાણે-દુઃકૂટ હોવા છતાં પણ-ફક્ત-યોનીમેત્રી-અને સ્ત્રી દ્વર-હોવાથી-આર ગુણૈક્ય-મલે છે, તો જે દ્વિદ્વાદશાદિકને-શાસ્ત્રકારે-સત્કૂટ-તરીકે લખ્યું છે, તેના ગુણક-શામાટે મલવા ન જોઈએ. જેમકે—મિથુનને-કર્ક-રાશિનું-દુઃકૂટ હોયતો મૃત્યું થાય છે, છતાં-પુરૂષનો જન્મ-પુનર્વિસુ-નક્ષત્રના-પહેલા ચરણમ

થયો છે, તેથી તેની મિથુન રાશિ, અને બિલાડીની યોની, આવે છે. જ્યારે કન્યાનો જન્મ-આશ્લેષા નક્ષત્રના-બીજા ચરણમાં થયો છે, તેથી-કન્યાની કર્ક રાશિ થાય છે, અને તેની યોની પણ-ગિલાડીનીજ આવે છે, જેથી વર-અને કન્યાની એકજ યોની હોવાથી-યોની મિત્રતા છે, અને સ્ત્રીના નક્ષત્ર-આશ્લેષાથી-પુરુષના નક્ષત્ર-પુનર્વસુ-સુધી-નક્ષત્ર સંખ્યા-૨૬-થાય છે, અને પુરુષના પુનર્વસુ-નક્ષત્રથી-કન્યાના આશ્લેષા નક્ષત્ર સુધી ગણતાં-સંખ્યા-૩-થાય છે, તેથી સ્ત્રી દૂર-પણ આવે છે, માટે યોની મૈત્રી-અને સ્ત્રી દૂર-હોવાથી ઉપલા કુટુંબકૂટના-ચાર ગુણક-લેવાને શાસ્ત્રકાર-કહે છે, તેમજ વરની રાશિ કન્યા-નક્ષત્ર હસ્તા-અને યોની એંસની છે, તેમજ ઉપર મુળમ-કન્યાના નક્ષત્ર-સ્વાતીથી વરના નક્ષત્ર દસ્તા સુધી ગણતાં-નક્ષત્ર સંખ્યા-૨૬-થાય છે, અને વરના નક્ષત્ર હસ્તાથી-કન્યાના નક્ષત્ર સ્વાતી સુધી ગણતાં-સંખ્યા-૩-થાય છે, તેથી સ્ત્રી દૂર પણ છે, આવા પ્રસંગે તેના ગુણક-કેટલા લેવા-તે કંઈ સૂચ્ય-મું નથી, નહિં સૂચ્યવાનું-કાંઈ-એક-મિથુન-ને કર્ક-રાશિના-મૃત્યુ કરનારા-કુટુંબકૂટના-યોની મૈત્રી-ને સ્ત્રી દૂરથી-૪-ગુણક મળે તો કન્યા ને તુલારાશિનું-દ્વિદ્વિદશક-સ્વામીના મુખને વધારનાર-સાકૂટ-કહેવાય છે, તેમાં પણ-યોની મૈત્રીને સ્ત્રી દૂર-છે, જેથી મિથુન અને કર્ક-રાશિમાં-આવેલા-૪ ગુણક- કરતાં-ક-વાને તુલારાશિની-શુભ-ત્વની વિશેષતાને લીધે-આરથી વિશેષ ગુણક આવે તેનું સ્પષ્ટ સમજાય છે, અને તેથીજ મંચકારે-સાકૂટ હોય-નૃદ્વર હોય-ને યોનીવૈર-હોયતો-કહેત-એકજ ગુણક ઓછો કરી-૬-ગુણક-આપેલા છે, તેમજ સાકૂટ-હોવા છતાં જેની રાશિ-જુદી ને નક્ષત્ર એક હોય એવા સાકૂટના-પાંચ ગુણક લેવાને કહ્યું છે, અને એ શિવાયનું ગમે તે શુભકૂટ-(સાકૂટ) હોયતો-તેના સાત ગુણક-લેવાને માટે સ્પષ્ટ કહ્યું છે, અને તેજ કારણને લીધે-કન્યા-ગુલા-દ્વિદ્વિદશક-ને સાકૂટ ગણી તેના-૭-ગુણક અવશ્ય લેઈ શકાય છે.

તેથીજ રીતે પાંચક-ક-નંવ પંચકને કાંઈપણ રીતે-સાકૂટના-પ્રાપ્ત થતી હોયતો તેજ સાકૂટના પણ-નૃદ્વરને યોની વૈરતા હોયતો-૬-ગુણક લેવા, બિજા રાશિને એક નક્ષત્ર હોયતો-૫-લેવા, ઉપલા-૬-ને ૫-ગુણકમાંનું-કંઈપણ કારણ ન હોયતો તો અન્યત્ર-સાકૂટ-સમજી-૭-ગુણક-અવશ્ય લેવા,

કેટલાક વિ. નો-સમજ ફેરથી-એમ કહે છે કે કુટુંબકુટનું શુભત્વ-શકત અપવાદ ૩૫ જે-વડે પ્ર. મ-નંને-કુટુંબકુટ ના-પછાથી તેને અપવાદ-રૂપે સાકૂટ-કેટું છે, તેના ગુણક-મજાત જોઈએ નહિં. એમાંનું-ઉપલા-મિથુનને-કર્ક ને તુલાના આપેલા-દાખા ઉપર-સ્પષ્ટ-સમજાશે કે-તે તેમનું સમજાવ ન કરેલું છે, તેમજ તેને માટે-પાંચ પ્રાચીન-પાસતાં-સં-પ્ર.

ના પ્લોક-૧૫-માં, ૪-૮-૧૨-મો ગુરુ-બટુકને-ઉપરીતમાં-ને કન્યાને વિવાહ સમયે-હોયતો-તે પૂજા કરવાથી શુભ થતો નથી, છતાં-તે ગુરુને-શુભ નથી-એમ કહીને પછી એમ કહ્યું છે કે જો તે ગુરુ-પોતાની રાશિમાં કે ઉચ્ચરાશિમાં એટલે ધન-મીન-ને કર્ક-રાશિ ઉપર આકાશમાં હોય, અને કાંઈપણ બટુકને કે કન્યાને તે ગુરુ-૪-૮-૧૨-મો હોય તો તે ગુરુ-અશુભ નહિ, પણ-શુભ સમજવો, જેમકે-લગ્નના દિવસે પંચાંગમાં-કર્ક-રાશિનો ગુરુ છે, અને કન્યાની ધન-રાશિ છે, ધન-રાશિથી-કર્ક-રાશિસુધી ગણતાં-આઠની સંખ્યા હોવાથી ધનરાશિ વાળી કન્યાને-૮-મો ગુરુ થાય છે, નેથી તે પૂજા કરવા છતાં પણ સારો સમજવો નહિ, પરંતુ તે ગુરુ-કર્કગણિના-ઉચ્ચસ્થાનમાં-હોવાથી-પૂજા કરવાની કંઈપણ-જરૂર નથી, એવી રીતે તેને ચાસકારે શ્રેષ્ઠ માનેલો છે, જેથી જો તેને અપવાદ રૂપે શ્રેષ્ઠ મા-યો હોત તો તેને પૂજા કરીને શ્રેષ્ઠ કહોત, પરંતુ તેમ કરતાં-કંઈપણ પૂજા કર્યાશિવાય-તે આઠમો ગુરુ-શ્રેષ્ઠ છે, એમ કહ્યું છે, તેથીજ રીતે કદાચ-દ્વિતીયશાદિને-અપવાદરૂપે-સત્કૃટ-હોય તોપણ-સત્કૃટ-હોવાથી તેને મહત્તા ગણુક-લેવાજા બોધ્યો. એ પ્રમાણે નિઃશંક અમારો મત છે.

भूर्वर्णैक्यवरोत्तमेऽथवशभक्ष्येऽर्द्धं द्वयं मित्रयोः

खं वैराशनके धरातिवशकेऽथो सद्भयो रग्नयः ।

मिश्रे तच्छकलं त्वयानिमहदो वेदास्त्रयो मित्रयो

रेफःस्याद्विपतःस्वभावगुणयो द्वौ खं महदैरिणोः ॥ १० ॥

एकेशोभयमित्रयोःशरमिता अर्द्धं समारातिके

चत्वारःसममित्रके रिपुहिते भूमिद्वर्चुदासे प्रयः ।

ना देवो मनुजा वधू रिहरसास्तद्वैपरीत्ये शराः

पट् साम्येऽस्त्रपपुरुषःमुखधूरत्रैककोन्यत्र खम् ॥ ११ ॥

दुष्कृते यदि योनिमैत्रमबला दूरं नदांभोधयो

नोचेत्स्वंत्वनयोर्यदैकમિદ્ભૂર્માદ્યૈક્યકે સ્વં ગુણઃ ।

सत्कृटे च दूरता भरिपुता षड्भिन्नराश्यैकमे

पंचान्यत्र सुकृટके च गिरयोऽथो नाडिभेदे गजाः ॥ १२ ॥

અન્વય—વર્ણૈક્યવરોત્તમે મૂઃ, અથ વશભક્ષ્યે અર્ધમ્, મિત્ર-

યોઃદ્વયમ્, વૈરાશનકે સખ્ અરિવશકે ધરા, અથો સદ્ભયોઃ અગ્નયઃ,

તુ મિથ્રે તચ્છકલમ્ અથ અતિસુહદોઃ વેદાઃ, મિત્રયોઃ ત્રયઃ, દ્વિપતોઃ એકઃ સ્યાત્ સ્વભાવગુણયોઃ દ્વૌ (ગુણૌ) મહદ્વૈરિણોઃ સ્વમ્, ॥ ૧૦ ॥

—એકેશોભયમિત્રયોઃ શરમિતાઃ, સમારાતિકે અર્દ્ધમ્, સમ-મિત્રકે ચત્ત્વારઃ, રિપુહિતે ભૂમિઃ, દ્વચુદાસે ત્રયઃ નાદેવઃ મનુજાવધૂઃ ઇહ રસાઃ, તદ્વૈપરીત્યે શરાઃ, સામ્યે પદ, અસપ્પરૂપઃ સુરવધૂઃ અત્ર એકકઃ, અન્યત્ર સ્વમ્, ॥ ૧૧ ॥

—યદિ દુષ્કૂટે યોનિમૈત્રમ્, અવલા દૂરમ્, (તદિ) અમ્ભો-ધયઃ, નો ચેત્ તુ સ્વમ્, અનયોઃ યદા એકમ્ તદા મૂઃ ઇહ માંઽવૈવ્યકે સ્વં ગુણઃ સત્કૂટે વરદૂરતા મરિપુતા પદ, મિત્રરાશ્યૈકમે પંચ, અન્યત્ર સુકૂટકે ગિરયઃ અથ નાદિભેદે ગજાઃ ॥ ૧૨ ॥

અન્વયાર્થ—વર્ણવ્યવરોત્તમે બંનેના વર્ણ એક હોય અથવા વરને ઉત્તમ હોય તો મૂઃ ૧-ગુણક, અથ પછી વશમક્યે વરને ભક્ષ્ય હોય તો અર્દ્ધમ્ અડધી ગુણક, મિત્રયોઃ બંને મિત્ર હોય તો દ્વયમ્ ૨-ગુણક, વૈરાણ-નકે શત્રુ અને ભક્ષ્યમાં સ્વમ્-૦-ગુણક, અંરિવશકે શત્રુ અને વરપમાં ધરા-૧ ગુણક, અથો ત્યાર પછી સદ્ગુણોઃ સારી તારાઓમાં અસયઃ ૩-ગુણક, તુ વલી મિથ્રે મિત્રમાં તચ્છકલમ્ તેનું અર્થ, અથ પછી અતિસુહદોઃ બંનેની અધિક મિત્રતા હોય તો—વેદાઃ ૪-ગુણક, મિત્રયોઃ મિત્ર હોય તો ત્રયઃ ૩-ગુણક, દ્વિપતોઃ બંને શત્રુ હોય તો એકઃ ૧-ગુણક સ્યાત્ હોય, સ્વભાવગુણયોઃ સ્વભાવિક ગુણમાં દ્વૌ (ગુણૌ) ૨-ગુણક મહદ્વૈરિણોઃ મોટા વૈરી હોય તો સ્વમ્-૦-ગુણક, ॥ ૧૦ ॥

—એકેશોભયમિત્રયોઃ બેઉની રાશિઓના સ્વામી એક હોય, અથવા તેમના સ્વામીની પરસ્પર મિત્રતા હોય તો શરમિતાઃ ૫-ગુણક, સમારાતિકે સમશત્રુમાં અર્દ્ધ, ૦૫-ગુણક, સમમિત્રકે સમ અને મિત્ર હોય તો ચત્ત્વારઃ ૪-ગુણક, રિપુહિતે શત્રુ મિત્રમાં—ભૂમિઃ ૧-ગુણક, દ્વચુદાસે બંને સમ હોય તો ત્રયઃ ૩-ગુણક, નાદેવઃ પુરુષ-દેવ ગણ હોય, મનુજાવધૂઃ મનુષ્ય ગણની સ્ત્રી હોય તો ઇહ એમાં રસાઃ ૬ ગુણક, તદ્વૈપરીત્યે તેથી વિપરીત હોય તો શરાઃ ૫ ગુણક, સામ્યે સરખા ગણમાં પદ-૬-ગુણક, અસપ્પરૂપઃ રાક્ષસ ગણ-

પુરુષનો હોય સુરવધૂઃ દેવ ગણની કન્યા હોય તો અત્ર એમાં ઇકકઃ ૧-ગુણક, અન્યત્ર અન્ય ગણોમાં સ્વમ્-૦-ગુણક, ॥ ૧૧ ॥

—યદિ એ કુટૂંબે કુટૂંબમાં- યોનિમૈત્રમ્ યોનિની મૈત્રી હોય, અવલા સ્ત્રી દૂરમ્ દૂર હોય (તદા) ત્યારે અમ્બોધયઃ ૪- ગુણક લેવા, નો ચેત્ત ન હોય તુ તો સ્વમ્-૦-ગુણક, અનયોઃ આ બેમાંથી યદા ત્યારે ઇકમ્-એક હોય તદા ત્યારે મૂઃ ૧-ગુણક, રૂઢ અર્ધિ માંદ્યૈવ્યકે નક્ષત્રનું ૧-ચરણ હોય તો, સ્વમ્ ગુણઃ-૦-ગુણક, સત્કૂટે સાર કૂટ હોય ચરદૂરતા ટૂંક હોય. મરિપુતા યોનીની શત્રુતા હોય તો- પદ્-૬-ગુણક, મિત્રરાશ્યૈકમે બેઉની રાશિઓ જુદી-ને નક્ષત્ર એક હોય ત્યારે પંચ-૫-ગુણક, અન્યત્ર ખીજ સત્કૂટેકે સાર કૂટમાં- ગિરયઃ ૭- ગુણક, અથ ત્યાર પછી નાદિમેવ જુદી નાડી હોય તો-ગજાઃ ૮-ગુણક લેવા, ॥ ૧૨ ॥

॥ વર્ણ ॥

૧૦-સાવાર્થ—વર ને કન્યા બેઉના એકજસરખા વર્ણહોય, અથવા વરનો વર્ણ ઉંચો હોય, તો-૧-ગુણક આપે, ને તેમ ન હોય તો કંઈજ ગુણક આપે નહિ,

વશ્ય—વરકન્યામાંથી એકની રાશિ. વશ્ય, અને ખીજની લક્ષ્ય હોય તો. તેનો-૦-ગુણક, બેઉની રાશિઓ મિત્ર હોય. અથવા બેઉની એકજ રાશિ હોય તો-૨-ગુણક, એકની વૈરવાળી (શત્રુ.) અને ખીજની લક્ષ્ય રાશિ હોય તો-૦-ગુણક. અને એકની શત્રુને ખીજની વશ્ય રાશિ હોય તો તેનો-૧-ગુણક જાણવો,

તારા—વરને કન્યા બેઉની તારા સારી હોય તો-૩-એકની સારીને એકની ખરાબ હોય તો-૧-અને બેઉની તારાઓ ખરાબ હોય તો-૦-ગુણક જાણવો,

યોની—યોનીમાં^૧ ઘણીમિત્રતા હોયતો-૪-સાધારણ મિત્ર

ટીપ—૧—યોનિઓ બધી મહીને ૧૪ છે, તેમાં વર કન્યાની એક જાતની યોનિ હોય તો અતિ મિત્ર થાય છે, ૧ તેમાં કુટલાએક બનેની કુતરાની યોની હોય તો તેને અતિ મિત્ર ગણવા નથી, પણ અંચકારનો મત પોતે બતાવેલા વૈર સિવાયની કુટાપિણુ જાતની બનેની એક યોનિ હોય તો તેને અતિ મિત્રજ ગણવી, કારણ કે કુતર ખીજ અજાણ્યા કુતરા સાથે વૈર રાખે છે, પગું પોતાની સ્ત્રી પ્રજા કે હમ્મેશાં સાથે રહેનાર ખીજ કુતરા સાથે વૈર રાખતું નથી, ત્યે વરકન્યાની કુતરાની એકજ યોનિ હોય તો પણ અતિ મિત્ર ગણવી,

હોય તો-૩-સાધારણ શત્રુ હોય તો-૧-મિત્ર પણ ન હોય ને દુરમન
પણ ન હોય તો-૨-અને ઘણું વૈર હોય તો-૦-ગુણક જાણવો,

॥ મૈત્રી ॥

૧૧ ભાવાર્થ—મેહની રાશિઓનો એકજ સ્વામી હોય, અથવા
મેહની રાશિઓના સ્વામી એક બીજાને મિત્ર હોય તો-૫-એક મિત્રને
બીજો સમ હોય તો-૪-એકની રાશિનો સ્વામીસમ ને બીજાનો શત્રુ
હોય તો-૦-૧-એક મિત્રને બીજો શત્રુ હોય તો-૧-ને મેહના સમ
હોય તો-૩-અને બંને શત્રુ હોય તો-૦-ગુણક જાણવો,

ગણુ—દેવ ગણનો વર અને માણસ ગણની કન્યા હોય તો
૬-દેવ ગણની કન્યાને માણસ ગણનો વર હોય તો-૫-મેહના
એકજ ગણ હોય તો-૬-રાક્ષસ ગણનો પુરુષ ને દેવ ગણની કન્યા
હોય તો-૧-અને એ શિવાયના ગણ હોય તો-૦-ગુણક જાણવો,

॥ દુઃકૃટ ॥

૧૨ ભાવાર્થ—દુઃકૃટ એટલે નાશકૃટ હોય. પણ એક બી-
જાની યોનિમાં મિત્રતા હોય. અને સ્ત્રી દૂર હોય તો-૪-ને દુઃકૃટમાં
યોનિ-મૈત્રી-ને સ્ત્રી દૂર ન હોય તો-૦-દુઃકૃટમાં-યોનિમિત્રતા-કે
સ્ત્રી દૂર મેમાંનું-એક હોય તો-૧-સત્કૃટ હોય પણ-મેહનાં નક્ષત્ર
એક હોય-ને તેના એકજ ચરણમાં જન્મ હોય તો-૦-સાફ દુઃકૃટ હોય
તો-૭-સત્કૃટ હોય પણ નુદૂર હોય ને મેહની યોનિઓ-શત્રુ હોય
તો-૬-ગુણક જાણવા,

નાડી—મેહની જુદેજુદી નાડી હોય તો-૮-એકજ નાડી હોય
તો-૦-ગુણક જાણવો, એ પ્રમાણે ગુણક મેળવી બધાનો સરવાળો
કરવો, તે જો-૧૮ થી વધારે આવે તો રાશ સારી જાણવી, એ રીતે
સારી રાશ આવે તો પછી વર્ણ ઉઘો, કે રાક્ષસને માણસ ગણ, કે
બીયાબાફ, કે પડદક હોય, કે મેહની નાડી એક હોય તો પણ રાશ
સારી જાણવી.

૧—વિં ૩૦ ના ત્રીજા શ્લોકમાં આશ્રયકરે જે શત્રુતા બતાવી છે, તેને
આતિ શત્રુતા જાણવી, એટલે તેનો ગુણક શૂન્ય જાણવો,

(પ્રાચીન વિદ્વાનોના મતથી વર્ગ દ્વં)

મુ-ચિં-—અકચટતપયગવર્ગાઃસ્વગેશમાર્ગારસિદ્ધાનુનામ્ ।

સર્વાસ્તુમુગાર્વોનાં નિજપંચમવૈરિણામઘ્નૌ (૧૩)

અર્થ—મરુ, બિલાડો, સિંહ, કુતરો, સર્પ, ઉદર, દરિયુ, અને બકરો, આ પ્રમાણે અનુક્રમે-અ, ક, ચ, ઠ, ટ, પ, ય, અને ણ-ના ઉપર કદબા પ્રમાણેના વર્ગો છે, જેમકે મરુનો-અવર્ગ, વિગેરે પોતાના વર્ગથી પાંચમો વર્ગ સહુ બધાયો, (૧૩)

(દોષક.)

(વૈરચક.)

મરુ	અ—પ—ક્રિ—એ.	સુમ	સિંહ.
માર્ગાર	ક—ખ—ગ—ઘ—ડ	ઉદર	બિલાડી.
સિંહ	ચ—છ—જ—ઝ—ઞ	સાપ	મરુ.
ગાવ	ટ—ઠ—ડ—દ—ધુ	કુતરો	બકરો.
સર્પ	ત—થ—દ—ધ—ન		
મરુક	પ—ફ—બ—ભ—મ		
મૃગ	ય—ર—લ—લ—૦		
મેય	શ—ષ—મ—હ—૦		

(એકશશિ-નક્ષત્રના-ક-આવરતાં વિચાર.)

—રાશયૈક્યે ચેદ્વિઘ્નમૃદ્ધં દ્વયોઃસ્પાન્નસ્રગૈરયે ગણિયુર્મં સર્પવ ।

નાહીદોષો મો ગણનાં ચ દોષો નક્ષત્રયે પાદભેદે શુભં સ્પાત્(૧૪)

અર્થ—પરને કન્યાની ગણી એકને નક્ષત્ર ૧૦૬ હોય, તેમજ નક્ષત્ર એક અને રાશિ ત્રીજી હોય, તેમજ નક્ષત્ર એક હોય—અને ચરણ ત્રીજી હોયતો—તેઓને કુલગણ અને નાહી દોષ નથી —(૧૪)

(ચાખખા મ ગણની ગમજ)

પૌત્રપધારા—લગ્ને વ્યયે ચ પાતાલે ગાપિત્રે ચાષ્ટમે કુજે ।

કન્યા મતુર્વિનાશાય મર્તા કન્યાવિનાશદઃ (૧૫)

દીપ-૧—સીને ઉપર ચાખેતર-મંગલ દોષનો-ધાટીએ-મંગલ કદ છે, અને ને પ્રમાણે પુરવેને દોષનો-ધાટીએ-મંગલ કદેવાય મે-પાવની કામમાં-ન-મ પત્રિકાને ટપકો કદ છે, તેમની-ન-મ પત્રિકામાં-ઉપના રથને મંગલ દોષનો-મંગલવારો ટપકો કદ છે, અને કાઈપણ કામમાં ઉપના રથનો સિવાયના રથનામાં-મંગલ દોષનો-ધાખા ન-આશર કદ છે.

અર્થ—સ્ત્રીની જન્મ કુંડલીમાં-લગ્નમાં, યોગે, સાતમે, આઠમે, અને બારમા સ્થાનમાં, મંગલ-રહેલો હોયતો-સ્ત્રી પતિનો નાશ કરે છે, તેમજ પુરુષની જન્મ કુંડલીમાં-તે પ્રમાણ હોયતો પુરુષ-સ્ત્રીનો નાશ કરે છે, (૧૫)

જામિત્રે ચ યદા સૌરિર્લગ્ને વા દિવુકેઽપિ વા ।

દ્વાદશે નિધનેવાપિ ભૌમદોષો ન વિચલે (૧૬)

અર્થ—જન્મકુંડલીમાં—૧-૪-૭-૮-૧૨—માસ્થાનમાં શનિ હોય તો ઉપર કથા મુજબ મંગલના દોષનો નાશ થાય છે. (૧૬)

(મંગલનો પરિહાર)

મુ-સિંઠ- અજે લગ્ને વ્યયે ચાપે ણતાલે વૃશ્ચિકે તથા ।

શૂને મીને ઘટે ચાઠ્ઠાં ભૌમદોષો ન વિચલે (૧૭)

અર્થ—લગ્નમાં મેષરાશિનો, ચોથેવૃશ્ચિકનો, સાતમેમીનનો, આઠમે કુંભનો, અનેબારમેધનનો મંગલહોયતો તે મંગલનો દોષ લાગતો નથી. (૧૭)

નૃપતિવિજયઃ-સવલે ગુરૌ ભૂમૌ વા લગ્ને શુનમેઽપિવાયવા ભૌમે ।

શક્તિણિનીચારિગૃહસ્થે વાઙ્કસ્થેઽપિવા ન કુજદોષાઃ (૧૮)

અર્થ—શુર બલવાન હોય, શુક લગ્ને કે સાતમે હોય, અથવા મંગલવક્રનો નીચનો. શનુના ઘરમાં રહેલો કે અસ્તનો હોય, તો તે મંગલનો દોષ નથી; (૧૮)

(મંગલના દોષનો શનિથી પરિહાર.)

માર્કંડેયપુરાણે—વાલર્વૈષ્ણવ્યયોગેઽપિ કુંભદ્રુપતિમાદિભિઃ ।

કૃત્વા લગ્નં રહઃપથાત્કન્યોદ્વાલેતિ ચાપરે (૧૯)

અર્થ—છાકરીનો બાતરંડ થવાનો યોગ હોય તો, પરણતા પહેલાં તેના માત પિતાએ કુંભ પીપળો અને વિષ્ણુની પ્રતિમા સાથે. પહેલું લગ્ન કરીને પછી પુરુષની સાથે લગ્ન કરવું, (૧૯)

(વિષ કન્યા યોગ.)

જાતકાર્લંકાર-અર્થ—જે શુભગ્રહ લગ્ને, એક પાપગ્રહ દસમે, અને બે પાપગ્રહ છઠે હોય તો પણ વિષકન્યા^૧ જાણી,

(વિષ કન્યા યોગનો ભંગ.)

અર્થ—વિષકન્યા યોગ થયો હોય પણ લગ્નથી સાતમ્મનો સ્વામી અથવા ચતુર્થી સાતમાનો સ્વામી કે શુભગ્રહ સાતમા સ્થાનમાં હોય તો વિષકન્યા યોગનો ભંગ થાય છે. અર્થાત્ વિષકન્યા^૧ જાણી નહિ,

દીપ-૧-મીઝ નિઝ-યાના યોગો આજ પ્રકરણના મ્લો.૪૬-માંજેવાથી જાણ્યો,

॥ વર્ણથી નાદી સુધીનાં આઠ કોષ્ટકોપરથી જુદે જુદાં વર્ણાદિકના ગુણક કહાડવાની રીત, ॥

વર્ણાદિકના ગુણક જાણવા માટે પ્રથમ વરઅનેક-ચાનો કયા નક્ષત્રના કયા ચરણમાં. (પાંચો અથવા નક્ષત્રનો ચોથો ભાગ.) જન્મ થયો છે, તે જાણવું જરૂરનું છે, તો તે જાણવા માટે તે બેઉના જન્મના નક્ષત્રોનું. સર્વર્ક્ષ કરવું, અને તેમના જન્મની ધટ્યાદી અને જન્મ નક્ષત્ર પરથી ગતેષ્ટ કરવું જોઈએ, તે સર્વર્ક્ષ અને ગતેષ્ટની રીત; અમો તરફથી પ્રગટ થયેલા (જ્યો. ૦ ૬૦) પ્રથમ પ્રથમ પુસ્તક અજિત વિભાગ આવૃત્તિ પહેલીના પૃષ્ઠ-૧૦૨-થી-૧૦૮-સુધીમાં ઉદાહરણો સાથે આપેલી છે તે જોવી, ।

॥ નક્ષત્રના ચરણ જાણવાની રીત. ॥

સર્વર્ક્ષની ધટીપલોને ચારે ભાગતાં ધટ્યાદિક જ્વલન્ધિ આવે, તેટલી ધટી પણ તે નક્ષત્રના એક ચરણની થાય,

ઉદાહરણ—વરના જન્મ નક્ષત્ર હસ્તનું સર્વર્ક્ષ ધટ્યાદિ-૫૯-૨૪-છે, તેને ચારે ભાગતાં ધટ્યાદિ-૧૪-૫૧, તે એક ચરણનું ધટ્યાદિ થયું, । અને કન્યાના નક્ષત્ર પુષ્કનું સર્વર્ક્ષ ધટ્યાદિ-૬૨-૧૨-છે, તેને ચારે ભાગતાં ધટ્યાદિ-૧૫-૩૪, તે એક ચરણની ધટીપલ થઈ, ।

॥ ગતેષ્ટ ઉપરથી નક્ષત્રના કયા ચરણમાં જન્મ થયો તે જાણવાની રીત ॥

ઉપર પ્રમાણ—આવેલા નક્ષત્રના એક ચરણની ધટીપલ જેટલું ગતેષ્ટ હોય, ત્યાં સુધીમાં જન્મ થયો હોય, તો પહેલા ચરણમાં; । અને એક ચરણની ધટીપલ કરતાં ગતેષ્ટ વધારે હોય તો તે એક ચરણની ધટ્યાદિને જમણી કરતાં જેટલી ધટ્યાદિ થાય, તેટલું ગતેષ્ટ હોય તો બીજા ચરણમાં, । અને તંથી વિશેષ ગતેષ્ટ હોય તો; ચરણની ધટ્યાદિકને ત્રણ ગુણતાં જે ધટ્યાદિ થાય, તેટલું ગતેષ્ટ હોય તો ત્રીજા ચરણમાં, । અને તેથી વિશેષ હોય તો ચોથા ચરણમાં થયો એમ જાણવું, ।

ઉદાહરણ—વરના જન્મનત્ર ઉપરથી ગતેષ્ટ અને ઉપર પ્રમાણે વરના હસ્ત નક્ષત્રના એક ચરણની ધટ્યાદિ-૧૪-૫૧-છે, અને હસ્ત નક્ષત્ર બેટું તે વખતથી વરનો જન્મ થતા સુધીમાં ધટ્યાદિ-૨૪-૧૫-છે, (ગતેષ્ટ હસ્તનું એટલે હસ્ત નક્ષત્રના એક ચરણની ધટ્યાદિ કરતાં ગતેષ્ટની ધટ્યાદિ-૨૪-૧૫-વધારે છે, માટે એક ચરણની ધટ્યાદિને જમણી કરતાં ધટ્યાદિ-૨૯-૪૨-થયા, તે એક ચરણની ધટ્યાદિ કરતાં ગતેષ્ટ ઓછું છે, માટે તે ગતેષ્ટ પહેલા ચરણથી વધારે

॥ કોષ્ટક ઉપરથી ગણના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે નક્ષત્ર ચરણોપરથી ગણતાં કોષ્ટકમાં જ્યાં ખેડેલા કોષોએ એકઠા થાય ત્યાં લખેલો અંક ગણના ગુણકનો અંક બાજુવો.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી ગણના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

ગણના કોષ્ટકમાં પણ વર કન્યાના નક્ષત્રો આગળ અને એ નક્ષત્રોથી નક્ષત્રોની લીટીઓનું જ્યાં સાથે એકઠું થવું થાય છે ત્યાં ચોક્કડી કરેલી છે. અને તે કોષ્ટકમાં-૬-(૭) લખેલા છે તેથી ગણનો ગુણક-૬-(૭) આવ્યો એમ બાજુનું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી કૂટના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે નક્ષત્ર ચરણોપરથી કૂટના કોષ્ટકમાં જ્યાં ખેડેલા કોષોએ એકઠા થાય ત્યાં લખેલો અંક કૂટના ગુણકનો અંક બાજુવો.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી કૂટના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

વરના નક્ષત્ર આગળ અને કન્યાના નક્ષત્ર આગળ પણ ચોક્કડી છે. તે બન્નેના કોષ્ટકો જ્યાં એકઠા થાય ત્યાં પણ ચોક્કડી છે. તે ચોક્કડીના ખાંનામાં-૭-(સાત) કરેલા છે. તેથી કૂટના ગુણક-૭-(સાત) આવ્યો એમ બાજુનું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી નાડીના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે નક્ષત્રોના ચરણોપરથી નાડીના કોષ્ટકમાં જ્યાં ખેડેલા કોષોએ એકઠા થાય ત્યાં લખેલો અંક નાડીના ગુણકનો અંક બાજુવો.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી નાડીના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

વર કન્યાના નક્ષત્રો આગળ ચોક્કડીની નીચાની છે. વરના નક્ષત્રની ચોક્કડીની નીચાનીથી નીચે ઉતરતાં અને કન્યાના નક્ષત્રની ચોક્કડીની નીચાનીવાલા કોષોથી જમણી તરફ જતાં વર અને કન્યાના કોષોનું જ્યાં એકઠું થવું થાય છે. ત્યાં ચોક્કડી કરેલી છે. ને તે ખાંનામાં-૮-(આઠ) લખેલા છે. તેથી વર કન્યાના નાડીના ગુણક-૮-(આઠ) આવ્યો એમ બાજુનું.

॥ વર્ણથી નાડી મુધીના ગુણક ઉપરથી ગુણૈક્ય કહાડવાની રીત ॥

ઉપર પ્રમાણે વર્ણથી નાડી મુધીના આવેલા ગુણકનો સરવાળો કરવાથી આવેલા અંકની સંખ્યા જોઈશું ગુણૈક્ય આવ્યું એમ બાજુનું.

॥ વર્ણથી નાડી મુધીના ગુણક ઉપરથી ગુણૈક્યનું ઉદાહરણ ॥

વર્ણથી અનુક્રમેનાડી મુધીના ગુણકનો સરવાળો કરતાં-૨૭-(સત્તાવીસ) થાય છે તે વર્ણથી નાડી મુધીનું ગુણૈક્ય આવ્યું એમ બાજુનું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી ગુણૈક્ય કહાડવાની રીત ॥

વર્ણાદિકની માફક સ્ત્રી પુરુષના નક્ષત્રોના ચરણા પ્રમાણે ગુણૈક્યના કોષ્ટકો શોધતાં તે બન્નેના કોષ્ટકોનો ત્યાં મેલાપ થાય ત્યાં જે અંક લખેલો હોય તે અંક વર્ણથી નાડી સુધીના દરેકના ગુણકનું ઐક્ય આબ્યું એમ જાણવું અને તેને ગુણૈક્ય કહે છે.

॥ વગર ગુણકોએ કોષ્ટકપરથી ગુણૈક્ય કહાડવાનું ઉદાહરણ ॥

વર્ણાદિકના કોષ્ટકોની માફક વરના નક્ષત્ર આગળ તેમજ કન્યાના નક્ષત્રની આગળ ગુણૈક્યના કોષ્ટકમાં ચોક્કડીઓનું નીચાન કરેલું છે. તે ચોક્કડીઓવાળા બન્ને કોષ્ટકોનું જ્યાં એકઠું થવું થાય છે. તે કોષ્ટકમાં-૨૭-(સત્તાવીસ) લખેલા છે. તે પરથી વર્ણથી નાડી સુધીના દરેક ગુણકનું ગુણૈક્ય-૨૭-(સત્તાવીસ) આબ્યું એમ જાણવું.

॥ વર્ણ, વશ, તારા, યોનિ, મૈત્રી, મણ, કુટ, અને નાડી એ આઠેના જુદે જુદા ગુણક કહાડવાના કોષ્ટકો પ્રથમ બતાવ્યાં છે. તેમજ તે આઠેના ગુણક પ્રમાણે નવમું કોષ્ટક તે ગુણક આઠેના ગુણકોનું ઐક્ય એટલે ગુણૈક્ય કહાડવાનું પણ કોષ્ટક આપેલું છે. છતાં તેથી પણ વધારે સુગમતાને માટે જુદે જુદા કોષ્ટકો નહિ બેતાં એકજ કોષ્ટકમાં જોવાથી આઠેના ગુણકને ગુણકથી આવેલું ગુણૈક્ય તે સર્વે કોષ્ટક ઉપરથી સહેલાઈથી આવી શકે તેની રીત નીચે મુજબ છે. ॥

વર્ણથી નાડી સુધીના કોષ્ટકોની માફક વરના નક્ષત્ર અને ચરણ, કોષ્ટકમાં સીધી લીટીએ ડાબી બાજુથી જમણી બાજુ તરફ લખેલાં છે. અને કન્યાના ઉપરથી નીચે જતી લીટીએ કોષ્ટકમાં-અ-એટલે-અધિની-અને-બ-એટલે મરણી-નક્ષત્ર લખેલું છે. તેથીજ રીતે ઉપલી બાજુએ વરના નક્ષત્ર અને ચરણ, અને નીચેની બાજુએ કન્યાના નક્ષત્ર અને ચરણ, નીચે નીચે અનુક્રમે કોષ્ટકમાં લખેલાં છે. તે પ્રમાણે ઉપલા કોષ્ટકોથી વરનું નક્ષત્ર અને ચરણ કયા કોષ્ટકમાં છે તે જોવું અને નીચલા કોષ્ટકોમાંથી કન્યાનું નક્ષત્રને ચરણ કયા કોષ્ટકમાં છે. તે જોવું. એ બન્ને કોષ્ટકો પ્રથમના કોષ્ટકની માફક જ્યાં આગળ એકલા થાય તેના નીચેના નવે ખાંનામાં અનુક્રમે પહેલો વર્ણ, તે પછી વશ, તે પછી તારા, તે પછી યોનિ-મૈત્રી-મણ-કુટ અને નાડીના એક પછી એક અનુક્રમે ગુણક મુકેલા છે. એમ જાણવું. અને છેલ્લા નવમા ખાંનામાં તે સર્વે ગુણકનો સરવાળો એટલે ઐક્ય મુકેલું છે. એમ જાણવું. એ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષના નક્ષત્રો અને ચરણો પ્રમાણે બેઉના કોષ્ટકોનું જ્યાં મલવું થાય, તેના નીચે લખેલાં નવે વાનાં

ને બીજા ચરણથી જોણું હોવાથી બીજા ચરણમાં વરનો જન્મ થયો છે. એમ જાણવું, ।

ઉ૦—કન્યાના જન્મ નક્ષત્ર ઉપરથી ગતેષ્ટ અને ઉપર પ્રમાણે કન્યાના પુષ્પ નક્ષત્રના એક ચરણની ઘટયાદિ-૧૫-૩૪-છે, જે બીજા ચરણની ઘટયાદિ ૧૫-૩૪-કરતાં ગતેષ્ટની ઘટયાદિ વધારે છે, માટે એક ચરણની ઘટયાદિ ત્રણ ધણી કરતાં ઘટયાદિ-૪૬-૪૨-થઈ, તે ત્રણ ધણી ઘટયાદિ કરતાં ગતેષ્ટ જોણું છે, ને એક ચરણની ઘટયાદિને અમણી કરતાં. ઘટયાદિ-૩૧-૮-થઈ, તે ઘટયાદિ કરતાં ગતેષ્ટની ધરી-૪૦-ને-૫૯-૩-છે, તેથી જે ચરણની ઘટયાદિ કરતાં. વધારે હોવાથી પુષ્પ નક્ષત્રના ત્રીજા ચરણમાં કન્યાનો જન્મ થયો એમ જાણવું, ।

(મોઢા કોષ્ટક ઉપરથી વર્ણના ગુણક કહાડવાની રીત.)

વર્ણના કોષ્ટકમાં ઉપલી જાણુએ વરનું અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્ર ચરણ સહિત લખેલું છે. વરનો જે નક્ષત્રને જે ચરણ હોય તે કયા કોઠામાં છે તે શોધી કાઢવું. તેજ પ્રમાણે કોઠાની સરખાતથી ડાબી જાણુએ નીચે નીચે કન્યાના અશ્વિન્યાદિ નક્ષત્રો ચરણ સહિત લખેલાં છે. અને કન્યાનું નક્ષત્રને તેના ચરણ કયા કોઠામાં છે તે જોવું. હવે વરના નક્ષત્રનો કોઠો અને કન્યાના નક્ષત્રનો કોઠો એ બે નક્ષત્રના કોઠાઓનું એકઠું થવું કર્મ જગ્યાએ થાય છે તે જોવું. બન્નેના કોઠાનું એકઠું થવું ત્યાં થાય ત્યાં જે આંક લખેલો હોય તે આંક જેટલો ગુણક, વર કન્યાના વર્ણનો આવ્યો એમ જાણવું.

(વર્ણના કોષ્ટકપરથી વર્ણના ગુણકનું ઉદાહરણ.)

વર્ણના કોષ્ટકમાં જોતાં પુરુષના નક્ષત્ર દરત આગળ ત્યાં ચોઠડીનું નીચાન કરેલું છે. તે કોઠામાં છે. અને કન્યાનું નક્ષત્ર પુષ્પ, કન્યાના નક્ષત્રો તરફ ત્યાં ચોઠડી કરેલી છે તે કોઠામાં છે. પુરુષના ચોઠડીવાલા કોઠાથી નીચે ઉતરતાં અને સ્ત્રીના નક્ષત્રથી જમણી જાણુ તરફ જતાં પ્રથમ અને સ્ત્રીના બન્ને કોઠા એકઠા થાય છે ત્યાંપણ ચોઠડી કરેલી છે અને તે કોઠામાં ૦ (સુન) મુકેલી છે જ્યો વર કન્યાના વર્ણનો ગુણક શૂન્ય છે એમ જાણવું.

॥ વર કન્યાના વરયનો કોષ્ટકપરથી ગુણક કહાડવાની રીત ॥

વર્ણની માફક વરયમાં પણ વરનું નક્ષત્ર ને ચરણનો કોઠો શોધવો તેજ પ્રમાણે કન્યાના નક્ષત્રના ચરણનો કોઠો શોધવો અને તે બન્ને કોઠાઓને મેળવતાં ત્યાં એકઠા થાય તે કોઠામાં જે આંક લખેલો હોય તે આંકની સંખ્યાનો ગુણક વરકન્યાના વરયનો આવ્યો એમ જાણવું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી વરકન્યાના વશ્યતું ઉદાહરણ ॥

વશ્યના કોષ્ટકમાં વર્ણની માફક પુરુષના હસ્ત નક્ષત્ર આગળ ચોકડી અને સ્ત્રીના પુરુષ નક્ષત્ર આગળ ચોકડી કરેલી છે. પુરુષના નક્ષત્રથી નીચે ઉત્તરતાં અને સ્ત્રીના નક્ષત્રથી જમણી બાજુ જતાં ત્યાંપણ ચોકડી કરેલી છે. તે ચોકડી વાળા ખાંતામાં ૦૧ (અડધો) લખેલો છે તેથી વર કન્યાના વશ્યનો ગુણક ૦૧ (અડધો) આવ્યો એમ જાણવું.

॥ કોષ્ટકપરથી તારાના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે તારાના કોષ્ટકમાં વરકન્યાના નક્ષત્રોનાં ચંચલુના કાંઠા શોધવા અને તે કાંઠા જ્યાં એકઠા થાય તે કાંઠામાં લખેલા અંકની સંખ્યા જોડેલો અંક તારાના ગુણકનો જાણવો.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી તારાના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

ઉપર પ્રમાણે વરના નક્ષત્ર આગળ તેમ કન્યાના નક્ષત્ર આગળ અને તે બે કોષ્ટકોનું જ્યાં એકઠું થયું થાય છે. ત્યાં આગળ એમ ત્રણ કોષ્ટકો ચોકડીની નીચાની છે. તે સ્ત્રી પુરુષના નક્ષત્રોની ચોકડીઓના કોષ્ટકથી બન્ને કોષ્ટકનું એકઠું થયું થયું. ત્યાંની ચોકડીવાળા કોષ્ટકમાં ૧૧ (દોઢ) લખેલો છે તેથી વર કન્યાના તારાનો ગુણક ૧૧ આવ્યો એમ જાણવું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી ચોનીના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે વર કન્યાના નક્ષત્ર ચરણોના બન્ને કોંઠાઓ ચોની કોષ્ટકમાં જ્યાં એકઠા થાય ત્યાં તે ચોનીના ગુણક જાણવો.

॥ કોષ્ટકપરથી ચોનીના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

વર કન્યાના નક્ષત્રો આગળ ચોનીના કોષ્ટકમાં ચોકડી કરેલી છે. ત્યાંથી બન્ને કોંઠા જ્યાં એકઠા થાય છે ત્યાં ચોકડી લાખા ખાંતામાં ૭ (ત્રણ) લખેલા છે માટે ચોનીના ગુણક ૭ (ત્રણ) આવ્યો એમ જાણવું.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી મૈત્રીના ગુણક કહાડવાની રીત ॥

એજ પ્રમાણે મૈત્રીના કોષ્ટકમાં બેઉના નક્ષત્ર ચરણના કોંઠાઓનું એકઠું થયું જ્યાં થાય તે કોંઠાનો અંક મૈત્રીના ગુણકનો જાણવો.

॥ કોષ્ટક ઉપરથી મૈત્રીના ગુણકનું ઉદાહરણ ॥

એજ પ્રમાણે મૈત્રીના કોષ્ટકમાં વર કન્યાના નક્ષત્ર આગળ ચોકડી છે અને ત્યાંથી બન્ને કોંઠા જ્યાં એકઠા થાય છે ત્યાં ચોકડીના નીચાનીના ૪ કોંઠામાં ૧ (એક) કરેલો છે જેથી મૈત્રીના ગુણક ૧ (એક) આવ્યો એમ જાણવું.

સહેલાઈથી આવી શકે છે. એટલે ગુણક અને ગુણૈક્ય વિના પ્રયાસે આ કોષ્ટક-પરથી જોઈ શકાય છે.

ગુણકોના ઉદાહરણને માટે વરની રાશિ કન્યા, અને તેના સ્વામી બુધ, નક્ષત્ર હસ્ત, અને ચરણ ચોથામાં જન્મ થયો છે. જ્યારે કન્યાની રાશી કર્ક, સ્વામી ચંદ્ર, નક્ષત્ર પુષ્ય, અને ચરણ ખીજમાં જન્મ થયો છે. એ બંને વર કન્યાના નક્ષત્ર અને તેના ચરણોપરથી ગુણક અને ગુણૈક્યના ઉદાહરણ નીચે મુજબ છે.

ક-ન-૨૪-યાજ્ઞ પૃથ્વિમાં-વરનું નક્ષત્ર હસ્ત, અને તેજ પૃથ્વિમાં કન્યાનું નક્ષત્ર પુષ્ય, એ બેજે આગળ ચોટી કરેલી છે. તે હસ્તની નીચે જિતરતી લીટીને પુષ્યનીજમણી બાજુ જતી લીટી જ્યાં એકઠી થાય છે ત્યાં વર્ણાદિક આઠ કોષ્ટકમાં મલી આઠ ચોટીયો કરેલી છે તે જોતાં વર્ણનો ગુણ-૦-વશ્યનો-૦-તારાનો-૧-યોનીના-૩-મંત્રીનો-૧-ગણના-૬-કુટના-૭-ને નાડીના-૮-એમ વર્ણથી નાડી સુધીના જુદે જુદા ગુણક આવ્યા તેવીજ રીતે નવમા ખાનામાં તે દરેક ગુણકનું ગુણૈક્ય (સરવાળો-૭૭-મુકેલો છે.) એ પ્રમાણ ગુણકને ગુણૈક્ય એકી વખતે પ્રથક પ્રથક નીકળી શકે છે.

ગુણક (કોષ્ટક) કહાડવાનું ઉદાહરણ—વરની રાશિ કન્યા, સ્વામી-બુધ, નક્ષત્ર હસ્ત, ચરણ ખીજે છે; અને કન્યાની રાશિ કર્ક, સ્વામી ચંદ્ર, નક્ષત્ર પુષ્ય, ચરણ ત્રાજે છે. તે ઉપરથી વર કન્યા અને બેઉનાં વર્ણ વિગેરે નીચે કોષ્ટકમાં લખ્યા મુજબ છે.

૧—કન્યાનો વર્ણ જિંચો છે માટે તેનો ગુણક-૦-થયો, ૨—વરની રાશિ કન્યા મનુષ્ય છે, અને કન્યાની રાશિ કર્ક જળચર છે. તે મનુષ્ય અને જળચર રાશિ હોવાથી તેનો ગુણક ૦૧ થયો, ૩—વરની તારા, ૫-ખરાબ છે તે કન્યાની તારા, ૬-સારી છે. માટે તેનો ગુણક ૧૧ થયો, ૪—વરની યોનિ મેંશ, તે કન્યાની યોનિ બક્રો છે, તે બેડ સાથે રહી શકે છે. માટે તેને સાધાન્ય મિત્રતા છે, તેથી તેનો ગુણક ૩, થયો. ૫—વરની રાસના સ્વામી બુધની મંત્રીમાં કન્યાની રાસિનો સ્વામી ચંદ્ર રાત્રુ છે, માટે વરની મંત્રીમાં રાત્રુ, અને ચંદ્રમાં બુધ મિત્ર છે માટે કન્યાની મંત્રીમાં મિત્ર છે; તે મિત્ર અને રાત્રુ થવાથી તેનો ગુણક ૧ થયો. ૬—વરનો મલ્લદેવ, તે કન્યાનો પણ દેવગણ છે માટે બેડના ગણ, એકજ દેવાથી તેનો ગુણક ૬, થયો ૭—વર કન્યા પામે ૧૧ અને કન્યા વર પામે ૩, માટે છે. તેથી કુલ ગણ છે. યોનિમાં વેર નથી પણ નુદૂર છે, માટે તેનો ગુણક ૭, થયો. ૮—બેડની નાડીઓ જુદેજુદી છે. તેથી તેનો ગુણક ૮, થયો. એ રીતે આવેલા વર્ણથી તે નાડી સુધીના ગુણકનો સરવાળો કર્યો તે

૨૭ ગુણક થયો. તેમાં ૧૮ ઉપર જેના ગુણક આવે, તેની સાથે સારી જાણવી. તે આ સાથે ધણીજ સરસ છે, એમ જાણવું. ગુણક લાવવા માટે જાણના કાષ્ટક પ્રમાણે લખીને ગુણક ગ્રંથી તેનો સરવાળો કરવો.

વરની રાશિ કન્યા, સ્વામી પુષ્પ, નક્ષત્ર હસ્ત, ચરણ ૪ થો.		વર્ષ.	કન્યાની રાશિ, કર્ક, સ્વામી ચંદ્ર, નક્ષત્ર પુષ્પ, ચરણ ૨ નો.
૧	વર્ણ	૦	આઠમી
૨	વર	૦૧	જળમર
૩	તારા	૧૧	૬
૪	યોની	૩	અકરો
૫	મૈત્રી	૧	મિત્ર
૬	ગણ	૬	દેવ
૭	કૂટ	૭	૩
૮	નાડી	૮	મધ્ય
ગુણકનો સરવાળો		૨૭	

નાના કોષ્ટક ઉપરથી
ગુણક (કોષ્ટક)
લાવવાની રીત.

નીચે વર્ણ, વર, તારા, યોની, મૈત્રી, ગણ, કર્ક, નાડી, નાં કોષ્ટક મુકેલાં છે. તેમાં ઉપલી બાજુ વરનાં અને નીચેની બાજુમાં કન્યાનાં વર્ણ વિગેરેથી જોવું. તે વરના વર્ણ વિગેરેનો ઉભો કોષ્ટક અને કન્યાના વર્ણ વિગેરેનો આડો કોષ્ટક લખાં એકઠો થાય, ત્યાં

સખેલા ગુણક મળેલા જાણવા. તેની રીતે આઠ કોષ્ટકમાં ગુણક લખીને તેનું એક કરવું. (સરવાળો કરવો) તે સહેલાઈથી આઠે પાંનાંના ગુણક નીકળશે. ઉદાહરણ—વર્ણના કોષ્ટકમાં વરના વર્ણ, વૈશ્યની ઉભી અને કન્યાના વર્ણ, શાસ્ત્રીની આડી લીટી ત્યાં એકઠી થાય છે, ત્યાં ગુણક ૦ લખેલો છે. માટે વર્ણનો ગુણક ૦ થયો; વરના કોષ્ટકમાં વર્ણની મનુષ્ય રાશિની ઉભી અને કન્યાની જળમર રાશિની આડી લીટી ત્યાં એકઠી થાય છે ત્યાં ગુણક ૦૧ લખેલો છે. તેથી વરનો ગુણક ૦૧ થયો; તારા કોષ્ટકમાં ૫ અને ૬ ની ઉભી આડી લીટી ત્યાં એકઠી થાય છે ત્યાં ગુણક ૧૧ છે. માટે તારાનો ગુણક ૧૧ થયો; યોની કોષ્ટકમાં વરની યોની ભેંચની ઉભી, ને કન્યાની યોની અકરોની આડી લીટીએ એકઠી થાય છે ત્યાં ૩ છે. માટે યોનીનો ગુણક ૩ થયો; મૈત્રી કોષ્ટકમાં વરની રાશિના સ્વામી પુષ્પની ઉભી, અને કન્યાની રાશિના સ્વામી ચંદ્રની આડી લીટી ત્યાં મળે છે ત્યાં ૧ છે. માટે તેનો ગુણક ૧ થયો; ગણના કોષ્ટકમાં વરના ગણ દેવની ઉભી, અને કન્યાના ગણ દેવની આડી લીટી ત્યાં મળે છે, ત્યાં ૬ લખેલા છે. માટે ગણનો ગુણક ૬ થયો; કૂટના કોષ્ટકમાં વરની રાશિ કન્યા તેની ઉભી, અને કન્યાની રાશિ કર્કની આડી લીટી ત્યાં મળે છે, ત્યાં ૭ છે. માટે કૂટનો ગુણક ૭ થયો; નાડીના

કોષ્ટકમાં વરની નાડી આઘની ઉભી, અને કન્યાની નાડી મધ્યની આડી હીટીઓ ત્યાં મળે છે ત્યાં ૮ છે માટે નાડીનો ગુણક ૮ થયો. એ રીતે આવેલા ગુણક અનુક્રમે ૦-૦૧-૧૧-૩-૧-૬-૭-૮ નો સરવાળો કર્યો, તો ગુણક ૨૭ થયો.

વિશેષ ખુલાસો—ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નીચે લખેલાં કોષ્ટકો ઉપરથી ગુણક જોવા પછી વર ને કન્યા બેઉની રાશિઓના સ્વામીઓ પરસ્પર મિત્ર હોય ને કૂટના ૭ ગુણક મળેલા હોય તો ગણના કોષ્ટકમાં ગમે તેટલા ગુણક હોય તે ન લેતાં ગણના ગુણક ૬ જાણવા. વર અને કન્યાની એક રાશિ અને નક્ષત્ર જુદાં હોય અથવા બેઉની રાશિ એક નક્ષત્ર એક ને ચરણ જુદા હોય તો મૈત્રી, ગણ, અને નાડીના કોષ્ટકોમાંના ગુણક ન લેતાં મૈત્રીના ૫, ગણના ૬, અને નાડીના ૮ ગુણક જાણવા તથા નૃદ્ધર હોય તો તે ખરાબ છે છતાં પછી શુભ જાણવું. કૂટના કોષ્ટકમાં ગુણક ૦ હોય પણ સ્ત્રી દ્વર હોય અને વર તથા કન્યાની યોનીમાં મિત્રતા હોય તો તેના ૪, ને યોનીમિત્રતા તથા સ્ત્રીદ્વર બેમાંનું એક હોય તો ૧, ને એક ન હોય તો ૦ તેમજ કોષ્ટકમાં ૭ ગુણક હોય પણ નૃદ્ધર હોય ને બેઉની યોનીઓ શત્રુ હોય તો તેના ૬ ગુણક જાણવા તેમજ કોષ્ટકમાં ૭ ગુણક હોય પણ વર અને કન્યા બેઉનાં નક્ષત્ર એક હોય ને તેના એકજ ચરણમાં જન્મ હોય તો તેનો ગુણક ૦ જાણવો.

વર કોષ્ટક.							વરુ કોષ્ટક.				
વર કન્યા	ચ.	મા.	જ.	વ.	કી.		વર કન્યા	આ.	ક્ષ.	દે.	શુ.
ચ.	૨	૧	૧	૦	૧		આ.	૧	૦	૦	૦
મા.	૧	૨	૦	૦	૦		ક્ષ.	૧	૧	૦	૦
જ.	૧	૦	૨	૧	૧		દે.	૧	૧	૧	૦
વ.	૦	૦	૧	૨	૦		શુ.	૧	૧	૧	૧
કી.	૧	૦	૧	૦	૨						

નાડી કોષ્ટક.				ગણ કોષ્ટક.			
વર કન્યા	આ.	મૈ.	જ.	વર કન્યા	દેવ	મનુષ્ય	રાક્ષસ
આ.	૦	૮	૮	દેવ	૬	૫	૧
મધ્ય	૮	૦	૮	મનુષ્ય	૬	૬	૦
અ.	૮	૮	૦	રાક્ષસ	૦	૦	૬

[illegible]

તારા કોષ્ટક.										મેત્રી કોષ્ટક.							
વર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	વર	સ.	ચ.	મ.	પુ.	સ.	શ.	ય.
ક્ર-માં										ક્ર-માં							
૧	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩	સ.	૫	૫	૫	૪	૫	૦	૦
૨	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩	ચ.	૫	૫	૪	૧	૪	૧૧	૧૧
૩	૧૧	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૧૧	મ.	૫	૪	૫	૧૧	૫	૩	૧૧
૪	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩	પુ.	૪	૧	૧૧	૫	૧૧	૫	૪
૫	૧૧	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૧૧	સુ.	૫	૪	૫	૧૧	૫	૧૧	૩
૬	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩	શુ.	૦	૧૧	૩	૫	૧૧	૫	૫
૭	૧૧	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૦	૧૧	૧૧	ય.	૦	૧૧	૧૧	૪	૩	૫	૫
૮	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩								
૯	૩	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૧૧	૩	૩								

ਜੰ-3 ਧਾਰੀ.

14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0											
14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0											
15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0										
16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0									
17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0								
18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0							
19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0						
20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0					
21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0				
22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0			
23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0		
24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	
25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16																																									

॥४४॥

[illegible]

મંજુ ચોનિ.

[illegible]

• 1144 n.p.

[illegible]

નિ.પૂ.મૌઝી.

[illegible]

[illegible][illegible]

• ૬૩૯ •

[illegible]

శ్రీ

[illegible]

નં. ૮ નાંકી.

200	199	198	197	196	195	194	193	192	191	190	189	188	187	186	185	184	183	182	181	180	179	178	177	176	175	174	173	172	171	170	169	168	167	166	165	164	163	162	161	160	159	158	157	156	155	154	153	152	151	150	149	148	147	146	145	144	143	142	141	140	139	138	137	136	135	134	133	132	131	130	129	128	127	126	125	124	123	122	121	120	119	118	117	116	115	114	113	112	111	110	109	108	107	106	105	104	103	102	101	100	99	98	97	96	95	94	93	92	91	90	89	88	87	86	85	84	83	82	81	80	79	78	77	76	75	74	73	72	71	70	69	68	67	66	65	64	63	62	61	60	59	58	57	56	55	54	53	52	51	50	49	48	47	46	45	44	43	42	41	40	39	38	37	36	35	34	33	32	31	30	29	28	27	26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

ਮੰ. ੮ ਗੁਰੇਲੁਖ.

[illegible]

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible][illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

[illegible]

[illegible][illegible]

કુદરત મારીણડ.

સમ શલાકા ચક્ર.

પંચ શલાકા ચક્ર.

ક.	ચે.	મ.	આ.	પુ.	ફ.	અ.
મ.						મ.
ચ.						ચ.
રે.						રે.
લ.						લ.
શ.						શ.
પ.						પ.
મ.	અ.	લ.	ફ.	ચે.	મ.	અ.

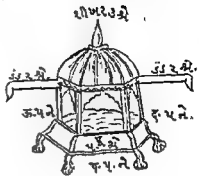
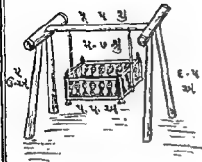
ક.	ચે.	મ.	આ.	પુ.	ફ.	અ.
મ.	અ.	લ.	ફ.	ચે.	મ.	અ.
ચ.	મ.	અ.	લ.	ફ.	ચે.	મ.
રે.	રે.	રે.	રે.	રે.	રે.	રે.
લ.	લ.	લ.	લ.	લ.	લ.	લ.
શ.	શ.	શ.	શ.	શ.	શ.	શ.
પ.	પ.	પ.	પ.	પ.	પ.	પ.
મ.	અ.	લ.	ફ.	ચે.	મ.	અ.

સમ શલાકા પાદ વેધ ચક્ર.

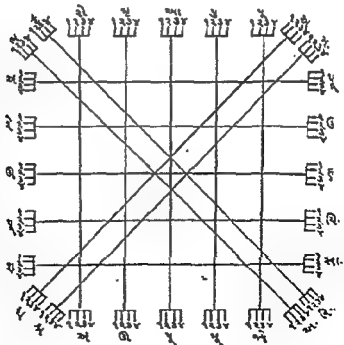
ક.	ચે.	મ.	આ.	પુ.	ફ.	અ.
મ.						મ.
ચ.						ચ.
રે.						રે.
લ.						લ.
શ.						શ.
પ.						પ.
મ.	અ.	લ.	ફ.	ચે.	મ.	અ.

પાસપાનું ચક્ર

પાલખીનું ચક્ર

પંચ શાસાકા પાદવેદ્ય ચક્ર.

સ્ત્રીણામષ્ટમવર્ષત ત્રિપુ નૃણાં ચીર્ણવ્રતાનામયુ-

દ્વદ્વદ્વત્ર ચ રાઘમાઘયુગયો માર્ગે વિવાહઃ શુભઃ ।

જ્યેષ્ઠં પૂર્વજયોસ્ત્યજેદ્દિમરુચિં જ્ઞેજ્યોનસ્વેટાન્વિતં

યન્માસાદિ જનુર્ભવં પ્રથમકે ગર્ભે ત્યજેન્નાનુજે ॥ ૧૩ ॥

અન્વય—સ્ત્રીણાં અષ્ટમવર્ષતઃ ત્રિપુ ચીર્ણવ્રતાનાં નૃણાં અ-
યુક્તુ અન્દેપુ ચ અત્ર રાઘમાઘયુગયોઃ માર્ગે વિવાહઃ શુભઃ પૂર્વજયોઃ
જ્યેષ્ઠમ્ ત્યજેત્ જ્ઞેજ્યોનસ્વેટાન્વિતમ્ દિમરુચિમ્ (ત્યજેત્) યત્ જનુ-
ર્ભવમ્ માસાદિ (તત્) પ્રથમકે ગર્ભે ત્યજેત્ અનુજે ન ॥ ૧૩ ॥

અન્વયાર્થ—સ્ત્રીણામ્ કન્યાઓને અષ્ટમવર્ષતઃ આઠમા વર્ષથી ત્રિપુ
ત્રણ વર્ષોમાં ચીર્ણવ્રતાનામ્ સમાપ્ત પ્રતવાળા વ્રણામ્ પુરુષોને અયુક્તુ એટલી
અન્દેપુ વર્ષોમાં જ અને અત્ર એ એકી વર્ષોમાં રાઘમાઘયુગયોઃ વૈશાખ ને
માઘથી જે માસોમાં માર્ગે માર્ગશીર્ષમાસમાં વિવાહઃ વિવાહ શુભઃ શુભ છે
પૂર્વજયોઃ પ્રથમ સંતાનને જ્યેષ્ઠમ્ ન્યેષ્ઠમાસ ત્યજેત્ ત્યાગ કરવો, જ્ઞેજ્યો-
નસ્વેટાન્વિતમ્ બુધશુક્ર-શિવાય મહેથી યુક્ત દિમરુચિમ્ ચંદ્રમાને (ત્યજેત્)
ત્યાગ કરવો, યત્ ને જનુર્ભવમ્ જન્મના માસાદિ માસ વિગેરે (તત્)
તે માસાદિક પ્રથમકે પહેલા ગર્ભે ગર્ભમાં ત્યજેત્ ત્યાગ કરવાં અનુજે પછી
થયેલાં સંતાનમાં ન ત્યાગ કરવાં નહિ, ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ—કન્યાને ૮-૯-૧૦ એ વર્ષોમાં, અને વરને મેઘલા-
બંધનનું વિસર્જન (છોડવું,) થયા પછી એકીવર્ષોમાં વિવાહ
(લગ્ન) કરવો,

॥ વિવાહના માસે, ॥

માર્ગશીર્ષ-માઘ-ફાગલુ-વૈશાખ-ન્યેષ્ઠ-એ માસોમાં વિવાહ
કરવો, તેમાં પણ વર-કન્યા બંને પ્રથમ સંતાન હોય તો ન્યેષ્ઠમાસ
લેવો નહિ, જેમાંથી એકજ પ્રથમ સંતાન હોય તો, ન્યેષ્ઠમાસ
લેવામાં વિશેષ હરકત નથી,

॥ લગ્નશુદ્ધિ. ॥

બુધ અને ગુરુ વિનાના ગ્રહો સાથે ચંદ્રમા હોય તો તે સારા નહિ, અને શ્લોક ત્રીજામાં કહેલા જન્મમાસાદિ^૧ પહેલા સંતાનના વિવાહમાં લેવા નહિ, તે પછીના સંતાનોના વિવાહમાં લેવાની હરકત નથી,^૨

(વિવાહના માસમાં વિશેષતા.)

મુ-ર્ચિ-૦-મિથુનકુંભમૃગાલિટ્ટપાજગે મિથુનગેડવિ રવૌ ત્રિલવે શુચેઃ ।

અલિમૃગાજગતે કરપીઢજં ભવતિ કાર્તિકપૌષમધુષ્વપિ (૨૦)

અર્થ—મેષ, વૃષભ, મિથુન, વૃશ્ચિક, મકર, ને કુંભરાસિમાં સૂર્ય હોય ત્યારે, વિવાહ થાય છે, તેમાં મિથુનના સૂર્યમાં આષાઢમાસની શુદ્ધી ૧-થી-૧૦-મુધી વિવાહ થાય છે, વશી કાર્તિકમાં વૃશ્ચિકનો, પૌષમાં મકરનો, અને ચત્રમાસમાં મેષનો સૂર્ય હોય તો વિવાહ કરવો શુભ છે, (૨૦)

જ્યો-ર્ષિ-૦-इति सत्यपि सन्मधूत्तदार्द्धे मिहिरेऽने१ च सहस्य कृष्णपक्षः ।

मकरे १० जितुमे ३ दशशुकालः शुचिगः सर्वजनेषु पूर्व इष्टः (૨૧)

અર્થ—ચૈત્રમાસમાં મેષના સૂર્ય હોય તો તે માસની વદીના ૧૫ દિવસ, પૌષમાં મકરના સૂર્ય હોય તો તે માસની વદીના ૧૫ દિવસ, અને આષાઢમાસમાં મિથુનના સૂર્ય હોય તો તે માસના શુદ્ધીના પહેલા ૧૦ દિવસો વિવાહમાં શુભ ગણવા, (૨૧)

सितर्षचदशी शुमध्यर्षार्जे कृतिनोऽर्द्धक्षकं विदुर्विवाहे ।

रुद्रराजगुरुं गुरोः प्रतिष्ठापहायोशनसंश्च लग्नमिष्टम् (૨૨)

અર્થ—પડિતો કાર્તિકમાસની શુદ્ધી ૧૦ થી વદી ૫-મુધીમાં વિવાહ કરવાનું કહે છે, પરંતુ ગુરુ-શુક્રનો અસ્ત ઊડીને શુભ કષ્ટકાલ શોધી શુભ લગ્નમાં વિવાહ કરવો, (૨૨)

૧—જન્મમાસાદિથી જન્મનો માસ જન્મનું નકાત્ર—અને જન્મનીતિથિ પહેલા ગર્ભના પુત્ર કે પુત્રીના માટે લેવું નહિ,

૨—આગામી ૧૬૫ વિવાહમાં જન્મની, તે શિવાયના દરેક મુહૂર્તોમાં દરેક સંતાનના માટે અવશ્યજન્મમાસાદિ ત્યાગ કરવા,

(પ્રથમગર્ભે માર્ગશીર્ષમાસ ત્યાગ કરવા આપત.)

મરદ્વાજઃ—માર્ગશીર્ષે તથા જ્યેષ્ઠે ક્ષૌરં પરિણયવ્રતમ્ ।

આદ્યપુત્રદુહિત્રોશ્ચ યત્નતઃ પરિવર્જयेत् (૨૩)

અર્થ—જ્યેષ્ઠમાસની માફક માર્ગશીર્ષમાં પણ પહેલા ગર્ભમાં જન્મેલાં વરકન્યાનો વિવાહ અને ક્ષૌરકર્મ થઈ શકતું નથી, (૨૩)

(વાગ્દાનનું-મુ૦)

મુ-ગ૦-વિવાહોદિતમે પૂર્વા ધનિષ્ઠા કૃત્તિકાશ્રવે ।

કુમારીવરયોઃ કાર્યં વરણં ચ શુભેઽહનિ (૨૪)

અર્થ—વિવાહમાં કહેલાં નક્ષત્રો, કૃત્તિકા, પૂર્વા-ક. શ્રવણ, ધનિષ્ઠા; એ નક્ષત્રો, અને શુભ દિવસે, વરકન્યાના વિવાહ માટે વાગ્દાન (ચોક્કસ) કરવો શુભ છે, (૨૪)

(જ્યેષ્ઠમાસમાં પહેલા ગર્ભના બાલકના વિવાહવિષે ખુલાસો,)

જ્યેષ્ઠદ્વંદ્વં મધ્યમં સંપ્રદિષ્ટં ત્રિજ્યેષ્ઠં ચૈવ યુક્તં કદાપિ ।

કેચિત્સૂર્યં વન્દિતં પ્રોક્ત્ય ચાહુ નૈવાન્યોન્યં જ્યેષ્ઠયોઃ સ્યાદ્વિવાહઃ (૨૫)

અર્થ—પહેલા ગર્ભનો વર હોય, ને જ્યેષ્ઠમાસ હોય, અથવા પહેલા ગર્ભની કન્યા અને જ્યેષ્ઠમાસ હોય તો તે વિવાહ મધ્યમ કહેલો છે, તેમજ જ્યેષ્ઠમાસ હોય, અને વરકન્યા પણ અને પહેલા ગર્ભનાં હોય, એ પ્રમાણે ત્રણે સાથે હોય તો કદાપિ વિવાહ કરવો નહિ, કોઈ પંડિતનો મત એવો છે કે કૃત્તિકાનો મૂર્ધ છોડીને જ્યેષ્ઠમાં પણ વિવાહ કરવો, પરંતુ તે વિવાહ સર્વાનુભવે સિદ્ધ નથી, (૨૫)

(શાસ્ત્રસિદ્ધ લગ્નની પદ્ધતિ.)

પિત્રા માત્રા તથા મ્રાત્રા દત્તા યા તોયધારયા ।

વિમાત્રિસુહૃદાં સાક્ષ્યં કૃત્વા સોદ્ધાહિતા ભવેત્ (૨૬)

અર્થ—પિતા, માતા, અને બાપજો, પોતાના હાથમાં જન્મ લેધને, બ્રાહ્મણ અગ્નિ અને મિત્રોના દેખતાં, જે કન્યાદાન કર્યું હોય, તેને શાસ્ત્રસિદ્ધ લગ્ન કહે છે, (૨૬)

(સ્ત્રીપુરૂષને વિવાહમાં-ગુરૂ-સૂર્યના બલવિષે)

ગુરુઃ—સ્ત્રીणां गुरुबलेनैव विवाहः शोभनः स्मृतः ।

वरस्पर्कबलं ग्राह्य मैदवं तूभयोरपि (૨૭)

અર્થ—વિવાહમાં સ્ત્રીએને ગુરુનું બલ, અને પુરૂષને સૂર્યબલ જોવું, તેમજ બંનેને ચંદ્રનું બલ જોવું, (૨૭)

મુ.પ્ર૦—દ્વિરચર્યો દ્વાદશસ્તુર્યોઽધ્યાષ્ટમસ્ત્રિગુણાર્ચનાત્ ।

અર્થ—૪-૧૨-મેં સૂર્ય હોય તો બમણું પૂજન કરવાથી શુભ થાય છે, અને આઠમે હોય તો ત્રણગણું પૂજન કરવાથી તેનો દોષ નાશ પામે છે,

ચત્તાર્કગુર્વોરપિનૈઘનાંત્યે જન્માદિદુઃસ્થાનગયો દ્વયો વા ।

एकस्य पूजा मपि तत्र कृत्वा पाणिग्रहं कार्यमतः कदाचित् (૨૮)

અર્થ—અતિ આવશ્યકતામાં વરને કન્યાને સૂર્ય અને ગુરૂ બંને ૪-૮-૧૨ જોવા ખરાબ સ્થાનમાં રજા હોય તો પણ તે બંનેમાંથી એક ગ્રહનું પૂજન કરીને વિવાહ થઈ શકે છે, (૨૮)

(ગુરૂના દોષનો પરિહાર,)

મુ-ગ૦—ગુરુઃ સ્વોચ્ચે સ્વમેત્રે વા સ્વાંશે વર્ગોત્તમેઽપિ વા ।

शुभस्तुर्याष्टमोऽपि नीचारिस्थः शुभोप्यसत् (૨૯)

અર્થ—૧ ગુરૂ ૪-૮-૧૨ મેં રહેલો હોય, નીચનો કે શત્રુના ઘરમાં રહેલો હોય, પરંતુ તે ગુરૂ કર્કશયિ (ઉચ્ચ) નો હોય, અથવા પોતાના મિત્રની રાશિ ૧-૫-૮ માં હોય, તેમજ પોતાના નવમાંથમાં હોય, કે પોતે વર્ગોત્તમી હોય તો તે અશુભ ગુરૂ હોવા છતાં પણ શુભ સમજવો, (૨૯)

अर्कगुर्वो बलं गौर्या रोहिण्यर्कबला स्मृता ।

कन्या चंद्रबला प्रोक्ता वृषली लग्नतो बला (૩૦)

૧—મંરકારપ્રકરણ પૃ. ૮૦ માં આને મંગલી કેટલીક બાબત સમજાવી છે તે જોવી.

અર્થ—૮-વર્ષની કન્યાને રવિ અને ગુરુનું બલ જોવું, ૯-વર્ષની કન્યાને શુક્ર અને સૂર્યનું બલ જોવું, ૧૦-વર્ષની કન્યાને ચંદ્રબલ જોવું, અને તે ઉપરાંત ઉમ્મર યાદ હોય તો ૧૩તા લગ્નનું બલ જોઇને વિવાહ કરવો શુભ છે, (૩૦)

(અશુભ ચંદ્ર બાબત.)

દ્વિપંચનવમે શુભલે ચંદ્રયાઃ શ્રેષ્ઠ ઓચ્યતે ।

અષ્ટમે દ્વાદશે કૃત્તે ચતુર્થે શ્રેષ્ઠ ઓચ્યતે (૩૧)

અર્થ—શુકલપક્ષમાં ૨-૫-૮ મા ચંદ્રમાનો દોષ નથી, તેમજ કૃષ્ણપક્ષમાં ૪-૮-૧૨ મા ચંદ્રમાનો દોષ નથી, (૩૧)

(બારમા ચંદ્રને માટે વિશેષ.)

સુ-પ્ર૦—ઉત્સવે ચામિપેકે ચ જનને વ્રતવંધને ।

વાણિગ્રહે પ્રયાણે ચ શશિર્દ્વાદશમઃ શુભઃ (૩૨)

અર્થ—માંગલિક ઉત્સવ, શાસ્ત્રાભિષેક, જન્મકાલ, જનોઈ, વિવાહ, અને પ્રયાણમાં ૧૨ મા ચંદ્રમા શુભ કહેલો છે, (૩૨)

(પુરુષને ધાતચંદ્ર.)

જ્યોતિઃસારે—ચંદ્ર ભૂત ગ્રહા નેત્રે રસા દિક્ ચન્દિ સાગરાઃ ॥

વેદ વસુ શિવાઽ દિત્વાઃ કાલચંદ્રઃ પ્રકીર્તિતઃ (૩૩)

અર્થ—પુરુષની મેયરાશિથી મીનરાશિ સુધી અનુક્રમે ૧,૫,૯,૨,૬,૧૦, ૩,૭,૪,૮,૧૧,૧૨, કાલચંદ્ર કહેલો છે, (૩૩)

(સ્ત્રીને ધાતિકચંદ્ર.)

શશિ નાગ શૈલાંક રાગા પ્રિ વેદાઃ કરૌ દિક્ શિવા પાંડવા શિવભાનુઃ ।

વિવાહે તથાન્યે શુભે કામનીયે

ક્રમાત્ કાલચંદ્રો હ્યયં વર્જનીયઃ (૩૪)

અર્થ—શ્રીની મેષરાશિથી મીનરાશિ સુધી અનુક્રમે ૧,૮,૭,૮,૬,૩,૪, ૨,૧૦,૧૧,૫,૧૨, કાલચંદ્ર કહેલો છે. આ પ્રમાણે શ્રીને જો કાલચંદ્ર હોય તો વિવાહ વિગેરે શુભકાર્ય કરવું નહિ, (૩૪)

(મતાન્તર કાલચંદ્ર.)

મેષે વેદા વૃષેઽષ્ટૌ ચ મિથુને ચ તૃતીયકઃ ।

દશ કર્કે રવિઃ સિંહે કન્યા અંકઃ પ્રકીર્તિતઃ (૩૫)

મકરે શ્રવણઃ પ્રોક્તાઃ કુંભે વાળા ઉદાહૃતાઃ ।

મીને ત્વંધિઃ કાલચંદ્રઃ શૌનક શ્વેદમવ્રવીત્ (૩૬)

અર્થ—શૌનકશિપિના મતથી મેષરાશિથી મીનરાશિ સુધી અનુક્રમે ૪,૮, ૩,૧૦,૧૨,૮,૬,૧૧,૧૧,૭,૫,૪, કાલચંદ્ર કહેલો છે, તે કાલચંદ્ર દરેક કામમાં ત્યાગ કરવો, (૩૫-૩૬.)

(ધાતિકચંદ્રનો દાખ.)

પ્રયાણકાલે યુદ્ધે ચ કૃપૌ વાણિજ્યસંગ્રહે ।

વાદે ચૈવ ગૃહારંભે વર્જિતો ધાતચંદ્રમાઃ (૩૭)

અર્થ—પ્રયાણ-યુદ્ધ-ખેતી-વેપાર-વિવાહ અને ધરના આરંભમાં ધાતિક ચંદ્રમાને ત્યાગ કરવો, (૩૭)

(ધાતિક ચંદ્રના દાખનો પરિહાર.)

તીર્થયાત્રાવિવાહાન્નપ્રાશ્નનોપનયાદિષુ ।

માંગલ્યસર્વકાર્યેષુ ધાતચંદ્રં ન ચિંતયેત્ (૩૮)

અર્થ—તીર્થયાત્રા-વિવાહ-અન્નપ્રાશન અને જનોષ્ઠ વિગેરે શુભ કામોમાં પુરૂષનો ધાતચંદ્ર જોવાની જરૂર નથી, (૩૮)

મૂલાંત્યાર્કમઘાસિયરેદ્ધનિલયુદ્ધમૈત્રં વિવાહે શુભં

પાપત્યક્તમનિદુશ્ચકરાલયુતં ભોગ્યં ચ વિદ્ધં ચ મમ્ ।

વિશ્વેદ્ધો યમમિત્રયો દ્વિકમયોઃ પૈત્ર્યર્સહયો મિત્રો—

ઽપાર્યમ્ણોઃ પુનરસપો વૈરુણમસ્વાન્યો રુમાહસ્તયોઃ ॥૧૪॥

વેધોયં કરપીડને નિગદિતો નાન્યેપુ તેપુ સ્મૃતો

વેધઃ સપ્તશલાકકે શિવદિશઃ કાર્શ્નાનવાદ્યૈર્યુતે ।

વેધોઽન્યાદિમયો દ્વિકત્રિમિતયો રંધ્રયો મિથઃ સદ્ગૃહૈ

વિદ્દે મે ચરણં ત્યજેત્ત્વલસ્વગૈઃ સર્વે ત્વિહાંધિ ક્વચિત્ ॥ ૧૫ ॥

અન્ય—મૂલાંત્યાર્કમઘાસ્થિરેદ્વનિલયુક્ મૈત્રમ્ વિવાહે શુ-
ભમ્, અનિન્દુસુક્ પાપત્યક્તમ્ ચ ત્વલયુતમ્ મોગ્યમ્ ચ વિદ્દં મં
(નસત્) વિશ્વેદ્વોઃ યમમિત્રયોઃ દ્વિકમયોઃ પૈત્ર્યર્શ્વહયોઃ અન્યાર્યમ્ણોઃ
પુનરસ્તયોઃ વરુણમસ્ત્રાત્યોઃ ઉમાહસ્તયોઃ મિથઃ (વેધઃ સ્પાત્) ॥ ૧૪ ॥

—અયં વેધઃ કરપીડને નિગદિતઃ અન્યેપુ ન તેપુ શિવદિશઃ
કાર્શ્નાનવાદ્યૈઃ યુતે સપ્તશલાકકે વેધઃ સ્મૃતઃ અન્યાદિમયોઃ દ્વિક-
ત્રિમિતયોઃ રંધ્રયોઃ મિથઃ વેધઃ સદ્ગૃહૈઃ વિદ્દે મે ચરણમ્ ત્યજેત્
ત્વલસ્વગૈઃ સર્વમ્ તુ હૈ ક્વચિત્ અંધિમ્ (ત્યજેત્) ॥ ૧૫ ॥

અન્યવાચ્ય—મૂલ-મૂલ, અંત્ય-રેવતી, અર્ક-હસ્તા, મઘા-મઘા, સ્થિર-
સ્થિર-(રોહિણી-ને રણ ઉતરા) રેવ-મૃગશીર્ષ, અનિલયુક્-સ્વાતીયુક્ત,
મૈત્રમ્-અનુરાધા, વિવાહે-વિવાહમાં શુભમ્-શુભ છે, અનિન્દુસુક્-અંદમાએ
ત મોગવેલું, પાપત્યક્તમ્-પાપગ્રહોએ ત્યાગ કરેલું, ચ-અને ત્વલયુતમ્-પાપ-
ગ્રહોથી યુક્ત મોગ્યમ્-પાપગ્રહને ભોગવવાનું ચ-અને વિદ્દં-વેધવાળું મં-નક્ષત્ર
(નસત્) શુભ નથી, વિશ્વેદ્વોઃ-ઉતરાધાગ્રા ને મૃગશીર્ષ, યમમિત્રયોઃ-મરુથી
ને અનુરાધા, દ્વિકમયોઃ-અભિજીત ને રોહિણી, પૈત્ર્યર્શ્વહયોઃ-મઘા ને અવધુ,
અન્યાર્યમ્ણોઃ-રેવતી ને ઉ-શ, પુનરસ્તયોઃ-પુનર્વસુ ને મૂલ, વરુણમસ્ત્રાત્યોઃ
શતભિષા ને સ્વાતી, ઉમાહસ્તયોઃ-ઉ-શ, ને હસ્તા, એઓને મિથઃ-પરસ્પર
(વેધઃસ્પાત્) વેધ થાય છે, ॥ ૧૪ ॥

—અયં આ વેધઃ વેધ કરપીડને વિવાહમાં-નિગદિતઃ કહેલો છે,
અન્યેપુ તેપુ તે શિવાયના કર્મોમા ન-એવે નહિ, શિવદિશઃ ધક્કાવ મુલાથી
કાર્શ્નાનવાદ્યૈઃ કૃતિકા વિગેરે નક્ષત્રોથી યુતે-યુક્ત એવા સપ્તશલાકકે સપ્ત-
શલાકમયકમાં વેધઃ-વેધ સ્મૃતઃ-કહેલો છે, અન્યાદિમયોઃ-ચોથા ને પહેલા
દ્વિકત્રિમિતયોઃ-બીજા ને ત્રીજા રંધ્રયોઃ-ચરણને મિથઃ-પરસ્પર વેધઃ-વેધ
થાય છે, સદ્ગૃહૈઃ-શુભ ગ્રહોથી વિદ્દે-વેધવાળા મે-નક્ષત્રમાં ચરણમ્-૧-

ચરણ ત્યજેત્-ત્યાગ કરવો, સ્વલસ્વનૈઃ-પાપગ્રહોથી વેધાએલું હોય તો સર્વનુ-
બધુ નક્ષત્ર ત્યાગ કરવું, ક્ષત્તુ-તેમાં પણ, ક્વચિત્-ખીન મુહૂર્તનો અત્યાગ
હોય તો અંધિમ્-૧-ચરણને (ત્યજેત્) ત્યાગ કરવું, ॥ ૧૫ ॥

॥ વિવાહનાં નક્ષત્રો, ૧ ॥

૧૪ ભાવાર્થ—શકિષ્ણી, મૃગશીર્ષ, મઘા, ઉ-કા, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ; ઉ-પા, ઉ-ભા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રો વિવા-
હમાં લેવાં, પરંતુ પાપગ્રહ જે નક્ષત્રને છોડીને તે પછીના નક્ષત્રમાં
ગયો હોય, તે છોડેલા નક્ષત્ર ઉપર જ્યાં સુધી ચંદ્રમા આવ્યો ન
હોય, ત્યાં સુધી લેવું નહિ, જે નક્ષત્ર ઉપર પાપગ્રહ આવ્યું હોય ને
તે પછી જે નક્ષત્ર ઉપર જનાર છે, તે નક્ષત્રો પણ વિવાહમાં લેવાં
નહિ, તેમજ વેધપાણી નક્ષત્ર પણ લેવું નહિ,

॥ વેધખાખત. ॥

ઉ-પા, ને મૃગશીર્ષ-ભરણી, ને અનુરાધા-શકિષ્ણી, ને અભિ-
જિત, મઘા, ને શ્રવણ, રેવતી, ને ઉ-કા, પુનર્વસુ, ને મૂલ, શત-
ભિષા, ને સ્વાતી, ઉ-ભા, ને હસ્ત, આ પ્રમાણે નક્ષત્રોનો પરસ્પર
વેધ જણવો, આ વેધને પંચશક્ષાકા વેધ કહે છે.^૧

(ભગ્ન કે ગ્રહો કયા નક્ષત્રના કયા ચરણમાં છે તે જણવાની રીત.)

નયર્મ તનુવેદાસં શેષં સ્યાચારફા તનુઃ ॥

અર્થ—૨૫૪ ગ્રહનાં સરવાળાને ૯ થી ગુણતાં જે શય, તેને ૪ થી
ભાગતાં જે સંખ્યા આવી, તેટલાં ચતુર્થનક્ષત્ર જાણવાં, ને તે પછીના નક્ષત્ર ઉપર
ગ્રહ છે તેમ જાણવું,

૧—વિવાહના નક્ષત્રોમાં-મુ-ચિં-માં કૃતિકા-ધનિષ્ઠા-એ નક્ષત્રો વિરૂપ
લીધાં છે. પાંચ મુળ માં શ્રવણ નક્ષત્ર લીધું છે,

કૃતિકાના મતથી જ્યો-વિં-માં અશ્વિની અને મિત્રા નક્ષત્ર લીધેલું છે,

૨—વિવાહમાં જોવાનું પંચશક્ષાકા વેધયક ૧૪ ૧૬૩ ક-નં. ૩૯ માં જોવું,

ઉ૦—સ્પષ્ટ સૂર્ય-સરયાદિ-૨,૫,૫૪,૫૧, છે તેને ૯ થી ગુણતાં સરયાદિ ૧૯,૨૩,૧૩,૩૯ થયા, તેની રાશિ ૧૯ ને ૪ થી ભાગતાં લબ્ધિ ૪ આવી, તેથી ૪ થી રોહિણી નક્ષત્ર ગત થયું, અને મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર ઉપર સૂર્ય છે એમ જાણવું, કેમ જે એથા પછીનું અમિતીથી ગણતાં પાંચમું નક્ષત્ર મૃગશીર્ષ છે,

(નક્ષત્રના કયા પાયા ઉપર ગ્રહ છે તેની સમજ,)

ઉપર પ્રમાણુ આરે ભાગતાં જે શેષ રહે, તેટલાએ પાચે ગયે જાણવે, અને તે પછીનો પાચે તે નક્ષત્રનો જાણવે,

ઉ૦—ઉપલા નક્ષત્રના ઉદાહરણમાં નવથી ગુણતાં-સરયાદિ-૧૯-૨૩-૧૩-૩૯-ને રાશિના ૧૯ વાળા ફલને ૪ થી ભાગતાં લબ્ધિ ૪ આવી, એટલાં નક્ષત્ર ગયાં, અને પાંચમું નક્ષત્ર ચાલે છે, હવે ૪ થી ભાગતાં શેષ ૩-૨૩-૧૩ વધ્યાં, તો ત્રણ વાર ફલનો આંક જેટલો ચરણ ગયો, એટલે પાંચમા નક્ષત્રનો ત્રીજો ચરણ ગયો, અને છેલ્લા એથા ચરણમાં તે ગ્રહ છે એમ જાણવું,

ઉપર પ્રમાણુ જે નક્ષત્ર ઉપર ગ્રહ છે, તે નક્ષત્ર ભોગવાતું કહેવાય, જેમ કે મૃગશીર્ષ ઉપર ગ્રહ છે, તો રોહિણી ભોગવાયેલું, મૃગશીર્ષ ભોગવાતું, અને આર્દ્રા ભોગવવાનું નક્ષત્ર જાણવું, એટલે જે નક્ષત્ર ઉપર પાપગ્રહ હોય તે નક્ષત્રને અને તેની આબુખાબુના નક્ષત્રને તજવું,

૧૫ ભાવાર્થ—આ વેધ ફક્ત લગ્નમાંજ જોવો, બીજા કોઈ પણ કાર્યમાં આ વેધ જોવાતો નથી. આ વેધનું નામ “પચશલાકા” છે, લગ્નશિવાયના બીજા કામોમાં “સપ્તસલાકા” નામનો વેધ જોવાય છે, તે વેધમાં ઈશાન ખુણામાં કૃત્તિકાને પહેલું મુકી પૂર્વથી દક્ષિણ તરફ ફરેક દિશામાં અનુક્રમે તે પછીના સાત સાત નક્ષત્રો અભિજીત સહિત મુકવાં,

॥ ચરણવેધ બાબત ॥

ગ્રહ જે નક્ષત્રના એથા ચરણમાં હોય, અને તે નક્ષત્રથી જે નક્ષત્રનો વેધ થતો હોય, તે નક્ષત્રનો પહેલો ચરણ વેધ પામે છે, અને પહેલા ચરણમાં ગ્રહ હોય તો એથા ચરણ વેધ પામે છે. તેજ પ્રમાણુ બીજા ચરણમાં રહેલો ગ્રહ વેધાએલા નક્ષત્રના ત્રીજા ચરણનો વેધ કરે છે, તેમજ ત્રીજા ચરણમાં હોય તો બીજા ચરણનો

૧-બીજા કામોમાં જોવાતું સપ્તસલાકા વેધચક્ર પૃષ્ઠ ૧૬૩ ક-નાં. ૩૯ માં જોવું,

વેધ કરે છે, એવી રીતે થયેલો વેધ શુભ ગ્રહોનો હોય તો વેધાએલા નક્ષત્રનો વેધાએલો ચરણુજ ત્યાગ કરવો, અને પાપગ્રહ, નક્ષત્રને વેધતો હોય તો તે આખું નક્ષત્ર ત્યાગ કરવું, પરંતુ બીજું મુદ્દર્ત સાફ મલતું ન હોય અને લગ્ન કરવાની વિશેષ જરૂર હોય તો કોઈ વખત પાપગ્રહથી થયેલા વેધવાલા નક્ષત્રનો જે ચરણુ વેધ પામતો હોય તે નક્ષત્રના તે ચરણુનોજ ત્યાગ કરીને આકીના નક્ષત્રમાં મુદ્દર્ત આપવું, એમ કોઈક આચાર્યનો મત છે.

સમજ—ઉપરના ૧૪-મા પ્રલોકમાં કયોગ્રહ કયા નક્ષત્ર ઉપર છે, અને તે નક્ષત્રના કયા ચરણુમાં છે, તે જોવાની રીત ઉદાહરણ સાથે આપેલી છે, તે પ્રમાણે જે ગ્રહનો જે વખતે વેધ જોવો હોય તે વખતનો તે સ્પષ્ટ ગ્રહ કયા નક્ષત્રના કયા ચરણુમાં છે, તે જોવું; અને પછી પાસેના સપ્તશલાકા કે પંચશલાકાયકમાં તે નક્ષત્ર કઈ દિશામાં છે તે જોવું, પછી તે નક્ષત્ર જે લીટીપર હોય તેજ લીટીએ સામી બાજુએ જે નક્ષત્ર લખ્યું હોય તે નક્ષત્ર વેધાયેલું જણવું,

ઉદાહરણ—જેમકે સૂર્ય મૃગશીર્ષ નક્ષત્રના ત્રીજા ચરણુમાં છે, તો સપ્તશલાકાયકમાં તે નક્ષત્ર પૂર્વદિશામાં છે, ને તે નક્ષત્રની જે લીટી છે, તેજ લીટીએ સામી પશ્ચિમદિશામાં જોતાં મૃગશીર્ષવાળી લીટીના સામે ઉત્તરપાયા આવેલું છે, તેથી મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર ઉપર પાપગ્રહ સૂર્ય હોવાથી ઉ-પા; નક્ષત્રનો વેધ થયો, તેથી તે ઉ-પા, નક્ષત્ર વેધાયેલું જણવું, વલી મૃગશીર્ષ નક્ષત્રપર સૂર્ય ત્રીજા ચરણુમાં છે, તો ઉ-પા, નક્ષત્રનો બીજો ચરણુ વેધાએલો જણવો, એ રીતે મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર ઉપર ગ્રહ આવવાથી ઉ-પા, નક્ષત્ર વેધાય, ને તે મૃગશીર્ષ નક્ષત્રના ત્રીજા ચરણુમાં પાપગ્રહ આવવાથી સામા ઉ-પા, નક્ષત્રનો બીજો ચરણુ વેધાયેલો જણવો,

॥ પંચશલાકા-વેધ બાબત ॥

ઉપર પ્રમાણે પંચશલાકાયકમાં—બતાવ્યાપ્રમાણે ઉણી કે આડી જે લીટીમાં ગ્રહ હોય, તેના સામેની-ઉણી કે આડી લીટીવાલું નક્ષત્ર—ને ઉપર મુજબ—તે નક્ષત્રનો ચરણ વેધાય છે,

ઉ૦—સૂર્ય-કૃત્તિકાનક્ષત્રના-પહેલા ચરણમાં છે, તેનાથી આડી લીટીયે જોતાં વિશાખા નક્ષત્ર છે, તેથી તે વેધાયું, અને સૂર્ય પહેલા ચરણમાં હોવાથી—તે નક્ષત્રના ૪ થા ચરણનો વેધ થયો જાણવો,

॥ ચરણ જાણવા માટે નક્ષત્રના સર્વર્ક્ષની રીત, ॥

ધારે કે લગ્નના દિવસે—હસ્ત-નક્ષત્ર છે, તો હસ્તનક્ષત્રનું સર્વર્ક્ષ—એટલે દરેક નક્ષત્ર—જે વખતે જોઈું—તે વખતથી—તે નક્ષત્ર ઉતરે ત્યાં સુધીમાં—જેટલી ઘડી પસ થાય, તેને સર્વર્ક્ષ કહે છે, તેની સંપૂર્ણ રીત—ને ઉદાહરણ માટે—જ્યો-ક૦ આવૃત્તી પહેલીના પત્ર-૧૦૨-માં જોઈું,

૧—સૂચના—સપ્તશલાકાપાદવેધયક, અને પંચશલાકાપાદવેધ-યકમાં-ઉપલી રીત-પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું નથી, તેથી તે બંને ચક્રોના ચરણોમાં ભૂલ છે, માટે પંચશલાકામાં બરણીથી—સ્વાતી સુધીના નક્ષત્રોના ચરણો બરાબર છે, પરંતુ વિશાખાથી—તે અશ્વિની સુધીના ચરણો અવળી રીતે મુકેલા છે, તેને સવળી રીતે મુકવાથી પાદવેધ બરાબર જોઈ શકાશે, જેમ કે—સ્વાતીના ચરણોમાં અનુક્રમે ૧-૨-૩-ને-૪-છે, અને તે પછીના વિશાખા નક્ષત્રમાં અનુક્રમે ૪-૩-૨-ને-૧-છે, તો વિશાખા નક્ષત્રમાં ૪-ની જગાએ ૧-મુકી અનુક્રમે ૨-૩-૪ લખવા, તે પ્રમાણે કરવાથી સ્વાતીની માફક થશે, આ ફેરફાર વિશાખા નક્ષત્રમાં—જે પ્રમાણે કર્યો—તેજ પ્રમાણે વિશાખા પછીના—અનુરાધાથી તે અશ્વિની નક્ષત્ર સુધીમાં—એજ અનુક્રમે ફેરફાર કરવો, તો ચરણ-વેધ બરાબર જોવાશે, સપ્તશલાકામાં કૃત્તિકાથી-વિશાખા સુધી ચરણો બરાબર મુકેલા છે, અને અનુરાધાથી બરણી સુધીના—ચરણોમાં ભૂલ છે, તેને પણ પંચશલાકાની માફક ૪-૩-૨-ને-૧-ના અદલામાં ૧-૨-૩-ને-૪-પ્રમાણે મુકવાં, તો સપ્તશલાકાપાદવેધ-બરાબર થશે,

(સૂચાદિ વારોમાં-તેમનું જન્મનક્ષત્ર તજવા આપત.)

જ્યો-ર્વિં-ન શોભનં ગંસતિ મંગલેઽશૌ ચિત્રાં વિધૌ વા નમસૃજ્યનુજે ।

વસૂદ્ધજીવે શ્યમાંત્યમૈનાં શુદ્ધં સિતૈર્દ્રં કૃતિનો જનુસ્વાત્ (૩૯)

અર્થ—રવિવારે-ભરણી, સોમવારે-ચિત્રા, મંગલવારે-પૂ-ષા, બુધવારે-ધનિષ્ઠા, ગુરુવારે-હસ્તા, શુક્રવારે-જ્યેષ્ઠા, અને શનિવારે-રેવતી, એ પ્રમાણે તે તે વારોના દિવસે-તે તે નક્ષત્ર હોય તો, વિદ્વાને મંગલકાર્ય કરતા નથી, કારણ કે તે વારો તે નક્ષત્રોમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે, તેથી તે વારોમાં-તે નક્ષત્રો હોય તો ત્યાગ કરવાં, (૩૯)

(સૂચાદિક વારોમાં-દેશપરત્વે જન્મનક્ષત્રનો ત્યાગ.)

કલિંગનામા યમુનાંશમાલયૌ ન માગધઃ સિંધુસુભોજસૌ નૃપાઃ ।

અમીસ્યુરંશો ગ્રહજન્મદેશકાઃ સ્વસૂતિર્મં મંગલકૃત્ સ્વનીવૃત્તિ (૪૦)

અર્થ—સૂર્યનો જન્મદેશ કલિંગ, ચંદ્રનો-યમુનાતટ, મંગલનો-માલિયા, બુધનો-મગધ, ગુરુનો-સિંધ, શુક્રનો-લોહ, શનિનો-સૌરાષ્ટ્ર (કાઠીયાવાડ) એ પ્રમાણે સૂચાદિ ગ્રહોના જન્મદેશો છે, માટે તે તે દેશમાં-તે તે વારના તે તે નક્ષત્રનો ત્યાગ કરવો, (જેમ કે-સૂર્યનો-કલિંગદેશમાં જન્મ છે, અને સૂર્યનું નક્ષત્ર-ભરણી છે, માટે તે નક્ષત્ર-તે દેશમાં-શુભકામોમાં ત્યાગ કરવું, (૪૦)

॥ રિક્તાતિથિનો ખુલાસો ॥

મુ-પ્ર૦—જનૈશ્વરદિને ચૈવ યદા રિક્તાતિથિર્ભવેત્ ।

તસ્મિન્ વિવાહિતા કન્યા પતિસંતાનવર્ધિતા (૪૧)

અર્થ—શનિવારને-રિક્તાતિથિ-આયે હોય, અને વિવાહ કર્યો હોય તો-તે કન્યા-પતિ અને સંતાનના સુખને પ્રાપ્ત કરે છે, (૪૧)

(પંચશક્તિકાવ્યક.)

મુ-ર્ચિ-વેધોઽન્યોન્યમસૌ વિરિચ્યભિજિતોર્યામ્પાનુરાધર્ષયો

વિશ્વેદોર્ઘરિપિઙ્ગયો ગ્રંદકૃતો દસ્તોચરામાદ્રયોઃ ।

સ્વાતીવારુણયોર્ભવેન્નિર્ઘતિમાદિત્યોસ્તયો પાંત્યયોઃ

સ્વેદે તપ્ર ગતે તુરીયચરણાદ્યો વા તૃતીયદ્વયોઃ (૪૨)

અર્થ—રોહિણી ને અભિજીત, ભરણી ને અનુરાધા, ઉ-યા, ને મૃગ-શીર્ષ, શ્રવણ ને મધા, હસ્ત ને ઉ-આ, સ્વાતી ને શતભિષા, મૂલ ને પુનર્વસુ, ઉ-શ, ને રેવતી, ચોથા ને પહેલા ચરણને, ત્રીજા ને બીજા ચરણને, એ પ્રમાણે એક નક્ષત્ર અને એક ચરણ ઉપર ગ્રહ આવવાથી વેધ થાય છે, આને “પંચશલાકાચક્રવેધ કહે છે, (૪૨)

(સપ્તશલાકાચક્ર.)

શાક્રેજ્યે શતમાનિલે જલશિવે પૌષ્ણાર્યમર્ક્ષેવસુ-
દ્વીશે વૈશ્વસુધાં શુભે હયમગે સાર્પાનુરાધે મિથઃ ।
હસ્તોપાંતિમથે વિધાવ્યવિધિમે મૂલાદિતીત્વાટ્ટમા-
જાંઘી યામ્યમથે કુશાનુહારિમે વિદ્ધેકુમ્ભદ્રેસ્થિકે (૪૩)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા ને પુષ્ય, શતભિષા ને સ્વાતી, પૂ-આ-ને આર્દ્રા, રેવતી ને ઉ-શ, ધનિષ્ઠા ને વિશાખા, ઉ-યા-ને મૃગશીર્ષ, અશ્વિની ને-પૂ-શ, આશ્લેષા ને અનુરાધા, હસ્ત ને ઉ-શ, રોહિણી ને અભિજીત, મૂલ ને પુનર્વસુ, મિથા ને પૂ-આ, ભરણી ને મધા, કૃત્તિકા ને શ્રવણ, આ નક્ષત્રોના પરસ્પર વેધ થાય છે, તેને સપ્તશલાકાચક્રનો વેધ કહે છે, (૪૩)

(પાપગ્રહો આદિની સાથે રહેવાથી નક્ષત્રનું ફલ,)

ઋક્ષાણિ ક્રૂરવિદ્વાનિ ક્રૂરમૃક્તાદિકાનિ ચ ।

શુક્ત્વા ચંદ્રેણ શુક્તાંને શુભાર્હાણિ પ્રવક્ષતે (૪૪)

અર્થ—પાપગ્રહોએ-વિધેશાં નક્ષત્રો, પાપગ્રહોએ ભોગવેલું અને ભોગ-વવાનું નક્ષત્ર, અશુભ હોય તો પણ-અંદથી ભોગવાયેલાં હોય તો શુભ છે, (૪૪)

(કાન્તિસામ્ય મહુપાત દોષ,)

‘મુ.ચિં.પંચાસ્યાજૌ ગોમૃગૌ તૌલિકુંભૌ કન્યામીનૌ કર્કયલી ચાપયુગ્મે ।

તત્રાન્યોન્યં ચંદ્રમાન્વો નિરુક્તં ક્રાંતિઃ સામ્યં નો શુભં મંગલેષુ (૪૫)

અર્થ—સિંહ-નેમેષ, વૃષભ ને મિથુન, વૃષા ને કુંભ, કન્યા ને મીન, કર્ક ને વૃશ્ચિક, ધન ને મકર, આ પ્રમાણે કહેલી યુગલરાશિઓમાં પરસ્પર-અર્થ-અર્થ આવવાથી બંનેને કાન્તિસામ્યપાત-યોગ થાય છે, (૪૫)

(આર્જુરદોષ.)

વ્યાધાતગંઢન્યતિપાતપૂર્વશૂલાંત્યવજે પરિધાતિગંઢે ।

યોગે વિરુદ્ધે સ્વભિજિત્સમેતઃ સ્વાર્જુરમર્કાદ્વિપમે શશી ચેત્ (૪૬)

અર્થ—વ્યાધાત-ગં-અંત્યપાત-વિષકુંભ-શૂલ-વૈધતિ-વજ્ર-પરિધ-અને અતિગં-યોગોમાંથી-કોઇ પણ યોગ જે દિવસે હોય-તે દિવસે-સૂર્યનક્ષત્રથી અભિજીત-સહિત-વિષમનક્ષત્રમાં-અંદ આવે તે દિવસે આર્જુર-યોગ થાય છે, (૪૬)

॥ પંચશલાકા વેધસારિણી. ॥

ન.	અધિની, ૧	ભરણી, ૨	કૃતિકા, ૩	રોહિણી, ૪
રા.	૦ ૦ ૦ ૧	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૧ ૧ ૧	૧ ૧ ૧ ૧
અં.	૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩	૨૬ ૦ ૩ ૬	૨૦ ૧૩ ૧૬ ૨૦
ક.	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦
ન.	પૂર્વાશ્વિની,	અનુશઘા,	વિશાખા,	અભિજિત,
ન.	મૃગશીર્ષ, ૫	આર્દ્રા, ૬	પુનર્વસુ, ૭	પુષ્ય, ૮
રા.	૧ ૧ ૨ ૨	૨ ૨ ૨ ૨	૨ ૨ ૨ ૩	૩ ૩ ૩ ૩
અં.	૨૩ ૨૬ ૦ ૩	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦	૩ ૬ ૧૦ ૧૩
ક.	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
ન.	ઉત્તરાષાઢા,	પૂર્વાષાઢા,	મૂલ,	મગ્ધેશ્વ,
ન.	આશ્લેષા, ૯	મઘા, ૧૦	પૂ. ફા. ૧૧	ઉ. ફા. ૧૨
રા.	૩ ૩ ૩ ૩	૪ ૪ ૪ ૪	૪ ૪ ૪ ૪	૪ ૫ ૫ ૫
અં.	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬	૦ ૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩	૨૬ ૦ ૩ ૬
ક.	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦
ન.	ધનિષ્ઠા,	શ્રવણ,	અશ્વિની,	રેવતી,
ન.	હસ્તા, ૧૩	ચિત્રા, ૧૪	સ્વાતી, ૧૫	વિશાખા, ૧૬
રા.	૫ ૫ ૫ ૫	૫ ૫ ૬ ૬	૬ ૬ ૬ ૬	૬ ૬ ૬ ૭
અં.	૧૦ ૧૩ ૧૬ ૨૦	૨૩ ૨૬ ૦ ૩	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦
ક.	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦
ન.	ઉત્તરાભાદ્રપદ,	પૂર્વાભાદ્રપદ,	શતભિષા,	કૃત્તિકા,

નં.	અનુરાધા, ૧૭	જ્યેષ્ઠા, ૧૮	મૂલ, ૧૯	પૂર્વાષાઢા, ૨૦
રા.	૭ ૭ ૭ ૭	૭ ૭ ૭ ૭	૮ ૮ ૮ ૮	૮ ૮ ૮ ૮
અ.	૩ ૬ ૧૦ ૧૩	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬	૦ ૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩
ક.	૨૦ ૪૦ ૦ ૨	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
નં.	મરણી,	પુષ્ય,	પુનર્વસુ,	આર્દ્રા,
નં.	ઉત્તરાષાઢા, ૨૧	અભિજિત, ૨૨	શ્રવણ, ૨૩	ધનિષ્ઠા, ૨૪
રા.	૮ ૮ ૮ ૮	૯ ૯ ૯ ૯	૯ ૯ ૯ ૯	૯ ૯ ૧૦ ૧૦
અ.	૨૬ ૨૯ ૧ ૪	૬ ૭ ૮ ૯	૧૦ ૧૪ ૧૭ ૨૦	૨૩ ૨૬ ૦ ૩
ક.	૪૦ ૧૦ ૪૦ ૧૦	૪૦ ૪૩ ૪૬ ૫૦	૫૩ ૦ ૬ ૧૩	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
નં.	મૃગશીર્ષ,	રેશ્મિણી,	મઘા,	અશ્લેષા,
નં.	શતભિષા, ૨૫	પૂ. બાદપદ, ૨૬	ઉ. બાદપદ, ૨૭	રેવતી, ૨૮
રા.	૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦	૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
અ.	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦	૩ ૬ ૧૦ ૧૩	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬
ક.	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦
નં.	સ્વાતી,	ચિત્રા,	હસ્તા,	ઉત્તરાશાઢાગુની.

॥ સપ્તશલોકા વેધસારિણી. ॥

ન.	અશ્વિની, ૧	બરણી, ૨	કૃતિકા, ૩	રોહિણી, ૪
રા.	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૦ ૦ ૦	૦ ૧ ૧ ૧	૧ ૧ ૧ ૧
અં.	૦ ૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩	૨૬ ૦ ૩ ૬	૧૦ ૧૩ ૧૬ ૨૦
ક.	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦
ન.	પૂર્વાશ્લેષુની,	મધા,	અવલુ,	અભિજીત
ન.	મૃગશીર્ષ ૫	આર્દ્રા, ૬	પુનર્વસુ, ૭	પુલ્હ, ૮
રા.	૧ ૧ ૨ ૨	૨ ૨ ૨ ૨	૨ ૨ ૨ ૩	૩ ૩ ૩ ૩
અં.	૨૩ ૨૬ ૦ ૩	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦	૩ ૬ ૧૦ ૧૩
ક.	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
ન.	ઉત્તરપાદા,	પૂર્વાપાદા,	મૂલ,	મૈથેશા,
ન.	અશ્લેષા, ૯	મધા, ૧૦	પૂ. શ્લેષુની, ૧૧	ઉ. શ્લેષુની, ૧૨
રા.	૩ ૩ ૩ ૩	૪ ૪ ૪ ૪	૪ ૪ ૪ ૪	૪ ૫ ૫ ૫
અં.	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬	૦ ૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩	૨૬ ૦ ૩ ૬
ક.	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦
ન.	અનુરાધા	બરણી,	અશ્વિની,	રેવતી,
ન.	હસ્તા, ૧૩	ચિત્રા, ૧૪	સ્વાતી, ૧૫	વિશાખા, ૧૬
રા.	૫ ૫ ૫ ૫	૫ ૫ ૬ ૬	૬ ૬ ૬ ૬	૬ ૬ ૬ ૭
અં.	૧૦ ૧૩ ૧૬ ૨૦	૨૩ ૨૬ ૦ ૩	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦
ક.	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦
ન.	ઉત્તરાશ્લેષ, ૧૬	પૂર્વાશ્લેષ, ૧૭	શત બિયા,	ધનિષ્ઠા,

૧.	અનુરાધા, ૧૭	જ્યેષ્ઠા, ૧૮	મૂલ, ૧૯	પૂર્વાષાઢા, ૨૦
રા.	૭ ૭ ૭ ૭	૭ ૭ ૭ ૭	૮ ૮ ૮ ૮	૮ ૮ ૮ ૮
અં.	૩ ૬ ૧૦ ૧૩	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬	૦ ૩ ૬ ૧૦	૧૩ ૧૬ ૨૦ ૨૩
ક.	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
ન.	આશ્લેષા,	સુધ્ય,	પુનર્વસુ,	આર્દ્રા,
૧.	હિતરાષાઢા, ૨૧	અભિજિત, ૨૨	શ્રવણ, ૨૩	ધનિષ્ઠા, ૨૪
રા.	૮ ૮ ૮ ૮	૮ ૮ ૮ ૮	૮ ૮ ૮ ૮	૮ ૮ ૧૦ ૧૦
અં.	૨૬ ૨૯ ૧ ૪	૬ ૭ ૮ ૯	૧૦ ૧૪ ૧૭ ૨૦	૨૩ ૨૬ ૩ ૬
ક.	૪૦ ૧૦ ૪૦ ૧૦	૪૦ ૪૩ ૪૬ ૫૦	૫૩ ૦ ૬ ૧૩	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦
ન.	મૃગશીર્ષ	રોહિણી,	શ્રવણ,	વિશાખા,
૧.	શતભિષા, ૨૫	પૂ. બાદપદ, ૨૬	હિ. બાદપદ, ૨૭	રેવતી, ૨૮
રા.	૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૦	૧૦ ૧૦ ૧૦ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧	૧૧ ૧૧ ૧૧ ૧૧
અં.	૬ ૧૦ ૧૩ ૧૬	૨૦ ૨૩ ૨૬ ૦	૩ ૬ ૧૦ ૧૩	૧૬ ૨૦ ૨૩ ૨૬
ક.	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦	૦ ૨૦ ૪૦ ૦	૨૦ ૪૦ ૦ ૨૦	૪૦ ૦ ૨૦ ૪૦
ન.	સ્વાતી,	ચિત્રા,	હસ્તા,	હિ. ક્રાશ્ચુની,

॥ પંચશલાકા-અને સપ્તશલાકાની વેધસારિણી ઉપરથી-વેધ જોવાની રીત, ॥

પહેલા કોઠાના કાળી બાજુના પ્રથમના ખાનામાં-ન, કરેલો છે, ન-ની જમણી બાજુના દરેક અશ્વિ-ચાદિ નક્ષત્રો છે, તે નક્ષત્રની બાજુમાં-તે નક્ષત્ર કોઠલામી સંખ્યાનું છે, તે જાણવા માટે આંક-કરેલા છે,

ન-ના નીચેના ખાનામાં-સ-અ-ને ક-લખેલાં છે, રા-થી રાશિ, અ-થી અંશ, ને ક-થી કલા જાણવી, દરેક નક્ષત્રના નીચે-રાશ્યાદિક-ચાર કોઠા-મુકેલા છે, તે કોઠાના નક્ષત્રના-અનુક્રમથી ચાર ચરણ જાણવા, ક-ના નીચે-કરીથી ન કરેલો છે, ન-એટલે તે લીટીમાં આવતાં દરેક નક્ષત્રો છે, એમ જાણવું, ઉપરના-ન-ની લીટીમાં-અંક સાથે લખેલાં દરેક નક્ષત્રો-વેધ કરનારાં જાણવાં, અને નીચેના-ન-ની લીટીવાળાં અંક વિનાનાં નક્ષત્રો-વેધનારાં જાણવાં,

જે દરેક કોઠા ઉપર-અનુક્રમે-કોઠાની મધ્યમાં-પહેલા ઉપર-૧, બીજામાં-૨, ત્રીજામાં-૩, ને ચોથામાં-૪, એ પ્રમાણે-ઉભી લીટીઓ કરેલી છે, એ લીટીઓ ઉપરથી-ઉપર લખેલા નક્ષત્રો-એક લીટીવાળો-પહેલો પાયો, બીજાવાળો-બીજો, ત્રીજાવાળો ત્રીજો, ને ચોથીવાળો ચોથો જાણવો, અને તે દરેક નક્ષત્રના દરેક પાયાની શરૂઆત-તેજ કોઠામાં-લખેલા-રાશ્યાદિક રાશ યાય છે, એમ જાણવું, પહેલા ચરણમાં જે રાશ્યાદિક લખ્યાં છે, તેટલા-રાશ્યાદિક પછી તે નક્ષત્રના પહેલા ચરણની શરૂઆત થાય છે, તે બીજા ચરણના કોઠામાં લખેલા રાશ્યાદિક પુરો યદ્ધ-બીજા ચરણની શરૂઆત થાય છે, તે બીજો ચરણ-ત્રીજા ચરણના કોઠામાં લખેલા-રાશ્યાદિક પુરો યદ્ધ. ત્રીજા ચરણની શરૂઆત થાય છે, તે ત્રીજો ચરણ-ચોથા ચરણના કોઠામાં-લખેલા-રાશ્યાદિક પુરો યદ્ધ. ચોથા ચરણની શરૂઆત થાય છે, તે ચોથો ચરણ જે નક્ષત્રનો છે, તે પછીનું જે નક્ષત્ર આવતું હોય, તેના પહેલા ચરણના કોઠામાં-જે રાશ્યાદિક લખ્યાં હોય, તેટલા રાશ્યાદિક-ચોથો ચરણ પુરો યદ્ધ. તે પછીના નક્ષત્રના પહેલા ચરણની શરૂઆત થાય છે, એ પ્રમાણે દરેક નક્ષત્રના માટે સમજવું,

હવે વેધ કરનાર નક્ષત્રના નીચે-વેધનારા નક્ષત્રની નીચે પણ ઉલટી રીતે ઉપરની માફક ચાર ચરણમાં-ઉભી પાનો કરેલી છે, તે આ પ્રમાણે છે. ઉપર પહેલા ચરણમાં-૧-પાન છે, તે તેજ કોઠામાં નીચે-૪-પાન કરેલી છે, એ પાનના નીચે-૩-પાન, ત્રણ પાનના નીચે-૨. અને ચાર પાનના નીચે-૧-પાન કરેલી છે, એજ અનુક્રમે-અધિનીથી રેવતી મુધીના નક્ષત્રમાં-ઉપલા અંક-વાળા નક્ષત્રો નીચે, ૧-૨-૩-૪, એ પ્રમાણે લીટીઓ કરેલા છે, અને નીચેના

અંક વગરના નક્ષત્રના નીચે-૪-૩-૨-૧, એ પ્રમાણે લીટી કરી છે, તેથી જાણાવવાનું જે-વેધ કરનાર નક્ષત્રના પહેલા ચરણમાં-સૂર્યાદિ કોઈ પણ ગ્રહ હોય, તો વેધ કરનાર નક્ષત્રનો ચોથો ચરણ વેધાય છે-એમ જાણવું, બીજા ચરણમાં હોય તો, નીચેના નક્ષત્રનો ત્રીજો ચરણ, ત્રીજા ચરણમાં હોય તો-નીચેનો બીજો ચરણ, અને-ઉપર ચોથા ચરણમાં ગ્રહ હોય તો નીચેના નક્ષત્રનો પહેલો ચરણ વેધ પામે છે,

એજ પ્રમાણે-પંચશલાકાચક્રમાં-પંચશલાકાચક્રવેધ, અને ચરણવેધ-જાણવો, અને સપ્તશલાકાચક્રમાં પણ નક્ષત્રવેધ-ને ચરણવેધ-સમજાવો,

॥ હરકોઈ ગ્રહ-પંચશલાકા-અને સપ્તશલાકા વેધચક્રમાં-કયા નક્ષત્રના કયા ચરણમાં છે, તે જાણવાની રીત, ॥

મંગલ-વૃષભ રાશિના-૨-અંશ, ને-૪૮-કલાનો છે, તો તે-કયા નક્ષત્રના કયા ચરણમાં-હોવો જોઈ એ તેનું-ઉદાહરણ,

મંગલ-રાશ્યાદિ-૧-૨-૪૮ છે, તો પંચશલાકા-ને સપ્તશલાકા-વેધની સારણીમાં-કૃતિકા નક્ષત્રની-પાન-૧-એટલે-પહેલા ચરણના કોઈમાં-૦-૨૬-ને ૪૦-સખેલા છે, તે પછીના રાશ્યાદિકથી-૨૦-૧-૦-૦-ના અંત સુધી, મંગલના રાશ્યાદિક હોત તો-કૃતિકા નક્ષત્રના-પહેલા ચરણમાં મંગલ છે. એમ થાત, પરંતુ-૧-૦-૦-કરતાં મંગલના રાશ્યાદિક વધારે હોવાથી કૃતિકા નક્ષત્રના બીજા ચરણની શરૂઆત-૨૦ ૧-૦-૦-પછી થાય છે, અને તે-૧-૩-૨૦-રાશ્યાદિકે પુરો થાય છે, કૃતિકાના બીજા ચરણના આરંભના રાશ્યાદિકથી-તેજ બીજા ચરણના પુરા થવાના-૨૦ ૧-૩-૨૦-ની વચમાં-મંગલના-રાશ્યાદિક સમાય છે, તેથી મંગલ-કૃતિકાના બીજા ચરણમાં છે. એમ સમજવું,

॥ *પંચશલાકા-અને સપ્તશલાકાની-વેધસારણી

ઉપરથી વેધ જોવાનું ઉં ॥

કૃતિકાના બીજા ચરણમાં-કોઈપણ પાપગ્રહ હોય તો-કયા નક્ષત્રનો કયો ચરણ વેધાય, તેનું ઉં—

* ટીપ—પંચશલાકા અને સપ્તશલાકાનાં કોઈકો સરખાંજ છે, ચરણની રીત પણ સરખી છે, ફરક માત્ર એ જે-પંચશલાકામાં-કૃતિકા નક્ષત્રના બીજા ચરણમાં પાપગ્રહ હોવાથી-વિચાખાનો ત્રીજો ચરણ વેધાયેલો છે, તેવીજ રીતે-આ વેધચક્રમાં-કૃતિકાના નીચે શ્રવણ હોવાથી-શ્રવણનો ત્રીજો ચરણ વેધ પામેલો છે એમ જાણવું, માત્ર પંચશલાકા અને સપ્તશલાકાચક્રમાં-અશ્વિ-આદિ નક્ષત્રોના નીચે-સખેલાં નક્ષત્રનો ફરકાર છે, તે જોવું, બાકી દરેક રીત-પંચશલાકાની માફક જાણવી,

પ'ચશલાકાવેધનું ઉદાહરણ—કોષ્ટકમાં—ન-થી નક્ષત્રો જણાવ્યાં છે, તે લીટીમાં જમણી બાજુએ—જેતાં—અશ્વિનીથી ત્રીજી નક્ષત્ર—કૃતિકા—સખેલું છે, અને—ન-ના નીચેના ખાનામાં—રા-અ-ને-ક-સખેલા છે, તેથી કૃતિકા નક્ષત્રના ચાર કોષ્ટકમાંના—પહેલા ખાનામાં—રા-૦-૨૬-૪૦—સખેલું છે, અને-ક-ના નીચે ફરીથી—ન-કરેલો છે—તે ન-થી જમણી બાજુ તરફ સખેલા નક્ષત્રોમાં—કૃતિકા નીચે જેતાં—વિશાખા નક્ષત્ર સખેલું છે, હવે ઉપરનું કૃતિકા નક્ષત્ર—વેધ કરનાર ને નીચેનું વિશાખા નક્ષત્ર—વેધાએલું જણવું, કૃતિકા નક્ષત્ર ઉપર પાપગ્રહ-મંગળ હોવાથી—વિશાખા નક્ષત્ર વેધ પામેલું કહેવાય,

ચરણવેધનું ઉ-—હવે કૃતિકા નક્ષત્રના ચારે કોષ્ટક ઉપર—અનુક્રમે ૧-૨-૩-૪—લીટીઓ—કરેલી છે, ને કૃતિકાનો ખીન્ને ચરણ હોવાથી—ઉભી બે લીટી-વાળા કોષ્ટકના નીચે—વિશાખા નક્ષત્ર આગળ—ત્રણ લીટી—ઉભી કરેલી છે, જેથી કૃતિકાના ખીન્ન ચરણમાં—પાપગ્રહ હોવાથી વિશાખા નક્ષત્રનો ત્રીજો ચરણ વેધાયેલો સમજવો,

લગ્નેશે ભવગેઽથવા શશિનિ સદૃષ્ટે શુભે વાંગમે

હોરાયાં ચ શુભસ્ય વા વ્યધમયં નાસ્તીતિ પૂર્વે જગુઃ ।

ભૌમા ડ્યાકૃતિપદ્જિનાદનસ્વમં હંત્યગ્રતો લત્તયા

સ્વેટોર્કોર્કમિતં શશી મુનિમિતં પૂર્ણો ન સન્માલવે ॥ ૧૬ ॥

અન્વય—લગ્નેશે ભવગે અથવા શશિનિ સદૃષ્ટે વા શુભે અંગમે ચ શુભસ્ય હોરાયાં વ્યધમયં નાસ્તિ इति પૂર્વે જગુઃ ભૌમાત્ સ્વેટઃ ડ્યાકૃતિપદ્જિનાદનસ્વમં અગ્રતઃ લત્તયા હન્તિ અર્કઃ અર્કમિતં પૂર્ણઃ શશી મુનિમિતં (હન્તિ) (તત્) માલવે નસત્ ॥ ૧૬ ॥

અન્વયાર્થ—લગ્નેશે સજનનો સ્વામી—મવગે ૧૧ મેં હોય—અથવા શશિનિ ચંદ્રમા ઉપર સદૃષ્ટે શુભ ગ્રહની દૃષ્ટિ હોય વા અથવા શુભે શુભ ગ્રહ અંગમે સગ્રમાં હોય ચ અને શુભસ્ય શુભ ગ્રહની હોરાયાં હોરા હોય તો વ્યધમયં વેધનો ભય નાસ્તિ નથી इति એ પ્રમાણે પૂર્વે પૂર્વાચાર્યો. જગુઃ કહે છે, ભૌમાત્ મંગલથી સ્વેટઃ ગ્રહ ધ્રિ ૩, આકૃતિ ૨૨, ષટ્ ૬, જિન ૨૪, અષ્ટ ૮, નલમ્ ૨૦ માનક્ષત્રને અગ્રતઃ આગળથી લત્તયા લાતવડે હન્તિ હણે છે, અર્કઃ ૨૫ અર્કમિતં ૧૨ માનક્ષત્રને પૂર્ણઃ શશી પૂર્ણચંદ્ર મુનિમિતં ૭ માનક્ષત્રને (હન્તિ) હણે છે, (તત્) તે માલવે માલવદેશમાં ન સત્ શ્રેષ્ઠ નથી ॥ ૧૬ ॥

॥ વેધભાંગ બાબત ॥

૧૬ ભાવાર્થ—મુહૂર્તની લગ્નશુદ્ધિમાં તે વખતના લગ્નને સ્વામી લગ્નથી અગ્રીઆરમે હોય તો, ચંદ્રમાને શુભ ગ્રહ દેખતો હોય તો, ચંદ્ર શિવાય કોઈ પણ શુભ ગ્રહ લગ્નને હોય તો વેધનો દોષ નથી,

॥ લક્ષ્મીનક્ષત્ર બાબત ॥

સૂર્યથી રાહુ સુધીના ગ્રહો અનુક્રમે જે જે નક્ષત્ર ઉપર રહ્યા છે તે તે નક્ષત્ર થકી અનુક્રમે ગણતાં ૧૨-૭-૩-૨૨-૬-૨૪-૮-૨૦ એ નક્ષત્રોને તે તે ગ્રહો લાત મારે છે, તેથી તે નક્ષત્રો અશુભ છે તેમાં ચંદ્રમા પૂર્ણ કલાનો હોય ત્યારે સાતમા નક્ષત્રને લાત મારે છે, ક્ષીણ કલાનો હોય ત્યારે નહિ, આ લક્ષ્મીયોગ ભાગવાદેશમાં ત્યાગ કરવો ખીજા દેશોમાં નહિ,

॥ લક્ષ્મીકોષ્ટક ॥

ચ.	૧૨	ગુ.	૬
ચં.	૭	શુ.	૨૪
મં.	૩	ચ.	૮
ગુ.	૨૨	મં.	૨૦

અર્થ—ભાગવામાં સત્તા-કોશલદેશમાં મહાપાત-કાશ્મીરમાં એકગંભ-અને દરેક દેશોમાં સપ્તશક્ષા-અને પંચશક્ષા-વેધ ત્યાગ કરવો, (૪૭)

પળાસં ગ્રહણોઢ ચંદ્રતનુગં વિદ્વર્ષજન્મર્ષકે

ત્યાજ્યે જન્મભલપ્રકે તનુગતે સૂર્યાન્મનૂદ્ધુ ત્પજેત્ ।

દંતદ્વર્ષકદર્શોર્કતો યુગગજાસ્તર્કાઃ સ્વર્ણેદવો

નાદીઃ સંક્રમણે ત્પજે દ્વિવિષદાં પ્રાયો રવે દૂપિતાઃ ॥ ૧૭ ॥

૧—લક્ષ્મી માલવકે વેદો પાત કૌશલકે તથા । એકગંભે તુ કાશ્મીરે વેધં સર્વેષાં વર્જયેત્ ॥ ૬૭ ॥

અન્વય—પળાસં ગ્રહણોડુ ચન્દ્રતનુગં (ત્યજેત્) વિદ્ધર્ષજન્મર્ષકે ચ જન્મમલગ્રકે તનુગતે ત્યાજ્યે સૂર્યાત્ મનૂહુ ત્યજેત્ અર્કતઃ દિવિપદાં સંક્રમણે ત્યજેત્, દંતદ્વયંકદશઃ યુગમજાઃ તર્કાઃ સ્વવાણેંદવઃ નાદીઃ ત્યજેત્ પ્રાયઃ રવેઃ દૂપિતાઃ ॥ ૧૭ ॥

અન્યથાર્થ—પળાસં ૬ માસ પર્વત ગ્રહણોડુ ગ્રહણનું નક્ષત્ર ચન્દ્રતનુગં ચન્દ્રને પામેલું, અને લગ્નમાં રહેલું હોય તો (ત્યજેત્) ત્યાગ કરવું, વિદ્ધર્ષજન્મર્ષકે વેધનું નક્ષત્ર અને જન્મનું નક્ષત્ર ચ અને જન્મમલગ્રકે જન્મરાશિ તથા જન્મલગ્ન તનુગતે લગ્નમાં હોય તો ત્યાજ્યે ત્યાગ કરવાં, સૂર્યાત્ સૂર્યથી મનૂહુ ૧૪ મું નક્ષત્ર ત્યજેત્ ત્યાગ કરવું, અર્કતઃ સૂર્યથી દિવિપદાં ગ્રહોની સંક્રમણે સંક્રાંતિમાં દંતદ્વયંકદશઃ ૩૨-૨-૮-૨ યુગમજાઃ ૮૪ તર્કાઃ ૬ સ્વવાણેંદવઃ ૧૫૦ નાદીઃ ધડીઓ ત્યજેત્ ત્યાગ કરવી પ્રાયઃ ધણું કરી રવેઃ સૂર્યસંક્રાંતિની ધડીઓ દૂપિતાઃ દોષવાળી છે, ॥ ૧૭ ॥

૧૭ ભાવાર્થ—લગ્નશુદ્ધિમાં—ગ્રહણ યથાના દિવસથી—૬ માસ સુધી, ગ્રહણ વખતે જે નક્ષત્ર હોય—તે નક્ષત્રની રાશિનો—ચંદ્રમા, અને તે રાશિનું લગ્ન લેવું નહિ, તેમજ વેધવાળું, નક્ષત્રને જન્મના નક્ષત્રની રાશિનું લગ્ન પણ લેવું નહિ, અને જન્મરાશિનું પણ લગ્ન લેવું નહિ, સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી ગણુતાં—૧૪—મું નક્ષત્ર તજવું, સૂર્યથી અનુક્રમે ગ્રહો—એક રાશિ છોડી બીજી રાશિ પર જાય—ત્યારે ૩૨-૨-૬-૨-૮૪-૬-૧૫૦—એટલી ધડીઓ અનુક્રમે ત્યાગ કરવી, તેમાં તે દરેક ધડીઓનો અડધો ભાગ—દરેક ગ્રહ—જ્યારે રાશિમાં—પ્રવેશ કરે—તે પહેલાં તજવો ને અડધો ભાગ પછી—ત્યાગ કરવો, પરંતુ ધણું કરીને સૂર્ય સંક્રાંતિનીજ ધડીઓ દોષવાળી જાણવી.

(દરેક માણસને ગ્રહણથી થતું શુભાશુભ ફલ.)

મુંચિં—જન્મર્ષે નિયનં ગ્રહે જનિમતો યાતઃ સતિઃ શ્રીર્વથા

ચિંતાસાંખ્યકલત્રદાસ્યમૃતયઃ સ્યુર્માનનાશઃ સુલ્લમ્ ।

લામોપાય ઇતિ ક્રમાત્તદ્વશુભધ્વસ્ત્યેજપસ્વર્ણગો—

દાનં જ્ઞાતિરપો ગ્રહં ત્વશુભદં નો વીક્ષ્ય માદ્યુઃ પેર (૪૮)

અર્થ—જ-મનક્ષત્રમાં ગ્રહણ થાય તો મરણ, જ-મરાશિમાં ધાત, જ-મથી ખીછ રાશિમાં દ્રવ્યનાશ, ત્રીજીમાં લક્ષ્મી, ચોથીમાં દુઃખ, પાંચમીમાં ચિંતા, ૬ માં સુખ, ૭ માં સ્ત્રીને ખીજ, ૮ માં મરણ, ૯ માં માનનાશ, ૧૦ માં સુખ, ૧૧ માં લાભ, ૧૨ માં નાશ, એ પ્રમાણે અનુક્રમે ફલ જાણવું, ગ્રહણના દુષ્ટ ફલની નિવૃત્તિ કરવા માટે જાપ સોનું અને ગાયનું દાન આપવું, એમ કેટલાક પાંડિતો કહે છે, અને તેવા ગ્રહણનું દર્શન કરવું નહિ, (૪૮)

વસિષ્ઠઃ—વિપુવતો રચનયો દિનત્રયં હરિપદે પદશીતિ મુલેષુ ચ ।

પૂર્વતોપિ પરતોપિ સંક્રમા આદિકાશ્ચ સ્વલુ પોદશ ત્યજેત્ (૪૯)

અર્થ—મેષ-કર્ક-તુલા-અને મકરસંક્રાંતિ જેસે ત્યારે પહેલા ત્રણ દિવસ, અને આગલા ત્રણ દિવસ, વિવાહાદિમાં ત્યાગ કરવા, તે શિવાયની સંક્રાંતિઓમાં પહેલી ને પછીની મહી ૩૨ થીઓ ત્યાગ કરવી, (૪૯)

પદ્મપટ્ટિ ઋતુસંધિતસ્તિથિમયુક્સંધૌ દ્વિનાહ્યૌ ગ્રહા-

તત્પાદૈ દિવસાં ત્રિવેદપાદિમાન્પ્રાગર્દિતાન્સંત્યજેત્ ।

ઉત્પાતે અગ્રહમ્ ચ શિશ્વિનો રાકાષ્ઠી પ્રાગ્દલે

વિદ્ પ્રાન્ત્યે કૃતરુદ્રયોરવહુલે કૃષ્ણે નિરેકે પ્વિહ ॥ ૧૮ ॥

અન્વય—ઋતુસંધિતઃ પદ્મપટ્ટિઃ સ્તિથિમયુક્સંધૌ દ્વિનાહ્યૌ પ્રદાત્ તત્પાદૈઃ ત્રિવેદપાદિમાન્ પ્રાગર્દિતાન્ દિવસાન્ સંત્યજેત્ ઉત્પાતે અગ્રહમ્ ચ શિશ્વિનઃ ઉદ્ગમમ્ (ત્યજેત્) અવહુલે રાકાષ્ઠીપ્રાગ્દલે વિદ્, કૃતરુદ્રયોઃ પ્રાન્ત્યે (વિદ્ સ્યાત્) इह વિદ્ કૃષ્ણે નિરેકેષુ ત્યાજ્યા ॥ ૧૮ ॥

અન્યયાર્થ—ઋતુસંધિતઃ રુઓની સંધિથી પદ્મપટ્ટિઃ ૬૬ થી સ્તિથિ-મયુક્સંધૌ સ્તિથિ નક્ષત્ર ને યોગની સંધિમાં, દ્વિનાહ્યૌ એ થીઓ તમવી, મહાત્ મુદ્ધથી તત્પાદિઃ તેના ચરણ પ્રમાણે ત્રિ ૩, વેદ ૪, પદ્ ૬, શ્માન્ ૮, પ્રાગર્દિતાન્ પહેલા અઘ્ના દિવસાન્ દિવસોને સંત્યજેત્ ત્યાગ કરવા, ઉત્પાતે ઉત્પાતમાં અગ્રહમ્ ૭ દિવસ ચ અને શિશ્વિનઃ કેતુના ઉદ્ગમમ્ ઉદ્ગમે (ત્યજેત્ ત્યાગ કરવા,) અવહુલે શુકલપક્ષમાં રાકા ૧૫ અષ્ટમી ૮ ના પ્રાગ્દલે પૂર્વ-ભાગમાં વિદ્ વિષ્ટિ હોય છે કૃતરુદ્રયોઃ ૪-૧૧-ના પ્રાન્ત્યે છેલા ભાગમાં (વિદ્સ્યાન્ વિષ્ટિ હોય છે) इह એ પ્રમાણે વિદ્ વિષ્ટિ કૃષ્ણે ૧૪૫૫માં નિરેકેષુ એક રક્તિ સ્તિથિઓમાં ત્યાજ્યા ત્યાગ કરવી, ॥ ૧૮ ॥

૧૮ ભાવાર્થ—^૧રૂતુની સંધિ વખતે ૬૬ ઘટી, ને તિથિ-નક્ષત્ર-યોગની^૨ સંધિમાં ૨ ઘટી ત્યાગ કરવી, ગ્રહણ ૧ ભાગ^૩-૨ ભાગ-૩ ભાગ-૪ ભાગ એટલે (ખગ્રાસ) હોય તો અનુક્રમે ૩-૪-૬ ને ૮ દિવસો, ગ્રહણ થઈ ગયા પછીથી અશુભ જાણવા, અને ગ્રહણ થતા પહેલાં અનુક્રમે ૧૧-૨-૩ ને ૪ દિવસો ત્યાગ કરવા, અને ઉત્પાત થયો હોય, ત્યારથી ૭ દિવસો ત્યાગ કરવા, ધૂમકેતુ (પુંછડીયો તારો) આકાશમાં જ્યાં સુધી દેખાય ત્યાં સુધીના દિવસો ત્યાગ કરવા,

॥ વિષ્ટિખાખત ॥

અજવાળીઆમાં ૮ ને ૧૫ ના પહેલા ભાગમાં અને ૪-૧૧ ના પાછલા ભાગમાં વિષ્ટિ હોય છે, અંધારીઆમાં ૭ ને ૧૪ ના પહેલા ભાગમાં અને ૩-૧૦ ના પછીના ભાગમાં વિષ્ટિ હોય છે.

(ભદ્રાના મુખપુચ્છાદિનો વિભાગ.)

મુ-ચિં-—પંચદ્વયદ્રિકૃતાષ્ટરામરસભૂયામાદિઘટ્યઃ શરા
વિષ્ટેરાસ્યમસદ્ગજેદુરસરામાશ્વિવાણાઘિપુ ।
યામેષ્વંત્યઘટીત્રયં શુભકરં પુચ્છં તથા વાસરે
વિષ્ટિસ્તિથ્યપરાર્ધજા શુભકરી રાત્રૌ ચ પૂર્વાર્ધજા(૫૦)

અર્થ—સુદી ૪ ના પાંચમા પ્રહરની પહેલી ૫ ઘટી, ૮ ના બીજા પ્રહરની પહેલી, ૧૧ ના સાતમા પ્રહરની પહેલી, અને ૧૫ ના ચોથા પ્રહરની પહેલી, વદીમાં ૩ ના આઠમા પ્રહરની, ૭ ના ત્રીજા પ્રહરની, ૧૦ ના છઠ્ઠા પ્રહરની, ૧૪

૧—રૂતુ ૬ છે, તેને માટે જ્યેષ્ઠ-કૃત્તિકા પ્રથમાશ્વતિ પત્ર ૧૩ માં જોવું, એક રૂતુનું ઉતરતું ને બીજાનું ખેસવું, તેમાં ઉતરતીની છેલ્લી ઘટી ૩૩, અને ખેસતીની પહેલી ૩૩ ઘટીને રૂતુસંધિ કહે છે,

૨—એક તિથિ ઉતરે ને બીજા ખેસે તે વખત, એક નક્ષત્ર ઉતરીને બીજા ખેસે તે વખત, અને એક યોગ ઉતરીને બીજા ખેસે તે વખતને તિથ્યાદિસંધિ કહે છે, એટલે તે તિથ્યાદિક ઉતરતા વખતની ૧ ઘટી, અને ખેસતા વખતની ૧ ઘટી, એમ બે ઘટીને તિથિ નક્ષત્રને યોગની સંધિ કહે છે,

૩—એક આખી તિથિની ઘટ્યાદિકના બે ભાગ કરવા, એક ભાગની જેટલી ઘટ્યાદિક આવે તેટલો એક ભાગ જ્વજ્વળા,

ના પહેલા પ્રહરની, આદિની ૫ ઘડીથી બદાનું શુભ છે, તેમાં શુભ કામ કરવું નહિ, ૧ મુદી ૪ ના આઠમા પ્રહરની, ૮ ના પહેલા પ્રહરની, ૧૧ ના છઠ્ઠા પ્રહરની, ૧૫ ના ત્રીજા પ્રહરની, તેમજ વદી ૩ ના સાતમા પ્રહરની, ૭ ના બીજા પ્રહરની, ૧૦ ના પાંચમા પ્રહરની, ૧૪ ના ચોથા પ્રહરની, છેલ્લી ત્રણ ઘડીઓમાં બદાનું ખુબ કહેવાય છે, તે શુભ કામમાં સારું ફલ આપે છે, (૫૦)

(ભદ્રાની સ્થિતિ.)

કુંભકર્કદ્વયે મર્ત્યે સ્વર્ગેઽજ્ઞેઽજ્ઞાન્નથેઽલિંગે ।

સ્ત્રીધનુર્જૂનક્રેઽધો ભદ્રા તત્રૈવ તત્કલમ્ (૫૧)

અર્થ—કર્ક—સિંહ-કુંભ-મીન-, મેષ-વૃષભ-મિથુન-વૃશ્ચિક-, કન્યા-તુલા-ધન-મકર, આ પ્રમાણે ચાર ચાર રાશિઓમાં ચંદ્ર હોય તો અનુક્રમે મનુષ્ય સ્વર્ગ ને પાતાલ લોકમાં બદા રહે છે, અને જ્યાં રહેલી હોય ત્યાંજ તેનું ફલ મળે છે, (૫૧)

(ઉત્પાત લક્ષણ.)

ગુરુઃ—દિદ્ગાહે વા મહાદારુપતને ચાંચુવર્ષણે ।

ઉલ્કાપાતે મહાવાતે મહાશનિનિપાતને (૫૨)

અનન્નાન્નિપાતે ચ ભૂકંપે પરિવેષયોઃ ।

ગ્રામોત્પાતે શિવાશ્વદે દુર્નિર્મિત્તે ચ શોભનમ્ (૫૩)

અર્થ—દિશાઓમાં દાહ થવો, મોટા વૃક્ષોનું પડવું, અતિવૃષ્ટિનું થવું, આકાશમાંથી બસતા અંગારાનું પડવું, ભયંકર પવન, પૃથ્વીનું હાલવું, શિયાળાવાનું રડવું, ગામમાં કંઈ પણ ઉત્પાત થવો, વજ્રનું પડવું, અને દુર્નિર્મિત્ત વિગેરે દિશાઓમાં આકાશમાં અને પૃથ્વી ઉપર થતા ત્રણ પ્રકારના ઉત્પાત છે (૫૨-૫૩)

સાપેદ્રાંતિમમાન્તતોઽવિષયટિકં પૂર્ણાંતતોઽધ્યર્દકં

કીટાંત્યાલિવિરામતઃ કુચટિકં ગંદાંત મૂર્ધ્વાધરમ્ ।

સાંવેશ્યહગારુચયોગવિરતો મં તત્ર ચંદાપુષં

દુષોંગે દિનમાચ સામિજિદયુગ્મેર્કસ્તદૈર્કાર્ગઃ ॥ ૧૯ ॥

અન્વય—સાપેદ્રાંતિમમાન્તતઃ અવિષયટિકં પૂર્ણાંતતઃ અધ્યર્દકં (ઘટિકં) કીટાંત્યાલિવિરામતઃ ઝર્ધ્વાધરં કુચટિકં ગંદાંતં

સાવૈશ્વવ્યહગાર્યયોગવિરતૌ મં તત્ર ચઢ્ઢાચુધં દુર્યોગે દિનભાત્ અર્કઃ
(યદા) સામિજિદયુગ્મે (સ્યાત્) તદા ંકાર્ગલઃ (સ્યાત્) ॥૧૧॥

અન્યયાર્થ—સાર્પ આશ્લેષા, ઇંદ્ર ન્યેષા, અંતિમ રેવતી, માન્તતઃ એ નક્ષત્રોના અંત્યની, અધિઘટિકં ૪ ઘટિઓ, પૂર્ણાતિતઃ ૫-૧૦-૧૫ તિથિ-ઓના અંત્ય ભાગની, અધ્યર્દ્ધકં ૨ (ઘટિકં) ઘડી, કીટ ઠક, અંત્ય મીન, અલિ વૃશ્ચિક, ચિરામતઃ તે રશિઓના અંત્યની, ઋર્ધ્વાધરં આગલ પાછલની મધી, કુચટિકં ૧ ઘડી, ગળ્ઢાંતં ગણ્ઢાંત યોગ થાય છે, સા સાધ્ય, વૈ વૈધૃત, શૂ શૂલ, વ્ય વ્યતીપાત, હ હર્ષણુ, ગ ગણ્ઢ, આર્યયોગવિરતૌ એ યોગોના અંતરુ, મમ્ નક્ષત્ર, તત્ર તે નક્ષત્રમાં, ચઢ્ઢાચુધં ચંડાચુધ થાય છે, દુર્યોગે દુષ્ટ યોગને વિષે, દિનભાત્ દિવસના નક્ષત્રથી, અર્કઃ સૂર્ય (યદા ત્યારે) સામિજિદયુગ્મે અભિજીત સાથે એકી નક્ષત્રમાં, (સ્યાત્ હોય,) તદા ત્યારે, ંકાર્ગલઃ એકાર્ગલ યોગ, (સ્યાત્) થાય, ॥ ૧૯ ॥

૧૯ સાવાર્થ—નક્ષત્રગંડાંત—આશ્લેષા-ન્યેષા ને રેવતીના ઉતરતા પહેલાં ૨ ઘડી, અને અશ્વિની-મઘા ને મૂલની બેસતાં ૨ ઘડી, એ ચાર ઘડીઓ,

તિથિગંડાંત-૫-૧૦-૧૫ એ તિથિઓ ઉતરતાં પહેલી ૨ ઘડી,

લગ્નગંડાંત—ઠક-વૃશ્ચિક ને મીન એ દરેક લગ્ન ઉતરતાં છેવટની ૦ા ઘડી, અને સિંહ-ધન ને મેષ બેસતાં પહેલી ૦ા ઘડી મધીને ૧ ઘડી,

ચંડાચુધ—સાધ્ય-વૈધૃત-શૂલ વ્યતીપાત-હર્ષણુ-ગંડ એ યોગો ઉતરતી વખતે જે નક્ષત્ર હોય તે,

એકાર્ગલ યોગ—વિષ્કંભ-અતિગંભ-શૂલ-ગંડ-વ્યાપાત-વજ્ર-વ્યતીપાત-પરિધ-વૈધૃત-એ ૯ દુષ્ટયોગોમાંનો કોઈ પણ એક યોગ હોય, તે દિવસના નક્ષત્રથી સૂર્યના નક્ષત્ર મુધીની અભિજીત સહિત સંખ્યા ગણતાં નક્ષત્રની એકી સંખ્યા થાય તે એકાર્ગલ યોગ જાણવો, તે યોગ શુભકામોમાં ત્યાગ કરવો,

(ગંગાંત આદિ યોગોમાં જન્મ થવાથી થતું ફલ.)

મુ-ચિં૦—ગંગાંતેદ્રભશૂલપાતપરિવ્યાધાતગંઢાવમે
સંગ્રાંતિવ્યતિપાતૈવૃત્તિસિનીવાલીકુહૂદર્શકે ।

વજ્રે કૃષ્ણચતુર્દશીપુ ચમઘંટે દમ્ભયોગં મૃતૌ

વિઘ્નૌ સોદરમે જનિર્ન પિતૃમે શસ્તા શુભા શાંતિતઃ (૫૪)

અર્થ—ગંગાંતયોગ—અર્ધેકા અને મૂલનક્ષત્ર-મહાપાત-પરિધિ-વ્યાધાત-
ગંગા-વજ્ર-ચમઘંટ-દમ્ભ અને મૃત્યુ યોગો ક્ષયતિથિ-મૂર્ધસંગ્રાંતિ-વ્યતિપાત-વૈ-
વૃત્તિ-અંદ્રસહિત અથવા રહિત અભાવાસ્થા-વધી ૧૪ બ્રહ્મ અને બહેન-ભાદ્ર-
મા-આપના જન્મનક્ષત્રમાં જન્મ થાય તો અશુભ છે, પરંતુ તે યોગોની શાંતિ
કરવાથી શુભ છે, (૫૪)

(ગંગાંત દાપભંગ.)

શાકલ્ય-સં૦—તથૈવ તિથિગંગાંતં નાસ્તીન્દૌ વલશાલિનિ ।

તથૈવ લગ્નગંગાંતં નાસ્તિ જીવે વલાન્વિતે (૫૫)

અર્થ—અંદ્રબલ હોય તો, તિથિગંગાંતનો અને ગુરુબલ હોય તો લગ્નગ-
ંગાંતનો હોય નથી, (૫૫)

સૂર્યાગ્રામદલં દિવૈવ નિગમાગ્રશ્વીપુનાગત્રિપદ્

સંહ્યાકં ફુલિકં દિવેદ્રવિદિહ્નાગર્તુવેદદ્વિકમ્ ।

વ્યેકં તન્નિશિ પોદશાંશમપરે તિથ્યેશ મુઙ્ગાંતે તૈઃ

કાર્લં કંટકમૈનિઘંટમપરેઽયજ્ઞાસ્ફુજિન્નયઃ ક્રમાત્ ॥ ૨૦ ॥

અન્વય—સૂર્યાત્ દિવૈવ નિગમાગ્રશ્વીપુનાગત્રિપદ્ સંહ્યાકં
યામદલં (ત્યજેત્) દિવા ઇંદ્રવિદિહ્નાગર્તુવેદદ્વિકમ્ પોદશાંશં ફુ-
લિકં (ત્યજેત્) નિશિ વ્યેકં તં અપરે તિથ્યેશં મુઙ્ગાંતે, અપરેઽય-
જ્ઞાસ્ફુજિન્નયઃ ક્રમાત્ તૈઃ કાર્લં કંટકં એનિઘંટં (ઉઙ્ગન્તિ) ॥ ૨૦ ॥

૧—અંદ્રસહિત અભાસ એટલે અભાસના દિવસે દિવસના ભાગની
અભાસ હોય, ને સૂર્યાસ્ત પહેલાં ૫૩વે બેસતો હોય, એવી અભાવાસ્થાને અંદ્ર-
સહિત રહે છે, તેમજ ને દિવસે ૬૦ થી અભાસ હોય અથવા અભાસના
દિવસે દિનભાનની થી કરતાં અભાસની થી વિશેષ હોય, એવી અભાવાસ્થાને
અંદ્રસહિત અભાવાસ્થા રહે છે.

અન્વયાર્ય—સૂર્યાત સૂર્યથી દિવૈવ દિવસે નિગમ ૪, આદ્રિ ૭, અશ્વિ ૨, કૃષ્ણ ૫, નાગ ૮, ત્રિ ૩, પદ્ ૬, સંખ્યાકં સંખ્યા પ્રમાણે, યામદલં યામાદ (ત્યજેત તામયો) દિવા દિવસમાં—દંદ્ર ૧૪, રવિ ૧૨, વિક્ ૧૦, નાગ ૮, ક્રતુ ૬, વેદ ૪, વિક્રમ ૨, એ મુહૂર્તો પોઢશાંશં પોડશાંશ પ્રમાણે કુલિક કુલિકને (ત્યજેત ત્યાગ કરવું,) નાશી રાત્રિમાં વ્યેકં એક રહિત તં તેને તામયાં અપરે ખીળ આગ્યાર્યો તિથ્યંશં પંદરમા ભાગને ઉજ્જ્ઞાંતિ ત્યાગ કરે છે, અમરેજ્ય શુક્ર, જા ખુધ, અને આસ્ફુજિદ્વચઃ શુક્રવારથી ક્રમાત અનુક્રમે તૈઃ ઈદ્રાદિ મુહૂર્ત પ્રમાણે, કાલં કાલ, કંટકં કંટક, યેનિઘંટં યમઘંટને (ઉજ્જ્ઞાંતિ ત્યાગ કરે છે, ૧૨૦ ॥

॥ યામાદયોગ ॥

૨૦ ભાવાર્થ—યામાદ્ય એટલે અડધો પ્રહર કહેવાય છે, તો દિવસના પ્રહર ૪ હોવાથી અડધા પ્રહરો ૮ થાય છે, તો સૂર્યથી અનુક્રમે આવતા દરેકવારોનો ૪-૭-૨-૫-૮-૩-૬-એ અર્ધપ્રહરનો વખત તે તે વારોમાં અશુભ જાણવો, અને તે આવેલા વખતને “યામાદ્ય” યોગ કહે છે,

॥ કુલિક કાલ-કંટકને યમઘંટ ॥

તેમજ દિનમાનને સોળે ભાગતાં આવેલો ૧ ભાગ એ પ્રમાણે રવિવારથી અનુક્રમે શનિ સુધીના વારોમાં આવેલા ૧૪-૧૨-૧૦-૮-૬-૪-૨-ભાગોને “કુલિક” કહે છે, તેજ પ્રમાણે રાત્રિમાનને સોળે ભાગતાં આવેલો ૧-ભાગ એવા રવિવારથી અનુક્રમે ૧૩-૧૧-૯-૭-૫-૩-૧-એ ભાગો રાત્રિમાં કુલિક જાણવા, તે કુલિકનો ત્યાગ કરવો, એજ પ્રમાણે શુક્ર-ખુધ-ને શુક્ર-એ વારોથી અનુક્રમે ૧૪-૧૨-૧૦-૮-૬-૪-૨-એ ભાગો કાલ-કંટક-અને યમઘંટના જાણવા, કેટલાક આગ્યાર્યો પંદરે ભાગવાનું કહે છે,

૧—દિવસને રાત્રિની ૬૦ ધડી મલી ૧ અહોરાત્ર કહેવાય છે, સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધીના વખતને દિનમાન કહે છે, સૂર્યાસ્ત પછી ખીળ દિવસનો સૂર્યોદય થતા સુધીમાં રાત્રિમાન કહેવાય છે, ૬૦ ધડીમાંથી દિનમાનની ષટયાદિક બાદ કરતાં બાકી રહેલી ષટયાદિક રાત્રિમાનની જાણવી.

ઉ૦—જેમ કે ધડી ૩૧ પલ ૪૨ દિનમાન છે. તેને ૬૦ માંથી બાદ કર્યા તો ૨૮-૧૮ રથા એટલે ધડી ૨૮-પલ ૧૮ નું રાત્રિમાન થયું.

॥ અર્ધ યામાદિકનાં-દુષ્ટ મુહૂર્તોનું-કોષ્ટક. ॥

રવિ.	સોમ.	મંગળ.	બુધ.	ગુરુ.	શુક્ર.	શનિ.	વાર.
૭-૮	૧૩-૧૪	૩-૪	૯-૧૦	૧૫-૧૬	૫-૬	૧૧-૧૨	યામાર્દ્ધ દિવસનાં.
૧૪	૧૨	૧૦	૮	૬	૪	૨	કુસિકના દિવસનાં.
૧૩	૧૧	૯	૭	૫	૩	૧	કુસિકનાં રાત્રિનાં.
૮	૬	૪	૨	૧૪	૧૨	૧૦	કાલનાં
૬	૪	૨	૧૪	૧૨	૧૦	૮	કંટકનાં
૧૦	૮	૬	૪	૨	૧૪	૧૨	યમધંટનાં.

કોષ્ટકમાં લખેલા યામાર્દ્ધનું ઉદાહરણ—યામાર્દ્ધ યોગ રાત્રે ખીલકુલ આવતો નથી, દિવસનાજ હોય છે, તો રવિવારે ચોથો અડધો પ્રહર-એટલે ખીળ પ્રહરનો પાછલો અડધો ભાગ, તેને યામાર્દ્ધ કહે છે, દિવસના ૪ પ્રહર હોવાથી તેના અર્ધા પ્રહર ૮, થાય છે, એ આઠ અર્ધા પ્રહરમાંનો ચોથો ભાગ રવિવારે યામાર્દ્ધ-યોગ કહેવાય છે, એવા દરેક વારના લખેલા જે જે અંકો છે, તે તે અર્ધા પ્રહર તે તે વારને માટે યામાર્દ્ધ યોગનો જાણવો,

અડધો પ્રહર જાણવાની રીત—રવિવારે ચોથો અડધો પ્રહર, કંઈ વખતે શરૂ થઈ-કંઈ વખતે પુરો થાય, તે જાણવાનું કલ્પિત ઉ—જેવારે યામાર્દ્ધ યોગ જોવો હોય તે વારના દિવસે દિનમાન કેટલી ઘડીનો છે, તે જોવું, તો રવિવારને દિવસે ૩૨ ઘડીનો દિનમાન છે, ૩૨ ને ચારે ભાગતાં ઘટી ૮, લખિંધ આવે છે, તો દરેક આઠ આઠ ઘડીને એક પ્રહર થાય છે, એ પ્રહરને જેએ ભાગવાથી લખિંધ ૪ તે અડધા પ્રહરની ઘટી જાણવી, અથવા દિનમાનને આઠે ભાગતાં આવેલી લખિંધ ૪ તે અડધા પ્રહરની ઘટી સમજવી, એવી રીતે દિનમાનને ચારે ભાગવાથી પ્રહર થાય છે, અને આઠે ભાગવાથી પ્રહર અર્ધ થાય છે, હવે રવિવારને દિવસે યામાર્દ્ધ

કઇ વખતે જેસે અને કઇ વખતે ઉતરે તે જોવા માટે ચોથો અર્ધો પ્રહર રવિવારે ચામાર્દ આપે છે, તો ત્રણ અર્ધા પ્રહરના ઉતરવા પછી ચોથા અર્ધા પ્રહરમાં ચામાર્દ જેસે, દરેક અર્ધા પ્રહરની ૪ ઘડી હોવાથી ૧૨ ઘડીએ ત્રણ અર્ધા પ્રહર પુરા થાય છે, એટલે ૧૨ ઘડીની શરૂઆત પછીથી બીજી ચાર ઘડી એટલે ૧૬ ઘડી પુરી થાય ત્યાંસુધીનો વખત ચામાર્દયોગ બાજુવો. પરંતુ કોષ્ટકમાં આઠ અર્ધા પ્રહર નહિ લેતાં કુલિકાદિ યોગના ૧૬ ભાગ કરેલા છે, તેથી ચામાર્દ તે કોષ્ટકમાં સાથે હોવાથી તેને પણ દિવસના ૧૬ મા ભાગના હિસાબે મુકેલો છે, એટલે રવિવારે ૧૨ ઘડી પછીથી ૧૬ ઘડી સુધીનો ચામાર્દયોગ થાય છે, રવિવારના ચામાર્દના કોષ્ટકમાં ૭ અને ૮ આંક લખેલા છે, જેથી આખા દિવસના ૧૬ ભાગ કરતાં ૩૦ મો ને ૮ મો ભાગ ચામાર્દનો આવે છે, તો દિનમાન ૩૨ ઘડીનો હોવાથી તેને ૧૬ ભાગતાં ૨ ઘડીનો ૧ ભાગ થાય છે, તેવો ૭ મો ને ૮ મો ભાગ બાજુવા માટે દરેક ભાગ ૨ ઘડીનો હોવાથી ૬ ઠો ભાગ ૧૨ ઘડીનો પુરો થાય છે, તે પછી ૭ મા ભાગની શરૂઆત થાય છે, જેથી સાતમા ભાગની બે ઘડી ૧૪ ઘડીએ પુરી થાય છે, અને આઠમા ભાગની બે ઘડી ૧૪ માં ઉમેરવાથી ૧૬ ઘડીએ પુરી થાય છે, માટે ૭ ને ૮ મા ભાગની મલીને ૪ ઘડી ૧૨ ઘડી પછીથી ૧૬ ઘડી પુરી થાય ત્યાં સુધીનો ચામાર્દયોગ બાજુવો.

શુક્રેદ્વીજ્યયમેષુ ગોંકરાવિભૂતુલ્યા મુહૂર્તા દિવા

દુષ્ટાઃ સ્યુઃ કુજનિશ્ચયો યે રતરે સંત્યર્ધયામાદિપુ ।

મેક્ષ્યઃ સંપ્રતિ વૃદ્ધિતુર્યચરણે વ્રહ્મદ્વિતીયેઽપમઃ

મૂર્યાયા અનુવિશ્વપાશિયમલેદ્વ્યકર્મૈર્મૃત્યુદાઃ ॥ ૨૧ ॥

અન્વય—શુક્રેદ્વીજ્યયમેષુ ગોંકરાવિભૂતુલ્યાઃ મુહૂર્તાઃ દિવા
 દુષ્ટાઃ સ્યુઃ કુજનિશ્ચિ અગઃ (મુહૂર્તઃ દુષ્ટઃ સ્વાત્) યે રતરે તે અર્ધ-
 યામાદિપુ સંતિ સંપ્રતિ વૃદ્ધિતુર્યચરણે વ્રહ્મદ્વિતીયે અપમઃ મેક્ષ્યઃ
 મૂર્યાયાઃ અનુવિશ્વપાશિયમલેદ્વ્યકર્મૈઃ (સહિતાઃ) મૃત્યુદાઃ સ્યુઃ ॥૨૧॥

અન્વયાર્થ—શુક્રેન્દ્રીજ્યયમેષુ શુક્ર-ચંદ્ર-શુક્ર-શનિ-એ ગ્રહોના વારમાં ગોંકરવિમૂતુલ્યા: ૯-૯-૧૨-૧ એ મુહૂર્તા: મુહૂર્તો દિવા દિવસમાં કુપ્તા: સ્યુ: અશુભ છે, કુજનિશિ મંગલવારની રાત્રિએ અગ: ૭ મું (મુહૂર્ત: કુપ્ત: સ્યાત) મુહૂર્ત કુપ્ત છે, એ જે દત્તરે અન્ય કુપ્ત મુહૂર્તો તે તે અર્ધયામાદિપુ અર્ધયામાદિકમાં સંતિ ૭ સંપ્રતિ ગ્રંથારંભથી આશુ સમયમાં, વૃદ્ધિતુર્યચરણે વૃદ્ધિયોગના ચોથા ચરણમાં વ્રહ્માદિત્રીયે પ્રહ્માયોગના બીજા ચરણમાં અપમ: ક્રાંતિયોગ પ્રેક્ષ્ય: ભવે, સૂર્યાઘા: સૂર્યાદિ વારે અન્ન અનુરાધા, વિશ્વ ઉ-પા, વાશિ શતભિષા, યમલ અશ્વિની, હંદુ મૃગશીર્ષ, આદિ આશ્લેષા, અર્કમૈ: હસ્ત, એ નક્ષત્ર(સાહિતા: સાયે હોય તો) મૃત્યુદા: સ્યુ: મરણ કરે છે, ॥ ૨૧ ॥

૨૧ ભાવાર્થ—સોમવારે ૯ મું મુહૂર્ત, શુક્રવારે ૧૨ મું, શુક્રવારે ૯ મું, અને શનિવારે ૧ હું એ મુહૂર્તો દિવસના ભાગમાં કુપ્ત છે, મંગલવારની રાત્રે ૭ મું મુહૂર્ત કુપ્ત છે, આથી બીજા કુપ્ત મુહૂર્તોના અર્ધયામાદિકમાં સમાવેશ થઈ જાય છે, કારણ કે અર્ધયામાદિક ત્યાગ કરીએ તે વખતે તેના પછી ત્યાગ થઈ જાય છે, તેથી તે કુપ્ત મુહૂર્ત જુદેજુદાં કહ્યાં નથી, વૃદ્ધિયોગના ચોથા ચરણમાં અને પ્રહ્માયોગના બીજા ચરણમાં ક્રાંતિ લેવી તે ગ્રંથારંભથી આશુ સમયમાં લેવી.

॥ મૃત્યુયોગ ॥

રવિવાર ને અનુરાધા, સોમવારે ઉત્તરાષાઢા, મંગલવારે શતભિષા, બુધવારે આશ્વિની, શુક્રવારે મૃગશીર્ષ, શુક્રવારે જ્યેષ્ઠા, અને શનિવારે હસ્તનક્ષત્ર હોય તો મૃત્યુયોગ થાય છે, તે યોગ મરણ કરનાર છે તેથી તેના ત્યાગ કરવો,

મુ-ગ૦—ત્રેય: પાતો યુતિકાંતિર્લક્ષ્મીકાર્ગલપંચકમ્ ।

દગ્ધોપગ્રહજામિત્રં દોષાસ્ત્યાજ્યા ઇમે દક્ષ (૫૬)

અર્થ—ત્રેય-પાત-યુતિ-ક્રાંતિ-લક્ષ્મી-એકાર્ગલ-પંચક-દગ્ધ-ઉપગ્રહ-અને ભમિત્ર-એ ૧૦ દોષો વિનાહમાં ત્યાગ કરવા, (૫૬)

લક્ષ્મીપગ્રહજામિત્રવાંતકાર્ગલકર્તરી ।

એને દોષા વિનશ્યંતિ ત્યગ્નેદુર્વલીન્વિતે (૫૭)

અર્થ—મૂર્ધ અને ચંદ્રના બલથી યુક્ત લગ્ન હોય તો ઉપર કહેલા લતા વિગેરે ૧૦ દોષો નાશ પામે છે, (૫૭)

મરદ્વાજઃ—ગુરૌ લગ્નાધિપે શુક્રે સર્વાયે લગ્નકેન્દ્રગે ।

દશદોષા વિનશ્યંતિ યથાગ્રૌ તૂલરાશયઃ (૫૮)

અર્થ—ગુરુ-લગ્નનો સ્વામી ને શુક્ર બલવાન થઈ-લગ્નમાં કે કેન્દ્રમાં રહ્યા હોય તો ઉપર કહેલા દશ દોષોનો, જેમ અગ્નિમાં કપાસના દગડાનો નાશ થાય છે તેમ નાશ થાય છે, (૫૮)

કેન્દ્રકોણે શુભઃ સ્વેદો લગ્નાદ્વા રાશિતોઽથવા ।

યમધંટોઽથ વં દોષં નિહંતિ ગરલોપમમ્ (૫૯)

અર્થ—લગ્નથી અથવા ચંદ્રથી શુભગ્રહ કેન્દ્ર કે ત્રિકોણ સ્થાનમાં રહ્યો હોય તો એર જેવા યમધંટી થયેલા દોષનો નાશ કરે છે, (૫૯)

મુ-મ૦—શુવલાષ્ટમીં સમારમ્ય ફાલગુનસ્ય દિનાષ્ટકમ્ ।

પૂર્ણિમાઽવધિકં ત્યાજ્યં હોલાષ્ટકમિદં શુભે (૬૦)

અર્થ—દશમી શુદ્ધ ૮ થી ૧૫ સુધી હોલાષ્ટક-કહેવાય છે, તે હોલાષ્ટક-શુભ કામમાં ત્યાગ કરવું, (૬૦)

પંચાશજિનસ્વામ્યથ સ્વકૃતા આલંકલા મૂર્ચ્છના

ત્રિંશદ્વિંશરદાઃ સ્વરામનસ્વધૃત્યેકાશ્વિનો વિંશતિઃ ।

શક્રેદ્રી દશ વાસવા રસશરાઃ સિદ્ધા નસ્વાશા દિશો .

ધૃત્યષ્ટી જિનસ્વામ્યોશ્વિત ઇમામ્યોગ્રેઽવિધનાદયો વિપમ્ ॥૨૨॥

અન્વય—અશ્વિતઃ (ક્રમાત્) પંચાશત્ જિનસ્વામ્યઃ ચ સ્વકૃતાઃ આલંકલાઃ મૂર્ચ્છનાઃ ત્રિંશદ્વિંશરદાઃ સ્વરામનસ્વધૃત્યેકાશ્વિનો વિંશતિઃ શક્રેદ્રી દશ વાસવાઃ રસશરાઃ સિદ્ધાઃ નસ્વાશાદિશઃ ધૃત્યષ્ટી જિનસ્વામ્યઃ ઇમામ્યઃ અગ્રે અવિધનાદયઃ વિપં સ્યાત્ ॥૨૨॥

૧—યમધંટી કટલીક સમન્વતી ૫૦ ૧૨ માં આપેલી છે.

૨—હોલાષ્ટકનો નિર્દેશ ૫. ૧૦ માં આપેલો છે.

અન્વયાર્થ—અશ્વિતઃ અશ્વિનીથી (ક્રમાત્) અનુક્રમે, પંચાશત્ ૫૦
જિન ૨૪, સ્વામયઃ ૩૦, સ્વકૃતાઃ ૪૦, આસંદલાઃ ૧૪, મૂર્ચ્છનાઃ ૨૧,
ત્રિંશત્ ૩૦, વિંશ ૨૦, રદાઃ ૩૨, સ્વરામ ૩૦, નક્ષ ૨૯, ધૃતિ ૧૮, ઇકા-
શ્વિનૌ ૨૧, વિંશતિઃ ૨૦, શક ૧૪, ઇંદ્ર ૧૪, વશ ૧૦, વાસવાઃ ૧૪, રસ-
શરાઃ ૫૬, સિદ્ધાઃ ૨૪, નક્ષ ૨૦, આશાઃ ૧૦, દિશઃ ૧૦, ધૃતિ ૧૮, અટ્ટી
૧૬, જિન ૨૪, સ્વામયઃ ૩૦, હમામ્યઃ આ ધરીઓથી, અગ્રે પછીની અધિ-
નાહ્યઃ ૪ ધરીઓ, વિષમ્ વિષ, સ્યાત્ થાય છે. ॥ ૨૨ ॥

॥ નક્ષત્ર-તિથી-ને-વારની-વિષધરીયો ॥

૨૨ બાવાર્થ—અશ્વિની નક્ષત્રની ૫૦ ધરીઓ, પછીની ૪
વિષધરીઓ છે, એ પ્રમાણે ભરણી નક્ષત્રની ૨૪, ધરીઓ પછીની ૪,
ધરીઓ વિષ છે, એ પ્રમાણે કૃત્તિકાદિ નક્ષત્રોની અનુક્રમે ૩૦, ૪૦,
૧૪, ૨૧, ૩૦, ૨૦, ૩૨, ૩૦, ૨૦, ૧૮, ૨૧, ૨૦, ૧૪, ૧૪, ૧૦, ૧૪, ૫૬, ૨૪, ૨૦
૧૦, ૧૦, ૧૮, ૧૬, ૨૪, ૩૦, એ દરેક નક્ષત્રોની ધરીઓ તે તે નક્ષ-
ત્રની ધ્રુવકની સ્થૂલ ધરીઓ જાણવી, એ ધરીઓ પછીની ૪ સ્થૂલ
વિષધરીઓ છે,

ઉપોત્તિઃસાગરે—વિવાહપ્રત્યુદાસુ ગૃહારંભપ્રવેશયોઃ ।

યાત્રાદિશુભકાર્યેષુ વિગ્રહા વિપનાટિકાઃ (૬૧)

અર્થ—વિવાહ-જનોઈ-ચૌલ-ગૃહારંભ-વાસ્તુ-અને યાત્રા વિગેરે શુભ
કાર્યોમાં વિપનાડીયો વિષ્ણુ આપનારી છે, (૬૧)

મુ-ગ૦—તિથિવાળાષ્ટસપ્તાંગપંચવેદાષ્ટમૂઘરાઃ ।

દિગ્વન્દ્યાર્કપ્રનુક્ષમામૃદ્વસવો ઘટિકાઃ ક્રમાત્ (૬૨)

આખ્યો ઘટીચંતુર્ક ચ વિષં પ્રતિપદાદિતઃ ।

અર્થ—૧૫, ૫, ૮, ૭, ૬, ૫, ૪, ૮, ૭, ૧૦, ૩, ૧૨, ૧૪, ૭, ૮ આ ઘટિઓ પછીની ૪
ધરીઓ, અનુક્રમે પ્રતિપદ્યાદિ તિથિઓને દિવસે-વિષધરી જાણવી, જેમકે પડવેના
દિવસે ૧૫ ધરી વિતી ગયા પછીની ૪ ધરીઓ વિષધરીની મમળવી, (૬૨)

નલ્યુગમાર્કદિક્સપ્તવાળતત્ત્વપિતાઃ ક્રમાત્ ।

આખ્યો નાટીચતુર્ક ચ વિષં તદ્વિવાસરાત્ (૬૩)

૧—તિથિ અને વારનો ધ્રુવક અને વિષધરી કહાડવાની રીત આગસના
શ્લોક ૨૩ માં બતાવેલા નક્ષત્રના ધ્રુવક અને વિષધરીની માફક જાણવી.

અર્થ—૨૦-૨-૧૨-૧૦-૭-૫-૨૫ એ ધરીઓ ૫છીની ૪ ધરીઓ.
અનુક્રમે રવિવારાદિમાં વિષધરીઓ જાણવી. (૬૩)

નક્ષત્રસ્ય ગતૈષ્યયોગગુણિતઃ સ્વસ્વધ્રુવઃ પષ્ટિહ-

સ્પષ્ટઃ સ્યાદતઃઋર્ધ્વમબ્ધિઘટિકાઃ સ્પષ્ટાઃ સ્યુરેવં કૃતાઃ ।

ચંદ્રઃ સૌમ્યભગોયજ્વા શુભસુહૃદ્દૃષ્ટોઽથવા સ્વાંશગઃ

કોણાસ્તામ્રસુખેષુ વા વિષમયં હંતીહસાંગેઽંગપઃ ॥ ૨૩ ॥

અન્વય—નક્ષત્રસ્ય ગતૈષ્યયોગગુણિતઃ સ્વસ્વધ્રુવઃ પષ્ટિહ-
સ્પષ્ટઃ સ્યાત્ અતઃ ઋર્ધ્વં એવં કૃતાઃ અબ્ધિઘટિકાઃ સ્પષ્ટાઃ સ્યુઃ
સૌમ્યભગઃ અથવા શુભસુહૃદ્દૃષ્ટઃ અથવા સ્વાંશગઃ વા કોણાસ્તામ્ર-
સુખેષુ ચંદ્રઃ વિષમયં હન્તિ હહ સાંગે અંગપઃ (વિષમયં હન્તિ) ॥૨૩॥

અન્વયાર્થ—નક્ષત્રસ્ય નક્ષત્રની ગતૈષ્યયોગગુણિતઃ ગત ને આવતી
ધરીના યોગથી શુભાએલો સ્વસ્વધ્રુવઃ પોતપોતાનો ધ્રુવક પષ્ટિહ ૬૦ થી ભા-
ગવાથી સ્પષ્ટઃ ૨૫૪ સ્યાત્ થાય અતઃઋર્ધ્વં તે ૫છી એવં એ પ્રમાણે કૃતાઃ
કરેલી અબ્ધિઘટિકાઃ ૪ ધરીઓ સ્પષ્ટાઃ સ્યુઃ ૨૫૪ થાય, સૌમ્યભગઃ શુભઅહની
રાશિમાં રહેલો અથવા અથવા શુભસુહૃદ્દૃષ્ટઃ શુભ અહો અને મિત્રથી જોવા-
એલો અથવા અથવા સ્વાંશગઃ પોતાના નવમાંસમાં રહેલો વા અથવા
કોણાસ્તામ્રસુખેષુ -૪-૫-૭-૧૦-૪-એ સ્થાનોમાં રહેલો ચંદ્રઃ ચંદ્રમા
વિષમયં વિષધરીના દોષને હન્તિ નાશ કરે છે, હહ ૮-૫-૭-૧૦-૪-એ
સ્થાનમાં રહેલો સાંગે લગ્નસહિત અંગપઃ, લગ્નનો સ્વામી (વિષમયં હન્તિ)
વિષધરીના દોષને નાશ કરે છે ॥ ૨૩ ॥

॥ સ્થૂલધ્રુવકનો ૨૫૪ ધ્રુવક કરવાની રીત ॥

૨૩ ભાવાર્થ—જે નક્ષત્રની વિષધરી જાણવી હોય-તે આખા
નક્ષત્રનું સર્વર્ક્ષ કરવું, અને તે તે નક્ષત્રોનો જે જે ધ્રુવક, કહ્યો છે,
તે ધ્રુવકથી નક્ષત્રના સર્વર્ક્ષને શુભી-૬૦ થી ભાગવા-અને ધત્યાદિ જે
ફલ-લાવવાં, તે આવેલાં જે ફલ-તે નક્ષત્રનો ૨૫૪ ધ્રુવક થાય, અને
તે ૨૫૪ ધ્રુવકની ધડીઓ ૫છીની-૪ ધડીઓ-વિષધરી, જાણવી-

॥ સ્થૂલ વિષધરીને ૨૫૪ કરવાની રીત ॥

જેમ ધ્રુવકને ૨૫૪ કર્યો તેવીજ રીતે ૪ ધડીઓને પણ ૨૫૪
કરવી, તેજ નક્ષત્રના સર્વર્ક્ષને આદે શુભી-૬૦ ભાગતાં ધત્યાદિ

આવેલાં એ ફલ-તે સ્પષ્ટ વિષયટી બાણવી, તે વિષયટીનાં ઘટ્યાદિ
એ ફલ-સ્પષ્ટ કરેલા ધ્રુવકની ઘટ્યાદિમાં ઉમેરતાં જેટલી ઘટ્યાદિક
થાય તેટલી ઘટીઓ નક્ષત્રની શરૂઆતથી-તે વિષયટી, ઉતરે એમ
બાણવું, અને નક્ષત્રની શરૂઆતથી-સ્પષ્ટ ધ્રુવકની ઘટ્યાદિ પછીથી-
તે વિષયટી-શરૂ થઈ એમ બાણવું, એ પ્રમાણે ધ્રુવકને-ઈંટધટી-
સ્પષ્ટ થાય છે,

॥ વિષયટીનો ભંગ ॥

૧—ચંદ્રમા-શુભચક્રની રાશિનો હોય તો-

૨—ચંદ્રને શુભચક્ર-કે પોતાનો મિત્રચક્ર-(સૂર્ય-ને મુખ-)
એતા હોય તો,

૩—ચંદ્રમા નવમાંશમાં-સ્વચક્ર હોય તો,

૪—ચંદ્રમા-૪-૫-૭-૬-૧૦-મા સ્થાનમાં-રહ્યો હોય તો,

૫—લગ્નનો સ્વામી-કેન્દ્ર-કે ત્રિકોણમાં હોય તો,

એ પાંચ પ્રકારે વિષયટી દોષનો ભંગ થાય છે, એટલે વિષયટી
હોવા છતાં ઉપલા પાંચમાંનું એક પણ-કારણ લગ્નશુદ્ધિમાં હોય તો-
વિષયટીનો દોષ રહેતો નથી,

॥ સ્પષ્ટ ધ્રુવકનું ઉદાહરણ ॥

શાકે-૧૮૩૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધ-૧૧ ને સોમવારના દિવસે જ્યેષ્ઠા
નક્ષત્ર છે, તેનું સર્વર્ક્ષ કરવા માટે-સ્વીવારના દિવસે-અનુરાધા-ન-
ક્ષત્ર-૩૬ ઘડી અને ૪૬ પહે ઉતરે છે-તે પછી-જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર બેસે છે,
અનુરાધાની ઘડી પહેાને-૬૦ માંથી બાદ કરતાં ઘટ્યાદિ-૧૦ ને ૨૧
આવી-તેટલી ઘટ્યાદિ-સ્વીવારે-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રની ગઈ, સોમવારે જ્યેષ્ઠા-
નક્ષત્ર-ઘડી-૪૮ ને પણ-૩૩ છે, તેમાં સ્વીવારે ભોમવાએલી-જ્યે-
ષ્ઠાની ઘડી ૧૦ ને ૨૧ ઉમેરતાં ૫૮ ને ૫૪ થાય છે, તે ઘટ્યાદિ-
જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રનું સર્વર્ક્ષ થયું, તે સર્વર્ક્ષને-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રના ધ્રુવક ૧૪
થી શુષુતાં-ઘડી-૮૨૪ અંક થયો, તેને-૬૦ થી ભાગતાં આવેલી
ઘટ્યાદિ લગ્નિ-૧૩-૪૪-એટલે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રનો સ્પષ્ટ ધ્રુવક થયો,
એટલે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્ર બેઠા પછીથી જ્યારે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રની ઘટ્યાદિ-૧૩

ને ૪૪ ભોગવાય, તે પછી વિષધટીની શરૂઆત થાય, તે સ્વીવારના દિવસે-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્ર-૧૦ ને ૨૧ છે, તેને જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રના સ્પષ્ટ ધ્રુવક-માંથી બાદ કરતાં ઘટ્યાદિ-૩-૩૬-આખ્યાં-એટલે સોમવારના દિવસે સૂર્યોદયથી-ઘટી-૩-૩૬-જાય તે પછી વિષધટીની શરૂઆત થઇ એમ જાણવું,

(વિષધટીની ચાર ઘટીઓ સ્પષ્ટ કરવાનું ઉ૦)

જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રના સર્વર્ક્ષ-૫૮-૫૪ ને ૪ થી ગુણતાં-ઘટ્યાદિ-૨૩૫-૫૫ થઈ, તેને ૬૦ થી ભાગતાં આવેલી-ઘટી ૩ ને ૫૫ તે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રની-વિષધટી-જાણવી, તે વિષધટીની ઘટ્યાદિને-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રના સ્પષ્ટ ધ્રુવકની ઘટ્યાદિ-૧૩ ને ૪૪ માં ઉમેરતાં ઘટી-૧૭ ને ૩૬ થઇ-એટલે જ્યેષ્ઠાનક્ષત્ર ભેદા પછીથી-ઘટ્યાદિ-૧૩ ને ૪૪ પછીથી વિષધટીની શરૂઆત થાય-તે ઘટ્યાદિ-૧૭-ને ૩૬ વખતે ઉતરી જાય એમ જાણવું, અથવા સૂર્યોદયથી-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રનો સ્પષ્ટ-ધ્રુવક-૩ ને ૩૬ છે, એટલે સોમવારે-ઈષ્ટઘટી-૩ ને ૩૬ વખતે-જ્યેષ્ઠાનક્ષત્રનો સ્પષ્ટધ્રુવક પુરો થાય, અને તેજ વખતે-વિષધટી શરૂ થાય છે. તેમાં વિષધટીની ઘટ્યાદિ-૩ ને ૫૫ ઉમેરતાં સૂર્યોદયથી ઈ-ધ-૭ ને ૩૪ વખતે વિષધટી-ઉતરી જાય છે, એમ જાણવું, જેથી સોમવારના દિવસે સૂર્યોદયથી-ઈષ્ટધ-૩-૩૬-પછી તે ઈ-ધ-૭ ને ૩૪ સુધીનો વખત-વિષધટીનો સમજવો.

॥ નક્ષત્રના ધ્રુવકનું કોષ્ટક. ॥

અ.	ભ.	કૃ.	રો.	મૃ.	આ.	મૃ.	પુ.	આ.	મ.	પૂ.	ઉ.	ક.	ચિ.
૫૦	૨૪	૩૦	૪૦	૧૪	૨૧	૩૦	૨૦	૩૨	૩૦	૨૦	૧૮	૨૧	૨૦
સ્વા:	વિ.	અ.	જ્યે.	મૃ.	પૂ.	ઉ.	મ.	ધ.	શ.	પૂ.	ઉ.	ર.	
૧૪	૧૪	૧૦	૧૪	૫૬	૨૪	૨૦	૧૦	૧૦	૧૮	૧૬	૨૪	૩૦	

(ઉપગ્રહજાળત.)

મુ-પ્ર૦—અષ્ટમં પંચમં ચાષ્ટાદશં વાય ચતુર્દશં ।

દ્વાવિંશૈકોનવિંશે ચ ત્રયોવિંશં તથૈવ ચ (૬૪)

ચતુર્વિંશં તથૈતાનિ નક્ષત્રાણ્યષ્ટ સૂર્યમાત્ ।

ઉક્તાન્યુપગ્રહાદ્યાનિ ત્યાજ્યાન્યુદ્વાહનાદિષુ (૬૫)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ૮-૫-૧૮-૧૪-૨૨-૧૭-૨૩-૨૪-એ ૮-નક્ષ-
ત્રાની-ઉપગ્રહ-સંજ્ઞા છે, તેથી તે નક્ષત્રો-વિવાહાદિ શુભકામોમાં તત્ત્વમાં, (૬૪-૬૫.)

ગૃહપ્રવેશે દારિશ્યં વિવાહે મરણં ભવેત્ ।

મસ્થાને વિપદઃ પ્રોક્તા ઉપગ્રહદિનં यदि (૬૬)

અર્થ—ઉપર રહેલા-ઉપગ્રહસંજ્ઞક નક્ષત્રમાં-ગૃહપ્રવેશ કરવાથી-દરિ-
દ્રતા-સગન કરવાથી-મરણ, અને પ્રયાણ કરવાથી-દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, (૬૬)

લગ્ને ચંદ્રસ્વલારિપૌ શશિસિતૌ સર્વે યુને સ્વે બુધો-

અંત્યેગુઃ સુલગોષ્ઠમાઃ કુજશુભાઃ શુક્રસ્વર્તીયઃ શુચે ।

લામે સર્વસ્વગાઃ શુભા અસ્વિલગાઃ ડ્યપ્રારિગાઃ સ્વઃ સ્વલા

અંદ્રહયંબુધને શ્રિયેશમદગેદ્ સ્યાન્મૃત્યવેષ્ટારિગઃ ॥ ૨૪ ॥

અન્વય—લગ્ને ચંદ્રસ્વલાઃ રિપૌ શશિસિતૌ સર્વે યુને સ્વે
બુધઃ અન્ત્યે અવ્જઃ સુલગઃ અગુઃ અષ્ઠમાઃ કુજશુભાઃ ત્વર્તીયઃ શુક્રઃ
શુચે લામે સર્વસ્વગાઃ શુભાઃ અસ્વિલગાઃ ડ્યપ્રારિગાઃ સ્વલાઃ સ્વઃ
અંબુધને ચંદ્રઃ શ્રિયે અંશમદગેદ્ અષ્ટારિગઃ મૃત્યવે સ્યાત્ ॥ ૨૪ ॥

અન્વયાર્થ—લગ્ને સગનમાં ચંદ્રસ્વલાઃ ચંદ્ર અને પાપગ્રહો હોય. રિપૌ
૬ કે-શશિસિતૌ ચંદ્ર અને શુક્ર હોય-મર્ત્વે બધા ગ્રહો-યુને સાતમે હોય-સ્વે
૧૦ મે-બુધઃ બુધ હોય-અન્ત્યે ૧૨ મે-અવ્જઃ ચંદ્રમા હોય-સુલગઃ ૪ થે
રહેલો-અગુઃ રાહુ હોય-અષ્ઠમાઃ ૮ મે રહેલા-કુજશુભાઃ મંગલ અને શુભ ગ્રહો
હોય-ત્વર્તીયઃ ત્રીજે. શુક્રઃ શુક્ર-હોય. તે-શુચે-ચિતા કરાવતા છે-લામે ૧૧
મે સર્વસ્વગાઃ બધા ગ્રહો હોય-શુભાઃ શુભ ગ્રહો-અસ્વિલગાઃ કોઈ પણ ગ્રહો
રહેલા હોય-ડ્યપ્રારિગાઃ ૩-૮-૬ કે રહેલા-સ્વલાઃ પાપ ગ્રહો હોય-અંબુધને
૩-૪-૨ ને-ચંદ્રઃ ચંદ્ર હોય તે-શ્રિયે ધર્મીને આપતા છે, અંશમદગેદ્-નવ-
માંસસગન-અને દેખાણુનો સ્વામી-અષ્ટારિગઃ ૮-૬-૬ રહેલા હોય તે-મૃત્યવે-
સ્યાત્-મૃત્યુ આપતા થાય છે ॥ ૨૪ ॥

॥ લગ્નશુદ્ધિમાં-અશુભયોગો. ॥

૨૪ ભાવાર્થ—લગ્નમાં-ચંદ્ર કે પાપગ્રહ, ૬ કે-ચંદ્ર કે શુક્ર, ૭ મે કોઈ પણ ગ્રહ, ૧૦ મે બુધ, ૧૨ મે ચંદ્રમા, ૪ થે રાહુ, ૮ મે મંગલ, અને કોઈ પણ શુભ ગ્રહ, અને-૩ જે શુક હોય તો-એ સર્વે ચિંતા કરાવતા છે, તેમજ લગ્નશુદ્ધિ વખતના-લગ્ન-નવમાંશ-ને દ્રેષકાણુના-સ્વામીઓ-લગ્નશુદ્ધિમાં-૬-૮-સ્થાનોમાં હોય તો-મરણ કરનારા બાણુવા,

॥ લગ્નશુદ્ધિમાં-શુભયોગો. ॥

કોઈ પણ-ગ્રહ-૧૧ મા સ્થાનમાં હોય, તો શુભ ગ્રહો કોઈ પણ સ્થાનોમાં હોય, તો અને પાપ ગ્રહો-૩-૬-ને ૮-સ્થાનોમાં હોય, તો સારા બાણુવા, પરંતુ મંગલ વિનાના પાપ ગ્રહો-આઠમા સ્થાનમાં સારા બાણુવા, તેમજ ચંદ્રમા-૨-૩-ને-૪-સ્થાનોમાં હોય તો-ધન આપનાર-બાણુવા,

કન્યાતૌક્ષિકશત્રુગેહમૃગુઃ પપ્તોપિ નો મંગક-

ઙ્ગૌમો મૃત્યુગતોપિ શત્રુશશિનો ગેહાસ્થિતો વાર્કગઃ ।

શુકલેન્ત્યારિવિધુઃ સુવર્ગદગિતઃ સ્વોજોયુજીજ્યે તનો

શુક્રે વા શુભદોષકંટકનિજાંશેજ્યેક્ષિતઃ સગ્રહઃ ॥ ૨૧ ॥

અન્વય—કન્યાતૌક્ષિકશત્રુગેહમૃગુઃ પપ્તઃ અપિ નો મંગકત્

મૃત્યુગતઃ અપિ શત્રુશશિનોઃ ગેહાસ્થિતઃ વા વાર્કગઃ મૌમઃ (ન મંગકત્) શુકલે અન્ત્યારિવિધુઃ સુવર્ગદગિતઃ સ્વોજોયુજિ શુક્રે વા રૂજ્યે તનો શુભદઃ અથ સગ્રહઃ કંટકનિજાંશેજ્યે ક્ષિતઃ શુભદઃ ॥ ૨૫ ॥

ટીપ્-૧—શુભ ગ્રહો-કોઈ પણ લગ્નથી-પારે ભાવમાંના-૬રકોઈ સ્થાનમાં-ગ્રહ-બાણુવા, પણ જે શુભ ગ્રહને-જે સ્થાનમાં-નિહિત-કહ્યો છે, તે સ્થાનમાં તે શુભ ગ્રહ આબોધે હોય તો-તે શુભ બાણુવો નહિ, જેમ કે આજ પ્લોકમાં-ચંદ્ર ને શુક્ર શુભ ગ્રહ થઈ-૧૦ મે-રહ્યા હોય, અથવા-૬રકોઈ શુભ ગ્રહ-સાતમે રહ્યા હોય, બુધ-૧૦ મે-રહ્યા હોય, એ પ્રમાણુ-અંચકારે-જે જે સ્થાનમાં-નિહિત-કહ્યા છે, તે તે સ્થાનમાં-તેજ પ્રમાણુ-તે તે ગ્રહો રહ્યા હોય તો-તે ગ્રહો શુભ હોવા છતાં-નિહિત સ્થાનોમાં-આવવાથી-શુભ બાણુવા નહિ,

અન્વયાર્થ—કન્યાતૈક્ષિકશત્રુમેહગમ્યુઃ કન્યારાશિમાં-ધનરાશિમાં-
ને શત્રુના ધરમાં રહેલો-શુક પત્રુઃ અપિ છૂટો હોય તો પશુ-નો મંગલૂત ભંગ
કરતો નથી.-મૃત્યુગતઃ અપિ આઠમે રહેલો પશુ-શત્રુશશિનોઃ શત્રુ અને ચંદ્રના
મેહસ્થિતાઃ ધરમાં રહ્યો હોય-વા અથવા અર્કગઃ અસ્તનો-મૌમઃ મંગલ
હોય તો (ન મંગલૂત) ભંગ કરતો નથી, શુક્લે શુકલપક્ષમાં અન્વયારિવિધુઃ
૧૨-૬-૬ ચંદ્રમા-સુવર્ગદગિતઃ શુભ ગ્રહના વર્ગમાં રહેલો ચંદ્રમા-શુભ
ગ્રહની દૃષ્ટિવાલો હોય-સ્વોજોયુજિ પોતાના બલથી મુક્ત-શુકે શુક-વા
અથવા-ઈન્દ્રે ગુર-તનો લગ્નમાં હોય તો શુભદ્વઃ શુભ ફલ આપે છે-અથ
પછી-સમઘઃ ગ્રહ સાથે ચંદ્રમા-કંટકનિર્જાશેજ્યોક્ષિતઃ કેન્દ્રમાં હોય-નવમાં-
શમાં સ્વગ્રહી થયેલા-ગુરની દૃષ્ટિ હોય તો તે-શુભદ્વઃ શુભ ફલ આપે છે ॥૨૫॥

॥ લગ્નશુદ્ધિમાં અશુભ યોગનો ભંગ. ॥

૨૫ ભાવાર્થ—મિથુન અને કન્યાનો છૂટો આવેલો શુક-દોષિત
છે, પરંતુ તે શુક-ને કર્ક-સિંહ-કન્યા-ને ધનરાશિનો થઈને-છૂટો
આવ્યો હોય તો તે-અશુભ સમજવો નહિ, આઠમા ધરમાં-મંગલ
અશુભ છે. પરંતુ-મિથુન-કર્ક-ને કન્યારાશિનો આઠમે હોય-અથવા
સૂર્યના ભેગો અસ્તનો હોય તો તે મંગલ-શુભ બાબતો, ચંદ્રમા-૬
ને ૧૨-મા સ્થાનમાં-અશુભ હોવા છતાં તે ચંદ્ર-હોરાદિ પડવર્ગમાં
શુભગ્રહની રાશિનો હોય-અને તે ચંદ્ર ઉપર ૨-શુભગ્રહની દૃષ્ટિ
હોય-તેમજ લગ્નશુદ્ધિમાં અધિક બલવાન-ગુર-કે-શુક-લગ્ને હોય-
તો તે ચંદ્ર-અશુભ હોવા છતાં-શુભફલ આપનાર-થાય છે. બુધ
અને ગુર-શિવાયના-કોઈ પણ ગ્રહ સાથે-રહેલો ચંદ્ર-અશુભ હોવા
છતાં-તે ચંદ્ર ગ્રહો સાથે કેન્દ્રમાં હોય-અને લગ્નશુદ્ધિની નવમાં-૧
કુંડલીમાં સ્વગ્રહી થયેલો ગુર-તે ચંદ્રને ભેતો હોય તો-ગ્રહસહિત-
ચંદ્રનો પણ દોષ નથી,

(પંગુ-અધ-અને બધિરાખ્ય લગ્નદોષ-અને તેમાં કેટલાક
આચાર્યોના મત, ને તેનું ફલ સાથે પ્રયોગન.)

મુ-ચિં-૦-ઘસે તુલાલીવધિરો મૃગાશ્વો રાત્રી ચ સિંહાજવૃષા દિવાંધાઃ
કન્યા નૃયુર્કર્કટકા નિર્ઘાધા દિને ઘટોજ્યો નિશિ પંગુસંઘઃ (૬૭)

૧-કેટલાકો-નવમાં-શુભગ્રહની રાશિનો ચંદ્રમા હોય, એમ પણ કહે છે,—

વધિરાધન્વિતુલાલયોઽપરાન્હે મિથુનં કર્કટકોગના નિશાંધાઃ।
 દિવસાંધા હરિગોક્રિયાસ્તુ કુબ્જા મૃગકુંભાંતિમમાનિ સંધ્યયોર્હિં(૬૮)
 દારિયં વધિરતનૌ દિવાંધલગ્ને વૈધવ્યં શિશુમરણં નિશાંધલગ્ને ।
 પંગવંધે નિશ્ચિલધનાનિ નાશમીયુઃ સર્વત્રાધિપગુરુદૃષ્ટિભિર્ન દોષઃ(૬૯)

અર્થ—દિવસમાં-તુલા-અને વૃશ્ચિક-સગ્ર-બહેરાં છે, રાત્રે-ધન-અને-
 મકર-સગ્ર-બહેરાં છે, મેષ-વૃષભ-ને સિંહ-સગ્ર-દિવસે આંધળાં છે, મિથુન-
 કેર્ક-ને કન્યા-રાત્રે આંધળાં છે, કુંભસગ્ર-દિવસે-પાંગળુ છે, અને રાત્રે-
 મીનસગ્ર પાંગળુ છે, નમતા દિવસ (અપરાહ-) માં-તુલા-વૃશ્ચિક-ને ધન-
 સગ્ર-બહેરાં છે, અને પાછલી રાત્રે-મિથુન-કેર્ક-ને કન્યા-સગ્ર-આંધળાં છે,
 દિવસે-મેષ-વૃષભ-ને સિંહ-સગ્ર-આંધળાં છે, પ્રાતાઃસંધ્યા-અને સાયંસંધ્યામાં
 મકર-કુંભ-ને મીન-એ સગ્ર-કુંભાં છે, ॥ બહેરાસગ્રમાં વિવાહ-કરે તો-વર-
 કન્યા-હરિદ્રી-યાય છે, દિવાંધમાં-વરનું મરણ, રાત્રે-ધમાં-સંતાનનું મરણ,
 પાંગળામાં-ધનનાશ થાય છે, આ સગ્રને-ગુરુ-અથવા-સગ્રને સ્વામી દેખતો
 હોય તો-દોષ નથી. (૬૭-૬૮-૬૯)

વસિષ્ઠઃ—અંધે વૈધવ્યમાપ્નોતિ દારિયં વધિરે તથા ।

અર્થનાશો ભવેત્પંગા વિતિ ધાત્રા વિનિશ્ચિતમ્ (૭૦)

અર્થ—આંધળા સગ્રમાં-વૈધવ્ય, બહેરામાં-દારિદ્ર્ય, અને સંગ્રા સગ્રમાં
 પરણુ તો દ્રવ્યનો નાશ થાય છે, એ પ્રમાણે-અભાગે-નિશ્ચય કરેલો છે, (૭૦)

(સૂર્યાદિ ગ્રહોની સાથે-ચંદ્ર રહેવાથી-ફલ.)

મુ-ચિં-—ચંદ્રે સૂર્યાદિસંયુક્તે દારિયં મરણં શુભમ્ ।

સૌર્યયં સાપત્ન્યવૈરાગ્યે પાપદ્વયયુતે મૃતિઃ (૭૧)

અર્થ—સૂર્યથી યનિર્ણય-ગ્રહ સાથે-ચંદ્રનો યોગ થવાથી-અનુક્રમે-
 દારિદ્ર્ય, મરણ, શુભ, સુખ, સતુતા, ને વૈરાગ્ય થાય છે, અને એ પાપગ્રહ
 સાથે-ચંદ્ર રહ્યો હોય તો-મરણ થાય છે, (૭૧)

(અપરાદસહિત અપ્રમ સગ્રદોષ.)

જન્મલગ્નમયોર્મૃત્યુ રાત્રી નેષ્ટઃ કરગ્રહઃ ।

एकाधिपत्ये राशीश मंत्रेवा नैव दोषकृन् (૭૨)

અર્થ—જન્મભગ્ન અને જન્મરાશિથી—આઠમી રાશિમાં—વિવાહ—શુભ નથી, પરંતુ જન્મભગ્ન અથવા જન્મરાશિનો સ્વામી—અને વિવાહજ્ઞાને સ્વામી એક હોય તો—અથવા ૫૨૨૫૨ મિત્રતા હોય તો—વિવાહ કરવામાં વાંધો નથી, (૭૨)

મીનોક્કર્કાલિમૃગાસ્ત્રિયોદ્યમં લગ્નં યદા નાદમગેહદોષકૃત્ ।
અન્યોન્યમિત્રત્વવશેન સા વધૂર્ભવેત્સુતાયુર્ગૃહસૌખ્યમાગિની (૭૩)
મૃતિભવનાંશો યદિ ચ વિલગ્ને તદધિપતિ ર્વા ન શુભકરઃ સ્યાત્ ।
ઘયમભવનં વા ભવતિ તદંજ સ્તદધિપતિ ર્વા કલહકરઃ સ્યાત્ (૭૪)

અર્થ—વૃષભ, કર્ક, કન્યા, વૃશ્ચિક, મકર, અને મીન, આ રાશિઓ—અષ્ટમભગ્ન—અને ૫૨૨૫૨ મિત્રતા હોય તો—તે કન્યા—પુત્ર, આયુષ્ય, ને ધરના શુખને મેળવે છે, આઠમા સ્થાનનો નવમાંશ—જો લગ્નમાં આવે, અથવા ભગ્નનો સ્વામી હોય તો—વિવાહ શુભ નથી, જન્મરાશિ અને જન્મભગ્નથી—આઠમું સ્થાન, બારમું સ્થાન, તેનો નવમાંશ, અથવા તેનો સ્વામી હોય તો—કલેશ કરે છે, (૭૩-૭૪)

દોષાણાં શતમિદુજઃ શતયુગં શુક્રો ગુરુ ધાતયેત્

લક્ષં કંટકકોણગોઽગમિનચંદ્રોજસ્વિ પાતાદિકાન્ ।

મંગા યે વિવલા ન તેઽત્ર સફલાઃ સંધ્યંશતુલ્યોઽફલઃ

સ્યાદ્ભાવાંશસમોગ્રહો ઽસ્થિલફલઃ સંધ્યુર્ધ્વગઃ સ્યાત્પરઃ ॥૨૬॥

અન્વય—કંટકકોણગઃ ઇન્દુજઃ દોષાણાં શતં ધાતયેત્, શુક્રઃ શતયુગં (ધાતયેત્) ગુરુઃ લક્ષં (ધાતયેત્) ઇનચંદ્રોજસ્વિ અંગં પાતાદિકાન્ (ધાતયેત્) અત્ર યે મંગાઃ વિવલાઃ તે સફલાઃ ન, સંધ્યંશતુલ્યઃ અફલઃ (સ્યાત્) ભાવાંશસમઃ ગ્રહઃ અસ્થિલફલઃ (સ્યાત્) સંધ્યુર્ધ્વગઃ પરઃ સ્યાત્ ॥ ૨૬ ॥

અન્વયાર્થ—કંટકકોણગઃ ૧-૪-૭-૧૦-૮-૫-મેં રહેલો—ઇન્દુજઃ બુધ—દોષાણાંશતં—સો દોષોને ધાતયેત્ નાશ કરે છે, શુક્રઃ શુક્ર—શતયુગં બસો દોષોને—(ધાતયેત્) નાશ કરે છે, ગુરુઃ ગુરુ—લક્ષ લાખ દોષોને—(ધાતયેત્) નાશ કરે છે, ઇનચંદ્રોજસ્વિ—સૂર્યને ચંદ્રથી બધાપાન—અંગં ભગ્ન હોય તો—પાતાદિકાન્ પાતા વિગેરે દોષોને—(ધાતયેત્) નાશ કરે છે, અત્ર અદિ,

ભાગાઃ સ્યુર્નતનાડિકા રસહતા-સ્તદ્દીનયુક્તપ્રાકપરે

સૂર્યઃ સ્વં સરસં સુસ્વં કથિતવલ્લગ્નં સપદ્મં મદઃ ।

વ્યસ્તાભ્રત્રિલવોઽય દક્ષ્યુત ઉભૌ યોજ્યૌ કુદ્દગ્મૌ પૃથ-

લ્લગ્ને ચાંબુનિ તે સપદ્ તનુમુખાઃ સંધિર્દિયોગોઽર્ધકઃ ॥૨૭॥

(પાઠાન્તરમ્)

વ્યસ્તાભ્રારિલવોય મૂચ્યુત ઇમૌ મૂયોંગપાતાલયોઃ

ક્ષેપ્યૌ પદ તનુતઃ સસંધય ઇમે પદ્માન્વિતાઃ સ્યુઃ પરે ॥

અન્વય—રસહતાઃ નતનાડિકાઃ ભાગાઃ સ્યુઃ (તે ક્રમાત્)

તદ્દીનયુક્ત સૂર્યઃ સ્વં સરસં સુસ્વં કથિતવત્ લગ્નં (સ્યાત્) સપદ્મં (લગ્નં)

મદઃ વ્યસ્તાભ્રત્રિલવઃ અથ દક્ષ્યુતઃ કુદ્દગ્મૌ પૃથક્ લગ્ને ચ અમ્બુનિ

યોજ્યૌ તે સપદ્ તનુમુખાઃ (ભાવાઃ સ્યુઃ) દ્વિયોગોદ્દિતઃ સન્ધિઃ

(સ્યાત્) ॥ ૨૭ ॥

પાઠાન્તરં)—અથ વ્યસ્તાભ્રારિલવઃ મૂચ્યુતઃ ઇમૌ મૂયઃ

અંગપાતાલયોઃ ક્ષેપ્યૌ, તનુતઃ સસંધયઃ ઇમે પદ (ભાવાઃ સ્યુઃ)

એતે પદ્માન્વિતાઃ પરે સસંધયઃ સ્યુઃ ॥

અન્યયાર્થ—રસહતાઃ ૧ થી શુભેશી નતનાડિકાઃ નતની ધડીએ ભા-

ગાઃસ્યુઃ અંશે થાય, (તે ક્રમાત્ તે ભાગે અનુક્રમે) તદ્દીનયુક્ત તેથી રહિત

ને યુક્ત સૂર્યઃ સ્વં સ્વં ૧૦ મે ભાવ હોય, સરસં ૬ ઉમેરવાથી સુસ્વં ૪ થો

ભાવ થાય, કથિતવત્ ૬૫૫ પ્રમાણે લગ્નં (સ્યાત્) લગ્ન હોય સપદ્મં ૧ શશિ-

સહિત (લગ્નં લગ્ન) મદઃ ૩ મે ભાવ, વ્યસ્તાભ્રત્રિલવઃ ગણે છે સાતમે ભાવ જે

ધડી એવા દસમા ભાવનો ત્રીજો ભાગ દક્ષ્યુતઃ એમાંથી ૬૬૫ડી નાંખી કુદ્દગ્મૌ

૧-૨ થી શુભી પૃથક્ બુદી બુદી રીતે લગ્ને લગ્નમાં ચ અને અમ્બુનિ ચોથા

ભાવમાં યોજ્યૌ બેડવા તે સપદ્ તે ૬ ભાવસહિત તનુમુખાઃ લગ્નાદિ

(ભાવાઃ સ્યુઃ) ૧૨ ભાવે થયા, દ્વિયોગોદ્દિતઃ અને યોગનું અર્ધ સન્ધિઃ

મંધિ (સ્યાત્) થાય છે, ॥ ૨૭ ॥

(પાઠાન્તરમ્)—અથ ત્યારપછી વ્યસ્તાભ્રારિલવઃ ગણેલો છે સાતમે

ભાવ જેયડી એવા દસમા ભાવનો ૬ હો ભાગ, મૂચ્યુતઃ એકમાંથી ૬૬૫ડી

નાંખી ઇમૌ આ બે મૂયઃ વારંવાર અંગપાતાલયોઃ લગ્નમાં તથા ચોથા ભા-

વમાં ક્ષેપ્યો જોડવા, તનુતઃ લગ્નથી સસંઘયઃ સંધિસહિત રમે આ પદ્મ (ભાવાઃસ્યુઃ) ૬ ભાવો થયા, (એતે એ ૬ ભાવો) પદ્મભાવાન્વિતાઃ ૬ ભાવોથી યુક્ત પરે બીજા (સસંઘયઃ સંધિયુક્ત ભાવો,) સ્યુઃ થાય છે ॥

॥ ભાવ રૂપજ કરવાની રીત. ॥

૨૭ ભાવાર્થ—નતની ઘટ્યાદિને ૬ એ ગુણવાથી નતાંશ થાય છે, પૂર્વનત હોય તો તે નતાંશમાંથી સૂર્ય કહાડી નાંખવો, અને પશ્ચિમનત હોય તો નતાંશમાં સૂર્ય ઉમેરવો, તો આવેલું રાશ્યાદિ ફક્ત દશમે ભાવ થાય છે, દશમા ભાવની રાશ્યાદિમાં ૬ રાશિ જોડવાથી ચોથો ભાવ થાય છે, લગ્ન એ પહેલો ભાવ જાણવો, તેમાં પહેલા ભાવના રાશ્યાદિમાં ૬ રાશિ ઉમેરવાથી સાતમો ભાવ થાય, અને સાતમા ભાવની રાશ્યાદિ દશમા ભાવની રાશ્યાદિમાંથી કહાડી નાંખી. રહેલા રાશ્યાદિને ત્રણે ભાગતાં આવેલો રાશ્યાદિનો તૃતીયાંશ બે રાશિમાંથી કહાડી નાંખી પહેલા ભાવમાં જોડવાથી આવેલો રાશ્યાદિ બીજો ભાવ થાય છે, અને બે રાશિમાંથી કહાડી નાંખતાં રહેલા તૃતીયાંશને બમણો કરી લગ્નમાં ઉમેરવાથી ત્રીજો ભાવ થાય છે, તેજ પ્રમાણે બેમાંથી કહાડેલો તૃતીયાંશ ચોથા ભાવમાં જોડવાથી પાંચમો ભાવ થાય છે, અને બે માંથી કહાડેલા તૃતીયાંશને બમણો કરી ચોથા ભાવમાં જોડવાથી છઠો ભાવ થાય છે, આ પ્રમાણે ૧ થી ૬ ભાવ તૈયાર થાય છે, પહેલા ભાવથી અનુક્રમે દરેક ભાવના રાશ્યાદિમાં ૬ રાશિ ઉમેરવાથી અનુક્રમે ૭ થી ૧૨ ભાવ થાય છે,

॥ ભાવની સંધિયો કરવાની રીત. ॥

પાસે પાસેના બે ભાવોના અંશાદિકો યુક્ત કરતાં આવેલા અંશાદિકનું અર્ધ કરવાથી તે લીધેલા બે ભાવ વચ્ચેની સંધિના અંશાદિ થાય છે, એ પ્રમાણે દરેક બે ભાવોને યોગ કરી તેનું અર્ધ કરવાથી તે બે ભાવોના વચ્ચેની દરેક સંધિના અંશાદિકો આવે છે,

॥ ભાવ રૂપજ કરવાનું ઉદાહરણ. ॥

નત કરવાની રીત—“ત્રયોનિપદરૂપતઃ” આવૃત્તિ, પહેલી પત્ર ૧૪૨ માં જુવો,

શાકે ૧૮૩૬ ના શ્રા-શુદ્ધી ૧૧ ને સોમવારે ઈષ્ટધટી ૨૮ ને ૧૨ વખતનો સૂર્ય રાશ્યાદિ ૩-૧૩-૪૪-૧૬ છે, લગ્નરાશ્યાદિ ૮-૧૬-૨૪-૬ છે, પશ્ચિમનત ઘટ્યાદિ ૧૨ ને ૭ છે, તે નતને ૬ થી ગુણવાથી ઘટ્યાદિ ૨-૧૨-૪૨ નતાંશ થયું, નતાંશમાં સૂર્ય રાશ્યાદિ ૩-૧૩-૪૪-૧૬ ઉમેરતાં આવેલું રાશ્યાદિ ૫-૨૬-૨૬-૧૬ તે દશમા ભાવ થયો, તેમાં ૬ રાશિ જોડવાથી રાશ્યાદિ ૧૧-૨૬-૨૬-૧૬ ચોથો ભાવ થયો, અને લગ્ન ૮-૧૬-૨૪-૬ છે, તે પહેલો ભાવ થયો, તે પહેલા ભાવની રાશ્યાદિકમાં ૬ રાશિ ઉમેરવાથી રાશ્યાદિ ૨-૧૬-૨૪-૬ સાતમા ભાવ થયો, અને સાતમા ભાવની રાશ્યાદિ ૨-૧૬-૨૪-૬ દશમા ભાવની રાશ્યાદિકમાંથી કઢાડી નાંખતાં ૩-૭-૨-૭ રહ્યા તે રાશ્યાદિને ત્રણે ભાગતાં આવેલાં રાશ્યાદિ ફોલો ૧-૨-૨૦-૪૨ (તૃતીયાંશ) થયા. તેને એકે ગુણીપહેલાભાવની રાશ્યાદિકમાં જોડવાથી ૬-૨૧-૪૪-૫૧ બીજો ભાવ થયો, હવે તૃતીયાંશને બે ગુણ્યા તો ૨-૪-૪૧-૨૪ આવ્યા તેને પહેલા ભાવમાં ઉમેર્યા તો ૧૦-૨૪-૫-૩૩ એ ત્રીજો ભાવ આવ્યો, હવે તૃતીયાંશને બે રાશિમાંથી બાદ કર્યા તો ૦-૨૭-૩૬-૧૮ આવ્યા, તેને એકે ગુણી ચોથા ભાવમાં ઉમેર્યા તો ૦-૨૪-૫-૩૪ પાંચમા ભાવ આવ્યો, હવે ૦-૨૭-૩૬-૧૮ તેને બેથી ગુણ્યા તો ૧-૨૫-૧૮-૩૬ આવ્યા તેને ચોથા ભાવમાં ઉમેર્યા તો ૧-૨૧-૪૪-૫૨ એ છઠ્ઠો ભાવ આવ્યો, હવે ૬-એ ભાવમાં અનુક્રમે ૬ રાશિ ઉમેરવાથી સાતથી બાર ભાવ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

॥ ભાવની સંધિયોનું ઉ- ॥

પહેલો ભાવ-રાશ્યાદિ ૮-૧૬-૨૪-૬ બીજો ભાવ રાશ્યાદિ ૬-૨૧-૪૪-૫૧ તે બેનો યોગ ૧૮-૧૦-૬૮-૬૦ થયો, તેનું અર્ધ ૯-૫-૩૪-૩૦ થયું, તે પહેલા અને બીજો ભાવની વચ્ચેની સંધિ જાણવી, એજ પ્રમાણે બીજા અને ત્રીજા ભાવનો યોગ કરી તેનું અર્ધ કરવાથી બીજા અને ત્રીજા ભાવ વચ્ચેની સંધિ થાય છે, તેમજ ત્રીજા અને ચોથા ભાવનો યોગ કરી તેનું અર્ધ કરવાથી તે બેની વચ્ચેની સંધિ થાય છે, એ પ્રમાણે બારે ભાવોની સંધિયો તૈયાર થાય છે.

(ખાર ભાવોનું કોષ્ટક.)

૧	૦	૨	૦	૩	૦	૪	૦	૫	૦	૬	૦
૮	૯	૯	૧૦	૧૦	૧૧	૧૧	૦	૦	૧	૧	૨
૧૯	૫	૨૧	૭	૨૪	૧૦	૨૬	૧૦	૨૪	૭	૨૧	૫
૨૪	૩૪	૪૪	૫૫	૫	૧૫	૨૬	૧૫	૫	૫૫	૪૪	૩૪
૪	૩૦	૫૧	૧૨	૩૩	૫૪	૧૬	૫૪	૩૩	૧૨	૫૧	૩૦
૭	૦	૮	૦	૯	૦	૧૦	૦	૧૧	૦	૧૨	૦
૨	૩	૬	૪	૪	૫	૫	૬	૬	૭	૭	૮
૧૯	૫	૨૧	૭	૨૪	૧૦	૨૬	૧૦	૨૪	૭	૨૧	૫
૨૪	૩૪	૪૪	૫૫	૫	૧૫	૨૬	૧૫	૫	૫૫	૪૪	૩૪
૯	૩૦	૫૧	૧૨	૩૩	૫૪	૧૬	૫૪	૩૩	૧૨	૫૧	૩૦

(પાઠાંતર મુજબ ભાવાર્થ અને ભાવોનું ઉ-)

ભાવાર્થ—દસમા ભાવમાંથી સાતમા ભાવ બાદ કરી તેના ૬ ફો ભાગ કરવો, તે ૬ ફો ભાગમાંથી ૧-ને બાદ કરવો, ૬ ફો ભાવ લગ્નથી વારંવાર ત્રીજા ભાવ પછીની સંધિ મુધી ઉમેરવો, અને તે ૬ ફો ભાવમાંથી એકને બાદ કરવો, ચોથા ભાવથી તે ૬ ફો ભાવ પછીની સંધિ મુધી વારંવાર ભેડવો, એ પ્રમાણે પદાંશ અને એક રાશિમાંથી કહાડી નાંખેલો પદાંશ એ બેને અનુક્રમે પહેલા ભાવથી ત્રીજા ભાવની સંધિ મુધી, ને ચોથા ભાવથી ૬ ફો ભાવની સંધિ મુધી ઉમેરવાથી લગ્નથી આરંભીને સંધિ સહિત ૬ ફો ભાવ પછીની સંધિ મુધીના ૬ ભાવો થાય છે, એ સંધિ સહિત ૬-એ ભાવોની દરેક રાશિઓમાં ૬-રાશિ ઉમેરવાથી અનુક્રમે સાતમા ભાવથી બારમા ભાવની સંધિ મુધી ૬-ભાવો થાય છે, તે પ્રમાણે ૧૨-ભાવો તૈયાર થાય છે,

ઉ-—તત્ત્વ રાશ્યાદિ-૮-૧૯-૨૪-૯ છે, ચોથો ભાવ ૧૧-૨૬-૨૬-૧૬ છે, તત્ત્વની રાશ્યાદિકમાં ૬ રાશિ ભેડવાથી ૨-૧૯-૨૪-૯ એ સાતમા ભાવ થયો, ચોથા ભાવની રાશિમાં ૬-રાશિ ઉમેર-

વાથી ૫-૨-૨૬-૨૬ દસમો ભાવ થયો, દસમા ભાવના રાશ્યાદિક-
ક્રમાંથી સાતમા ભાવના રાશ્યાદિક બાદ કર્યા તો રાશ્યાદિક ૩-૭-૨-
૭-૨૬, તેનો પડાંશ કરવા માટે ૬-એ ભાગતાં ૦-૧૬-૧૦-૨૧
રહ્યા, તે પડાંશ થયો, તે પડાંશને ૧ માંથી બાદ કરવાથી ૦-૧૩-
૪૯-૩૯ થયા, પડાંશને લગ્નમાં જોડવાથી ૨૦-૬-૫-૩૪-૩૦ થયા,
એ પહેલા ભાવ પછીની સંધિ થઈ, એજ સંધિમાં ફરીથી પડાંશને
જોડતાં ૬-૨૧-૪૪-૫૧ એ બીજો ભાવ થયો, એ પ્રમાણે પડાંશ
જોડવાથી ત્રીજા ભાવ પછીની સંધિ સુધી તૈયાર થાય છે, હવે એક-
માંથી કહાડી નાંખેલો પડાંશ ચોથા ભાવના રાશ્યાદિકમાં જોડવાથી
૦-૧૦-૧૫-૫૪ થાય છે, એ ચોથા ભાવ પછીની સંધિ થઈ, તે
સંધિમાં તે પડાંશ જોડવાથી પાંચમો ભાવ, એ પ્રમાણે અનુક્રમે
પડાંશ જોડવાથી ૬ છા ભાવ પછીની સંધિ તૈયાર થાય છે, તે કોષ્ટકમાં
જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે, હવે પહેલા ભાવમાં ૬-રાશિ જોડવાથી
૨-૧૬-૨૪-૬ એ સાતમો ભાવ, થયો, એ પ્રમાણે પહેલા ભાવથી
૬ છા ભાવની સંધિ સુધીની દરેક રાશિઓમાં અનુક્રમે ૬-રાશિ
ઉમેરવાથી અનુક્રમે ૭ મો ભાવ, સંધિ, ૮ મો ભાવ, સંધિ, ૯ મો
ભાવ, સંધિ, ૧૦ મો ભાવ, સંધિ, ૧૧ મો ભાવ, સંધિ, અને બારમો
ભાવ, તથા તેની સંધિ સુધીના બારે ભાવોં તૈયાર થાય છે.

इंदो वा हरिजा द्वयस्वगतयोः स्यात्कूरयोः कर्तरी

स्वे वक्रयंत्य ऋजुर्महत्यथ गुरौ रिःफे शुभे वा तनौ ।

स्वेऽन्ने सौम्यस्वगेऽपि वा गुरुभृगुहैः केंद्रकोणेषु वा

चेत्स्तः कर्तरिकारकौ दिविचरौ नीचस्थितौ सा न हि ॥२८॥

અન્વય—इन्दोः वा हरिजात् द्वयस्वगतयोः कूरयोः कर्तरी-
स्यात् स्वे वक्त्री अन्त्ये ऋजुः महती (कर्तरी स्यात्) अथ गुरौ
रिःफे (सति) वा शुभे तनौ (सति) स्वे अन्ने (सति)
वासौम्यस्वगे अपि केन्द्रत्रिकोणेषु गुरुभृगुहैः यदि कर्तरिकारकौ
दिविचरौ नीचस्थितौ स्याताम् तदा सा न हि (स्यात्) ॥ २८ ॥

(ખાર ભાવોનું કોષ્ટક.)

૧	૦	૨	૦	૩	૦	૪	૦	૫	૦	૬	૦
૮	૯	૯	૧૦	૧૦	૧૧	૧૧	૦	૦	૧	૧	૨
૧૮	૫	૨૧	૭	૨૪	૧૦	૨૬	૧૦	૨૪	૭	૨૧	૫
૨૪	૩૪	૪૪	૫૫	૫	૧૫	૨૬	૧૫	૫	૫૫	૪૪	૩૪
૯	૩૦	૫૧	૧૨	૩૩	૫૪	૧૬	૫૪	૩૩	૧૨	૫૧	૩૦
૭	૦	૮	૦	૯	૦	૧૦	૦	૧૧	૦	૧૨	૦
૨	૩	૩	૪	૪	૫	૫	૬	૬	૭	૭	૮
૧૮	૫	૨૧	૭	૨૪	૧૦	૨૬	૧૦	૨૪	૭	૨૧	૫
૨૪	૩૪	૪૪	૫૫	૫	૧૫	૨૬	૧૫	૫	૫૫	૪૪	૩૪
૯	૩૦	૫૧	૧૨	૩૩	૫૪	૧૬	૫૪	૩૩	૧૨	૫૧	૩૦

(પાઠાંતર મુજબ ભાવાર્થ અને ભાવોનું ઉ૦—)

ભાવાર્થ—દસમા ભાવમાંથી સાતમા ભાવ બાદ કરી તેનો ૬ ફો ભાગ કરવો, તે ૬ ફો ભાગમાંથી ૧-ને બાદ કરવો, ૬ ફો ભાવ લગ્નથી વારંવાર ત્રીજા ભાવ પછીની સંધિ સુધી ઉમેરવો, અને તે ૬ ફો ભાવમાંથી એકને બાદ કરવો, ચોથા ભાવથી તે ૬ ફો ભાવ પછીની સંધિ સુધી વારંવાર નોડવો, એ પ્રમાણે પદાંશ અને એક રાશિમાંથી ઠહાડી નાંખેલો પદાંશ એ બેને અનુક્રમે પહેલા ભાવથી ત્રીજા ભાવની સંધિ સુધી, ને ચોથા ભાવથી ૬ ફો ભાવની સંધિ સુધી ઉમેરવાથી લગ્નથી આરંભીને સંધિ સહિત ૬ ફો ભાવ પછીની સંધિ સુધીના ૬ ભાવો થાય છે, એ સંધિ સહિત ૬-એ ભાવોની દરેક રાશિઓમાં ૬-રાશિ ઉમેરવાથી અનુક્રમે સાતમા ભાવથી ખારમા ભાવની સંધિ સુધી ૬-ભાવો થાય છે, તે પ્રમાણે ૧૨-ભાવો તૈયાર થાય છે,

ઉ૦—લગ્ન રાશ્યાદિ—૮-૧૯-૨૪-૬ છે, ચોથો ભાવ ૧૧-૨૬-૨૬-૧૬ છે, લગ્નની રાશ્યાદિકમાં ૬ રાશિ નોડવાથી ૨-૧૯-૨૪-૬ એ સાતમા ભાવ થયો, ચોથા ભાવની રાશિમાં ૬-રાશિ ઉમેર-

નહિ, ચર લગ્નના ચર નવમાંશ વખતે તુલા, મકરના ચંદ્રમાંમાં પણ વિવાહ કરવો નહિ, (૭૫-૭૬)

(કર્તારિ આદિ દોષોનો વિશેષ અપવાદ)

પાપૌ કર્તારિકારકૌ રિપુગૃહે નીચાસ્વગૌ કર્તરી-

દોષો નૈવ સિતે ડરિનીચગૃહો તત્પટ્ટદોષોઽપિ ન ।

મૌમેઽસ્તે રિપુનીચમે ન હિ મવેઙ્ગૌમોઽપ્તમો દોષકૃ-

ત્રીચે નીચનવાંશકે શશિનિ ત્રિઃફાણરિદોષોઽપિ ન (૭૭)

અર્થ—કર્તારીયોગ કરનારા પાપગ્રહો, ચતુષ્કેત્રી, નીચસ્થ, અને અસ્તના હોય તો કર્તારીદોષ થતો નથી, તેમજ ચતુષ્કેત્રી, અને નીચસ્થ શુક્ર હોય તો છૂટા સ્થાનમાં રહેલા શુક્રનો દોષ નથી, તેમજ ચતુષ્કેત્રી, નીચસ્થ, અને અસ્તનો મંગલ આક્રમે રહેવાથી દોષ નથી, અને ચંદ્ર નીચ રાશિ, અથવા નીચ નવમાંશમાં હોય તો ૬-૮-૧૨ સ્થાનોમાં પણ રહેવાથી દોષ નથી, (૭૭)

(અઘ્નદાદિ અનેક દોષોનો અપવાદ.)

ત્રિકોણે કેન્દ્રે વા મદનરહિતે દોષશતકં

હરેત્સૌમ્યઃ શુક્રો દ્વિગુણમપિ લક્ષં સુરગૃહઃ ।

મવેદાયે કેન્દ્રેઽગ્નિ લત લવેશો યદિ તદા

સમૂદં દોષાણાં દહન ઇવ તૂલં શમયતિ (૭૮)

અર્થ—સાતમા સ્થાન સિવાય^૧ ત્રિકોણ, અને કુંદમાં બુધ રહ્યો હોય તો સૌ દોષોનો નાશ કરે છે, તેમજ શુક્ર હોય તો બસો દોષો નાશ કરે છે, અને શુક્ર હોય તો સાખ દોષોનો નાશ કરે છે, તેમજ ૧-૪-૧૦-૧૧ આ સ્થાનોમાં લગ્નનો સ્વામી અથવા નવમાંશનો સ્વામી હોય તો જોમ મોટા કાપુસના દગ-સાને અગ્નિ જલદીથી બાળે છે, તેમ પણ દોષોનો નાશ થાય છે, (૭૮)

૧—ત્રોક ૨૬-માં જે પ્રકારે જોગ બતાવ્યા છે, તે મુજબ આ ત્રોકમાં બતાવ્યો છે, પરંતુ માર્તંડકાર દરેક કામમાં કહેલા બુધાદિક ગ્રહો રહેવાથી દોષો નાશ પામે છે, એમ કહે છે, ત્યારે ચિત્રામણિકાર સાતમા સિવાયના કુંદમાં રહ્યો હોય તો તે દોષનો નાશ થાય છે, એમ કહે છે.

અન્વયાર્થ—હન્દોઃ ચન્દ્રથી વા અથવા હરિજાત લગ્નથી વ્યયસ્વગ-
તયોઃ ૧૨-૨-સ્થાનમાં રહેલા કૂરયોઃ પાપગ્રહ હોય તો કર્તરી કર્તરી યોગ
સ્યાત્ થાય, સ્વે ખીજે રહેલો કૂર ગ્રહ વક્રી વક્રી હોય અન્ત્યે ૧૨ મે રહેલો
કૂર ગ્રહ ક્રંજુઃ માર્ગી હોય તો મહતી મોટી (કર્તરીસ્યાત્) કર્તરી થાય છે,
અથ ત્યાર પછી ગુરૌ ગુરુ રિષ્કે (સતિ) ૧૨ મે હોય વા અથવા શુભે શુભ
ગ્રહ તનો (સતિ) લગ્નમાં હોય સ્વે ખીજે અબ્જે (સતિ) ચંદ્રમા હોય
વા અથવા સૌમ્યસ્વે શુભગ્રહ ખીજે હોય તો અપિ પથ્ય કેન્દ્રત્રિકોણેષુ
કેન્દ્રમાં અને નવમે પાંચમે ગુરુભૃગુજૈઃ ગુરુ શુક્ર અને બુધવડે યદિ બે કર્ત-
રિકારકૌ કર્તરી યોગ કરનારા દિવિચરૌ ગ્રહેઃ નીચસ્થિતૌ નીચના થએલા
સ્યાતામ્ હોય તકા ત્યારે સા તે કર્તરી ન હિ (સ્યાત્) થતી નથી. ॥ ૨૮ ॥

॥ કર્તરીખાખત ॥

૨૮ ભાવાર્થ—લગ્ન કે ચંદ્રની આબુખાબુ ૨ અને ૧૨ મે
સ્થાને કોઇ પણ પાપગ્રહ હોય તો કર્તરીયોગ થાય છે,

॥ મહાકર્તરી ખાખત ॥

લગ્ન કે ચંદ્રથી ખીજે રહેલો પાપગ્રહ વક્રી હોય અને લગ્ન કે
ચંદ્રથી ખારમે રહેલો પાપગ્રહ માર્ગી હોય તો મહાકર્તરી બહુવી,

॥ ૬ પ્રકારે કર્તરીદાપનો લગ્ન ॥

૧-ખારમે ગુરુ હોય તો, ૨-લગ્નમાં શુભગ્રહ હોય તો, ૩-ખીજે
ચંદ્ર હોય તો, ૪-ખીજે કોઇ શુભ ગ્રહ હોય તો, ૫-કેન્દ્ર કે ત્રિકોણમાં
બુધ ગુરુ કે શુક્ર હોય તો, ૬-કર્તરી કરનાર ગ્રહ નીચનો હોય તો તે
કર્તરીનો લગ્ન થાય છે,

(વિવાહમાં નવમાંશ અને તેનો કિંચિન્નિવેધ)

મુઠં-ચિં-કાર્મુકર્તાલિકાકન્યાયુગ્મલવે સ્વપગે વા ।

યદિ મવેદુપયામ સ્તર્હિ સતી સ્વલુ કન્યા (૭૫)

અંત્યનવાંશે ન ચ પરિણેયા કાચન વર્ગોત્તમ મિદ્દ દિત્વા ।

નો ચરલગ્ને ચરલવયોગં તૌલિમૃગસ્યે શરભૂતિ કુર્યાત્ (૭૬)

અર્થ—મિથુન, કન્યા, તુલા, ધન, ને મીનના નવમાંશમાં વિવાહ કરે તો
કન્યા પતિનતા થાય છે, વર્ગોત્તમ લગ્ન લિવાય છેલા નવમાંશમાં વિવાહ કરવો

નહિ, ચર લગ્નના ચર નવમાં શ વખતે તુલા, મકરના ચંદ્રમાં પશુ વિવાહ કરવો નહિ, (૭૫-૭૬)

(કર્તારિ આદિ દોષોના વિશેષ અપવાદ)

પાપૌ કર્તારિકારકૌ રિપુગૃહે નીચાસ્તગૌ કર્તરી-

દોષો નૈવ સિતે ડરિનીચગૃહો તત્પષ્ટદોષોઽપિ ન ।

મૌમેઽસ્તે રિપુનીચગે ન હિ મવેદ્ઝૈમોઽષ્ટમો દોષકૃ-

શ્રીચે નીચનવાંશકે શશિનિ રિઃફાણારિદોષોઽપિ ન (૭૭)

અર્થ—કર્તારીયોગ કરનારા પાપગ્રહો, ચતુક્ષેત્રી, નીચસ્થ, અને અસ્તના હોય તો કર્તારીયોગ થતો નથી, તેમજ ચતુક્ષેત્રી, અને નીચસ્થ શુક્ર હોય તો જૂઠાં સ્થાનમાં રહેલા શુક્રનો હોય નથી, તેમજ ચતુક્ષેત્રી, નીચસ્થ, અને અસ્તનો મંગલ આઠમે રહેવાથી હોય નથી, અને ચંદ્ર નીચ રાશિ, અથવા નીચ નવમાં શમાં હોય તો ૬-૮-૧૨ સ્થાનોમાં પશુ રહેવાથી હોય નથી, (૭૭)

(અબ્હાદિ અનેક દોષોના અપવાદ.)

ત્રિકોણે કેન્દ્રે વા મદનરાહિતે દોષશતકં

દેરતસૌમ્યઃ શુક્રો દ્વિગુણમપિ લક્ષં સુરગુરુઃ ।

મવેદાયે કેન્દ્રેઽગપ ઉત લવેશો યદિ તદા

સમૂહં દોષાણાં દહન ઇવ તૂલં શમયતિ (૭૮)

અર્થ—સાતમા સ્થાન સિવાય ત્રિકોણ, અને કેન્દ્રમાં બુધ રહ્યો હોય તો સો દોષોનો નાશ કરે છે, તેમજ શુક્ર હોય તો બસો દોષો નાશ કરે છે, અને ગુરુ હોય તો સાત દોષોનો નાશ કરે છે, તેમજ ૧-૪-૧૦-૧૧ આ સ્થાનોમાં લગ્નનો સ્વામી અથવા નવમાં સ્થનો સ્વામી હોય તો જેમ મોટા કાપુસના દગ-લાને અગ્નિ જલદીથી બાળે છે, તેમ ધણા દોષોનો નાશ થાય છે, (૭૮)

૧—સોદશ ૨૬-માં જે પ્રકારે ભંગ બતાવ્યા છે, તે મુજબ આ સોદશમાં બતાવ્યો છે, પરંતુ આર્તકષાર દરેક પ્રથમાં કહેલા બુધાદિક ગ્રહો રહેવાથી દોષો નાશ પામે છે, એમ કહે છે, ત્યારે ચિત્તામણિકાર સાતમા સિવાયના કેન્દ્રમાં રહ્યો હોય તો તે દોષનો નાશ થાય છે, એમ કહે છે.

બ્રહ્મોથી સસરા આદિનો વિભાગ સંકીર્ણ જાતિવિવાહ અને
(ગાંધર્વ આદિ લગ્નમાં વિશેષ.)

શ્વશ્રુઃ સિતોઽર્કઃ શ્વશુરસ્તનુસ્તનુ જામિત્રપઃ સ્યાદ્દયિતો મનઃશશી ।
પતદ્વલં સંપતિ માન્વતાં ત્રિક સ્તેપાં સુખં સંપ્રવદે દિવાહતઃ (૭૯)
કૃષ્ણે પક્ષે સૌરિકુજાર્કે ડપિ ચ વારે વજ્યે નક્ષત્રે ચદિ વા સ્યાત્કરપીઠા ।
સંકીર્ણાનાં તદિં સુતાયુ ધનલાભ પ્રીતિપ્રાપ્ત્યૈ સા ભવતીહ સ્થિતિરેપાટ૦

ગાંધર્વાદિવિવાહેઽર્કા દ્વેદનેઞ્જગુણેન્દવઃ ।

કુયુગાંગામિ ભૂરામા સ્ત્રિપદામશુભાઃ શુભાઃ (૮૧)

અર્થ—શુક, કન્યાની સાસુ છે, સૂર્ય, સસરા છે, લગ્ન કન્યાનું શરીર
છે, સાતમા સ્થાનનો સ્વામી, કન્યાનો પતિ છે, અને ચંદ્રમા મન છે, આ
પ્રમાણે સિદ્ધાંતવેત્તા જ્યોતિષીએ વિચાર કરી, તે ઉપરથી વિવાહમાં, સુખ,
અને દુઃખ કહેવું, કૃષ્ણપક્ષ, રવિ, મંગલ, શનિ, આ વારામાં, તેમજ વિવા-
હમાં નહિ કહેલા, નક્ષત્રાદિકમાં, સંકીર્ણ, (એટલે) જાતિનો વિવાહ થાય
તો પણ તે જાતિઓને પુત્ર, આશુભ, ધનપ્રાપ્તિ, વિગેરે સુખ આપે છે, (અર્થાત્
એટલે જાતિને કંઈ પણ નિયમ નથી,) ગાંધર્વાદિ વિવાહમાં સૂર્યનક્ષત્રથી
અનુક્રમે ૪-૨-૩-૧-૧-૪-૬-૩-૧-૩ અશુભ, શુભ, ફલ લખ્યું (૭૮-૮૦-૮૧)

લગ્નં સેતતિથિગ્રહૈર્હદિમદ્ગ્વેદર્તુભૂશેપકૈઃ

રોગાગ્રીનહરાત્યયાસ્ત્યજ રુજં રાઙ્યર્કમૌંજીપુ ચ ।

અગ્નિં ભૌમગૃહદ્યુષુ દ્યુશનિસેવેંદુષ્વિનં દારમી-

જ્યારેતિષ્વપરં વિવાહસિતવિત્સંધ્યાસુ હીને તનો ॥ ૨૯ ॥

અન્વય—ગ્રહૈઃ હત્ સેતતિથિ લગ્નં રૂમદ્ગ્વેદર્તુભૂશેપકૈઃ (ક્ર-
માત્) રોગાગ્રીનહરાત્યયાઃ રાઙ્યર્કમૌંજીપુ રુજં ત્યજ, ચ ભૌમગૃ-
હદ્યુષુ અગ્નિં, દ્યુશનિસેવેંદુષુ ઇનં, રૂજ્યારેતિપુ દારં, વિવાહસિતવિ-
ત્સંધ્યાસુ અપરં (ત્યજ) (ઈદં) તનો હીને (સતિ) ત્યજ ॥ ૨૯ ॥

૧—સી, પુરુષનું, બંનેના પરસ્પર પ્રેમથી, વડીલ, કે અન્યોની સંમતિ
થિવાય જે લગ્ન થાય છે, તેને “ગાંધર્વવિવાહ” કહે છે,

અન્વયાર્થ—ગ્રહૈઃ હવ નવથી, ભાગે લીધેલું, સેતતિથિ ગયેલી તિથિ સહિત, લગ્ન લગ્ન ૮, દગ્ ૨, વેદ ૪, ઋતુ ૬, મૂ ૧, શેષકૈઃ શેષ રહે તે (ક્રમાત્) ક્રમથી, રોગ રોગ, અગ્નિ અગ્નિ, રાજ રાજ, હર ચોર, અત્યયાઃ મૃત્યુપંચક હોય, રાઙ્યકર્મોંજીપુ રાત્રે, રવિવારે, અને મૌઞકર્મમાં, રજ રોગ-પંચકને ત્યજ ત્યાગ કરવું, ચ અને મૌમગૃહયુષ મંગલવારે. ધરમાં, દિવસે, અગ્નિ અગ્નિપંચકને યુગ્મનિસેવેન્દ્રુપુ દિવસે, શનિવારે, નોકરીમાં, ને સોમવારે રાજ રાજ્યપંચકને, રજ્યારેતિપુ શુક્રવારે, મંગલવારે, યાત્રામાં, હાર ચોરપંચકને, વિવાહ વિવાહ, સિત શુક્ર, વિત બુધવાર, સંધ્યાસુ સંધ્યાકાલે, અપરં મૃત્યુપંચકને, ત્યજ ત્યાગ કરવું, (૩૬) એ પંચકો તનો લગ્ન હીને (સતિ) બસરહિત હોય તે ત્યજેત્ ત્યાગ કરવાં ॥ ૨૯ ॥

॥ નિત્યપંચકબાબત ॥

૨૯ ભાવાર્થ—લગ્નશુદ્ધિના લગ્નમાં ગતતિથિ ઉમેરી, નવે ભાગતાં જો ૮,૨,૪,૬,૧ એ શેષ રહે તે, અનુક્રમે રોગ, અગ્નિ, રાજ, ચોર, ને મૃત્યુ, નામનાં પંચક આવે છે,

રોગપંચક—રાત્રિએ કરવાના કામમાં, રવિવારે, અને મૌઞ-બંધન, જોકામેમાં ત્યાગ કરવું,

અગ્નિપંચક—મંગલવારે, ધરમાં, અને દિવસે ત્યાગ કરવું.

રાજપંચક—દિવસે, શનિવારે, સોમવારે, અને નોકરીમાં ત્યાગ કરવું,

ચોરપંચક—યાત્રામાં, શુક્ર, અને મંગલવારે, ત્યાગ કરવું,

મૃત્યુપંચક—સંધ્યાકાલે, બુધ, અને શુક્રવારે, તેમજ વિવાહમાં ત્યાગ કરવું,

॥ નિત્યપંચકનો ભાગ ॥

ઉપર મુજબના દરેક પંચકનો દોષ, લગ્ન નિર્ણયી હોય તે બહુવો, પરંતુ લગ્ન બંધવાન હોય તે તે પંચકનો દોષ બીજકુલ બહુવો નહિ,

૧—લઘુજાતક—અધિપયુત્તા દષ્ટો વા યુધગુનિરીક્ષિતશ્ચ યો રાશિ ।

સ મયતિ ઘલવાન્યદા યુક્તો દષ્ટોઽપિ વા દોષીઃ (૮૨)

અર્થ—લગ્નનો સ્વામી, લગ્નમાં દોષ, અથવા લગ્નને જોનો દોષ, અથવા બુધ, શુક્ર, લગ્નને જોતા દોષ, તે લગ્ન બંધવાન બહુવું, તેમ ન દોષ તે નિર્ણય બહુવું, (૮૨)

નિત્યપંચકનું ઉદાહરણ—શાકે ૧૮૩૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધી ૧૧ ને સોમવારે, ઇષ્ટધત્રી ૨૮-૧૨ છે, લગ્ન, રાશ્યાદિ-૮, ૧૬, ૨૪, ૬, છે, તે લગ્નની રાશિમાં, ગતતિથિ ૧૦-ઉમેરતાં ૧૮ થયા, તેને નવથી લાગતાં ૦ આવ્યું, તે શેષ ૦ હોવાથી પંચક આવતું નથી,

રોગપંચકનું ઉં—શા-૧૮૩૬ ના શ્રા-શુ-૧૦ ને દિવસે લગ્નરા-૮, ૧૬, ૨૪, ૬ છે, તેમાં ગતતિથિ ૬, ઉમેરતાં ૧૭ થયા, તેને નવે લાગતાં શેષ ૮, વધ્યા, માટે મુદ્દર્તની ઇષ્ટધત્રી વખતે રોગપંચક થયું.

અગ્નિપંચકનું ઉં—શા-૧૮૩૬ ના શ્રા-શુ-૧૩ ને દિવસે લગ્નરા-૮, ૧૬, ૨૪, ૬ છે, તેમાં ગતતિથિ ૧૨ ઉમેરતાં ૨૦ થયા, તેને નવે લાગતાં શેષ ૨ વધ્યા, જેથી અગ્નિપંચક થયું,

રાજપંચકનું ઉં—શા-૧૮૩૬ ના શ્રા-શુ-૧૫ ને દિવસે લગ્નરા-૮, ૧૬, ૨૪, ૬ છે, તેમાં ગતતિથિ ૧૪ ઉમેરતાં, ૨૨ થયા, તેને નવથી લાગતાં શેષ ૪ વધ્યા, જેથી રાજપંચક થયું,

ચોરપંચકનું ઉં—શા-૧૮૩૬ ના શ્રાવણ વદી ૨ ને દિવસે લગ્નરા-૮, ૧૬, ૨૪, ૬ છે, તેમાં ગતતિથિ ૧૬ ઉમેરતાં ૨૪ થયા, તેને નવથી લાગતાં શેષ ૬ વધવાથી ચોરપંચક જાણ્યું,

મૃત્યુપંચકનું ઉં—શા-૧૮૩૬ ના શ્રા-વ-૬, ને દિવસે લગ્નરા-૮, ૧૬, ૨૪, ૬ છે, તેમાં ગતતિથિ ૨૦ ઉમેરતાં ૨૮ થયા, તેને નવે લાગતાં શેષ ૧ વધ્યો, તેથી મૃત્યુપંચક થયું,

એ મુજબના પંચકો, જે વખતે આવતાં હોય, તે પંચકોમાં જે કામ કરવાનું ના કહ્યું હોય, તો તે કામ, તે પંચક વખતે કરવું નહિ, તેના ઉતર્યા પછી, કે પહેલાં તે કામ કરવું,

(સંક્રાંતિના અંશે ઉપરથી નિત્યપંચક જોવાની રીત.)

મુ-ચિં-૦-રસગુણશશિનાગાઢ્યાદ્યસંક્રાંતિયાતાં

શકમિતિરય તર્ણકૈ ર્યદા પંચ શેષાઃ ।

રુગનલઘુપચોરા મૃત્યુસંજ્ઞથ વાણો

નવહૃતશરશેષે શેષકૈવયે સશલ્યઃ (૮૩)

અર્થ—સૂર્યની સંક્રાંતિના ગતાંશને અનુક્રમે ૬-૩-૧-૮-૪ અંકોમાં જોડવા, અને ૯ થી ભાગ લેતાં ૫ શેષ રહે તો ક્રમે રાગ, અગ્નિ, રાજ, ચોર, અને મૃત્યુપંચક થાય છે, દરેક પંચકને નવથી ભાગતાં કંઈ પણ શેષ રહે તેનો યોગ કરી, નવે ભાગવાથી ૫ બચે તો તે શલ્યપંચક જાણવું, (૮૩)

(ઉપરના નિત્યપંચક જોવાનું ઉ-૦—)

શકે ૧૮૪૦ ના માધવદી ૧૧ ને બુધવારે સૂર્ય ૧૦-૧૪ છે, જેથી ગત અંશ ૧૩ થયા, તેમાં ૬-જોડવાથી ૧૯, ૩ જોડવાથી ૧૬, ૧ જોડવાથી ૧૪, ૮ જોડવાથી ૨૧, ૪ જોડવાથી ૧૭, થયા તેને અનુક્રમે નવે ભાગતાં શેષ ૧-૭-૫-૩-૮ એ પ્રમાણે આવી, હવે જો શેષ ૧ ની જગ્યાએ ૫ હોત તો રાગપંચક, અને ૭ ની જગ્યાએ ૫ આવ્યા હોત તો અગ્નિપંચક થાત, પછી ૫ બચેલા છે, તે રાજપંચક આવ્યું જાણવું, તેમજ તે પછીની શેષો ૩-૮ ને બદલે ૫ આવ્યા હોત તો ચોર, અને મૃત્યુપંચક આવત, પરંતુ ત્રીજી જગ્યાએ ૫ શેષ વધવાથી ત્રીજી રાજપંચક આવ્યું, એમ જાણવું, અને તે રાજપંચકમાં જે બાબત ત્યાગ કરવાની છે, તે કરવી નહિ, માર્તંડમાં કહેલાં પંચકો, લગ્નના આધારે હોવાથી આશરે દર બેબે કલાકે બદલાય છે, ત્યારે સંક્રાંતિના અંશ ઉપરથી આવેલું પંચક અંશની શરૂઆતથી તે અંશ પુરો થાય ત્યાંસુધી ભોગવે છે, એટલે આશરે આ પંચક બેઠાથી ઉતરતા સુધીનો વખત લગભગ ૨૪ કલાકનો હોય છે, સંક્રાંતિ પરત્વે, ઉપર મુજબ કલાકેલા પંચકને કાપ્તરાલ્યપંચક કહે છે, તે તે પંચકમાં જે જે કામોની મનાઈ કરી હોય, તે તે કામ કરવું નહિ, તેમજ સંક્રાંતિના ગત અંશને ૬-૩-૮ ને ૪ થી ગુણી અનુક્રમે નવે ભાગતાં શેષ ૧-૭-૫-૩-૮ રહી છે, તેનો સરવાળો કરતાં ૨૪ થયા, તેને નવે ભાગતાં શેષ ૬ રહી, તે ૬ ના જગલામાં જો ૫ રહી હોત તો તે લોહશલ્યપંચક કહેવાત, અને ત્યારે એ પ્રમાણે લોહશલ્યપંચક આવ્યું હોય, ત્યારે રાગ, અગ્નિ, રાજ, ચોર, અને મૃત્યુપંચકનાં બુદ્ધિબુદ્ધિ જે જે ત્યાગ કરવાનાં કલાં છે, તેમ નહિ કરતાં, દરકોઈ કાર્ય આ લોહશલ્યપંચકમાં કરવું નહિ,

જન્મક્ષોદયતો મૃતી તદધિપૌ તદ્વાશ્ચ ચે તલ્લવા—

સ્તદ્દં ચાંગમંતકૃત્તલ્લુ ન ચેત્તસ્વામિમિત્રૈકતા ।

શસ્તોઽશો ધટ્મીર્યુગ્મધનુપાં વિજ્ઞાસ્તભાંશૌ તથા

ચંદ્રાપુણ્યયુતૌ મૃતિં વિતનુતો દૈન્યં ચ હીનૌજસઃ ॥ ૩૦ ॥

અન્વય—જન્મક્ષોદયતઃ મૃતી તદધિપૌ ચ ચે તદ્વાઃ તલ્લવઃ
ચ મં અંગમં ચેત્ અન્તકૃત્ તલ્લુ, (કદા) તત્ત્વામિમિત્રૈકતા ન ચેત્
(તદા) ધટ્મીર્યુગ્મધનુપાં અંશઃ શસ્તઃ તથા વિજ્ઞાસ્તભાંશૌ ચંદ્રા-
પુણ્યયુતૌ મૃતિં વિતનુતે ચ હીનૌજસઃ દૈન્યં વિતનુતઃ ॥ ૩૦ ॥

અન્યવાર્થ—જન્મક્ષોદયતઃ જન્મરાશિ, અને લગ્નથી મૃતી આઠમી
રાશિ, તદધિપૌ તેના સ્વામીઓ, અને, ચે જે ગ્રહો, તદ્વાઃ આઠમે રહેલા
હોય, તલ્લવઃ તેનો નવમાંશ અને મં રાશિ અંગમં લગ્નમાં રહેલું હોય ચેત્
તો, અન્તકૃત્ નાશ કરે છે, તલ્લુ નિશ્ચય, (કદા) ક્યારે, તત્ત્વામિમિત્રૈકતા
લગ્ન, ને આઠમા ધરના સ્વામીની મિત્રતા, અને એકમતા, ન ચેત્ ન હોય,
(તદા) ત્યારે ઘટ ગુણ, મીઠુ કન્યા, યુગ્મ મિથુન, ધનુઃ ધન, આંખો એમનો
અંશઃ નવમાંશ, શસ્તઃ શ્રેષ્ઠ છે, તથા તેવીજ રીતે, વિજ્ઞાસ્તભાંશૌ બુધ
શિવાયના અસ્તગ્રહની રાશિ, અથવા નવમાંશ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે, ચંદ્રાપુણ્ય-
યુતૌ ચંદ્રને પાપગ્રહથી યુક્ત હોય તો, મૃતિં મરણને વિતનુતે વિસ્તારે છે અને,
હીનૌજસઃ નિર્બળી હોય તો, દૈન્યં ગરીબાધને વિતનુતઃ વિસ્તારે છે, ॥ ૩૦ ॥

૨૦ ભાવાર્થ—જન્મરાશિ, અને જન્મલગ્નથી ગણુતાં, આ-
વતા આઠમા ધરના સ્વામીઓ, અને આઠમે રહેલા ગ્રહો, તેમજ
એનો નવમાંશ, અને તે ગ્રહોની રાશિ, લગ્નશુદ્ધિના લગ્નમાં હોય
તો મરણ કરે છે, પરંતુ તે જન્મલગ્ન અને જન્મરાશિના સ્વામી
સાથે, જન્મલગ્ન, અને જન્મરાશિથી આવતા આઠમા ધરના સ્વા-
મીઓનું, મિત્રપણું ન હોય તો મરણ કરે છે, અથવા તે બંને રાશિ-
ઓના સ્વામી એક ન હોય તો મરણ કરે, નહિં તો મરણકર્તા
સમજવું નહિં, નવમાંશલગ્નમાં ૭-૩-૬-૯, રાશિઓ સારી જાણવી,
અને બુધવિના અસ્તગ્રહની રાશિ, ને તેનો નવમાંશ, લગ્નમાં હોય
તો મરણ કરે, બુધ અસ્તનો હોવા છતાં, તેની રાશિ, અને તેનું

નવમાંશ લગ્ન હોય તો મરણકર્તા નથી, પાપગ્રહોથી મુક્ત ચંદ્રમા,
લગ્નમાં કે નવમાંશમાં હોય તો મરણ કરે છે, અને નિર્બલ ગ્રહનું
લગ્ન, કે નવમાંશ દરિદ્રતા આપે છે,

નો વર્ગોત્તમતો વિનાંતિમલવં દયાચરણે ચરં

ચંદ્રે તૌલિમૃગાસ્યગે ન ચ તનું પંચેષ્ટલેટોનિતામ્ ।

મેપાદિપ્વજનકતૌલિકકુલીરાઘા નવાંશાઃ ક્રમા—

દિષ્ટા સ્પૂર્વનવાંશકા દશહતા ક્યાપ્તા લવાઘા તનુઃ ॥ ૩૧ ॥

અન્વય—વર્ગોત્તમતઃ વિના અન્તિમલવં નો દયાત્ ચંદ્રે તૌ-
લિમૃગાસ્યગે (સતિ) ચંદ્રે ચરણે ચરં (નો) ચ પંચેષ્ટલેટોનિતાં
તનું (નો દયાત્) મેપાદિપુ ક્રમાત્ અજનકતૌલિકકુલીરાઘાઃ ન-
વાંશાઃ (સ્યુઃ) દિષ્ટાત્ સ્પૂર્વનવાંશકાઃ દશહતાઃ ક્યાપ્તાઃ લવાઘાઃ
તનુઃ (સ્યાત્) ॥ ૩૧ ॥

અન્વયાર્થ—વર્ગોત્તમતઃ વિના વર્ગોત્તમ રાશિશિવાય, અન્તિમલવં છેલ્લો
નવમાંશ, નો દયાત્ ન આપવો, ચંદ્રે ચંદ્ર, તૌલિમૃગાસ્યગે (સતિ) તુલા, અને
મકર રાશિનો હોય તો, ચરણે ચરણગ્નમાં, ચરં ચરનવમાંશ, (નો) ન લેવો,
ચ અને પંચેષ્ટલેટોનિતાં પાંચ ગ્રહથી ઓછા ધણગ્રહવાળું, તનું લગ્નને, (નો
દયાત્ ન આપવું,) મેપાદિપુ મેપાદિ રાશિને વિશે, ક્રમાત્ ક્રમથી, અજ
મેષ, નક મકર, તૌલિક તુલા, કુલીરાઘાઃ કર્ક છે આદિ જેમને એવા,
નવાંશાઃ નવમાંશ (સ્યુઃ) છે, દિષ્ટાત્ ધણથી, સ્પૂર્વનવાંશકાઃ મેષા નવમાં-
શોને, દશહતાઃ ૧૦ થી ગુણી, ક્યાપ્તાઃ ત્રણથી ભાગતાં, લવાંઘાઃ અંશાદિક,
તનુઃ લગ્ન, (સ્યાત્ હોય) ॥ ૩૧ ॥

૩૧ ભાવાર્થ—વર્ગોત્તમ^૧ લગ્નવિના છેલ્લા નવમાંશવાળું
લગ્નલેવું નહિ, અને જ્યારે ચંદ્રમા, તુલા કે મકરનો હોય ત્યારે,
લગ્નશુદ્ધિમાં ચરરાશિ સાથે, ચરરાશિનું નવમાંશ લગ્ન લેવું નહિ,
અને જેમાં પાંચ ગ્રહો સાફ ફલ આપતા ન હોય તેવી લગ્નશુદ્ધિ પણ
લેવી નહિ,

૧—લગ્નશુદ્ધિમાં, લગ્નની જે રાશિ છે, તેજ રાશિનવમાંશ લગ્નમાં હોય
તો લગ્નશુદ્ધિનું લગ્ન વર્ગોત્તમી બાજુનું,

॥ નવમાંશ કરવાની રીત ॥

મેષ, સિંહ, અને ધન, એ ત્રણ રાશિની પહેલી મેષ-વૃષભ, કન્યા, ને મકર, તેની પહેલી મકર-મિથુન, તુલા, ને કુંભની, પહેલી તુલા-કર્ક, વૃશ્ચિક, અને મીનની પહેલી રાશિ કર્ક જાણવી— એ પ્રમાણે મેષ, મકર, તુલા, અને કર્ક એ ચાર નવમાંશની આધાર-શિઓ જાણવી, નવમાંશના ભાગે તે રાશિઓથી ગણવા;

॥ કેટલા અંશે લગ્ન લેવાથી ધારેલા નવમાંશ લાવી શકાય તેની રીત ॥

લગ્નશુદ્ધિની રાશિની ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે જે આધારાશિ આવે, તે રાશિથી ધારેલા નવમાંશની જે સંખ્યા થાય, તે સંખ્યા-માંથી, એક ઓછો કરતાં બાકી રહેલી સંખ્યાને ૧૦ ગુણી ત્રણથી ભાગતાં જે ફલ, અંશાદિક જે આવ્યાં, તેટલા અંશાદિ પછીથી ધારેલા નવમાંશની શરૂઆત થાય છે, એમ જાણવું, એટલે લગ્નશુદ્ધિનું લગ્ન તેટલા અંશથી વિશેષ લેવું,

॥ નવમાંશ કરવાનું ઉત્— ॥

શાકે ૧૮૭૯ ના આવણી શુક્લ ૧૧ ને સોમવારે ઇષ્ટ ઘટી ૨૮ ને ૧૨ વખતે લગ્ન ૮-૧૦-૨૪-૯ છે, તેનું મેષ આધુ થયું, અને લગ્નના અંશાદિકા કેન્દ્રકમાં મુકેલા ૩-૨૦ વિગેરે અંશોના કોઠામાં તે ધનલગ્નના અંશે ૨૦-૦ વાળા કોઠામાં આવી જાય છે, તે કોઠાને ઉપલો અંક ૬ છે, તેને આવેલી આધારાશિ મેષમાં ઉમેરતાં ૬ થયા, એટલે કન્યારાશિનું નવમાંશ લગ્ન આવ્યું જાણવું, તેજ પ્રમાણે સૂર્યાદિક ગ્રહોની રાશિ ઉપરથી આધારાશિ શોધી તે તે ગ્રહોના અંશાદિકા કેન્દ્રકમાં જે અંશોમાં સમાતા હોય તે ભાગની સંખ્યા આધારાશિમાં ઉમેરતાં જે રાશિ થાય તે તે રાશિના તે તે સૂર્યાદિક ગ્રહો નવમાંશની રાશિમાં મુકવા,

(કેટલા અંશે લગ્ન હોય તો લેવા ધારેલો નવમાંશ લાવી
શકાય તેનું ઉં—

શાકે ૧૮૩૯ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને સોમવાર ઇષ્ટઘટી ૨૮ ને
ને ૧૨ સમયે લગ્ન ૮-૧૯-૨૪-૯ છે, તેથી લગ્નની ધનરાશિ હો-
વાથી આઘમેષરાશિ થઇ, હવે તેના ઉપરથી તુલાનો નવમાંશ
લાવવાનો છે, તો આઘરાશિ મેષથી ધારેલી નવમાંશની રાશિ સુધી
ગણતાં ૭ થાય છે, તેમાં એક ઓછી કરવાથી ૬ રહી, તેને ૧૦ થી
શુદ્ધી ૬૦ થી ભાગતાં ૨૦ આવ્યા, ધનરાશિના લગ્નમાં તુલાનો નવ-
માંશ લેવો હોય તો ૨૦ અંશ ઉપરાંતનું ધનલગ્ન લેવાથી કન્યાનો
નવમાંશ ઉતરીને તુલાનો નવમાંશ શરૂ થાય, તે ૨૩ અંશને ૨૦
કલા સુધીનું ધનલગ્ન લેવાથી તુલાનો નવમાંશ આવી શકે, તો ઉપ-
રના ધનલગ્નના અંશે ઇષ્ટઘટી ૨૮-૧૨-પ્રમાણે ૧૯ આવ્યા છે,
તો ૨૦ અંશ ઉપરનું લગ્ન લેવા માટે ઇષ્ટઘટીમાં વધારો કરવો, હવે
તે દિવસના સ્પષ્ટ સૂર્યના રાશિ અંશ ૩-૧૩ છે, તે રાશિ
અંશપ્રમાણે પોતાના દેશના લગ્નપત્રમાં જોવું તો મુંબઈના
લગ્નપત્રના કોઠામાં જોતાં અંક ૨૦-૧૫ આવે છે, હવે
૨૦ અંશ ઉપરનું ધનલગ્ન લેવાનું છે, તો ધનરાશિના ૨૦ અંશ
ઉપર લગ્નપત્રમાં અંક ૪૮-૪૧ છે, તો ધારેલા ધનરાશિના ૨૦ ના
અંકો ૪૮-૪૧ માંથી સૂર્યના રાશિ અંશ પ્રમાણે લાવેલા લગ્નપત્રના
અંકો ૨૦-૧૫ બાદ કરવાથી ૨૮-૨૬ રહ્યા, તે રહેલા ઘટ્યાદિક
અંકો જેટલી ઘટ્યાદિ સૂર્યોદયાત્ ઇષ્ટઘટી વખતનું સ્પષ્ટ લગ્ન કર-
વાથી ધારેલો નવમાંશ આવી શકશે એમ બાજીવું.

(મેષાદિ લગ્ન કેટલે અંશે લેવાથી વર્ગોત્તમ લગ્ન આવે
તે જોવાનું કોષ્ટક)

મેષ, કર્ક, તુલા, મકર, ૩ અંશને ૨૦ કલા સુધીનું હોય તો
વર્ગોત્તમી થાય,

વૃષભ, સિંહ, વૃશ્ચિક, કુંભ ૧૩ અંશને ૨૦ કલા પછી ૧૬-૪૦
અંશરનું હોય તો,

મિથુન, કન્યા, ધન, મીન ૨૬ અંશને ૪૦ કલા ઉપર, હોય તો,

ચરસશિઓ ૪ છે, મેષ, કર્ક, તુલા, મકર, તેમાં મેષ ને કર્કમાં લગ્નનું સુદૂર્ત આવતું નથી, તુલાને મકરમાં વિવાહનાં નક્ષત્ર આવવાથી, તે ચરસશિના અંદ્રમાં લગ્ન આવે છે, માટે ચરસશિથી જ ચરસશિયો લેવી.

નવમાંસ અને ચાર આદિ. રાશિઓનું કોષ્ટક.			
૧-મેષ,	૨-મકર,	૩-તુલા,	૪-કર્ક,
મેષ.	વૃષભ.	મિથુન.	કર્ક.
સિંહ.	કન્યા.	તુલા.	મીન.
ધન.	મકર.	કુંભ.	વૃશ્ચિક.

ત્રીશઅંશના નવભાગનો કોઠો. નવમાંસના ભાગો.									
ભાગ.	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
અંશ.	૩	૬	૧૦	૧૩	૧૬	૨૦	૨૩	૨૬	૩૦
કળા.	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦	૨૦	૪૦	૦

લગ્નાંશૌ સ્વપદ્મયુતૌ નૃસુખદૌ વાઽન્યોન્યપાઢ્યોસિતૌ

તાભ્યાં સમ્પત્તૌ તથૈવ યુવતે નૌચેત્તયો મૃત્યુદૌ ।

દ્વિમેકોનવિલગ્નકે રવિસિત્તેદ્ધાર્કર્જીવાસુજો

હોરેદા યુવતેઃ સલેદિ સ્વલજા નેષ્ટા શુભે મધ્યમાઃ ॥ ૩૨ ॥

અન્વય—લગ્નાંશૌ સ્વપદ્મયુતૌ વા અન્યોન્યપાઢ્યેક્ષિતૌ (તદા) નૃસુખદૌ તામ્યાં સપ્તમકૌ યુવતેઃ તથૈવ (સુખદૌ) નો ચેત્ તયોઃ મૃત્યુદૌ, અર્કોનવિલગ્નકે દ્વિમે દ્યુપતેઃ રવિસિતજ્ઞેન્દાર્કિર્જીવાશ્ચજઃ હોરેશાઃ खलेन्द् खलजाः नेष्टाः शुभे मध्यमाः ॥ ૩૨ ॥

અન્યવાર્થ—લગ્નાંશૌ લગ્ન, અને નવમાંશ, સ્વપદ્મયુતૌ પોતાના સ્વામીથી બેવાયેલા, અથવા યુક્ત હોય, વા અથવા, અન્યોન્યપાઢ્યેક્ષિતૌ લગ્નને નવમાંશના સ્વામીઓ, પરસ્પર એકબીજાની રાશિમાં આવ્યા હોય, અથવા એક બીજાની રાશિને બેતા હોય, (તદા) ત્યારે, નૃસુખદૌ વરને સુખ આપે છે, તામ્યાં લગ્ન, તથા લગ્નના નવમાંશથી સપ્તમકૌ સાતમી રાશિના સ્વામીઓ, યુવતેઃ કન્યાને, તથૈવ તેવીજ રીતે, (સુખદૌ) સુખ આપે છે, નો ચેત્ એમ ન હોય તો, તયોઃ વરકન્યાને, મૃત્યુદૌ નાશ કરે છે, અર્કોનવિલગ્નકે સૂર્યથી રહિત લગ્નને દ્વિમે બેથી ગુણી, આવેલાને, દ્યુપતેઃ તે દિવસના વારથી, રવિ સૂર્ય, સિત શુક્ર, જા બુધ, શુક્ર ચન્દ્ર, આર્કિ સનિ, જીવ શુક્ર, અશ્વજઃ મંગલ, એ પ્રમાણે, હોરેશાઃ હોરાના સ્વામીઓ છે, खलेन्द् पाप-अह्ना वारमां, खलजाः पापअह्नी धयेक्षी होरा नेष्टाः ખરાબ છે, शुभे शुभ-अह्ना वारमां તે હોરા, मध्यमाः મધ્યમ છે, ॥ ૩૨ ॥

॥ વરને સુખકારક યોગ ॥

૩૨ ભાવાર્થ—લગ્ન, અને નવમાંશ, એ બે પોતપોતાના સ્વામીયુક્ત, અથવા પોતાના સ્વામીઓ, પોતપોતાના ઘર ઉપર બેતા હોય, તો વરને સુખ આપે છે, અથવા લગ્નનો સ્વામી નવમાંશ લગ્નમાં હોય, કે તેને બેતો હોય, તેમજ નવમાંશલગ્નનો સ્વામી લગ્નશુદ્ધિના લગ્નમાં રહ્યો હોય; કે બેતો હોય તો પણ વરને સુખ આપે છે,

॥ કન્યાને સુખકારક યોગ ॥

લગ્નશુદ્ધિના લગ્નથી અને નવમાંશલગ્નથી, સાતમા ઘરના સ્વામીઓ લગ્નમાં અને નવમાંશમાં સાતમેજ હોય, અથવા સાતમે બેતા હોય તો, કન્યાને સુખ આપે છે. તેમ ન હોય તો વરકન્યાનું મૃત્યુ કરે છે, લગ્નશુદ્ધિના લગ્નથી સાતમા ઘરનો સ્વામી નવમાંશ

લગ્નમાં સાતમા ઘરમાં હોય, અથવા નવમાંશમાં, સાતમા ઘરને જોતો હોય, અને તેજ પ્રમાણે નવમાંશમાં, સાતમા ઘરનો સ્વામી લગ્નશુદ્ધિની સાતમી રાશિમાં રહ્યો હોય, કે જોતો હોય; એમ એક બીજાના ઘરમાં યુક્તદષ્ટ હોય તો પણ કન્યાને સુખ આપે છે.

॥ હોરા જોવાની રીત ॥

સ્પષ્ટલગ્નના રાશ્યાદિકમાંથી સ્પષ્ટસૂર્યના, રાશ્યાદિક ખાદ કરતાં, આવેલા શેષ રાશ્યાદિકને ખમણા કરતાં, જે દિવસે હોરા જોવી હોય, તે દિવસનો જે વાર હોય, તે વારની શરૂઆતથી નીચે ખતાવેલા અનુક્રમ પ્રમાણે આવેલા રાશ્યાદિકના અંક જેટલી ગત હોરા જાણવી, અને તે પછીના અંકના વારની ચાલુ હોરા સમજવી, તે હોરાના સ્વામીઓ રવિ, શુક્ર, બુધ, ચંદ્ર, શનિ, ગુરુ અને મંગલ અનુક્રમે આવેલી સંખ્યાને તુલ્ય જાણવા, પાપગ્રહોના દિવસે પાપગ્રહની હોરા ખરાબ જાણવી, શુભગ્રહોના દિવસોમાં પાપગ્રહની હોરા મધ્યમ જાણવી, અને શુભગ્રહોના દિવસોમાં શુભગ્રહની હોરા હોય તો સારી સમજવી,

(હોરાનું ઉદાહરણ)

સ્પષ્ટલગ્ન રાશ્યાદિ ૧૧-૧૬-૬-૫૫ છે, એમાંથી સ્પષ્ટસૂર્યના રાશ્યાદિક ૨-૫-૫૪-૫૧ ખાદ કરતાં, આવેલાં શેષ રાશ્યાદિક ૯-૧૩-૧૨-૪ ને ખમણાં કરતાં આવેલો અંક ૬-૨૬-૨૪-૮ થયો, તે રાશિના અંક ૬-જેટલી સંખ્યાની હોરાઓ ગઈ, અને તે પછીનો અંક ૭ મો આવ્યો, તે અંક જેટલી હોરા ચાલુ જાણવી, તો શાકે ૧૮૦૫ ના જેઠ શુદ્ધ ૧૪ ના દિવસે મંગલવાર છે, તો તે મંગલવાર થઈ અનુક્રમે ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે એક પછી એક હોરા ગણતાં મંગલની હોરા ૭ સંખ્યા પ્રમાણે ગુરૂની હોરા આવી એમ જાણવું,^૧

૧-હોરયોનો અનુક્રમ, જે દિવસે, જે વાર હોય, તેની દોઝ, મુશો-દપના આગુઆગુ વારની ચરઆનથી, તેજ વારની હોરા પ્રથમ ચર ચાપ, અને તે વાર પછીથી તે વારથીજ ગણનાં એ ૬ દો વાર આવે, તેની દોરા બેસે, તે પ્રમાણે દરેક ૬ દો વારની દોરા બેસે છે, એમ જાણવું, અંકગણના કહેવા પ્રમાણે, રવિવારને દિવસે પ્રથમ રવિની દોઝ, બીજી શુક્રની, અને ત્રીજી બુધની કદી છે, એટલે રવિથી શુક્ર, ૬ દો, અને શુક્રથી બુધ, ૬ દો, એમ દરેકથી ૬ દો વાર જાણવા,

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે એક પછી એક હોરા ગણતાં, રાશિને આલુ અંક એક હોય તો મંગલની હોરા, ૨-રાશિ હોય તો રવિ, ૩-રાશિથી શુક્ર, ૪-રાશિથી બુધ, ૫-થી ચંદ્ર, ૬-થી શનિ, અને આ ઉદાહરણમાં ૬-રાશિ ગતને ૭-મી રાશિ આલુ હોવાથી લગ્નની ઇષ્ટ ધટી વખતે ગુરૂની હોરા આલુ છે, એમ જાણવું,

(હોરેશની ખીજ રીત)

મુ-વિં०—વારાદે ધટિકા દ્વિઘ્નાઃ સ્વાસહચ્છેપર્વાજિતાઃ ।

સૈકા સ્તપ્તા નગૈઃ કાલહોરેશા દિનપાત્ક્રમાત્ (૮૪)

અર્થ—જેવારે ૧વાર પ્રવેશના આરંભથી જેટલી ધડીઓ ઉપર ગ્રહની હોરા જોવી હોય, તે ધડીયોને, એથી ગુણી, જુદી જુદી મુક્તી, પછી એક જગોની બમણી કરેલી ધડીઓને ૫-થી ભાગતાં, જે શેષ આવે, તેને ખીજ જગો ઉપર મુકેલી બમણી ધડીઓમાંથી આદ કરીને ૧-અંક જોડવા, તેને ૭-થી ભાગતાં, જે શેષ રહે, તે સંખ્યા પ્રમાણે આલુ વારથી ગણતાં, જે વાર આવે તે ગ્રહની હોરા જાણવી, (૮૪)

(હોરાનું પ્રયોજન)

વારે પ્રોક્તં કાલહોરાસુ તસ્ય ધિષ્ણ્યે પ્રોક્તં સ્વામિતિથ્યંશકેઽસ્ય ।
કુર્યાદ્વિક્ શૂલાદિ ચિન્ત્યં ક્ષણેષુ નૈવોલ્લંઘ્યઃ પારિચથાપિ દંઢઃ (૮૫)

અર્થ—જે વારમાં, જે જે કૃત્યો કરવા કહ્યું છે, તે તે કૃત્યો તે તે વારની હોરામાં કરી શકાય છે, અને જે નક્ષત્રમાં જે કર્મ કરવા કહ્યું છે, તે કર્મ તે તે નક્ષત્રના સ્વામીના મુહૂર્તમાં કરવું, પરંતુ તે મુહૂર્તોમાં દિશાશૂલ વિગેરે જોવું, અને પરિદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ, (૮૫)

લગ્નેદોઃ સ્મરગે શુભાશુભસ્વગે સ્તથાધિમૃત્યુ તતો—

જ્ઞાંગોના ત્કૃતમૌર્વિકા ત્વસ્વયમૈ ર્લઙ્ઘ્યંયદાન્ધીપવઃ ।

૧—વારનો પ્રવેશ, સૂર્યોદયની સાથે થતો નથી, પરંતુ કોઈ વખત સૂર્યોદય થતા પહેલાં કે પછી થાય છે. એ જાણવાની રીત માટે અમે તરફથી જ્યો-
ક૦-અંકની પહેલી આવૃત્તિ ૧ લા બાગમાં પૃ૦ ૪૪૮ માં આપેલી છે તે જોવાથી જાણશે.

સન્સ્વિષ્ટોચ નિર્જાંશમેઽસ્તમાશ્વિલં પश्यે દરિ ઝ્યાયગૈ

સૂર્યે વા સ્વજલાદ્યકોણમશુભો વાઙ્ગં પ્રપश्यેન્ન તત્ ॥ ૩૩ ॥

અન્વય—લગ્નેદોઃ સ્મરગે શુભાશુભસ્વગે, સતિ (આધિમૃત્યુ સ્તઃ) તતઃ અઢ્ઢાંગોનાત્ કૃતમૌર્ધિકાત્ સ્વસ્વયમૈઃ લબ્ધમ્ યદા અઢ્ઢીપયઃ (તદા આધિમૃત્યુસ્તઃ) સ્વિષ્ટોચનિર્જાંશમે સન્ અસ્તમ્ અશ્વિલમ્ પश्यેત્ (તદા) વા અરિઝ્યાયગે સૂર્યે વા સ્વજલાદ્યકો-
ણમશુભઃ અઙ્ગં પ્રપश्यેત્ તત્ ન સ્યાત્ ॥ ૩૩ ॥

અન્વયાર્થ—લગ્નેદોઃ લગ્ન અને ચંદ્રથી, સ્મરગે ૭ મે રહેલો, શુભાશુ-
ભસ્વગે, સતિ શુભ કે અશુભ ગ્રહ હોય તો, (આધિમૃત્યુ સ્તઃ) સંતાપ કે
મૃત્યુ થાય છે, તતઃ તે ૭ મે રહેલા ગ્રહમાંથી, અઢ્ઢાંગોનાત્ ચંદ્ર, કે લગ્ન
રહિત કરી તેની, કૃતમૌર્ધિકાત્ કલા કરી, સ્વસ્વયમૈઃ ૨૦૦ વડે લબ્ધમ્ પ્રાપ્ત
કરે તે, યદા ત્યારે અઢ્ઢીપયઃ ૫૪ હોય, (તદા) ત્યારે (આધિમૃત્યુ સ્તઃ)
સંતાપ કે મૃત્યુ થાય છે, સ્વિષ્ટોચનિર્જાંશમે શુભ એવા, પોતાના ભિન્નગ્ર-
હની રાશિમાં, કે નવમાંશમાં, ઉચ્ચની રાશિમાં, કે ઉચ્ચના નવમાંશમાં, પોતાની
રાશિ, કે પોતાના નવમાંશમાં રહેલો, સન્ શુભગ્રહ, અસ્તમ્ ૭ મા સ્થાનને,
અશ્વિલમ્ સંપૂર્ણ, પश्यેત્ જોતો હોય, (તદા) ત્યારે, વા અથવા, અરિઝ્યા-
યગે ૧-૩-૧૧-મે રહેલો, સૂર્યે સૂર્ય હોય, વા અથવા, સ્વજલાદ્યકોણમે-
શુભઃ ૧૦-૪-૧-૯-૫ મે રહેલો શુભગ્રહ, અઙ્ગં ચંદ્રને પ્રપश्यેત્ જોતો હોય
તો, તત્ તે ભભિન્નયોગ, નસ્યાત્ ન હોય, ॥ ૩૩ ॥

॥ ભભિન્ન યોગ ॥

૩૩-સાવાર્થ—લગ્ન કે ચંદ્રથી સાતમે શુભગ્રહ હોય તો પરિતાપ
થાય, અને પાપગ્રહ હોય તો મરણ થાય, પરંતુ જો લગ્નથી સાતમે
ગ્રહ હોય તો લગ્નના સંસાદિકમાંથી સાતમે રહેલા સંસાદિક કહાડી
ગ્રેપ અંશાદિકની કલાઓ કરવી, તે કલાઓને બસોથી ભાગતાં જો
લબ્ધિ ૫૪ આવે તો મરણ કરે, તેમજ ચંદ્રથી સાતમે ગ્રહ હોય તો
ચંદ્રમાંથી તે ગ્રહને બાદ કરી તેની કલાઓને બસોથી ભાગતાં ૫૪
રહે તોજ મરણ કરે, પરંતુ તે બંનેની ૫૪ લબ્ધિ ન રહે તો લગ્નથી
અને ચંદ્રથી સાતમે રહેલો કોઇ પણ ગ્રહ ચિન્તા કે મરણ કરતો
નથી, આ યોગને ભભિન્નયોગ કહે છે.

॥ જામિત્રયોગનો ભંગ ॥

કોઈ પણ ગ્રહ પોતાની રાશિનો કે પોતાના મિત્રની રાશિનો કે ઉચ્ચનો હોય, અથવા નવમાંશમાં પણ તે પ્રમાણે હોય, એવો કોઈ પણ ગ્રહ જામિત્રયોગ કરનાર સાતમે રહેલા ગ્રહને સંપૂર્ણ દૃષ્ટિથી જોતો હોય તો,

લગ્નશુદ્ધિમાં ૩-૬-૧૧ સ્થાનોમાં સૂર્ય હોય તો,

કોઈ પણ શુભગ્રહ ૧-૪-૫-૬-૧૦ એમાંના કોઈ પણ સ્થાનમાં રહેલો ચંદ્રમાને સંપૂર્ણ દૃષ્ટિથી જોતો હોય તો, એ પ્રમાણે જામિત્ર યોગના ત્રણ પ્રકારના ભંગથી ૧૪ પ્રકારે ભંગ થાય છે,

॥ જામિત્રયોગનું ઉત્તર ॥

લગ્નરાશ્યાદિક ૩-૨-૩૨-૧૫ માંથી સાતમે રહેલા મંગલ ચંદ્રના રાશ્યાદિક ૮-૧-૪૫-૧૫ બાદ કરતાં શેષ રહેલા રાશ્યાદિક ૭-૦-૪૭-૦ ના અંશાદિક ૩૧૦ થયા તે અંશાદિકની કળાઓ ૧૨૬૪૭ થઈ, તેને બસોથી ભાગતાં લખિં ૬૩ આવી, તે આવેલી લખિં ૫૪ થી વિશેષ છે, માટે તે પુરેપુરો જામિત્રયોગ થયો જાયવો. તેજ પ્રમાણે ૨૫૪૮ચંદ્ર ૮-૧-૪૫-૧૫ માંથી ચંદ્રથી સાતમે રહેલો સૂર્ય બાદ કરતાં ૪-૧૭-૩૨-૪૧ રહ્યા, તેની કળાઓ ૮૨૫૨ થઈ, તેને બસોથી ભાગતાં લખિં ૪૧ આવી, તે લખિં ૫૪ થી ઓછી હોવાથી જામિત્રયોગ થતો નથી એમ જણવું,

(જામિત્રયોગભંગનું કલ્પિત ઉત્તર)

યોગ ૧ હો—લગ્ન કે ચંદ્રથી સાતમે રહેલો મંગલ જામિત્ર-યોગ કરે છે, ધારો કે લગ્ન મુહૂર્તસમયે લગ્નકુટલીમાં લગ્નથી અથવા ચંદ્રથી મંગલ સાતમે રહેલો છે, અને તે સાતમે કન્યારાશિનો થઈને બેઠેલો છે, તેથી તે જામિત્રયોગ કરે છે, તેવા પ્રસંગે લગ્નથી જામિત્રયોગ થયો હોય તો લગ્નમાં, અને ચંદ્રથી થયો હોય તો ચંદ્ર સાથે શુક્ર બેઠો હોય તો તે જામિત્રયોગનો ભંગ થાય છે,

યોગ ૨ જો—નવમાંશ લગ્નથી કે નવમાંશમાં રહેલા ચંદ્રથી સાતમે રહેલા મંગલથી જામિત્રયોગ થાય છે, પણ નવમાંશલગ્નમાં

દષ્ટિથી, પશ્યન્તિ જીવે છે, અન્યે ખીળઓ, ચરણોત્તરમ્ એક એક પાદ અધિક દષ્ટિથી, (પશ્યન્તિ જીવે છે), સકલાઃ પંથા ગ્રહો, યુનમ્ સાતમે, (પશ્યન્તિ દેખે છે), ક્રમાત્ અનુક્રમથી, મમ્ રાશિ, હોરા હોરા, ત્રિલવઃ દ્રેષ્યાણુ, નવાંશકઃ નવમાંશ, દ્વાદશાંશ, ત્રિંશદશાંશ, ત્રિંશદશાંશઃ ત્રિશાંશવર્ગાઃ વર્ગો (સ્યુઃ) છે, શુભજઃ શુભ ગ્રહથી થયેલો, (વર્ગઃ વર્ગ) સન્ શુભ છે, પરૈઃ ખીળ આયા-યોએ, સુહૃદઃ મિત્રનો (વર્ગઃ સન્) વર્ગ ગ્રહ, પ્રોક્તઃ કહ્યો છે, અઘ્યૂનવર્ગા ધાર શુભ વર્ગથી સહિત, તન્નુઃ લગ્ન, ન ગ્રેષ્ઠ નથી ॥ ૩૪ ॥

॥ દ્રષ્ટિની ખાખત ॥

૩૪ ભાવાર્થ--કરેક ગ્રહ પોતાના સ્થાનથી સાતમા સ્થાનપર સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જીવે છે, પોતાના ઘરથી ત્રીજે અને દસમે એક ભાગ (૦૧) દષ્ટિથી જીવે છે, તેમજ પાંચમે ને નવમે એ ભાગ (૦૧) દષ્ટિથી જીવે છે, અને ચોથા ને આઠમા સ્થાને ત્રણ ભાગ (૦૧૧) દષ્ટિથી જીવે છે,

॥ ત્રણ ગ્રહોની વિશેષ દ્રષ્ટિ ખાખત ॥

કોઈ પણ ગ્રહ જેમ સાતમા સ્થાન ઉપર સંપૂર્ણ નજર કરે છે, તે પ્રમાણે શનિ પણ સાતમા સ્થાન ઉપર સંપૂર્ણ નજર કરે છે, અને ખીળ ગ્રહો પોતાના ઘરથી ત્રીજે કે દસમે જ્યારે ૦૧ દષ્ટિથી જીવે છે, ત્યારે શનિ તે સ્થાનેને સાતમા ઘરની માફક સંપૂર્ણ નજરે જીવે છે, તેમજ ગુરૂ પાંચમા અને નવમા સ્થાન ઉપર સાતમા ઘરની માફક સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જીવે છે, અને તેજ પ્રમાણે મંગલની ચોથા ને આઠમા સ્થાન ઉપર સંપૂર્ણ નજર હોય છે,

॥ પશ્વર્ગ ખાખત ॥

મુહૂર્ત શુદ્ધિ વખતની લગ્નકુંડલી, હોરા, દ્રેષ્યાણુ, નવમાંશ, દ્વાદશાંશ, ને ત્રિશાંશ, એ કુંડલીઓના ભેગા નામને પશ્વર્ગ કહે છે,

૧ હોરા, દ્રેષ્યાણુ, સપ્તમાંશ, નવમાંશ, દ્વાદશાંશ, ત્રિશાંશ કરવાની રીત. જ્યેષ્ઠ ૧૦ આરૂતિ પહેલી પૃ. ૧૫૩ માં આપેલી છે, તેમજ લગ્ન કે ગ્રહોના રાશ્યાદિક ઉપરથી હોગદિ પશ્વર્ગની ૬ કુંડલીઓમાં લગ્ન કે ગ્રહ કોષ્ટક ઉપરથી સહેલાઈથી કરી શકાય તેની પણ અમરૂતી જ્યેષ્ઠ ૧૦ આરૂતિ પહેલી પૃ. ૧૬૧ માં આપેલી છે,

અને તેમાંની એક એક કુંડલી તે એક એક વર્ગ બાણવે, તે દરેક વર્ગમાંથી જે વર્ણના લગ્નમાં શુભચંદ્રની રાશિ હોય, તે વર્ગ શુભ બાણવે, તેવીજ રીતે કેટલાક આચાર્યોના મતથી હોરાદિ ૫૨વર્ગમાં લગ્નમાં મિત્રચંદ્રની રાશિ હોય તો પણ તે વર્ગ શુભ સમજવે, બીજા આચાર્યોના મતથી જે જે વર્ગમાં મિત્રની રાશિનું લગ્ન હોય તે તે વર્ગને શુભ બાણવા, એ પ્રમાણે ૬ વર્ગોમાંના ચાર શુભવર્ગ જે લગ્ન-શુદ્ધિમાં શુભ ન હોય તે લગ્નશુદ્ધિ લેવી નહિ,

પ્રોક્ત પ્રાગ્મદમોજમેર્કશશિનો હોરે સમેન્જાર્કયો

દૃકેદ્ પ્રાક્ સુતધર્મપો નવલવઃ પ્રોક્તઃ સ્વતોર્કશકઃ ।

શુક્રજ્ઞેજ્યયમાસૃજાં શરમુનીમાર્થેપવો યુગ્મમે

ત્રિશાંશા વિપમે ત એવ ગદિતા વ્યસ્તાથ પદ્વર્ગકાઃ ॥ ૩૫ ॥

અન્વય—પ્રાક્ ગૃહમ્ પ્રોક્તમ્, ઓજમે અર્કશશિનોઃ હોરે (સ્યાતામ્) સમે અન્જાર્કયોઃ (હોરે સ્યાતામ્) પ્રાગ્સુતધર્મપઃ દૃકેદ્ (સ્યાત્,) નવ લવઃ (પ્રાક્) પ્રોક્તઃ સ્વતઃ અર્કશકઃ (સ્યાત્) યુગ્મમે શુક્રજ્ઞેજ્યયમાસૃજામ્ (ક્રમાત્) શરમુનીમાર્થેપવઃ ત્રિશાંશાઃ (સ્યુઃ) વિપમે તે એવ વ્યસ્તાઃ (ત્રિશાંશાઃ) ચ પદ્વર્ગકાઃ ગદિતાઃ ॥ ૩૫ ॥

અન્વયાર્થ—પ્રાક્ પહેલાં, ગૃહમ્ ગ્રહોનું ધર, પ્રોક્તમ્ કહેલું છે, ઓ જમે એકી રાશિમાં, અર્કશશિનોઃ સૂર્ય ચંદ્રની, હોરે હોરાઓ, (સ્યાતામ્ થાય છે) સમે સમરાશિમાં, અન્જાર્કયોઃ ચંદ્ર સૂર્યની, (હોરે સ્યાતામ્) હોરાઓ થાય છે, પ્રાક્સુત ધર્મપઃ ૧-૫-૮ નો પતિ, દૃકેદ્ દ્રેષ્યાણો સ્વામી, (સ્યાત્ થાય છે,) નવલવઃ નવમાંસ (પ્રાક્) પહેલાં, પ્રોક્તઃ કહેલો છે, સ્વતઃ પોતાથી, અર્કશકઃ દ્વાદશાંસ, (સ્યાત્) થાય છે, યુગ્મમે સમ-રાશિમાં, શુક્ર શુક્ર, જ્ઞ યુધ, જ્ય ચર, ચમ ચાનિ, અસૃજામ્ મંગલના.

૧ હોરાદિ ૫૨વર્ગના લગ્નોના સ્વામીઓ, ન-મલગ્નના સ્વામીના જે જે વર્ગમાં મિત્રચંદ્ર થયા હોય, એવું જે જે વર્ગમાં હોય, તે તે વર્ગને મિત્રને વર્ગ બાણવે.

કે નવમાંશમાં ચન્દ્ર સાથે રહી ચોતાની રાશિ મિત્રની રાશિ, કે ઉચ્ચનો ગ્રહ જોતો હોય તો લગ્નશુદ્ધિની કુંડલીમાં મંગલથી થયેલા નમિત્રયોગનો ભંગ થાય છે, તેજ પ્રકારે વિશેષ દષ્ટિ કરનારા ગ્રહો મંગલ, ગુરુ, ને શનિ લગ્નમાં અને ચન્દ્રની સાથે નહિ રહેવા છતાં હર કોઈ ઠેકાણે રહી નમિત્રયોગ કરનારા ગ્રહને સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જોતા હોય તો પણ નમિત્રયોગનો ભંગ થયો જાયવો,

યોગ '૩' જો—એવીજ રીતે મીનરાશિનું લગ્ન હોય અને સાતમે મંગલ રહેવાથી નમિત્રયોગ થતો હોય, પરંતુ લગ્નથી ત્રીજે એટલે વૃષભ રાશિનો, લગ્નથી છઠે એટલે સિંહરાશિનો, અને લગ્નથી અગીઆરમે એટલે મકરરાશિનો સૂર્ય હોય તોપણ નમિત્રયોગનો ભંગ થયો જાયવો, તેમજ કોઈ પણ શુભગ્રહ ઉપર કહેલા લગ્નાદિ કોઈ પણ સ્થાનમાં એ પ્રમાણે ગણતાં આન્યો હોય, અને તે આવેલો શુભગ્રહ ચન્દ્રમાને સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જોતો હોય તો પણ નમિત્રયોગનો ભંગ થાય છે,

(શુભ મિત્રની રાશિનું કલ્પિત ઉ)

જન્મ કે નવમાંશમાં બુધ, વૃષભરાશિનો છે, અને બુધનો શુક્ર મિત્ર છે, તેમ શુક્ર શુભગ્રહ છે, માટે શુક્ર શુભગ્રહ હોવા છતાં બુધનો મિત્ર પણ છે, એવી રીતે જન્મકુંડલીમાં, અથવા નવમાંશ કુંડલીમાં રહેલો બુધ, શુભ મિત્રની રાશિમાં, કે શુભમિત્રના નવમાંશમાં રહેલો જાયવો, એ બુધ, નમિત્રયોગ કરનાર ગ્રહને સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જોતો હોય તો, નમિત્રયોગનો ભંગ કરે છે, માટે નમિત્રયોગનો દોષ સમજવો નહિ, તેવીજ રીતે સૂર્ય લગ્ન કે નવમાંશમાં ધનરાશિનો છે, ધનરાશિ ગુરુની છે, ને તે ગુરુ શુભગ્રહ છે, એટલે સૂર્ય પોતાના મિત્રની રાશિમાં છે, તે સૂર્ય નમિત્રયોગ કરનાર ગ્રહને સંપૂર્ણ દષ્ટિથી જુવે છે, છતાં તે સૂર્ય શુભગ્રહ નહિ હોવાથી નમિત્રયોગના દોષનો ભંગ કરી શકતો નથી, કારણ કે—તે પાપગ્રહ છે, માટે શુભમિત્રની રાશિમાં રહ્યો હોય, ને પોતે શુભગ્રહ હોય, તો નમિત્રયોગનો ભંગ કરે છે,

(જામિત્ર એકાર્ગલ અને ખાર્જુરાદિ દોષોનો અપવાદ,

મુ-ચિં૦—લગ્ના ચંદ્રા ન્મદનભવનમે સ્વેદે ન સ્યાદિહ પરિણયનમ્ ।

કિં વા વાણાશુભમિતલવગે જામિત્રં સ્યા દશુમકરમિદમ્ (૮૬)

એકાર્ગલો પગ્ગ પાત લક્ષા જામિત્રકર્તૃદયાસ્તદોષાઃ ।

નશ્યંતિ ચંદ્રાર્ક વલોપપન્ને લથેયયાઽર્કાભ્યુદયે તુ દોષાઃ (૮૭)

ઉપગ્રહસં કુરુચાલ્હિકેપુ કલિંગ વંગેપુ ચ પાતિતં મમ્ ।

સૌરાષ્ટ્રશાલ્વેપુ ચ લક્ષિતં મં ત્યજે તું વિદ્ધં કિલ સર્વદેશે (૮૮)

અર્થ—જમથી અર્થવા ચંદ્રમાથી, સાતમા સ્થાને કોઈ અહ હોયતો વિવાહ કરવો નહિ, અને નવમાંના, પંચ માં ભાગની શરૂઆતથી અશુભ દેશ આપવાનો જામિત્રયોગ થાય છે. (૮૬)

એકાર્ગલ, ઉપગ્રહ, પાત, લક્ષા, જામિત્ર, કર્તારી, અને ઉદય, અસ્ત સંબંધી દોષો, જે જમમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, બલવાન ચંદ્રને રજા હોય તો સૂર્યના ઉદયથી જેમ રાત્રિનો અધિકાર નાશ પામે છે, તેવી રીતે નાશ પામે છે, (૮૭)

ઉપગ્રહ દોષ, કુરુ, અને ખાલ્હિક, દેશમાં ત્યાગ કરવો, કલિંગ. અને વંગ (બંગાલ) દેશમાં પાતદોષ ત્યાગ કરવો, સૌરાષ્ટ્ર (કઠિયાવાડ) અને શાલ્વ-દેશમાં લક્ષાદોષનો ત્યાગ કરવો, અને વેધદોષ, બધા દેશોમાં ત્યાગ કરવો, (૮૮)

ઙ્યમ્નં કોણ મવાયુરૈનિગુરુમૂપુત્રાઃ ક્રમાત્પૂર્ણયા

દૃષ્ટ્યાન્યે ચરણોત્તરં ચ સકલાઃ પશ્યંતિ પૂર્ણં ઘુનમ્ ।

મં હોરા ત્રિલવો નવાંશક ઇનાંશ ત્રિંશદંશઃ ક્રમા-

દર્ગાઃ સન્ ગુમજઃ પરૈ સ્તુ સુહદો નાઁધ્યુન વર્ગા તનુઃ ॥ ૩૪ ॥

અન્વય—એનિગુરુમૂપુત્રાઃ ક્રમાત્ ઙ્યમ્નમ્ કોણમ્ અવાયુઃ પૂર્ણયા દૃષ્ટ્યા પશ્યન્તિ અન્યે ચરણોત્તરમ્ (પશ્યન્તિ) સકલાઃ ઘુનમ્ (પશ્યન્તિ) ક્રમાત્ મમ્ હોરા ત્રિલવઃ નવાંશકઃ ઇનાંશઃ ત્રિંશદંશઃ વર્ગાઃ (સ્યુઃ) ગુમજઃ (વર્ગઃ) સન્ પરૈ સુહદઃ (વર્ગ સન્) પ્રોક્તઃ અઁધ્યુનવર્ગા તનુઃ ન ॥ ૩૪ ॥

અન્વયાર્થ—એનિગુરુમૂપુત્રાઃ શનિ, ગુરુ, ને મંગલ, ક્રમાત્ અતુલમથી, ઙ્યમ્નમ્ ૩-૧૦ ને કોણમ્ ૯-૫ ને અવાયુઃ ૪-૮ ને પૂર્ણયા સંપૂર્ણ, દૃષ્ટ્યા

(ક્રમાત્) ક્રમથી, શર ૫, મુનિ ૭, હમ ૮, અર્થ ૫, દ્વપવઃ ૫, ત્રિશાંશાઃ ત્રિશાંશ, (સ્યુઃ) છે, વિષમે વિષમરાશિમાં, તે એવ તેજ અહો અને અંશો વ્યસ્તાઃ વિલોભ, (ત્રિશાંશાઃ) ત્રિશાંશ, ચ અને પદ્મવર્ગકાઃ પદ્મવર્ગ ગદિતાઃ કહેલા છે, ॥ ૩૫ ॥

૩૫ ભાવાર્થ—પ્રથમ રાશિઓના સ્વામી અહો કહેલા છે. તે પ્રમાણે લગ્નશુદ્ધિ કહાડવી.

હોરાની રીત—વિષમ રાશિના પહેલા ૧૫ અંશમાં લગ્ન કે અહ હોય તો તેની સૂર્યની હોરા બળુવી, એટલે લગ્ન લીધું હોય તો હોરાકુંડલીમાં સૂર્યની રાશિ સિંહલગ્ને મુકવી, ને અહ લીધો હોય તો સિંહરાશિમાં મુકવો, ને પછીના ૧૫ અંશમાં વિષમરાશિનો અહ કે લગ્ન હોય તો અંદ્રની હોરા એટલે લગ્ને અંદ્રની રાશિ કર્ક મુકવી, ને અહ હોય તો તેને પણ કર્કરાશિમાં મુકવો, ને લગ્ન કે અહ સમરાશિનો હોય તો તેમાં પહેલા ૧૫ અંશમાં અંદ્રની હોરા, એટલે કર્કમાં લગ્ન કે અહ જે સમરાશિનો હોય તે મુકવો, ને પાછલા ૧૫ અંશમાં હોય તો સૂર્યની હોરા એટલે સિંહરાશિમાં લગ્ન કે અહ મુકવો, હોરા કુંડલીમાં લગ્ન, સિંહ, અથવા કર્ક જેજ રાશિમાંનું આવે છે, ને જેજ રાશિમાં દરેક અહ પણ આવે છે, તેમાં કેતુ રાહુની સાથેજ મુકી દેવો,

દ્રેષકાણુની રીત—દરેક અહ, કે લગ્ન પહેલા ૧૦ અંશ મુખીમાં હોય તો તે અહની રાશિમાં ૧ ઉમેરવો. એટલે જે રાશિ છે, તેજ રાશિ બળુવી, ને ૧૦ થી ૨૦ અંશમાં જે હોય, તેની રાશિમાં પાંચ રાશિ ઉમેરવી, ને જે રાશિ થાય તેનો અહ મુકવો, ઉમેરતાં ૧૨ થી અધિક થાય તો ૧૨ બાદ કરીને શેષ રહે તે રાશિનું લગ્ન જોયું હોય તો લગ્ન કે અહ જોયો હોય તો અહ મુકવો, ને ૨૦ થી ૩૦ ની અંદર હોય તો તેમાં ૬ રાશિ ઉમેરી જે રાશિ આવે તે રાશિનું લગ્ન કે અહ મુકવો,

દ્વાદશાંશની રીત—દ્વાદશાંશમાં ૩૦ અંશના ૧૨ ભાગ પાડેલા છે, તે એકેકો ભાગ અંશ ૨ ને ૩૦ કળાનો થાય છે, લગ્ન કે અહના અંશાદિ બાર ભાગના કોઠામાંથી જે કોઠામાં સમાય, તેટલી

રાશિ, તે ગ્રહ કે લગ્નની રાશિમાં ઉમેરતાં જે રાશિ થાય તે રાશિનું લગ્ન કે ગ્રહ દ્વાદશાંશમાં મુકવું.

ત્રિશાંશની રીત—ત્રિશાંશમાં જે ગ્રહ કે લગ્ન વિષમરાશિમાં હોય તેના અંશ કોઠામાં વિષમરાશિના નીચેના અંશોમાં જોતાં કયા ગ્રહ આગલ સમાય છે તે ગ્રહની વિષમરાશિ જે હોય તે તે રાશિના ગ્રહ કે લગ્ન મુકવું, ને જે સમરાશિના ગ્રહો છે તે ગ્રહના અંશ કોઠામાં સમ લખેલું છે, તેના ઉપરના અંશોમાં જોતાં, જે ગ્રહ આગળ સમાય તે ગ્રહની સમરાશિનો જે ગ્રહ લીધો હોય તે મુકવો,

સંક્રાંત્યંતરહો હતાદિનગણાદાસં મપૂર્વો રવિ-

મેપા યાતમયુગ્યુતો યનલવૈ રાત્રૌ સપદ્મઃ સ ચ ।

તદ્ભોગ્યાંશનિજોદયાહતિસ્વરામાસં તથૈ વાંગતો

શુક્તાંશા કલિતેન યુક્તિવિવરગૈઃ કાલઃ સ્ફુટો મોદયૈઃ ॥૩૬॥

અન્યથા—સંક્રાંત્યંતરહોહતાત્ દિનગણાત્ આપ્તમ્ (સઃ) મેપાત્ યાતમયુક્ત મપૂર્વઃ રવિઃ (સ્યાત્) અયનલવૈઃ યુતઃ (સઃ કાર્યઃ) ચ રાત્રૌ સપદ્મઃ (કાર્યઃ) તદ્ ભોગ્યાંશ નિજોદયાહતિ સ્વરામાસમ્, (રવેઃ ભોગ્યકાલઃ સ્યાત્) તથૈવ અંગતઃ શુક્તાંશાકલિતેન યુક્તિ (રવેઃ ભોગ્યકાલઃ) વિવરગૈઃ મોદયૈઃ (યુક્તિ)—(સઃ) સ્ફુટઃ કાલઃ (સ્યાત્) ॥ ૩૬ ॥

અન્યથાર્થ—સંક્રાંત્યંતરહોહતાત્ સંક્રાંતિના મધ્યના દિવસથી ભાગે લીધેલા, દિનગણાત્ ગ્રહર્ગભુથી, આપ્તમ્ જે લખ્ધિ, (સઃ) તે મેપાત્ મેપ રાશિથી, યાતમયુક્ત ગમેલી રાશિથી યુક્ત, મપૂર્વઃ રાશ્યાદિ, રવિઃ સૂર્ય (સ્યાત્) થાય છે, અયનયુતૈઃ અયનાંશથી, યુતઃ યુક્ત, (સઃ તે સૂર્ય, કાર્યઃ કરવો), ચ અને રાત્રૌ રાત્રિમાં, સપદ્મઃ (કાર્યઃ) ૧ રાશિ યુક્ત કરવી, તદ્ ભોગ્યાંશ તેના ભોગ્ય અંશોને નિજોદયાહતિ પોતાના ઉદયથી ગુણી, સ્વરામાપ્તમ્, ગંથી ભાગવાથી જે લખ્ધિ તે, (રવેઃ ભોગ્યકાલઃ સ્યાત્) રવિનો ભોગ્યકાલ થાય છે, તથૈવ તેજ પ્રકારે, અંગતઃ લગ્નથી, શુક્તાંશા કલિતેન યુક્તિ ભોગવાએલા અંશોથી લાવેલા શુક્તકાલવડે યુક્ત કરેલો, (રવેઃ ભોગ્યકાલઃ) રવિનો ભોગ્યકાલ, પક્ષાત્મક, વિવરગૈઃ સૂર્યને લગ્નના મધ્યના અંતરમાં આવેલાં પક્ષા-

તમક, મોદયૈ: રાશિઓના ઉદય માનવડે ((યુક્) યુક્ત કરવાં, (સ:) તે. પલાતમક, સ્ફુટ: કાલ: (સ્વાત) સ્પષ્ટ ઇષ્ટકાલ હોય, ॥ ૩૬ ॥

॥ અંશાદિક સૂર્ય કરવાની રીત ॥

૩૬ લાવાર્થ—જે દિવસે જે વખતનો સૂર્ય કરવો હોય, તેના પહેલાં ગમે તેટલા દિવસ પાછલ કયા દિવસે કયા વખતે કીયા સૂર્યની સંક્રાંતિ બેસે છે, તે જોવું, તે સંક્રાંતિ બેસવાના દિવસની ઘટીપલ ધી આરંભી જે દિવસે જેટલી ઘટીએ સૂર્ય કરવો છે, તે દિવસની તેટલી ઘટીપલ સુધી સંક્રાંતિ બેસવાના દિવસથી તે દિવસ સુધી કેટલા દિવસ અને ઘટીપલ ગણ છે, તે શોધી કહાડવું, તેને ઇષ્ટદિનગણુસમૂહ કહે છે.

અને તેવીજ રીતે સંક્રાંતિ બેસવાના વખતથી તે તેજ સંક્રાંતિ ઉતરી તે પછીની બીજી સંક્રાંતિ જે વખતે બેસે ત્યાં સુધીના કેટલા દિવસો અને ઘટીપલ થાય છે, તે જોવું, તે સંક્રાંતિના “અન્તર્ગત-દિનગણુસમૂહ” જાણવા,

હવે ઇષ્ટદિનગણુસમૂહને, સંક્રાંતિદિનગણુસમૂહથી લાગી અંશાદિક ત્રણ ફલ લાવવાં, તે આવેલાં ત્રણ ફલ ચાલતી સંક્રાંતિનાં અંશાદિક થયાં, હવે રાશિ લાવવા માટે, ચાલતી સંક્રાંતિની જે રાશિ હોય, તેના પહેલાંની રાશિનો અંક, મેવથી ગણતાં જે આવે તે અંશાદિક લાવેલા ત્રણ ફલોની ઉપર રાશિ તરીકે યુક્તવું, એ રાશ્યાદિ સૂર્ય થયો,

॥ સૂર્ય ને લગ્ન ઉપરથી ઇષ્ટઘટી લાવવાની રીત ॥

જો દિવસની ઇષ્ટઘટી લાવવી હોય, તો સૂર્યમાં અયનાંશા જોડવા, અને રાત્રિની ઇષ્ટઘટી લાવવી હોય તો સૂર્યની રાશીમાં બીજી ૬ રાશિ ઉમેરી અયનાંશા જોડવા, અયનાંશા જોડતાં આવેલા અંશાદિક સૂર્યના બુદ્ધાંશ થાય છે, તે બુદ્ધાંશને ૩૦ અંશમાંથી બાદ કરતાં જે આવે તે સૂર્યના ભોગ્યાંશ થાય છે, તેજ પ્રમાણે લગ્નમાં અયનાંશા જોડતા આવેલા અંશાદિક લગ્નના બુદ્ધાંશ જાણવા, સૂર્યના ભોગ્યાંશા ઉપરથી પલાતમક ભોગ્યકાલ કરવો, અને લગ્નના બુદ્ધાંશ ઉપરથી પલાતમક બુદ્ધકાલ કરવો, હવે સૂર્યના ભોગ્યકાલમાં લગ્નનો બુદ્ધ-

કાલ ઉમેરવાથી જે પલાદિક થાય, તેમાં સાયનસૂર્ય અને સાયનલગ્ન એ બંનેની વચ્ચેની જેટલી રાશિઓ હોય, તે રાશિઓની ઉદયમા-
નની પલોને એકઠી કરી ભુકતકાલની અને લોગ્યકાલની એકઠી થયેલી
પલોમાં ઉમેરતાં જેટલી પલો થાય, તેને ૬૦ થી ભાગતાં આવેલી
લઘિધદી, અને શેષ રહી તે પલ, એ પ્રમાણે સૂર્યને લગ્ન ઉપરથી
સ્પષ્ટ ઇષ્ટ ઘટી થાય છે,

(સૂર્ય અને લગ્ન ઉપરથી દિવસની ઇષ્ટઘટી લાવવાનું ઉં)

શાકે ૧૮૩૬ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૧ ને સોમવારના દિવસે સ્પષ્ટ
સૂર્ય ૩-૧૩-૪૪-૧૬ છે, અયનાંશ^૧ ૨૩-૧૪-૧૭ છે, સૂર્યમાં
અયનાંશા જોડતાં ૪-૬-૫૮-૩૩ થયા, તે ભુકતાંશ ઠહેવાય, તેને ૩૦
માંથી બાદ કરતાં ૨૩-૧-૨૭ રહ્યા, તે લોગ્યાંશ થયા, સ્પષ્ટલગ્ન
૮-૧૯-૨૪-૬ છે, તેમાં અયનાંશા જોડતાં થયેલા અંશાદિક ૧૨-
૩૮-૨૬ લગ્નના ભુકતાંશ થયા, સૂર્યના લોગ્યાંશ ઉપરથી પલા-
ત્મક લોગ્યકાલ ૨૫૪-૨૪-૧-૨૪ થયો,^૨ અને લગ્નના ભુકતાંશ
ઉપરથી પલાત્મક ભુકતકાલ ૧૩૦-૫-૫૫-૨૪ થયો, સૂર્યના પલા-
ત્મક ૨૫૪-૨૪-૧-૨૪ લોગ્યકાલમાં લગ્નના પલાત્મક ભુકતકાલ
૧૩૦-૫-૫૫-૫૪ ઉમેરવાથી પલાદિક ૩૮૪-૨૬-૫૭-૧૮ થયા,
તેમાં સાયનસૂર્યની રાશિથી તે સાયનલગ્નની રાશીસુધીની જે જે
રાશિઓ હોય, તે તે રાશિઓના ઉદય માનની પલોનો સરવાળો
કરતાં પલો ૧૩૦૭ થઇ, તેને સૂર્યના લોગ્યકાલની અને લગ્નના ભુકત-
કાલની એકઠી કરેલી પલોમાં ઉમેરતાં પલો ૧૬૯૧-૨૬-૫૭ થઈ,
તેને ૬૦ થી ભાગતાં આવેલી લઘિધ ૨૮ તે ઘટીઓ બાજુવી, અને શેષ
રહી તે પલો બાજુવી, એટલી ઘટીપલો ઉપર મુજબનો સૂર્ય અને
લગ્ન સ્પષ્ટ આવશે એમ બાજુવું.

(સૂર્ય અને લગ્ન ઉપરથી રાત્રે ઇષ્ટકાલ લાવવાનું ઉં)

સૂર્ય રાશ્યાદિ ૩-૧૩-૪૪-૧૬ માં ૬ રાશિ જોડવાથી ૮-૧૩-
૪૪-૧૬ થયા, તેમાં અયનાંશા ઉમેરતાં ૧૦-૬-૫૮-૩૩ થયા, હવે

- ૧—અયનાંશાની રીત—જ્યોત્કંઠ આવૃત્તિ પેહેલી પૃ. ૧૧૬ માં આવેલી છે,
૨—સ્પષ્ટ સૂર્યને લગ્ન ઉપરથી ઇષ્ટઘટી લાવવા માટે સંપૂર્ણ રીત જ્યોત્કં.
૬૦ આવૃત્તિ પેહેલી પૃ. ૧૧૮ માં જણાવેલી છે. તે જોવી,

પછીની બાકીની દરેક રીત દિવસના ઇષ્ટકાલની માફકજ કરવાથી રાત્રિનો ઇષ્ટકાલ આવે છે.

લગ્નાર્કોં यदि चैकभेऽश्विवरा त्वीयोदयघ्नादीय-

ज्याप्तिः काल इनात्तनु र् यदि तनुः सूर्योदया त्पागसौ ।

કુંડેઽમઃ પરિપૂરિતે સુઘટિકા મર્ધોદયાસ્તે ન્યસે-

સ્તુત્વાઽગ્નિત્રય વાયુગા ન શુભદા પૂર્ણાગ્નિ પંચ સ્વથ ॥ ૩૭ ॥

અન્વય—લગ્નાર્કોં यदि एकभे (चेत्-तदा) अंशविवरात् स्वीयोदयघ्नात् वियज्याप्तिः कालः स्यात् यदि तनुः इनात् तनुः चेत्-असौ सूर्योदयात् प्राक् (स्यात्) अर्धोदयास्ते अंभः परिपूरिते कुंडे सुघटिकाम् स्तुत्वा न्यसेत् (सा) अग्नि त्रय वा युगाः शुभदा न अथ पूर्णा अग्निपंचसु न शुभदा स्यात् ॥ ३७ ॥

અન્વયાર્થ—લગ્નાર્કોં લગ્ન અને સૂર્ય, यदि न्ने, एकभे (चेत् तदा) એક રાશિમાં હોય તો, અંશવિવરાત્ તેઓના અંશનું અંતર, સ્વીયોદયઘ્નાત્ પોતાના ઉદયમાનને શુભવાથી, વિયજ્યાપ્તિઃ ને ૩૦ પ્રાપ્ત હશે તે કાલઃ ઇષ્ટકાલ સ્યાત્ હોય यदि न्ने तनुः લગ્ન, इनात् સૂર્યથી; तनुः चेत् એણું હોય તો, असौ आ इष्टकाल, सूर्योदयात् સૂર્યોદયથી પ્રાક્ પહેલો, (स्यात् प्राक्) अर्धोदयास्ते અર્ધ ઉદયને અર્ધ અસ્ત થતી વખતે, अंभः परिपूरिते નળથી ભરેલા, कुंडे કુંડમાં, सुघटिकाम् સારા થતી યંત્રને, स्तुत्वा સ્તુતિ કરીને न्यसेत् મુકવે, (सा) તે થતી, अग्नित्रय वायुगाः અગ્નિકોણથી ત્રણ અને વાયવ્યકોણમાં જાય તો, शुभदः न शुभ नहि अथ त्पारपछी, पूर्णा ભરેલી થતી, अग्निपंचसु આગનેવાદિ પાંચ દિશામાં કુંબે તો ન શુભદા સ્યાત્ શુભ ફળ આપતા ન હોય, ॥૩૭॥

॥ જગનને સૂર્ય, એક રાશિ ઉપર હોય ત્યારે ઇષ્ટઘટી લાવવાની રીત ॥

૩૭ પ્રમાણાર્થ—જગનને સૂર્ય એક રાશિ ઉપર હોય તો તેઓના અંશાદિકનું અંતર કરવું, એટલે વધારે અંશાદિકમાંથી થોડા અંશાદિક દહારી નાંખવા, અને તે ખોતાની રાશિના ઉદયમાનની પલેથી શુભી ૩૦ વડે ભાગી થયાદિ જે ફલ લાવવાં, તે ઇષ્ટઘટી ચાય છે, પરંતુ ને સૂર્યના અંશાદિકથી લગ્નના અંશાદિક એછા હોય તો તે આવેલી ઇષ્ટઘટી, તે દિવસના સૂર્યોદય પહેલાંની છે, એમ જાણવું,

અને લગ્નના અંશાદિકથી સૂર્યના અંશાદિક જોછા હોય તો સૂર્યોદય પછીની ઇષ્ટઘટી છે, એમ સમજવું,

(સૂર્યને લગ્ન, એકરાશિમાં હોય ત્યારે ઇષ્ટઘટી કરવાનું ઉં)

સૂર્ય, રાશ્યાદિ ૩-૮-૭-૪૫ છે, અને લગ્નના રાશ્યાદિ ૩-૭-૫-૪૨ છે, એ બેઉના અંશાદિનું અંતર કરતાં ૧-૨-૩ અંશાદિ રહ્યા તેને લગ્નની રાશિ ૩ ના ઉદયમાનની પલો ૩૩૭ થી ગુણ્યા, તો ૩૭૭-૬૭૪-૧૦૧૧ થયા, તેને ૬૦ થી ભાગવતાં, ૩૪૮-૩૦-૫૧ આવ્યા, હવે ઉપલા ફલને ૩૦ થી ભાગતાં લગ્નિ ૧૧ પલ આવી, એમાં સૂર્યથી લગ્નના અંશ જોછા છે; માટે આવેલી ૧૧ પલોને ૬૦ ઘટીમાંથી બાદ કરતાં સૂર્યોદય પહેલાંની ઇષ્ટઘટી ૫૮-૪૬ થઇ, અને સૂર્યના રાશ્યાદિથી લગ્નના રાશ્યાદિ વધારે હોય તો ૩૦ થી ભાગતાં આવેલી સૂર્યોદય પછીની પલો બાજુવી, તેને ૬૦ થી ભાગી ઘટીઓ કરવી, તે ઇષ્ટઘટી થાય છે,

॥ મુહુર્તનો સમય જોવા માટે ઘટીયંત્ર સ્થાપન કરવાની રીત ॥

ઘટી એવી હોવી કે, પુરેપુરી ૬૦ પલો થતાં એટલે ૧ ઘટીએ તેના નીચેના છિદ્રમાં પાણી ભરાવાથી પાણીમાં ડુબી જાય, એવા બનાવેલા ઘટીયંત્રને સવારમાં પૂર્વતરફ સૂર્યને જોતાં જ્યારે સૂર્યનો અરધો ભાગ આપડા દેખવામાં આવે, અથવા સંધ્યાકાલે પશ્ચિમ દિશા તરફ જોતાં અરધો સૂર્ય આથમી ચુક્યો હોય તે વખતે પાણીના ભરેલા એક મોટા વાસણના મધ્યભાગમાં 'ઘટીયંત્ર' મુકવો,

॥ ઘટીયંત્ર મુકવાથી થતું ફલ ॥

પાણીમાં ઘટીયંત્ર મુકી તુરત તે ઘટીને તપાસવી, કે તે ઘટી કઈ દિશા તરફ જાય છે, પ્રથમ અગ્નિ, દક્ષિણ, નૈરૂત્ય, અને વાયવ્ય એ ચાર દિશાઓથી જમે તે દિશામાં ફરતી ફરતી જાય તો તે અશુભ જાણવું, અને તે શિવાયની દિશાઓમાં જાય તો શુભ ફલ જાણવું, અથવા જ્યાં મુકી હોય, ત્યાં આગલજં સ્થિર રહે તો પણ શુભ સમજવું,

૧-ઘટી બનાવવાના સ્થોકો માટે જ્યોત ૩૦ આરતિ પેહેલી ૫૨ ૪૦ થી ૪૨ જુઓ,

॥ ઘટીયંત્ર પહેલી વખત પાણીમાં ડુબવાથી થતું ફલ ॥

ઘટી અગ્નિખુણાથી, પાંચ દિશાઓમાં ભરાઇને ડુબે તો તેનું ફલ અશુભ જાણવું, બાકીની દિશાઓમાં અથવા મધ્યમાં ભરાઇને ડુબે તો તેનું ફલ શુભ સમજવું, એ પ્રમાણે ચરુઆતમાં ઘટીની સ્તુતિ કરી પછી ઘટી મુકવી, ત્યારે પ્રથમ ઘટી ડુબે ત્યારેજ ફલ જોવું, તે પછી ગમે તેટલી વાર ઘટી મુકવાથી કે ડુબવાથી કંઈ પણ ફલ જોવું નહિ, જેટલી ઘટીપલે લગ્નનું મુહૂર્ત આપ્યું હોય, તેટલી ઘટીપલ કયે વખતે થશે, તે જાણવા માટે વારંવાર ઘટીયંત્ર, ઘટીએ ઘટીએ મુકવો, અને તેની નોંધ લેવી, જેટલી ઘટીની આપણને જરૂર હોય, તેટલી વખત તે ઘટીયંત્ર, સૂર્યના અર્ધહિલ્લ વખતથી કે સૂર્યના અર્ધ અસ્ત વખતથી મુકવો.

યંત્રાણાં મુખ્યરૂપાસિ વ્રહ્મણાં નિર્મિતે ઘટિ । ॥

દંપત્યોઃ શુભકાલામિહેતવે યવ શોભને (૮૯)

અર્થ—બ્રહ્માએ બનાવેલી ઘટિ, તું હરેક યંત્રોમાં મુખ્ય છે, માટે આ બીજીપુરુષને શુભફલ આપનાર થશે, (૮૯)

ગોધૂલં પદજાદિકે શુભકરં પંચાંગશુદ્ધૌ રવે-

રર્દાસ્તા ત્પરપૂર્વ તો ર્ધ ઘટિકં તત્રેન્દુમષ્ટારિગમ્ ।

સોગ્રાંગં કુજમષ્ટમં ગુરુયમાહઃ પાતમર્કક્રમં

જહ્યાદિમમુખે ડતિસંકટ દ્દં સ યૌવનાઘે કચિત્ ॥ ૩૮ ॥

અન્યય—પંચાંગશુદ્ધૌ ગોધૂલમ્ પદજાદિકે શુભકરમ્ રવેઃ અર્દાસ્તાત્ પરપૂર્વતઃ અર્ધઘટિકમ્ (ગોધૂલમ્ સ્યાત્) તત્ર અષ્ટારિગમ્ ઇન્દુમ્ સોગ્રાંગમ્ અષ્ટમમ્ કુજમ્ ગુરુયમાહઃ પાતમ્ અર્કક્રમમ્ જહ્યાત્ યૌવનાઘે આતિસંકટે કચિત્ વિમ મુખે દ્દમ્ સત્ ॥ ૩૮ ॥

અન્વયાર્થ—પંચાંગશુદ્ધૌ પંચાંગની શુદ્ધિમાં, ગોધૂલમ્ ગોધૂલધન, પદજાદિકે શુદ્ધાદિક નીચ જાતિને શુભકરમ્ શુભ કરનાર છે, રવેઃ સૂર્યના, અર્દાસ્તાત્ અર્ધાસ્ત થવાથી, પરપૂર્વતઃ પછી અને પહેલાં, અર્ધઘટિકમ્ અર્ધી ઘટી, (ગોધૂલ સ્યાત્) ગોધૂલ થાય છે, તત્ર અષ્ટારિગમ્ ૮-૬ રહેલા ઇન્દુમ્ ચંદ્રમાને, સોગ્રાંગમ્ પાપઅહો સહિત લગ્નને, અષ્ટમમ્ આઠમે રહેલા, કુજમ્ મંગલને, ગુરુયમાહઃ શુરને શનિવારને, પાતમ્ ક્રાંતિ સામ્યને, અર્કક્ર-

(ગોધૂલિક લગ્ન ને, તેમાં તજવાની બાબતો.)

મુ-ચિં-નાસ્યામૃતં ન તિથિકરણં નૈવ લગ્નસ્ય ચિંતા
નો વા વારો ન ચ લગ્નવિધિ નો મુહુર્તસ્ય ચર્ચા ।

નો વા યોયો ત મૃતિભવનં નૈવ જામિત્રદોષો

ગોધૂલિઃ સા મુનિભિરુદિતા સર્વ કાર્યેષુ શસ્તા (૧૦)

અર્થ—જો મુહુર્તમાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, યોગ કરણ, લગ્ન, નવમાંશ વિગેરેનો શુભાશુભ વિચાર કર્યો નથી, તેમજ અષ્ટમસ્થાન, અને અમિત્ર દોષ પણ નથી, એવા ગોધૂલિકલગ્નને, મુનિઓએ બધા કામમાં શુભ કહ્યું છે, (૯૦)

અર્થ—જો મુહુર્ત સમયે, શનિવારે સૂર્યાસ્ત પહેલાં, ગોધૂલિક લગ્ન શુભ છે, ગોધૂલિક લગ્નથી ૬-૮ સ્થાનો, અને લગ્નમાં અંદર હોય તો કન્યાનો નાશ થાય છે, ૧-૭-૮ સ્થાનોમાં મંગલ હોય તો વરનો નાશ થાય છે, અને ૨-૩-૧૧ આ સ્થાનોમાં અંદર હોવાથી સર્વ સુખ મળે છે, (૯૧)

(ગોધૂલિક લગ્નની શ્રેષ્ઠતા)

માગુરિઃ-ગોપૈ ચંદ્રચાહતાનાં સુરપુટદલિતા યાતિ ધૂલિર્દિનાંતે

સોદ્વાદે સુંદરીનાં વિવિધધનસુતારોગ્યસૌભાગ્યદાત્રી ।

તસ્મિન્ કાલે ન ક્લેષં ન ચ તિથિકરણં નૈવ લગ્નં ન યોગાઃ

સ્વાર્તાઃ પુંસાં સુસ્વાર્થં શમયતિ દુરિતાન્યુચ્છિન્તં ગોરજસ્તુ (૯૨)

અર્થ—સાંજની વખતે સીમાડુમાંથી જે વખતે ટોરાં ગામમાં પેસે, તે વખતને ગોરજ સમય કહે છે, એટલે તે વખતે લગ્ન કરવાથી, સ્ત્રીને સંતાતિ, આયુષ્ય, અને આરોગ્યતા મળે છે, તે સમયે લગ્ન, તિથિ, નક્ષત્ર, યોગ, કરણ, વિગેરેની જરૂર રહેતી નથી, પરંતુ આયોના પગથી ઉડેલી ધૂળથી શુદ્ધ થાય છે, (૯૨)

વ્યાઃ-કમલાજિનો સુરભિ પાદરજોમિ નિચિંતેન્વરેયદિ પરાચલમૂઠૌ ।

રંચિ રેતિ લોકજનનીજનકૌ સ્યાદિતિ તત્ત્વજાસુ ન હિ તજ્જિવિરોધઃ

અર્થ—સૂર્યના અસ્ત વખતે અને વગડામાંથી ગાયો ઘેર આવવાની વખતે ભગવાને લક્ષ્મી સાથે લગ્ન કર્યું છે, જેથી તેમનાથી ઉત્પન્ન થયેલી આ પ્રજામાં પણ તે લગ્ન અર્નિઘ (એક) છે, (૯૩)

(અગ્નિ-વિવાહ).

મુ०-ગ૦-ચંદ્રપંચાંગસંશુદ્ધૌ સૌમ્યાયનવિવાહમે

રાત્રો ગોધૂલિકે લગ્ને સ્વજ્ઞોદ્વાહઃ પ્રશસ્યતે (૯૪)

અર્થ—ચંદ્રમલ-અને પંચાંગશુદ્ધિમાં, વિવાહના નક્ષત્રેમાં, ઉત્તરાયણમાં, અને ગોધૂલિક લગ્ન વખતે-રાત્રને, અગ્નિ સાથે વિવાહ કરવો શુભ છે, (૯૪)

ના-સં૦-પ્રાચ્યાનાં ચ કલિંગાનાં મુખ્યં ગોધૂલિકં સ્મૃતમ્ ।

અભિજિત્ સર્વદેશેષુ મુખ્યં દોષવિનાશકૃત્ (૯૫)

અર્થ—પૂર્વદિશાના દેશોમાં, અને કલિંગદેશમાં, ગોધૂલિકલગ્ન મુખ્ય છે, બધા દેશોમાં-અભિજિતમુહૂર્ત, મુખ્ય અને દોષોને નાશ કરનાર છે, (૯૫)

(અભિજિતમુહૂર્ત).

મધ્યં દિનગતે માર્ગે સંકલં દોષસંચયં ।

કરોતિ દોષમભિજિતૂલરાશિ મિવાનલઃ (૯૬)

અર્થ—સૂર્ય જે વખતે મધ્યાહ્નકાલે (અપોરના ૧૨-વાગે) આવે, તે વખતને અભિજિત-મુહૂર્ત કહે છે, તે મુહૂર્ત જેમ અગ્નિ-કપાસના ઢગલાને બાંદે છે, તે પ્રમાણે બધા દોષોનો નાશ કરે છે, (૯૬)

વેદી પ્રાક્રમવળા ચતુર્વરકરા હસ્તોચ્છિતાઅપ્યસ્ય દો-

ર્જાદે દ્વિવિયુગાંગુલૈ રપચિતા સોક્તા વહિ વામતઃ ।

યસ્યાંગં યદદોઽગિનો ગદિતમે કુર્વાદિદેદો વેલં

નાલોકયં તુ વિવાહત હયરિનવાદિ પ્રાઙ્કુર્યાદિદમ્ ॥ ૨૯॥

અન્વય—પ્રાક્રમવળા ચતુર્વરકરા હસ્તોચ્છિતા અપ્યસ્ય

વેદી દોર્જાદેઃ દ્વિવિયુગાંગુલૈઃ અપચિતા સા વહિઃ વામતઃ પ્રોક્તા

૧—મુ૦-પ્ર૦-માં ગોધર્વવિવાહ, અને વૈશ્વના વિવાહમાં ગોધૂલિકલગ્ન લીધેલું છે,

યસ્ય યત્ અંગમ્ અદઃ અંગિનઃ ગદિતમે કુર્યાત્ इह इंदोઃ વલમ્ ન આલોક્યમ્ વિવાહતઃ પ્રાક્ ઝ્યરિનવાદિ इदમ્ ન કુર્યાત્ ॥ ૩૯ ॥

અન્વયાર્થ—પ્રાક્પ્રવણા પૂર્વ તરફ નમતી, ચતુર્વરકરા વરના ૪ હાથ જેટલી, હસ્તોચ્છિન્નતા એક હાથ ઉંચી, અઘ્રયસ્ય પ્રાદક્ષિણે, વેદી વેદી કરવી, દોર્ગદિઃ ક્ષત્રિયાદિકને દ્વિત્રિયુગાંગુલૈઃ ૨-૩-૪-આંગલથી, અપચિતા ઓછી, સા વેદી, બહિઃ ધરની બહાર, ચામતઃ ડાબી બાજુએ, પ્રોક્તા કહેલી છે, યસ્ય જે કર્મનું, યત્ જે, અંગમ્ અંગ, અદઃ એ કર્મ, અંગિનઃ મુખ્ય કર્મના, ગદિતમે કહેલા નક્ષત્રોમાં, કુર્યાત્ કરવું, इह અહિં, इंदोઃ ચંદ્રમાનું, વલમ્ બલ, ન આલોક્યમ્ ન જોવું, વિવાહતઃ વિવાહથી, પ્રાક્ પહેલાં, ઝ્યરિન-વાદિ ૩-૬-ને-૯-દિવસે, इदમ્ વિવાહનું અંગીકૃત કર્યાં, ન કુર્યાત્ ન કરવું, ॥ ૩૯ ॥

॥ વિવાહની વેદી કરવાની રીત ॥

૩૯ લાવાર્થ—વરના ચાર હાથ જેટલી લાંબીને, પહોળી, પૂર્વદિશા તરફ જરા નીચી, અને ધરની ડાબી બાજુએ, એવી પ્રાદક્ષિણા માટે ચતુરશ્ર વેદી કરવી, તે વેદી, લંગાઈ, પહોળાઈને ઉચાઈમાં, પ્રાદક્ષિણી વેદીના પ્રમાણ કરતાં, ક્ષત્રિએ, ૨ આંગલ, વૈશ્યે ૩ આંગલ-અને શૂદ્રે ૪ આંગલ-ઓછી કરવી,

જે જે મોટા કામના અંગીકૃત-નાનાં કામો કરવાં હોય, તે કામો મોટા કામમાં-જે નક્ષત્રાદિક કહ્યાં છે, તે નક્ષત્રાદિકમાં કરવાં, અને તે નાના કામોમાં-ચંદ્રબલ જોવાની ખીલકુલ જરૂર નથી, અને વિવાહના અંગે-નાનાં નાનાં જે કામો કરવાં હોય-તે વિવાહના દિવસથી-પહેલાં-૩-૬-૯-૯ મા દિવસમાં કરવાં નહિ, પણ તે શિવાયના દિવસમાં કરવાં,

૧—સ્વલ્પાવકાશનિલયે હૃન્નમાનં સમાશ્રયેત્ ।

ધરના આંગલ જગ્યાનો સંકેત હોય તો ઉપર જતાવેલા માપથી જોછો માપ લેઈને પણ વેદીકા કરી શકાય છે. તેમજ વરના હાથનો માપ લેવાને કહેલું છે. જતાં જગ્યાના સંકેતમાં કન્યાના હાથનો પણ માપ લેઈ શકાય છે,

૨—પ્રહ્લં વિગેરે અનાજનું-દરાવડું, ખંડાવડું, લોપડું, યુનો, રંગ, ધ્વજ, વિગેરેથી ધરને શુભમારવું. ચંદ્રવા વિગેરેનું બાંધવું, લાકુ-માપડ-ચટની-અથાણું-વિગેરે બાંધવું, જવારા વાવવા, મંડપ અને વેદિકાનું બનાવવું,

(વેદીનું પ્રમાણ-અને મંડપ વિસર્જનની દિનચુદ્ધિ).

મુ०-ચિં०-હસ્તોચ્છ્રાયા વેદહસ્તૈઃ સમંતાં તુલ્યા વેદી સન્નતો વામભાગે
યુગ્મે ઘસ્ટે પૃથ્વીને ચ પંચ સપ્તાહે સ્યાન્મંડપોદ્ધાસનં સત્ (૧૭)

અર્થ—એક હાથ ઉંચી-અને ચારે તરફ-ચાર હાથ સમાન-એવી
આઠલી ધરની ડાબી બાજુએ કરવી, અને તથા પછી-છઠ્ઠા દિન શિવાયના
સમદિનોમાં-અને પાંચમે તથા સાતમે દિવસે મંડપનું વિસર્જન કરવું કહે છે, (૯૭)

(મંડપમાં સ્તંભપ્રતિષ્ઠા (થાંભલી ડાઘવા વિષે).

સૂર્યેંગના સિંહઘટેષુ શૈવે સ્તંભોઽલિકોદંડમૃગેષુ વાયૌ ।

મીનાજકુંભે નિર્ઋતૌ વિવાહે સ્યાપ્યોઽગ્નિકોણે વૃષયુગ્મકર્કે (૧૮)

અર્થ—સિંહ, કન્યા, તુલા, રાશિનો સૂર્ય હોય તો-ઈશાન કોણમાં, વૃશ્ચિક,
ધન, મકરનો હોય તો, વાયવ્યકોણમાં, કુંભ, મીન, ને મેષનો હોય તો-નેશ્વ-
કોણમાં, અને વૃષભ, મિથુન, કર્કનો સૂર્ય હોય તો-અગ્નિકોણમાં-વિવાહમંડપમાં
સ્તંભસ્થાપના કરવી, (૯૮)

(હાથના પ્રમાણની સમજ).

માર્કંડેયઃ—પરમાણુઃ પરં સૂક્ષ્મં ત્રસરેણુ યદીરજઃ ।

વાલાગ્રં ચૈવ લિક્ષા ચ ચૂકા ચાય યવોદરમ્ (૧૯)

ક્રમાદશગુણાનાહુ ર્યવાનામદ્વતોગુલમ્ ।

પદંગુલં પદં તચ વિતસ્તિ દ્વિપદં સ્મૃતા (૧૦૦)

દ્વિવિતસ્તી તથા હસ્તો માર્કંડેયમુનીરિતઃ ।

કર્તુર્દક્ષિણહસ્તસ્ય મધ્યમાંગુલિપર્વણઃ (૧૦૧)

અર્થ—પરમાણુ અત્યંત-મૂઠ્ઠા હોય છે, પૃથ્વી નારજઃકણુને ત્રસરેણુ,
ચાળના અગ્રભાગને લિક્ષા, આઠ લીક્ષાની એક મુકાને આઠ મુકાનો એકપદ
ચાય છે-ને-આઠ યવોને-અંગુલ, ૬-અંગુલને પદ, બે પદને-વિતસ્તિ, અને બે
વિતસ્તી (બે વેંત-) ને એક હાથ કહે છે, એ પ્રમાણે જમણા હાથની મધ્યમા
(ત્રીજી) આંગળી સુધી માપ લેવાનું માર્કંડેય મુનિ કહે છે, (૯૯-૧૦૦-૧૦૧)

૧—પીયૂષધારા-માં વિશેષ બાબત કહેલી છે કે-મંડપમાં-૧૬-હાથનો
આપ વધારે સારો, ૧૨-હાથનો મધ્યમ, અને ૮-હાથનો કનિષ્ઠ છે, તે હાથનો
માપ-જનોષમાં-જટક, વિવાહમાં-કન્યા, તેમજ બીજા શુભકામેમાં-યજમા-
નના હાથનો લેવો,

લગ્નાદષ્ટિદિનાંતતઃ સમમુનીષ્વંકયુપૂર્ધ્વં ત્વયુ-

ગ્ધસ્ટે માસ્યપિ હાયને શરમિતા દ્વર્ષાત્પરં સ્વેચ્છયા ।

વૈફામાર્ગસિતે જગુઃ શ્રુતિયુગોદ્ગાહર્ષચિત્રાશ્વિની-

જ્યક્ષેં શ્રાનવમંદિરે નિશિ વધૂસંવેશમંગે સ્થિરે ॥ ૪૦ ॥

અન્વય—લગ્નાત્ આષ્ટિદિનાન્તતઃ સમમુનીષ્વંકયુપુ ઊર્ધ્વમ્
તુ અયુગ્ધસ્ટે માસિ હાયને અપિ શરમિતાત્ વર્ષાત્ પરં સ્વેચ્છયા
વૈફામાર્ગસિતે શ્રુતિયુગોદ્ગાહર્ષચિત્રાશ્વિનીજ્યક્ષેઃ અનવમંદિરે સ્થિરે
અંગે નિશિ વધૂસંવેશમ્ જગુઃ ॥ ૪૦ ॥

અન્વયાર્થ—લગ્નાત્ વિવાહ પછી, અષ્ટિદિનાન્તતઃ ૧૬ દિવસની વચમાં
સમમુનીષ્વંકયુપુ એકી દિવસોમાં, ૭-૫-૮ એ દિવસોમાં, ઊર્ધ્વમ્ તે ઉપરાંતના
અયુગ્ધસ્ટે એકી દિવસે, માસિ એકી માસમાં, હાયને અપિ એકી વર્ષમાં પણ, શરમિ-
તાત્ વર્ષાત્ પરમ્ પાંચ વર્ષની પછી, સ્વેચ્છયા પોતાની ઇચ્છા હોય ત્યારે, વૈફા-
માર્ગસિતે વૈશાખ, ફાગણ, માર્ગશીર્ષ, એ માસોના શુકલપક્ષમાં શ્રુતિયુગ શ્રવણ,
ને ધનિષ્ઠા, જહ્વાહર્ષ વિવાહનાં નક્ષત્રો, ચિત્રાચિત્રા, આશ્વિની અશ્વિની, જ્યક્ષેઃ-
પુષ્ય એ નક્ષત્રોમાં, અનવમંદિરે બુદ્ધા ધરમાં, સ્થિરે અંગે સ્થિર લગ્નમાં,
નિશિ રાત્રે, વધૂસંવેશમ્ વધૂપ્રવેશ, જગુઃ કહે છે, ॥ ૪૦ ॥

॥ વધૂપ્રવેશ મુદ્દત્ત ॥

૪૦ ભાવાર્થ—લગ્ન થયા પછી-૧૬ દિવસની અંદરના કોઈ પણ
એકી દિવસોમાં-અને એકી દિવસોમાંના-૫-૭-ને-૮ મા દિવસોમાં-
કન્યાને પહેલાં સાસરે મોકલવી શુભ છે, જે ૧૬ દિવસ પછી-કન્યા
સાસરે જાય તો એકી દિવસોમાં-અને એક માસ પછી જાય તો એકી
માસોમાં-તે માસોમાં એકી દિવસની જરૂર નથી, તેમજ ૧ વર્ષ
પછી-૫, વર્ષની અંદર-પહેલાં સાસરે જાય તો એકી વર્ષમાં જવું,
તે વખતે એકી માસ કે એકી દિવસ જોવાની જરૂર નથી, પાંચ વર્ષો
વિતી જાય-ને તે પછી સાસરે જવાનો પ્રસંગ આવે તો-પોતાની
ઇચ્છા હોય તે વખતે જવું, તે વખતે ઉપલી બાબતો જોવાની કંઈ
જરૂર નથી-પણ તેને માટે નીચે પ્રમાણે મુદ્દત્ત જોઇને જવું,

માગશીર, ફાગણ, વૈશાખ, એ માસો, અજવાળીયું, અશ્વિની,
પુષ્ય, ચિત્રા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, વિવાહનાં નક્ષત્રો, રાત્રિએ, અને સ્થિર

લગ્નમાં, સાસરે જવું શુભ છે, કન્યાએ નવા કરેલા ઘરમાં-પહેલાં જવું નહિ,

નારદઃ—આરમ્ભોદ્વાદિવસા ત્પષ્ટે વા પ્યષ્ટમે દિને ।

વધૂપવેશઃ સંપત્યૈ દશમેઽથ સમે દિને (૧૦૨)

અર્થ—વિવાહના દિવસથી આરંભીને-બેકી દિવસોમાં, નવીન પરણી શ્રીએ-પહેલવહેલો, સ્વામીના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો, તેમાં પશુ-૬-૮-૧૦-એ દિવસોમાં પ્રવેશ કરે તો સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, (૧૦૨)

સંગ્રહે—વિવાહમારમ્ય વધૂપવેશો યુગ્મે દિને પોઢશવાસરાંતઃ ।

ઝઘર્ષે તત્તોઽઘ્દેઽયુજિ પંચમાંતં પુનઃપરંસ્તાન્નિયમો ન ચાસ્તિ (૧૦૩)

અર્થ—વિવાહથી આરંભીને ૧૬-દિવસની અંદરના બેકી દિવસોમાં પ્રવેશ કરવાનો કદો છે, તે ઉપરાંત દિવસો થયા હોય તો- એકી વર્ષોમાં જવું. એ નિયમ પાંચ વર્ષ સુધી જાણવો, ત્યાર પછી બેકી વર્ષોમાં જવાને હરકત નથી, (૧૦૩)

ધર્મશાસ્ત્રે—સમે વર્ષે સમે માસે યદિ નારી ગૃહં વ્રજેત્ । :

આયુષ્યં દરતે મર્તુઃ સા નારી મરણં વ્રજેત્- (૧૦૪)

અર્થ—લગ્ન થયા પછી-પાંચ વર્ષની અંદર-બેકી વર્ષ-અને બેકી માસમાં, શ્રી પરણ્યા પછી સાસરે જાય તો, પોતાના સ્વામીનું આયુષ્ય નાશ કરે છે, અને પોતે મરણ પામે છે, (૧૦૪)

વ્યવહારતત્ત્વે-પૌષ્ણાત્કમાચ શ્રવણાચ યુગ્મે હસ્તત્રયે મૂલમધોત્તરાસુ ।

પુષ્પે ચ મૈત્રે ચ વધૂપવેશો રિક્તેતરે વ્યર્કકુમે ચ સતઃ (૧૦૫)

અર્થ—-૪-૯-૧૪-શિવાયની તિથિઓ, રવિને મંગલ સિવાયના વારો, અધિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ-કા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, ઉ-યા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ઉ-ભા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં, વધૂપવેશ-શુભ જાણવો, (૧૦૫)

૧—પીચૂપધારા-ટીકા—કેટલાક દેશોમાં-ખુંડ-અને શનિવાર-આ મુહૂર્તમાં લેતા નથી-તેનું કારણ-કેટલાક રિધિઓ એમ જતાવે ■ કે-ને અને વાર-નયું સક છે,

વાદરાયણઃ—સ્વભવનપુરપ્રવેશે દેશાનાં વિભ્રમે તથોદ્વાહે ।

નૂતનવધ્વાગમને પ્રતિશુક્રો નૈવ દ્રુપયતિ (૧૦૬)

અર્થ—પોતાના ગામમાં પ્રવેશ કરવો, મુસાફરી, લગ્ન, અને નવીન પર-
ણી સ્ત્રીના આવવામાં—સન્મુખ રહેલા—શુક્રનો દોષ નથી, (૧૦૬)

કયોર્વિ—આદિત્યદૈત્યાર્ચિતપાદપુષ્કરૌ હિતૌ તુ નૈત્યાદિહંસલીનગ્ ।
સ્વગોપરાગો હરિગો હરિપ્રિયો દીપોત્સવસ્ત્રીગૃહવેશને હિતઃ (૧૦૭)

અર્થ—પરણ્યા પછી—દીપોત્સવી (દીવાલી)ના સંમયે સ્ત્રીને—પતિને ઘેર
જતાં—શુક્ર—શુક્ર—અસ્તાના હોય તો—તે દોષ ગણાતો નથી, તેમજ સિંહશશિનો
શુક્ર હોય તો પણ—દોષ સમજવો નહિ, (૧૦૭)

ઉદ્વાહાત્પ્રથમે શુચૌ यदि वसेद्भर्तु गृहे कन्यका

हन्यां तज्जननीं क्षये निजतनुं ज्येष्ठे पतिज्येष्ठकम् ।

पौषे च श्वशुरं पतिं च मलिने चैत्रे स्वपित्रालये

तिष्ठन्ती पितरं निहन्ति न भयं तेषामभावे भवेत् ॥ ૪૧ ॥

અન્વય—ઉદ્વાહાત્ પ્રથમે શુચૌ યદિ કન્યકા ભર્તુઃ ગૃહે વસેત્
(ચેત્) તજ્જનનીમ્—(હન્યાત્) ક્ષયે નિજતનુમ્ જ્યેષ્ઠે પતિજ્યેષ્ઠકમ્
પૌષે શ્વશુરમ્ ચ મલિને પતિમ્ હન્યાત્ ચ ચૈત્રે સ્વપિત્રાલયે તિષ્ઠન્તી.
પિતરમ્ નિહન્તિ તેષામ્ અભાવે ભયમ્ ન ભવેત્ ॥ ૪૧ ॥

અન્વયાર્થ—ઉદ્વાહાત્ વિવાહ થયા પછી, પ્રથમે પહેલા, શુચૌ અષા-
ઢમાસમાં, યદિ જો, કન્યકા કન્યા, ભર્તુઃ—સ્વામીના, ગૃહે પરમાં, વસેત્
(ચેત્) રહે તો, તજ્જનનીમ્ પોતાની સાસુને, (હન્યાત્ હણે છે,) ક્ષયે
ક્ષય માસમાં, નિજતનુમ્ પોતાના શરીરને, જ્યેષ્ઠે જ્યેષ્ઠમાસમાં, પતિજ્યેષ્ઠકમ્
પોતાના જોડને, પૌષે પૌષમાસમાં, શ્વશુરમ્ સાસરાને, ચ અને મલિને મલમાસમાં
પતિમ્ સ્વામીને, હન્યાત્ નાશ કરે છે, ચ અને, ચૈત્રે ચૈત્રમાસમાં સ્વપિત્રાલયે
પોતાના આપના ઘેર, તિષ્ઠન્તી રહેતી, પિતરમ્ આપને, નિહન્તિ નાશ કરે છે
તેષામ્ તેઓના, અભાવે અભાવમાં, ભયમ્ ભય ન ભવેત્ નથી, ॥ ૪૧ ॥

॥ વધુપ્રવેશમાં માસનું ફલ ॥

૪૧ ભાવાર્થ—લગ્ન થયા પછી અષાઢ માસમાં—કન્યા—
પહેલાં પોતાના સ્વામીને ઘેર જાય તો પોતાની સાસુનો, ક્ષયમાસમાં

જાય તો પોતાનો, જ્યેષ્ઠમાં જાય તો પોતાના જેઠનો, પૌષમાં જાય તો સાસરાનો, અધિક માસમાં જાય તો સ્વામીનો નાશ કરે છે, અને પરપુષા પછી સાસરે ગયા વિના-ચૈત્રમાસમાં જો કન્યા-પિતાને ત્યાં રહેતો પિતાનો નાશ કરે છે, પરંતુ ઉપલા માસોમાં-સ્વામીના ઘેર જવાથી જેનો જેનો નાશ થાય છે, તે તે માણસોની હુયાતી ન હોય તો તે તે માસોમાં જવાની હરકત નથી તેમ બાકીના માસો તો સારાજ છે,

(ખીજ વાર સાસરે જવાનું. મુ.)

મુ.૦ચિ.૦-ચરેદયૌજહાયને ઘટાલિમેપમે ર્વા

સ્વીજ્યશુદ્ધિયોગતઃ શુભગ્રહસ્ય વાસરે ।

નૃયુગ્મમીનકન્યકાતુલાટ્ટપે વિલગ્નકે

દ્વિરાગમં લઘુધ્રુવે ચરેજ્જપે મૃદુદ્ધુભિઃ (૧૦૮)

અર્થ—૦૧-મર્ગથી આરંભીને વિપમન- (એકી) વર્ષમાં, મેષ, વૃશ્ચિક, ને કુંભ-સંક્રાંતિઓમાં, શુભગ્રહના વારોમાં, લઘુ-ધ્રુવ-ચર-મૃદુ-સંક્રાંતિના નક્ષત્રો, અને મૂલનક્ષત્રમાં, વૃષભ, મિથુને, કન્યા, તુલા, અને મીનરાશિના લગ્નમાં, ગુરુ શુક્રની શુદ્ધિમાં, પરજોડી કન્યાને, ખીજ વાર સાસરે મોકલવી શુભ છે (૧૦૮)

(ત્રીજી વાર સાસરે જવાનું મુદ્દત)

મુ.૦પ્ર.૦-આદિત્યહસ્તેજ્જ્યમુગાશ્વિમૈત્રે તથા શ્રવિષ્ઠા સ્વપિ વાતપિચ્ચે વધ્વા સ્વતીપે ગમને મશસ્તં સ્યાદ્યોગિની શલતમો વિશુદ્ધૌ (૧૦૯)

અર્થ—રવિવાર, અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, મધ્ય, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, શ્રવણ, અને રેવતી, એ નક્ષત્રો સ્ત્રીને ત્રીજી વખત સાસરે જવામાં શુભ છે, પરંતુ તે મુદ્દતમાં યોગિની અને દિશાચૂત જોવું, (૧૦૯)

વિવાહે ગુરુશુદ્ધિય શુભશુદ્ધિ દ્વિરાગમે ।

ત્રિગમે રાહુશુદ્ધિય ચંદ્રશુદ્ધિયતુર્ગમે (૧૧૦)

અર્થ—કન્યાના વિવાહમાં-ગુરુશુદ્ધિ, ખીજ વખત સાસરે જતાં-શુક્રશુદ્ધિ, ત્રીજી વખત સાસરે જવામાં-રાહુશુદ્ધિ, અને ચોથી વખતે સાસરે જતાં-ચંદ્ર-શુદ્ધિ જોવાય છે, (૧૧૦)

શુદ્રાત્પેષુ પુનર્ભવા પરિણયઃ મોક્તો વિવાહોક્તમૈ

નાલોચયં તિથિમાસવેધમૃગુજેજ્યાસ્તાદિ તત્તાર્કમાનુ ।

ત્રિઙ્ગ્યક્ષેપુ મૃતિર્ધનં મૃતિમૃતી પુત્રા મૃતિ દુર્ભગં -

શ્રીરૌન્નત્યમથો ધૃતીશકૃતતત્ત્વક્ષે ઽત્યયઃ સામિજિત્ ॥૪૨॥

અન્વય—શૂદ્રાન્ત્યેષુ પુનર્મવા પરિણયઃ વિવાહોક્તમૈઃ પ્રોક્તઃ

તત્ર તિથિમાસવેધમૃગુજેજ્યાસ્તાદિ ન.આલોક્યમ્ અર્કમાત્ ત્રિઙ્ગ્ય-
ક્ષેપુ મૃતિઃ ધનમ્ મૃતિમૃતી પુત્રાઃ મૃતિઃ દુર્ભગમ્ શ્રીઃ રૌન્નત્યમ્
અથો ધૃતીશકૃતતત્ત્વક્ષે સામિજિત્ અત્યયઃ ॥ ૪૨ ॥

અન્વયાર્થ—શૂદ્રાન્ત્યેષુ શુદ્ધ અને અન્ત્ય જાતિમાં, પુનર્મવા પુનર્ભૂ
પરિણયઃ વિવાહ, વિવાહોક્તમૈઃ વિવાહમાં કહેલા નક્ષત્રોવડે પ્રોક્તઃ કહેલો છે,
તત્ર તે પુનર્જનમાં, તિથિમાસવેધમૃગુજેજ્યાસ્તાદિ તિથિ, માસ, વેધ,
શુક્ર, અને શુક્રનો અસ્ત વિગેરે, ન આલોક્યમ્ ન જોવું, અર્કમાત્ સૂર્યના
નક્ષત્રથી, ત્રિઙ્ગ્યક્ષેપુ ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રોમાં અનુક્રમે, મૃતિઃ મરણ, ધનમ્ ધન,
મૃતિમૃતી મરણ-મરણ, પુત્રાઃ પુત્ર, મૃતિઃ મરણ, દુર્ભગમ્ રોગી, શ્રીઃ
લક્ષ્મી, રૌન્નત્યમ્ ઉત્તતિ થાય, અથો હવે, ધૃતીશકૃતતત્ત્વક્ષે ૧૮-૧૧-૪-૨૫
એ નક્ષત્રોમાં, સામિજિત્ અભિજિત સાથે ગણતાં, અત્યયઃ નાશ થાય છે ॥૪૨॥

॥ પુનર્વિવાહનું મુહૂર્ત ॥

૪૨ લાવાર્થ—શુદ્ધો-અને ધોળી માચી, વિગેરે-હલકી વર્ણ
વિવાહમાં કહેલા નક્ષત્રોમાં પુનર્વિવાહ-(નાતેર્) કરવું, તે પુન-
ર્વિવાહમાં-માસ-તિથિ-વેધ-શુક્ર શુક્રનો અસ્ત-વિગેરે જાણતો
જોવાની જરૂર નથી,

॥ તેમાં જોવાતો પ્રક્રમ ॥

સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી-દિનનક્ષત્ર સુધી-અભિજિત શિવાય ગં-
ણતાં-પહેલા ત્રણ નક્ષત્રોમાં મરણ-ખીનમાં ધનલાભ-ત્રીજા, ચોથામાં
મરણ-પાંચમામાં પુત્રલાભ-છઠ્ઠામાં મરણ-સાતમામાં સ્ત્રીના ગુપ્તભા-
ગમાં બિગાડો-આઠમામાં ધન-અને નવમામાં ચઢતી થાય છે,

॥ ૩૬૫૨શુદ્ધિ ॥

સૂર્યના નક્ષત્રથી-અભિજિત સાથે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં
૪-૧૧-૧૮-૨૫ એ નક્ષત્રો આવે તો મૃત્યુ થાય, બાકીનાં નક્ષત્રો
શુભ જાણવાં, પુનર્વિવાહમાં પ્રક્રમને ૩૬૫૨-ખંડેમાં શુભનક્ષત્ર
આવે ત્યારે પુનર્વિવાહ કરવો,

॥ લગ્નમાં દોષો ન લેવા જાણત. ॥

ઉત્પાતાન્સહપાતદગ્ધતિથિમિ દુષ્ટાંથ યોગાંસ્તથા

ચંદ્રેયોગનસામથાસ્તમયનં તિથ્યાઃ ક્ષયર્દી તથા ।

ગદાતં ચ સચિષ્ટિ સંક્રમદિનં તન્વંશપાસ્તંતથા

તન્વંશેશવિધૂનથાદિરિપુગા ન્યાપસ્ય વર્ગાસ્તથા (૧૧૧)

સેંદુકૂરસ્વગોદયાંશમુદયાસ્તાશુદ્ધિચંડાયુધાન્

સ્વાર્જૂરં દશયોગયોગસહિતં જામિત્રલચાવ્યધમ્ ।

ચાળોપગ્રહપાપકર્તરિ તથા તિથ્યુસચારોત્થિતં

દુષ્ટં યોગ મથાર્થયામકુલિકાચાન્યારદોષા નપિ (૧૧૨)

કૂરાક્રાંતવિમુક્તમં ગ્રહણમં યત્કૂરગંતવ્યમં

ત્રેધોત્પાતહતં ચ કેતુહતમં સંધ્યોદિતં મં તથા ।

તદ્વચ્ચગ્રહમિન્નયુદ્ધગતમં સર્વાનિમા ન્સંત્યજે-

દુદ્ધાદે શુભકર્મસુ ગ્રહકૃતાન્ લગ્નસ્ય દોષા નપિ (૧૧૩)

અર્થ—ઉત્પાત, મહાપાત, દગ્ધાદિતિથિ, દુષ્ટયોગ, ચંદ્ર, ગુરુ, શુક્રના અસ્તની તિથિ, અને પ્રહી, ક્ષય અને વૃદ્ધિતિથિ, ત્રણ પ્રકારનો મંડાંત, બદા સંક્રાંતિ, દિનગ્રમ, અને નવમાંસના સ્વામીનો અસ્ત, ચંદ્ર ૧-૮-૨થાનોમાં અથવા પાપગ્રહના વર્ગમાં હોય, પાપગ્રહોસહિત ચંદ્ર, સગ્નનો સ્વામી, નવ-માંસનો સ્વામી, હિલ્ય અસ્તની શુદ્ધિ, ચંડાકુધ, ખાજૂર, વ્યાખાત આદિ દોષો, દશદોષો, મુતિદોષ, જામિત્ર, સતા, વેધ, જાણુપંચક, ઉપગ્રહ, કર્તારી, અને નિધિ, વાર, નક્ષત્રથી થયેલો દુષ્ટયોગ, વારવેલા દોષ, કુસિક, અને વારદોષ, આ બધા દોષો વિવાદાદિ શુભકાર્યોમાં લેવા નહિ, જે નક્ષત્ર પાપગ્રહોથી મુક્ત, અથવા પાપગ્રહોએ ભોગવેલું હોય, મૂર્ધ-ચંદ્રના ગ્રહજનું નક્ષત્ર, જેમાં પાપગ્રહ જવાનો છે એવું નક્ષત્ર, ત્રણ ઉત્પાત નક્ષત્ર, કેવુના હિલ્યનું નક્ષત્ર, મૂર્ધાનાનું વખતે ભેસનું નક્ષત્ર, મૂર્ધ નક્ષત્રથી ચોદમું નક્ષત્ર, ગ્રહોથી બેઠ પામેલું અને ગ્રહોના મુદ્ધનું નક્ષત્ર, સગ્નસંજ્ઞાથી દોષો, આ બધા દોષો-વિવાદાદિ શુભકાર્યમાં અવરજ મેંવા નહિ, (૧૧૧-૧૧૨-૧૧૩)

મુક્તપૈવ મુતા મુપોપિતનરો દદાથ સાચિત્રિકા-

મારબ્ધોત્સવકે યદા જનિમૃતી સ્પર્શા સ્વગોત્રે જનિન્દ્ર ।

સાંગં તં વિદધીત વાજમપરેઽ સ્માદારભે સ્પૂર્વતો

યજ્ઞોદ્વાહનચૌલમૌજિકમહઃસુ સ્વર્ગદિકૃત્રિત્રિપુ ॥ ૪૩ ॥

અન્યથા—ઉપોપિતનરઃ શુક્તાય એવ સુતામ્ ચ સાવિત્રિકામ્
દદ્યાત્ યદા આરબ્ધોત્સવકે સ્વગોત્રે ક્વચિત્ જનિમૃતી સ્વાતામ્
તદા સાંગમ્ તમ્ વિદધોત્ અપરે વાજમ્ અસ્માત્ યજ્ઞોદ્વાહનચૌલમૌ-
જિકમ્ સ્વર્ગદિકૃત્રિત્રિપુ અહઃસુ આરભેત્ ॥ ૪૩ ॥

અન્યથાર્થ—ઉપોપિતનરઃ ઉપવાસ કરેલા પુરૂષે, શુક્તાય એવ જમેલા-
નેજ, સુતામ્ કન્યાને, ચ અને સાવિત્રિકામ્ ગાયત્રીને, દદ્યાત્ આપવી, યદા
ન્યારે, આરબ્ધોત્સવકે આરંભ કરી ચૂકેલા માંગલિક કામમાં, એવા, સ્વગોત્રે
પોતાના ગોત્રમાં, ક્વચિત્ કોઈ કોણે, જનિમૃતી જન્મ-મરણ, સ્વાતામ્
થાય, તદા ત્યારે સાંગમ્ પરિપૂર્ણ, તમ્ તે કર્મને, વિદધીત કરવું, અપરે, બીજા
ગોત્રવાલાઓએ વાજમ્ રસોઈ કરવી, અસ્માત્ યજ્ઞાદીના નિશ્ચય દિવસ પહેલું,
યજ્ઞોદ્વાહનચૌલમૌજિકમ્ યજ્ઞ, વિવાહ, યોગ, જનોઈ, વિગેરે કર્મો સ્વર્ગવિક્ર-
ત્રિત્રિપુ ૨૧-૧૦-૩-૩-એ, અહઃસુ દિવસોમાં આરભેત્ આરંભવું, ॥ ૪૩ ॥

॥ લગ્નસંબંધી કેટલોક શાસ્ત્રાર્થ. ॥

૪૩ લાવાર્થ—કન્યાદાન આપનારે ઉપવાસ કરી જમેલા વરને
કન્યાદાન આપવું, તેજ પ્રમાણે જનોઈ દેતી વખતે—ગાયત્રીમંત્રનો
ઉપદેશ આપનાર શુરૂએ જમેલા બટુકને ગાયત્રીમંત્ર આપવો, કોઈ
પણ શુભકાર્યોમાં ગણપતિનું સ્થાપન (કાર્યનો આરંભ) થયા પછી
પોતાના નજીકના ગોત્ર (પિતૃઓ) માં કોઈને ત્યાં જન્મનું કે મર-
ણનું સુતક આવ્યું હોય તો પણ જે શુભકાર્યનો આરંભ કર્યો હોય,
તે કાર્ય વિધિપ્રમાણે સંપૂર્ણ કરવું, પરંતુ જમવાની રસોઈ પર-
ગોત્રિએ કરવી,

॥ કાર્યના આરંભ કરવાના દિવસો ॥

યજ્ઞનું કામ યજ્ઞના મુહૂર્ત પહેલાં ૨૧ દિવસથી આરંભવું, તેજ
પ્રમાણે વિવાહનો આરંભ ૧૦ દિવસ પહેલાં, મુંડન અને જનોઈના
આરંભ ૩ દિવસો પહેલાં કરવો,

નોશ્રાદ્ધં ક્ષયદર્શનૈત્યકમધીતિ શીતલાપ્સ્વાપ્લુતિં

સીમાસિંધ્વતિપાત મેકંકુલજાઃ સંવ્યાતિપાતં ક્વચિત્ ।

ઉત્થાપાવધિ મંદપસ્ય સશરાગાન્દોર્વિપષ્ઠે સમે—

ન્દ્યુત્થાપ્યો ન ગૃહોદ્ગૃહૌ સહજયો સ્તુલ્યક્રિયાબ્દાંતતઃ ॥૪૪॥

અન્વય—ક્ષયદર્શનૈત્યકમ્ શ્રાદ્ધમ્ અધીતિમ્ શીતલાપ્સુ
આપ્લુતિમ્ સીમાસિંધ્વતિપાતમ્ સંવ્યાતિપાતમ્ એકકુલજાઃ મંદપસ્ય
ઉત્થાપાવધિ ક્વચિત્ નો કુર્યુઃ સઃ શરાગાન્દોઃ વિપષ્ઠે સમેન્દિ
ઉત્થાપ્યઃ અબ્દાંતતઃ સહજયોઃ સ્તુલ્યક્રિયા ગૃહોદ્ગૃહૌ ન ॥ ૪૪ ॥

અન્યયાર્થ—ક્ષયદર્શનૈત્યકમ્ શ્રાદ્ધમ્ ક્ષયશ્રાદ્ધ, અભાસનું શ્રાદ્ધ, નિત્ય-
શ્રાદ્ધ, અધીતિમ્ અભ્યાસ, શીતલાપ્સુ ઠંડા પાણીમાં, આપ્લુતિમ્ નહાવું,
સીમાસિંધ્વતિપાતમ્ સીમાડો અને નદીનું ઉજાંઘવું, સંવ્યાતિપાતમ્ અપ-
સંધ્ય, એકકુલજા એક કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓએ, મંદપસ્ય માંડવોને ઉત્થા-
પાવધિ ઉઠાવતા સુધીમાં, ક્વચિત્ કોઈ વખત, નો કુર્યુઃ ન કરવાં, સઃ
માંડવો, શરાગાન્દોઃ પાંચમે અને સાતમા દિવસે, વિપષ્ઠે ૬ થી રહિત, સમેન્દિ
બેઠી દિવસે, ઉત્થાપ્યઃ ઉપાડવો, અબ્દાન્તતઃ એક વર્ષની અંદર, સહજયોઃ
એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલાં, સ્તુલ્યક્રિયા સરખી ક્રિયા, ગૃહોદ્ગૃહૌ અને તે
બંનેનું એક ઘેર સગન ન ન કરવું, ॥ ૪૪ ॥

॥ ત્યાં સુધી મંડપનું ઉત્થાપન કર્યું (માંડવો વધાવ્યો) ન હોય

ત્યાં સુધી એક કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલા પિતૃઓએ

ન કરવાનાં કામો બાબત. ॥

૪૪ ભાવાર્થ—ગુજરાતી ગયેલા કોઈ પણ પિતૃનું માસિકશ્રાદ્ધ,
તેમજ અમાસે થતું (દર્શ) શ્રાદ્ધ, નિત્યશ્રાદ્ધ, (નિત્યતર્પણ),
અભ્યાસ કરવો ટાઢા પાણીથી નહાવું, સીમાડાનું ઝોળાંઘવું, મોટી-
મુસાફરી, સમુદ્રની મુસાફરી, તેમજ જેમાં મોટી સિંધુ જેવી નદીઓ
ઝોળાંઘાતી હોય, તેવી મુસાફરી, અપસંધ્ય, (કંઈ પણ મરેલા
પિતૃનું શ્રાદ્ધકર્મ) એ સર્વે બાબતો ત્યાં સુધી મંડપ ઉત્થાપન કર્યું
ન હોય, ત્યાંસુધી વરકન્યાના દરેક પિતૃઓએ પણ કરવી નહિં,

॥ મ'ડપનું' ઉત્થાપન. ॥

વિવાહના દિવસ પછી છઠ્ઠા શિવાયના બેટ્રી દિવસોમાં, અને પાંચમે કે સાતમા દિવસે મ'ડપનું ઉત્થાપન કરવું, અને વિવાહ પછીના એક વર્ષમાં, એક માતાના ઉદરથી જન્મેલા, બે ભાઈઓના કે બે બહેનોના એકજ ઘરમાં વિવાહ કરવો નહિ, તેમજ એક વર્ષમાં-મુંડન કે જનોઈ પણ દેવી નહિ, આ વર્ષ ચૈત્રમાસથી લેવાનું છે,

उद्गाहव्रतचूडके ऽद्भदलतत्खंडं तिलैः स्तर्पणं

श्राद्धं पिंडयुतं महालयगयापिड्यं विना नाचरेत् ।

पूर्वं सप्तपदीविधे रधिगते दोषे वरे वा मृते

देयाऽन्यत्र विवाहितापि च बलाद्या विद्वयोनिर्न चेत् ॥ ૪૫ ॥

અન્યથા—ઉદ્ગાહવ્રતચૂડકે અદ્ભદલતત્ખંડં મહાલયગયાપિ-
ડ્યમ્ વિના તિલૈઃ તર્પણમ્ પિંડયુતમ્ શ્રાદ્ધમ્ ન આચરેત્ સપ્તપદી-
વિધેઃ પૂર્વમ્ દોષે અધિગતે વા વરે મૃતે (સતિ) (ચ) બલાદ્
વિવાહિતા અપિ યા વિદ્વયોનિઃ ન ચેત્ અન્યત્ર દેયા ॥ ૪૫ ॥

અન્યથાર્થ—ઉદ્ગાહવ્રતચૂડકે જન, જનોઈ, અને ચૌસકર્મમાં, અદ્ભદ-
લતત્ખંડમ્ ૧ વર્ષ—૬ માસ, અને ૩ માસ સુધી, મહાલયગયાપિડ્યમ્ વિના
મહાલયશ્રાદ્ધ—ગયાશ્રાદ્ધ—ને માતાપિતાના શ્રાદ્ધવિના તિલિઃ તલપડે, તર્પણમ્
તર્પણ; પિંડયુતમ્ પિંડયુક્ત, શ્રાદ્ધમ્ શ્રાદ્ધ; ન આચરેત્ ન કરવું, સપ્તપદી-
વિધેઃ પૂર્વમ્ સપ્તપદી કયાં પહેલાં, દોષે દોષ, અધિગતે બળ્યુયો હોય, વા
અથવા, વરે વર મૃતે (સતિ) મરણ પામ્યો હોય તો, (ચ અને) બલાદ્
બલાકારથી, વિવાહિતા અપિ પરણ્યાવેલી હોય તોપણ, યા જે સ્ત્રી, વિદ્વ-
યોનિઃ વિદ્વયોનિ, ન ચેત્ ન થઈ હોય તો, અન્યત્ર બીજાને, દેયા આપવી ॥ ૪૫ ॥

૪૫ ભાવાર્થ—વિવાહ, જનોઈને, મુંડન, એ ત્રણ કામો કર્યા
પછી અનુક્રમે ૧ વર્ષ ૬ માસ, ને ૩ માસ, સુધી તલ લેઈને તર્પણ
કરવું નહિ, પિંડક સુકવા લેવું શ્રાદ્ધ કરવું નહિ, પરંતુ ૬૨ વર્ષે
બાહરવા વહી (શ્રાદ્ધપક્ષ)માં આવતું પિતૃશ્રાદ્ધ, ગયાશ્રમાં થતું
શ્રાદ્ધ, અને માતાપિતાનું સમિક (સંવત્સરી) શ્રાદ્ધ, કરવામાં હોય નથી.

સપ્તમીનો, વિધિ થતા પહેલાં, વરમાં કોઈ પણ જાતનો મોટો દોષ^૧ જણાતો હોય, અથવા તેનું મરણ થાય તો તે કન્યાને જીજ્ઞ વર સાથે પરણાવવી, તેમજ જલાત્કારથી કન્યાની સાથે લગ્ન કરવામાં આવ્યું હોય તો જ્યાં સુધી તે કન્યાને વરે લોગવી ન હોય. ત્યાં સુધી તે કન્યા જીજ્ઞ વર સાથે પરણાવી શકાય છે,

અસ્ત્રીકૈઃ કુશહેમરૌપ્યરચિતા તામ્રી ચ વિપ્રાદિભિ-

ભાર્યા વા નિલિલૈઃ સુવર્ણરચિતા ધર્માય ધાર્યા ધુધૈઃ ।

મંદારાર્કદિનેંઽયુપાગ્રિફણિમં ભદ્રાતિથિશ્ચે દિહો-

ઙ્ઙતા સા વિપકન્યકાપિ તનુગૌ સૌમ્યૌ રિપુક્ષેત્રગૌ ॥ ૪૬ ॥

एकः क्रूर इहोद्भवाप्यथतनौ सौरी रविः पुत्रगो

धर्मस्थो धरणीसुतो यमपरो योगोऽपि तज्જનાવિપમ્ ।

मूलाद्यग्निपदोद्भवा श्वशुरमखंत्यत्रये तस्त्रियं

ज्येष्ठात्ये पतिपूर्वजं द्विपचतुर्थे देवरं हंति च ॥ ४७ ॥

અન્વય—અસ્ત્રીકૈઃ વિપ્રાદિભિઃ કુશહેમરૌપ્યરચિતા ચ તામ્રી વા નિલિલૈઃ ધુધૈઃ સુવર્ણરચિતા ભાર્યા ધર્માય ધાર્યા, મંદારાર્કદિનેં અંયુપાગ્રિફણિમમ્ ચ ભદ્રા તિથિઃ ચેત્ત્વ ઇહ ઉદ્ભૂતા સા વિપકન્યકા, રિપુક્ષેત્રગૌ સૌમ્યૌ તનુગૌ ચેત્ત્વ અપિ (વિપકન્યકા) ॥ ૪૬ ॥

—एकः क्रूरः (रिपुक्षेत्रगः तनुगः) इह उद्भवा अपि अथ तनौ सौरिः रविः पुत्रगः धरणीसुतः धर्मस्थः अयम् अपरः योगः

૧—कारिकानिबन्धे-अंधोमूकः क्रियाहीनश्चापस्मारी नपुंसकः ।

दूरस्थः पतितः कुप्री दीर्घरोगी चरो न सत्

मूर्खनिर्धन दूरस्थ शूरमोक्षाभिलाषिणाम् ।

त्रिगुणाधिकवर्षाणां न देया जात कन्यका

અર્થ—આંધળો, મુંગો, ક્રિયાહીન, અપસ્મારક (ફેફસું) રોગવાળો, નપુંસક, દૂર દેશાવર રહેતો દોષ, બદ ધર્મ અપેક્ષા દોષ, કુદરોગવાળો (કાઠીઓ) લાંબા વખતનો રોગી, મૂર્ખ, દરિદ્રી, લડાક, વેરાગી, અને ત્રણ વધુ અધિક વર્ષવાળો દોષ, તો તેના પુરુષને કન્યા આપવી નહિ,

તજ્જાવિપમ્ (જ્ઞેયા) મૂલાઘત્રિપદોદ્ભવા શ્વશુરમ્, અહંત્યત્રયે તત્ત્વિયમ્, જ્યેષ્ઠાન્ત્યે પતિપૂર્વજમ્ ચ દ્વિપચતુર્થે દેવરમ્ હન્તિ॥૪૭॥

અન્યવાચ્ય—અસ્ત્રીકૈઃ સ્ત્રી-વિનાના, વિપ્રાદિભિઃ બ્રાહ્મણાદિ વર્ણોએ કુદા દર્ભ, હેમ સોનું, સૌંદર્યરચિતા રૂપાની બનાવેલી, ચ અને, તામ્રી તાંબાની યા અથવા, નિલિલૈઃ બ્રાહ્મણાદિ વર્ણોએ, સ્વર્ણરચિતા સોનાની બનાવેલી માર્યા, સ્ત્રી, ત્રુષૈઃ વિદ્વાનોએ, ધર્મોય ધર્મકાર્ય કરવા માટે, ધાર્યા ધારણ કરવી, મન્દારાર્કદિને શનિ, મંગલ ને રવિવારે, અંબુષ શતભિષા, અગ્નિ કૃત્તિકા, ફાળિમમ્ આશ્લેષા નક્ષત્ર હોય, ચ અને, મદ્રાતિથિઃ બદ્રાતિથિ હોય, ચેત્ત તો, રૂઢ એ યોગોમાં, ઉદ્ભૂતા ઉત્પન્ન થયેલી, સા તે વિપકન્યકા વિપકન્યા બળુવી, રિપુક્ષેત્રગૌ શત્રુના ધરમાં ગયેલા, સૌમ્યૌ એ શુભગ્રહો, તનુગૌ લગ્નમાં હોય, ચેત્ત તો, અપિ પણ, (વિપકન્યકા) વિપકન્યાયોગ બળુવો, ॥ ૪૬ ॥

—પ્રકઃ એક, કૂરઃ કૂર ગ્રહ, (રિપુક્ષેત્રગા તનુગઃ) શત્રુની રાશિને પામેલો ગ્રહ લગ્નમાં હોય તો, રૂઢ એ યોગમાં, ઉદ્ભવા ઉત્પન્ન થયેલી, અપિ પણ વિપકન્યા બળુવી, અથ હવે, તનૌ લગ્નમાં, સૌરિઃ શનિ, રવિઃ સૂર્ય પુત્રગઃ પાંચમે હોય, ઘરણીસુતઃ મંગલ, ધર્મસ્થઃ નવમે હોય તો, અયમ્ એ, અપરઃ બીજો, યોગઃ યોગ છે, તજ્જા તેમાં ઉત્પન્ન થયેલી, વિપમ્ વિપકન્યા, (જ્ઞેયા) બળુવી, મૂલાઘત્રિપદોદ્ભવા મૂલના આદિ ત્રણ ચરણમાં ઉત્પન્ન થયેલી, શ્વશુરમ્ સાસરાને, અહંત્યત્રયે આશ્લેષાના છેલા ત્રણ ચરણમાં જન્મેલી, તત્ત્વિયમ્ માસુને, જ્યેષ્ઠાન્ત્યે જ્યેષ્ઠાના છેલા ચરણમાં, પતિપૂર્વજમ્ જેઠને, ચ અને, દ્વિપચતુર્થે વિશાખાના ચોથા ચરણમાં જન્મેલી, દેવરમ્ દીપરને, હન્તિ નાશ કરે છે, ॥ ૪૭ ॥

૪૬-૪૭ બાવાર્થ—વિવાહ વિગેરે દરેક ધર્મકાર્યોના વિધિ-સ્ત્રી સાથેજ કરવાનો શાસ્ત્રમાં કહેલો છે, પરંતુ જેને સ્ત્રી ન હોય, એવા પુરુષના હાથે તે કાર્ય કરવાનું હોય ત્યારે, બ્રાહ્મણાદિ વર્ણો અનુક્રમે, દર્ભ, સોનું, રૂપું, તાંબુ, એ ચાર ભતની સ્ત્રીયો કરી પોતાની પાસે રાખી તે ધર્મકાર્ય કરવું, અથવા બ્રાહ્મણાદિ દરેક વર્ણો સોનાની સ્ત્રી કરીને પણ પાસે રાખી ધર્મકાર્ય કરી શકાય છે,

■ વિપકન્યાયોગો ॥

૧—૨, ૭, ૧૨, એમાંની કોઈ પણ નિથિ, સૂર્ય, મંગલ, કે શનિ, એમાંનો કોઈ પણ વાર, કૃત્તિકા, આશ્લેષા, ને શતભિષા,

એમાંનું કોઈ પણ નક્ષત્ર, એ પ્રમાણે તિથિ, વાર, અને નક્ષત્ર, એમાંનો કોઈ પણ તિથિ, વાર, ને નક્ષત્ર, સાથે હોય, ને છોકરીનો જન્મ થયો હોય તો,

૨—જે શુભઅહો જન્મલગ્નમાં પોતાની શત્રુની રાશિના થઈને બેઠા હોય તો,

૩—એક પાપઅહ શત્રુની રાશિનો થઈ, લગ્નમાં બેઠા હોય તો,

૪—લગ્નમાં શનિ, પાંચમે સૂર્ય, અને નવમે મંગલ, એ પ્રમાણે, ત્રણ સ્થાનોમાં કહેલા, ત્રણ અહો હોય તો, આ ચાર પ્રકારે વિષકન્યાનો યોગ જાણવો, એવા યોગમાં જન્મેલી કન્યા સાથે લગ્ન કરવું નહિ, કારણ કે તે સ્વામીનું મરણ કરે છે,

॥ મૂલાદિ નક્ષત્રોમાં જન્મેલી કન્યાથી થતું અશુભ ફલ. ॥

મૂલ નક્ષત્રના પહેલા ત્રણ ચરણોમાં, જન્મેલી કન્યા સાસરાને, અને આશ્લેષાના છેલા ત્રણ ચરણમાં જન્મેલી કન્યા સાસુને, જ્યેષ્ઠાના છેલા ચરણમાં, જન્મેલી કન્યા જેઠને, અને વિશાખાના ચોથા ચરણમાં, જન્મેલી કન્યા દીયરને, મરણ કરનારી થાય છે, તે નક્ષત્રના કહેલા ચરણો શિવાયના બીજા ચરણો દોષવાલા જાણવા નહિ,

एवं ना युवते रभाव इह नो दोषो नु रेतत्फलं

मौज्यूर्ध्वं न वर्दति केचिदपि पैत्र्याद्ये फलं मूलवत् ।

नौद्वाहौ सहजातयो रुयुतुषु नौद्वाहाद्व्रतं नो पुमु-

द्वाहा त्रुयुद्गहनं न मंगलविधे मुंडं त्रिशुभ्येषु न ॥ ૪૮ ॥

અન્વય—एवम् ना युवते: (हन्ति) इह अभावे नो दोषः नु: मौज्यूर्ध्वम् एतत् फलम् न वर्दन्ति केचित् पैत्र्याद्ये अपि मूलवत्-फलम् सहजातयो: त्रुयुतुषु नौद्वाहौ न नौद्वाहात् व्रतम् नो पुमुद्वाहात् रुयुद्गहनम् नो मंगलविधे: मुंडम् न एषु त्रिशुभी न ॥ ૪૮ ॥

અન્વયાર્થ—एवम् એ પ્રમાણે, ના પુરુષ, યુવતે: કન્યાના સંબંધીયોને (हन्ति) નાશ કરે છે. इह એમાં અભાવે તેઓનો અભાવ હોય તો, નો दोष: દોષ નથી, नु: પુરુષને, मौज्यूर्ध्वम् મૌજ્યર્ધ્વન થયા પછી, एतत् ફલમ

એ ૧૬, ન વદન્તિ કહેતા નથી, કેચિત્ કેટલાક આચાર્યો, વૈત્રાદ્યે મધાના પહેલા ચરણમાં, અપિ પણ, મૂલવત મૂલ નક્ષત્રની માફક, ફલમ્ ૬૫ કહે છે, સહજાતયોઃ એક ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલાં, ઝૂતુપુ ત્રણ ૩૭ સુધી, ઉદ્વાહૌ લગ્ન, ન ન કરવું, ઉદ્વાહાત્ વિવાહ પછી, વ્રતમ્ વ્રતજાં, નો ન કરવું, પુમ્-દ્વાહાત્ પુરુષનું લગ્ન થયા પછી, રુદ્રુદ્વહનમ્ કન્યાનું લગ્ન નો ન કરવું, મંગલવિધેઃ લગ્ન થયા પછી, મુંડમ્ ચોથ, ન ન કરવું, ણુ એ ત્રણ ૩૭ સુધીમાં ત્રિશુભી ત્રણ શુભ કર્યો, ન ન કરવાં, ॥ ૪૮ ॥

૪૮ ભાવાર્થ—જેમ ઉપલા નક્ષત્રોમાં જન્મેલી કન્યા, વર તરફના સગાંનો નાશ કરે છે, તેજ પ્રમાણે તે નક્ષત્રોમાં વરનો જન્મ થયો હોય તો કન્યા તરફના તે તે સગાંનો નાશ કરે છે. તેમાં જેઠને દીયરના ઠેકાણે, મોટો અને નાનો સાળો લેવો, આં પ્રમાણે પુરુષને માટે આં અધિકારનો વિશેષ મત છે, અને કેટલાક વિદ્વાનો જનોઈ દીધા પહેલાજ પુરુષને તે ફલ કહે છે, અને શૂદ્રને જનોઈ દેવાનો અધિકાર ન હોવાથી હુન્મેશાં ફલ આપે છે, પરંતુ જેને સાસુ સસરા વિગેરે ન હોય, તો તેને નક્ષત્રોથી થતા દોષો સમજવા નહિ, મૂલ નક્ષત્રના પહેલા ત્રણ ચરણોમાં સાસરાને જેમ મારતા થાય છે, તેમ મધાના પહેલા ચરણનું પણ તેજ ફલ બાણવું, જે ભાઈઓ, જે ખંડેનો, અથવા ભાઈખંડેન, અને ખંડેનભાઈ, જેઓ એક માતાથી જન્મેલાં છે, તેઓમાંના એકનું લગ્ન થયા પછી, બીજા ૬ માસ સુધી, બીજા ભાઈનું કે ખંડેનનું લગ્ન કરવું નહિ, તેમજ એકનું લગ્ન ગયા પછી, ૬ માસ સુધી, બીજા ભાઈને જનોઈ પણ દેવી નહિ, તેમજ મુંડન પણ કરાવવું નહિ,

નો જ્યેષ્ઠાલ્લપુ કાલરુદ્ધત ઋતે કાત્યાયનો મુંડનં

ચૌલં પ્રાહ ન મેસલે ત્યુમયતઃ કાર્યા વિવાહાદિયમ્ ।

મેદ્રે ડ્વદસ્ય ચ સંક્રટે વિતનુયાત્પૂર્વોદિતં મંગલં

વેદાહાંતરિતે દિનવ્યવહિતે નયા નગેનાપિ વા ॥ ૪૯ ॥

અન્વય—જ્યેષ્ઠાન્ કાલરુદ્ધતઃ ઋતે લપુ નો કાત્યાયનઃ મુંડનમ્ ચૌલમ્ પ્રાહ મેસલા ન ઇતિ વિવાહાન્ લમયતઃ ઇયમ્ કાર્યા

(હતિ પ્રાહ) સંકટે અન્વડસ્ય મેદે ચ વેદાહાન્તરિતે દિનવ્યવહિતે વા
નઘ્યા નગેન (વ્યવહિતે) પૂર્વોદિતમ્ મંગલમ્ વિતનુયાત્ ॥ ૪૯ ॥

અન્વચાર્ય—જ્યેષ્ઠાત્ મોટું મંગલકાર્ય યથા પછી, કાલરુદ્ધતઃ ઋતે
ગર્ભાધાનાદિ જેવા કામપિના, લઘુ નાનું મંગલકાર્ય જો ન કરવું, કાત્યાયનઃ
કાત્યાયનરૂપિ મુંડનમ્ મુંડનને, ચૌલમ્ ચૌલ, પ્રાહ કહે છે, મેલલા ન વ્રતખંધ
કહેતા નથી, હતિ એ પ્રકારે, વિવાહાત્ વિવાહથી, ઉચ્ચતઃ આગલ પાછળ,
હયમ્ મોંછ (વ્રતખંધ), કાર્યા કરવી, (હતિ પ્રાહ) એ પ્રમાણે કહે છે,
સંકટે સંકટ હોય તો, અન્વડસ્ય મેદે વર્ષ બદલાવું હોય તો, ચં અને વેદાહા-
ન્તરિતે ૪ દિવસના વ્યવધાનમાં, દિનવ્યવહિતે ૧ દિવસના અંતરમાં વા
અથવા, નઘ્યા નદીવડે નગેન પર્વતવડે, (વ્યવહિતે) વ્યવધાન હોય તો, પૂર્વો-
વિતમ્ પ્રથમ કહેલું, મંગલમ્ મંગલકાર્ય, વિતનુયાત્ કરવું, ॥ ૪૯ ॥

૪૯ ભાવાર્થ—એક મોટું શુભ કામ કર્યા પછી, બીજા નાનાં
શુભ કામો, ૬ માસ સુધી કરવાં નહિ, પરંતુ ગર્ભાધાનાદિ સંસ્કારો
૬ માસની અંદર કરવા માટે હોય નથી, કાત્યાયનમુનિ ચૌલને મુંડન
કહે છે, વ્રતખંધ કહેતા નથી, તેમના મતથી વિવાહ પહેલાં ૬ માસ
અને પછી ૬ માસ બાંદ કરી શકાય છે, પરંતુ ૬ માસ સુધી રહી
શકાતું ન હોય, અને કરવાની આવશ્યકતા હોય, એવા સંકટ વખતે
વર્ષના ઉતર્યા પછી કરવામાં હોય નથી, તેથી પણ વિશેષ જરૂર
હોય તો ચાર દિવસ ગયા પછી—તેમ પણ બનતું ન હોય તો ૧ દિવસ
પછી, અને તેમ પણ ન બને તો એકજ દિવસમાં—નદીના બુદ્ધા બુદ્ધા
કિનારા ઉપર બે કાર્યો સાથે કરવાં, અથવા પર્વતની આગલ પાછલ
બે કામો કરવાં.

વ્યવનઃ—આદૌ ચૌલં તતો મૌંજી વિવાદ્ય શુભમદઃ ।

માતૃમેદે વુષૈરુક્તો માતૃરૈવયે ન કર્હિચિત્ (૧૧૪)

અર્થ—પહેલાં ચૌલ, પછી જનોઈ, અને ત્યાર પછી વિવાહ કરવાથી
શુભ ફલ મળે છે, માતા બુદ્ધી હોય તો એ બાલકને સાથે, વિવાહાદિ સંસ્કારો
ચર્ચ શંકે છે, એક હોય તો, સાથે કદાપિ ચર્ચ શકવું નથી, (૧૧૪)

૧—અહિ આગલ ચૈત્રમાસથી બેસતું વર્ષ બાજવું, એટલે એક મંગલ-
કાર્ય, ચૈત્ર મહિનાના પહેલાં માસ, અગર કાગણ, જેવા કોઈ પણ માસમાં થયું-
હોય, અને બીજું મંગલકાર્ય ચૈત્રમહિનામાં કરવું હોય તો તે થઈ શકે છે,

(નાનાં અને મોટાં શુભ કામો)

સારસમુચયે—ચૂડાકેશાંતસીમંતવિવાહોપનયાન બુધાઃ ।

ગુરુમંગલમિત્યાહુ સ્તદન્યલ્લઘુ મંગલમ્ (૧૧૫)

અર્થ—વિદ્વાનોં, મુંડન, કેશાન્ત, વિવાહ, અને જનોઈને મોટાં શુભકાર્ય કહે છે, તે શિવાયનાં કાર્યોને નાનાં શુભકાર્ય કહે છે, (૧૧૫)

एकाहेपि जनाश्रयांतर इहेदं तारतम्याद्वुधै-

योज्यं नो यमयो निषिद्धमनयो रेकत्र कार्यं जगुः ।

नैकस्मै दुहितृद्वयं सहजयो नैकोद्भवे कन्यके

दद्यादुद्बहनं मिथो न तनुयात्कुर्यादसंपद्यदः ॥ ५० ॥

અન્યય—एकाहे-अपि: जनाश्रयान्तरे (कुर्यात्)-इह इदं
बुधैः तारतम्यात् योज्यम् यमयोः नो निषिद्धम् अनयोः एकत्र
कार्यम् जगुः एकस्मै दुहितृद्वयम् नो दद्यात् सहजयोः एकोद्भवे
कन्यके न मिथः उद्बहनम् न तनुयात् अदः असंपदि कुर्यात् ॥ ५० ॥

અન્યયાર્થ—एकाहे अपि એક દિવસમાં પણ, જનાશ્રયાન્તરે મંડપ
જુદો હોય તો (કુર્યાત્ કરવું), इह એમાં, इदम् વર્ષોદિ બાબત, बुधैः વિદ્વા-
નોએ, तारतम्यात् બરાબર ચતુરાધી, योज्यम् જોડવું, यमयोः સાથે જન્મે-
લાઓને, नो निषिद्धम् નિષિદ્ધ નથી, अनयोः સાથે જન્મેલાઓને, एकत्र
એકજ ક્રેડાણે, कार्यम् કાર્ય, जगुः કહે છે, एकस्मै એક વરને, दुहितृद्वयम्
બે છોકરીઓ, नो दद्यात् આપવી નહિ, सहजयोः સહોદર બે બાધઓને,
एकोद्भवे એકજ ઉદરથી જન્મેલી, कन्यके બે કન્યાઓ, न न आपवी, मिथः
પરપર, उद्बहनम् વિવાહ, न तनुयात् ન કરવો, अदः આ સર્વ, असंपदि
સંકટના સમયમાં, कुर्यात् કરવું, ॥ ५० ॥

પં૦ ભાવાર્થ—નદીનું અંતર કે પર્વતનું અંતર પણ બની
ચકતું ન હોય તો, તે સહોદરોના કાર્યના મંડપો જુદા જુદા કરવા,
બે સહોદર સાથે (જોડીતાં) જન્મેલાં હોય તો ઉપર કહેલા દોષો-
માંથી કોઈ પણ દોષ તેઓને લાગુ પડતો નથી, એક વરને સગી બે
છોકરી-પરણાવવી નહિ, તેમજ સહોદર લાઈઓને સહોદરી બે પહેને
પરણાવવી નહિ, કે એકબીજાની પરપર કન્યા લેવી ને દેવી કે જેને

સાદુ કહે છે, તે પણ કરવું નહિં, પરંતુ સંકટ હોય, કન્યાને વર ન મલતો હોય, તેમજ વરને કન્યા ન મલતી હોય, તો તેવા પ્રસંગે કરવામાં હરકત નથી,

નોદ્વાદ્દં સતિ નિશ્ચયેપિ જગદુઃ પિત્રોઃ સાપિત્રોઃ સ્ત્રિયાઃ

મૂનો ભ્રાતૃ રનૂદિતસ્વસુરમ્ ત્ક્રાંતૌ પિતૃવ્યસ્ય ચ ।

અન્યે સ્વાન્વયજાત્યયેઽપિ જનકાંવાસ્ત્રીસુતાન્યાત્યયે—

વદાર્દ્ધાર્દ્ધદલાંતરે વિદયતે હેરંવશાંત્યા ક્વચિત્ ॥ ૫૧ ॥

અન્વય—નિશ્ચયે સતિ અપિ સાપિત્રોઃ પિત્રોઃ સ્ત્રિયાઃ મૂનોઃ

ભ્રાતૃઃ અનૂદિતસ્વસુઃ ચ પિતૃવ્યસ્ય અમૃત્ક્રાંતૌ ઉદ્વાદ્દમ્ ન જગદુઃ
અન્યે સ્વાન્વયજાત્યયે અપિ જનકાંવાસ્ત્રીસુતાન્યાત્યયે અવ્દાર્દ્ધાર્દ્ધ-
દ્વદલાંતરે ક્વચિત્ હેરંવશાંત્યા વિદયતે ॥ ૫૧ ॥

અન્યયાર્થ—નિશ્ચયે નિશ્ચય, સતિ અપિ જતાં પણ, સાપિત્રોઃ માતાના અને પિતાના માઆપ સાથે, પિત્રોઃ માઆપનું, સ્ત્રિયાઃ સ્ત્રીનું, સૂનોઃ પુત્રનું, ભ્રાતૃઃ ભાઈનું, અનૂદિતસ્વસુઃ પરણ્યા વિનાની બહેનનું, ચ અને, પિતૃવ્યસ્ય કાકાનું, અમૃત્ક્રાંતૌ મરણ થાય તો, ઉદ્વાદ્દમ્ વિવાહ, ન જગદુઃ કહેતો નથી, અન્યે બીજા આચાર્યો, સ્વાન્વયજાત્યયે અપિ પોતાના વંશમાં કાઠેનો નાશ થયો હોય તો પણ લગ્ન ન કરવું, જનકાંવાસ્ત્રીસુતાન્યાત્યયે પિતા, માતા, સ્ત્રી, પુત્ર, અને બીજાના મરણમાં, અવ્દાર્દ્ધાર્દ્ધદ્વદલાંતરે ૧ વર્ષ, ૬ માસ, ૩ માસ, ૧૧ માસ, અને તેનું અર્ધ ૨૩ દિવસ એ પ્રમાણે અંતરથી, ક્વચિત્ કાંઈ સંકટ વખતે, હેરંવશાંત્યા મણપતિની પૂજાથી શાન્તિ કરીને, વિદયતે વિવાહ કરે છે, ॥ ૫૧ ॥

૫૧ શાવાર્થ—બાપ, દાદો, બાપની મા, પોતાની મા, માનો બાપ, માની મા, સ્ત્રી, પુત્ર, ભાઈ, પરણ્યા વિનાની બહેન, અને કાકો, એ સર્વેમાંથી કોઈનું પણ મરણ થાય ને લગ્ન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તો પણ ૬ માસ સુધી લગ્ન કરવું નહિં, કેટલાક આચાર્યો કહે છે કે. પોતાના નજીક પિતૃઓમાં કોઈનું પણ મરણ થાય તો વિવાહ કરવો નહિં, પણ કરવાની બહુ જરૂર હોય, એવા સંકટમાં માતા મરણથી ૬ માસ, સ્ત્રીના મરણથી ૩ માસ, પુત્રના મરણથી

૧॥ માસ, અને પોતાના પિતૃમાંથી કોઈ પણ માણસનું મરણ થાય
તો ૨૩ દિવસ પછી ગણેપતિની પૂજા કરીને વિવાહ કરવો,

ભ્રાતૃશ્વાત્મજવદ્ભયેऽતિસમયે પિત્રો મૃતેઃ સંશયે

નાન્યેષાં પ્રતિકૂલમામયિવિરક્તારાદ્ગતાનામપિ ।

આતુર્યાં મૃતનૃક્રિયાનભિભવે નાંદીમુખં નાચરે—

ઓ કુર્યાજ્જ્વરિતસ્ય મંગલમતિવ્યાધ્યુદ્ભવે નિશ્ચયમ્ ॥ ૫૨ ॥

અન્યથા—ભ્રાતૃઃ (મૃતે સતિ) આત્મજવત્, મયે (સતિ)

અતિસમયે (સતિ) પિત્રોઃ મૃતેઃ સંશયે (સતિ) અન્યેષામ્ પ્રતિ-
કૂલં ન (સ્યાત્) આમયિવિરક્તારાદ્ગતાનામ્ અપિ (પ્રતિકૂલં ન
સ્યાત્) આતુર્યાત્ મૃતનૃક્રિયાનભિભવે (સતિ) નાંદીમુખં ન આચ-
રેત્, જ્વરિતસ્ય (મંગલં) નો કુર્યાત્, અતિવ્યાધ્યુદ્ભવે (સતિ)
નિશ્ચયમ્ મંગલમ્ (ન કુર્યાત્ ॥ ૫૨ ॥

અન્યથાર્થ—ભ્રાતૃઃ ભાઈનું, (મૃતે સતિ) મરણ હોય તો, આત્મજ-
વત્ પુત્રની માફક, પ્રતિબંધ છે, મયે (સતિ) બધે હોય, અતિસમયે (સતિ)
ધણી વખત થયો હોય, પિત્રોઃ માતાપિતાના, મૃતેઃ મરણની, સંશયે (સતિ)
શંકા હોય તો, અન્યેષામ્ માતા, પિતા, શિવાયના બીજા માણસોના મરણથી,
પ્રતિકૂલં પ્રતિબંધ, ન (સ્યાત્) નથી, આમયિ રોગો, વિરક્ત ઉદાસીન,
આદ્યગતાનામ્ દૂર ગએલાઓના મરણથી, અપિ પણ, (પ્રતિકૂલં ન સ્યાત્)
પ્રતિબંધ નથી, આતુર્યાત્ મૂલ પુરંપથી ચોથા પુરંપ સુધીમાં, મૃતનૃક્રિયા
નભિભવે (સતિ) મરણ પામેલા પુરંપની ક્રિયાનો અભાવ હોય તો, નાંદી-
મુખમ્ નાંદીશ્રાવ, ન આચરેત્ કરવું નહિ, જ્વરિતસ્ય તરવાણાને, (મંગલં)
મંગલકાર્ય, નો કુર્યાત્ કરવું નહિ, અતિવ્યાધ્યુદ્ભવે (સતિ) ધણી વ્યાધિ-
વાળો હોય તો, નિશ્ચયમ્ નિશ્ચય, મંગલં મંગલકાર્ય, (ન કુર્યાત્) કરવું નહિ,

૫૨ ભાવાર્થ—જેમ પુત્રના મરણથી—૧॥ માસ ત્યાગ કરવો
કહેલો છે, તેમજ ભાઈના મરણમાં પણ સમજવું, અને કોઈ પણ
જાતનું સંકટ હોય, માળાપ મરી જવાની શંકા હોય, તો તેવી વખતે
લગ્ન કરવું નહિ, પરંતુ માળાપ શિવાયના પોતાના નણકના પિતૃ-

૧—જ્યોતિઃમાગર-દુકાલ-અને દેશનો ભંગ-થવાનો હોય તો પણ લગ્ન
કરવું નહિ.

ઓમાં, કોઈના મરણની શંકા હોય, તો લગ્ન બંધ રાખવું નહિ, માટે રોગી, અને વિરક્ત હોય તો, બંધ રાખવું, અને દૂર ગયેલા કોઈ પણ પોતાના સગાંનું મરણ થયું હોય તો કરવું, જેનું લગ્ન કરવું છે, તે મનુષ્યથી ગણતાં આથી પેઢી સુધીમાંનું, કોઈ પણ મરી જાય, અને તેની ક્રિયા કોઈ પણ કારણથી થઈ ન હોય તો નાંદીશ્રાદ્ધ કરવું નહિ, શરીરમાં તાવ હોય, તે વખતે લગ્ન કરવું નહિ, અને પોતાના સગામાં તુરત મરે એવું હોય, તો પણ લગ્ન કરવું નહિ.

चेत्स्यात्सूतकमुक्तपूर्वसमये अनारब्धकार्ये बुधः

कुष्मांडीघृतहोमतोपि जननाशौचे क्वचित्कारयेत् ।

सिंहेज्येन शुभं हितं हरिलवोर्ध्वं गौतमीदक्षिणे

जान्हव्युत्तरतः क्वचिद्धितमजेऽर्के तोऽस्त्रभीत्यादिषु ॥ ५३ ॥

અન્વય—બુધઃ ઉક્તપૂર્વસમયે અનારબ્ધકાર્યે સૂત્રકમ્ સ્યાત્ ચેત્ કુષ્માંડીઘૃતહોમતઃ હિ ક્વચિત્ જનનાશૌચે કારયેત્ સિંહેજ્યે શુભમ્ હિતમ્ ન હરિલવોર્ધ્વમ્ ગૌતમીદક્ષિણે જાન્હવ્યુત્તરતઃ (શુભં કારયેત્) ક્વચિત્ અસ્ત્રમીત્યાદિષુ (હરિલવોર્ધ્વમ્) (ગૌતમ્યુત્તરતઃ જાન્હવીદક્ષિણતઃ) અન્તઃ અજે અર્કે હિતમ્ ॥ ૫૩ ॥

અન્વયાર્થ—બુધઃ વિદ્વાને, ઉક્તપૂર્વસમયે પ્રથમ, કહેલા સમયમાં, અનારબ્ધકાર્યે કાર્યનો આરંભ ન કર્યો હોય, અને સૂતકમ્ સૂતક, સ્યાત્ થયું હોય, ચેત્ તો કુષ્માંડીઘૃતહોમતઃ—કુષ્માંડી રમ્યાથી સુક્ત, ધીના-હોમથી, હિ નિશ્ચય, ક્વચિત્ કોઈ વખત, જનનાશૌચે ન-મના સૂતકમાં, કારયેત્ કરવું, સિંહેજ્યે સિંહના ગુરમાં, શુભમ્ શુભકાર્ય, હિતમ્ ન શુભ નથી, હરિલવોર્ધ્વમ્ સિંહના નવમાંશ પછી, ગૌતમીદક્ષિણે ગૌતમીના દક્ષિણ ભાગમાં, જાન્હવ્યુત્તરતઃ મંગાના ઉત્તર ભાગમાં, (શુભં કારયેત્ શુભ કાર્ય કરવું), ક્વચિત્ કોઈ વખત, અસ્ત્રમીત્યાદિષુ રજસ્વલા થવું, વિગેરેની બીક હોય તો, (હરિલવોર્ધ્વમ્) સિંહના નવમાંશ પછી, (ગૌતમ્યુત્તરતઃ જાન્હવી દક્ષિણતઃ) ગૌતમીના ઉત્તર ભાગથી અને મંગાના દક્ષિણ ભાગથી) અન્તઃ મધ્યમાં અજે અર્કે મેષસંક્રાંતિમાં, હિતમ્ શ્રેષ્ઠ છે, ॥ ૫૩ ॥

॥ સુતકમાં શુભ કામ કરવાની બાબત ॥

૫૩ ભાવાર્થ—વિવાહાદિક શુભકાર્યોનો આરંભ કરતા પહેલાં સુતકનો બાધ આવ્યો હોય, અને કાર્ય કર્યા વિના ચાલે તેમ ન હોય તો, વેદમંત્રમાં કહેલી કુળમાંડી રૂચાઓથી, ધીનો હોમ કરાવી, મરણનું કે જન્મનું સુતક હોય તો પણ શુભકાર્ય કરવું,

॥ સિંહના ગુરૂમાં શુભકાર્ય નહિ કરવા બાબત ॥

જ્યારે સિંહરાશિ ઉપર ગુરૂ હોય, ત્યારે કોઈ પણ શુભ કામ કરવું નહિ, પરંતુ અતિ સંકટ હોય તો સિંહરાશિ ઉપર આવેલા ગુરૂનો સિંહનો નવમાંશ નીતિ જાય, તે પછી ગોઠાવરી નદીના દક્ષિણ તરફ, અને ગંગાનદીના ઉત્તર તરફ, સંકટના સમયમાં કોઈક વખત તે શુભકાર્ય કરવાં, તેમજ કન્યાને રજોદર્શન વિગેરે થવાની ભીતિ હોય, એવા વખતે સિંહરાશિમાં ગુરૂ હોવા છતાં, મેષરાશિનો સૂર્ય હોય તો, ગમે તે દેશમાં ફક્ત સિંહનો નવમાંશ ગયા પછી લાભ કરવું,

(મકર રાશિમાં રહેલા ગુરૂનો વિચાર)

મુ-વિં૦—અસ્તે વર્જ્ય સિંહનક્રસ્યજીવે વર્જ્ય કેચિદ્વક્રમે ચાતિચારે ।

ગુર્વાદિત્યે વિશ્વઘસેઽપિ પક્ષે પ્રોચુ સ્તદ્દ્વંતરત્નાદિભૂપામ્ (૧૧૬)

અર્થ—અસ્તાના ગુરૂમાં જે વર્જિત કાંઈ છે, તે સિંહ અને મકરના ગુરૂમાં પણ વર્જિત કરવું, કેટલાકના મતથી ગુરૂવક્રી, અથવા શીઘ્રગતિ હોય, ગુરૂ, સૂર્ય એકરાશિમાં હોય, ૧૩ દિવસનું પક્ષ હોય તો ગુરૂને અસ્તાગુપ્ત ગણી, શુભ કામ કરવું નહિ, તેમજ હાથીદાંત, રત્ન વિગેરેનાં ધરેણું પહેરવાં નહિ (૧૧૬)

(પછી અને માર્ગી થયેલા ગુરૂના દાષનો દેશપરત્વે અપવાદ)

ક્યો૦વિં૦—સૌરાજ્યકે માલવમેદદેશે વક્રાતિચારાવશુભૌ વિવાહે ।

ન સ્તો ગુરોઃ સિંધુમરુજેષુ નીતૃત્સ્વતોઽન્યેષુ ચ વર્જનીયૌ (૧૧૭)

૧—સિંહના નવમાંશની સરખાત, સિંહરાશિના ગુરૂની, ૧૩, અંશને ૨૦ કલા પછીથી તે ૧૬ અંશને ૪૦ કલા થાય. ત્યાં મુખી સિંહના ગુરૂમાં સિંહને નવમાંશ જાણવો, એટલે ૧૬ અંશને ૪૦ કલા સિંહના ગુરૂની થઈ જાય, ત્યારે સિંહનો નવમાંશ પુરો થઈ, કન્યાનો થાય, કન્યાના નવમાંશથી સિંહના ગુરૂનો બાધ ઓછો ગણાય છે,

અર્થ—વઢી, અને. માર્ગી યથેલા. ગુરુનો દોષ, કઠીયાવાડ, માલવાનો એક દેશ (ગુજરાત) સિંધ, મારવાડ, અને મળ, એ. પ્રદેશોમાં, ગણ્યતો નથી, તે શિવાયના દેશોમાં ગણ્ય છે, (૧૧૭)

ગોદાવરી સૌમ્યતટમવેશાદ્રાગીરથી યામ્યતટં ચ યાવત્ ।

સિંધુપ્રપાતં સચિવે સલેયે નોદ્વાહમાદ્રુઃ પરતો મધાયામ્ (૧૧૮)

અર્થ—ગોદાવરીના ઉત્તર પ્રદેશથી, બાગીરથીના દક્ષિણ ભાગ સુધી (સિંધુ નદી સુધી) ના પ્રદેશોમાં, સિંહસાગિના ગુરુમાં વિદ્વાનો વિવાહનો નિષેધ કરે છે, પરંતુ તે ગુરુ જ્યાં સુધી મધાનક્ષત્રનો છે, ત્યાં સુધી નિષેધ જાણ્યો, પણ મધાને છોડી આગલના નક્ષત્રો ઉપર આવવાથી, તે દોષનો ભંગ થાય છે. જેથી વિવાહ કરવાને હરકત નથી, (૧૧૮)

(મકરમાં રહેલા ગુરુનો ભંગ.)

રેવાપૂર્વે ગંધકી પશ્ચિમે ચ શોણસ્યોદગ્દક્ષિણે નીચ ર્જ્યઃ ।

વજ્યો નાયં ક્રોકળે માગધે ચ ગૌદે સિંધૌ વર્જનીયઃ શુભેષુ (૧૧૯)

અર્થ—નર્મદાથી પૂર્વમાં, ગંડકીથી પશ્ચિમમાં, અને શોણ નદીથી, ઉત્તર ને દક્ષિણ દેશમાં, મકરરાશિનો ગુરુ વર્જીત નથી, પરંતુ કોકળ, માગધ, સિંધ, ગૌડ, આ દેશોમાં શુભ કામોમાં વર્જીત છે, (૧૧૯)

(સિંહસ્થ ગુરુનાં નિષેધનો ભંગ.)

મેષેર્કે સન્ધ્યતોદ્વાહૌ ગંગાગોદાંતરેઽપિ ચ ।

સર્વઃ સિંહગુર્વર્જ્યઃ કલિંગે ગૌડગુર્જરે (૧૨૦)

અર્થ—સિંહમાં રહેલા ગુરુ વખતે મેષનો સુર્ય દોષ તો, ગંગા-ગોદાવરીના મધ્ય પ્રદેશમાં, વિવાહાદિ કાર્યો શુભ છે, પરંતુ કલિંગ, ગૌડ, અને ગુજરાતમાં સિંહના ગુરુનો અવશ્ય ત્યાગ કરવો, (૧૨૦)

(સાપવાદ હુમસાવતસરદોષ).

ગોજાંત્યકુંભે તરગેઽતિચાંગો નો પૂર્વરાશિ ગુરુરેતિ વક્રિતઃ ।

તદા વિલુપ્તાબ્દ રહાતિનિંદિતઃ શુભેષુ રેવાસુરાનિમ્નગાંતરે (૧૨૧)

અર્થ—મેષ, વૃષભ, કુંભ, મીન, આ ચાર રાશિઓને છોડી, બીજા કોઈ પણ રાશિમાં રહેલા ગુરુ, શીઘ્રગતિ થઈને પછી વઢી થઈ, પ્રથમની રાશિમાં ન આવે ત્યારે “વિલુપ્તાબ્દ” હુપ્તવર્ષ થાય છે, તે વર્ષ નર્મદા અને ગંગાજીના મધ્યપ્રદેશમાં શુભકાર્યમાં અતિનિંદિત છે, (૧૨૧)

(ધનાર્ક અને મીનાર્કનો ત્યાગ).

ઉદન્વતો રોધસિ કાપિલાંશ્ચં મૂમંદલં યોજનષટ્કમાનં ।

રેવા મહીમધ્યગમાર્ચરાશ્ચો-૧૨-૯ રકેં વિવાહો વિહિતોઽતિમદ્રઃ (૧૨૨)

અર્થ—ધનના અને મીનના સૂર્ય; (ધનાર્ક; મીનાર્ક)માં નર્મદા અને મહીના વચ્ચે ભાગમાં (કપિલક્ષેત્ર) ૬-યોજન સુધી વિવાહ કરવાથી શુભફલ આપે છે, તે સિવાયના દેશોમાં ધનાર્ક ને મીનાર્કમાં લગ્ન કરવું નહિ, (૧૨૨)

મુ-ગ૦-સુવર્ણરત્નદંતાનાં સંધાર્યમિતિ ચાપરે ।

કેચિદ્દુક્રેઽતિચારેઽપિ નીચરાશિગતે ગુરૌ (૧૨૩)

ધનુર્માનગતે સૂર્યે ગુરુણા સંયુતેઽપિ ચ

અર્થ—કેટલાક આચાર્યો ગુરુ વક્રી હોય, અસ્તનો હોય, અને નીચ રાશિમાં રહેલો હોય, તેમજ સૂર્ય ધનનો કે મીનનો હોય, કે ગુરુ, સૂર્ય એક રાશિમાં હોય, તો સોનું, રત્ન, અને દાંતના (ચુડા) દાગીના પહેરવાનું શુભ કહે છે, (૧૨૩)

॥ ચૂડીચક્ર ॥

મુ-દી૦-ત્રીપુ ક્વણિ નગાસિચંદ્રગુણભૂષિષ્યાનિ સૂર્યર્ક્ષતઃ ।

સૂર્યાસ્ટમૃગુરાહુવિચ્છિનિગુરુલૌકેતુ દૈવાનિ ચ ।

સૌમ્યર્ક્ષાણિ શુમાનિ પાણિવલયે કર્ણત્રયે શ્વાનિલે

પિત્રયે ભાગ્યમૃગેશમે દ્વિદયિતે સૌમ્યેષ્વિને કામઠમ્ (૧૨૪)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચુડા ઉત્તરાવવા આપવો હોય તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, રવિ, મંગલ, શુક્ર, શક્ર, બુધ, શનિ, ગુરુ, ચંદ્ર, ને કેતુ એ મહો સાથે અનુક્રમે-૩, ૫, ૩, ૨, ૭, ૨, ૧, ૩, ૧, એ પ્રમાણે નક્ષત્રો જોવાં, તે નક્ષત્રો શુભમહોપર પડે તો શુભ જાણવાં,

॥ ચુડા પહેરવાનું મુદૂત ॥

અસિની, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, મધ્ય, પૂ-ષા, સ્વાતી, વિશાખા, પ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, એ નક્ષત્રો અને, રવિ, બુધ, ગુરુ, ને શુક્ર, એ વારોમાં ચુડા પહેરવો શુભ છે, (૧૨૪)

દેશગ્રામગૃહજ્વરવ્યવહતિયૂનેપુ દાને મનો

સેવાકાકિણિર્વર્ગસંગરપુનર્ભૂમેલકે નામધમ્ ।

જન્મર્ષ પરતો વધૂપુરુષયોર્જન્મર્ષ મેકસ્ય ચે-

જ્ઞાનં શુદ્ધિમિતો વિલોચ્ય ચ તયોર્નામર્ષયોર્મેલકઃ ॥૫૪॥

અન્વય—દેશગ્રામગૃહજ્વરવ્યવહૃતિદ્યુતેષુ દાને મનો સેવા-
કાકિણિવર્ગસંગરણનર્મ્મલકે નામમમ્ પરતઃ જન્મર્ષમ્ વધુપુઃ
રુપયોઃ એકસ્ય જન્મર્ષમ્ જ્ઞાતમ્ ચેત્ત્વિતઃ શુદ્ધિમ્ વિલોક્ય તયો-
નામર્ષયોઃ મેલકઃ ॥ ૫૪ ॥

અન્વયાર્થ—દેશ દેશ, ગ્રામ ગ્રામ, ગૃહ ઘર, જ્વર તાવ, વ્યવહૃતિ
વ્યવહાર, દ્યુતેષુ ભુગારમાં, દાને દાનમાં, મનો મંત્રમાં, સેવા નોકરી, કા-
કિણિ કાકિણી, વર્ગ વર્ગશુદ્ધિ, સંગર યુદ્ધ, પુનર્મ્મલકે પુનર્મ્ના મેલાપમાં,
નામમમ્ નામરાશિ સેવી, પરતઃ બીજામાં, જન્મર્ષમ્ ન-મરાશિ સેવી, વધુપુ-
વયોઃ બીપુરુષ બંનેમાં, એકસ્ય એકની, જન્મર્ષમ્ ન-મરાશિ, જ્ઞાતમ્ ચેત્ત્વિત-
ભુવમાં હોય ત્યારે, હતઃ તે બહુસી રાશિથી, શુદ્ધિમ્ શુદ્ધિને વિલોક્ય બેઠને
તયોઃ તે બંનેની, નામર્ષયોઃ નામરાશિનો, મેલકઃ મેલાપ બેસે, ॥ ૫૪ ॥

૫૪ ભાવાર્થ—પરદેશમાં દાખલ થવું, ચોતાના ગામમાં
ચેલવું, ઘરના પ્રવેશમાં, તાવ, ચાલુ કામકાજમાં. ભુગારમાં, દાન,
મંત્ર, ભાગતું હોણું, નોકરી, રાજસેવા, કાકિણી, વર્ગશુદ્ધિ, લડાઈ,
બીજી વખતના લગ્નમાં, એ સર્વે શુદ્ધીર્ત્થમાં, ચાલુ નામરાશિથી
બેસું, અને બીજા વિવાહાદિક કામો માટે ન-મરાશિથી બેસું,
વર કે કન્યા બંનેમાંથી ગમે તેનું નક્ષત્ર ભણતા હોઈએ, તે
બેનું નક્ષત્ર ભણ્યું હોય તેનાથી શુદ્ધિ વિગેરેના બલની શુદ્ધિ ભેવી.
ને પછી બંનેના ચાલુ નામની રાશિઓ ઉપરથી વર્ણાદિક ભેવા,

ર્ષ નામાદિમવર્ણતોવકહદાશુજ્યાદિવર્ણાદિર્વા

તુલ્યા વત્ર શસી સ્વપૌ યદમિધા વહ્યોસ્ય નામાતિમમ્ ।

આર્પાશુદ્ધને જનુર્મમમલં પટસ્ય વંચેજગુ-

ગેહગ્રામનૃપાભિપેક્ષકૃપિર્મૌજ્યન્નાગ્રનેભૂપણે ॥ ૫૫ ॥

અન્વય—અવકહદાત્ નામાદિમવર્ણતઃ શુજિ આદિવર્ણાત્
મમ્ અત્ર ધર્મો શસી સ્વપૌ તુલ્યો યદમિધાઃ વહ્યઃ અસ્ય અંતિમમ્
નામ આર્પાઃ શુદ્ધને પટસ્ય વંચે ગેહગ્રામનૃપાભિપેક્ષકૃપિર્મૌજ્યન્ના-
ગ્રને ભૂપણે જનુર્મમ્ અમલમ્ જગુઃ ॥ ૫૫ ॥

અન્વયાર્થ—અવકહઢાત્ અવકહડાયકથી, નામાદિમવર્ણતઃ નામના પહેલા અક્ષરથી, યુજિ જોડેલા નામમાં, આદિવર્ણાત્ પહેલા અક્ષરથી મમ નક્ષત્ર જાણવું, અત્ર એ ચક્રમાં, વઘૌ બ-વ-શસૌ-રા-સ-સ્વપૌ-ખં-પ-તુલ્યૌ સરખા જાણવા, યદમિધાઃ જેનાં નામ, વહ્લયઃ ધણું હોય તો, અસ્ય એનું, અંતિમમ્ છેલ્લું નામ નામ જાણવું, આર્યાઃ વિદ્વાનો, વ્રુદ્ધહને પુરુષના વિવાહમાં, પટ્ટસ્ય પટના, વંધે બંધમાં, ગેહ ધર, ગ્રામ ગામ, નૃપામિષેક રાન્યામિષેક, કૃપિ ખેતી, માંજી મોંઝબંધન, અજ્ઞાશને અત્રપ્રાચનમાં, મૂષણે આભૂષણ ધારણ કરવામાં, જનુર્મમ્ જન્મનક્ષત્ર, અમલમ્ નિર્મલ, જગુઃ કહે છે, ॥૫૫॥

૫૫ ભાવાર્થ—પોતાના નામનો જે અક્ષર અવકહડાયકમાં જે નક્ષત્રનો હોય, તે અક્ષરવાળાનું તે નક્ષત્ર જાણવું, અને તે નક્ષત્રની જે રાશિ હોય, તે નામવાલાના અક્ષરની રાશિ જાણવી, પરંતુ નામનો પ્રથમ જોડાક્ષર હોય તો, ઉચ્ચાર કરતી વખતે જે પહેલા અક્ષરનો ઉચ્ચાર થતો હોય, તે અક્ષર પ્રમાણે ચક્રમાં જે નક્ષત્ર આવેલું હોય તે નક્ષત્ર તેનું જાણવું, અને તે નક્ષત્ર ઉપરથી આવતી રાશિ, તે અક્ષરવાળાની જાણવી, જેમકે કાંઈનું પ્રાગજી નામ છે, તેમાં પહેલો અક્ષર યોલાતો વ અને પછી જોલાતો અંડધો ર છે, એ જ મલીને જોડાક્ષર થયેલો છે, પણ મ્હોડેથી જોલાતાં પ્રથમ વ જોલાય છે. એટલે વ ઉપરથી જે રાશિ તે પ્રાગજીની જાણવી, તેમજ દ્વારકાદાસના નામમાં પણ જે ફની રાશિ તે દ્વારકાદાસની સમજવી, અવકહડાયકમાં જે અક્ષરો જીલકુલ નથી, તેનું નક્ષત્ર જાણવા માટે, વનું તે વનું, સનું તે રનું, અને સનું તે પનું નક્ષત્ર જાણી લેવું, જેનાં ધણાં નામ હોય તો છેલ્લામાં છેલ્લું જે નામ હોય, તેના અક્ષર પ્રમાણે રાશિથી જોવું,

॥ નીચે લખેલા કાર્યોમાં જન્મ નક્ષત્ર લેવાથી દોષ થતો નથી ॥

વિવાહ, પટ્ટાલિષેક, ઘરના આરંભમાં ને પ્રવેશમાં, ગ્રામપ્રવેશમાં, રાજ્યાલિષેક, ખેતી, જનોઈ, નવું અનાજ ખાવાના મુદ્દત્તમાં, દાગીના પહેરવામાં, જન્મનક્ષત્ર લીધું હોય તો તે શુભ છે, એટલી જાણતોમાં દોષ સમજવો નહિ, આ પ્રલોકમાં જે અંતપ્રાશન લખેલું છે, તે નવું અનાજ ખાવાને માટે સમજવું, પણ જાલકને અત્ર ખવડાવતી વખતે તો લેવુંજ નહિ,

॥ ક્ષ ને જ્ઞ અક્ષર માટે સમજૂતી ॥

આખા અવકલ્પકાચક્રમાં-ખ-શ-ય-ળીલકુલ આવતા નથી, તે અક્ષરોનો ખુલાસો ભાવાર્થમાં આપ્યો છે, તે ઉપરાંત-ક્ષ-ને-જ્ઞ-એ અક્ષરો પણ ચક્રમાં નથી, તેના માટે અવકલ્પકાચક્રના કયા અક્ષરો લેવા, તો ક-ને-ય-મલી ક્ષ થાય છે, અને જ્ઞ-ને-જ-મલી જ્ઞ થાય છે, તો ક્ષ નો ક માં-અને જ્ઞ નો જ માં-સમાવેશ થાય છે, એટલે આદિશબ્દનો જે ઉચ્ચાર થતો હોય-તે અક્ષર પ્રમાણે તેની રાશિ આવવી જોઈએ તો ક્ષ માં પણ ક અક્ષર છે, અને જ્ઞ માં આદિ અક્ષર જ જોલાય છે. જેથી ક્ષ ની મિથુન-અને જ્ઞ ની મકરરાશિ થાય છે, ઘણા જ્યોતિષીઓ ક્ષ ને જ્ઞ અક્ષરવાળા નામોની જેમકે ક્ષેમરાજ-જ્ઞાનાનન્દ-એ જેઉ નામો જ્યારે કોઈના હોય, ત્યારે કઈ રાશિ થાય, તેનું અભાષ્યપણું હોવાથી ઘણા લાગે ક્ષ ની મીન-અને જ્ઞ ની કુંભરાશિ કહે છે તે તાંદળ ખોદું જાણવું, પરંતુ સંસ્કૃતનાં નિયમ મુજબ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે અક્ષરોની રાશિઓ જાણવી,

(અવકલ્પક ચક્ર.)

સં.	નક્ષત્ર.	ચરણના અક્ષરો છે.	સં.	નક્ષત્ર.	ચરણના અક્ષરો છે.
૧	અશ્વિનિ.	સુ-એ-ચો-લા.	૧૫	સ્વાતી.	૩-રે-રો-તા.
૨	ભરણી.	લી-તુ-લે-લો.	૧૬	વિશાખા.	તી-તુ-તે-તો.
૩	કૃત્તિકા.	આ-પ્ર-ઉ-એ.	૧૭	અનુરાધા.	ના-તી-તુ-તે.
૪	રોહિણી.	ઊ-વા-વી-વુ.	૧૮	જ્યેષ્ઠા.	નો-ય-ધી-ધુ.
૫	મૃગશીર્ષ.	વે-વો-ઠા-ટી.	૧૯	મૂલ.	ચે-યો-મા-મી.
૬	આર્દ્રા.	કુ-ધ-ક-જ.	૨૦	પૂર્વા.	ખુ-ધ-શ-દા.
૭	પુનર્વસુ.	કે-કો-હા-હી.	૨૧	ઉષા.	ખે-નો-જા-જી.
૮	પુષ્ય.	ફ-હે-હો-ડા.	૨૨	અભિજીત.	જૂ-જે-જે-ખા.
૯	આશ્લેષા.	ડી-કુ-ડે-પે.	૨૩	શ્રવણ.	ખી-ખુ-ખે-ખો.
૧૦	મઘા.	મા-મી-મૂ-મે.	૨૪	ધનિષ્ઠા.	ગા-ગી-ગુ-ગે.
૧૧	પૂ-ષા.	મો-ટા-ટી-ટુ.	૨૫	રાત્રિભિષા.	જો-ગા-સી-સ.
૧૨	ઉ-ષા.	ટ-ટો-પા-પી.	૨૬	પૂ-ભા.	સે-સો-દા-દી.
૧૩	હસ્તા.	પૂ-ય-યુ-દ.	૨૭	ઉ-ભા.	દુ-મ-જા-યા.
૧૪	ચિત્રા.	પે-પો-ના-ની.	૨૮	રેવતી.	દે-દો-ચ-ચી.

સચ્છ્રીભૂષિતગુર્જરેષુ રુચિરે સ્વેદાશ્વયાગેલસન્-
 નાનાસત્કુલદીપિતે કપટવજ્રારયે પુરે વાસિના ।
 શ્રોતોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાં માર્તણ્ડબોધોજ્વલાં
 સદ્ગીતા મગમન્નિદં પ્રકરણં વૈવાહિકં મંગલમ્ ॥

અર્થ—સત્પુરુષો—અને લક્ષ્મીથી આભૂષિત એવા—ગુર્જરાત દેશના અત
 ગત, ખેડા જિલ્લામાં આવેલા—નાના પ્રકારના—સારા કુનોથી પ્રકાશિત એવા—
 કપડવંજ નામના શહેરમાં રહેનાર—સાક્ષરશ્રી “સોમેશ્વર” એવીએ રચેલી
 “મુહૂર્તમાર્તણ્ડ” નો બોધ થનામાં ઉપયોગી—એવી, આ ટીકામાં માગયિક
 ‘વિવાહ’ નામનું પ્રકરણ સમૂર્ણ થયું

॥ इति विवाहप्रकरणम् ॥

॥ अथ अग्न्याधानम् ॥ ७ ॥

अग्न्याधानमवादिदारसमये दायाद्यकाले, परै-

द्दीशामिधुवशाकपुण्यमृगपौष्णै र्व्यञ्जलमांशयोः ।

जीवेन्द्रर्ककुजैः सुतर्दिगुरुर्केन्द्रस्यै रनस्तंगतैः

स्वोच्चेष्टर्क्षगतैः परै रुपचयै विंत्तायशुद्धौ युधैः ॥ १ ॥

अन्वय—दारसमये अग्न्याधानम् युधैः अवादि परैः दाया-
द्यकाले (अवादि) द्वीशामिधुवशाकपुण्यमृगपौष्णैः व्यञ्जलमांशयोः
जीवेन्द्रर्ककुजैः सुतर्दिगुरुर्केन्द्रस्यैः अनस्तम् गतैः स्वोच्चेष्टर्क्षगतैः परैः
उपचयैः विंत्तायशुद्धौ (अग्न्याधानम् पोक्तम्,) ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—दारसमये क्षत्रसमयમાં, અગ્ન્યાધાનમ્ અગ્નિનું આધાન
કરવાને, યુધૈઃ વિદ્વાનોએ, અવાદિ કહેલું છે, પરૈઃ ખીજા આચાર્યોએ, દાયા-
દ્યકાલે ધનની વેંચણ કરતી વખતે, (અવાદિ) કહેલું છે, દ્વીશામિધુવશાક-
પુણ્યમૃગપૌષ્ણૈઃ નિશાખા, કૃત્તિકા, મૃગશિરિક, ભૈષ્ણ, પુષ્ય, મૃગશીર્ષ, રેવતી
એ નક્ષત્રોવડે વ્યઞ્જલમાંશયોઃ ભજ્યરં શસિ, અને ચન્દ્ર વિનાના લગ્ન, અને
નવમાંશમાં જીવેન્દ્રર્કકુજૈઃશુર, ચંદ્ર, રવિ, મંગલ, એ વાર સુતર્દિગુરુર્કે-
ન્દ્રસ્યૈઃ ૫-ઉપચય-૯-અને કેન્દ્રસ્થાનમાં રહેલા, અનસ્તમ્ ગતૈઃ અસ્તને ન
પામેલા, સ્વોચ્ચેષ્ટર્ક્ષગતૈઃ પોતાની ઉચ્ચની કે મિત્રરાશિના હોય, પરૈઃ ખીજા
મહેા, ઉપચયૈઃ ઉપચયસ્થાનમાં હોય, વિંત્તાયશુદ્ધૌ ૧ હું ને, ૨ હું સ્થાન-
પાપમદ, રહિત હોય તો (અગ્ન્યાધાનમ્ પ્રોક્તમ્) અગ્ન્યાધાન લેવુંકહેલું છે ૧

૧ ભાવાર્થ—કૃત્તિકા, રાહિણી, મૃગશીર, પુષ્ય, ઉ-શ, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, ઉ-ષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં લગ્નવખતે અથવા ભાઈઓના ભાગ વહેંચતી વખતે અગ્ન્યાધાન કરવું, કર્ક, મકર, અને મીનલગ્ન, એટલે જલચર રાશિ શિવાયનું લગ્ન, અને નવમાંશ લેવો, અને જલચર રાશિનો ચંદ્રમા પછી, મુદ્દર્તલગ્નમાં કે નવમાંશમાં લેવો નહિ, સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગલ, અને ગુરુ, ઉદયના હોય ત્યારે, અથવા પોતાની રાશિના ઉચ્ચના, કે મિત્રરાશિના થઇ, ૫-૩-૬-૧૧-૯-૧-૪-૭-૧૦-એ સ્થાનોમાં હોય તો સારા જાણવા, બાકીના શ્રેણી-૩-૬-૧૦-૮-૧૧- મે હોય તો સારા જાણવા. તેમજ પહેલા ને બીજા ભાવમાં, પાપગ્રહ ન હોય તો, અગ્ન્યાધાન શ્રેષ્ઠ જાણવું,

॥ વાનપ્રસ્થનું મુદ્દર્ત. ॥

જ્યો-ર્ધિ-વિહિતેષુ મહામલ્લવ્રતેષુ પ્રવિહાયામરસુપ્તિકાલમાસ્ત્યં ।

કવિમાર્ય મધૌવધીજસારે ડ્વરસંસ્કારાવિધિં ચ સર્વકાલે (૧)

લઘુધીરભધૂર્જર્ટીદુર્ભાત્યશ્રુતિયુગ્મામરસૂઙ્ગમિસ્ત્વરણ્યં ।

પ્રતિપૌત્રમુલ્લં વિલોક્ય ધીરાઃ સદ્દ્વોભિઃ શરણાત્સમાશ્રયેયુઃ (૨)

અર્થ—મોટો વસ કરીને, આતુર્ભાસ પ્રત કરીને, ગુરુ-મુકના અસ્તનો-અને ગૃહસ્થાશ્રમ-સંબંધી ક્રિયાનો ત્યાગ કરીને, ચંદ્રબલ હોય ત્યારે, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, રેવતી, લઘુ, તથા ધીરસંસક નક્ષત્રો, અને રાજ દિવસોમાં, વિદ્વાનપુરુષોએ, પોતાના પુત્રનું મુખ બેઠીને વન પ્રત્યેજનું, (૧-૨)

॥ સન્યસ્ત દીક્ષાનું મુ. ॥

સંન્યાસઃ શ્રુતિયુગલક્ષ્યે શિવર્ષવૈરં ચ રુશશિરસીંદ્રપૂજિતર્ષે ।

નીરિક્તે સ્થિરસદનેઽપવર્ગસિધ્યૈ સોમેજ્યઙ્ગલ્લચરકરેષુ ચોત્તરાસુ (૩)

પ્રતઙ્ગેષ્વદિતિપુતેષ્વભર્ગમેષુ જ્ઞાવત્તે નરમવનોદયે સમૂપે ।

સદ્દીક્ષામુદિતદિનેષુ સાધુમર્ત્યઃ સન્માસ્પાતુરપુરુષોઽનુ સર્વકાલે (૪)

અર્થ—રવિ, શોભ, યુધ, ગુરુ, એ વાંર, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુષ્ય, ઉ-શ, હસ્તા, ઉ-ષા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ઉ-ભા, એ નક્ષત્રો, અને કુંભ, શિવાયની સ્થિર રાશિના ઉદયમાં, સન્યસ્તદીક્ષા લેવી શુભ છે,

॥ કોઈ પણ દીક્ષા ધારણ કરવાનું મું ॥

ઉપર કહેલા નક્ષત્રોમાં પુનર્વસુ, ઉર્મેરી, અને આર્દ્રા શિવાયના નક્ષત્રો, પુષ્ય રાશિનો ઉદય હોય, શુભગ્રહને યોગ હોય, ઉપર કહેલા વારો, અને શુભ માસોમાં, દીક્ષા ધારણ કરવી, કદાચ જલદીથી ધારણ કરવી હોય તો હમ્મેશના માટે શુભ જાણીએ, (૩-૪)

॥ કથાવાતાં સાંભળવાનું મું ॥

રિક્તા વિષ્ણુક્તાસુ તિથિષ્વસૃગ્યમૈર્વારૈઃ પુરાણોત્થકથાશ્રુતિઃ શ્રિયૈ ।

મૃદુસ્થિરાક્ષિપ્તચલત્રિપૂર્વિકા કીર્ણેષુ સત્કેંદ્રચરોદયે ભવેત્ (૧)

અર્થ—રિક્તા શિવાયની, તિથિઓ, મંગલ ને શનિ શિવાયના વારો, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, પૂ-શ, ઉ-શ, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, પૂ-ષા, ઉ-ષા, અભિજીત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂ-ભા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રો, શુભગ્રહોથી યુક્તકેંદ્રસ્થાન હોય, અને ચર-રાશિનું સત્ર હોય ત્યારે વેદ, પુરાણ, વિગેરેની કથા સાંભળવી શ્રેષ્ઠ છે, (૫)

॥ इति अग्न्याधानप्रकरणम् ॥

॥ अथ गृहप्रकरणम् ॥ ८ ॥

नामर्क्षाद्विसुतांकदिग्भवगतो ग्रामः शुभोन्योन्यथा

तत्कोणेत्यभुवां शुभं निवसतां दोषाः परेषामलम् ।

कन्याकार्किंघनुस्तुला क्रियघटाः कौर्ष्यदजौ याम्यतो

मध्ये न्येन्यवसंत्यथेंद्रककुभो वर्गाः स्यु रोजस्विनः ॥ १ ॥

अन्वय—नामर्क्षात् द्विसुतांकदिग्भवगतः ग्रामः शुभः अन्यथा तत्कोणे निवसतां अंत्यभुवाम् शुभम् परेषाम् अलम् दोषाः याम्यतः कन्याकार्किंघनुस्तुलाक्रियघटाः कौर्ष्यदजौ न्यवसन्ति अन्ये मध्ये (न्यवसन्ति) अथ इन्द्रककुभः वर्गाः ओजस्विनः (सन्ति) ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—नामर्क्षात् नाभराशिથી, દ્વિસુતાંકદિગ્ભવગતઃ ૨-૫-૯-૧૦-૧૧-મેં રહેલો, ગ્રામઃ ગામ, શુભઃ શુભ છે, અન્યઃ તેથી બીજા, અન્યથા અશુભ છે, તત્કોણે તેના પ્રણામાં, નિવસતામ્ રહેતા, અન્યભુવામ્ અંત્ય-ભૂતિને, શુભમ્ શુભ છે, પરેષામ્ બીજાઓને, અલમ્ ધણા, દોષાઃ દોષો છે, યામ્યતઃ દક્ષિણદિશાથી, કન્યા કન્યા, કાર્કિંકર્ક, ધનુઃ ધન, તુલા તુલા, ક્રિય મેષ, ઘટાઃ કુંભ, કૌર્ષ્યદજૌ વૃશ્ચિક-ને મીન. એ રાશિઓવાળા ન્યવ-સન્તિ રહે છે, અન્યે બીજા મધ્યે મધ્યમાં (ન્યવસન્તિ) રહે છે, અથ ત્યાર-પછી, ઇન્દ્રકકુભઃ પૂર્વદિશાથી અનુક્રમે, વર્ગાઃ અક્ષરાદિ ૮ વર્ગો, ઓજસ્વિનઃ બસવાન (સન્તિ છે.) ॥ ૧ ॥

જાવાર્થ—જે પ્રમાણે માણસોના નામની રાશિ આવે છે, તેજ પ્રમાણે ગામના પ્રથમ અક્ષર ઉપરથી ગામની રાશિ જાણવી, પોતાની રાશિથી ગામની રાશિ સુધી ગણતાં-૨-૫-૯-૧૦-૧૧ ને માગતું હોય, તો તે

ગામનું લેણું, પોતાને સારૂ જાણવું, એનાથી જીવું માગતું હોય તો સારૂ નહિ; ^૧દરેક ગામના ખુણાઓના વિભાગમાં ^૨નીચ જાતિએ ^૩વસવું, તો તેને કાયદાકારક છે, પણ જો આદાણાદિ ઉચ્ચ વર્ણુ રહે તો, તેને

૧—ધારો કે ગામનું નામ વડોદરા છે, અને તેનો પહેલો અક્ષર-વ હોવાથી તેની વૃષભરાશિ થય, અને ગામમાં રહેનાર માણસનું નામ અંબાલાલ છે, તો તેનો પહેલો અક્ષર અ એ અની રાશિ મેષ થાયછે, એટલે પોતાની રાશિ મેષથી, ગામની રાશિ વૃષભસુધી ગણતાં-એ થાય છે, માટે અંબાલાલ નામના મનુષ્યને વડોદરા ગામમાં લેણું સારૂ જાણવું, એવીજ રીતે ધીરજલાલ નામવાળાના પહેલા ધ અક્ષર ઉપરથી-ધનરાશિ થાય છે, અને ધનરાશિથી વડોદરાની વૃષભરાશિ સુધી ગણતાં ધીરજલાલનું માગતું ગામ પાસે-૬ આવે છે, તેથી ધીરજલાલને વડોદરામાં સારૂ લેણું સમજવું નહિ, એ પ્રમાણે દરેક નામના પ્રથમ અક્ષરની રાશિથી કોઈ પણ ગામના પ્રથમ અક્ષરની રાશિ સુધી ગણતાં, ૨, ૫, ૮, ૧૦, ને ૧૧ આવે તો સારૂ સમજવું, અને ૧, ૩, ૪, ૬, ૭, ૯, ને ૧૨ માગતું આવે તો તે ગામ પ્રત્યે સારૂ લેણું સમજવું નહિ,

૨— ઇશાન

પૂર્વ,

અગ્નિ

ઉત્તર	મધ્યમ	દક્ષિણ
વાયવ્ય	પશ્ચિમ	મૈત્રેય

૩—આગલ જાતાવેલા કોષ્ટકમાં અગ્નિ, મૈત્રેય, વાયવ્ય, અને ઇશાન, એ ચાર ખુણાઓમાં નીચ જાતિયે રહેવું, અને નીચ જાતિઓના નામ આ પ્રમાણે જાણવા,

જ્યોતિર્નિવન્ધે-રજકર્ષર્મકચૈવ નદો ધુરુદ એવ ચ ।

કૈવર્તમેદમિલ્લાચ સમૈતે અંસ્યજાઃ સ્મૃતાઃ (૧)

અર્થ—ધોળી, ચમાર, નટ, મદારી, કસાઈ, મચ્છીમાર, ને બિલ આ સાત નીચ (અંત્ય) જાતિ કહેવાય છે, (૧)

નુંકશાન કરતા છે, આખા ગામની જમીનના નવભાગ^૧ કરવા, પછી, ૬, ૪, ૬, ૭, ૧, ૧૧, ૮, ને ૧૨-એ રાશિઓને, દક્ષિણ દિશાથી સંવ્ય-ભાગે^૨ અનુક્રમે આવતી દિશાઓ તે તે રાશિને શુભ જાણવી, તેમજ તે આઠ ભાગ શિવાયના નવમા ભાગમાં એટલે ગામના મધ્યમાં ૨, ૩, ૫, ને ૧૦ રાશિએ રહેવું, તેમજ પૂર્વદિશાથી^૨ અનુક્રમે-અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ, એ વર્ગાદિકના અક્ષરવાળાએ રહેવું, અને તે તે અકારાદિ વર્ગો તે તે દિશાઓમાં બલવાન જાણવા,

॥ સ્વતંત્ર ધરના મહિમા ॥

મવિશ્વપુરાણે-ગૃહસ્થસ્ય ક્રિયાઃ સર્વા ન સિધ્ધ્યંતિ ગૃહં વિના ।

યતસ્તસ્માદ્ગૃહારંભપ્રવેશસમયૌ બ્રુવે (૨)

૧-॥ કઈ દિશામાં કઈ રાશિવાલા માણસે ઘર કરવું તેનું ક્રોટક ॥

પ્રશ્ન.

પૂર્વ.

અગ્નિ.

ઉત્તર.	કુંભ.	વૃશ્ચિક.	મીન.	દક્ષિણ.
	મેષ.	મધ્યમાં વૃ. મિ. સિ. મ.	કન્યા.	
	તુલા.	ધન.	કર્ક.	

વાયવ્ય.

પશ્ચિમ.

નૈઋત્ય.

૨-॥ કયા વર્ગવાળા મનુષ્યને કઈ દિશામાં ઘર કરવું, તેનું ક્રોટક ॥

પ્રશ્ન.

પૂર્વ.

અગ્નિ.

ઉત્તર.	દ-પ-સ-હ. મેષ.	અકારાદિ. ૧૬ અક્ષર-ગરુડ.	ક-ખ-ગ-ધ-ક માર્ગર.	દક્ષિણ.
	ચ-ર-લ-વ. મૃગ.		ચ-હ-ન-જ-મ સિંહ.	
	પ-ફ-બ-ભ-મ. મૃષક.	ત-થ-દ-ધ-ન. સર્પ.	ટ-ક-ક-દ-ણ ધાન.	

વાયવ્ય.

પશ્ચિમ.

નૈઋત્ય.

અર્થ—શુદ્ધસ્થાશ્રમની દરેક ક્રિયાઓ, પોતાના ધર સિવાય, સિદ્ધ થતી નથી, માટે, ધર બનાવવાનું, અને પ્રવેશનું શુદ્ધૃત્ કહ્યું છે, (૨)

મુ-ગ૦—પરમેહે કૃતાઃ સર્વાઃ શ્રૌતસ્માર્તક્રિયાઃ શુભાઃ ।

નિષ્ફલાઃ સ્યુ ર્યતસ્તાસાં ભૂમીશઃ ફલમશ્રુતે (૩)

અર્થ—પારકાના ધરમાં કરેલી શ્રૌતસ્માર્ત-સંબંધી દરેક ક્રિયાઓ નિષ્ફળ થાય છે, અને તેનું ફલ તે ધરનો માલેક બોમ્બે છે, (૩)

॥ ધરના ત્રણ પ્રકાર ॥

જયો વિં-નિકેતનં સ્યાન્નિવિધં હિ મૃન્મયં હર્મ્ય સદા પર્ણકુટં પુષ્પૈઃ સ્મૃતં ।
एकोनय स्तस्करणस्य चोच्यते तथापि तत्प्रोक्त विशेषतन्मयः (૪)

અર્થ—વિદ્વાનોએ ત્રણ પ્રકારનાં ધર કહ્યાં છે, ૧-માટીનું, ૨-છાંટાથી કે પથ્થરની ઉંચા પ્રકારનું ચણેલું, અને ૩-પાંદડાં ધાસ વિગેરેથી બનાવેલું, એ પ્રમાણે ત્રણ ધરોમાં પરસ્પર ભિન્નતા છે, (૪)

॥ કેવા જોપી પાસેથી શુદ્ધૃત્ લેવું ॥

गणकं बहुशास्त्रभेददर्शं कृतहस्तं सदयक्षर्म सुशीलं ।

परिपृच्छय समारभेद्गारं गतलोभं प्रतिषाभिमातमुक्तम् (૫)

અર્થ—અનેક શાસ્ત્રમાં કુસત્ત, વિદ્વાન, દયા ને દામથી યુક્ત, શુદ્ધ આચારયુક્ત, લોભરહિત, ક્રોધ, અને અહંકાર વિનાના, એવા જોપીને પુછીને પછી વિદ્વાન પુરો, ધર બનાવવાનો આરંભ કરવો (૫)

अष्टावप्रमुखाः स्वपंचमपरा द्विजः स्वर्गोऽन्ययुक्

तष्टः काकिणिका गजै मिथ इवा यस्याधिकाः सोऽर्धदः ।

श्वेतारक्तक पीतकृष्णवसुधाः स्वादुः कटुस्तिककाः

कापायाष्टतज्ञोणिताश्च मदिरागंधाः शुभा विप्रतः ॥ ૨ ॥

અન્વય—અષ્ટમુખાઃ અષ્ટૌ (વર્ગાઃ) સ્વપંચમપરાઃ સ્વવર્ગઃ દ્વિજઃ મિથઃ અન્યયુક્ ગર્જઃ તષ્ટઃ કાકિણિકાઃ યસ્ય ઇવાઃ અધિકાઃ સઃ અર્ધદઃ વિપ્રતઃ શ્વેતારક્તક પીતકૃષ્ણવસુધાઃ સ્વાદુઃ કટુઃ તિક્તકાઃ કાપાયાઃ ષ્ટતજ્ઞોણિતાશ્ચમદિરાગંધાઃ શુભાઃ ॥ ૨ ॥

અન્વયાર્થ—અપ્રમુખાઃ અપ્રમુખ એવા, અદ્યૌ (વર્ગાઃ) આઠ વર્ગ સ્વપ્રપંચમવરાઃ પોતાથી પાંચમા વર્ગના શત્રુઓ છે, સ્વવર્ગઃ પોતાનો વર્ગ, દ્વિવ્રતઃ બેથી ગ્રાણી, મિત્રઃ પરસ્પર, અન્યયુક્ત એકબીજાનો વર્ગ યુક્ત કરવો, ગજૈઃ આઠ વડે તપ્તઃ ભાગ લેવો, કાકિણિકાઃ શેષ રહે તે કાકિણીઓ થાય, યસ્ય જેની, હમાઃ એ, અધિકાઃ અધિક હોય, સઃ તે, અર્થદઃ અર્થ આપનાર છે, વિપ્રતઃ આહ્વાણથી અનુક્રમે, શ્વેતારક્તકપીત કૃષ્ણવસુધા ધોળી, સાધ, પીળી, ને કાળી પૃથ્વી, સ્વાદુ, મીઠી, કટુઃ તીખી, તિક્તકાઃ કડવી, કાપાયાઃ ટુરી, દૂતશોણિતાન્નમાદિરાગંધાઃ ધી, લોહી, અનાજ ને દારૂના ગંધવાળી શુભાઃ શુભ છે ॥ ૨ ॥

૨ ભાવાર્થ—પોતાના વર્ગથી ગણુતાં આવતો પાંચમો વર્ગ પોતાને શત્રુ જાણવો. અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ, એ અક્ષરોમાં અ એ પહેલો, અને શ-એ છેલ્લો વર્ગ-જાણવો, પોતાના વર્ગની સંખ્યાને જામણી કરવી, અને તે જામના વર્ગની સંખ્યામાં ઉમેરવી, તેજ પ્રમાણે જામના વર્ગની સંખ્યા જામણી કરી પોતાના વર્ગની સંખ્યામાં ઉમેરવી, તે બંને સંખ્યાને જુદે જુદે આઠે ભાગતાં, જે જે શેષ વધે, તે તે કાકિણીકા જાણવી, હવે પોતાની ને જામની કાકિણીકામાં જેની વધારે હોય, તે એાછી કાકિણીકા વાળાને સુખ આપનાર જાણવું, એમાં જામની વધારે હોય તો જામમાં વસનારને સુખ આપે છે પણ પોતાની વધારે અને જામની થોડી હોય તો તે

૧—જે માણસના નામનો પ્રથમ અક્ષર જે હોય, તે અક્ષર જે ક્રાંતિમાં હોય, તે વર્ગ જાણવો, પોતાના વર્ગથી પાંચમો વર્ગ શત્રુ જાણવો, જેમ કે અ વર્ગથી, પાંચમો વર્ગ ગણુતાં, ત વર્ગ તે અ વર્ગનો શત્રુ જાણવો, તેમ ત વર્ગથી ગણુતાં, પાંચમો વર્ગ અ તે ત વર્ગનો શત્રુ જાણવો, એટલે અ વર્ગનો શત્રુ જેમ ત વર્ગ થાય, તેમ ત વર્ગનો શત્રુ અ વર્ગ થાય છે, એમ અ વર્ગનો શત્રુ ચ વર્ગથી ગણુતાં, પાંચમો ચ વર્ગ થાય છે, તેમ ચ વર્ગથી ગણુતાં, પાંચમો ચ વર્ગ આવે છે, જેથી ચ વર્ગનો ચ વર્ગ શત્રુ અને ચ વર્ગનો, ચ વર્ગ શત્રુ જાણવો, તેજીજ રીતે, અને ત, ક, ને પ, ચ, ને ય, ટ ને રા, એ એક બીજાના પરસ્પર વર્ગશત્રુ જાણવા, જેથી અ વર્ગવાળો મનુષ્ય, ત વર્ગવાળી પશ્ચિમ દિશામાં, ત વર્ગવાળો મનુષ્ય, અ વર્ગવાળી પૂર્વદિશામાં, ધર બનાવે તે પોતાના શત્રુના વર્ગની દિશામાં ધર બનાવ્યું એમ જાણવું, મારે તે દિશા તે વર્ગને નુકશાનકારક જાણવી, એ પ્રમાણે દરેક દિશામાં દરેક વર્ગ મારે જાણવું,

ગામને શુભ, પણ પોતાને શુભ સમજવી નહિ, બ્રાહ્મણથી અનુક્રમે ચારે વર્ણને સદેહ, લાલ, પીળી, ને કાળી, તેમજ મીઠી, તીખી, કડવી, ને કષાએડી, તેમજ તે જમીન સુંઘતાં તેનો ગંધ, ઘી, લોહી, અન્ન, ને દારૂ જેવો હોય, એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણને રંગ, સ્વાદ, ને સુગંધ, પોતપોતાને શુભ જાણવો,

ઉદાહરણ—પોતાના નામનો પ્રથમ અક્ષર અકાશદિ આઠ વર્ગમાંના કયા વર્ગમાંનો છે, અને તેજ પ્રમાણે ગામના નામનો પ્રથમ અક્ષર કયા વર્ગમાંનો છે, તે જોવું જેમ કે ધીરજલાલનો પ્રથમ અક્ષર, ધ તે જ વર્ગનો છે, એટલે ધીરજલાલ નામવાલાનો જ વર્ગ થયો, અને ગામનું નામ મુંબઈનો પ્રથમ અક્ષર, મ તે જ વર્ગનો અક્ષર છે, જેથી મુંબઈનો જ વર્ગ થયો, જ વર્ગ એ પહેલો વર્ગ છે, અને ત્યાંથી અનુક્રમે જ વર્ગ આઠમો છેટલો છે, હવે ધીરજલાલનો વર્ગ જ ની સંખ્યા પાંચ છે, તેને જમણા કરવાથી ૧૦ થાય અને ગામ મુંબઈનો જ વર્ગની સંખ્યા ૬ છે, તે નામના વર્ગની જમણી કરેલી સંખ્યામાં ૬ ઉમેરતાં ૧૬ થયા, હવે તેજ પ્રમાણે ગામના વર્ગની સંખ્યા ૬ ને જમણી કરતાં ૧૨ થયા, અને તેમાં નામના વર્ગની સંખ્યા ૫ ઉમેરતાં ૧૭ થાય છે, એ જા'ને સંખ્યા-ઓને જુદેજુદી આઠે ભાગવી. પહેલી સંખ્યા ૧૬ ને આઠે ભાગતાં શેષ ૦ બચે છે અને બીજી સંખ્યા ૧૭ ને આઠે ભાગતાં શેષ ૧ બચે છે, એ આવેલી સંખ્યાને કાકિણીકા કહે છે, નામની કાકિણીકા શૂન્ય ઝોલી છે, અને ગામની કાકિણીકા એક હોવાથી નામ કરતાં ગામની ૧ વધારે છે જેથી ગામની કાકિણીકા વધારે હોવાથી ધીરજલાલ નામના માણસને મુંબઈ કે મ અક્ષરવાળું કેઈ પણ ગામ, સુખ આપનારૂં જાણવું, એટલે હરમેશાં ગામની કાકિણીકા વધારે હોય અને નામની કાકિણીકા ઝોલી હોય તો તે ગામમાં ઘોડી કાકિણીકાવાળા મનુષ્યને સુખ આપે તેમ જાણવું, પણ ગામની ઝોલી અને નામની વધારે હોય ત્યારે તેવા નામના પ્રથમ અક્ષરવાળા મનુષ્યોને તે ગામ નુકસાન કરતા જાણવું,

॥ આઠાણાદિ વર્ણને કેવી રંગ, સ્વાદ, ને ગંધવાળી જમીન
સારી તેનું કોણ ॥

વર્ણ.	આઠાણ.	ક્ષત્રિય.	વૈશ્ય.	શુદ્ર.
રંગ.	સફેદ.	લાલ.	પીળા.	કાળા.
સ્વાદ.	મીઠી.	તીખી.	કડવી.	કપાયેલી.
ગંધ.	ધી.	લોહી.	અત્ર.	દાર.

॥ વર્ગનું કોણ ॥

વર્ગ.	વર્ગનાં ઉપનામ.	અક્ષર.
ગરુડ માર્ગર. સિંહ. શ્વાન. સર્પ. મૂષક. મુગ. મેષ.	ગરુડ. ખિલાડી. વાધ. કુતર. સાપ. ઉંદર. હરિણ. મેહુ કે બકર.	અ-ઇ-ગી-એ, ક-ખ-ગ-ધ-ઙ, ચ-છ-જ-ઝ-ઞ, ટ-ઠ-ડ-ઢ-ણ, ત-થ-દ-ધ-ન, પ-ફ-બ-ભ-મ, ય-ર-લ-વ, શ-ષ-સ-હ,

॥ સૂતી જમીન બાબત ॥

સુ-પ્ર૦—પ્રવ્યોતનાત્ પંચનગાંકસૂર્યનવેદુષદ્વિંશમિતાનિ ભાનિ ।
એતે મહી નૈવ ગૃહં વિદધ્યા ચઢાગવાપીસ્વનનં ન શસ્ત્રમ્ (૬)

અર્થ—સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી દીવસના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૫, ૭, ૯,
૧૨, ૧૯, ૨૬, એ નક્ષત્રોમાં, પૃથ્વી સહ રહે છે, માટે તે નક્ષત્રોમાં, ધર બનાવ-
વાનો આરંભ કરવો નહિ, અને તળાવ, વાવ, કુવો, વિગેરે પ્રથમ બોદવું પણ
નહિ, (૬)

બીજા પ્રકાર.

વાળાઃ સત્યશિવા નવાતિથિનસાદ્વાવિંશત્રિવિંશકાઃ ।

અષ્ટાવિંશતિ વાસરે ચ શયને સંક્રાંતિઘસં ત્યજેત્ (૭)

અર્થ—મુર્ધની ક્ષાણ પશુ સંક્રાંતિથી ૫, ૭, ૯, ૧૧, ૧૫, ૨૦, ૨૨, ૨૩, ૨૮, એ દિવસો (અંશો)માં પૃથ્વી સ્થિર રહે છે, આરે તે દિવસોના ત્યાગ કરવો; (૮)

સૌમ્યાદિ પુલ્લભૂતલે વિરચયે દ્વિપ્રાદિકોઽપોસ્થિલે

નાન્યેપાં નિયમોથ યત્ર નિલિલાઃ કુર્યુ ગૃહં હૃત્સ્થિરમ્ ।

સદ્ગમશ્રકૃતો મુલાત્પ્રથમતો વર્ગાદિવર્ણોદ્ગમ—

ચેત્તદિગતમાદિશેત્તુહપયૈઃ શલ્યં સુધી મધ્યતઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય—વિપ્રાદિકઃ સૌમ્યાદિપુલ્લભૂતલે ગૃહમ્ વિરચયેત્ અથઃ અલિલે વિરચયેત્ અન્યેપામ્ નિયમઃ ન અથ યત્ર હૃત્ સ્થિરમ્ (તત્ર) નિલિલાઃ (ગૃહમ્) કુર્યુઃ સદ્ગમશ્રકૃતઃ મુલાત્ પ્રથમતઃ વર્ગાદિવર્ણોદ્ગમઃ ચેત્ તદિગતમ્ શલ્યમ્ સુધીઃ આદિશેત્ હપયૈઃ તુ મધ્યતઃ (શલ્યં આદિશેત્) ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—વિપ્રાદિકઃ બ્રાહ્મણ વિગેરેએ, સૌમ્યાવિપુલ્લભૂતલે ઉત્તર દિશાના પ્રવાહની પૃથ્વીમાં, ગૃહમ્ ધર, વિરચયેત્ કરવું, અથઃ બ્રાહ્મણ, અલિલે રેક જગ્યાએ (વિરચયેત્) કરવું, અન્યેપામ્ બીજા વર્ણોને અર્થ એ નિયમઃ ન નિયમ નથી, અથ હવે, યત્ર ત્યાં, હૃત રક્ષ, સ્થિરમ્ સ્થિર માય, (તત્ર) ત્યાં, નિલિલાઃ બધાએ (ગૃહમ્) ધર, કુર્યુઃ કરવું; સદ્ગમશ્રકૃતઃ ધરસંબંધી પ્રમ કરનારના, મુલાત્ મુખથી, પ્રથમતઃ પહેલાં, વર્ગાદિવર્ણોદ્ગમઃ જે વર્ગના આદિ અક્ષરને ઉચ્ચાર માય, તદિગતમ્ તે દિશામાં રહેલું, શલ્યમ્ દાડકું, સુધીઃ વિદ્વાને આદિશેત્ કહેવું, હપયે. ૬, ૧, ૫, એ અક્ષરો નીકળે તુ તો, મધ્યતઃ મધ્યમાં, (શલ્યં આદિશેત્) કહેવું. ॥ ૩ ॥

૩ ભાવાર્થ—બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણો ૧૨અનુક્રમે ઉત્તર, પૂર્વ ૬-

૧—(બ્રાહ્મણાદિ વર્ણોએ કઈ દિશામાં સ્થેજ નીચાણવાળી જમીન રાખવી, તેનું ક્રોડક)

વર્ણ.	બ્રાહ્મણ.	ક્ષત્રિય.	વેશ્ય.	શૂદ્ર.
નીચાણ રાખવાની દિશા.	ઉત્તર.	પૂર્વ.	દક્ષિણ.	પશ્ચિમ.

ક્ષિણ, ને પશ્ચિમ, એ બાબુની સહેજ ઢળાંતી જમીન ઉપર ઘર કરવું શુભ છે,

॥ શલ્યજ્ઞાનબાબતર ॥

ઘર કરાવનાર માણસ જ્યારે જોષીને મુદૂર્ત પુછે, તે વખતે ઘરધણીના મુખમાંથી પહેલો અક્ષર જે બોલાય, તે અક્ષર જો અકા-રાદિ આઠે વર્ગોમાંના દરેક વર્ગનો પહેલો અક્ષર, એટલે અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ, એ આઠ અક્ષરોમાંનો કોઈ પણ અક્ષર હોય તો, તેના ઘરમાં તે અક્ષરની બતાવેલી દિશામાં, ક'ઈ પણ શલ્યપદાર્થ હોવો જોઈએ, તેમજ હ, પ, ય, એ અક્ષરો પ્રથમ બોલવામાં આવ્યા હોય તો ઘરના મધ્યભાગમાં શલ્ય છે એમ જાણવું,

જેમ કે છગનલાલ જોષી મારે ઘર બાંધે, તો તે માણસના ઘરમાં કોઈ પણ જગ્યાએ શલ્ય નથી, એમ જાણવું, ફક્ત અ, ક, ચ, ટ, ત, પ, ય, શ, એ આઠ અક્ષરોમાંનો કોઈ પણ અક્ષરનો ઉચ્ચાર પ્રથમ થયો હોય તો તે અક્ષરના કોષ્ટકમાં બતાવેલી દિશામાં શલ્ય છે એમ જાણવું, બાકીના અક્ષરોના પ્રથમ ઉચ્ચારથી શલ્ય નથી, તેમ જાણવું, તેવીજ રીતે હ, પ, અને ચ-એ ત્રણે અક્ષરોમાંનો ગમે તે કોઈ પણ અક્ષર પ્રથમ ઉચ્ચાર કર્યો હોય તો જમીનના કરેલા નવ ભાગ-માંથી મધ્યભાગમાં શલ્ય છે, તેમ જાણવું, તેમજ પ અક્ષરના ઉચ્ચારથી મધ્યમાં અને વાયવ્ય ખુણામાં, એમ બે ઠેકાણે શલ્ય છે, એમ

૨—

(શલ્યજાણવા માટે કોષ્ટક)

ધશાન

પૂર્વ.

અગ્નિ.

ઉત્તર.

દક્ષિણ.

વાયવ્ય.

પશ્ચિમ.

નૈરત્ય.

શ.	અ	ક
પ.	હ-પ-ચ.	ચ
પ.	ત	ટ

જાણવું, કેમ જે પ અક્ષર પ વર્ગનો આદ્ય અક્ષર હોવાથી અને તે પ વર્ગ છઠ્ઠો હોવાથી તેની દ્વિત્થ વાયવ્ય ખુણા છે, માટે પ અક્ષરના ઉચ્ચારથી હ્રસ્વેશાં વાયવ્ય ખુણામાં, અને મધ્યભાગ એમ જે ઠેકાણું શક્ય છે એમ કહેવું,

॥ શલ્યજ્ઞાનનું ઉદાહરણ ॥

મુહૂર્ત પુછનાર ઘરઘણી જેથી પાસે આવીને પ્રથમ એમ કહે કે અમારે ઘર બનાવવું છે, ક'ંઈ મુહૂર્ત પુછવું છે, ચાલુ મહિનામાં ઘરનું મુહૂર્ત પુછવું છે' પુછનારના એવા પ્રશ્નોના વાક્યોમાં પહેલા વાક્યનો પહેલો અક્ષર અ બીજામાં પહેલો ક અને ત્રીજામાં પહેલો જ એ પ્રમાણે ત્રણ અક્ષરો આવેલા છે, તેમાં પહેલામાં અ નો ઉચ્ચાર કરેલો છે. જેથી શક્ય પૂર્વદિશામાં છે એમ જાણવું. કના ઉચ્ચારથી અગ્નિઠેકાણમાં જના ઉચ્ચારથી દક્ષિણદિશામાં શક્ય છે એમ જાણવું, એજ પ્રમાણે ટ અક્ષરનો ઉચ્ચાર પહેલો કર્યો હોય તો નૈઋત્યમાં ત અક્ષરથી પાશ્ચિમમાં વ અક્ષરથી વાયવ્યમાં ચ અક્ષરથી ઉત્તરમાં અને જ અક્ષરના પ્રથમ ઉચ્ચારથી ઘરના ઇશાન ઠેકાણમાં શક્ય છે એમ જાણવું, તેવીજ રીતે ઘરના નવભાગમાં આઠ ભાગના આઠ અક્ષરોથી આઠ દિશાઓમાં શક્ય જાણવું, પણ ઘરના નવ ભાગ કરવાથી બાકી રહેલા મધ્ય ભાગમાં પુછનાર ઘણી જો હ અક્ષરનો પ્રથમ ઉચ્ચાર કરે તો શક્ય જાણવું, ॥

॥ વ અને ચ માટે વિશેષ ખુલાસો ॥

પ્રથમ વે અક્ષરથી વાયવ્યમાં અને ચ થી ઉત્તરમાં શક્ય રહે છે, એમ કહ્યું છે, પરંતુ વ અને ચ અક્ષરનો પ્રથમ ઉચ્ચાર કર્યો હોય તો મધ્યભાગમાં પણ શક્ય રહે છે એટલે વ ના ઉચ્ચારથી વાયવ્ય અને મધ્યભાગ ચ ના ઉચ્ચારથી ઉત્તર અને મધ્યભાગમાં શક્ય રહેલું છે એમ જાણી જા'ને ઠેકાણે ભૂમિનું શોધન કરવું, ॥ ના ઉચ્ચારથી તો ફક્ત મધ્યભાગમાંજ શોધન કરવું, ॥

જેમ અં અક્ષરથી પૂર્વદિશામાં શક્ય કહ્યું છે, તે ફક્ત અ આ, ઇ, ઓ, ઔ, ઐ, ઞ એ અક્ષરો હોય ત્યારે શક્ય જાણવું, તે શિવા,

યના અક્ષરો લેવા નહિ, તેવીજ રીતે ક ના ઉચ્ચારથી કા વિગેરે કની ખાસખડીના દરેક અક્ષરોનું અહણુ થાય છે. પણ ક વર્ગનું એટલે ખ, ગ, ધ, ઙ, એ અક્ષરો અહણુ થતું નથી તેજ પ્રમાણે ચ અક્ષરના ઉચ્ચારણથી ચા વિગેરેનું અહણુ થાય પણ ચ વર્ગનું નહિ એવીજ રીતે ટ, ઠ, ના ઉચ્ચારથી પણ સમજી લેવું (અર્થાત્) તે અક્ષરોમાં તેઓની ખાસખડી લેઈ શકાય છે. પણ વર્ગના અક્ષરો લેવાતા નથી. ॥

વર્ગ—

અ આ ઇ ई उ ऊ ऋ ॠ लृ ए ऐ ओ औ अं अः ।

ક ख ग घ ङ, च छ ज झ ञ, ट ठ ड ढ ण,

त थ द ध न, प फ ब भ म, य र ल व,

श ष स.

ખાસખડી.

क का कि की कु कू के कै को कौ कं कः ।

ज्योतिर्निबन्धे—श्लोकाः ।

स्मृत्येष्टદેવતાંચર્ષવચનસ્યાદ્યમક્ષરમ્ । ગૃહીત્વાતુતતઃ શલ્યા-
શલ્યં સમ્યગ્વિચાર્યતે ॥ અકચટતપયશા હપયાવર્ણાઃ પૂર્વાદિમ-
ધ્યાતાઃ । શલ્યકરા इह नान्ये शल्यगृहेनिवसतां नाशः ॥ પૂચ્છયા
યદિ અઃ પ્રાચ્યાં નરશલ્યં તદાભવેત્ । સાર્દહસ્તપ્રમાણેન તચ્ચમાનુષ-
મૃત્યુકૃત્ આમેટ્યાં દિગ્નિકઃ પ્રશ્નેસ્વરશલ્યં કરદ્વયે । રાજદંડો ભવે-
ત્તત્ર મયં નૈવનિવર્તતે ॥ ચામ્યાર્યાં દિશિ ચઃ પ્રશ્ને કુર્યાદાકટિસં-
સ્થિતમ્ । નરશલ્યંગૃહે શલ્ય મરણં ચિરરોગતઃ ॥ નૈઋત્યાં દિશિટઃ
પ્રશ્ને સાર્દહસ્તાદ્વયઃ સ્થલે ॥ શુ નોસ્થિજાયતે તત્ર બાલાનાંજનયે
સ્મૃતિમ્ ॥ તઃ પ્રશ્નેપશ્ચિમાયાં તુ શિશોઃ શલ્યં પ્રજાયતે । સાર્દહસ્તે
ગૃહસ્વામી ન તિષ્ઠતિ સદાગૃહે ॥ વાયવ્યાં દિશિ પઃ પ્રશ્ને તુર્પાંગારાશ્વ-
તુષ્કરે । કુર્વેતિ મિત્રનાશં ચ દુઃસ્વપ્નદર્શનં તદા ॥ ઉદીચ્યાં દિશિ
યઃ પ્રશ્ને વિપ્રશલ્યં કટેરથ, । તચ્છીમં નિર્ઘનત્વાય કુબેરસદશસ્ય

હિ ॥ ઈશાન્વાં દિશિશ્ચઃ પ્રશ્ને ગોચલ્યં સાર્દ્ધસ્તતઃ । તદ્ગોધનસ્ય
નાશાય જાયતે મૃદપેધિનઃ ॥ હપ યા મધ્યમે કોષ્ટે વશો ગાત્રે ભવે-
દયઃ । નૃકપાલમયો મસ્મ લોહં તત્કુલનાશકૃત્ ॥ (૮-૯-૧૦-
૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫-૧૬-૧૭-૧૮)

અર્થ—જોયો પ્રથમ પોતાના ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરીને પ્રશ્ન કરનારના
વાક્યનો આધાક્ષર લેઇ શલ્યનો બરોબર વિચાર કરવો, (૮)

અ-ક-ચ-ટ-ત-પ-ય-શ-હ પ-ય-એ વર્ણો શલ્યદર્શક છે, અને શલ્ય-
વાળા ધરમાં રહેનારનો નાશ થાય છે, (૯)

પ્રશ્નમાં આદિઅક્ષર અ-બોલાયો હોય તો પૂર્વદિશામાં દોઢ હાથ નીચે
નરશલ્ય (માણસનું હાડકું,) હોય છે, તેના શલ્યવાળા ધરમાં રહેવાથી મનુ-
ષ્યનું મરણ થાય છે, (૧૦)

ક બોલાયો હોય તો અગ્નિકોણમાં બે હાથ નીચે ખરશલ્ય (ગધેડાનું
હાડકું,) હોય છે, તે રાખથી ઢંડ કરાવનાર અને બપોને આપનાર
હોય છે, (૧૧)

ચ થી દક્ષિણદિશામાં કમ્બર જેટલે નીચે નરશલ્ય (માણસનું હાડકું,)
હોય છે, તે ધરધણીને લાંબા વખત સુધી રોગી કરી નાશ કરે છે, (૧૨)

પ્રશ્નમાં ટ નો ઉચ્ચાર થયો હોય તો નેશ્વકોણની જમીનમાં દોઢ હાથ
નીચે કુતરાનું હાડકું હોય છે, તે ખાસકોનો નાશ કરે છે, (૧૩)

પ્રશ્નમાં પ્રથમ જ અક્ષર હોય તો પશ્ચિમદિશામાં દોઢ હાથ નીચે બાલકનું
શલ્ય હોવાથી તે ધરમાં ધરધણી હામેશાં રહી શકતો નથી, (૧૪)

પ્રશ્નમાં આદ્યક્ષર વ આળ્યો હોય તો વાયવ્યકોણમાં ચાર હાથ નીચે
તુષાંગાર (ફોતરાં ને કોઢસા) હોય છે, તેના ધરમાં રહેવાથી મિત્રનો નાશ અને
ખોટાં સ્વપ્ન આવે છે, (૧૫)

જે ય હોય તો ઉત્તરદિશામાં કમ્બર જેટલે નીચે આદ્યણનું હાડકું, હોય
છે, તે કુખેર જેવા ધનાઢ્યને પણ નિર્ધન કરે છે, (૧૬)

પ્રશ્નમાં પ્રથમ જ નો ઉચ્ચાર થયો હોય તો ઇશાનકોણમાં દોઢ હાથ નીચે
ગોચલ્ય (ગાયનું હાડકું,) હોય છે, તે ગાયો વિગેરે પશુઓનો નાશ કરે છે, (૧૭)

પ્રશ્નમાં આઘક્ષર હ વે ચ આઞ્યા હોય તો ધરના મધ્યભાગમાં જાતી જેટલે નીચે નૃકપાલ (માણસના માથાની ખોપરી,) ભસ્મ, લોહું હોય છે, તેવા ધરમાં રહેવાથી કુલનો નાશ થાય છે, (૧૮)

૫, ને ૫, અક્ષરથી મધ્યમાં કહ્યું તેમ તેના વર્ગની દીશામાં પણ જાણવું.

સૂચના—ધર બનાવનાર માણસ આવીને પુછે તે વખતે જોપીને તેના ખોલવાનો પ્રથમ અક્ષર યાદ ન રહ્યો હોય તો તેને ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરવા કહી ફરીથી તમે શું પુછવા માગો છો એમ જોપીયે પ્રશ્ન કરવો અને તે પ્રશ્નને જમારે ધરધણી ઉત્તર આપે તેના આઘઅક્ષરથી પણ સહ્ય જાણવાનો પ્રથમની પેઠે નિર્ણય કરવો.

શ્વભ્રમં હસ્તમિતં खने दिहजलं पूर्णं निशास्ये न्यसेत्
प्रातर्दृष्टजलं स्थलं सदजलं मध्यं स्वसत्स्फाटितम् ।

ज्ञात्वैवं निखनेद्गृहाधिकभ्रुवं नत्वा जलान्तः स्तरौ

यावद्वा पुरुषस्ततः कपिशिरस्तुल्याश्मभिः पूरयेत् ॥ ४ ॥

અન્વય—હસ્તમિતમ્ શ્વભ્રમ્ खनेत् इह निशास्ये पूर्णम्
जलम् न्यसेत् प्रातः दृष्टजलम् स्थलम् सत् अजलम् मध्यम् स्फाटि-
तम् तु असत् एवम् ज्ञात्वा नत्वा गृहाधिकभ्रुवम् (निखनेत्) ज-
लान्तः (निखनेत्) यावत्स्तरः (निखनेत्) वा पुरुषः निखनेत्
ततः कपिशिरस्तुल्याश्मभिः पूरयेत् ॥ ४ ॥

અન્વયાર્થ—હસ્તમિતમ્ એક હાથ, શ્વભ્રમ્ ખાડાને, खनेत् ખોદવો,
इह એ ખાડામાં, निशास्ये સંધ્યાકાલે, पूर्णम् ભરંપુર, जलम् જલ, न्यसेत्
ભરવું, प्रातः સવારમાં, दृष्टजलम् જલ દેખાય તો, स्थलम् સ્થલ, सत् શ્રેષ્ઠ
છે, अजलम् જલ ન હોય તો, मध्यम् મધ્યમ, स्फाटितम् ફાટી ગયું હોય તો,
असत् નેષ્ટ છે, एवम् એ પ્રમાણે, ज्ञात्वा જાણીને, नत्वा નમીને, गृहाधि-
कभ्रुवम् ધરથી અધિક પૃથ્વીને, (निखनेत् ખોદવી), जलान्तः જલ આવે
ત્યાં સુધી, (निखनेत् ખોદવી), यावत् ત્યાંસુધી, स्तरः તળીયું આવે, वा
અથવા, पुरुषः પુરુષના પ્રમાણ જેટલું, निखनेत् ખોદવું, ततः ત્યાર પછી,
कपिशिरस्तुल्याश्मभिः વાંદાના માથા જેવડા પથ્થરથી તે ખાડો, पूरयेत्
પૂરવો ॥ ૪ ॥

॥ જમીનની પરીક્ષા બાબત ॥

૪ ભાવાર્થ—જે જમીનમાં ઘર કરવું છે, તે જમીનમાં પોતાની મરજી આવે ત્યાં લાંબો પહોળો, ને ઉંડો એક હાથનો ખાડો ખોદવો, અને તે ખાડામાં સાંજની સંધ્યાકાલે પાણી ભરવું, તે સવારમાં સૂર્યોદય થતાં ખાડો ભેતાં જે તેમાં કંઈ પણ પાણી રહેલું હોય તો, જમીન ઘર બનાવવામાં શ્રેષ્ઠ છે, અને પાણી ન હોય તો, તે જમીન મધ્યમ બલુવી, અને પાણી જતું રહી, તે ખાડામાં કાંટો પડી હોય તો તે અશુભ સમજવી,

॥ પાણી ખોદવાની બાબત ॥

ઉપર પ્રમાણે જમીનની પરીક્ષા કરીને, જમીનને નમસ્કાર કરી જેટલા વિસ્તારમાં ઘર કરવું હોય તેનાથી કંઈક વિશેષ જમીન ફરતી પાયાને માટે ખોદવી, જે પોતાની ઇચ્છા મજબુત ધર કરવાની હોય તો જમીનની નીચે જ્યાં સુધી પાણી આવે ત્યાં સુધી ખોદવી, અથવા જમીનની ઉપલી માટીનો ઘર ગદલાય, એટલે ઉપરની માટીથી નીચેની બુદ્ધિ માટી હોય ત્યાં સુધી અથવા ૧૫૩૫ જેટલી ઉંડી તે જમીન ખોદવી, અને તે ખોદાણુને વાંદરાના માથા જેવા પચ્ચરાથી જમીન સુધી પુરવી,

॥ હસ્તના પ્રમાણ બાબત ॥

લીલાવતી—યવોદરૈ રંગુલમટ્સંચયૈ ર્હસ્તોઽગુલૈઃ પદ્મગુણિતૈશ્વતુર્ભિઃ

હસ્તૈશ્વતુર્ભિર્ભવતીહ દંદઃ ક્રોશઃસદ્વૃત્તિયેનતેપામ્ ૧૯

અર્થ—છાતરાં વિનાના આઠમવનો એક આંગલ, ચોવીસ આંગલનો એક હાથર, ચાર હાથનો એક દંડ, અને તેવા જે હજાર દંડનો એક દ્વાપ થાય છે (૧૯)

રાજવલ્લભઃ—જ્યેષ્ઠોષ્ઠાધિ રથોદરૈસ્તુ મુનિર્ભિર્મધ્યસ્તુપદ્મર્ભિર્લઘુઃ

માપ્યંચોત્તમકેન લેટકપુરં ક્રોશાદિકં યોજનમ્ ।

પ્રાસાદપ્રતિમે નૃપસ્ય મવનં મધ્યેન હમર્યાદિકં

યાનં પદ યવસંભવેન શયનં છત્રાસનાસ્ત્રાદિકમ્ (૨૦)

૧—પુરુષનું પ્રમાણ ૧૨૦—આંગલનું એટલે પાંચ હાથનું હોય છે,

૨—આ પ્રમાણે હાથનું માપ લેવાને કહ્યું છે, અને ઘરના કામમાં—હાથનું માપ એજ પ્રમાણે લેવું, પરન્તુ હાથ સુધરેલી રીત પ્રમાણે કુટ વાપરમાં આવે છે.

અર્થ—આઠ યવનો માપવાલો—ન્યેષ્ટ હાથ, સાત યવનો મધ્ય, અને છ યવનો કનિષ્ઠ, એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનો ગળ-અથવા હાથનું માપ થાય છે, તે માપમાંથી—ગામ, કોચ, નગર, અને યોજનાદિનું માપ લેવું હોય તો ન્યેષ્ટ મહેલ, મૂર્તિ, રાજાનું ઘર અથવા ખીજાં સાધારણ ઘરોના માપમાં—મધ્ય, અને પાલખી, ગાડાં, ગાડી, ખાટલો, અથવા પલંગ, છત્ર, સિંહાસન, અને ઘસો, ઇલાદિ—જનાવવામાં—કનિષ્ઠ માપ લેવું. (૨૦)

॥ આરંભ વખતે થતા અપશુકન બાબત ॥

જ્યો—ર્ષિ૦—શાલારંભે ચેદપાં પિત્તકીલા દટ્ટાસન્નાવાસદાહાદિપીઠા
ઓતુ વાંદિ સ્તત્ર દટ્ટોઞરિપુષ્ટિર્વાદો માંચં રોદનં સંશ્રુતં સ્યાત્ (૨૧)

અર્થ—ઘરનો આરંભ કરતી વખતે અગ્નિની જ્વાલા દેખી હોય તો, થોડા દિવસમાં તે ઘર બળીને ભસ્મ થાય છે, જે ગિલાડી કે સાપ જેવામાં આવે હોય તો, શત્રુની વૃદ્ધિ થાય છે, અને ગિલાડી વિગેરેનું રૂદન સાંભળ્યું હોય તો કલેશ અથવા મંદગી થાય છે, (૨૧)

શાલા દોષ્ણાં સાધને સૂત્રપાતે હેદોઽર્ચ્યેચેદગ્રંથિરાત્યૈ ચ કર્તુઃ ।
કૈલો મંગ, સ્યાદ્ઘ્રુજે ક્ષમાનિમગ્નઃ કીલઃ શન્યં વિસ્મયઃ સ્વાતદેશે (૨૨)

અર્થ—ઘરનું શુભદિક કહાડવા માટે લીધેલું સૂત્ર, તુટી જાય તો કરનારને પીડા થાય છે, અને ખાત કરવાના ભાગમાં રોપેલો ખાલો તુટી જાય તો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમજ તે ખીસો જમીનમાં પેસી જાય તો તે ઘર રહે છે, (૨૨)

સ્વાતે તાવત્ સ્વન્યમાને પ્રપદ્યેદ્ ગ્રાવાણં વા કેશભંગારમસ્થિ ।
ચર્માયશ્રેદાપદો રાજમીતિઃ સત્તિસદ્ધિં સદ્વસ્તુદટ્ટં તનોતિ (૨૩)

અર્થ—ખાત કરવા માટે જમીન ખોદતાં પહેલાંજ પથ્થર, વાળ, કોણ કહાડકું, ચામડું, અને લોહું જે વસ્તુઓ જેવામાં આવે તો રાજના બચથી પતિ થાય છે, અને શુભ વસ્તુ જેમ્મ હોય તો સિદ્ધિ થાય છે, (૨૩)

૧—ઉપર મુજબ કંઈ જગ્યાએ ક્યા હસ્તાદિકનું માપ લેવું, તે સ્પષ્ટ છે, જેથી ઘર જનાવવાના કામમાં રાજચલ્લભના મત પ્રમાણે સાત યવનો માપ ઉપર મંદગી થાય છે.

(જમીનનો પાથો ખોદવા બાબત.)

અધોમુલ્હે ચ નક્ષત્રે શુભેઽન્દિ શુભવાસરે ।

ચંદ્રતારાનુકૂલ્યે ચ સ્વનનારંભણં શુભમ્ (૨૪)

અર્થ—ભરણી, કૃતિકા, આશ્લેષા, મઘા, પૂ, ફા, વિશાખા, મૂલ, પૂ, ધા, પૂ, ભા, એ અધોમુખ નક્ષત્રોમાં, શુભ વાર હોય, અને ચંદ્ર તથા તારા બલવાન હોય, ત્યારે ધરનો પાથો ખોદવાનો આરંભ કરવો, (૨૪)

(ખાત મુહૂર્ત તથા પછી ચણતર કરવાનું મુઠ)

મુઠ ગઠ—શિલાન્યાસઃ પ્રકર્તવ્યો મૃદાણાં શ્રવણે મૃગે ।

પૌષ્ણે હસ્તે ચ રોહિણ્યાં પુષ્યાશ્વિન્યુત્તરાશ્રયે (૨૫)

અર્થ—અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ-ફા, હરત, ઉ-ધા, શ્રવણ, ઉ-ભા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં ચણતરનો આરંભ કરવો શુભ છે, (૨૫)

દક્ષિણપૂર્વે કોણે કૃત્વા પૂજાં શિલાં ન્યસેત્ પ્રથમામ્ ।

શેષાઃ પ્રદક્ષિણેન સ્તંભાશ્ચૈવં પ્રતિષ્ઠાપ્યાઃ (૨૬)

અર્થ—ખાત ક્યાં પછી અમ્બિકાલુમાં પૂજન કરીને ચણતરનું કામ કરવું, પછી દક્ષિણભાગથી નેશ્વ તરફ સંઘ માર્ગે છેક પુર્વદિશા સુધી અનુક્રમે ચણતર કરવું, તેજ પ્રમાણે અનુક્રમે અમ્બિકાલુમાં સ્તંભ રોપીને પછી દક્ષિણાદિકના અનુક્રમે બીજી દિશાઓમાં સ્તંભ રોપવા, (૨૬)

ઉયોઽર્ચિઃ—પૂર્વત્સેકમરવિધિષ્ણ્યચક્રભેદૈસ્તિદ્વચઽધિત્રિયમાશ્વિવેદહૃમૈ
દ્વમાગ્રૈઃ શ્વ વૃજિનકાયરુક્ષર્થૈર્ચ દારિશ્યં દરમરણે ક્રમેણકર્તુઃ (૨૭)

॥ નગરવત્સચક્રે ॥

અર્થ—નગરના વત્સચક્રમાં સૂર્યના નક્ષત્રથી ગણીને વત્સના માથાથી અનુક્રમે ૩-નક્ષત્રોમાં સુખ, ૨-માં પાપ, ૪-માં સુખ, ૩-માં લાભ, ૩-માં રોગ, ૨-માં સુખ, ૨-માં ધૈર્ય, ૪-માં દરિદ્રતા, ૨-માં ભય, ૨ માં મરણ, એ પ્રમાણે ફલ મળે છે, જેથી તેનો વિચાર કરી નગરનો આરંભ કરવો, (૨૭)

માક્ સાધ્યોજ્જયિનીસ્થલાદ્યમદિશિ ત્વામ્નાનિલામ્યંતરા-

ત્સૌમ્યેઽતોઽન્યુદયાદુદગ્ધુવમુસ્તાદિઠ્ઠમૂઢકે સ્યાન્મૃતિઃ ।

ગૌર્ધ માધવપૌષ્કાલગુન નમોમાર્ગેષુ મૃદ્ધાનિલૈઃ

પાશ્યર્કેન્યવસુધૃવૈઃ સ્થિરતનો કુર્યાત્સુકેન્દ્રાણમે ॥ ૫ ॥

અન્વય—ઉજ્જયિનીસ્થલાત્ યમાદિશિ ત્વાષ્ટ્રાનિલામ્યંતરાત્
પ્રાક્ સાધ્યા, અતઃ સૌમ્યે અગ્ન્યુદયાત્ પ્રાક્ (સાધ્યા) ધ્રુવમુ-
ચ્ચાત્ ઉદક્ (સાધ્યા) દિઠ્ઠમૂઢકે મૃતિઃ સ્યાત્ માધવપૌપફાલ્ગુન-
નભો માર્ગેષુ મૃદ્ધાનિલૈઃ પાપ્યર્કેજ્યવસુધ્રુવઃ સ્થિરતનો સુકેંદ્રાષ્ટમે ગે
હમ્ કુર્યાત્ ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—ઉજ્જયિનીસ્થલાત્ ઉજ્જન નગરીથી, યમાદિશિ દક્ષિણદિ-
શામાં, ત્વાષ્ટ્રાનિલામ્યંતરાત્ ચિત્રા અને સ્વાતીના મધ્યથી, પ્રાક્ પૂર્વદિશા,
સાધ્યા સાધવી, અતઃ ઉજ્જનથી, સૌમ્યે ઉત્તરદિશામાં, અગ્ન્યુદયાત્ કૃત્તિ-
કાના ઉદયથી, પ્રાક્ પૂર્વદિશા (સાધ્યા) સાધવી, ધ્રુવમુચ્ચાત્ ધ્રુવના અગ્ર-
ભાગથી, ઉદક્ ઉત્તરદિશા, (સાધ્યા) સાધવી, દિઠ્ઠમૂઢકે દિશામાં બરાબર
ધર ન હોય તો, મૃતિઃ મરણ, સ્યાત્ થાય, માધવઃ વૈશાખ, પૌષ પૌષ, ફાલ્ગુન
ફાગણ, નભઃ શ્રાવણ, માર્ગેષુ માર્ગશીર્ષ, એ માસોમાં, મૃદ્ધાનિલૈઃ મૃદુસંરૂઢ
ને સ્વાતી નક્ષત્રો, પાપ્તો શતભિષા, અર્ક હસ્ત, હજ્ય પુષ્ય, વસુ ધનિષ્ઠા,
ધ્રુવૈઃ ધ્રુવસંરૂઢ નક્ષત્રો વડે, સ્થિરતનો સ્થિરસ્થાનમાં, સુકેંદ્રાષ્ટમે પાપગ્રહ-
રહિત કેન્દ્ર અને આઠમું સ્થાન હોય ત્યારે, ગેહમ્ ધર, કુર્યાત્ કરવું ॥ ૫ ॥

॥ દિશાસાધન ॥

લાવાર્થ—જો ઉજ્જનનગરીથી પોતાનો દેશ દક્ષિણદિશામાં
હોય તો ચિત્રા અને સ્વાતીના અંતરથી પૂર્વદિશા લાવવી, અને
ઉજ્જનથી ઉત્તરદિશામાં દેશ હોય તો કૃત્તિકાનક્ષત્રથી પૂર્વદિશા
લાવવી, તેમજ ઉત્તરધ્રુવથી ઉત્તરદિશા પણ લાવવી, તે લાવેલી પૂર્વ
કે ઉત્તરદિશા ઉપરથી ચારે દિશાઓ લાવવી, કેમ જે ધર બનાવ-
વાના કામમાં, દિશાનું સાધન અવશ્ય કરવું, કારણ કે દિશા જો વાંકી-
ચુકી હોય, અને ધર બનાવ્યું હોય તો ધર કરનારનું મરણ થાય છે,

॥ ધર બનાવવાના માસ ને નક્ષત્રો ॥

માર્ગશીર્ષ, પૌષ, ફાગણ, વૈશાખ, શ્રાવણ, એ માસો, ૧ રોહિણી,
મૃગશીર્ષ પુષ્ય, ઉ-ફા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, ઉ-વા,
ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રો, લગ્નશુદ્ધિ, વૃષભ,
સિંહ, વૃશ્ચિક, કુંભ, એ લગ્નોમાં, અને શુભ ગ્રહો કેન્દ્રમાં કે આઠમે
હોય, અને પાપગ્રહ તે સ્થાનોમાં ન હોય, ત્યારે ધર કરવું શુભ છે;

૧ નારદરૂચિના મતથી કતિક, ને માધમાસ પણ લેઈ શકાય છે,

કુંડકલ્પદ્રુમ-પાટીરાગુરુરક્તચંદનરદન્યગ્રોધવૈકંકત—

શ્રીપર્ણી ચલપર્ણવિલ્વસ્તદિરવ્રહ્મદુમોદુંવરાઃ ।

एषां शंकुरकल्पपः सुसरलस्तुंगः पतंगांगुलः

पर्वद्वंद्वतलः कुशाग्रसहस्रोत्रे यंत्रसंघट्टितः (૨૮)

॥ શંકુ બનાવવાની રીત. ॥

અર્થ—સુખડ, અગુરુચંદન, રતાંદલી, હાથીદાંત, વડ, વાંકલો, સેવળ, પીંપળો, ખેર, આખરો, અને ઉમરો, એ પૈકી કોઈપણ ઝાડના સાકડાનો શંકુ કરવો, તે શંકુ—કરવાનું સાકડૂ હોયરહિત (વાંકુ ચુકુ નહિ, ને છિદ્ર વિનાનું) લેવું, તે શંકુ બાર આંગળ ઉંચો, લીસો, એ આંગળ તળીઆવાળો, દર્ઝની ટોચ ના જેવા અગ્રભાગવાળો, યંત્રથી ઉતારેલો, અને ગોળાકાર લેવો. (૨૮)

कुं०मं०सि०-वृषांगुलैः संमितकर्कटेन सूत्रेण वा वृत्तवरं विलिख्य ।

रव्यंगुलंशंकुमुप्यमयेनिवेशयेत्खाक्षिमितांगुलीभिः (૨૯)

चतसृभिश्चापिक्रज्जुत्तमाभिः संस्पृष्टशीर्षं तु समेपिकाभिः ।

तच्छंकुमायत्रविशेदपेयाद्वृत्तेक्रमात्સ્तोवरुणेंद्रकाष्टे (૩૦)

॥ દિવસે રચીલ દિશા સાધન ॥

અર્થ—૧૬ આંગળના કંપાસકે (કરકાટક) સુતરની દોરીથી સુંદર ગોળાકાર વર્તુલ ચક્ર બનાવવું, તે વર્તુલના બરાબર મધ્ય ભાગમાં ઉપર કહેલો ૧૨-૧આંગ-લનો શંકુ મુકવો.^૨ અને આશરે ચારે દિશાઓમાં વૃત્તના પરિધને અડધી વૃત્તના

૧—તળીએથી અગ્રભાગ સુધી શંકુની જેટલી લંબાઈ હોય તેના સરખે અંતરે બાર ભાગ કરવા, તેમાં આંગલ પ્રમાણે માપ કરવાની જરૂર નથી. પણ એ શંકુના કરેલા સરખા બાર ભાગમાંને દરેક ભાગ આંગલ જાણવો, આ આંગ ન નાના શંકુના નાના, ને મોટાના મોટા થાય તેની હરકત નથી. માટે સરખે અંતરે બાર ભાગ પાડવા, અને નીચેની ખેસણીના તળીઆના જે એ આંગલ કટ્ટા છે તે પણ શંકુના બાર આંગલમાંના જે એક આંગલ તેવા એ આંગલ લેવા.

૨ બરાબર ગોળાકાર ચક્રના મધ્યમાં શંકુ બરાબર રહ્યો છે કે નહિ, તે જાણવા માટે જેટલો શંકુના તળીઆનો ઘેરાવો હોય તેટલા ઘેરાવાનું બીજુ ચક્ર પ્રથમ કહાડેલા ૧૬ આંગળના ચક્રનું જે મધ્ય જિદ્દ છે, તેજ મધ્ય જિદ્દ ઉપર કંપાસ રાખી શંકુનું તળીયું જે આંગળના ઘેરાવાનું કયું છે તો તે જે આંગળના માપનું વચમાં નાનું ચક્ર કહાડવું, તે ચક્રને દરેક જાણુથી શંકુનું તળીયું અડધી રહે એટલે જાણવું કે ચક્રના મધ્ય જિદ્દ ઉપર શંકુ બરાબર છે.

મધ્ય ભાગમાં મુકલા શંકુના ટોચને અડકે તેવી ૪ સીધી શળીઓ ગોઠવવી,^૧ પછી બપોર પહેલાં શંકુની ડાયા જ્યારે વર્તુલમાં પ્રવેશ કરે, અને બપોર પછી જ્યારે વર્તુલમાંથી બહાર નીકળે તે બે વખતનાં બે ચિન્હ^૨ અનુક્રમે પશ્ચિમ અને પૂર્વ દિશા થાય છે. (૨૯-૩૦)

કર્કેકીટગોમૃગેયુકયાસાદ્વામ્યાંચાલ્યાસિંહકુંભત્રિકેઽપિ ।

યાંવૈ કાષ્ઠાંભાનુમાન્ યાતિતસ્યાંચાલ્યાદ્વૈકાર્મુકેચાલનં ન (૩૧)

॥ મધ્યમ સૂક્ષ્મ દિશા સાધન ॥

અર્થ—વૃષભ, કર્ક, વૃશ્ચિક ને મકર એ ચાર રાશિના સૂર્યમાં ઉપર મુજબ પૂર્વ તરફના બીજા ચિન્હને ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં એક યુકા જેટલું ઉત્તર તરફ ત્રીજું નિશાન કરવું, ને દક્ષિણાયન હોય તો દક્ષિણ તરફ એક યુકાના માપ જેટલે છેટે ત્રીજું નિશાન કરવું, અને મેષ, સિંહ, કન્યા, તુલા, કુંભ ને મીન એ ૬ રાશિના સૂર્યમાં ઉપર મુજબ બે યુકા જેટલે છેટે. ઉત્તર કે દક્ષિણાયનના સૂર્ય પ્રમાણે ઉત્તર કે દક્ષિણ દિશા તરફ ત્રીજું નિશાન કરવું, પરંતુ મિથુન અને ધનના

૧ ચાર લાકડીઓ (શળીયો) મુકવાનું પણ ઉપલુંબ કરણ છે કે તે શંકુ બરાબર મધ્ય બિંદુ ઉપર છે કે નહિ તે જાણવા માટે છે. એટલે હિસાબની રીતે ૧૬ આંગળના ચક્રનો જે ઘેરાવો હોય ને મધ્યબિંદુ ઉપર ચાર આંગળનો શંકુ રાખવો હોય તો સળીની એકબાજુ અડધાડી શંકુના અગ્ર ભાગને શળીનો બીજા છેડા અડકે તે માપની લાકડી ૨૦ આંગળનીજ થાય, એટલે એક બાજુ વીસ આંગળની તેની સામી બાજુ વીસ આંગળની તેજ મુજબ અડધાડવી, તેજ પ્રમાણે સામાસામી. બીજા બે દિશામાં અડધાડવી, એમ ચાર બાજુથી વર્તુલને અડધી શંકુના અગ્ર ભાગને જ્યારે ચારે લાકડીના અગ્રભાગો અડકે એટલે જાણવું કે તે વૃત્તના મધ્ય બિંદુ ઉપર શંકુ બરાબર છે એ પ્રમાણે નિશ્ચય થયા પછી ચારે સળીઓ લઈ લેવી, ક્રમકે પછી તેની જરૂર કંઈ નથી શંકુના બાર આંગળમાંના જે એક આંગળનું માપ થાય તેવા ૧૬ આંગળના માપનું વૃત્ત કરવું, અને વીશ આંગળનીસળી પણ તેજ માપની લેવી.

૨—તે બે ચિન્હોમાં બપોર પહેલી શંકુની ડાયા ઓછી થતી જશે. તે ઘટતી ઘટતી જ્યારે વર્તુલને જે ઠેકાણે અડકે તે ઠેકાણે વર્તુલ ઉપરજ પેહેલું નિશાન કરવું, તે નિશાન પશ્ચિમ દિશાનું જાણવું. અને બપોરે પછી જ્યારે તે ડાયા પૂર્વ તરફના વર્તુલ તરફ વધતી વધતી જ્યારે વર્તુલને અડકે તેજ ઠેકાણે વર્તુલ ઉપર બીજા નિશાની કરવી. એ બીજા નિશાની પૂર્વ દિશાની જાણવી, તે પશ્ચિમની નીશાનાથી પૂર્વની નીશાની સુધી એક સીધી લીટી દોરવી, તે સીધી લીટી પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ જનારી દિશા દેખાડનારી જાણવી.

સૂર્યમાં પહેલા ને બીજા નિશાનની જાણવાળી દિશા બરાબર છે એમ જાણવું, તેને ફરવાની જરૂર નથી. (૩૧)

દિનમાનદલેસમાંગુલચ્છાયાગ્રતો દિ તત્ ।

શંકુમૂલે નીયમાનં સૂત્રં સ્યાદુત્તરા દિશા (૩૨)

॥ મધ્યાહ્ન કંઈ વખતે થાય છે તે જાણવાની રીત ॥

અર્થ—મધ્યાહ્ન (દિનાર્ધ) વખતે સાત આંગણના શંકુની જાણ જે ઠેકાણે પડે, તે જાણના અગ્ર ભાગના ચિન્હથી શંકુના મૂળ સુધી એટલે મધ્યબિંદુ સુધી દોરેલી લીટી અનુક્રમે અતિસૂક્ષ્મ ઉત્તર-દક્ષિણ દિશા જાણવી. સવારના સૂર્યોદય વખતે યુક્ત શંકુની ઝોળામાં ઝોળી જાયા ત્યાંસુધી થાય, અને તે જાયા ત્યારે કિંચિત્ પણ વધવા સામે પણ તે ઝોળી થતી જાયા બંધ થાય તે મધ્યાહ્નનો વખત જાણવો. (૩૨)

૧—પ્રથમ પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશાં પહેલા અને બીજા ચિન્હપરથી બતાવી છે તે લીટી પૂર્વ-પશ્ચિમ દિશા બતાવે છે, પણ તે બરાબર સ્પષ્ટ નહિ હોવાથી તેમાં ફેરફાર કરવો પડે છે, તે ફેરફાર આ સ્થાંકના આધારે એક કે બે યુક્ત ઉત્તરમાં કે દક્ષિણમાં જે આસન આપીને ફરેલો છે, તે જો ઉત્તરનું નિશાન હોય તો ઉત્તર તરફ અને દક્ષિણનું નિશાન હોય તો દક્ષિણ તરફ પશ્ચિમના પહેલા નિશાનથી ત્રીજા નિશાન સુધી જે લીટી દોરાય તે પૂર્વ-પશ્ચિમ બતાવનારી લીટી ખરી જાણવી, પણ પ્રથમની પહેલાને બીજા નિશાનથી લાવેલી દિશા ખરી સમજાવી નહિ, તેમજ સંક્રાંતિ પ્રમાણે યુક્તનો ફેરફાર હક્ત પૂર્વના બીજા ચિન્હ પરથી ત્રીજા ચિન્હ કરવું, પણ પશ્ચિમના પહેલા ચિન્હમાં કંઈ પણ ફેરફાર કરવો નહિ.

૨—શંકુના મધ્યબિંદુથી તે મધ્યાહ્નની જે ઝોળામાં ઝોળી જાયા હોય ત્યાં નિશાન કરવું, અને મધ્યબિંદુથી તે ઝોળી જાણના નિશાન સુધી દોરેલી લીટી તે બિંદુ તરફનો અગ્ર ભાગ દક્ષિણ અને જાયા ચિન્હ તરફનો અગ્ર ભાગ ઉત્તરદિશા સ્પષ્ટ જાણવી.

શંકુ સાત આંગણનો લેવા કન્યુ છે. તે પણ જેમ શંકુમાં બાર ભાગ સરખે અંતરે પાટવાથી ગમેલા એક ભાગને આંગણ કહે છે. તેમજ શંકુને સરખે અંતરે સાત ભાગ પાડી તેમાંનો જે એક ભાગ તેને પણ આંગણ કહે છે, ઉત્તરદિશા જાણના માટે સાત આંગણનો શંકુ લેવાનું કારણ એ છે કે તે જાયા ફેરવા અંગુલ ને વ્યંગુલ ધર્મ તે બાર આંગણથી માપવી નહી, પણ સાત આંગણના શંકુની જે પહેલી જાયા તેને સાત આંગણમાંનો જે એક આંગણ તે આંગણ પ્રમાણે મધ્ય-બિંદુથી જાણના ચિન્હ સુધી જેટલા આંગણ થાય તે અને ઉપર બાકી વધેલી જાયાને એક આંગણના ૬૦ વ્યંગુલ થાય છે તેમ સમજીને આવે તે વ્યંગુલ થાય એટલે જાયા આટલા વ્યંગુલ ને વ્યંગુલ ધર્મ તેમ સમજાય છે. માટેજ સાત આંગણનો શંકુ આ વખતે લેવા કન્યુ છે.

॥ મધ્યાન્હ વખતની છાયા બાબત ॥

સમજ—હરકોઈ દિવસે મધ્યાન્હ વખતની છાયાથી ઉત્પન્ન થતી રેખા તે ઉત્તર દક્ષિણ દિશા બતાવનારી સૂક્ષ્મ રેખા બાણવી સમાંગુલ ચંદ્રુની અથવા ચંદ્રુની ઓછામાં ઓછી મધ્યાન્હ વખતની જે છાયા તેને મધ્યાન્હની છાયા બાણવી. જે સંક્રાંતિઓમાં જે દિવસોમાં ચંદ્રુના તલમાં છાયા પ્રવેશ કરી જતી હોય અને બહાર છાયા ખીલકુલ જણાય નહિ એવા વખતે આ રીત ખીલકુલ ઉપયોગની નથી એમ બાણવું, જ્યારે આ રીત ઉપયોગી ન હોય ત્યારે અમે બતાવેલી બીજી હરકોઈ રીતથી દિશા સાધન કરવું.

॥ દિશા સાધન કરવા માટે ઓળંગાની માહિતી ॥

આકૃતિ નં. ૧. ઓળંગો આકૃતિ નં. ૧ માં બતાવ્યા પ્રમાણે

ભરડાના આકારનો છેડેથી અણીવાળો અને વજન-હાર ધાતુ જેવી કે પિત્તલ, સીસું, અથવા લોખંડનો બનાવેલો હોય છે તેના માથામાં જીણી દોરી પડેલી જરૂર પડતી જગ્યાએ ઉંચે લટકાવવાથી તે આપડી પૃથ્વી ઉપર કોઈપણ ઠેકાણે પૃથ્વીના મધ્ય બિંદુ તરફની દિશા દેખાડે છે, તે કારણથી ઈમારત બાંધવામાં ભિંત અને થાંભલા વિગેરે પૃથ્વીની સપાટીથી બરાબર કાટખુણે ઉભા કરવા માટે તેનો હુમેશાં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, હરકોઈ જગ્યાએ કાંઈપણ ભારે વજનની ચીજ પૃથ્વીની સપાટીથી બરાબર કાટખુણે—(ઉભી બરાબર સીધી જરાપણ વાંકી ચુકી નહિ એવી રીતે) મુકવાની હુમેશાં સલાહ લેવામાં આવે છે. તેવા દરેક પ્રસંગે ઓળંગાનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

॥ સુર્યની છાયા ઉપરથી ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા બાણવાની રીત ॥

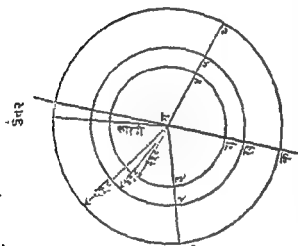
॥ પ્રથમ ત્રણ વર્તુલ કરવાની રીત ॥

એક છુટી ખુલ્લી જગ્યા જ્યાં સુર્યનો તડકો સવારથી સાંજ સુધી

દેખાતો હોય, તેવી જગ્યામાં એક લાકડી કે જેનો ઉપલો ભાગ અણી જેવો પાતળો અને નીચેથી સહેજ જાડો ભાગ હોય છે. એવી ૫ કે ૬ ફુટની લાકડી લઈને તેનો જાડો ભાગ જમીનમાં મુકવે કે દાટવે

આકૃતી નં. ૨.

પુર્વ

પશ્ચિમ

મતલબ કે તે લાકડી સીધી બરાબર રહે તેમ રાખવી. પ્રથમ બતાવેલી ઓળખાની રીતથી તે બરાબર સીધી રહે તેમ કરવું, અને તે રાખેલી લાકડીના મધ્ય બિંદુ (આકૃતી નં. ૨ માં દેખા-

રેલા નિશાન) થી લાકડીને ફરતા ત્રણ પુટના ઘેરાવાવાળું એટલે ૬ પુટના વ્યાસનું એક ગોળાકાર વર્તુલ કરવું, અને તેવું જ ૪ ફુટના ઘેરાવાવાળું એટલે ૮ ફુટના વ્યાસનું, પહેલા ચક્રની બહાર બીજું વર્તુલ કઢાડવું, અને તેનું પ્રમાણ ૫ પુટના ઘેરાવાવું, એટલે ૧૦ પુટના વ્યાસવાળું ત્રીજું ચક્ર તેની બહાર કઢાડવું, એટલે લાકડીના મધ્યબિંદુથી એક ત્રણ ફુટના, બીજા ચાર ફુટના, અને ત્રીજા પાંચ પુટના અંતરે ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ઘેરાવાવાળાં એક પછી એક એવાં ત્રણ ચક્ર થશે. આ ક્રિયા જ્યારે આકાશમાં વાદળ ઘેરાયેલાં ન હોયને સૂર્યનો આખો દિવસ પ્રકાસ જણાય ત્યારે જ કરવી ચારી છે,

॥ કંપાસ વીના વનુંજ કરવાની રીત ॥

કંપાસનું સાધન ન હોય તેવે વખતે એક દોરી લઈ તેને ગાળે કરી અને તે ગાળે રાખેલી લાકડીમાં પરાંચી દેવો, અને ગાળાથી પાંચ

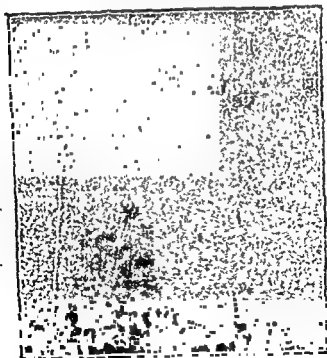
શેઠી કહાડયો અને ત્યાં સ્વ ચિન્હ કરવું, તેજ પ્રમાણે ત્રણ પુટના
 ઘેરાવાવાળાં વર્તુલ ઉપરનાં નિશાન નં ૩ અને ૪ એ બેનો જ્યાં
 મધ્ય લાગ આવતો હોય ત્યાં નિશાન ગ કરવું; એ ત્રણે નિશાન આક-
 તિમાં અક્ષર ક-સ્વ અને ગ નાં થશે. હવે ક થી ગ ના નિશાન સુધી
 મધ્યના સ્વ ના નિશાનને અડકીને જાય, એવી એક સીધી લીટી ચિત્ર
 માં બતાવ્યા પ્રમાણે દોરવી, અને તેને લાકડીના મધ્ય બિંદુ મ સુધી
 એથી જવી, એ ક થી મ સુધી દોરેલી લીટી ખરી રીતે ઉત્તર અને
 દક્ષિણ દિશા બતાવનારી બાણવી, વર્તુલનો બ્યાસ વધારે મોટો કરવાથી
 વધારે ચોક્કસ (સૂક્ષ્મ) રીતે ઉત્તર દક્ષિણ દિશા થશે, એમ બાણવું.

॥ રાત્રે ધ્રુવના તારા ઉપરથી ઉત્તર દિશા બાણવાની રીત ॥

॥ ધ્રુવનો તારો બાણવા માટે પ્રથમ ધ્રુવદર્શક તારાઓ

ઓળખવાની રીત ॥

આકૃતી નં. ૩.

સંસ્પર્ધિઓના તારાઓને ધ્રુવદર્શક તારાઓ કહે છે, આકૃતી નં. ૩ માં જતાવ્યા પ્રમાણે પ્રથમ ધ્રુવદર્શક એ તારા ફ અને સ્વ બે સિધી લીટીમાં છે, તે પછીના બીજા બે તારા ગ અને ઘ તેજ પ્રમાણે સિધી લીટીમાં છે, એટલે ખાટલાના ચાર પાયાના આકારે હોય છે, પણ તેમાંનો પુંછડ તરફનો તારો ઘ ચોરમાધમાં નહોતાં જરાક આકૃતિમાં જતાવ્યા પ્રમાણે લંબાયેલો હોય છે, એ ઘ તારાની પાછલી બાજુએ કુતરાની પુંછડીની માફક બીજા ત્રણ તારા ચ, છ અને જ અનુક્રમે ગોઠવાયેલા હોય છે, એ સાત તારાના જુમખાને સંસ્પર્ધિના તારાઓ કહે છે, ઇંગ્રેજીમાં એ સાત તારાને Plough (હળ) અથવા Great Bear (Ursa Major) મોટું રિંછ કહે છે, રાત્રે વાહજા વિનાનું નિર્મળ આકાશ હોય અને તારાઓ પ્રકાસી રહ્યા હોય, એવા વખતે ઉત્તર દિશા તરફ મુખ રાખી તે તરફના આકાશ તરફ જોવું, તે દિશામાં સંસ્પર્ધિના આકૃતિમાં જતાવ્યા પ્રમાણે સાત તારાઓ રાત્રિએ કોઈ પણ વખતે પોતાને ક્યાં દેખાય છે તે આકાશમાં જોઈને શોધી કહાડવું, આખા આકાશમાં કોઈ પણ ઠેકાણે સંસ્પર્ધિના તારા જેવા સાત તારાનું જુમખું એ ઉત્તર દિશા શિવાયના કોઈ પણ ભાગમાં માલમ પડશે નહિં માટે આકૃતિમાં જતાવ્યા પ્રમાણે જ્યાં આગળ તે જુમખું જણાય તે સંસ્પર્ધિના તારા છે એમ જાણવું, ઘણા માણસો વગર પ્રયાસે પણ આ તારાને ઓળખી શકે છે, અને જેઓ તે તારાને ઓળખી શકતા નથી, તેઓને માટે ચિત્રમાં આપેલી આકૃતિ પ્રમાણે આકાશમાં જોતાં સહેલાઈથી તે તારા સાધારણ માણસને પણ જણાઈ આવશે. પહેલા એ સાત તારાને સારી રીતે ઓળખવા હવે એ તારાઓ હર હંમેશ ઉત્તર દિશામાં રહેલા ધ્રુવના તારાની આસપાસ આકૃતી નં. ૪ માં જતાવ્યા પ્રમાણે ધ્રુવથી દૂર દરેક બાજુએ સરખા અંતરથી નિરંતર ગોળ રીતે ફર્યા કરે છે એમ જાણવું. ॥

ધ્રુવના તારાની પાછળ ગોળ વસ્તુ સપ્તર્ષિના તારાઓ કેવી રીતે ફરે છે તે આકૃતિ નં. ૪ માં બતાવેલું છે અને દરેક ચારે બાજુએ જોતાં સપ્તર્ષિના તારાના દરેકમાં પહેલા બે તારાથી બનેલ આગળ જોઈ શકે તે આકાર મુજબ તે બાજોગનો આકાર ધ્રુવથી સીધી લીટીએ ધ્રુવનો તારો જાણવો એમ ચારે બાજુએ આકૃતિ નં. ૪માં જોવાથી સમજાશે.

॥ સપ્તર્ષિના તારા ઉપરથી ધ્રુવનો તારો ઓળખવાની રીત ॥

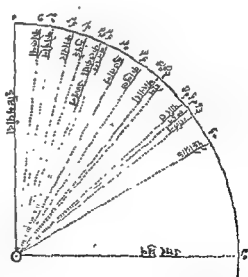
ખાટલાના પાયાના આકારના સપ્તર્ષિના જે ચાર તારા છે, તેમાંના સવેથી આગલી બાજુના જે તારાઓ ક અને જ બેવા, આકૃતિ નં. ૨ માં બતાવ્યા પ્રમાણે તે આગલા જે તારાને જોડનારી લીટી મારેલી છે, એ જે તારાનું આસ ધ્યાન રાખવું એ લીટી જ થી શરૂ થઈ ક ને મળીને આગળ જે પ્રકાશિત તારા વ ને મળે છે, તે તારો આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ધ્રુવનો તારો બહુવો, તેને ધ્રુવનો તારો કહેવાનું કારણ એ છે જે પૃથ્વી જે ધરી ઉપર ફરે છે, તે ધરીને ઉત્તર છેડા આતારાની લગલગ નજીકમાં છે. રાત્રે થોડો વખત આકાશમાં તપાસતાં જણાયે કે કેટલાક તારાઓ પ્રથમ પૂર્વમાં ઉગી ધીરે ધીરે આકાશના મધ્યમાં આવી. તે ધ્રુવના તારાની આસ પાસ ફરી અને પશ્ચિમમાં અસ્ત પામતા જણાય છે. જ્યારે ધ્રુવનો તારો હુમ્મેશાં આખી રાત જ્યાં દેખાય છે તેજ જગ્યાએ હુમ્મેશાં સ્થિર હોય એમ જણાય છે એટલે તે ફરતો હોય તેમ જણતો નથી. જ્યારે બીજા બધા તારાઓ તે તારાની પ્રદક્ષિણા કરી. પશ્ચિમ તરફ જતા દેખાય છે. આકૃતિ નં. ૩ માં બતાવ્યા પ્રમાણે જ અને ક વચ્ચેની સીધી લીટી વ ના તારા સુધી આગલ ખેંચી જોતાં કોઈપણ વખતે સપ્તર્ષિના તારા અને ધ્રુવના તારાની વચ્ચમાં કોઈપણ એવો પ્રકાશિત બીજો તારો આવતો નથી. જેથી એ પ્રમાણે સીધી લીટીમાં જે પ્રકાશિત તારો વ અદ્ધરવાળો છે તે નિશ્ચય ધ્રુવનો તારો બહુવો. સપ્તર્ષિના તારા ક અને જ ઉપરથી ધ્રુવનો તારો ઓળખાય છે, જેથી સપ્તર્ષિના આ જે તારાઓને ધ્રુવદર્શક તારાઓ (PONTERS) પણ કહે છે.

ધ્રુવનો તારો ઉત્તર ગોળાર્ધમાં વસનારાઓને જુદી જુદી જગ્યાએ જ્યાં જમીનને આકાશ એકઠું થયેલું ઉત્તર તરફ જણાય ત્યાંથી દૃષ્ટિ મર્યાદા (HORIZON) થી કેટલો ઉંચો દેખાય છે તે બહુવાની રીત જુદા જુદા દેશ અથવા શહેરમાં રહેતા લોકને એ તારો આકાશમાં આશરે કેટલી ઉંચાઈએ જોઈ શોધો કહાડવો, તે સહેલું થઈ પડે તેથી આકાશ માટે ખગોળવેત્તાઓએ દૃષ્ટિ મર્યાદા

થી સીધા આપણે માથે આવતાં આકાશની ટોચ (ZENITH) સુધીમાં આકાશના ૯૦ સરખા ભાગ (DEGREES) કયા છે. હવે આપણી પૃથ્વીની મધ્ય રેખા (EQUATOR) ઉપર અથવા તેની નજીકમાં કોઈ માણસ ઉભો રહી આકાશમાં ઉતર તરફ મુખ કરી જુએ, તો તેને ધ્રુવનો તારો દષ્ટિમર્યાદા અથવા તેની સહેજ ઉપર માલુમ પડશે. જેમજેમ તે માણસ ઉત્તર તરફ આગળ વધતો જશે, તેમતેમ આકાશમાં ધ્રુવનો તારો તેજ પ્રમાણમાં ઉચે ચઢતાં નજરે પડશે, અને ત્યારે તે માણસ છેક ઉત્તર ધ્રુવ NORTH POLE ઉપર આવી જાયશે. ત્યારે તેને ધ્રુવનો તારો જણાવર સીધા મથાળે આકાશની ટોચ- (ZENITH) ઉપર જણાશે. દાખલા તરીકે પૃથ્વીની મધ્ય રેખાથી ઉત્તરે આવતાં પ્રથમ સિંહલદ્વિપ (લંકા) ના કોલંબો શહેરમાં એ તારો દષ્ટિમર્યાદાથી ૭ અક્ષાંશ પર ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે દેખાશે. ત્યાંથી ઉત્તરે આગળ વધતાં—

આકૃતી નં. ૫.

અક્ષાં. પર	
કોચીનમાં	૧૦
કારવારમાં	૧૫
મુંબઈમાં	૧૯
ઉત્તર તથા	
કલકત્તામાં	૨૩
બનારસમાં	૨૪
મુલતાનમાં	૩૦
કાબુલમાં	૩૫
બાબામાં	૪૦
શમમાં	૪૨
પારિસમાં	૪૯
લંડનમાં	૫૧
બર્લિનમાં	૫૩
પેત્રોગ્રાડમાં	૬૦
ઉત્તર ધ્રુવમાં	૯૦

માલુમ પડશે. ઉપલી વિગત ઉપરથી ને બીજી ઘણુંજ અગત્યનું સિદ્ધાંત પુરવાર થાય છે, તે આ છે કે આપણી પૃથ્વી ઉપર કોઈપણ

જગ્યાની અક્ષાંશ ALTITUDE એ, તેજ જગ્યાએથી જણાતી ધ્રુવની (ધ્રુવના તારાની) દૃષ્ટિ મર્યાદા ઉપરની ઉચ્ચાઈ (ALTITUDE) ની બરાબર સરખી હોય છે. આકૃતિ નં. ૫ જુવો.

ધ્રુવના તારા ઉપરથી ઉતર દિશા સાધન કરવાનો વખત જણવાની રીત.

પ્રથમ ખતાવ્યા પ્રમાણે આશ્રયમાં જેતાં સપ્તર્ષિના તારાઓ અને ધ્રુવના તારાની સમજણ ન પડે તે અઠવાડીયા સુધી તે તારા-ચાત્રુ અવલોકન કરી પોતાની ખાત્રી હુમેશના માટે સમજી શકાય એવી રીતે કરી લેવી.

હવે સપ્તર્ષિના જુમખાની અંદરનો તારો જ અને ધ્રુવનો તારો ૫ આકાશમાં જે વેળાએ આપણી દૃષ્ટિથી જેતાં ઓળખામાં બરાબર ઉભી સીધી લીટીમાં આવે, ત્યારે તે લીટી સ્પષ્ટ ઉત્તર દિશા દેખાડનારી છે. એ નિશ્ચય જણવું. આ પ્રયોગ કરવા માટે, પવનથી હાલે નહિ, અને સ્થિર રહે, એવી જગ્યામાં ઓળખા દોરીથી લટકાવી રાખવો, અને ઓળખાની પાછલ બેસી ઉત્તર તરફ મહોડું કરી ધ્રુવના તારાને એવી રીતે જોવો કે, ઓળખાની દોરી અને ધ્રુવનો તારો આપડી દૃષ્ટિથી એકજ સીધી લાઇનમાં સ્પષ્ટ દેખાય તેમ કરવું; તે પછી પૂર્વ તરફથી આવતા સપ્તર્ષિના તારા પૂર્વથી આપડી દૃષ્ટિથી ઓળખાની દોરી આગલ થઈ પશ્ચિમ તરફ જાય તે વખતે ધ્યાન રાખવું, અને તે સપ્તર્ષિના તારા માહેલો જ્યારે જ નો તારો ઓળખાની દોરીની લાઇનમાં જેવી રીતે ધ્રુવનો તારો આપણી દૃષ્ટિમાં દેખાય છે તેજ પ્રમાણે તેજ દોરીની સીધી લીટીમાં જ નો તારો આવેલો સ્પષ્ટ દેખાય, એટલે જેમ ધ્રુવનો તારો ૫ ઓળખાની દોરીની સીધી લીટીમાં દેખાય છે તેમ જ નો તારો પણ ઓળખાની સિધી લીટીમાં તેજ પ્રમાણે જ્યારે દેખાય એટલે આપણી દૃષ્ટિ ઓળખાની દોરી ઉપર પડી જ અને ૫ એ ણને તારા સામટી વખતે ઓળખાની દોરીથી ઢંદાએલા દેખાય, તે વખત સ્પષ્ટ દિશા સાધન કરવાનો જણવો.

૨. ૥ ધ્રુવ ઉપરથી ઉતર દિશા સાધનની રીત ॥

આ પ્રયોગ પુરી સાંવચેતીથી કરવા માટે એક પાતળી લાકડી પ, હાથ ઉચી તેના મધ્યાગા ઉપર એક છાણી મીણુખતી^૧ લગાવી પહેલાંથી તૈયાર રાખવી; જે ક્ષણે તારા પ અને ચ એ બંને ઉપર જમ્યા પ્રમાણે સામસ્ર ઝોળાંબાની દોરીની પાછલ ઢંકાએલા, જણાય, તેજ વખતે બીજા એક માણસને આ મીણુખતી સરગાવેલી લાકડી લઈને ઉત્તર તરફ ધ્રુવની દિશામાં આપણી એકકથી આશરે પચીસ અથવા પચાસ હાથ છેટે ઉભો રાખવો. અને તે લાકડીને તે માણસ પાસે જમીન ઉપર ઉભી એવી રીતે ગોઠવાવવી કે ઝોળાંબાની દોરી પેલી લાકડી નો અથ્ર લાગ એટલે મીણુખતીની સળગતી ટોચ અને તારા પ અને ચ એ સમજાં આપણી દૃષ્ટિથી બરાબર સીધી એકજ લાઈનમાં દેખાય, તેવી જગ્યાએ તે લાકડીને ઉભી રાખવા કહેવું, આ ક્રિયા જ્યાંસુધી સ્પષ્ટ નજરે દોરી લાકડી અને એ બંને તારા દૃષ્ટિમાં એકજ ઉભી સીધી લીટીમાં ન દેખાય ત્યાંસુધી લાકડીને આઘી પાછી કરી, તે લીટીમાં બરાબર આવેલી દેખાય તેવી જગ્યાએ ગોઠવાવી એતાં ઝોળાંબાની દોરીને જરાપણ હલાવવી અથવા ફેરફાર કરવી નહી. તેમ એ પણુ ધ્યાન રાખવું કે દોરી, પ અને ચ તારા અને ગોઠવેલી લાકડી એ બધું દૃષ્ટિથી દોરીની પાછલ એકી વખતે જણાવું એકજએ; એમ દેખાય ત્યારે લાકડી આગલ નિશાન કરી, તે નિશાનમાં લાકડી રાખવી, તે લાકડીને જમીનમાં કાયમ કરવી હવે ઝોળાંબાની નીચલી અણીથી તે જ્યાં પેલી લાકડી સ્થિર કરી હોય ત્યાંસુધી એક સીધી લીટી જમીન

૧ મીણુખતીના દીવો કરવાની મતસજ એ છે કે રાત્રે દિવાની શેંગ બરાબર દોરીની દૃષ્ટિનામાં જણાય એટલે—દિવાનો અગ્રભાગ દોરીની સીધી લાઈનમાં બરાબર આવે તે એક શકાય, જે બીજા દોષ પ્રકાશિત વસ્તુથી અથવા સાદી આંખે લાકડીની અણી જે રાત્રે દેખાઈ શકતી હોય તો પછી મીણુખતીની નજર નથી પણ ટોચનો ભાગ અણી જેવો હોવો એકજએ, તે ધ્યાન રાખવું, મીણુખતીના દીવો પવનથી જોડાં ખાતો હોય તો પણ તે ઠીક નહિ, અથવા યુક્તર્થ નય તેને માટે પણ બદોબસ્ત કરવો, અથવા ઘણું નજીક સાદી આંખે દેખાય એટલે વેગ જેથી અણીવાળી લાકડીથી માપવું એટલે આશરો.

પર દોરવી. એ સીધી લીટીએ ખરી ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા જાણવી. આજંબાની અણી તરફનો છેડો તે દક્ષિણ દિશા ને રાખેલી લાકડીનો છેડો તે ઉત્તર દિશા જાણવી, આ સ્પષ્ટ દીશા સાધન જાણવું.

॥ ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા જાણવા પછી પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા જાણવાની પહેલી રીત ॥

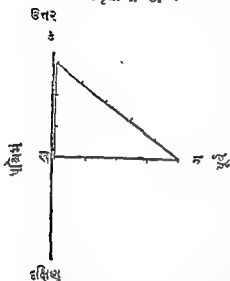
આ દિશાઓ જાણવા માટે એક કાટખુણાની જરૂર છે. એ કાટખુણો મુતાર અને કડીઆ કામ કરનારા પાસે હોય છે, તેની આકૃતિ નં. ૬ ના ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે છે, એ કાટખુણો જેટલો વધારે મોટો હોય તેટલી વધારે સ્પષ્ટ દિશા સાધી શકાય છે. પ્રથમ ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીની લીટી તૈયાર કરી છે, તે લીટીના ઉત્તર છેડેથી જમણા હાથ તરફથી દક્ષિણની લીટી તરફ સીધો જતાં ક થી જ નો ભાગ છે, તેને આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કાટખુણો બરાબર અડકાડી કાટખુણોની ટોચ સ્થ થી ન સુધી લીટી

ઉત્તર પશ્ચિમ દોરવી. એ લીટીનો સ્થ થી ન જતો અગ્ર ભાગ પૂર્વ દિશા બતાવનારો જાણવો, એ પ્રમાણે કરીથી ઉત્તરના છેડેથી લીટીની ડાબી બાજુ ઉપર કાટખુણો મુકી સ્થ થી ઘ સુધીની પ્રથમની માફક લીટી દોરવાથી લીટીનો અગ્ર ભાગ સ્થ, ઘ પશ્ચિમ દિશા બતાવનારો જાણવો, એમ ઉત્તર દક્ષિણ જાણ્યા પછી પૂર્વ, પશ્ચિમ જાણી શકાય છે.

॥ ઉત્તર, દક્ષિણ જાણવા પછી પૂર્વ, પશ્ચિમ જાણવાની બીજી રીત, (કાટખુણા વિનાયની) ॥

એક લાંબા માપની એટલે ૧૫ કે ૨૫ હાથની અથવા તેથી પણ વધારે લાંબી દોરી લેવી, આ દોરી ગમે તો આછા માપની એટલે

આકૃતી નં. ૭.

પ કે ૭ હાથની અથવા તે કહ્યા પ્રમાણે ૨૫ હાથ કરતાં ગમે તેટલા હાથની નાની અથવા મોટી જગ્યાના પ્રમાણમાં મરજી પ્રમાણે લેવી, બનતા સુધી જેમ વધારે લાંબી હોય તેમ વધારે સારૂ, પરંતુ તેમાં ગમે તેટલી મોટી કે નાની દોરી હોવા છતાં તે દોરીના એક સરખા બાર ભાગ પાડવા; પાડેલા બાર ભાગમાંથી દોરીના એક છેડેથી તેના ત્રીજા ભાગ પુરે થાય, ત્યાં એક ચિન્હ (નિશાન) કરવું અથવા ગાંઠ

વાળવી, અને તેવુંજ બીજું નિશાન દોરીના સાતમો ભાગ પુરે થાય ત્યાં કરવું, અથવા ગાંઠ વાળવી. આકૃતી નં. ૭ માં મતાવ્યા પ્રમાણે દોરીના બંને છેડા ઉત્તર, દક્ષિણ લાંબનના ઉત્તર તરફના છેડા ક આગળ બરાબર અડકાડવા, અથવા ક આગળ એક જીણી ખીલી ઠાકી તેમાં પડેલી હેવા. હવે દોરીને ત્રીજા ભાગ સુધી ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ ક થી જ સુધી ખેંચવી, અને દોરીના ત્રીજા ભાગને છેડે જ્યાં નિશાન કર્યું છે, અથવા ગાંઠ વાળી હોય તે જ આગળ બરાબર અડકાવવું, અથવા તેમાં જ આગળ ખીલી શેપી પડેલી હેવું; દોરીના સાત ભાગ ઉપર જ્યાં નિશાન કરેલું હોય, તે હાથમાં પકડી કાટખુણા આકારે જ થી મ તરફ દોરી કોઈ પણ રીતે ઢીલી ન રહે તેમ ખેંચવું, અને એ સાત ભાગવાળું નિશાન અથવા ગાંઠ જમીનને બરાબર જ્યાં અડકે, ત્યાં એક નિશાન મ કરવું. અથવા એક ખીલો શેપવો, જ થી મ સુધી એક સીધી લીટી દોરવી, એ લીટી પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા દેખાડનારી બાણવી. જેઓને હરબડીએ દિશા સાધન કરવાની જરૂર છે, તેઓએ બે ગણ નાની મોટી દોરીઓ લેઈ તેના બાર ભાગનાં નિશાન સરખે અંતરે કરી રાખવાં; તે નિશાન કાળાં

કરવાં, અને ત્રીજા ભાગ આગળ ને સાતમા ભાગ આગળ લાલ નિશાન કરવું; નાની દોરી નાની જગોએ ને મોટી દોરી મોટી જગોએ તૈયાર કરી રાખેલી હુંમેશાં કામ લાગી શકશે,

॥ અન્ય સ્થલે કરેલી દિશા સાધન ઉપરથી ધારેલા સ્થલે

દિશા સાધન કરવાની રીત. ॥

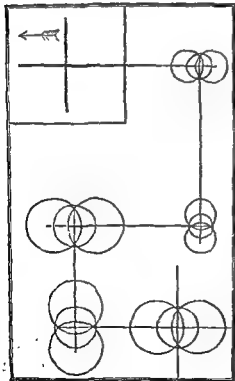
પ્રથમ ખતાવ્યા પ્રમાણે હરકોઈ ખુદી જગ્યામાં દિશા સાધન આ. નં. ૮. પૂર્વ કરી તે ઉપરથી ઇચ્છીત જગ્યાએ દિશા સાધન કરવા માટે પ્રથમની જગ્યાએ દિશા સાધન કરી પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીની અને ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધીની બે લીટીઓ આકૃતિ નં. ૮ માં ખતાવ્યા પ્રમાણે તૈયાર કરવી, અને દિશા સાધનની જગ્યાથી ઇચ્છીત જગ્યા જે દિશા તરફ હોય, તે દિશા જે

પૂર્વ તરફની હોય, તો દિશા સાધનની પૂર્વ પશ્ચિમની લીટીને બરાબર-અડકાડી એક દોરી સિદ્ધિ પૂર્વ તરફ લંબાવવી, એટલે પશ્ચિમના છેડે દોરીનો એક છેડો અડકાડી પૂર્વ તરફ ઇચ્છીત જગ્યા સુધી તે દોરી લેઈ જવી, ધ્યાન એ રાખવાનું કે—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા સાધન કરતી વખતના બે ચિન્હોને અડકીને એટલે ગ થી ક સુધી બન્ને નીસાંનને તેમજ મધ્યબિંદુ ચ ને પણ અડકે એવી રીતે લંબાવવી તે દોરી ગમે તે ઠેકાણે જાય, તે અવશ્ય પૂર્વ દિશા બતાવનારી દોરી જાણવી, તેવીજ રીતે ઇચ્છીત જગ્યા દિશા સાધનની જગ્યાથી પાશ્વર દિશામાં હોય તો જેમ પૂર્વ તરફ દોરી લંબાવી પૂર્વ દિશાનો નિશ્ચય કર્યો, તેવીજ રીતે પશ્ચિમ દિશા તરફ દોરી લંબાવી પશ્ચિમ દિશાનો નિશ્ચય કરવો, હવે દિશા સાધનથી ઇચ્છીત જગ્યા ઉત્તરમાં હોય તો દિશા સાધનના દક્ષિણ છેડેથી ઉત્તર તરફ દક્ષિણ અને ઉત્તરના નિશાનોને દોરી અડકી ઉત્તર

તરફ ખ થી ઘ તરફ ઇચ્છીત જગ્યા સુધી લેઈ જવી, તે ઉત્તર દિશા બાણુવી, અને દિશા સાધનથી જો ઇચ્છીત જગ્યા દક્ષિણમાં હોય તો ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી ૥ થી ખ તરફ ઇચ્છીત જગ્યાએ લંબાવેલી દોરી દક્ષિણ દિશા ખતાવનારી બાણુવી,

॥ પુર્યાદિક દિશાઓમાં ઇચ્છીત જગ્યા સીધી દોરીમાં ન આવતી હોય અને આડાઅવળા ઘણા માર્ગો વચમાં શરૂ થતા હોય. ત્યાં દિશા સાધનની રીત ॥

પ્રથમની કરેલી દિશા સાધનની જગ્યાએથી ઇચ્છીત દિશાએ દક્ષિણ

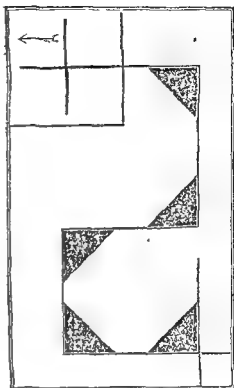
દિશાનું સૂત્ર લેઈ જવા માટે જે દિશામાં સૂત્ર લેઈ જવું નં. પડે છે, તે સીધું ૫ જેટલું સૂત્ર ઇચ્છીત દિશા સુધી જવું ન હોય, અને ત્યાંથી આઠો રસ્તો બદલાતો હોય, જેમકે- દિશા સાધનથી સૂત્ર નં. ૧ થી પૂર્વ તરફ સીધું જ્યાં સુધી જાય છે, તે સ્થલથી દક્ષિણ દિશા તરફ અથવા ઉત્તર દિશા નં. તરફ ઇચ્છીત સ્થલ ૧ છે, પ્રથમની પૂર્વ તરફની દોરી જ્યાં ઇચ્છીત સ્થલ ઉત્તર કે દક્ષિણમાં

જવું હોય, તે બદલાતા માર્ગ સુધી પ્રથમનું પૂર્વનું સૂત્ર નંબર ૨

સુધી લાવી મુકવું, અને તે સૂત્ર પ્રમાણે દોરેલી રેખા ઉપર આ-
કૃતી ૯ માં જતાવ્યા પ્રમાણે કંપાસ (કર્કાટક) ની અણી મુકી આ-
શરે ૩૦ આંગલના ઘેરાવા વાળું ચક્ર કરવું, તે ચક્રને પૂર્વ તરફ જ્યારે
ખાનો સ્પર્શ થયો હોય, ત્યાં આગલ કંપાસની અણી મુકી, ૩૬ આંગ-
લના કંપાસના ઘેરાવથી ખીજું ચક્ર કરવું, જેમ પૂર્વ તરફની રેખા
ચક્રને જ્યાં અડકી હતી, તેજ પ્રમાણે ચક્રને અડકેલી પશ્ચિમ તરફની
રેખા ઉપર કંપાસની અણી મુકી પ્રથમની માફક ૩૨ આંગલના
ઘેરાવવાળું ચક્ર કરવું, જેથી પ્રથમના ચક્રના મધ્યબિંદુની આજુબાજુ
મત્સના આકારને મલતી આકૃતિ થશે, પૂર્વ તરફની રેખા ઉપર કંપાસ
મુકીને કરેલું ચક્ર અને પાશ્વિમ તરફની રેખા ઉપર કંપાસ મુકીને
કરેલું ચક્ર એ બે ઉત્તર તરફ જ્યાં જોડાય, ત્યાં ચિન્હ કરવું, અને તે
બે ચક્રો દક્ષિણ તરફ જ્યાં જોડાયાં હોય, ત્યાં ખીજું નિશાન કરવું,
એટલે દક્ષિણનું ઉત્તરનું અને પ્રથમના ચક્રનું મધ્યબિંદુ એમ ત્રણ
ચિન્હો તૈયાર થશે, એ ત્રણ ચિન્હોને સ્પષ્ટ અડકીને ઇચ્છીત સ્થલ
દક્ષિણમાં હોય તો દક્ષિણ તરફ ઉત્તર તરફ હોય તો ઉત્તર તરફ
લંબાવેલી દોરી ઇચ્છીત સ્થલ સુધી લેઈ જવાથી દિશા સાધન થઈ
શકે છે, એ પ્રમાણે ઇચ્છીત સ્થલ દિશા સાધનથી વિશેષ દ્રઢ હોય.
અને જેટલી જેટલી વખત ઇચ્છીત સ્થલે પહોંચતા સુધીમાં જ્યાં જ્યાં
માર્ગોનું વલણ બદલાતું હોય. તેટલી વખત આકૃતીના નંબર ૩-૪-૫
અને છેલે ઇચ્છીત જગ્યા એમ દરેક બદલાતા માર્ગોમાં કહ્યા
પ્રમાણે ત્રણ ચક્રોથી મત્સ્યાકાર ઉત્પન્ન કરેલી મધ્યબિંદુ સુધી ત્રણ
નિશાનીઓ બદલાતા સ્થલે એ ઉત્પન્ન કરી ઇચ્છીત સ્થલ સુધી લેઈ
જવાથી સ્પષ્ટ દિશા સાધન થાય છે. અથવા મત્સ્યાકૃતિ કર્યા શિવાય
જ્યાં દિશા સાધન કર્યું હોય, ત્યાંથી ઇચ્છીત જગ્યાએ લેઈ જવા માટે
લંબાવેલા સૂત્રને બદલાતી દિશામાં જ્યાં પ્રથમ મત્સ્યાકૃતિ કરવા કહ્યું
છે, ત્યાં મત્સ્યાકૃતિ નહિ કરતાં કાટખુણાને એક બાજુ સીધી જતી

દોરીને બરાબર અડકાડી મુકવો, એટલે તે કાટખુણાને અડકાડીને દો-
રેલી જે લીટી હોય, દક્ષિણ

તે લીટીને અડકાડી-
ને લાંબી બદલાતી
જગ્યા મુખી દોરી
લેઇ જવી, એમ જે-
ટલી જેટલી વલણ
લેતી દિશાનો બ-
દલો ઇચ્છીત જ-
ગ્યાએ પહોંચતા
મુખીમાં જેટલી વ-
ખત થાય તે દરેક
ઠેકાણે મત્સ્યાકાર
નહિં કરતાં કદા
પ્રમાણે કાટખુણો
મુકી દોરી લંબા-
વાથી પણ દિશા-
સાધન થઈ શકે
છે, આકૃતિ નં ૧૦
જુઓ.

ચિત્ર

(સૌર-આંદ્રમાસોનો ખીજી રીતે એક વાક્યતા.)

મુ. ૦ ચિં-કૈશિન્મેપરવૌમધૌ વૃષભગેજ્યેષ્ઠે શુચૌ કર્કટે
ભદ્રેસિંહગતેષ્ટેશ્વયુજિચોર્જેઽભૌ મૃગે પૌષકે ।
માઘે નક્રગતે શુભં નિગદિતં મેઘં તથોર્જેનસત્ ...

કન્યાયાંચતપાધનુષ્યપિનસત્કૃષ્ણાદિમાસાઙ્ગવેત્ ૩૩

અર્થ-કેટલાક પંડિતો કહે છે કે ચૈત્રમાસમાં મેષનો સુર્ય હોય જ્યેષ્ઠમાં
વૃષભનો. આઠમાં કર્કનો, ભાદરવામાં સિંહનો, આસોમાં તુલાનો, કાર્તિકમાં

વૃશ્ચિકનો, પૌષમાં મકરનો. આધમાં કુંભનો. સૂર્ય હોય તો નવું મકાન બનાવવું શુભ છે. બાકીના કહેલાં માસ તો શુભજ છે, તેમાં કાર્તિકમાં કન્યાનો, અને આધમાં ધનનો સૂર્ય હોય તો નવીન ઘર બનાવવું નહી, આ કૃષ્ણાદિ માસ વહી પડવેથી જાણવા. (૩૩)

(ઘરના આરંભમાં તિથિઓ.)

શ્રીપતિ:—દ્વિતીયા પંચમી મુખ્યા તૃતીયા પષ્ટિકા તથા ।

સપ્તમી દશમી ચૈવ દ્વાદશ્યેકાદશી તથા (૩૪)

ત્રયોદશી પંચદશી તિયયઃ સ્યુઃ શુભાવહાઃ ।

શુક્લપક્ષે ભવેત્સૌખ્યં કૃષ્ણે તસ્કરતો મયમ્ (૩૫)

અર્થ—૨; ૩, ૫, ૬, ૭, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૫, એ તિથિઓ ધર બનાવવામાં શુભ છે, શુક્લ પક્ષમાં ધરનો પ્રારંભ કરવાથી સુખ મળે છે, અને કૃષ્ણ પક્ષમાં કરવાથી ચોરનો ભય રહે છે. (૩૪-૩૫)

(દેવાલય વિગેરેમાં વિદિશા કોણમાં રાહુમુખ)

દેવાલયેગેહવિધૌ જલાશયે રાહોર્મુલ્લં શંશુદિશો વિલોમતઃ ।

મીનાર્કસિંહાર્કમૃગાર્કતત્ત્વિભેસ્વાતેમુસ્વાત્ પૃષ્ઠવિદિક્શુભાભવેત્ ૩૬

અર્થ—દેવ મંદિર બનાવવાના પ્રારંભમાં મીન મેષ વૃષભનો સૂર્ય હોય તો ઇશાન. મિથુન કર્ક સિંહ નો સૂર્ય હોય તો વાયવ્યમાં, કન્યા તુલા વૃશ્ચિકનો સૂર્ય હોય તો નૈરત્યમાં. અને ધન મકર કુમ્ભ રાશિનો સૂર્ય હોય તો અગ્નિ ખુણામાં રાહુનું મુખ જાણવું. (૩૬)

ધરના આરંભમાં સિંહ કન્યા તુલાનો સૂર્ય હોય તો ઇશાનમાં, વૃશ્ચિક ધન મકરમાં વાયવ્યમાં, કુંભ મીન મેષ નૈરત્યમાં, અને વૃષભ.મિથુન કર્કનો સૂર્ય હોય ત્યારે અગ્નિ કોણમાં રાહુનું મુખ જાણવું.

કુવે, તળાવ વિગેરેના પ્રારંભમાં મકર, કુંભ, મીનના સૂર્યમાં ઇશાનમાં, મેષ વૃષભ મિથુમાં વાયવ્યમાં, કર્ક સિંહ, કન્યામાં નૈરત્યમાં, તુલા વૃશ્ચિક ધનના સૂર્યમાં અગ્નિમાં રાહુનું મુખ જાણવું.

દેવ મંદિર વિગેરેના ખાતમાં રાહુના મુખથી પાછલી કોણમાં જેમદે ઇશાન માં રાહુનું મુખ હોય તો અગ્નિ કોણમાં, વાયવ્યમાં હોય તો ઇશાનમાં, નૈરત્યમાં હોય તો વાયવ્યમાં, અને અને અગ્નિકોણમાં હોય તો નૈરત્યમાં ખાત કરવું શુભ છે.

દેવાલયના ખાતમાં
રાહુ મુખ,

ધી.	મીન મેષ વૃષભ	અ.	ધન મકર કુંભ
વા.	મિથુન કર્ક સિંહ	ને.	કન્યા તુલા વૃશ્ચિક

વા. ને.

ઘરના ખાતમાં,
રાહુ મુખ,

ધી.	સિંહ કન્યા તુલા	અ.	વૃષભ મિથુન કર્ક
વા.	વૃશ્ચિક ધન મકર	ને.	કુંભ મીન મેષ

વા. ને.

જલાશયના ખાતમાં.
રાહુ મુખ,

ધી.	મકર કુંભ મીન	અ.	તુલા વૃશ્ચિક ધન
વા.	મેષ વૃષભ મિથુન	ને.	કર્ક સિંહ કન્યા

વા. ને.

દેવાલયમાં ખાત,

ધી.	મિથુન કર્ક સિંહ	અ.	મીન મેષ વૃષભ
વા.	કન્યા તુલા વૃશ્ચિક	ને.	ધન મકર કુંભ

વા. ને.

ઘરમાં ખાત,

ધી.	વૃશ્ચિક ધન મકર	અ.	સિંહ કન્યા તુલા
વા.	કુંભ મીન મેષ	ને.	વૃષભ મિથુન કર્ક

વા. ને.

જલાશયમાં ખાત,

ધી.	મેષ વૃષભ મિથુન	અ.	મકર કુંભ મીન
વા.	કર્ક સિંહ કન્યા	ને.	તુલા વૃશ્ચિક ધન

વા. ને.

નારદ:-પ્રાસાદે સદને લિંગે દ્વારે કુંડે વિશેષતઃ ।

દિશ્મૂલકુલનાશઃ સ્પાત્તસ્પાત્સંસાધયેદિશમ્ (૩૭)

અર્થ—મહેલ-ઘર-શિવનું બાણ-આરાણું-અને કુંડ-એ જો વિશેષ કરીને દિશાના સન્મુખ ન હોય-એટલે-(દિશ્મૂલ) હોયતો કુલનો નાશ થાય છે, માટે પહેલું દિશાનું સાધન કરીને પછી આરંભ કરવો, (૩૭)

શ્રીપતિ:-કર્કિતકહરિકુંભગતેર્કે પૂર્વપશ્ચિમમુલ્લાનિ ગૃહાણિ ।

તૌલિમેષ્ટપટ્ટથિકયાતે દક્ષિણોચરમુલ્લાનિ ચ કુર્યાત્ ૩૮

અર્થ—કર્ક, સિંહ, મકર, ને કુંભનો સર્વ હોય ત્યારે-પૂર્વને પશ્ચિમ દિશાના મુખવાળું, મેષ, વૃષભ, તુલા, ને વૃશ્ચિકનો હોય તો ઉપરને દક્ષિણ દિશાના મુખવાળું ઘર કરવું, (૩૮)

(નીચ સ્થિત ગ્રહોમાં ધર ખનાવવાનો નિષેધ,)

વસિષ્ઠ:-નીચેશત્રુગતેજીનેશુકે વા યદિ વા ધુષે । :

શશાંકે વા કુતં ગેહમતિ નિઃ સ્વત્વમાપ્નુયાત્ (૩૯)

અર્થ—ચંદ્ર-ગુરુ-શુક-નીચના હોય કે શત્રુના ધરમાં હોય અને ધર-કરાવું હોય તો-દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે, (૩૯)

શ્રીપતિ:-રવૌગૃહસ્થોઽદિષ્ણીશશાંકે ધનંસિતેદેવગુરૌ ચ સૌંદર્યમ્ ।

વિનાશમાયાતિવલેન હીનેનીચસ્થિતેવાસ્તમુપાગતે વા (૪૦)

અર્થ—સુર્ય-ચંદ્ર-ગુરુ-ને શુક-અલહી ન હોય, કે નીચના હોય, અથવા અસ્ત પામ્યા હોય તો-અનુક્રમે-ધરનો સ્વામી-સ્ત્રી-ધન-અને સુખ-નાશ પામે છે, (કારણ કે-સૂર્ય-ધરધણી છે. ચંદ્ર-ધરની ધણીવાણી છે, શુક ધરનું-ધન છે-અને ગુરુ સુખ આપનાર છે. માટે-તે આરમાંથી જે નીરખી હોય તે ખાખત નુકશાન-કારક બન્યું,) (૪૦)

વિં.-ફાલગુને નમસિસહસ્યદઃ સહસ્યે વૈશાખે શરણમશેષશંવિધત્તે
આરબ્ધંદ્વિતજુભમાનુયોગયુક્તે નિર્લેયાપરસચિવાદિભૂતગાસ્તે ૪૧

અર્થ—માર્ગશીર્ષ, પૌષ, શ્રાવણ, વૈશાખ, આશ્વિન, એ માસો, દ્વિઃસ્વભાવ રાશિના સુર્યનો યોગ હોય ત્યારે, સિંહનો ગુરુ ન હોય તેમજ ગુરુ, શુક અસ્તના ન હોય તો ધરનો પ્રારંભ કરવાથી દરેક સુખ મળી શકે છે. (૪૧)

માસેડપાગયનગતેડપિચૌકસઃસ્વાદારંભોડતિવરફલોડ્રવેશનંન ।

મેદત્વાદ્વટનનિવેશદેવતાનાં રિક્તામાશુભયુતિત્રિષ્ટિમુક્તપક્ષઃ (૪૨)

અર્થ—દક્ષિણાયન ખાયાનો સુર્ય હોય, રિક્તા શિવાયની તિથિઓ, દુષ્ટ યોગ ને વિઠિ ત્યાગ કરીને શુભ ગ્રમ્યે ગૃહારંભ કરવો, દક્ષિણાયનમાં ગૃહારંભ થાય છે પરંતુ પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. કારણ કે આરંભના અને પ્રવેશના દેવોં જુદા છે. ૪૨

નમસ્યમાસં પરિહાય પશંત્વિપોર્જયોરાદિમમતંયમાહુઃ ।

શુચેવુધાઃ પર્ણકુટક્રિયાં વા સમસ્તવારેષુ સિતાંગિરોડસ્તમ્ (૪૩)

અર્થ—માદરવો, આસો, અને કાર્તિકના પહેલાં પંદર દિવસો, અને ગુરુ શુકના અસ્તનો ત્યાગ કરીને દરેક વારોમાં પાંદ્યાનું (ખપડું) ખનાવવાને પંડિતો શુભ કહે છે. (૪૩)

વ્યવહારસમુચ્ચયે-નિપિદેશ્વપિક્ષેષુ સ્વાનુકૂળે શુભે દિને ।

વૃણદારુઘૃહારંભે માસદોષો ન વિદ્યતે (૪૪)

અર્થ—ધાસને લાકડાનું ઘર (જાપર) કરવું હોય તો પોતાની અનુકૂળતા શુભ શુભ દિવસે કરવું, તેમાં નિપિદ નક્ષત્ર હોય તો પણ દરકત નથી. તેમજ માસ દોષ પણ સમજવો નહિ, (૪૪)

નો પૃષ્ઠાગ્રવિધૌ ન રિક્તકતિયૌ નાર્કારવારાંશયો

રુક્તક્ષેષ્વપિકુંભમીનગવિધૌ સ્તંભોચ્છિતિં નાચરેત્ ।

તુર્યા ત્પંચદશાત્રિદશપરિમિતાદ્વેદાધિપંચકમા-

ચિદ્યાન્યર્કયુતાદિગેહકરણે, માનિ પ્રવેશેપિ ચ ॥ ૬ ॥

અન્યથ—પૃષ્ઠાગ્રવિધૌ (ગેહ) નો (કાર્યમ્) રિક્તકતિયૌ ન અર્કારવારાંશયોઃ ન રુક્તક્ષેષુ અપિ કુંભમીનગવિધૌ સ્તંભોચ્છિતિમ્ ન આચરેત્ અર્કયુતાદિ તુર્યાત્ પંચદશાત્ ત્રિદશ પરિમિતાત્ ક્રમાત્ વેદાધિપંચમાનિ ગેહકરણે ચ પ્રવેશે અપિ નિન્દ્યાનિ ॥ ૬ ॥

અન્યથા—પૃષ્ઠાગ્રવિધૌ પાછલ અને આગલ ચન્દ્રમા આવ્યો હોય તો, નો (ગેહ ધર) કાર્યમ્ ન કરવું, રિક્તકતિયૌ રિક્તા તિથિમાં ન કરવું, અર્કારવારાંશયોઃ રવિ મંગલવાર અને નવમાંસમાં ન ન કરવું, રુક્તક્ષેષુ કહેલાં નક્ષત્રોમાં, અપિ પણ, કુંભમીનગવિધૌ કુંભ અને મીનના ચન્દ્રમાં, સ્તંભોચ્છિતિમ્ સ્તંભ સ્થાપન ન આચરેત્ ન કરવો અર્કયુતાદિ મૂર્ધના નક્ષત્રથી ગણુતાં, તુર્યાત્ ચોથા નક્ષત્રથી, પંચદશાત્ ૧૫ મા નક્ષત્રથી, ત્રિદશપરિમિતાત્ ૨૩ મા નક્ષત્રથી, ક્રમાત્ અનુક્રમે, વેદાધિપંચમાનિ ૪-૪-૫-૫-૫ નક્ષત્રો, ગેહકરણે ધર કરવામાં, ચ અને, પ્રવેશે પ્રવેશમાં, અપિ પણ, નિન્દ્યાનિ અશુભ છે, ॥ ૬ ॥

૬ ભાવાર્થ—વિવાહ પ્રકરણના ૧૫ મા પ્રલોકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ૧૬ સપ્તશતાકાયકમાં નક્ષત્રો મુકવાં, તેમાં દરેક દિશામાં મુકેલાં નક્ષત્રોની તે તે દિશા બાણવી, ધરને માટે જે દિશા સન્ન્યુષ બારણું

મુકવું હોય, તે દિશાના નક્ષત્રો, અને તેની પાછલી દિશાના નક્ષત્રો, એટલે બંને સામાસામી દિશાઓના નક્ષત્રોમાંના કોઈ પણ નક્ષત્ર ઉપર ચંદ્રમા હોય, ત્યારે ઘર કરવું નહિ, તેમજ ૪,૬,૧૪ એ તિથિઓ, રવિ ને મંગલવાર, અને તે બંનેના નવમાંશ લેવા નહિ, કુંભ ને મીનના ચંદ્રમામાં ઘરનો ચાંલલો પ્રથમ મુકવો નહિ,

વૃષવાસ્તુ ચક્ર.

સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી, દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં, ૧ લા નક્ષત્રથી, ૪-૧૫ થી ૪ અને ૨૩ થી ૫ નક્ષત્રો, ઘર બનાવવાના તેમજ ઘર પ્રવેશના મુહૂર્તમાં લેવાં નહિ.

સમજ—જેમ સ-મુખ, અને પાછલી દિશાના નક્ષત્રોપર ચંદ્ર હોય, ત્યારે તે દિશામાં અથવા તેની પાછલી દિશામાં ઘર કરવું નહિ, તેજ પ્રમાણે, આગલ બતાવવામાં આવ્યો. તેમ ઘરનું નક્ષી કરેલું નક્ષત્ર, વૃષલા ચક્ર પ્રમાણે જે જે દિશામાં આવતું હોય, તે તે દિશામાં અથવા, તે તે દિશાની પાછલી દિશાઓમાં પણ ઘર કરવું નહિ,

ઉદાહરણ—જેમ કે મૃગશીર્ષ નક્ષત્ર, ઘર બનાવવાના મુહૂર્તમાં લેવાય છે, અને તે મૃગશીર નક્ષત્ર, સપ્તશલાકા ચક્રમાં પૂર્વ-દિશામાં છે, હવે મૃગશીર નક્ષત્રમાં, ઘર બનાવવાનું મુહૂર્ત આપવા છતાં, તે મૃગશીર નક્ષત્ર, સપ્તશલાકાચક્રમાં પૂર્વમાં હોવાથી, પૂર્વ અને પશ્ચિમ, એમ બેઉ દિશાનું જે ઘરને બારણું હોય, તે ઘર બનાવવાનું મુહૂર્ત મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં આપવું નહિ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાનું જેને ઘરનું દ્વાર મુકવું હોય, તેને ઘર બનાવવાનું મુહૂર્ત આપવું, તેવીજ રીતે ઘરનું લાવેલું નક્ષત્ર, જે દિશામાં હોય, તે અને તેની પાછલી દિશામાં પણ ઘરનું મુહૂર્ત આપવું નહિ, એટલે ચંદ્રનું નક્ષત્ર, અને વાસ્તુનું નક્ષત્ર, એ બે નક્ષત્રો જે જે દિશામાં હોય, તે દિશામાં અને તેની પાછલી દિશામાં ઘર કરવાનું મુહૂર્ત આપવું નહિ.

૨—જેમ મ્નો. ૧૦ ના ઉદાહરણમાં પુખ્ત નક્ષત્ર આપ્યું છે, તેમ જે નક્ષત્ર લીધેલું હોય તે.

(ગૃહારંભમાં કાલનિષેધ.)

ગૃદેશતત્સ્રી સુલવિત્તનાશોઽર્કેદ્રીજ્યશુકે વિવલેઽસ્ત નીચે ।

કર્તુઃ સ્થિતિ નો વિધુવાસ્તુ નોઽર્ધે પુરસ્થિતે પૃષ્ઠગતે સ્થાનિઃ સ્યાત્ ૪૫

અર્થ—સૂર્ય નિર્બલ હોય કે નીચ સ્થિતિ પર રહ્યો હોય તો ધરના સ્વામીનો નાશ થાય છે, ચંદ્રમા નિર્બલ, કે નીચ સ્થિતિ પર અસ્ત થઇને રહ્યો હોય તો ધરના સ્વામીની સ્ત્રીનો નાશ થાય છે, શુક્ર નિર્બલ કે અસ્ત થઇને નીચ સ્થિતિ પર રહ્યો હોય તો ધરના સ્વામીના સુખનો નાશ થાય છે. શુક્ર, નિર્બલ કે અસ્ત થઇને નીચ સ્થિતિ પર રહ્યો હોય તો, ધનનો નાશ કરે છે, ચંદ્રમાનું અને વાસ્તુનું નક્ષત્ર સન્ધ્યુખ હોય ને ખાત ખોદે તો, સ્થાન બનાવનારનો એ સ્થાનમાં વાસ રહેતો નથી, જો ચંદ્રમાનું અને વાસ્તુનું નક્ષત્ર પાછલ હોય ને ખાત ખોદે તો થયું એ સ્થાનમાં વાસ રહેતો નથી (૪૫)

મૃગુઃ—ચક્રે સપ્તશલાકાલયે કૃત્તિકાદીનિ વિન્યસેત્ ।

ઋક્ષં ચંદ્રસ્ય વાસ્તોશ્ચ પુરઃ પૃષ્ઠે ચ નો શુભમ્ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—સપ્તશલાકાયક્રમાં, કૃત્તિકાદિ નક્ષત્રો મુકવાં, તેમાં ચંદ્રનું નક્ષત્ર અને વાસ્તુનું નક્ષત્ર, આગલ કે પાછલ હોય તો અશુભ છે, જમણીને ડાબી બાજુએ હોય તો શુભ બાજુનું, (૪૬)

(ઘર બનાવવામાં બુનું લાકડું વાપરવાનો નિષેધ.)

વ્યાસઃ—અન્યવેદમસ્થિતં દારુ નૈવાન્યસ્મિન્ પ્રયોજયેત્ ।

ન તત્ર વસતેઃ કર્તા વસે સ્વપ્ન ન જીવતિ (૪૭)

અર્થ—બીજા ધરમાં વાપરેલું લાકડું ધરના ઉપયોગમાં લેવું નહિ, અને કદાચ લે તો, ધરધણી તે ધરમાં સ્ત્રી સકતો નથી, અને રહે તો છપતો નથી, (૪૭)

મુ-ગ૦—આરંભે વૃષભં ચક્રં સ્તંભે પ્રેષે તુ કૂર્મકમ્ ।

પ્રવેશે કલશં ચક્રં વાસ્તુચક્રં ગુપ્તેઃ સ્મૃતમ્ (૪૮)

અર્થ—ગૃહારંભમાં વૃષભચતુર્યક, સ્તંભ બેસાડવામાં કૂર્મચક્ર, અને પ્રવેશમાં કલશચક્ર, એમ ત્રણ પ્રકારે વાસ્તુચક્ર, બેચાને નિહાનોએ કહેલું છે, (૪૮)

(શુકારંભમાં વૃષવાસ્તુચક્ર.) બીજા મતથી.

મુ-ચિં-ગેહાદ્યારંભેડક્રમાંદ્વત્સશીર્ષે રામે ૩ દાહો વેદ ૪ મે રગપાદે
શૂન્યં વેદઃ ૪ પૃષ્ઠપાદે સ્થિરત્વં રામેઃ ૩ પૃષ્ઠે શ્રીયુગૈર્દક્ષકુક્ષૌ ॥
લામો રામેઃ ૩ પુચ્છગૈઃ સ્વામિનાશો વેદે નૈષ્ઠ્યં વામકુક્ષૌ મુલસ્થેઃ ।
રામેઃ પીઠા સંતતં વાર્કધિષ્ણ્યાદશ્ચૈ ૭ રુદૈ ૧૧ દિગ્ધિ ૧૦ રુક્તં
હસત્સત્ (૪૯)

અર્થ—જે નક્ષત્રપર સૂર્ય હોય, તે નક્ષત્રથી દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને
૩ નક્ષત્રો વૃષના મસ્તકમાં સ્થાપન કરવાં, તે નક્ષત્રોમાં ધર જનાવવાથી તે ધર અગ્નિથી
બળી જાય છે, ૪ નક્ષત્રો આગલા પગમાં મુકવાં તે અન્ય કરનાર છે, ૪

૧—વાસ્તુચક્રના માટે આ અંશકારના મતથી ચિંતામણિકારનો મત
જુદોજ છે. ત્યારે શંકા ઉત્પન્ન થાય છે કે, જે મતમાંથી કયો મત સ્વીકારવો,
તેને માટે જાણવું એ જ, જે જે દેશમાં જે અન્ય વધારે પ્રમાણભૂત ગણાતો
હોય, તે એકજ અન્યના આધારે મુહૂર્તશુદ્ધિ આપવી, તે વખતે બીજા અન્યમાં
જુદો મત બતાવેલો હોય, તેની દરકત સમજવી નહિ, । અથવા દેશપરતે ન
જેતાં, માર્તણ્ડ કે ચિંતામણિ, બંનેમાંથી એક અન્યના આધારે ગમે તે કેકાણે
મુહૂર્ત આપ્યું હોય તો તે અન્યાધાર હોવાથી સાચજ જાણવું. આ ચક્રને
માટે માર્તણ્ડમાં ૨૭ નક્ષત્રોની યોજના કરી છે. જ્યારે ચિંતામણિમાં ૨૮
નક્ષત્રોની યોજના કરેલી છે. પરંતુ વધારે સરસ માર્ગ તો બંનેના મત પ્રમાણે
જે જે નક્ષત્રો સારાં આવતાં હોય, તે વખતે અતિ ઉત્તમ મુહૂર્ત છે એમ જાણવું,
બંને ચક્રોનો વિચાર કરતાં, સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં,
આવેલી સંખ્યા આઠથી ચૌદ સુધી એટલે ૭ નક્ષત્રોમાં વૃષવાસ્તુચક્રનું આપેલું
મુહૂર્ત બંને વિદ્વાનોના મતે શ્રેષ્ઠ આવી શકે છે. પરંતુ તે પ્રમાણે મુહૂર્ત લેતાં,
ધર જનાવવાના દરેક માસમાં ઉપર મુજબના આઠ દિવસમાંજ મુહૂર્ત મળી
શકે છે, તે આઠ દિવસમાં બીજા કેટલાક દોષો ઉત્પન્ન થતા હોય તો મુહૂર્ત
મળી શકવું અશક્ય છે, માટે બંને અન્યની સંગતિ ન આવતી હોય તો એક
અન્યની સંમતિ લેઈ, મુહૂર્ત કરવામાં દરકત સમજવી નહિ. તેમાં પણ મુહૂર્ત
ની આવશ્યકતા હોય, બંને માર્તણ્ડ પ્રમાણે કે ચિંતામણિ પ્રમાણે મુદ્દત
આવવું હોય તો તે મુહૂર્ત જરાજર સમજવું.

નક્ષત્રો પાછળના પગમાં મુકવાં, તે સ્થિરતા કરનાર છે, ૩ નક્ષત્રો પીઠમાં મુકવાં તે લક્ષ્મી આપનાર છે, ૪ નક્ષત્રો જમણી કુખમાં મુકવાં, તે લાભ આપનાર છે, ૩ નક્ષત્રો પુચ્છમાં મુકવાં, તે ધરના સ્વામીનો નાશ કરે છે. ૪ નક્ષત્રો ડાબી કુખમાં મુકવાં, તે દરિદ્રતા આપે છે, ૩ નક્ષત્રો મુખમાં મુકવાં, તે પીડા કરે છે, (૪૯-૫૦)

રવિમાત્સત્ત નેષ્ટાનિ શુભા ન્યેકાદશાષ્ટમાત્ ।

દશ શેષાણ્યનિષ્ટાનિ સામિજિદ્વપવાસ્તુનિ (૫૧)

અર્થ—જે નક્ષત્રપર સૂર્ય હોય તે નક્ષત્રથી, ૭ નક્ષત્ર અશુભ, ૧૧ શુભ, અને અભિજીત સંદિત ૧૦ નક્ષત્રો અશુભ ફલ આપે છે. (૫૧)

(પૂર્વ આદિ દિશાઓમાં દ્વાર અને ગૃહનિર્માણમાં નક્ષત્ર.)

કુંભેઽર્કે ફાલગુને પ્રાગપરમુલ્લગ્નં શ્રાવણે સિંહકર્કયોઃ

પૌષે નક્રેચયામ્યોત્તરમુલ્લગ્નં ગોજગેર્કે ચ રાધે ।

માર્ગે જૂકાલિગે સદ્ગુલ્મદુલ્લગ્ન સ્વાતિવસ્વર્કપુર્યઃ

સૂતીગેહં ત્વદિત્યાં હરિભવિધિભયો સ્તત્ર શસ્તઃ પ્રવેશઃ (૫૨)

અર્થ—ફાલગુ માસમાં કુંભના મૂર્ધ હોય તો પૂર્વ કે પશ્ચિમ તરફ મુખવાળું ઘર બનાવવું ઉત્તમ છે, શ્રાવણ માસમાં કર્ક, અને સિંહના સૂર્ય હોય તો પણ પૂર્વ કે પશ્ચિમ તરફ મુખવાળું ઘર બનાવવું ઉત્તમ છે, પૌષમાં મકરના સૂર્ય હોય તો, દક્ષિણ કે ઉત્તર તરફ મુખવાળું ઘર બનાવવું ઉત્તમ છે, વૈશાખમાં વૃષભનો મૂર્ધ હોય તો દક્ષિણ કે ઉત્તર તરફ મુખવાળું ઘર બનાવવું ઉત્તમ છે, અને માર્ગશીર્ષમાં તુલાને વૃશ્ચિકનો સૂર્ય હોય તો દક્ષિણ કે ઉત્તર તરફ મુખવાળું ઘર બનાવવું શ્રેષ્ઠ છે.

રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ-શ, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુશંઘા, ઉ-ધા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-આ, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં ઘર બનાવવાનો પ્રારંભ કરવો શુભ છે, પુનર્વસુ નક્ષત્રમાં મૃતિકાગૃહ બનાવવું શુભ છે, અને તે મૃતિકાગૃહમાં રોહિણી અને શ્રવણમાં પ્રવેશ કરવો શુભ છે. (૫૨)

જ્યો-ર્વિં—

ન હારિ હર્મ્યેઽભિમુલ્લં તપઃ સ્યાત્ દશ્યં ન તત્પર્ણકુટાદિગેહે ।

સપાકરઃ પર્ણકુટેઽભિચવત્રો ન દર્શનીયોન્યકુલે સ દશ્યઃ (૫૩)

અર્થ—ધર બનાવવામાં સન્મુખ રાહુ લેવો નહિ, તે રાહુ બે પાંદડાંનું ધર બનાવવું હોય તો બેવાની જરૂર નથી, તેમાં સન્મુખ ચંદ્રમા લેવો નહિ, અને ઈંટોથી ધર બનાવવામાં સન્મુખ ચંદ્રમાની હરકત નથી, પરંતુ સન્મુખ રાહુ લેવો નહિ. (૫૩)

(દેવાલય બનાવવામાં વિશેષ નક્ષત્રો.)

આવાસનિર્માણમૃગાંકભીરવઃ સાદિત્યનાસત્ય શયર્ક્ષ શૌરિભાઃ ।

આરંભણે દેવકુલસ્ય મંજુલા મુક્તાદિતેયાશ્વિનભાદ્રમામઠે (૫૪)

અર્થ—દેવાલયના આરંભમાં ગૃહ્યારંભનાં નક્ષત્રો લેવાં સારાં છે, તેમાં પુનર્વસુ, અશ્વિની, હસ્ત, શ્રવણ, એ નક્ષત્રો દેવાલય બનાવવામાં, અને મઠ બનાવવામાં અશ્વિની, હસ્ત, શ્રવણ, એ નક્ષત્રો વિશેષ શીઘલાં છે. (૫૪)

સદોચિતં પુસ્કરમં પ્રપાકૃતા વદિયવેશો ઘટનં ચ તારયોઃ ।

મગાજયોઃ ક્ષુદ્રગણાશ્રમક્રિયા પૂર્વાત્રયૈશ્વેષ્વપિ નૈવ ગર્હિતાઃ (૫૫)

અર્થ—પરબનું મકાન બનાવવામાં પૂર્વાષાઢા, બળરમાં પ્રવેશ કરવામાં અને મૂર્તિ વિગેરે બનાવવામાં પૂ-ષા, રોહિણી, અને નિધ દેવાલય એટલે (શૂદ્રોના દેવોનું મકાન) બનાવવું હોય તો આદ્રા, અને ત્રણ પૂર્વા શુભ છે. (૫૫)

શેતે ભાદ્રપદાત્રિપુ ત્રિપુસુરઃ પ્રાગાદિશીર્ષોત્રિ હિ

પ્રોક્તં સન્નમુખં તુ ગોલ્યજઘટેષ્વર્કે યમોદદ્ધમુલ્લમ્ ।

હદ્રોગૈળ કુલીર લેયગરવૌ પૂર્વાપરસ્યં ગૃહં

નાન્યસ્યે શ્રુજકોટિઘાત ઇમહૃત્તેષ્વસ્પુ રાયાઃ ક્રમાત્ ॥ ૭ ॥

અન્વય—ભાદ્રપદાત્ ત્રિપુ ત્રિપુ (માસેપુ) પ્રાગાદિશીર્ષઃ સુરઃ શેતે અત્ર હિ સન્નમુલ્લમ્ પ્રોક્તમ્ તુ ગોલ્યજઘટેષુ અર્કે યમોદદ્ધમુલ્લમ્ હદ્રોગૈળકુલીર લેયગરવૌ પૂર્વાપરાસ્યમ્ ગૃહમ્ અન્યસ્યે ન શ્રુજકોટિઘાતઃ ઇમહૃત્ શેષમ્ ક્રમાત્ આયાઃ સ્યુઃ ॥ ૭ ॥

અન્વયાર્થ—ભાદ્રપદાત્ બાદરવાથી, ત્રિપુ ત્રિપુ ત્રણ ત્રણ માસોમાં, પ્રાગાદિશીર્ષઃ પૂર્વાદિક દિશામાં મસ્તકવાળો, સુરઃ વારતુપુરુષ, શેતે સુવે છે, અત્ર મસ્તકવાળી દિશામાં, સન્નમુલ્લમ્ ધરનું ઘર, પ્રોક્તમ્ કહેતું છે, તુ પુનઃ ગોલ્યજઘટેષુ વૃષભ, શૂન્યક, મેષ, ગુલા, એ ચારિના અર્કે સર્પમાં, યમોદદ્ધમુલ્લમ્

દક્ષિણ અથવા ઉત્તરમુખ ધર કરવું, હૃદ્રોગૈણકુલીરલેયગરવી કુંભ, મકર, કર્ક, સિંહ, એ રાશિમાં રહેલા સૂર્યમાં, પૂર્વાષરાસ્યમ્ પૂર્વ અથવા પશ્ચિમ મુખ, મૃદમ્ ધર કરવું, અન્યસ્યે બીજી રાશિમાં સૂર્ય હોય તો, ન ન કરવું, મુજકોદિષાતઃ જુન અને ક્રાંતિનો ગુણાકાર કરી, હમહત્ આડે ભાગવાથી, શેષમ્ શેષ રહે તે, ક્રમાત્ અનુક્રમે, આયાઃ આયો, સ્યુઃ હોય. ॥ ૭ ॥

(ખારણું ખેસાડવાનું મુઠ)

૭ ભાવાર્થ—ભાદરવો, આસો, અને કાર્તિક. માગશર, પૌષ, અને માઘ. ફાગણ, ચૈત્ર, અને વૈશાખ. જ્યેષ્ઠ, અષાઢ, અને શ્રાવણ. એ ત્રણ ત્રણ માસોમાં અનુક્રમે વાસ્તુ પુરૂષ પુર્વાદિક દિશાઓમાં સ્થિત રહે છે, એટલે તે દિશાઓમાં તેનું માથું હોય છે જે દિશામાં વાસ્તુપુરૂષનું માથું હોય, તે દિશામાં ધરનું ખારણું ચુકવું,^૧

(ખારણાનો બીજો પ્રકાર.)

૧,૨,૭,૮ એ રાશિઓમાં દક્ષિણ કે ઉત્તરમુખનું ખારણું કરવું, અને ૪,૫,૧૦,૧૧ એ રાશિઓમાં પૂર્વ કે પશ્ચિમ મુખનું ખારણું ખેસાડવું,^૨

૧—ધારો કે ભાદરવો, આસો, અને કાર્તિક, એ માસમાં વાસ્તુપુરૂષનું માથું પૂર્વદિશામાં અને પગ પશ્ચિમ દિશામાં હોય છે, જેથી માથાની દિશા તરફ દાર મુકવા કહ્યું છે, એટલે પૂર્વદિશામાં દાર મુકવું, તે પૂર્વદિશા, ધરમાં ખેસતાં પશ્ચિમ, ને ધરમાંથી નીકળતાં સામી પૂર્વદિશા દેખાય, તેને પૂર્વદિશાના દારવાળું ધર કહે છે,

૨—આ શ્લોકમાં માસ પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ માસોને વિષે પૂર્વાદિક દિશામાં ખારણું મુકવાનો અનુક્રમ અન્યકારે કહ્યો છે, છતાં ફરી સૂર્યની રાશિ પ્રમાણે પૂર્વાદિક દિશામાં દાર મુકવાનું સૂચ્યું છે, તેથી બેમાંથી કયો મત ખરો, અને બે મત બતાવવાનું કાન્થ શું, તેને માટે ભાદરવો, આસો, ને કાર્તિક, એ ત્રણ માસોમાં ફક્ત પૂર્વદિશામાં જ ખારણું મુકવાને કહ્યું છે, પરંતુ આસો, કે કાર્તિકમાં જે વખતે તુલાને વૃશ્ચિક સંક્રાંતિ આવતી હોય, તે વખતે દક્ષિણ કે ઉત્તર દારનું ખારણું મુકવું હોય, તો પૂર્વદિશાના માસો હોવા છતાં તે માસોમાં દક્ષિણાભિમુખ, કે ઉત્તરાભિમુખનું ખારણું મુકી શકાય, એવી રીતે માર્ગશીર્ષ, પૌષ, ને માઘ માસમાં દક્ષિણ દિશાનું ખારણું મુકવા કહ્યું છે, પરંતુ તે વખતે મકરને કુંભનો સૂર્ય હોય તો તે વખતે દક્ષિણ, પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશાનું દાર મુકી શકાય છે, એમ જણવું. એ રીતે બીજા માસોમાં આવતી સંક્રાંતિઓને માટે પણ સમજવું.

ઉપર જતાવેલા જે પ્રકારમાંથી પોતાને જે સુખ મ પડે, તે પ્રકાર લેવામાં હરકત નથી, ઘરની લ'ખાઈને (ભુજ) પહોળાઈના (કોટી) હસ્તાદિકનો ગુણાકાર કરી, આવેલી સંખ્યાને આઠથી ભાગતાં જે શેષ રહે, તે આપનો અંક જાણવો,

(ધ્વજાદિ આયતુ' ૧ છું ઉદાહરણ.)

ઘરની લ'ખાઈ ૨૫ હાથને પહોળાઈ ૧૩ હાથ છે, તો ૨૫ ને ૧૩ થી ગુણતાં, ૩૨૫ આવ્યા. એ ઘરની લ'ખાઈ પહોળાઈના માપનો ગુણાકાર થાય છે, અને તે ગુણાકારની સંખ્યા તે ઘરનું ક્ષેત્રફલ કહેવાય છે. તેને ૮ થી ભાગતાં શેષ ૫ આવ્યા, જેથી પાંચમી આય થઈ એમ જાણવું. પહેલી આય ધ્વજાદિથી ગણતાં, પાંચમી આય વૃષભાદિ, એટલે બળદની આય આવી, એમ જાણવું. આ પ્રમાણે આય આવી શકે છે, પરંતુ લ'ખાઈને પહોળાઈના માપમાં હાથના માપની સાથે જ્યારે આંગળ હોય છે, ત્યારે ઉપર મુજબ ગુણાકાર થઈ શકતો નથી, તેની રીત નીચે મુજબ છે.

(દ્વારચક્ર.)

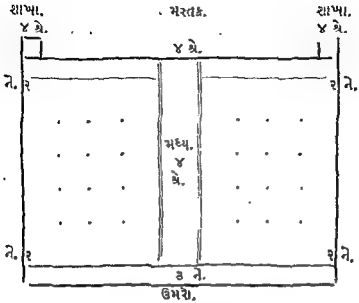
સૂર્યર્ક્ષાદ્યુગમૈઃ શિરસ્યથાફલં લક્ષ્મીસ્તતઃ કોણમૈ

ર્નાગૈરુદ્વસનં તતો ગજમૈતઃ શાલાસુ સૌખ્યં ભવેત્ ।

દેહલ્યાં ગુણમૈ મૃતિર્ગૃહપતે મધ્યસ્થિતૈ વેદ્યૈઃ

સૌખ્યં ચક્રમિદં વિલોક્ય સુધિયા દ્વારં વિધેયં શુભમ્ (૫૬)

અર્થ—જે નક્ષત્રપર સૂર્ય હોય, તે નક્ષત્રથી ૪ નક્ષત્ર મસ્તકપર રહે છે. તેમાં લક્ષ્મી મહે છે, ૮ ખુણાઓમાં રહે છે, તેમાં કોઈ પણ મનુષ્ય વસતુ નથી, ૮ દ્વારશાખાઓમાં રહે છે, તેમાં ઘરધણીને સુખ મહે છે, ૩ નક્ષત્ર ઉમરામાં રહે છે, તેમાં સ્વામીનું ચરણ થાય છે, અને ૪ મધ્યમાં રહે છે, તેમાં સુખ મહે છે, એવી રીતે બુદ્ધિમાન પંડિતો જે આ ચંક્ર જોઈને દ્વાર બનાવવું, (૫૬)

આ ઉપરના ચક્રમાં પ્રથમ ચાર નક્ષત્રો મસ્તકમાં લેવાં. તે પછી સબ્ય ક્રમથી શાખા નાં ૪ લેવાં, એ પ્રમાણે અગ્નિશાસ્ત્રી ક્રમ લેવો.

(દ્વિગદિ આયર્ણ ઉદાહરણ.)

૧૫ હાય અને ૧૦ આંગળ પહોળું, ૨૦ હાય અને ૧૮ આંગળ લાંબું, એવું એક ઘર છે. એ ઘરની આય જાણવા માટે લંબાઈને પહોળાઈનો ગુણાકાર કરવો જોઈએ, તે ગોમુત્રિકા કહાડી ગુણાકાર કરવો, તેને માટે આ પ્રમાણે ગોમુત્રિકાથી તેનો પરસ્પર ગુણાકાર કરવો.

ગોમુત્રિકા નં. ૧. પ્રથમ ૧૫ ને ૨૦ થી ગુણતાં ૩૦૦ થયા, પછી ૧૫ ને ૧૮ થી ગુણતાં, ૨૭૦ થયા, ૧૦ ને ૨૦ થી ગુણતાં ૨૦૦ થયા, ને ૧૦ ને ૧૮ થી ગુણતાં ૧૮૦ થયા, તે આ ગોમુત્રિકા મુજી છે, તે જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે; હવે એક હાયના ૨૪ આંગળ હોય છે, અને ઘરને માટે આય કહાડવાનું હાય ઉપરથી જતાવેલું છે, માટે ગુણાકારની સંખ્યા કટલા હાયની આવી, તે જાણવા માટે ૧૦ ને ૧૮ નો ગુણાકાર ૧૮૦ આવે, ને ૨૪ થી ભાગતાં સંધિ ૭ આવી, ને શેષ ૧૨ રહી, આવેલી સંધિ ૭ ને ૧૦

ને ૨૦ થી ગુણતાં થયેલા ૨૦૦ માં ઉમેરતાં ૨૦૭ થયા, તે ૨૦૭ ને ૧૫ ને ૧૮ થી ગુણતાં થયેલા ૨૭૦ માં ઉમેરવાથી ૪૭૭ થયા; તેને ૨૪ થી ભાગતાં ૧૯ લખ્ધિ આવી, અને શેષ ૨૧ રહી, તે આંગળ જાણવા. લખ્ધિ ૧૯ ને ૧૫ ને ૨૦ થી ગુણતાં આવેલી સંખ્યા ૩૦૦ માં ઉમેરતાં ૩૧૯ થયા, તે હાથ જાણવા. તે ગોમુત્રિકા નંબર ૨. જોવાથી સમજાશે.

ગોમુત્રિકા નં. ૨.

૧૫/૧૦	
૩૦૦	૨૦૦
લખ્ધિ ૧૯	લખ્ધિ ૭ ઉમે-
૧૯ ઉમેરતાં ૩૧૯	રતાં ૨૦૭
	૧૮૦
શેષ ૨૧	
૨૭૦	૨૪ થી ભા-
ઉમેરવા ૨૦૭	ગતાં શેષ
કુલ ૪૭૭	૧૨
૨૪ થી ભાગ-	
ગતાં લખ્ધિ	
૧૯ શેષ ૨૧	

એ પ્રમાણે ગુણાકાર કરતાં, ૩૧૯ હાથ ને ૨૧ આંગળ આગળ, તે ધરની લંબાઈ ને પહોળાઈના હસ્તાંશિક માપનો ગુણાકાર થયે. હવે આવેલા હાથ ૩૧૯ ને ૮ થી ભાગતાં લખ્ધિ ૩૯ આવી, તે લખ્ધિની જરૂર નથી, પરંતુ શેષ જે ૭ રહી, અને તેના ઉપરાંત ૨૧ આંગળ હોવાથી તે ધરની આય સાતમી અને આઠમી આય આવી એમ જાણવું. તેને અનુક્રમે ૧ શેષ હોય તો ધ્વજનય, ૨ હોય તો ધુમાય, એ પ્રમાણે આઠે ધ્વાંક્ષઃ આય આવે છે. જેથી ૮ શેષ રહેવાથી ધરની આય કાગડાની ધઈ એમ જાણવું.

पूर्वादिध्वजधूमसिंहशुनको क्षाणः खरेभोष्टका

धार्याः स्वस्वपदेध्वजोखिलमुखः प्राग्याम्य वक्रोगजः ।

प्रागास्यो दृपभो विवारुणमुखः सिंहः प्रशस्ता इमे

धूमोमेः शुनको त्यजस्य खगप स्योष्टोदृपत्त्याः खरः ॥ ८ ॥

૧—આ ગોમુત્રિકાથી જે બરાબર સમજ ન પડે તો, વિશેષ ખુલાસા સાથે ગોમુત્રિકાપરથી ગુણાકાર કરવાની રીત અમો તરફથી પ્રગટ થયેલા જ્યોતિષ-કલ્પતરૂ પ્રથમાદિતિ-પ્રથમ વિભાગના ૮૬ પાને ગુણાકારની રીત વિસ્તારથી આપેલી છે તે જોવી તેમાં ને આમાં ફરક માત્ર એટલો જ છે કે, તેને દરેક દશ ઉપર ચક્રવર્તી, ૧૦ થી ભાગવાં પડે છે, અને આના દસને ઉપર ચક્રવર્તી ૨૪ થી ભાગવાની જરૂર છે, તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

અન્વય-પૂર્વાદિધ્વજધૂમસિંહશુનકો ક્ષાણઃ સ્વરેભોટ્ટકાઃ સ્વ-
સ્વપદે ધાર્યાઃ ધ્વજઃ અલિલમુલ્લઃ ગજઃ પ્રાગ્યામ્યવક્રમ્ વૃષભઃ
પ્રાગાસ્યઃ સિંહઃ વિવારુણ મુલ્લઃ હમે પ્રશસ્તાઃ અગ્નેઃ ધૂમઃ અંત્યજસ્ય
શુનકઃ સ્વગપસ્ય ઉટ્ટઃ અટ્ટ પત્ન્યાઃ સ્વરઃ (પ્રશસ્તઃ) ॥ ૮ ॥

અન્યયાર્થ—પૂર્વાદિધ્વજધૂમસિંહશુનકોક્ષાણઃ પૂર્વદિશાથી આરંભી
ધ્વજ, ધુમાડો, સિંહ, કુતરો, બળદ, સ્વરઃ ગધેડો, હમ હાથી, ઉટ્ટકાઃ ઉટ,
સ્વસ્વપદે પોતપોતાના સ્થાનોમાં, ધાર્યાઃ ધારણ કરવા, ધ્વજઃ ધ્વજ, અલિ-
લમુલ્લાઃ [દરેકે દિશાના દ્વારમાં, ગજઃ ગળય, પ્રાગ્યામ્યવક્રમ્ પૂર્વ ને દક્ષિણદિ-
શાવાળા દ્વારમાં, વૃષભઃ વૃષભાય, પ્રાગાસ્ય. પૂર્વાભિમુખદ્વારમાં, સિંહઃ
સિંહાય, વિવારુણમુલ્લઃ પશ્ચિમ શિવાયના ધરમાં દરેક દિશાના દ્વારમાં, હમે એ
આર, પ્રશસ્તાઃ શુભ છે, અગ્નેઃ અગ્નિથી આશ્રવિકા ચલાવનારમાં, ધૂમાઃ ધુમાય,
અંત્યજસ્ય શરના ધરમાં, શુનકઃ કુતરાની આય, સ્વગપસ્ય પશ્ચિ પાસવાના
ધરમાં, ઉટ્ટઃ ઉટ્ટાય, અટ્ટપત્ન્યાઃ વેશ્યાના ધરમાં, સ્વરઃ ગધેડાની આય,
(પ્રશસ્તઃ) શુભ છે, ॥ ૮ ॥

(આયોના નામો.)

૮ ભાવાર્થ—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ભાગતાં, શેષ ૧, વધે તે
ધ્વજ (ધ્વજ) ૨, ધુમ (ધુમાડો) ૩, સિંહ (વાઘ) ૪, શુનક
(કુતરો) ૫, ઉક્ષાણ (બલદ) ૬, ખર (ગધેડો) ૭, ગજ
(હાથી) ૮, ઉટ્ટ (ઉટ) એ પ્રમાણે આઠ આયો લાગુવી, એ
ધ્વજદિક આયો અનુક્રમે પૂર્વાદિક દિશાઓમાં બલવાન લાગુવી,
તેમાં પણ ધ્વજય બધી દિશાઓમાં બલવાન લાગુવી, તેમજ પૂર્વને
દક્ષિણ તરફના મુખવાલા ધરમાં ગળય, પૂર્વમાં વૃષભાય, અને
પશ્ચિમમુખ શિવાયની ઠોણ પણ દિશાના ધરમાં સિંહાય, અગ્નિથી
આશ્રવિકા ચલાવનારના ધરમાં ધુમાય, નીચના ધરમાં શુનકાય,
પશ્ચિમો રાખવાના ધરમાં ઉટ્ટાય, અને વેશ્યાના ધર માટે ખરાય
શુભ લાગુવી. ધ્વજય, ગળય, વૃષભાય અને સિંહાય એ આયો શુભ
છે. ને તે શીવાયની બીજી આયો અશુભ છે.

	પશ્ચિમ	પૂર્વ	અગ્નિ
	૮ ઉપ્પાયા	૧ જ્વળાયા	૨ ધુમાયા
ઉત્તર	૭ ગળાયા		૩ સિંહાયા
	૬ ખરાયા	૫ વૃષભાયા	૪ શુનકાયા
	વાયવ્ય	પશ્ચિમ	નૈઋત્ય

રાજવલ્લભ:-

આયઃ કલ્પયો હસ્તમેયઃ કરૈશ્ચસેત્રે માત્રાભિર્મિતે માતૃકાભિઃ ।
મધ્યે પર્યંકાસને મંદિરે ચ દેવાગારે મંદપે ભિત્તિ વાલ્હે (૫૭)

અર્થ—હાથને આંગણ માખ્યા પછી, તેનું ક્ષેત્રશ્લ કહાડવું, ત્યાર પછી હાથને આંગણ ઉપરથી આય લાવવાને કહ્યું છે, તેમાં ખાટલો અથવા પસંગની બેધસો અને બે ઉપરાં મળી ચારને માપમાં ન લેતાં ફક્ત મધ્યનો ગાળો જરીને આય લાવવી, અને તેની જ રીતે ધરની આય લાવવા માટે પણ ચારે બાજુની ભિતોના અંદરના ગાળાનો માપ લેખને આય લાવવી, પરંતુ દેવમંદિર અને મંડપની આય લાવવામાં બહારથી એટલે ચારે તરફની ભિતોના આસારો સહિત જમીન માપમાં ગણીને આય લાવવી, (૫૭)

(કઈ આય કયે રુથલે લેવી તેની સમજ.)

ઝયો-ર્વિન્-ધારામંડલશાલવત્તનકુલપ્રાસાદ વાપી પ્રવા-
કાસારાંધુષુ પીઠમંડપદરી પટ્ટાસનદ્વાર્યુ ચ ।

સંસરપીઠ નૃપાન ચારણમૃદાનો મંગિની સ્થારિકા-

મંજૂપા શયનાદિચીવરગણે ગ્રાહ્યઃ સદાયો જુષ્ટઃ (૫૮)

અર્થ—પૃથ્વીનું પીઠ, કિલ્લો, નગર, ઘર, દેવાલય, વાવ, પરણ, તળાવ, કુવો, મંડપની પીઠ, ગુફા, સજ્જાસન, ખારણું, સભાપીઠ, પાલખી, ગાદી, રથ,

નૌકા, ઢોલી, પેટી, પક્ષંગ, વિગેરે અને પાંજર, એ વસ્તુઓ ખનાવવામાં શુભ આવ લેવી. (૫૮)

વેદીપીઠસમસ્તકુંઢરચના પટ્ટાતપત્રધ્વજ-

ક્ષેત્રારામમુલાસ્તુર્યશિવિરા સંદીવિતાનેષ્વપિ ।

સૌમ્યાયોર્હતમો ભવેદિતિ સતિ ક્ષમાદેવતાયાંધ્વજો

રાજન્યે ન સ્વરાયુષો વિશિગજો ગૌઃ પત્સત્રેઽન્યેઽન્યગઃ (૫૯)

અર્થ—વેદીની પીઠ, દરેક કુંડની રચના, પટ્ટ, છત્ર, ધ્વજ, ખેતર, બગીચો, અસ્ત્ર, પાછત્ર, તંબુ, નેતરની ખુરશી, અને ચંદ્રવેા, એ વસ્તુઓ ખનાવવામાં સૌમ્ય આવ શુભ છે, બ્રાહ્મણને ધ્વજાય, ક્ષત્રિયને સિંહાય, વૈશ્યને ગભાય, અને શૂદ્રને વૃષભાય શુભ છે, એ શિવાયની ખીછ આવો વણકર, મોચી, વિગેરેને શુભ છે, (૫૯)

પ્રાહુઃ પ્રાહ્નમુલ્લમંત્યવૃશ્વિકકુલીરાણાં પ્રચેતોમુલ્લ

જૂકોપાંત્યગવાં યમાસ્ય મવલાયુર્મૈળકાનાં હિતમ્ ।

સૌમ્યાસ્યં ગૃહમાદ્યસિંહધનુષામત્રેષ્ટ કાષ્ઠાનનં

કૃત્વાસાન્યકકુલ્લગવાક્ષ વદનં તત્કાર્યમાસ્યં ન સત્ ॥૯॥

અન્વય—અંત્યવૃશ્વિકકુલીરાણામ્ પ્રાહ્નમુલ્લમ્ પ્રાહુઃ જૂકો પાંત્યગવામ્ પ્રચેતોમુલ્લમ્ અવલાયુર્મૈળકાનામ્ યમાસ્યમ્ આદ્યસિંહધનુષામ્ સૌમ્યાસ્યમ્ ગૃહમ્ હિતમ્ અત્ર ઇષ્ટકાષ્ઠાનનમ્ કૃત્વા આસાન્યકકુલ્લગવાક્ષ વદનમ્ તત્ કાર્યમ્ આસ્યમ્ ન સત્ ॥ ૯ ॥

અન્યયાર્થ—અંત્યવૃશ્વિકકુલીરાણામ્ ખીન, વૃશ્વિક, અને કઈ રાશિ-વાળાઓને પ્રાહ્નમુલ્લમ્ પૂર્વમુખનું દાર પ્રાહુઃ કહે છે, જૂકોપાંત્યગવામ્ તુષા, કુંભ, વૃષભરાશિને, પ્રચેતોમુલ્લમ્ પશ્ચિમ મુખનું, અવલાયુર્મૈળકાનામ્ કન્યા, મિથુન, અને મકરરાશિવાળાને, યમાસ્યમ્ દક્ષિણમુખનું, આદ્યસિંહધનુષામ્ મેષ, સિંહ, ધનરાશિવાળાને, સૌમ્યાસ્યમ્ ઉત્તરમુખનું, ગૃહમ્ ઘર, હિતમ્ શુભ છે, અત્ર અહિ, ઇષ્ટકાષ્ઠાનનમ્ ઇષ્ટ દિશામાં મુખને, કૃત્વા ઊરીને, આસાન્યકકુલ્લગવાક્ષવદનમ્ ખીછ દિશાઓમાં બારીઓ બારીયો વિગેરેનું મુખ, કાર્યમ્ કરવું, તત્ આસ્યમ્ તે દિશાઓમાં મુખ્ય દાર, ન સત્ શ્રેષ્ઠ નથી, (ન કરવું)

(રાશિ પ્રમાણે ઘરના મુખની ખાખત.)

૯ ભાવાર્થ—૪,૮,૧૨, પૂર્વ, ૨,૭,૧૧, પશ્ચિમ, ૩,૬,૧૦ દક્ષિણ, ૧,૫,૯ ઉત્તર, એ રાશિઓને અનુક્રમે તે તે દિશાનું દ્વાર શુભ જાણવું, ઉપર પ્રમાણે આવેલી દિશામાં મોટું બારણું મૂકી બાકીની દિશાઓમાં નાનાં બારણાં જાળી વિગેરે મુકવાં, પરંતુ રાશિપરતે કહેલી દિશા શિવાયની દિશામાં મુખ્ય દ્વાર કરવું નહિં.

કોણાધ્વભ્રમકૂપકર્દમતરુદ્વાઃ સ્તંભદેવેક્ષિતં

સઘૌચ્યંદ્વિગુણાધિકાંતરમવે વેધે ન દોષઃ કિલ ।

અષ્ટમેગૃહભૂફલે ભવિહતે શેપં ગૃહર્ષે મવે

દક્ષે સર્પહતે વ્યયો ગૃહમસસ્વલ્પાય ભૂરિ વ્યયમ્ ॥૧૦॥

અન્યથા—કોણાધ્વભ્રમકૂપકર્દમ તરુદ્વાઃ સ્તંભદેવેક્ષિતમ્ (તત્ આસ્યમ્ ન સત્) સઘૌચ્યમ્ દ્વિગુણાધિકાંતરમવે વેધે કિલ ન દોષઃ ગૃહભૂફલે અષ્ટમે ભવિહતે શેપમ્ ગૃહર્ષમ્ મવેત્ ક્રક્ષે સર્પહતે (શેપમ્) વ્યયઃ સ્વલ્પાયભૂરિ વ્યયમ્ ગૃહમ્ અસત્ ॥ ૧૦ ॥

અન્યથાર્થ—કોણ બિંતનો ખુણા, અધ્વ રસ્તો, ભ્રમ ભમતો યંત્ર, કૂપ કુવો, કર્દમ કાદવ, તરુ ઝાડ, દ્વાઃ બારણું, સ્તંભ થાંભલો, દેવેક્ષિતમ્ અતે દેવની નજર હોય, (તત્ તેવું, આસ્યમ્ ધરનું મુખ હોય તો, ન સત્ શુભ નથી,) સઘૌચ્યમ્ ધરની ઉંચાઈ કરતાં, દ્વિગુણાધિકાંતરમવે બમણાથી અધિક અંતરથી થયેલો, વેધે વેધ હોય તો, કિલ નિશ્ચય, ન દોષઃ દોષ નથી, ગૃહભૂફલે ધરના ક્ષેત્રફલને, અષ્ટમે આઠે ખુણાં, ભવિહતે ૨૭ થી બાગ લેતાં, શેપમ્ શેપ રહે તે, ગૃહર્ષમ્ ધરનું નક્ષત્ર, મવેત્ થાય, ક્રક્ષે નક્ષત્ર, સર્પહતે આઠ વડે બાગતાં, (શેપમ્ શેપ રહે તે, વ્યયઃ વ્યય હોય, સ્વલ્પાય સ્વલ્પ આયવાળું, મુરિવ્યયમ્ અધિક વ્યયવાળું, ગૃહમ્ ધર, અસત્ અશુભ છે, ॥ ૧૦ ॥

(ઘરને થતા વેધવિધે.) ૧

૧૦ ભાવાર્થ—ઘરના બારણાની સામે કોઈ પણ બીજા ઘરની ભીંતનો ખુણો, તેમજ સામે મોટો રસ્તો, ઘાંઠી, ઘાંટી, ને કુભારના

૧—ઉપર મુજબ ઘરને જે વેધ કહેલા છે, તેમ જ્યાં ૧૦ વિંડ માં કહ્યું છે કે, ધરની પાછલ દેવાલય હોય, તો તે પણ અશુભ જાણવું, એટલે પછી ઉપર દેવદાસિ પક્ષની હોય તે અશુભ જાણવું.

ઘરનો ચાક, એવું કોઈ પણ જાતનું ફરતું ચંત્ર, કુવો હાથેમાં રહે
તો કાદવ, ઝાડ, પોતાના ઘરના બારણા સામે જીજના ઘરનું બારણું,
તેમજ બારણા સામે ઘરનો ચાંલકો, અને દેવની દૃષ્ટિ, એટલી
ખાખતો હોય તો, તે ઘર વેધવાનું જણવું, તેવું ઘર આરં
સમજવું નહિં.

(વેધનો ભંગ.)

ઉપર પ્રમાણે ઘરને વેધ આવતો હોય, પરંતુ વેધવાળા ઘરના
ભોંયતળીઆથી છપરા (મોતીયું નેવાં) સુધીનું જે હસ્તાદિક માપ
આવે, તે માપથી જમણા માપ જેટલે દૂર, વેધ થતો હોય તો તે
વેધવાળી ખાખતનો દોષ જીલકુલ સમજવો નહિં,

(ઘરનું નક્ષત્ર અને વ્યય જાણવાની રીત.)

ઘરના શેત્રફલને આઠે ગુણી ૨૭ થી ભાગતાં જે શેષ અંક રહે,
તે અંક અગ્નિની નક્ષત્રથી ગણતાં, જેટલામો થાય, તેટલું ઘરનું નક્ષત્ર
જાણવું. એ આવેલા ઘરના અંકના નક્ષત્રને આઠે ભાગવાથી ઘરની
વ્યય આવે છે, આય ઝોછી ને વ્યય વધારે એવું જે ઘરમાં હોય તે
ઘર અશુભ જાણવું, માટે વ્યય કરતાં આય વધારે હોય તેવા
માપનું ઘર કરવું,

રાજવંશી—નામના સિષ્ટપણના અન્યમાં લખ્યું છે કે ઉપર મુજબ
ખના કોઈ પણ વેધો, ઘરની ઉંચાઈથી જમણું છેડે ન હોય તો તે વેધ નેટ ફલ
આપે છે, પરંતુ જે ઘર અને વેધવાળી વસ્તુ એ બેના વચ્ચેમાં જે રાજમાર્ગ હોય
તો તે વેધ દોષ જતાં, પણ વેધ સમજવો નહિં.

(ઘરનું નક્ષત્ર જાણવાનું ઉદાહરણ.)

ઘરની લંબાઈ હાથ-૨૫-ને પોહોલાઈ-૧૩-ને ગુણવાથી
ઘરનું હસ્તાદિક શેત્રફલ ૩૨૫ છે. તેને આઠે ગુણતાં ૨૬૦૦
થયા, તેને ૨૭ થી ભાગતાં લખિં ૯૬ આવી તેનું કામ નથી. ને શેષ
અંક ૮ આવ્યો. અગ્નિની નક્ષત્રથી ગણતાં તે અંકનું નક્ષત્ર પુખ્ય
આવ્યું. માટે તે નક્ષત્ર તે ઘરનું જાણવું,

(વ્યય લાવવાનું ઉદાહરણ.)

અધિનીથી ગણતાં ધરના નક્ષત્ર સુધીનો અંક ૮ છે, તેને ૮ થી લાગતાં વધેલી શેષ, ૦ છે, તે ધરની વ્યય જાણવી, પ્રથમ શ્લોક સાતમાં ગતાવ્યા પ્રમાણે ધરની આયનો અંક ૫ છે, ને વ્યયનો અંક ૦ આવ્યો, જેથી આય વધારે છે, ને વ્યય ઓછી છે. એથી તે ધર શુભ જાણવું, માટે આય વધારે આવે તેવું ધર કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

મેપેશ્વિત્રિતયં हरौ त्रिपितृभं मूलत्रयं धन्विनि

દ્વેદ્રે મે પરતો ગૃહશઘટિતં પ્રાગ્વત્તુ નાહ્ય ન્યથા ।

एकादिद्विगुणोत्तरागृहमुखादिक्ष्वंककाः स्युः कषा-

च्छालाशांकयुतिः कुयुग्धुवमुखान्योकांसि संति स्फुटम् ११

અન્વય—અશ્વિત્રિતયમ્ મેપે ત્રિપિતૃભમ્ હરૌ મૂલત્રયમ્ ધન્વિનિ પરતઃ દ્વેદ્રે મે પ્રાગ્વત્ ગૃહશઘટિતમ્ તુ નાહી અન્યથા, ગૃહમુખાત્ દિક્ષુક્રમાત્ એકાદિદ્વિગુણોત્તરાઃ અંકકાઃ સ્યુઃ શાલા-
શાંકયુતિઃ કુયુગ્ધુવમુખાનિ ઓકાંસિ સ્ફુટમ્ સન્તિ ॥ ૧૧ ॥

અન્વયાર્થ—અશ્વિત્રિતયમ્ અધિનીથી તથા નક્ષત્રો, મેપે મેષરાશિમાં હોય, ત્રિપિતૃભમ્ મધ્યાથી તથા, હરૌ સિંહરાશિમાં, મૂલત્રયમ્ મૂલથી તથા, ધન્વિનિ ધનરાશિમાં, પરતઃ બીજી રાશિઓનાં, દ્વેદ્રે મે મે મે નક્ષત્રો જાણવાં, પ્રાગ્વત્ વિવાહની આશયે, ગૃહશઘટિતમ્ ધર અને ધરના સ્વામીનું મેક્ષન યોગવું, નાહી નાહી, અન્યથા વિપરીત યોગથી, ગૃહમુખાત્ ધરના મુખથી, દિક્ષુ આરે દિક્ષાઓમાં, ક્રમાત્ અનુક્રમે, એકાદિદ્વિગુણોત્તરાઃ એકાદિથી ખમણા, અંકકાઃ અંકો સ્યુઃ હોય, શાલાશાંકયુતિઃ 'શાલા અને ધરની દિતાના અંક જોડી, કુયુગ્ધુવમુખાનિ-૧ યુક્ત કરવાથી ધ્રુવ વિગેરે, ઓકાંસિ ધરો, સ્ફુટમ્ સ્પષ્ટ, સંતિ યાય છે. ॥ ૧૧ ॥

(ધરના નક્ષત્ર ઉપરથી ધરની રાશિ જોવાની રીત.)

૧૧ લાવાર્થ—અધિની, ભંરણી, કૃત્તિકાની મેષ રાશિ-રા-
હિણી, મૃગશીરની વૃષભ-આર્દ્રા પુનર્વસુની મિથુન-પુષ્ય, અશ્લે-

પાની કર્ક-મધા, પૂ-ફા, ઉ-ફા-ની સિંહ, હસ્તા, ચિત્રાની કન્યા-સ્વાતી, વિશાખાની તુલા-અનુરાધા, જ્યેષ્ઠાની વૃશ્ચિક-મૂલ, પૂ-ષા, ઉ-ષા-ની ધન-શ્રવણ, ધનિષ્ઠાની મકર-શતભિષા, પૂ-ભા-ની કુંભ-ઉ-ભા, રેવતીની મીન-એ પ્રમાણે નક્ષત્રથી ઘરની રાશિઓ જાણવી, જેમ ઘરને કન્યા, શેઠને નોકરને માટે, વિવાહપ્રકરણના ૧ થી ૧૨ સુધીના શ્લોકોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે, ગુણૈક્ય જોવાય છે, તે પ્રમાણે ઘરની અને ઘરધણીની રાશ્યાદિક ઉપરથી ગુણૈક્ય જોવું, ફરક માત્ર એટલો છે કે, વરકન્યાના મેત્રાપકમાં નાહી જુદી જુદી હોય ત્યારે ગુણૈક્ય અપાય છે, અને ઘરને ઘરના સ્વામીની એકજ નાહીથી ગુણૈક્ય અપાય છે, એટલે વરકન્યાની જુદી જુદી નાહી સારી જાણવી, અને ઘરને ઘરધણીની એકજ સારી સમજવી,

(ઘરોની રાશિઓ.)

રાશિ	મેષ	વૃષભ	મિથુન	કર્ક	સિંહ	કન્યા	તુલા	વૃશ્ચિક	ધન	મકર	કુંભ	મીન
નક્ષત્રો.	અ-ભ-કે.	રો-મું.	આ-પું.	પૂ-આ.	મ-પૂ-ઉ.	હ-ચિ.	સ્વા-ત્રિ.	અ-જ્યે.	મ-પૂ-મા-ઉ-મા.	મ-ધ.	સ-પૂ-ભા.	ઉ-ભા-રે.

(ઘરનું નામ અને અક્ષરો જાણવાની રીત.)

ઘરના મુખ્ય દ્વારમાં ૧ અંક મુકવો, તે પછી સંવ્યમાર્ગે લેતાં, જે દિશામાં દ્વાર હોય, તે દિશામાં, ૨ તે પછીની દિશામાં, ૪ અને છેલ્લી દિશામાં ૮ એ પ્રમાણે અંકો મુકવા, જે દિશામાં દ્વાર ન હોય તે દિશામાં અંકો મુકવા નહિ, જારણું હોય તો મુકવા, પછી તે અંકોનો સરવાળો કરી, ૧ અંક ઉમેરતાં જે અંક થાય તેટલો અંકનું તે ઘર જાણવું, ઘરનાં નામ બધાં મલીને ૧૬ છે, તેનાં નામ અનુક્રમે નીચે મુજબ છે,

શુભૈક્યનું કોષ્ટક.

શુભૈક્ય કોષ્ટક	ધરધણીનું નામ મગન-રાશી-સીંહ નક્ષત્ર-પૂ-ફા-સ્વામી સૂર્ય.	નક્ષત્ર	ધર ત્રીજી-નામ જય રાશી-કર્ક-નક્ષત્ર પૂષ્ય-શ્વામી ચંદ્ર.
વર્ણ	ક્ષત્રી	૦	બ્રાહ્મણ
વશ્ય	ભક્ષ્ય	૦	વશ્ય
તારા	૭	૧	૪
ચોની	મુખક	૨	મેષ
મૈત્રી	મીત્ર	૫	મીત્ર
ગણ્ય	મનુષ્ય	૫	દેવ
કુટ	૧૨	૭	૨
નાડી	ખીજ નાડી	૮	ખીજ નાડી
શુભૈક્યનો સરવાળો.		૨૯	

આ જોડના કોષ્ટકમાં ધરધણીની પુરૂષસંજ્ઞા અને ધરની સ્ત્રી-સંજ્ઞાધારી શુભૈક્ય લાવવું. ફરક માત્ર એટલો કે વરકન્યાના શુભૈક્યના મેલાપમાં જોડની નાડી જૂદી જૂદી હોય તો સાફ, જ્યારે ધર-ધણી અને ધર એ જાનેની એકજ નાડી હોય તોજ સાફ જાણવું, ને ત્યારેજ તેને ૮ શુભક મળે છે, જેથી આ કોષ્ટકમાં જાનેની એકજ નાડી. (ખીજ નાડી) હોવાથી ૮ શુભક મૂકેલા છે, તેનો સરવાળો કરતાં શુભૈક્ય ૨૯ આવેલું છે, તેથી આ મેલાપક ઘણો સારો જાણવો, જેમાં કુટમાં ધર પાસે ધરધણી ૧૨ અને ધરધણી પાસે ધર ૨ માગે છે, તેથી (દ્વિર્દ્વાવશક) તે ખીયાળાફ દુઃકુટ થયું. એટલે તેના ૭ શુભક આવે નહીં. પરંતુ ધરની કર્ક રાશી છે, તેને મેષથી ગણતાં કર્ક એ ચોથી બેકી રાશી છે. અને વિવાહ પ્રકરણમાં કુટને માટે કઈ જો બેકી રાશી બે અને એકી રાશી ૧૨ માગતું લેલું આવે તો

તે હુકુટ હોવા છતાં સત્કુટ બાણુનું, માટે આ સત્કુટ હોવાથી તેના ગુણેકય ૭ આવે છે, એમ બાણુનું.

॥ ઘરના નામના અક્ષર બાણુવાનું ઉદાહરણ. ॥

એકજ દક્ષિણદિશાના બારણાનું ઘર હોવાથી તેની સંખ્યા ૨ અને તેમાં ભેડવાનો અંક ૧ ઉમેરતાં ત્રણ અંક થયા જેથી ત્રીજા નંબરનું ઘર કોટકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે જય નામનું બે અક્ષરવાળું થયું.

॥ એકથી સોળ સુધીનાં ઘરો કેવી રીતે આવે તે બાણુવાની રીત. ॥

૧ જે ઘરને કોઈ પણ દિશામાં બારણું ન હોય ને દક્ષત નીસરણી દ્વારા ભેડે ચડવાનું હોય, અથવા ભુવંશમાં ઉતરવાનું હોય, તેવા ઘરને દિશાના દ્વારનો અંક આવે નહી. એટલે ઉમેરવાનો એકજ અંક થયો, જેથી એક અંકનું ધ્રુવનામનું બે અક્ષરવાળું પહેલું ઘર થયું.

૨ હવે મુખ્ય દિશાનું આખા ઘરમાં એકજ બારણું પૂર્વનું હોય તો તે મુખ્ય દ્વારનો ૧ અને ઉમેરવાનો અંક ૧ મલી બે અંકનું ધ્યાન્ય નામનું બે અક્ષરવાળું બીજું ઘર થાય.

૩ વહી મુખ્ય દક્ષત એકજ દ્વાર દક્ષિણ દિશામાં હોય તો તેના ૨ અંક અને ઉમેરેલો ૧ અંક મલી ત્રણ અંકવાળું જય નામનું બે અક્ષરનું ત્રીજું ઘર આવે છે.

૪ તેમજ મુખ્ય દ્વાર પૂર્વદિશામાં હોય તો ૧ અને બીજું દ્વાર દક્ષિણદિશામાં હોય તો તેના ૨ અંક એમ પૂર્વ અને દક્ષિણ બંને દિશામાં બે બારણાં હોય તો ત્રણ અંક થાય તેમાં ૧ અંક ઉમેરવાથી ચાર અંકનું નંદ નામનું બે અક્ષરવાળું ચોથું ઘર થાય.

૫ તેમજ મુખ્ય એકજ દ્વાર પશ્ચિમ દિશામાં હોય તો તેના ૪ અંકમાં ૧ ઉમેરતાં આવેલા ૫ અંકથી ખર નામનું બે અક્ષરવાળું પાંચમું ઘર થાય છે.

૬ એજ પ્રમાણે છઠ્ઠા ઘરને માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં બે દ્વારનું ઘર હોય તો પૂર્વનો અંક ૧ પશ્ચિમના અંક ૪ મલી ૫ અને તેમાં ૧ ભેડવાથી ૬ અંકનું કાન્તા નામનું બે અક્ષરવાળું છઠ્ઠું ઘર થયું.

૭ તેમજ મુખ્ય દ્વાર દક્ષિણ અને ળીળું દ્વાર પશ્ચિમમાં હોય તો દક્ષિણના ૨ પશ્ચિમના ૪ માં ૧ ઉમેરતાં ૭ અંકનું મનોરમા નામનું ચાર અક્ષરવાળું સાતમું ઘર આવે.

૮ વળી પૂર્વ, દક્ષિણ, અને પશ્ચિમ, એમ ત્રણે ઠેકાણે દ્વાર હોય તો પૂર્વનો ૧ અંક, દક્ષિણના ૨, અને પશ્ચિમના ૪, મલી ૭ અંકમાં ૧ ઉમેરતાં ૮ થવાથી આઠ અંકવાળું સુમુખ નામનું ત્રણ અક્ષરવાળું આઠમું ઘર થયું.

૯ ઉત્તર દિશાનું મુખ્ય એકજ દ્વાર હોય તો ઉત્તરના ૮ અંકમાં ૧ ઉમેરતાં, ૯ અંકનું દુર્ગુણ નામનું ત્રણ અક્ષરવાળું નવમું ઘર જાણવું.

૧૦ તેમજ પૂર્વ અને ઉત્તર એમ બે દિશાઓમાં બે બારણાં હોય તો પૂર્વનો ૧ ઉત્તરના ૮ મલી ૯ મા ૧ ઉમેરવાથી ૧૦ મા અંકનું કૂર નામનું બે અક્ષરવાળું દશમું ઘર જાણવું.

૧૧ દક્ષિણ ને ઉત્તર એમ બે દ્વાર હોય તો દક્ષિણના ૨ ઉત્તરના ૮ અને ઉમેરવાનો ૧ મલી ૧૧ અંકનું સુપક્ષ નામનું ૩ અક્ષરવાળું અગિયારમું ઘર થાય.

૧૨ તેજ પ્રમાણે પૂર્વ, દક્ષિણ અને ઉત્તર એમ ત્રણે દ્વાર હોય તો પૂર્વનો ૧ દક્ષિણના ૨ અને ઉત્તરના ૮ માં ૧ ઉમેરતાં ૧૨ થયા. જેથી ધનદ નામનું ત્રણ અક્ષરનું બારમું ઘર આવે છે.

૧૩ વળી પશ્ચિમ અને ઉત્તર એમ બે દ્વાર હોય તો પશ્ચિમના ૪ ઉત્તરના ૮ માં ૧ ઉમેરતાં ૧૩ અંકનું ક્ષય નામનું બે અક્ષરવાળું તેરમું ઘર થાય છે.

૧૪ પૂર્વ, પશ્ચિમ, ને ઉત્તરનાં ત્રણ દ્વાર હોય તો પૂર્વનો ૧ પશ્ચિમના ૪ અને ઉત્તરના ૮ અંકમાં ૧ જોડીયે તો ૧૪ અંકનું આકુંદ નામનું ત્રણ અક્ષરનું ચૌદમું ઘર આવે છે.

૧૫ દક્ષિણ, પશ્ચિમ, અને ઉત્તર એમ ત્રણે દ્વારના અનુક્રમે ૨, ૪, ૮, માં ૧ ઉમેરતાં ૧૫ અંકનું વિપુલ નામનું ત્રણ અક્ષરવાળું પંદરમું ઘર આવે છે.

૧૬ પૂર્વાદિક ચારે દિશાનાં દ્વાર હોય તો અનુક્રમે ૧, ૨, ૪, ૮, માં ૧ ઉમેરતાં ૧૬ અંક થાય. જેથી ૧૬ અંકનું વિજય નામનું ત્રણ અક્ષરવાળું સોળમું ઘર બાણુનું.

૧—સોઠ અગીયારમાં આ અન્યકારના મત પ્રમાણે સોલ ધરોની રચના માટે ગૃહ મુલાત્ ધરના મુખ યદી એટલે મુખ્યદ્વાર ગમે તે દિશામાં હોય, તો તેનો એક અંક બાણુવો. અને તે પછી સવ્ય માર્ગે વરતજ શરૂ થતી ખીજ દિશામાં ૨ અંક મૂકવા, તેના પછીની દિશામાં ૪ અને તે પછીની દિશામાં ૮ એ પ્રમાણે અંકો મૂકવા કહ્યું છે, જેથી હરકોઈ દિશામાં મુખ્યદ્વારનો ૧ અંક લઈએ, તો સોળ ધર આવી શકતાં નથી. કારણ કે જો ગમે તે દિશામાં એકજ બારણું હોય તો તેનો અંક ૧ અને ઉમેરવાનો ૧ એમ બે અંકવાળું ધર હર કોઈ દિશાના એક દ્વારથી આવે છે, તેથી ત્રીજા અંકનું ધર તેમજ ખીજાં કુટલાંક ધરોના અંકો આવી શકતા નથી. કારણ કે ત્રીજા અંકનું ધર કરતું હોય તો હરકોઈ રીતે મુખ્ય દ્વાર તો એકજ ગણાય છે, તેથી બે અંક અને ઉમેરવાનો ૧ મક્કી બે થાય છે, અને મુખ્ય દિશાએ ૧ અને પછીની દિશાના ૨ લઈએ તો ૨ ને ૧ ત્રણમાં એક ઉમેરતાં ચાર અંક આવે છે, પણ ત્રણ કોઈમાં આવી શકતા નથી. માટે ગૃહ મુલાત્નો અર્થ ગમે તે દિશાનો નહીં કરતાં પૂર્વાદિક દિશાજ કરવો. એટલે ફક્ત પૂર્વદિશામાં બારણું હોય તો ફક્ત ૧ અને એકજ બારણું દક્ષિણમાં હોય તો ૧ નહીં પણ ૨ તેમજ ફક્ત પશ્ચિમ કે ઉત્તરમાં મુખ્ય દ્વાર હોય તો અનુક્રમે ૪ અને ૮ અંકો આવી શકે છે, અને તે પ્રમાણે લેવાથી સોળ ધરની રચના જરોજર થાય છે, તેને માટે મુહુર્તચિંતામણી નામના મંથમાં ૨૫૮ જુલાસો કરેલો છે, તે નીચે મુજબ છે.—

મુ૦ ચિ૦—વિષ્ણુ પૂર્વાદિતઃ શાલા મુવા મૂર્દ્ધાં કૃતા ગજાઃ ॥

શાલા મુવાંક સંયોગઃ સૈકો વેશ્મ મુવાદિકમ્ ॥ ૧ ॥

સાવાર્થ—પૂર્વાદિક દિશાને વિષે અનુક્રમે ૧-૨-૪-૮ અંકો બાણુવા, અને તે અંકોમાં ૧ ઉમેરવો, એ પ્રમાણે જે જે દિશાના અંકોમાં ૧ ઉમેરવાથી મુવાદિ ધરનો અંક આવે છે, માટે ઉપલા સ્તોત્રમાં પૂર્વાદિક દિશા ૨૫૮ બતાવેલી છે, અને એજ ખરું છે, એમ બાણુનું.

(૧૬ ધરનાં નામ જાણવાનું કોષ્ટક)

અંક	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
ધરનાં નામ.	મ્રુવ	ધાન્ય.	જય.	નંદ.	ખર	કાન્ત.	મનોરમ	સુમુખ	દુરમુખ	મર	સુપક્ષ	ધનદ	ક્ષય	આકંદ	વીપુલ	વિજય.

ગર્ગ, —ધ્રુવં ધાન્યં જયં નંદં સ્વરં કાન્તં મનોરમમ્ ।

સુમુખં દુર્મુખં કૂરં સુપક્ષં ધનદં ક્ષયમ્ (૬૦)

આકંદં વિપુલં ચૈવ વિજયં ચેતિ પોઢશ

અર્થ—ધરનાં નામ સોલ પાંડેલાં છે. તેમાં પહેલું ધ્રુવ, ધાન્ય, જય, નંદ, ખર, કાન્ત, મનોરમ, સુમુખ, દુરમુખ, સુપક્ષ, ધનદ, ક્ષય, આકંદ, વિપુલ, તે ૧૬ મું વિજય નામ છે.

વસિષ્ઠઃ—ધ્રુવસંહં મૃદં ત્વાયં ધનધાન્યસુખપ્રદમ્ ।

ધાન્યં ધનપ્રદં નૃણાં જયં સ્યાદ્વિજયપ્રદમ્ (૬૧)

નંદં સ્ત્રીહાનિદં નૂતં સ્વરં સંપદ્વિનાશનમ્ ।

પુત્રપૌત્રપ્રદં કાન્તં શ્રીપદં સ્યાન્મનોરમમ્ (૬૨)

સુવક્ત્રં ભોગદં નૂતં દુર્મુખં વિપુલપ્રદમ્ ।

સર્વદુઃસ્વપ્રદં કૂરં વિપક્ષં શત્રુખીતિદમ્ (૬૩)

ધનદં ધનદં ગેહં ક્ષયં સર્વં ક્ષયપ્રદમ્ ।

આકંદં શોકજનનં વિપુલં શ્રીયશઃપ્રદમ્ (૬૪)

વિપુલં નામસદૃશં પ્રનદં વિજયાભિધમ્ ।

અર્થ—ધ્રુવ નામનું ધર, ધન, ધાન્ય, અને સુખ આપે છે, ધાન્ય નામનું ધન, જય નામનું વિજય, નંદ નામનું સ્ત્રીનાશ, ખર નામનું સંપત્તિનો તાલ, કાન્ત નામનું પુત્રપૌત્ર, મનોરમ નામનું લક્ષ્મી, સુવક્ત્ર નામનું ભોગ પ્રાપ્તિ. કૂર નામનું દુઃખ,

વિપક્ષ નામનું શત્રુ બીતિ, ધનદ નામનું ધન, ક્ષય નામનું નાશ, આકંદ નામનું શોક, વિપુલ નામનું યશ, અને વિજય નામનું ધન આપે છે. (૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪)

આ પઠાદ્વશમં ત્રયોદશમિમે દ્વચર્ણાઃ પરેઽવ્યક્ષરા ।

પઠાન્ત્યમં ચતુરક્ષરં સ્વલુગૃહં સ્યુઃ પોડશૈર્વં ગૃહાઃ ॥

ગેહક્ષમા ફલ યુગ્વ્યયો ગૃહભવૈ નામાક્ષરૈઃ સંયુત ।

સ્તથોવલ્લિભિરં શકાન શુભદં પસ્યં દ્વિતીયાં શકમ્ ॥ ૧૨ ॥

અન્વય—આપઠાત્ દશમમ્ ત્રયોદશમ્ इमे ગૃહાઃ દ્વર્ણાઃ સ્યુઃ પઠાન્ત્યમ્ ચતુરક્ષરમ્ (સ્યુઃ) પરેઽવ્યક્ષરાઃ (સ્યુઃ) एवं પોડશ ગૃહાઃ (સ્યુઃ) ગેહ ક્ષમાફલ યુક્ વ્યયઃ ગૃહભવૈઃ નામાક્ષરૈઃ સંયુતઃ (ચ) વલ્લિભિઃ તથઃ (શેષમ્) અંશકાઃ દ્વિતીયાંશકમ્ પસ્યમ્ શુભદં ન ॥ ૧૨ ॥

આન્યથાર્થ—આપઠાત્ ૧ થી ૬, ત્રયોદશમ્ ૧૩, इમે એ, ગૃહાઃ ધરો ને તે, દ્વચર્ણાઃ એ અક્ષરવાળાં, સ્યુઃ છે, પઠાન્ત્યમ્ સાતમું ધર, ચતુરક્ષરમ્ ચાર અક્ષરનું, (સ્યુઃ) છે, પરે બીજાં ધરો ને તે, ડ્યક્ષરઃ ત્રણ અક્ષરવાળાં, (સ્યુઃ) છે, एवं એ પ્રકારે, પોડશ સોમ, ગૃહાઃ ધરો, (સ્યુઃ) છે, ગેહ ધરના, ક્ષમાફલ ક્ષેત્રફલ પડે, યુક્ યુક્ત એવો, વ્યયઃ વ્યય ને તે, ગૃહભવૈઃ ધરથી પ્રગટ થએલા, નામાક્ષરૈઃ નામના અક્ષરોથી, સંયુતઃ યુક્ત, (ચ) અને વલ્લિભિઃ ત્રણપડે, તથઃ ભાગ લેવાથી, (શેષમ્) શેષ, અંશકાઃ અંશ હોય, દ્વિતીયાંશકમ્ બીજા અંશનું, પસ્યમ્ ધર, શુભદં ન શુભ નથી. ॥ ૧૨ ॥

॥ ધરોના નામના અક્ષરોની સંખ્યા. ॥

૧૨ ભાવાર્થ—૧ થી ૬, ૧૦, ને ૧૩ એ ધરનાં નામ એ અક્ષરનાં છે, ૭ મા ધરના ચાર અક્ષર છે, અને એ શિવાયનાં ફરેક ધરોના ત્રણ ત્રણ અક્ષરો છે, એ પ્રમાણે સોલે ધરનાં અક્ષરો બાણવા.

અંશખંડાત—ધરની લંબાઈ પહોળાઈના ગુણાકારથી આવેલા ક્ષેત્રફળમાં ધરના વ્યયનો અંક તથા ધરના નામના અક્ષર ઉમેરીને તેને ત્રણથી ભાગતાં જે શેષ રહે તેટલા અંશનું ધર બાણવું. ૧ શેષ રહે તો ઇંદ્રનો, ૨ શેષ રહે તો યમનો, ૦ શેષ રહે તો સન્નનો અંશ

જાણવો. તેમાં બીજો યમનો અંશ ધરનો આવતો હોય, તો તે અશુભ હોવાથી લેવો નહીં, ઇંદ્ર રાજનો અંશ શુભ જાણવો.

॥ ઇંદ્રાદિ અંશોનું ઉદાહરણ. ॥

આવેલું ક્ષેત્રફળ ૩૨૫ માં ધરના બ્યયનો અંક (૦) શૂન્ય ઉમેરતાં પણ ૩૨૫ રહ્યા, તેમાં આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે જય નામના ત્રીજા નંબરના ધરના અક્ષરોની સંખ્યા ૨ ઉમેરતાં ૩૨૭ થયા, તેને ત્રણથી ભાગતાં શેષ (૦) શૂન્ય રહી. જેથી રાજનો અંશ આવ્યો એમ જાણવું. એક શેષ રહી હોત તો ઇંદ્રનો અંશને બે શેષ રહે તો યમનો અંશ જાણવો.

યાવદ્ ભૂરિગુણં હૃદિ સ્ફુરતિ તત્તાવદ્વિચાર્ય કરૈઃ ।

શ્વૈતૈર્નો તનુયાદિ હાં ગુલમુખં ક્ષિપ્ત્વાવિહાયથવા ॥

શ્રીગોપિપતિ મેઘ હાલુગિ મુલૈ રાયાસવિચ્છિત્તયે ।

સ્વેષ્ટાયર્ક્ષફલં નિવદ્ધમિહ તજ્ઞત્વા સ્થલં સાધયેત્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વય—યાવત્ ભૂરિગુણમ્ હૃદિ સ્ફુરતિ તત્ તાવત્ કરૈઃ વિચાર્યમ્ તૈઃ ભૂરિગૃહમ્ નોચેત્ (તદા) અંગુલમુખમ્ ક્ષિપ્ત્વા અથવા વિહાય (મેઘમ્) તનુયાત્ શ્રીગોપિપતિ મેઘ હાલુગિમુલૈઃ આયાચ્છ-વિચ્છિત્તયે સ્વેષ્ટાયર્ક્ષફલમ્ નિવદ્ધમ્ તત્ત્વમ્ જ્ઞાત્વા સ્થલં સાધયેત્ ૧૩

અન્વયાર્થ—યાવત્ ત્યાં સુધી, ભૂરિગુણમ્ ધણા શુભવાળું, હૃદિ અંતઃકરણમાં, સ્ફુરતિ આનંદ આપે, તત્ તેવું, તાવત્ ત્યાં સુધી, કરૈઃ હાથો વડે કરીને, વિચાર્યમ્ વિચારવું, તૈઃ તે હાથોવડે, ભૂરિગૃહમ્ ધણા શુભવાળું ધર, નોચેત્ ન પ્રાપ્ત થાય, (તદા) ત્યારે, અંગુલમુખમ્ અંગુલમંદિને, ક્ષિપ્ત્વા ભેડીને અથવા, વિહાય અંશુભાદિ ઓછા કરી, (મેઘમ્) ધર, તનુયાત્ કરવું, શ્રી ગોપિપતિ ગોપીરામનાર્થ, મેઘ મેઘનાથનાર્થ, હાલુગિ મુલૈઃ માલુગિ ઇંદ્રાદિ મુખ્ય આચાર્યોએ, આયાસવિચ્છિત્તયે આય ભાગવાની મહેનતને ઓછી થવા સાર, સ્વેષ્ટાયર્ક્ષફલમ્ પોતાની ઇષ્ટ આય અને નક્ષત્રથી ક્ષેત્રફલ, નિવદ્ધમ્ કહ્યું છે, તત્ તે, જ્ઞાત્વા આ ધરમાં, જ્ઞાત્વા જાણીને, સ્થલં સ્થલને, સાધયેત્ બનાવવું.

૧૩ ભાવાર્થ—પોતાના અંતઃકરણને આનંદ આપે એવું ઘણા શુભ શુભવાળું ઘર જ્યાં સુધી લંબાઈ અને પહોળાઈમાં હાથોના માપથીજ શુભ આયાદિક આવે એવું થઈ શકતું હોય, ત્યાં સુધી ફક્ત લંબાઈ અને પહોળાઈની ગણતરી હાથોથીજ કરવી. પરંતુ તેવું ઘર આયાદિક લાવતાં હાથના માપથી થતું ન હોય. તે લંબાઈ પહોળાઈના હાથોમાં કેટલાક અંશુલાદિ ઉગેરીને અથવા ઘટાડીને મનની પ્રસન્નતાવાળી આયાદિકવાળું ઘર બનાવવું, પરંતુ ક્ષેત્રફળને આયાદિક લાવતાં વિશેષ મહેનત કરવી પડતી હોવાથી તેનો બચાવ કરવા જ્યોતિષના શ્રી ગોપીરાજ, મેંગનાથ, અને હાલુગી વિગેરે મુખ્ય આચાર્યોએ થોડે પ્રયાસે પોતાની ધારેલી આય અને નક્ષત્ર લાવવા માટે ક્ષેત્રફળની જે રીત બતાવી છે, તે રીત પ્રમાણે ઈષ્ટ આયાદિક લાવીને ઘર બાંધવું.

॥ ગોપિરાજ દૈવજ્ઞસ્ય સૂત્રમ્ ॥

વિષ્ણું વ્યેકાયગો મૂહતિભયુજિ ફલં ગોપિરાજો મશેપાત્
સાયં વાહાષ્ટિ દ્રમેષ્ટયુત મહિહતા દક્ પ્રકૃત્યાહ્ય વિશ્વે ॥ વાણાઃ
સિદ્ધાષ્ટિનાગોદુ વિધૃતિ ગિરિશ્ચ ડ્યાકૃતીંદ્ર તૃત્ત્વા ત્યષ્ટ્યંક ક્ષમા
નસેનાર્ણવ વિકૃતિદિના દ્રયુત્કૃતી ધૃત્ય યાશાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—વ્યેકાયગોમૂહતિ ભયુજિ મશેપાત્ દ્રક્ પ્રકૃત્યાહ્ય વિશ્વે વાણાઃ સિદ્ધાષ્ટિ નાગોદુ વિધૃતિ ગિરિ શઙ્યાકૃતીંદ્રતૃત્ત્વાક્ષમા નસેનાર્ણવવિકૃતિ દિના દ્રયુત્કૃતી ધૃતીઃ અથ આશાઃ ઇમે અહિહતાઃ ફલમ્ સ્પાત્ તત્ સાયમ્ (કાર્યમ્) વા અષ્ટિ દ્રમેષ્ટયુતમ્ (કાર્યમ્) ઇતિ ગોપિરાજઃ વિષ્ણુમ્ આહ ॥ ૧ ॥

અન્વયાર્થ—વ્યેકાય એક રહીત આપને, ગોમૂહતિ ૧૯ એ શુધ્ધી, મયુજી નક્ષત્ર મુક્ત કરી, મશેપાત્ ૨૭ વડે બાળી રોપ ઉપસ્થી, દક્ ૨, પ્રકૃત્યાહ્ય ૨૧, વિશ્વે ૧૩, વાણઃ ૫, સિદ્ધાઃ ૨૪, અષ્ટિઃ ૧૬, નાગાઃ ૮, ઉદુ ૨૭, વિધૃતિ ૧૯, ગિરિશાઃ ૧૧, ત્રિ ૩ આકૃતિઃ ૨૨, દન્દ્ર ૧૪, ક્રતુઃ ૬, તત્ ૨૫, અત્યષ્ટિઃ ૧૭, અંકઃ ૯ ક્ષમા ૧ નસાઃ ૨૦, દનાઃ ૧૨ અર્ણવાઃ ૪ વિકૃતિ ૨૩, દિન ૧૫, અદ્રિ ૭, ઉત્કૃતિ ૨૬, ધૃતિઃ ૧૮, અથ

ત્યાર બાદ, આશા: ૧૦, હમે એ અંકોને, અહિહતા: ૮ વડે ગુણવાથી, ફલે
 સ્યાત્ ૬૪ હોય, તત્ તે ૬૪ને, સાયમ્ (કાર્યમ્) આય સહિત કરવું, વા
 અથવા, અર્ષાદિગણ્યુત્ત (કાર્યમ્) ૨૧૬ વડે ગુણવે. અંક યુક્ત કરવે, इति
 એ પ્રમાણે, ગોપીરાજ: ગોપીરાજ દેવજ, વિષ્ણુમ્ વિષ્ણુ નામના શિષ્યપ્રત્યે
 આદ્ય કહે છે ॥ ૧ ॥

૧૪ ભાવાર્થ—પોતાને જે આય લાવવી હોય, તે આયની
 સંખ્યામાંથી ૧ બાદ કરી, ૧૯ થી ગુણી જે નક્ષત્ર લાવવું હોય, તેની
 અધિનીથી ગણતાં જે સંખ્યા યાય, તે ઉમેરી ૨૭ થી ભાગતાં જે
 શેષ રહે, તે શેષાંક પ્રમાણે કોષ્ટકમાંથી શેષાંકનો જે અંક હોય, તે
 અંકને ૮ ઠે ગુણી, પોતાને જે આય લાવવી છે, તે આયનો ધ્વજ-
 યથી અનુક્રમે જે અંક હોય, તે ઉમેરતાં થએલી સંખ્યા જેટલું ક્ષેત્ર-
 રૂળ લેવાથી ધારેલી આય અને નક્ષત્રવાળું ધરવું ક્ષેત્રરૂળ આવ્યું,
 એમ જાણવું. ધરની લાંબાપ પહોળાઈ વિશેષ હોય, અને આવેલા
 ક્ષેત્રરૂળથી વધારે મોટું ધર બનાવવું હોય તો તે એકાદિ અંકોને
 ૨૧૬ થી ગુણી પ્રથમના ક્ષેત્રરૂળમાં ઉમેરવું, તો પ્રથમ કરતાં વિશેષ
 મોટા ધરવું પણ ધારેલી આય અને નક્ષત્રવાળું માપ થશે.

॥ ગોપીરાજઆર્યની કહેલી રીત પ્રમાણે ઇચ્છીત આય ને નક્ષત્ર
 લાવવાનું કહીત ઉદાહરણ. ॥

ધરનું વૃષભાય અને અનુરાધા નક્ષત્ર લાવવું છે, તેના ઉદાહ-
 રણમાં ધ્વજયથી ગણતાં વૃષભાયની સંખ્યા ૫ માંથી ૧ બાદ કરતાં
 ૪ રહ્યા, તેને ૧૯ થી ગુણતાં ૭૬ થયા, તેમાં અધિનીથી અનુરાધા
 સુધીના નક્ષત્રની સંખ્યા ૧૭ ઉમેરતાં ૯૩ થયા. તેને ૨૭ થી ભાગતાં
 શેષ ૧૨ રહ્યા, તે શેષાંક પ્રમાણે શેષાંકના નીચે ૨૨ નો અંક છે તે
 શેષાંક ૨૨ ના અંકને ૮ ઠે ગુણતાં ૧૭૬ થયા. તેમાં પોતાની ઇચ્છીત
 આય વૃષભાયનો અંક પાંચ ઉમેરતાં ૧૮૧ થયા જેથી ધરધણીને
 વૃષભાય અને અનુરાધા નક્ષત્ર લેવું હોય તો જે જમીનના માપનું
 ક્ષેત્રરૂળ ૧૮૧ આવે, તેટલા વિસ્તારની લાંબી પહોળી જમીનના હસ્તા-
 દિક લેવાથી ધારેલી આય ને નક્ષત્ર આવશે એમ જાણવું.

શેષાંક પ્રમાણે કૃળ જોવાનો કોઠો.

શેષાંક	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
કૃળ	૨	૨૧	૧૩	૫	૨૪	૧૬	૮	૨૭	૧૯	૧૧	૩	૨૨	૧૪	૬
શેષાંક	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	
કૃળ	૨૫	૧૭	૯	૧	૨૦	૧૨	૪	૨૩	૧૫	૭	૧૬	૧૮	૧૦	

॥ ઉપર મુજબ લાવેલા ક્ષેત્રકૃળ ઉપરથી જે હસ્તાદિકની લંબાઇ પહોળાઇ આવે, તેટલા હસ્તાદિક કરતાં વધારે લંબાઇ પહોળાઇવાળું ઘર બનાવવા માટે ક્ષેત્રકૃળ લાવવાનું ઉદાહરણ. ॥

એકથી શુદ્ધેલા ૨૧૬ માં ૧૮૧ ઉમેરતાં ૩૯૭ થયા. એટલે ક્ષેત્રકૃળે જે આયને નક્ષત્ર ૧૮૧ થી ક્ષેત્રકૃળ આવે તેજ આયને તે નક્ષત્ર ૨૧૬ ઉમેરતાં થએલા ૩૯૭ ક્ષેત્રકૃળથી પણ તે આય અને નક્ષત્ર આવશે, એટલુંજ નહીં પણ એથી જેટલા હસ્તાદિકના વિશેષ વિસ્તારવાળું ઘર કરવું હોય તે ૨૧૬ ને જોયે શુદ્ધી આવેલી રકમ ૧૮૧ માં જોડતાં જે ક્ષેત્રકૃળ થાય તે ક્ષેત્રકૃળથી પણ ઉપલી આયને નક્ષત્ર આવશે, તેમજ ૩, ૪, ૫, વિગેરે ગમે તેટલા અંકોથી ૨૧૬ ને શુદ્ધી ઉપલા ક્ષેત્રકૃળ ૧૮૧ માં ઉમેરવાથી જે જે અંકોનું ક્ષેત્રકૃળ થશે, તે તે દરેક ક્ષેત્રકૃળ ઉપરથી પણ ૧૮૧ ની માફક એની એ આય અને નક્ષત્ર આવશે, એમ બાલુનું.

॥ ઉપલા ક્ષેત્રકૃળ ઉપરથી આય અને નક્ષત્ર મેળવવાની રીત. ॥

ગોપીરાજ આચાર્યના સૂત્ર પ્રમાણે ક્ષેત્રકૃળ ૧૮૧ થી આય અને નક્ષત્ર મેળવવા માટે ૧૮૧ ને ૮ લાગતાં શેષ ૫ રહી, જેથી પાંચમી વૃષભાય આવી.

અને તેજ ક્ષેત્રકૃળ ૧૮૧ ઉપરથી નક્ષત્ર લાવવા માટે ૧૮૧ ને ૮ શુદ્ધતાં ૧૪૪૮ થયા. તેને નક્ષત્ર લાવવા માટે. ૨૭ લાગતાં શેષ

૧૭ રહી. એટલે અશ્વિનીથી ગણતાં ૧૭ મું અનુરાધા નક્ષત્ર થયું, એમ જાણવું.

॥ મેંગનાય દૈવજ્ઞસ્ય સૂત્રમ્ ॥

इष्टमात्स्यप्रियाते य आयस्ते जनितेष्टकः ।

त्रिहल्लब्ध हता गात्रि युते चेष्टायमं भवेत् ॥ २ ॥

અન્વય--ઇષ્ટમાત્સ્યપ્રિયાતે (પૃથક્ સ્થાપ્યેઃ) યઃ આયઃ તેન જનિતેષ્ટકઃ ત્રિહલ્લબ્ધહતા ગાત્રિયુતે (પૃથક્સ્થાપિતેસતિ) ઇષ્ટાય-મમ્ ફલમ્ ભવેત્ ॥ ૨ ॥

અન્વયાર્થ—ઇષ્ટમાત્સ્યપ્રિયાતે ઇષ્ટ નક્ષત્રને ૧૭ રે ગુણી (પૃથક્સ્થાપ્યેઃ) જે ઠેકાણે સ્થાપન કરવા, યઃ આયઃ તેની જે આય, તેન તેવડે, જનિતેષ્ટકઃ રહીત એવી ઇષ્ટ આયને, ત્રિહલ્લબ્ધ ત્રણ વડે ભાગેલા લખખને, હતાગાત્રિ ૨૭ વડે ગુણીને યુતે યુક્ત કરવું, (તત્) તે, ઇષ્ટાયમમ્ આયને ઇષ્ટ નક્ષત્રવાળું ફલમ્ ક્ષેત્રફળ, ભવેત્ આય છે.

૧૫ ભાવાર્થ—ઘરનું જે નક્ષત્ર લાવવું હોય તેને ૧૭ રે ગુણી જે ઠેકાણે જુદે જુદા મુકવા. એક જગ્યાએ તેની આય લાવવી, અને પોતાને લાવવાની આયમાંથી તે આવેલી આય ખાદ કરવી. જે શેષ રહે તેને ૩ થી ભાગતાં જે લખખી આવે તેને પ્રથમ ૧૭ થી ગુણેલી સંજ્યામાં જોડવાથી ઇષ્ટ આય ને ઇષ્ટ નક્ષત્રવાળું ક્ષેત્રફળ થશે.

॥ મેંગનાય દૈવજ્ઞના મતથી ઇચ્છીત આયને નક્ષત્ર લાવવાનું
કલ્પિત ઉદાહરણ. ॥

સિંહાય અને હસ્તનક્ષત્ર આવે એવું ક્ષેત્રફળ લાવવા માટે હસ્તનક્ષત્રની સંજ્યા ૧૩ છે, તેને ૧૭ રે ગુણતાં આવેલા ૨૨૧ ને જે જગ્યાએ મુકી એક જગ્યાએ તેની આય લાવવા માટે ૮ થી ભાગતાં શેષ ૫ રહી તે વૃષભાય આવી અને આપણે લાવવાની આય સિંહાયના અંક ત્રણમાંથી વૃષભાયનો અંક પાંચ ખાદ કરતાં ખાદ થઈ શકતો નથી, વધારેમાં વધારે આયની સંજ્યા ૮ છે, તેમાં સિંહાયનાં ૩ ઉમેરતાં ૧૧ થયા. તેમાંથી ૫ ખાદ કરતાં શેષ અંક ૬

॥ હાલુગિ દૈવજ્ઞસ્ય સૂત્રમ્ ॥

વ્યેકેષ્ટર્ષ હતાદિવાળ શશિનો ત્યષ્ટયા યુતા સ્તેઽપિ ચ ।

વ્યેકેષ્ટાય હતૈક નાગ સહિતાઃ પન્મૂર્ચ્છનાભિર્હતાઃ ॥

શેષં ક્ષેત્રફલં ભવેદભિમત સ્વેષ્ટાય નક્ષત્રજં ।

સ્યાદૈર્ઘ્યં તદ્ બીષ્ટ વિસ્તૃતિ હૃતં દૈર્ઘ્યો દ્વિતિર્વિસ્તૃતિઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય—દિવાળશશિનઃ વ્યેકેષ્ટર્ષહતાઃ અત્યષ્ટયા યુતાઃ તેઽપિ વ્યેકેષ્ટાય હતૈક નાગ સહિતાઃ પન્મૂર્ચ્છનાભિઃ હતાઃ સન્તઃ શેષમ્ સ્વેષ્ટાય નક્ષત્રજમ્ અભિમતમ્ ક્ષેત્રફલમ્ ભવેત્ તત્ અભિષ્ટ વિસ્તૃતિ હૃતમ્ સત્ દૈર્ઘ્યમ્ સ્યાત્ દૈર્ઘ્યોદ્વિતિઃ સત્ વિસ્તૃતિઃ સ્યાત્ ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—દિવાળશશિનઃ ૧૫૨ વડે, વ્યેકેષ્ટર્ષહતાઃ એકે હીન ૪૪ નક્ષત્રને શુભી, અત્યષ્ટયા યુતાઃ ૧૭ નેડવા, તેઽપિ તેમાં ૫૫, વ્યેકેષ્ટાયહતૈકનાગ એકે હીન ૪૬ આપને ૮૧ એ શુભી, સહિતાઃ યુક્ત કરવા, પન્મૂર્ચ્છનાભિઃ હતાઃ સન્તઃ ૨૧૬ વડે ભાગતાં, શેષમ્ શેષ જે તે, સ્વેષ્ટાયનક્ષત્રજમ્ પોતાની ૪૪ આપને ૪૪ નક્ષત્રથી ઉપત્ર થએલું, અભિમતમ્ ધારેલું, ક્ષેત્રફલમ્ ક્ષેત્રફલ, ભવેત્ હોય, તત્ તેને, અભિષ્ટ વિસ્તૃતિ હૃતમ્ સત્ પોતાની ઇચ્છિત પહોળાઈથી ભાગતાં, દૈર્ઘ્યમ્ લંબાઈ, સ્યાત્-થાય, દૈર્ઘ્યોદ્વિતિઃ લંબાઈથી ભાગતાં, વિસ્તૃતિઃ પહોળાઈ, સ્યાત્ થાય ॥ ૩ ॥

૧૭ ભાવાર્થ—પોતાને લાંબવાના નક્ષત્રમાંથી ૧ બાદ કરી ૧૫૨ થી શુભી ૧૭ નેડવા, અને ૪૪ આયમાંથી ૧ બાદ કરી ૮૧ થી શુભી આવેલી રકમ ૧૭ ર નેડેલી રકમમાં ઉમેરી ૨૧૬ થી ભાગતાં જે શેષ રહે, તે પોતાની ૪૪ આય અને ૪૪ નક્ષત્રવાળું આવેલું ક્ષેત્રફળ બાણું.

॥ ક્ષેત્રફળ લંબાઈ પહોળાઈ લાંબવાની રીત. ॥

ઘરને માટે મરજીમાં આવે એટલી પહોળાઈ રાખી ક્ષેત્રફળને ભાગવાથી જે લંબી આવે, તે આવેલી લંબી લંબાઈ બાણવી, તેજ પ્રમાણે ક્ષેત્રફળની મરજીમાં આવે એટલી લંબાઈ લઈ ક્ષેત્રફળને ભાગતાં જે લંબી આવે તે પહોળાઈનું માપ આપ્યું એમ બાણવું.

॥ દ્વાલુગી દેવજ્ઞના મતથી ઇચ્છીત આયને નક્ષત્ર લાવવાનું
કલ્પીત ઉદાહરણ. ॥

ગળય અને નક્ષત્ર રોહિણી લાવવું હોય એવા ઉદાહરણ માટે રોહિણીના અંક ૪ માંથી ૧ બાદ કરતાં રહેલા અંક ૩ ને ૧૫૨ થી ગુણતા આવેલા ૪૫૬ માં ૧૭ જોડવાથી ૪૭૩ થયા, તેને જુદા મુકવા, અને ફરીથી ગળયના અંક ૭ માંથી ૧ બાદ કરતાં ૬ રહ્યા. તેને ૮૧ થી ગુણતાં ૪૮૬ થયા, તેને જુદી મુકેલી રકમ ૪૭૩ માં જોડતાં થ-એલા ૯૫૯ ને ૨૧૬ થી ભાગતાં રહેલા શેષ ૯૫ વાળું લંબાઇના હસ્તાંકિક જેટલું ક્ષેત્રફળ લાવવાથી ગળય ને રોહિણી નક્ષત્ર આવી શકે છે.

॥ ક્ષેત્રફળ ઉપરથી લંબાઈ પહોળાઈ લાવવાનું ઉદાહરણ. ॥

કલ્પીત ક્ષેત્રફળ ૧૮૧ છે, ને ઘરની પહોળાઈ ૮ હાથ રાખીએ તો લંબાઈ કેટલી આવી શકે? તેને માટે ક્ષેત્રફળ ૧૮૧ ને ૮ ભાગતાં લખી હાથ ૨૨ અને શેષ ૫ વધી, તેના આંગળ કરવાને ૨૪ થી ગુણતાં ૧૨૦ થયા. તેને ૮ કે ભાગતાં લખી ૧૫ આવી જેથી ૧૮૧ ક્ષેત્રફળવાળું ઘર બનાવવાને જો પહોળાઈ ૮ હાથ રાખીએ, તો લંબાઈ ૨૨ હાથ ને ૧૫ આંગળ રાખવી જોઈએ, એવીજ રીતે લંબાઈ ઉપરથી પહોળાઈ લાવી શકાય છે.

દાખલો—લંબાઈ હાથ ૨૨ અને આંગળ ૧૫ ને ૮ થી ગુણતાં ૧૭૬ હાથ થયા, અને ૧૫ ને ૮ ગુણતાં ૧૨૦ આંગળ થયા, તેને ૨૪ ભાગતાં હાથ કરતાં ૫ હાથ થયા. તે ૫ હાથ ૧૭૬ માં ઉમેરવાથી ૧૮૧ થયા, જેથી ૧૮૧ માંથી ૧૮૧ બાદ કરતાં શૂન્ય રહે છે, જેથી ૮ હાથ આપ્યા, એટલે પહોળાઈ હાથ ૮ ઉપરથી ૧૮૧ ક્ષેત્રફળ હોય, તેની લંબાઈનું માપ હાથ ૨૨ અને આંગળ ૧૫ થાય, તેવીજ રીતે હાથ ૨૨ અને ૧૫ ઉપરથી ૧૮૧ ક્ષેત્રફળવાળાની પહોળા ૮ હાથ થાય.

॥ ઉપસા ક્ષેત્રફળ ઉપરથી આય ને નક્ષત્ર મેળવવાની રીત ॥

દ્વાલુગી આચાર્યના સૂત્ર ઉપરથી ક્ષેત્રફળ ૯૫ ને આય લાવવા માટે ૮ કે ભાગતાં શેષ ૭ રહેવાથી ગ્રામી ગળય આવી

અને નક્ષત્ર લાવવા માટે હપ ને ૮ ગુણુતાં ૭૬૦ આળ્યા તેને ૨૭ ભાગતાં શેષ ૪ રહી, જેથી અશ્વિનીથી ચોથું નક્ષત્ર રાહિણી આળ્યું એમ જાણવું.

દ્વિઘ્નાયામમિતં દ્વિપાશમજરત્સૂત્રં વિધાયાંકયે-

ઙ્યાયામાંઘિમિતે ચ વિસ્તૃતિદલે તૌ કર્પ કોણાભિધૌ ।

પાશૌ ક્ષેત્રવિરામ શંકુનિહિતૌ કૃત્વા યમા કર્પયે-

ત્કોણે શંકુ રિતી તરો વિનિમયા દ્રઙ્જ્વંતયો અપરૌ ॥૧૪॥

અન્વય—અજરત્સૂત્રમ્ દ્વિઘ્નાયામમિતમ્ દ્વિપાશમ્ વિધાય ઙ્યાયામાંઘિમિતે ચ વિસ્તૃતિદલે અંકયેત્ તૌ કર્પકોણાભિધૌ (સ્તઃ) ક્ષેત્રવિરામ શંકુનિહિતૌ પાશૌ કૃત્વા આદ્યમ્ આકર્ષયેત્ કોણે इति इतरઃ શંકુઃ રઙ્જ્વન્તયોઃ અપરૌ (રોપયેત્) ॥ ૧૪ ॥

અન્વયાર્થ—અજરત્સૂત્રમ્ નવા સૂત્રને, દ્વિઘ્નાયામમિતમ્ વિસ્તારથી બંધાવું, દ્વિપાશમ્ બે ગાળાવાળું વિધાય બનાવીને, ઙ્યાયામાંઘિમિતે વિસ્તારના ત્રણ અંશિતુલ્ય, ચ અને, વિસ્તૃતિદલે પહોળાઈના અર્ધમાં, અંકયેત્ ચિન્હ કરવું, તૌ તે બે ચિન્હો, કર્પકોણાભિધૌ કર્પ અને કોણ સંક્રાંત (સ્તઃ) છે, ક્ષેત્રવિરામશંકુનિહિતૌ ક્ષેત્રના છેડાના શંકુમાં મૂકેલા, પાશૌ બે પાશો, કૃત્વા કરીને આદ્યમ્ કર્પ ચિન્હને, આકર્ષયેત્ બેંચવું, કોણે કોણ ચિન્હમાં, इति એ પ્રમાણે, इतरઃ બીજા, શંકુઃ શંકુ રોપવા, રઙ્જ્વન્તયોઃ સૂત્રના બંને છેડાઓને, વિનિમયાત્ અદક્ષબદ્ધ કરવાથી, અપરૌ બીજા શંકુઓ (રોપયેત્) રોપવા. ॥ ૧૪ ॥

॥ ચતુરસ્ર કરવા માટે આપ લેવાની રીત. ॥

ભાવાર્થ—ધરને ચોરસ કરવા માટે આ પ્રકરણના શ્લોક ૫ માં બતાવ્યા પ્રમાણે પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીની તૈયાર કરેલી લીટી જેટલી લાંબી હોય, તેનાથી બમણી મજબુત સૂતરની દોરી લેવી, બમણી કરેલી દોરીના મધ્યભાગમાં નિશાન કરવું, અને પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીની દોરીની જેટલી લંબાઈ હોય, તેના બંને બાજુના છેડા તરફથી દોરીના ત્રીજા ચતુર્થાંશ આગલ છેડેથી બંને બાજુએ બીજા બે ચિન્હ કરવાં, એટલે એક ચિન્હ મધ્યનુ, અને બીજા બે

અને નક્ષત્ર લાવવા માટે હપ ને ૮ ગુણતાં ૭૬૦ આળ્યા તેને ૨૭ ભાગતાં શેષ ૪ રહી, જેથી અશ્વિનીથી ચોથું નક્ષત્ર રાહિણી આળ્યું એમ જાણવું.

દ્વિઘ્નાયામમિતં દ્વિપાશમજરત્સૂત્રં વિધાયાંકયે-

ઙ્યાયામાંધિમિતે ચ વિસ્તૃતિદલે તૌ કર્પ કોનાભિધૌ ।

પાશૌ ક્ષેત્રવિરામ શંકુનિહિતૌ કૃત્વા દ્યમા કર્પયે-

ત્કોણે શંકુ રિતી તરો વિનિમયા દ્રજ્જ્વન્તયો અપરૌ ॥૧૪॥

અન્વય—અજરત્સૂત્રમ્ દ્વિઘ્નાયામમિતમ્ દ્વિપાશમ્ વિધાય ઙ્યાયામાંધિમિતે ચ વિસ્તૃતિદલે અંકયેત્ તૌ કર્પકોનાભિધૌ (સ્તઃ) ક્ષેત્રવિરામ-શંકુનિહિતૌ પાશૌ કૃત્વા આદ્યમ્ આકર્પયેત્ કોણે इति इतरः શંકુઃ રજ્જ્વન્તયોઃ અપરૌ (રોપયેત્) ॥ ૧૪ ॥

અન્વયાર્થ—અજરત્સૂત્રમ્ નવા સૂત્રને, દ્વિઘ્નાયામમિતમ્ વિસ્તારથી બંધણું, દ્વિપાશમ્ બે ગાળાવાળું વિધાય બનાવીને, ઙ્યાયામાંધિમિતે વિસ્તારના ત્રણ અંધિતુલ્ય, ચ અને, વિસ્તૃતિદલે પહોળાઇના અર્ધમાં, અંકયેત્ ચિન્હ કરવું, તૌ તે બે ચિન્હો, કર્પકોનાભિધૌ કર્પ અને કાણુ સંગ્રહ (સ્તઃ) છે, ક્ષેત્રવિરામશંકુનિહિતૌ ક્ષેત્રના છેડાના શંકુમાં મૂકેલા, પાશૌ બે પાશો, કૃત્વા કરીને આદ્યમ્ કર્પ ચિન્હને, આકર્પયેત્ ખેંચવું, કોણે કાણુ ચિન્હમાં, इति એ પ્રમાણે, इतरः બીજા, શંકુઃ શંકુ રોપવા, રજ્જ્વન્તયોઃ સૂત્રના બંને છેડાઓને, વિનિમયાત્ અદલબદલ કરવાથી, અપરૌ બીજા શંકુએ (રોપયેત્) રોપવા. ॥ ૧૪ ॥

॥ ચતુરસ્ત્ર કરવા માટે માપ લેવાની રીત. ॥

ભાવાર્થ—ઘરને ચોરસ કરવા માટે આ પ્રકરણના શ્લોક ૫ માં બતાવ્યા પ્રમાણે પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીની તૈયાર કરેલી લીટી જેટલી લાંબી હોય, તેનાથી બમણી મજબુત સૂતરની દોરી લેવી, બમણી કરેલી દોરીના મધ્યભાગમાં નિશાન કરવું, અને પૂર્વથી પશ્ચિમ સુધીની દોરીની જેટલી લંબાઈ હોય, તેના બંને બાજુના છેડા તરફથી દોરીના ત્રીજા ચતુર્થાંશ આગલ છેડેથી બંને બાજુએ બીજા બે ચિન્હ કરવાં, એટલે એક ચિન્હ મધ્યનું, અને બીજા બે

ચિન્હ મધ્યની આબુખાજીનાં થશે; જેમાં મધ્યનું ચિન્હ કોણચિન્હ કહેવાય છે, અને આબુખાજીના જે ચિન્હને કર્ધચિન્હ કહે છે. હવે જમણી કરેલી દોરીના બંને બાજુએ જે ગાળા કરવા, અને પૂર્વપશ્ચિમ લીટીના બંને છેડાઓ ઉપર ખીલાઓ રાખી. તે પૂર્વને પશ્ચિમના ખીલાઓમાં તે ગાળાઓ પડેવવા, પછી પૂર્વતરફના કર્ધચિન્હને અગ્નિખુણામાં ખેંચવું, ને જ્યાં ચિન્હ અટકે, ત્યાં ખીલો રાખવો, તે અગ્નિખુણો સિદ્ધ થયો, તેમજ તે ચિન્હ ઇશાન ખુણામાં ખેંચવાથી નૈઋત્ય, અને વાયવ્યમાં ખેંચવાથી, વાયવ્યખુણો સ્પષ્ટ થાય છે, એ પ્રમાણે ચાર ખુણાઓ તૈયાર કરી તે તે ખુણાઓમાં ખીલાઓ રાખવા, હવે કોણચિન્હને ઉત્તર તરફ ખેંચતાં, તે ચિન્હ જ્યાં આગલ અડકે, ત્યાં આગલ નિશાન કરવું, અને તેજ કોણચિન્હ દક્ષિણ તરફ જ્યાં અડકે, ત્યાં ખીલું નિશાન કરવું, તે ઉત્તરના ચિન્હથી દક્ષિણના ચિન્હ સુધી દોરેલી લીટી, ઉત્તર દક્ષિણને બતાવવાનારી જાણવી.

॥ ચતુરસ્ત્ર કરવાની રીત. ॥

ચતુરસ્ત્ર કરવા માટે અગ્નિખુણાના ખીલાથી પૂર્વદિશાના ખીલા તરફ થઇ ઇશાન ખુણાના ખીલા સુધી, એક સૂતરની દોરી રમજી, હળદર, અથવા કોઈ પણ રંગમાં ભિન્નવી તેના જે છેડા પકડી, ઉંચેથી છાંટવી, એટલે બરોબર પૂર્વદિશાની સિધી લીટી થશે, તેજ પ્રમાણે અગ્નિખુણાથી નૈઋત્ય સુધી દોરવાથી દક્ષિણ, નૈઋત્યથી, વાયવ્યસુધી દોરવાથી પશ્ચિમ, અને વાયવ્યથી ઇશાન સુધી દોરવાથી ઉત્તરદિશા થાય છે, એ પ્રમાણે ચતુરસ્ત્ર જમીન તૈયાર કરવી.

ઉદાહરણ—પાંચમા શ્લોકમાં બતાવ્યા પ્રમાણે દિશાસાધન કરતાં, પૂર્વથી પશ્ચિમ જતી લીટી ૮ હાથ છે, તો તેના માપની દોરી પણ આઠ હાથની થાય, તેને જમણી કરવાથી દોરીનું માપ ૧૬ હાથનું થાય છે, હવે ૮ હાથના માપ ઉપરથી ત્રણ ભાગનું માપ ૬ હાથ થાય છે જેથી ૧૬ હાથની દોરીના બંને છેડાઓ તરફથી છઠ્ઠા છઠ્ઠા હાથ ઉપર નિશાન કરવું, અને ૧૬ હાથની દોરીના મધ્યમાં એટલે આઠ હાથ આગલ પણ એક નિશાન કરવું, આઠ હાથનું કરેલું નિશાન છે તે કોણચિન્હ કહેવાય, અને જાને બાજુનાં જે

તિશાનો કર્પચિન્હ કહેવાય છે. અને તે ચિન્હો મધ્યચિન્હથી આ ઉદાહરણમાં બંને બાજુએ બે બે હાથના છેટે થાય છે એમ જાણવું.

આગ્રેયાદિદ્વં પ્રદક્ષિણગતં સૂત્રં સમાસાદયે-

મધ્યે વામકર્પાર્ધસુપ્તપુરુષં ધ્યાત્વા તત્પુત્તાનકમ્ ।

અઘ્રાશ્વ્ય ૨૮, શમગેંદુ ૧૭ સંમિતલવાન્ પુચ્છાદિહાયાગ્રગો

ભાગો નાભિરિતઃ સ્વનેત્રવમિતં વામેઽશ્મભિઃ પૂરયેત્ ॥ ૧૫॥

અન્યથ—આગ્રેયાદિ પ્રદક્ષિણગતમ્ દ્વદ્વમ્ સૂત્રમ્ સમાસાદ-
યેત્ મધ્યે વામકર્પાર્ધસુપ્તપુરુષમ્ ધ્યાત્વા તમ્ પુત્તાનકમ્ (ધ્યાયેત્)
અઘ્રાશ્વ્ય શમ(કલ્પયેત્) પુચ્છાત્ અગેંદુસંમિતલવાન્ વિહાય
અગ્રગઃ ભાગઃ નાભિઃ इतઃ વામે લવ મિતમ્ સ્વનેત્ર (તતઃ) અશ્મભિઃ
પૂરયેત્ ॥ ૧૫ ॥

અન્યથાર્થ—આગ્રેયાદિ અગ્નિબુણાથી, પ્રદક્ષિણગતમ્ જમણી બાજુ
તરફ ગયેલું, દ્વદ્વમ્ મળખુત, સૂત્રમ્ સૂત્ર, સમાસાદયેત્ વીંટવું, મધ્યે મધ્યમાં
વામકર્પાર્ધસુપ્તપુરુષમ્ ગાબે પડેલા સુતેલા પુરુષને, ધ્યાત્વા ધ્યાન કરીને,
તમ્ તેને, પુત્તાનકમ્ કાચંડાશ્પે, (ધ્યાયેત્) ધ્યાન કરવો, અઘ્રાશ્વ્યંશમ્ ૨૮
અંશો, (કલ્પયેત્ કલ્પવા), પુચ્છાત્ પુચ્છથી, અગેંદુસંમિતલવાન્ ૧૭
સમાન ભાગોને, વિહાય ત્યાગ કરીને, અગ્રગઃ આગળ ગયેલો, ભાગઃ ભાગ,
નાભિઃ નાભિ થાય, इतઃ નાભિથી, વામે ગાબી બાજુમાં, લવમિતમ્ અંશ-
સમાન, સ્વનેત્ર બોદેલું, (તતઃ) ત્યાર પછી, અશ્મભિઃ પથ્થરોથી, પૂરયેત્
પુરવો. ॥ ૧૫ ॥

॥ દિશાંઓમાં સુત્ર વિંટવા બાબત. ॥

૧૫ ભાવાર્થ—એક મળખુત દોરી અગ્નિબુણ તરફથી દરેક
દિશાના રીપેલા શંકુ તરફ સ્વયં માર્ગે વીંટવી, એ પ્રમાણે જેટલા
વિસ્તારનું ઘર કરવું હોય; તે જાણ વિસ્તારમાં દોરી વીંટવી, આજ
અકરણના શ્લોક ૭ માં જતાવ્યા પ્રમાણે વાસ્તુપુરુષનું જે દિશામાં

૧—ગાબી બાજુથી જમણી બાજુ જે લેઈ જવું, તેને સ્વયં, અને જમણી
બાજુથી ગાબી તરફ લીધેલા કેમને અપસવ્ય કહે છે, જેમ કે—અગ્નિબુણથી
દક્ષિણદિશા સ્વયં અને પૂર્વદિશા અપસવ્ય જાણવી.

માથુ' આવે તે દિશાથી તેની સામેની દિશાના ઘરના છેડા સુધી વાસ્તુપુરૂષ ડાબી તરફ સૂતેલો છે એમ બાણુવું, અને તે સૂતેલા વાસ્તુ-પુરૂષનું મનમાં કાચ'ડાના રૂપનું ચિંતવન કરી રહ્યા પછી ફરીથી તે વાસ્તુપુરૂષ ઉઠતો હોય એમ ધારવું. પૂર્વથી પશ્ચિમ અથવા ઉત્તરથી દક્ષિણ જે દિશાઓ માથાથી પુચ્છ સૂધીના ભાગની જેટલી હસ્તાદિક હોય, તે હસ્તાદિકના સરખા ૨૮ ભાગ કરવા, તેમાંના પુ'છડા તરફથી ૧૭ ભાગ મુકી તે પછીનો આવતો ૧૮ મો ભાગ અથવા માથા તરફના ૧૦ ભાગ છોડી ૧૧ મા ભાગમાં નાભિ કરવી, એ નાભિના ભાગમાં ૨૮ ભાગમાંના ૧ ભાગ જેટલો લાંબો પહોળો ને ઉંડો ખાટો ડાબી બાજુએ ખોદી તે ભાગ પથ્થરથી પુરવો.

ના કાલેત્ર નિધેય ઉક્તતરુજોઽપ્યાસિદ્ધવિજ્ઞાપ્તયહઃ

કૃત્સંખ્યાંગુલકસ્ત્રિભાગ ચતુરસ્રાષ્ટાસ્રકાનસ્રકઃ ।

કં વક્ષસ્થલમુરુપાદયુગલં સંસ્પૃશ્ય વિપ્રાદિકો

રેલાંમૂત્ર વદગ્નિજેન રચયેત્તદ્વચ્ચભિત્તેઃ શિલાઃ ॥ ૧૬ ॥

અન્વય—કાલે અત્ર ઉક્તતરુજઃ ના અપ્યાત્ સિદ્ધવિજ્ઞા-પ્તયહઃ કૃત્સંખ્યાંગુલકઃ ત્રિભાગ ચતુરસ્રાષ્ટાસ્રકાનસ્રકઃ નિધેયઃ વિપ્રાદિકઃ કં વક્ષસ્થલમ્ ઊરુપાદયુગલમ્ સંસ્પૃશ્ય મૂત્રવત્ અગ્નિજેન રેલામ્ રચયેત્ ચ ભિત્તેઃ શિલાઃ તદ્વત્ ॥ ૧૬ ॥

અન્વયાર્થ—કાલે મૃત્તિ મમથે, અત્ર કુશિન્ધનમાં, ઉક્તતરુજઃ શા-સ્ત્રમાં કહેલા વક્ષથી થયેલો, ના ચંદ્ર, અપ્યાત્ આશ્રયથી, સિદ્ધવિજ્ઞાપ્તયહઃ કૃત્સંખ્યાંગુલકઃ ૨૪, ૨૦, ૧૬, ૧૨ આંગળો, ત્રિભાગચતુરસ્રાષ્ટાસ્રકાનસ્રકઃ ત્રણ ભાગોમાં અનુક્રમે ચતુરસ્ર આઠ ખુણો, અને વર્તુલ, નિધેયઃ ચપ્પો, વિપ્રાદિકઃ આશ્રયદિ વર્તુ, કં મસ્તકને, વક્ષસ્થલમ્ ખાતીને, ઊરુપાદયુગ-લમ્ સાથગ અને બંને પથને, સંસ્પૃશ્ય સ્પર્શ કરી, મૂત્રવત્ સૂતની માફક, અગ્નિજેન સેતા ૧૩, રેલામ્ રેખાને, રચયેત્ કરવી, ચ અને સિત્તેઃ શિલા, શિલાઃ પથરો, તદ્વત્ તેમ માફક ગોડવા. ॥ ૧૬ ॥

॥ શંકૃ સ્થાપન કરવાની રીત. ॥

૧૬ ભાવાર્થ—શાસ્ત્રમાં કહેલા આઠનો આશ્રયદિ ચાર

વર્ણને અનુક્રમે ૨૪,૨૦,૧૬ ને ૧૨ આંગણનો^૧ શંકુ કરવો તે શંકુમાં ત્રણ ભાગ કરવા, જમીન તરફના પ્રથમ ભાગમાં શંકુ ચાર ખુણાવાલો બનાવવો, તેજ શંકુના મધ્યભાગમાં આઠ ખુણા બનાવવા, અને ઉપરનો ત્રીજો ભાગ ગોળાકાર બનાવવો એ શંકુ બંધાવવાના નાલિનો ભાગ છે તેને પુરવા પછી તે ભાગ ઉપર મુકવો. શંકુ મુકવાનું કારણ ગૃહારંભમાં મુદ્દત્તની સીદ્ધી આપનાર શુભ શુકન જાણવા.

॥ સુત્રસ્થાને રેખા દારવા આપ્યત. ॥

પ્રાક્ષણાદિ વર્ણે અનુક્રમે માથું છાતી બે જાંઘો અને બે પગને પ્રથમ હાથ અડકાડી હાથમાં સોનું લેઈ તે સોનાથી ચારે બાજુએ સુતરની પટ્ટેલી આકૃતિમાં રેખા બેંચી જવી. તેનો નિયમ અગ્નિપ્રણાલી સંબંધમાં જાણવો.

॥ પ્રથમ લિંત ચણાવવા આપ્યત. ॥

એ પ્રમાણે અગ્નિદીશાથી લિંત બનાવવા માટે પથ્થરો કે ઇંટો મૂકી ચણવાનું શરૂ કરવું.

(ઇંટો બનાવવાનું મુ.)

મુ. ૧૦—ઉત્તરાશ્રવણે પુષ્યે જ્યેષ્ઠાંસ્તમે રોહિણી કરે ।

સ્થિરેંગેડકે ગુરૌ મંદ ઇષ્ટકારમ્ભમાચરેત્ (૬૧)

અર્થ—રવિ, ગુરુ, શનિ એ વારો, રોહિણી, પુષ્ય, ઉ-શ, હસ્ત, જ્યેષ્ઠા, ઉ-મા, શ્રવણ, ઉ-ભા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રો, અને સ્થિર રાશિનું લગ્ન હોય ત્યારે ઇંટો બનાવવાનો પ્રારંભ કરવો શુભ છે. (૬૫)

પૂર્વાદૌ ત્રિપદ્યર્થપંચમલવેદ્વાઃસવ્યર્તોઽસ્કોન્દૃતે

દૈર્ઘ્યેદ્વચંશ્ચસમુચ્છિતાવિલવકે સર્વાસુ દિક્ષાદિતા ।

સ્તંભોમે દિશિ પૂજિતઃ સુસમયે સ્થાપ્યઃ શિરશ્ચત્રમા.

ગિસ્તારાણિલવાન્વિતૈઃ કૃતકરૈઃ સ્તુલ્યં ગૃહોચં ત્રિદુઃ ॥ ૧૭૧

અન્વય-દૈર્ઘ્યે અંકોદ્ધૃતે પૂર્વાદૌ દિશિ સન્વયતઃ ત્રિપદર્થપંચ-
મલ્લવે દ્વાઃ સર્વાસુ દિશૂ અધિધલ્લવકે દ્વયંશસમુદ્ધિતા ઉદિતા અગ્રેઃ
દિશિ પૂજિતઃ શિરસ્છત્રમાક્ સ્તંભઃ સુસમયે કાર્યઃ વિસ્તારાદિલ્લ-
વાન્વિતૈઃ કૃત કરૈઃ તુલ્યમ્ ગૃહોચ્ચમ્ (મુનયઃ) વિદુઃ ॥ ૧૭ ॥

અન્વયાર્થ—દૈર્ઘ્યે સંબાધને અંકોદ્ધૃતે નવમી ભાગતાં પૂર્વાદૌ પૂર્વાદિ
(દિશિ) દિશામાં, સન્વયતઃ ડાબી બાજુથી, ત્રિપદર્થપંચમલ્લવે ૩, ૬, ૫, ૫
અંશોમાં, દ્વાઃ બારણું મૂકવું, સર્વાસુ બધી, દિશૂ દિશાઓમાં, અધિધલ્લવકે
ચોથા ભાગમાં, દ્વયંશસમુદ્ધિતા બે ભાગ જેટલી ઉંચાઈ, ઉદિતા કહેલી છે,
અગ્રેઃ અગ્નિની, દિશિ દિશામાં, પૂજિતઃ પૂજા કરાવેલો, શિરસ્છત્રમાક્
માથા ઉપર છત્રીયુક્ત, સ્તંભઃ થાંભલો, સુસમયે સારા વખતે, કાર્યઃ સ્થાપન
કરવો, વિસ્તારાદિલ્લવાન્વિતૈઃ ધરના વિસ્તારના, ૧૬ ભાગથી યુક્ત, કૃતકરૈઃ
૪ હાથ, તુલ્યમ્ બરાબર, ગૃહોચ્ચમ્ ધરની ઉંચાઈ, (મુનયઃ) મુનિઓ) વિદુઃ
કહે છે, ॥ ૧૭ ॥

(બારણું મૂકવાના સ્થલે બાબત.)

૧૭ ભાવાર્થ—જે જે દિશામાં બારણું મૂકવું હોય, તે દિશાના
એક છેડાથી બીજા છેડા સુધીના જે હસ્તાદિક હોય તેના નવ ભાગ
કરવા, અને પૂર્વના સન્મુખ બારણું મૂકવું હોય તો ડાબી બાજુ
તરફથી નવ અંશના બે અંશ છોડી. ત્રીજા અંશમાં દક્ષિણાભિમુખ
હોય તો ડાબી બાજુથી પાંચ અંશ છોડીને છઠ્ઠા અંશમાં પશ્ચિમા-
ભિમુખના બારણામાં ચાર અંશ છોડીને પાંચમા અંશમાં બારણું
મૂકવું; એ પ્રમાણે કરવાની સગવડ ન હોય તો દરેક દિશાઓમાં ત્રણ
ભાગ મૂકી ચોથા ભાગમાં બારણું કરવું; અને તેના બે ભાગ જેટલું
ઉંચું કરવું.

(સ્તંભની દિશાબાબત.)

આ પ્રકરણના સ્લોક છઠ્ઠામાં બતાવેલા સ્તંભના મૂહુર્તમાં
થાંભલો ઉભો કરવો; પરંતુ તેમાંનો પ્રથમ થાંભલો શાસ્ત્રમાં કદા
પ્રમાણે અગ્નિપુષ્પામાં મૂકવો; અને તે સ્તંભનું પૂજન કરવું;
અને તે થાંભલાની ટોચ ઉપર છાયા થાય તે પ્રમાણે છત્ર બાંધવું.

(ધરની ઉચ્ચાર્થ જાખત. ૧)

ધરના વિસ્તારના હસ્તાદિકનું જે માપ તેનો ૧૬ મા ભાગ જે આવે તેને ચાર હાથમાં ઉમેરતાં જે હસ્તાદિક થાય; તેટલી ઉચ્ચાર્થનું ધર કરવું.

(સ્તંભચક્ર અને તે ઉપર છત્રની આવશ્યકતા.)

મુ.પ્ર.૦—મૂર્યાધિષ્ઠિતમદ્વયં પ્રથમતો મધ્યે તથા વિંશતિ-

સ્તંભાગ્રે રસસંરુચયા મુનિં વરૈ રુક્તં મુહૂર્ત શુભમ્ ।

સ્તંભાગ્રે મરણં ભવેદગૃહપતે સૂલે ધનાર્થસયો

મધ્યે ચૈવ તુ સર્વસૌખ્યમતુલં પ્રાપ્નોતિ કર્તા સદા (૬૭)

અર્થ—મૂર્યાના નક્ષત્રથી ૨ નક્ષત્રો સ્તંભના મૂલમાં, ૨૦ મધ્યમાં, અને ૬ અગ્રભાગમાં મુકવાં. તેમાં અગ્રભાગનાં ૬ નક્ષત્રો મૃત્યુ કરે છે. મૂલના ૨ નક્ષત્રો ધનનો નાશ કરે છે, અને મધ્યનાં ૨૦ નક્ષત્રો અધિક સુખ આપે છે. (૬૭)

ઉત્પલઃ—સ્તંભોપરિચદો લૂક કાકઘ્રાદિપક્ષિનઃ ।

વ્યાલાદયથ તિષ્ઠંતિ તદા કર્તુર્ન શોભનમ્ ॥

તસ્માત્સ્તંભોપરિચ્છન્નં શાસ્ત્રાં ફલવર્તીં તુ વા ।

ધારયેદથ વા વસ્ત્રં યુષૈ રત્નાદિ નિશ્ચિપેત્ (૬૮)

અર્થ—સ્તંભના ઉપર યુઓડ, કાગડો, ગીધ, અને વ્યાલ, વિગેરે એસે તો ધરધણીને અશુભ લાગવું. એટલા માટે યજ્ઞા પુરશેએ સ્તંભ ઉપર છત્ર અથવા ફળવાળી ડાળી બાંધવી, તેમજ વસ્ત્ર પહેસવી રત્ન વિગેરે પણ મુકવાં. (૬૮)

૧૬ રાજવલ્લભઃ—વેદમ વ્યાસકલાંશકે યુગગુણૈર્હસૈ સ્ત્રિસાદૈર્ધુતે

હર્મ્યસ્ય ત્રિવિધોદયઃ ક્ષિતિવલાચાચ પટોર્દકં (૬૯)

અર્થ—ધરના પહેલાં માળાની ઉચ્ચાર્થના માપ માટે ધરની પહોળાઈના ૧૬ મા ભાગમાં ચાર હાથ ઉમેરી માપ કરવામાં આવે તો તે ઉત્તમ, સાડા ત્રણ હાથ ઉમેરી માપ કરવામાં આવે તો મધ્યમ, અને ત્રણ હાથ ઉમેરી માપ કરવામાં આવે તો તે કનિષ્ઠ પ્રકારનો માપ સમજવો, એ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનો માપ છે. માપ ધરની ભૂમિથી મેડીના પાટણના મચાળા સુધી ગણાય છે. (૬૯)

(મોલ એસાડવાનું મુઠું અને મોલચક.)

જ્યોતિર્વિઠ-ધ્રુવધિપણમમેષાદિત્યદો મૈત્રચિત્રા-

રુઠક વસુધ પૌષ્ણૈ મૌલિદારુ પ્રદદ્યાત્ ।

તરણિધિપણકાવ્યાહઃ સુધી રત્ર લગ્ને

વિકુચ્ચુતિષુ ચ તારા રાજવીર્યે સુધસે (૬૯)

અર્થ—ધ્રુવસંતક નક્ષત્રો, મૃગશીર્ષી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રો, રવિ, ગુરુ, શુક્ર, એ વારો સારો યોગ હોય, સ્થિર રાશિના લગ્નમાં, શુભતિથિ, અને ચંદ્રબલ હોય ત્યારે ધરના ઉપર મોલ એસાડવો શુભ છે. (૬૯)

મોલ ચક.

મૂલે મોમે ત્રિક્લસં ગૃહપતિપરણં પંચ ગર્ભેસુત્વં સ્પાન-

મધ્યે દક્ષાદૃત્ત્રક્લસં ધનસુતસુત્વદં પુચ્છગાન્યદૃત્ત્ર હાનિમ્ ।

પદ્માદગ્રેત્રિમાનિ ગૃહપતિસુત્વદં ભાગ્યપુત્રાર્યદં સ્વાત્

મૂર્યાદિ ર્યાતિ ક્લસં યદિ વિધુદિનમં મોમચક્રે વિલોચયમ્ ૭૦

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણીને મોખના મૂલમાં ૩ નક્ષત્ર મૂકવાં. તેમાં ધરધણીનો નાશ થાય છેઃ ત્યાર પછી ગર્ભના ૫ નક્ષત્રોમાં સુખ, મધ્યના આઠમાં ધન પુત્રને સુખ, પુચ્છના આઠમાં હાનિ, અને અગ્રમા-ગના ત્રણ નક્ષત્રોમાં ધરધણીને સુખ, ભાગ્ય, પુત્ર, ને ધન મળે છે, આ પ્રમાણે મોલચકમાં જોવું. (૭૦)

શાલાસ્વશેષાસ્વયમાદતો વિધિઃ પ્રપાશ્રમાત્રાપણપંદુરાહિણુ ।

મૈત્રિવિર્ણગેહે વલ જોર્ધ્વદારુજા દૃશ્યા ન શુદ્ધિઃ ક્ષચિદિત્યુદીરિતં ૭૧

અર્થ—દરેક મકાનો, પરણ, આશ્રમ, બગીચાની દુકાનો, ઘોડાઓ બાંધવાનું મકાન, અને દેવાલય, વિગેરે ઠેકાણે બારણા ઉપરનું આડુ લાકડું પીડ્યો પાટીયાં નાંખવામાં મુદ્દત્ત જોવાની જરૂર નથી, એ પ્રમાણે કોઈક ઠેકાણે કંચું છે, અને તે બાબત વિદ્વાનોને માન્ય પણ છે. (૭૧)

સ્નાનાગ્નિ સ્વપિ વસ્ત્રભોજનપશુદ્રવ્યામરૌ કઃ સ્થિતિં

પૂર્વાદી જલપીશિતુ ર્દિશિ પરં વાયો રપાદ્મૂત્રકમ્ ।

અલ્પેશક્તિભુવો યથા રુચિપરે ગેહસ્ય દક્ષેઘર-

દ્વાંબૂલૂલચુલ્લિકાપિતૃપદપ્રક્ષાલનાન્યુચિરે ॥ ૧૮ ॥

અન્વય-સ્નાનાગ્નિસ્વપિ વસ્ત્ર ભોજનપશુદ્રવ્યામરૌકઃ સ્થિતિમ્
પૂર્વાદૌ ઈશિતુઃ દિશિ જલમ્ પરમ્ વાયોઃ મૂત્રકમ્ અપાદ્ શક્તિ-
ભુવોઃ અલ્પે યથારુચિ પરે ગેહસ્ય દક્ષે ઘરદ્વાંબૂલૂલચુલ્લિકાપિતૃપ-
દપ્રક્ષાલનાનિ ઋચિરે ॥ ૧૮ ॥

અન્વયાર્થ-સ્નાન સ્નાન, અગ્નિ અગ્નિ, સ્વપિ સ્વપ્ન, વસ્ત્ર વસ્ત્ર, ભોજન
રસોદ્ધુ, પશુ ઢોર, દ્રવ્ય પેસો, અમરૌકઃ દેવમંદિર એ રાખવાનું, સ્થિતિમ્ સ્થાન,
પૂર્વાદૌ પૂર્વાદિ દિશામાં કરવું, ઈશિતુઃ દિશિ ઇશાનકોણમાં જલમ્ પાણી, પર
ખીલુ, વાયોઃ વાયવ્યકોણમાં, મૂત્રકમ્ મોળી, અપાદ્ દક્ષિણદિશામાં, શક્તિ-
ભુવોઃ શક્તિ અને જમીનના અલ્પે સંકેતમાં, યથારુચિ મરજી પ્રમાણે કરવું,
પરે ખીલ આચાર્યો, ગેહસ્ય ઘરના, દક્ષે દક્ષિણ ભાગમાં, ઘરદ્વા ધંટી, અંબુ
પાણીઆર, ઉત્તરૂલ આંબણીઓ, ચુલ્લિકા મુઠો, પિતૃપદપ્રક્ષાલનાનિ અને
પિતૃઓને હાથ પગ ધોવાનું સ્થાન, ઋચિરે કહે છે. ॥ ૧૮ ॥

(ઘરમાં મુખ્ય વસ્તુઓ કઈ દિશામાં રાખવી તે બાબત,)

૧૮ ભાવાર્થ-પૂર્વાદિક દિશાઓમાં અનુક્રમે નાવાનું, અગ્નિ
રાખવાનું, કુવાનું, લુગડાં રાખવાનું; જમવાનું; ઢોર બાંધવાનું; ધન
રાખવાનું તિલ્લેરી વિગેરે અને દેવમંદિર, એ સ્થાનો કરવાં; અને ઇશાન
ખુણામાં પાણીઆર કરવું ખીલ બધી વસ્તુ માટે વાયવ્ય ખુણામાં
ઓરડો બનાવવો; દક્ષિણદિશામાં મલમૂતરનું સ્થાન જગ્યાનો સંકેત
હોય તો ઘરની બહાર બનાવવું; અથવા પોતાની મરજીમાં આવે
ત્યાં કરવું અને ઘરના દક્ષિણ ભાગમાં ધંટી; પાણીઆર; ખાંણીઓ;
ચુલો ને વડીલોને હાથ પગ ધોવા માટે ચોકડી જેવું સ્થાન બનાવવું
એ પ્રમાણે પણ ખીલ આચાર્યોનો મત છે.

(ઘરમાં કુવો, વાવ, બોદવામાં દિશાથી ફલ.)

મુંચિં-રૂપે વાસ્તો મંચ્યદેશેઽર્ચનાશસ્ત્વૈશાન્યાદૌપુટિરૈશ્વર્યસિદ્ધિઃ ।
સુનો નાશઃ સ્ત્રીવિનાશો મૃતિશ્ચ સંપત્તીદાશત્રુતઃ સ્થાન્વસૌરુપમ્ ૭૨

અર્થ—ધરના મધ્યભાગમાં કુવો ખનાવે તો ધરના સ્વામીને દ્રવ્યનો નાશ થાય, ઇશાનમાં પુષ્ટિ, પૂર્વમાં ઐશ્વર્યવૃદ્ધિ, અગ્નિકાલુમાં પુત્રનો નાશ, દક્ષિણમાં સ્ત્રીનાશ, નેરત્યમાં ધરધણીનું મૃત્યુ, પશ્ચિમમાં ધન, વાયવ્યમાં શત્રુથી ખીડા, અને ઉત્તરમાં ખનાવે તો સુખી થાય છે. (૭૨)

(કુવો ખોદવાનું મુ.)

મુ. ૫૦-હસ્તઃ પુષ્પો વાસવંવારુણંચ મૈત્રં પિઙ્ગ્યંત્રીણિચૈવોત્તરાણિ ।
મ્રાજાપત્યં ચાપિ નક્ષત્રમાહુઃ કૂપારંમે શ્રેષ્ઠપાદ્યા મુનીંદ્રાઃ (૭૩)

અર્થ—રોહિણી, પૂષ્ય, મધા, ઉ-શ, હસ્ત, અનુરાધા, ઉ-પા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, એ નક્ષત્રોમાં કુવાનો આરંભ કરવો શુભ છે, એ પ્રમાણે મુનીશ્વરોએ કહેલું છે. (૭૩)

કુવામાંટે વારનું ફલ.

રવિવારે જલં નાસ્તિ સોમે પૂર્ણજલં ભવેત્ ।
વાલુકા ભૌમવારે તુ વુધે વહુજલં ભવેત્ (૭૪)
ગુરૌ ચ મધુરં તોયં શુક્રે ક્ષારં મ્રજાયતે ।
શનૈશ્ચરે જલં નાસ્તિ કીર્તિતં વારજં ફલં (૭૫)

અર્થ—રવિવારે કુવો કરાવે તો જલનો નાશ, સોમવારે બરેલું જલ, મંગલવારે રેતી, બુધવારે અધિક જલ, શુક્રવારે મીઠું પાણી, શુક્રવારે ખાર અને શનિવારે જલનો નાશ થાય છે, આ પ્રમાણે વારનું ફલ જાણવું. (૭૪-૭૫)

(વાવનું મુ.)

સ્વાત્યમ્બિપુષ્પહસ્તેષુ મૈત્રે ચૈવ પુનર્વસૌ ।
રેવત્યાં વારુણે ચૈવ વાપીકર્મ પ્રશસ્યતે (૭૬)

અર્થ—અશ્વિની, પુનર્વસુ, પૂષ્ય, હસ્ત, સ્વાતી, અનુગધા, શતભિષા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં વાવ ખોદાવવી શુભ છે. (૭૬)

(વાપીકૃત્યક.)

કૂપ વાપ્યોસ્તુ ચક્રં વં વિજ્ઞેયં વિવુષં શુભમ્ ।
રોહિણીગર્ભમેતસ્ય ત્રિ ત્રિ ઋક્ષાણિ ચંદ્રમમ્ (૭૭)

મધ્યે પૂર્વે તથાગ્રેયે યામ્યે ચૈવ તુ નૈર્ઋતે ।

પશ્ચિમે ચૈવ વાયવ્યાં સૌમ્યશ્ચલે દિશિ ક્રમાત્ (૭૮)

અર્થ—વિદ્વાનોએ કુવે અને વાવનું ચક્ર કરવું, તેમાં મધ્યથી આરંભીને રોહિણી નક્ષત્રથી ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો મુકવાં, મધ્યમાં ૩, પૂર્વમાં ૩, અગ્નિકોણમાં ૩, દક્ષિણમાં ૩, નેશ્વરમાં ૩, પશ્ચિમમાં ૩, વાયવ્યમાં ૩, ઉત્તરમાં ૩, અને પ્રશાનમાં ૩, એ પ્રમાણે અનુક્રમ લેવો. (૭૭-૭૮)

(તેનું ફલ.)

શીઘ્રં જલં ન જલં મધ્યમજલંનજલં વહુજલં ચ ।

અમૃતજલં વહુક્ષારં સજલં મધ્યજલં ક્રમાત્ જ્ઞેયમ્ (૭૯)

અર્થ—ઉપરના નક્ષત્રોમાં અનુક્રમે પાણીનું જલદી આવવું, જલનો અભાવ, સાધારણ જલ, જલનો નાશ, અધિક જલ, અમૃત સમાન મીઠું જલ, ખારું જલ, સંપુર્ણ જલ, અને સાધારણ જલ, એ પ્રમાણે ફલ સમજવું. (૭૯)

(ચુલાનું મુ.)

શનિવારે દરિદ્રત્વં શુક્રેન્નધનમેવ ચ ।

ગુરુવારે લભેલ્લક્ષ્મીં વૃષે લાભો ભવેત્સદા (૮૦)

મૌમવારે મૃતિર્ભાર્યા સોમે ધનક્ષયં ભવેત્ ।

રવિવારે ભવેદ્રોગચુલીસ્થાપનકર્મણિ, (૮૧)

અર્થ—શનિવારના દિવસે સુલો માંડવાથી રોગ, સોમવારે ધનનો નાશ, મંગલવારે ભરણ, ગુરુવારે લાભ, શુક્રવારે લક્ષ્મી, શુક્રવારે ધન-લાભ, અને શનિવારે દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. (૮૦-૮૧)

(ચુલાનું ચક્ર.)

સૂર્યસંદ્રિસપૃષ્ઠમૈઃ સુસ્તયુતં વેદૈઃ શિરો મૃત્યુદં

વાદૌ નાગ સુસૌર્યભોગમતુલં ગર્ભેશ્વરે નૌક્ષયેત્ ।

દ્વૌદ્વૌ શુક્તિકરૌ કલત્રપરણમંધૌ દ્વયં ચ ક્રમાત્ ।

ચુલીચક્રવિચારણં સુધિપનૈઃ પ્રોક્તં હિ ગર્ગાદિભિઃ (૮૨)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ૬ નક્ષત્રો પીઠનાં, તે સુખકારક, ૪ મસ્તકનાં પ્રાપ્ત કરનાર, ૮ હાથનાં સુખ કરનાર, ૫ ગર્ભનાં નાશ કરનાર, ૨ હાથનાં લોગ.

આપનાર, ૨ પગનાં સ્ત્રી નાશ કરનાર, આ પ્રમાણે સુધાનું ચક્ર ગર્ભ વિગેરે મુનિઓએ કહેલું છે. (૮૨)

(ચિત્ર કહાડવાનું મુઠ)

મુ-ગ૦-નંદાયાં ચ શુભે વારે પ્રકુર્યાદ્રાજવેશ્મનિ ।

ચિત્રં નાનાવિધં રમ્યં સ્ત્રીલીં રામાયણં વિના (૮૩)

હસ્તત્રયેઽનુરાધાંત્યે મૃગેઽશ્વિન્યાંશ્રવસ્ત્રયે ।

પુનર્મે રોહિણી પુષ્યે પૂર્વાષાઢામિથે તથા (૮૪)

અર્થ—૧, ૬, ૧૧ એ તિથિઓ, શુભવાર, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, પૂ-યા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં ધરની અંદર ચિત્રકારે નાના પ્રકારનાં રામાયણ શિવાયનાં ચિત્ર કહાડવાં. (૮૩-૮૪)

(ધરમાં નહિ કહાડવા લાયક ચિત્રો.)

જ્યો૦-વિં૦—

ગૃહે ન રામાયણભારંતાવહં ચિત્રં કૃપાણાહવર્મિદ્ર જાલવત્ ।

શિલોઽચ્ચારણ્યમયં સદાસુરં મીઘમં કૃતાક્રંદનરં ત્વનંવરમ્ (૮૫)

અર્થ—ધરની અંદર રામાયણ અને ભારતનાં ચુદ્ધસંબંધી કોઇ પણ ચિત્ર, તથા તરવારથી થતા ચુદ્ધનું, ક્રંદનસંબંધી, પર્વત અને વનસંબંધી, રાક્ષસનું રૂદન કરતા મરીબ માણસનું, અને નગ્નચિત્ર કહાડવું નહિ, (૮૫)

વરાહશાર્દૂલશિવાપૃદાકત્રો ગૃધ્રામિધોલૂક કપોત વાયસાઃ ।

શૌર્યગોધાદિ વક્રાદિપક્ષીણોવિચિત્રિતા નો શરણે શુભાવહાઃ (૮૬)

અર્થ—બુંડ, વાઘ, શિયાવ, સર્પ, ગીધ, ધુઓડ, કણ્ણુતર, કાગડો, સસણ, હરિણ, ઘો, અને બકપક્ષી વિગેરેનાં ચિત્રો, ધરમાં કહાડવાં અશુભ છે. (૮૬)

દ્વાત્રિંશાધિકહસ્તમવિધવદનં તાર્ણ ત્વલિંદાદિકં

નૈપ્વાયાદિકમીરિતં તૃણગૃહં સર્વેષુ માસ્સૂદિતમ્ ।

છન્નં વશ્ય કપાટમર્ચિત તમં વેશ્મોક્તરી ત્યા વિશે-

દારંમોદિત માસ્સુ નારદમતા ન્યાધોર્જ શુક્રેષુ તુ ॥ ૧૯ ॥

અન્વય-દ્વાત્રિંશાધિકહસ્તમ્ અન્ધીવદનમ્ તાર્ણમ્ તુ અલિન્દાદિકમ્ एषु આયાદિકમ્ ન ઈરિતમ્ તૃણમૃદમ્ સર્વેષુ માસ્સુ ઉદિતમ્ છન્નમ્ વશ્ય કપાટમ્ અર્ચિતતમમ્ વેશ્મ ઉક્તરીત્યા આરમ્ભોદિતમાસ્સુ વિશેત્ નારદમતાત્ તુ માઘોર્જશુક્રેષુ (અપિ) વિશેત્ ॥૧૯॥

અન્વયાર્થ—દ્વાત્રિંશાધિકહસ્તમ્ બત્રીસ કરતાં વધારે હાથનું, અલિન્દાદિકમ્ આર દારવાણું, તાર્ણમ્ ધાસનું, અલિન્દાદિકમ્ અલિન્દાદિક ધર, एषુ એ ધરોમાં, આયાદિકમ્ આયાદિક, ન ઈરિતમ્ જોડું નહિ, તૃણમૃદમ્ ધાસનું ધર, સર્વેષુ બધા, માસ્સુ માસોમાં, ઉદિતમ્ ઠણું છે, છન્નમ્ ઓપરાથી ઢંકાએલા, વશ્ય કપાટમ્ સ્વાધીન કમાડવાલા, અર્ચિતતમમ્ સારી રીતે પૂજેલા, વેશ્મ ધર પ્રત્યે, ઉક્તરીત્યા કહેલી રીતી પ્રમાણે, આરમ્ભોદિતમાસ્સુ આરંભમાં કહેલા માસોમાં, વિશેત્ પ્રવેશ કરવો, નારદમતાત્ નારદના મતથી, તુ તો, માઘોર્જશુક્રેષુ માઘ, કાર્તિક, અને જ્યેષ્ઠ માસોમાં, (અપિ) પણ, (વિશેત્ પ્રવેશ કરવો.) ॥ ૧૯ ॥

(કયા ધરમાં આયાદિક ન જોડું તે બાબત.)

૧૮ ભાવાર્થ—બત્રીસ હાથથી વધારે લ'બાઈવાળા ધરમાં, આર બારણાવાળા ધરમાં, ધાસના ધરમાં, માટીના લિ'તડાવાળા ધરમાં, આયાદિકે જોડું નહિ, અને ધાસ ભરવાનું (છાજનું) મકાન ગમે તે માસમાં બનાવવા હરકત નથી.

॥ કેવું ધર થયા પછી પ્રવેશ કરવો. ॥

જે ધરની લિ'તો બરાબર થઈ હોય, અને ઉઘાડવા વાસવા હાથક જેમાં બારણાં તૈયાર થયાં હોય, એવા ધરને તોરણો, પુલંની માળાઓથી શણગારી વાસ્તુશાંતિ કરીને હવે પછી કહેવામાં આવતા સુદૂર્તમાં પ્રવેશ કરવો.

॥ પ્રવેશના માસો. ॥

ધર બનાવવામાં જે માસ (માર્ગશીર્ષ, પૌષ, કૃત્તિકા, વૈશાખ, આવશ્ય) લીધા છે, તે પ્રવેશમાં પણ લેવા, નારદમુનિના મતથી પ્રવેશ કરવામાં કાર્તિક, માઘ, ને જ્યેષ્ઠમાસ પણ લેવાને કહ્યા છે.

॥ કેના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો નહિ. ॥

નારદઃ—અકપાટમનાચ્છન્નમદત્તવલિમોજનમ્ ।

ગૃહં ન પ્રવિશેદેવ વિપદામાકરં દિત્ત (૮૭)

અર્થ—કમાડવિનાનું, છાપરાવિનાનું, અને જેમાં ભોજન, અલિદાન, વિગેરે થયું નથી, એવા ઘરમાં પ્રવેશ કરવો નહિ, કારણ કે તે દુઃખ આપે છે. (૮૭)

॥ કયા પ્રકારના ઘરમાં કયારે પ્રવેશ કરવો. ॥

ડ્યોઃ—પ્રકાશે-ગૃહારંભોદિતૈર્માસૈર્ધિષ્ણ્યૈર્વારૈર્વિશેદ્ગૃહમ્ ।

વિશેત્ સૌમ્યાયને હર્મ્યં તૃણાગારં તુ સર્વદા (૮૮)

અર્થ—ધરતો આરંભ કરવાના માસ, વાર, નક્ષત્ર, અને ઉત્તરાયણનો સૂર્ય હોય ત્યારે નવા ઘરમાં પ્રવેશ કરવો, અને ધાસના બનાવેલા છાપરામાં કોઈ પણ દિવસે પ્રવેશ કરી શકાય છે. (૮૮)

ગુરુઃ—નંદાયાં દક્ષિણદ્વારં મદ્રાયાં પશ્ચિમામૂલમ્ ।

જયાયામુત્તરદ્વારં પૂર્ણાયાં પૂર્વતો વિશેત્ (૮૯)

અર્થ—નંદાંતિથિમાંદક્ષિણ, બદ્રામાં પશ્ચિમ, જયામાં ઉત્તર, અને પૂર્ણામાં પૂર્વમુખ દ્વારમાં પ્રવેશ કરવો શુભ છે. (૮૯)

મુઃ ગઃ—ઙ્યુત્તરે ચાનુરાધાયાં રેવત્યાં રોહિણીદ્વયં ।

ચિત્રાયાં પ્રવિશેદ્દેહં દ્વારમે તુ વિશેપતઃ (૯૦)

અર્થ—રોહિણી, મૃગશીર્ષ, ઉ-૧૧, ચિત્રા, અનુરાધા, ઉ-૫૧, ઉ-૫૨, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં તેમાં પણ જે દિશાનાં જે નક્ષત્રો બતાવ્યાં છે, તેમાં પ્રવેશ કરવો, વધારે સારું છે. (૯૦)

ગુરુશુક્રબુધાસ્ત્રેષુ વારેષુ ચ મુત્તાર્યદમ્ ।

પ્રવેશે તુ શનૌ સ્થૈર્યં કિંચિદ્ધૌરભયં ભવેત્ (૯૧)

અર્થ—ગુરુ, શુક્ર, અને શુક્રવારે પ્રવેશ કરવાથી સુખ અને રસો મળે છે, અને શનિવારમાં પ્રવેશ કરવાથી સ્થિરતા થાય છે, પરંતુ જરાકે ચોરીનો ભય રહે છે. (૯૧)

૧—જ્યોતિઃ-વિં-માં અગ્નિની નક્ષત્ર પણ પ્રવેશમાં લીધેલું છે.

(ત્યાગ કરવાની યાજ્ઞોત્સવ)

ચૈત્રો માસઃ કુજાર્કો ચ રિક્તા દગ્ધાસ્ત્વમા મૃતિઃ ।

દુષ્ટચંદ્ર ઇમે ત્યાગ્યા નવગેહ પ્રવેશને (૧૨)

અર્થ—નવા ધરમાં પ્રવેશ કરવામાં, ચૈત્રમાસ, ૧, ૪, ૯, ૧૪, ૩૦ તિથિઓ, રવિ, ને મંગલકાર, અને ખરાબચંદ્રમાં, ત્યાગ કરવો, (૯૨)

વસિષ્ઠઃ—एवं यः कुरुते सम्यग्वास्तुपूजां प्रयत्नतः ।

आरोग्यं पुत्रपौत्रादि धनधान्यं लभेन्नरः (૧૩)

અર્થ—જેઓ નવા ધરમાં વાસ્તુપૂજન કરીને પ્રવેશ કરે છે, તેઓ, આરોગ્ય, પુત્ર, પૌત્ર, અને ધનધાન્યને પ્રાપ્ત કરે છે. (૯૩)

प्रारंभोदितमैः प्रवेश उदितो पूर्वः सपूर्वः स्थिरै

मैत्रैश्चा च्युतमूलदक्ष सहितै रारंभमैद्वयात्मकः ।

कृत्यं वेश्मभवं दिवैव विहितं रात्रौ प्रवेशः कचि-

त्सूर्यर्क्षादिभपञ्चकं मनुमिता दष्ट प्रवेशे न सत् ॥ ૨૦ ॥

અન્વય—પ્રારંભોદિતમૈઃ પ્રારંભમાં કહેલા નક્ષત્રોપડે, અપૂર્વઃ નવા ધરમાં, (પ્રવેશઃ) પ્રવેશ, સ્થિરૈઃ સ્થિર, મૈત્રૈઃ મૈત્રસંજ્ઞાના નક્ષત્રોપડે, સપૂર્વઃ સપૂર્વ (પ્રવેશઃ પ્રવેશ), ચ અને, અચ્યુતમૂલદક્ષસહિતૈઃ શ્રવણ, શ્રદ્ધ, અશ્વિનીયુક્ત, આરંભમૈઃ આરંભના નક્ષત્રોપડે, દ્વ્યાત્મકઃ બીજી વખતનો, પ્રવેશઃ પ્રવેશ, ઉદિતઃ કહેલો છે, વેશ્મભવમ્ ધરસંબંધી, કૃત્યમ્ કામ, દિવા એવ દિવસેજ, વિહિતમ્ કહ્યું છે, કવચિત્ કોઈ વખત, રાત્રૌ રાત્રિમાં, પ્રવેશઃ (ઉદિતઃ) પ્રવેશ કહ્યો છે, સૂર્યર્ક્ષાદિ ભપન્નકમ્ મનુમિતાત્ અષ્ટ પ્રવેશે ન સત્ ॥ ૨૦ ॥

અન્વયાર્થઃ—પ્રારંભોદિતમૈઃ પ્રારંભમાં કહેલા નક્ષત્રોપડે, અપૂર્વઃ નવા ધરમાં, (પ્રવેશઃ) પ્રવેશ, સ્થિરૈઃ સ્થિર, મૈત્રૈઃ મૈત્રસંજ્ઞાના નક્ષત્રોપડે, સપૂર્વઃ સપૂર્વ (પ્રવેશઃ પ્રવેશ), ચ અને, અચ્યુતમૂલદક્ષસહિતૈઃ શ્રવણ, શ્રદ્ધ, અશ્વિનીયુક્ત, આરંભમૈઃ આરંભના નક્ષત્રોપડે, દ્વ્યાત્મકઃ બીજી વખતનો, પ્રવેશઃ પ્રવેશ, ઉદિતઃ કહેલો છે, વેશ્મભવમ્ ધરસંબંધી, કૃત્યમ્ કામ, દિવા એવ દિવસેજ, વિહિતમ્ કહ્યું છે, કવચિત્ કોઈ વખત, રાત્રૌ રાત્રિમાં, પ્રવેશઃ (ઉદિતઃ) પ્રવેશ કહ્યો છે, સૂર્યર્ક્ષાદિ સર્વના નક્ષત્રથી, ભપન્નકમ્ ૫ નક્ષત્રો, મનુમિતાત્ ૧૪ માં નક્ષત્રથી, અષ્ટ ૮ નક્ષત્રો, પ્રવેશે પ્રવેશમાં, ન સત્ શ્રેષ્ઠ નથી. ॥ ૨૦ ॥

(અધુર્વ પ્રવેશનું મુઠ)

૨૦ ભાવાર્થ—ઘરના આરંભમાં કહેલાં તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, વિગેરેમાં નવા ઘરમાં પ્રવેશ કરવો, તેમજ યાત્રાએ જઈને આવ્યા પછી સ્થિર, ને મૈત્ર નક્ષત્રોમાં પ્રવેશ કરવો.

અગ્નિથી બળવું, પાણીથી લિંબવું, (છાપડું ભીંત વિગેરેનું પકી જવું,) વિગેરે કારણોથી નુકશાન થયેલા ઘરને સુધરાવી પ્રવેશ કરવો હોય તો આરંભના નક્ષત્રો, અને પુખ્ત, ને મૂલ નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરવો, સૂર્ય, ચંદ્રનું બલ સાડ હોય, અને કોઈ પણ ખરાબ યોગ ન હોય, ત્યારે ઉપર કહેલા મુદૂર્તમાં રાત્રિએ પણ પ્રવેશ કરવામાં હુરકત નથી.

(કલરાચક)

સૂર્યના નક્ષત્રથી પ્રવેશ દિવસના નક્ષત્ર સૂધી ગણતાં, પ્રથમનાં ૫ નક્ષત્રો અને ૧૪ માંથી ૮ નક્ષત્રો, પ્રવેશમાં અશુભ છે, માટે તે શિવાયના નક્ષત્રોમાં પ્રવેશ કરવો.

(હોમાદુતિવિચાર.)

મુઠ ચિન્—સૂર્યમાત્રિત્રિમે ચાંદ્રે સૂર્યવિચ્છુક પંગવઃ ।

ચંદ્રારેજ્યાગુશિલ્પિનો નેષ્ટા હોમાદુતિઃ સ્વલે (૧૪).

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્ર નક્ષત્ર સુધી ગણતાં અનુક્રમે ૩,૩,૩,૩,૩, ૩,૩,૩, ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રોમાં સૂર્ય, બુધ, શુક્ર, શનિ, ચંદ્ર, મંગલ, ગુરુ, રાહુ, અને કેતુ, આ પ્રમાણે ચઢેલા મુખમાં આદુતિ ભળતી. તેમાં પાપચઢેલા મુખમાં આદુતિ અશુભ છે. (૮૪)

(હોમાદુતિનું કલ્પિત ઉઠ.)

ધારો કે શકે ૧૮૪૧ ના વૈશાખ વદી ૧૨ ને સોમવારે રેવતી નક્ષત્ર છે, અને તે વખતે સૂર્ય રોહિણી નક્ષત્ર ઉપર છે, તો તે રોહિણી નક્ષત્રથી રેવતી નક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૨૪ ની સંખ્યા થાય છે, હવે ઉપર પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રનાં દિસાએ તે નક્ષત્ર રાહુનું ચવાયી આદુતિ પણ રાહુના મુખમાં આવી, જેથી તે દિવસે હોમ થઈ શકે નહિ, પરંતુ તેજ દિવસે ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર હોય તો

અનુક્રમે ગણુતાં ગુરૂના મુખમાં આહુતિ હોવાથી હોમક્ષય થઇ શકે છે, આદિ-
તિના નક્ષત્રોમાં અભિજીત નક્ષત્ર ગણવું નહિ. તેમજ જો તે દિવસે હોમાહુતિ
ન આવે તો તેના પેલાના દિવસે થી હોમાહુતિ આવતી હોય તો હોમની
ચર્યાત વારતુના પેહેલા દિવસથી ચર કરવી.

(અગ્નિવાસ.)

સૈકાતિથિર્વારયુતા કૃતાસ્તા શેષેગુણેઽન્ને મુવિવન્દિવાસઃ ।

સૌરયાય હોમે શશિયુગ્મશેષે પ્રાણાર્થનાશૌ દિવિભૂતલે ચ (૧૫)

અર્થ—ગુદી એકમથી જે દિવસે હવન કરવું હોય, તે દિવસ સુધી
ગણુતાં, તિથિની જે સંખ્યા આવે, તેમાં એક ઉમેરી, તેમાં દિવસના વારની
સંખ્યા ઉમેરવી, જે સંખ્યા થાય, તેને ૪ થી ભાગતાં ૦-૩ શેષ રહે તો પૃ-
થ્વીમાં અગ્નિનો વાસ ગણવો, અને ૧-૨ શેષ રહે તો અનુક્રમે સ્વર્ગ અને
પાતાલમાં ગણવો, તેમાં પૃથ્વીમાં રહેલો વાસ સુખ આપે છે. સ્વર્ગમાં રહેલો
વાસ મરણ કરે છે, અને પાતાલમાં રહેલો વાસ ધનનો નાશ કરે છે, માટે
પૃથ્વીમાં વાસ હોય ત્યારે હોમનો પ્રારંભ કરવો. (૯૫)

(અગ્નિવાસનું કલિપત ઉ૦.)

વેશાખ વદી ૭ ને ગુરવાર છે, તો સુદી એકમથી તે દિવસ સુધી ગણુતાં,
સંખ્યા ૨૨ થઇ. તેમાં એક ઉમેરવાથી, ૨૩ થયા, તેમાં વારની સંખ્યા ૫
જોડવાથી ૨૮ થયા, તેને ચારથી ભાગ લેતાં, ૦-૪ શેષ રહ્યું, તેથી અગ્નિનો વાસ
પૃથ્વીમાં થયો, એટલે તે દિવસે હોમ થઇ શકે, પરંતુ ૮ ને શુક્રવારે હોમ
કરવો હોય તો થઈ શકે નહિ, કારણ ઉપર મુજબ ગણુતાં, શેષ ૨ રહે છે, તેથી
વન્દિવાસ પાતાલમાં હોવાથી અર્થનો નાશ કરે છે.

(વન્દિવાસ અને હોમાહુતિ નહિ જોવાતાં કામો.)

ચાલવોધઃ—દુર્ગા હોમવિધૌ વિવાહ યજને પુત્રોત્સવે નિત્યશઃ

પાણિગ્રાહવિધૌ ચ વાસ્તુયજને વિષ્ણુપ્રતિષ્ઠાવિધૌ ।

મૌંજીવંધનવૈશ્વદેવકરણે જાપ્યે પ્રવેશે મૃદે

હોમ સ્ત્રવ વિધીયતે ન દોષજનકં ચક્રં ચ વૈશ્વાનરં (૧૬)

અર્થ—દેવીસંજંધી કાર્યના હોમમાં, વિવાહ, પુત્રોત્સવ, વાસ્તુ, વિષ્ણુની
પ્રતિષ્ઠા, જનોષ્ઠ, વૈશ્વદેવ, જપસંજંધી હોમ, અને ગૃહપ્રવેશ, એટલા કાર્યોમાં
હોમેશાં હોમ થઇ શકે છે, જેથી વન્દિવાસ ન હોય તો પણ દોષ સમજવો
નહિ. (૯૬)

વિવાહયાગ વ્રતવંધદીક્ષા સીમંત ચઢી ગૃહવાસ્તુશાંતૌઃ ।

આદિત્યસૌરી કુજરાહુકેતવો ન દોષદા યજ્ઞવિધાયિનાં સ્વલુ (૯૭)

અર્થ—વિવાહ, જનોઈ, સીમંત, દેવીસંબંધી કાર્ય, વાસ્તુશાંતિ, એટલા કાર્યોમાં પાપગ્રહના મુખમાં આહુતિ હોય, તો પણ હોમકાર્ય કરી શકાય છે. (૯૭)

(તથા પ્રકારનો પ્રવેશ.)

મુ ૦ મ ૦—અર્પવસંજ્ઞાઃ પ્રથમઃ પ્રવેશો યાત્રાવસાને સ તુ પૂર્વસંજ્ઞાઃ ।

દ્વંદ્વાભયસ્ત્વગ્નિભયાદિ જાતઃ પ્રવેશ એવંત્રિવિધઃ પ્રદિષ્ટઃ (૯૮)

અર્થ—નવીન ધરમાં પ્રવેશ કરવો તે અર્પવ, યાત્રાથી આવીને પ્રવેશ કરવો, તેને સર્પવ, અને અગ્નિ વિગેરેથી બળી જવાથી ફરીથી નવીન બનાવેલું હોય, તેવા ધરમાં પ્રવેશ કરવાને પૂર્વાર્પવ, એ પ્રમાણે તથા પ્રકારનો પ્રવેશ છે. (૯૮)

(કલશચક્ર.)

રવિમાતૃ સપ્ત નેષ્ઠાનિ શુમાન્યેકાદશાષ્ટમાતૃ ।

દશ શોષાણ્યનિષ્ઠાનિ સામિજિદૃપવાસ્તુનિ (૯૯)

અર્થ—વાસ્તુમાં સૂર્યના નક્ષત્રથી ૭ નક્ષત્રો નેષ્ઠ, ૧૧ શ્રેષ્ઠ, અને ત્યાર પછી અભિજીત સાથે ૧૦ નક્ષત્રો નેષ્ઠ બાણુવાં. (૯૯)

મુ ૦ ચિં ૦—વરુણે ભૂરવિમાત્રપ્રવેશસમયે કુંભેઽગ્નિદાહઃ કૃતાઃ

પ્રાચ્યા મુદ્ગસર્ન કૃતા યમગતા લાભઃ કૃતાઃ પશ્ચિમે ।

શ્રીવેદાઃ કલિરુત્તરે યુગમિના મર્મે વિનાશો ગુદે

રામાઃ સ્થૈર્યમતઃ સ્થિરત્વમનલાઃ કંઠે ભવેત્સર્વદા (૧૦૦)

અર્થ—કલશચક્રમાં સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી, દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને પ્રથમનું એક નક્ષત્ર મુખમાં, તે પછીનાં ૪ નક્ષત્રો પૂર્વદિશામાં, ૪ દક્ષિણમાં, ૪ પશ્ચિમમાં, ૪ ઉત્તરમાં, ૪ મધ્યમાં, ૩ નીચેના ભાગમાં, અને ૩ કંઠમાં, એ

પ્રમાણ અનુક્રમે નક્ષત્રો મુકવાં, તેનું ફલ અનુક્રમે અગ્નિદાહ, શુન્યતા, લાભ, હાનિ, કલેશ, વિનાશ, સ્થિરતા, અને સ્થિરતા, જાણવું. (૧૦૦)

(નહી પ્રવેશ કરવાનાં નક્ષત્ર.)

જ્યોતિર્વિંશતિ—ઉગ્રે નૃપોત્તારસુપૈતિ તીક્ષ્ણે રાત્રઃ કુમારઃ કિલ રાજપત્ની
મિથ્રેકચિત્ કૃત્તિકયાઽગ્નિદાહઃ સમસ્તભેદો રજસન્નિવેશાત્ (૧૦૧)

અર્થ—હિસસંસક નક્ષત્રોમાં પ્રવેશ કરીને બધા ગ્રહો, અને વાસ્તુનું
પૂજન કર્યું હોય તો પણ રાજ્ય મૃત્યુને પ્રાપ્ત થાય છે, તીક્ષ્ણસંસક નક્ષત્રોમાં
રાજકુમારનું, અને મિત્રસંસક નક્ષત્રોમાં રાજપત્ની નાશ પામે છે, કદાચ કૃત્તિ-
કામાં અગ્નિદાહ થાય છે. (૧૦૧)

(ઉત્પાત થયે પ્રવેશ નહી કરવા બાબત.)

નોલ્કાનિપાતાઽવનિકંપવાસરે કાલે નિવેશોઽવ વરો ન દુર્દિને ।
યાનોદિતાઃ સચ્છકુનાવિલોમગા યચ્છંતિશં ધામાનિવેશકારિણઃ ૧૦૨

અર્થ—ઉલ્કાપાત,^૨ ભૂકંપ, વજ્રપાત, અને અકાસ વૃષ્ટિ થવાથી અંધકાર
થયો હોય, તો ઘરમાં પ્રવેશ કરવો નહિ, પ્રયાણમાં કહેલા સારા શુકન થયા
હોય તો પ્રવેશ કરવો. (૧૦૨)

૧—પ્રવેશ માટે કલશચક્ર પૃ. ૧૧૨ ક-નાં ૩૮ માં છે, તે કલશચક્રના
મુહૂર્તમાં માર્તંડ અને ચિતામણિકરનો એકજ મત છે, એટલે કલશચક્રમાં કંઈ
પણ શંકા નેતું નથી, પરંતુ આ ગ્રંથના આજ પ્રકરણના શ્લોક ૬ માં વૃષભ-
ચક્રમાં જે નક્ષત્રો બતાવ્યાં છે, તે નક્ષત્રો માટે કહ્યું છે કે, (નિવાન્યર્કયુતાદિ
ગેહકરણે માનિ પ્રવેશોઽપિ ચ)—એટલે ગૃહારંભના વૃષભચક્રમાં જે નિંદ્ર
નક્ષત્રો ત્યાગ કરવાને કહ્યાં છે, તે નક્ષત્રો પ્રવેશમાં પણ ત્યાગ કરવાં, એમ
જણાવ્યું છે, પરંતુ બીજા ધણા ગ્રંથોમાં તેમ જણાવવામાં આવ્યું નથી, છતાં
વૃષભ અને કલશચક્ર બેઉ રીત પ્રવેશમાં જોવામાં આવે તો સૂર્યના મહા નક્ષત્ર
૮ થી ૧૩ અને ૨૨ નું એમ ૭ નક્ષત્રોજ દરેક મંહિને પ્રવેશના કામમાં આવી
શકે, અને એ પ્રમાણે બીજા બાબતો જોતાં પ્રવેશ મુહૂર્ત કવચિતજ આવી શકે
એમ છે, અને માર્તંડશિવાય બીજા ગ્રંથોમાં એ બબત દર્શાવી નથી, જેથી
પ્રવેશ વખતે ફક્ત કલશચક્ર જોઈનેજ મુહૂર્ત આપવું.

૨—આકાશમાંથી પડતા અગ્નિના તણુખાને ઉલ્કાપાત કહે છે.

કાલે નિકાયાનુગમે નિવેશિનો કાલે નિકાયાનુગતિ સ્ત્વરં ભવેત્ ।
પાશેડપશોમે દિ સરાજમંડલે સ્વમંડલે મંડલતા મુપૈતિ ના (૧૦૩)

અર્થ—ધરના પાછલા ભાગમાં, કાલ હોય તો પ્રવેશ કરનારનું જલદી મરણ થાય છે, અને પાસ નક્ષત્ર પાછલા ભાગમાં હોય તો દબ્ય અને સુખ વિનાનો થાય છે, સરાજમંડલમાં ધરના પાછલા ભાગમાં હોય તો તે પુરુષ મંડલનો સ્વામી થાય છે. (૧૦૩)

(કુલ મુકવાનું મુ.)

મધામૃગેનેજ્યકુશર્ધીરભાદિતેયમૈત્રેષુ ચ વાસવદ્વયે ।
કવીજ્યસોમેષ્વદકુંભ્યધિક્રિયા મદ્રાહ્યરિક્તા ન્યતિપૌ જલોદયે ૧૦૪

અર્થ—ભદ્રાને રિક્તા શિવાયની તિથિઓ, સોમ, શુક્ર, ને શુક્ર એ વારો, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મધા, હસ્તા, અનુરાધા, પૂ-વા, ધનિષ્ઠા, શંતભિષા, અને કુંભસંસક નક્ષત્રો, જલમર રાશિના લગ્નમાં, કુંભનું સ્થાપન કરવું શુભ છે. (૧૦૪)

લગ્ને ચોપચયસ્થિરે રવિમુલૈઃ પ્રારંભવત્સંસ્થિતૈઃ
સૂર્યે વામગતે સ્વદિગ્વદનમૈવેશ્મ પ્રવેશઃ શુભઃ ।

રંધ્રેષુ દ્વિમવેશ્ય આસુતગતઃ સૂર્યોપદાસ્યાત્તદા
પૂર્વાધા નનમાલયં પ્રવિશતાં સ્યાદ્વામગોઽસૌ ક્રમાત્ ॥ ૨૧ ॥

અન્વય—જન્મરાશિ જન્મલગ્નામ્યામ્ ઉપચયસ્થિરે લગ્ને પ્રારં-
ભવત્ સંસ્થિતૈઃ રવિમુલૈઃ સૂર્યે વામ ગતે સ્વદિગ્વદનમૈઃ વેશ્મપ્રવેશઃ
શુભઃ રંધ્રેષુ દ્વિમવેશ્યઃ આસુતગતઃ યદા સૂર્યઃ સ્યાત્ તદા પૂર્વાધા-
નનમ્ આલયમ્ પ્રવિશતામ્ અસૌ ક્રમાત્ વામગઃ (સ્યાત્ ॥ ૨૧ ॥

આન્વયાર્થ—(જન્મરાશિ જન્મલગ્નામ્યામ્) જન્મરાશિ ને જન્મલગ્નથી
ઉપચયસ્થિરે ઉપચય સ્થાનમાં રહેલા સ્થિર, લગ્ને લગ્નમાં, પ્રારંભવત્ પ્રારં-
ભની માફક, સંસ્થિતૈઃ રહેલા, રવિમુલૈઃ સૂર્યાદિ ગ્રહોથી, સૂર્યે સૂર્ય, વામગતે
વામ હોય ત્યારે, સ્વદિગ્વદનનમૈઃ પોતાની દિશા તરફ મુખવાળા નક્ષત્રોવડે,
વેશ્મપ્રવેશઃ ધરમાં પ્રવેશ, શુભઃ શુભ છે, રંધ્ર ૮, રૂપ ૫, દ્વિઃ ૨ મવેશ્યઃ
૧૧ થી, આસુતગતઃ પાંચ રાશિમાં રહેલા, યદા ત્યારે, સૂર્યઃ સૂર્ય, સ્યાત્

હોય, તદ્વા ત્યારે, પૂર્વાધાનનમ્ પુર્વાદીકમુખવાદા, આલયમ્ ધરપ્રત્યે, પ્રવિશ-
તામ્ પ્રવેશ કરનારાઓને, અસૌ આ સૂર્ય, ક્રમાત્ કમથી, વામગઃ (સ્યાત્)
વામ હોય. ॥ ૨૧ ॥

(લગ્નશુદ્ધિ.)

૨૧ ભાવાર્થ—જન્મલગ્ન ને જન્મરાશિથી આવતી ઉપચય
સ્થાનની રાશિવાળું સ્થિર લગ્ન, ધરપ્રવેશમાં શુભ જાણવું, અને
સૂર્યાદિ ગ્રહો, ધરના પ્રારંભની લગ્નશુદ્ધિમાં જે પ્રમાણે કહ્યા છે, તે
પ્રમાણે રહ્યા હોય ત્યારે ધરપ્રવેશ શુભ જાણવો, તેમજ જે દિશામાં
ધરનું મુખ હોય, એ દિશામાં સપ્તશલાઠાયક પ્રમાણે કહેલાં જે
દિશાનાં જે નક્ષત્રો હોય, તે નક્ષત્રોમાં તે દિશામાં પ્રવેશ કરવો.

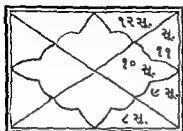
(વામસૂર્ય જાળવ. ૧)

પ્રવેશલગ્ન શુદ્ધિમાં, આઠમા સ્થાનથી બારમા સ્થાન સૂધીમાં
સૂર્ય હોય તો પૂર્વમુખ ધરમાં, પાંચમાથી નવમા સ્થાન સૂધીમાં હોય
તો દક્ષિણમુખ ધરમાં, બીજાથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધીમાં હોય તો પશ્ચિ-
મમુખ ધરમાં, અને અગીઆરમાથી ત્રીજા સ્થાન સૂધીમાં સૂર્ય હોય
તો ઉત્તરમુખ ધરમાં પ્રવેશ કરનારને વામસૂર્ય થયો એમ જાણવું,
અને તે વામાર્ક કહેવાય છે.

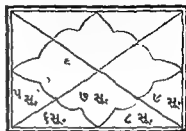
૨—પુર્વાભિમુખ એટલે ધરથી બહાર નીકલતાં જનારનું મુખ પૂર્વદિશા
તરફ હોય, અને પેસતાં પશ્ચિમ દિશા તરફ મુખ થતું હોય એવા ધરને પુર્વા-
ભિમુખ કહે છે એજ પ્રમાણે ચારે દિશાઓ માટે સમજવું કે ધરમાંથી નીકલતાં
જે દિશા સામી દેખાય તે દિશાવાળું દ્વાર જાણવું.

પૂર્વના ધરમાં પ્રવેશ કરતાં, આઠમા સ્થાનથી બારમા સ્થાન સુધીમાં
સૂર્ય હોય ત્યારે પૂર્વમુખ ધરમાં પ્રવેશ કરતાં વામસૂર્ય કહેવાય. અને તે હરહ-
મ્બેશ પૂર્વમુખ ધરમાં પ્રવેશ કરનારને સૂર્યોદયથી સંધ્યાકાલ સુધીમાં પ્રવેશ
કરવાનું મુહૂર્ત આવી શકે. અર્થાત રાત્રે આવેજ નહિ, ને દક્ષિણ મુખધરમાં
પ્રવેશ કરતાં તે વખતની લગ્નશુદ્ધિમાં પાંચમા સ્થાનથી નવમા સ્થાન સુધી
સૂર્ય હોય તો વામાર્ક ચાય છે. તો દક્ષિણમુખ ધરના પ્રવેશમાં પાંચમાથી
નવમા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય આવે એવા વખત બપોરના આશરે ૨ વાગ્યાથી
રાત્રિના ૧૦ વાગ્યા સુધીમાં દક્ષિણમુખ ધરમાં પ્રવેશ કરનારને રાત્રિના પહેલા
ભાગમાં અને દિવસના પછીના ભાગમાં મલે, એટલે પાછલી રાત અને સૂર્યો-

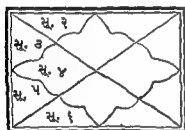
પૂર્વાભિમુખ દિશામાં પ્રવેશ કરનારને
વામસૂર્ય.

દક્ષિણાભિમુખ પ્રવેશ કરનારને
વામસૂર્ય.

પશ્ચિમાભિમુખ પ્રવેશ કરનારને
વામસૂર્ય.

ઉત્તરાભિમુખ પ્રવેશ કરનારને
વામસૂર્ય.

હવેથી બપોર સુધીમાં મહેળ નહિ, તેમજ પશ્ચિમાભિમુખ ધરના મુહુર્તમાં બીજાથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય ત્યારે વામાર્ક થાય. અને તેવો સૂર્ય લેખને પ્રવેશ કરે તો, તેને હ્રમેશાં રાત્રિજ હોવી જોઈએ. પણ તે બેથી છઠ્ઠા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય ત્યારે રાત્રિજ હોય છે, માટે તે પશ્ચિમાભિમુખ ધરમાં પ્રવેશ કરનારને દિવસે મુહુર્ત આવેજ નહિ, અને ઉત્તર ધરને માટે અગીયારમા સ્થાનથી ત્રીજા સ્થાન સુધીમાં સૂર્ય હોય ત્યારે વામાર્ક થાય. તો તે ધરવાળાને સૂર્યોદયથી આશરે ૧૦૧ વાગ્યાસુધીમાં અને રાત્રે ૧૧ વાગ્યાથી આશરે સવાર સુધીમાં પ્રવેશ કરવો, માટે ધરના પ્રવેશ વખતે રાત્રિએ પ્રવેશ કરવાને કંઈ પણ દરકત જેવું જાણવું નહિ, અને તેથીજ અન્યકારે સ્લોક ૨૦ માંમાં “કૃત્યં વેસ્મમવં દિવૈવ વિહિતં રાત્રૌ પ્રવેશઃ ક્વચિત્” એમ સ્પષ્ટ કહેલું છે, માટે જો વામસૂર્ય લેખ ધરમાં પ્રવેશ કરે તો પશ્ચિમાભિમુખ ધરવાળાને હ્રમેશાં રાત્રિ સિવાય મુહુર્ત આવતુંજ નથી, તો સત્રે પ્રવેશ કરવાને કંઈ પણ દરકત સમજવી નહિ.

(સપ્તમ પ્રવેશમાં લગ્નશુદ્ધિ.)

મુ.ચિ.—સૌમ્યાયને જ્યેષ્ઠપોડત્યમાધવે યાત્રાનિવૃત્તૌ નૃપતે નૈવે ગૃહે ।
સ્પાદેશનં દ્વાસ્થમૃદુધ્રુવોદુભિર્જન્મર્ણલગ્નોપચયોદયે સ્થિરે (૧૦૫)

અર્થ—રાગએ યાત્રાથી નિવૃત્ત થઈને નવા મકાનમાં ઉતરાવણના સૂર્ય હોય, માધ, કાગણ, વૈશાખ, અને ત્યેષ્ઠ માસ હોય, જે દિશાએ મકાનનો દરવાજો હોય, તે દિશાના નક્ષત્રોમાંથી, જે કૃત્તિકા આદિ સાત સાત નક્ષત્રો કહ્યા છે, તેમાં અથવા રોહિણી, મૃગશીર્ષ, ઉ-દા, ચિત્રા, અનુરાધા, ઉ-યા, ઉ-મા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં પોતાની જન્મરશિથી કે જન્મલગ્નથી પ્રવેશ કરવાનું લગ્ન ઉપચય (૩-૬-૧૦-૧૧) રાશિનું હોય, ત્યારે તથા સ્થિર લગ્નમાં પ્રવેશ કરવો. (૧૦૫)

(ભૂ, દગ્ધાદિક) (બૃહપ્રવેશમાં વિશેષ.)

જીર્ણે ગૃહેઽન્યાદિભયાન્નવેઽપિ માર્ગોર્જયો શ્રાવણિકેઽપિ સત્સ્યાત્ ।
વેશોઽનુપેઽપાનિલવાસવેષુ નાવશ્યમસ્તાદિ વિચારણાઽ અ ॥૧૦૬॥

અર્થ—બહુ ભૂ ધવેલા, અથવા અગ્નિ વિગેરે ભયથી, નવીન ખતેલા કાર્તિક, માગશીર, અને શ્રાવણ માસમાં પુષ્ય, સ્વાતી, ધનિષ્ઠા, ને શતભિષા, નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરવો, તેમાં ગુરુ કે શુક્રના અંસ્ત વિગેરેનો વિચાર કરવો નહિ ૧૦૬

(વારતુનક્ષત્ર, લગ્નશુદ્ધિ, અને તિથિવારશુદ્ધિ.)

મૃદુધ્રુવશિખરેષુ મૂલમે વાસ્ત્વર્ચનં ભૂતચર્ચિ ચ કારયેત્ ।
ત્રિકોણકેન્દ્રાયધનત્રિગૈઃ શુભે લગ્ને ત્રિપદાયગતૈશ્ચ પાપકૈઃ (૧૦૭)
શુદ્ધાંયુરંધ્રે વિજનુર્મમૃત્યૌ વ્યકારરિક્તાચરદર્શ ચૈત્રે ।
અગ્રેઽનુપૂર્ણે કલશં દ્વિજાંશ્ચ કૃત્વા વિશેદેઽમ્ભકૂટશુદ્ધમ્ (૧૦૮)

અર્થ—અગ્રિવની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉ-દા, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, ઉ-યા, અભિજીત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-મા, ને રેવતી એ નક્ષત્રોમાં ૧,૨,૩,૪,૫,૭,૮,૧૦,૧૧ એ સ્થાનોમાં શુભ ગ્રહ હોય, અને ૩,૬,૧૧, એ સ્થાનોમાં પાપગ્રહ હોય. એવા લગ્નમાં વારતુ-પુરુષની પૂજા, તથા ભૂતચર્ચન કરવું, ગોરે કે આદમે કેષ્ઠ ગ્રહ ન હોય. પ્રવે કરનારનું જન્મલગ્ન, તથા જન્મરશિ પ્રવેશ કરવાના લગ્નથી આઠમે ન હોય, રવિ કે મંગલ એ વાર, ૪,૮,૧૪,૩૦ તિથિ, ચરલગ્ન અને ચૈત્રમાસ ન

હોય, એવા મુદુર્તમાં નક્ષત્રશુદ્ધિ હોય તો જલથી ભરેલો કલશ સમ પંડિતજનોને આગલ કરીને મકાનમાં પ્રવેશ કરવો. (૧૦૬-૧૦૭)

પૂર્ણે તિથી પ્રાગ્વદને મૃદે શ્રુભો નંદાદિકે ચામ્યજલોત્તરા ન ને

અર્થ—પૂર્વમુખવાલા મકાનમાં, ૫,૧૦,૧૫, દક્ષિણમુખવાલા મકાનમાં, ૧,૬,૧૧, પશ્ચિમમુખવાલા મકાનમાં, ૨,૭,૧૨ અને અને ઉત્તરમુખવાલા મકાનમાં, ૩,૮,૧૩ એ તિથિઓમાં પ્રવેશ કરવો શુભ છે.

(ઘરમાં દેવસ્થાપનનું મુ.)

જ્યોર્ધ્વિ—નથેષ્વરસ્થાપનમામરે દિનેજ્યો મંદિરે દૃષ્ટસિતાર્યમંડલે ।
ઉત્સૃષ્ટવિશ્વર્ષમધાર્ય ઘાસરે સપાચરે દ્રાજવલે દલે સિતે (૧૦૮)

અર્થ—ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં, ગુરુ, શુક્રના ઉદયમાં, શુક્રસપ્તમાં, ગુરુ શિવાયના વારામાં, ઉન્ના, ને મધ્યા, શિવાયના નક્ષત્રોમાં, અને ચંદ્રમલ હોય ત્યારે નવા ધરમાં દેવનું સ્થાપન કરવું શુભ છે. (૧૦૮)

(દરેક દેવોની પ્રતિષ્ઠાનું મુ.)

અથાતઃ સંપ્રવક્ષ્યામિ પ્રતિષ્ઠાકાલમુત્તમમ્ ।

ચૈત્રે વા ફાલગુને વાપિ જ્યેષ્ઠે વા માઘવે તથા (૧૦૯)

માઘે વા સર્વદેવાનાં પ્રતિષ્ઠા શુભદા ભવેત ।

પ્રાપ્ય પર્ણ શુભં શુભલ મર્તીતે દક્ષિણાયને (૧૧૦)

અર્થ—હવે આ શ્લોકોથી દેવપ્રતિષ્ઠા કરવાનો ઉત્તમ સમય કહેવાય છે. માઘ, ફાલગુ, ચૈત્ર, વૈશાખ, જ્યેષ્ઠ, એ માસો શુક્રસપ્ત, અને ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં દરેક દેવોની પ્રતિષ્ઠા કરતા શુભ છે. (૧૦૯-૧૧૦)

સોમો વૃદ્ધસ્પતિર્ઐવ શુક્રઐવ તથા બુધઃ ।

एते वाराः शुभाः प्रोक्ताः प्रतिष्ठायज्ञकर्मणि (१११)

૧—નાનું ધર બનાવ્યા પછી તે ધરમાં કોઈ પણ દેવની સ્થાપના વિગેરે કરવા માટે જ્યોર્ધ્વિ-ગૃહપ્રવેશ પ્રકરણમાં શ્લોક ૨૯ થી ૪૭ મુધીના શ્લોકોમાં અનુક્રમે કૃત્તિકા, મકર, અશ્લા, દેવી, મજ્જ, વિશ્લુ, રાગ, કૃત્તિકા, સૂર્ય, રકંદ, મૃગશિર, હનુમાન, કર્કશ, લોકપાત્ર, અને પિતૃગણ વિગેરેની પ્રતિષ્ઠાની તિથિ, વાર, નક્ષત્ર, અને લક્ષ્ય જુદેજુદાં બતાવેલાં છે. તેઓને જાણ દોષ તેઓએ તે ગ્રંથમાં ને

અર્થ—પ્રતિષ્ઠામાં સોમ, બુધ, શુક્ર, એ દિવસો લેવાને શુભ કહેલું છે. (૧૧૧)

આપાદે દ્વે તથા મૂલ મુત્તરાદ્યમેવ ચ ।

જ્યેષ્ઠાશ્રવણ રોહિણ્યઃ પૂર્વાષાદ્રપદસ્તથા (૧૧૨)

હસ્તાશ્વિની રેવતી ચ પુણ્યો મૃગશિરસ્તથા ।

અનુરાધા તથા સ્વાતી પ્રતિષ્ઠાસુ પ્રશસ્યતે (૧૧૩)

અર્થ—અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુબ્ધ, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂ-પા, ઉ-પા, શ્રવણ, પૂ-ભા, ઉ-ભા, અને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં દેવપ્રતિષ્ઠા કરવી શુભ છે. (૧૧૨-૧૧૩)

(શિવની પ્રતિષ્ઠામાં વિશેષતા.)

ઉત્તરાશાઘતે भानौ लिंगस्थापनमुत्तमम् ।

દક્ષિણે ત્વમને પૂજ્યં દ્વિવર્ષાદ્દ્વિ મયાવહમ્ (૧૧૪)

અર્થ—ઉત્તરાશલ્યના સૂર્યમાં શંકરની પ્રતિષ્ઠા કરવી, અને દક્ષિણાયમાં કરે તો બે વર્ષમાં ભય ઉત્પન્ન થાય છે. (૧૧૪)

માધ્યાહ્ન્યાલ્ગુનવૈશાખ જ્યેષ્ઠાપાદેષુ પંચસુ ।

શ્રાવણે ચ નમસ્યે ચ લિંગસ્થાપનમુત્તમમ્ (૧૧૫)

અર્થ—શંકરની પ્રતિષ્ઠામાં માધ, ફાગળ, વૈશાખ, જ્યેષ્ઠ, અષાઢ, શ્રાવણ, અને ભાદરવો, એ માસો લેવા શુભ છે. (૧૧૫)

(વિષ્ણુ પ્રતિષ્ઠા માટે)

માર્ગશીર્ષક માઘૌ દ્વૌ નિંદિતૌ બ્રહ્મણા પુરા ।

માસેષુ ફાલ્ગુનઃ શ્રેષ્ઠથૈત્રો વૈશાખ એવ ચ (૧૧૬)

અર્થ—માર્ગશીર્ષ, ને માધ, એ બે મહિનાઓ વિષ્ણુની પ્રતિષ્ઠામાં બ્રહ્માએ નિંદિત કહેલા છે, માટે ફાગળ, ત્રૈત્ર, વૈશાખ, એ મહિનાઓ શ્રેષ્ઠ કહેલા છે. (૧૧૬)

પૂર્વપક્ષે શુભે કાલે સ્થિરે ચોર્ધ્વમુક્ષેઽપિ મે ।

અનુકૂલે ચ લયે ચ હરિઃ સ્થાપ્યો નરૈ સ્તથા (૧૧૭)

અર્થ—શુકલપક્ષ, શુભ સમય, સ્થિર, અને વિધ્વંસુષ્ણ, નક્ષત્રો, અને શુભ લગ્ન હોય ત્યારે, વિધ્વંસુષ્ણની પ્રતિષ્ઠા કરવી. (૧૧૭)

(દેવીની પ્રતિષ્ઠા.)

ગુરૌ મેપગતે શુક્રે દેવીં ચાય પ્રતિષ્ઠિપેત્ ।

इदं स भवेद्धन्यो मृतो गच्छेत् परं पदम् (११८)

તસ્માન્મેપગતે શુક્રે ઉત્તમા નવમી સ્મૃતા ।

तथा माघाश्विनौ मासौ उत्तमौ परिकीर्तितौ (११९)

અર્થ—મેપસશિનો શુર, કે શુક્ર હોય ત્યારે દેવીની પ્રતિષ્ઠા કરવી, એ પ્રમાણે પ્રતિષ્ઠા કરવાથી આ લોકમાં ધનધાન્ય મેળવી મરણ પામ્યા પછી મોક્ષ-પદ મેળવે છે, માટે મેપના શુક્રમાં, નવમી તિથિમાં, અને માઘ, તથા આસો, આસમાં દેવીની પ્રતિષ્ઠા કરવી શુભ છે. (૧૧૮-૧૧૯)

(દરેક દેવોનાં જુદેજુદાં નક્ષત્રો.)

विष्णोः पूर्वोदितेभेऽनुराधा चित्रा द्वयोः सिते ।

रोहिणीश्रवण ज्येष्ठा पुष्ये चाभिजितीरितम् (१२०)

વિધિવાસવયોઃ સમ્યક્ પ્રતિષ્ઠાપનમાર્યકૈઃ ।

भानो हस्तेऽनुराधायां कुबेरस्कंदयो रवि (१२१)

મૂલે દુર્ગાદિકાનાં ચ શ્રવણે સુગતસ્ય હિ ।

रेवत्यां धर्महेरं व फणि मयमरहसाम् (१२२)

યજ્ઞભૂતાસુરાણાં ચ વાગ્દેવ્યાઃ સ્થાપનં સ્મૃતમ્ ।

व्यासागस्त्यग्रहाणां च वाल्मीकेः पुष्यभे तथा (१२३)

યત્ર સપ્તર્પયો યાંતિ ધિષ્ણયે તેર્પાં તુ તત્ર ચ ।

सर्वेर्पा मेव रोहिण्या मुत्तरात्रितये तथा (१२४)

પનિષ્ઠાયાં દિગ્ગીશાનાં પ્રતિષ્ઠાપન મૌરિતમ્ ॥

અર્થ—વિધ્વંસુષ્ણની પ્રતિષ્ઠાનાં નક્ષત્રો પહેલાં લખેલાં છે, અહીંને ઈંદ્રના સ્થાપનમાં રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, મિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, અશ્વિન અને શ્રવણ, એ નક્ષત્રો શુભ છે, સૂર્યના સ્થાપનમાં હસ્ત, કુબેર ને કાર્તિકસ્વામીની

પ્રતિષ્ઠામાં અનુરાધા, દુર્ગા, ભૈરવ, વીગેરે ભવં કર દેવોની પ્રતિષ્ઠામાં, મૂલ જોન દેવની પ્રતિષ્ઠામાં, શ્રવણ, ધર્મરાજ, ગણેશ, શેષનારાયણ, શંકરના ગણ, રાક્ષસ, યમનારાયણ, ભૂત, દેવ, અને સરસ્વતીની પ્રતિષ્ઠામાં રેવતી, વ્યાસ, વાલ્મીકિ, અગસ્ત્ય, અને મૂર્ધાદિ ગ્રંથોની પ્રતિષ્ઠામાં, પુણ્ય, સપ્તર્ષિઓની પ્રતિષ્ઠામાં, સપ્તર્ષિઓ, જે નક્ષત્ર ઉપર હોય તે નક્ષત્ર, બધા દેવોને માટે, રાહિણી ને ત્રણ ઉત્તરા, ઈશ્વાદિ દિક્ષાઓની પ્રતિષ્ઠામાં, ધનિષ્ઠા નક્ષત્ર, એ પ્રમાણે તે તે દેવોનાં, તે તે નક્ષત્રો જાણવાં. (૧૨૦-૧૨૧-૧૨૨-૧૨૩-૧૨૪)

॥ અથ વાસ્તુપ્રકરણાન્તર્ગત-પ્રાકારપ્રકરણમ્ ॥

દુર્ગે વિના નૈષ હિ નિર્ભયં પુરં પુરે સ્વરાશિસ્થલગં મૃદં વરં ।

ક્રમાદદં શાલ પુરૌકસા મતો વક્ષ્યામિ તાવત્ ઘટનાભિ નિર્ણયં ૧૨૫

અર્થ—કિલ્લા શિવાય નગરનું, રક્ષણ થઈ શકતું નથી, નગરમાં પોતાની રાશિને યોગ્ય એવા સ્થાનમાં કરેલું ઘર એક છે. હવે ક્રમથી કિલ્લાવાળા નગરની અંદર ધરોની રચનાનો નિર્ણય કરું છું. (૧૨૫)

ન વાહનાશાયનવર્તિનીને શાલો વિધેયોઽન્નમિરિષ્ટકાભિઃ ।

ફૈવ માર્ગેત્વિષ્કોર્જયો વૅ મૃત્સ્નામયોઽન્યોઽનુ ચ સર્વકાલે (૧૨૬)

અર્થ—ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં, કાર્તિક, માર્ગશીર્ષ, આસો, એ માર્ગોમાં, પ્રવેશીને ઈંદ્રો અને માટીનો કિલ્લો બનાવવો શુભ છે, અને લાકડા વિગેરેનો કાઠ બનાવવામાં દરેક દિવસો સારા છે. (૧૨૬)

ન દ્વિઃસ્વભાવે તરણૌ પ્રતિષ્ઠામિતેઽગિરસ્યાસ્ફુજિતીંદુર્વિધે ।

દૌર્ગ્યં સમાર્મભળમાહુરાર્યા દુષ્ટૈઃ પાકેશકૃજાંશુસૌમૈઃ (૧૨૭)

અર્થ—મિથુન, કન્યા, ધનુ, ને મીનનો સૂર્ય હોય, ચંદ્ર, ગુરુ, ને શુક્ર, અસ્તના હોય, અને તે સમયે રાજાને આલતી મહાદેવોનો અધિપતિ, સૂર્ય, ચંદ્ર ને મંગલ, એ અશુભ દેવ આપવાવાલાં હોય તો વિદ્વાનોએ કિલ્લો બનાવવાનું મુહુર્ત આપવું નહિ. (૧૨૭)

માર્ગોત્તરયઃ શક્રોદિશિત્રયેઽતિમાયાભ્યાં પરસ્યામતુશુક્રતોઽસ્ત્યદિક્ક ।

નમસ્થતઃ શાલવિધાનકા દરો રથ્યાભિવક્રે ન વિધુંતુદે ભવેત્ ૧૨૮

અર્થ—માર્ગશીર્ષથી ત્રણ માસોમાં, પુર્વદિશામાં, ફાગણથી ત્રણ માસોમાં, દક્ષિણમાં, ત્રીણથી ત્રણ માસોમાં, પશ્ચિમમાં, અને ભાદરવાથી ત્રણ માસોમાં, ઉત્તર દિશામાં, સહુ રહે છે, માટે જે દિશામાં સહુ હોય, અને એ દિશા શેરીના સામે આવતી હોય તો કિલ્લો કરવાનો આરંભ કરવો નહિ. (૧૨૮)

મદ્રાત્વમદ્રાડતિભયાયરિક્તા દર્શઃ સમારંભિતદુર્ગકાલે ।

સૌમ્યારવારૌ પિઢલાઢલાઘા કુયોગતાડસદ્ધતશાલતારા (૧૨૯)

અર્થ—કિલ્લો બનાવવાના મુહૂર્તમાં ૨,૪,૭,૯,૧૨,૧૪,૩૦, એ તિથિઓ, મંગલ, અને બુધવાર, વિષ્ટિ, અડસ, અને વિડસ વિગેરે કુયોગો, અને પાપગ્રહથી ભોગવાએલું ભોગવવાનું, અને વેધ પામેલું નક્ષત્ર, એટલી બાબતો ત્યાગ કરવી. (૧૨૯)

ઐમેશમેશેન મૃદુધ્રુવેજ્ય માખંજનાંમો ચમવાસવેપુ ।

નૃમોદયે પાપરિપૌ સુકેંદ્રે માકારકોપ ક્રમમાહુ રાયાઃ (૧૩૦)

અર્થ—આદ્રા, પુષ્ય, દરત, સ્વાતી, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, એ નક્ષત્રો મિથુન, કન્યા, વૃષા, ને ધન, હનમાં, પાપગ્રહ ૬ જે હોય, અને શુભ મહો કેન્દ્રમાં હોય તો કિલ્લાનો આરંભ કરવો શુભ છે. (૧૩૦)

અથ ત્રિરેત્વે યલયે ચતુર્મુજે કાર્શનવાદીગ્રાદિશો મપંજરં ।

કોળાંશ વેશં દિશિ નિર્ગમં યથા ન્યસેત્તથા દુર્ગવિધાનસિદ્ધયે (૧૩૧)

અર્થ—કિલ્લો કરવાના આરંભનું મુહૂર્ત જોવા માટે એક ચતુરસ્રચક્ર બનાવવું, તેની અંદર ત્રણ લીટીઓ આડી ને ઉભી દોરવી, એ પ્રમાણે થયેલા ચક્રમાં ઇશાન દ્રાણી આરંભીને કૃતિકાદિ નક્ષત્રો મુકવાં. (૧૩૧)

શાલોદિતં શાલનિવેશગં વરં મમુક્તમાઘૈ રહિતા ચહિઃ સ્વલાઃ ।

આરંભણે મંગલમંદમધ્યયુગદુર્ગસ્ય મંગાય વિચિંત્યમિત્યનુ (૧૩૨)

અર્થ—ઉપર બતાવેલા ચક્રમાં પ્રવેશ કરવાના માર્ગમાં રહેલાં નક્ષત્ર શુભ છે, અને નીરગમનનાં નક્ષત્ર અશુભ છે. કૃતિકા, ચૈત્રીણી, મૃગશીર્ષ, એ પ્રવેશમાં આરણ, પુનર્વસુ, પુષ્ય એ નીરગમનનાં નક્ષત્રાં. એટલે કૃતિકા, મધ્યા, અનુરાધા, ને ધનિષ્ઠાથી ત્રણ મહા નક્ષત્ર પ્રવેશનાં મહી જાર નક્ષત્ર પ્રવેશનાં નક્ષત્રાં કિલ્લાને આરંભ મંગલ ને યનિચારે કયો હોય તો તે દિશાનો નાશ નક્કી થાય છે. (૧૩૨)

(દુર્ગચક્ર.)

કે.	પૂ.	આ.	મ.
રો.	પુ.	પૂ.	સ્વા.
બ.	મૂ.	આ.	ઉ.
રે.	ઉ.		હ.
અ.	પૂ.	પૂ.	મ.
શ.	ઉ.	નયે.	અ.
ધ.	મ.	અ.	

(કિલ્લાના પ્રારંભમાં ખાતનું મુ.)

પરિભ્રમોઽસૌ સમયૈકયૈકઃ ફળીશ્વરસ્યાપિ રસાતલે સ્યાત્ ।
લાંગૂલગત્વા પરિવાપમાર્ગે રૌઢ્યા દિશોગો મુલ્લભઞ્ચયેઽશૌ (૧૩૩)

અર્થ—૧ વૃષભાદિ ત્રણ ત્રણ રાશિઓ ઉપર સર્પ આવે છે, ત્યારે અતુકમે ધરિાન ખુણાથી અવળી રીતે આર દિશાઓમાં પુરુષ તરફ વામમાર્ગે પૃથ્વીના તલને વિષે શોધનાગ ફરે છે, એટલે એક વર્ષે સંપૂર્ણ ભ્રમણ થઈ રહે છે. (૧૩૩)

યદા ફળૈશ્ચા મુદરં ચ વાટ્ય્યાં લૂનં તદા યાતુ હરિ ત્યહેઃ સ્યાત્ ।
પૃદાકુશ્ન્યાગ્રિકકુપ્ ચ સ્વાતં મદંતિ દર્વીકરશૂન્યકોણે (૧૩૪)

અર્થ—જ્યારે ધરિાન કોણમાં ફણા હોય છે, ત્યારે વાયવ્યમાં ઉદર, અને નૈઋત્યમાં પુરુષ હોય છે, જેથી સર્પવિનાના અગ્નિકોણમાં ખાત કરવાને શુભ કહે છે. (૧૩૪)

ક્ષેત્રે ભવેત્ ક્ષેત્રફલં ચતુર્થજે તત્કોટિદોરાહતિ રેવમાયતે ।
ઙ્યક્ષેત્રપિદોઃ કોટિહતે દલં ફલં દોઃ કોટિલંઘૈ વિષમે ચ કલ્પિતમ્

૧—કિલ્લાના પ્રારંભનું ખાત કરવા માટે વૃષભની ત્રણ સંક્રાંતિમાં ધરિાન કોણમાં સર્પનું મુખ રહે છે, જેથી અગ્નિખુણામાં સર્પવિનાની દિશા હોવાથી ખાત કરવું. સિંહથી ત્રણ સંક્રાંતિમાં, વાયવ્યમાં, મુખ હોવાથી ધરિાન ખુણામાં, વૃશ્ચિકથી ત્રણ સંક્રાંતિમાં, નૈઋત્યમાં મુખ હોવાથી વાયવ્યમાં, અને કુંભથી ત્રણ સંક્રાંતિમાં, અગ્નિકોણમાં મુખ હોવાથી, નૈઋત્યમાં ખાત કરવું.

અર્થ—વિસ્તારવાળા ક્ષેત્રમાં કોટિ અને જીજના ગુણાકારની જે સંખ્યા, તે ક્ષેત્રફલ થાય છે; ત્રિકોણ ક્ષેત્રમાં કોટિ અને જીજના ગુણાકારની સંખ્યાનું જે અર્ધ આવે તે ક્ષેત્રફલ જાણવું, અને સમાન નહિ એવા ત્રિકોણ ક્ષેત્રને વિષે જીજ-કોટિ-અને લંબવડે કરીને ક્ષેત્રફળની કલ્પના કરવી, એટલે ક્ષેત્રફલ જાણવું. (૧૩૫)

વિષ્કંભપાદે પરિણાહનિમેષ્ટે સદા ક્ષેત્રફલં ચ જ્ઞાપે ।

વૃત્તાદ્ધ્વજ્જ્યાદિહ વૃત્તમધ્યં વૃત્તત્રિમાગોજનિયતં ચદન્યત્ (૧૩૬)

અર્થ—ગોળાકાર ક્ષેત્રનું ક્ષેત્રફળ જાણવા માટે તે ગોળાનો જે પરિધ, અને વ્યાસનો જે અતુર્થાંશ, તે બેના ગુણાકારની જે સંખ્યા તે ક્ષેત્રફલ જાણવું, અને ધનુષાકાર અડધું ગોળાકાર હોય તો આખા ગોળાધર્મના પરિધને વ્યાસના અતુર્થાંશના ગુણાકારની સંખ્યાનું અર્ધ કરવાથી ધનુષાકાર અર્ધગોળનું ક્ષેત્રફલ થાય છે, અને તે ધનુષાકાર આખા વૃત્તના ત્રીજા ભાગ જેટલું હોય તો તે આખા વૃત્તનું ક્ષેત્રફલ ઉપર મુજબ લાવી તેનો તૃતીયાંશ કરવો, તે તૃતીયાંશ ધનુષનું ક્ષેત્રફલ જાણવું, ઉપર કયા શિવાયના કોઈ પણ પ્રકારનું ક્ષેત્રફલ હોય તો તેને નિયમરહિત ક્ષેત્ર જાણવું. જેથી કિલ્લો બનાવવામાં ઉપર કહેલા નિયમવાળું ક્ષેત્રફલ જાણવું, તે શિવાયનું ક્ષેત્ર ઉપયોગી જાણવું નહિ. (૧૩૬)

પદ્મસૈ રાજમિદાંગુલં મહેત્ સપ્તાસૈર્વૈષ્ણવ મૈશમંગુલં ।

ચવોદૈરરણ્મિ રત્ન તત્કરો જિનાંગુલૈસ્તેષ્ઠ ધનુષ્ઠતુઃ કરમ્ (૧૩૭)

અર્થ—કિલ્લા વિગેરેનું માપ લેવામાં ૬ યવનો ખાલ અંગુલ, અને ૭ યવનો વિષ્ણુ અંગુલ, અને ૮ યવનો શૈવ અંગુલ, એવા ૨૪ અંગુલનો એક હાથ થાય છે, અને ચાર હાથનો ધનુષ થાય છે. (૧૩૭)

માસાદકુંડાદિકર્પાઠવેદિકા દ્વિજાલયેષુ સ્મૃતમાજમંગુલં

જલાશયારામવિધૌ નૃપાલયે નિર્ધારિતં વૈષ્ણવમન્યદન્યગમ્ (૧૩૮)

અર્થ—દેવાલય, કુંડ, અને પીઠ, વિગેરેની વેદિકા, અને ચાલણનું ઘર બનાવવામાં ખાલ અંગુલ એક છે, લલાટ્રય, બગીચો, રાખનો મહેલ, અને બંધાર બનાવવામાં વૈષ્ણવ અંગુલ, અને ખેતર તથા રસ્તાની માપણી કરવામાં શૈવઅંગુલ એક છે. (૧૩૮)

ધ્વજધૂમ્રહરિશ્ચગોસ્વરા દ્વિરદોઘ્વાંસદ્દાયકાઃ ક્રમાત્ ।

નનુ ચાપંકરાંગુલોન્મિતા ગદિતા મંડલશાલધામસુ (૧૩૯)

અર્થ—દેશ, કિલ્લો, અને ઘર બનાવવામાં ધ્વજ, ધૂમ્ર, સિંહ, શાન, વૃષ, ખર, ગજ, અને કાક, એ પ્રમાણે ધનુષ, હસ્ત, અને અંગુલના માપવાળી ૮ આયો છે. (૧૩૯)

ધ્વજપૂર્વે દ્વિદાયુ રણભિ વિંહતે સેત્રફલે સમોઽશુભઃ ।

નિશ્ચિલાસુ હરિત્સ્વલં ધ્વજો વ્યપરાશાસુ ચ કેસરી વરઃ (૧૪૦)

અર્થ—ક્ષેત્રરક્ષને આઠે ભાગ લેવાથી આવેલી શેષ, તે ધ્વજનય વિગેરે આઠ આયો થાય છે, તે બે સમસંખ્યાવાળી હોય તો અશુભ છે, ધ્વજનય દરેક દિશાઓમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને સિંહાય, પશ્ચિમવિનાની બધી દિશાઓમાં શુભ છે. (૧૪૦)

કરિજોતિંકાદિદ્યુમ્ભસ્વે શુભોઽનુ ચ સુત્રામદિગા નને દૃષઃ ।

ધ્વજસિંહગર્ભમા હિતાઃ ક્ષિતિદેવાનન જાતિપુ ક્રમાત્ (૧૪૧)

અર્થ—દક્ષિણ દિશાના મુખવાળા, કિલ્લા વિગેરેમાં ગજનય, અને પુર્વાબિ-મુખ કિલ્લો વિગેરે બનાવવામાં વૃષભનય શુભ છે. બાહ્યણુ વિગેરે ચાર ભતિમાં અનુક્રમે ધ્વજ, સિંહ, ગજ, અને વૃષભનય શુભ છે. (૧૪૧)

દ્વિરદૈ ગુણિતે ફલે હૃતે ત્રિઘનેનોર્વરિતં મમુચ્યતે ।

મગ્નેઽપ્તહૃતે વ્યયસ્થલં વ્યયહીનં ત્વધિકાયમુત્તમમ્ (૧૪૨)

અર્થ—ક્ષેત્રરક્ષને આઠ વડે ગુણી, ૨૭ થી ભાગતાં જે શેષ વધે, તે વાસ્તુનું નક્ષત્ર કહેવાય છે, તે શેષ રહેલા નક્ષત્રની સંખ્યાને આઠે ભાગતાં જે શેષ રહે, તેની વ્યયસંજ્ઞા બાજીવી. હવે જે વાસ્તુમાં આય વધારે હોય, અને બ્યય ઓછી હોય, તેવું સ્થલ ઉત્તમ કહેવાય છે. (૧૪૨)

વ્યયાન્વિતે સેત્રફલે સમન્વિતે ધ્રુવાદિવર્ણે સ્ત્રિહૃતેઽંશકાયદે ।

હર્યંતકોર્વીપતયો યમોઽશુભઃ સ્વનામવર્ણેસ્તુ પરત્ર કીર્તિતાઃ ॥૧૪૩॥

૧ માર્તણ્ડમાં ઘર બનાવવા માટે હસ્તાદિક ઉપરથી આવેલા ક્ષેત્રરક્ષથી આય લાવવા કહેલું છે. ત્યારે કિલ્લો, નગર, ખેતર, બીજેરેની ધનુષ્યાદિકથી ક્ષેત્રરક્ષ લાવી આય લાવવા કહેલું છે.

અર્થ—અયના અંકથી યુક્ત, અને ધ્રુવાદિ ધરોમાંથી આવેલા, ધરના નામની સંખ્યાથી યુક્ત સ્ત્રેત્રફલને ત્રણથી ભાગતાં જે આવે, તે ઈદ, યમ, રાત્ર, એ પ્રમાણે અંશો કહેલા છે, એ અંશોમાં યમઅંશ અશુભ છે, અને બાકી ઈન્દ્રને રાત્ર પોતાના નામ પ્રમાણે શુભ ફલ આપનારા જાણવા. (૧૪૩)

(ગામમાં રસ્તા, શેરી, પોળ, અને મહોલ્લો ખનાવવાનું મુ.)

સમીરસુગ્રામદેવસદ્ગુભિ મૃદુદુભિઃ સિમ્પયુતૈઃ સુકંટકે ।

વિદારમંદાન્યદિનેપુ સત્તિયૌ સ્થિરોદયે સંઘટયેત્ પ્રતોલિકામ્ ૧૪૪

અર્થ—શુભતિથિ, મંગલ, ખુબ, ચન્નિ, સિવાયના દિવસો પુનર્વસુ, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા, મૃદુ, ક્ષિપ્ર, અને ચર સંઘટ નક્ષત્રો, સ્થિર લગ્ન, અને કેંદ્રમાં શુભ ગ્રહો હોય, ત્યારે વિદાને શેરી, પોળ, મહોલ્લો, બાંધવાનો પ્રારંભ કરવો ૧૪૪

વિકર્તના ક્રાંતમતો દિવાર્શ્વગં તન્મૌલિતો દિક્ષુ ચતુષ્ટયં ન્યસેત્ ।

દ્વયં વિદિક્ષુ ત્રયમંતરેકપાદપો વિદિક્ષ્ય ન શુભં મયંદલમ્ (૧૪૫)

અર્થ—વિદાને સૂર્યસંક્રમણના નક્ષત્રથી ગણી શેરીની ચારે દિશાઓમાં, ચાર ચાર નક્ષત્રો, ચાર ખુણાઓમાં^૧ બેબે, અને મધ્યમાં ત્રણ, એ પ્રમાણે નક્ષત્રો મુકવાં, તેમાં ખુણામાં રહેલાં નક્ષત્રો શુભ સમજવાં નહિ, મધ્યનું નક્ષત્ર મધ્યમ જાણવું. (૧૪૫)

વશાદિમાઙ્ગિણુદિશૌઽશુમાલિનિ ત્રયે ત્રયે દિશ્વપિ વત્સસંસ્થિતિઃ ।

વત્સે પુરોગે વિશિત્વા ચ પૃષ્ઠમે જ્વાલાનિવેશે ન દિતા ભવોદિદ્ (૧૪૬)

અર્થ—કન્યા, વૃષા, વૃશ્ચિક રાશિ ઉપર સૂર્ય હોય તો પૂર્વમાં ધન, મકર, કુંભમાં દક્ષિણમાં, મીન, મેષ, વૃષભમાં પશ્ચિમમાં, અને મિથુન, કેર્કે, સિંહ, સંક્રાંતિ હોય ત્યારે ઉત્તરમાં વત્સ રહે છે, જ્યાં લગાવા સંક્રાંતિદિશામાં રહેતો તે વત્સ, સામે કે પૃષ્ઠભાગમાં હોય તો શેરીનો પ્રારંભ કરવો નહિ. (૧૪૬)

વિધું તુદેનૈવ વિધૌ ચ મંમુલે રથ્યાકૃતિ ચૈ કૃતિદ્વાપિની મ્વેત્ ।

અદુર્ગપુર્યામતમોઽજ્ઞવત્સર્જા શુદ્ધિ વિનાનિસ્સરણં સમાદતમ્ (૧૪૭)

૧—ચક્રમાં નક્ષત્રો, પૂર્વદિશાથી સ્વચ્છ માર્ગે મુકવાં.

૨—જે દિશામાં વત્સનો નિવાસ હોય, તે દિશા લગાવામાં રોક જાણવી.

અર્થ—રાહુ ને ચંદ્ર, સન્મુખ હોય, અને શેરી કરી હોય તો અશુભ કરનારી બાલુબી, કિલ્લા વિનાના નગરમાં પ્રવેશ કરવાનું સ્થાન બનાવવું હોય તો તેમાં નક્ષત્ર અને રાહુ, તથા ચંદ્રની શુદ્ધિ જોવાની જરૂર નથી. (૧૪૭)

(પ્રતોલીચક.)

૨	૪	૨
૪	૩	૪
૨	૪	૨

(કિલ્લા શિવાયના નગરનો પ્રારંભ કરવાનું મુ.)

અશાલનગરારંભે ગદિતઃ કાલનિર્ણયઃ ।

વિશેષો યસ્તમે વાહં વ્રવીમિ સદ્વર્ષીરિતમ્ (૧૪૮)

અર્થ—કિલ્લા વિનાના નગરનો પ્રારંભ કરવો હોય, તો તે મુદ્દર્ત માટે કાંઈક મહર્ષિએ જે વિશેષ બાબત કહેલી છે તે હું કહું છું. (૧૪૮)

જિત્સ્મગૌ મૃગધટાનમસંસ્યે વાસયેત્ પુરમશીતલકેતૌ ।

પૌપ પદ્મવતિ વાઙ્મ્બિનમાર્ગાદિત્યજૂકભાશિલીમુલયોગે (૧૪૯)

અર્થ—પૌષ માસથી ફાલ્ગુણ સુધીમાં, વૃષભ, મિથુન, મકર, કુંભ, ને મેષનો સર્વ હોય, ત્યારે અથવા આસો, ને માર્ગશીર્ષ, માસમાં પુલાને વૃશ્ચિકનો સર્વ હોય તો જે નગરને કિલ્લો કરવો નથી, તેનું નગર સ્થાપના પ્રારંભ કરવો. (૧૪૯)

લેયગેઙ્ગમરપુરોધસિ મૌઢ્યે વ્રજગે પતિતમાસ્યધિકે વા ।

હારિપૂરત્તન માસ્ફુજિતોઽસ્તે ક્ષીણચંદ્રમસિ નો પુરકર્તુઃ (૧૫૦)

અર્થ—સિંહ રાશિનો ગુરુ હોય, અથવા અસ્તનો કે વક્રનો હોય, અસ્તનો રાહુ કે ક્ષીણ ચંદ્રમા હોય, તેમજ ક્ષય માસ કે અધિક માસ હોય તો નગરનો પ્રારંભ કરવો નહિ. (૧૫૦)

દુષ્ટયોગહરહજ્જનિરિક્તા મંદમંગલવુધાઃ સ્યુરમીષ્ટાઃ ।

અગ્રમિશ્રક્રમ દારુણતારા નૈવ સંવસયસાધનકાલે ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ—ગામ બનાવવાના પ્રારંભમાં વિષ્ટિ, રિક્તાતિથિ, મંગલ, બુધ, ને શનિ એ વાર, અને સ્વાતી, હિત્ર, મિત્ર, ને કૂરસંગક નક્ષત્રો, એવા દુષ્ટ યોગો, ગામ બનાવવાના મુહૂર્તમાં અશુભ છે. (૧૫૧)

રામ વેદ યુગપાવકાગમાં મોઝધિરામ યમમૈસ્તુ તારકૈઃ ।

ગ્રામ વત્સ દ્વન્નભા ચ્છમુદ્ગસં સ્થૈર્યમાદરકમીલયાઃ ક્રમાત્ ॥ ૧૫૨ ॥

અર્થ—વત્સ જ્ઞેવામાં સૂર્યના નક્ષત્રથી ૩-નક્ષત્રોમાં મુખ, ૪-નક્ષત્રોમાં માથાસોથી શન્ય, ૪-માં સ્થિરતા, ૩-માં લક્ષ્મી, ૪-માં ભય, ૪-માં ધન, ૩-માં ભય, અને ત્યાર પછીના ૨-નક્ષત્રોમાં મૃત્યુ થાય છે. (૧૫૨)

વત્સશુદ્ધિવતિમે વિપશ્ચિતઃ પ્રોક્તપૂર્વલયભાવે સંપદિ ।

ન વ્યપૂરચન માહુરૈદવં પાકપસ્ય ચ ચલં સમીક્ષ્ય મે ॥ ૧૫૩ ॥

અર્થ—વત્સની શુદ્ધિયુક્ત નક્ષત્રથી, નગરના ચક્રમાં મુકેલા નક્ષત્રની શુદ્ધિથી, અને નગરની રાશિથી દશાપતિનું બલ જોધને ચંદ્રબલ હોય ત્યારે વિદ્વાનો નવીન નગર બનાવવાનો પ્રારંભ કરે છે. (૧૫૩)

વિધીયતે ચેદ્વિશિષ્ટા તદા સ્યા ચત્વ ર્સમીક્ષ્યાલિલશુદ્ધિરસ્મિન્ ।

યદા પુરે નિઃસરણમપંચો વિનૈવ તચ્છુદ્ધિમયં વિધેયઃ ॥ ૧૫૪ ॥

અર્થ—વિદ્વાનો ઉપર મુગળ નગર બનાવવાની શુદ્ધિની માફક શેરી બનાવવામાં પણ શુદ્ધિ જીવે છે, પરંતુ નગરનો દરવાજો અને ધરતું દાર વિગેરે બનાવવામાં તે શુદ્ધિ જ્ઞેવાની જરૂર રહેતી નથી. (૧૫૪)

વિશેદધિષ્ઠાન મથાયને નવં સૌમ્યેઽવકીર્ણાશુવિસાર વાસરે ।

સહો નમો હૈર્યાલિસિંહસંગમે દીપોત્સવધૂદરમાસિ વા વચ્ચિત્ ૧૫૫

અર્થ—મીન રાશિરહિત ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં, અથવા આર્ગેસીર, ને આ-યણ એ માસોમાં, સિંહ ને વૃશ્ચિકનો સૂર્ય હોય ત્યારે, નવા નગરમાં પ્રવેશ પ્રવેશ કરવો શુભ છે, કચ્છિન ક્રાંતિક માસમાં પણ પ્રવેશ કરી શકાય છે. (૧૫૫)

પ્રાચેતસન્ધાસનતિપ્ય વાસવસ્પિરશ્રવોદોમૃદુભિ નૈવં વિશેત્ ।

શાલં પુરં ચાશુભયોગવર્જિતૈ રનાર વારેષુ સર્વદેવધુષુ ॥ ૧૫૬ ॥

અર્થ—મંગલ શિવાયના વારો, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતી, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, સ્થિર અને મૃદુસંશ્લેષ નક્ષત્રો, અને શુભ યોગ હોય ત્યારે નવીન કિલ્લો, નગર, કે ધરમાં પ્રવેશ કરવો શુભ છે. (૧૫૬)

સ્થિરોદયેઽદ્રૂપિતકેંદ્રધીશુમે સપત્નવીર્યાય સ્થલે ભવે ત્રયઃ ।

પુરમવેશોઽધિકલે વિષૌ હિતો વલૈર્દશાજન્મપરાજમંત્રિણામ્ ॥૧૫૭॥

અર્થ—સ્થિર લગ્ન હોય, પાપગ્રહ રહિત કેંદ્ર, અને ત્રિકાણ સ્થાન હોય, ૭-૬-૧૧ સ્થાનમાં પાપગ્રહ હોય; ચંદ્ર અધિક બલવાન કે અધિક ક્ષાન્તો હોય, અને નગરના સ્વામીનો દશાપતિ, જન્મપતિ, ને ચન્દ્ર, શુક્રનું બન્ધ હોય ત્યારે પ્રવેશ કરવો શુભ છે. (૧૫૭)

દદ્યાદ્વયં દૈવવિદે પુરોધસે વસુંધરામર્યચયં દ્વિજવ્રજે ।

સંતોષયે ચૈલધનેશ્વ માગધાન્ દીનાતિ હાન્ને રુપવેશિતો નૃપઃ ॥૧૫૮॥

અર્થ—રાજાએ નગરમાં પ્રવેશ કરીને જાપીને એક થોડો આપવો, પોતાના પુરોહિતને જમીન આપવી, બાકીના બ્રાહ્મણોને દ્રવ્ય આપવું, બાટ, ગવધઆગ્રાને વસ્ત્ર વિગેરે આપવાં, અને ગરીબોને અન્ન આપીને સંતોષ કરવા. (૧૫૮)

સચ્છીમૂપિતગુર્જારન્તરગતે સ્વેદાશ્વભાગેલસન-

• નાનાસત્કલદીપિતે કપટવજ્રાશ્વે પુરે વાસિના ।

શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાં માર્તણ્ડયોધોજ્વલાં

સદ્દીકા મગમન્મુદા મકરણં મેહાર્થકં સત્તમમ્ ॥

અર્થ—સતપુરો-અને લક્ષ્મીથી આશ્રૂપિત એવા-ગુજરાત-દેશના અંત-ગર્ભ, ખેડા જિલ્લામાં આવેલા-નાના પ્રકારના-સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા-કપટવજ્ર નામના શહેરમાં રહેનાર-સાક્ષરથી “સોમેશ્વર” નામીએ રચેલી “મુદૂર્તમાર્તણ્ડ” નો બોધ થવામાં-ઉપયોગી-એવી આ દીક્ષામાં પરતી દરેક બાબતોને જણાવનાર “વાસ્તુ” નામનું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

॥ इति वास्तुमकरणम् ॥

॥ अथ यात्राप्रकरणम् ॥

वारे चोपचयावहस्य सुदशास्विष्टं प्रयाणं जगुः

कर्णात्पादितिभद्विकेषु मृगमैत्रार्केषु नो जन्मभे ।

सार्पाद्रामियमाजपादपितृषु त्वाष्ट्रये चाशुभं-

रिक्तापर्वगुहाष्टमीहरिसितास्येषु ज्ञशुक्रोन्मुखम् ॥ १ ॥

अन्वय—उपचयावहस्य वारे सुदशासु प्रयाणम् इष्टम् जगुः
कर्णान्त्या दितिभद्विकेषु मृगमैत्रार्केषु जन्मभे नो सार्पाद्रामियमाज-
पादपितृषु त्वाष्ट्रये रिक्तापर्वगुहाष्टमीहरिसितास्येषु ज्ञशुक्रोन्मुखम्
अशुभम् (जगुः) ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—उपचयावहस्य ગોત્રરથી મહુતાં ઉપચય સ્થાનમાં રહેલા
ઝહેના, વારે વારમાં, સુદશાસુ સારી દશાઓમાં, પ્રયાણમ્ યાત્રા, ઇષ્ટમ્ ઈષ્ટ
જગુઃ કહે છે, કર્ણ શ્રવણ, અન્ત્ય રેવતી, અદિતિમદ્વિકેષુ પુનર્વસુ, પુષ્ય,
મૃગ મૃગશીર્ષ, મૈત્ર અનુરાધા, અર્કેષુ દરત, એ નક્ષત્રોમાં, જન્મમે જન્મના
નક્ષત્રમાં, નો શુભ કહેતા નથી, સાર્પ આશ્લેષા, આર્દ્રા આર્દ્રા, અસિ કૃત્તિકા,
ચમ બરણી, અજપાદ પૂ-આ, પિતૃષુ મધા, ત્વાષ્ટ્રયે ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા,
એ નક્ષત્રોમાં, રિક્તા ૪-૮-૧૪ પર્વ ૧૫-૩૦ ગુહ ૬, અષ્ટમી ૮, હરિ ૧૨
સીતાસ્યેષુ સુદી ૧ એ તિથિઓમાં, જ્ઞશુક્રોન્મુલમ્ ખુદ અને શુક્રના સન્મુખ
પ્રયાણ, અશુભમ્ અશુભ, (જગુઃ) કહે છે. ॥ ૧ ॥

૧—૫રદેશમન, અથવા મુસાફરીને યાત્રા કહે છે, તેમજ દર્શનાયે
વીર્યના સ્થળોમાં જવું તેને પણ યાત્રા કહે છે.

લાવાર્થ—જે ગોચર ગ્રહો જન્મરાશિથી ૩,૬,૧૦, ને ૧૧; એટલે ઉપચય સ્થાનમાં હોય, તે ગોચર ગ્રહોના વાર હોય, અને પોતાને શુભ ફલ આપનારા ગ્રહની મહાદશા અન્તર્દશાદિક ચાલતી હોય, અને અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ; પુષ્ય, હસ્ત, અનુરાધા, શ્રવણ, ને રેવતી, એ નક્ષત્રો હોય, ત્યારે યાત્રાએ જવું સાડું છે, પણ જન્મના નક્ષત્રમાં યાત્રા કરવી નહિ; અને ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા આશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, પૂ-ભા, એ નક્ષત્રોમાં યાત્રા કરવી અશુભ છે. શુભ અને અશુભ શિવાયના નક્ષત્રોમાં યાત્રા મધ્યમ જાણવી. ૪,૬,૮,૯,૧૨,૧૪,૩૦, ને સુદી ૧, એ તિથિઓમાં અને બુધ, શુક્ર, સન્મુખ આવતો હોય તો યાત્રાએ જવું નહિ.

(ગોચરગ્રહનું ઉદાહરણ.)

પોતાની રાશિથી હરકોઈ વખતે ચાલતા ગ્રહો, સારા કે માઠા હોય તેને ગોચરગ્રહ કહે છે. જેમ કે પોતાનું નામ માણેકલાલ હોવાથી સિંહરાશિ છે, અને શાકે ૧૯૩૯ ના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૫ ને સોમવારે માણેકલાલ નામના માણસને દરેક ગ્રહો પોતાની રાશિથી કેટલામા થાય છે, અને તે સારા છે કે માઠા છે, તે જાણવા માટે માણેકલાલની સિંહરાશિથી ગણતાં પંચાંગમાં પુનમની કુંડલીમાં સૂર્યાદિ ગ્રહો અનુક્રમે ૧,૭,૧,૨,૧,૧,૪,૬,૩, રાશિ ઉપર છે, તે તે રાશિ સુધી સિંહરાશિથી ગણતાં અનુક્રમે ૬,૩,૬,૧૦,૬,૬,૧૨,૫,૧૧, આ પ્રમાણે સૂર્યથી કેતુસુધીના ગ્રહો સિંહરાશિવાળા માણસને તે દિવસે છે, તેને ગોચરગ્રહ કહે છે.

યાત્રાએ જનાર માણસની રાશિથી ગોચરગ્રહો ગણતાં સૂર્યથી શનિ સુધીના કોઈ પણ ગ્રહ ૩,૬,૧૦, ને ૧૧ મો આખો હોય, તે ગ્રહનો જે વાર હોય, તે વારમાં યાત્રાએ જવાનું મુદૂર્ત આપવું, જેમ કે રવિ ૩ જો, મંગલ ૧૦ મો, બુધ ૬ ઠો, અને શનિ ૧૧ મો, તો રવિ ત્રીજો હોવાથી રવિવારે યાત્રાએ જવું, અથવા મંગલ, બુધ, કે શનિ એ પણ જવું સાડું છે.

(પ્રયાણુના પ્રકાર.)

જ્યો૦વિ૦—અથ પ્રયાણં ત્રિવિધં બૃહસ્સમાંમિતં ભવેદેતદપિ ત્રિભેદકૃત્
કલિક્રિયં તીર્થફલં ચ પળ્યવત્ કિલેતિ તત્કાલનયં વ્રવીમ્યહમ્ (૧)

અર્થ—પ્રયાણુના પ્રોદ, મધ્યમ, અને લઘુ, એમ ત્રણ ભેદો છે, તે પ્રત્યે-
કમાં પણ યુદ્ધ, તીર્થ, અને વેપાર એમ ત્રણ પ્રકારે પ્રયાણું થાય છે, તે સર્વેના
સમયને હું કહું છું. (૧)

(પ્રોદાદિ ભેદાનું લક્ષણ.)

યાનં મિતં દ્વાદશયોજનૈઃ સમં તદુર્ધ્વગૈ સ્તત્ત્વમયોજનૈ વૃહત્ ।
તતસ્તુ લંઢાવધિ દૂરયાનવજ્જલપ્રયાણં મૃથયાનમાદૃતમ્ (૨)

અર્થ—આર યોજન સુધીના પ્રયાણુને લઘુ, પચીસ યોજન સુધીને મધ્યમ,
અને તે ઉપરાંત એક ખંડમાંથી બીજા ખંડમાં જવું, નદી કે સમુદ્રમાં જસ યાન
કરવું, વિગેરે સો ગોઉ ઉપરાંતની મુસાફરીને પ્રોદયાત્રા કહે છે. (૨)

(પ્રયાણુ સમયનો વિધિ.)

બૃહસ્પતિઃ—દૈવજ્ઞં પૂજયિત્વા તુ વિદુષઃ પૂજ્યશક્તિઃ ।

મદક્ષિણમિમાન્ કૃત્વા તિષ્ઠન્ધ્યાયે દુમાપતિમ્ (૩)

અર્થ—પ્રયાણુ કરતી વખતે જ્યોતિષી બ્રાહ્મણની પૂજા કરતી, તેમજ
બ્રાહ્મણને મથારાકિત પૂજનપૂર્વકે દક્ષિણા આપીને તેઓની પ્રદક્ષિણા કરી શંક-
રનું ધ્યાન કરવું. (૩)

જ્યો૦મ૦—સંતોષ્ય સ્વાંગનાં વિમાન્ જહ્યાત્ પ્રતિરથાદિકમ્ ।

શુચિઃ શુક્લાંવરોણીયો નત્વેષ્ટં સુમના વ્રજેત્ (૪)

અર્થ—પોતાની સ્ત્રીને તેમજ બ્રાહ્મણને સંતોષ કરીને રથ વિગેરેનો
ભાગ કરવો, પછી સંદેહ વસ્ત્ર, ને પાષાડી ધારણ કરી, પોતાના ઇંદનું સ્મરણ
કરી નિર્મલ અંતઃકરણથી પ્રયાણુ કરવું. (૪)

ભૂપાલ ચલ્લભે—બ્રાહ્મણાન્નાવમન્યેત કોપયેન્ન નિર્જાગનામ્ ।

યાત્રાં કૃત્વા ગૃહં નૈવ સિદ્ધિકામો વિશેદ્ ગૃહમ્ (૫)

૧—પ્રોદયાત્રામાં યુદ્ધ, તીર્થ અને વેપારના માટે જ્યેમ ત્રણ પ્રકારે
પ્રયાણુ થાય છે, તેમજ મધ્યમ ને લઘુયાત્રામાં પણ તેજ ત્રણ પ્રકાર જણાવા.

અર્થ—યાત્રાએ જતી વખતે બ્રાહ્મણાનું અપમાન કરવું નહિ, તેમજ પોતાની સ્ત્રી સાથે કલેશ પણ કરવો નહિ, કારણ કે તેમ કરવાથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી; તેમ જાણે પણ આવી શકતો નથી. (૫)

(પ્રયાણના વાર.)

વસિષ્ઠઃ—સુરેજ્યદૈત્વેજ્યશર્ષીદુર્જાનાં વારાશ્ચ વર્ગાઃ શુભદાઃ પ્રયાણે ।
આદિત્યભૂમ્નુશનૈશ્વરાણાં વારાશ્ચ વર્ગા ન શુભપ્રદાઃ સ્યુઃ (૬)

અર્થ—પ્રયાણ કરવામાં સોમ, બુધ, ગુરુ, ને શુક્ર, એ વારો શુભ છે, રવિ, મંગલ, ને શનિ, એ વારો અશુભ હસ આપનારા છે. (૬)

(પ્રયાણનાં નક્ષત્રો.)

મુ ૦ પ્ર ૦—ધનિષ્ઠા શ્રવણો હસ્તોઽનુરાધા રેવતીદ્વયમ્ ।

મૃગઃ પુનર્વસુઃ પુષ્યઃ શ્રેષ્ઠા ન્યેતાનિ ભાનિ ચ (૭)

મૂલં પૂર્વાષ્રવ્યં જ્યેષ્ઠા રોહિણી શતતારકાઃ ।

ઉત્તરાણાં ત્રયં યાને મધ્યાઽન્યેતાનિ ભાનિ ચ (૮)

ચિત્રાત્રયં મધ્યાશ્લેષા કૃત્તિકાર્દ્રા મરણ્યપિ ।

વજ્ર્યાં નેતાનિ ધિષ્ણ્યાનિ યાત્રાયાં જન્મમં તથા (૯)

અર્થ—અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રો પ્રયાણ કરવામાં શ્રેષ્ઠ છે, રોહિણી, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, શતભિષા, ત્રણપુર્વા, ને ત્રણ ઉત્તરા, એ નક્ષત્રો મધ્યમ છે, ભરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, આશ્લેષા, મધા, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અને જન્મ-નક્ષત્ર નેહ છે. (૭-૮-૯)

માર્ક ચંદ્રાસિતશક્રમં વસુપરાર્દ્ધાત્પંચમે જ્યાનપાક્

પશ્ચા ત્કાર્કસિતાનુદકુજવુધાર્યમ્ણસ્ત્યજેચ્છૂલકાન્ ।

ત્રિંશાષ્ઠૌ નવભૂમયોમિ ગિરિશા વિશ્વેષવોઽર્કાઽઘયઃ

પદ્મશક્તિચિપર્વતાદશદશોપ્યેતાંસ્તિથીનીશ્વતઃ ॥ ૨ ॥

૧—પરંતુ એ પ્રથમ કહેલા એકર પ્રયાણે ઉપયયમાં આવેલા અર્થ, મંગલ કે શનિ હોય તો તે શુભ નહિવા, જોગેશ્વરમાં કોઈ ઉપયયમાં ન હોય તો આ શ્લોકમાં કહેલા વાચેજ પ્રયાણમાં લેવા.

અન્વય—ચન્દ્રાસિતશક્રમસ્ પ્રાક્ ત્યજેત્ વસુપરાર્દાત્ પંચમે-
જ્યાન્ અપાક્ (ત્યજેત્) કાર્કસિતાન્ પથાત્ (ત્યજેત્) કુજવુ-
ધાર્યમ્ણઃ શૂલકાન્ ઉદક્ (ત્યજેત્) ત્રિંશાષ્ઠૌ નવભૂમયઃ અગ્નિગિ-
રિશાઃ વિશ્વેપવઃ અર્કાઽઘયઃ પદશક્રાઃ તિથિપર્વતાઃ અપિ દશ દશઃ
एतान् तिथीन् ईशतः (ક્રમાત્) ત્યજેત્ ॥ ૨ ॥

અન્વયાર્થ—પ્રાક્ પૂર્વ દિશામાં, ચન્દ્રાસિતશક્રમસ્ મંદ, શનિ, અને
જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રને, અપાક્ દક્ષિણમાં, વસુપરાર્દાત્ ધનિષ્ઠાના પાંચલા અર્ધે ભા-
ગથી, પંચ મેજ્યાન્ પાંચ નક્ષત્રો અને શુક્રવારને, પથાત્ પશ્ચિમમાં કાર્કસિ-
તાન્ રોહિણી, રવિ અને શુક્રને, ઉદક્ ઉત્તરમાં, કુજવુધાર્યમ્ણઃ મંગલ, બુધ,
ઉત્તરાશ્વિનીને, શૂલકાન્ આશ્વિને, ત્યજેત્ ત્યાગ કરવું. ઈશતઃ ઇશાનથી,
ત્રિંશાષ્ઠૌ ૩૦-૮ નવ ભૂમયઃ ૯-૧ અગ્નિગિરિશાઃ ૩-૧૧ વિશ્વેપવાઃ ૧૩-૧૫
અર્કાઽઘયઃ ૧૨-૪ પદશક્રાઃ ૬-૧૪ તિથિપર્વતાઃ ૧૫-૭ વશદશઃ ૧૦-૨
एतान् એ તિથીન્ તિથિઓને, ઈશતઃ ઇશાનથી, (ક્રમાત્) અનુક્રમે, ત્યજેત્
ત્યાગ કરવી. ॥ ૨ ॥

(શૂલ બાબત.)

૨ ભાવાર્થ—સોમ, શનિ, અને જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રમાં પૂર્વ દિશામાં,
ધનિષ્ઠાના છેલા ભાગથી રવતી સુધીના પાંચ નક્ષત્રો, ને શુક્રવારે
દક્ષિણમાં, રોહિણી નક્ષત્ર રવિ ને શુક્રવારે પશ્ચિમમાં, ઉ-શ્વિ નક્ષત્ર
મંગલ ને બુધવારે ઉત્તરમાં, દિશાશૂલ આવે છે, દિશાશૂલવાળી
દિશામાં યાત્રાએ જવું નહિં.

(યોગીની બાબત.)

૧-૬ પૂર્વમાં, ૩-૧૧ અગ્નિબુલ્બામાં, ૫-૧૩ દક્ષિણમાં, ૪-૧૨.
નૈરત્યમાં, ૬-૧૪ પશ્ચિમમાં, ૭-૧૫ વાયવ્યમાં, ૨-૧૦ ઉત્તરમાં, ૮-૩૦
ઇશાનમાં, એ પ્રમાણે તે તે તિથિઓમાં અનુક્રમે પૂર્વાદિ દિશામાં યો-
ગિની રહે છે, જે દિશામાં યોગિની હાય તે દિશામાં યાત્રાએ જવું નહિં.

દિશાઓ.	પૂર્વ.	અગ્નિ.	દક્ષિણ.	નૈરત્ય.	પશ્ચિમ.	વાયવ્ય.	ઉત્તર.	ઇશાન.
તિથીઓ.	૧ ૮	૩ ૧૧	૫ ૧૩	૪ ૧૨	૬ ૧૪	૭ ૧૫	૨ ૧૦	૮ ૩૦

મુ० પ્ર०-શૂલસંજ્ઞાનિ ધિષ્ણ્યાનિ શૂલસંજ્ઞાશ્ચ વાસરાઃ ।

યાયિનાં મૃત્યુદાઃ શીઘ્ર મથવા ચાર્યહાનિદાઃ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—નક્ષત્રશુભ, અને વારશુભમાં પ્રયાણ કરનારાઓનું જલદી મૃત્યુ થાય છે, અથવા પૈસાનો નાશ થાય છે. (૧૦)

રિપોર્જયાર્થિનાં યાને યોગિની દક્ષિણે શુભા ।

ઘ્યવહારાર્થિનાં યાને વામે શસ્તા સમીરિતા ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જનુ જીતવાની પ્રયત્નથી પ્રયાણ કરનારને જમણી બાજુ યોગિની હોય તો પણ શુભ છે, અને ધ્યવહારિક કામને માટે જનારાઓને ડાબી બાજુ યોગિની શુભ છે. (૧૧)

(યાત્રાની સંકાંતિઓ.)

મુ.ચિન્-ધનુર્મેષસિંહેષુ યાત્રા પ્રશસ્તા શનિજોશનો રાશિગે ચૈવ મધ્યા ।

રવૌર્કર્કમીનાલિસંસ્યેડતિદીર્ઘા જનુઃ પંચસપ્તત્રિતારાથનેષ્ટાઃ ૧૨

અર્થ—મેષ, સિંહ, વન, રાશિમાં સૂર્ય હોય ત્યારે યાત્રા કરવી શુભ છે, બુધ, શુક્ર, અને શનિની રાશિમાં સૂર્ય હોય ત્યારે મધ્યમ છે. અને કર્ક, વૃશ્ચિક, મીન રાશિ ઉપર સૂર્ય હોય તો લાંબા કાલ સુધી મુસાફરી થાય છે જન્મની તારાથી ૩-૫-૭ માં તારાઓ નેષ્ટ છે. (૧૨)

પૈન્દ્યાદિમિમ સપ્તસપ્તભગ્નો વાત્વગ્રિકાષ્ટાસ્થિતો

નોહ્લંઘ્યઃ પરિઘસ્ત્વપાક્ વરુણમૈઃ પ્રાચ્યૈ રુદક્ નો વ્રજેત્ ।

સર્વાશા સુરવીજ્યમિત્રતુરગૈર્ચાપાદયાવશ્યકે

હિત્વા શૂલમનિષ્ટમૈર્યદિનિજાશેષ્ટાંગલવિપ્રવ્રજેત્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વય—પૈન્દ્યાદિ અગ્નિમસપ્તસપ્તભગ્નોઃ વાત્વગ્રિકાષ્ટાસ્થિતઃ પરિઘઃ ન હલંઘ્યઃ વરુણમૈઃ અપાક્ પ્રાચ્યૈઃ રુદક્ નો વ્રજેત્. રવી-

૧—તારા બાબત વિ० પ્ર० સ્લોક બીજામાં છે, એજ રીતે ગણવી પણ તેમાં પુરુષના નક્ષત્રથી સ્ત્રીના નક્ષત્ર સુધી કે સ્ત્રીના નક્ષત્રથી પુરુષના નક્ષત્ર સુધી ગણી નવે ભાગનાં તારાઓ આવે છે. તે મન કરતાં યાત્રાએ જનારના જન્મ-નક્ષત્રથી જવાના દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણવું તે સંખ્યાને નવે ભાગનાં શેષ વધે તેટલામી તારા ગણવી.

હ્યમિત્રતુરગૈઃ સર્વાશાસુ યાયાત્ અથ આવશ્યકે શૂલમ્ દિત્વા યદિ નિજાશ્વેષ્ટાંગલઘિઃ અનિષ્ટભૌઃ વ્રજેત્ ॥ ૩ ॥

અન્યયાર્થ—એન્ડ્યાદિ પૂર્વદિશાથી આરંભી, અગ્નિમસતસતમગણઃ કૃત્તિકાદિ સાત સાત નક્ષત્રોનો ગણ મૂકવો, વાયવ્યમ્નિકાદિ સ્થિતઃ વાયવ્ય તથા અગ્નિપુણ્યામાં રહેલો, પરિઘઃ પરિઘ, ન ઉલ્લંઘ્યઃ એનાંગવો નહિ, વરુણમૈઃ પશ્ચિમના નક્ષત્રો વડે, અપાક્ દક્ષિણમાં, પ્રાચ્યૈઃ પૂર્વનાં નક્ષત્રો વડે, ઉદક્ ઉત્તરમાં, નો વ્રજેત્ જવું નહિ, રવિ હરત, હજ્ય પુષ્ય, મિત્ર અનુરાધા, તુરગૈઃ અશ્વિની નક્ષત્રો વડે, સર્વાશાસુ બધી દિશાઓમાં, યાયાત્ જવું, અથ ત્યાર પછી, આવશ્યકે જરૂર હોય તો, શૂલમ્ શૂલને, દિત્વા છોડીને, યદિ ને, નિ-જાશ્વેષ્ટાંગલઘિઃ પોતાની દિશામાં ઇષ્ટ લગ્નની પ્રાપ્તિ હોય તો અનિષ્ટમૈઃ અનિષ્ટ નક્ષત્રોથી, વ્રજેત્ જવું. ॥ ૩ ॥

॥ પરિઘદંડ પાખત. ॥

૧૭ ભાવાર્થ—કૃત્તિકા નક્ષત્રથી સાત સાત નક્ષત્રો અનુક્રમે પૂર્વાદિ ચારે દિશાઓમાં સતસલાક્રાન્તી માફક મૂકવાં, તેના વચ્ચમાં વાયવ્ય પુણ્યાથી અગ્નિપુણ્યા સુધી એક લીટી દોરવી, તે લીટીનું નામ પરિઘદંડ છે. યાત્રા કરતાં એ પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ, પશ્ચિમ દિશાના નક્ષત્રમાં દક્ષિણ દિશાની અને પૂર્વ દિશાના નક્ષત્રમાં ઉત્તર દિશાની યાત્રા કરવી નહિ, પરંતુ અશ્વિની, પુષ્ય, હસ્ત, અનુરાધા, એ નક્ષત્રોમાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન થતું હોય, તેવી દિશામાં અને અન્યકારે ના કહેલી દિશામાં એમ હરકોઇ દિશામાં જવાને હરકત નથી, તેમજ નક્ષત્ર અશુભ હોય પણ કારેલી દિશામાં લગ્ન બલવાન હોય ત્યારે અવશ્ય હોય ત્યારે યાત્રાએ જવું, પરંતુ આજ પ્રકરણના શ્લોક બીજામાં કહેલું દિશાશૂલ હોય તો બીલકુલ યાત્રાએ જવું નહિ.^૧

પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિ, એટલે પૂર્વ દિશાના નક્ષત્રથી અગ્નિપુણ્યા તરફ થઈ દક્ષિણદિશા તરફ જવાય છે, પરંતુ અગ્નિપુ-

૧—યાત્રાએ જવાના નક્ષત્રથી જે દિશામાં જવું છે, તે દિશામાં જવાને અન્યકારે ના કહ્યું હોય, પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન થતું હોય, એવાં કારણો હોવા છતાં જવાની આવશ્યકતા હોય તો લગ્નશુદ્ધિ બલવાન હોય તો યાત્રાએ જવું.

ણામાં પરિઘદંડની રેખાઓ આવેલી હોવાથી, દક્ષિણદિશા તરફ જવાય નહિ, જેથી પૂર્વના નક્ષત્રોથી દક્ષિણદિશા અને પશ્ચિમદિશામાં જવાય નહિ, કેમ જે એ જે તરફથી એ જે દિશામાં જતાં, અગ્નિપુણામાં આવેલા પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડે છે, માટે તે જે દિશામાં પૂર્વના નક્ષત્રોથી યાત્રા કરવી નહિ, પૂર્વના નક્ષત્રોથી પરિઘદંડ નડતો નહિ હોવાથી ઉત્તરમાં યાત્રા કરી શકાય છે, તેવીજ રીતે દક્ષિણ દિશાના નક્ષત્રોથી પશ્ચિમમાં જતાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડતું નથી. માટે દક્ષિણના નક્ષત્રોથી પશ્ચિમમાં જવાય, પરંતુ તે પછી ઉત્તરમાં જતાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડે છે, તેથી ઉત્તરમાં અને દક્ષિણથી પૂર્વમાં જતાં અગ્નિપુણામાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડે છે, માટે દક્ષિણના નક્ષત્રોથી પૂર્વમાં પણ જવાય નહિ.

તેવીજ રીતે પશ્ચિમના નક્ષત્રોથી દક્ષિણદિશામાં જતાં, પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડતું નથી, તેથી પશ્ચિમના નક્ષત્રોથી દક્ષિણની સુસાકરી કરવી. પરંતુ વાયવ્ય પુણામાં પરિઘદંડ હોવાથી ઉત્તરમાં અને પૂર્વમાં પશ્ચિમના નક્ષત્ર વળતે જવું નહિ, કેમ જે તેમાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન આવે છે, તેવીજ રીતે ઉત્તરના નક્ષત્રોથી પૂર્વમાં જઈ શકાય કેમ જે પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન આવે છે, તેવીજ રીતે ઉત્તરના નક્ષત્રોથી પૂર્વમાં જઈ શકાય કેમ જે પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન નથી. પરંતુ પશ્ચિમમાં કે દક્ષિણમાં જતાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન કરવું પડે છે, માટે ઉત્તરના નક્ષત્રોથી પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં જવું નહિ, જેથી નીચે સુજળની દિશાઓમાં જઈ શકાય છે. પૂર્વના નક્ષત્રોથી પૂર્વ અને ઉત્તરમાં દક્ષિણના નક્ષત્રોથી દક્ષિણ અને પશ્ચિમમાં પશ્ચિમના નક્ષત્રોથી પાશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં અને ઉત્તરના નક્ષત્રોથી ઉત્તર અને પૂર્વમાં એ પ્રમાણે એક દિશાના નક્ષત્રોથી જે જે દિશાઓમાં જઈ શકાય છે, એમ પરિઘદંડથી સમજાય છે. હવે તેમાં વિશેષ હકીકત કહે છે કે પશ્ચિમદિશાના નક્ષત્રોમાં દક્ષિણદિશામાં જતાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન નથી તેથી તે દિશામાં જવાય છતાં ફરીથી ના કહે છે કે પશ્ચિમ દિશાના નક્ષત્રોથી દક્ષિણ દિશામાં જવું નહિ,

જેથી પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન નહિ હોવા છતાં પણ પાશ્ચિમના નક્ષત્રોથી દક્ષિણ દિશામાં ન જવાય એમ જાણવું. તેમજ પૂર્વદિશાના નક્ષત્રોમાં ઉત્તરદિશાની યાત્રામાં પરિઘદંડનું ઉલ્લંઘન નહિ હોવા છતાં પણ અન્યકારે ના કહી છે, જેથી પુર્વના નક્ષત્રોથી ઉત્તરદિશામાં જવું નહિ, માટે સ્પષ્ટ ખુલાસો એટલેજ કે પોતપોતાના નક્ષત્રોથી પોતપોતાનીજ દિશામાં જવાય છે.

મિશ્રાખ્યૈધ્રુવમૈર્દિનાદિમલલે તીક્ષ્ણૈર્દ્વિતીયોત્તમે

ક્ષિપૈર્નક્રમશઃ મૃદુચ્ચરમૈ રાત્રિત્રિમાગે પ્વિયાત્ ।

શ્રુત્યકેંજ્યમૃગેષ્વયં ન નિયમો વૈશ્વાન્ટ્યપાદશ્રવ-

સ્તિથ્યંશસ્ત્વમિજિદ્ગમે સફલદો યાર્મી વિનાપિ ક્ષણઃ ॥ ૪ ॥

અન્વય-દિનાદિમલલે મિશ્રાખ્યૈઃ ધ્રુવમૈઃ દ્વિતીયે તીક્ષ્ણૈઃ અ-

ન્તિમે ક્ષિપૈઃ રાત્રિત્રિમાગેષુ ક્રમશઃ મૃદુચ્ચરમૈઃ ન ઇયાત્ શ્રુત્યકેંજ્ય-
મૃગેષુ અયં ન નિયમઃ વૈશ્વાન્ટ્યપાદઃ શ્રવસ્તિથ્યંશઃ અભિજિત્ (ઉ-
દિતમ્) સઃ ગમે યાર્મી વિના ફલદઃ (ચ) ક્ષણઃ અપિ ફલદઃ ॥ ૪ ॥

અન્વયાર્થ-દિનાદિમલલે દિવસના પહેલા ભાગમાં, મિશ્રાખ્યૈઃ મિશ્ર નક્ષત્રોથી, ધ્રુવમૈઃ ધ્રુવ નક્ષત્રોથી, દ્વિતીયે બીજા ભાગમાં, તીક્ષ્ણૈઃ તીક્ષ્ણ નક્ષત્રોથી, અન્તિમે છેલ્લા ભાગમાં ક્ષિપૈઃ ક્ષિપ્ર નક્ષત્રોથી, રાત્રિત્રિમાગેષુ રાત્રિના ત્રણ ભાગમાં, ક્રમશઃ અનુક્રમે, મૃદુચ્ચરમૈઃ મૃદુ, ઉગ્ર, અને ચર નક્ષત્રોથી, ન ઇયાત્ જવું નહિ, શ્રુત્યકેંજ્યમૃગેષુ શ્રવણ, હસ્ત, પુષ્ય, મૃગશીર નક્ષત્રોમાં, અયં આ, ન નિયમઃ નિયમ નથી, વૈશ્વાન્ટ્યપાદઃ ઉત્તરાષાઢાને છેલ્લા પાદઃ શ્રવસ્તિથ્યંશઃ શ્રવણનો પંદરમો પહેલો ભાગ, અભિજિત્ અભિજીત (ઉદિ-
તમ્ કહેલું છે,) સઃ તે, ગમે પ્રયાણમાં, યાર્મી વિના દક્ષિણ શિવાય, ફલદઃ ફલ આપનાર છે, (ચ અને) ક્ષણઃ અપિ હમ્મેશાં આવતો, ક્ષણપણ (યાર્મી વિના) દક્ષિણ શિવાય (ફલદઃ) ફલ આપનાર છે. ॥ ૪ ॥

સાવાર્થ-દિવસકે રાતના ત્રણ ભાગ કરવા, જે યાત્રામાં જ-

૧-દિવસ એટલે દિનમાન, રાત એટલે રાત્રિમાન, દિનમાનને ત્રણ ભાગવાથી દિવસનો તૃતિયાંશ અને રાત્રિમાનને ત્રણ ભાગવાથી રાત્રિનો તૃતિયાંશ થાય છે. કલ્પિત ઉદાહરણ-દિનમાન દરેક પંચાંગમાં લખેલો હોય છે, ધારો કે

વાનું મુદૂર્ત કૃત્તિકા, રોહિણી, ઉ-કા, વિશાખા, ઉ-ધા, ઉ-ભા, એ નક્ષત્રોમાં હોય તો દિવસના પહેલા તૃતીયાંશમાં આર્દ્રા, અશ્લેષા, ત્યેષ્ઠા, ને મૂલ નક્ષત્રોમાં હોય તો દિવસના બીજા ભાગમાં, અશ્વિની, પુષ્ય, હસ્ત, અભિજિત, એ નક્ષત્રોમાં હોય તો દિવસના ત્રીજા ભાગમાં, મૃગશીર, ચિત્રા, અનુરાધા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં હોય તો રાતના પહેલા ભાગમાં, ભરણી, મઘા, પૂ-કા, પુ-ધા, પુ-ભા નક્ષત્રોમાં હોય તો બીજા ભાગમાં, પુનર્વસુ, સ્વાતી, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ને શતભિષા, એ નક્ષત્રોમાં હોય તો ત્રીજા ભાગમાં, યાત્રાએ જવું નહિ, પરંતુ યાત્રા મુદૂર્તના નક્ષત્રોમાં મૃગશીર, પુષ્ય, ને હસ્ત, એ નક્ષત્રો હોય તો રાત્રિ કે દિવસના કોઈ પણ ભાગમાં યાત્રાએ જવા હરકત નથી.

(અભિજિત નક્ષત્ર બાબત.)^૧

ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રનો છેલ્લો ચોથો ભાગ અને શ્રવણ નક્ષત્રનો પહેલો પંદરમો ભાગ એ બેના ચોગથી આવેલાં ધડી પલ જેટલું અભિજિત નક્ષત્ર જાણવું, અભિજિત નક્ષત્રમાં દક્ષિણદિશા શિવાય કોઈ પણ દિશામાં જવું સાઈ છે અને તેજ પ્રમાણે રક્ષોકમાં દર રો-જનું બપોર વખતે આવતું અભિજિત મુદૂર્ત શું જાણવું, એટલે અભિજિત નક્ષત્રમાં અને અભિજિત મુદૂર્તમાં દક્ષિણ વિનાની કોઈ પણ દિશામાં જવું સાઈ છે.

ના-સં-અભિજિતક્ષણયોગોયં મમીષ્ટફલસિદ્ધિદઃ ।

પંચાંગશુદ્ધિરહિતે દિવસેઽપિ ફલપ્રદઃ (૧૩)

તે દિનમાન ૨૮ ધડીનો છે. દિનમાનને ૬૦ ધડીમાંથી બાદ કરવાથી રાત્રિમાન થાય છે, તો ૨૮ ને ૬૦ માંથી બાદ કરતાં ૩૨ રહ્યા, તે રાત્રિમાન જાણવું. ૨૮ ને ત્રણ ભાગતાં ૯ ધડીને ૨૦ પક્ષ થાય છે, તે દિવસનો પહેલો તૃતીયાંશ થયો, અને રાત્રિમાન ૩૨ ધડીને ત્રણ ભાગતાં ૧૦ ધડીને ૪૦ પક્ષ રાત્રિનો પહેલો તૃતીયાંશ જાણવો, અને દિવસના તૃતીયાંશમાં ફરીથી ૯ ધડીને ૨૦ પક્ષ જોડવાથી ૧૮ ધડીને ૪૦ પક્ષ સુધી એ તૃતીયાંશ થયાં, પાછા ૯ ધડીને ૨૦ પક્ષ જોડવાથી બરાબર ૨૮ ધડીને ૦ પક્ષ સુધી ત્રણ તૃતીયાંશ થયાં, તેમજ રાત્રિ-માનના તૃતીયાંશમાં પણ તેટલોજ તૃતીયાંશ જોડવાથી બરાબર ૩૨ ધડીને ૦ પક્ષ થઈ રહેશે.

૧—અભિજિતનું મુદૂર્ત ૧૦ પ્ર૦ સ્થો. ૪ માં છે.

અર્થ—પ્રથમ કરવાના દિવસે પંચાંગશુદ્ધિ ન હોય તો પણ અભિજીત મુહૂર્ત ધૃત્વીત દેવની સિદ્ધિ કરનાર છે. (૧૩)

મુ-પ૦—સર્વેષાં વર્ણાના મભિજિત્ સંઘ્રકો મુહૂર્તઃ સ્યાત્ ।

અષ્ટમો દિવસસ્યાદ્દે ત્વભિજિત્ સંઘ્રકઃ ક્ષણઃ (૧૪)

અર્થ—દિવસનો આઠમો ભાગ (મધ્યાહ્ન વખત) તે અભિજીત કહેવાય છે, તે અભિજીત મુહૂર્ત, દરેક વર્ણને શુભ છે. (૧૪)

(અધિ-યાદિ નક્ષત્રોની યાત્રામાં નહિ લેવા યોગ થડીઓ.)

મુ-ચિં૦—પૂર્વાભિ પિઙ્ગ્યાંતકતારકાણાં ભૂપ્રકૃત્યુગ્રતુરંગમાઃ સ્યુઃ ।

સ્વાતીવિશાલેન્દ્રધ્રુજંગમાનાં નાહ્યો નિપિદ્ધા મનુસંમેતાથ (૧૫)

પૂર્વાર્ધમામેયમધ્યાનિલાનાં ત્યજેદ્દિ ચિત્રાહિ ચમોત્તરાર્ધમ્

નૃપઃ સમસ્તાં ગમને જયાર્થી સ્વાતીં મઘાં ચોક્ષનસોમતેન (૧૬)

અર્થ—તેણે પૂર્વાની પહેલી ૧૬ થડી, કૃતિકાની, ૨૧ મધ્યાની ૧૧ ભરણીની, ૭ અને આશ્લેષા, સ્વાતી, વિશાખા, ને જ્યેષ્ઠા, એ નક્ષત્રોની પહેલી ૧૪ થડી યાત્રામાં લેવી નહિ, કૃતિકા, મધ્યા, ને સ્વાતીનો પૂર્વાર્ધ ભાગ અને ભરણી, આશ્લેષા, ને ચિત્રાનો ઉત્તરાર્ધ ભાગ લેવો નહિ, અને ભાર્ગવના મતથી વ્યવની ધૃત્વાવાસા રાજ્યએ મધ્યાને સ્વાતી નક્ષત્રને સંપુર્ણ છોડી દેવું. (૧૫-૧૬)

(નક્ષત્રોના જીવપક્ષ આદિ નામો.)

તમોમુક્ત તારાસ્મૃતાવિશ્વસંખ્યા શુભો જીવપક્ષો મૃતશ્ચાપિ મોગ્યાઃ ।

તદાક્રાન્તમ્ કર્તરીં સંઘ્રમુક્તં તતોઽક્ષેન્દુ સંખ્યં મવેદ્યસ્ત નામ (૧૭)

અર્થ—રાહુના ભોગવેલા ૧૩ નક્ષત્રોને જીવપક્ષ કહે છે, તેનું ફેલ શુભ છે, રાહુના ભોગવાતા નક્ષત્ર પછીના નક્ષત્રથી ૧૩ નક્ષત્ર મૃતસંસક છે, રાહુ જે નક્ષત્રમાં છે, તે કર્તરીસંસક છે, અને રાહુના નક્ષત્રથી ૧૫ મું નક્ષત્ર અસ્તનાયક છે (૧૭)

(જીવપક્ષ આદિ સંજ્ઞાઓનું ફેલ.)

માર્તળ્હે મૃતપક્ષમે હિમકરથ્રેજીવપક્ષે શુભા

યાત્રાસ્યાદિપરીતગે ક્ષય કરી દૌ જીવપક્ષે શુભા ।

ગ્રસ્તર્ક્ષ મૃતપક્ષતઃ શુભકરં ગ્રસ્તા તથા કર્તરી

ચાર્યાદુઃ સ્થિતિમાન્ રવિર્જયકરૌ તૌદ્વૌ તયોર્જીવૌ (૧૮)

અર્થ—મૃતપક્ષમાં સૂર્ય હોય, ને જીવપક્ષમાં ચંદ્રમા હોય તો યાત્રાએ જવું શુભ છે, અને જીવપક્ષમાં સૂર્ય, અને મૃતપક્ષમાં ચંદ્ર હોય તો યાત્રાએ જનારનો નાશ કરે. સૂર્ય, ચંદ્ર બંને જીવપક્ષમાં હોય તો યાત્રા શુભ જાણવી, મૃતપક્ષ નક્ષત્રથી અસ્તનક્ષત્ર અને અસ્તનક્ષત્રથી કર્તરીનક્ષત્ર શુભ છે, ચંદ્રમા જીવપક્ષમાં હોય તો યાત્રાથી મુક્ત કરનાર (યાત્રી) રાજા જય પામે, અને સૂર્ય જીવપક્ષમાં હોય સ્થાયી રાજા (એટલે જેના ઉપર ખીજો રાજા ચઢાવ કરીને આવે તે) જય પામે. (૧૮)

(કુલ અકુલ અને કુલાકુલ સંસારો કુલસહિત.)

સ્વાત્યંતકાદિવસુપૌણ કરાનુરાધા, દિત્યધ્રુવાણિ વિપમાસ્તિ

ચયોઽકુલાઃ સ્યુઃ

સૂર્યેન્દુમંદગુરવથ કુલાકુલાહ્નો, મૂલાંબુવેશ વિધિમંદશપદ

દ્વિતિથ્યઃ (૧૯)

પૂર્વાશ્વીજ્યમધેદુર્કર્ણદહનદ્વીશેન્દ્રાચિત્રાસ્તથા

શુક્રારૌ કુલસંગ્રકાથતિથયોઽર્કાષ્ટેન્દ્રવેદૈર્મિતાઃ ।

ચાપી સ્યાદકુલે જયી ચ સમરે સ્થાયી ચ તદ્વત્કુલે

સંધિઃ સ્યાદુભયોઃ કુલાકુલગણે ભૂમીશયો યુધ્યતોઃ (૨૦)

અર્થ—૧,૩,૫,૭,૯,૧૧,૧૩, ને ૧૫ એ તિથિઓ, રવિ, સોમ, ગ્રહ, શનિ એ વાર, ભરણી, રોહિણી, પુનર્વસુ, આશ્લેષા, ઉ-દા, દશત, રનાતી, અનુરાધા, ઉ-ભા, ધનિષ્ઠા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રો અકુલસંસારક છે. ૧,૬,૧૦ એ તિથિઓ, બુધવાર, આર્દ્રા, મૂલ, અભિજીત, શતભિષા, એ નક્ષત્રો કુલાકુલસંસારક છે. ૪,૮,૧૨,૧૪ એ તિથિઓ મંગલ ને શુક્રવાર, અશ્વિની, કૃતિકા, મૃગશીર, પુષ્ય, મઘા, પૂ-દા, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, પૂ-ષા, શ્રવણ, પૂ-ભા, એ નક્ષત્રો કુલસંસારક છે. અકુલસંસારક તિથ્યાદિકમાં યુદ્ધ પ્રારંભ થાય તો ચઢાઈ કરનાર રાજાનો જય થાય, કુલસંસારક તિથ્યાદિકમાં સ્થાયી રાજાનો જય થાય, અને કુલકુલસંસારક તિથ્યાદિકમાં યુદ્ધ પ્રારંભ થાય તો પરસ્પર મેલાપ થાય છે. (૧૯-૨૦)

(પથિ માગેમાં) રાહુચક.)

સ્યુર્ધર્મે દસપુષ્પો રગવસુજલપદ્મીશ્મૈત્રાણ્યયાર્થે

યામ્યાજાંધ્રીન્દ્રકર્ણાદિતિપિતૃપવનોદ્વન્યથો ભાનિ કામે ।

વન્દ્યાદ્રાં ઘુઘ્ન્યચિત્રાનિર્ઝતિવિધિમગારુયાનિ મોક્ષેઽથરોહિ-

ળ્યાપ્યેદં ત્યર્ક્ષવિશ્વાર્યમમદિનકરર્ક્ષાણિ પથ્યાદિ રાહૌ (૨૧)

અર્થ—અશ્વિની, પુષ્ક, આશ્લેષા, વિશાખા, અનુરાધા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, એ નક્ષત્રો ધર્મસંસક છે, બરણી, પુનર્વસુ, મધા, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, પૂ-
ર્ણા, આ નક્ષત્રો અર્થસંસક છે. કૃતિકા, આર્દ્રા, પુ-ષ્ક, ચિત્રા, મૂલ, અભિ-
જીત, ઉ-ભા, આ નક્ષત્રો કામસંસક છે, રોહિણી, મુગશીર, ઉ-ષ્કા, હરત, પુ-ષા,
ઉ-ષા, રેવતી, આ નક્ષત્રો મોક્ષસંસક છે. (૨૧)

રાજવિપયે-હર્ધ્વગાઃ પંચ રેત્વાઃ સ્યુસ્તિર્યગ્રેત્વા સ્તથા નવ ।

દ્વાર્ત્રિંશ ત્કોષ્ટકૈશ્વર્કં પથિ રાહુઃ પ્રકીર્તિતઃ (૨૨)

ધર્માર્થકામમોક્ષાઃ સ્યુરુધ્વકોષ્ટ ચતુષ્ટયે ।

વિન્યસેત્ સર્પ ચલનાદશ્વિન્યાદીનિ માન્યથ (૨૩)

અર્થ—ઉભી પાંચ રેખાઓ, અને આઠી
નવ રેખાઓ દોરવી, જેથી કર કાઠાનું પથિ રાહુ-
ચક થાય છે, તેમાં અશ્વિની નક્ષત્રથી ચાર ચાર
નક્ષત્રો અભિજીતસહિત ઉલટ સુલટ મુકવાથી
ચક પુર થાય છે. તે ચકમાં ધર્મ, અર્થ, કામ,
મોક્ષ, એ પ્રમાણે મથાળે ચાર ખાનામાં માર્ગ
મુકેલા છે, (પછી તેમાં નક્ષત્રો મુકેલાં છે, તે
કોષ્ટક જોવાથી સમજશે. (૨૨-૨૩)

મુ૦ પ્ર૦-

શૂત્રે યુદ્ધે વિવાદે ચ યાત્રાયાં
સંમુસ્થસ્થિતમ્ ।

રાહું વિવર્જયે યત્નાદ્યદીચ્છેત્

કર્મણઃ ફલમ્ (૨૪)

અર્થ—જુગાર, યુદ્ધ, વાદવિવાદ, અને
યાત્રા, એટલે કે કાલે ક્ષત્રીની ઈચ્છા સમ્પન્નારાએ
સન્મુખ રહેલા રાહુનો ત્યાગ કરવો. (૨૪)

પથિ રાહુચક્રમ્,

ધર્મ,	અર્થ,	કામ,	મોક્ષ,
અ.	મ.	ક.	તો.
પુ.	પુ.	આ.	મ્.
આ.	મ.	પુ. ફા.	ઉ. ફા.
વિ.	સ્વા.	ચિ.	હ.
અ.	જ્યે.	મ્.	પૂ. પા.
ધ.	અ.	અ.	ઉ. પા.
શ.	પૂ. આ.	ઉ. મા.	રે.

(ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષસંજ્ઞક નક્ષત્રોનું ફલ,)

ધર્મગે માસ્કરે વિત્તમોક્ષે શશી વિત્તગે ધર્મમોક્ષસ્થિતિઃ શસ્યતે ।

કામગે ધર્મમોક્ષાર્થગઃ શોભનો મોક્ષગે કેવલં ધર્મગઃ પ્રોચ્યતે (૨૫)

અર્થ—ધર્મસંજ્ઞક નક્ષત્રોમાં સૂર્ય હોય, અને અર્થ, મોક્ષસંજ્ઞક નક્ષત્રોમાં, ચંદ્રમા હોય, અર્થનો સૂર્ય ને ધર્મમોક્ષનો ચંદ્ર હોય તો યાત્રાએ જવું શુભ જાણવું, અને કામસંજ્ઞક નક્ષત્રમાં સૂર્ય હોય, ને ધર્મ, અર્થ, મોક્ષસંજ્ઞક નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હોય, તો પણ યાત્રા સારી જાણવી, પરંતુ એથી વિપરીત હોય તો અશુભ જાણવી, અને મોક્ષમાં સૂર્ય હોય ધર્મસંજ્ઞક નક્ષત્રોમાં ચંદ્ર હોય તો પણ યાત્રાએ જવું શુભ છે. (૨૫)

(તિથિચક્રનો ફલસહિત પ્રકાર.)

પૌષે પક્ષત્યાદિકા દ્વાદશૈવં તિથ્યો માચાદૌ દ્વિતીયાદિકાસ્તાઃ ।

કામાત્તિસ્રઃ સ્યુસ્તૃતીયાદિવચ્ચ યાને પ્રાચ્યાદૌ ફલં તન્ન વક્ષ્યે (૨૬)

સૌખ્યં ક્લેશો ભીતિ ર્થાગમશ્ચ શૂન્યં નૈઃ સ્વં નિઃસ્વતા મિત્રતા ચ ।

દ્રવ્યં ક્લેશો દુઃખમિષ્ટાત્તિરર્થો લાભઃ સૌખ્યં મંગલં વિત્તલાભઃ (૨૭)

લાભો દ્રવ્યાત્તિર્ધનં સૌખ્યમુક્તં ભીતિર્લાભો મૃત્યુરર્થાગમશ્ચ ।

લાભઃ કષ્ટદ્રવ્ય લાભૌ સુખં ચ કષ્ટં સૌખ્યં વલેશ લાભૌ સુખંચ (૨૮)

સૌખ્યં લાભઃ કાર્યસિદ્ધિશ્ચ કષ્ટં વલેશઃ કષ્ટાતિસદ્ધિરર્થો ધનં ચ ।

મૃત્યુ લાભો દ્રવ્ય લાભોદિશૂન્યં શૂન્યં સૌખ્યમૃત્યુરત્યન્તકષ્ટમ્ (૨૯)

અર્થ—પૌષ માસથી આરંભીને બાર માસની મુદ્દિ કે વંદીમાં ક્રમે ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, અને ૧૨ આ તિથિઓ અનુક્રમે આદિંસક્રમે ૧૨ તિથિઓ લખતી. જેથી યાત્રામાં જવાને માટે પૂર્વાદિ દિશાઓનું ફલ કહ્યું છે. ૧૩, ૧૪ ને ૧૫ આ તિથિઓનું ફલ ક્રમે ૩, ૪, ને ૫ ની માફક જાણવું. પૌષ માસાદિની તિથિઓમાં ક્રમે પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ, ને ઉત્તર દિશામાં જવાથી ક્રમે સૌખ્ય, કલેશ, ભીતિ, અર્થાગમ, શુન્ય, નૈસ્વ, નિઃસ્વતા, મિત્રતા, દ્રવ્યકલેશ, દુઃખ, ઇષ્ટાપ્તિ, અર્થ, લાભ, સૌખ્ય. મંગલ, વિત્તલાભ, લાભ, દ્રવ્યાપ્તિ, ધન, સૌખ્ય, ભિતિ, લાભ, મૃત્યુ, અર્થાગમ, લાભ, કષ્ટ, દ્રવ્યલાભ, સુખ, કષ્ટ, સૌખ્ય, કલેશ-લાભ, સુખ, સૌખ્ય, લાભ, કાર્યસિદ્ધિ, કષ્ટ, કલેશ, કષ્ટથી સિદ્ધિ અર્થ, ધન, મૃત્યુ. લાભ, દ્રવ્યલાભ, શૂન્ય, શુન્ય, સૌખ્ય, મૃત્યુ અને અત્યંત કષ્ટ, એ પ્રમાણે બાર માસોમાં ચાર ચાર દિશાઓ પ્રમાણે ૪૮ ફલ જાણવાં. (૨૬-૨૭-૨૮-૨૯)

આ ચક્ર ઉપરથી યાત્રા (મુસાફરીએ) જનાર માણસને, જે માસની જે તિથિએ જે દિશામાં જવું હોય તે દિશાનું નીચે લખેલું ફલ તે દિવસે જાણવું.

આ તીથીચક્રને ગોરખમતે ગમનમુદૂર્ત પશુ કહે છે. ચક્રનું ઉદાહરણ વૈશાખ સુદી ૭ ને દિવસે જવાનું છે, તો વૈશાખવાળા ખાનામાં જ્યાં સાત અંક છે તે સાત અંકની જમણી બાજુએ પુર્વાદિક દિશાનું ફલ જોતાં દ્યૌઃકલેશ, દુઃખ, ઇચ્છીત લાભ અને દ્યૌઃલાભ લખ્યું છે, તે ફલ અનુક્રમે પુર્વ, દક્ષીણ, પશ્ચિમ, ને ઉત્તરનું જાણવું.

एकाकेन्द्रयनानुकूलमनिशं भेदे दिवारात्रयो-

भौमे प्राक्शनि चंद्रयो गतमपाक्पश्चाद्गुर्वो हितम् ।

भृग्वर्कान्हिद्युदगर्कभाद्युभमगै स्तष्टं द्विसप्ताडल-

ह्यंगाम्यां विडलोनयोर्न गमनं श्रीदेवलोक्या हितम् ॥ ५ ॥

અન્વય—અનિશમ્ એકાર્કેન્દ્રયનાનુકૂલમ્ ભેદે (સતિ) દિવારાત્રયોઃ ભૌમે પ્રાક્શનિ ચંદ્રયોઃ અપાક્ જગુર્વોઃ પશ્ચાત્ ભૃગ્વર્કાન્હિ હદક્ ગતમ્ હિતમ્ ગર્કભાત્ યુભમ્ અગૈઃ તષ્ટમ્ દ્વિસપ્ત (શેપમ્) અડલઃ ડ્યંગામ્યામ્ વિડલઃ અનયોઃ ગમનમ્ શ્રીદેવલોક્યા હિતમ્ ન ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—અનિશમ્ ભેદેશાં, એકાર્કેન્દ્રય નાનુકૂલમ્ સૂર્ય ચંદ્રનું એક અપન અનુકુલ છે, ભેદે (સતિ) જુદાં હોય તો, દિવારાત્રયોઃ સૂર્યના અપનમાં દિવસે ચંદ્રના અપનમાં રાત્રિએ, ભૌમે ગંગલવારે, પ્રાક્ પૂર્વમાં, શનિચંદ્રયોઃ શનિને સોમવારે, અપાક્ દક્ષિણમાં, જગુર્વોઃ જુધ અને શુક્રવારે પશ્ચાત્ પશ્ચિમમાં, ભૃગ્વર્કાન્હિ શુક્ર તથા રવિવારે, હદક્ ઉત્તરમાં, ગતમ્ પ્રયાણ, હિતમ્ શુભ છે, ગર્કભાત્ સૂર્યના નક્ષત્રથી, યુભમ્ દિવસનું નક્ષત્ર, અગૈઃ સાતથી, તષ્ટમ્ ભાગ લેતાં, દ્વિસપ્ત (શેપમ્) ૨-૭ શેપ હોય તો, અડલઃ અડલયોગ, ડ્યંગામ્યામ્ ૩-૬ હોય તો, વિડલઃ વિડલયોગ થાય છે, અનયોઃ એ બે યોગમાં, ગમનમ્ ગમન, શ્રીદેવલોક્યા દેવલાચાર્યના વચનથી, હિતમ્ લાભકારી, ન નથી, ॥ ૫ ॥

૫ ભાવાર્થ—દિવસનો સ્વામી સૂર્ય છે, અને રાત્રિનો સ્વામી ચંદ્ર છે, માટે સૂર્ય, ચંદ્ર, બંને ઉત્તરાયણના હોય, તો દિવસે કે રાત્રે ઉત્તર અને પૂર્વની, અને બંને દક્ષિણાયણમાં હોય તો દક્ષિણ, પશ્ચિમની યાત્રા શુભ જાણવી; સૂર્ય ચંદ્રની અયન જુદેજુદી હોય તો સૂર્યની અયન જે દિશામાં હોય તે દિશામાં દિવસે, અને ચંદ્ર-માની જે અયન હોય, તે દિશામાં રાત્રે જવું શુભ છે, એટલે ઉત્તરાયણ હોય તો ઉત્તર ને પૂર્વ અને દક્ષિણાયણ હોય તો દક્ષિણ ને પશ્ચિમમાં જવું શુભ છે. મંગલવારે પૂર્વમાં રાત્રીને સોમવારે દક્ષિણમાં, બુધને શુક્રવારે પશ્ચિમમાં, અને રવીને શુક્રવારે ઉત્તરદિશામાં યાત્રાએ જવું શુભ જાણવું.

(અડલ ને વિડલ યોગો.)

સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી યાત્રાએ જવાના દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં તે થયેલી સંખ્યાને સાતે ભાગતાં ૨ ને ૭ શેષ રહે તો અડલ ને ૩ ને ૬ શેષ રહે તો વિડલયોગ થાય છે. એ બંને યોગો યાત્રામાં નેષ્ટ જાણવા, માટે તેમાં યાત્રા કરવી નહિ.

૧—મકરસંક્રાંતિના આરંભથી, તે મિથુનરાશિના અંત સુધીની ૬ રાશિઓમાં જ્યારે સૂર્ય હોય ત્યારે ઉત્તરાયણ છે, એમ જાણવું. અને કર્કરાશિના આરંભથી ધનરાશિના અંત સુધીની ૬ રાશિમાં જ્યારે સૂર્ય હોય, ત્યારે દક્ષિણાયન છે એમ જાણવું, તેમજ ચંદ્રનું અયન પણ અહિંયાં આ પ્રમાણે જ જાણવું.

૨—અયકારે સૂર્ય ને ચંદ્ર, ઉત્તરાયણ કે દક્ષિણાયન, એમ જે અયનના હોય, તે અયનની દિશામાં રાત્રિ કે દિવસે ગમે ત્યારે જવાનું શુભ કહ્યું છે. પરંતુ અયન લેતાં ઉત્તર અને દક્ષિણ, બેજ દિશાઓ આવે છે, પરંતુ સ્લોકની રીકામાં જ્યારે સૂર્ય, ચંદ્ર ઉત્તરાયણના હોય, ત્યારે હરકોઇ વખતે જેમ ઉત્તરમાં જઇ શકાય છે, તેની માફક પૂર્વમાં પણ જઇ શકાય છે, એટલે ઉત્તરના સંબંધવાળી હપ્પેશાં પૂર્વદિશા ગણેલી છે. જેથી ઉત્તરાયણમાં ઉત્તર અને પૂર્વ બેઉ દિશામાં જઇ શકાય છે. તેમજ દક્ષિણાયણમાં દક્ષિણના સંબંધવાળી પશ્ચિમ-દિશા લેખાય છે, માટે દક્ષિણાયનમાં દક્ષિણ કે પશ્ચિમ દિશામાં રાત્રે કે દિવસે જઇ શકાય છે.

(અડલ ને વિડલ યોગનું કલ્પિત ઉં.)

સૂર્યનું નક્ષત્ર હસ્ત છે, અને દિન નક્ષત્ર ઉ-ષા છે, તો હસ્તથી ઉત્તરાષાઢા સુધી ગણતાં ૯ થયા, તેને ૭ થી ભાગ લેતાં શેષ ૨ વધે છે. જેથી અડલયોગ થયો, તેમજ સૂર્ય નક્ષત્ર અશ્વિની છે, અને દિન નક્ષત્ર મઘા છે, તો અશ્વિનીથી મઘા સુધી ગણતાં ૧૦ થયા. તેને સાતે ભાગવાથી શેષ ૩ બચ્યા, જેથી વિડલયોગ થયો ઉપર પ્રમાણે સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી યાત્રાએ જવાના દિવસના નક્ષત્ર સુધી જે સંખ્યા હોય તેને સાતે ભાગતાં ૨ અથવા ૩ શેષ વધે તો અડલ અને ૩ કે ૬ શેષ વધે તો વિડલયોગ થાય, પરંતુ તે સાતે ભાગતાં ૧-૪-૫ એ શેષ વધ્યા હોય તો ઉપલા બે યોગોમાંનો એક પણ યોગ થતો નથી, એમ જાણવું.

(યાત્રાનિમિત્તે અંકજ્ઞાન અને ફળ.)

મુ. ૦ ચિં. —

તિથ્યુક્તવારયુતિરાદિગજાગ્રિતઘ્ના સ્થાનત્રયેઽન્ન વિચિતિ પ્રથમેઽતિ, દુઃસ્વી ।
મધ્યે ધનક્ષતિ રયો ચરમેઽમૃતિઃ સ્યા ત્સ્થાનત્રયેઽન્નયુજિ સૌરુપજયૌ
નિરુવતૌ (૩૦)

અર્થ—જે દિવસે યાત્રાએ જવું હોય, તે દિવસની તિથિ, વાર, અને નક્ષત્રનો યોગ કરવો, ને જે યોગ થાય, તેને ત્રણ જગ્યાએ સ્થાપન કરવાં, ને સાત આઠ અને ત્રણ ભાગ લેતાં જે પહેલી જગ્યાએ ૦ વધે તો યાત્રા જતાર માણસ અત્યંત દુઃખી થાય, ખીણ જગ્યાએ શૂન્ય વધે તો ધન નાશ થાય, ત્રીજી જગ્યાએ શૂન્ય વધે તો મૃત્યુ થાય, ને ત્રણ જગ્યાએ ૧ અથવા ૨ વિગેરે અંક વધે તો સુખ અને જય આવે છે. (૩૦)

અંકજ્ઞાનનું કલ્પિત ઉદાહરણ—શ્રાવણ શુદ્ધી ૫ ને ૨ શુક-

૧—અન્યકારે ભાગતાં ત્રણ ઠેકાણે શૂન્ય આવે તેનું ફક્ત ફેરવું થાય તે જણાવું નથી. કારણ કે આ રીતે ફેરવા સરવાળાને ત્રણ ઠેકાણે જુદે જુદા ભાગતાં ત્રણે સ્થાનમાં સાથે શૂન્ય આવવું નથી, માટેજ ત્રણ શૂન્યનું ફક્ત આવું નથી.

૨—તિથિની ગણતરી સદી ૧૫ સુધીના પંદર ગણતાં અને વડી પડવેથી અંક વધારીને તિથિની સંખ્યા ગણવી. એટલે કે શુદ્ધી પાંચમના બદલામાં વડી પાંચમ હોય, તો વડી પાંચમના ૫ અંકમાં સુદીના પંદર ઉમેરીને વીસની સંખ્યા લેવી. એ પ્રમાણે વડીની દરેક તિથિઓના અંકમાં રીત સમજવી.

વાર ને મઘા નક્ષત્ર છે, તે સૂદી પાંચમના. ૫, વારના ૬, નક્ષત્રના. ૧૦, એ ત્રણેનો યોગ કરતાં ૨૧ થયા, તે ૨૧ ને પ્રથમ સાતે ભાગતાં લઘિ ૩ ને શેષ શૂન્ય વધે છે, એટલે પ્રથમેસ્થાને શૂન્ય આંખું જાણવું, અને તેજ ૨૧ ને ફરી આઠે ભાગતાં લઘિ ૨, ને શેષ ૫ આવી, એટલે બીજા સ્થાનમાં શેષ ૫ જાણવી, અને ત્રીજા વખત ત્રણે ભાગતાં, લઘિ ૭ ને શેષ શૂન્ય આવી. એવી રીતે ૨૧ ને સાતે ભાગતાં શેષ ૦ આઠે ભાગતાં ૫ ને ત્રણે ભાગતાં ૦ આવી જાણવું. એટલે પહેલાને ત્રીજા સ્થાનમાં શૂન્ય આંખું સમજવું, અને તેનું ફલ પહેલી શૂન્યથી અતિ દુઃખી, ને ત્રીજા શૂન્યથી મરણ, એ ફલ સમજવું.

(યાત્રામાં જોવાતો હિંવરયોગ.)

શશાંકમં મૂર્યમતોઽપ્રગળ્યં પક્ષાદિતિથ્યાદિ ન વાસરેણ ।

પુતં નવાત્તં નગશેષકં ચેત્ સ્યા હિંવરં તદ્ગમનેઽતિશસ્તમ્ (૩૧)

અર્થ—સૂર્યના મહા નક્ષત્રથી જે દિવસે મુસાફરીએ જવું હોય તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણવું; તેમાં ૧૬ની પહેલી તિથિથી આશુ તિથિ સુધી તિથિયો ને તે દિવસનો વાર યુક્ત કરવો, તેને નવથી ભાગ લેતાં, જો ૭ બાકી રહે તો હિંવર નામનો યોગ થાય છે, તે યોગમાં યાત્રા કરવી શુભદાયક છે. (૩૧)

હિંવરાખ્યયોગનું કલ્પિત ઉદાહરણ—ગ્રાવણ વદી ૩ ને શુક્રવારના દિવસે સૂર્યનું મહા નક્ષત્ર મઘા, અને મુસાફરીએ જવાના દિવસનું નક્ષત્ર મૂલ હોવાથી મઘાથી મૂલ સુધી ગણતાં નક્ષત્રની સંખ્યા ૧૦ થાય છે, વારની સંખ્યા રવિવારથી ગણતાં ૬ થાય છે, અને તિથિની સંખ્યા શુક્લપક્ષની ૧૫ અને વદી ૪ એમ મત્રીને ૧૮ થાય છે. તે પ્રમાણે તિથિ, વાર ને નક્ષત્રની સંખ્યાનો સરવાળો કરતાં સંખ્યા ૩૪ થઈ, તેને નવે ભાગતાં લઘિ ૩ અને શેષ ૭ આવી તે શેષ ૭ આવવાથી હિંવરનામનો યોગ થયો છે એમ જાણવું. પરંતુ નવે ભાગતાં સાત શિવાયની સંખ્યા આવી હોત તો તે યોગ યાત્રા નહિ.

(કાત્રપાશયોગ.)

કૌંવેરીતો વૈપરીત્યેનકાલો વારેઽર્કાયે સંગુલે તસ્ય પાશઃ ।

રાત્રાવેતૌ વૈપરી ત્યેન ગણ્યૌ યાત્રાયુદ્ધે સંગુલે વર્જનીયૌ (૩૨)

અર્થ—રવીવારે ઉત્તરમાં, સોમવારે વાયવ્યમાં, મંગલવારે પશ્ચિમમાં, બુધવારે નૈરત્યમાં, શુક્રવારે દક્ષિણમાં, શુક્રવારે અગ્નિદેશમાં, અને શનિવારે પૂર્વમાં કાલ જાણવો, અને તેના સન્મુખ પાશ જાણવો. એ બંને યોગો રાત્રિએ ઉલટા ગણવા, ૧ તે યોગો યાત્રામાં ને યુદ્ધમાં સન્મુખ હોય તો ત્યાગ કરવા. (૩૨)

(પ્રયાણ કયાંથી કરવું તે બાબત.)

મુ० પ્ર०—સ્વસ્ય દેવસ્ય વા ગેહાત્ ગુરો વા મુખ્યંયોપિતઃ ।

હવિષ્યં પ્રાશ્યમતિમાન્ બ્રાહ્મણૈ રનુમોદિતઃ (૩૩)

અર્થ—પોતાના ઘરમાં, કે દેવાલયમાં, ગુરૂના ઘરમાં, કે મુખ્ય સ્ત્રીના ઘરમાં ભોજન કરીને બ્રાહ્મણોની આજ્ઞા લેઈ પ્રયાણ કરવું (૩૩)

(મનની પ્રસન્નતા.)

નિમિત્તશક્તુનાદિભ્યઃ પ્રધાનો હિ મનોજયઃ ।

તસ્માત્ વિયાસતાં નૃણાં ફલસિદ્ધિર્મનોજયાત્ (૩૪)

અર્થ—પ્રયાણ કરતી વખતે નિમિત્ત અને શક્તિ વિગેરેથી મનની પ્રસન્નતા વધારે બલવાન છે, માટે પ્રયાણ કરનારા મનુષ્યોનું મન પ્રસન્ન હોય તો ફલસિદ્ધિ થાય છે. (૩૪)

(મેષાદિ રાશિઓને મુષાદિ ધાતિક બ્રહ્મ.)

મુ० પ્ર०—વેદેભાડકાસ્વ નંદેદુરસદિક્ શૈલસંમિતાઃ ।

રુદ્રનેત્રાગ્નિસંલ્યાશ્ચ ઘાતસૂર્યાસ્તિવમેડજતઃ (૩૫)

અર્થ—મેષાદિક રાશિવાળાઓને અનુક્રમે ૪, ૮, ૧૨, ૨, ૮, ૧, ૬, ૧૦, ૭, ૧૧, ૨, ૩, સૂર્ય હોય તો ધાતિક છે. ૨ (૩૫)

વાર્ણાકેદુ રસાશ્ણાટ્ક શૈલરુદ્રેમ સંમિતાઃ ।

સૂર્યાગ્ન્યન્ધિમિતામેષાત્ ક્રમાત્ ઘાતધરાત્મજાઃ (૩૬)

અર્થ—મેષાદિ રાશિને અનુક્રમે ૫, ૮, ૧, ૬, ૧૦, ૨, ૭, ૧૧, ૮, ૧૨, ૩, ને ૪ થો મંગલ હોય તો ધાતિક છે. (૩૬)

૧—જેમ રવિવારે દિવસના ઉત્તરમાં કાલ, ને દક્ષિણમાં પાશ, તેમ રાત્રે દક્ષિણમાં કાલ, ને ઉત્તરમાં પાશ સમજવો.

૨ પુરુષ ને સ્ત્રીના ધાતિકર્મકાન્દના સ્તોત્રો વિં ૩૫૦ પૃ ૧૬૮ માં આપેલા છે.

નેત્રાંગાશાઽગ્નિશૈલેશ વેદાદ્યેષ્વકંસંમિતાઃ ।

દ્વાદશેદુમિતા ઘાતઘોધનાઃ ક્રમતસ્ત્વજાત્ (૩૭)

અર્થ—મેષાદિ રાશિને અનુક્રમે ૨,૬,૧૦,૩,૭,૧૧,૪,૮,૫,૯,૧૨, અને ૧ હોય હોય તો ધાતિક છે. (૩૭)

રસાશાનેત્રશૈલેશ વન્દિ નાગાર્ક સંમિતાઃ

નંદે દ્વઘ્ધીષુ સંઘ્યાસ્તે ઘાતેજ્યા મેપતઃ ક્રમાત્ (૩૮)

અર્થ—મેષાદિ રાશિને અનુક્રમે ૧,૧૧,૨,૭,૧૧,૩,૮,૧૨,૯,૧,૪,૫, મે ૧૨ હોય તો ધાતિક બનશે. (૩૮)

શૈલદિક્ વન્દિનાગાર્ક વેદનંદૂઢુભિ મિતાઃ ।

આશાઽશ્વિચાળાંગસંઘ્યા ઘાતશુક્રાસ્તુ મેપમાત્ (૩૯)

અર્થ—મેષાદિ રાશિને અનુક્રમે ૭,૧૦,૩,૮,૧૨,૪,૯,૧,૧૦,૨,૫, અને ૬ હોય હોય તો ધાતિક બનશે. (૩૯)

વન્દિશૈલેશવેદાદ્યમૂર્ચવાળાંક પખિતાઃ ।

દિગિદુનેત્રસંઘ્યાથ મેપાદ્યાત શનેશ્વરાઃ (૪૦)

અર્થ—મેષાદિ રાશિને અનુક્રમે ૩,૭,૧૧,૨,૮,૧૨,૫,૯,૧,૧૦,૧,૨, ને રાશિ હોય તો ધાતિક બનશે. (૪૦)

(ધાતિક તિથિ, વાર, ને નક્ષત્ર.)

મુ० ચિં०—ગોસ્ત્રીકપે ઘાતતિથિસ્તુ પૂર્ણા મદ્રા નૃપુલ્કર્ણકેડય નંદા ।
કૌર્પ્યા જયો નક્ર ઘટે ચ રિક્તાજયાધનુઃ કુમ્ભદરો ન શસ્તાઃ (૪૧)

અર્થ—મેષ, ને વૃશ્ચિક, રાશિવાસાને ૧,૬,૧૧, ૫૧મ, ૬-મા, ને મીન રાશિવાસાને ૫,૧૦,૧૫, મિથુન, ને ૬૩ રાશિવાસાને ૨,૭,૧૨, સિંહ, ધન, ને ૬૦ રાશિવાસાને ૩,૮,૧૩, ગુલા ને ૪૩ રાશિવાસાને ૪,૯,૧૪, એ પ્રમાણે ધાતિકતિથિયો છે, તે પ્રમાણમાં લેવી નહિ. (૪૧)

નક્રે ભીમો ગો હરિસ્રીપુમંદ્યંદ્રોદ્દેડ્કોજમેશ્વચર્કે ।

શુક્રઃ ફોદંદાલિમીનેપુકુંબે જુકેનીવો ઘાતવારા નશસ્તાઃ (૪૨)

અર્થ—મકરરાશિવાલાને મંગલ, વૃષભ, સિંહ, ને કન્યાને રાશિવાર, મિથુનને સોમવાર, મેષને રવિવાર, કર્કને જુધવાર, વૃશ્ચિક, ધન, ને મીનને શુક્રવાર, અને તુલા ને કુંભને ગુરુવાર ધાતિક છે, એ ધાતિકવારો અશુભ સમજવા (૪૨)

મંઘાકરસ્વાતિષૈત્રમૂલશ્રુત્યમ્બુપાંત્યમમ્ ।

યામ્ય ગ્રાહ્યેશસાર્પ ચ મેષાદે વર્તમં ન સત્ (૪૩)

અર્થ—મેષ રાશિવાલાને મઘા, વૃષભને હસ્તા, મિથુનને સ્વાતી, કર્કને અનુરાધા, સિંહને મૂલ, કન્યાને અવળ, તુલાને શતભિષા, વૃશ્ચિકને રેવતી, ધનને બરણી, મકરને રોહિણી, કુંભને આર્દ્રા, અને મીનને આશ્લેષા, એ પ્રમાણે ધાતનક્ષત્રો છે. (૪૩)

(ધાતલક્ષ.)

ભૂમિદ્વયબ્ધ્યદ્રિદિક્ સૂર્યાગાણકેશાગ્રિસાયકાઃ ।

મેષાદિ ધાતલગ્નાનિ યાત્રાયાં વર્જયેત્ સુધીઃ (૪૪)

અર્થ—મેષરાશિને મેષ, વૃષભને મિથુન, મિથુનને કન્યા, કર્કને મકર, સિંહને વૃષભ, કન્યાને સિંહ, તુલાને મીન, વૃશ્ચિકને મિથુન, ધનને સિંહ, મકરને વૃશ્ચિક, કુંભને મેષ, અને મીન રાશિવાળાને કર્કલક્ષ ધાતિક છે, આ ધાત લગ્નો યાત્રામાં વર્જીત છે. (૪૪)

(અંદને રહેવાની દિશાઓ.)

જ્યો વિં—અવિગોજિતુમાઘિરાશિભિ શરમૈર્થે નૈવમૈસ્તુ સંયુતૈઃ ।

હરિદિક્ષ્મુલ્લદિક્ ચંતુષ્ટયે ક્રમતઃ કલ્પિતપિંદુમંડલમ્ (૪૫)

અર્થ—મેષ, સિંહ, ને ધનરાશિ હોય ત્યારે પૂર્વદિશામાં, વૃષભ, કન્યા, ને મકર, હોય તો દક્ષિણદિશામાં, મિથુન, તુલા, ને કુંભ હોય તો પશ્ચિમ દિશામાં, અને કર્ક, વૃશ્ચિક, ને મીન હોય તો ઉત્તરદિશામાં ચંદ્રમાનો વાસ જાણવો. (૪૫)

વનિતાવદનેદુમંડલં વિદુરમ્બ્યાનર્નમિદુમંડલં ।

ગમનાર્થિનિ દત્તવાંછિતં ગમનેડ્વીવ ચ દક્ષિણાશંગમ્ (૪૬)

અર્થ—પ્રમાણ કરનારને સન્મુખ ચંદ્રમા હોય અને જન્મણી બાજુ હોય, તો જેમ સીનું મુખ ધણિત ફલ આપે છે, તેમજ ધારેલી દરેક ઇચ્છાઓ પરિપૂર્ણ થાય છે. (૪૬)

મુ ૦ પ્ર ૦—

કરણભગણદોષં વારસંક્રાંતિદોષં કુતિયિકુલિકદોષં ચાપચામાર્દ્ધદોષમ્
કુજશનિરવિદોષં રાહુકેત્વાદિદોષં હરતિ સકલદોષં ચંદ્રમા સમ્મુખસ્થઃ

અર્થ—સન્મુખ રહેલો ચંદ્રમા, કરણ, નક્ષત્ર, વાર, સંક્રાંતિ, તિથિ, કુલિક, ચામાર્દ્ધ, અને શનિ, મંગલ, રાહુ, ને કેળુથી ઉત્પન્ન થએલા દરેક દોષોનો ત્યાગ કરે છે. (૪૭)

ઘાતતિથિં ઘાતવારં ઘાતનક્ષત્રમેવ ચ ।

યાત્રાયાં વર્જયેત્ માતૈ રન્યકર્મસુ શોભનમ્ (૪૮) .

અર્થ—યાત્રામાં ઘાતતિથિ, ઘાતવાર, અને ઘાતનક્ષત્રો, વિદ્વાનોએ ત્યાગ કરવો, યાત્રા સર્વે કાર્યોમાં તે ઘાતતિથ્યાદિ શુભ વ્યવહાર. (૪૮)

ન વિષ્કુંભો ન વા મંદો ન વ્યતીપાતવૈધૃતૌ ।

ચંદ્ર તારાવલે પ્રાપ્તે દોષા ગચ્છન્ત્યસંપ્રસાઃ (૪૯)

અર્થ—વિષ્કુંભ, મંડ, વ્યતીપાત, અને વૈધૃત નામના કુબોગો, ચંદ્ર અને તારાનું બલ હોય તો નાશ પામે છે. (૪૯)

આજ્યં દુગ્ધગુઢૌ તિલાન્દધિયવા ન્માપાનિના ત્પ્રાશ્યનો

શૂલે યાનમનિષ્ઠમિદ્રકકુમ્ભોયાજ્યં તિલાન્નં તિર્મીન્ ।

દુગ્ધં પ્રાશ્ય ચ હસ્ત્યનો હ્યનરૈ ર્યાનં સુપાનં તયો-

ધ્યાનાદ્વાભવતિ શ્રુવેય હરિજં તિથ્યાદિ લક્ષાધિકમ્ ॥ ૬ ॥

અન્વય—ઇનાત્ (ક્રમાત્) આજ્યમ્ દુગ્ધગુઢૌ તિલાન્
દધિયવાન્ માપાન્ પ્રાશ્યશૂલે યાનમ્ નો અનિષ્ઠમ્ ઇન્દ્રકકુમ્
આજ્યમ્ તિલાન્નમ્ તિર્મીન્ દુગ્ધમ્ પ્રાશ્ય હસ્ત્યનોહ્યનરૈઃ યાનમ્
સુપાનમ્ વા તયોઃ ધ્યાનાત્ (સુપાનમ્) ભવતિ અથ તિથ્યાદિ-
લક્ષાધિકમ્ હરિજમ્ શ્રુવે ॥ ૬ ॥

આન્વયાર્ય—ઇનાત્ સંપ્રતી, (ક્રમાત્ અનુક્રમે,) આજ્યમ્ ધી, દુગ્ધ
દુધ, ગુઢૌ ગોળ, તિલાન્ તલ, દધિ દહિ, ચવાન્ જવ, માપાન્ માપ, એ

વસ્તુઓને, પ્રાણ્ય ખાઈને, શૂલે વારશુલમાં, યાનમ્ પ્રયાણુ, નો અનિષ્ટમ્ અશુભ નથી, ઇન્દ્રકકુભઃ પૂર્વદિશાથી, આજ્યમ્ ધી, તિલાન્નમ્ તલયુક્ત અન્ન, તિમીન્ માછલાં, દુગ્ધમ્ દૂધ, એ વસ્તુઓને, પ્રાણ્ય ખાઈને, હસ્તી હાથી, અનઃ ગાડું, હ્ય ઘોડા; નરેઃ અને માણસની સ્વારી કરી, યાનમ્ ગમન કર્યું હોય તો, સુયાનમ્ સારું પ્રયાણુ થાય છે વા અથવા, તયોઃ બંધ્ય પદાર્થ, અને વાહનનું, ધ્યાનાત્ ધ્યાન કરવાથી, (સુયાનમ્) સારું પ્રયાણુ મળતી થાય છે, અથ હવે, તિથ્યાધિલજ્ઞાદિકમ્ તિથી વિગેરે કરતાં લાખ ધણુ અધિક બલવાળું, હરિજમ્ લગ્નને, મુઘે ઠહું છું. ॥ ૬ ॥

(વારશુલના દોષનો ભંગ.)

૬ ભાવાર્થ—સ્વીવારે ધી, સોમવારે દુધ, મંગલવારે ગોળ, બુધવારે તલ, શુક્રવારે દહિં, શુક્રવારે જવ, અને શનિવારે અડદ ખાવાથી યાત્રાએ જનારને વારશુલનો દોષ નથી, ધી ખાઈ હાથી ઉપર બેસીને પૂર્વદિશામાં, તલ ને લાત ખાઈ રથમાં બેસીને, દક્ષિણદિશામાં, માછલાં ખાઈ ઘોડા ઉપર બેસીને પશ્ચિમદિશામાં, અને દુધ પીને પાલખીમાં બેસી, ઉત્તરદિશામાં પ્રયાણુ કરનારને શુભ છે. ઉપર બતાવેલી ચીજો અને વાહનનો અભાવ હોય તો તે તે વસ્તુનું મનમાં ધ્યાન કરીને પણ જવું શુભ બાળુવું. તિથ્યાદિકનું જે બલ છે તેના કરતાં લાખ ધણું બલ લગ્નનું બાળુવું.

(તિથીમાં ભક્ત્ય કરવાની વસ્તુઓ.)

વૃહસ્પતિઃ—અર્કપત્રં ભવેષાતુઃ પ્રયમાયાં તુ મંસણં ।

દ્વિતીયાયાં ભવેષાતુ મેફ્યં સચંદુ લોદકમ્ (૫૦)

તૃતીયાયાં યથા સર્પિં ચંચાગૃઃ સ્યાત્તતઃ પરં ।

પંચમ્યાં તદ્દવિષ્યંસ્યા ત્પૃથ્વાં વા કાંચનોદકમ્ (૫૧)

અપૂષ્પશ્રુત્તિઃ સપ્તમ્યાં મૃદમ્યાં વીજપૂરકં ।

નવમ્યાં તોયપાનં સ્યાદ્ગોમૂત્રં તુ તતઃ પરમ્ (૫૨)

૧—જેઓથી માંસાહાર થતો નથી, તેઓએ તેના બદલે તે દિવસે રાંધેલા અડદ ખાવા, અથવા તો તે માંસાદિક વસ્તુઓનું મનમાં ચિંતવન કરવું.

एकादश्यां यवानद्याद्वादश्यां पायसं भवेत् ।

त्रयोदश्यां गुहंलेहं रुधिरं स्याच्चतुर्दशे (૫૩)

મુદ્ગૌદનં ભવેદ્ભોજ્યં પંચદશ્યાં યિયાસતઃ ।

પક્ષયો રુધયોરેવં યાત્રાયોગે વિધિઃ સ્મૃતઃ (૫૪)

અર્થ—૫૩વેના દિવસે આઠઝાનું પાન, બીજે ભાત સાથે પાણી, ત્રીજે ધી યુક્ત રાખ, પાંચમે હવિષ્યાન્ન, છઠે સુવર્ણાદિક, સાતમે માલપુવા, આઠમે બીન્નેર, નવમીએ ગોમૂત્ર, અગીઆરસે જવ, બારસે કુધપાક, તેરસે ગોળ, ચૌદસે લોહી, પુનમે મગચોખા, એ પ્રમાણે બંને પક્ષની તિથિઓમાં ભક્ષણ કરીને^૧ પ્રયાણ કરવું. (૫૦-૫૧-૫૨-૫૩-૫૪)

स्वर्क्षानर्द्धिघटास्तभानृजुगृहान्પఠં रिपोर्भाદનુ-

સ્વર્ક્ષાંગેશરિપું સ્વલં જાનિવલત્યક્તં તથા સાંપ્રતમ્ ।

યાત્રાલગ્નગતં ત્યજેદથ દિશામીશોઽર્કશુક્રૌકુજો

રાહુર્મંદશશ્ચાંકસૌમ્યગુરવઃકેન્દ્રે દિગીશે વ્રજેત્ ॥ ૭ ॥

અન્વય—સ્વર્ક્ષાનર્દ્ધિઘટાસ્તભાનૃજુગૃહાન્ રિપોઃભાત્ પઠમ્ અનુ સ્વર્ક્ષાંગેશ રિપુમ્ સ્વલમ્ જાનિવલત્યક્તમ્ તથા સાંપ્રતમ્ (વલત્યક્તં) યાત્રાલગ્નગતમ્ ત્યજેત્ અથ અર્કશુક્રૌ કુજઃ રાહુઃ મન્દશશ્ચાંક સૌમ્યગુરવઃ દિશામ્ ઇશઃ સ્યુઃ દિગીશે કેન્દ્રે (સતિ) વ્રજેત્ ॥૭॥

અન્વયાર્થ—સ્વર્ક્ષાનર્દ્ધિઘટાસ્તભાનૃજુગૃહાન્ પોતાની રાશિ-પોતાની રાશિથી ઉપચય વિનાની રાશિ-કુંભ અસ્તગ્રહની અને વક્ર ગ્રહની રાશિને રિપોઃ જન્મ રાશીના ચતુષ્ગ્રહની માત્ર રાશિથી પદ્મ ૬ કું રથાનની રાશી અનુ પૃષ્ઠોદયરાશિ સ્વર્ક્ષાંગેશરિપુમ્ પોતાની રાશિને તેમજ લગ્નના સ્વામીને ચતુ સ્વલમ્ પાપગ્રહ જાનિવલત્યક્તમ્ જન્મ વખતનો (વલત્યક્તં) બહીન ગ્રહ તથા તેમજ સાંપ્રતં તે વખતનો બહીન ગ્રહ યાત્રાલગ્નગતમ્ યાત્રાના

૧—તિથિઓમાં અથવા જે વખતે જે ચીજ ભક્ષણ કરવા કહી છે, તે વસ્તુ ઉચ્ચ વર્ણને ભક્ષણ કરવાને વર્ણ્ય હોય તે તે વસ્તુનું પ્રયાણ વખતે ધ્યાન કરીને જવું, અથવા તે વસ્તુના અભાવે પણ અભાવવાળી વસ્તુનું ચિતવન કરીને પ્રયાણ કરવું.

લગ્નમાં રહેલો હોય તો ત્યજેત્ ત્યાગ કરવો, અથ ત્યાર પછી અર્કશુક્રો સૂર્ય-શુક્ર-કુજઃ મંગલ રાહુઃ રાહુ મન્દશશાંકસૌમ્યગુરવઃ શનિચંદ્ર-શુક્ર-અને ગુરુ વિશામ્ દિશાઓના દૈશઃ સ્વામીયો, સ્થુઃ છે. દિગ્દીશો દિશાનો સ્વામી કેન્દ્રે કેન્દ્રસ્થાનમાં હોય ત્યારે વ્રજેત્ જવું,

૭ ભાવાર્થ—પોતાની રાશિ-અનુપચય^૧ સ્થાનની રાશિ, કુંભ રાશિ-અસ્તગ્રહની^૨ રાશિ-વક્રીગ્રહની^૩ રાશિ-પોતાની રાશિના શત્રુગ્રહની રાશિથી—છટ્ટીરાશિ^૪—પૃષ્ઠોદય રાશિ^૫—જન્મ, લગ્નના સ્વામીની શત્રુરાશિ^૬ એમાંની કોઈપણ રાશિ યાત્રા લગ્નમાં નેષ્ટ

૧—૩-૬-૧૦ ને ૧૧ આ સ્થાનો ઉપચય કહેવાય છે. અને ૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૨ આસ્થાનો અનુપચય કહેવાય છે,

૨—ગ્રહ સૂર્યની આસ પાસ હોય—ત્યારે અસ્તનો થાય છે, તેના સૂર્યની તદ્દાવતના અંશો નીચે મુજબ છે, તેથી અસ્ત અને ઉદયનો જાણવો, મંદના ૧૨ મંગલ ૧૭, બુધ-૧૩, ગુરુ ૧૧, શુક્ર ૯, શનિ-૧૫, બુધ વક્રી હોય ત્યારે ૧૨, અને શુક્ર વક્રી હોય ત્યારે ૮ અંશ સમજવા,

૩—જ્યારે જોમાદિગ્રહો પોતાની સરલ ગતિને છોડી જ્યારે અવળી ગતિથી ચાલે છે, ત્યારે તે ગ્રહો વક્રી એટલે અવળી ગતિએ ચાલનારા કહેવાય છે, જેમકે મંગલ-મેષરાશિના ૧૫ અંશે છે, અને તેજ મંગલ ચેલા દિવસોમાં જ્યારે મેષરાશિના ૧૫-અંશ કરતાં ઓછા અંશનો થઈ ધટતો જાય ત્યારે વક્રી જાણવો. ૧૫ અંશથી આગળ વ વધારે અંશ થતા જાય તો માર્ગી જાણવો.

૪—દરેક ગ્રહની નિસર્ગ મૈત્રીમાં શત્રુના સ્થાનમાં જે ગ્રહો મુકેલા હોય. તે ગ્રહ પોતાનો શત્રુ ગ્રહ જાવો, ઉદા—ધારો કે પોતાની રાશિ મીન હોય તો તેને સ્વામી ગુરુ થાય, ગુરુની નિસર્ગ મૈત્રીમાં—બુધ અને શુક્ર-શત્રુ છે, તો મીન રાશિવાળાને પોતાના શત્રુ ગ્રહની રાશિઓ મિથુન-કન્યા-વૃષભ અને તુલા જાણવી, અને તે શત્રુ રાશિઓ—થી છટ્ટી રાશિયો વૃશ્ચિક-કુંભ-તુલા અને મીન જાણવી,

૫—મેષ, વૃષભ, કર્ક, ધન અને મકર એ રાશિઓ પૃષ્ઠોદય. (એટલે આકાશમાં ઉગતી વખતે પોતાના પાછલા ભાગથી ઉદય પામનારી) છે, અને મિથુન, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક અને કુંભ એ રાશિઓ શીર્ષોદય. (એટલે આગળના ભાગથી ઉદય પામનારી) છે. અને મીન રાશિ ઉભયોદય એટલે (અને જાન્યુથી ઉદય પામનારી) છે.

૬—ઉપલી ચોથી દીપતી માફક જન્મ લગ્નની જે રાશિ હોય તેના સ્વામી ગ્રહનો જે શત્રુ ગ્રહ હોય તેની જે રાશિ તે શત્રુ રાશિ કહેવાય છે.

બાણવી, પાપગ્રહ-જન્મ કુંડલીમાં બલહીનગ્રહ-યાત્રામુહૂર્ત વખતે
બલહીનગ્રહ-તેપણ યાત્રા લગ્નમાં લેવા નહિ,

॥ દિશાઓના સ્વામી ॥

રવિ-શુક્ર-મંગલ-રાહુ-શનિ-ચંદ્ર-બુધ-શુક્ર-એ ગ્રહો અનુ-
ક્રમે. પૂર્વાદિક આઠે દિશાઓના સ્વામી બાણવા, જે દિશામાં જવું હોય
તે દિશાનો સ્વામી મુહૂર્તની લગ્ન શુદ્ધિમાં-કેન્દ્રમાં હોય તો યાત્રા
શુભ બાણવી, પરંતુ દિશાનો સ્વામી-લલાટી કેન્દ્રમાં ન હોય ત્યારે
શુભ બાણવી, લલાટી કેન્દ્ર હવે પછીના પ્રલોકમાં કહેવાશે ?

દિવપેન પ્રવસેત્તલાટગઇનઃ પ્રાચ્યાંત નૌ માલગઃ

સ્વાસ્પશ્ચાન્મદનેર્કજોંબુગબુધઃ સૌમ્યાંસ્વગોપાક્કુજઃ ।

પેશ્યાં દ્વિત્રિગતો ગુરુર્જ્વલનદિશ્યાય વ્યયસ્યો મૃગુ-

વાયૌપદ્મુતગોવિધુર્નિર્કૃતિદિશ્યઘાંક સંસ્થં તમઃ ॥ ૮ ॥

અન્વય—દિવપે લલાટગે ન પ્રવસેત્ તનૌ ઇનઃ પ્રાચ્યામ્, મદને
અર્કજઃ પશ્ચાત્, અમ્બુગબુધઃ સૌમ્યામ્, સ્વગઃ કુજઃ અપાક્, દ્વિત્રિ-
ગતઃ ગુરુઃ પેશ્યામ્, આયવ્યયસ્યઃ મૃગુઃ જ્વલનદિશિ, પદ્મુતગઃ
વિધુઃ વાયૌ, અઘાંકસંસ્થં તમઃ નિર્કૃતિ દિશિ માલગઃ સ્યાત્ ॥૮॥

અન્વયાર્થ—દિવપે દિશાનો સ્વામી, લલાટગે લલાટમાં રહેલો હોય તો,
ન પ્રવસેત્ પ્રપાણ કરવું નહિ, તનૌ લગ્નમાં રહેલો, ઇનઃ સૂર્ય, પ્રાચ્યામ્
પૂર્વ દિશામાં, મદને ૭ મે રહેલો, અર્કજઃ શનિ, પશ્ચાત્ પશ્ચિમમાં, અમ્બુગબુધઃ
૪ થે રહેલો બુધ, સૌમ્યામ્ ઉત્તરમાં, સ્વગઃ ૧૦ મે રહેલો, કુજઃ મંગલ
અપાક્ દક્ષિણમાં, દ્વિત્રિગતઃ ૨-૩ રહેલો, ગુરુઃ શુક્ર, પેશ્યામ્ ઇશાનમાં,
આયવ્યયસ્યઃ ૧૧-૧૨ મે રહેલો મૃગુઃ શુક્ર, જ્વલનદિશિ અગ્નિ કોણમાં,
પદ્મુતગઃ ૬-૫ મે રહેલો વિધુઃ ચંદ્ર, વાયૌ વાયવ્ય કોણમાં, અઘાંકસંસ્થમ્
૮-૯ મે રહેલો. તમઃ રાહુ નિર્કૃતિ દિશિ નૈરત્ય ખુણમાં, માલગઃ લલાટમાં
રહેલો, સ્યાત્ હોય છે. ॥ ૮ ॥

॥ લલાટી દિશા ॥

૮ ભાવાર્થ—સૂર્યલગ્નમાં હોય તો પૂર્વમાં, મંગલ ૧૦ મે
દક્ષિણમાં, શનિ ૭ મે પશ્ચિમમાં, અને બુધ ૪ થે હોય તો

ઉત્તરમાં, લલાટી કેન્દ્રમાં રહેલો છે. એમ જાણવું, અને એવો જે ગ્રહ લલાટી હોય. તે ગ્રહની જે દિશા હોય. તે દિશામાં યાત્રાએ જવું નહિ;^૧

॥ લલાટી કોણ ॥

૧૧-૧૨ મે શુક્ર હોવાથી અગ્નિખુણામાં, ૮-૯ મે રાહુ નૈરૈત્યખુણામાં, ૫-૬-કે ચંદ્ર વાયવ્યખુણામાં, અને ૨-૩-જે શુક્ર હોવાથી ઇશાનખુણામાં, મુસાફરીએ જવું નહિ; તે તે સ્થાનોમાં તે તે ગ્રહો આવવાથી તે તે ખુણાના લલાટી ગ્રહો જાણવા,

(ઉપ:કાલ આદિ સમય .ખલ.)

उपः कालो विना पूर्वोद्घूलिः पश्चिमां विना ।

विनोत्तरां निश्चिયः सन्याने याम्यां विनाऽभिजित् ॥ ५५ ॥

અર્થ—ઉપ:કાલ (સવાર) માં પૂર્વ વિના ખીણ દિશાઓમાં જવું, ગોધુલિ કાલમાં (સાંજે) પશ્ચિમ વિના ખીણ દિશાઓમાં જવું, અર્ધરાત્રે ઉત્તરવિના ખીણ દિશાઓમાં જવું, અને અભિજીત નક્ષત્રને મુહુર્તે દક્ષિણવિના ખીણ દિશાઓમાં જવું. (૫૫)

(રાજઓને યોગયાત્રા અને તેના આરંભનું પ્રયોજન.)

योगात्सिद्धिर्धरणिपतीना मृक्षगुणैरपि भूदेवानाम् ।

चौराणां शुभशकुनैरुक्ता भवति मुहूर्तादपि मनुजानाम् ५६

૧—લલાટી એવો જે ગ્રહ જે દિશામાં લલાટી થતો હોય તે દિશામાં જવું નહિ, એ લલાટી જેવાની કુંડલી કહાડેલી છે તે ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાશે.

અર્થ—રાજાઓને તો આગલ કહેલા યોગોથી સિદ્ધિ કહેવી, પ્રાણીઓને નક્ષત્રોથી. ચોરોને શુભ શત્રુનોથી અને મનુષ્યોને મુહૂર્તોથી સિદ્ધિ કહેલી છે. (૫૬)

(રાજાઓને યોગયાત્રા વિષે લગ્નશુદ્ધિ.)

સહજે રવિર્દશમે શશી તથા શનિમંગલૌ રિપુગ્રહે સિતઃ સુતે ।

હિવુકે વુધો ગુરુરપીહ લગ્નગઃ સજયત્પરીન્પચલિતોઽચિરાન્તપઃ ॥ ૫૭ ॥

અર્થ—સૂર્ય ત્રીજે, ચંદ્ર દશમે, મંગલ અને શનિ છઠે, શુક્ર પાંચમે, બુધ ચોથે અને ગુરુ લગ્નમાં હોય, એવા યોગમાં રાજા ને રાત્રુપર ચઢાઈ કરે તો થોડા વખતમાં જ શત્રુને હતે છે. (૫૭)

ભ્રાતરિસૌરિર્ભૂમિસુતોવૈરિણિ લગ્ને દેવગુરુઃ ।

આયગતેઽર્કે શત્રુજયથેદન્તુકૂલો દૈત્યગુરુઃ ॥ ૫૮ ॥

અર્થ—શનિ ત્રીજે-મંગલ છઠે-ગુરુ લગ્નમાં-અને સૂર્ય અગીઆરમે હોય. તેમજ શુક્ર અતુકુલ અર્થાત્ પીઠ પાછા હોય. એવા યોગમાં ને રાજા જાય તો શત્રુઓને હતે છે, (૫૮)

ધૂને ચન્દ્રે સમુદયગેઽર્કે જીવે શુક્રે વિદિ ધનસંસ્થે ।

ઈદગ્યોગે ચલતિ નરેશો જેતા શત્રૂન્ ગરુડ ઇવાહીન્ ॥ ૫૯ ॥

અર્થ—ચંદ્રમાં સાતમે, સૂર્ય લગ્નમાં અને ગુરુ શુક્ર તથા બુધ એ ત્રણ ગ્રહો બીજે ધન સ્થાનમાં હોય. એવા યોગમાં ને રાજા ગમન કરે તો જોમ ગારુડ-સર્પોને હતે તેમ તે શત્રુઓને હતે. (૫૯)

વિત્તગતઃ શશિપુત્રો ભ્રાતરિ વાસરનાથઃ ।

લગ્નગતે મૃગુપુત્રે સ્યુઃ શલભા ઇવ સર્વે ॥ ૬૦ ॥

અર્થ—બુધ બીજે, સૂર્ય ત્રીજે અને શુક્ર લગ્નમાં હોય. એવા યોગમાં ને રાજા ગમન કરે તો પોતાના પ્રતાપરૂપી અગ્નિમાં પતંગોની માફક શત્રુઓ-અરમ થઈ જાય. (૬૦)

(આ યોગમાં શત્રુસેના વશ થાય છે.)

ઉદયે રવિર્યાદિ સૌરિરરિગઃ શશી દશમેઽપિ ।

વસુધાપતિર્યાદિ યાતિ રિપુવાહિની વશમેતિ ॥ ૬૧ ॥

અર્થ—સૂર્ય લગ્નમાં, શનિ છટે અને ચંદ્રમા દશમે હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ને ગમન કરે તો શત્રુની સેના પોતાને વાળે થાય. (૬૧)

(બીજા બે યોગ)

તનો શનિકુ જૌ રવિર્દશમે મે બુધો મૃગસુતોઽપિ લાભદશમે ॥

ત્રિલાખરિપુમેષુ ભૂસુતશની ગુરુભૂગુજાસ્તથા વલયુતાઃ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ—શનિ અને મંગળ લગ્નમાં, સૂર્ય દશમે, બુધ અને શુક્ર અગ્ની-આરમે કે દશમે હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો નષ્ટ થાય. તેમજ ત્રીજે, અગ્નીઆરમે, છટે એમાંથી કોઈ પણ સ્થાનમાં મંગળ અને શનિ હોય. તથા કોઈ પણ સ્થાનમાં ગુરુ બુધ અને શુક્ર બલવાન હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો નિશ્ચય શત્રુઓને જીતે. (૬૨)

(બીજા યોગ અને ત્વરિત ગતિ)

સમુદયમે વિબુધગુરૌ મદનગતે હિમકિરણે ॥

હિબુકગતૌ બુધભૂગુજૌ સહજગતાઃ સ્વલક્ષચરાઃ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ—ગુરુ લગ્નમાં, ચંદ્રમા સાતમે, બુધ અને શુક્ર ચોથે અને પાપ મહો ત્રીજે હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો શત્રુની સેના પોતાને વશ કરે. (૬૩)

(રાજ્ય વિજય નામનો બીજો યોગ.)

ત્રિદશગુરુસ્તનુગો મદને હિમકિરણો રવિરાયગતઃ ॥

સિત શશિ જાતપિ કર્મગતૌ રવિસુત ભૂમિસુતૌ સહજે ॥ ૬૪ ॥

દેવગુરૌ વા શશિનિ તનુસ્યે વાસરનાથે રિપુભવનસ્થે ॥

પશ્ચમેહે હિમકરપુત્રઃ કર્મણિ સૌરિઃ સુહૃદિ સિતશ્ચ ॥ ૬૫ ॥

હિમકિરણસુતો વલીં ચેત્તનૌ ત્રિદશપતિગુરુર્હિ કેન્દ્રસ્થિતઃ ॥

વ્યયગૃહસહજારિર્ધર્મસ્થિતો યદિ ચ ભવતિ નિર્વલશ્વન્દ્રમાઃ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ—ગુરુ લગ્નમાં, ચંદ્રમા સાતમે, સૂર્ય અગ્નીઆરમે, શુક્ર તથા બુધ દશમે અને શનિ તથા મંગળ ત્રીજે હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો નષ્ટ થાય.—

ગુરુ અથવા ચંદ્રમા લગ્નમાં, સૂર્ય છઠે, બુધ પાંચમે, શનિ દશમે અને શુક્ર ચોથે હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો વિજય થાય.

બળવાન થયેલો બુધ લગ્નમાં, ગુરુ કેન્દ્રમાં અને નીચ આદિ શુભ અધિકારમાં આવેલો બલહીન થયેલો ચંદ્રમા બારમે, ત્રીજે, છઠે, અને નવમે એ સ્થાનોમાંથી દોષપણ સ્થાનમાં બેઠો હોય. એવા યોગમાં રાજ્ય ગમન કરે તો નિશ્ચય વિજય થાય. (૬૪-૬૫-૬૬)

વક્રીકેન્દ્રગતસ્તદીયદિવસોલગ્નેઽસ્યવર્ગોભવે—

યાતુર્નાશકરઃ શુભોપિતનુગોજન્મર્ક્ષલગ્નેદ્રિપુઃ ।

દ્વીશાગ્ન્યંઘ્વજભાગ્યમાનિગુરુમ્ પૌષ્ણાન્તકે સાર્પમ્—

જન્મક્ષાણિરવેરુપપ્લવહતં સ્વેટસ્તનો હાનિકૃત્ ॥ ૯ ॥

અન્વય—કેન્દ્રગતઃ વક્રી તદીયદિવસઃ લગ્ને અસ્ય વર્ગઃ જન્મ-
ર્ક્ષલગ્નેદ્રિપુઃ શુભઃ અપિ તનુગઃ યાતુ નાશકરઃ ભવેત્ રવેઃ દ્વીશાગ્ન્યં
ઘ્વજભાગ્યમાનિ ગુરુમ્ પૌષ્ણાન્તકે સાર્પમ્ જન્મક્ષાણિ ઉપપ્લવહતમ્
(યજ્ઞક્ષત્રમ્) (સઃ) સ્વેટઃ તનો હાનિકૃત્ ॥ ૯ ॥

અન્વયાર્થ—કેન્દ્રગતઃ કેન્દ્રસ્થાનમાં વક્રી વક્રી ગ્રહ હોય તદીયદિવસઃ
તે વક્રીનો દિવસ હોય લગ્ને લગ્નમાં અસ્ય એ વક્રી ગ્રહનો વર્ગઃ વર્ગ જન્મર્ક્ષ-
લગ્નેદ્રિપુઃ જન્મ રાશિ અને લગ્નના સ્વામીનો શત્રુ શુભઃ અપિ શુભ ગ્રહ હોય
તો પણ તનુગઃ લગ્નમાં હોય તો યાતુઃ પ્રયાણ કરનારનો નાશકરઃ નાશ કર્તા
ભવેત્ થાય રવેઃ સૂર્યથી દ્વીશાગ્ન્યં ઘ્વજભાગ્યમાનિ વિશાખા કૃત્તિકા-પૂ. વા.
શ્રવણ પૂ. શ. ગુરુમ્ પુષ્ય પૌષ્ણાન્તકે રેવતી બરણી સાર્પમ્ અશ્લેષા
જન્મક્ષાણિ જન્મ નક્ષત્રો છે. ઉપપ્લવહતમ્ બિપ્તાતથી હણાએલું (યજ્ઞક્ષ-
ત્રમ્) જેનું નક્ષત્ર હોય (સઃ) તે સ્વેટઃ ગ્રહ તનો લગ્નમાં હાનિકૃત્
હાનિ કરનાર છે. ॥ ૯ ॥

૯ સાવાર્થ—વક્રી ગ્રહ કેન્દ્રમાં હોય તો-યાત્રા કરનારનું મૃત્યુ
થાય-જે ગ્રહ વક્રી હોય-તે ગ્રહના વારના દિવસે. પણ યાત્રા દરમી
નહિ, વક્રી ગ્રહનો નવમાંથી પણ નાશકર્તા બન્યો, જન્મ લગ્ન અને
જન્મ રાશિના સ્વામીનો શત્રુ ગ્રહ શુભ ગ્રહ હોય તો પણ. યાત્રા
સમયના લગ્નમાં અશુભ બન્યો,

॥ સુધાદિ ગ્રહોના જન્મ નક્ષત્રો. ॥

સૂર્યનું વિશાખા,—ચંદ્રનું કૃત્તિકા, મંગલનું પૂ-ષા, બુધનું શ્રવણ, શુક્રનું પૂ-ષા, શુક્રનું પુષ્ય શનિનું રેવતી, રાહુનું ભરણી, અને કેતુનું અશ્લેષા નક્ષત્ર છે, જે ગ્રહોનું જન્મ નક્ષત્ર. ત્રિવિધ ઉત્પાતથી^૧ હણાયેલું હોયે—તે ગ્રહને લગ્નમાં આવે તો અશુભ બન્યો.

વેશિ: સૌમ્યયુતસ્તનૌજનુપિયે સદ્વિર્યુતારાજયો—

જન્માબ્જોપચયસ્થિતા અપિ તનોઃ સ્વર્ક્ષોચ્ચમિત્રર્ક્ષગાઃ ।

પાપા અપ્યતિશોભનાસ્તનુગતાજન્મેશ્વરૈકેન્દ્રગૌ—

સ્વારાત્યન્દિતનો શુભો ન ફલદો મિત્રાન્દિપાપેર્થદઃ ૧૦

અન્યથા—સૌમ્યયુતઃ વેશિઃ તનો જનુપિ સદ્વિઃ યુતાઃ એ રાજયઃ (તનુગતાઃ) જન્માબ્જોપચયસ્થિતાઃ તનોઃ અપિ સ્વર્ક્ષોચ્ચ મિત્રર્ક્ષગાઃ પાપાઃ અપિ તનુગતઃ કેત્ અતિ શોભનાઃ જન્મેશ્વરૈકેન્દ્રગૌ અતિ શોભનાઃ સ્વારાત્યન્દિ શુભઃ તનો ન શુભદઃ મિત્રાન્દિ પાપઃ અર્થદઃ ॥ ૧૦ ॥

અન્યથા—સૌમ્યયુતઃ શુભ ગ્રહથી યુક્ત વેશિઃ સૂર્યથી બીજી રાશિ તનો લગ્નમાં હોય તો શ્રેષ્ઠ છે, જનુપિ જન્મમાં સદ્વિઃ શુભ ગ્રહથી, યુતાઃ યુક્ત, એ જે રાજયઃ રાશિઓ, (તનુગતાઃ) લગ્નમાં રહેલી હોય, જન્માબ્જોપચયસ્થિતાઃ જન્મના ચંદ્રથી ઉપચય સ્થાનમાં રહેલી રાશિઓ, તનોઃ અપિ જન્મસમયથી પણ ઉપચયસ્થાનમાં રહેલી રાશિઓ, સ્વર્ક્ષોચ્ચમિત્રર્ક્ષગાઃ સ્વચ્છી, ઉચ્ચ, અને મિત્રની રાશિમાં રહેલા, પાપાઃ અપિ પાપગ્રહો પણ, તનુગતઃ (કેત્) લગ્નમાં હોય તો, અતિશોભનાઃ ધણા શ્રેષ્ઠ છે, જન્મેશ્વરૈકેન્દ્રગૌ જન્મરાશિ તથા જન્મસમયની રાશિના સ્વામી, કેન્દ્રગૌ કેન્દ્રમાં રહેલા હોય તો, અતિશોભનાઃ ધણા સારા બન્યા સારા છે, સ્વારાત્યન્દિ પોતાના શત્રુના વારમાં, શુભઃ શુભગ્રહ, તનો લગ્નમાં, ન શુભદઃ શુભ નથી, મિત્રાન્દિ મિત્રના વારમાં, પાપઃ પાપગ્રહ, અર્થદઃ અર્થ આપનાર થાય છે. ॥ ૧૦ ॥

૧—ઉત્પાતથી હણાયેલું. કયાં સુધી બળ્યું, તો જે નક્ષત્રમાં ઉત્પાત થયો હોય, તે નક્ષત્ર કૃત્તિકા આવી બળ્ય. ત્યાં સુધી તે સુધાદિકનું જેનું જન્મ નક્ષત્ર-હણાયું હોય. તે ગ્રહ-યાત્રા લગ્નમાં ત્યાગ કરવો,

॥ વેશીસ્થાન ખાખત ॥

૧૦ ભાવાર્થ—જન્મ કુંડલીમાં-જે સ્થાનમાં-સૂર્ય હોય, તે પછીના આવતા બીજા સ્થાનને-વેશીસ્થાન કહે છે, તે વેશીસ્થાનની રાશિ-યાત્રા લગ્ન શુદ્ધિમાં-શુભ ગ્રહયુક્ત હોય તો તે યાત્રા શુભ જાણવી, અથવા જન્મ કુંડલીમાં-શુભ ગ્રહયુક્ત-જે રાશિયો છે, તે, તેમજ-જન્મ કુંડલીમાં-ચંદ્રની કે-જન્મ લગ્નની રાશિથી ગણતાં-૩,૬,૧૦,૧૧, એ રાશિઓમાં-કોઈપણ ગ્રહ હોય. તે, તેમજ જન્મમાં-પોતાની રાશિના-ઉચ્ચના-કે મિત્રની રાશિમાં-રહેલા ગ્રહો પાપગ્રહ હોવા છતાં પણ-યાત્રા લગ્નમાં આવે તો શુભ ફલ-આપનારા જાણવા, જન્મ રાશિ-ને જન્મ લગ્નનો સ્વામિ-યાત્રા લગ્ન શુદ્ધિમાં કેંદ્રમાં હોય, તો શુભ જાણવો. જે શુભ ગ્રહ લગ્નમાં હોય. પરંતુ જે દિવસે યાત્રાએ જવું છે. તે દિવસે જનાર માણસની રાશિનો જે ગ્રહ. તે ગ્રહનો^૧ વાર તે દિવસે હોય તો તે ગ્રહ ખરાબ જાણવો, અને પાપગ્રહ લગ્નમાં હોય. પરંતુ યાત્રાએ જનારની રાશિના સ્વામીનો જે મિત્ર ગ્રહ છે.^૨ તેવાર યાત્રાના દિવસનો હોય તો. લગ્ને આવેલો. પાપ ગ્રહ-હોવા છતાં સારો જાણવો,

ક્રયાયાર્યન્યગતાઃ સ્વલાઃ સ્વદ્વિજોઽજોત્યાદ્યપટ્ટાદિગો-

મૂયઃ સોપચિતોસ્તસ્વાંબુસુતગઃ શુક્રોસ્ત ઈજ્યો મૃતૌ ।

નટ્ટોઽવ્યયગોગ્રહાન્વિતશર્શીયાતુર્મહાવિમ્બદા-

અન્યસ્થાનગતાજયાર્યસુલ્લદાસ્ત્યાજ્યં પુરોક્તં ન ચેત્ ૧૧

અન્વય—ક્રયાયાર્યન્યગતાઃ સ્વલાઃ સ્વે દ્વિજઃ અન્ત્યાદ્યપટ્ટાદિગઃ
અવતઃ મૂયઃ અપચિતઃ સઃ અસ્તસ્વાંબુસુતગઃ શુક્રઃ અસ્તે ઈજ્યઃ

૧—યાત્રાએ જનારની રાશિ વૃષભ છે, અને તે રાશિનો સ્વામી શુક્ર તે વૃષભ રાશિનો ગ્રહ, કહેવાય, અને તે ગ્રહનો વાર એટલે શુક્રના દિવસે યાત્રાએ જવું નહિ.

૨—જેમ કે વૃષભરાશિના સ્વામી શુક્રની નિસર્ગ મૈત્રીમાં, તે શુક્રનો મિત્ર, બુધ અને શનિ છે જેથી બુધવાર ને શનિવારનો દિવસ યાત્રાએ જનારને ધણા સારો જાણવો.

મૃતૌ નષ્ટઃ વ્યયગઃ મહાન્વિતશશી યાતુઃ મહાવિમ્વદાઃ (તે) અન્ય-
સ્થાનગતાઃ (ચેત્) જયાર્થં સુખદાઃ (કદા) પુરોક્તં ત્યાજ્યમ્
ન ચેત્ ॥ ૧૧ ॥

અન્યચાર્ય—ઢ્યાચાર્યન્યગતાઃ ૩-૧૧-૬-શીવાયના સ્થાનોમાં રહેલા
સ્થાનો પાપગ્રહો રહે ૧૦ માં સ્થાનમાં જનજઃ શનિ અન્યાઘપપ્રાપ્તગઃ ૧૨-
૧-૬-૮ માં સ્થાનમાં રહેલો ગ્રહજઃ ચંદ્ર મૂયઃ ફરીથી અપચિતઃ ક્ષીણ સ્તઃ
તે ચંદ્રમાં અસ્તસ્થાનુસુતગઃ ૭-૧૦-૪-૫ મેં રહેલો હોય શુક્રઃ શુક્ર અસ્તે
૭ મેં હોય ર્જયઃ ગુરૂ મૃતૌ ૮ મેં નષ્ટઃ અસ્તનો બુધ, વ્યયગઃ ૧૨ મેં
હોય, મહાન્વિતશશી કોઈ પણ ગ્રહથી યુક્ત ચંદ્રમાં હોય તો યાતુઃ જનારને
મહાવિમ્વદાઃ મોટું વિમ્વ કરનાર છે. (તે) અન્યસ્થાનગતાઃ (ચેત્) તે ઉપર
કહેલા દરેક ગ્રહો કલા શિવાયના સ્થાનમાં હોય તો, જયાર્થં સુખદાઃ જય,
અર્થ, ને સુખ, આપનાર છે, (કદા) ક્યારે પુરોક્તં પ્રથમના સ્થોકમાં
ત્યાજ્યમ્ ત્યાજ્ય ન ચેત્ ન કયું હોય, (તદા) ત્યારે ॥ ૧૧ ॥

॥ પ્રયાણ લગ્ન શુદ્ધિમાં અશુભયોગ ॥

૧૧ ભાવાર્થ—યાત્રા લગ્ન શુદ્ધિની કુડલીમાં ૧-૨-૪-૫-૭
૮-૯-૧૦-૧૨-એ સ્થાનોમાં પાપગ્રહ-૧ મેં શનિ-૧-૬-૮-૧૨ એ
સ્થાનોમાં ચંદ્રમાં-અને ક્ષીણ ચંદ્રમાં ૪-૫-૭-૧૦ એ સ્થાનોમાં
૭ મેં શુક્ર-૮ મેં ગુરૂ-૧૨ મેં અસ્તનો બુધ-અને કોઈપણ ગ્રહ
સાથે ચંદ્રમાં હોય તો યાત્રા કરનારને મોટું વિમ્વ થાય છે,—
॥ શુભ યોગ ॥ (અને એ શિવાયના સ્થાનોમાં રહેલા ગ્રહ હોય તો
ધારેલી ઇચ્છાનું પાર પડવું, અને જય તથા સુખ આપે છે, પણ તે
ક્યારે સુખ આપનાર બાણવા કે પ્રથમ ખતાવેલા સ્થોકની લગ્ન
શુદ્ધિમાં તેને અશુભન કહ્યા હોય તો.

સ્વગ્રામૈકપુરાત્મસદ્ગસુચતુર્વક્રેચતુઃશાલકે—

ત્વદ્વાદેપુવધૂમવેશનૃપમીર્દુર્ભક્ષપીડાસુચ ।

૧—કોઈપણ માસની કૃષ્ણપક્ષની આઠમથી-શુકલપક્ષની ચોથ સુધીમાં.
ક્ષીણ ચંદ્ર બાણવો,

૨—આજ પ્રકરણ સ્લોક-૭ ની બીજી દીપમાં જોવું,

તીર્થસ્વામિનિદેશયોર્મૃગુવસિષ્ઠાઙ્ગિરઃ કાશ્યપે

ભારદ્વાજજવાત્સ્યયોર્હિતકરં યાનં સિતજ્ઞોન્મુખમ્ ॥ ૧૨ ॥

અન્વય—સ્વગ્રામૈક પુરાત્મસદ્ગસુ ચતુર્વક્ત્રે ચતુઃશાલકે ઉદ્વા-
હેષુ વધૂપ્રવેશનૃપમીર્દુર્ચિક્ષપીઢાસુ ચ તીર્થસ્વામિનિદેશયોઃ મૃગુવસિ-
ષ્ઠાઙ્ગિરઃકાશ્યપે ભારદ્વાજજ વાસ્તયોઃ સિતજ્ઞોન્મુખમ્ યાનમ્
હિતકરમ્ (સ્યાત્) ॥ ૧૨ ॥

અન્યવાર્થ—સ્વગ્રામ પોતાનું ગામ, ઇકપુર એક શહેર, આત્મસદ્ગસુ
પોતાના ધરમાં, ચતુર્વક્ત્રે ચાર બારણાં વાળા ધરમાં, ચતુઃશાલકે ચતુઃશા-
લામાં, ઉદ્વાહેષુ લગનમાં, વધૂપ્રવેશ વધૂપ્રવેશ, નૃપમીઃ રાજાનો ભય, દુર્ચિક્ષ
દુઃકાશ, પીઢાસુ દુઃખમાં, ચ અને તીર્થસ્વામિનિદેશયોઃ તીર્થની યાત્રાએ
જતાં, સ્વામીની આગ્રામાં, મૃગુ ભાર્ગવ, વસિષ્ઠ વસિષ્ઠ, અત્રિ અત્રિ, અંગિરઃ
અંગિર, કાશ્યપે કાશ્યપ ગોત્રમાં, ભારદ્વાજજવાત્સ્યયોઃ ભારદ્વાજ અને વાત્સસ
ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓને સિતજ્ઞોન્મુખમ્ શુક-પ્રુધની સન્મુખ, યાનમ્
પ્રયાણ કરવું, હિતકરમ્ શુભ (સ્યાત્,) હોય છે, ॥ ૧૨ ॥

॥ ખુધ-શુક-જે દિશામાં હોય, તે દિશામાં યાત્રાએ જનાર

કોનેકોને દોષ નહોતો નથી, તેનો ખુલાસો. ॥

૧૨ ભાવાર્થ—મૃગુ, વસિષ્ઠ, અત્રિ, અંગિર, કાશ્યપ, ભર-
દ્વાજ, અને વાત્સસ, એગોત્રવાળા-માણસોને, પોતાના ગામમાં જતાં,
ને એકજ ગામમાં ફેરફાર કરતાં, પોતાના ધરમાં દાખલ થતાં, જે
ઘરને-૪ દ્વાર હોય. તેવા ઘરમાં પેસતાં, ચાર બાજુ પકાળી. કે ચાર
ખંડવાળા ઘરમાં જતાં, વિવાહમાં, ઘણી સાથે સી પોતાના સાસરે
જાય તે વખતે, (એટલે પરણીને તુરત સ્વામી સાથે સાસરે જાય તે
વખતે.) કોઈપણ પ્રકારના રાત્યલયનું અને દુઃકલનું સંકટ હોય

૧—પરંતુ ખીજ વખત અથવા પ્રથમ પ્રસંગે પણ સ્વામી સાથે ન હોય
ત્યારે તો દોષ લાગે છે, એટલે સ્વામી સાથે હોય તોજ પ્રથમ પ્રવેશમાં દોષ
લાગતો નથી. એમ જણવું,

ત્યારે, ધર્મના તીર્થોની યાત્રામાં, અને પોતાના સ્વામીની^૧ આજ્ઞા હોય ત્યારે, એ બધી બાબતોમાં જવાની દિશામાં યાત્રાએ જનારને ખુદ, શુક, સન્મુખ આવે તોપણ દોષ સમજવો નહિ,

ચંદ્રેપૂષ્પમેષગે સતિ સિતોંધઃ સ્યાત્તદા સંમુલં

યાનં સત્પરપૂર્વયોઃ સિતવિપર્યાસા ત્સદાવશ્યકે ।

રાજા તર્પિતવન્દિભૂસુરસુહૃત્સ્નેહાનુવૃત્તિત્વજન્—

સ્ત્વઃ કાર્યમના વ્રજેન્નિદિવસૈ રેકાદ્ધિપદ્ક્રોશકાન્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વય—ચંદ્રે પૂષ્પમેષગે સતિ મિતઃ અન્ધઃ સ્યાત્ તદા સંમુલમ્ યાનમ્ સત્ આવશ્યકે પરપૂર્વયોઃ સિતવિપર્યાસાત્ સત્ રાજા તર્પિતવન્દિભૂસુરસુહૃત્ સ્નેહાનુવૃત્તિમ્ ત્વજન્ ત્વઃ કાર્યમનાઃ નિદિવસૈઃ એકાદ્ધિપદ્ક્રોશકાન્ વ્રજેત્ ॥ ૧૩ ॥

અન્વયાર્થ—ચંદ્રે ચન્દ્રમા, પૂષ્પમેષગે સતિ રેવતીના અને મેષરાશિના હોય ત્યારે, સિતઃ શુક, અન્ધઃ સ્યાત્ આંધળો થાય, તદા ત્યારે, સંમુલમ્ સન્મુખ, યાનમ્ પ્રયાણ, સત્ સાફ છે, આવશ્યકે અતિ જરૂર વખતે, પર-પૂર્વયોઃ પશ્ચિમ અને પૂર્વમાં, સિતવિપર્યાસાત્ શુકના વિપરીતપણાથી, સત્ શ્રેષ્ઠ છે, રાજા પૃથ્વીપતિ, તર્પિતવન્દિભૂસુરસુહૃદ્ અગ્નિ, બ્રાહ્મણ, તથા મિત્રોને વ્રત કરી, સ્નેહાનુવૃત્તિમ્ સ્નેહના સંબંધને, ત્વજન્ ઊડી, ત્વઃ પોતે ત્રુષ્ણ થઈ, કાર્યમનાઃ મનમાં પોતાના કાર્યનું ચિન્તન કરી, નિદિવસૈઃ ત્રણ દિવસોથી, એકાદ્ધિપદ્ક્રોશકાન્ ૧,૪,૬, ક્રોશ સુધી, વ્રજેત્ જવું. ॥ ૧૩ ॥

(શુક આર વિશેષ ખુલાસો.)

૧૩ ભાવાર્થ—જ્યારે ચન્દ્રમા રેવતીનક્ષત્રમાં કે મેષરાશિમાં હોય ત્યારે શુક અન્ધ હોય છે, તે શુક અન્ધ હોવાથી તે દિવસોમાં શુક સન્મુખ હોવા છતાં યાત્રાએ જવામાં દોષ નથી. અથવા શુક અન્ધ ન હોય, ને સન્મુખ આવતો હોય, અને ગુસાફરીમાં જવાની

૧—સ્વામી એટલે સ્ત્રીનો પતિ, નોકરો શેઠ, દેશનો રાજા, અને કોઇપણ ઉપરીપણું ભાગવનાર અધિકારી કે સત્તાધીશ વિગેરે એ સર્વે સ્વામી કહેવાય છે.

અત્યન્ત આવશ્યકતા હોય, તો જ્યારે શુક પૂર્વકપાલમાં^૧ હોય, ત્યારે પશ્ચિમદિશામાં જવું, અને પશ્ચિમકપાલમાં હોય ત્યારે પૂર્વ-દિશામાં જવું શુભ છે, આ પ્રકાર અતિ આવશ્યકતામાં જાણવો. યાત્રાએ જતી વખતે રાજ્યએ લોજન કરી તૃપ્ત થવું, અને પોતાના મનમાં કાય નો વિચાર કરવો. પછી અગ્નિને હુતદ્રવ્યથી તેમજ આદ્યલોને લોજનથી તૃપ્ત કરી દક્ષિણા આપવી, પોતાના મિત્ર, આંધવો, તથા સ્ત્રીપુત્રોને વસ્ત્ર, આભૂષણ આપીને નીકલવું. તે પ્રથમ દિવસ ૧ બીજે દિવસ ૪ અને ત્રીજે દિવસે ૬ કોષ ચાલવું, પછીના દિવસોમાં પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલવું, તેમજ યાત્રાએ જતી વેળાએ પુત્ર વિગેરેમાં પોતાનું મન રાખવું નહિ, અને તેઓના સ્નેહથી યાત્રા સંપૂર્ણ થયા શિવાય પાછું પોતાને ઘેર આવવું નહિ.

(ચન્દ્ર, શુક્ર, અને શુક્રના અસ્તાદિ કોષો.)

મુ. ૫૦—શુક્રે વાસ્તં ગતે જીવે ચંદ્રે વાસ્તમુપાગતે ।

તયો વૈલયે વાર્દકે ચ સા યાત્રા મયરોગદા (૬૭)

અર્થ—શુક્ર, શુક્ર, અને ચન્દ્ર, અસ્તાના હોય, અથવા તેઓનું આદ્યત્વ, અને વૃદ્ધત્વ હોય, અને પ્રયાણ કર્યું હોય તો, ભય ને રોગ પ્રાપ્ત થાય છે. (૬૭)

દિશિ યત્રોદિતિ શુક્ર સ્તાં દિશં ન વ્રજેન્નરઃ ।

ન વ્રજેત્ સંમુખે જ્ઞેડપિ શુભં પૃષ્ઠોડપિ વામતઃ (૬૮)

૧—ચોથા સ્થાનના પૂર્વાર્ધભાગથી ૩, ૨, ૧, ૧૨, ૧૧, ને ૧૦ મા સ્થાનના ઉત્તરાર્ધ ભાગ સુધીમાં શુક્ર કોઈ પણ સ્થાનમાં હોય તો, તે શુક્ર પૂર્વકપાલી જાણવો, તેમજ ચોથા સ્થાનના ઉત્તરાર્ધથી આરંભી ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ અને ૧૦ મા સ્થાનના પૂર્વાર્ધ સુધીના ભાગોમાં શુક્ર હોય ત્યારે પશ્ચિમકપાલમાં શુક્ર છે એમ જાણવું. શુક્ર સૂર્યના નજીક હમ્મેશાં હોવાથી સૂર્યની રાશિ અથવા તેની આજુબાજુની રાશિમાં શુક્ર હમ્મેશાં ધણે ખરા હોય છે, જેથી મધ્યરાત્રિ પછીથી સૂર્યોદય સુધી, અને સૂર્યોદયથી મધ્યાહ્ન સુધી શુક્ર હમ્મેશાં પૂર્વકપાલી જાણવો, અને મધ્યાહ્ન પછીથી સાયંકાલ સુધી અને સાયંકાલથી મધ્યરાત્રિ સુધી શુક્ર હમ્મેશાં પશ્ચિમકપાલી છે એમ જાણવું.

પ્રતિશુક્રકૃતં દોષં હંતિ શુક્રો ગ્રહા ન હિ ।

ભૃગ્વાદિગોત્રજાતાનાં ન દોષઃ પ્રતિ શુક્રજઃ (૬૯)

અર્થ—જો દિશામાં શુક્ર ઉદય પામ્યો હોય, તે દિશામાં પ્રયાણ કરવું નહિ, તેમજ બુધ સ-મુખ હોય તો પણ અશુભ જાણવો, યાથી તરફ કે પાછલા બાગમાં હોય તો શુભ સમજવો, શુક્રથી થયેલા દોષને શુક્ર નાશ કરે છે, બીજા ગ્રહો કરી શકતા નથી, પરંતુ ભૃગુગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા (ભાગવો) ને તે દોષ સમજવો નહિ. (૬૮-૬૯)

(વક્ર, અસ્ત, આદિ દોષ અપચાદ સહિત.)

મુ૦-વિ૦—

વક્રાસ્તનીચોપગતે ભૃગોઃ સુતે રાજા વ્રજન્પાતિ વશં હિ વિદ્વિષામ્ ।
બુધોઽનુકૂલો યદિ તત્ર સંચલન્ રિપુક્ષયે જૈવ જયઃ પ્રતીન્દુજે (૭૦)

અર્થ—શુક્ર, વક્રી, અસ્તનો કે નીચનો હોય અને જો રાજા યુદ્ધના માટે જાય તો શત્રુઓથી પરાજયને પામે છે, તેમજ શુક્રના અસ્તમાં બુધ, અનુકૂલ (અર્થાત) બુધની પીઠ પાછલ હોય તો શત્રુઓને જીતે છે, પણ બુધ સ-મુખ હોય તો હાર થાય છે. (૭૦)

ઝયો૦-વિ૦—

ન તીર્થકામઃ સતિ પાણિજાયુધેઽનૃજૌ શિશૌ વૃદ્ધયને ચ નીચો ।
નરોઽમરાર્ચ્યે ગમનં પ્રકારયે દ્વિનૈવ કુંભસ્થલગૌતમીગયાઃ (૭૧)

અર્થ—ગુરુ, સિંહરાશિનો હોય, વક્રી હોય, બાલત્વ, વૃદ્ધત્વ, કે નીચનો હોય તો, હરદ્વાર, ગૌતમી, અને ગયા, એ શિવાયના સ્થાનોમાં, પ્રયાણ કરવું નહિ, (સ્થાનની ટીકામાં વિશેષતા બતાવી છે કે, કુંભના ગુરુમાં હરદ્વાર, સિંહના ગુરુમાં ગોદાવરી, અને કૌર્મપણ સમયે ગયામાં તીર્થયાત્રા કરવા જવું શ્રેષ્ઠ છે. (૭૧)

હરિદ્વારે પ્રયાગે ચ ગંગાસાગરસંગમે ।

સર્વત્ર દુર્લભા ગંગા ત્રિષુ સ્થાને વિશેષતઃ (૭૨)

અર્થ—દરેક ઠેકાણે ગંગાની યાત્રા દુઃખે મેલની શક્ય છે, તેમાં પણ હરદ્વાર, પ્રયાગ, અને ન્યાં સમુદ્રસંગમ થાય છે, તે સ્થલોમાં વિશેષ પ્રમાણમાં ભણવું. (૭૨)

સ્વધામતો દ્વાદશયોજનાવધિ પ્રયાણવાચૈ રિદ્ધ તીર્થમાનિભિઃ ।
નોદીરિતં તૈર્ધ્ય મશેષધર્મદં પરૈરુદન્વચ્યુતિનિન્નગાવધિ (૭૩)

અર્થ—અનિષ્ટ શુરુ હોય, અને પોતાના ધરથી બાર યોજન સુધીમાં તીર્થ કરવા માટે પ્રયાણ કર્યું હોય તો તે તીર્થનું ફલ બરોબર મળી શકતું નથી. એમ તીર્થના ફલને બાણનારા વિદ્વાનો કહે છે, બીજા કટલાકનો મત ન્યાં ગંગા ને સમુદ્રનો સંગમ થાય છે, ત્યાં સુધીના માટે પ્રયાણ કરવું નેષ્ટ છે. (અર્થાત્ બાર યોજન ઉપરાંતની યાત્રા કરવામાં અનિષ્ટ શુરુ હોય તો પણ તેનો દોષ ગણાતો નથી, આ બાબત તીર્થના માટેજ ફક્ત કહેલી છે, પરંતુ વેપાર કે લઝાઈના માટે નથી. (૭૩)

હરિ ત્યસૌ કેતુ રુદેતિ યસ્યા મિવાદિભ્યોઽરિજયાય તસ્યાઃ ।
ન તૂદયદ્વાદશધિષ્ણ્યકાલે પુચ્છન્નમાસં ગમનં તથૈવ (૭૪)

અર્થ—જે દિશામાં કેતુનો ઉદય થયો હોય તે દિશામાં રાત્રીએ પ્રયાણ કરવું નહિ, પરંતુ ઉદયના દિવસથી આરંભીને ૨૭ દિવસ પુરા થયા પછી હરકત સમજવી નહિ, તેજ પ્રમાણે જે દિશામાં પુચ્છું હોય તે દિશામાં પણ જવું નહિ, (એટલે ઉદયની દિશા અને પુચ્છની દિશા તે બંને દિશાઓમાં ઉદયના દિવસનું નક્ષત્ર ફરીને આવે ત્યાં સુધી જવાય નહિ. (૭૪)

ના-સં૦—દ્વિજક્ષોભે નૃપક્ષોભે પ્રતિશુક્રો ન વિચતે ।
નીચગોઽરિગ્રહસ્થો વા વજ્રગો વા પરાજિતઃ (૭૫)
યાતુર્મગપ્રદઃ શુક્રઃ સ્વાંશસ્યેઞ્ચ જયપ્રદઃ

અર્થ—બ્રાહ્મણનો ક્રોધ થયો હોય, ને રાજાને ક્રોધ થયો હોય, તેવી પંખતે પ્રયાણ કરવામાં સન્મુખ શુક્રનો દોષ સાગતો નથી. અથવા શુક્ર નીચનો હોય, શત્રુના ધરમાં રહેલો હોય, વક્ર હોય, તેમજ મંગલ વિગેરે ગ્રહોથી હણાએતો હોય તો પણ પ્રયાણ કરનારને સન્મુખ શુક્રનો દોષ સમજવો નહિ, તેમાં

૧—પૂર્વદિશામાં ઉદય હોય તો પશ્ચિમદિશામાં અને ઉત્તરમાં હોય તો દક્ષિણ દિશામાં પુચ્છું બાણવું.

પણ શુક પોતાના નવમાંશમાં રહેલો હોય તે વિનય આપનારો જાણવો. (૭૫)

(સન્મુખ શુકનો દાખ.)

મુ.ચિં૦—उदेति यस्यां दिशि यत्र याति गोलभ्रमाद्वाथ ककुब्धसंघे ।
त्रिधोच्यते संमुख एव शुको यत्रोदितस्तां तु दिशं न यायात् (७६)

અર્થ—શુકનો જે દિશામાં ઉદય થયો હોય, અથવા ગોલ ભ્રમથી જ્યાં જાય ત્યાં જનાર પુરુષને શુક સન્મુખ છે, અથવા પૂર્વ આદિ દિશાઓમાં કૃતિકા આદિ નક્ષત્રો મુકીને જે દિશાના નક્ષત્ર ઉપર જાય, તે દિશામાં જનારને શુક સન્મુખ છે. એમ ત્રણ પ્રકારથી શુક સન્મુખ છે,^૧ તેમાં ફક્ત ઉદય હોય તે દિશામાં જવું નહિ. (૭૬)

क्रोधक्षौररति श्रमामिपगुडद्यूताश्रुदुग्धासव-

क्षाराभ्यंगमयासितांबरवमीस्तैलं कटूज्જેદ્રમે ।

क्षीरक्षौररतीः क्रमात्रिशरसप्ताहं परं तद्दिने

रोगं ह्यार्तवकं सितान्यतिलकं प्रस्थानके पीति च ॥ १४ ॥

અન્વય—ક્રોધક્ષૌરરતિ શ્રમામિપગુડદ્યૂતાશ્રુદુગ્ધાસવક્ષારા-
ભ્યંગમયાસિતાંબરવમીઃ તૈલમ્ કટુ ગમે લજ્જેત્ ક્ષીરક્ષૌરરતીઃ
ક્રમાત્ ત્રિશરસપ્તાહમ્ પરમ્ તદ્દિને રોગમ્ હ્યાર્તવકમ્ સિતાન્યતિ-
લકમ્ પ્રસ્થાનકે અપિ ઇતિ (ત્યજેત્) ॥ ૧૪ ॥

૧—સન્મુખ શુક ત્રણ પ્રકારે આવી શકે છે. ૧ લો પ્રકાર—શુકનો અસ્ત થયા પછી તેનો ઉદય જે દિશામાં થતો હોય તે શુકના ઉદયની દિશા કહેવાય છે. ૨ જો—શુક મેષથી કન્યા સુધીની ૬ રાશિનો હોય તે ઉત્તરગોલમાં છે એમ જાણવું, અને તુલાથી મીન સુધીની રાશિમાં હોય ત્યારે દક્ષિણગોલમાં છે એમ જાણવું, એટલે ઉત્તરગોલમાં હોય ત્યારે ઉત્તરમાં તેનો ઉદય, અને દક્ષિણગોલમાં હોય ત્યારે દક્ષિણમાં તેનો ઉદય જાણવો. તે શુકનો ગોલભ્રમણ ઉદય કહેવાય છે, અને તે ઉદય ઉત્તર દક્ષિણમાંજ હરમેશાં હોય છે, અને પ્રથમ કહેલા પ્રકારનો ઉદય પૂર્વ કે પશ્ચિમમાંજ હોય છે, ૩ જો—કૃતિકાદિ સાત સાત નક્ષત્રોમાં અનુક્રમે પૂર્વાદિક દિશામાં શુક જાય છે, એમ ત્રણ પ્રકારે શુકની દિશા કહેવી છે. પરંતુ ગોલભ્રમ અને કૃતિકાદિ નક્ષત્રથી શુક જે દિશામાં હોય, તે દિશામાં જવાને બીજકુલ હરકત નથી, પરંતુ પહેલા પ્રકારનો જે ઉદય કહ્યો છે તે ઉદય પ્રમાણે શુક જે દિશામાં હોય તે દિશામાંજ ફક્ત જવું નહિ.

અન્વયાર્થ—ક્રોધ ક્રોધ, હૌર હનમત, રત્તિ સ્ત્રીસંગ, શ્રમ થાક, આ-
મિષ માંસ, ગુહ ગોળ, છૂત જુગાર, અશ્રુ અશ્રુપાત, દુગ્ધ દુધ, આસવ દારૂ,
ક્ષાર અડદ વિગેરે અનાજ, અમ્યંગ તેલ ચોળીને સ્નાન, મય બીક, અસિતાં-
વર કાળું વસ્ત્ર, વમી વમન, તૈલમ્ તેલ, કદુ મરચાં વિગેરે, ગમે પ્રયાણમાં,
ઉજ્જેત્ તળવું, ક્ષીરક્ષીરહતીઃ દુધ, હનમત, અને સ્ત્રીસંગ, ક્રમાત્ અતુ-
ક્રમથી, ત્રિશરસપ્તાહમ્ ૩, ૫, ૭, દિવસ સુધી ત્યાગ કરવું, પરમ ઉપર મુજબ
બીજું, તદ્દિને તે દિવસે, રોગમ્ વ્યાધિઃ સ્વચાર્તવકમ્ સ્ત્રી સ્વસ્વલા હોય તો,
સિતાન્યતિલકમ્ સ્વેત શિવાયનું તિલક, ગમે ઉજ્જેત્ પ્રયાણમાં તળવું,
પ્રસ્થાનકે અપિ પ્રસ્થાનમાં પણ, શતિ એ પ્રમાણે, ત્યજેત્ ત્યાગ કરવું. ॥૧૪॥

(યાત્રાએ જતી વખતે તજવાની આખતો.)

૧૪ ભાવાર્થ—ક્રોધ, હનમત, મૈથુન, (સ્ત્રી સંલોગ)
કળઓ, માંસ, ગોળ, જુગાર, રડવું, દુધ, દારૂ, અડદ, વિગેરે અ-
નાજ, તેલ ચોળીને નહાવું, ભય, શંકા, કાળું લુગડું, ઉલટી, તેલ,
મરચાં વિગેરે તીખો પદાર્થ એ આખતો યાત્રાએ જતી વખતે ત્યાગ
કરવી, યાત્રાએ જતાં પહેલાં ત્રણ દિવસ દુધ ખાવું નહિ. પાંચ
દિવસ પહેલાં હનમત કરાવવી નહી, સાત દિવસ પહેલાં મૈથુન
કરવું નહિ, તે શિવાયની ઉપર મુજબ કહેલી ક્રોધાદિક બીજી આ-
ખતો જે દિવસે પ્રયાણ કરવું હોય, તેજ દિવસે ત્યાગ કરવી. જ્યાં સુધિ
પોતાના શરીરમાં રોગ હોય ત્યાં સુધી પ્રયાણ કરવું નહિ, અને સ્ત્રી
સ્વસ્વલા થઈ હોય તો તેને રૂતુદાન આપ્યા શિવાય પ્રયાણ ન કરવું.
પ્રયાણ કરતી વખતે પોતાના કપાલમાં ઘોળું તિલક કરવું, ઘોળા
શિવાયનું કરવું નહિ.

(પ્રસ્થાનું મુકવા આખત.)

જે દિવસે પ્રયાણ કરવાનું મુદ્દર્ત હોય તે દિવસે પોતાની પ્રિય
વસ્તુ બીજી જગ્યાએ મુકે તેને પ્રસ્થાન કહે છે, તે પ્રસ્થાન સમયે પણ
ઉપરની ક્રોધાદિક સર્વે આખતોને ત્યાગ કરવી.

(પ્રસ્થાન કરવામાં યોગ્યતુષ્ટય.)

મૃગે ગત્વા શિવે સ્થિત્વા દિતૌ ગચ્છજ્ઞયેદ્રિપૂન્ ।

મૈત્રે પ્રસ્થાય શાક્રે હિ સ્થિત્વા મૂલે વ્રજં સ્તયા (૭૭)

પ્રસ્થાય હસ્તેઽનિલતસ્રધિષ્ણયે સ્થિત્વા જયાર્યો મવસેદ્વિદૈવે ।

વસ્વંત્ય પુષ્યે નિજસીમ્નિ ચૈકરાજોપિતઃ ક્ષમાં લભતેઽવનીશઃ (૭૮)

અર્થ—મૃગશીર્ષ નક્ષત્રમાં પોતાના ઘરથી જવાવાલી દિશામાં કોઈ ધૃષ્ટ મિત્રને ઘેર જઈ પ્રસ્થાન કરીને આદ્રામાં એ ઘરમાં વાસો રહી. પુનર્વસુમાં તે ઘરને છોડી ગામથી બહાર નીકળનાર શતુઓને હતે છે. ૧—એવીજ રીતે અનુરાધામાં પ્રસ્થાન કરી જ્યેષ્ઠામાં વાસો રહી, મૂલમાં ગામ બહાર જનાર શતુઓને હતે છે. ૨—હસ્તામાં પ્રસ્થાન કરી, સ્વાતી અને ચિત્રામાં વાસો રહી, વિશાખામાં પોતાનો જય ધૃષ્ટનાર પુરુષ, દેશાંતર જય તો શતુઓને હતે છે. ૩—અને પુષ્ય, ધનિષ્ઠા, રેવતી, એ નક્ષત્રમાં પોતાની સીમામાં પોતાના નગરસમીપ પ્રસ્થાન કરી, એક રાત્રિ વાસો રહીને જય તો રાજાને પૃથ્વી પ્રાપ્ત થાય તેમજ શતુઓને હતે છે, આ પ્રમાણ ૪ થોગો છે. (૭૮)

(અનુક્રમે પ્રસ્થાન કરવાની વસ્તુઓ.)

મુ.ચિ.—કાર્યાઘૈરિહ ગમનસ્યચેદ્વિલમ્બો ભૂદેવાદિભિરુપધીતમા યુધંચ ।
સૌદ્રં ચામલ્લફલમાશુ ચાલનીયં સર્વેષાં મવાતિ યદેવ હૃત્પ્રિયં ચ (૭૯)

અર્થ—અવશ્ય કાર્યને લીધે અમનમાં વિલંબ થાય તો આલ્લજી જનોઈ, ક્ષત્રિયે શસ્ત્ર, વૈશ્યે મધ, અને શુદ્રે નારિયલ વિગેરે ફલ મુકીને પ્રસ્થાન કરવું, અથવા જેને જે વસ્તુ પ્રિય હોય તેવું પ્રસ્થાન કરવું. (૭૯)

(પ્રાચીન આચાર્યોના મતથી પ્રસ્થાનનું પરિમાણ.)

મેહાદ્વેદાન્તરમપિ ગમ સ્તૈર્હિ યાત્રેતિ ગર્ગઃ

સીમ્નઃ સીમાન્તરમપિ મૃગ્યુ વાણવિક્ષેપયાંત્રમ્ ।

પ્રસ્થાનં સ્યાદિતિ કથયતેઽયો મરદ્વાજ જ્ઞં

યાત્રા કાર્યા વહિરિહ પુરા ત્સપાદ્વસિષ્ઠો વ્રવીતિ (૮૦)

અર્થ—યાત્રામાં પ્રસ્થાન માટે ગર્ગના મતમાં પોતાને ઘેરથી બીજાને ઘેર જવું, કૃત્યના મતમાં સીમથી બીજી સીમમાં જવું, મરદ્વાજના મતમાં એક બાણના જવા સુધી, અને વસિષ્ઠના મતમાં નમરથી બહાર જવું, તેને પ્રસ્થાન કહે છે. (૮૦)

(મુનિઓના મતથી પ્રસ્થાનનું પ્રયાણ.)

પ્રસ્થાન મત્ર ધનુષાં દિશતાનિ પશ્ચ કોચિચ્છતદ્વયમુશન્તિદશૈવચાન્યે ।
સંપ્રસ્થિતો ય દ્વિ મંદિરતઃ પ્રયાતો ગન્તવ્યદિક્ષુ તદપિ પ્રયતેનકાર્યમ્ ૮૧

અર્થ—કેટલાક રૂપિઓ તો પાંચસો ધનુષ અર્થાત્ જો હજાર હાથ પોતાના પ્રસ્થાનથી દૂર પ્રસ્થાન કહે છે. કાંઈ બસો ધનુષ એટલે આઠસો હાથ કહે છે, કાંઈ દસ ધનુષ એટલે ચાલીસ હાથ કહે છે. (ચાર હાથનો એક ધનુષ કહેવાય છે,) તે પ્રસ્થાન પણ જો દિશામાં જવું હોય તે દિશા બધી કરવું. (૮૧)

(પ્રસ્થાનમાં દિવસોનું પ્રમાણ.)

પ્રસ્થાને ભૂમિપાલો દશદિવસમભિવ્યાપ્ય નૈકત્ર તિષ્ઠે—

ત્સામંતઃ સપ્તરાત્રં તદિતસ્મનુજઃ પચ્ચરાત્રં તથૈવ ।

ऊर्ध्वं गच्छेच्छुभाद्देऽप्यथं गमनदिना तसप्तरात्राणि पूर्वं
चाशक्तौ तद्विनेऽसौ रिपुविजयमना मैथुनं नैव कुर्यात् ८२

અર્થ—રાત્રિએ પ્રસ્થાનમાં ૧૦ દિવસ, માંડલિક રાત્રિએ ૭ રાત્રિ, અને સામાન્ય મનુષ્યે ૫ રાત્રિ સુધી રહેવું નહિ. જો કદાચ રહે તો ફરીને ઘેર આવિ શુભ દિવસમાં જવું, તેમ શત્રુ છૂતવાની ધ્વજાવાળા મહારાત્રિએ પ્રયાણના દિવસથી ૭ દિવસ પહેલાં મૈથુન કરવું નહિ, જો ત્યાં સુધી ન રહી શકાય તો યાત્રાના દિવસે તો મૈથુન કરવું જ નહિ. (૮૨)

(પ્રસ્થાનમાં ત્યાજ્ય વસ્તુ.)

दुग्धं त्याज्यं पूर्वमेव त्रिरात्रं क्षौरं त्याज्यं पच्यरात्रं च पूर्वम् ।

क्षौद्रं तैलं वासरेऽस्मिन्वमिश्र त्याज्यं यत्नाद्भૂમिपालेन नूनम् ८३

અર્થ—ત્રણ રાત્રિ પહેલાં દુધ ત્યાગ કરવું, પાંચ રાત્રિ પહેલાં હળમત કરાવવી નહિ, અને પ્રયાણ કરવાના દિવસે મધ ખાવું, તેમ લગાવવું, અને ઉલટી વિગેરે ત્યાજ્ય છે. (૮૩)

(યાત્રા જતાં સ્ત્રીસંગ કરવાવિષે.)

मु० प्र०—यात्राकाले तु संप्राप्ते मैथुनं या निषेचते ।

रोगार्तः क्षीणकोशश्च स निवर्तेत वा न वा (४)

અર્થ—પ્રયાણ કરવાના સમયમાં જે માણસ મૈથુન કરે છે, તે રોગી થાય છે, ધનનો નાશ કરીને પાછો આવે છે, અથવા આવતો નથી. (૮૪)

(મૈથુનમાં વિશેષતા.)

ઋતુસ્નાનોચ્ચરં નાર્યા યાત્રા ત્વાવશ્યકી યદિ ।

કૃતભોગો નરો યાર્યા દ્વાનં શાંતિં વિધાય ચ (૮૫)

અર્થ—પોતાની સ્ત્રી રતુસ્નાવા હોય, અને પ્રયાણ કરવાની અતિ જરૂર હોય તો મૈથુન કર્યા પછી દાન, તથા શાંતિ કરીને પ્રયાણ કરવું. (૮૫)

(પ્રસ્થાન કર્યા પછી પણ ન જવાના દિવસો.)

મુ० પ્ર०—ચતુર્થે દ્વાદશે ચંદ્રે વારે ભૌમશનિશ્ચરે ।

મસ્થિતેઽપિ ન મંતવ્યમત્યન્તગર્હિતે દિને (૮૬)

જન્મમે જન્મમાસે વા યો ગચ્છેદદૃષ્ટમે વિધૌ ।

આયુઃ ક્ષયમવાપ્નોતિ વ્યાર્ધિં ચ વધર્બંધને (૮૭)

અર્થ—૪ થો કે ૧૨ મો ચંદ્ર હોય, અને અત્યંત નિંદ્ય એવા મંગલ ને શનિવારના દિવસે, પ્રસ્થાન કર્યું હોય તો પણ જવું નહિ. જન્મનક્ષત્ર, જન્મ-માસ, અને આઠમો ચંદ્રમા હોય, ને પ્રયાણ કરે તો વ્યાધિ, વધ, અને બંધનને પ્રાપ્ત થાય છે. (૮૬-૮૭)

(વિજયાદશમીસંક્રાંતિ યોગ.)

મુ० વિં०—

ઇપમાસિ સિતા દશમી વિજયા શુભકર્મસુ સિદ્ધિકરી કથિતા ।

શ્રવણર્ણયુતા સુતરાં શુભદા નૃપતે સ્તુ ગમે જયસંધિકરી (૮૯)

અર્થ—આસો માસની શુક્રપક્ષની દસમીનું નામ વિજયાદશમી છે, તે સર્વે શુભ કાર્યોમાં સિદ્ધિ કરવાવાળી છે, અને તે જે શ્રવણ નક્ષત્રથી યુક્ત હોય તો ધણીજ શુભદાયક છે, તે દિવસે રાત્રી પ્રયાણ કરે તો વિજય થાય, તથા સંધિ (મેલાપ) કરાવે. (૮૮)

(યાત્રામાં અવશ્ય નિષિદ્ધ નિમિત્ત.)

વ્રતવન્ધનદેવતા પ્રતિષ્ઠાકરર્પાદોત્સવસૂતકા સમાપ્તૌ ।

ન કદાપિ ચલેદકાલવિશુદ્ધનવર્પા ત્વાહિનેઽપિ સપ્તરાત્રમ્ ॥૮૯॥

અર્થ—મનોપવીત, દેવપ્રતિષ્ઠા, વિવાહ, દીપાળી જેવા ઉત્સવના દિવસો અને જન્મમરણ સંબંધી સૂતક, એ કાર્યોની સમાપ્તિ કર્યા વિના રાત્રિએ ગમન કરવું નહિ, તેમજ અકાલ વિજલી ચમકે, મેઘ ગરજે, વૃદ્ધિ થાય, અને ધુત્ર પડે, એવાં અકાલ કારણો થાય, તો સાત રાત્રિ સુધી પ્રયાણ કરવું નહિ. (૮૯)

(એક દિન સાધ્ય ગમન પ્રવેશમાં વિશેષ.)

મહીપતે રેકદિને પુરાત્પુરે યદા ભવેતાં ગમનપ્રવેશકૌ ।

ભવારશૂલપ્રાતિશુક્ર યોગિનીં વિચારયેન્નૈવ કદાપિ પંદિતઃ (૯૦)

અર્થ—રાત્રિનું એક દિવસમાં જે નગરની અંદર આવવું જવું થયે શકે એવા મુદ્દતમાં નક્ષત્ર, વાર, દિશુલ, સન્મુખ શુક્ર, અને યોગિની, એમાંનો કંઈ પણ વિચાર પંડિતે કદાપિ કરવો નહિ. (૯૦)

(નવમ દિનાદિનો નિષેધ.)

પ્રવેશાન્નિર્ગમં તસ્માત્પ્રવેશં નવમે તિથૌ ।

નક્ષત્રે ચ તથા વારે નૈવ કુર્યા ત્કદાચન (૯૧)

અર્થ—પ્રવેશ દિવસનાં તિથિ, નક્ષત્ર, અને વારથી ગણુતાં નવમાં તિથિ, નક્ષત્ર, ને વારમાં ગમન કરવું નહિ, તેમજ ગમન દિવસનાં તિથિ, નક્ષત્ર, અને વારથી ગણુતાં નવમાં તિથિ, નક્ષત્ર, અને વારમાં કદાપિ પ્રવેશ કરવો નહિ. (૯૧)

વસ્ત્રાલંકરણાનિ પૂર્ણકલશ સ્તૌર્યધ્વનિઃ પુત્રવાન્

શંભાદર્શ નૃપાશ્વદંતિસુરભિઘ્નીપુષ્પધાન્યાદિ ચ ।

દોલાદીપાવિધૂમવાન્દિસુરભિદ્રવ્યાણિ શુશ્રો વૃષો

વેશપાછત્રાચિતાનચામરકુમાર્યો ધીનગોરોચને ॥ ૧૫ ॥

યથત્સ્વાંતનિવાંતતોપકરણં કોરુદ્ધૃતં ગોમયં

મૃચાંભોર્ધઘટાન્વિતઃ સહચરાં ધોર્તાવિરો મૌપ્રકઃ ।

દુર્વોદર્ભરયાઃ પલાસપદિરા વર્ણા ગુરુદેવત્રિ—

દ્વિર્પાં મિત્રમૃગાવરોદનશર્વં સિદ્ધાર્થદુગ્ધાદિ ચ ॥ ૧૬ ॥

અન્વય—વસ્ત્રાલંકરણાનિ પૂર્ણકલશઃ સ્તૌર્યધ્વનિઃ પુત્રવાન્ શંભાદર્શ નૃપાશ્વદંતિસુરભિઘ્નીપુષ્પધાન્યાદિ ચ દોલાદીપાવિધૂમવાન્દિ-

सुरभि द्रव्याणि शुभ्रः वृषः वेद्यालत्रवितान चामरकुमार्यः मीन-
गोरोचने ॥ १५ ॥

स्वान्तनितान्ततोषणकरम् यत् यत् कोः उद्धृतम् गोमयम् च
मृत् अंभोर्यघटान्वितः सहचरः धौताम्बरः मौत्रकः दुर्वादभरयाः
पलासमदिराः वर्णी गुरुः दैववित् विप्रौ मित्रमृगौ अरोदनशवम् च
सिद्धार्थदुग्धादि ॥ १६ ॥

अन्वयार्थ—चस्त्र वस्त्र, अलंकरणानि धरेणां, पूर्णकलशः पाणीने
भरेलो धडा, सौर्यध्वनिः वाजने शब्द, पुत्रवान् पुत्रवाणे, शंख शंभ,
आदर्श दर्पण, वृष राज, अश्व घोडा, इन्ति हाथी, सुरभि गाय, स्त्री
सौभाग्यवती स्त्री, पुष्प पुष्प, घान्यादि काणां अनाज शिवाय धान्य विगेरे,
च अने, दोला डिङोणे, द्वीप दीवो, विधूमवान्हि धुमाज वजरने देवता,
सुरभिद्रव्याणि सुगन्धी पदार्थो, शुभ्रः घोणे, वृषः गण्ड, वेद्या वेद्या,
छत्र छत्र, वितान अंहरवो, चामर आभर, कुमार्यः कुंवारी कन्या, मीन
भांछां, गोरोचने गोई अंजन. ॥ १६ ॥

स्वान्तनितान्ततोषणकरम् मनने अत्यन्त संतोषकारक, यद्यत् ने ने
पदार्थो होय ते, कोः नमीनपरधी उद्धृतम् बीधेक्षुं, गोमयम् जालु, च अने,
मृत् माटी, अंभोर्यघटान्वितः पाणी वाश्वा भाटे धडा बधने, सहचरः साथे
आवनार, धौताम्बरः पोथेलां वस्त्र लेधने आवतो, मौत्रकः पोथी, दुर्वा धरो,
दुर्म हर्मा, रयाः रथ, पल भांस, अस्त्र लेही, मदिराः धर, वर्णी अल्यारी,
गुरुः गुरु, दैववित् जेपी, विप्रौ जे आललु, मित्र मित्र, मृगौ हरिण,
अरोदन शवम् जेनी पाछल भालुसो-रुतां न होय तेहुं आवतुं भड्ड, च
अने, सिद्धार्थदुग्धादि सस्सव, दुध, विगेरे. ॥ १६ ॥

(शुभ शकुन व्यापत्.)

१५-१६ लावार्थ—घोणुं लुजहुं, सोना विगेरेनुं आलूवलु,
नलने भरेलो धडा, कोर्ध पलु वाणुं नो शब्द, छत्रवाणेः पुष्प,
शंभ, दर्पण, राज, घोडा, हाथी, गाय, सौभाग्यवती स्त्री, घोणुं
पुष्प, काणां धान्य शिवाय कोर्ध पलु अनाज, घोडीकुं अथवा डिङोणे
के पारलु दीवो, धुमाज वजरने देवता, सुगन्धवाणी वस्तु, घोणे

બલદ, વેશ્યા, છત્ર, ચંદ્રવૈ, ચંમર, કુંવારી છોકરી, માછલાં, ગોરૂચંદન.

પોતાના મનને ગમતી પ્રિય વસ્તુ જમીનમાંથી લીધેલું એટલે માટી સહીત છાણ, માટી, પ્રયાણ કરનાર સાથે ઘડો લેઇને પાણી લેવા જતું, મનુષ્ય, હુગડાં ધોઇને આવતો ધોળી, ધરો, દર્લ રથ, માંસ, લોહું, ઠાક, બ્રહ્મચારી, ચુર, જોષી, જો બ્રાહ્મણ, મિત્ર, હરિણ, જેમાં રૂઢન થતું નથી, એવું સામું આવતું મહદું, પીળા સરસવ, દુધ વિગેરે.

જ્યો. વિં૦—નિશાટનારિષ્ટકપોતદુર્ગા ગોમાયુ વાધ્રીણસરાસમારુયાઃ ।
વિનિર્ગમે વામગતા વરાઃ સ્યુઃ પ્રવેશને દક્ષિણભાગસંસ્થાઃ (૯૨)

અર્થ—પ્રયાણ કરીને નીકલતાં, ધુવડ, કાગડો, કણ્થુતર, દેવચકલી, શિયાલ, અને ગધેડું, એ સર્વે અખી બાણુ હોય તો શ્રેષ્ઠ બાણુનું, અને પ્રયાણ કરીને પાછા આવતી વખતે પ્રવેશ કરવામાં જમણી બાણુ હોય તો શુભ સમજવું. ॥૯૨॥

કુર્વન્દક્ષિણતઃ સદેતદિતરદ્વામે પ્રકુર્વન્નજે—

ઋસ્માસ્થાધનવિદ્ તુપાશ્મલવળોપાનત્તૃણાયસ્કરાઃ ।

વિષ્યાકૌષધકૃષ્ણધાન્વરુદનં તત્રં સધૂમાનલઃ

કાર્પાસારુણપુષ્પર્ચમ ચ ગુહસ્તૈભાપસી કર્દમઃ ॥ ૧૭ ॥

મત્તો વાંત બુધુસિતાંતકલ્લા મુંદી જડી વ્યાધિતઃ

લ્વંજવ્યંગદિગંવરા યતિ રરિઃ કાપાયિમુક્તાલકૌ ।

ચૌરામ્યક્તમલાવિલાશ્ચ પતિતઃ પાશ્યર્ગલી ગુર્વિણી

વંધ્યા કૃષ્ણવૃષાહિમેકસરઠા ગોધા વરાહઃ શશઃ ॥ ૧૮ ॥

જાદૌતૂ મહિપઃ સ્વરોષ્ટ્રમાહિપારુઢાશ્ચ રિક્તો ઘટ—

શ્ચિલ્કાપ્રાણિ શિરોંગ કંપપદવીવંધાઃ કુવાગાહવૌ ।

પાતો યાનપલાયનંશ્વકલહઃ પંદં શ્રુતં ગો જ્વલ—

દ્વેષમેતિ પ્રતિવંધકાઃ કુશકુનાશ્ચિલ્કાદિકા મૃત્યુદાઃ ॥ ૧૯ ॥

૧—મુ૦ લી૦—વિપ્રાગો૦—એ સ્તોકમાં પ્રયાણ વખતે એ વસ્તુમાંની કોઇ પણ વસ્તુ જોવામાં આવે તો શુભ બાણુવી, એમ કહ્યું છે.

अन्वय—सत् एतत् दक्षिणतः कुर्वन् इतरत् वामे प्रकुर्वन्
ब्रजेत् भस्मास्थीन्धनविद्रुपाश्मलवणोपानवृणायस्कराः पिण्याकौप-
धकृष्ण धान्यरुदनम् तक्रम् सधूमानलः कार्पासारुणपुष्पचर्म च गुडः
तैलायसी कर्दमः ॥ १७ ॥

मत्तः वान्तबुधुक्षितान्तकखलः मुंटी जटी व्याधितः खंज-
व्यंग दिगंबरः यतिः अरिः कापायिमुक्तालकौ चौराभ्यक्तमला-
विलाः पतितः पाशी अर्गली गुर्विणी बंध्या कृष्णवृषाहिभेकसरठाः
गोधा घराहः शशः ॥ १८ ॥

जाडौतू सहिपः खरोष्ट्रमहिषारूढाः च रिक्तः घटः छिन्काः
प्रीणिशिरोङ्ग कंपपदवी बंधाः कुवागाहवौ पातः यानपलायनम् श्व-
कलहः पंडम् गोः क्षुतम् ज्वलद्वेष्टम् इति कुशकुनाः मतिबंधकाः स्युः
छिन्कादिकाः (कुशकुनाः) मृत्युदाः स्युः ॥ १९ ॥

अन्वयार्थ—सत् एतत् पूर्वे ऋषेः श्रुतं शुभं शकुनेने, दक्षिणतः
जमभुजा हाथ पदं लघने, इतरत् अशुभं शकुनेने, वामे अप्पा हाथ, प्रकुर्वन्
लघने, ब्रजेत् जपुं, भस्म भरभ, अस्थि हाड्डां, इन्धन लाड्डां, विद्रु पिष्टा,
तुप शोतरां, अश्म पथर, लवण भीडुं, उपान जेडा, वृण धास, अयस्कराः
हुडार, पिण्याक भाडेला तक्ष, औषध ओषध, कृष्णधान्य काणुं अन्नाज,
रुदनम् रडपुं, तक्रम् जश्, सधूमानलः धुभाधवाणे देवता, कार्पास कपास,
अरुणपुष्प धास पुष्प, चर्म व्याभडुं, च अने, गुडः जेण, तैल तेध, अयसी
वेडुं, कर्दमः कदव. ॥ १७ ॥

मत्तः गड्डा, वान्त विलटी करनार, बुधुक्षित शुभ्यो, अन्तक हिसक,
खलः इर्जन, मुंटी मुंजन कशवेला, जटी जटाधारी, व्याधितः रोगी, खंज
खंगडो, व्यंग अंगरहित, (कंधं पक्षु अंगमां जेडावालो) दिगम्बरः नथ,
यतिः संन्यासी, अरिः शत्रु, कापायि जमवां, लुगडां पहरेनार, मुक्तालकौ
मुठा केशवालो, चौर योर, अभ्यक्त तेध योपडेला, मलाविलाः भलिन, पतितः
अष्ट, पाशी पाश धारण करनार, अर्गली जेडीवालो, गुर्विणी गर्भवती स्त्री,
बन्ध्या पांजण्डी, कृष्णवृष जेणो पलह, अहि साप, भेक देडो, सरठाः अंयडो,
गोधा धो, घराहः छपर, शशः ससलो. ॥ १८ ॥

જાહ ગાત્ર સંક્રોચ કરનાર પ્રાણી, ઓતુ બિલાડું, મહિપઃ પાડો, રૂર ગધેડો, ઉમ્મ ઉટ, મહિપ પાડો, આરુઢાઃ તેમના ઉપર બેઠેલો, ચ અને રિક્તઃ ઘટઃ ખાલી ઘડો, છિક્કા છીંક, પ્રાણિશિરોગ કંપપદ્મીબંધાઃ મસ્તક કે અંગ કંપાવનાર પ્રાણી, માર્ગજંઘ, કુવાકુ ખરાબ વાણી, આહવ યુદ્ધ, પાતઃ વસ્ત્રાદિતું પડવું, યાનપલાયનમ્ અશ્વાદિ વાહનનું નાશી જવું, શ્વકલહઃ કુતરાનો કેલેશ, પંદમ્ નયુસક, મોઃ છુતમ્ ગાયત્રી છીંક, જ્વલદ્વેશમ્ બળતુ ધર, હિતિ એ પ્રમાણે, કુશકુનાઃ અપચકુનો, પ્રતિબંધકાઃ સ્યુઃ કાર્યનો પ્રતિબંધ કરે છે, છિક્કાદિકાઃ છીંક વિગેરે, (કુશકુનાઃ અપચકુનો), મૃત્યુવાઃ સ્યુઃ મરણ કરે છે. ॥ ૧૯ ॥

(અશુભ શકુન બાષત.)

૧૭-૧૮-૧૯-ભાવાર્થ—પ્રયાણ કરતી વખત પહેલા કહેલા સમસ્ત શુભ શકુનો પ્રયાણ કરનારની જમણી બાજુએ લેવા, અને દરેક અશુભ શકુનોને ડાબી બાજુએ રાખીને પ્રયાણ કરવું. ભસ્મ, હાડકાં, લાકડાં, અથવા છાંણાં, વિદ્યા, અનાજના ઉપર થી નીકલેલાં ફોતરાં, કે કુશકા, પથ્થર, મીઠું, જોડા, ઘાસ, લુહાર, ખાંડેલા તલ, કે તલનો ખોર, ઓપડ, કાણું અનાજ, રૂદન, છાશ, ધુમાડા-માલો દેવતા, લાલ પુષ્પ, આંમડું, ગોળ, તેલ, લોહું, કાકળ,

ગાંડો, ઉલટી કરનાર, ભુખ્યું માણસ, જીવહિંસા કરનાર, દુર્જન, માથે વાર વગરનો, (તદન ખોડો) જટાધારી, રોગી, લુલો, કોઈ પણ અંગમાં ખોડ ખામીવાળો, નાગો, સન્યાસી શત્રુ, ગેરૂથી રંગેલા ભગવા લુગડાવાળો, છુટા કેશવાલો, ચોર, તેલ ચોખેલો, મલીન, પતિત થઈ ગયેલો, (ન્યાત બહાર વટલેલો મહાપાપી, વિગેરે) જેના હાથમાં જનાવર ચકડવાનો પાશ રહેલો છે એવો, કેદીને પહેરાવાતી બેડી જેના હાથમાં હોય એવો મનુષ્ય, ગર્ભવાળી સ્ત્રી, વાંઝણી સ્ત્રી, કાળા બલદ, સાપ, દેડકો, કાચડો, ઘો, ભૂંડ, અને સસલું.

અંગસંક્રોચ કરનાર ચેલું, બિલાડી, પાડો, ગધેડું, ઉટ, કે પાડા ઉપર બેઠેલુ માણસ ખાલી ઘડો, છીંક, મસ્તક કે અંગ કંપાવનાર,

અશ્વાદિ પ્રાણી, માર્ગબંધ, ^૧ ખરાબ શબ્દોનું સાંભળવું, યુદ્ધ, (ખિલાસ, કે પાસ વિગેરેની લડાઈ), કપડાં વિગેરેનું પડવું, પ્રયાણું માટે તૈયાર કરેલા ઘોડા વિગેરે વાહનનું નાશી જવું, કુતરાઓનું લડવું, નપુંસક, ગાયની છીંક, બળતું ઘર, ઇત્યાદિ અપશકુનો કાર્યસિદ્ધ થવામાં અડચણ કરે છે, અને છીંક વિગેરે અપશકુનો મરણ કરે છે.

મુ० પ્ર०—છિકાશબ્દં પ્રવક્ષ્યામિ પૂર્વસ્યામશુભં ફલમ્ ।

આમેયાં શોકદુંઃસ્તં સ્યાદરિષ્ટં દક્ષિણે તથા (૧૩)

નૈઋત્યાં ચ શુભં પ્રોક્તં પશ્ચિમે મિષ્ટમક્ષણમ્ ।

વાયવ્યે ધનલાભસ્તુ ઉત્તરે કલહસ્તથા (૧૪)

ઈશાન્યાં ચ શુભં જ્ઞેયમાત્મશિકા મહદ્વયમ્ ।

ઉર્ધ્વે ચૈવ શુભં જ્ઞેયં મધ્યે ચૈવ મહદ્વયમ્ (૧૫)

અર્થ—પ્રમાણ કરતાં, પૂર્વદિશામાં છીંક થાય તો અશુભ, અગ્નિકોણમાં શોક, દુઃખ, દક્ષિણમાં અરિષ્ટ, નૈઋત્યમાં શુભ, પશ્ચિમમાં મિષ્ટાન્ન મહે, વાયવ્યમાં ધનલાભ, ઉત્તરમાં કલેશ, ઇશાનમાં શુભ, ઉર્ધ્વભાગમાં શુભ, અને પોતાના પાસેજ નજીકમાં છીંક થઈ હોય તો મહાન ભય પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાં પણ પોતાની છીંક થઈ હોય તો મહાન ભય થાય છે. આ પ્રમાણે છીંક સાંભળવાનું ફલ કહેલું છે. (૯૩-૯૪-૯૫)

બુધૈઃ શિકારવં શ્રુત્વા પાદચ્છાયાં ચ કારયેત્ ।

ત્રયોદશયુતાં કૃત્વા ચાષ્ટમિ ભાગમાહરેત્ (૧૬)

લાભસિદ્ધિર્હાનિશોક મયં શ્રીદુઃસ્વનિષ્ફલે ।

ક્રમેણૈવ ફલં જ્ઞેયં ગર્ભેણ ચ યથોદિતમ્ (૧૭)

અર્થ—જાણા માણસોએ છીંકનો શબ્દ સાંભળીને પોતાની જાયાને પગથી માપવી, જેટલાં પગલાં થાય, તેમાં ૧૩ યુક્ત કરવા, પછી આઠે ભાગ લેવો. જો એક શેષ રહે તો લાભ, ૨ સિદ્ધિ, ૩ હાનિ, ૪ શોક, ૫ ભય, ૬ લક્ષ્મી, ૭ દુઃખ, અને ૮ રહેવાથી નિષ્ફલ, એ પ્રમાણે ગર્ભાચાર્યએ છીંકનું ફલ કહેલું છે. (૯૬-૯૭)

૧—શુકન લેખને જતાં, પોતાના જવાનાજી રસ્તામાં કરોળીઆની જાલ બંધાઈ હોય, મંકોડા, કે કીડી વિગેરેની હાર (લેન) બંધાઈ હોય, અથવા સાપ જેવા કોઈ પણ ઝેરી જનાવરનું માર્ગમાં આડું જવું નજરે દેખાય, તેને માર્ગબંધ કહે છે.

મૃંગાલ્યુપ્પઠચ્છુકાચ્ચનચ્ચિનઃ સ્ત્રીસંજ્ઞકા વામતઃ

કાલી કુચ્ચકુટપુંપ્રચાચ્ચ સુરભિર્દક્ષેમનો મીષ્ટદાઃ ।

મારદ્વાજશિર્વંદિચાપનકુલા હંસોજ ઇતે દશ

યાતા ઇષ્ટાફલાઃ સ્યુ રાસમરવો વામેપિ વૃષ્ટેર્યદઃ ॥ ૨૦ ॥

અન્વય—મૃંગાલ્યુપ્પઠચ્છુકાઃ ચ નચ્ચિનઃ સ્ત્રીસંજ્ઞકાઃ વામતઃ
કાલીકુચ્ચકુટપુંપ્રચાઃ ચ સુરભિઃ દક્ષે મનોમીષ્ટદાઃ મારદ્વાજશિર્વંદિ
ચાપનકુલાઃ હંસઃ અજઃ ઇતે દશમ્ યાતાઃ ઇષ્ટાફલોઃ સ્યુઃ રાસમરવઃ
વામે વૃષ્ટે અપિ અર્થદઃ ॥ ૨૦ ॥

અન્વયાર્થઃ—મૃંગ ભમરો, અલિ વીંછી, ઉડ્ડ, પઠચ્છુકાઃ બોલતો
રાજપોપટ, ચ અને, નચ્ચિનઃ નખવાળા કુતરા વિગેરે પશુઓ, સ્ત્રીસંજ્ઞકાઃ
ચકલી વિગેરે સ્ત્રીજાતનાં પ્રાણીઓ, વામતઃ ડાબી તરફ, કાલી ભેંસ, કુચ્ચકુટ
કુકડો, પુંપ્રચાઃ કાગડા આદિ પુરૂષસંસક પક્ષિઓ, ચ અને, સુરભિઃ ગાય,
વક્ષે જમણી તરફ, મનોમીષ્ટદાઃ મનવાંછિત ફલ આપે છે, મારદ્વાજ માર-
દાજ પક્ષિ, શિર્વંદિ મોર, ચાપ ચાપ, નકુલાઃ નોળીયું, હંસઃ હંસ, અજઃ
બકરો, ઇતે એ બધા. દશમ્ યાતાઃ નજરે પડેલા હોય તો, ઇષ્ટાફલાઃ સ્યુઃ
ઈષ્ટ ફલ આપે છે, રાસમરવઃ મધેયનો રાખ્દ, વામે ડાબી બાજુએ, વૃષ્ટે અપિ
પાછલ પણ, અર્થદઃ કાર્યસિદ્ધિ કરે છે. ॥ ૨૦ ॥

૨૦ ભાવાર્થ—ભમર, વીંછી, ઉડ્ડ, બોલતો રાજપોપટ, નખ-
વાળા કુતરા જેવાં પશુઓ, અને ચકલી જેવાં સ્ત્રીજાતિનાં પક્ષિઓ,
એ સર્વે માંના કોઈ પણ શુકન પ્રયાણસમયે ડાબી બાજુએ સારા
જાણવા, ભેંસ; કુકડો, તેમજ કાગડા જેવાં પુરૂષસંસક પક્ષિઓ, ગાય,
એ સર્વે માંના કોઈ પણ શુકન, દક્ષિણબાજુએ સારા સમજવા. ભર-
દાજ, મોર, ચાપ, નોળીયું, હંસ, અને બકર, એ એ સર્વે માંથી
પ્રયાણસમયે કોઈ પણ જોવામાં આવે તો શુભ ફલ આપે છે, અને
મધેડું પાછલ અથવા ડાબી બાજુએ જુકતું હોય તો સારું જાણવું.

મુ०-ગ૦-શીર્ષોદરહનુષ્ઠાણ હૃત્કંઠસ્કંધપૃષ્ઠકમ્ ।

સ્વા દક્ષિણેન પાદેન કંઢ્યન ગમનાદિષુ (૧૮)

લામં ક્ષેમં જયં ઘટે દક્ષિણાગે વિશેષતઃ ।

વામપાદેન સર્વસ્ય નાશં પ્રોક્તં ફલસ્ય ચ (૧૮)

અર્થ—પ્રયાણ કરતી વખતે કુતરે પોતાના જમણા પગવડે, જમણાં અંગમાં, મસ્તક, હિર, ગળાનો પાછલો ભાગ, નાક, રથ, કંઠ, સ્કંધ, અને પાછલો ભાગ, ખંભેરે તો લામ, કંઢ્યાણુ, અને જમ મલે છે, અને તેજ ભાગોને ડાબા પગથી ખંભેરે તો અશુભ ફલ મલે છે. (૯૮-૯૯)

(અકાલ વૃષ્ટિ બાળત.)

મુ.-ચિં०-યદિ માસુ ચતુર્ણ પૌષમાસાદિપૃષ્ઠિર્હિ ભવેદકાલવૃષ્ટિઃ ।

પશુમર્ત્યપદાંકિતા ન યાવદ્વસુધા સ્યાન્ન હિ તાવદેવ દોષઃ (૧૦૦)

અર્થ—જે પૌષમાસથી આરંભીને, ચાર માસ સુધીમાં વૃષ્ટિ થાય તો અકાલવૃષ્ટિ કહેવાય. જે અકાલવૃષ્ટિમાં મનુષ્ય અને પશુનાં પગલાંથી પૃથ્વી ચિન્હવાલી ન થાય, તો તેનો દોષ નથી, અને ચિન્હિત થયા પછી દોષ છે. (૧૦૦)

મુ०-પ્ર૦-માર્ગા ન્યાસાત્પ્રભૃતિમુનયો વ્યાસવાલ્મીકિગર્ગા

શ્વેત્રં યાવત્ત મવર્ષણવિધૌ નેતિકાલં વદન્તિ ।

નાઢીજંઘઃ સુરગુરુમુનિ ર્વક્તિ વૃષ્ટે રકાલૌ

માસા વે તૌ ન શુભફલપદૌ પૌષમાયૌ ન શેષાઃ (૧૦૧)

અર્થ—માર્ગશીર્ષમાસથી, શ્વેત્રસુધી વરસાદ થાય તો વ્યાસ, વાલ્મીકિ, ગર્ગ આદિ મહર્ષિઓના મત પ્રમાણે અકાલવૃષ્ટિ બાળવી. અને નાઢી જંઘ, સુર, ગુરુપતિના મત પ્રમાણે પૌષ ને માઘમાં વૃષ્ટિ થાય તો અકાલવૃષ્ટિ બાળવી. જેથી તે બે મહિના દોષકારક સમજવા, બીજા શુભ બાળવા. (૧૦૧)

(અકાલ વૃષ્ટિના દોષનો પરિહાર.)

સૂર્ય ચંદ્રમસો વિંધે કૃત્વા હેમમયે તદા ।

દત્ત્વા ન ત્વા નરો યાયાત્કાર્યે ત્યાવશ્યકે સતિ (૧૦૨)

અર્થ—અકાલવૃષ્ટિ ચાલે હોય, અને પ્રયાણ કરવાની અતિ આવશ્યકતા હોય, તો સૂર્ય, ચંદ્રના સેવાનાં પ્રતિબિંબ કરીને તેને નમસ્કાર કરી તેનું દાન કર્યા પછી પ્રયાણ કરવું. (૧૦૨)

નદ્યુત્તારમયપ્રવેશસમરઘૂતેષુ નદ્યેક્ષણે

વ્યાધૌ સ્યુઃ શુમદા વિલોમશકુના નાઢ્યા ઇઢાયા મરે ।

આઘે દુઃશકુને નિવૃત્ય ચ શુચિ ભૂત્વાઘ્રધાઽસ્વાયમ્

કૃત્વેયાદપરેઽષ્ટિ ચારમપરે દત્વા સુવર્ણં વ્રજેત્ ॥ ૨૧ ॥

અન્વય—નદ્યુત્તારમયપ્રવેશસમરઘૂતેષુ નદ્યે ક્ષણે વ્યાધૌ વિ-

લોમશકુનાઃ શુમદાઃ સ્યુઃ ઇઢાયાઃ નાઢ્યાઃ મરે આઘે દુઃશકુને
નિવૃત્ય ચ શુચિઃ ભૂત્વા ઘ્રધા અસ્વાયમમ્ કૃત્વા યાયાત્ અપરે
ઘ્રધિવારમ્ અપરે સુવર્ણમ્ દત્વા વ્રજેત્ ॥ ૨૧ ॥

આન્વયાર્થ—નદ્યુત્તારમયપ્રવેશસમરઘૂતેષુ નદી ઉતરવું, મય, પ્રવેશ,
સગાઈ, જુગારમાં, નદ્યે ક્ષણે ગયેલી વસ્તુમાં દેખવામાં, વ્યાધૌ વ્યાધિમાં
વિલોમશકુનાઃ અશુભ શુકનો, શુમદાઃ સ્યુઃ આરં ક્ષણ આંખે છે, ઇઢાયા,
નાઢ્યાઃ ધ્રુવ નાડીના (ગાંધી નાસિકના), મરે થાસમાં, આઘે પહેલા, દુઃશ-
કુને, અપશુકનમાં, નિવૃત્ય પાછા ફરીને, ચ અને, શુચિઃ ભૂત્વા પવિત્ર થ-
ઈને, ઘ્રધા આ પ્રકારે, અસ્વાયમમ્ પ્રાણાયામ, કૃત્વા કરીને, યાયાત્
જવું, અપરે બીજી વખત અપશુકન થાય તો, ઘ્રધિવારમ્ ૧૬ વખત, અપરે
ત્રીજી વખત થાય તો, સુવર્ણમ્ સોનું, દત્વા આપીને, વ્રજેત્ જવું. ॥ ૨૧ ॥

॥ કથે વખતે અશુભ શુકનો શુભ જાણવા. ॥

૨૧ ભાવાર્થ—નદીના ઉતરવામાં, રાત્રીના ભયમાં, ગામ
વિગેરેના પ્રવેશમાં, યુદ્ધમાં, જુગારમાં, ગયેલી વસ્તુના ખોળવામાં,
રોગીને દવા કરવા જવામાં, અશુભ શુકન થાય તો તે થણ શુભ
સમજવા.

(અશુભ શુકનનો પરિહાર.)

યાત્રાએ જનાર માણસને પહેલી વખત અપશુકન થાય તો
પાછા ફરી પવિત્ર થઈ આચમન કરી આઠ વખત પ્રાણાયામ કરી
પછી જવું. બીજી વખતે અપશુકન થાય તો તેજ પ્રમાણે પાછા
વળી ૧૬ પ્રાણાયામ કરીને જવું, અને ત્રીજી વખત થણ અપશુકન
થાય તો સોનાનું દાન કરીને જવું, પરંતુ અવશ્ય જવા જેવું હોય તો

જવું, જરૂર વિના કોઈ વખત અપશુકનમાં પ્રયાણ કરવુંજ નહિ, જેને પ્રાણાયામ કરવાનો અધિકાર નથી તેણે તેટલી વિલંબ કરીને પછી જવું શુભ છે.

(અપશુકનમાં દાન.)

આદિપેણિ:—યદાઽપશકુનં પश्यે દ્વિપરીત મુપસ્થિતમ્ ।

સઘૃતં કાંચનં દત્વા નિર્વિશંકઃ સુખં વ્રજેત્ (૧૦૩)

અર્થ—પ્રયાણ કરતી વેળાએ જો અપશકુન થયા હોય, તો ધી, અને સોનાનું દાન કરીને નિઃશંકપણાથી પ્રયાણ કરવું. (૧૦૩)

(યાત્રા કરીને આવતાં પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરવાનું મુઠ)

ઘ્યો૦—વિં૦—

નિજંપુરં પાનનિવર્તિતો નરો જીવાદિપંચદ્યુષુ સંવિશેદસૌ ।

સવાસવક્ષિમમૃદુધ્રુવેષ્વથ સ્થિરોદયે શુદ્ધલયાંત્યકંટકે (૧૦૪)

અર્થ—શનિ, સોમ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, એ વારો, ધનિષ્ઠા, ક્ષિપ્ર, મૃદુ, ને ધ્રુવસંતક નક્ષત્રો, સ્થિરલઘ્ન, અને કંટક, ને ત્રિક સ્થાનમાં અનુકૂલ ગ્રહો હોય ત્યારે યાત્રાથી પાછા વસીને પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરવો શુભ છે. (૧૦૪)

મુ૦—ક૦—વ્રતં ચ ચૂઢાકરપીઢનં નો રજસ્વલા વાપ્યથ સૂતિકા વા ।

મંવાવિશુદ્ધૌ વિદધૌતચેન્નો લઘ્યાંતરં શાંતિકતોઽપિ કૂર્યાત્ (૧૦૫)

અર્થ—માતા રજસ્વલા, અથવા સુવાવડી હોય તો ચીસ, જનોઈ, અને વિવાહ, કરવો નહિ, શુદ્ધિ થયા પછી અથવા શાંતિ કર્યા પછી તે કાર્યો કરવાં (૧૦૫)

ચેજ્જન્મમાસો ત્રિપરીતપક્ષે વારો મવેચ્છેદિનરાત્રી ભેદે ।

ચેજ્જન્મમં સ્યા ચ તદર્ધભેદે સન્મંગલં પ્રાપ્ય જના વદન્તિ (૧૦૬)

૧—એક પ્રાણાયામનો વખત જો મિનીટ બાજુવો, એટલે આઠ પ્રાણાયામને માટે ૧૬ મિનીટ, અને સોળ પ્રાણાયામને માટે ૩૨ મિનીટ જેટલો વખત રોકીને જવું શુભ છે.

અર્થ—જન્મનો માસ શુભ કામોમાં નિષિદ્ધ કહેલો છે. પરંતુ તે મહિ-
નાના જે પક્ષમાં જન્મ હોય, તે શિવાયના તેજ મહિનાનો બીજો પક્ષ લેવાને
હરકત નથી, તેમજ જન્મનો વાર નિષિદ્ધ છે. પરંતુ દિવસે જન્મ હોય તો તે
વારની રાત્રિ, અને રાત્રિએ જન્મ હોય તો દિવસ લેઈ શકાય છે. તેવીજ રીતે
જન્મનક્ષત્રના આગલા અર્ધા ભાગમાં જન્મ હોય તો પાછલો અર્ધભાગ, અને
પાછલા અર્ધા ભાગમાં જન્મ હોય તો આગલો અર્ધા ભાગ લેઈ શકાય છે એ
પ્રમાણે વિદ્વાનો કહે છે. (૧૦૬)

સચ્છીભૂપિતગુર્જરાન્તરગતે સ્વેદાશ્વભાગેલસન્—
નાનાસત્કુલદીપિતે કપટવજ્રાશ્વયે પુરે વાસિના ।
શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતાં માર્તઙ્દવોધોજ્વલાં
સટ્ટીકા મગમન્મુદા પ્રકરણં યાત્રોદિતં ચાષ્ટમ્ ॥

અર્થ—સતપુરુષો, અને લક્ષ્મીથી આબૂષિત એવા ગુજરાત દેશના અંત-
ર્ગત ખેડાજિલ્લામાં આવેલા નાના પ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા
કપટવંજ નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષરશ્રી “ સોમેશ્વર ” બીજાએ રચેલી
“ મુદૂર્તમાર્તણ્ડ ”નો બોધ થવામાં ઉપયોગી આ ટીકામાં “ યાત્રા ”
નામનું આઠમું પ્રકરણ સમાપ્ત થયું.

॥ इति यात्रामकरंणम् ॥

॥ अथ मिश्रप्रकरणम् ॥ ९ ॥

जन्मांगक्षदशेश सद्ग्रहकुजैः साकैः बलिष्ठैः मृदु-
क्षिमेद्रधुवभैः स्थिरर्द्धिनृतनौ व्यारान्हि भूपस्थितिः ।
स्वस्वक्षैः समृद्धधुवर्क्षचरभक्षिमैः सुरस्थापनं
प्रोचुर्माघयुगे च राघयुगले व्यारान्हि पूर्वाह्नके ॥ १ ॥

अन्वय—जन्मांगक्षदशेश सद्ग्रहकुजैः साकैः बलिष्ठैः मृदुक्षि-
मेद्रधुवभैः स्थिरर्द्धिनृतनौ व्यारान्हि भूपस्थितिः समृद्धधुवर्क्ष चरभ-
क्षिमैः स्वस्वक्षैः माघयुगे च राघयुगले व्यारान्हि पूर्वाह्नके सुरस्था-
पनम् प्रोचुः ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—जन्मांगक्षदशेशसद्ग्रहकुजैः जन्मभलभने राशि, અને દશાનોસ્વામી, શુભગ્રહો, મંગલ, સાકૈઃ સૂર્ય સાથે વલિષ્ઠૈઃ બલિષ્ઠ હોય. મૃદુ, મૃદુ, ક્ષિપ્ર, ક્ષિપ્ર, હન્દ્ર, ન્યેષ્ટા, છુવસૈઃ ધ્રુવનક્ષત્રોપડે, સ્થિરર્દ્ધિનૃતનૌ સ્થિર-
ઉપચય અને પુરુષરાશિના લભમાં વ્યારાન્હિ મંગલશિવાયનાવારમાં, મૂપ-
સ્થિતિઃ રાજ્યાભિષેક થાય, સમૃદ્ધ મૃદુસહીત ધ્રુવર્ક્ષ ધ્રુવ ચરમ, ચર, ક્ષિપ્રૈઃ
અને ક્ષિપ્રનક્ષત્રો. સ્વસ્વક્ષૈઃ પેતપેતાના નક્ષત્રોપડે માઘયુગે માઘ અને
ફાગશુમાં ચ અને રાઘયુગલે વૈશાખ અને ન્યેષ્ટામાં વ્યારાન્હિ મંગલ-
શિવાયના વારમાં પૂર્વાહ્નકે બપોર પહેલાં સુરસ્થાપનમ્ દેવની પ્રતિષ્ઠા પ્રોચુઃ
કહી છે. ॥ ૧ ॥

॥ રાજ્યાભિષેકનું મુઠ ॥

ભાવાર્થ—જન્મભલ, જન્મરાશિ, અને રાજ્યાભિષેક
વખતે ચાલતી પોતાની દશા એ ત્રણેના સ્વામીઓ તથા
શુભગ્રહો તેમજ રવિને મંગલ, એ સ્થાનાદિક થી
ખલવાન હોય એવો વખત હોય ત્યારે, મંગલશિવાયના

કોઈ પણ વારમાં, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ-દા, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, ઉ-ષા, અભિજીત, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં, તેમજ જન્મરાશિને જન્મભગ્નથી ઉપચયસ્થાનમાં રહેલી સ્થિરરાશિનું પુરુષલગ્ન હોય ત્યારે, રાજાઓને ગાદીએ બેસાડવાનું મુહૂર્ત શુભ બાણું.

(દેવપ્રતિષ્ઠાનું મુઠ.)

માઘ, ફાગણ, વૈશાખ, ને જ્યેષ્ઠ એ માસો, મંગલશિવાયનો કોઈ પણ વાર અશ્વિની રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉ-દા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી; અનુરાધા, ઉ-ષા, અભિજીત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રો તથા જે જે દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી હોય તે તે દેવના નક્ષત્રમાં, બપોર પહેલાં પ્રતિષ્ઠા કરવી.

(રાજ્યાભિષેકમાં વિશેષતા.)

મુઠ-૧૧૦—

રાજાભિષેકઃ શુભ ઉત્તરાયણે ગુર્વિદુશુર્કેરુદિતૈર્ ધ્રુવાન્વિતૈઃ ।

મૌમાર્કલમેશદશેશજન્મપૈ નૌ ચૈત્રરિક્તારનિશામલિમ્લુચે (૧)

શાક્ર ધ્રુવઃ ક્ષિપ્રમૃદુદ્રુવોદ્ધુમિઃ શ્રીર્ષોદયે વોષચયે શુભે તનો ।

પાપૈ સ્ત્રિપટ્ટાયગતૈઃ શુભગ્રહૈઃ કેન્દ્રત્રિકોણાય ધનત્રિસંસ્થિતૈઃ (૨)

અર્થ—ચૈત્રમાસ, અધિકમાસ, ૪-૯-૧૪ તિથિઓ, મંગલવાર, અને રાત્રિનો ત્યાગ કરીને, ઉત્તરાયણના સૂર્યમાં, ચંદ્ર, ગુરુ, શુક્ર, ઉદયનાને બલ પામ્યા હોય, સૂર્ય, મંગલ, જન્મભગ્નેશ, ચાલુ દશેશ, અને જન્મરાશિનો સ્વામી બલવાન હોય, અને જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, ક્ષિપ્ર, મૃદુ, ધ્રુવ, સંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં, મિથુન, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, અને કુંભલગ્નોમાં, જન્મભગ્ન અને જન્મ-રાશિથી, ૩-૬-૧૦-૧૧ પૈકી કોઈ પણ લગ્નમાં, લગ્નમાં શુભગ્રહ હોય, અથવા કેન્દ્ર, ત્રિકોણ, અને ૨-૩-૧૧ મે હોય, ને પાપગ્રહ ૩-૬-૧૧ પૈકી કોઈ પણ સ્થાનમાં રહ્યા હોય તો રાજ્યાભિષેક કરવો શુભ છે.

અથ શસ્ત્રધારણમ—શસ્ત્ર ધારણ કરવાનું.

મુઠ-૧૧૦—પુનર્વસુ દ્વયે હસ્તે ચિત્રાયાં રોહિણીદ્વયે ।

વિશાસ્ત્રાદિ ત્રયે કુર્યાત્ ત્ર્યુત્તરે રેવતીદ્વયે (૩)

રિક્તાં વિનાતિથૌમૂર્ય શુક્રજીવદિને તથા ।

સન્નાહ દ્યુરિકા સ્વદ્વ કુંતશસ્ત્રાદિ ધારણમ્ (૪)

અર્થ—પુનર્વસુથી બે, હસ્ત ચિત્રા, રાહિણીથી બે, વિશાખાથી ત્રણ, ત્રણ ઉત્તરા, ને રેવતીથી બે, એ નક્ષત્રોને રિક્તા શીવાયની તીથીઓમાં રવિ, શુક્ર, ને ગુરુ, વારે અષ્ટાર, છરી, તલવાર, બાલો, વિગેરે શસ્ત્રો ધારણ કરવાં શુભ છે.

અથ ધનુર્વિધારમઃ—ધનુર્વિધાને આરંભ.

અનુરાધામધાપુણ્યમૃગશીર્ષેષ્ટમી તિથૌ ।

ધનુર્વિધાદિકં કાર્યં દ્વાદશ્યાં શુભવાસરે (૫)

અર્થ—અનુરાધા, મધા, પુષ્ય, ને મૃગશીર, આઠમ, બારશ એ તીથીઓને શુભવાસેમાં ધનુર્વિધાદિકને આરંભ કરવો.

અથ કુંત સર્વશસ્ત્રાદિ શસ્ત્રાભ્યાસઃ કુંતાસ્ત્ર, સર્વાસ્ત્ર, વિગેરે શસ્ત્રોને આભ્યાસ.

હસ્તત્રયોત્તરેશ્વિન્યાં પુનર્મેશ્રવપુણ્યયોઃ

શુમાહે વિમુધે સ્વદ્વ કુંતાદીશ્ર સમમ્યસેત્ (૬)

અર્થ—હસ્તથી ત્રણ, ત્રણ ઉત્તરા, અશ્વીની, પુનર્વસુ, શ્રવણ, પૂષ્ય, એ નક્ષત્રોને સારી તીથીઓમાં બુધ વગરના વારમાં ખડગબાલો ઇત્યાદીક હરકોઇ શસ્ત્રાદીકને આભ્યાસ કરવો ઠીક છે.

અથ શત્રૂસંધિઃ—શત્રુ સાથે સંપ કરવાનું.

અનુરાધા મધા પુણ્યે તિથ્યર્દ્ધે તૈતિલાભિધે ।

લગ્ને સદપિગેષ્ટમ્યાં દ્વાદશ્યાં સંધિરિણ્યતે (૭)

અર્થ—અનુરાધા, મધા, પુષ્ય, એ નક્ષત્રો, ને તીથીના પહેલા અર્ધ ભાગમાં, તૈતલકર્ણમાં શુભગ્રહની દષ્ટિવાળું લગ્ન હોય આઠમને બારશ એ તીથીઓ હોય, ત્યારે શત્રુ સાથે ચિત્રતા બાંધવી શુભ છે.

(મુગ્ધ ધારણ કરવાનું.)

उयो०-वि०-गुरुभश्रुतिघोरवास वैशै रधिदोर्द्धे पयोर्यधिण्यपौष्णैः ।
रविसत्सुविविस्तुपापमुक्ते मुकुटं मस्तकमोदये विदध्यात् ॥

અર્થ—પુષ્પ, શ્રવણ, ધ્રુવસંજક નક્ષત્રો; ધનીષ્ઠા, આર્દ્રા, હસ્તા, ચેષ્ઠા, શતભીષા, રેવતી, એ નક્ષત્રો, પુષ્પ રહીત ને રવિસહિત શુભગ્રહોના ૧૨માં પાપગ્રહરહીત શીર્ષોદય લગ્નમાં પ્રથમ મુકુટ ^૧ (દેવ, રાજા વિગેરે) ૧૨જી કરવાનું શુભ છે.

રાક્ષાં છત્ર ચામરસિંહાસનાદિ કૃત્યન્—છત્ર આમર સિંહાસન

આમર પાશખી વિગેરેનું મુહુર્ત.

ચામરછત્ર દોલાદીન દ્વીપી સિંહાસનાદિકમ્ ।

પટ્ટાભિષેક મેસર્વે વિદધ્યા ચ્છોભનેદિને (૮)

અર્થ—શુભ દિવસોમાં પટ્ટાભિષેકના નક્ષત્રોમાં આમર, છત્ર, સિંહાસન, પાશખી, દ્વાપીની અંખાડી વિગેરેનો આરંભ કરવો.

મૃગયા (શીકાર) રમવાનું.

આશ્લેષામરણી જ્યેષ્ઠા પૂર્વાર્દ્રા સ્વાતિ મૂલ મે ।

વિશાખાયાં ચપા પેન્દિ યાયાદા સ્વેટકે નૃપઃ ॥

અર્થ—આશ્લેષા, ભરણી, જ્યેષ્ઠા પુર્વા, આર્દ્રા, સ્વાતી, મૂલ વિશાખા એ નક્ષત્રોને પાપગ્રહોના વારોમાં મૃગયા રમવાની (શીકારની) શરૂઆત કરવી.

શત્રુ ચોર વંધનં તાઢનં ચ—શત્રુ ને ચોરને બાંધવાનું ને મારવાનું.

જ્યેષ્ઠાર્દ્રા મરણીપૂર્વા મૂલાશ્લેષામઘાદ્વયે ।

કૂર સ્વેટ યુતે લગ્ને કૂરમંદાર વાસરે ॥

શત્રુનાં વંધનં કુર્યાત્કુશાભિ સ્તાઢનં તથા (૧૦)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, ભરણી, પુર્વા, મૂળ, આશ્લેષા, મઘા, થી મે, એ નક્ષત્રોમાં પાપગ્રહ લગ્નમાં હાંધ ત્યારે રવિ, મંગળ, ને સનીવારે પકડેલા શત્રુને બાંધીખાતે નાખી કડી કરવી, અથવા તેને સાટકાથી ફટકાને માર મારવો.

ધાર્યં વસ્વાદિતીનપંચગુરુમાશ્વ્યંત્ય ધ્રુવૈઃ જ્ઞત્રયે
જ્ઞોને ક્ષાલ્યમિદાસુખાક્ષિતમસન્મધ્યત્રિમાર્ગેઽમ્बरम् ।

સ્તોરક્તાંબરભૂષણેત્ર વિભ્રૂયાદ્વ્યાદિત્યપુષ્પધ્રુવે

શ્વેતેઽઽઞ્જોઽરુણરુક્મયોઃ કુજરવી કૃષ્ણે શનિઃ શસ્યતે ॥ ૨ ॥

અન્વય—વસ્વાદિતીનપંચગુરુમાશ્વ્યંત્યધ્રુવૈઃ જ્ઞત્રયે અમ્बरम्-
ધાર્યમ્ જ્ઞોને ક્ષાલ્યમ્ इह મધ્યત્રિમાર્ગે આસુખાક્ષિતમ્ અસત્ સ્ત્રી
વ્યાદિત્યપુષ્પધ્રુવે રક્તામ્बरભૂષણે વિભ્રૂયાત્ શ્વેતે અઞ્જઃ અરુણરુ-
ક્મયોઃ કુજરવી કૃષ્ણે શનિઃ શસ્યતે ॥ ૨ ॥

અન્વયાર્થ—વસુ ધનિષ્ઠા, આદિતિ પુનર્વસુ, જ્ઞનપંચ હસ્તથી પાંચ,
ગુરુમ પુષ્પ, અશ્વિ અશ્વિની, અંત્ય રેવતી, ધ્રુવૈઃ અને ધ્રુવનક્ષત્રો, જ્ઞત્રયે
બુધ, ગુરુ, શુક્રમાં, અમ્बरમ્ વસ્ત્ર, ધાર્યમ્ ધારણ કરવું, જ્ઞોને બુધશિવાયના
વારોમાં, ક્ષાલ્યમ્ ધોવા, इह વસ્ત્રમાં, મધ્યત્રિમાર્ગે વચલા ત્રીજા ભાગમાં,
આસુખાક્ષિતમ્ ઉંદરે કપેહું હોય તો, અસત્ ખરાબ છે, સ્ત્રી સ્ત્રી, વ્યાદિ-
ત્યપુષ્પધ્રુવે હસ્ત, પુષ્પ, અને ધ્રુવસહિત નક્ષત્રોમાં, રક્તાંબરભૂષણે લાલ વસ્ત્ર
અને ધરેણાં, વિભ્રૂયાત્ ધારણ કરે, શ્વેતે ધોળા વસ્ત્રમાં, અઞ્જઃ ચંદ્રમા
અરુણરુક્મયોઃ લાલ, પીળા વસ્ત્રમાં, કુજરવી મંગલ, ને સૂર્ય, કૃષ્ણે કાળા
વસ્ત્રમાં, શનિઃ શનિ, શસ્યતે સારો છે. ॥ ૨ ॥

(નવાં વસ્ત્ર પહેરવાનું મુઠ)

૨ ભાવાર્થ—^૧બુધ, ગુરુ, શુક્ર, એ વાર, અશ્વિની, રોહિણી,
પુનર્વસુ, પુષ્પ, ઉ-દ્ધા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા,
ઉ-વા, ધનિષ્ઠા, ઉ-લા, રેવતી, નક્ષત્રોમાં નવું વસ્ત્ર પહેરવું શુભ છે.

(ધોવાનું મુઠ)

બુધ વિના પહેરવાના વારોમાં, અને પહેરવાના નક્ષત્રોમાં નવું
વસ્ત્ર ધોવાં શુભ જાણવું.

૧—મુઠ—ચિં—માં ૪-૯-૧૪ એ તિથીઓ નવીન વસ્ત્ર પહેરવામાં
ત્યાગ કરી બીજી શુભ ગણેલી છે.

નવા વસ્ત્રના કોઇ પણ ભાગને ઉંદર કરડે તેનું ફલ)

લુધડાની લંબાઈના ત્રણ ભાગ કરવા, આબુખાબુના બે ભાગ છોડી મધ્યના ભાગથી ઉંદર વિગેરે પ્રાણીઓએ કાપ્યું હોય, બળી ગયું હોય, કાદવ કે સાહી જેવા કાચ લાગ્યા હોય, ગાય વિગેરે પશુ-ઓએ ચાવી ખાધું હોય, તે તે લુધડું અશુભ જાણવું,

(સ્ત્રીઓને લાલ વિગેરે વસ્ત્રો અને આબુપણા પહેરવાનું મુઠ)

નવું લુગડું પહેરવાના વારોમાં, અને રોહિણી, પુષ્ય, ઉ-શ, હસ્ત, ઉ-ષા, ઉ-ભા, શિવાયનાં નવું વસ્ત્ર પહેરવાના નક્ષત્રોમાં, રક્તા-દિકવસ્ત્ર અને સોનારૂપાના દાગીના પહેરવા શુભ છે, સ્ત્રીઓને ધોતું વસ્ત્ર, મોતી રૂપું વિગેરે, સફેદ વસ્તુ પહેરવી હોય તે સોમવાર, લાલ ને પીળી પહેરવા માટે રવિ ને મંગલવાર, અને કાળી પહેરવા માટે શનિવાર શ્રેષ્ઠ છે, તેમજ બુધ, શુક્ર, એ વારોમાં કોઇ પણ વસ્તુ પહેરવી સારી છે.

અશુભ દિવસમાં પણ વસ્ત્રધારણ મુઠ)

મુઠ-ચિં-વિપ્રાજ્ઞયા તયોદ્ગાહે રાજા પ્રીત્યર્પિતં ચ યત્ ।

નિષ્પેઽપિ ધિષ્ણ્યે વારાદૌ વસ્ત્રં ધાર્ય જગુર્બુધાઃ (૧૧)

અર્થ—જ્ઞાતિજનની આજ્ઞાથી, વિવાહમાં, તેમજ રાત્રીએ બકીસ કરેલું વસ્ત્ર અશુભ વાર અને નક્ષત્રાદિમાં પણ પહેરવું, એમ પંડિતોએ કહ્યું છે. (૧૨)

(નવા દાગીના કરાવવાનું મુઠ)

સ્વાદ્રૂપાઘટનં ત્રિપુન્કરચરક્ષિપ્રધ્રુવે રત્નયુક્ત

તત્તીક્ષ્ણોગ્રાવિહિનમે રવિકુમે મેપાલિસિંહે તર્ના ।

તન્મુક્તાસહિતં ચરધ્રુવમૃદુક્ષિમે શુમે સચ્ચનો

તીક્ષ્ણોગ્રાધિમૃમ દ્વિદંવદ્દને શસ્ત્રં શુભં ઘટિતમ્ (૧૩)

અર્થ—પહેલાં કહેલા ત્રિપુન્કરયોગમાં, ચર, ધ્રુવ, અને ક્ષિપ્રસંજાના નક્ષત્રોમાં, સોના વિગેરેના દાગીના કરવા શુભ છે.

મેષ, સિંહ, અને વૃશ્ચિક સમ્રમાં, રત્નિ મંગલચારે, તીક્ષ્ણ, અને ઉગ્ર સંજાના નક્ષત્રો છોડી બાકીના નક્ષત્રોમાં, હીરામાણિકના દાગીના ધરાવવા શુભ છે, ચર મૃદુ અને ક્ષિપ્રસંજાના નક્ષત્રોમાં, સારા ગ્રહો સમ્રમાં, દોષ ત્યારે મોતી પરવાજાના દાગીના કરાવવા શુભ છે. અષિની, કૃત્તિકા, મૃગશીર્ષ, વિશાખા, અને તીક્ષ્ણ ઉગ્રસંજાના નક્ષત્રોમાં રત્નીધારનું ધરાવવું શુભ છે.

(ટંકસાલ સ્થાપવાનું મુઠ)

મુદ્રાણાં પાતનં સદ્ધ્રુવમૃદુચરમીક્ષમથૈ વૈંદુસૌરે

ઘસ્ટે પૂર્ણાજયાસ્થ્યે ન ચ ગુરુભૃગુજાસ્તે વિલગ્ને શુભૈઃ સ્યાત્ ।

વસ્ત્રાણાં ક્ષાલનં સદ્સુહૃદિનકૃત્પંચકાદિત્યપુણ્યે

નો રિક્તાર્પવપઘ્ની પિતૃદિનરાવેજગ્રેષુ કાર્યં કદાપિ (૧૪)

અર્થ—૩-૫-૮-૧૦-૧૩-૧૫ તિથિયો, સોમ અને શનિ છોડી ખીલ વારોમાં, ધ્રુવ, મૃદુ, ચર, અને ક્ષિપ્ર, સંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં, લગ્નમાં શુભમંદ્ર હોય તો ગુરુ, શુક્રના અસ્તને છોડીને, મોહોર, રૂપીયા વિગેરે પાડવા માટે ટંકસાલ સ્થાપન કરવી શુભ છે.

(વસ્ત્ર ધોવાનું મુઠ)

૪-૬-૮-૯-૧૪-૧૫-૩૦ તિથિઓમાં, બુધ અને શનિ શિવાયના વારોમાં, અશ્વિની પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા, ધનિષ્ઠા નક્ષત્રોમાં, શ્રાદ્ધના દિવસનો ત્યાગ કરી કપડાં ધોવાનું સારું છે.

(હથિધાર ધારણ કરવાનું મુઠ)

સંધાર્યાઃ કુંતવર્મેષ્વસનશરકૃપાણાસિ સુઙ્યો વિરિક્તે

શુક્રેજ્યાર્કેઽન્હિ મૈત્ર ધ્રુવલઘુસહિતાદિત્યશાક્રદ્વિદૈવે ।

સ્યુ લેગ્નેઽપિ સ્થિરાસ્થ્યે શશિનિ ચ શુભદષ્ટે શુભૈઃ કેદ્રગઃ સ્યા-

ન્નોગઃ શય્યાસનાદે ધ્રુવમૃદુલઘુહૃતકાદિત્ય ઇષ્ટઃ (૧૫)

અર્થ—રિક્તાતિથિનો ત્યાગ કરીને રવિ, ગુરુ, શુક્રવારે, પુનર્વસુ, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મિત્ર, ધ્રુવ, અને લઘુસંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં હથિધાર ધારણ કરવાનું શુભ છે.

(નવીન ખીજાના ઉપર બેસવાનું મુઠ)

સ્થિરલગ્નમાં, ચંદ્ર ઉપર શુભમંદ્રોની દષ્ટિ હોય, કેદ્રમાં શુભમંદ્રો હોય અને ભરણી, પુનર્વસુ, શ્રવણ, ધ્રુવ, મૃદુ, અને લઘુસંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં, નવીન ખીજાનું, અથવા આસનનો ઉપયોગ કરવો સારો છે.

નવીન વસ્ત્રો વીગેરે.

વસ્ત્રવિશેષે વિશેષઃ—વસ્ત્રને માટે વિશેષ બાણવાનું.

મુઠ—૧૦—શુભલં વસ્ત્રોક્ત મેધાર્ય સ્વાં શુક્રે ગુરૌ વુષે ।

વિશુક્રે કર્ણુરં પીતં સર્મામે રક્તમંથરમ્ (૧૬)

. અર્થ—રવિ, શુક્ર, ગુરુ, બુધ, એ વારોમાં વસ્ત્ર પહેરવાના મુહુર્તમાં સફેદ વસ્ત્ર પહેરવું, અને શુક્ર સિવાયના વારોમાં કાળા ઘેરા રંગનું, તે પીળું વસ્ત્ર, તે મંગલચારે લાલ વસ્ત્ર પહેરવું શુભ છે.

કૃષ્ણ નીલમ્—કાળું તથા લીલું વસ્ત્ર.

પુનર્વસુ ધનિષ્ઠાસ્થે ઝમ્બિમેહસ્તાચતુષ્ટયે ।

પૂર્વોત્તરે સ્નૌ મૂર્યે નીલકૃષ્ણાંવરં શુભમ્ (૧૭)

અર્થ—પુનર્વસુ, ધનિષ્ઠા, અધિની, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, ત્રણપૂર્વા, ત્રણ ઉત્તરા, એ નક્ષત્રોને સ્નૌ અને મૂર્યાચારે લીલું, તે કાળું વસ્ત્ર પહેરવું શુભ છે.

પટ્ટકૂલમ્—પટ્ટકૂળવસ્ત્ર.

જીવેકેં ચ યુધે શુક વસ્ત્રોક્તર્ણશ્રવાન્વિતે ।

સ્થિરંગે સદ્ધૈયુક્તે પટ્ટકૂલસ્વધારણમ્ (૧૮)

અર્થ—શ્રવણમુકત વસ્ત્ર પહેરવાનાં નક્ષત્રોમાં ગુરુ, મૂર્ય, બુધ, શુક્ર, એ વારોને સ્થિર સન્નમાં શુભગ્રહ હોય ત્યારે પટ્ટકૂળ ધારણ કરવું શુભ છે.

અથ કીદીયમ્—રેશમી વસ્ત્ર.

અધિની રેવતી હસ્તે રોહિણ્યાં શ્રવણત્રયે ।

પૂર્વોત્તરે પુનર્વસ્વી સ્વાત્યાં પુષ્યે મઘાભિષે ॥

રયૌ ચંદ્રે ગુરૌ ધાર્ય કૌંશે યંવત્તનંજનૈઃ (૧૯)

અર્થ—અધિની, રેવતી, હસ્તા, રોહિણી, શ્રવણપી ત્રણપૂર્વા, ઉત્તમ, પુનર્વસુ, સ્વાતી, પુષ્ય, મઘા, એ નક્ષત્રો રવિ, સોમને ગુરુચારે રેશમી વસ્ત્ર પહેરવું શુભ છે.

અથ રોમજં યસ્ત્રમ્—ઊનનું વસ્ત્ર.

નીલચરસોદિતે ધિષ્ણયે રેવતીપૃષ્ઠયોરવિ ।

શુક્રે સ્નૌધરેકે ચ ધારયે દ્રોમનાંશરમ્ (૨૦)

અર્થ—નીલવસ્ત્ર ધારણ કરવાનાં નક્ષત્રો, તથા રેવતી, પુષ્ય, એ નક્ષત્રોને શુક્ર, સ્નૌ, રવિ, એ વારોમાં ઊન, વાળ વિગેરેનાં વસ્ત્ર પહેરવાં શુભ છે.

અથ સૂતલ કંચુક ધારણમ્—મુતરાંબી કંચુકી ધારણ કરવાનું.

પૂવ્યોત્તરાનુરાધાન્ત્યે ધનિષ્ઠાશ્ચિરત્રયે ।

રોહિણ્યાં ગુરુ શુક્રાબ્જે દેહદુર્ગ ધૃતિઃ શુભા (૨૧)

અર્થ—પુષ્ય, ઉત્તરા, અનુરાધા, રેવતી, ધનિષ્ઠા, અશ્વિનીને, (હસ્તથી ત્રણ ત્રણ નક્ષત્રો, ને રોહિણી, એ નક્ષત્રો, ગુરુ, શુક્ર, ને સોમવારે મુતરની કંચુકી (ચોલી, પોશકું, કાપડું વિગેરે) ધારણ કરવાં શુભ છે.

અથ સુવર્ણરજત મિશ્રં તંતુ સંમયવસ્ત્રપરિધાનમ્—સોના રૂપાના

(બરીથી ભરેલાં વસ્ત્રો) તારવાળાં વસ્ત્ર.

સુવર્ણતંતુ સંમિશ્રં વાસોધાર્ય રવૌકુજે ।

રાજ તંતદ્વિ શુક્રેબ્જે વસ્ત્રધારણ મેશુભમ્ (૨૨)

અર્થ—રવિને મંગળવારે સોનાના તારથી ભરેલાં (સાડી જેવાં) વસ્ત્રો પહેરવાં, શુક્રને સોમવારે શીવાયના બીજા વારોમાં રૂપાના તારથી ભરેલાં વસ્ત્રો ધારણ કરવાં શુભ છે.

અથ સૌમાગ્યવત્યાનિષેધઃ—સૌભાગ્યવતી સ્ત્રિયોને વસ્ત્રા-

લંકારનો નિષેધ.

રોહિણ્યાંચ્યુત્તરે પુષ્યે પુનર્વસ્વૌ કદાચન ।

નદધ્યાત્મુભગા ભૂપા વસ્ત્રાણ્યન્યે કુજોપિ ન (૨૩)

અર્થ—રોહિણી, ત્રણ ઉત્તરા, પુષ્ય, પુનર્વસુ એ નક્ષત્રોને મંગળવારે હોય, તો સ્ત્રીયોએ કદી પણ વસ્ત્રલંકાર, પહેરવાં નહીં.

જ્યો-ર્વિ

વસ્ત્ર વણવાનું.

ચરે મૃદુક્ષિપ્તક મોગ્રધન્વમે કુર્વિદ્કૃત્યં વિદર્શીતધીમતા ।

રવીજ્ય યુગ્મધુનિ સાધુ મોદયે તથૈવ મે સૂચિકર્મસદિને ૨૪

અર્થ—રવિ, સોમ, ગુરુ, ને શુક્ર, એ વારો, રોહિણી, ત્યેષ્ઠા, ચર, મૃદુ ને ક્ષિપ્રજંતક નક્ષત્રો, ને યુગ્મધોની રાશીનું લગ્ન હોય, ત્યારે વણકારોએ કપડાં વણવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

મુ-ગ-રજકાદિનાં નવીનં વસ્ત્ર ક્ષાલનમ્—ધોખી વિગેરેએ નવું
વસ્ત્ર ધોવાનું.

પુનર્વસુદ્રયેષ્વિન્યાં ધનિષ્ઠાહસ્તપંચકે ।

દિત્વાકોર્કં બુધાનરિક્તાંપટ્ટાં શ્રાદ્ધદિનં તથા ॥

વ્રતં પર્વચવસ્ત્રાણિ ક્ષાલયે દ્રજકાદિનાં (૨૫)

અર્થ—પુનર્વસુદ્રયે એ, અશ્વિની. ધનીષ્ઠા, હસ્તથી પાંચ, એ નક્ષત્રોમાં શની, રવી, ને બુધ, શીવાયના વારોમાં રિક્તાતિથી, ૭૬, અને શ્રાદ્ધના દિવસે, વૃત અને પર્વણોને ત્યાગ કરી ધોખી વિગેરે નવાં કુદ્ધડાં ધોવાનું શીખવાને આરંભ કરવો.

ચિતાનતુલિકોપધાનાદિ નિર્માણં ચિતાનવંધનં ચ—અંદરવેા,

મંદરદાની, તોરણ, વિગેરેનું બનાવવું, અને બાંધવું.

કુર્યાદ્વસ્ત્રોદિતેષિણ્યે તુલિકામુપ ધાનકમ્ ।

ચિતાનાથં ચ વંમીયા દૂર્ધ્વ મૂર્ધ્વ મુલ્લોદુષુ (૨૬)

અર્થ—વસ્ત્ર પહેરવાનાં કદેશાં નક્ષત્રોને ઉર્ધ્વમુખનાં નક્ષત્રોમાં અંદરવેા, તોરણ, મંદરદાની, વિગેરે બનાવવું અને બાંધવું શુભ છે,

ચત્ત્રમયગેહાદિ નિર્માણમ્—વસ્ત્રને ૪૫ કે ૮૫ બનાવાનું.

શ્રવચયેઽશ્વિનીપૂણ્યે ડનુરાધારોહિણીમૃગે ।

હસ્તચયે પુનર્ભેન્ત્યે ડુપુત્તરેપટ્ટવેદમસત્ (૨૭)

અર્થ—શ્રવણથી ત્રણ અશ્વિની, પુન્ય, અનુશાષા, રોહિણી, મૃગશીર, હસ્તથી ત્રણ, રેવતી, ત્રણ હિતરા, એ નક્ષત્રોમાં (વિવાહાદિ શુભ કાર્યોમાં) વસ્ત્રને ૪૫ (તંત્ર) વિગેરે બાંધવો શુભ છે.

અથ કચ્છલાદરીકૃત્યમ્—કાચળા આંજણું, ને દર્પણમાં ચોડાં નિવું.

ચિત્રાચતુષ્ટયેઽદિવન્યાં ધનિષ્ઠારેવતીમૃગે ।

શુક્રે કૅન્દ્રિ ગર્નાક્ષીર્ણાં દર્પણાંજનયો ધૃતિઃ (૨૮)

અર્થ—ચીત્રા, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા, અશ્વિની, ધનીષ્ઠા, રેવતી, મૃગશીર, એ નક્ષત્રોને રવિ, શુક્ર, ચની, એ વારોમાં સ્ત્રીધોને દર્પણમાં પ્રથમ મોહું જોવું અને કાજલ આંજવું શુભ છે.

અથ કુસુંભાદિવસ્ત્રરંજનમ્—કુસુંભી વિગેરે રંગથી વસ્ત્રો રંગવાનું.

પુનર્વસુદ્રયેહસ્તાત્પંચકે શ્રવણદ્વયે ।

અશ્વિભેકે કવિચ્યારે વાસસારંજનં શુભમ્ (૨૯)

અર્થ—પુનર્વસુથી બે, હસ્તથી પાંચ, શ્રવણથી બે, અશ્વિની એ નક્ષત્રોમાં રવિ, શુક્ર, શુક્ર, મંગળ એ વારોમાં દરેક જાતના રંગમાં કપડાં રંગવાનું શુભ છે.

નવા વાસણનું ચક્ર.

સૂર્યમાચ્છંદપર્યન્તં ગણનીયં સદા બુધૈઃ ।

દિક્ષુદિક્ષુ દ્વયંન્યસ્ય મધ્યેચૈકાદશન્યસેત (૩૦)

વર્તુલાકાર ચક્રસ્ય મોક્તૃપાત્રસ્પર્શનિર્ણયઃ ।

બંધનંસૌખ્યદાનીચ લાભંસૌખ્યં મૃતિસ્તથા (૩૧)

પુત્રમાયુઃ શોકટુદી પૂર્વાદિક્રમતો ભવેત્ ।

રિક્તાનષ્ટેદુ પર્ણાશ્વિણોઃ સુસંવિવર્જયેત્ (૩૨)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રના નક્ષત્ર સુધી ગણી, યાએથી નક્ષત્રની સંખ્યામાંથી અનુક્રમે પુર્વાદિક આઠ દીશાઓમાં જ્યાં નક્ષત્ર મુકવાં પાત્રના મધ્યમાં ૧૧ નક્ષત્રો મુકવાં, તેનું પુર્વથી અનુક્રમે રૂબ બંધન, મુખ, હાની, જામ, મુખ, મૃત્યુ, પુત્ર, આયુષ્ય, શોક એ પ્રમાણે ૧૬ જોવું, પરંતુ રીકનાતીથી, દીક્ષુચંદ્ર, જાનીથી, ને આગદમાસ, નો નવા પાત્રમાં લોજન : કરતાં ત્યાગ કરવો.

અથ પાત્રમોગ—નવીન વાસણના ઉપયોગ.

રોહિણી યુગલેહસ્ત ત્રિતયે રેવતીદ્વયે ।

શ્રવણત્રિત્રયે પુપ્પે પુનર્વસ્વનુરાધયોઃ (૩૩)

ત્ર્યુત્તરેશ્વર શુક્રેજ્ય વારેચામૃત યોગકે ।

સુવર્ણરૌપ્ય પાત્રેષુ ભોજનાદિ શુભપ્રદમ્ (૩૪)

અર્થ—રોહિણીથી બે, હસ્તથી ત્રણ, રેવતીથી બે, શ્રવણથી ત્રણ પુખ્ત, પુનર્વસુ, અનુરાધા, ત્રણ ઉત્તરા, એ નક્ષત્રો, બુધ, શુકર, તે શુક્રવાર, અને અમૃતયોગ હોય ત્યારે સોનારૂપા જેવા વાસણોમાં ભોજન કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

અથ ભૂષણઘટન—આભુપણ ઘડવાનું.

ત્રિપુષ્કરાભિધેયોગે ત્ર્યુત્તરેરેવતીદ્વયે ।

શ્રવણમેષુ પુખ્યે પુનર્વસ્વનુરાધ યૌઃ ॥

હસ્ત ત્રયેથરોહિણ્યાં ભૂષાકાર્યાશુભેઽહનિ (૩૫)

અર્થ—ત્રિપુષ્કરયોગમાં, ત્રણ, ઉત્તરા, રેવતીથી બે, શ્રવણથી ત્રણ, મૃગશીર, પુખ્ત, પુનર્વસુ, અનુરાધા, હસ્તથી ત્રણને રોહિણી, એ નક્ષત્રોને શુભ દીવસે આભુપણ ઘડવાનો આરંભ (થીખતું) કરવો શુભ છે.

અથ રત્નયુક્તભૂષાઘટનમ્—રત્નજડીત આભુપણ ઘડવાનું.

કૃત્તિકાદિ ત્રયેહસ્ત પંચકેરેવતીદ્વયે ।

શ્રવણમે પુનર્વસ્વોઃ પુખ્યમેષોત્તરાત્રયે ॥

કુજેકે રત્નયુગ્મભૂષાઘટનં શુભવાસરે (૩૬)

અર્થ—કૃત્તિકાથી ત્રણ, હસ્તથી પાંચ, રેવતીથી બે, શ્રવણથી ત્રણ, પુનર્વસુ, પુખ્ત, ત્રણ ઉત્તરા, એ નક્ષત્રોમાં રવિને મંગળવારે શુભદિવસોમાં રત્નો (માણિક, મોની) વિગેરેથી જડેલાં આભુપણો કરવાનો આરંભ કરવો.

અથ રીવ્યમયમુક્તાવજ્યુક્તમૂષણનિર્માણમ્—રૂપાનું માતી તથા

હીરાથી જડિત આભુપણ કરવાનું.

રત્નયુગ્મભૂષણંક્રુસે વિશાસ્ત્રાંકૃત્તિકાં વિનાં ।

શુક્રેજ્યે ભૂષણંરૌપ્ય વજ્રમુક્તામયંહિસત (૩૭)

અર્થ—વીશાખાને કૃતિકા રહીત, રત્નયુક્ત ધરેણું ધડવાનાં નક્ષત્રોને ને ગુરુ શુક્ર એ વારોમાં રૂપાથી બહેલાં હીરા અને માતીનાં ધરેણું (ધડાવવાં), ધડવાનો આરંભ કરવો.

અથ સૂપાચન્નાદિ પાકક્રિયા—દાળ વિગેરે અન્ન સંધવાનું મુઠ.

મૂલ ચિત્રાનુરાધાસુ વિશાખાકૃત્તિકામૃગે ।

ઉત્તરા રોહિણી જ્યેષ્ઠા રેવતીષુ વિચિક્રિયા (૩૮)

અર્થ—મૂલ, ચિત્રા, અનુરાધા, વિશાખા, કૃતિકા, મૃગશીર, ઉત્તરા, રોહિણી, જ્યેષ્ઠા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં દાળ વિગેરે સંધવાની ક્રિયા શુભ બાળુવી.

વસ્ત્રોક્તૈ વ્યનિલદ્વયાશ્વિભિરંગે નુ વિંમૂપાહિતા

વિપ્રાજ્ઞોત્સવલલ્લિપ્તદિત મનુક્તેપીઠકુદારણમ્ ।

મૈત્રાકાર્કાનિલમૂલદક્ષહરિભેદી જ્યાજપાદોત્તરે

પળ્યાનાં ક્રયવિક્રયૌ ઘટપરદર્શ્યગે સ્વશુદ્ધૌ તનુ ॥ ૩ ॥

અન્વય—અંગે અંગે વ્યનિલદ્વયાશ્વિભિઃ વસ્ત્રોક્તૈઃ નુઃ વિંમૂપાહિતા વિપ્રાજ્ઞોત્સવલલ્લિપ્ત અનુક્તે અપિ ધારણમ્ ઇષ્ટકૃત્ ઉદિતમ્ પળ્યાનામ્ ક્રયવિક્રયૌ મૈત્રાકાર્કાનિલમૂલદક્ષહરિભેદી જ્યાજ પાદોત્તરે ઘટપરદર્શ્યગે સ્વશુદ્ધૌ તનુ ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—અંગે સ્થિર, અંગે લગ્નમાં, વસ્ત્રોક્તૈઃ વસ્ત્રધારણ કરવામાં કહેલાં, વ્યનિલદ્વયાશ્વિભિઃ સ્વાતી, વિશાખા, અને અશ્વિની શિવાયના વસ્ત્રોક્તૈઃ વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં કહેલાં નક્ષત્રોથી, નુઃ પુરુષને વિંમૂપા આબૂપણ, હિતા શુભ છે, વિપ્રાજ્ઞોત્સવલલ્લિપ્ત બ્રાહ્મણનીઆત્મામાં. વિપ્રાહાદિમાં, લાભયવામાં, અનુક્તે અપિ મુહૂર્તવિનાયણ ધારણમ્ વસ્ત્રાદિ ધારણકરતું ઇષ્ટકૃત્ શુભકરનારું ઉદિતમ્ કહેલું છે. પળ્યાનામ્ વેચવાની ચીજોની ક્રયવિક્રયૌ વેચ, દેવડ, મૈત્ર અનુરાધા, અર્કદક્ષ, અનિલ સ્વાતી મૂલ મૂલ, દક્ષ અશ્વિની, હરિમંત્રવળ, હન્દુ મૃગશીર્ષ, હજ્ય પુષ્ય, અજપાદ પૂ-બા, અને ઉત્તરે ત્રણઉત્તરા એનક્ષત્રોમાં ઘટપરદર્શ્યમે કુંભશિવાયના ઉપચયલગ્નમાં સ્વશુદ્ધૌ ધનભાવ પાપમહરહીત દોષ ત્યારે તનુ વિસ્તાર ॥ ૩ ॥

(પુરુષોને વસ્ત્રને શણગાર પહેરવાનું મુઠ)

ભાવાર્થ—વસ્ત્ર ધારણ કરવાના વાર, અશ્વિની, સ્વાતી, વિશાખા, શિવાય વસ્ત્ર ધારણ કરવામાં કહેલાં નક્ષત્રો, અને સ્થિર જગ્નમાં પહેરવું શુભ છે. પ્રાહ્મણની આજ્ઞા હોય ત્યારે, વિવાહમાં, લાલ મલવાના સમયમાં, મુહુર્ત વિના પણ, કોઈપણ જાતનાં વસ્ત્રો અને આભુષણ પહેરવાં શુભ છે.

(નવી દુકાન, પેઢી કે ઑફીસ શરૂ કરવાનું, ને લેવડદેવડ કરવાનું મુઠ)

અશ્વિની, મૃગશીર, પુષ્ય, ઉ-શ, હસ્ત, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, ઉ-વા, શ્રવણ, પુ-ભા, ઉ-ભા, એ નક્ષત્રોમાં, જગ્નશુદ્ધિમાં ધન-સ્થાનમાં કોઈ ગ્રહ ન હોય, મિથુન, કન્યા, મકરલક્ષમાં નવી દુકાનનું પેઢીનું, ને ઑફીસનું, તેમજ કોઈ પણ વસ્તુની લેવડદેવડ કરવાનું પણ શુભ છે.

મુ.-ચિ- (ખરીદવાનું મુઠ)

ક્રયર્થે વિક્રયોનેષો વિક્રયર્થે ક્રયોપેન ।

પૌષ્ણાંશુ પાશ્વિની વાત શ્રવશ્ચિત્રાઃ ક્રયેશુભાઃ ॥

અર્થ—ખરીદ કરવાના નક્ષત્રોમાં વેચાણ અને વેચાણ કરવાના નક્ષત્રોમાં ખરીદ કરવું નહિ, અશ્વિની, ચિત્રા, સ્વાતી, શ્રવણ, શતભિષા, અને રેવતી, નક્ષત્રોમાં વસ્તુઓનું ખરીદવું શુભ છે.

મુ.-ગ.- ધનસંગ્રહ—ધનને સંગ્રહ કરવાનું.

બ્રહ્માનલાર્ક મધમૂલશ્ચિત્રાં પૌષ્ણાનુરાધ ગુરુવિષ્ણુવિશાલ યુક્તે ।
વારે કુજાર્ક મૃગુનંદન સોમજાના મિત્યં ચ કાલધન ચયગ્રહણં
નરાણામ્ (૩૯)

અર્થ—રોહિણી, સ્વાતી, હસ્ત, મધા, મૂલ, આર્દ્રા, ત્રણપુવાં, અનુરાધા, શ્રવણ, વિશાખા, એ નક્ષત્રોને મંગલ, રવિ, બુધ એ દિવસોમાં પુરુષોએ ધનસંગ્રહ કરવું.

નિધિદ્રવ્યાદિ વૃદ્ધિસંગ્રહૌ—ભંડારમાં દ્રવ્યસંગ્રહ કરવાનું,

પુષ્યેમૃગેન્નુરાધાયાં શ્રવણત્રિતયે શિખે ।

પુનર્મેન્ત્યે વિશાખાયાં નિધે વૃદ્ધિ અસંગ્રહઃ (૪૦)

અર્થ—પુષ્ય, મૃગશીર, અનુરાધા, શ્રવણથી ત્રણ, અશ્વિની, પુનર્વસુ, રેવતિ, વિશાખા, એ નક્ષત્રોમાં ભંડારમાં ધનનો સંગ્રહ કરવો.

દ્રવ્યનિધિનાં ગુપ્તસ્થાને સ્થાપનમ્—ધનનો ખબનો દાટવાનું.

ધનિષ્ઠોક્તાનિ વિશાખારવ્યે પૂર્વાપાઠાઽધિષેત્યમે ।

રોહિણ્યાંચ નિધે ભૂમૌ સ્થાપનં શુભમીરિતમ્ (૪૧)

અર્થ—ધનિષ્ઠા, ઉત્તરાશ્વિનુની, વિશાખા, પૂર્વાપાઠા, રેવતી, ને રોહિણી એ નક્ષત્રોમાં ધનને જમીન વિગેરે કાઢી પછી ગુપ્ત સ્થળમાં દાટવું,

(દ્રવ્યપ્રયોગઃ—ધન શુભભાગે અરચવાનું મુઠ)

શ્રવણાદિ ત્રિમે ચિત્રા ચતુષ્કેરેવતી દ્વયે ।

પુનર્વસુ મૃગેપુષ્યે શુભોદ્રવ્ય પ્રયોગકઃ (૪૨)

અર્થ—શ્રવણથી ત્રણ, ચિત્રાથી આર, રેવતીથી બે, પુનર્વસુ, મૃગશીર ને પુષ્ય, એ નક્ષત્રોમાં પૈસાનો સારા ભાગે ઉપયોગ કરવો.

સંક્રાન્તૌ વૃદ્ધિયોગે તુ હસ્તર્ષે રવિ ભૌમયોઃ

નચગાત્ય મૃણં યસ્માત તદંત્રે તત્તિસ્થરં ભવેત્ (૪૩)

ઋણ ચ્છેદં તથા કુર્યા દ્વન દેયન વૈતુષ્ઠે (૪૪)

અર્થ—સંક્રાન્તિ, વૃદ્ધિયોગ, હસ્તનક્ષત્ર, રવિ ને મંગલવારમાં દેવું કરવું નહિ અને તેમ કરવામાં આવે તો દેવું જલ્દી પતાવી શકાતું નથી, બુધવારે કરજી આપવું, પરંતુ ધન નવેસરથી આપવું નહિ.

વેપાર અને ધંધાસંબંધી.

વાણિજ્યમ્—વેપાર કરવાનું.

અનુરાધોત્તરાષુધ્યે રેવતી રોહિણીમૃગે ।

હસ્તાચિત્રાશ્ચ મેકુર્યા દ્વાણિજ્યંદિવસે શુભમ્ (૪૫)

અર્થ—અનુરાધા, ત્રણ ઉત્તરા, પુષ્ય, રેવતી રોહિણી, મૃગશીર, હસ્તા, ચિત્રા, અશ્વિની, નક્ષત્રોમાં શુભ દિવસે વેપારનો આરંભ કરવો.

હરકોષ વેપારસંબંધી.

જ્યો. વિ.—ચિત્રાદિમે પાણિમૃગૌ પુનર્વસુદયં બલેસોઽહુ યુગંચ પૂર્વમ્ ॥

મિત્રે સમેત્યૈતિ સદન્દિ સત્તિથૌ મહત્ફલં પ્રાપ્તિનિઃ સ્વકર્મણિ(૪૬) ॥

અર્થ—શુભતિથી, શુભમહેનો વાર, અશ્વિની, મૃગશીર્ પુનર્વસુ પુષ્ય, હસ્તા, ચિત્રા અનુરાધા ત્રણ, ધનિષ્ઠા ને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં હરકોષ વેપાર સંબંધી કાર્ય કરવું શુભ છે.

સુ.ગ.— સર્વવિક્રયઃ—સર્વ વસ્તુઓ વેચવાનું.

વિશાખા કૃતિકાઽશ્લેષા મરણી પૂર્વિકાત્રયે ॥

વિક્રયઃ સત્તિથા વેપુ કર્તવ્યો ન ક્રયઃ શુભઃ (૪૭)

અર્થ—વિશાખા, કૃતિકા, આશ્લેષા, મરણી, ત્રણે પુર્વા એ નક્ષત્રોને શુભતિથીઓમાં હરકોષ વસ્તુનું વેચાણશુભ છે પરંતુ લેવું નહિ.

(સાંકડાં તથા પથર-વહેરવાનું ને તેડવાનું મુઠું)

દ્વિત્રાય મિશ્રમપાવન દારુણાન્યુપલદારુવિદારણ કર્મણિ ॥

વિપુરસિદ્ધિ વસાન નપાતિર્થોઽપલરાશ્યુદયેઽન્વસદન્વિતે (૪૮)

અર્થ—હસ્તા, ચિત્રા, મિશ્રસંજ્ઞાના નક્ષત્રો, સ્વાતી, દારુણ સંજ્ઞાએનક્ષત્રો, ૧૩-૮-૧૧-૧૨-એ તિથીઓને ચર સશિના લગ્નમાં પાપગ્રહયુક્ત હોય, ત્યારે સાંકડાં કાપવાં અને વહેરવાં. તેમજ ૪-૯-૧૪-૨૮-એ તિથીઓમાને સાંકડાં કાપવાના મહુર્તમાં પથર વહેવા, ઠાંકવા, ફેડવા, ૨ વીગેરે શુભ છે.

૧—સોલીસીટર, વકીલ, એરીસ્ટર, વિગેરે ધંધાદારીઓએ પ્રથમ ધધાતો આરંભ શુભ છે.

૨—સુરંગથી પથર ફેડવા વીગેરે.

મહાક્રિયાઃ—મદ્લકુસ્તી કરવાનું.

જ્યેષ્ઠાર્દ્રા ભરણી પૂર્વા મૂલાશ્લેષામઘાભિધે ॥

જયા પૂર્ણા સુસદારે સાર્જ્ઞે શીર્ષોદયોગકે (૪૯)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, ભરણિ, પુર્વા, મુલ, આશ્લેષા, મઘા, તથા જ્યાને પુષ્ણાં તિથીઓને તથા સ્વસહિત શુભ ગ્રહના વારોમાં શીર્ષોદય રાશીના લગ્નમાં મદ્લકુસ્તી શિખવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

અથ સર્વગ્રહણમ્—સાપ પકડવાનું.

ભરણ્યાર્દ્રા મઘાઽશ્લેષા પૂર્વા જ્યેષ્ઠાશ્ચ મૂલમે ॥

કરેઽન્દિ કેન્દ્રગૌઃ પાપૈર્દિત્વા કાલમહિગ્રહાઃ (૫૦)

અર્થ—ભરણિ, આર્દ્રા, મઘા, આશ્લેષા, પુર્વા, જ્યેષ્ઠા, હસ્તા, મુલ એ નક્ષત્રોમાં કેન્દ્રમાં પાપગ્રહો ન હોય ત્યારે સપ્તાદિક એરીજનવરને પકડવું શુભ છે.

જ્યો-ર્ષિ ધાંણી કે ઓઘલ (તેલ) મીલનું મુદ્દત્ત ને ચક્ર.

આઘાંત્યપાણિદ્વયમૈત્રયુગમે સવાસવાદિ ત્યમધૈપણે સ્પાત્ ॥

સદન્દિ રિક્તાશુભયોગમુક્તે તત્સિદ્ધયે તૈલિકર્યંત્રકર્મ (૫૧)

અર્થ—રિક્તાશિવાયની તિથીઓ, શુભગ્રહોનો વાર, અશ્વિની પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્તા, ચિત્રા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, ધનિષ્ઠા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં તેમજ અશુભયોગ ન હોય, તેવા દિવસે, તેજ કહાડવાનું યંત્ર (ધાંણી) કરવું સારું છે.

ગૃમાંતસ્તલ કર્ણદારુયુગસંભારેષુ માસ્વદ્વતઃ

સપ્તામિચગ વન્દિ સાયકમિતાસ્તારા ન્યસેષુઃક્રમાત્ ॥

સંપચ્છોક વિપદ્વનદ્વર્ચસુસતા ચચ્છંતિ તાસ્તૈલિકે

યંત્રેઽન્યત્ર રસક્રિયેઽપિશુભમે લગ્ને સસત્કંટકે (૫૨)

અર્થ—તૈલિકમંત્રના ચક્રમાં, સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી દિવમના નક્ષત્ર સુધી ગણીને, શુભમાં, ૭ નક્ષત્રો, અંદરના ભાગમાં, ૩, મધ્યમાં, ૨, તલીયામાં, ૭, કર્ણમાં, ૩, અને દાક્ષિણમાં, ૫. એ પ્રમાણે નક્ષત્રો મુકવાં, તેનું ફલ, અનુક્રમે સંપત્તિ, શોક, વિપત્તિ, ધન, શ્રદ્ધિ, ને સુખ, સમજવું, કેંદ્રસ્થાનમાં, શુભ-ગ્રહો હોય, અને લગ્નમાં, શુભગ્રહની રાશિ હોય તો શુભ સમજવું, આ પ્રમાણે શેરડી, વિગેરે, પીલવાનાયંત્રમાં પણ જાણવું.

(અથામિરજનકૃત્યમ્—મચ્છીલોકોતુ' કાર્ય.)

વિશાખાયાં પુનર્મેત્યે જ્યેષ્ઠા હસ્તા ઝમ્બિનીમૃગે ॥

પૂમા કર્ણત્રયે પુષ્યેજ્ઞેર્કર્કજે વલ્લવ કીયા (૫૩)

અર્થ—વિશાખા, પ્રતર્વસુ, રેવતી, જ્યેષ્ઠા, હસ્તા, અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, પુર્વાભાદ્રપદા, અવળથી ત્રણ પુષ્ય, એ નક્ષત્રોને રવિ, મોમ, બુધ એ વારોમાં મચ્છીની ક્રિયા કરવી શુભ છે.

જ્યો-ર્ષિ મચ્છીમાર ચાંડાલ વિગેરે ધંધા સીખવાનું.

વ્યાધો દાક્ષઃ કૌટિકોઽત્યા વસાધી પૂર્વાશ્વતઃશ વારીશકાલૈઃ ।
તીક્ષ્ણૈઃપાપાહન્યથા સ્મીયકર્મ સ્વાર્ષ કુર્પાત્પાપલગ્નેઽસદાયે (૫૪)

અર્થ—પાપગ્રહના દિવસો, ભરણી, ત્રણપૂર્વા, સ્વાતી, વિશાખા, શતભિષા, અને તીક્ષ્ણસંસક નક્ષત્રો, પાપગ્રહના લગ્નમાં, ૧૧ મા સ્થાનમાં અશુભ ગ્રહ હોય, ત્યારે મૃગનો શિઝાર કરનાર, મચ્છીમાર, ખાટકી અને ચાંડાલ, તેઓએ પોતપોતાના કામનો આરંભ કરવો.

મ્લેચ્છ લોકોએ મલીનકાર્ય કરવાનું.

શૈવે શિફાશીવિપમે મરણ્યા મર્જાન્નયદિર્વુઘ્ન્યમયો દ્વિદૈવં ।

સિતા સિતાઞ્જાઢનિ શાકકર્મ મશસ્યતે પાપિનિ પાપલગ્ને ૫૫

અર્થ—સોમ, શુક્ર, ને શનિ, એ વારો, ભરણી, આદ્રા, આશ્લેષા, વિશાખા, મૂલ, પૂ-ભા, ને ઉ-ભા, એ નક્ષત્રો, પાપગ્રહના લગ્નમાં, પાપગ્રહ હોય ત્યારે, મ્લેચ્છલોકોને કામ કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

સલાટકામ સિખવાનું મુ૦)

વૃદ્ધપ્રવો રાજમધીરપૌર્ણે લંબુશ્રવોમિશ્રયુતૈઃસચિત્રૈઃ ।

ગુરુણ્ણવૃણીમદિનેષુ વૈ સ્યાચ્છિલેષ્ટકા કારવિધાનમિષ્ટમ્ ૫૬

અર્થ—રવિ, શુક્ર, ને શુક્ર, એ વારો, મૃગશીર્ષ, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, રેવતી, ધ્રુવ, લઘુ, ને મિત્રસંગક નક્ષત્રોમાં, સલાટોએ પોતાનું કામ કરવું શુભ છે. (૫૭)

કડીયાકામ સીખવાનું.

વિકર્તનૈકાંતરવાસરો ધ્રુવં ચિત્રાશ્રવઃ ક્ષિપ્રનગારિભાંત્યમં ।

સ્થિરોદયઃ સાધુપયો નભસ્થલો ભવેચ સિદ્ધ્યૈ પલંગંઢકર્મણિ ૫૭

અર્થ—રવિ, મંગલ, શુક્ર, ને શનિ, એ વારો, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, રેવતી, સ્થિર, ને ક્ષિપ્રસંગક નક્ષત્રો, સ્થિરરાશિનું લગ્ન હોય, ૪ થે, ને ૧૦ ને ભાવે શુભઘટો હોય, ત્યારે, કડીઆઓએ પોતાના કામને આરંભ કરવો.

મુ-ગ-કુંભકારકૃત્યમ્—કુંભારનું કામ કરવાનું.

પુનર્વસુદ્રોહસ્ત ત્રયેત્યે રોહિણીમૃગે ।

અનુરાધા શ્રવોજ્યેષ્ઠે સમૂર્યે સૌમ્યવાસરે

તથાચ રોદયે પ્રોક્તા કુંભકાર ક્રિયા બુધૈઃ (૫૯)

અર્થ—પુનર્વસુથી એ હસ્તથી તથા રેવતિ, રોહિણી, મૃગશીર, અનુરાધા, શ્રવણ, જ્યેષ્ઠા, એ નક્ષત્રોને રવિસહિત શુભવારોમાં ચરણમાં કુંભારની વિધાનો આરંભ કરવો શ્રેષ્ઠ છે.

જ્યો-વિં-— કુંભારના ચાકનું ચક્ર.

અધઃ સમાક્ષાપરિધૌ નિપસ્યછે દંડે સ ચંદ્રચ્છવિમાઙ્ગમંઢલં ।

કુલ્લલચક્રે ક્રમતો નર્ગાન્નમં ઘટાપરોદક્ ચ તદે તદર્થકૃત્ (૬૦)

અર્થ—સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી, દીવસના નક્ષત્ર સુધી ગણીને ચાક મુકવાના ખીસાઉપર ૪ નક્ષત્ર અશુભ પછી વાસણ ઉતારવાના ચક્રના મધ્યમાં ૪ શુભ પછી પુર્વને દક્ષિણમાં ચાર ચાર નક્ષત્રો અશુભ પશ્ચિમ ને ઉત્તરમાં ચાર ચાર નક્ષત્રો શુભ, અને દંડમાં ૪ નક્ષત્રો અશુભ ભજવ્યાં.

મુ-ગ-— સૂચિકર્મમ્—શીખવાનું કામ કરવાનું.

મૃગશિરઃજનુરાધાશ્ચ પુન્યત્યં રોહિણી કરઃ ॥

જ્યેષ્ઠા સદ્વાસરાઃ સાર્કાઃ મૂચિકર્મણિ સંમતાઃ (૬૧)

અર્થ—મૃગશીર, ચિત્રા, અનુરાધા, અશ્વિની, પુષ્ય, રેવતિ, રોહિણી, હસ્ત, જ્યેષ્ઠા રવિયુક્ત શુભઘટોના વારોમાં દરેકનું કામ એટલે શીખવાનું કામ કરે, શ્રેષ્ઠ છે.

જ્યો૦ વિ૦—

ચોરી કરતાં શીખવાનું.

પતંગપાતંગિ સિતારવારૈ રજાંદ્રયહિ બુધ્ધ્યમદારુણોઘ્રૈઃ ।

યુતૈઃ સચિત્રા દ્વિસુરૈ રપૈત્ર્યૈ રિક્તા જયાસ્વેવ હિ ચૌરકર્મ (૬૨)

અર્થ—જ્યા ને રિક્તાતિથીમાં, રવિ, મંગલ, શુક્ર, ને શનિ, એ વારો, મધ્યાશિવાયનાં ચિત્રા, વિશાખા, પૂ-આ, ઉ-આ, ને ઉચ્ચસંજક નક્ષત્રોમાં ચોરી કરવાનો આરંભ કરવો.

ચિત્રકામ શીખવાનું.

ક્ષિપાદિત્યાંમોભચિત્રાનુરાધા સામીરૌપધ્યાર્ય કર્ણ ત્રયેષુ ।

રંગાજીવો રંજયત્યેવ લોકાન્સોમાશ્વોર્વા કર્મણા સ્વેન શુક્રે (૬૩)

અર્થ—રવિ, સોમ, ને શુક્ર, એ વારો મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, ચિત્રા, સ્વાતી અનુરાધા, પૂ-આ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ને ક્ષિપ્રસંજક નક્ષત્રોમાં, ચિત્રા-રાશિએ પોતાના કાર્યનો આરંભ કરવો, જેથી લોકો પ્રસન્ન થાય છે.

જ્યો૦ વિ૦—જોડા બનાવા પેહેરવાને મોચીનું દરેક કાર્ય કરવાનું મુ૦

સૌમ્યે પૂર્વસ્વાં ત્યમેદ્વીશ મેવા શાક્રે શૈવે પાતુ મે વાસવેસ્યાત્ ॥

પાળાંચિત્રાયામ ધીષ્ટં ચ શુક્રે સૂરે સૌરે પાદુકા કારકર્મ (૬૪)

અર્થ—રવિ, શુક્ર, ને શનિ એ વારોમાં મૃગશીર્ષ આદ્રા, પૂર્વાશ્લેષુનિ, હસ્તા, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂ-આ, ધનિષ્ઠા, પુ-આ, ને રેવતિ, એ નક્ષત્રોમાં જોડા બનાવા ને પેહેરવા.

શયમૃગ શ્રુતિમૂલ પુનર્વસુ શ્વસનમેશમ વાસવ વાસવેઃ ।

નિચિતનિર્જર વર્દકિ મૈ મેવેદિદિચ ચર્મ વિધાનમહૌસિતે (૬૫)

અર્થ—રવિ, બુધ, ને શુક્ર એ વારો મૃગશીર્ષ, આદ્રા, પુનર્વસુ, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, એ નક્ષત્રોમાં ચર્મકાર્ય કરવું શુભ છે.

મુ૦ મ૦—શિવિકારોહણં તત્કૃત્યં ચ—પાતળી બનાવવાનું
ને તેમાં બેસવાનું.

હતરા રેવતીયુગ્મેત્રિમેહસ્તાત્રિમે શ્રવાત્ ।

પુનર્વસૌ તથાપુષ્યે ડનુરાધા દિતે મૃગે ॥

રોહણં શિવિકાયાસુ સહ્યગેવટનંતથા (૬૬)

અર્થ—ઉત્તરા, રેવતીથી બે, હસ્તથી ત્રણ, શ્રવણથી ત્રણ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અનુરાધાથી બે, ને મૃગશીર, એ નક્ષત્રોમાં શુભલગ્નમાં, પાલખી બનાવવી, અને તેમાં બેસવું શુભ છે.

જ્યોતિર્વિં— માડી માડાં રથ વિગેરે બનાવવાનું.

લઘુલોલમૃદ્વજરઘ્વદ્વભશાક્રઘમરેણુ સદ્ધરિદિને પરિમાતિ ।

જયનંદપૂર્ણવતિ વિત્રિકલગ્રે રથકારકર્મ સકલં વિઠિતં સત્(૬૭)

અર્થ—૩, ૫, ૮, ૧૦, ૧૩, ૧૫, એ તિથિઓ, રવિ, ને શુભગ્રહોના વારો, રોહિણી, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, લઘુ, ને મૃદુસંગ્રહ નક્ષત્રો બુધ, ગુરુ, ને શુક્રની રાશિના લગ્નમાં, રથને^૧ બનાવવા વાલાએ (રથકારે,^૧) પોતાના કામને પ્રારંભ કરવો.

મુળ પ્ર૦— પક્ષંગ વિગેરે બનાવવાનું.

રોહિણીચોત્તરાજ્ઞેયા હસ્ત પુષ્ય પુનર્વસુઃ ॥

અનૂરાધાશ્વિનીશસ્તા સ્વદ્વા નિર્માણકર્મણિ (૬૮)

શુભેયોગે શુભેવારે વિદધ્યાત્સ્વદ્વાકાંનરઃ ।

મૃતાશૌચે પંચકેણુ રિક્તાઽપ્માવિષ્ટિ વૈધૃતૌ (૬૯)

પિતૃપક્ષે શ્રાવણેચ માદ્રેમાસ્યશુભેદિને ॥

વર્જયેદ્દ્રૌમમંદેચ સ્વદ્વા નિર્માણ કંસદા (૭૦)

અર્થ—રોહિણી, ત્રણ ઉત્તરા, હસ્ત, પુષ્ય, પુનર્વસુ, અનુરાધા, અશ્વિની, એ નક્ષત્રોમાં શુભયોગ અને અને શુભવારોમાં પક્ષંગ વિગેરે બનાવવાનું શુભ છે. પરંતુ મૃત્યુસત્ક, પંચક, રિક્તાત્રીથી, અમાવાસ્યા, બદ્રાકર્ણ, વૈધૃતયોગ, શ્રાદ્ધપક્ષ, શ્રાવણ, ને ભાદરવો, એ માસ ને મંજગ તથા રાત્રી એ વારોમાં કદી પણ પક્ષંગ વિગેરે બનાવવું નહીં.

૧—રથ, માડી, વિક્ટોરીયા, પાલખી, ધ્યાના, આકાશગામી વીમાન, મોટર, સાયકલ, અને રેલ્વે ડગ્ગા વિગેરે.

ખાટલાનું ચક્ર

સૂર્યર્ક્ષાતુચતુષ્કંચ દેયંધિળ્યં તુમસ્તકે ।
 કોળયોરઘનક્ષત્રં શાસ્ત્રાયા મઘ સંખ્યકમ્ (૭૧)
 સ્વદ્વાપધ્યેત્રિકં ચૈવ વેદ સંખ્યાચ પાદયોઃ ।
 ઇત્યંસ્વદ્વાફલંચક્રે જ્ઞેયં તન્ન શુભાશુભમ્ (૭૨)
 મસ્તકે ચ શુભંજ્ઞેયં કોળયોરઘ મૃત્યુદમ્ ।
 શાસ્ત્રાઘર્ક્ષં શુભમોક્તં ત્રિકંમધ્યે સુલ્લમદમ્ (૭૩)
 પાદેપુવેદ નક્ષત્રં હાનિમૃત્યુ મયમદમ્ ।
 સૂર્યમાદિન મંગળ્યં સ્વદ્વાચક્રે સુશોભને (૭૪)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ૪ નક્ષત્ર ઓશીકે, ચાર પાયામાં બધ્ધે મક્ષીને આઠ નક્ષત્રો, બેઘસોમાં આઠ નક્ષત્રો, ને પક્ષંગના મધ્યમાં ૩ નક્ષત્રો, ને પગમાં (પાંગતે) ૪ નક્ષત્રો મૂકવાં, તેનું ફલ મસ્તકનાં ૪ નક્ષત્ર શુભ, પાયામાં ૮ નક્ષત્રોમાં મૃત્યુ માપ, બેઠ બાબુની ઈસોનાં ૮ નક્ષત્રો શુભ, મધ્યનાં ત્રણ સુખ આપે, પગમાં ૪ હાની, મૃત્યુ ને ભય કરે છે. એ પ્રમાણે સૂર્યના નક્ષત્રથી દીવસના નક્ષત્ર સુધી ગણવું.

સુ. ગ. શિલ્પવિદ્યારંભઃ—શિલ્પવિદ્યાનો આરંભ કરવો.

હસ્તત્રયે શ્રવણર્ક્ષે ડ્યુત્તરે રોહિણીમૃગે ।
 રેવત્યા મશ્વિની પુષ્યે પુનર્વસ્વનુરાધયોઃ ॥
 શસ્તેતિથૌ શુભેવારે શિલ્પવિદ્યાં સમાચરેત્ (૭૫)

અર્થ—હસ્તથી ત્રણ, શ્રવણથી ત્રણ, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, મૃગશીર, રેવતી, અશ્વિની, પુષ્ય, પુનર્વસુ, અનુરાધા, સારી તિથિઓ ને શુભવારમાં શિલ્પવિદ્યાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

અથ શાસ્ત્રઘટનમ્—શાસ્ત્ર ઘડવાનું

કૃત્તિકાસુ વિજ્ઞાત્રાયાં મૌમાર્ક શનિ વાસરે ।
 સહસ્રે ઘટિતં શસ્ત્રં નૃપાણાં જય દાયકમ્ (૭૬)

અર્થ—કૃત્તિકા ને વિશાખા, એ નક્ષત્રોમાં મંગલ, રવી, ને યની એ વારોમાં શુભલગ્નમાં શસ્ત્ર ઘડવું શુભ છે, જેથી સત્ત્વો વિજય મેળવી શકે છે.

અથાગ્નિશસ્ત્રઘટ્ટનં ધારણં ચ—અગ્નીશસ્ત્ર ઘડવાનું તથા ધારણ કરવાનું.

વિશાલોકૃત્તિકા પૂર્વા મધ્યાશ્લેષાશ્વિની મૃગે ।

મૂલાદ્રા ભરણી જ્યેષ્ઠે સર્જીવે ક્રૂરવાસરે ॥

ઘટ્ટનં ધારણંપ્રોક્તં વન્દિ શસ્ત્રસ્ય શોભનમ્ (૭૭)

અર્થ—વિશાખા, કૃત્તિકા, પૂર્વા, મધ્યા, આશ્લેષા, અશ્વિની, મૃગશીર, મૂલ, આદ્રા, ભરણી, જ્યેષ્ઠા, એ નક્ષત્રોમાં ગુરુને શુક્રવારે અગ્નીવાળા (ખોળ વિગેરે ઝટ અગ્ની સળગી ઉઠે એવાં) શસ્ત્રો બનાવવાં ધારણ કરવાં ને વાપરવાં શ્રેષ્ઠ છે.

અથ નાલિકાશ્ચાગ્નિશસ્ત્રકૃત્યમ્—નદીઓવાળાં અગ્નીશસ્ત્ર બનાવવાનું.

આશ્લેષા કૃત્તિકામૂલ જ્યેષ્ઠાદ્રા ભરણી શ્રવે ।

પૂર્વા હસ્ત ચતુર્થત્યે પુનર્વસુ મધ્યાદ્યે ॥

રિક્તા જયાસુ પાપા નાલિકાશ્ચાવિધિઃ શુભઃ (૭૮)

અર્થ—આશ્લેષા, કૃત્તિકા, મૂલ, જ્યેષ્ઠા, આદ્રા, ભરણી, શ્રવણ, પૂર્વા, હસ્તથી ચાર, રેવતી પુનર્વસુ, મધ્યાથી એ એ નક્ષત્રોને રિક્તા, તેમજ જ્યાં તીથી, અને પાપઘટ્ટના વારને વિષે બંદુક, તોપ, પીસ્તોલ, રીવાંસવાંર વિગેરે નદીઓવાળાં દથીયાર બનાવવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

જ્યોતિર્વિં—ખાગના માલીનું કામ રીખવાનું.

અર્ણેભિલોલાશ્વિન તિપ્પપિંચમત્વાર્ધૃદ્વૈરિંદુકચીડ્યવાસરેઃ ॥

ભવેદિદંમાલિકકર્મ સુશ્રિયૈનરોદયે કંટકમુક્તકંટકે (૭૯)

અર્થ—સોમ, ગુરુ, ને શુક્ર, એ વારો, અશ્વિની, મૃગશીર, પૂર્વા, મધ્યા, ચિત્રા, ને પૂર્વા, એ નક્ષત્રો, ને પુરુષરાત્રીનું લગ્ન દોષ, ને તેમાં પાપઘટ્ટ રવીન દેવશ્ચન દોષ તો માલી સોડોએ પોતાનું કામ કરવું શુભ છે.

સોનીનું કામ શીખવાનું.

ચરમિશ્રદેવરથકારમરાજ્યૈ લઘુમિશ્રમુષ્ટિકાવિધાનમુશંતિ ।

દ્વિજરાજસેચરદિનેષુ તદીયે હૃદયે વૃષા ગુરુમુષાઘ્નિસક્તે ૮૦

અર્થ—રવિ, મંગલ, ગુરુ, ને શુક્ર, એ વારે મૃગશીર્ષ, ચિત્રા, ચલ, મિશ્ર, ને લઘુસંક્રાંત નક્ષત્રો, રવિ, મંગલ, ગુરુ, ને શુક્રની રાશિનું લગ્ન હોય, અને તે લગ્નમાં ચંદ્ર ને ગુરુ હોય ત્યારે સોની લોકોએ પોતાના કામને પ્રારંભ કરવો.

હુળમત કરતાં શીખવાનું.

સદા દિવા કીર્તિં જનક્રિયાકલા ચલેદ્રચિત્રાલઘુપૌષ્ણરાજધા ।

સૌમ્યોદયે સૌમ્યદિને સદાચિત્તે સુતારપોષા સમયોદ્વિગ્નતે ભવેત્ ૮૧

અર્થ—શુભગ્રહોનો વાર, મૃગશીર્ષ, ચિત્રા ન્યેષ્ટા, રેવતી, લઘુ ને ચર-સંક્રાંત નક્ષત્રો, શુભગ્રહની રાશિના લગ્નમાં શુભગ્રહો રહેલા હોય, શુભ તારા હોય, અને દિવસના સમયમાં હુળમ લોકોએ પોતાના કામને આરંભ કરવો.

પંચકને ત્યાગ કરવા બાબત.

પ્રેતજ્વાલનશય્યાકાવિતનને સ્તંભોચ્છ્રયં યામ્યદિ

ગ્યાનં કાષ્ટતૃણોચ્ચયં પરિહરે ત્કુંભદ્વયસ્યે વિધૌ ।

સેવેષ્ટા ધ્રુવવારુણાં ત્યવસુમૈઃ સ્વાયેરવૌવાકુજે

સન્યાસઃ સ્થિરમે સ્વલૈર્ ગતવલૈઃ પટ્ટાંત્યગે ભાર્ગવે ॥ ૪ ॥

અન્વય—પ્રેતજ્વાલનશય્યાકાવિતનને સ્તંભોચ્છ્રયમ્ યામ્ય-દિગ્યાનમ્ કાષ્ટતૃણોચ્ચયમ્ કુંભદ્વયસ્યે વિધૌ પરિહરેત્ સ્વાયે રવૌ વા કુજે ધ્રુવ વારુણાન્ત્યવસુમૈઃ સેવા ઇષ્ટા ભાર્ગવે પટ્ટાન્ત્યગે સ્થિરમે ગતવલૈઃ સ્વલૈઃ સન્યાસ (શુભઃ) ॥ ૪ ॥

અન્વયાર્થ—પ્રેતજ્વાલનશય્યાકાવિતનને મંડાને બાળવામાં શય્યા બનાવવામાં સ્તંભોચ્છ્રયમ્ સ્તંભ હથોડીરવામાં યામ્યદિગ્યાનમ્ દક્ષિણદિશાના પ્રયાણમાં કાષ્ટતૃણોચ્ચયમ્ લાકડાં અને ઘાસ બરવામાં કુંભદ્વયસ્યે કુંભ અને

મીન રાશિના, વિધૌ ચંદ્રમાં પરિહેતુ તબ્બુ. સ્વાયે ૧૦-૧૧ માસ્થાનમાં રવૌ સૂર્યવા અથવા કુંજે મંગલ હોય તો ઘુચ દ્રુવ નક્ષત્ર વારુણ શતભિષા અન્ત્ય રેવતી વસુમૈઃ ધનિષ્ઠા નક્ષત્રોમાં સેવા નોકરી દૃષ્ટા શ્રેષ્ઠ છે. માર્ગવે શુક્ર પદ્માન્ત્યગે ૬-૧૨ મે રહેલો હોય તો સ્થિરમે સ્થિર નક્ષત્રને સ્થિર લગ્નમાં મત વલૈઃ ખલહીન સ્તલૈઃ પાપગ્રહ હોય તો સન્યાસઃ સન્યાસ લેવો (શુભઃ શુભ છે,) ॥ ૪ ॥

॥ પંચકને ત્યાગ કરવા બાબત ॥

૪ ભાવાર્થ—મહદને બાળવું, ખાટલો લરવો અથવા બનાવવો, થાંભલો ઉલો કરવો, દક્ષિણદિશાની મુસાફરી, ઘાસ ને લાકડાં ભેગાં કરવાં, કે ખરીદવાં, એ બાબતો પંચકમાં ખીલકુલ કરવી નહિ,; પણ અવશ્ય જેવું હોય, (જેમ મહદને બાળવું) એવી જરૂર વખતે શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે પુતલવિધાન કરીને પ્રેતહાહ કરવો, કુંભને મીનનો ચંદ્રમા ન્યારે હોય ત્યારે એટલે ધનિષ્ઠાના છેલ્લા અડધા ભાગથી રેવતી નક્ષત્રના અંત્ય સુધી પાંચ નક્ષત્રોના દિવસોને પંચક કહેવાય છે.

(નોકરી રહેવાનું^૧ મુ.)

રાહિણી, ઉ-કા, ઉ-યા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં, ૧૦ કે ૧૧ માં સ્થાનમાં સૂર્ય કે મંગલ હોય તો નોકરીનું શુદ્ધ તર્ક સાફ બાબતું.

(સન્યસ્તદીક્ષા લેવાનું મુ.)

સ્થિરલગ્નને સ્થિરનક્ષત્રમાં પાપગ્રહ નિર્બલી હોય ત્યારે ૬ કે ૭ કે ૧૨ મે શુક્ર હોય તો સન્યાસ જેવી દીક્ષા લેવાનું શુભ સમજવું.

મુ. ગ૦— વાસીસંગ્રહઃ—દાસી રાખવાનું.

ઉત્તરા સુચ રોહિણ્યાં દાસ દાસ્યાદિ સંગ્રહઃ ।

અર્થ—ઉત્તરા ને રોહિણી એ નક્ષત્રોમાં દાસદાસીયો રાખવાં સારાં છે.

૧—મુ.ચં.૦—માં નોકરીને માટે અધિની દસ્ત, અબીજત, પૂધ્ય, અનુ-રાધા, મૃગશીર, ને ચિત્રા એ નક્ષત્રો રવી, ગુલ, ગુર. શુક્ર, એ વારોમાં લગ્નમાં શુભ મદો હોય, સૂર્ય, ચંદ્ર, ૧૦-૧૧ સ્થાનમાં હોય, બનેલી યોની અને રામીની પરસ્પર મીતતા હોય નેવા નોકરી નોકરી કરવી.

(લાકડાં, છાણાં, વિગેરે બાળવાની વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવાનું મુ૦)

મુ-પ્ર—સૂર્યર્ષા દ્રસમૈરધઃસ્થલગતૈઃ પાકો રસૈઃ સંયુતઃ

શીર્ષે યુગ્મમિતૈઃ શવસ્ય દહનં મધ્યે યુગૈઃ સર્પભીઃ ।

પ્રાગાશાદિપુ વેદમૈઃ સ્વસુહદાં સ્યા ત્સંગમો રોગભીઃ

વવાથાદેઃ કરણં સુખં ચ ગદિતં કાષ્ઠાદિ સંસ્થાપને (૮૨)

અર્થ—સૂર્યના નક્ષત્રથી ચંદ્રનક્ષત્ર સુધી ગણતાં ૧,૨,૪,૪,૪,૪,૪ આ પ્રમાણે નક્ષત્રોમાં અનુક્રમે રસિકપાક, મડદનો છદ્દ, સાપથી બપ, મિત્રસમા-શમ, રોગથી બપ, કવાથ, અને સુખ, આ પ્રમાણે ૬૬ સમજવું. પૂર્વોક્ત સંખ્યા પ્રમાણે નક્ષત્રો, નીચે મસ્તકઉપર હાથમાં પૂર્વપશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ ઉપર મુકવાથી થાય છે.

મુ૦ મ૦—અથ નવાંગનામોગઃ—નવી સ્ત્રી લોગવવાનું.

પ્રથમાભિ ગમઃ શસ્તો નવવધ્વાઃ શુભેહનિ ।

ગર્માધાનોક્ત નક્ષત્રે શસ્તે જ્યોત્સ્નાકરેનિશિ (૮૩)

અર્થ—શુભ દિવસોમાં ગર્ભાધાનમાં કહેલાં નક્ષત્રોમાં શુકલપક્ષની રાત્રીએ નવીન સ્ત્રી સાથે ગમન કરવું શુભ છે.

સુગંધ મોગઃ—સુગંધ લેવાનું.

શ્રવત્રયેઽશ્વિનીપુષ્યે પૂર્વાષાઢાનુરાધયોઃ ।

હસ્તત્રયે પુનર્મૈત્યે મૃગમેચ શુભેહનિ ॥

ચંદનાગરુ કસ્તુરી પુષ્પાણાં ધારણં શુભમ્ (૮૪)

અર્થ—શ્રવણથી ત્રણ, અશ્વિની, પૂષ્ય, પુર્વાષાઢા, અનુરાધા, હસ્તથી ત્રણ, રેવતી, મૃગશીર, એ નક્ષત્રોને શુભ દિવસોમાં ચંદન, ગોરૂચંદન કસ્તુરી બરાસ, અંબર, પુષ્પ વિગેરે સુગંધીવાળાં પદાર્થો ધારણ કરવા શ્રેષ્ઠ છે.

શય્યાસનાદિમોગઃ—શયા, આસન વિગેરે વાપરવાનું.

શ્રવણે ચાનુરાધાયાં ડ્યુત્તરેરોહિણીમૃગે ।

પુનર્વસુદ્રયે હસ્તે ચિત્રાયાં રેવતિત્રયે ॥

મોગઃ શય્યાસનાદીનાં શુભેવારેશુભેતિપૌ (૮૫)

અર્થ—અવલુ, અનુરાધા, ત્રણ ઉત્તરા, રોહિણી, મૃગશીર, પુનર્વસુથી એ, હસ્તા, ચિત્રા, ને રેવતીથી ત્રણ, એ નક્ષત્રો, શુભવાર, ને શુભતિથિમાં નવીન શયાપરસ્ત્રવું શુભ છે.

અથ મધારંભઃ—દાડે અનાવાનો આરંભ.

મૂલાદ્રાક્ષતમેજ્યેષ્ઠા પૂર્વાશ્લેષા મધાસુચ ।

મરળ્યાં ક્રૂરવારેચ મધ્યકર્મે રિતંબુધૈઃ (૮૬)

અર્થ—મૂલ, આદ્રા, શતભીષા, જ્યેષ્ઠા, પૂર્વા, આશ્લેષા, મધા, ભરણી, એ નક્ષત્રોને પાપઅહોના વારમાં દાડે અનાવવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

અથ માવકવસ્તુ મક્ષણમ્—માદક વસ્તુઓ ખાવાનું.

આદ્રાશ્લેષામધાપૂર્વા જ્યેષ્ઠામૂલશતાભિધે ।

મરળ્યાં સુ દિનેમંદેચાઽશ્રીયાન્માદકમધુ (૮૭)

અર્થ—આદ્રા, આશ્લેષા, મધા, પૂર્વા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, શતભીષા, ભરણી, એ નક્ષત્રોને શુભ અહોના વાર, ને શનીવારે માદક પદાર્થોનું ભક્ષણ અને દાડેનું સેવન શુભ છે.

ઉદ્ગાહર્ષ ચરાદિપેન્દ્રલઘુમત્વાઘૃઃ શુમાસ્યાત્કૃપિ—

વ્યર્કિજ્ઞારસ્તગાન્દિ યુગ્મદ્વપગોકન્યાવિલગ્નેતિયૌ ।

વ્યંકૌજેસદિશિ પ્રણમ્ય સ્વગમૂમુરુયાન્ સિતાચ્છાદનઃ

સ્વર્ણોદ્ ઘૃણ્દહલં સમુષ્કસુવૃપૈઃ સૌમીં પદુસ્તિર્નયેત્ ॥ ૫ ॥

અન્વય—ઉદ્ગાહર્ષચરાદિપેન્દ્રલઘુમત્વાઘૃઃ વ્યર્કિજ્ઞારસ્તગાન્દિ યુગ્મ દ્વપગોકન્યાવિલગ્ને વ્યંકૌજે સદિશિ તિયૌ કૃપિઃ શુમાસ્યાત્ સિતા-ચ્છાદનઃ પદુઃ સ્વગમૂમુરુયાન્ પ્રણમ્ય સ્વર્ણોદ્ઘૃણ્દહલમ્ સમુષ્કસુવૃપૈઃ સૌમીમ્ત્રિઃન યેત્ ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—ઉદ્ગાહર્ષ—વિવાહમાં લીધેલાં નક્ષત્રો, ચર ચર સંજાનાં,—દ્વિષ વિશાખા, ઇન્દ્ર જ્યેષ્ઠ, લઘુમ લઘુસંજિક, ત્વાઘૃઃ અને ચિત્રા નક્ષત્રો, વ્યર્કિ-જ્ઞારસ્તગાન્દિ શનિ, બુધ, મંગલ, શિવાયના દિવસોમાં યુગ્મ મિથુન, દ્વપ મીન, ગો વૃષભ, કન્યાવિલગ્ને કન્યા લગ્નમાં, વ્યંકૌજે સદિશિતિયૌ દ્ય-મીતિથીસાથે નવમીતિથિ શિવાયની એકાદશિમાં કૃપિઃ ખેડકરથી શુમાસ્યાત્

અથ છે, સિતાચ્છાદનઃ ધોણુવચ્ચ પેહેરી વદુઃ ચતુરપુરો સગમુસુધ્યાન્ અહ, ભૂમિવિગેરેને પ્રગમ્ય નમસ્કાર કરીને સ્વર્ણોદ્ઘાટહલમ્ સોનાથી ધસાયેલા હળને સમુત્કસુવૃષેઃ સારાવૃષણવાલા જળદોથી સૌમીમ ઉતરદિશામાં ત્રિઃનયેત્ વણુવાર લઈજવું, ॥ ૫ ॥

(હળવું મુઠ)

૫ ભાવાર્થ—નવમી વિનાની એકી તિથી, અને દસમ, શનિ, મંગલ, ને શુક્રવાર, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મધા, ઉ-કા, હસ્ત, સ્વાતી, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, ઉ-ધા, અભિજીત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રો અને ૨-૩-૬ ને ૧૨ એ લગ્નોમાં ધોળાં વચ્ચ પહેરી, હળની આગલી હળપુણીની અણીને સોનું ધસી જમીન, અહ, અને પ્રાક્ષણ-દિકેને નમસ્કાર કરીને વૃષણવાલા બલદોથી દક્ષિણથી ઉત્તરમાં વણુવાર હળ અલાવવું એટલે યાંચ માસ પાડવા.

ત્રિત્રિત્રીપ્વનલાર્થરામહુતશુભેષ્વર્કશુક્તાદસ-

સ્સદ્ભૂયઃ કૃપિમૈર્વિવારુણહરીન્દ્રૈર્વિજવાપઃ શુભઃ ।

સૂર્યસાદિતૃતીયતોતિ ધૃતિતશ્ચાષ્ટમૈઃ સત્ફલઃ

પ્રોક્તોન્યૈઃ ફણિસપ્તમાદ્રવિમિતૈ સ્તચ્છેદનં વાપમૈઃ ॥ ૬ ॥

અન્વય—અર્કમાત્ર ત્રિત્રિત્રીપ્વનલાર્થરામહુતશુભેષુ અસત્ સત્ શુભઃ (ગણયેત્) વિવારુણહરીન્દ્રૈઃ કૃપિમૈઃ વિજવાપઃ શુભઃ સૂર્યસાદિ તૃતીયતઃ અતિધૃતિતઃ અષ્ટાષ્ટમૈઃ સત્ફલઃ પ્રોક્તઃ અન્યૈઃ ફણિસપ્તમાત્ર રવિમિતૈઃ વાપઃ પ્રોક્તઃ વાપમૈઃ તચ્છેદનય્ ॥ ૬ ॥

અન્વયાય—અર્કમાત્ર સૂર્યના નક્ષત્રથી. ત્રિ ૩ ત્રિ ૩ ત્રિ ૩ રૂપ ૫ અનલ ૩ અર્થ ૫ રામ ૩ હુતશુક્લ ૩ એષુ એ નક્ષત્રોમાં અસત્ ખેડાં સત્ સારાં શુભઃ વારંવાર (ગણયેત્ ગણવું,) વિવારુણહરીન્દ્રૈઃ શતભિષા, શ્રવણ, જ્યેષ્ઠા, શિવાયનાં કૃપિમૈઃ ખેડવાના નક્ષત્રોથી વિજવાપઃ બીજવાવવું શુભઃ શુભછે, સૂર્ય સાદિતૃતીયતઃ સૂર્યના આદિ નક્ષત્રથી ગણવાં ત્રીજા નક્ષત્રથી. અતિધૃતિતઃ ૧૯ માંથી અષ્ટાષ્ટમૈઃ આઠઆઠ નક્ષત્રોવડે સફલઃ સારક્ષ પ્રોક્તઃ કહેલું.

છે, અન્યૈઃ ખીન્નઐએ ફળિસક્તમાત્ રાહુનાં નક્ષત્રથી ગણતાં સાતમા નક્ષત્રથી રવિમિતૈઃ વાયઃ પ્રોક્તઃ બાર નક્ષત્રોવડે વાવવું શુભ છે, વાયમૈઃ વાવવાના નક્ષત્રોથી. તત્ત્વેદનમ્ અનાજની કાપણી કરવી.

(હળચક્ર)

૬ ભાવાર્થ—સૂર્યનું જે મહાનક્ષત્ર હોય તેના પહેલા નક્ષત્રથી જે દિવસે હળનું મુહૂર્ત આવતું હોય, તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી ગણતાં અનુક્રમે ૩-૩-૩-૫-૩-૫-૩-૩ એ પ્રમાણે અનુક્રમે પહેલાં અશુભ ને પછી શુભ એ પ્રમાણે જાણવું.

(ખીજ વાવવાનું મુઠ)

વિશાખા, શ્રવણ, શતભિષા, એ નક્ષત્રો શિવાયના ખેડવાના નક્ષત્રોમાં ખીજ પેરવું શુભ છે.

ફણીચક્ર મત ૧ લા.

સૂર્યના નક્ષત્રથી ત્રીજા અને ઓગણીશમા નક્ષત્રથી ખીજા, આઠ નક્ષત્ર સુધીમાં પેરવાનું મુહૂર્ત શુભ જાણવું.^૧

ફણીચક્રનો બીજા મત.

ઉપર મુજબ મુહૂર્ત ન આવતું હોય તો રાહુના નક્ષત્રની ગણતાં સાતમા નક્ષત્રથી ખીજા બાર નક્ષત્ર સુધીમાં ખીજ વાવવાનું મુહૂર્ત શુભ જાણવું.^૨

તે વખતે ઉપરનું મુહૂર્ત ન આવતું હોય, અને પેરવાની વખત જતી હોય તો નીચેના પ્રકારથી મુહૂર્ત આવવું, અને નીચેના પ્રકારથી ન આવતું હોય તો ઉપર પ્રમાણે આવવું, એટલે બંને પ્રકારે આવવા હરકત નથી.

૧—૩ થી ૧૦ અને ૧૯ થી ૨૬ સુધી જેમકે સૂર્યનું મહા નક્ષત્ર ફલિસક્ત હોય તો તેના પહેલું બરણી થયું, જેથી બરણીથી ગણવું.

૨—૭ થી ૧૮ સુધી.

રા-મા. રવૌ રૌદ્રાદ્યપાદસ્થે ભૂમેઃ સંજાયતેરજઃ ।

તત્સપાદિનવ્રયંતત્તુ વીજવાપે પરિત્યજેત્ (૮૮) .

અર્થ—જ્યારે આદ્રાના પહેલા ચરણમાં સૂર્ય પ્રવેશ કરે, ત્યારે પૃથ્વી રજસ્વલા થાય છે. માટે આદ્રા માહાનક્ષત્રમાં સૂર્યનો પ્રવેશ થાય ત્યાંથી ત્રણ દીવસ જમીનમાં ખીજ પાવવું નહીં.

મેથિં ક્ષીરતરો રુફાનુરહિતૈ રુદ્ધાહમૈ રોપયે—

દક્ષપ્રાશન વદ્સંતશરદોઃ પ્રોક્તં નવાન્નં બુધૈઃ

મૈત્રાકર્ત્યવસૂત્તરેજ્યવરુણઃ સેદ્રૈઃ શુભં નર્તનં

લગ્નેજ્ઞે ગુરુવીક્ષિતે હિબુકર્ગૈઃ સૌમ્યૈશ્ચ સંગીતકમ્ ॥ ૭ ॥

અન્વય—ક્ષીરતરોઃ મેથિમ્ રુફાનુરહિતૈઃ રુદ્ધાહમૈઃ રોપયેત્. બુધૈઃ અન્નપ્રાશનવત્ વસન્તશરદોઃ નવાન્નમ્ પ્રોક્તમ્ સેદ્રૈઃ મૈત્રાકર્ત્યવસૂત્તરે જ્યવરુણૈઃ નર્તનમ્ શુભમ્ લગ્નેજ્ઞે ગુરુવીક્ષિતે હિબુકર્ગૈઃ સૌમ્યૈઃ સંગીતકમ્ ॥ ૭ ॥

અન્વયાર્થ—ક્ષીરતરોઃ દુધવાળા ઝાડના મેથિમ્ મેઢને રુફાનુરહિતૈઃ ઉત્તરાશ્વાશુની અને અનુરાધાથી રહિત. રુદ્ધાહમૈઃ ચિવાહનાં નક્ષત્રોવડે રોપયેત્ સ્થાપ ન કરવે, બુધૈઃ વિદ્વાનોએ અન્નપ્રાશનવત્ અન્ન પ્રાશનમાં કહયાપ્રમાણે વસન્તશરદોઃ વસન્ત અને શરદશુમાં નવાન્નમ્ નવાન્ન પ્રોક્તમ્ કહેલું છે. સેદ્રૈઃ જ્યેષ્ઠાયુકત. મૈત્રઃ અનુરાધા, અર્ક હરત, અન્ત્ય રેવતી, વસુ ધનિષ્ઠા, ઉત્તર ત્રણઉત્તર દ્વિજ્ય પુખ્ય, વરુણૈઃ શતભિષા, નક્ષત્રોમાં નર્તનમ્ નાચ કરવે. શુભમ્ શુભ છે લગ્ને લગ્નમાં રહેલો જે પુત્ર ગુરુવીક્ષિતે ગુરુથી જોવા એલો હોય. હિબુકર્ગૈઃ ચોથે રહેલા સૌમ્યૈઃ શુભગ્રહ હોય તો સંગીતકમ્ ગાયન શરૂ કરવું, ॥ ૬ ॥

(અનાજ મસાળવા ખજામાં મેઢ રોપવાનું)

૭ ભાવાર્થ—કોઈ પણ અનાજ પાકીને લણી લીધા પછી તેને એક સાફ કરેલી જગ્યામાં નાંખી. તે જગ્યાના મધ્યભાગમાં લાકડાનો થાંભલો રોપી તેને બલદ બાંધી ફેરવવામાં આવે છે. તે જગ્યાને ખજું કહે છે. અને તેના વચમાં રોપેલો થાંભલો તેને મેઢ કહે છે,

એ મેંઢ, ઉ-ફા, ને અનુરાધા શિવાયના વિવાહના નક્ષત્રોમાં જેમાંથી દુધ કે ક્ષીર જેવો ચીકણો પદાર્થ નીકલતો હોય એવા જાડના લોક-
ડાની ખનાવીને તે ખરા વચ્ચે રાખવી.

(નવું અનાજ ખાવાનું મુઠ)

વસન્ત અને શરદૃતુમાં અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ પુનર્વસુ,
પુષ્ય, ઉ-ફા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, ઉ-વા, અભિજીત,
શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતલિષા, ઉ-લા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં પ્રથમ પાકેલું
નવું અનાજ ખાવું શુભ છે.

(ગાયન અને નાચ શીખવાનું મુઠ)

પુષ્ય, ઉ-ફા, હસ્ત, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, ઉ-વા, ધનિષ્ઠા, શત-
લિષા, ઉ-લા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં લગ્નને બુધ, શુક્ર, કેખતા હોય
અને લગ્નશુદ્ધિમાં ચોથા સ્થાનમાં શુભ ગ્રહો હોય, તેવા વખતમાં
ગાયન અને નાચ શીખવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

મુઠ ગ૦—અથ નટનર્તકી કૃત્યમ્—અથ નટ-નાયકા અને
વારાંગનાઓનું કાર્ય.

મૃગાર્દ્રા રોહિણી પુષ્યે પુનર્વે શ્રવણત્રયે ।

ચિત્રાત્રયોત્તરામૂલે કૃત્યં શૃંગાર જીવિનામ્ (૮૧)

અર્થ—મૃગશીર, આર્દ્રા, રોહિણી, પુષ્ય, પુનર્વસુ, શ્રવણથી ત્રણ
ચીત્રાથી ત્રણ, ત્રણ ઉત્તરા, ને મૂલ, એ નક્ષત્રોમાં શૃંગારથી જીવનારાં નટ નર્ત-
કીયો (નાયનારી નાયકાઓ) ને વારાંગનાઓ વિગેરેએ પ્રથમ પોતપોતાનાં
કામનો આરંભ કરવો.

૧—મુઠ ચિં—માં સ્વિકૃત શુભ ગ્રહોના વારને શુભ તીથીઓ લેવી,
તેમજ પોપને થેન શીવાયના માસો ૧-૬-૧૧ શીવાયની તીથીઓ અને વિષ-
ધરીઓનો ત્યાગ કરી નીતન જલ ફલને અન્ન ખાવું, જ્યોત્વિં—તેજ મુહૂર્તમાં
નવું જલ પીવું, તેમાં વૃષભ, મિથુન, કન્યા, સિંહ, ધન, ને કુંભ લગ્ન લેવાનું
કર્તું છે.

અથ શૈલુપનટકર્મ—તમાસા કરવાનું તથા નટનું કામ કરવાનું.

ચિત્રાર્દ્રા રોહિણીપુષ્યે ડ્યુત્તરે શ્રવણત્રયે ।

શુભાર્દ્રેજ્ઞેચ શૈલુષ નટકૃત્યં સમીરિતમ્ (૯૦)

અર્થ—ચીત્રા, આર્દ્રા, રોહિણી, પૂષ્ય તથા ઉત્તરા, શ્રવણથી તથા રવિસહીત શુભ ગ્રહોના વારમાં શૈલુષ ને નટકીયાએ પોતાના ધંધાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

અથ ગોતવૃત્યારંભઃ—ગાયન તથા નૃત્યનો આરંભ.

રેવત્યા મનુરાધાર્યા ધનિષ્ઠાદિદ્વય કરે ।

રોહિણી યુગુલેપુષ્યે ડ્યુત્તરેગીતનર્તને (૯૧).

અર્થ—રેવતી, અનુરાધા, ધનિષ્ઠાથી બે, હસ્ત, રોહિણીથી બે, ને તથા ઉત્તરા, એ નક્ષત્રોમાં ગાયનહસ્ત અને નાચનો આરંભ કરવો શુભ છે.

અથ દુંદુભિમૃદંગાદિ કરવાદ્યમ્—નગારાં તથા મૃદંગ વિગેરે

હાથે બજાવવાનાં વાજાંત્રોનું કાર્ય.

હસ્તત્રયેનુરાધાન્ત્યે પુનર્વસુ યુગેષ્વિમે ।

શ્રવણત્રયેમૃગેજ્ઞેન્દ્રિ શુભેર્ણાજયાસુચ ॥

શુભદુંદુભિ મેર્યાદિ કરવાયે સમીરિતમ્ (૯૨)

અર્થ—હસ્તથી તથા, અનુરાધા, રેવતી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, અશ્વિની, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ને મૃગશિર, એ નક્ષત્રોને રવિયુક્ત શુભવારોમાં, પૂણ્ય ને જ્યાતિથીમાં, નગારાં હોમ મૃદંગ ઇત્યાદિ વાજાંત્રો શીખવાનો આરંભ કરવો.

શુભં તથૈવ વંશાર્યં મુખવાર્યં સમીરિતમ્ [૯૩]

અર્થ—ઉપરના મુહૂર્તમાં કલ્યા પ્રમાણે મુખથી વાગતાં વાંસડી, શરણાઈ, છત્રીસ વાગાં પિપુડી ઇત્યાદિક દરેક મોહાથી વગાડવાનાં વાજાંનાં કામ શુભ છે.

અન્વય—દ્વીશાર્કેન્દ્રદિતીજ્ય વાસવશિવાશ્રયન્ત્યાગ્નિપાશી
ન્દ્રમૈઃ પૂર્વાભિઃ વિસિંહમતનૌ નાનાપશૂનામ્ ક્રિયા શુભદા અર્ક
ચતુર્ણ વારેષુ કોત્તરહરિત્વાષ્ટ્રેષુ અમારિક્તયોઃ અષ્ટમ્યામ્ હિતા ન
હિતા સ્વભગમે ભદોષઃ કિલ નસ્યાત્ ॥ ૮ ॥

અન્વયાર્થ—દ્વીશ વિશાખા, અર્ક હસ્ત, ઇન્દુ મૃગશીર, અદિતિ
પુનર્વસુ, જ્યેષ્ઠ પુષ્ય, વાસવ ધનિષ્ઠા, શિવ આર્દ્રા, અશ્વિ અશ્વિની, અન્ત્ય
રેવતી, અગ્નિ કૃત્તિકા, પાશી શતભિષા ઇન્દ્રમૈઃ જ્યેષ્ઠા, પૂર્વાભિઃ ત્રણપૂર્વા
નક્ષત્રોમાં વિસિંહમતનૌ સિંહરાશિશિવાયના લગ્નમાં નાનાપશૂનામ્ નાના
પ્રકારના પશુઓનું ક્રિયા વેચવું. અથવા લેવું શુભદા શુભ છે, અર્ક ચતુર્ણ
વારેષુ સૂર્યથી ૪ વારોમાં ક રોહિણી, ઉત્તર ત્રણઉત્તરા, હરિ શ્રવણ,
ત્યાષ્ટ્રેષુ અને ચિત્રા નક્ષત્રમાં અમારિક્તયોઃ અમાસ અને શિક્તાતિથિમાં
અષ્ટમ્યામ્ અષ્ટમીના દિવસે હિતાન હિતા કરનારી નથી, સ્વભગમે
પોતાની યોનીના નક્ષત્રોમાં ભદોષઃ નક્ષત્રોમાં કિલ નથી નસ્યાત્ નથી. ॥ ૮ ॥

(ઢોરની લેવડદેવડ કરવાનું મુઠ)

૮ ભાવાર્થ—અશ્વિની, કૃત્તિકા, મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પુનર્વસુ,
પુષ્ય, પૂર્ણિમા, હસ્ત, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, પૂર્વા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા,
પૂર્ણિમા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં, સિંહરાશિશિવાયના લગ્નમાં, પશુઓની
લેવડદેવડ કરવી શુભ છે, જે પશુની લેવડદેવડ કરવી છે. તેની
યોનીનું નક્ષત્ર અશુભ હોય તો પણ, તે પશુના ક્યવિક્યમાં તે અશુભ
નક્ષત્ર પણ લેવામાં હરકત નથી, તે યોની બેવાનું વિવાહપ્રકરણના
શ્લોક ત્રીજામાં કહ્યું છે, પરંતુ ૪-૬-૮-૧૪-૩૦ એ તિથિઓ,
સોમ, મંગલ, ને જુધ, એ વારો, રોહિણી, ઉ-શ, ચિત્રા, ઉ-વા,
શ્રવણ, ઉ-ભા, એ નક્ષત્રોમાં ઢોરની લેવડદેવડ ખીલકુલ કરવી નહિ.

જેમકે લેવડદેવડ કરવામાં ભરણી નક્ષત્ર લેવાનું કહ્યું નથી. પરંતુ
દાપીની યોનીનું નક્ષત્ર ભરણી છે, જેથી ભરણી નક્ષત્રમાં દાપીની લેવડદેવડ
કરવી, એજ પ્રમાણે ગાય બેસ વિગેરેના પોતપોતાની યોનીનાં જે નક્ષત્રો છે,
તે નક્ષત્રોમાં તે તે પશુઓની લેવડદેવડ કરવી સારી જાણવી, તેમજ સાપ,
નાળાઓ, ઉંદર, માંકડાં વિગેરે મદારીયોને રમતને માટે લેવાં હોય તો તે
યોનીયોનાં નક્ષત્રોમાં લેવડદેવડ કરવી સારી જાણવી.

(અનાજની કાપણી અને ધાન્ય એકઠું કરવાનું મુઠ)

મુ-ચિ૦—તીર્થજાપાદકરવન્દિ વસુધૃતીન્દુસ્વાતીમઘાંતર જલાંતક-
તક્ષપુષ્યે । મંદારચિત્તરહિતે દિવસેઽતિશ્વસ્તા ધાન્યચ્છિદાનિગદિતા
સ્થિરમે વિલગ્ને (૯૪)

અર્થ—રિઠ્ઠાશિવાયની તિથિઓ, મંગલ, શનિ, હોડી બીજા વારો,
ભરણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, મઘા, ઉ-શ, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, પૂ-ષા, ઉ-પા,
શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, પૂ-આ, ઉ-આ, અને તીર્થસંજ્ઞાના નક્ષત્રો, અને સ્થિરસમ્ભા,
ખેતરમાંથી અનાજ કાપવું શુભ છે.

(ધાન્યની સ્થિતિ અને વૃદ્ધિનું મુઠ)

મિશ્રોગ્રરૌદ્ર શુભગેન્દ્રવિભિન્નમેષુ કર્કાજતૌલિરહિતે ચ તનો શુભાદે ।
ધાન્યસ્થિતિઃ શુભકરી ગદિતાધ્રુવેઽયદ્દીર્ઘેન્દ્રદક્ષિણમેષુ ચ ધાન્યવૃદ્ધિઃ ૯૫

અર્થ—આર્દ્રા, આશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા, મિશ્ર, અને ઉગ્રસંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં,
મેષ, કર્ક, વૃશ, હોડી બીજા સન્નોમાં, ધાન્યને એકઠું કરી ઘેર ભાવવું શુભ છે.

અશ્વિની, પુનર્વસુ, પુષ્ય, સ્વાતી, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા,
શતભિષા, અને ધ્રુવસંજ્ઞાના નક્ષત્રોમાં, (ધાન્યવૃદ્ધિ) અર્થાત મવાયો દોઢો
કોસ કરીને અનાજ આપવું શુભ છે.

ધર જમીન ખેતીવાડી વિગેરે.

મહાક્ષેત્રાદિ ભૂમિક્રયાવિક્રયૌ—ધર, ખેતર, અને જમીન વિગેરેને
વેચવું અને લેવું.

મુ-ગ૦—જીવે શુક્રેચ નંદાસુ પૂર્ણાયાં મૂલમેમૃગે ।
પૂર્વાશ્લેષા મઘાંત્યેચ વિશાંસ્વાદિતયે તથા ॥
પુનર્મે મુનિપિઃ પ્રોક્તં ક્રયવિક્રયણં મુઠઃ (૯૫)

સાવાર્થ—ગુર, શુક્ર એ વારો, નંદાને પુર્ણાતીથી, મૂળ, મૃગશીર, પૂર્વા,
આશ્લેષા, મઘા, રેવતી, વિશાખાથી ખે, પુનર્વસુ, એ નક્ષત્રોમાં ધર જમીન
વિગેરેની લેવાદેવક કરવી શુભ છે.

... સસ્યારોપણમ્—અનાજ રોપવાનું...

હસ્તત્રયોત્તરામૂલે ધનિષ્ઠા રોહિણીમૃગે ।

પુષ્યેભિન્યજનુરાધાયાં મઘાયાં શુભવાસરે ॥

ત્યક્ત્વારિક્તાઃ શનિભૌમં સસ્યસ્યાકુર રોપણમ્ (૯૭)

અર્થ—હસ્તથી ત્રણ, ત્રણ ઉત્તરા, મૂલ, ધનીષ્ઠા, રેવતી, મૃગશીર, પુષ્ય, અશ્વીની, અનુરાધા ને મઘા, એ નક્ષત્રોને શુભવાસરેમાં રીકતાતીથી, ને શની મંગળ વાસને ત્યાગ કરી ઝાંગર વિગેરેનું ધર રોપવું.

સસ્યવૃક્ષલતાદિનાંવાપનં જલેનસેચનં ચ—ધાન્ય, ઝાડ, લતા (વેલા)

વિગેરે વાવવાનું અને પાણી સીંચવાનું.

સસ્યારોપોદિતેકાલે હિત્વાજ્ઞાર્કમઘા કરમ્ ।

વૃક્ષસસ્યલતાદિનાં પ્રશસ્તંજલસેચનમ્ (૯૮)

અર્થ—ધાન્યનું ધર રોપવાના મુહુર્તમાં સ્વિ, બુધ, એ વાસે ને મઘા નક્ષત્રો ત્યાગ કરી વાવણીનું કામ યર કરવું અને પાણી સીંચવું.

આરામકૃત્યમ્—ખાગનું કાર્ય.

હસ્તચિત્રોત્તરામૂલે જનુરાધા રેવતીદ્વયે ॥

વિશાસ્ત્રા.રોહિણી પુષ્યે પ્યારામોષિ મૃગેશુભા (૯૯)

અર્થ—હસ્ત, ચિત્રા, ત્રણ ઉત્તરા, અનુરાધા, રેવતીથી એ, વિશાખા, રોહિણી, પુષ્ય ને મૃગશીર એ નક્ષત્રોમાં ઝાડ, લતાદીક (વેલા) રોપવા અને ખગીસો અનાવવે.

અથ ધાન્યચ્છેદઃ—ધાન્યની કાપણી કરવાનું.

પૂર્વોત્તરામઘાશ્લેષા જેષ્ઠાદીશ્રવણદ્વયે ।

મરણી દ્વિતયે મૂલે મૃગે પુષ્યે કર ત્રયે ॥

ધાન્યચ્છેદઃશુભોરિક્તાં હિત્વાભૌમશનૈશ્વરૌ (૧૦૦)

અર્થ—પુર્વા, ઉત્તરા, મઘા, આશ્લેષા, જ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, શ્રવણથી એ, મરણીથી એ, મૂલ, મૃગશીર, પુષ્ય, હસ્તથી ત્રણ, એ નક્ષત્રોમાં રીકતાતીથીને મંગળ, શની, એ વાસેનો ત્યાગ કરી અનાજની કાપણી કરવી શુભ છે.

કળમર્દનમ્—અનાજના દાણાનું મર્દન (છુટા કરવું).

અનુરાધાશ્રવોમૂલે રેવત્યાંચમઘાત્રિમે ।

જ્યેષ્ઠાયાંચૈવરોહિણ્યાં શુભંસ્યાત્કળમર્દનમ્ (૧૦૧)

અર્થ—અનુરાધા, શ્રવણ, મૂલ, રેવતી, મઘાધી ત્રણ, જ્યેષ્ઠા, ને રોહિણી એ નક્ષત્રોમાં ફણ (અનાજના દાણા) મર્દન કરવું શુભ છે.

અથ ધાન્યાનયનં ફલ પુષ્પોત્તારણં ચ—ધાન્ય લાવવાનું ને
આઠ ઉપરથી ફળ પુષ્પ ઉતારવાનું.

રોપણોદિત્તનક્ષત્રેવામરેમંદભૌમયોઃ ।

અન્નસ્યાનયનં પુષ્પ ફલાદ્યુત્તારણંચસત્ ॥ (૧૦૨)

અર્થ—રોપણ કરવાનાં નક્ષત્રોમાં—અને સની મંગળવારે અનાજ પોતાને ઘેર લાવકુ શુભ છે, અને પુષ્પ ફળ વિગેરે આઠપરથી ઉતારવું શુભ છે.

અથ વીજસંગ્રહઃ—બીજનો સંગ્રહ કરવાનું.

હસ્તત્રયેપુનર્વર્ષૌ રોહિણ્યાંશ્રવણદ્વયે ।

સ્થિરલગ્નેશુભેવારે વિચંદ્રેવીજસંગ્રહઃ (૧૦૩)

અર્થ—હસ્તથી ત્રણ, પુનર્વસુ, રોહિણી, શ્રવણથી બે, એ નક્ષત્રોને સ્થિર લગ્નમાં સોમવાર શીવાયના વારામાં બીજનો સંગ્રહ કરવો શ્રેષ્ઠ છે.

તુળરજ્જુભિર્ધાન્યવન્ધનમ્—ધાન્યના પુણા બાંધવાનું.

સ્વાર્તામૂલેચદસ્તેત્યે ભાદ્રાપાઠા દ્વયે મૃગે ।

રોહિણ્યાંકાશ્ર કોષ્ટાંત ધાન્ય સંરક્ષણં શુભમ્ (૧૦૪)

અર્થ—સ્વાતિ, મૂલ, હસ્ત, રેવતી, પૂર્વોભાદ્રપદ, ઉત્તરભાદ્રપદ, પૂર્વાષાઢા અગશીર, ને રોહિણી, એ નક્ષત્રોમાં લાગુ દેહરીવડે ધાન્યના પુણા બાંધવા,

ધાન્યાદીનો સંગ્રહ કરવાનું.

અપો ૦ વિ ૦—તુલ્યતુમુદુલોલજીવકારુણ્યેદુવારેઃ ।

કુણ્ડલિશર્જીન રિક્તામાવિષ્ણુક્તૈર્નૃલગ્ને (૧૦૫)

નવ કુસુમ ફલાનાં વ્રાદરા દૌષિધીનાં ।

રમકાપિકણિગ્નાનાં સંગ્રહી ભોગમિધ્યૈ (૧૦૬)

અર્થ—બદા, રીકતા, ને અમાવાસ્યા, શીવાયની તીથીઓમાં સોમગુરને શુક્ર એ વારો ધ્રુવ, મૃદુ, ને ઘણસંગક નક્ષત્રોમાં નવીન પુષ્ય, ફલ, કપાસ, લીલી ઓપધીયો, ધી વિગેરે અને ધાન્યાદિકનો સંગ્રહ કરવો, જેથી શુભ અને ભોગની વૃદ્ધી થાય છે.

રસસંગ્રહઃ—રસસંગ્રહ કરવાનું.

મુ ૦ ગ ૦—રસસંગ્રહણંત્રેષ્ટં તોયારંભોદિતોદુપુ (૧૦૭)

અર્થ—જસાસય કરવાના મુદ્દર્તમાં ચૈત્રી વિગેરેના રસોનો સંગ્રહ કરવો શુભ છે.

કોઠાદૌ ધાન્યસ્થિતિઃ—કોઠારમાં ધાન્ય નાખવાનું.

પુનર્ભેમમર્શાપેન્ત્યે ડનુરાધા શ્રવણત્રયે ।

હસ્તત્રયે ડગ્વિનીપુપ્યે રોહિણ્યા મુતરાત્રયે ॥

ગુરૌ શુક્રે રવિદોઃસત્કોષ્ટાદૌધાન્યરક્ષણમ્ ॥ (૧૦૮)

અર્થ—પુનર્વાસુ, મૃગશીર, રેવતી, અનુરાધા, શ્રવણથી તથા હસ્તથી તથા અશ્વિની, પુષ્ય, રોહિણી, ને તથા ઉત્તરાં, એ નક્ષત્રોને ગુરુ, શુક્ર, રવિ, સોમ, એ વારોમાં કોઠારમાં અનાજ ભરવું શુભ છે.

ધાન્યવિક્રયઃ—ધાન્ય વેચવાનું.

રોહિણ્યાંવિક્રયોન્નસ્ય ધનિષ્ઠા શતમોચરે ॥ (૧૦૯)

અર્થ—રોહિણી, ધનિષ્ઠા, ને શતભીષા, એ નક્ષત્રોમાં ધાન્ય (અનાજ) વેચવો આરંભ કરવો શુભ છે.

દ્વ્યાદિત્યદિવસુસ્થિરાશ્વિમમૃદુસ્વાત્યર્કભૈર્જગ્યા-

કારાન્દિંજ્યમૃગૂદયેદિક્રમદેષ્વિદૌક્રિયાશ્ચીઢીતા ।

તત્રાપ્યર્કમતઃ ક્રમાત્તિથિમિતૈઃપશ્ચાત્રિભિઃસાભિજિ-

ષ્ઠમ્તાયાનૃસમાતદુક્તમમુલૈઃકાર્યાપરાર્થેર્ચુધૈઃ ॥ ૧ ॥

અન્વય—દ્વ્યાદિત્યદિવસુસ્થિરાશ્વિમમૃદુસ્વાત્યર્કભૈઃ પ્રત્રયા-કારાન્દિંજ્યમૃગૂદયેન્દૌ દિક્રમદેષુ આશ્વિ ક્રિયા દિતા તત્રાપિ-અર્કમતઃ ક્રમાત્ તિથિમિતૈઃ પશ્ચાત્ ત્રિભિઃ સાભિજિત્ શાસ્તાયા-નૃસમા તદુક્તમમુલૈઃ પરા ચુધૈઃ મૈઃ કાર્યા ॥ ૧ ॥

અન્વયાર્થ—દ્વયાદિત્ય પુનર્વસુ, પુષ્ય, દ્વિવસુ ધનિષ્ઠા, શતભિષા, સ્થિર
સ્થિરસંતક, અશ્વિન અશ્વિની, મૃદુ મૃદુસંતાપાબાં, સ્વાતી અર્કમૈઃ સ્વાતી અને
હસ્ત નક્ષત્રોમાં, જ્ઞાત્યાર્કારાન્હી બુધ, શુક્ર, શુક્ર, રવી, અને મંગલવારે ર્જ્યમૃગ-
વ્યે લગ્નમાં શુક્ર, શુક્ર, રહેલા હોય. ર્જ્યમૃગ દ્વિકમવેષુ ૨-૪-૭ માં સ્થાનમાં
હોયતો આશ્વી ધોડાસંબંધી ક્રિયા લેવડ દેવડ હિતા સારી છે, તન્નાપિ તેમાંપણ
અર્કમતઃ સૂર્યના નક્ષત્રથી ક્રમાત્ અનુક્રમે તિથિમિતૈઃ ૧૫ નક્ષત્રોથી પશ્ચાત્
પછીથી ત્રિમિઃ ત્રણ નક્ષત્રો સામિજિત્ અબજીતસાથે શસ્તા શ્રેષ્ઠ છે, યા જે
ધોડાની કીયા તુલમા માણસસરખી હોય. (સાક્રીયા) તે ક્રિયા તદુક્તમમુલૈઃ
તે માણસ માટે કહેલા નક્ષત્રાદીકથી વરા તે શીવાય બીજી હોય તો બુધઃ વિદ્વાનો
એ મૈઃ ઉપલા નક્ષત્રોથી કાર્ય કરવી, ॥ ૧ ॥

(ધોડાની લેવડદેવડનું મુઠ)

૯ ભાષ્યાર્થ—રવિ, મંગલ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર, એ, વાર,
અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉ-ભા, હસ્ત, ચિત્રા,
સ્વાતી, અનુરાધા, ઉ-ધા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ-ભા, રેવતી, એ
નક્ષત્રો, લગ્નમાં શુક્રને શુક્ર હોય, ૨-૪-૭ માં સ્થાનમાં અર્દ્રમા હોય,
ત્યારે ધોડાની લેવડદેવડ કરવી સારી બાણવી.

અધ્યયક અને બીજી ક્રિયાવિશે.

સૂર્યના નક્ષત્રથી, દિનનક્ષત્ર સુધી ગણતાં, અભિજીત સાથે ૧૫
નક્ષત્રોમાં અને જે નક્ષત્ર ઉપર સૂર્ય છે, તેના પહેલા ત્રણ નક્ષત્રોમાં
ધોડાની લેવડદેવડ કરવી, તેમજ ધોડાની મનુષ્યની માફક જે જે
ક્રિયાઓ કરવાની હોય, તે તે ક્રિયાઓ કરવા માટે મનુષ્યોને તે તે
ક્રિયાઓ કરવા જે જે નક્ષત્રો કહ્યાં છે; તે તે નક્ષત્રોમાં ધોડાની

૧—મુઠ ૮૦—માં મંગલ શિવાયના બધાં વારો લીધેલા છે.

૨—મુઠ ૪૦—માં ધોડાઓને ધી, અન્ન, ચામડા, ધાત્ર, વિગેરે ખાવામાં
અત્ર પ્રાશનમાં કહેલાં નક્ષત્રાદીક લેવાં, ને શુભચક્રના લગ્નમાં નવગ્રાવરા બાળ
કાપવા માટે ચોક્કસ મુહુર્તમાં દવા કરવામાં મનુષ્યને દવા આપવાના મુહુ-
ર્તમાં મેથુનમાં ગર્ભાધાન પ્રગણ મુહુર્ત લેવું, ધોડાને બાંધવા દયશાસા બના-
વતાં ઘર બાંધવાનું મુહુર્ત લેવું, શિક્ષણમાં વિચારબળ ને મુણગારવાં માટે
આબુપણમાં કહેલું મુહુર્ત લેવું, ને બાર વાગ્યાની અંદરનું મુહુર્ત આપવું.

પણ તે ને ક્રિયાઓ કરવી, અને જે ક્રિયા મનુષ્યની માફક કરવાની ન હોય તે તે ક્રિયા ઘોડાની લેવડદેવડના ઉપરના બતાવેલાં નક્ષત્રોમાં કરવી.

મંદ્રાસંક્રમપાતવૈધૃતિસિતેજ્યાકારપદ્યાદિપુ

શ્રાદ્ધાદ્યેપ્રતિપદ્વયેપરિહરેદ્દેતુંવિનાભ્યંજનમ્ ।

માંગલ્યં વિજયોત્સવોદ્ભવદનં દીપાવલિર્હેતવો-

ભ્યંગસ્યક્વચિતાદિતૈલમન સનિચેન્દિ નિત્યેઽસ્થિલમ્ १૦

અન્ય—મંદ્રાસંક્રમપાતવૈધૃતિસિતેજ્યાકારપદ્યાદિપુશ્રાદ્ધાદ્યેપ્રતિપદ્વયે દેતુમ્ વિના અભ્યંજનમ્ પરિહરન્ માંગલ્યમ્ વિજયોત્સવઃ અદ્ભવદનમ્ દીપાવલિઃ અભ્યંગસ્ય હેતવઃ નિચેન્દિક્વચિતાદિતૈલમ્ અનસત્ નિત્યે અસ્થિલમ્ ॥ ૧૦ ॥

અન્યવાચ્ય—મંદ્રા વિષ્ટિ, સંક્રમ સંક્રાંતિ, પાત વ્યતીપાત, વૈધૃતિ વૈધૃતિ, સિત શુક્રવાર, રજ્ય ગુરુ અર્ક રવિ આર મંગલ પદ્મચાદિપુ ૭ થી અમાસ સુધીની તિથિઓમાં શ્રાદ્ધાદ્યે શ્રાદ્ધના દિવસે. પ્રતિપદ્વયે એપક્ષનો ૫૩વો એટલા દિવસોમાં હેતુમ્વિના કારણવિના, અભ્યંજનમ્ અભ્યંગસ્નાન, પરિહરેત્ નકરતું. માંગલ્યમ્ વિવાહવિગેરેકાયો, વિજયોત્સવઃ વિજયાદશમી, અદ્ભવદનમ્ એસતા વર્ષે દીપાવલિ દીપાલી એ દિવસે અભ્યંગસ્ય અભ્યંગસ્નાનનાં હેતવઃ કારણ છે, નિચેન્દિક્વચિતાદિતૈલમ્ પાકુંતેલ અથવા સમઘી વાળું, અનસત્ એક છે, નિત્ય દમ્બેશનઃ પરિગયમાં, અસ્થિલમ્ દરેક પ્રકારનું શ્રેષ્ઠ છે, ॥ ૧૦ ॥

(શરીરે તેલ મર્દન કરતાં તજવાનો વખત.)

૧૦ ભાવાર્થ—વિષ્ટિ, સંક્રાંતિ, વ્યતીપાત, વૈધૃત, ૧, ૨, ૬ થી ૧૫ કે અમાસ સુધીની તિથિઓ, રવિ, મંગલ, ગુરુ, ને શુક્રવાર, શ્રાદ્ધનો દિવસ, એ દરેક વખતે ખાસ કારણ વિના તેલ ચોળીને નહાતું નહિ.

(શરીરે તેલ ચોળીને સ્નાન કરવાનો વખત.)

વિવાહ જેવાં માંગલિક દરેક કામોમાં, હસરાના દિવસે એસતા વર્ષની એકમે એટલે કાલિક શુદ્ધ ૧ ને ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ના દિવસે, દિવા-

લીના દિવસે એ 'દરેક વખતે અવશ્ય તેલ ચોળીને સ્નાન કરવું, તે દિવસે તિથી, વાર, અથવા વિદિ જેવા અશુભ કારણો હોય તે પશુ નહાવું શુભ છે, આ તેલ કાચું લેવું, પશુ અગ્નિથી પકવેલાં ધૂપેલ જેવાં કોઈ પશુ તેલો ચોળી ઉપરના વર્ણત દિવસોમાં પાણુ નહાવું' શુભ છે, અને હમ્મેશાં જે કાચું કે પાકું તેલ ચોળી નહાતો હોય તેને તેમ કરતાં મુદૂર્ત જેવાની જરૂર નથી.

દિગ્વિશ્વાદ્રિદગંકદર્શતિયિપુસ્નાનંનધાત્રીફલૈઃ

શ્રીકામોથબુધાંબુપર્ષપિતૃમામ્યંગાત્પતિઘ્ન્યંગના ।

પુત્રી સોમદિને પ્રસૂર્યમપિતૃ સ્વાર્ણેપિ દ્રમિશ્રાંબુપ-

ક્રવ્યાદેશ્વરમેકુપુત્રહરિજે સ્નાયાન્નિશાસ્યેઽપિ ॥ ૧૧ ॥

અન્વય—દિગ્વિશ્વાદ્રિદગંકદર્શતિયિપુ ધાત્રીફલૈઃ શ્રીકામઃ સ્નાનંન અથ બુધાંબુપર્ષપિતૃમામ્યંગાત્ અંગના પતિઘ્ની પુત્રી સોમદિને પ્રમૂઃ યમ પિતૃસ્વાર્ણેદ્રમિશ્રાંબુપક્રવ્યાદે શ્વરમે કુપુત્રહરિજે નિશાસ્યે અપિ ન સ્નાયાત્ ॥ ૧૧ ॥

અન્યયાર્થ—ચિહ્ન ૧૦ વિશ્વ ૧૨ અદ્રિ ૭ દુઃસ્વ ૨ અંક ૧ દર્શ ૨૦ તિથિપુ એ તિથિઓમાં, ધાત્રીફલૈઃ આંબળાનાં ફલથી, શ્રીકામઃ લક્ષ્મીધંજી વાળાએ, સ્નાનમ્ સ્નાન ન કરવું, અથ પછી, બુધાંબુપર્ષપિતૃમામ્યંગાત્ બુધવાર, શતભિષા અને મધાનક્ષત્રમાં અભ્યંગ-સ્નાન કરવાથી, અંગનાત્ત્રી પતિઘ્ની પતિનેનાશકરે છે, પુત્રી પુત્ર વાળાએ, સોમદિને સોમવારે અભ્યંગ-સ્નાન કરવું નહિ, પ્રસૂઃ સુત્રાવસ્ત્રીએ, યમ ભરણી, પિતૃ મધા, સ્વાર્ણ ચીત્રા-ચંદ્ર જેઠા, મિશ્ર મિશ્ર નક્ષત્રો અંબુપ શતભિષા ક્રવ્યાદઃ મૂલ, શ્વરમે અને આદ્ય નક્ષત્રમાં કુપુત્રહરિજે પાંચમા સ્થાનમાં પાપપ્રદ હોય તેના લગ્નમાં, નિશાસ્યે રાત્રીના મુખમાં (સંધ્યાકાળે) આપે પણ સ્નાયાત્ અભ્યંગ સ્નાન-કરવું નહિ, ॥ ૧૧ ॥

(તેલ અને આંબળાં સાથે શરીરે ચોળી સ્નાન કરવામાં વર્ણત તિથિઓ.)

૧૧ ભાવાર્થ—લક્ષ્મીની ધંજીવાળા પુરુષોએ ૨-૭-૬-૧૦-૧૩-૩૦ એ તિથિઓમાં તેલ અને આંબળાં સાથે શરીરે ચોળી નહાવું નહિ.

શ્રીઓને શરીરે મર્દન કરવાના પદાર્થથી વર્જીત વાર અને નક્ષત્રો.

બુધવાર, તેમજ મઘા અને શતભિષા નક્ષત્રમાં શરીરે થોળ-
સાના કોઈ પણ પદાર્થો મર્દન કરી નહાવું નહિ, અને જો કરે તો
ધણીના આયુધ્યને તુકસાન કરતા થાય, અને જેને પુત્ર હોય એવા
શ્રી કે પુરૂષે સોમવારે ઉપર મુજબ રીતથી સ્નાન કરવું નહિ.

સુવાવડી શ્રીને નવડાવતાં વર્જીત નક્ષત્રાદિક.

શરણી, કૃત્તિકા, આર્દ્રા મઘા, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ,
શતભિષા, જો નક્ષત્રોમાં, અને લગ્નથી પાંચમે પાપગ્રહ હોય ત્યારે,
રાત્રિએ સુવાવડી શ્રીને સ્નાન કરાવવું નહિ.

રત્નમાલાયાં—સાર્પપંગ્ધતૈલંચ ચતૈલં પુષ્પવાસિતમ્ ।

દ્રવ્યોત્તરયુતંવાપિ નદુષ્યતિકદાચન (૧૧૦)

સૂર્યશુક્રારવારેષુ નિષિદ્ધાસુતિથિષ્વપિ ।

કર્તવ્યે યદિવાંસ્નાને પક્તૈલંનદુષ્યતિ (૧૧૧)

૧. રવૌપુષ્પંગુરૌદુર્વા ભૌમવારેચમૃત્તિકા ।

માર્ગવેગોમયં સિપ્વાતૈલસ્નાનંસુત્રાવહમ્ (૧૧૨)

અર્થ—સસ્તીયું તેલ, સુગન્ધી તેલ, પુષ્પના મુગંધવાણું, અથવા કોઈ
પણ દ્રવ્ય યુક્ત તેલ હોયતો દોષ સમજવો નહિ, અભ્યંગ સ્નાનમાં રવિ,
મંગલ, શુક્ર, એવારો, તેમજ નિષિદ્ધ તિથિયો જો કહેલી છે. તેવારને તિથિઓમાં
પાકા તેલથી સ્નાન કર્યું હોયતો કાંઈપણ દોષ નથી, સ્વિવારે—પુષ્પ, મંગલ-
વારે માટી, ગુરુવારે—દૂધ, અને શુક્રવારે—આમનું છાણુ, જલમાં નાંખીને સ્નાન
કર્યું હોયતો સુખ આપે છે,

પુત્રવાનસ્વઘૃહેનિત્યં નસ્નાયાદુત્તરાભિમુક્ત્ ।

સોમવારેતયામ્બગં વર્જયેત્ સર્વધાબુધઃ (૧૧૩)

અર્થ—જોઓને પુત્ર હોય, તેઓએ હમ્મેસાં ઉતરાબિ મુખ સ્નાન કરવું
નહિ, અને સોમવારે અભ્યંગ સ્નાન કરવું નહિ,

૧—સુવાવડી શ્રીને સ્નાન કરાવવામાં વર્જીત દિવસો પૂ. ૫૬ માં આપેલા છે.

અથાશ્વપશુનાંદમનમ્—ધોડા વિગેરે પશુઓને પસોટવાનું.

મુ ૦-ગ ૦-કૃત્તિકાં રેવતીપુષ્યે સ્વાતિ હસ્તે શ્રવદ્યે ॥

મૃગે ડકરિ નિપુસ્કત્ત્વં દમનં પશુ વાજિનામ્ ॥ (૧૧૪)

અર્થ—કૃત્તિકા, રેવતી, પુષ્ય સ્વાતિ, હસ્ત, શ્રવણથી એ—મૃગશીર-રવીને મંગળવારે, પાડો, ગળદ, ધોડો વિગેરે પશુઓને પસોટવાનું ને નાથ ધાલવાનું કામ કરવું,

અથ ગજાશ્વાચારોહનમ્—હાથી ધોડા વિગેરેપર બેસવાનું.

રેવતિ યુગુલે હસ્ત ત્રયેકર્ણ ધ્રુવમૃગે ।

પુનર્વસુદ્યૈકુર્યાં ચ્છાનિ મૌમાન્યવાસરે ॥

ગજાશ્વરથ મુદયના મારોહં ચ શુભેતિથા ॥ (૧૧૫)

અર્થ—રેવતીથી એ હસ્તથી ત્રણ, મૃગશીર-પુનર્વસુથી એ એ નક્ષત્રોને ચની, મંગળ-રહીત બીજાવારોમાં શુભ તિથીમાં હાથી, ધોડા, અને રથ જેવાં વાહનોપર બેસવું શુભ છે,

અથ કૃત્યમ્—ધોડાનું કામકાજ.

શુભેહનિતયાહસ્ત ધનિષ્ઠારેવતીયુગે ॥

પુનર્વસુ દ્વયે સ્વાતિ મૃગશીર્ષે શતાભિધે ॥

વર્જયિત્વા કુજેરિક્તા મદ્વ કાર્યં શુભાવદ્મ ॥ (૧૧૬)

અર્થ—શુભ દીવસોમાં હસ્ત-ધનિષ્ઠા-રેવતીથી એ-પુનર્વસુ, પુષ્ય, સ્વાતિ-મૃગશીર-શતાબિધા-એ નક્ષત્રોમાં મંગળવાર અને રિક્તા તીથિનો ત્યાગ કરી અર્થ (ધોડા) નું કામ કરવું શુભ છે,

અથ સ્ય વિશેષ કૃત્યાનિ—ધોડાનાં વિશેષ કાર્યો.

ચૌલોક્તે સ્વર કૃત્યાદિશિષ્ઠા વિદ્યોક્ત માદિપુ ॥

વાસ ગ્રાસાદિકં ત્વના ગ્રનોક્તર્ષે પુવાજિનામ્ ॥ (૧૧૭)

અર્થ—ચૌલમાં કહેવાં મુદ્ગમાં ખરકૃત્ય વિદ્યામાં કહેવા મુદ્ગમાં તેને શીખવિને ડ્રગવેલો, ને અન્ન પ્રાશનના નક્ષત્રોમાં ધાસ ને દાવો આપવો શુભ છે,

પલયાણાદિ નિર્માણમ્—પલાણુ વિગેરે બનાવવું.

શ્રવણે શતમે દ્વિસ્તે પુણ્યે મૂલે મૃગેશ્વિમે ॥

પુનર્વસૌ ગજાન્ધોષ્ટ્ર પલયાણં કરણં શુભમ્ ॥ (૧૧૮)

અર્થ—શ્રવણ, શતભિષા, હસ્ત, પૂષ્ય, મૂલ, મૃગશીર, અશ્વિની, ને પુનર્વસુ—એ નક્ષત્રમાં હાથી-બોણ-ઢિટ-વિગેરે પર બેસવા માટે પલાણુ. (સામાન) બનાવવો.

ગજ કૃત્યમ્—હાથી સખંધી કામ કરવાનું.

શ્રવણાદિ ત્રયેહસ્ત ત્રયેવા રેવતી દ્વયે ॥

મૃગેપુણ્યે ડનુરાધાયાં રોહિણ્યાં ઝ્યુત્તરે તથા ॥

પુનર્વસૌઃ શુભેવારે ગજકાર્યં જનેર્દિને ॥ (૧૧૯)

અર્થ—શ્રવણથી ત્રણ, હસ્તથી ત્રણ, રેવતીથી બે મૃગશીર—પુષ્ય, અનુરાધા, રોહિણી, ત્રણ ઊત્તરા ને પુનર્વસુ, એ નક્ષત્રો સનિવારને બીજા શુભ વારોમાં હાથી સખંધી કામ કરવું શુભ છે,

ગજસ્યાં કુશઃ—હાથીને અંકુસ મારવાનું.

શુભવારે શુભેલગ્ને શુભાંશે શોભને તિથૌ ॥

અંકુશઃ કરિણાંયોજ્યાઃ જનેર્લગ્ન જનેર્દિને ॥ (૧૨૦)

અર્થ—શુભવારને શુભક્ષત્ર સનિવાર શુભનવમાંથ-શુભતિથીને - શનીની સમીપ સખમાં હાથીને પ્રથમ અંકુશ મારવો શુભ છે,

પશુ પક્ષી વિગેરે.

સામાન્યતઃ પશુ કૃત્યં રક્ષાચ—સાધારણ રીતે પશુનું કામ તથા તેનું રક્ષણ કરવાનું.

ત્યત્ત્વવાષ્ટ્ર મીપમાંરિક્તાં રોહિણી મુતરાત્રયમ્ ॥

ચિત્રાચ્યં શ્રવણં મૌમ.પશૂનાં સર્વં કર્મચ ॥

પ્રવંશનિર્ગમૌ ચાપિ નત્યાજ્યં નિજયોનિષમ્ ॥ (૧૨૧)

અર્થ—અષ્ટમી, અમાવાસ્યા, ને રિષ્તા તીથી નો ત્યામ કરી રોહિણી, ત્રણ, ઊત્તરા, મીના, શ્રવણ, એ નક્ષત્રોને મંગલવાર દેવ-નવારે પશુ (ચોપમાં)

જનવર) સંબંધી દરકાઈ કામ કરવું શુભ છે તેમજ તે સુદર્ત પ્રમાણે પશુને ઘરમાં પ્રવેશ કરાવવો કે ઘરમાંથી બહાર કઢાડવું વિગેરે તેના રક્ષણનું દરેક કામ કરવું અને ત્યાં નક્ષત્રમાં પણ-જે પશુનું કામ કરવું છે તેની ચેતનીનું નક્ષત્ર હોયતો તે નક્ષત્રમાં પણ કરવું.

કાર ચરાવવાનું.

જ્યો.-વિ.-અન્નપ્રયે ત્રીદશ મૂહલઘ્નુ દ્વયપરેષુ જૈણવમૃગાજપદાં સ્યૈઃ॥
વિદશીતટ્ટિણિ સિત્તટ્ટિણિ દિનેસ્યા ચિરમાટ્ટમી કુણ્ણિચલ્લવકર્મ(૧૨૨).

અર્થ—આઠમ-અમાસને નક્ષત્ર યોગ રહિત દિવસો, રવિ-સોમ-ને બુધ એવારો-મૃગશીર્ય પુનર્વસુ વિશાખા જ્યેષ્ઠા શ્રવણ ધનિષ્ઠા શતભિષા પૂ-ભા, રેવતી ને કાધુ સંજક નક્ષત્રોમાં ગોવાળીઆઓએ પશુ ચરાવવા નો પ્રારંભ કરવો.

અથાઘ મહિવ્યકૃત્યમ—ઉંટ તથા પાડા વિગેરેનું કાર્ય.

મુ.-ગ.—ધનિષ્ઠા દ્વિતયે પૂર્વાષાઢા તિર્યઙ્મુ સ્વોદ્ધુ ॥

અજાવિમહિષોટ્ટાણાં કૃત્યં ચાશ્વતરીશુનામ્ ॥ (૧૨૩)

અર્થ—ધનિષ્ઠાથી જો, પુર્વાષાઢા, ને તિર્યંગમુખ નક્ષત્રોમાં ઘેટાં બકરાં, ઉંટને, પાડા, ઘોડી અને કૃતરાં સંબંધી કાર્ય કરવું શુભ છે.

મૃગાદિવનચારી શંગી કૃત્યમ—મૃગવિગેરે વનચારી શીંગડાંવાળાં

જનવરેનું કાર્ય.

જ્યેષ્ઠા સ્વાત્યશ્વિનીપુષ્યે પુનર્મે રોહિણી કરે ॥

ઉત્તરાસુશુભંકૃત્યં શૃંગીણાં વન ચારિણામ્ ॥ (૧૨૪)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા, સ્વાતિ-અશ્વિની, પુષ્ય, પુનર્વસુ, રોહિણી, હસ્તા, ઉત્તરા, એ નક્ષત્રોમાં જન્મકાંડમાં રહેનારાં શીંગડાંવાળાં પ્રાણી સંબંધી કામ કરવું.

૧—મુ. ચિં. માં નહ, રેવતી, હસ્તાથી પણ, કુપસંજક નક્ષત્રો, મૃગશીર, અનુરાધા, અશ્વિની ધનિષ્ઠાં. એ નક્ષત્રોમાં પ્રથમ દહીં વસેવવું શુભ છે,

અથનસી કૃત્યમ્—નખવાળાં જાનવરોનું કાર્ય.

જ્યેષ્ઠાર્દ્રારોહિણી હસ્તે વિશાખા પુષ્યમેશ્વરે ॥

કૂરાહે વ્યાઘ્ર મુખ્યાનાં કૃત્યં નલ્લલિયસામ્ ॥ (૧૨૫)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા-આર્દ્રા-રોહિણી-હસ્ત વિશાખા પુષ્ય ને અશ્વિની એ નક્ષત્રોમાં ખાપવારોમાં સહિ, વાષ રીંછ વિગેરે ફાડીખાનારાં નખવાળાં પ્રાણીઓ સંબંધી કામ કરવું શુભ છે.

અથપશુનાં ક્રયવિક્રયૌ—પશુઓને વેચવાનું અને લેવાનું,

વિશાખા રેવતી પુષ્યે ધનીષ્ઠા શતમેશ્વરે ॥

હસ્તે પુનર્વસુ જ્યેષ્ઠે પશુનાં ક્રયવિક્રયૌ ॥ (૧૨૬)

અર્થ—વિશાખા-રેવતી-પુષ્ય ધનિષ્ઠા શતભીષા અશ્વિની-હસ્ત, પુનર્વસુ, જ્યેષ્ઠા એ નક્ષત્રોમાં ઓપમાં જાનવરો (પશુ) ને વેચવાં લેવાં શુભ છે,

પક્ષિ કૃત્યમ્—પક્ષિનું કાર્ય.

શુભહિસરર્વાતિર્યઢમુલ્લે ચોર્ધ્વમુલ્લેપિમે ॥

સારિકા શુક મુખ્યાનાં પક્ષિણાં કૃતમુત્તમમ્ ॥ (૧૨૭)

અર્થ—તીર્થંગ શુભ ને ઓર્ધ્વ મુખનાં નક્ષત્રોમાં રેવતી મેનાં સારીકા વિગેરે પક્ષીઓ સંબંધી કામ કરવું યતિમ છે,

મંદારાન્યદિને મૃદુધ્રુવચરભિર્મર્વલભે સુધા—

યોગે મેપજમાચરેત્તુમૃતિકેન્દ્રારિચ્ચયાંગે મિષક્ ।

તદ્દયાદિદ વિધ્રુવેન્દુનનયમધોતને રોગિણે—

ડસૃવસાવત્રણકર્મ મૃયકુજયોરન્દીદકેન્દ્રસ્થયોઃ ॥ ૧૨ ॥

અન્વય—મંદારાન્યદિને મૃદુધ્રુવભિર્મઃ ચલ્લેમુધાયોગે તુમૃતિકેન્દ્રારિચ્ચયાંગે મિષક્ મેપજમ્ આચરેત્ તત્ત્વ ઇદ વિધ્રુવેન્દુનનયે પયો-તનઃ રોગિણે દયાત્ત્વ ઇદકેન્દ્રસ્થયોઃ મૃયકુજયોઃ મન્દિ અમૃતમાવત્રણકર્મ (આચરેત્) ॥ ૧૨ ॥

અન્યથા—મન્દારાન્યદિને—શનિ, અને મંગલ શિવાયના ખીન્ન વારોમાં, મૃદુ ધ્રુવ ક્ષિપ્રેઃ મૃદુ-ધ્રુવ-અને ક્ષિપ્ર નક્ષત્રો ચલક્ષે-શુકલ પક્ષમાં સુધાયોગે અમૃત યોગમાં, સુમૃતિકેન્દ્રારિવ્યયાંગે પાપમહરહિત, ૮-૧-૪-૭-૧૦-૧-૧૨-૧- એ સ્થાનોમાં, મિષક્ર વૈદે મેષજમ્ ઓપડ, આચરત્ કરવું, તત્ તે ઓપડ વિષુવેન્દ્રતનયે પ્રયોતનઃ ધ્રુવ નક્ષત્ર શિવાયના નક્ષત્રમાં—ધ્રુવ રતી શિવાયના વારોમાં, રોગિણે રોગીને, દદ્યાત્ આપવું રૂઢ અર્થે કેન્દ્ર-સ્થયોઃ કેન્દ્ર ધ્યાનમાં રહેલા, સૂર્યકુજયોઃ રવિ અને મંગલવારના, અન્હિ-દિવસે, અસુખસ્થાવજ્ઞન કર્યં શોભીતું પશવતું તેમજ નક્ષત્ર મુકાવતું વિગેરે (આચરત્ કરવું) ॥ ૧૨ ॥

દયા (ઓપડ) બનાવવાનું ને દયા આપવાનું મુઠ

૧૨ બાધાર્થ—શનિ, અને મંગલ શિવાયના વાર, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ-કા-હસ્ત-ચિત્રા-અનુરાધા-ઉ-પા-અભિજીત-ઉ-ભા-દેવતી-એ નક્ષત્રો, અન્નવાળીયું, અમૃત સિદ્ધિ યેત્તા, લગ્ન શુદ્ધિમાં ૧-૪-૬-૭-૧૦-૧૨ એ સ્થાનોમાં પાપ મહા, ન હોય ત્યારે ઓપધ બનાવવું સાડું છે.

ધ્રુવ અને રવિ શિવાયના ઓપધ બનાવવાના વારોમાં, અને ધ્રુવ શિવાયના ઓપધ બનાવવાના નક્ષત્રોમાં, બાકી ઓપધ બનાવવાના મુદૂર્ત પ્રમાણેના મુદૂર્તમાં દયા આપવી સારી છે.

॥ ગુમગ્ન-ચાંદી વિગેરે ઉપર વાટકાપ કરવું અથવા નસમાંથી સોહી સેવાનું મુઠ ॥

રવિ અને મંગલવારે, રવિ-મંગલ લગ્ન શુદ્ધિમાં કેન્દ્રમાં હોય ત્યારે, કોઈપણ શરીરના બાગની નસમાંથી લોહીનું લેવડાવવું, એટલે જેને હસ્ત ખોલવાનું કહે છે, તે અને ગુમગ્ન વિગેરે, શરીરના પેટ, ગળું વિગેરે અવધવોમાં યતી ગાંઠો, તેમજ શરીરના કોઈપણ બાગ ઉપર હથીઆરથી વાટકાપ કરવું શુભ છે.

(રોગીને દેશ દિવસ ખીન્ન રહેમે તે બાળન.)

મુ. ચિં.—સ્વાર્તાદ્રપૂર્વાશિવસાર્પ મેમૃતિ જ્વરેત્યમેત્રે સ્પિરતામવેદુઃ ।
પામ્યશ્રવો ચારુણતસમે શિવાયસાદિપત્નોદ્દષપિપાર્કચામવે ॥ (૧૨૮)

મૂલાગ્નિદાસેનવપિત્ર્યમેનત્વાબુધ્ન્યાર્યમેજ્યાદિતિ ધાતુમે નગાઃ ।

માસોઽઙ્ગજવૈશ્વેઽથ યમાદિમૂલમે મિશ્રેશપિત્ર્યે ફણિદંશને મૃતિઃ (૧૨૯)

અર્થ—આદ્રો—આશ્લેષા—પૂ—ફા—સ્વાતી—જ્યેષ્ઠા—પૂ—યા—પૂ—મા—નક્ષત્રોમાં રોગો ત્પતિ થાયતો મરણ થાય, અનુરાધા અને રેવતીમાં માંદો થાયતો લાંબો વખત રોગ રહે, બરણી, ગિત્રા, બ્રવણ, અને શતભિષામાં થયેલો રોગ, ૧૧ દિવસે હસ્ત, વિશાખા અને ધનિષ્ઠામાં, ૧૫ દિવસે, અશ્વિની, કૃતિકા—અને મૂલમાં, ૯ દિવસે, મધા નક્ષત્રમાં ૨૦ દિવસે, રોહિણી, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉ—ફા—અને ઉ—મા—માં થયેલો ૭ દિવસે, મૃગશીર્ષ—અને ઉ—યા—માં થયેલો રોગ ૧ મહિને શાન્ત થાય છે, બરણી, કૃતિકા, આદ્રો, આશ્લેષા, મધા—વિશાખા—મૂલ—આ નક્ષત્રોમાં સાપ કંરડે તો નિશ્ચય મરણ થાય છે.

(રોગીને જગદી મૃત્યુ થવાનો યોગ.)

રૌદ્રાદિશાક્રાવુપયામ્યપૂર્વા દ્વિદૈવસ્વશ્નિપુ પાપચારે ।

રિક્તાઠરિસ્કંદ્રદિને ચ રોગે સ્ત્રીઘં મયેદ્રોગિજનસ્ય મૃત્યુઃ (૧૩૦)

અર્થ—૪-૬-૮-૧૨-૧૪ તિથિયો, સુવિ, મંગલ, શનિવાર, બરણી, કૃતિકા, આદ્રો, આશ્લેષા, પૂ—ફા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, પૂ—યા, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂ—મા એ નક્ષત્રોમાં રોગ થયો હોયતો નિમ્ન્ય તે રોગી થોડા દિવસમાં મરણ પામે છે.

ચામ્યાદિત્રયવાયુમૂલજલપો પાંત્યેન્દ્રહસ્તાંબુમે

શાંત્યાજદ્વિપયોર્નૃર્પર્નવદિનૈરન્યજ રુગ્ણો વિરુક્ ।

આદિત્યાણનિલધ્રુવાંત્યપિતૃમે શુક્રેન્દુચારે ગદ—

ત્યવતસ્નાનમનિષ્ઠમિષ્ઠમશુમે ભાદોસ્વલાંસ્તસ્થિરે ॥ ૧૩ ॥

અન્વય—ચામ્યાદિત્રયવાયુમૂલજલપોપાન્ત્યેન્દ્રહસ્તાંબુમે રુગ્ણઃ શાન્ત્યા વિરુક્ અજદ્વિપયોઃ નૃપૈઃ અન્યત્ર નવદિનૈઃ આદિત્યાણનિલ-ધ્રુવાન્ત્યપિતૃમે શુક્રેન્દુચારે ગદત્યવતસ્નાનમ્ અનિષ્ઠમ્ સ્વલાંસ્તસ્થિરે અશુમેભાદ્રો ઇષ્ટમ્ ॥ ૧૩ ॥

૧—૭યોઽ—વિં—માં બિ—ફા. સ્વાતી, બિ—યા. બિ—મા. એ નક્ષત્રોમાં રોગી થાય તો સ્વર્ગના વેદો રક્ષણ કરે, ૭તાં મરણ થાય.

અન્યથા—ચામ્ય ભરણી અહિંત્રય આશ્લેષા, મધા, પૂ. ક્ષ, વાયુ સ્વાતી, મૂલ-મૂલ, જલપ-શતભિષા, ઉપાન્ત્ય-ઉ. ભા, રૂન્દ્ર-ભ્યેષા, હસ્ત-હસ્ત-અંબુમે અને પૂર્વાષાઝમાં રુગ્ણ: રોગી જ્ઞાન્ત્યા-શાન્તિ કરવાથી વિરુદ્ધ નિરોગી થાય છે, અજદ્વિપયોઃ શ્રવણ: વિશાખામાં તૃપ્ત: ૧૬ દિવસે અન્યત્ર-ખીન નક્ષત્રોમાં શાન્તિ કરવાથી નવદિન: ૯ દિવસે રોગ સહિત થાય છે, આદિત્ય-પુનર્વસુ, અહિ-આશ્લેષા, અનિલ-સ્વાતી, દુવ-દુવસંજિદ, અન્ત્ય-રેવતી, પિતૃમે-અને મધા નક્ષત્રમાં, શુક્રેન્દુવારે શુક્ર અને સોમવારે ગદત્યક્તસ્ના-નમ્-રોગ મુક્ત થયા પછી સ્નાન કરે તો અનિદ્રમ્-અશુભ છે, ચલાસ્ત-સ્થિરે-સ્થિર લગ્નમાં પાપ ગ્રહવાળું સાતમું સ્નાન હોય તો અંબુમે અશુભ માઢૌ નક્ષત્રમાં (તત્ સ્નાન) તે રોગીને સ્નાન કરવું. રૂદ્રમ્ શુભ છે. ॥ ૧૭ ॥

થયેલા રોગની શાન્તી ને તેની અવધિ વિશે.

૧૩ ભાવાર્થ—જે દિવસમાં ભરણી, આશ્લેષા, મધા, પૂ-ક્ષ હસ્ત, સ્વાતી, ભ્યેષા, મૂલ, શતભિષા, પૂ-ભા ઉ-ભા એ નક્ષત્રોમાં મધુધને, પ્રથમ રોગની શરૂઆત થાય તો તે રોગની શાન્તિ કરવાથી મટી જાય છે, શ્રવણે વિશાખામાં હોયતો ૧૭ દિવસ પછી મટે છે, ઉપર કહેલાં નક્ષત્રો શિવાયના નક્ષત્રોમાં રોગ થાય તો ૬ દિવસમાં મટે છે.

(રોગમુક્ત (આરામ) થયા પછી સ્નાન કરાવવાનું મુઠ)

સોમ અને શુક્રવારે, તથા રાહિણી, પુનર્વસુ, આશ્લેષા, મધા, ઉ-ક્ષ સ્વાતી, ઉ-પા-ઉ-ભા એ નક્ષત્રોમાં, રોગીને 'નવકાવણું' નહિ, અશુભ નક્ષત્રોમાં તથા સ્થિર રાશિનું લગ્ન હોય ને સાનમે પાપગ્રહ હોય ત્યારે રોગીને 'નવકાવણું' શુભ જાણવું.

અય રોગનિમુક્ત સ્નાનમ્—રોગથી મુક્ત થયા પછી સ્નાન કરવાનું.

મુ.-ગ.-મધાપુનર્વસુસ્વાતી રોહિણીપૂત્રરાગયે ।

આશ્લેષાર્ચાચરેત્યાં માર્ગે ચંદ્રવાસરે ॥ (૧૩૬)

૧—ઉપર કહેલા નક્ષત્રોના સ્વામીઓ નક્ષત્ર પ્રકરણના મેલા. ૧ માં જતાગયા છે, તેનું પૂજન અથવા રૂદ્રાભિષેક મદા મૃત્યુત્તમના જન્મ વિશેરે રાહપણ સતકર્મ કરવાથી રોગાદિ નીવડાવી કરવી.

નસ્નાયાદ્રોગનિર્મુક્તઃ શુભે ચંદ્રે તથૈવચ ।

રિક્તાયાંનિશિમૌમાર્ક વાસરેચરલગ્નકે ॥ (૧૩૨)

દુષ્ટચંદ્રતયાવિષ્ટયાં પાતાર્ધેર્દૂષિતેહાનિ ।

રોગમુક્તોનરઃ સ્નાયા દ્વાનંકુર્યાદનંતરમ્ ॥ (૧૩૩)

અર્થ—મધ્યા, પુનર્વસુ, સ્વાતી, રોહિણી, ત્રણ ઉત્તરા આશ્લેષા, રેવતી, શુક્રને મોમવાર એ નક્ષત્રોને વારોમાં રોગથી મુક્ત થયેલા માણસે સ્નાન કરવું નહીં, પરંતુ શુભ ચંદ્રમાં હોય ત્યારે રીકતા તીથીમાં રાત્રીએ મંગળને રવિવારે ચર લગ્નમાં દુષ્ટ ચંદ્રમાં વિષ્ટિમાં પાત ઇત્યાદિ દોષવાળા દિવસે રોગથી મુક્તિ માણસે સ્નાન કરીને પછી દાન કરવું,

રોગીને દવા આપવાનું.

उपो.-वि.-पौष्णद्वयेदोस्त्रितये मृगेचले विमारुतेवैषणमैत्र यातुमे ।

મંત્રીનસોમયુપુ સત્તિયૌ ભવેદ્રૈપજ્યકર્મશુપતાપમુક્તયે ॥ (૧૩૪)

ભાવાર્થ—શુભતિથી, રવી, સોમ, શુક્ર, એવારો, અશ્વીની, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, હસ્તા, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુશઘા, મૂલ, રેવતી, અને સ્વાતી, શીવાયનાં ચર સંહક નક્ષત્રોમાં રોગીને દવા આપવી.

રોગીને સ્નાન કરવાનું.

दुष्टे विधौ पंचकलोन विवे राशौमहोराशिमहीजवारे ॥

રિક્તાય ચિત્રાનલવાસવાદ્યે મુક્તોપતાપસ્યનુરાણ્ડવઃ સ્યાત્ (૧૩૫)

અર્થ—રિક્તા તીથી, રવિ કે મંગળવાર હોય, અશ્વીની, કૃતિકા, ચિત્રા, ને મનીષ્ઠા, એ નક્ષત્રો દુષ્ટ રાશીમાં મળેલા ચંદ્ર હોય કેશીય કળાનો હોય, તે રોગીને સ્નાન કરાવવું શુભ છે.

૧—મુ-૦-ર્ષી-૦-માં ૪-૯-૧૧ એ તીથીયો ત્યાગ કરી. ચંદ્ર શુક્ર, શીવાયના બીજા વારોમાં, કૃતિકા, પુનર્વસુ, આશ્લેષા-મધ્યા-રેવતી રોહિણી, જિ-૫ જિ-યા જિ-બા એ નક્ષત્રોને ચરલગ્ન હોય, ને ચંદ્ર નિષીદ સ્થાનમાં હોય, ને પાપગ્રહો ૧-૪-૫-૭-૯-૧૦-૧૧ એ સ્થાનોમાં હોય, ત્યારે રોગથી મુક્ત થયેલા માણસે સ્નાન કરવું.

રોગીયે ઘર ખહાર ફરવાનું.

શયૈદવાનુશ્રુતિતિથ્ય વાસવાદિતેયનાસત્યમસંહતૌ મવેત્ ।

આતંક મુક્તસ્યનુરોક્કસોવર્ગિમોવરઃસદ્ગુણિમસ્તકોદયે ॥ (૧૩૬)

અર્થ—શુભ ગ્રહોના વારો, અશ્વીની, મૃગશીર, પુનર્વસુ, પૂષ્ય, હસ્તા, શ્રવણ, ધનીષ્ઠા, એ નક્ષત્રો, અને શીર્ષોદય લગ્નમાં રોગ મુક્ત થયેલા માણસને પોતાના ઘરની ખહાર નીકળવું શુભ છે.

અથ ઘાતરોગાદો તેલોપવેશનમ્—વાયુના રોગમાં
તેલ ચોળવાનું.

સુ.-ગ.—દિત્વાશ્લેષામધામૂલં દ્વીશાર્દા મરણીદ્યમ્ ॥

મંદેઘ્નેજોસ્થિતિસ્તૈલે તૃતીયાદિ ત્રિકંવિયૌ ॥ (૧૩૭)

અર્થ—આશ્લેષા, મધા, મૂળ, વિશાખા, આર્દ્રા, મરણીયી એ, એ નક્ષત્રો શીવાયનાં નક્ષત્રોને, સોમ, બુધ, શની, એ વારોમાં, વાત પીતવાળા શરીરના ભાગો પર તેલ ચોપડીને મઠાવ કરવું.

અથ રક્તમોક્ષણં વિરેક ચમનંચ,—ખરાખસોહી કહાડવાનું અને
જુલાખ તથા ઉલટી કરવાનું.

હસ્તત્રયેન્ધિનોપુપ્પે શતભે રોહિણીદ્યે ।

શ્રવણે ચાનુરાધાર્યાં જ્યેષ્ઠાર્યાં રક્તમોક્ષણમ્ ॥ ૧૩૮ ॥

ગુરુ ભૌમાર્ક વારેષુ કાર્યશુભતિયૌ તથા ।

વિરેકોવમનંશુક્રે ચંદ્રેચૈવોક્તમાદિષુ ॥ ૧૩૯ ॥

અર્થ—હસ્તથી ત્રણ, અશ્વીની, પૂષ્ય, શતભીષા. રોહિણીયી એ શ્રવણ, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, એ નક્ષત્રોને ગુરુ, મંગળ, રવી, એ વારોને શુભતીથીમાં રક્તમોક્ષણ (ખરાખસોહી કહાડવું) કરવું, અથવા લોહી તપાસવું તથા રક્ત મોક્ષણનાં નક્ષત્રોમાં ચંદ્રને શુક્રવારે જુલાખ લેવો—અને ઉલટી કરવી,

રક્તમોક્ષણા નંતર સ્નાનમ્

પૌષ્ટિકે રક્ત ક્રમેતુ સ્નાનકાલે શુભંમતમ્ ।

રોગિણો ઋધિરસ્નાને નિયકાલે તુતત્સ્મૃતમ્ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ—પૌષ્ટિક રક્તમોક્ષણનાં નક્ષત્રમાં રોગી એ શ્વિર મોક્ષણ પછી નિવં દાસમાં રનાન કરવું.

રસોત્પાદનમ્—રસક્રીયા કરવાનું.

વિશાલા કૃત્તિકામૂલે ધનિષ્ઠાશ્વિકરેમૃગે ।

જ્યેષ્ઠાયા માર્દ્રમે સૌમ્યવાસરેપુરસક્રિયા ॥ (૧૪૧)

અર્થ—કૃત્તિકા, મૂલ, ધનીષ્ઠા, અશ્વીની, હસ્તા, મૃગશીર, ભ્યેષ્ઠા, આર્દ્રા, એ નક્ષત્રોને શુભવાસમાં વેધ લોકોએ રસાયણ સાંચી બેઠીદ્વારા રસની ક્રીયા (આત્રા વિગેરે) કરવી શુભ છે.

રસ શેવનમ્—રસાયણનું શેવન.

હસ્તત્રયેઽશ્વિની પુષ્યે ડનુરાધાંત્યેશ્વવસ્યે ।

પુનર્ભૃગુશીર્ષિકે ભૌમેજ્યેરસ મંત્રણમ્ ॥ (૧૪૨)

અર્થ—હસ્તાથી ત્રણ, અશ્વીની, પૂષ્ય, અનુરાધા, રેવતી, અર્ધજ્યેષ્ઠી ત્રણ પુનર્વસુ, મૃગશીર, એ નક્ષત્રો, મંગળને ગુરુવારે ઉપલા સ્ત્રોત્રમાં કહેલી રસમાત્રાનું શેવન કરવું શુભ છે.

તત્તલોહવાહઃ—ઝામ દેવાનું.

શતચિત્રાઽશ્વિનીમૂલે વિશાસ્ત્રાકૃત્તિકાર્દ્રમે ।

જ્યેષ્ઠા શ્લેષા કુર્જેકેન્દ્રે ક્રૂરલોહાગ્નિ મૈષજમ્ ॥ (૧૪૩)

અર્થ—શનભીષા, ચીત્રા, અશ્વીની, મૂલ, વિશાખા, કૃત્તિકા, આર્દ્રા, ભ્યેષ્ઠા, આશ્લેષા, એ નક્ષત્રોને શ્વિ, મંગળ, એ વાસમાં પાપમહના લગ્નમાં તપાવેલા લોખંડી શરીરપર ઝામ દેવો.

અથ નસ્યદંતકૃત્યમ્—નખ અને દાંતનું કાચ

ક્રસેપુષ્પૌરકર્મોક્તં ચેપુષ્યેપુમનીપિભિઃ ।

તેષુ તેષુ ચ કર્તવ્યા નસદંતાદિકાક્રિયા ॥ (૧૪૪)

અર્થ—દોરમાં કહેલાં નક્ષત્રોમાં તેમજ બીજા જે જે બાજનો દોરને વિગે કહી છે, તે તે મુદૂર્તમાં નખદાંતની હરકોષ ક્રીયા કરવી શુભ છે,

૧—૧૫-જ્યો. સા. નામનાં ગ્રંથમાં ઉપલા નખદાંતકૃત્યનું જે મુદૂર્ત કહ્યું છે. તેજ મુદૂર્તમાં-દાંત બાંધવાનું અને નખ કઢાડવાનું કહ્યું છે,-

દ્રવ્યં સંવ્યવહારતો લઘુચરૈ યોજ્યં ચરાંગે બુધૈ—

ધર્માષ્ટાત્મજગે થતસ્ય હરણે હસ્તો રવિજઃકુજઃ ।

સંક્રાંતિ ધરણી ત્રિપુષ્કરયમૌ કુંભાન્ત્યયોચંદ્રમા

વૃદ્ધિથેતિ શુભાવિદૂન, હૃદયત્કુર્યાદિયં, તત્સ્થિરમ્ ॥૧૪ ॥

અન્વય—દ્રવ્યમ્ સંવ્યવહારતઃ લઘુચરૈઃ ચરાંગે ધર્માષ્ટાત્મજગે
બુધે યોજ્યમ્ અથ તસ્ય હરણે હસ્તઃ રવિજઃ કુજઃ સંક્રાન્તિઃ ધરણી
ત્રિપુષ્કરયમૌ કુંભાન્ત્યયોઃ ચંદ્રમાઃ ચ વૃદ્ધિઃ इति શુભાઃ વિદૂને
યત્ ક્રમમ્ કુર્યાત્ તત્ સ્થિરમ્ ॥ ૧૪ ॥

અન્વયાર્થ—દ્રવ્યમ્ સોનું વિગેરે. સંવ્યવહારતઃ વ્યાજના વ્યવહારથી
લઘુચરૈઃ લઘુ અને ચર નક્ષત્રોથી ચરાંગે ચરલક્ષમાં ધર્માષ્ટાત્મજગે ૧-૮-૫
મેં બુધે બુધ હોય તો યોજ્યમ્ આપતું, અંય તસ્ય હરણે તે પાછું લેવામાં
હસ્તઃ હસ્ત રવિજઃ સૂર્ય ને બુધ કુજઃ મંગલ સંક્રાંતિ સંક્રાંતિ ધરણી ભરણી
ત્રિપુષ્કરયમૌ ત્રિપુષ્કર અને ચમલ યોગ, કુંભાન્ત્યયોઃ કુંભ અને મીનના
ચંદ્રમાઃ ચન્દ્ર ચ અને વૃદ્ધિઃ વૃદ્ધિયોગ इति એ પ્રમાણે શુભાઃ શ્રેષ્ઠ છે.
વિદૂને બુધ શિવાય હૃદય તરતાદિમાં યત્ ને ક્રમમ્ રચ્ય કુર્યાત્ હરે તત્ તે
સ્થિરમ્ સ્થિર રહે છે, ॥ ૧૪ ॥

॥ વ્યાજે ધન આપવાનું મું ॥

ભાવાર્થ—અગ્નિની, પુનર્વસુ, પુષ્ય, હસ્ત, સ્વાતી, અભિ-
જીત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, એ નક્ષત્રો, ચર લક્ષમાં, ૫-
૮-૬ એ સ્થાનોમાં—બુધ હોય ત્યારે વ્યાજેનાણાં ધીરવાં શુભ છે,
॥ નાણાં પાછાં લેવાનાં મું ॥

સૂર્ય, મંગલ, ને બુધવાર, ભરણી ને હસ્ત નક્ષત્ર, સંક્રાંતિ
એ સવાનો દિવસ, ત્રિપુષ્કર, અને ચમલ એ બે યોગો, ૫-૨૬,
વૃદ્ધિયોગ, એ સમયમાં ધીરેલું નાણું પાછું લેવું શુભ છે,

૧—ત્રીપુષ્કરયોગ—મંગલ, ગુરુ, ચતુર્થી, એ વારો, તથા ૨-૭-૧૨-એ
તીથીયો, અને વૃત્તિકા, પુનર્વસુ, ઉશ, વિશાખા, ઉ.પ. પુ. બ., એ
નક્ષત્રોમાંનું કોઈપણ નક્ષત્ર ઉપર વાર તીથી થે હોય. તો વાર તીથી ને
નક્ષત્ર. એ બે યોગે ત્રીપુષ્કર યોગ થાય છે. ચમલયોગ—ત્રીપુષ્કરમાંન. વારની
થી હોય—ને તે ત્રીયે મૃગશીર, મિત્રા, ને ધનીષ્ઠા, માનું કોઈ નક્ષત્ર હોય,
એમ ત્રણેયો યોગ થાય, ત્યારે ચમલ યોગ થાય છે.

॥ દેવું કરવાનું (કરજે નાણાં લેવાનું,) મુઠ ॥

મુધ વિના ઉપર કહેલાવાર, અને ધન પાછું લેવાના મુહૂર્તમાં કરજ (દેવું) કરવામાં આવે તો દેવું જલદી આપી ચકાતું નથી.

(પૈસાની લેવડ દેવડમાં નિષિદ્ધ નક્ષત્રે,)

વસિષ્ઠ—તીક્ષ્ણમિથ્રુવાગ્રૈર્પદ્યન્યં દત્તં નિવેશિતમ્ ।

મયુક્તં ચ વિનષ્ટં ચ વિષ્ટયાં પાતે ચ નાપ્યતે (૧૪૫)

અર્થ—તીક્ષ્ણ, મિથ્ર, મુધ, અને ઉચ્ચ સંજ્ઞાના નક્ષત્રમાં, ભદ્રા અને વ્યતી પાતમાં, આપેલો પૈસો તથા વ્યાજે આપેલું ધન પાછું મળતું નથી, (૧૪૬)

નારદઃ—પંચકે પંચગુણિતં ત્રિગુણં ચ ત્રિપુષ્કરે ।

યમલે દ્વિગુણં પ્રોક્તં હાનિ વૃદ્ધ્યાદિકં મુષૈઃ (૧૪૭)

અર્થ—પંચક, ત્રિપુષ્કર, અને ચમલ, એ યોગોમાં, દેવું કરું હોય, તે અનુક્રમે પાંચ, ત્રણને એ ધણું, રજુ થાય છે, અને આપું હોય તો તેનું પ્રમાણ લેણામાં-વધારે થાય છે.

જ્યો. પ્ર.—ઋણં ભૌમેન કુર્વાત ન દેયં મુધવાસરે ।

ઋણચ્છેદં કુજે કુર્યાત્ સંચય સોમનંદને (૧૪૮)

અર્થ—મંગલવારે. દેવું કરવું નહિ, અને મુધવારે આપવું નહિ, પણ મંગલવારે દેવું આપવું, ને મુધવારે લેવું લેવું. સુખદાયક છે,

તીક્ષ્ણોગ્ર ધ્રુવમિથ્રવાયુપુ ધનં નષ્ટાદિકં નૈતિકા—

ઋણ્યાપ્તે ત્રિલશેપયોર્નગતમેત્યં ત્યાંમુશુદ્ધૌ સિપેત્ ।

વિદ્યાં પ્રોવત્તવાદિષ્ટરેવતિથિમેયદ્વીશમૂલધુરૈ—

મુંદ્રશ્વીજ્ય કરાં મુષૈઃ સુજલસ્વાઙ્ગાગે તસ્તુરોપયેત્ ॥૧૫॥

૨—નાણાં પાછાં લેવાના મુહૂર્તમાં દેવું કરવામાં આવેતો તે દેવું વધતું જાય છે, મારે નાણાં પાછાં આપવાના મુહૂર્તમાં દેવું કરવું નહિ, પણ તેમાંના નાણાં પાછાં લેવાના મુહૂર્તમાં, સ્વિ, મંગલ, ને મુધવાર, એમ ત્રણવારમાં થી, સ્વિ અને મંગલવારે દેવું કરવું નહિ, પરંતુ દેવું કરવામાં મુધવારે ઠરકત નથી એમ જણાવું.

અન્વય—તીક્ષ્ણોગ્રધ્રુવમિથં વાયુપુ નદ્યાદિકમ્ ધનમ્ ન
 એતિકાત્ મે અબ્ધ્યાન્ને ત્રિસ્રશેષયોઃ ગતમ્ ન એતિ અન્ત્યાંબુશુદ્ધૌ
 ક્ષિપેત્ વિદ્યામ્ પ્રોક્તવત્ ઇષ્ટદેવતિથિમે અથ દ્વીશમૂલધ્રુવૈઃ મૃદ્ધ્વી
 જ્યકરામ્બુપૈઃ સુજલ સ્વાઙ્ગગિ તરુન્ રોપયેત્ ॥ ૧૫ ॥

અન્વયાર્થ—તીક્ષ્ણ તીક્ષ્ણ, ઉગ્ર ઉગ્ર, ઘુવ ધ્રુવ, મિશ્ર મિશ્ર, વાયુપુ
 અને સ્વાતી નક્ષત્રમાં નદ્યાદિકમ્ નાશયેલું ધનમ્ ધન ન એતિ આવતું નથી,
 કાત્ રોહિણીથી. મે ઇષ્ટ નક્ષત્ર, અબ્ધ્યાન્ને ૪ થી ભાગલેતાં ત્રિસ્રશેષયોઃ ૩
 અથવા ૦ રહેતો ગતમ્ ગયેલું ન એતિ આવતું નથી. અન્ત્યાંબુશુદ્ધૌ ૧૨-૪
 સ્થાનની શુદ્ધિ હોય ત્યારે, ક્ષિપેત્ નાણું મુકવું, વિદ્યામ્ મંત્ર વિધાને પ્રોક્ત-
 વત્ વિદ્યા બલ્યાનાં મુહુર્તમાં કલા પ્રમાણે, ઇષ્ટ દેવતિથિમે ઇષ્ટ દેવનીતિથિ અને
 નક્ષત્રમાં, આરમેત્ અહલુકરવી, અથ ત્યારપછી, દ્વીશમૂલ ધ્રુવૈઃ વિશાખા
 મૂલ, અને ધ્રુવ નક્ષત્રો, મૃદ્ધ્વીજ્યકરામ્બુપૈઃ મૃદ્ધ્વીજ્યક, અશ્વિની, પુષ્ય,
 હરત, અને શતભિષા નક્ષત્રોથી, સુજલસ્વાઙ્ગગિ જેમાં, ૪-૧૦ માં ભાગ
 પાપરહીત હોય અને જલચરરાશિકે ચંદ્ર લગ્નમાં, (જેત) હોય તદા ત્યારે
 તરુન્ ગાડોને રોપયેત્ રોપવાં, ॥ ૧૫ ॥

॥ ખોત્રા એલુકે ચોરાએલું—ધન અથવા કોઈપણ વસ્તુ
 પાછી મક્કશે કે નહિ તે જોવાની રીત ॥

૧૫ ભાવાર્થ—ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણિ, આર્દ્રા, આશ્લેષા,
 મઘા, પૂ. ફા, ઉ. ફા. સ્વાતી, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મૂલ, પૂ. પા,
 ઉ. પા, પૂ. ભા. ઉ. ભા. એ નક્ષત્રોમાં, જો ધનાદિકનું શુભાવું થયું
 હોય તો. તે ધનાદિક પાછું આવતું નથી, રોહિણી નક્ષત્રથી જે
 દિવસે વસ્તુ ખોવાઈ હોય તે દિવસના નક્ષત્ર સુધી સંખ્યા ગણતાં
 થયેલી સંખ્યાને ચારે ભાગતાં શેષ, ૩ ને ૦ હોય તો ગયેલી વસ્તુ
 મળે નહિ, અને ૪ ને ૨ હોય તો પાછું મળે.

॥ અનામતથાંપણ મુકવાનું મુઠ ॥

લગ્ન શુદ્ધિમાં, ૧૨ માં સ્થાનમાં કોઈપણ ગ્રહન હોય ત્યારે
 ખોતાનું ધન સામાને ત્યાં મુકવું શુભ છે,

॥ નૃસિંહ મંત્ર વિગેરે વીર સાધનાદિ મંત્ર વિદ્યા શિખવાનું મુઠ ॥

વિદ્યારંભના મુદ્દર્ત માં જે દેવનો મંત્ર શિખવો હોય. તે દેવની તિથી, ને નક્ષત્ર હોય. ત્યારે શુદ્ધાસેથી. નૃસિંહ, વીર, મારણ, મોહન, વશીકરણ, ઉચ્ચારન, વિગેરે મંત્રવિદ્યાઓ શિખવી શ્રેષ્ઠ છે,

॥ આડ રોપવાનું મુઠ ॥

અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ. ફા. હસ્ત, ચિત્રા, વિશાખા, અનુરાધા, મૂલ, ઉ. પા. ચતુર્ભિષા, ઉ. ભા. ને રેવતી એ નક્ષત્રોમાં, લક્ષ્મણદિમાં ૪ ને ૧૦ મે શુભ ગ્રહ હોય, લગ્નમાં જલથર રાશિકે અંદ્રમા હોય, ત્યારે આડ વાવવાડે રોપવાં શુભ છે,

(દરેક નક્ષત્રોના નામનું કોષ્ટક.)

કાણાં.	ચિપંદાં	દખતાં	આંધળાં
અશ્વિની.	ભરણી.	કૃતિકા.	રોહિણી.
મૃગશીર્ષ.	આર્દ્રા.	પુનર્વસુ.	પુષ્ય.
આર્દ્રાધા.	મધા.	પૂ. ફા.	ઉ. ફા.
હસ્ત.	ચિત્રા.	સ્વાતી.	વિશાખા.
અનુરાધા.	જ્યેષ્ઠા.	મૂલ.	પૂ. પા.
ઉ. પા.	અભિજીત.	શ્રવણ.	ધનિષ્ઠા.
ચતુર્ભિષા.	પૂ. ભા.	ઉ. ભા.	રેવતી.

ઉપર ખંતાવેલા કોષ્ટક ઉપરથી, જે નક્ષત્રમાં દ્રવ્યાદિક ચીજ યોવાઈ હોય. તે દિવસે જે નક્ષત્ર હોય, તે નક્ષત્ર કોષ્ટક માંજોતાં ને કોઠામાં હોય. તે કોઠાને મથાળે લખેલું નામ નક્ષત્રનું બાણુનું,

ઉદાહરણ—જેમકે એક દિવસ, જ્યેષ્ઠા નક્ષત્ર છે, અને તે દિવસે એક માણસનો દાગીનો યોવાયો છે, તો તે દિવસનું નક્ષત્ર જ્યેષ્ઠા, ત્રીજા કોઠામાં છે, જેથી ચીપંદા નક્ષત્રમાં દાગીનો ગયો છે. એમ બાણુનું

શી-વો.—અંધે ચ લમ્તેશીઘ્રં કાળે ચૈવ દિનત્રયમ્ ।

ચિર્પટે માસમેકં સ્યા દિવ્ય ચક્ષુર્ન લભ્યતે (૧૪૯)

અંધે ચ પૂર્વાદિકમાગે કાળે ચ દક્ષિણે દિશિ ।

ચિર્પટે પશ્ચિમે વિદ્યાત્ દિવ્ય ચક્ષુ સ્તથોત્તરે (૧૫૦)

અર્થ—આંધળાં નક્ષત્રોમાં ખોવાયેલી વસ્તુ જાણી મળે છે, કાણા નક્ષત્રોમાં ગંધેલી વસ્તુ તથા દિવસે મળે છે ચીપટા નક્ષત્રમાં ગંધેલી વસ્તુ એકમાસે મળે છે ને દેખતામાં નક્ષત્રમાં ગંધેલી વસ્તુ મળતી નથી.

અંધ નક્ષત્રમાં ગંધેલી વસ્તુ, પૂર્વ દિશામાં, કાણા નક્ષત્રમાં ગંધેલી દક્ષિણ દિશામાં, ચીપટા નક્ષત્રમાં ગંધેલી વસ્તુ પશ્ચિમમાં, અને દેખતામાં ગંધેલી વસ્તુ ઉત્તર દિશામાં જાણવી. (તે તે દિશાઓ તરફનો, દેશ, ગામ, અથવા ઘરમાં ગંધેલી જાણવી,)

(કોષ્ટક)

સંતા.	અંધમાં	કાણામાં	ચીપટામાં	દેખતામાં
દિશા.	પૂર્વ.	દક્ષિણ.	પશ્ચિમ.	ઉત્તર.
મલવાના દિવસોનો સમય.	૧	૩	૩૦	મસેજ નહિ.

આંધળાદિક વર્ણ પંચત્વે કાર્ય કરવાનું મુકુત. -

જ્યો.-વિ.—તિમ્યાજપાણિશ્રુતિરાજવિશ્વયૈર્વરં સપારંખિતમગ્ર જન્મનઃ ।

કર્મેન કાવ્યેજ્યમવારશુદ્ધયો રરિક્તયોરાયસિતશુનો ભવેત્ (૧૫૧)

અર્થ—આંધળોને કંઈ પણ કાર્ય કરવું હોય તો ચિત્રા ચિત્રમની તિથિયો, શુક્રને શુભવાર, રોહિણી, મુનશીર્ષ, પુષ્ક, દસ્ત, ઉ. પા. શ્રવણ, એ નક્ષત્રો, રવિ, શુક્ર, ને શુક્રની રશ્મિ-ને તે મંડોળી-શુદ્ધિ હોય ત્યારે કરવું શુભ છે.

સાંધારણંદ્રેન શતોત્તરાશ્રવોદાસાત્પ્રમૈત્રાનિલપેષ્વકીર્તયન્ ।

સપ્રક્રિયારંભણમંશુમંચમૃતસોમઃ સપૂર્ણામુજયામુપુરુ પરઃ (૧૫૨)

અર્થ—ક્ષત્રિયોને કંઈ પણ કાર્ય કરવું હોય તો. ૩, ૫, ૮, ૧૦, ૧૩, ૧૫, એ તિથિઓ, રવિ, સોમ, મંગલ, ને શુક્ર, એ વારો, અશ્વિની, કૃત્તિકા, ઉ. ફા. હસ્તા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, ઉ. પા, શ્રવણ, શતભિષા, ઉ. ભા. ને રેવતી, એ નક્ષત્રો, અને શુભયોગમાં કરવું.

અવોદ્યાદિત્યયુગેંદવાશ્વિનૈઃ સવિશ્વકૃન્મિત્રમયાતુમૈર્થવેત્ ।

સિતેંદુસૌમ્યાંગિરસેષુ સત્તિયાવયોગમુક્તેષુ ચ વૈશ્વકર્મસત્ (૧૫૩)

અર્થ—વૈરથોને કાર્ય કરવામાં શુભતિથિ, સોમ, બુધ, શુક્ર, ને શુક્ર, એ વારો, અશ્વિની મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, ચિત્રા, અનુરાધા, મૂલ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, એ નક્ષત્રો, અને શુભ યોગ હોય તો શ્રેષ્ઠ છે,

ત્રિયુગમતારાશ્વિનહારચિત્રા મિત્રર્ષમૂલાનિલવાસવાંત્યાઃ ।

વિદિંદુશુક્રાન્દિ વિપર્વરિક્તે શ્દ્રસ્ય કર્મણ્યુદિતાસ્તદધ્યૈ (૧૫૪)

અર્થ—શુદોને, કાર્યકરવામાં, રિક્તાને પર્વ શિવાયનીતિથિ, સોમ, બુધ, ને શુક્ર એ વારો, અશ્વિની, આદ્રો, પૂ. ફા, ઉ. ફા, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, પૂ. પા, ઉ. પા, ધનિષ્ઠા, પૂ. ભા, ઉ. ભા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રો શુભ જાણવાં,

ગણીતારંભઃ—ગણીત શાસ્ત્રનો આરંભ.

મુ.-ગ.—શતદ્વયેનુરાધાદ્રે રોહિણીરેવતીકરે ॥

પુષ્યે જીવે મુધેકુર્યા ત્પારંભ ગણિતાદિષુ (૧૫૫)

અર્થ—શનભીષા થી બે. અનુરાધા, આદ્રો રોહીણી-રેવતી હસ્તા, પુષ્ય ને શુક્ર, બુધ એવારોમાં ગણીતશાસ્ત્રનો આરંભ કરવો શુભ છે.

ન્યાયાદિ શાસ્ત્રારંભઃ—ન્યાય શાસ્ત્રનો આરંભ.

અપુષ્પરોહિણી પુષ્યે પુનર્મે શ્રવણે કરે ॥

અશ્વિન્યાં શતમેસ્વાતી ન્યાયશાસ્ત્રાદિકં પઠેત્ ॥ (૧૫૬)

અર્થ—ત્રણ ઉત્તરા, રોહીણી, પુષ્ય, પુનર્વસુ, શ્રવણ, હસ્તા અશ્વિની-શતભીષા, સ્વાતી એ નક્ષત્રોમાં ન્યાય શાસ્ત્ર વિગેરેનો આરંભ કરવો.

૧ મુ. ગ.—માં બ્યાકરણને માટે વિશાખા, નેપકને માટે મૂળ, ને જ્યેષ્ઠા એ નક્ષત્રો વિશેષ લેવાનાં ક્યાં છે.

ધર્મશાસ્ત્રપુરાણારંભઃ—ધર્મશાસ્ત્ર તથા પુરાણનો આરંભ.

હસ્તાદિપંચકે પુષ્યે રેવતી દ્વીતયેમૃગે ॥

શ્રવત્રયે શુભારંભો ધર્મશાસ્ત્રપુરાણયોઃ ॥ (૧૫૭)

અર્થ—હસ્તાદિ પાંચ પુષ્ય રેવતીથી એ મૃગશીર, શ્રવણ થી ત્રણ એ નક્ષત્રોમાં ધર્મશાસ્ત્ર અને પુરાણ શીખવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

જૈનવિદ્યારંભઃ—જૈન વિદ્યાનો આરંભ.

શ્રવત્રયે મધ્યાપૂર્વાનુરાધા રેવતી ત્રયે ॥

પુનર્મે સ્વાતિથે સૂર્યે શુક્રે જૈનાગમપઠેત્ (૧૫૮)

અર્થ—શ્રવણથી ત્રણ, મધ્યા, પૂર્વો, અનુરાધા રેવતીથી ત્રણ પુનર્વસુ સ્વાતિ એ નક્ષત્રોમાં રવિને શુક્રવારે, જૈનની આગમ વિદ્યાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

પારસી સુદૃઢ્ય શાસ્ત્રારંભઃ—પારસી અને અરબી વિદ્યાનો આરંભ.

જ્યેષ્ઠા ડશ્મેષા મધ્યા પૂર્વા રેવતી મરણીદ્વયે ॥

વિશાખાદ્રોત્તરાષાઢા શતભિષા પાપવાસરે ॥

લગ્ને સ્થિરે સચંદ્રેચ પારસી માર્ગીપઠેત્ ॥ (૧૫૯)

અર્થ—જ્યેષ્ઠા, આશ્લેષા, મધ્યા, પૂર્વા રેવતી બરણીથી, એ, વીશાખા આર્દ્રા ઉત્તરાષાઢા, શતભિષા એ નક્ષત્રોને પાપમહોના વારમાં સ્થિર ભ્રમમાં ચંદ્રમા દોષ, ત્યારે પારસી અને અરબી તુરકી વિદ્યાભણવી શુભ છે,

અથ જિનચાર્વાક પાલંદક્રિયા—ચાર્વાક પાખંડી ક્રીયા.

મુ-ગ.-ઉપાધિન્યાં મૃગે સ્વાતૌ પુનર્મે શ્રવણત્રયે ।

જયાપૂર્ણાસુ શુક્રેન્ને વુષેદાને ચરોદયે ॥

ચાર્વાક જિન પાલંદ મંદલીકરણં શુભમ્ ॥ (૧૬૦)

અર્થ—ઉપાધિની, મૃગશીર, રશ્મી, પુનર્વસુ, શ્રવણથી, ત્રણ એ નક્ષત્રો, જ્યાંને પૂર્ણા, નીચીઓ, શુક્ર બુધને સોમવારે, ચરક્રમમાં ચારવાક જેવા પાખંડી મનોનઃ ધર્મના શીશ્યનો આરંભ કરવો શુભ છે.

ઉદ્દાહર્ષહરિત્રયાદિતિહયે જ્યક્ષેસ્તઢાંગાદયો

જેજ્યાઞ્જૈસ્તનુગૈઃ સિતેદશમગે સિદ્ધચંતિ સદ્વાસરે ।

રાજેક્ષાશ્રવણ ત્રયધ્રુવમૃદુક્ષિપ્રૈઃ સ્વકેન્દ્રાયગૈઃ

સૌમ્યૈઃ શાન્તિકપૌષ્ટિકે સચરમૈરેતૈઃ સુધર્મોદયે ॥ ૧૬ ॥

અન્વય—ઉદ્દાહર્ષહરિત્રયાદિતિહયેજ્યક્ષેઃ તનુગૈઃ જેજ્યાઞ્જૈઃ સિતે દશમગે સદ્વાસરે તઢાંગાદયઃ સિદ્ધચંતિ શ્રવણત્રયધ્રુવમૃદુક્ષિપ્રૈઃ સ્વકેન્દ્રાયગૈઃસૌમ્યૈઃ રાજેક્ષા સચરમૈઃ એતૈઃ સુધર્મોદયે શાન્તિક પૌષ્ટિકે (સ્યાતાં) ॥ ૧૬ ॥

અન્યાર્થ—ઉદ્દાહર્ષ વિવાહનાં નક્ષત્ર, હરિત્રય શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, અવિતિ પુનર્વસુ, હય અશ્વિની, જેજ્યક્ષેઃ અને પુષ્ય નક્ષત્રો, તનુગૈઃ લગ્નમાં રહેલા, જેજ્યાઞ્જૈઃ બુધ, ગુરુ, જલચરરાશિ, અને ચંદ્ર હોય. તે સિતૈ શુક્ર, દશમગે ૧૦ મે હોય, સદ્વાસરે શુભગ્રહના દિવસોમાં, તઢાંગાદયઃ તલાવ વિગેરે જલાશયો સિદ્ધિયાંતિ સિદ્ધ થાય છે, શ્રવણત્રય શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ધ્રુવ ધ્રુવ, મૃદુ મૃદુ, ક્ષિપ્રૈઃ અને, ક્ષિપ્રસંસિક નક્ષત્રોથી, સ્વકેન્દ્રાયગૈઃ ૨-૧-૪-૭-૧૦-૧૧-એ સ્થાનોમાં રહેલા, સૌમ્યૈઃ શુભગ્રહો વડે. સચરમૈઃ ચર નક્ષત્ર સાથે, એતૈઃ એ નક્ષત્રો વડે. સુધર્મોદયે પાપગ્રહ રહિત ૯ મું સ્થાન હોય એવા લગ્નમાં શાન્તિકપૌષ્ટિકે શાન્તિક અને પૌષ્ટિકઃ કર્મ કરવાં ॥ ૧૬ ॥

॥ કુવા વિગેરે જલાશય બનાવવાનું મું ॥

૧૬ ભાષ્યાર્થ—સોમ, બુધ, ને ગુરુ, એ વાર, અશ્વિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુનર્વસુ, પુષ્ય, મઘા, ઉ, ફા, હસ્તા, સ્વાતી, અનુરાધા, મૂલ, ઉ, પા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ, ભા, અને રેવતી એ નક્ષત્રો, લગ્નમાં જલચરરાશિ હોય; ૧૦ મા સ્થાનમાં શુક્ર હોય, ચંદ્ર, બુધ, ગુરુ ને જલચરરાશિ લગ્ને હોય, અને શુભ ગ્રહનો વાર હોય, ત્યારે તળાવ, વાવ. કુવો, વિગેરે જલાનાં સ્થાનો બનાવવાં શુભ છે,

૧—મંકર રાશિનાં ૧૫ અંશ ૫છી અને મીન રાશિની જલચર સંજ્ઞા છે,

॥ પ્રથમ રાજદર્શન કરવાનું મું ॥

અધિની, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, ઉ, ફા, હસ્ત, ચિત્રા, અનુરાધા, ઉ, ધા, અભિજિત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ, ભા, રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં, લગ્નશુદ્ધિમાં, કેંદ્રમાં ૨ ને ૧૧ મેં શુભગ્રહ હોય ત્યારે, પ્રથમ રાજદર્શનનીકે મોટા આધિકારીઓની સુલાકાત કરવી સારી છે,

॥ શાન્તિ અને પુષ્ટિક કામો કરવાનું મું ॥

અધિની, રોહિણી, મૃગશીર્ષ પુનર્વસુ, પુષ્ય, ઉ, ફા, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતી, અનુરાધા, ઉ, ધા, અભિજિત, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, ઉ, ભા, ને રેવતી, એ નક્ષત્રોમાં નવમા સ્થાનમાં મોખગ્રહ ન હોય ત્યારે શાન્તિક પુષ્ટિક કામો કરવાં સારાં છે,

પરમ જેવી પાણીની જગ્યા ખનાવવાનું.

જ્યો.-વિ.-મપાદિપાનીય વિધાનમેવં વિદાયવિષ્ટિ સ્વસોમરિક્તાઃ ॥

જલોદયે રાજનિવાંયુગેતચ્છુદે ત્રિકોણાષ્ટચતુષ્ટયે સ્યાત્ ॥ (૧૬૧)

અર્થ—વિષ્ટિ-ક્ષીણ કંઠાનો ચંદ્ર ને ચિત્તા તીર્થનો ત્યાગ કરીને જલ-ચર રાશીનો કે ચોથા ભાવમાં ચંદ્ર હોય, ને ત્રિકોણ કંદ્ર ને આઠમું સ્થાન શુદ્ધ હોય ત્યારે પરમ વિગેરે જલશાળા કરવી શુભ છે.

નવા કમંડલમાં જળ ભરવાનું.

નવકમંડલુ પૂર્વ પયોગ્રહો વરતરો ગુરુ રાજસિત્તેષુ ચ ।

વંરુણવાત મૃગાશ્વિનધૌરમૈર્વસુમમૂલમધાદિતિ જીવ મૈઃ ॥ (૧૬૨)

અર્થ—સોમ ગુરુ ને શુક્ર એ વારો અધિની મૃગશીર પુનર્વસુ પુષ્ય મધા મૂલ પૂ, ધા, ધનીષ્ઠા શતભીષા ને ધીઃ સુગ્રહ નક્ષત્રોમાં નવા કમંડલમાં જલ ભરવું શુભ છે.

૧—સુ.-ગ.-માં રવી સદીત શુભ ગ્રહોના વારોમાં ચુકે બળવાન હોય ત્યારે, ઉપર કહેલાં નક્ષત્રોમાં બરણી નક્ષત્ર રાજદર્શનમાં લેવું,

(વહાણ ચક્ષાવવાનું—અને તેમાં બેસવાનું—મુ૦)

મુ૦ક૦—હારિઘરે મૃગેઽશ્વિમે મધાનુરાધયોસ્તથા
તિર્થોદુવાસરે શુભે તરી પ્રચાલનં જલૈ ।

મૃગેઽર્કતદ્વયે લઘુત્રિપૂર્વિકાસુમિત્રમે
તિર્થોદુતારકે શુભે શુભેઽન્દિજૌગમઃ શુભઃ ॥ (૧૬૩)

અર્થ—અશ્વિની, મૃગશીર્ષ, અનુરાધા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, ને શતભિષા, એ નક્ષત્રો, શુભતિથિ, શુભવાર, અને શુભ ચંદ્રમા હોય ત્યારે પાણીમાં નવી ખનાવેલી નૌકા ચક્ષાવવી, (તેમજ જાલીબોટ મજબા સખ મરીન ટોરપીડા ઇત્યાદી અને રટીમરો પણ એજ મુહૂર્તમાં ચક્ષાવવું) મૃગશીર્ષ, ત્રણપૂર્વા, હસ્તા, ચિત્રા, અનુરાધા, ને લઘુસંજક નક્ષત્રો, શુભતિથિ, શુભવાર, શુભચંદ્રમા, અને શુભતારા હોય ત્યારે પ્રથમ વહાણમાં બેસીને પ્રયાણ કરવું શુભ છે, (તેમજ જાલીબોટ વિગેરેમાં પણ ઉપર મુજબ એજ મુહૂર્તમાં બેસવું.)

નૌકા કૃત્યમ્ પતારણે—વહાણ ખનાવાનું ને ચક્ષાવાનું મુ.

મુ.—ગ.—ઙયેષ્ઠામયં વિજ્ઞાસ્વાદ્રાં રોહિણી મરણી દ્વયમ્ ।
આશ્લેષાંચ વિહાયાન્ય નક્ષત્રેઽર્કે ગુરૌ મૃગે ॥
સહ્યમે સત્તિથૌનાઘૌ ઘટ્ટનં તારણં શુભા ॥ (૧૬૪)

અર્થ—જ્યેષ્ઠાથી બે-વિશાખા, આર્દ્રા, રોહિણી. મરણી થી બે-આશ્લેષા, એ નક્ષત્રો ચિત્રાચનાં બીજાં નક્ષત્રોને રવીને ગુરવારે, શુભ ચંદ્રના વારમાં શુભ સમને શુભતિથીમાં ખાવ (વહાણ, બોટ, રટીમર, ફોડી, વિગેરે) ખનાવવાનું પાણીમાં ચક્ષાવવાનું શુભ છે,

ઙયો.—વિં૦—કૂપાગ્રમં સૈવ્યગતંચ સેનમં મધ્યે પહારયે ટ્રયુહુમત્રયં હ્રદિ ।
પાઠાણમેર્ક પરતસ્ત્રયં ત્રયં સુપાણમં મધ્યમપદ્ સદંતરમ્, (૧૫૫)

અર્થ—નૌકા ચક્રમાં, ચૂર્ણના મહાનક્ષત્રથી, દિવસના, નક્ષત્રસુધી ગણીને, કૂપના આગમ, ૨ નક્ષત્રો, મધ્યમાં, ૬, મુખમાં, ૩, રદ્યમાં, ૩, પીઠમાં, ૧, અગ્રભાગમાં, ૩, સપાણમાં, ૩, અને ફરીથી, મધ્યમાં, ૬, એ

૧—મુ.—ચિં. માં ઉપર કહેલાં નક્ષત્રોમાં મધ્ય નક્ષત્ર ત્યાગ કરવા કતું છે,

પ્રમાણે નક્ષત્રો અનુક્રમે મુકવાં, તેમાં મધ્યનાં, ૬ એટલે, મધ્યનાં, બંનેનાંમલી,
૧૨ નક્ષત્રો, શુભદક્ષ આપનાર, સમજવાં, માટે સૂર્યથી, ચંદ્રસુધી ગણતાં,
૩ થી, ૮, અને, ૨૨ થી, ૨૭ નક્ષત્રો શુભ ગણવાં,

નાવમાં—માલ ગડાવાનુને બેસવાનું. મુ.

પૂર્ણાજયાનંદવતીપુ સદ્ગુણિઃ પ્રપૂરયેન્નાવમનેકવસ્તુભિઃ ।

સ્થિરે મૃદુક્ષિપ્રજયાસ્વસૌ મરેદ્ વૃહદ્દુમાનેહસિ મંગિનીગમઃ ૧૬૬

અર્થ—નંદ, જ્યા, ને પૂર્ણા, એ તિથિઓ. અને શુભગ્રહેના વારમાં,
વેપારીએ, નોકામાં, અનેક પ્રકારની, વસ્તુઓ બરવી,

જયાતિથિ, ગ્રાહ પ્રપાણમાં, કહેલા દિવસો, અને, સ્થિર, મૃદુ, ને ક્ષિપ્ર
સંસારક નક્ષત્રોમાં નોકામાં પ્રયાણ કરવું શુભ છે,

(સમુદ્ર, નદી, વિગેરે પાણીવાતા સ્થલોમાં થઈને જવા માટે

માર્ગ આંધવાનું મુ)

સવારિવારીશતમીશતારકા લઘુધ્રુવાધોસજમાવ વાસવાન ।

યમાર્માર્યાસ્ફાજિતો નિરાકુલાનુસંત્પવિદ્માન્નવ સંતુલંબને ૧૬૭

અર્થ—મૃગશીર્ષ, આર્દ્રા, પૂ, પા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, લઘુ,
ને ધ્રુવ, સંસારક નક્ષત્રો, રવિ, બુધ, શુક્ર, ને શનિ, એવારો, સૂર્ય સંક્રમણ
ન હોય, અને કાષ્ઠ મહોથી, વેધાયેલા ન હોય તો જન્મની આંદર સેતુ
આંધવો, શુભ છે.

પાદેશ્શુમાત્પંચ તુ પંચચસિ સપ્તોદરે પંચ પરાસકે સ્પૃઃ ।

પાદે સદા પંચમિતાઃ પરસ્મિસ્તારા વરાઃ સંતુસમુર્ધ્વસંરથાઃ ૧૬૮

અર્થ—સેતુમંથ ચક્રમાં, સૂર્યના મહાનક્ષત્રથી ગણીને, પગમાં, ૧
નક્ષત્રો, ૨૬ પગમાં, ૫, મધ્યમાં, ૭, બીજા રક્ષમાં, ૪, બીજા પગમાં, ૬ એ
પ્રમાણે નક્ષત્રો મુકવાં, તેમાં. સેતુમંથના ઉપરનાં બે રક્ષમાં ગણીને ૧૦
નક્ષત્રો શ્રેષ્ઠ ગણવાં,

૧—દરીઆમાં, જતાનો માર્ગ નદીઓગ્રંથીને જ્ઞાનો, પોતાગાડીના
પુલો, અથવા દરીઆની ખાડી, કે મોટી નદીઓના મેલેના પુલો, તેમજ
તણાવ, વિગેરેના મધ્યમાં જનાવેલા, મદેલમાં જતાનો પાણીમાં બાયેલો રસ્તો,
વિગેરેનો સમાવેશ સમજવો,

લયેતિમૌતાચુરિભેનિપેઽસ્ત્રિણિદ્વિપુંસિ લયે સસદંવરાયને ।

ચતુષ્ટયે વિક્રમવૈરલાભગૈ રસાધુભિઃસેતુનિબંધનંશ્રિયૈ (૧૬૯)

અર્થ—વૃષભ, મિથુન, સિંહ, ધન, કુંભ, ને મીન રાશિનું લગ્ન હોય કેન્દ્ર સ્થાનમાં-શુભ ગ્રહો, અને ૩-૬-૧૧ એ સ્થાનોમાં અશુભ ગ્રહો હોય, અને સેતુ બંધ કર્યો હોય તો લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે.

અથ લવણ કૃત્યમ્—મીઠું પાકવવાનું.

મુ.—ગ.—લવણારંભ કૃત્યંતુ મરણી રોહિણી શ્રવે ।

શનિવારે દિવા શ્રેષ્ઠ જન્મ રાત્રે શનિર્વલે (૧૭૦)

અર્થ—મરણી, રોહિણી-શ્રવણ એ નક્ષત્રોને શનિવારના દીવસે જન્મ રાશીથી શની બળવાન હોય ત્યારે મીઠું પાકવવાનો આરંભ કરવો શુભ છે.

ધર્મક્રિયા—ધર્મ ક્રીયા કરવાનું.

રેવતીદ્વિતયે દસ્ત ત્રિતયે રોહિણીદ્વયે ।

શ્રવણ્યોચ્ચરાપુણ્યે પુનર્વસ્ત્રનુરાધયોઃ ॥ (૧૭૧)

જ્ઞેજ્યશુક્રેદુસૂર્યેષુ જ્ઞેજ્યષદ્વર્ગ શાલિની ।

લગ્નેજીવયુતેજીવે ચલિષ્ઠે ધર્મ આચરેત્ ॥ (૧૭૨)

અર્થ—રેવતીથી બે-દસતી તથા રોહિણીથી બે શ્રવણ ત્રણીતર પુણ્ય પુનર્વસ્ત્ર અનુરાધા એ નક્ષત્રોને બુધ શુક્ર શુક્ર સોમને સ્વી એ પશ્વર્ગમાં શુધરેલા હોય ત્યારે ધર્મ ક્રીયાનો આરંભ કરવો.

મંત્રાદિ દિક્ષા—મંત્ર વિગેરે દિક્ષા લેવાનું.

રોહિણ્યાંચ્યુત્તરે મૌજી વંધનો દિત માદિપુ ।

મંત્રદિક્ષા શુભેચાન્દિ ગ્રહણેષ્પાગમોદિતા ॥ (૧૭૩)

અર્થ—રોહિણી તથા ઉત્તર ને મોઝ બંધનનાં નક્ષત્રોને શુભ ગ્રહોના ચારમાં મંત્ર દિક્ષાનો આરંભ કરવો.

અથ મંત્ર યન્ત્ર વ્રતોપવાસાદિ—મંત્ર, યંત્ર, વ્રત, તથા

ઉપવાસ વિગેરેનો આરંભ.

ઉપાહસ્તાશ્વિની કર્ણવિશાસ્તા મૃગમેહનિ ।

શુભે સૂર્ય યુતે શસ્તં મંત્ર યંત્ર વ્રતાદિકમ્ ॥ (૧૭૪)

અર્થ—જી. કા. હસ્ત અધીની, ગ્રવણ, વિશખા મૃગશીર એ નક્ષત્રોમાં રવિસહિત શુભ ગ્રહનો વારમાં મંત્ર, યંત્ર, વ્રત, ને ઉપવાસ વિગેરેનો આરંભ કરવો શુભ છે.

વીરસાધનમ્—વીર સાધવાનું.

મઘાર્દ્રા, ખરણીમૂલે મૃગેશ્વરે બુધેઘટે ।

શુદ્ધેષ્ટમે મૃગૌતુર્યે વીરવેતાલ સાધનમ્ ॥ (૧૭૫)

અર્થ—મઘા, આદ્રા, ખરણી, મૂલ, મૃગશીર, એ નક્ષત્રોને તુલા સપ્તમાં બુધ-આઠમું ધર શુદ્ધ હોય, એથે શુક્ર હોય, ત્યારે વીરકે વેતાળનું સાધન કરવું શ્રેષ્ઠ છે.

જ્યો-વિ-જયાસુ પૂર્ણાસુ વિદિદુર્ભાગેવૈશ્વલૌપધોશાશ્વિનવિશ્વકર્મભૈઃ ।

નિર્ગ્રથચાર્વાકજનક્રિયા મયેત્તદ્ધંમસિદ્ધ્યૈ વિહિતા ચરોદયે (૧૭૬)

ધર્મજ્ઞાન દેસાવા કરવા જવાનું મુદુર્ત.

અર્થ—જ્યા, ને પૂર્ણા-તિથિ, સોમ, બુધ, ને શુક્ર, એવારો, અધિની, મૃગશીર, ચિત્રા, ને ચરસંતક નક્ષત્રો, અને ચરરાશિના સપ્તમાં, ચિન્હધારણ કરનારા, (હંભી) અને નાસ્તિક, ચાર્વાક જેવાઓએ, પોતાના ધર્મજ્ઞાન દેસાવવાનો આરંભ કરવો,

રાજદોષા—રામની રોવા.

હસ્તદ્વયેન્નુરાધાર્યા રેવતી યુગલે મૃગે ।

પુષ્યે બુધે ગુરો શુક્રે સત્તિર્થો રવિવાસરે ॥

યોનિરાશિશયો મેઢ્યાં સ્વાર્માંસેઠ્યોન્નુ જીવિભિઃ ॥ (૧૭૭)

અર્થ—હસ્તથી બે-અનુત્પા રેવતીથી બે મૃગશીર, પૂષ્ય, એ નક્ષત્રો બુધ, ગુરુ, શુક્ર, રવીવાર, ને તિથીઓમાં પરસ્પર યોની ને રાશીની મિત્રતા દોષ એવા રામની કે રાક્ષની સેવકે નોકરી કરવી,

દત્તક પુત્ર પરિપદ મુક્તં—દત્તક લેવાનું.

સુ-મ-હસ્તાદિપંચરુમિપ ગ્વસુ પુષ્યમેષુ મૂર્ધસમાજગુરુ માર્ગવવાસરેણ રિક્તાવિવર્જિત તિથિષ્ણલિ કુંપલપ્રેસિદ્ધેષે મવનિદત્તપારિગ્રહો વમ્ ૧૭૮

અર્થ—હસ્તથી પાંચ, અશ્વીની, ધનીષ્ઠા, પુષ્ય, એ નક્ષત્રોમાં રવિ, મંગલ, ગુરુ, શુક્ર, એવારોમાં રિક્તાતીથી ને ત્યાગ કરી, બીજીતીથીઓમાં વૃશ્ચિક, કુંભ, સિંહ, વૃષભ, એ લગ્નો હોય, ત્યારે દત્તક પુત્ર લઈ શકાય છે,

દિવ્યં નૈવ મલિમ્લુચે વિધુસિતે જ્યાસ્તે રવાવષ્ટમે

મંદારાન્હિ સ્વલોદયે સ્થિરતનો કુર્યાત્કૃતેઽદોઽન્યથા ।

શ્રીશૈલગ્રહણાયનેપુ વિષુવે સંકીર્ણજાતાવુપા—

કૃત્યુત્સર્ગ વધૂમવેશનગયાગોદાસુ નિત્યાદિકે ॥ ૧૭ ॥

ઈશાનાદિવલૌ હરેઃ શયનપર્યાવર્તને નૈત્યકે

યાને જીર્ણગૃહેઽવરોહદમનારોપે પવિત્રાર્પણે ।

ચાતુર્માસ્યવિધૌ ન જીવસિતયો મૂઢત્વદોષોઽપ્રકા—

સૂત્સાહાંવરધારણેપુ ગદિતો ગર્ભાદિસપ્તસ્વાપિ ॥ ૧૮ ॥

અન્વય—મલિમ્લુચે વિધુસિતેજ્યાસ્તે અષ્ટમે રવૌ મંદારાન્હિ સ્વલોદયે સ્થિરતનો દિવ્યમ્ નૈવ કુર્યાત્ અદઃકૃતે અન્યથા શ્રીશૈલ-ગ્રહણાયનેપુ વિષુવે સંકીર્ણજાતી ઉપાકૃત્યુત્સર્ગવધૂમવેશનગયાગો-દાસુનિત્યાદિકે ॥ ૧૭ ॥

—ઈશાનાદિવલૌ હરેઃ શયનપર્યાવર્તને નૈત્યકે યાને જીર્ણ-ગૃહે અવરોહદમનારોપે પવિત્રાર્પણે ચાતુર્માસ્યવિધૌ અષ્ટકાસુ ઉત્સા-હાંવરધારણેપુ ગર્ભાદિસપ્તસુ અપિ જીવસિતયોઃ મૂઢત્વદોષઃ નાસ્તિ ॥ ૧૮ ॥

અન્યયાર્થ—મલિમ્લુચે મલમાલમાં. વિધુસિતેજ્યાસ્તે, ચંદ્ર, શુક્ર, ને ગુરુના અસ્તમાં, અષ્ટમે આઠમે રવૌ સૂર્ય મંદારાન્હિ શનીને મંગળવારે સ્વલોદયે પાપગ્રહની શયિ, કે પાપગ્રહના લગ્નમાં, સ્થિર તનો સ્થિર-લગ્નમાં, દિવ્યમ્ દિવ્ય, નૈવ કુર્યાત્ નકરવું, અદઃ કૃતે એ કરે તો, અન્યથા વિપરીત થાય, શ્રીશૈલગ્રહણાયનેપુ - શ્રી શૈલપર્વત, સૂર્ય ચંદ્રનુંગ્રહણ, ઉત્તરવલ્લુ, તથા દક્ષિણવલ્લુમાં. વિષુવે મેષ અને તુલા સંક્રાંતિમાં સંકીર્ણ જાતી દસરામવિમાં, ઉપાકૃતિ ઉપાકર્મ, ઉત્સર્ગ હંદનો ત્યાગ, વધૂમવેશન સ્ત્રીનોપવેશ, ગયા ગયા, ગોદાસુ ગોદાવરી, નિત્યાદિકે નિત્ય વાર્ષિકક્રમમાં, ॥ ૧૭ ॥

—દશા નાહિવલ્લૌ. ઇશાન બલિમાં સર્પબલિમાં, હરે: વિષ્ણુનું, શયન. પર્યાવર્તને શયન અને પડખું ફેરવવામાં, નૈત્યકે યાને નિત્યપાનમાં જીર્ણગ્રહે શુના ધરમાં, અયરોહવમનારોપે દેવના હિંડાલા બાંધવામાં, દમનરોપેપણુ પવિત્રાર્પણે પવિત્રારોપણુમાં, ચાતુર્માસ્યવિધૌ આતુર્માસના પ્રતાદિકમાં, અષ્ટકાસુ, માર્ગશીર્ષ, પોષ, માઘ, ફાગણ વદી, ૮ માં ઉત્સાહાંવરધારણે, ઉત્સવમાં, નવીન વસ્ત્રધારણમાં, ગર્માદિતત્તસુ અપિ ગર્ભાધાનથી, ૭ કર્મસુધીમાં પણ, જીવસિતયોઃ શુક્ર, શુક્રનો, મૃદત્વદોષઃ અસ્તપણુનો દોષ, નાસ્તિ નથી. ॥ ૧૯ ॥

॥ સોગન ખાવા કે લખત કરવાનું-મુ૦ ॥

૧૭-૧૮ ભાવાર્થ—અધિકમાસ, ચંદ્ર, શુક્ર, ને શુક્રનો અસ્ત, આજુ રાશિથી ગણુતાં આઠમે સૂર્ય હોય ત્યારે, શનિને, મંગલવારે પાપગ્રહની રાશિના લગ્નમાં કે પાપગ્રહ લગ્નમાં હોય ત્યારે, અને સ્થિર લગ્ન હોય ત્યારે, સોગન ખાવા કંઈપણ કરારથી બંધાવું અને લખત કરવું નહિ, અને જો કરવામાં આવે તો બંનેમાં શુક્ર બોલનારા કાવી બધ, તેમ બાણુનું, માટે તે સમયમાં કહેલી બાબતો કરવી નહીં, (દિવ્ય એટલે પ્રથમના રિવાજોમાં ઉકલતા તેલના કઠાયામાં હાથ બોલવો, હાથમાં અગ્નિ લેવો, તેવા કાંઈ પણ સોગનને દિવ્ય કહે છે.)

॥ શુક્ર, શુક્રના અસ્તનો દોષ કંઈ બાબતોમાં નડતો નથી તે બાબત ॥

શ્રીશૈલ,^૧ ગ્રહણ, દક્ષિણાયણ, અને ઉત્તરાયણના સૂર્યના આરંભમાં, મેષ અને તુલાસંક્રાંતિમાં, હીનજાતિના દરેક વિવાહાદિ શુભ કામોમાં, ઉપાકર્મ, ઉત્સર્ગ, વધુ પ્રવેશ ગયા અને ગોઠાવરી તીર્થોમાં દરવર્ષે કરવામાં આવતા નિયમિત કર્મોમાં, ઇશાનબલિ, સર્પબલિ, હરિશયન (અશાઠ શુદ્ધી-૧૨) પર્યાવર્તન (ભાદરવા શુદ્ધી ૧૧) હરમેશની યાત્રા, જુના ધરમાં, દેવને હિંડોલે જુલાવવામાં, દમનાદો^૨ પણ પવિત્રાર્પણ^૩ આતુર્માસ પ્રત, માર્ગશીર્ષ, પોષ, માઘ, ફાગણ, એમાસોની વદી ૮ સાધારણ ઉત્સવ, નવા વસ્ત્રનું પહેરવું, એ સર્વે બાબતો, શુક્રને શુક્રનો અસ્ત હોય તો પણ

૧—ત્યાં મલિકાશર્જન નામે લોકોત્કર્ષિત છે.

૨—દમનારો પણ એવ મુદી ૧૫ મે.

૩—અને પવિત્રાર્પણ ગ્રાવણ મુદી ૧૫ મે, આવે છે.

કરવી, કારણકે તેમાં 'શુક્ર'ને શુક્રના અસ્તનો દોષ લાગતો નથી, તેજ પ્રમાણે ગર્ભાધાન સંસ્કારથી આરંભી અતુકમે સાત સંસ્કારોમાં શુક્ર-શુક્રના અસ્તનો દોષ સમજવો નહિ,

શુક્રેજ્યાસ્તમયે ધિક્ષય જનુર્માસેષુ જન્મર્ક્ષકે

ના પૂર્વામરતીર્થ દર્શનમિયાદગોદાગયાભ્યામૃતે ।

एष्वापाढ सहस्य विष्णुशयने ध्वप्यंत कर्मत्यजे—

यद्वर्पाधिकलंबितं भवति तद्गोदा गयातोऽन्यतः ॥ १९ ॥

અન્યથ—શુક્રેજ્યાસ્તમયે ધિક્ષયજનુર્માસેષુ જન્મર્ક્ષકે ગોદા ગયાભ્યામ્ ક્રતે અપૂર્વામરતીર્થ દર્શનમ્ ન ઇયાત્ એષુ આપાઢ સહસ્ય વિષ્ણુ શયનેષુ અપિ યદ્વર્પાધિક લંબિતમ્ અન્તકર્મ મથેત્ ગોદાગયાતઃ અન્યતઃ તત્ ત્યજેત્ ॥ ૧૯ ॥

અન્યથાર્થ—શુક્રેજ્યાસ્તમયે શુક્ર અને શુક્રના અસ્તમાં અધિક ક્ષય-જનુર્માસેષુ અધિકભાસ, ક્ષયભાસ, અને જન્મ ભાસમાં જન્મર્ક્ષકે જન્મ નક્ષ-ત્રમાં ગોદાગયાભ્યામ્ ક્રતે ગોદાવરી અને ગયા શિવાય, અપૂર્વામરતીર્થ દર્શનમ્ પહેલાં દેવ તથા તીર્થનું દર્શન કરવા ન ઇયાત્ જવું નહિ, એષુ શુક્ર, શુક્રના અસ્તાદિકમાં, આપાઢ સહસ્ય-વિષ્ણુ શયનેષુ અપાઢ, પૌષ, અને ચાતુર્માસમાં, અપિ પણ યદ્વર્પાધિકલંબિતમ્ ૧ વર્ષથી વધારે લંબાયેલું મેતનું કાર્ય, મથેત્ હોય તો ગોદાગયાતઃ ગોદાવરી અને ગયાથી, અન્યતઃ બીજે કોણે તત્ તે ત્યજેત્ ત્યાગ કરવું; ૧૯ ॥

૧૯ ભાવાર્થ—તેમજ શુક્ર શુક્રનો અસ્ત હોય, અધિકભાસ અને ક્ષયભાસ હોય, જન્મ-ભાસને જન્મ નક્ષત્ર હોય ત્યારે જો દેવનું કોઈ દિવસ દર્શન કર્યું નથી, તેવા દેવનું દર્શન કરવું નહિ, એટલે પ્રથમ દર્શન કરવા જવું હોય તેવા તીર્થની યાત્રા કરવી નહીં પરંતુ ગોદાવરી અને ગયાની યાત્રાએ જવું. તેમજ તે તીર્થોમાં દેવોનાં દર્શન પહેલાંજ કરવાં હોય તો પણ હરકત નથી.

૧—અધિક ને ક્ષયભાસ માટે સ્ત. પ્ર. ૧૨ માનો સ્લોક ત્રીજો જોવો.

॥ પ્રેતકર્મ બાષત શ્રાદ્ધ ॥

દોષ પણ મરણ પામેલા મનુષ્યને ૧ વર્ષ થઈ ગયું હોય તેની શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયાઓ ઉપર કહેલા શુકાદિકના અસ્તમાં, અને અધિક માસાદિકમાં, તેમજ યૌષને અષાઠ માસમાં, વિષ્ણુના સયનના સમયમાં, પ્રેતનું શ્રાદ્ધાદિક કર્મ કરવું નહિ, પરંતુ ગોદાવરીને ગયા તીર્થોમાં જઈને પ્રેતની શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયા કરવામાં દોષ લાગતો નથી.

અથ સુદ્ધસુદર્ત:—સુદ્ધ કરવાનું મુહુર્ત.

સુ.-સુ.-સ્વાતિ વામિ શશિમ દ્વિદૈવતં.।

પૌષ્ણમંચ ધ્રુવ સંજ્ઞકં તથા ॥

સૌમ્ય શુક ગુરુ સૂર્ય વાસરે ।

હાદ વેદિ વિજયો જયાતિયૌ (૧૭૯)

અર્થ—સ્વાતિ, અશ્વીની, મૃગશીર, વીશાખા, રેવતી, તથા ઉત્તરા, રોહિણી, એ નક્ષત્રોમાં સુધ-શુક-ગુરુ-ને રવી એ વારોમાં તે ૩-૮-૧૩ એ તીથીઓમાં મુદ્ધનો આરંભ કરવાથી વિભવ થાય છે.

અથ સુતઃસુદર્ત:—જુગાર રમવાનું મુહુર્ત.

વસુમપવનશક્રે પિતૃ સાર્પે દ્વિદૈવે ।

યમ શત મિપર્વા સ્ત્રીણિ પુત્યામ્બિધિષ્યે ॥

શશિ ગુરુ મૃગુવારે નન્દપૂર્ણા તિર્થૌચ ।

અલિ ઘટ્નપલ્લવે દ્યૂતકાર્યસ્યસિદ્ધિ (૧૦૦)

અર્થ—ધનીષ્ઠા, સ્વાતી, તમેષા, મયા, આષ્લેષા, વીશાખા મરહી, ઘનશીખા, તથા પૂર્વા, તથા જીતરા, પૂષ્ય, અશ્વીની, એ નક્ષત્રોમાં સોમ, ગુરુ, ને શુક, એ વારોમાં ૧-૬-૧૧-૫-૧૦, એ તીથીઓમાં, કુંભ, મીન, રશ્મિક, એ સંમેનોમાં દ્યૂત, (જુગાર) રમવું સારું છે.

૧—૫૫ જે મરણ પામેલા મનુષ્યની સંવત્સરી એટલે વર્ષ, એક વર્ષ દિવસ સુધીની યાત્રી દરેક ક્રિયાઓ, ગુરુ શુકનો અસ્ત દોષા ૭તાં ૫૫ એક વર્ષ સુધીમાં ૭ માસિક વિગેરે આવી ક્રિયાઓ કરવાને દંષ્ટ પણ દરખા નથી.

સચ્છ્રીભૂપિતગુર્જરાન્તરગતે સ્વેદારુચ્યમાગેશુભે ।
 નાનાસત્કુલદીપિતે કપટવજ્રારુચ્યે પુરે વાસિના ।
 શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતં માર્તણ્ડવોધોજ્વલં
 સદ્દીકં હ્રગમન્મુદા પ્રકરણં મિશ્રારુચ્યકં નાવમમ્ ॥

અર્થ—સાપુરોને લક્ષ્મીથી આભૂષિત એવા ગુજરાત દેશના અંતર્ગત
 ખેડાજિલ્લામાં આવેલા નાના પ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા કપડવંજ
 નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષર શ્રી સોમેશ્વર જીપીએ રચેલી “મુદ્દત્ત-
 માર્તણ્ડ” નો બોધ ધર્મામાં ઉપયોગી એવી આ ટીકામાં મીશ્ર નામનું
 નવમું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

તે તમોને જ્ઞેતિષમાં ફલાધીશ ને ગણીત જાણવું હોય તે
 અમે તરફથી જ્ઞેતિષના અન્થો જ્યોતિષકલ્પતરુ કિ. રૂ. ૭ ને
 જ્ઞાતકેપારિજાત કિ. રૂ. ૫ છે તે ખરીદી ખાત્રી કરો.

॥ अथ अनध्याय प्रकरणम् ॥

पर्वाग्रादियुगष्टमीतित्थयो मध्वादिपक्षद्वये-

अनध्यायाश्चरसंक्रमा अथ मर्धा वन्दिश्च शुक्रे यमः ।

राधेऽग्निस्त्वांसतो यमः शुचिहगाशार्कास्त्रयोदशयो

मार्गे कृष्णनगग्रहा विषहगंकाशाग्रयः फीर्तिताः ॥ १ ॥

पीपेशस्त्वसितः हगंकमुनयोऽत्येकृष्णखेटाद्रिदृष्ट-

माधेऽर्काब्धिहगद्वयस्त्वसितजा वाहंक पृथ्वीधराः ।

ऊर्जेद्वयंक रवीश्वरास्त्वसितजा हग्विश्वमूर्यानम

स्येऽग्निः कृष्णहगद्रिविश्वनवमी पैज्यं यमोऽन्यः श्रवा ॥ २ ॥

अन्यय—मध्वादिपक्षद्वये पर्वाग्रादियुगष्टमीतित्थयः चरसंक्रमाः

अथ मर्धा वन्दिश्च शुक्रे यमः राधे अग्निः तु असितः यमः शुचिहगा-

शार्काः त्रयोदशी अथो मार्गे कृष्णनगग्रहा विषहगंकाशाग्रयः अन-

ध्यायाः फीर्तिताः ॥ १ ॥

—पीपेशः तु असिताः हगंकमुनयः अनपे कृष्णखेटाद्रिदृष्ट-

माधे अर्काब्धिहगद्वय, असितजाः वाहंक पृथ्वीधराः ऊर्जेद्वयंक

रवीश्वराः असितजाः हग्विश्वमूर्याः नमस्ये अग्निः कृष्णहगद्रिविश्व-

नवमी पैज्यम् यमः अन्यः श्रवाः (एते अनध्यायाः स्यु ॥ २ ॥

१—नदि अक्षयाना दिवसोने, अनध्याय, इदे छे, अने ते अनध्यायने

मर्धाश्चर विषयानु विषयान तेने अनध्याय-प्रकरण इदे छे.

અન્વયાર્થ—મધ્વાદિપક્ષદ્વયે ચૈત્રાદિ માસના જાને પક્ષમાં, પર્વામાદિ-
યુગદ્વમીતિથયઃ ૩૦, ૧૫, ૧૪, ૧, અને ૮, એ તિથિઓ, ચરસંક્રમાઃ ૫૨
રાશિની સંક્રાંતિના દિવસ, અય ત્યારપછી, મધ્યૌ ચૈત્રમાસમાં, વન્ધિઃ ૩
શુક્રે જ્યેષ્ઠમાં, યમઃ ૨, રાધે વૈશાખમાં, અગ્નિઃ ૩, અસિતઃ યમઃ કૃષ્ણ-
પક્ષની, ૨, શુચિદ્વગાશાર્કાઃ અષાઢની, ૨, ૧૦, ૧૨, ત્રયોદશી ૧૩, અથો
ત્યારપછી, માર્ગે માર્ગશીર્ષમાં, કૃષ્ણનગગ્રહૌ, કૃષ્ણ પક્ષની ૭-૮, શ્વદ્વગ-
કાશાન્નયઃ આસોમાસની, ૨, ૯, ૧૦, ૩, અનધ્યાયાઃ અનધ્યાયની તિથિઓ.
(દિવસો.) કીર્તિતાઃ કહેલી છે. ॥ ૧ ॥

—વૌવેશઃ પૌષમાસની, મુદી, ૧૧ અસિતાઃ વદી, દ્વગકમુનયઃ ૨, ૯,
૭, અન્ત્યે શ્રાવણમાં, કૃષ્ણલેદાદ્રિદ્વક્, વદી, ૯, ૭, ૨, માધે માઘમાં,
અર્કાગ્નિદ્વગદ્વયં મુદી, ૧૨, ૪, ૨, ૭, અસિતજાઃ વદી, બાહ્યકપૃથ્વીધરાઃ
૨, ૧, ૭, ઉર્જે કાર્તિકમાં, દ્વચંકરવીશ્વરાઃ મુદી, ૨, ૯, ૧૨, ૧૧, અસિ-
તજાઃ વદી, દ્વિચિન્વસૂર્યાઃ ૨, ૧૩, ૧૨, જમસ્યે ભાદરવામાં, અગ્નિઃ મુદી,
૩, કૃષ્ણદ્વગદ્રિચિન્વનવમી, વદી, ૨, ૭, ૧૩, ૯, પૈઞ્યમ્, મધ્યા, યમઃ
ભરણી, અન્યાઃશ્રવાઃ શુકલપક્ષમાં, શ્રવણનક્ષત્ર, (પતે અનધ્યાયાઃ સ્યુઃ)
એ અનધ્યાયો છે. ॥ ૨ ॥

॥ શ્રવણમાં, ભાગ કરવાનાં, તિથિ નક્ષત્રો. ॥

૧-૨-ભાવાર્થ—ચૈત્રથી, શ્રાવણ સુધીના, મહિનાઓની
દરેક મુદીની, તથા, વદીની, ૧, ૮, ૧૪, ૧૫, ૩૦, એ
તિથિઓ, ૫૨ (૧-૪-૭-૧૦) રાસિઓના સંક્રમણ,
દિવસો, (તે રાશિનો સૂર્ય, થાય, તે દિવસ,) ચૈત્રશુદ્ધી,
૩, વૈશાખ, સુ, ૩ જ્યેષ્ઠ, સુ, ૨, અશ્લાઢ સુ, ૨, ૧૦,
૧૨, ૧૩, આસો, સુ, ૨, ૩, ૯, ૧૦, માર્ગશીર્ષ, વદી, ૭, ૯, એ
તિથિઓને અનધ્યાયો, કહ્યા છે.

કાર્તિકમુદી, ૨, ૯, ૧૧, ૧૨, વદી, ૨, ૧૨, ૧૩, પૌષમુદી, ૧૧,
૨, ૭, ૯, માઘમુદી, ૨, ૪, ૭, ૧૨, વદી, ૨, ૭, ૯ શ્રાવણવદી, ૨,
૭, ૯, ભાદરવા સુધી, ૩, શ્રવણ નક્ષત્ર, વદી, ૨, ૭, ૯, ૧૩, એતિ-
થિઓ, તેમજ ભાદરવા વદમાં, ભરણી, મધ્યા, એ નક્ષત્રો, એ સર્વે
અનધ્યાયો છે.

॥ कोष्टक ॥

भास.	पक्ष.	तिथी.
कृत्तिक.	सुद }	१-२-८-८-११-१२-१४-१५
	पक्ष }	१-२-८-१२-१३-१४-३०
मागशीर.	सुद }	१-८-१४-१५
	पक्ष }	१-७-८-८-१४-३०
पौष.	सुद }	१-८-१४-१५
	पक्ष }	१-७-८-८-१४-३०
भाद्र.	सुद }	१-२-४-८-१२-१४-१५
	पक्ष }	१-२-७-८-८-१४-३०
फागुण.	सुद }	१-८-१४-१५
	पक्ष }	१-७-८-८-१४-३०
चैत्र.	सुद }	१-३-८-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०
वैशाख.	सुद }	१-३-८-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०
ज्येष्ठ.	सुद }	१-२-८-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०
अषाढ.	सुद }	१-२-८-१०-१२-१३-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०
श्रावण.	सुद }	१-८-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०
भाद्रपद.	सुद }	१-३-८-१४-१५
	पक्ष }	१-२-७-८-८-१३-१४-३०
आसी.	सुद }	१-२-३-८-८-१०-१४-१५
	पक्ष }	१-८-१४-३०

उपर कहेला पारेभासोनी ते ते तिथीजोभां अठ्मास करनार
विद्यार्थीजे गुर पासे बळवुं नहि.

योऽनध्यायतिथिः सपूर्वदिवसोऽस्तात्याङ्गुहूर्तोन्मितौ-
ज्यस्मिन्वा दिवसे सणत्रयगतो ब्रह्मेह नैवाम्यसेत् ।

पर्वाग्रादि युगष्टमीति च तिर्योस्त्यक्त्वेषु शास्त्रस्मृती
वेदाङ्गानि समम्यसेच निखिलेषूक्तं पठेन्नैत्यकम् ॥ ३ ॥

અન્યથા—યઃ અનધ્યાયતિથિઃ સઃ પૂર્વદિવસે અસ્તાત્ પ્રાક્ મુહૂર્તોન્મિતઃ વા અન્યસ્મિન્ ઉદયમક્ષણત્રયગતઃ રહ વ્રજ નૈવ અભ્યસેત્ અગ્રાદિયુક્ પર્વ ચ અષ્ટમી રૂતિ તિથીન્ ત્યક્ત્વા ૯૫ શાસ્ત્રસ્મૃતીવેદાંગાનિ સમ્યસેત્ નિશ્ચિલેષુ ઇતત્મ ચ નૈત્યકમ્ પઠેત્ ॥૩॥

અન્યથાર્થ—યઃ જે અનધ્યાયતિથિઃ અનધ્યાયતિથિ બતાવી સઃ તે પૂર્વ-
દિવસે આગમના દિવસે અસ્તાત્ પ્રાક્ સૂર્યોદયની પહેલાં મુહૂર્તોન્મિતઃ ૧ મુહૂર્ત
જેટલી હોય તે વા અથવા અન્યસ્મિન્ બીજે દિવસે ઉદયમક્ષણ ત્રયગતઃ
સૂર્યોદય પછી ૩ મુહૂર્ત હોય તે રહ એ તિથિમાં વ્રજ વેદ નૈવ અભ્યસેત્ બલ્યો
નહિ અગ્રાદિયુક્ પર્વ ૧૪-૧૫-૩૦-૧ ચ અને અષ્ટમી ૮ રૂતિ એ તિથીન્
તિથિઓને ત્યક્ત્વા ત્યાગ કરીને ૯૫ એ અનધ્યાયોમાં શાસ્ત્ર સ્મૃતીવેદાંગાનિ
શાસ્ત્ર સ્મૃતિ અને વેદાંગો અભ્યાસ કરવો નિશ્ચિલેષુ બધા અનધ્યાયોમાં
ઇતત્મ હોયું ચ અને નૈત્યકમ્ હમ્મેશનું હોય તે પઠેત્ બલ્યું. ॥ ૩ ॥

અનધ્યાયમાં વેદાદીક લખવાનો નીર્ણય.

૩ ભાવાર્થ—અનધ્યાયના તિથી પહેલા આગલા દિવસે સૂર્યોદય
અંશ થતા પહેલાં અનધ્યાય તિથી એક મુહૂર્ત ૧ પહેલાં બેસતી હોય
અથવા બીજે દિવસે ત્રણ મુહૂર્ત ભોગવાતી હોય તોપણ તે પુર્વના
દિવસે પણ લખવું નહિ, તેમજ જે તિથીએ અનધ્યાય છે તે પછીની
તિથીમાં સૂર્યોદય પછી તે અનધ્યાય ને ત્રણ મુહૂર્ત સુધી રહે તે તે
અનધ્યાયના દિવસની આરંભ તેના પછીના દિવસે એટલે જે દિવસે
ત્રણ મુહૂર્ત છે તે દિવસે પણ વેદનો અભ્યાસ કરવો નહી
૧-૮-૧૪-૧૫-૩૦ એ તિથિઓ શિવાયની અનધ્યાય તિથીઓમાં
વેદ અને શાસ્ત્ર વિગેરે લખવાની હરકત નથી, આભાવાચાના દિવસે
શ્રાદ્ધ કરતી વખતે વેદોચ્ચાર કરવામાં હોય નથી, તેમજ હરહમ્મેશ
બ્રહ્મ યજ્ઞ વિગેરે કાર્યોમાં પણ વેદ બોલવામાં હોય સમજવો નહિ.

વશ્વોત્વેણચરાગ્ન્ય જાન્વદિગજા શ્વોષ્ટ્રાત્યમૃકોન્નતા—

જોપાનાંતરિતેઽયં રુક્ષસ્વગાયૈર્તા ચ સજ્યોતિષમ્ ।

સ્ત્રીગૌસ્થ્યંતરિતેહ રુક્ષવ નિઘીયાઙ્ગીચમાર્ગેષુ ચ

ચ્છાયાયાં ન કપિત્યગ્નાલ્પલિમ્બુશ્લેષ્પાતકાદૈઃ પઠેન્નાહા ॥

૧—આચરે-૧-મુહૂર્ત-એ ષડી સુધી રહે છે.

અન્વય—વશ્વોત્ત્વેણસ્વરાગ્ન્યર્જાન્વદિગજામ્બોષ્ટ્રાત્પમૂકોન્ન-
તાનોપાનાં તરિતે ડ્યહમ્ પ્લવસ્વગાયૈઃ (અન્તરિતે) સજ્યોતિષમ્
સ્રીગોસ્થ્યન્તરિતે અહઃ (અનધ્યાયઃ) ઉત્સવનિશ્ચી યાઙૌષ્માર્ગેષુ ચ
કપિત્થશાત્મલિપ્પુશ્લેષ્માતકાર્દેઃ છાયાયામ્ ના ન પતેત્ ॥ ૪ ॥

અન્યવાચ—વશ્વ, નોળીયું, ઓતુ બિલાડું, ઇળ, હરિણ, સ્વર, મધેડાં,
અગ્નિ, દેવતા, અજ, બકરી, ઝંબુ, પાણી, અહિ, સાપ, ગજ, હાથી, અન્વ
ધોડા, ઉટ્ટ, ઊંટ, અંત્ય, નીચભાતિ, મૂક મુંગો, ઉચ્ચત ઉન્મત, અનઃ
ગાડું, યાનાં તરિતે અને પાણી વિગેરેથી વ્યવધાન હોય તો, ડ્યહમ્ ત્રણ
દિવસ, પ્લવસ્વગાયૈઃ દેડો, પક્ષિ વિગેરેથી, (અન્તરિતે) વ્યવધાન હોય
તો સજ્યોતિષમ્ દિવમતા અસ્ત ઉદય સુધી સ્રીગોસ્થ્યન્તરિતે સ્રી, ગાય,
અને હાડકાંના વ્યવધાનમાં અહઃ ૧ દિવસ, (અનધ્યાયઃ) અનધ્યાય છે,
ઉત્સવ વિગ્રહાદિ ઉત્સવ, નિશ્ચીય, મધ્યસત્રિ, આશીચ, સૂતક, માર્ગેષુ, અને
માર્ગમાં જ અને કપિત્થ, કાંઠી, શાત્મલિ, સીમડા, મધુ મહુડા, શ્લેષ્મા-
તકોષઃ બહેડાં વિગેરે વૃક્ષોની છાયાયામ્ બાયામાં ના પુરે ન પડેત
બહુવું નહિ. ॥ ૪ ॥

૪ ભાવાર્થ—નોળીયું-બિલાડી-હરિણ-મધેડું-દેવતા-બકરી
પાણી-સાપ-હાથી-ધોડા-ઉટ્ટ-અંત્યભાતિ-મુંગો-ગાંઠો-ગાડી-અને
પાણી-એ વસ્તુઓ સુરેને શિષ્યની વચ્ચે આવે તો ત્રણ દિવસ^૧
બહુવું નહિ, દેડકું ને પક્ષિ આદિ દિવસે વચ્ચે આવે તો સૂર્યાસ્ત
થતા સુધી અને રાત્રે વચ્ચે આવે તો રાત્રિ સૂર્યોદય થતા સુધી
બહુવું નહિ, તેમજ સ્રી-ગાય-હાડકાં-વચ્ચે આવે તો એક દિવસ^૨
બહુવું નહિ, મોટા વિગ્રહ જેવા ઉત્સવના દિવસે-અરધી રાત્રે સૂત-
કના દિવસોમાં^૩ રસ્તે ચાલતાં અને કાંઠી-મહુડા-ને બહેડાં જેવા
આકાશી છાયા નીચે બહુવું નહિ,^૪

૧—જે દિવસે અંતર મધુ હોય તે અને તે પછીના બીજા જે દિવસ.

૨—જે દિવસે અંતર યજુ હોય તે દિવસે તેની શત-અને રાત્રે અંતર.

૩—જ-મધુ ને મરણ્યુ સૂતક હોય ત્યાં સુધી મધુ હોય તો તે રાત્રિ અને
બીજા દિવસે સૂર્યાસ્ત સુધી.

૪—બહુવનાર ગુરુ અને બહુનાર શિષ્ય એ બંને ઉભા હોય, અથવા
બેઠેલા હોય ને વખતે ઉપર કહેલા મનુષ્ય અથવા પ્રાણી નેઉના વચ્ચેથી જાય
અથવા ગુરુ શિષ્ય આલસતા હોય તે વખતે પણ બંનેના વચ્ચે યજ્ઞની જાય ત્યા
ખેડે ચાલતા હોયને તે વસ્તુ બંનેના વચ્ચે આવે તો બેઠેલો વખત સુધી બહુવની
મનાઈ કરી હોય તેટલા વખત સુધી બહુવું નહિ.

ગ્રામાન્તઃ કુળપેશ્વશ્ચદ્રનિકટે શ્રાદ્ધાશને વક્ત્રગે

તામ્બુલે ગ્રહણાદ ગુરુક્ષિતિપતિ પ્રાંતાદુપોત્સર્ગતઃ ।

ભૂકંપાશનિપાતતઃ પુરદહે રિષ્ટાવલોકા ડ્યહં

ગર્જેન્નાર્તવકે ડ્યહં સમયર્જે સજ્યોતિરંતે સતઃ ॥ ૫ ॥

અન્વય—ગ્રામાન્તઃ કુળપેશ્વશ્ચદ્રનિકટે શ્રાદ્ધાશને વક્ત્રગે
તામ્બુલે (ન પઢેત્) ગ્રહણાદ ગુરુક્ષિતિપતિપ્રાન્તાત્ ઉપોત્સર્ગતઃ
ભૂકંપાશનિપાતતઃ પુરદહે રિષ્ટાવલોકા ડ્યહમ્ અનાર્તવકે ગર્જેન્
ડ્યહમ્ સમયર્જે સતઃ અન્તે સજ્યોતિઃ (ન પઢેત્) ॥ ૫ ॥

અન્વયાર્થ—ગ્રામાન્તઃ ગામની અંદર કુળપે મહડું હોય તે શ્વશુદ્ર-
નિકટે કુતરા અને યદની નજીકમાં શ્રાદ્ધાશને શ્રાદ્ધમાં ભોજન કર્યું હોય તે:
વક્ત્રગે તામ્બુલે મુખમાં પાન હોય તે (ન પઢેત્) બહુવું નહિ, ગ્રહણાત્
ગ્રહભુજી, ગુરુક્ષિતિપતિપ્રાન્તાત્ ગુરુ, અને રાજના મરણથી, ઉપોત્સર્ગતઃ
ઉપાકર્મ અને ઉત્સર્ગ પછી ભૂકંપાશ નિપાતતઃ ભૂકંપ અને વજ્રપાત થયાથી
પુરદહે પોતાના નગરમાં, આગ લાગી હોય તે રિષ્ટાવલોકાત્, અંધર્વનગર કે,
ભૂતાદિકતું દર્શન થવાથી, ડ્યહમ્ ત્રણ દિવસ સુધી, અનાર્તવકે શત્રુ શિવાય,
ગર્જે મેઘ ગાળ્યો હોય તે ડ્યહમ્ ત્રણ દિવસ સમયર્જે સમય પ્રમાણે ગાળ્યો
હોય તે, સતઃ પોતાની શાખાના સંભળન પુરૂષના અન્તે મરણમાં, સજ્યોતિઃ
અસ્ત કે ઉદય પર્વત (ન પઢેત્) બહુવું નહિ ॥ ૫ ॥

૫ બાવાર્થ—પોતાના ગામમાં મહડું પડેલું હોય,^૧ કુતરે
અથવા શુદ્ર જાતિ પાસે ઉભું હોય, શ્રાદ્ધમાં ભોજન કરી રહ્યા પછી,
અગ્ર પાચન થાય ત્યાં સુધી, અને મહોડામાં નાગરવેલનું પાન
રાખીને બહુવું નહિ, ગ્રહણના દિવસથી—જ્યાં અથવા શુદ્ધના મરણ

૧—પોતાના ગામમાં મહડું પડેલું હોય, તે વખતે વેદ બહુરાની ના કહેલી
છે, તે અમદાવાદ કે મુંબઈ જેવા મોટા ગામોમાં રોજના સેંકડો મનુષ્ય મરે છે,
તે પછી બહુવાનો વખતજ નહિ મળી શકે, ત્યારે એવા વખતે મરી મથેલા
મનુષ્યને સ્મરણમાં જાળવવા લઈ જાય ત્યાં સુધી બહુવું નહિ, પરંતુ ગામ
મોડું હોય ને પોતાની જાણમાં મરી મથેલા મનુષ્યનું ધ્યાન ન હોય, અથવા
પોતાના મોહલાથી ધણુ દૂર અન્ય દિશામાં મરણ થયું હોય તેવે વખતે અનધ્યાય:
પાડવાની જરૂર નથી, પણ પોતાના પાડોશમાં તેમજ મોહલામાં અથવા તે પસ-
મોહલામાં હોવા છતાં, અધિકારી કે નગર શેઠ જેવો મોટો માણસ ધુનરી
ગયો હોય અને તેની પોતાને ખબર પડી હોય તે બહુવું નહિ.

દિવસથી-જનોઇ દીધા પછી-ઉત્સર્ગ-જમીનનો કંપ થયો હોય
વીજલીનું પડવું થયું હોય, પોતાના ગામમાં આગ લાગી હોય, ગંધર્વ-
નગર કે ભૂત વિજેરેનું દર્શન થયું હોય, વખત વગરનો વરસાદ
ગાજ્યો હોય, તો ત્રણ દિવસ છોડીને બાણુવું, વરસાદના સમયમાં
દિવસે મેઘ ગાજ્યો હોય તો રાત્રે સૂર્યાસ્ત થયા પછી અને રાત્રે
ગાજ્યો હોય તો બીજે દિવસે સૂર્ય ઉગ્યા પછી બાણુવું, તેમજ પોતાની
શાખાના કોઈ સત્પુરુષનું મરણ દિવસે થયું હોય તો સૂર્યાસ્ત સુધીને
રાત્રે થયું હોય તો બીજા દિવસના સુર્યોદય સુધી બાણુવું નહીં.

વાયોલૂકસ્વરાર્તજંબુકરવે સામ્નાં ચ વાતે જલે

નીહારે પતિતાભિશસ્તનિકટે ધાવજ્જનાલોકને ।

ગ્રામાન્તે પિતૃકાનનેપ્યથસતાનૂ નપ્તિર્નીતે દિવં

તદ્વત્સદ્વતિનિ ડ્યહં ચ ન પટેદ્ મુક્ત્વાર્દ્રપાણિર્ન ચ ॥૬॥

અન્વયાર્થ—વાયોલૂકસ્વરાર્તજંબુકરવે ચ સામ્નામ્ રવે વાતે
જલે નીહારે પતિતાભિશસ્તનિકટે ધાવજ્જનાલોકને ગ્રામાન્તે પિતૃકા-
નને અપિ સતા નૂનપ્તિર્નિ દિવમ્ इते (સતિ) તદ્વત્ સદ્વતિનિ
(મૃતેસતિ) ડ્યહમ્ ન પટેદ્ ચ મુક્ત્વા આર્દ્રપાણિઃ (ન પટેદ્) ॥૬॥

અન્વયાર્થ—વાયોલૂકસ્વરાર્તજંબુકરવે વાહન, ધુઆડ, ગધેડો,
અને દુઃખી શિયાલના શબ્દમાં ચ અને સામ્નામ્ સામપેદના રવે શબ્દમાં
વાતે વટોળીયાપવનમાં જલે જલમાં નીહારે દિવસે ત્યારે (ધુમસતુ વર્ષવું)
પતિતાભિશસ્તનિકટે ધર્મબદ્ધ અને ખોટો ત્રાપ આપનાર મનુષ્યની સમીપમાં
ધાવજ્જનાલોકને દોડતા પુરુષના ભેવામાં ગ્રામાન્તે ગામના સીમાડામાં પિતૃ-
કાનને રમશાનમાં સતાનૂનપ્તિર્નિ યતમાં થી હોમન્યાર રૂત્વિજ દિવમ્ इते
(સતિ) મરણ પામે ત્યારે તદ્વત્ તેમજ સદ્વતિનિ સાઈ પ્રતા કરનાર (મૃતે
સતિ) મરણ પામ્યો હોય તો ડ્યહમ્ ત્રણ દિવસ સુધી ન પટેદ્ બાણુવું નહિ,
ચ અને મુક્ત્વા જમીને, આર્દ્રપાણિઃ બિંબા હાથ હોય ત્યાં સુધી, (ન પટેદ્)
બાણુવું નહિ. ॥ ૬ ॥

૧—જમીનનો કંપ એટલે ધરતીનું ધુનવું.

૨—ગંધર્વનગર એટલે અંતરિક્ષમાં ચિત્ર વિચિત્ર કોઈ દિવસ નહિ
ખાતા દેખાવો.

૬ ભાવાર્થ—વાળું વાગતું હોય, કોઈ પણ સામવેદના મંત્રો બોલતો હોય,^૧ ધુવડ-ગધેડું કે શિયાળ બોલતું હોય, ઘણો પવન થયો હોય, પાણીમાં કે આકાશમાં ધુમાડા જેવો ઉત્પાત થયો હોય, ભતિબ્રહ્મ અથવા અસત્ય બોલનાર સામે ઉભો હોય, દોડતા માણસના દેખતાં-ગામના ઝાંપામાં અને રમશાનમાં ભણ્ણું નહિ; મનમાં ઘી હોમનાર ગ્રાહણ અને સારા ત્રત પાળનારનું મૃત્યુ થયું હોય, તો ત્રણ દિવસ ભણ્ણું નહિ, અને ખાધા પછી જ્યાં સુધી ક્ષાથ લિના હોય ત્યાં સુધી ભણ્ણું નહિ.

રાત્ર્યર્ધે મદનો મુતિર્દલયુતે યામે ચતુર્થ્યાચક્રે

પ્રાગ્રાત્રૌ પઠનં હુપાકરણંતો માસં નિશઃ પ્રાગ્દલે ।

શ્વોડનધ્યાય इतीह रात्रिपठनं वर्ज्यं सदा संध्ययो ।

चौरोपद्रवयामके त्रिदिवसं दुर्भुक्प्रतिग्राहयोः ॥ ७ ॥

અન્ય—રાત્ર્યર્ધે મદનઃ દલયુતે યામે મુનિઃ આચક્રે ચતુર્થી પ્રાગ્રાત્રૌ ઉપાકરણતઃ માસમ્ નિશાપ્રાગ્દલે શ્વઃ અનધ્યાયઃ इति इह रात्रिपठनम् सदा संध्ययोः चौरोपद्रवयामके दुर्भुक्प्रति-ग्राहयोः त्रिदिवसम् पठनम् वर्ज्यम् ॥ ७ ॥

અન્ય—રાત્ર્યર્ધે અડધી રાત્રિએ મદનઃ ૧૨ દલયુતે યામે ૧૥ પ્રહર સુધી મુનિઃ ૭ આચક્રે પહેલા પ્રહરમાં, ચતુર્થી ૪ હોય (તદા) ત્યારે પ્રાગ્રાત્રૌ રાત્રિના પૂર્વભાગમાં (પઠનમ્ વર્જ્યં) ભણ્ણું નહીં ઉપાકરણતઃ ઉપાદર્ભથી માસમ્ ૧ માસ, નિશાપ્રાગ્દલે રાત્રિના પૂર્વાર્ધમાં (પઠનમ્ વર્જ્યં) ભણ્ણું નહીં શ્વઃ બીજે દિવસે, અનધ્યાયઃ અનધ્યાય હોય તો, इह रात्रि-पठनम् તેની પહેલી રાત્રિએ (પઠનમ્ વર્જ્યં) ભણ્ણું નહીં સદા હિમ્બેશાં સંધ્યોઃ અને સંધ્યા વખતે, चौरोपद्रवयामके ચોરથી ઉપદ્રવ થતાં એક પ્રહર સુધી, दुर्भुक्प्रतिग्राहयोः દુષ્ટ બોળન વથા ઘન લેવામાં ત્રિદિવસમ્ ત્રણ દિવસ સુધી, પઠનમ્ વર્જ્યમ્ ભણ્ણું નહિ ॥ ૭ ॥

૧—ત્યારે વેદમાં સામવેદનો ધ્વનિ મધૂર ગણાય છે, માટે તે સર્વોત્તમ છે, જેથી સામવેદનું ગાન થતું હોય, તે વખતે અન્યવેદનો ઉચ્ચાર કરી તે ગાનનો ભાગ કરવો નહિ, એમ મત્યવે છે.

૭ ભાવાર્થ—જે દિવસે અઠધી રાત્રિ સુધી તેરશ^૧ હોય, સાતમ^૨ ૧૧ પ્રહર રાત્રી સુધી હોય, અને ચૈત્ર^૩ ૧ પ્રહર રાત્રિમાં હોય, તેવા દિવસોમાં, સૂર્યોસ્તથી તે મધ્ય રાત્રી સુધીમાં બણવું નહીં તેમજ જનોઈ દીધા પછી એકમાસ સુધી સૂર્યોસ્તથી અઠધી રાત્રી સુધી બણવું નહીં, અને જ્યારે અનધ્યાયના દિવસો હોય ત્યારે તે દીવસના પહેલા દીવસની રાત્રીમાં બણવું નહિ, હંમેશા સંધ્યાકાલે બણવું નહિ, ચોરનો ઉપદ્રવ પોતાની જાણમાં થયો હોય તો ૧ પ્રહર સુધી ન બણવું, અને ખરાબ લોજન કરીને કે ખરાબ અન્ન લીધું હોય તો ત્રણ દિવસ સુધી બણવું નહિ.

૧—તેરશ અઠધી રાત્રી સુધી હોય, તો પ્રદોષ કહેવાય, એટલે સૂર્યોદયથી રાત્ર્યર્ધની ધડીએ દીનમાનમાં જિમેરતાં જે ધડી પણ થાય, એટલી ધડી પણ તેરશ હોય, અથવા તેથી ગમે તેટલી વધારે ધડી પણ તેરશ હોય, તો પ્રદોષ જાણવો. પરન્તુ તે દીનમાનમાં જિમેરતાં યએલી ઘટયાદિકથી એક પણ પણ અથવા તેથી ગમે તેટલી ઓછી ધડી પણ સુધી તેરશ હોય, તો પ્રદોષ સમજવો નહીં.

૨—તેનીજ રીતે સાતમ સ્પષ્ટિ પછીથી દોઢ પ્રહર એટલે રાત્રી માનવો. એક ચતુર્થાંશ નથા એક અષ્ટમાંશ, એ જાનેની જેટલી ઘટયાદિ થાય, તે ઘટયાદિકને દીનમાનમાં જિમેરતાં જેટલી ઘટયાદિક થાય, તેટલી ઘટયાદિક સાતમ હોય તો પ્રદોષ શરૂ થાય, તેથી ગમે તેટલી સાતમની ઘટયાદિક હોય. તોપણ પ્રદોષ જાણવો, પરન્તુ તેથી ઓછી ઘટયાદિ કે પ્રદોષ જાણવો નહીં.

૩—ચોથને માટે દીનમાનમાં રાત્રીનો એક ચતુર્થાંશ ઘટયાદિ જિમેરતાં જેટલી ઘટયાદિ થાય, તેટલી ઘટયાદિ અથવા તેથી વિશેષ ઘટયાદિ ચોથ હોય. તો પ્રદોષ જાણવો. પરન્તુ ઓછી ઘટયાદી કે પ્રદોષ જાણવો નહીં.

સચ્છીભૂષિતગુજરાન્તરર્મતે સ્વેદાહ્યભાગે લસ-
જ્ઞાનાસત્કુલદીપિતે કપહવજ્જાહ્યે પુરે વાસિના ।
શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ ચ યયા માર્તણ્ડવોધોગ્ચલં ।
સટ્ટીકા મગમન્મુદા પ્રકરણેન્નધ્યાયકં દિદ્ધિયતમ્ ॥

અર્થ—સત્પુરુષો ને લક્ષ્મીયા આ ભૂષિત એવા ગુજરાત દેશના અંતર્ગત એક જગ્યામાં આવેલા નાના પ્રકારના સાસ કુલોથી પ્રકાશિત એવા કપહવજ્જ નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષર શ્રી “સોમેશ્વર જીવીએ રમેલી” મુર્તિ માર્તણ્ડનો એક થવામાં ઉપયોગી એવી આ ટીકામાં અનધ્યાય નામનું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

॥ अथ पल्लीसरठयोःप्रकरणम् ॥

दक्षांगोदरनाभिहृत्सु पतिता पल्ली वरांगे हनुं

त्यक्त्वा नुः शुभदा स्त्रियाः फलमिदं वामेतरव्य त्ययात् ।

इत्याहुः सरठमरोहणफलं पातेऽन्यथैके वृथा

पल्यारोहणकेऽपि वस्त्रसहितः स्नात्वा चरे शान्तिकम् ॥१॥

अन्वय—दक्षांगोदरनाभिहृत्सु पतिता (शुभदा) तथा हनुम् त्यक्त्वा वरांगे पतिता पल्ली नुः शुभदा स्त्रियाः इदम् फलम् वामेतर व्यत्ययात् (ज्ञेयम्) इति सरठमरोहणफलम् आहुः पाते अन्यथा एके पाते वृथा फलम् आहुः पल्यारोहणके अपि वृथा, वस्त्रसहितम् स्नात्वा शान्तिकम् चरेत्, ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—दक्षांगोदरनाभिहृत्सु, ૧/૨૫૦ અંગ, ઉદર, નાભિ, અને હૃદયમાં, પતિતા પડેલી, (શુભદા શુભ છે,) તથા તેવીજ રીતે, હનુમ્ દાઢીને ત્યક્ત્વા ઊડીને, વરાંગે ઉત્તમ અંગમાં, પતિતા પડેલી, પल्ली ગરોળી, નુઃ પુશ્પને, શુભદા શુભ ફલ આપે છે, સ્ત્રિયાઃ સ્ત્રીને હદમ્ ફલમ્ આ ફલ, વામેતર વ્યત્યયાત્ પુશ્પથી, ઉલટી રીતે, (જ્ઞેયમ્, જાણવું,) इति એ પ્રમાણે, (ગરોળીના પડવાની આદત,) સરઠમરોહણફલમ્ કાચેડા ચકવાથી, થતું ફલ, આહુઃ કહે છે, પાતે ઉપર પડે તો, અન્યથા વિપરીત, (અશુભ,) સમજવું, એકે કેટલાક આચાર્યો, પાતે વૃથા ફલમ્ આહુઃ કાચેડાના પડવા થી, કંઈ ફલ, થતું નથી, એમ કહે છે, પલ્યારોહણકે અપિ ગરોળી ચકવામાં પણ, વૃથા કંઈ ફલ, કહેતા નથી, વસ્ત્ર સહિતમ્ વસ્ત્ર સાથે, સ્નાત્વા સ્નાન કરીને શાન્તિકમ્ શાન્તિ ચરેત્ કરવી ॥ ૧ ॥

॥ ગરોળી, અને કાચડો, ચઢવા પડવાથી, થતું ફલ, ॥

ભાવાર્થ—પુરૂષના, જમણા અંગમાં, તેમજ, પેટ, નાભિ, કમર, તથા છાતી ઉપર, પડે તો, શુભ સમજવી, અને દાહીનો લાગ છેડી દઇ કંઠ ઉપરથી માથા સુધીના, ગમે તે લાગમાં, ગરોળી, પડે તો, શુભ, અને ચઢે તો, અશુભ ફલ, આપે છે, સ્ત્રીના, ડાબા અંગમાં, તેમજ પેટ, નાભિ, તથા છાતી ઉપર, અને દાહી છેડી દઇ, કંઠ ઉપરના, કોઈપણ લાગથી, તે માથા સુધીમાં, ગરોળી પડે તો, શુભ, અને ચઢે તો, અશુભ ફલ, આપે છે, સ્ત્રી, પુરૂષના ઉપર, કહેલા લાગોમાં, એટલે, પુરૂષના જમણાને, સ્ત્રીના, ડાબા અંગમાં, કાચડો, ચઢે તો શુભ, અને પડે તો, અશુભ ફલ, આપે છે, કેટલાક આચાર્યો, ગરોળી, કે કાચડાના, ચઢવા, ઉતરવામાં, કંઈપણ, શુભ, કે, અશુભ ફલ, કહેતા નથી, ને પુરૂષના, જમણા અંગમાં, જે શુભ ફલ મળે, તેમ ડાબા અંગના, તેજ લાગોમાં, ગરોળી, કે, કાચડાના ચઢવા ચઢવાથી અશુભ ફલ જાણવું અને તેજ પ્રમાણે, સ્ત્રીના જમણા અંગમાં, ચઢવાથી પણ અશુભ ફલ, જાણવું; તેમજ, ગરોળી, ને કાચડો, જો, અંગને અડકી જાય તો, તે અડકતી વખતે, જે હુગડાં, ચહેરો હોય, તે વજ્ર સહિત, સ્નાન કરવું, અને શાંતિ કરવી.

(ગરોળી કે કાચડો અનુક્રમે શરીર ઉપર પડવાથી

ને ચઢવાથી થતું ફલ.)

જ્યોતિ નિવંધે—ગરોળી માથા ઉપર પડવાથી રાજ્ય મહે છે, લલાટે—લાભ, કાને આભૂષણો, નેત્રે પોતાના પ્રિય માણસનું દર્શન, નાકે—સુગંધ, મુખે—મિષ્ટાન્ન ભોજન, ગંડસ્થલે—સુખ, ગરદને—લય, બુકુટીએ—કલેશ, ગળામાં—હુચ; પૃથ્ઠ લાગમાં—સુખ, જમણે ખલે વિજય, ડાબે ખલે—શત્રુનો લય, જમણા હાથના મધ્યને કાંડાના લાગે ઈષ્ટ લાભ, જમણા હાથના તલીયે દ્રવ્ય, અને તેના પાછલા લાગમાં સારે માર્ગે ખરચ; ડાબા હાથના મધ્યને કાંડાના લાગે ધનનાશ, ડાબા હાથના તળીયા ઉપર હાનિ, તેના પાછલ ધનનો નાશ, છાતી ઉપર રાજ્ય સન્માન્ય, જમણા સ્તન ઉપર સૌભાગ્ય, જમણા પડખે ભોગપ્રાપ્તિ.

ડાળા સ્તને ચશને ધન, ડાળા પડએ પીડા, ડાળી કુખે બાલકને પીડા, જમણી કુખે પુત્ર પ્રાપ્તિ, જમણી કમ્મરે વસત્રની પ્રાપ્તિ, ડાળી કમ્મરે સુખનો નાશ, નાલિયે મનોરથોની પ્રાપ્તિ, નાલિના નીચના સાગે ગર્ભનો નાશ, ગુહ્ય ભાગમાં મરણ, ગુદે રોગ, જમણી સાથળે પ્રીતિની વૃદ્ધિ, ડાળી સાથળે મૃત્યુ, જમણા ઢીંચણે સારૂ વાહન મળે, ડાળા ઢીંચણે પશુનો નાશ, જમણા ઝંઘને સુખ, ડાળા ઝંઘને કલેશ, જમણા પગના મૂલમાં દ્રવ્યની વૃદ્ધિ, ડાળાપગના મૂલમાં સ્ત્રી વિયોગ, જમણા પગની ઘુંટીમાં પ્રિય વસ્તુનું મેળવું, ડાળા પગની ઘુંટીમાં પગની પીડા, થાય છે. આ પ્રમાણે પુરૂષના ઉપર ગરોડી પડવાથી ફલ મળે છે, પણ તેજ પ્રમાણે ફલ સ્ત્રીને વિપરીત સમજવું, એટલે જમણો બાણુનું ફલ ડાળી બાણુ પ્રમાણે અને ડાળી બાણુનું ફળ જમણી બાણુ પ્રમાણે બાણુવું, એ પ્રમાણે ગરોડીનું પડવાથી ફલ છે. અને કાચ'ડાનું ચડવાથી ફલ મળે છે, કાચ'ડા પડવાનું અને ગરોડી ચડવાનું ફલ ઉપર પ્રમાણે ન સમજતાં, તેથી વિપરીત બાણુવું, રાત્રિએ ગરોડીનું ચડવું, અને કાચ'ડાનું પડવું થયું હોય તો વિશેષ ફલ કદા પ્રમાણે મલતું નથી, પણ ગરોડીનું પડવું, અને કાચ'ડાનું ચડવું થયું હોય તો મોટી પીડા ભોગવવી પડે છે. શરીરપર પ્રથમ પડ્યા પછી તરતજ કદાચ ગરોડી કે કાચ'ડા ચઢી જાય તો ઉપર સુજબ કહેલું ફળ થોડું મળે છે, કારણ કે પડવામાં વિશેષ ફલ અને ચડવામાં થોડું ફલ મળે છે, તે પડવાના દિવસે મૃત્યુ યોગ જન્મ નક્ષત્ર-વિષ્ટિ-વ્યતીપાત-વૈધૃત-આઠમો ચંદ્રમા-અને પડતી વખતનું લક્ષ્યુક્ત હોય તો વિઘ્ન થાય છે, જમણા બાણુએ ચઢીને ડાળી બાણુએ ઉતરે તો હાનિ કરનાર બાણુનું, અને ડાળી બાણુથી ચઢીને જમણી બાણુ ઉતરે તો દોષ સમજવો નહિં.

મૃગુ— (ગરોડી કે કાચ'ડા પડવાથી થતા દોષોની શાન્તિ.)

ગરોડી ને કાચ'ડાનું અનુક્રમે ચડવું કે પડવું થયું હોય તો પંચ ગવ્યનું પ્રાશન કરી ઘીની અંદર પોતાનું સુખ જોવું, અને પુણ્યાહવાચન કરીને શાન્તિ કરાવવી, તેમાં યથાશક્તિ પ્રમાણે સોનાની મૂર્તિ કરાવી રાતા વ્રક્ષથી વીંટી ગંધ પુષ્પથી પૂજા કરવી, પછી માટીને

ઘડો જલ ભરીને ચોખ્ખાનું સ્થાપન કરી તેના ઉપર મુકવો અને વસ્ત્રા-લંકારથી તે ઘડાને શણગારવો. પછી પંચામૃત-પંચગવ્ય-પંચ રત્ન અને પાંચ વૃક્ષો નીચાલ કલશમાં નાંખીને આવાહન કરવું, પછી ગંધ પુષ્પ વડે દશદિકપાલનું પૂજન કરવું, ત્યારબાદ અગ્નિ સ્થાપન કરી હોમકર્મનો આરંભ કરવો, તેમાં મૃત્યુંજયના મંત્રથી ખેરની સમિધિયો ને તલનો એક હળરને આઠ વખત હોમ કરવો. અથવા ૧૦૮ વખત કરવો. પછી પ્રાદ્યોષ્ટોએ અભિષેક કરવો. પછી શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેરી સોતું વસ્ત્ર ને તલનું દાન કરવું, અને પ્રાદ્યોષ્ટુ લોજન કરાવવું આ પ્રમાણે શાન્તિ કરવાથી આયુષ્ય વિજયલક્ષ્મી કીર્તિ ને બુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે, અને શુભ ફલ મળે છે.

સચ્છ્રીભૂષિત ગુર્જરાન્તરગતે સ્વેદાશ્ચ મામે શુભે ।
નાના સસ્કુલ દીપિતે કપટવજ્રાશ્ચ પુરે વાસિના ॥
શ્રીસોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતં માર્તઙ્ડવોધોજ્વલં ।
સદ્દર્શિં જ્ઞાનમન્મુદા પ્રકરણં પટ્ટી શરટરૌદ્રકમ્ ॥

અર્થ—સતપુરો, ને લક્ષ્મીથી આ ભૂષિત એવા શુભસત દેશના અંત-ર્ગત, ખેડા જિલ્લામાં આવેલા નાના પ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા કપડવંજ નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષર શ્રી સોમેશ્વર જોષીએ રચેલી મુદ્રત માતાજીનો જોષ થવામાં જોષીયોગી એવી આ ટીકામાં પદ્મી શરટ નામનું અગીયારમું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

॥ अथ गोचर प्रकरणम् ॥

स्वर्क्षाचन्द्रखला त्रिखारिषु शुभाः सप्ताद्यगोऽब्जः पुन-
 आपुत्राद्यय धर्ममृत्युषु कविः स्वास्तत्रिकोणे गुरुः ।
 सौम्यो व्यन्त्यसमेऽखिला भगवताः शुक्ले नवेषुद्विग-
 चन्द्रोऽथो निजभाद्युभं नवहृतं ज्यद्रीषु शेषं न सत् ॥१॥

अन्वय—स्वर्क्षात् चन्द्रखलाः त्रिखारिषु शुभाः सप्ताद्यगः
 अब्जः पुनः आपुत्रात् व्ययधर्ममृत्युषु कविः स्वास्तत्रिकोणे गुरुः
 व्यन्त्यसमे सौम्यः भगवताः अखिलाः (शुभः) शुक्ले नवेषुद्विगः
 चन्द्रः (शुभाः) अथो निजभात् युभम् नवहृतम् ज्यद्रीषु शेषम्
 नसत् ॥ १ ॥

अन्वय—स्वर्क्षात् १८-म राशीथी चन्द्रखलाः २६ अने पाप ग्रहे,
 त्रिखारिषु ३, १०, ६ स्थानेभां शुभाः शुभे, सप्ताद्यगः ७, १ भां रहेले। अब्जः
 २६ श्रेष्ठे, आपुत्रात् ३० थी भां व्ययधर्ममृत्युषु १२, ९, ८, में कविः
 शुक्ले स्वास्तत्रिकोणे २, ७, ९, ५, में गुरुः शुभ व्यन्त्यसमे १२ शिवाय सभ
 राशिभां, सौम्यः शुभ, भगवताः ११ में रहेला अखिलाः ७भां ग्रहे।
 (शुभः) सारा, शुक्ले शुक्ल पक्षभां नवेषुद्विगः ८, ५, २ भां रहेले। चन्द्रः
 २६ (शुभः) सारा, अथो त्थार पक्षी निजभात् पोताना १८-म नक्षत्रथी,
 युभम् द्विसन् नक्षत्र, नवहृतम् नवथी भाग वेवाथी ज्यद्रीषुशेषम् ३, ७, ५
 शेष रहे तो नसत् श्रेष्ठ नथी, ॥ १ ॥

ગોચર^૧ ગ્રહોથી થતું ફલ.

ભાવાર્થ—જન્મ રાશિથી ગણતાં ૩-૬-૧૦ માં સ્થાનમાં ચંદ્રમાને પાપગ્રહ હોય, ૧-૭ માં સ્થાનમાં ચંદ્રમા હોય, ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૨ એ સ્થાનોમાં શુક હોય, ૨-૫-૬-૭ માં સ્થાનમાં ગુરુ હોય, બારમા સ્થાન સિવાયના બેકી સ્થાનોમાં બુધ હોય. ૧૧ મેં બધા ગ્રહો હોય; શુકલ પક્ષમાં ચંદ્રમા ૨-૫-૮-એ સ્થાનોમાં હોય તો શુભ જાણવું.

શુભાશુભ ગોચર ગ્રહો.

હરકોઈ રાશિથી ગણતાં સુર્યાદિક ગ્રહો નીચે મુજબના આવે તો સારું ફલ આપે છે.	હરકોઈ રાશિના સુર્યાદિક ગ્રહો નીચે મુજબના આવે તો ખરાબ ફલ આપે છે.
સ. ૩-૬-૧૦-૧૧	સ. ૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૨
ચં. ૧-૨-૩-૬-૭-૧૦-૧૧	ચં. ૪-૫-૮-૯-૧૨
મં. ૩-૬-૧૧	મં. ૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦-૧૨
બુ. ૨-૪-૬-૮-૧૦-૧૧	બુ. ૧-૩-૫-૭-૯-૧૨
શુ. ૨-૫-૭-૯-૧૧	શુ. ૧-૩-૪-૬-૮-૧૦-૧૨
શુ. ૧-૨-૩-૪-૫-૮-૯-૧૧-૧૨	શુ. ૬-૭-૧૦
શ. ૩-૬-૧૧	શ. ૧-૨-૪-૫-૭-૮-૯-૧૦-૧૨
રા. ૧-૩-૬-૯-૧૦-૧૧.	રા. ૨-૪-૫-૭-૮-૧૨.

૧—જ્યારે જ્યારે પંચાંગમાં જોતાં જે જે રાશિ ઉપર જે જે ગ્રહો હોય, તે તે રાશિ સુધી પોતાની જન્મરાશિથી ગણતાં જે સંખ્યાનો અંક આવે તે ગ્રહ પોતાને તે સંખ્યા જોડેલો છે, એમ જાણવું, અને તે રાશિવાળાને તે ગ્રહ ગોચરમાં તેટલામો છે એમ કહેવાય છે, એવી રીતે દરેક રાશિના ગ્રહો પોતાની રાશિથી કેટલામી સંખ્યાના છે, તે જોવું, તેને ગોચર ગ્રહ કહે છે, જેમ કે પંચાંગમાં શનિ કુંબનો સૂર્ય મકરનો—અને બુધ ધનનો છે, તો કઈ રાશિવાળાને પોતાની રાશિથી ગણતાં શનિની રાશિ સુધી ૮ થાય છે. તેથી કઈ રાશિવાળાને ગોચરમાં શનિ ૮ મો છે, એમ સૂર્ય ૭ મો ને બુધ ૬ મો થયો જેથી ગોચરમાં સૂર્ય-૭ મો ને બુધ-૬ મો થયો એમ જાણવું.

તારા ખાખત.

જ-મ નક્ષત્રથી જે દિવસની તારા જોવી છે. તે દિવસના નક્ષત્રસુધી ગણતાં જે સંખ્યા થાય, તેને નવે ભાગતાં જે શેષ વધે તે તારા જાણવી, તેમાં ૩, ૫ ને ૭ મી તારા હોય તો તે નેષ્ટ જાણવી, બાકીની તારા સારી જાણવી.

મુ. ચિં. ચંદ્રખળમાં વિશેષ વિચાર.

પાપાંતઃ પાપ યુગ્મને પાપાચંદ્રઃ શુભોપ્પસન્ ।

શુભાંશે વાધિમિત્રાંશે ગુરુદ્રષ્ટોઽશુભોઽપિસન્ (૧)

અર્થ—ચંદ્રમા શુભફળ આપનારો હોય, છતાં પાપ ગ્રહોની વચમાં હોય. પાપગ્રહની સાથે હોય. કે પાપગ્રહથી સાતમે હોય. તેવો ચંદ્ર શુભફળ આપી શકતો નથી, એજ પ્રમાણે અશુભ ફળ આપનારો ચંદ્રમા હોવા છતાં નવમાંશ માં શુભ ગ્રહની રાશીનો હોય. અથવા પોતાના મિત્રના નવમાંશમાં હોય. કે મુહૂર્ત વખતે ચંદ્રમાપર સુરની દષ્ટી હોય. તો તે ચંદ્ર અશુભ હોવા છતાં શુભફળ આપનારો જાણવો.

સિતાસિતાદૌ સદુષ્ટે ચંદ્રેવસૌ શુભાવુભૌ ।

વ્યત્વાસે ચાશુભૌ પ્રોક્તૌ સંકટેઽજ્જવલં ત્વિદમ્ (૨)

અર્થ—શુક્લપક્ષની પ્રતિપદને દીવસે પોતાની રાશીથી ગણતાં શુભ ચંદ્રમા આવે. તો તે ૧૫ દીવસો સારા સમજવા, અને કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદને દીવસે પોતાની રાશીથી ગણતાં અશુભ ચંદ્ર આવે તો તે ૧૫ દીવસો સારા જાણવા તેમજ તેથી ઉલટી રીતે એટલે શુક્લપક્ષની પંડવેએ અશુભ ચંદ્રમા હોય તો તે ૧૫ દીવસો પણ ખરાબ ફળ આપનારા જાણવા, આ ખાખત અતી આવશ્યકતામાં એટલે વિવાહ, યાત્રા વિગેરેમાં જોવી.

જા. પા. નસ્વાશ્વરીરાશીસ્વરાઃ કિરીટિનો ઘનાગુર્હ્યનસ્વાનુરાનુકાઃ ।

શશાંક ભાગા યદિ તુંવરાદિકે મુહૂર્તે જન્માદિષુ મૃત્યુમુચકાઃ (૩)

અર્થ—મુહૂર્ત પ્રસંગે જા જ-મ કે અગ્ર વખતે ચંદ્રમા મેષાદીક ખાર રાશીને વિષે ૨૦, ૨૫, ૨૨, ૨૨, ૨૧, ૧, ૪, ૨૩, ૧૮, ૨૦, ૨૦, ૧૦ અનુક્રમે એ પ્રમાણેના અંશોના થયેા હોય. તો મૃત્યુનો ભય દેખાડે છે, માટે દરેક રાશીમાં ઉપર કેહલા અંશે ચંદ્ર હોય ત્યારે હરકેાઈ મુહૂર્ત આપવું નહીં.

પુત્રોવદુર્લભ્ય જનાધિકો ધનો ત્રિરાટ્યોગો ત્રવયોધિકોઘ્નના ।

મેષાદિકેપુષ્કર ભાગ સંજ્ઞિકા મુહુર્તજન્માદિષુ શોભનપ્રદાઃ (૪)

અર્થ—એજ પ્રમાણે મુહુર્ત, પ્રત્ય, કિંવા ન-મ કાળવિશે ચંદ્રમા મેષથી ગણુતાં અનુક્રમે બાર રાશીઓને વિશે ૨૧, ૧૪, ૧૮, ૮, ૧૯, ૯, ૨૪, ૧૧, ૨૩, ૧૪, ૧૯, ૯, અંશનો મયો હોય, તો પુષ્કર યોગ કહેવાય છે, અને તે શુભ ફળ આપે તે, આ પ્રમાણે તે રાશીના અંશોમાં ચંદ્રમા હોય છે, ત્યારે મલ્લુજ શુભ ફળ આપનારો પુષ્કર યોગ થાય છે, ત્યથી સાધારણ ખરાબયોગો તે દીવસે હોય તો પણ તેનો નાશ થાય છે, એમ જાણવું.

કશ્યપઃ—જન્મતારા દ્વિતીયા ચ પછી ચૈવ ચતુર્થિકા ।

અષ્ટમી નવમી ચૈવ પદ્મતારાઃ શુભાવહાઃ (૫)

અર્થ—૧-૫મી, (૧ લી,), ૨, ૪, ૬, ૮, ને ૯, મી એપ્રમાણે, ૧, તારાઓ શુભ ફલ આપે છે,

કૃષ્ણે ચલવતી તારાં શુક્રપક્ષે ચલી શશી ।

અર્થ—શુક્રપક્ષમાં, તારા જન્મવાન છે, અને શુક્રપક્ષમાં, ચંદ્રમા જન્મવાન, હોય છે.

સૂર્યાદીનાં ચ સંતુષ્ટયૈમાણિક્યં ખૌવિતર્કં તથા ।

સુવિદ્રુમં મરકતં પુષ્પરાગં ચ વજ્રકમ્ (૧)

નીલગોમેદ વૈદૂર્ય ધાર્ય સ્વસ્ય દ્વદક્રમાત્

અર્થ—સૂર્યોદિ ચંદ્રોની શાન્તિમાટે, અનુક્રમે, માણિક, મોતી, પરવાણુ, મરકત, પુષ્પરાગ, વજ્ર, નીલ, એમેદ અને વૈદૂર્ય, મણિ, ધારણ કરવું.

વયો૦-વિ૦-સદોદિતં ચંદ્રમસઃ પ્રધાનં ચલં ગુરુઃ કર્મસુવા સ્ત્રીલેષુ ।

અમોદરે દર્શવકેનચાર્દ્રં તર્ગૈવ તારા ચલ મપ્યતીષ્મ્ (૭)

અર્થ—દરેક કાર્ત્તમાં ચંદ્રનું જગ જોવાની મુખ્ય નકર છે. પરન્તુ અમાસ નજીકના નવ દીવસોમાં ચંદ્રનું જાણ કરવું નથી. એટલે અમાવાસ્યા પદેમાં ચાર, પાંચ ચાર ને અમાવાસ્યા એમ જાણ મળીને એ નવ દીવસોમાં ચંદ્ર જાણવાન નહીં હોવાથી વિશેષ કરીને અવરજ તારાજાણ જાણવું.

રાજાહિતારેય વલેનરાગ્નો વલાદશીત દ્યુતિ રુદ્ધભાસઃ ।

સર્વેન મોગાવલિનો વલીસ્થાદ્ધવંત્યગુઃ સ્વાદ્વલતો વલીયાન્ (૮)

અર્થ—જ્યારે તારાનું બધું જોતાં શુભ તારા હોય, તો ચંદ્રમા બલવાન જાણવો, ને ચંદ્ર બલવાન થવાથી સૂર્ય પણ બલવાન થાય છે. જ્યારે સૂર્ય બલવાન હોય, તો સર્વે ગ્રહો બલવાન થાય છે. માટે શુભ તારા હોય તો શ્રેષ્ઠ જાણવું. ફક્ત રાહુ તારા વિગેરે ગ્રહોના બળથી બળવાન થતો નથી. પણ પોતાનાજ બળથી બળવાન થાય છે.

મુ-ચિં-નેષ તારાઓ બાબત—નેષ તારાઓમાં ત્રીજી વીપત્તિ પાંચમી પ્રત્યરી ને સાતમી વધતારા, એ પ્રમાણે નામ છે. એ એકંદરે તારાઓ નવ છે, તેથી તેની ત્રણ આવૃત્તિયો થાય છે. તેમાં પ્રથમ આવૃત્તિમાં તે ત્રણ તારાઓ આવે તો તે નેષ ફળ આપે છે. પરન્તુ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં તે ત્રણ તારાઓ આવે, તો ત્રીજી વિપત્તિતારાનો પ્રથમ એક તૃતીયાંશ ભાગ, એટલે ૨૦ ધરીયોનો ત્યાગ કરી પછીની ૪૦ ધરીયો સારી સમજવી. અને પાંચમી પ્રત્યરી તારા હોય તો મધ્યનો તૃતીયાંશ એટલે આશરે પહેલી ૨૦ ધરી શુભ પછી ૨૦ ધરી અશુભ ને છેલ્લી ૨૦ ધરી શુભ જાણવી. ને જ્યારે સાતમી વધ તારા હોય તો તેનો છેલ્લો તૃતીયાંશ એટલે છેવટની ૨૦ ધરી અશુભ ફક્ત આપતારી જાણવી. પ્રથમની ૪૦ ધરી શુભ જાણવી. આ તારાઓ અવશ્યના કાર્યમાં જોઇ શકાય છે. તેમાં જો વીપત્તિ નામની ત્રીજી તારા હોય તો જોળાવું, પાંચમી પ્રત્યરી તારા હોય તો મીઠાવું, ને સાતમી વધ તારા હોય તો તલ ને સોનાનું દાન આપીને અવશ્યનું કાર્ય કરવામાં હરકત નથી.

આવૃત્તિનું ઉદાહરણ—કાર્ય કરવાના વખતનું નક્ષત્ર પુ-૦ ફા-૦ છે. ને જન્મનું નક્ષત્ર મૃગશીર છે. તો મૃગશીરથી મધ્ય સુધી ગણતાં સંખ્યા ૭ આવી તેને ૮ તારાની વધારેમાં વધારે સંખ્યા ૯ હોવાથી નવની અંદર સમાય છે, તેથી તે પ્રથમ આવૃત્તિની સાતમી તારા જાણવી. તેમજ કાર્ય કરવાના વખતનું નક્ષત્ર પુ-૦ પા-૦ છે. તો મૃગશીરથી ગણતાં સંખ્યા ૧૬ આવી તેને પ્રથમની માફક નવે ભાગતાં લખી ૧ આવી, તેથી એકે આવૃત્તિ પુરી થઈ એમ જાણવું. ને શેષ ૭ છે, જેથી બીજી આવૃત્તિની સાતમી તારા થઈ. તેમજ કાર્ય કરવાના વખતે ભરણી નક્ષત્ર છે. તો મૃગશીરથી ગણતાં ૨૫ ની સંખ્યા થઈ તેને ૯ ભાગતાં લખી બે આવવાથી બીજી આવૃત્તિ પુરી થઈ, ને શેષ ૭ હોવાથી ત્રીજી આવૃત્તિની સાતમી તારા થાય છે, એ પ્રમાણે ત્રણે આવૃત્તિયો જાણવી.

કાર્યોમાં શ્રદ્ધાની વિશેષતા.

મુ૦-પ૦-વદાદેવોત્સવેજીવઃ સૂર્યો મૂપાલ દર્શને ।

સંગ્રામે ઘરણી પુત્રો વિદ્યાભ્યાસે વુધોવલી

યાત્રાયાં માર્ગવઃ મોક્તો દીક્ષાયાંચ શ્રનૈથરઃ ।

ચંદ્રમા સર્વ કાર્યેષુ પ્રશસ્તો મૃદ્ધતે વુધૈઃ (૯)

અર્થ—વિવાહ કે ઉત્સવમાં ગુરુનું, રાત્રના દર્શનમાં સૂર્યનું, રણસંગ્રામ (યુદ્ધ)માં મંગલનું, વિદ્યાના આરંભમાં બુધનું, યાત્રામાં શુક્રનું, દીક્ષા લેવામાં શનીનું, અને દરેક કાર્યોમાં ચંદ્રમાનું બલ જોવું.

યદિ સ્યાત્સચલથંદ્રં સ્તયાપિ કલેશદાયિની ।

તૃતીયા પંચમી તારા સપ્તમીચ નૃણાં ભવેત્ (૧૦)

અર્થ—ચંદ્ર બલવાન હોય, છતાં ત્રીજી, પાંચમી, ને સાતમી તારા હોય, તે કલેશ કરાવે છે, માટે તેનો ત્યાગ કરવો.

જન્મની તારામાં વિશેષતા.

જન્મભંગે શર્શાકેતુ પંચકર્માણિ વર્જયેત્ ।

યાત્રાંયુદ્ધં વિવાહંચ સૌરંચ મૃદ્ધવેશનમ્ (૧૧)

અર્થ—જન્મનક્ષત્રમાં, ૧ યાત્રા, યુદ્ધ, વિવાહ, ઓષધકર્મ, મૃદુપ્રવેશ, એ પાંચ બાબતો વર્જીત કરેલી છે.

દીનદશા બાબત.

તિથિવારંચ નક્ષત્રં નાષાક્ષર સમન્વિતમ્ ।

નવમિથ્ય દરેદ્દાગં ત્રોપં દિન દશોચ્યતે (૧૨)

રવિચંદ્રૌ મૌમ રાહુ ગુરુ મંદક્ષેસિતાઃ ।

ક્રમેણૈકા દશાક્ષેયા ફલં પૂર્વોક્ત મેવહિ (૧૩)

૧—જન્મના નક્ષત્રની માફક જન્મના ચંદ્રમામાં પણ ઉપલી બાબતો ત્યાગ કરવી.

અર્થ—તીથી, વાર, નક્ષત્રની સંખ્યામાં પુછનારના નામના અક્ષરો જોડી નવવડે ભાગ લેતાં જે શેષ રહે, તે દીનદશા જાણવી. ૧ રહે તો સૂર્ય, ૨ ચંદ્ર, ૩ મંગળ, ૪ રાહુ, ૫ શુક્ર, ૬ શની, ૭ બુધ, ૮ કેતુ ને ૦ બચે તો શુક્રની દીનદશા જાણવી. તેનું ફલ પૂર્વે કહેલું છે, તે મુજબ જાણવું.

પૃષ્ઠાંત્યે સ્વજલે સુતાયમવને ડ્યંકે રવે: સ્વાન્મિથ-

સ્વંકે જન્મસુતે સ્વકે મૃતિભવે દ્વયસ્તે પદંત્યે વિધો: ।

ડ્યંકે લાભસુતે સપત્નતપસો વ્યર્કાશુભાનાં વ્યધો-

ઘ્ઘે પુત્રધનેષ્ટસ્વેકસહજેડ્યંકે ભવાંત્યે વિદ: ॥ ૨ ॥

દ્વયસ્તેષ્ટાદિમયો: સ્વકે નવસુતે ત્રીશેષ્ટપુત્રે ત્રિકા-

ઘેડ્યંત્યેકમવે ભૃગોઃ ક્ષશશિનો: શન્યર્કયો નો વ્યધ: ।

વિદ્ધો વ્યસ્તફલો ભવેદિવિચરો હેમાદ્રિવિધ્યાંતરે

સ્વેટર્ષાદ્વ્યધસ્વેચરં વિગણયાન્યત્રોભયં જન્મભાત્ ॥ ૩ ॥

અન્વય—પૃષ્ઠાંત્યે સ્વજલે સુતાયમવને ડ્યંકે રવે: મિથ: વ્યધ:
સ્વાત્ ડ્યંકે જન્મસુતે સ્વકે મૃતિભવે દ્વયસ્તે પદંત્યે વિધો: વ્યધ:)
ડ્યંકે લાભસુતે સપત્નતપસો: વ્યર્કાશુભાનાં (વ્યધ:) અઘ્ઘે
પુત્રધને અષ્ટસ્વે કસહજે અર્યંકે ભવાંત્યે વિદ: (વ્યધ: સ્વાત્) ॥૨॥

—દ્વયસ્તે અષ્ટાદિમયો: સ્વકે નવસુતે ત્રીશેષ્ટપુત્રે ત્રિકાઘે
અર્યંત્યે અંકમવે ભૃગો: (વ્યધ:) ક્ષશશિનો: શન્યર્કયો વ્યધ:
હેમાદ્રિ વિધ્યાંતરે સ્વેટર્ષાત્ વ્યધસ્વેચરમ્ વિગણય જન્મભાત્ અન્યત્ર
ઉભયમ્ વિદ્ધ: દિવિચર: વ્યસ્તફલ: ભવેત્ ॥ ૩ ॥

૨—ગ્રેયર વર્ષ દશા ને તેનું કોષ્ટક “જ્યોતિષકલ્પતર ફલાધીશ વિભાગમાં” પૃષ્ઠ ૮૧૪-૧૫-૧૬-માં વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે, તેને મથાળે દીનદશા જોવાની રીત, એ પ્રમાણે લખ્યું છે. તેથી અત્રે તે દીનદશા આપી નથી.

અન્વયાર્થ—પદાન્ત્યે ૧,૧૨ મેં, સ્વજલે ૧૦,૪ સુતાયમવને ૫,૧૧, જ્યંકે ૩,૯ રવેઃ સૂર્યનો, મિથઃ ૫૨૨૫૨, વ્યધઃ વેધ, સ્યાત્ છે, જ્યંકે ૩,૯ જન્મસુતે ૧,૫, સ્વકે ૧૦,૪, મૃતિમવે ૮,૧૧, દ્વચસ્તે ૨,૭, પદાન્ત્યે ૧,૧૨ વિધોઃ ચંદ્રનો, (વ્યધઃ વેધ થાય છે,) જ્યંકે ૩,૧૨, લાભસુતે ૧૧,૫, સપત્તતપસોઃ ૧,૯, એ સ્થાનોમાં, દ્યર્કાશુમાનામ્ સૂર્ય સિવાય પાપગ્રહોનો, (વ્યધઃ વેધ થાય છે,) અષ્ટાદ્યે ૮,૧, પુત્રધને ૫,૨, અષ્ટસે ૮,૧૦, કસ-ત્ત્વે ૪,૩, અર્યંકે ૧,૯, મવાન્ત્યે ૧૧,૧૨, એ સ્થાનોમાં, વિદઃ બુધનો, (વ્યધઃ સ્યાત્) વેધ થાય છે. ॥ ૨ ॥

—દ્વચસ્તે ૨,૭, અષ્ટાદિમયોઃ ૮,૧, સ્વકે ૧૦,૪, નવસુતે ૯,૫, વ્રીશે ૩,૧૧, અષ્ટપુત્રે ૮,૫, ત્રિકાદ્યે ૩,૧, અર્યંત્યે ૧,૧૨, અંકમવે ૮,૧૧, એ સ્થાનોમાં ૫૨૨૫૨, ભૂગોઃ શુક્રનો, (વ્યધઃ વેધ છે,) જ્ઞાશિનોઃ બુધ અને ચંદ્રનો, જાન્યર્કયોઃ શનિ, અને સૂર્યનો, નો વ્યધઃ વેધ થતો નથી, હેમાદિ-વિધ્યાંતરે હિમાલય અને વિંધ્યાચળના મધ્યમાં, સેવટક્ષાત્ ગ્રહની સશિથી, વ્યધલેચરમ્ વેધત્રાણા ગ્રહને, વિગણય ગણવે, અન્યત્ર ખીગ્ન દેશોમાં, જન્મભાત્ ન-મસશિથી ગણવે, ઉભયમ્ વેધસ્થાન અને ગ્રહને ગણવું, ચિન્દ્રઃ વેધ પામેશે, વિવિચરઃ ગ્રહ હોય તો, વ્યસ્તફલઃ ઉપર ક્યાથી વિપરીત ફલ, મથેત્ થાય. ॥ ૩ ॥

(ગ્રહોના વેધ બાબત.)

૨ ભાવાર્થ—સૂર્યનો વેધ, ૧,૧૨, ૧૦,૪, ૫, ૧૧, ૩, ૬. ચંદ્રનો ૩, ૬, ૧, ૫, ૧૦, ૪, ૮, ૧૧, ૨, ૭, ૬, ૧૨. મંગલ, શનિ, રાહુ. કેતુનો ૩, ૧૨, ૧૧, ૫, ૬, ૬. બુધનો ૮, ૧, ૫, ૨, ૮, ૧૦, ૪, ૩, ૬, ૬, ૧૧, ૧૨ નો ૫૨-૨૫૨ વેધ થાય છે.

૩ ભાવાર્થ—શુક્રનો ૨, ૭, ૮, ૧, ૧૦, ૪, ૬, ૫, ૩, ૧૧, ૮, ૫, ૩, ૧, ૬, ૧૨, ૬, ૧૧ ને ૫૨૨૫૨ વેધ થાય છે. ચંદ્ર સાથે બુધનો, તથા શનિ, સાથે સૂર્યનો વેધ થતો નથી.

(હિમાલય પર્વતથી, વિંધ્યાચળ પર્વત સુધીના વચમાં
આવેલા દેશ માટે વેધ નોવા બાબત,)

જે ગ્રહનો વેધ નોવો હોય, તે ગ્રહ પચાંગમાં નોતાં, જે રાશિમાં હોય, તે રાશિ સુધી તે ગણસની રાશિથી ગણતાં, નેટલી

સંખ્યા થાય, તેટલામો ગ્રહ, તે ગણસને પોતાની રાશિથી થયો એમ જાણવું. એ જેટલામો થયો, તે ગોચરગ્રહ કહેવાય, તે પછી તે ગ્રહ જે રાશિ ઉપર છે, ત્યાંથી વેધ જોવાની રાશિ સુધીની સંખ્યા કેટલી છે, તે જોવી. જેટલામી સંખ્યાનો આંક થાય, તેટલામી રાશિ ઉપર કોઈ પણ બીજો ગ્રહ હોય તો જન્મરાશિથી ગ્રહની રાશિ સુધી ગણતાં, આવેલો જે અંકનો ગ્રહ તે વેધાએલો છે, એમ જાણવું.

(બીજા દેશોમાં વેધ જોવાની રીત.)

જે ગ્રહનો વેધ જોવો છે, તે ગ્રહ જે રાશિ ઉપર હોય, ત્યાં સુધી ઉપર મુજબ જન્મરાશિથી ગણતાં, જેટલી સંખ્યા થાય, તેટલામો ગ્રહ પોતાને ગોચરમાં આવતો છે, એમ જાણવું. તેવીજ રીતે ફરી જન્મરાશિથી વેધ જોવાવાલા ગ્રહને જેટલામા આંકવાળો બીજો ગ્રહ વેધ કરે છે તે જોવું. અને જન્મરાશિથી ગણતાં તેટલામા આંકે કોઈ પણ ગ્રહ હોય તો ઉપલા ગ્રહને વેધ થયો, એમ જાણવું. એટલે તે ગ્રહ શુભ ફલ આપવાને બદલે અશુભ ફલ આપે છે, માટે ગોચરગ્રહમાં સારો ગ્રહ હોવા છતાં પણ વેધ થવાથી અશુભ જાણવું.

(વેધાયેલા ગ્રહથી થતું ફલ. અશુભ ગ્રહનું શુભ ફલ.)

પોતાની રાશિથી ગણતાં જે ગ્રહ અશુભ હોય, અને તેને બીજા ગ્રહથી વેધ થતો હોય, તો તે અશુભ ગ્રહ પણ શુભ જાણવો, એટલે અશુભપણુનો દોષ લાગતો નથી, અને શુભફલ આપે છે. માટે જો વામ વેધ થયો હોય, તો ગોચરનો અશુભ ગ્રહ હોવા છતાં કાય કરવાથી શુભ ફલ જાણવું.

(શુભગ્રહનું અશુભ ફલ.)

પોતાની રાશિથી ગણતાં, જે ગ્રહ શુભ હોય, પરંતુ તે ગ્રહ, બીજા હરકોઈ ગ્રહથી ઉપર મુજબ વેધ કરતો હોય, તો તે શુભ ગ્રહ હોવા છતાં તેનું અશુભ ફલ થાય છે.

(કોષ્ટક)

અહોનાં મુલને અથુલ વેધોનું કોષ્ટક. ૧

	મુખ ફળ આપનાર અહોને ચતો વેધ.		મુખ ફળ આપનાર અહોને ચતો વેધ.
અ.	૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩	સ.	૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
ચ.	૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩	ચ.	૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭
મ.	૨૮ ૨૯ ૩૦	મ.	૩૧ ૩૨ ૩૩
પ.	૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯	પ.	૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩
શ.	૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨	શ.	૫૩ ૫૪ ૫૫
	૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧		
સ.	૬૨ ૬૩ ૬૪	સ.	૬૫ ૬૬ ૬૭
સ.	૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧	સ.	૭૨ ૭૩
હ.	૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭	હ.	૭૮ ૭૯

હિમાલયથી વિંધ્યાચલ સુધીના મધ્યના દેશોને માટે વેધ

(નેવાનું કલ્પીત ઉદાહરણ.)

મુર્યનો વેધ—નેવો છે, તે દિવસે પચાંગમાં સૂર્ય મીથુન રાશિ ઉપર છે, ને પોતાની રાશિ સિંહથી ગણતાં સૂર્ય ૧૧ માં ગ્રેષ્ઠ છે. જેથી અગીયારમા સૂર્ય, સિંહરાશિવાલાને થયો. હવે ૧૧ માં સંખ્યાના સૂર્યને ૫ સંખ્યાનો કોઈ પણ ગ્રહ હોય તો વેધ કરે છે. છતાં પણ સૂર્ય મિથુનરાશી ઉપર પચાંગમાં છે, ત્યાંથી વેધ થવાની

૧—મુર્યનો વેધ સંસ્કાર પ્રકરણના શ્લોક ૧૧ માં છે.

૫ મી રાશિ સુધી ગણતાં સંખ્યા ૭ થાય છે. તે સંખ્યાના આંકની તુલારાશિ છે, માટે તે રાશિ ઉપર પંચાંગમાં સૂર્ય શિવાયનો બીજો હરકોઈ ગ્રહ આવ્યો હોય, તો પોતાની રાશિથી આવેલો સૂર્ય ૧૧ મો વેધાયેલો છે, એમ જાણવું ને તે વેધાયેલો હોવાથી શુભ છતાં અશુભ જાણવો. જેથી એ શુભ ક્રમો બીલકુલ કરવાં નહિ, અને જેમ શુભ સૂર્ય વેધથી અશુભ થાય છે તેમ અશુભ સૂર્યાદીને વેધ થાય તો તે શુભ થાય છે એમ જાણવું. બીજા દરેક ગ્રહોથી સૂર્યને વેધ થાય છે, પણ શનિ, સૂર્યનો વેધ થતો હોય તો પણ વેધ થયો જાણવો નહિ, તેવીજ રીતે શનિને દરેક ગ્રહોથી વેધ થાય છે, સૂર્યથી વેધ થયો હોય, તો પણ તે વેધ કહેવાતો નથી. એજ પ્રમાણે ચંદ્રને દરેક ગ્રહથી વેધ થાય પણ બુધથી થતો હોય તો પણ વેધ જાણવો નહિ. તેમજ બુધને ચંદ્રથી વેધ થતો હોય તો પણ વેધ જાણવો નહિ. કેમ જે ચંદ્ર બાપ ને બુધ છોકરો છે, તેમજ સૂર્ય, બાપ ને શનિ છોકરો છે, માટે તે પિતા પુત્ર હોવાથી પરસ્પર વેધ કરી શકતા નથી.

(બીજા દશોને માટે વેધ જોવાનું કલ્પિત ઉદાહરણ.)

જે દિવસે વેધ જોવો છે, તે દિવસે પંચાંગમાં મંગલ તુલા રાશિ ઉપર છે, જન્મની રાશિ સિંહ છે, તે રાશિથી મંગલની રાશિ સુધી ગણતાં સંખ્યા ૩ થઈ. તેટલામો મંગલ ગોચરમાં સિંહરાશિવાળાને છે એમ થયું. હવે મંગલનો વેધ જોવાનો છે, તો તે ૩ ના મંગલને ૧૨ સંખ્યાનો આંક વેધ કરવાનો છે, એટલે જન્મની મિથુન રાશિથી ગણતાં વેધની સંખ્યા ૧૨ ની રાશિ સુધી ગણતાં કર્કરાશિ આવે તે રાશિમાં પંચાંગમાં બુધ ઉપર પ્રમાણે છે અથવા બીજો કોઈ ગ્રહ હોય તો તે મંગલને વેધ થયો એમ જાણવું.

(બીજા દશો માટે ગ્રહોના વામવેધનું ઉદાહરણ.)

ગ્રહપંચાંગમાં ચંદ્ર મીન રાશિનો છે, ને તે જન્મરાશિથી ગણતાં ૮ આઠ સંખ્યાનો હોવાથી તે અશુભ (નેષ્ટ) છે, પરંતુ તેને ઉપર મુજબ ૩ ત્રણ સંખ્યાથી વેધ થાય છે, પોતાની રાશિ સિંહથી

તે ત્રણ સંખ્યાની રાશિ તુલા છે, માટે તે તુલારાશિ ઉપર શની છે તેમ બીજો કોઈ પણ ગ્રહ હોય તો ૮ મો ચંદ્ર ગ્રહ અશુભ હોવા છતાં પણ તે ચંદ્ર વેધાએલો હોવાથી શુભ સમજવો અને તેને શુભ સમજી જે કાર્ય કરવું હોય તે ખુશીથી કરવું.

(હિમાલયથી વિંધ્યાચલના મધ્યના દશે માટે વામવેધતુ
કલ્પિત ઉદાહરણ.)

પોતાની સિંહરાશી છે. ને પંચાંગમાં શની મેષ રાશિ ઉપર છે તો સિંહથી ગણતાં ૬ મો થયો તે નવમા શનીને છ ની સંખ્યાનો વેધ થાય છે તો શની મેષપર છે ત્યાંથી ગણતાં છઠી રાશી કન્યા થાય છે. જેથી કન્યા રાશીપર ધારો કે ખુધ છે. અથવા બીજો કોઈ ગ્રહ છે તો તે નવમા શની અશુભ હોવા છતાં શી પંચાંગના શનીથી છઠી રાશીપર ખુધ હોવાથી તે વામવેધ થયો ને તે વામવેધ થવાથી શની અશુભ હોવા છતાં શુભ થયો એમ જાણવું ને તેને શુભ સમજી જે શુભ કાર્ય કરવું હોય તે કરવું.

કોઈક મુજબ શુભને અશુભ ફલ આપનારા ગ્રહોને વેધથી વિપરીત ફળ આપતાં જણાવ્યા છે, તે સુર્યાદિક ગ્રહોથી જેને જેને વેધ કહ્યો છે, તેનેજ વેધ થઈ શકે છે. પરન્તુ જેને વેધ કહ્યો નથી, તેના ફળમાં કંઈ પણ ફેરફાર થતો નથી, એમ જાણવું.

ઉદાહરણ—સૂર્ય જન્મની રાશીથી ગણતાં ૩,૬,૧૦,૧૧ આવે. તો તે શુભ છે. તેને જો વેધ થતો હોય તો તે શુભનો અશુભ થઈ જાય છે; તેમજ પોતાની રાશીથી ૪,૫,૬, ને ૧૨ મો હોય તો તે સૂર્ય અશુભ હોવા છતાં જો વેધ થયો હોય, તો તે શુભ ફળ આપનાર જાણવો. પરન્તુ તે શીવાયના બાકીના પોતાની રાશીથી ગણતાં ૧,૨,૭,૮, એટલામો હોય, તો તે સૂર્યનો વેધ થતો નથી. અને વેધ નહીં થવાથી તેના ફળમાં બિલકુલ ફેરફાર થતો નથી. પોતાની રાશિથી શુભ ફલ આપનારા દરેક ગ્રહોને તો અવરય વેધ થાય છે. પરન્તુ અશુભ ફલ આપનારા ગ્રહોમાંથી ઘણાએ વેધ થતો નથી, તેથી જે અશુભ વેધ થતો હોય, તે શુભ થઈ શકે. બાકીના શુભ થતા નથી એમ

જાણવું. તેમજ વળી શુભ ગ્રહોના વેધમાં બુધને શુક્રને માટે જેમ કે પોતાની રાશીથી ગણતાં આવેલા આઠમા બુધને શુભ ફલ આપતા કહ્યો છે, ને તેને પોતાની રાશીથી પહેલા આવેલા ગ્રહથી વેધાયેલા ગણાય છે. તેમજ તે આઠમા બુધને પોતાની રાશીથી ગણતાં દશમે કોઈ ગ્રહ હોય, તો પણ આઠમા બુધને વેધ થયો એમ જાણવું, એટલે બીજાએને જ્યારેએકજ અંકથી વેધ થાય છે. જ્યારે આઠમા બુધને ૧ ને ૧૦ એ બે અંકથી વેધ થાય છે. તેવીજ રીતે પહેલા શુક્રને પોતાની રાશીથી ગણતાં હરકોઈ ગ્રહ ત્રીજે આઠમે આવેલો હોય, તો પહેલા શુક્રને વેધ કરે. તેવીજ રીતે હરકોઈ ગ્રહ આઠમે આવેલો હોય તો પણ વેધ કરે. તેમજ ત્રીજા શુક્રને ૧ ને ૧૧ અંકથી પાંચમા શુક્રને ૮ ને ૯ અંકથી, ને નવમા શુક્રને ૫, ૧૧ અંકથી એમ બધે અંકથી વેધ થાય છે એમ જાણવું.

સચ્છીરૂપિત ગુર્જરાન્તરગતે સ્વેદાલ્પભાગે શુભે ।

નાનાસત્કુલ દીપિતે કપટવજ્રાલ્પે પુરેવાસિના ॥

શ્રી સોમેશ્વર સાસરેણ રચિતં માર્તણ્ડવોધોજ્વલં ।

સટ્ટીકં હ્રગમન્મુદામકરણં વ્રધ્નાલ્પયકં ગોચરમ્ ॥

અર્થ—સપુરુષો, ને લક્ષ્મીથી આશ્રૂપિત એવા શુભરાત દેશના અંતર્ગત, ખેડાજિલ્લામાં આવેલા નાના પ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા કપડવંજ નામના રાહેરમાં રહેનાર સદાશ્રી શ્રી સોમેશ્વર જેવીએ સ્વેદી મુહૂર્તમાર્તણ્ડનો બોધ થવામાં ઉપયોગી એવી આ ટીકામાં ગોચર નામનું પારમું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

॥ અથ સંક્રાંતિ પ્રકરણમ્ ॥

ઉર્ધ્વદ્વચાત્મમૃગેઽર્ક સંક્રમણતઃ પૂર્વં સ્થિરે કર્કટે

જૂકાજોમયતઃ સ્વરામઘટિકાઃ પુણ્યા મૃગે દિગ્યુતાઃ ।

કર્કાજાત્યવૃષૈણસૂર્યચલનં નિશ્યન્યમં સદિવા

સૂર્યારાકિંદિને તૃતીયકરણે પ્રાન્ત્યેઽષ્ટમે દુઃસ્વદમ્ ॥ ૧ ॥

અન્વય—દ્વચાત્મમૃગે અર્કસંક્રમણતઃ ઉર્ધ્વમ્ સ્વરામઘટીકા સ્થિરે કર્કટે પૂર્વમ્ સ્વરામઘટીકા જૂકાજો મયતઃ સ્વરામઘટિકાઃ મૃગે દિગ્યુતાઃ પુણ્યાઃ કર્કાજાન્ત્યવૃષૈણસૂર્યચલનમ્ નિશિ સત્ અન્યમમ્ દિવા સૂર્યારાકિંદિને તૃતીયકરણે પ્રાન્ત્યે અષ્ટમે દુઃસ્વદમ્ ॥૧॥

અન્વયાર્થ—દ્વચાત્મમૃગે દિઃસ્વભાવસથિ તથા મકરરાશિમાં, અર્કસંક્રમણતઃ સૂર્યની સંક્રાંતિથી, ઉર્ધ્વમ્ પશ્ચીમી, સ્વરામઘટીકા ૩૦ ધરીયો, સ્થિરે સ્થિર, અને કર્કટે કર્કરાશિમાં, પૂર્વમ્ પશ્ચિમી, સ્વરામ ઘટીકા ૩૦ ધરીયો, જૂકાજોમયતઃ તુલા અને મેષ રાશિની અને બાબુની, સ્વરામઘટિકાઃ ૩૦ ધરીયો, મૃગે મકરસંક્રાંતિમાં, દિગ્યુતાઃ ૧૦ થી યુક્ત (૪૦ ધરી) પુણ્યાઃ પુણ્યકાલની છે, કર્કાજાન્ત્ય વૃષૈણસૂર્યચલનમ્ ૬૬, મેષ, મીન, વૃષભ, અને મકરરાશિમાં સૂર્યનું ચલન, નિશિ રાત્રિમાં, સત્ શ્રેષ્ઠ છે, અન્યમમ્ બીજી રાશિઓમાં, દિવા દિવસે શ્રેષ્ઠ છે, સૂર્યારાકિંદિને સ્વિ, મંગલ અને શનિના દિવસે, તૃતીય કરણે કૌતુકરશુમાં, પ્રાન્ત્યે કિસ્તુધમાં, અષ્ટમે, યજુરિમાં શ્રેષ્ઠ સંક્રાંતિ એસે તે દુઃસ્વદમ્ દુઃખ આપે છે. ॥ ૧ ॥

(સંક્રાંતિ સમયે પુણ્ય કરવા વિષે.)

ભાવાર્થ—૩,૬,૯,૧૦,૧૨ એ સંક્રાંતિઓ બેઠા પછી ૩૦ થડી સુધી પુણ્યકાલ બાજુવો, અને મહરસંક્રાંતિ બેઠા પછી ૪૦ થડી સુધી પુણ્યકાલનો વખત બાજુવો. ૨,૪,૫,૮,૧૧ એ સંક્રાંતિઓ બેસતા પહેલાની ૩૦ થડી પુણ્યકાલ છે. ૧,૭ આ બે સંક્રાંતિઓ બેસતા પહેલાં ૧૫ અને પછીની ૧૫ મલી ૩૦ થડી પુણ્યકાલની છે, અને ૧,૨,૪,૧૨ આ ચાર સંક્રાંતિઓ રાત્રિમાં બેસે તો અને બાકીની દિવસે બેસે તો થણીજ સારી બાજુવી, તેથી વિપરીત એટલે રાત્રિવાળી દિવસે અને દિવસવાળી રાત્રે બેસે તો અશુભ બાજુવી. સૂર્ય, મંગલ ને શનિ એ પૈકી કોઈ પણ વારે કૌલવ, કિસ્તુધન, કે શકુનિ કરણમાંનું કોઈ પણ હોય અને સંક્રાંતિ બેસે તો તે બહુ ખરાબ બાજુવી.

(બાર સંક્રાંતિના વાર ને નક્ષત્ર પરથી આવતાં નામો અને ફલ.)

(દિન રાત્રિમાં સંક્રાંતિ થવાથી ફલ અને અયન સમજુતી)

મુ०-ચિં०-

ધોરાર્કસંક્રમણમુગ્રરવૌહિ શૂદ્રાન્ધ્વાંક્ષીવિશોલણાવિધૌચચરર્ક્ષભૌમે ।
 ચૌરાન્મહોદરયુતાનૃપતીન્નૃપૈન્નૈ મંદાકિનીસ્થિરગુરૌ સુસ્વયેચ્ચમંદા ॥
 વિપ્રાંશ્ચ મિશ્રમભૃગૌતુપર્શ્વમિશ્રાક્ષીક્ષ્ણાર્કજેત્યજસુભાત્વલુ રાક્ષસીચ ।
 ક્યંશેદિનસ્ય નૃપતીન્પ્રથમે નિહંતિમધ્યે દ્વિજાનપિવિશોઽપરકેચ્ચશૂદ્રાન્
 અસ્તોનિશાપ્રહરકેષુ પિશાચકાદીન્ નક્તંચરાનંપિનદાન્યશુપાલકાંશ્ચ ।
 સૂર્યોદયે સકલલિંગિજનંચ સૌમ્યયામ્યાયનં યકરકર્કટયોર્નિરુક્તમ્

અર્થ—ઉપર નક્ષત્રોને રવિવારે સર્વ સંક્રમણ થવાથી ધોરા નામની સંક્રાંતિ થાય છે, તે શુક્રોને સુખ આપે છે, લઘુ નક્ષત્રોને સોમવારે ધ્વાંક્ષી નામની સંક્રાંતિ વાણીયાઓને સુખ આપે છે, ચર નક્ષત્રોને મંગળવારે મહોદરી નામની સંક્રાંતિ ચેરોને સુખ આપે છે, મૈત્ર નક્ષત્રોને શુક્રવારે મંદાકિની નામની સંક્રાંતિ રાગ્ન-ઓને સુખ આપે છે, સ્થિર નક્ષત્રોને શુક્રવારે મંદા નામની સંક્રાંતિ બ્રાહ્મણોને સુખ આપે છે, મિશ્ર નક્ષત્રો ને શુક્રવારે મિશ્રાનામની સંક્રાંતિ પશુઓને સુખ

આપે છે, અને તીક્ષ્ણ નક્ષત્રોને શનીવારે રાક્ષસી નામની સંક્રાંતિ અંત્યજ (નીચ જાતિ) ને સુખ આપે છે, દિવસના પહેલા તુલ્યાશ્વિમાં સંક્રાંતિ હોય તો રાજાઓનો નાશ કરે છે, ખીજામાં બ્રાહ્મણોને, ત્રીજામાં વાણીયાઓને, અને અસ્ત સમયે શુક્રોને નાશ કરે છે, રાત્રિના પહેલા પ્રહરમાં પિશાચ આદિને, ખીજામાં રાક્ષસોનો, ત્રીજામાં નાગનારાઓનો, ચોથામાં પશુપાલકોનો, નાશ કરે છે, અને સૂર્યોદય વખતે સંક્રાંતિ હોવાથી પાખંડીઓનો નાશ કરે છે, મહર અને કર્કરાશિમાં સૂર્ય હોવાથી કર્કે ઉત્તરચયણ અને દક્ષિણચયન થાય છે. ૧-૨-૩.

(ખીજી સંક્રાંતિઓના નામો.)

પદશીત્યાનનં વાપનૃચુકન્યામ્ણપે ભવેત્ ।

તુલાઝૌ વિપુલં વિષ્ણુપદં સિંહાલિંગો ઘટે (૪)

અર્થ—મિથુન, કન્યા, ધન, અને મીન રાશિઓની સંક્રાંતિ પદશીતિ-મુખ્યા નામની કહેવાય છે. મેષ, અને તુલાની સંક્રાંતિ વિપુલ નામની કહેવાય છે. વૃષભ, સિંહ, વૃશ્ચિક, અને કુંભરાશિની સંક્રાંતિઓ વિષ્ણુપદ કહેવાય છે (૪)

(ગૌણને મુખ્ય સંક્રાંતિનો પુણ્યકાલ અને અર્ધરાત્રે સંક્રાંતિ હોવાથી વિશેષ વિચાર.)

સંક્રાન્તિકાલાદુભયત્ર નાદિકાઃ પુણ્યામતાઃ પોદશપોદશોષ્ણગોઃ ।

નિશીથતોર્જાગપરત્ર સંક્રમે પૂર્વાપરાદાંતિમપૂર્વભાકૌ (૫)

પૂર્ણે નિશીથે યદિ સંક્રમઃ સ્યા દિનદ્વયં પુણ્યમયોદયાઽસ્તાત્ ।

પૂર્વે પરસ્તાઘોદિ ચામ્યસૌમ્યાયને દિને પૂર્વપરે તુ પુણ્યે (૬)

અર્થ—સંક્રાંતિના પહેલાં ને પછીની ૧૬ ધરી પુણ્યકાલની હોય છે, અર્ધરાત્રિ પહેલાં સંક્રાંતિ હોય તો પહેલા દિવસના પહેલા ભાગમાં, અને અર્ધરાત્રિ પછી સંક્રાંતિ હોય તો બીજા દિવસના બીજા ભાગમાં પુણ્યકાલ જાણવો, બરાબર મધ્યરાત્રિએ હોય તો એ દિવસ પુણ્યકાલના સમજાવા. કર્કસંક્રાંતિમાં પ્રથમનો દિવસ, અને મકરસંક્રાંતિમાં બીજા દિવસ પુણ્યકાલનો હોય છે. (૫-૬)

અયન વિષે ઉદયાસ્તાદિ દોષનો અપવાદ.

સંધ્યાત્રિનાદીમમિતાર્કાવિવાદર્થોદિતાસ્તાદઘ કર્ષ્વમત્ર ।

ચેદામ્યસૌમ્યે અયને ક્રમાત્સ્તઃ પુણ્યૌ તદાની પરપૂર્વઘસૌ (૭)

અર્થ—સૂર્યના અર્ધ ઉદયથી પહેલાં અને અર્ધાસ્તથી પછી ત્રણ મહી સંધ્યાકાલ કહેવાય છે. પ્રાતઃસંધ્યામાં દક્ષિણાયન અને સાયંસંધ્યામાં ઉત્તરાયણ થાય તો ક્રમે સૂર્યના ઉદય પછી અને અસ્ત પહેલાં આખો દિન પુણ્યકાલ કહે છે. (૭)

(વિષ્ણુપદાદિ સંક્રાંતિઓમાં પુણ્યકાલ.)

યામ્યાયને વિષ્ણુપદે ચાયામધ્યા સ્તુલાજયોઃ ।

પદશીત્યાનને સૌમ્યે પરા નાહ્યોઽતિપુણ્યદાઃ (૮)

અર્થ—વિષ્ણુપદ સંક્રાંતિઓમાં આદિની ૧૬ ધડી, મેષ ને તુલાની મધ્યની ૧૬ ધડી, અને પદશીતિમુખાની પહેલાંની ૧૬ ધડી પુણ્યકાલ હોય છે. બાકી ધડીઓ નહિ. (૮)

(સંક્રાંતિમાં ઉપયોગી સમાદિ નક્ષત્રો.)

સમં મૃદુક્ષિમવસુશ્રવોઽગ્નિ મઘાન્નિપૂર્વાસપમં વૃહત્સ્યાત્ ।

ધ્રુવદ્વિદૈવાદિતિમંજઘન્યં સાર્પાણુપાર્દાનિલશાકયામ્યમ્ (૯)

અર્થ—મૃદુ, ક્ષિપ્ર, ધનિષ્ઠા, શ્રવણ, કૃતિકા, મઘા, ત્રણ પૂર્વા, અને મૂલ આ નક્ષત્રોની સમસંજ્ઞા છે. ધ્રુવ નક્ષત્રો, વિશાખા, અને પુનર્વસુ આ નક્ષત્રોનું બૃહત્ એવું નામ છે, અને બરણી, આર્દ્રા, આશ્લેષા, સ્વાતી, જ્યેષ્ઠા, શતભિષા, એ નક્ષત્રોની જઘન્યસંજ્ઞા છે.

(સમાદિ સંજ્ઞાઓનું પ્રયોજન અને કર્કસંક્રાંતિમાં વિશોપકા.)

જઘન્યે સંક્રમણે મુહૂર્તાઃ શરેન્દવો વાણકૃતા વૃહત્સુ ।

સ્વરામસંખ્યાઃ સમમે મહર્ધ્યં સમર્ધસામ્યં વિધુર્દર્શનેઽપિ (૧૦)

અર્કાદિવારે સંક્રાન્તૌ કર્કસ્પાન્દવિશોપકાઃ ।

દિશો નસ્તા ગજાઃ સૂર્યા ધૃત્યોઽષ્ટાદશ સાયકાઃ (૧૧)

અર્થ—જઘન્યસંક્રાંતિમાં ૧૫ મુહૂર્ત, સમસંક્રાંતિમાં ૩૦ મુહૂર્ત, અને બૃહત્સંક્રાંતિમાં ૪૫ મુહૂર્ત કહે છે ૧૫ મુહૂર્તવાળી સંક્રાંતિમાં ધાન્ય મોઢું થાય, ૩૦ માં બાવ હોય તેને તે રહે, અને ૪૫ માં ધાન્ય સરતું થાય.

કર્કસંક્રાંતિ, રવિ આદિ વારમાં હોવાથી અતુક્રમે ૧૦, ૨૦, ૮, ૧૨, ૧૮, ૧૮, ૫ વર્ષના વશા આવે છે. (૧૦-૧૧)

(મુર્યસંક્રાંતિની ફલસહિત અંવસ્થાઓ.)

સ્પાતૈતિલે નાગચતુષ્પદે રવિઃ સુસો નિવિષ્ટુગરાદિપંચકે ।

કિંસ્તુમ્નઞ્ઞર્ધ્વશક્નૌ સકૌલવેડનિષ્ઠઃ સમઃ શ્રેષ્ઠ ઇહાર્યવર્ષણે (૧૨)

અર્થ—તૈતિલ, નાગ, અને ચતુષ્પદ, આ કરણોમાં સંક્રાંતિ હોવાથી સૂતી છે એમ જાણવું. ગર, વણિજ, વિષ્ટિ, ખવ અને બાલનમાં બેઠી જાણવી, અને કિસ્તુમ્ન, કોસવ, અને શક્નિમાં ઉભી રહેલી જાણવી. સૂતેલી સંક્રાંતિ અગ્રાદિની મોંઘવારી કરે છે, બેઠેલી સરખી અવસ્થા રાખે છે, અને ઉભી સંક્રાંતિ બધી વાતે મુખ આપે છે. (૧૨)

(સંક્રાંતિમાં કરણ ઉપરથી વાહન, વસ્ત્ર, હથિવાર, ભક્ષ્ય, લેપન, જાતિ, પુષ્પ વિગેરે જીવાની બાબત.)

સિંહવ્યાઘ્રવરાહરાસમગજા વાહદ્વિપદ્યોટકાઃ

શ્વાજો ગૌશ્વરણાયુધશ્ચવતો વાહા રવેઃ સંક્રમે ।

વર્ણ સ્વેત સુપીતહારિતકર્પાદ્વારક્તકાલાસિતં

વિષ્ણં કંબલ્કાદિઘનાભમયશસ્ત્રંસ્પાન્નુશુદ્ધી ગદા (૧૩)

સ્વજ્ઞો દંડશરા સતોમરમયો કુંતશ્ચ પાશોંકુંશો-

- ડસ્ટ્રં ઘાણસ્ત્રવ્ય મક્ષ્યમન્નપરમાર્જ્યં મૈત્ર પવવાન્નકમ્ ।

દુર્ગ્ધં દધ્યપિ ચિત્રિતાન્નગુહમધ્વાશ્યં તથા શર્કરા

ડ્યોલેપો મુગનાભિકુંકુમમયો પાટીરમૃદોચનમ્ (૧૪)

યાવશ્ચૌતુમદો નિશાંજનમયો કાલાગુરુશ્ચંદ્રકો

જાતિર્દેવતમૂતસર્પવિહગાઃ પશ્વૈર્ગાવિમાસ્તતઃ ।

સન્નાવૈશ્યકચદ્રસંકરમવાઃ પુષ્પં ચ પુન્નાગકં

જાતીવાકુલકૈતકાનિ ચ તથા વિલ્વાર્કં દૂર્વાલુખમ્ (૧૫)

સ્પાન્મલ્લિકા પાટલિકાનપાચ સંક્રાંતિ વસ્ત્રાશનવાહનાદેઃ ।

નાશચતદ્દટ્ટપુપ્પજીવિનાં ચ સ્પિતોપનિષ્ટસ્વપતાં ચ નાશઃ (૧૬)

અર્થ—જવ આદિ ૧૧ કરણમાં ક્રમે સિંહસંક્રાંતિથી આરંભીને સિંહ, વાધ, કુકર, ગધેડો, હાથી, પાડો, ઘોડો, કુતરો, જરો, ગાય, અને કુકડો, આ પ્રમાણે સૂર્યસંક્રાંતિમાં વાહન જાણવું. તેજ ક્રમે સફેદ, પીળું, લીલું, ઘોડું સફેદ, લાલ, કાળું, ઘોડું કાળું, વિચિત્ર કાંબળો, અને મેષના જેવું વસ્ત્ર જાણવું. જીરુંડી, ગદા, તારવાર, દંડ, ધનુષ, તોમર, જાલો, પાશ, અંકુશ, વસ્ત્ર, અને આણ આ રાશો ક્રમે જાણવાં. અન્ન, પરમાન્ન, ભિક્ષાથી લાવેલું પાકું અન્ન, દૂધ, દહિં, વિચિત્ર અન્ન, ગોળ, મધ, ઘી, અને સાકરભોજન જાણવું. કર્તુરી, કેસર, લાલ ચંદન, માટી, ગોરાચન, જવખાર, કર્તુરી, હળદ, કાળજી, અને કપુર એ પ્રમાણે લેખન કહ્યું છે. દેવતા, ભૂત, માપ, પક્ષી, પશુ, મૃગ, બ્રાહ્મણ, ક્ષાત્રિય, વૈશ્ય શૂદ્ર અને મિશ્ર જાતિ એ જાતિ જાણવી. નાગકેસરનું પુષ્પ, ચંબેલી, ખેરસલી, કેવડો, ખીલિ, આકાશનું ફૂલ, દુર્વા, કમલ, માલતી, શુભાખ, અને જીર્ણ એ પુષ્પ જાણવાં. જે જે સંક્રાંતિનું જે જે વાહન વિગેરે કહ્યું છે, તેનો તે તે સંક્રાંતિમાં નાશ થાય છે, અને તેથી આજીવિકા કરનારાઓનો પણ નાશ થાય છે. સંક્રાંતિ ઊભી, ખેડી, અને સતી અવસ્થામાં હોય તો તે અવસ્થાવાળા પ્રાણીઓનો નાશ થાય છે. (૧૩-૧૪-૧૫-૧૬)

(સંક્રાંતિ ઉપરથી દરેક માણસને થતું ફળ.)

સંક્રાંતિધિષ્ણ્યાધરધિષ્ણ્યતસ્ત્રિમે સ્વમે નિરુક્તં ગમનં તતોંગમે ।

સુત્રં ત્રિમે પીઢનમંગર્ભેઽશુકં ત્રિમેઽર્થહારીરસમે ધનાગમઃ (૧૭)

અર્થ—સંક્રાંતિના નક્ષત્રના પહેલાના નક્ષત્રથી પોતાના જન્મનક્ષત્ર સુધી ગણવું તો ૩, ૯, ૧૨, ૧૮, ૨૧, ૨૭ આ નક્ષત્રોની અંદર આવે તો અનુક્રમે ગમન, સુખ, પીડા, વશપ્રાપ્તિ, પૈસાની હાની, અને ધનની આવક થાય છે. (૧૭)

રત્નમાલાયાં-રવિસંક્રમણે પુણ્યે યો ન સ્નાતીહ માનવઃ ।

સમ્પન્નમાર્તે રોગી દુઃખમાદ્નિર્ધનો ભવેત્

અર્થ—સૂર્યની સંક્રાંતિના પુણ્યસમયમાં જે મનુષ્ય સ્નાન કરતો નથી, તે સાત જન્મ સુધી રોગી, દુઃખ જોગવનાર, અને નિર્ધન, થાય છે.

સંક્રાંતિર્જાયતે યત્ર માસ્કરે મૃસુતે શનૌ ।

તત્ર માસિ ભવેદ્ધોરં દુર્ભિસં વૃષ્ટિચોરજમ્ (૧૮)

અર્થ—જે માસમાં રવિ, મંજલ, કે શનિ, એ વારોમાં સંક્રાંતિ બદલાય તો તે માસમાં વરસાદ, અને ચોરથી ચપેલો ભવંકર દુઃકાલ પડે છે.

વસિષ્ઠઃ—સુતજનને સંક્રાંતા વુપરાગે ચંદ્રસૂર્યયો નિયતમ્ ।

રાત્રાવપિ કર્તવ્યં સ્નાનં દાનં વિશેષતો ષ્ટનામ્ (૧૯).

અર્થ—પુત્રના જન્મ વખતે, સંક્રાંતિ બેસે ત્યારે, અને સૂર્ય, ચંદ્રના, શ્રદ્ધાશુભાં મનુષ્યોએ રાત્રિએ પણ સ્નાન-દાન વિશેષથી કરવું.

બ્રહ્માદૈરિનમંડલાંત ઉદિતચાંદ્રસ્ત્વમાંતઃ પરૈ

ર્માસોઽસંક્રમણો દ્વિસંક્રમણકો જ્ઞેયોઽધિકોઽયો ક્ષયઃ ।

કર્માણ્યન્યગતીં નાત્ર તત્તુયાદ્યજ્જન્મમૃત્યુક્ષયે

તન્માસૌ તિથિસ્વંદયોઽષ્ટમુલ્કે મૃત્યેઽધિકો ગણ્યતે ॥ ૨ ॥

અન્વય—બ્રહ્માદૈઃ ફનમંડલાન્તઃ ચાન્દ્રઃ ઉદિતઃ પરૈઃ તુ અમાન્તઃ અથ અસંક્રમણઃ (ચ) દ્વિસંક્રમણકઃ (ક્રમે) અધિકઃ ક્ષયઃ જ્ઞેયઃ અન્યગતીં નિ કર્માણિ અત્ર ન તત્તુયાત્ ક્ષયે યજ્જન્મમૃત્યુ તન્માસૌ તિથિસ્વંદયોઃ (જ્ઞાતવ્યૌ) અધિકઃ ચયમુલ્કે મૃત્યે ગણ્યતે ॥ ૨ ॥

અન્યવાર્થ—બ્રહ્માદૈઃ બ્રહ્માદિક આચાર્યોએ, ફનમંડલાંતઃ સૂર્યમંડલની અંતમાં, ચાન્દ્રઃ ચાંદ્રમાસ, ઉદિતઃ ઈસો છે, પરૈઃ બીજા આચાર્યોએ, જુ તો, અમાન્તઃ અમાસના અંત સુધી ઈસો છે, અથ દવે, અસંક્રમણઃ સંક્રાંતિ ધિવા-યનો (ચ અને) દ્વિસંક્રમણકઃ બે સંક્રાંતિવાળો, (ક્રમે) અનુક્રમથી અધિકઃ અધિક માસ, ક્ષયઃ ક્ષયમાસ, જ્ઞેયઃ જાણવો, અન્યગતીં બીજા માસમાં થઈ શકે એવાં, કર્માણિ કાર્યો, અત્ર અધિક ને ક્ષયમાસમાં, ન તત્તુયાન્ કરવાં નહિ, ક્ષયે ક્ષયમાસમાં, યજ્જન્મમૃત્યુ જેનો જન્મ તથા મરણ હોય, તન્માસૌ તેના માસ, તિથિસ્વંદયોઃ તિથિના આગરથી, (જ્ઞાતવ્યૌ જાણવા,) અધિકઃ અધિકમાસ, ચયમુલ્કે ગર્ભાધાનની શક્તિમાં, મૃત્યે નોકરી બાબતમાં, ગણ્યતે ગણાય છે. ॥ ૨ ॥

(આધિકમાસ ને ક્ષયમાસ બાબત.)

૨ ભાવાર્થ—જ્યોતિષના વિષયમાં સિદ્ધાન્તત્રયના રચનાર બ્રહ્માદિક આચાર્યોના મત પ્રમાણે ચંદ્રમા ને સૂર્ય દરેક માસની અમાસે એક રાશિમાં એકઠા થાય છે, ત્યાર પછી ૬ થડીએ છુટા પડે છે. જે વખતે પ્રથમ છુટા પડે ત્યારથી આરંભીને તે ફરીથી સૂર્ય ને ચંદ્ર એકઠા થઈ ફરીથી છુટા પડે. એટલા મુધીના વખતમાં

૧ માસ થાય છે, એવી રીતે દરેક ગણુતા માસને ચાન્દ્રમાસ કહે છે. કેટલાક જ્યોતિષ આચાર્યના મતથી પ્રતિપદા શરૂ થાય, ત્યારથી ચારલીને એક માસે અમાસ ઉતર્યા પછી પ્રતિપદા બેસે ત્યાંસુધીના વખતને ૧ માસ કહે છે, તેને પણ ચાન્દ્રમાસ જાણવો, એમ બે પ્રકારે ચાન્દ્રમાસ ગણાય છે. એ ચાન્દ્રમાસ ઉતરતાથી બેઠા સુધીના કોઈ પણ માસમાં બે સંક્રાંતિઓ બદલાય, એટલે એક સંક્રાંતિ ઉપરથી નીકરી બીજી સંક્રાંતિમાં સૂર્ય જાય ને બીજીમાંથી ત્રીજીમાં જાય. એમ એકજ ચાન્દ્રમાસમાં બે વખત થાય તો જે માસમાં એવી બે સંક્રાંતિ બદલાય તે માસને ક્ષયમાસ કહે છે. તે ક્ષયમાસમાં આવશ્યકતા વિનાનાં કોઈ પણ કામ કરવાં નહિં.

(ક્ષયમાસમાં જન્મમરણનો નિર્ણય.)

ક્ષયમાસની શુકલપક્ષની પહેલી ૧૫ તિથિમાં જેનું જન્મ કે મરણ થાય, તો ક્ષયમાસના પહેલો જે માસ ગયો છે, તે માસ જન્મ ને મરણનો કહેવાય, અને કૃષ્ણપક્ષમાં એટલે માસના પાછલા ૧૫ દિવસોમાં જન્મમરણ થયું હોયતો ક્ષયમાસ વીતી ગયા પછીથી આવતો માસ હોય તે માસ જન્મમરણવાળાનો જાણવો. એટલે જન્મવાળાને વર્ષગાંઠ વિગેરે ગણવું, તે અને મરણવાળાની શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયાઓ કરવી તે તે માસોમાં જાણવી.

(અધિકમાસ બાબત.)

એ પ્રમાણે આખો ચાન્દ્રમાસ બેઠાથી પુરો થતા સુધીમાં સૂર્યની સંક્રાંતિ બદલાય નહિં, એટલે એક રાશિથી બીજી રાશિ ઉપર સૂર્ય જાય નહિં, એવા માસને અધિકમાસ કહે છે, સ્ત્રોત્રોને ગર્ભસ્થિતિ રહ્યા પછી ગણુવામાં આવતા માસોમાં, અને નોકરીનો પગાર વિગેરેની બાબતમાં અધિકમાસ ગણવો.

बृहस्पति—अग्न्याधानं प्रतिष्ठांच यज्ञदान वृतानि च ।

वेदव्रतवृषोत्सर्ग चूडाकरण मेखलाः ॥

मांगल्यं ममिषेकंच मलमासे विवर्जयेत् (२०)

અર્થ—અગ્ર-આધાન, પ્રતિષ્ઠા, યજ્ઞ, દાન, વ્રત, વેદ, વ્રતબંધ, વૃષોત્સર્ગ, ચૂડાકરણ, મેખલા, માંગલ્ય, અને અભીષેક કર્મ એ કામો આધિક્રમાસમાં ત્યાગ કરવાં. (૨૦)

મરિચી:—ગૃહપ્રવેશ મોદાન સ્થાનાશ્રમમહોત્સવમ્ ।

ન કુર્યાન્મલમાસે તુ સંસર્પેઽહસ્યતૌ તથા (૨૧)

અર્થ—સંસર્પ, ૧ ને અહરપતી, એ બેઉ પ્રકારના ને અધિક્રમાસમાં ગૃહપ્રવેશ, મોદાન, સ્થાન, આશ્રમ, મહોત્સવ, વિગેરે કાર્ય કરવાં નહી. (૨૧)

સચ્છ્રીભૂપિત ગુર્જરાન્તરગતે સ્વેદાલયમાગેશુભે ।
નાનાસત્કુલદીપિતે કપહવજ્રાલયે પુરેવાસિના ॥
શ્રી સોમેશ્વરસાક્ષરેણ રચિતં માર્તણ્ડવોષોજ્વલં ।
સદ્દીકં હ્યગમત્રયોદશમિદં સંક્રાન્તિકચોત્તમમ્ ॥

અર્થ—સત્પુરો, ને લક્ષ્મીથી આભૂષિત એવા ગુજરાત દેશના અંતર્ગત ખેડાજિલ્લામાં આવેલા નાનાપ્રકારના સારા કુલોથી પ્રકાશિત એવા કપડવંજ નામના શહેરમાં રહેનાર સાક્ષર શ્રી સોમેશ્વર જીએ રચેલી મુદૂર્તમાર્તણ્ડનો ખોધ થવામાં ઉપીગેભી એવી આ દીકામાં સંક્રાન્તિ નામનું તેરમું પ્રકરણ સંપૂર્ણ થયું.

૧—જ્યારે હવમાસ થાય, ત્યારે પૂર્વ, ને ઉત્તર, એમ બે અધિક્રમાસ આવે છે, તેમાં પૂર્વ અધિક્રમાસનું નામ સંસર્પ, અને ઉત્તર અધિક્રમાસનું નામ અહરપતિ કહેવાય છે.

જ્યોતીષના કલાધીશને ગણીતના ઉત્તમ ગ્રંથો—જાતક પારીજાત કીમત ૩. ૫૭ જોતીષ કલ્પતર કી. ૩ જી છે ઠે. લખો—જોતી સોમેશ્વર.

॥ अथ ग्रन्थालंकारः ॥

श्रीमत्कौशिकपावनो हरिपदद्वन्द्वार्पितात्मा हरि
स्तज्जोऽनंत इलासुरार्चितगुणो नारायणस्तत्सुतः ।
ख्यातं देवगिरेः शिवालयमुदक् तस्मादुदक् टापर-
ग्रामस्तद्वसति मुहूर्तभवनं मार्तण्डमत्राकरोत् ॥ १ ॥

अन्वय—देवगिरेः उदक् ख्यातम् शिवालयम् (अस्ति) तस्मात्
उदक् टापरग्रामः (अस्ति) अत्र तद्वसतिः श्रीमत्कौशिकपावनः हरि-
पदद्वन्द्वार्पितात्मा हरिः (आसीत्) तज्जः इलासुरार्चितगुणः अ-
नन्तः (आसीत्) तत्सुतः नारायणः मुहूर्तभवनम् मार्तण्डम्
अकरोत् ॥ १ ॥

अन्वयार्थ—देवगिरेः देवगिरिनी, उदक् उत्तरभां, ख्यातम् प्रसिद्ध,
शिवालयम् शिवमंदिर, (अस्ति छे), तस्मात् तेथी, उदक् उत्तरभां, टाप-
रग्रामः टापर नामनुं ग्राम, (अस्ति छे), अत्र अत्र ग्रामभां, तद्वसतिः तेभां
रहेनार, श्रीमत्कौशिक पावनः कौशिक गोत्रने पवित्र करनार, हरिपदद्वन्द्व-
र्पितात्मा भगवानना यरल्लुक्षमलभां आत्माने अर्पल्लु करनार, हरिः हरि
नामना आचार्य, (आसीत् यथा), तज्जः तेभनो पुत्र, इलासुरार्चितगुणः
नेना गुणाने आदरल्लो पल्लु वभाल्ले छे, अवेवा, अनन्तः अनन्त नामना
(आसीत् यथा) तत्सुतः तेभना पुत्र, नारायणः नारायल्लु नामना पंडिते,
मुहूर्तभवनम् मुहूर्तोभां अंअररप, मार्तण्डम् मार्तल्लु नामना अंधने अक-
रोत् कथो. ॥ १ ॥

(અન્યકર્તાનું વર્ણન.)

૧ ભાવાર્થ—દેવગિરિથી ઉત્તરદિશામાં ધૃષ્ટેશ (દુસ્મેશ) નામનું થંકરનું દેવલ છે, (જ્યોતિર્લિંગ છે) અને તેની ઉત્તરદિશામાં, ટાપર નામના ગામમાં રહેનાર કોશિક ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા વિષ્ણુના લક્ષ્મીનામના આચાર્ય થયા. તેમના પુત્ર અધિક શુણ્ણવાન અને નામના થયા, તેમના પુત્ર નાશયણે મહુર્તેના ભંડારરૂપ આ અન્ય અનાવ્યો છે.

યઃ પદ્મપાણ્યુત્તરતટ્તચ્ચદમેનં માર્તેદં પઠતિ નરઃ સ વિશ્વપૂજ્યઃ ।

વહ્વાયુઃ સુલ્લધનપુત્રમિત્રમૃત્યાન્સંપ્રાપ્નોત્યવિકલધીશ્વર્તીર્થસિદ્ધિમ્

અન્વય—યઃ નરઃ પદ્મપાણ્યુત્તરતટ્તચ્ચદમ્ એનમ્ માર્તેદમ્ પઠતિ સઃ વિશ્વપૂજ્યઃ વહ્વાયુઃ અવિકલધીઃ સુલ્લધનપુત્રમિત્રમૃત્યાન્ ચ તીર્થસિદ્ધિમ્ સંપ્રાપ્નોતિ ॥ ૨ ॥

અન્યવાર્થ—યઃ નરઃ જે પુરુષ. પદ્મપાણ્યુત્તરતટ્તચ્ચદમ્ ૧૬૦ રલોકોથી વૃષ્ટના આકારે રચેલા, એનમ્ આ, માર્તેદમ્ માર્તેદને, પઠતિ ભણે છે, સઃ તે પુરુષ, વિશ્વપૂજ્યઃ જગતમાં પૂજવા લાયક, વહ્વાયુઃ બહુ આશુખમાન, અવિકલધીઃ સ્થિરબુદ્ધિવાળો થઈ, સુલ્લધનપુત્રમિત્રમૃત્યાન્ સુખ, દમ્, પુત્ર, મિત્ર, નોકર, આકરને, ૩ અને, તીર્થસિદ્ધિમ્ શાસ્ત્રની સિદ્ધિને, સંપ્રાપ્નોતિ પામે છે. ॥ ૨ ॥

(આ અન્ય લક્ષુવાથી થતું ફલ.)

૨ ભાવાર્થ—જે પુરુષ વૃષ્ટોના આકારના રચેલા ૧૬૦ રલોકોનો આ અન્ય લણે છે, તે જગતમાં માનવાલાયક દીર્ઘાયુષી સ્થિરબુદ્ધિવાળો થઈ નોકર, સુખ, ધન, પુત્ર, મિત્ર, અને શાસ્ત્રની સિદ્ધિને મેળવે છે.

૧—ધૃષ્ટેશ્વર જ્યોતિર્લિંગ મુંબઈથી ૭. આઈ. પી. રેલ્વેમાં જતાં મનભાડ જંકશન સ્ટેશન આવે છે. ત્યાંથી ગાડી બદલી દેશત્યાગાદ કે મલોર રોડ સ્ટેશનથી આશરે દશ માઈલ જેટલું ધૃષ્ટેશ્વર મહાદેવનું દેવલ છે. કે જ્યાં આગળ સુતાર લોકોના પ્રખ્યાત દેવ વિદ્યકર્મા છે તે તેને કેલાશ પશુ કહે છે.

ત્ર્યંકેન્દ્રપ્રમિતે વર્ષે શાલિવાહનજન્મતઃ ।

કૃતસ્તપસિ માર્તેન્દ્રોઽયમલં જયતુદ્ગતઃ ॥ ૩ ॥

અન્વય—શાલિવાહનજન્મતઃ ત્ર્યંકેન્દ્રપ્રમિતે વર્ષે તપસિકૃતઃ
અયમ્ ઉદ્ગતઃ માર્તેન્દ્રઃ અલમ્ જયતુ ॥ ૩ ॥

અન્વયાર્થ—શાલિવાહનજન્મતઃ શાલિવાહનના જન્મથી, ત્ર્યંકેન્દ્રપ્ર-
મિતે ૧૪૯૩ માં વર્ષે વર્ષમાં, તપસિ માધમાસમાં, કૃતઃ રચેલો, અયમ્ આ
ઉગ્ગતઃ ઉદય પામેલો, માર્તેન્દ્રઃ માર્તણ્ડનામનો ગ્રંથ, અલમ્ સંપૂર્ણ રીતે,
જયતુ વિજય પામે. ॥ ૩ ॥

(આશિવાંદ.)

૩ ભાવાર્થ—શાકે ૧૪૯૩ ના માધમાસમાં આ ગ્રંથ રચેલો
છે, ઉદય પામેલો તે ગ્રંથ સંપૂર્ણ રીતે વિજય પામે.

પૂર્વવાક્યાર્થમાદાય ગ્રન્થોઽયં રચિતો લઘુઃ ।

પઠનાર્થમશક્ત્તાના મંગીકાર્યો બુધૈર્મુદા ॥ ૪ ॥

અન્વય—અશક્તિનામ્ પઠનાર્થમ્ પૂર્વવાક્યાર્થમ્ આદાય
લઘુઃ અયમ્ ગ્રન્થઃ વિરચિતઃ (સઃ) બુધૈઃ મુદા અંગીકાર્યઃ ॥ ૪ ॥

અન્વયાર્થ—અશક્તિનામ્ ખીન ગ્રન્થોમાં પ્રવેશ થઈ શકતો ન હોય
એવા મંદબુદ્ધિવાળાઓને, પઠનાર્થમ્ બહુવાને, પૂર્વવાક્યાર્થમ્ પ્રાચીન આચાર્ય-
ઓના વચનને આદાય અનુસરી, લઘુઃ સંક્ષેપ, અયમ્ આ, ગ્રંથઃ ગ્રન્થ, વિર-
ચિતઃ રચેલો છે, (સઃ તે) બુધૈઃ વિદ્વાનોએ, મુદા હર્ષથી, અંગીકાર્યઃ
સ્વીકારવો. ॥ ૪ ॥

(ગ્રન્થ કરવાનું કારણ.)

ભાવાર્થ—જે પુરૂષોનો જ્ઞોતિષના મુહૂર્ત વિષયના કઠિણ
ગ્રન્થોમાં પ્રવેશ થઈ શકતો ન હોય તેવાઓને માટે પ્રાચીન વિદ્વા-
નોના મતને અનુસરી સંક્ષેપમાં આ ગ્રન્થ બનાવ્યો છે, માટે વિદ્વા-
નોએ હર્ષથી આ ગ્રન્થનો સ્વીકાર કરવો.

ટીકાની સમાપ્તી.

રોદ્ર દિવેદવસુચંદ્રમિતે સુવર્ણે
સંપૂર્ણચંદ્રયુતકાર્તિકપૂર્ણમાયામ્ ।
વારપ્રવારમૃગુવાસરસંહ્રકે ચ
ટીકાદિ દેવકૃપયા પરિપૂર્ણતાં ગતા (૧)

અર્થ—શ્રકે ૧૮૪૨, શેઠનામના વર્ષમાં, સંપૂર્ણ કલાના અંશથી યુક્ત
કાર્તિક શુદ્ધી ૧૫ ને શુક્ર નામના શુભ દિવસે શ્રી ઈશ્વરકૃપાથી આ અંચની ટીકા-
સમાપ્ત થયેલી છે.

ટીકા કરવાનું કારણ.

બહ્યાયાસમૃતે યથાશિલજનૈ જ્ઞાનં બહુગ્રન્થજં
લભ્યં સ્યાદિતિ તાનવેક્ષ્ય ચ પૂનઃ સંગૃહ્ય સારામૃતં ।
દેવસ્યાઽશિલનાયકસ્ય કૃપયા ટીકા મયેયં કૃતા
યઃ સર્વા નિદમર્યેઽન્ન વિપયે દોષં સમધ્વં બુધાઃ ॥

અર્થ—દરેક માણસે અનેક અર્થોનું જ્ઞાન પ્રયાસ વિના એકજ અર્થથી
મેલવી શકે, એટલા માટે મુદ્દર્તના દરેક અર્થોમાંથી સારરૂપી અમૃત લેઇને
સમગ્ર દેવોના અધીશ એવા પરમાત્માની કૃપાવડે આ અંચની ટીકાએ સોમેશ્વર
રચેલી છે. તેમાં કંઈ પણ દોષ નહીં હોય તો વિદ્વાનોએ કૃપા આપવી, એવી
હું હૃદયે શાખું છું. (૨)

અ'થ મળવાનું ઠેકાણું

અ'થ કર્તા, — જોશી, સોમેશ્વર દ્વારકાંદાસ.

ઠે: — મોટા રામભદ્રાદિર રાવળપોળ.

જીવે જોડા — મુ. કપડવંજ.

હાલ મુકામ મુંબઈ — ઠે. હાકોરદ્વાર-ભાઈ જીવણજીની

ગલીમાં. ઘર નંબર ૪-ત્રીજે માળે.

शुद्धिपत्रक.

पत्र	श्लोक	अशुद्ध	शुद्ध	पत्र	श्लोक	अशुद्ध	शुद्ध
१	१	अम्बाम्	अम्बाम्	२१७	५५	तेकरविनहि, ते त्याग करवी	
२	२	मवंमं	मवंमं	२२७	५६	अंइना	X
५	३	वसिष्ठः	वसिष्ठः	२३८	८६	ब्रह्मणां	ब्रह्मणा
१५	३३	X	X	२५८	५१	संकटभां भा, संकटभां	
२८	८	मत्रियं	त्रियं	आपना	मरुथी	१ वर्ष भांना	
२८	१०	निभंकुंडलं	निभंकुंडलं	२६४	५५	वुद्धहने	वुद्धहने
३०	४	इनाः	इनात्	२६४	५५	वर्णतः	वर्णतः
३०	४	इनाः	इनात्	२६४	५५	मौज्य	मौज्य
५६	२८	सुववडी	सुववडी	२६८	१	स्वोच्चेष्टर्षागतैः	
५६	४	सुववडानुं	सुववडानुं			स्वोच्चेष्टर्षागतैः	
७०	६३	नांदा	नांदी	२८१	३२	२५४	२५८
७४	११	विर्ती	विर्ती	३०२		५५	५५
७५	१२	दाढ्यात्	दाढ्यात्	३०५		भाग	भाग
७५	१२	दुर्ध्व	दुर्ध्व	३०६		पश्चिम	पश्चिम
७५	१२	दाढ्यात्	दाढ्यात्	३०८	३६	अनेअने	अने
७५	१२	दाढ्यात्	दाढ्यात्	३१७		१२७	१२७
७६	१२	ननेष्ट	ननेष्ट	३१८	५६	अनापनुं	अनापनुं
७८	१३	संकटनां	संकटनां	३१८		आपनुं	आपनुं
८८	X	X	X	३२०		हस्त	हस्ता
११५		५२था	५२थी	३३८		क्षत्री	क्षत्री
१२१		कूटनो	कूटनो	३४०	३-अभिमतम्	अभिमतम्	
१७२		भक्ष	भक्ष	३४०		क्षेत्रक्षणी	क्षेत्रक्षणी
१८६	४८	व्यर्था	व्यर्था	३४५		नेटली	नेटली
"	"	दशु	दशु	३४५-१६		वक्षस्थलम्	वक्षस्थलम्
१८७	२२	२८	२०	३४६-६५		त्ये	त्ये
२०३	टीप.	नवभांश	नवभांशभां	३५२	८०	मरुथु	अनुमरुथु
२०७	२७	अत्रिलवः	अत्रिलवः	३५६	२०	हमपंचकम्	मपंचकम्
२०८	योग	१८	१०-६८-६०	३५८	८८	कडीनापवानो छे.	
२२०	७	आधु	आधु	३६१	१०४	कुभ	कुभ
२१३	२६	कामभां	कामभां				